

नव-नालन्दा-महाविहार-ग्रन्थमाला

बिहाररज्जाणाय पकासिता

थेरगाथा-अट्टकथा

परमत्थदीपनी

(द्वितीयो भागो)

पधान संसोधको

डॉ० नथमल टाटिया

एम० ए०, डी० लिट्

निदेशक,

नव नालन्दा महाविहार, नालन्दा

संशोधक

डॉ० अंगराज चौधरी,

एम० ए० (अंग्रेजी, पालि) डी० लिट्०, (पटना)

पोस्ट ग्रेजुएट डिप्लोमा इन इंगलिश स्टडीज (लीड्स)

व्याख्याता,

नव नालन्दा महाविहार, नालन्दा

नव नालन्दा महाविहार

नालन्दा (बिहार)

बुद्धाब्द २५२१

ई० १९७७

विक्रमाब्द २०३४

(२)

मुख्य वितरक :—

चौखम्बा संस्कृत सिरीज,
गोपाल मन्दिर लेन,
पो० बो० नं० ८
वाराणसी—१.
(उत्तर प्रदेश)

242.4.2
धेनु/2

मुद्रक :—

बिहार राज्य शिक्षक सहयोग संघ लि० प्रेस,
एकजीवीशन रोड, पटना-८००००१

Nava Nālandā Mahāvihāra Publication
Published under the authority of
Government of Bihār

THE
THERAGĀTHĀ-ATTHAKATHĀ
PARAMATTHADĪPAṆĪ
Vol. II

General Editor:

Dr. Nathmal Tatia,
M. A., D. Lit.

Director,

Nava Nālandā Mahāvihāra, Nālandā

Editor :

Dr. Angraj Chaudhary,

M. A. (English & Pali), D. Lit., (Pat),

P. G. Dip. in English Studies (Leeds).

Lecturer in English,

Nava Nālandā Mahāvihāra, Nālandā

NAVA NĀLANDĀ MAHĀVIHĀRA
NALANDA (Bihar)

B. E. 2521

C. E. 1977

V. E. 2034

(४)

Sole Agents :—
M/s. Chaukhamba Sanskrit Series
Gopal Mandira Lane,
Post Box No. 8,
Varanasi-1
(U. P.)

THE BHARAT-ATTAKA

PARANATTAHAR

Vol. II

ANAND MAHAHARA

Printed by :—
Bihar Rajya Shikshak Sahayog Sangh Ltd. Press,
Exhibition Road, Patna—800001

1981

The Government of Bihar established the Nalanda Institute of Post-Graduate Studies and Research in Buddhist Learning and Pali (**The Nava Nalanda Mahavihara**) at Nalanda in 1951 with the object, *inter alia*, to promote advanced studies and to publish works of permanent value to scholars. This Institute is one of the five others, planned by the Government as a token of their homage to the tradition of learning and scholarship for which ancient Bihar was noted. It has been doing useful work in the field of scholarship for the last twentyfive years.

As part of the programme of rehabilitating and reorientating ancient learning and scholarship, the edition and publication of the *Atthakathās* have been undertaken with the co-operation of the scholars of the Institute. The Government of Bihar hope to continue to sponsor such projects and trust that this humble service to the work of scholarship and learning would bear fruit in the fulness of time.

The Government of Bihar established the Nalanda Institute of Post-Graduate Study and Research in Buddhist Learning and Faith (The Nava Nalanda Mahavihara) at Nalanda in 1951 with the object to promote advanced studies and to publish works of permanent value to scholars. This Institute is one of the five others planned by the Government as a token of their homage to the tradition of learning and scholarship for which ancient Bihar was noted. It has been doing useful work in the field of scholarship for the last twenty-five years.

As part of our programme of rehabilitating and reorienting ancient learning and scholarship, the edition and publication of the Nalanda Collection have been undertaken with the co-operation of the scholars of the Institute. The Government of Bihar hope to continue to sponsor such projects and trust that this humble service to the work of scholarship and learning would bear fruit in the future.

General Editor's Note.

This is the second volume of the Theragāthā Aṭṭhakathā which comprises the rest of the Commentary. The chief characteristics of the Commentary were mentioned in my note to the first Volume of the *Suttanipāṭa* Aṭṭhakathā. The Theragāthā and the Therīgāthā are full of verses that point out the harmony existing between Nature and the objects of meditation. The beauty of nature is appreciated and made good use of by the meditator who is always mindful of the evanescent and fleeting nature of things. He cultivates aloofness and detachment from nature, but never depreciates it. Thus in the very opening verse of the Tāluṇṇa Thera gāthā, the meditator wishes for the penetration into the impermanence of things seated alone in a mountain cave surrounded by the charming sylvan environment.

When shall I in a mountain cave

Dwell alone without a mate ?

Looking at things evanescent and fleeting

Dwell shall I engrossed in that state ? (Verse no. 1094, p. 376)

Again penetrating deep into the essential nature of things through meditation that comprehends them as they are, the meditator exclaims.

When shall I this impermanent nest of decay and disease

The body oppressed by death and attrition

Introspecting, and fearless,

Dwell shall I in the forest alone ? (Verse no. 1096, p. 376)

In this background of utter detachment and indifference to worldly things, the monk does not hesitate to enjoy the beauties of nature when he says:

When shall the clouds of rainy times

With torrents new, my raiments drench

Travelling on the path by the Sages trodden ? (verse no. 1105
p. 377)

The text of the Theragāthā reveals traces of monastic life distracted by irresponsible monks showing scanty regard to their colleagues. This is expressed as follows :—

To his fellow monks

No reverence who does render

From righteousness is, indeed, he away,

Even as the earth is from the sky. (verse no. 1081, p. 374)

The state of a monastic impostor finds a vivid description in the following verse.

Umbalanced and restless,

Clad in rags dusty,

Like an ape wrapped in lion's skin

Shines not in glory.

As a wretched monk he is. (verse no. 1083, p. 394)

Quite in contrast with this is the description of a monk given in the verse that follows.

Balanced and calm,

Prudent and restrained

Shines though in garment dusty

Like a lion in the mountain cave,

As an ideal monk he is. (verse no. 1084, p. 374).

The *Aṭṭhakathā* records some later developments in Buddhism. Thus, for instance, we find full-fledged worship of the bow-tree and use of materials like lamp, fragrance etc. (p...5.....). The bath allowed to monks only once in a fortnight in early Buddhism now appears permitted every day. The use of leather garments and strided sandals were also in use. Monks were also now allowed to keep their robes in store at particular places, though originally they were expected to carry them during their travels from one place to another.

In the course of his exposition of important terms, the commentator sometimes gives useful details. For instance, while explaining the term *pāragū* which stands for a special excellence, he gives six types of *pāragū*s viz., the excellence in comprehension (*Abhiññā pāragū*), discrimination (*Pariññā pāragū*), destruction of *kilesas* (*Patāna pāragū*), meditation (*Bhāvanā pāragū*) realisation (*Sacchi Kiriya pāragū*) and ecstasy (*Samāpatti pāragū*).

This is the fourth text that Dr. Chaudhary has critically edited to enrich the series of the Pali *Aṭṭhakathas* undertaken by the Nava Nalanda Mahavihara for publication.

In my note to the first volume of the Suttanipāta Aṭṭhakathā I expressed the hope that Dr. Chaudhary would continue to render valuable services to Pali literature in the future. It is gratifying to note that he has abundantly fulfilled my hope. I should now wish him to study Sanskrit Language and literature a little more in order to further strengthen his knowledge of Pali. In fact, in all centres of Oriental Studies in Western Countries, Sanskrit, Prakrit and Pali are not isolated as is unfortunately the case in our country—the birth place of these languages. Sectarianism should not be allowed to vitiate the study of these classical languages. Prakrit and Pali always derived inspiration from Sanskrit and vice-versa, though the scope of the *Prakritas* and the vernaculars was much wider than Sanskrit in the medieval as well as modern period.

I am sure, Dr. Chaudhary, with his sound knowledge of English Language and literature, will be able to do full justice to Pali literature that he has been so deeply devoted to for the last seventeen years and published valuable papers on the subject. A deeper knowledge of Sanskrit will qualify him to pursue the study of Pali in its proper perspective. In recent times Pali studies have got an impetus. But unfortunately they are isolating themselves and developing a parochial attitude. This should be discouraged. Dr. Chaudhary, I hope, will appreciate this deficiency and come forward with a wider approach to the study of classical languages and, I am sure, he is quite able to do this job.

Nathmal Tatia.

26. 3. 77.

Introduction

In my introduction to the first volume of the *Theragāthā Aṭṭhakathā* I expressed briefly the exegetical method adopted by Ācariya Dhammapala. I also explained how like Ācariya Buddhaghosa he based his commentaries on the Aṭṭhakathās existing in Siḥal language. This accounts for the similarities found in them.

I do not want to repeat here the points which have already been elucidated by Mrs. C. A. F. Rhys Davids in her learned and almost exhaustive introduction to *Psalms of the Brethren*. I will just try to sum them up. She believes that 'neither Anthology nor Commentary was the independent work of one or two persons of literary genius, but that both were accretions of slow growth'. It is amply confirmed by the fact that Ācariya Dhammapala is silent concerning the two Vacchas, the two Punnamasas and the two identical poems (No 172 & 184).

From the commentary it is clear that although there were a large number of Theras who belonged to the Brahmin caste, there were at least some who were Pariahs, labourers, slaves and fishermen, elephant-trainers, actors and sons of lay-adherents. This clearly proves that Buddhism at its inception did not remain confined only to the Brahmins as has been wrongly supposed by Oldenberg, according to whom it attracted only the Brahmins. As has been shown by Mrs. Rhys Davids again Oldenberg's view 'that Buddhism was not for children nor for the child like' stands refuted and modified in view of the fact that quite a large number of theras left the world as youth. Some of them were just children and their child like feelings have found expression in their verses. Mrs. Rhys Davids has cited the verses of Bhadda, Sankicca and Sivali to prove that they were inspired by the child like feelings. If Oldenberg meant that Buddhism was really not meant for those who were spiritually undeveloped he was right, but if he actually meant that only those who were advanced in age could and did embrace Buddhism he was obviously wrong.

Apart from these points there are some others which are worth mentioning. By the time the *Aṭṭhakathās* were committed to writing and even prior to that when the stories about the theras were orally narrated, the elements of Mahayana Buddhism began to be incorporated in the biographies of the Theras. We get a reference to the

kāyadhātu of Padumuttara Buddha being worshipped with flowers by the Thera Bhagu (p. 6). Nanda who was born a rich merchant in Hansavati city during the time of Padumuttara Buddha worshipped him with clothes which were very costly and worshipped the Bow tree with lamps (p 13). All these references indicate clearly the growth of Mahayana Buddhism and its influence on the commentarial literature.

Ordination of as many as three different kinds is mentioned in this *Aṭṭhakāthā*. *Paribbājaka pabbajjā* means the ordination as a wanderer. One who took *Paribbājaka pabbajjā* would always keep on wandering (pp. 10, 108). *Tāpasa pabbajjā* meant the ordination of one who did various kinds of penances i. e. who lived in forest and lived on roots and fruits (pp. 64, 97, 138). Eight kinds of *Tāpasas* have been described in detail in my introduction to the *Sutta nipāta Aṭṭhakathā*. *Isi pabbajjā* meant the ordination as an *Isi* who lived in forests but went to the villages to beg alms.

This *Aṭṭhakathā* also refers to trade and commerce. *Rājadatta* goes to Rajgir with five hundred cart loads of goods for the purpose of trade (p.42) A vivid picture of how people used to irrigate their fields, is given at page 391. Other aspects of rural life are also preserved here. At page 48 is described how greed leads to murder. A prostitute seeing a valuable gem on the person of a rich merchant gets him killed by another man and takes possession of it.

The Order, in fact, was a veritable workshop where objects of meditation were given to the persons according to their temperament. A person who had weakness for sex was asked to meditate on a corpse disfigured by jackals and vultures. This would inevitably lead one to have no attachment to physical beauty and inspire one to attain *nibbāna* by meditating on the impermanence of body

There are references to *Udānaṭṭhā katha* and *Anguttara Aṭṭhakāthā* which help us put this *Aṭṭhakāthā* into proper chronological perspective.

One more point I would like to elucidate here. This is with regard to Buddha's attitude to fine arts. We know that Buddha disapproved of dance and drama. According to the rules of *Vinaya* a Bhikkhu was forbidden to witness plays and go to theatre. He expressly forbade the Bhikkhus of his order to visit dance and drama as it was sheer waste of time and also as it did not help a Bhikkhu to develop his higher spiritual life. He was aware that these aroused passions which are veritable obstacles in the path of *Sādhana*. What is most required

by a Bhikkhu is to concentrate his mind in order to realize the true nature of things by attaining knowledge. Dance, drama and songs etc. are harmful in so far as they distract the mind. It is on account of this that the great Greek philosopher Plato had spoken disparagingly about poetry.

Poetry, Plato felt, 'feeds and waters the passions'.

Buddha also felt more or less the same thing about secular arts in general and dance and drama in particular. He said that music, vocal or instrumental and dance etc. must not be enjoyed because they distract our minds and do not let us concentrate our attention without which we cannot attain *prajñā*.

Later on also this attitude was there. Anything that roused passions and caused distraction of mind was thoroughly disapproved. As recorded in the Theragāthā Buddha says the same thing to Thera Talaputa. Talputa was born in an actor's family in this Buddha-age. By virtue of his proficiency in theatrical art he became well known all over India and went from one place to another as leader of a company of actors. He gave performances in village festivals and towns and won great fame and favour. When he came to Rajagriha in order to give performances and delight and amuse the audience there, his ripening insight prompted him to pay a visit to Lord Buddha. He spoke to him, "I have heard it said, your reverence, by teachers and their teachers that the actor who amuses and delights his audience on the stage by counterfeiting truth, is reborn, after he dies, among the gods of laughter". He then wanted to know Buddha's opinion about it. 'What does the Exalted one say on this point'? The Buddha did not answer the question for three times. Pressed further he said to him that those actors who induce sensual, misanthropic or mentally confused states in others and cause them to lose earnestness will after death be born in purgatory. But if he thinks as you have heard then his opinion is wrong. And the fate of one who thus holds wrong opinions is to be reborn either in purgatory, or as an animal".

Talputa, hearing this wept and suddenly realized that all his life had been a complete waste. This realization helped him develop insight and very soon he won *arahantaship* by his ardour and exertion;

The story of Talaputa clearly shows Buddha's attitude to arts like dance and drama and acting.

Kāvyānanda—the pleasure that we get in reading works of art has

been aptly likened to Brahmānanda—the pleasure that we get in realizing the Supreme Brahma. But Anandavardhanē acknowledges that the latter is far superior to the former.

That fresh outlook of the poets,
Whose activity succeeds in enjoying sentiments all
And that learned outlook which proceeds
Towards probing the truth of objects verily,
Both these outlooks we have tried to utilize
In figuring out the world so long
And have become exhausted in the attempt
O Lord, sleeping on the sea
We never obtained in any of these
Happiness comparable to devotion for thee.¹
Buddha's attitude to art is like that of Anandavardhana. Kulla declares that

Not music's five fold wedded sounds can yield
Such charm as comes over him who with a heart
Intent and calm rightly beholds the Norm²
Mahakassapa also acknowledges the superiority of the delight caused by the perfect vision of the Norm.

For that which brings me exquisite delight,
Is not the strain of string and pipe and drum
But when, with intellect well poised intent
I gain the perfect vision of the Norm³

It is true that fine arts like music does produce great pleasure and they are the supreme sources of delight but they are not to be compared with the delight produced by Buddha's *sāsana*, Lakunṭaka Bhaddiya does regard music as a source of delight but ranks it as second only to his own delight that he received from being rapt in the Norm,

And same are charmed by cymbals, lutes and drums,
And I in leafy shadow of my trees
Do dwell embraced by the Buddha's Rule⁴

1. *Dhvanyaloka* 2. *Psalm of the Brethren*, p. 12. 3. *Ibid.*, p. 365.
4. *Ibid* p. 284

Delight received from music is ignoble and not conducive to higher life. According to Bhuta Thera there is no higher blessing than that which one experiences when rapt in ecstasy of thought. Nature has been described by him as gorgeous and beautiful, yet it does not afford him that much of pleasure as is afforded by meditation, when a Bhikkhu is rapt in an ecstasy of thought.

When in the lowering sky thunders the storm clouds drum.
And all the pathways of the birds are thick with rain.

The brother sits within the hollow of the hills
Rapt in an ecstasy of thought :— no higher bliss
Is given to man than this.

The beautiful objects of nature and the charming scenes of nature do not prove to be distracting but these, on the other hand, create a congenial atmosphere for the monks to sit in meditation for long. As Bhuta says he is rapt in ecstasy of thought and he experiences a supramundane bliss. When Sankicca is asked by a layman not to live in a forest because

What is the gain for thee, dear lad, to dwell

During the rains within the distant woods,

Like Ujjuhāna, marshy, jungle-crowned ¹

Sweeter far the Verambhā, Cave of Winds

Since they who meditate must dwell apart.²

he describes the charms of the forest and other things in these words.

Even as the wind of the monsoon blows up

And all around the cloud-wrack, in the rains,

[So in the forest lone, remote, arise]

The thoughts that with detachment harmonize,

And all my spirit whelm and overspread. ³

All these are beautiful examples of sublime poetry but these assume sublimity by virtue of the fact that they throb with a higher spiritual and meditative life which the monks live.

1. Psalms of the Brethren, p. 266. 1. Psalms of the Brethren, p. 249.

3. Ibid, p. 267.

Joys of senses, pleasures produced by "sights, sounds and tastes and odours and things to touch" which attract ordinary man and please and charm do not bind monks like Anuruddha. He leaves those sources of worldly pleasure behind and practises meditation. He sits in reverie and derives inexpressible bliss. He regards them as things belonging to the region of Mara. Recalling how 'by dance and song attendes, by the sounds of cymbals in the morn awaked' he realizes that pure religion was not to be reached by these means because they are snares of Mara.

I would now like to deal with some of the linguistic aspects that are apparent from the language of the commentary. The Pali of the commentary has many similarities with the Magahi that people speak in the Magahi area today. Not only individual words but even the idioms could be traced back to the Pali of the Commentary. *Oddesi*,¹ *dhovi*,² *chechhati*,³ *sibbitva*,⁴ *vikkhālesi*⁵ are words the magahi equivalents of which are similar. *Odanā*, *dhonā*. *chechanā sīna vikkhāranā* are their equivalents respectively. *Pattiyāysi*⁶ has its magahi equivalent in *patiyānā*. *Bāhā paggayha kandanto*⁷ (to wail by catching hold of one's arms) is the same as *bāha pakara kara ronā*⁸ as we have it today in Magahi and Hindi. *Motthakato sedo muñchi* (sweat came out on the forehead) is the same as *māthā se pasīnā chhūtanā*.

While using similes the agricultural character of the area has not been lost sight of. *Arahattamagga ñāṇa* (the knowledge of the path of arahat) has been compared with a spade (*kudāla*), a very unassuming and unromantic object with which *prajñā* is compared. It may be said to be a revolutionary feat on the part of the commentator.

Angraj Chaudhary

26-3-77

1. Theragatha Atthakatha, p. 347

3. Ibid; p. 339

5. Ibid; p. 66

7. Ibid; p. 113

2. Ibid; p. 403

4. Ibid; p. 31.

6. Ibid; p. 144.

8. Ibid; p. 593.

थेरगाथा-अट्टकथा

विसय-सूची

पाठा	पिटृङ्का
(४) चतुक्कनिपातो	३
१. नागसमालत्थेरगाथावण्णना	३
२. भगुत्थेरगाथावण्णना	६
३. सभियत्थेरगाथावण्णना	८
४. नन्दकत्थेरगाथावण्णना	१३
५. जम्बुकत्थेरगाथावण्णना	१६
६. सेनकत्थेरगाथावण्णना	२०
७. सम्भूतत्थेरगाथावण्णना	२३
८. राहुलत्थेरगाथावण्णना	२६
९. चन्दनत्थेरगाथावण्णना	२९
१०. धम्मिकत्थेरगाथावण्णना	३२
११. सप्पकत्थेरगाथावण्णना	३५
१२. मुदितत्थेरगाथावण्णना	३८
(५) पञ्चकनिपातो	४२
१. राजदत्तत्थेरगाथावण्णना	४२
२. सुभूतत्थेरगाथावण्णना	४५
३. गिरिमानन्दत्थेरगाथावण्णना	५१
४. सुमनत्थेरगाथावण्णना	५६
५. वड्डुत्थेरगाथावण्णना	५८
६. नदीकस्सपत्थेरगाथावण्णना	६१
७. गयाकस्सपत्थेरगाथावण्णना	६४
८. वक्कलित्थेरगाथावण्णना	६७
९. विजितसेनत्थेरगाथावण्णना	७४
१०. यसदत्तत्थेरगाथावण्णना	७८

पाठा	पिटुङ्का
११. सोणकुटिकण्ठे रगाथावण्णना	८१
१२. कोसियत्थेरगाथावण्णना	८५
(६) छक्कनिपातो	९१
१. उरुवेलकस्सपत्थेरगाथावण्णना	९१
२. तेकिच्छकारित्थेरगाथावण्णना	९८
३. महानागत्थेरगाथावण्णना	१०२
४. कुल्लत्थेरगाथावण्णना	१०४
५. मालुक्कपुत्तत्थेरगाथावण्णना	१०८
६. सप्पदासत्थेरगाथावण्णना	१११
७. कातियानत्थेरगाथावण्णना	११४
८. मिगजालत्थेरगाथावण्णना	११८
९. पुरोहितपुत्तजेन्तत्थेरगाथावण्णना	१२१
१०. सुमनत्थेरगाथावण्णना	१२५
११. न्हातकमुत्तित्थेरगाथावण्णना	१२८
१२. ब्रह्मादत्तत्थेरगाथावण्णना	१२९
१३. सिरिमण्डत्थेरगाथावण्णना	१३३
१४. सव्वकामित्थेरगाथावण्णना	१३७
(७) सत्तकनिपातो	१४२
१. सुन्दरसमुद्धत्थेरगाथावण्णना	१४२
२. लकुण्डकभट्ठित्थेरगाथावण्णना	१४५
३. भट्ठित्थेरगाथावण्णना	१५२
४. सोपाकत्थेरगाथावण्णना	१५६
५. सरभङ्गत्थेरगाथावण्णना	१६१
(८) अट्ठकनिपातो	१६६
१. महाकच्चायनत्थेरगाथावण्णना	१६६
२. सिरिमित्तत्थेरगाथावण्णना	१७५
३. महापन्थकत्थेरगाथावण्णना	१७८
(९) नवकनिपातो	१८४
१. भूतत्थेरगाथावण्णना	१८४
(१०) दसकनिपातो	१९२
१. कालदायित्थेरगाथावण्णना	१९२

पाठा	पिटुङ्का
२. एकविहारियत्थेरगाथावण्णना	२०२
३. महाकप्पिनत्थेरगाथावण्णना	२०८
४. चूलपन्थकत्थेरगाथावण्णना	२२०
५. कप्पत्थेरगाथावण्णना	२३०
६. वज्झन्तपुत्तउपसेनत्थेरगाथावण्णना	२३६
७. (अपर) गोतमत्थेरगाथावण्णना	२४३
(११) एकादसनिपातो	२५०
१. संकिञ्चत्थेरगाथावण्णना	२५०
(१२) द्वादसकनिपातो	२५६
१. सीलवत्थेरगाथावण्णना	२५६
२. सुनीतत्थेरगाथावण्णना	२६२
(१३) तेरसनिपातो	२६६
१. सोणकोळिविसत्थेरगाथावण्णना	२६९
(१४) चुद्दसकनिपातो	२८१
१. खदिरवनियरेवत्थेरगाथावण्णना	२८१
२. गोदत्तत्थेरगाथावण्णना	२८७
(१५) सोलसकनिपातो	२९५
१. अञ्जासिकोण्डञ्जात्थेरगाथा- वण्णना	२९५
२. उदायित्थेरगाथावण्णना	३०५
(१६) बीसतिनिपातो	३१२
१. अधिमुत्तत्थेरगाथावण्णना	३१२
२. पारापरियत्थेरगाथावण्णना	३२१
३. तेलकानित्थेरगाथावण्णना	३३२
४. रट्टपालत्थेरगाथावण्णना	३४१
५. मालुक्कपुत्तत्थेरगाथावण्णना	३५४
६. सेलत्थेरगाथावण्णना	३५९
७. काळिगोधापुत्तभद्वियत्थेर- गाथावण्णना	३७७
८. अङ्गलिमालत्थेरगाथावण्णना	३८१
९. अनुरुद्धत्थेरगाथावण्णना	३९५
१०. पारापरियत्थेरगाथावण्णना	४०९

(१७) तिसनिपातो	४२१
१. फुस्सत्थेरगाथावण्णना	४२१
२. सारिपुत्तत्थेरगाथावण्णना	४३४
३. आनन्दत्थेरगाथावण्णना	४८०
(१८) चत्तालीसनिपातो	५००
१. महाकस्सपत्थेरगाथावण्णना	५००
(१९) पञ्जासनिपातो	५३५
१. तालपुटत्थेरगाथावण्णना	५३५
(२०) सट्ठिनिपातो	५६१
१. महामोग्गल्लानत्थेरगाथावण्णना	५६१
(२१) महानिपातो	५८२
१. वज्झीसत्थेरगाथावण्णना	५९२

सुद्धिपराणं

पिटु	पन्तियं	असुद्धपाठो	सुद्धपाठो
२१	२३	गायायं	गयायं
२४	१३	खीखासवेहि	खीणासवेहि
५९	२	अपरेव	अपरेन
६२	१९	उपगतोति	उपगतो ति
७४	५	नदा	तदा
८४	२३	सेलगुहायँव	सेलगुहायं व
९०	२१	गायासीसे	गयासीसे
९६	१९	पटिलभूतस्सा ति	जटिलभूतस्सा ति
९७	७	पच्छाति	पच्छा ति
९८	१२	तेकिच्छकारोति	तेकिच्छकारी ति
११६	८	सेय्यथा पी	सेय्यथापी
११७	२४	विधमेहि	विधमेहि
१२२	२	जेन्तोति	जेन्तो ति
१२६	२४	जञ्जाति	जञ्जा ति
१३३	१०	सिरिमण्डोति	सिरिमण्डो ति
१४३	२३	अलत्तककतापादाति	अलत्तककतापादा ति
१४७	२६	बुद्धपूजत्थं	बुद्धपूजत्थं
१४९	२०	तण्हमब्बुह्हाति	तण्हमब्बुह्हा ति
१६१	१५	तापसकाले कता	तापसकालंकता
	१८	सरभङ्गोति	सरभङ्गो ति
१६४	२	तिब्बानोगधा	निब्बानोगधा
१६८	२४	तावत्तिस	तावत्तिस
१७४	२२	सयित्वापि	सयित्वा पि
१८८	९	विसमूलाति	विसमूला ति
१९५	१२	रसान	रसानं
१९८	१०	दक्खिमुखा	दक्खिनमुखा
२०३	५	असोकमहाराजाकिर	असोकमहाराजा किर

पिट्ठे	पन्तियं	अमुद्धपाठो	मुद्धपाठो
२१६	११	अत्थंति	अत्थं ति
२२६	२१	भाताति	भाता ति
२२८	५	अपिच	अपि च
२३२	२५	०भरितोति	०भरितो ति
२४३	३	०वीरियोति	०वीरियो ति
२४७	९	पन्तानीति	पन्तानी ति
२४९	९	०किनमुखेन	०कित्तनमुखेन
२५०	१९	संकिच्चोति	संकिच्चो ति
२५२	११	ताता ति	ताता ति
२७०	१५	मग	मम
२८२	६	सङ्कप्पं	सङ्कप्पं
३०७	१८	सयमेव	सयमेव
३१०	३	ज्ञायीति	ज्ञायी ति
३१३	६	अच्छरिय०	अच्छरिय०
	७	यञ्जत्थं	यञ्जत्थं
३१७	२४	सोचतीति	सोचती ति
३२१	१४	तयो, वेदे	तयो वेदे
३२३	७	दक्खो	दक्खो
३२६	२	होन्तीति	होन्ती ति
३२९	२	०लङ्कार०	०लङ्कार०
	२३	विचक्खणोति	विचक्खणो ति
३३५	३	समणब्राह्मणेषु	समणब्राह्मणेषु
	२५	एतेनाति	एतेना ति
३३६	२४	पवेधामी ति	वेधामी तिप
३३७	१५	०मत्तमेत	०मत्तमेव
३३८	१	हीति	ही ति
३५२	१६	ययाति	यथा ति
३५३	५	रमेन्तीति	रमेन्ती ति
	१३	दिस्वाति	दिस्वा ति
	१६	सद्धायाति	सद्धाया ति
	१७	जिनसासनेति	जिनसासने ति
३५४	१	जत्वाति	जत्वा ति
३६२	१	ति	ति

पिठे	पन्तियं	असुद्धपाठो	सुद्धपाठो
३७९	२१	उत्तमं	उत्तमं
३८३	३	माणं	माणवं
३८४	१७	अङ्गलि	अङ्गलि
४०२	१४	समतिक्कम्माति	समतिक्कमा ति
४०५	३	हुत्वाति	हुत्वा ति
४९६	९	तेलं	तेलं
४१०	२	पत्थरि	सत्थरि
	७	अहोसीति	अहोसी ति
४१२	१९	दिस्सतीति	दिस्सती ति
४१४	२	०रहिताति	०रहिता ति
	१६	परिनिब्बुताति	परिनिब्बुतासति
४१५	२४	विधाविताति	विधाविता ति
४१६	२३	०सेय्यकाति	०सेय्यका ति
४१७	१०	०ल्लीयती ति	०ल्लीयती ति
४३१	२२	अनादराति	अनादरा ति
४४२	१८	चम्मका	चम्पका
४७४	२	०कुसलताति	०कुसलता ति
	७	०गण्हातीति	०गण्हाती ति
४८१	५	अञ्ज	अञ्जं
४८२	१	वल्लभोति	वल्लभो ति
	२	होतीति	होती ति
४८७	१९	पण्डितापि	पण्डिता पि
५०३	५	सससहस्स०	सतसहस्स०
५०६	९	कोणागमनस्त	कोणागमनस्स
५१५	११	धरतोति	धरतो ति
५१६	१	पण्णं ति ।	पण्णं ति ?
	२	कस्साति	कस्सा ति ?
	१७	यतन्बद्धानि	यन्तबद्धानि
५३०	२०	बहुकं	बहुकं
५३४	२०	सदा	सदा

List of Abbreviations In the Text

अ० नि०	=	अङ्गुत्तरनिकायो
अप०	=	अपदानं
इ० व०	=	इतिवृत्तकं
उ०	=	उदानं
क० व०	=	कथावत्थुं
खु० पा०	=	खुद्दकपाठो
चु० नि०	=	चुल्लनिद्दे सो
जा०	=	जातकं
थेर० गा०	=	थेरगाथा
थेरी० गा०	=	थेरीगाथा
दी० नि०	=	दीघनिकायो
ध० प०	=	धम्मपदं
ध० सं०	=	धम्मसङ्गणि
पटि० म०	=	पटिसम्भदामग्गो
पाचि०	=	पाचित्तियपालि
पारा०	=	पाराजिकपालि
बु० वं०	=	बुद्धवंसो
म० नि०	=	मज्झिमनिकायो
म० व०	=	महावग्गो
महा० नि०	=	महानिद्दे सो
वि०	=	विभङ्गो
सु० नि०	=	सुत्तनिपातो
० नि०	=	संयुत्तनिकायो

In the margin

B	=	Burmese
R	=	Roman

In the footnote

म०	=	मरम्म (छट्टु संगायन संस्करण)
रो०	=	रोमन
सी०	=	सिंहली
स्या०	=	स्यामीज

थेरगाथा-अट्टकथा

(परमत्थदीपनी)

दुतियो भागो

विष्णु-प्राण

(विष्णु-प्राण)

१८८८

व
वि
ग
क
नि
प
से
न
वि
अ
पे

१
३

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स

थेरगाथा-अट्टकथा

(परमत्थदीपनी)

४. चतुक्कनिपातो

१. नागसमालत्थेरगाथावण्णना

अलङ्कता ति आदिका^१ आयस्मतो नागसमालत्थेरस्स गाथा ।
का उप्पत्ति ? अयं पि^२ पटुमुत्तरस्स भगवतो काले कुलगेहे
निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो गिम्हसमये^३ सूरियातपसन्तत्ताय भूमिया
गच्छन्तं सत्थारं दिस्वा पसन्नमानसो वृत्तं अदासि । सो तेन पुञ्ज-
कम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सक्कराजकुले 5
निब्बत्तित्वा नागसमालो ति लद्धनामो वयप्पत्तो आतिसमागमे
पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा किञ्चि^४ कालं भगवतो उपट्ठाको अहोसि ।
सो एकदिवसं नगरं पिण्डाय पविट्ठो अलङ्कतपटियत्तं अञ्जतरं
नच्चकिं महापथे तूरियेसु वज्जन्तेसु नच्चन्ति दिस्वा “अयं चित्त-
किरियवायोधातुविप्फारवसेन करजकायस्स तथा तथा परिवत्ति, 10
अहो अनिच्चा सङ्घारा” ति खयवयं पट्टपेत्वा विपस्सनं उस्सुक्का-
पेत्वा अरहुत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

Vol. II
B. I

१. 'आदिका' सी० पोत्थके नत्थि ।

२. किर—सी० ।

३. धम्मसमये—सी० ।

४. कञ्चि—सी० ।

B. 2

- “अङ्गारजाता पठवी^१, कुक्कुळानुगता मही ।
 पदुमुत्तरो भगवा, अब्भोकासम्हि चङ्कमि ॥
 पण्डरं छत्तमादाय, अद्धानं पटिपज्जहं ।
 तत्थ दिस्वान सम्बुद्धं, वित्ति^२ मे उपपज्जथ^३ ॥
 5 मरीचियोत्थटा^४ भूमि, अङ्गाराव मही अयं ।
 उपहन्ति^५ महावाता, सरीरस्सासुखेपना ॥
 सीतं उण्हं विहनन्तं^६ वातातपनिवारणं ।
 पटिग्गण्ह इमं छत्तं, फस्सयिस्सामि निब्बुत्ति ॥
 अनुकम्पको कारुणिको, पदुमुत्तरो महायसो ।
 10 मम सङ्कप्पमञ्जाय, पटिग्गण्हि तदा जिनो ॥
 तिसकप्पानि देविन्दो, देवरज्जमकारयिं ।
 सतानं पञ्चक्खत्तुं च, चक्कवत्ती अहोसहं ॥
 पदेसरज्जं विपुलं, गणनातो असह्मियं ।
 अनुभोमि^७ सकं कम्मं, पुब्बे सुकतमत्तनो ॥
 15 अयं मे पच्छिमा जाति, चरिमो वत्तते भवो ।
 अज्जा पि सेतच्छत्तं मे, सब्बकालं धरीयति ॥
 सतसहस्सितो कप्पे, यं छत्तमददिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, छत्तदानस्सिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 20 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ३५) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा—

२६७. “अलङ्कता सुवसना, मालिनी चन्दनुस्सदा ।

मज्झे महापथे नारी, तूरिये नच्चति नट्टकी ॥

१. पथवी—म० ।

२. चित्तं—सी० ।

३. उदपज्जथ—सी० ।

४. ० सम्फुटा—सी० ।

५. उपवन्ती—सी० ।

६. पटिहन्ति—सी० ।

७. अनुभोसि—सी० ।

२६८. पिण्डकाय पविट्ठोहं, गच्छन्तो नं उदक्खिसं^१ ॥

अलङ्कृतं सुवसनं, मच्चुपासं व ओड्डितं ॥

२६९. ततो मे मनसीकारो, योनिसो उदपज्जथ ।

आदीनवो पातुरहु, निब्बिदा समतिट्ठथ ॥

२७०. ततो चित्तं विमुच्चि मे, पस्स धम्मसुधम्मतं ।

तिस्सो विज्जा अनुपत्ता, कतं बुद्धस्स सासनं^२ ति—

5 B. 3

चतूहि गाथाहि अत्तनो पटिपत्तिकित्तनमुखेन अञ्जं व्याकासि ।

तत्थ अलङ्कृता ति हत्थूपगादिआभरणेहि अलङ्कृतगत्ता ।

सुवसना ति सुन्दरवसना सोभनवत्थनिवत्था । मालिनी ति माला-

धारिनी^३ पिळ्ळन्धितपुप्फमाला । चन्दनुस्सदा ति चन्दनानुलेपलित्त-

सरीरा । मज्झे महापथे नारी, तूरिये नच्चति नट्टती ति यथावुत्तट्ठाने

एका नारी नट्टकी^४ नाटकित्थी नगरवीथिया मज्झे पञ्चङ्गिके

तूरिये वज्जन्ते नच्चति, यथापट्टपितं नच्चं करोति ।

10

पिण्डकाया ति भिक्खाय । पविट्ठोहं^५ ति नगरं पविट्ठो अहं^५ ।

गच्छन्तो नं उदक्खिसं ति नगरवीथियं गच्छन्तो परिस्सयपरिहरणत्थं

वीथि ओलोकेन्तो तं नट्टकिं ओलोकेसि । किं विय ? मच्चुपासं व

ओड्डितं ति यथा मच्चुस्स मच्चुराजस्स पासभूतो रूपादिको

ओड्डितो लोके अनुविचरित्वा ठितो एकंसेन सत्तानं अनत्थावहो

एवं सा पि अप्पटिसङ्खाने ठितानं अन्धपुथुज्जनानं एकंसतो

अनत्थावहा ति मच्चुपाससदिसी^६ वुत्ता ।

20

ततो ति तस्मा मच्चुपाससदिसत्ता । मे ति मय्हं । मनसीकारो

योनिसो उदपज्जथा ति “अयं अट्ठिसङ्घातो न्हारुसम्बन्धो मंसेन

अनुपलित्तो ब्रविआ पटिच्छन्नो असुचिदुग्गन्धजेगुच्छपटिक्कूलो

अनिच्चुच्छादनपरिमद्दनभेदनविद्धंसनधम्मो ईदिसे विकारे दस्सेती”

१. उदक्खिसं—सी० ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. मालाधारिनी—सी० ।

४. पविट्ठो—सी० ।

६. निच्चमच्चुपाससदिसी ति—सी० ।

ति एवं योनिसो मनसिकारो उप्पज्जि । आदीनवो पातुरहं ति एवं
 कायस्स सभावूपधारणमुखेन^१ तस्स च तंनिस्सितानं च चित्तचेत-
 सिकानं उदयब्बयं सरसपभङ्गुतं^२ च मनसि करोतो तेसु च यक्ख-
 रक्खसादीसु विय भयतो उपट्ठहन्तेसु तत्थ मे^३ अनेकाकारआदीनवो^४
 5 दोसो पातुरहोसि । तप्पटिपक्खतो च निब्बाने आनिसंसो ।
 निब्बिदा समतिट्ठथा ति निब्बिन्दनं आदीनवानुपस्सनानुभावसिद्धं
 निब्बिदाञ्जाणं मम हृदये सण्थासि, मुहुत्तं पि तेसं रूपारूपधम्मानं
 गहणे चित्तं नाहोसि, अञ्जदत्थु मुञ्चितुकामतादिवसेन तत्थ^५
 उदासीनमेव जातं ति अत्थो ।

B. 4 10 ततो ति विपस्सनाञ्जाणतो परं । चित्तं विमुच्चि मे ति
 लोकुत्तरभावनाय वत्तमानाय मग्गपटिपाटिया सब्बकिलेसेहि मम
 चित्तं विमुत्तं अहोसि । एतेन^६ फलुप्पत्तिं^६ दस्सेति । मग्गक्खणे हि
 किलेसा विमुच्चन्ति नाम, फलक्खणे विमुत्ता ति । सेसं
 वुत्तनयमेव ।

नागसमालत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

२. भगुत्थेरगाथावण्णना

15 अहं मिद्धेना ति आदिका^७ आयस्मतो भगुत्थेरस्स गाथा । का
 उप्पत्ति ? अयं किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा
 विञ्जुतं पत्तो सत्थरि परिनिब्बुते तस्स धातुयो पुप्फेहि पूजेसि ।
 सो तेन पुञ्जकम्मेन निम्मानरतीसु निब्बत्तित्वा अपरापरं देवमनुस्सेसु
 संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सक्कराजकुले निब्बत्तित्वा भगू ति

१. सभावसाधारणमुखेन—सी० ।

२. खणभङ्गुरतं—सी० ।

३. 'तं' सी० पीत्थके अधिको पाठो ।

४. अनेकाकारवोकारं आदीनवो—सी० ।

५. सी० पोत्थके नत्थि ।

६-६. तेन फलुप्पत्ति—सी० ।

७. सी० पोत्थके नत्थि ।

लद्धनामो वयप्पत्तो अनुरुद्धकिमिलेहि सद्धिं निक्खमित्वा पब्बजित्वा
बालकलोणकगामे वसन्तो एकदिवसं थिनमिद्धाभिभवं^१ विनोदेतुं
विहारतो निक्खम्म चङ्कमं अभिरुहन्तो पपत्तित्वा^२ तदेव अङ्कुसं कत्वा
थिनमिद्धं विनोदेत्वा विपस्सनं बह्वेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं
अपदाने—

5

“परिनिब्बुते भगवति, पट्टमुत्तरे महायसे ।
पुप्फवटंसके^३ कत्वा, सरीरमभिरोपयिं ॥
तत्थ चित्तं पसादेत्वा, निम्मानं अगमासहं ।
देवलोकगतो सन्तो, पुञ्जकम्मं सरामहं ॥
अम्बरा पुप्फवस्सो मे, सब्बकालं पवस्सति ।
संसरामि मनुस्से^४ चे^५, राजा होमि महायसो ॥
तहिं कुसुमवस्सो मे, अभिवस्सति सब्बदा ।
तस्सेव^६ पुप्फपूजाय, वाहसा सब्बदस्सिनो ॥
अयं पच्छिमको मय्हं, चरिमो वत्तते भवो ।
अज्जा पि पुप्फवस्सो मे, अभिवस्सति सब्बदा ॥
सतसहस्सितो कप्पे, यं पुप्फमभिरोपयिं ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, देहपूजायिदं^७ फलं ॥
किलेसा भ्रापिता मय्हं ... पे० ... ।
कत्तं बुद्धस्स सासनं (अप० २, ३६) ति ॥

10

15

B. 5

अरहत्तं पन पत्वा फलसुखेन निब्बानसुखेन च वीतिनामेन्तो 20
सत्थारा एकविहारं अनुमोदितुं उपगतेन—“कच्चि^९, त्वं भिक्खु,
अप्पमत्तो विहरसी” ति पुट्ठो अत्तनो अप्पमादविहारं निवेदेन्तो—

२७१. “अहं मिद्धेन पकतो, विहारा उपनिक्खमि ।
चङ्कमं अभिरुहन्तो, तत्थेव पपत्तिं छमा ॥

१. मिद्धाभिभवं—सी० ।

२. परिपटित्वा—सी० ।

३. पुप्फवट्टोत्के—सी० ।

४-५. मनुस्सेसु—सी० ।

५. तायेव—सी० ।

६. पुप्फपूजायिदं—सी० ।

७. कोसि—सी० ।

२७२. गत्तानि परिमज्जित्वा, पुनपा'रुह चङ्कमं ।
चङ्कमे चङ्कमिं सोहं, अज्झत्तं सुसमाहितो ॥
२७३. ततो मे मनसिकारो, योनिसो उदपज्जथ ।
आदिनवो पातुरहु, निब्बिदा समतिट्ठथ ॥
- ५ ३७४. ततो चित्तं विमुच्चि मे, पस्स धम्मसुधम्मत्तं ।
तिस्सो विज्जा अनुप्पत्ता, कत्तं बुद्धस्स सासनं" ति—

इमा चतस्सो गाथा अभासि ।

- तत्थ मिद्धेन पकतो ति कायालसियसङ्घातेन असत्तिविघात-
सभावेन मिद्धेन अभिभूतो । विहारा ति सेनासनतो । उपनिक्खमिं
10 ति चङ्कमितुं निक्खमिं । तत्थेव पपत्तिं छमा ति तत्थेव चङ्कमसोपाने
निदाभिभूतताय भूमियं निपत्ति^१ । गत्तानि परिमज्जित्वा ति
भूमियं पतनेन पंसुकितानि अत्तनो सरीरावयवानि अनुमज्जित्वा^२ ।
पुनपा रुह चङ्कमं ति "पतितो दानाहं" ति सङ्कोचं अनापज्जित्वा
पुन पि चङ्कमट्ठानं आरुहित्वा । अज्झत्तं सुसमाहितो ति गोचरज्झत्ते^३
15 कम्मट्ठाने नीवरणविकल्मभनेन सुट्ठु समाहितो एकगचित्तो हुत्वा
चङ्कमिं ति योजना । सेसं वुत्तनयमेव । इदमेव च थेरस्स
अञ्जाव्याकरणं अहोसि ।

भगुत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

३. सभियत्थेरगाथावण्णना

- परे चा ति आदिका^४ आयस्मतो सभियत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
20 पुञ्जानि उपचिन्ततो ककुसन्धस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा

१. परिपत्ति—सी० ।

३. गोचरज्झत्तेन—सी० ।

२. अनोमज्जित्वा—सी० ।

४. 'आदिका' सी० पोत्थके नत्थि ।

विञ्जुतं पत्तो एकदिवसं सत्थारं दिवाविहाराय^१ गच्छन्तं दिस्वा पसन्नमानसो उपाहनं अदासि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो कस्सपे भगवति परिनिब्बुते^२ पतिट्ठिते सुवण्णचेतिये ब्रह्मि कुलपुत्तेहि सद्धि अत्तसत्तमो सासने पब्बजित्वा कम्मट्ठानं गहेत्वा अरञ्जे विहरन्तो विसेसं निब्बत्तेतुं असक्कोन्तो इतरे आहु—“मयं 5 पिण्डपाताय गच्छन्तो जीविते सापेक्खा होम, जीविते सापेक्खेन^३ च^४ न सक्का लोकुत्तरधम्मं अधिगन्तुं, पुथुज्जनकालङ्किरिया च दुक्खा, हन्द मयं निस्सेणि बन्धित्वा पब्बतं अभिरुह्य^५ काये च जीविते च अनपेक्खा समणधम्मं करोमा” ति । ते तथा अकंसु ।

अथ नेसं महाथेरो उपनिस्सयसम्पन्नत्ता^६ तदहेव ब्रह्मभिञ्जो 10 हुत्वा उत्तरकुरुतो पिण्डपातं उपनेसि । इतरे—“तुम्हे, भन्ते, कतकिच्चा तुम्हेहि सद्धि सल्लापमत्तं पि पपञ्चो, समणधम्ममेव मयं करिस्साम, तुम्हे अत्तना दिट्ठधम्मसुखविहारमनुयुञ्जथा” ति वत्वा पिण्डपातं पटिक्खिप्पिसु । थेरो ने सम्पटिच्छापेतुं असक्कोन्तो अगमासि ।

ततो नेसं एको द्वीहतीहच्चयेन अभिञ्जापरिवारं अनागामिफलं 15 सच्छिक्त्वा तथेव^६ वत्वा^६ तेहि पटिक्खित्तो अगमासि । तेसु खीणासवत्थेरो परिनिब्बायि, अनागामी सुद्धावासेसु उप्पज्जि । इतरे पुथुज्जनकालङ्किरियमेव कत्वा ब्रसु कामसङ्गेसु अनुलोम-पटिलोमतो दिब्बसम्पत्तिं अनुभवित्वा अम्हाकं भगवतो काले देवल्लोका चवित्वा एको मल्लराजकुले पटिसन्धिं गण्हि, एको 20 गन्धारराजकुले, एको बाहिररट्ठे, एको राजगहे एकिस्सा कुलदारिकाय कुच्छिम्हि पटिसन्धिं गण्हि, इतरो अञ्जतरिस्सा परिब्बाजिकाय कुच्छिम्हि पटिसन्धिं अगहेसि । सा किर अञ्जतरस्स खत्तियस्स धीता, नं मातापितरो—“अम्हाकं धीता समयन्तरं

१. विहारा—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३-३. सपेक्खत्ता व—सी० ।

४. आरुह्य—सी० ।

५. ० सम्पन्नो—सी० ।

६-६. सी० पोत्थके नत्थि ।

B. 7

- जानातू" ति एकस्स परिब्बाजकस्स निय्यादयिंसु । अथेको
परिब्बाजको ताय सद्धि विप्पटिपज्जि । सा तेन गग्गं गण्हि । तं
गग्गिनिं दिस्वा परिब्बाजका निक्कड्डिंसु । सा अञ्जत्थ गच्छन्ती
अन्तरामग्गे सभायं विजायि, तेनस्स सभियोत्वेव नामं अकासि^१ ।
5 सो वड्डित्वा परिब्बाजकपब्बज्जं पब्बजित्वा नानासत्थानि उग्गहेत्वा
महावादी हुत्वा वादप्पसुत्तो विचरन्तो अत्तना^२ सदिसं अदिस्वा
नगरद्वारे अस्समं कारेत्वा खत्तियकुमारादयो सिप्पं सिक्खापेन्तो
विहरन्तो अत्तनो मातुया इत्थिभावं जिगुच्छित्वा भानं उप्पादेत्वा
ब्रह्मलोके उप्पन्नाय अभिसङ्खरित्वा दिन्ने वीसतिपञ्हे गहेत्वा ते ते
10 समणब्राह्मणे पुच्छि । ते चस्स तेसं पञ्चानं अत्थं व्याकातुं
नासक्खिंसु । सभियसुत्तवण्णनायं पन—"सुद्धावासब्रह्मा ते पञ्हे
अभिसङ्खरित्वा अदासी" ति आगतं ।

- यदा^३ पन भगवा पवत्तवरधम्मचक्रको अनुपुब्बेन राजगहं
आगन्त्वा वेळ्ळुवने विहासि, तदा सभियो तत्थ गन्त्वा सत्थारं
15 उपसङ्कमित्वा ते पञ्हे पुच्छि । सत्था तस्स ते^४ पञ्हे व्याकासी ति
सब्बं सभियसुत्ते आगतनयेन वेदितब्बं । सभियो पन भगवता तेसु
पञ्हेसु व्याकतेसु पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा विपस्सनं पट्टपेत्वा अरहत्तं
पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

- 20 "ककुसन्धस्स मुनिनो, ब्राह्मणस्स वुसीमतो ।
दिवाविहारं वजतो, अक्कमनमदासहं ॥
इमस्मिं येव^५ कप्पम्हि^५, यं दानमददिं तदा ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, अक्कमनस्सिदं फलं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पेः ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं' (अप० २, ३४) ति ॥

१. अकंसु—सी० ।

२. अत्तनो—सी० ।

३. 'आह' तं तदा—सी० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

५-५. ताव कप्पस्मि—सी० ।

अरहा पन हुत्वा देवदत्ते संघभेदाय परक्कमन्ते देवदत्तपक्खिकानं भिक्खूनं ओवादं देन्तो—

२७५. “परे च न विजानन्ति, मयमेत्थ यमामसे ।

ये च तत्थ विजानन्ता, ततो सम्मन्ति मेधगा ॥

२७६. यदा च अविजानन्ता, इरियन्त्य मरा विय ।

विजानन्ति च ये धम्मं, आतुरेसु अनातुरा ॥

२७७. यं किञ्चि सिथिलं कम्मं, संकिलिट्ठं चयं वतं ।

सङ्कस्सरं ब्रह्मचरियं, न तं होति महप्फलं ॥

२७८. यस्स सब्रह्मचारीसु, गारवो नूपलब्भति ।

आरका होति सद्धम्मा, नभं पुथविया यथा” ति—

चतूहि गाथाहि धम्मं देसेसि ।

तत्थ परे ति पण्डिते ठपेट्वा ततो अञ्जे—“अधम्मं^१ धम्मो” ति^२ “धम्मं अधम्मो” ति आदिभेदकरवत्थुदीपनवसेन विवादप्पसुता परे नाम । ते^३ तत्थ^४ विवादं करोन्ता^५ “मयं यमामसे उपरमाम नस्साम सततं समितं मच्चुसन्तिकं गच्छामा” ति न जानन्ति । ये च तत्थ 15 विजानन्ती ति ये तत्थ पण्डिता—“मयं मच्चुसमीपं गच्छामा” ति विजानन्ति । ततो सम्मन्ति मेधगा ति एवं हि ते जानन्ता योनिसोमनसिकारं उप्पादेत्वा मेधगानं कलहानं वूपसमाय पटिपज्जन्ति । अथ नेसं काय पटिपत्तिया ते^६ मेधगा सम्मन्ति । अथ वा परे चा ति ये सत्थु ओवादानुसासनिया अग्गहणेत्ता सासनतो बाहिरकाय परे, ते याव— 20 “मयं मिच्छागाहं गहेत्वा एत्थ इध लोके सासनस्स पटिनिग्गाहेन यमामसे वायमामा” ति न विजानन्ति, ताव विवादा न वूपसम्मन्ति-यदा पन तस्स गाहस्स विस्सज्जनवसेन ये च तत्थ तेसु विवादप्पसुतेसु अधम्मधम्मादिके^६ अधम्म^५ धम्मादितो^६ यथाभूतं विजानन्ति, ततो

१-१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२-२. तेत्थ—सी० ।

३. करन्तो—सी० ।

४. ततो—सी० ।

५-५. धम्मधम्मं—सी० ।

६. ‘यथा’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

तेसं सन्तिका ते पण्डितपुरिसे निस्साय विवादसङ्घाता मेधगा सम्मन्ती ति एवम्पेत्य अत्थो वेदितब्बो ।

यदा ति यस्मिं काले । अविजानन्ता ति विवादस्स वूपसमूपायं, धम्माधम्मे वा याथावतो^१ अजानन्ता । इरियन्त्य मरा विया ति
 5 अमरा विय जरामरणं अतिक्कन्ता विय उद्धता उन्नळा चपला मुखरा विप्पकिण्णवाचा^२ हुत्वा वत्तन्ति चरन्ति^३ विचरन्ति^३ तदा विवादो न वूपसम्मतेव । विजानन्ति च ये धम्मं, आतुरेसु अनातुरा ति ये पन सत्थु सासनधम्मं यथाभूतं जानन्ति, ते किलेसरोगेन आतुरेसु सत्तेसु^४ अनातुरा निक्किलेसा अनीघा विहरन्ति, तेसं वसेन विवादो अच्चन्तमेव
 10 वूपसम्मती ति अधिप्पायो ।

B. 9

यं किञ्चि सिथिलं कम्मं ति ओलियित्वा करणेन सिथिलगाहं कत्वा साथलिभावेन^५ कतं यं किञ्चि कुसलकम्मं । संकिलिट्ठं ति वेसीआदिके अगोचरे चरणेन, कुहनादिमिच्छाजीवेन वा संकिलिट्ठं वतसमादानं । सङ्कस्सरं ति सङ्काहि सरितब्बं, विहारे किञ्चि असारुपं सुत्वा—“नून असुकेन कतं” ति परे हि असङ्कितब्बं,
 15 उपोसथकिच्चादीसु अञ्जतरकिच्चवसेन सन्निपतितं पि सङ्गं दिस्वा “अद्धा इमे मम चरियं जत्वा मं उक्खिपितुकामा सन्निपतिता” ति एवं अत्तनो वा आसङ्का हि सरितं उसङ्कितं^६ परिसङ्कितं^६ । न तं होती ति तं एवरूपं ब्रह्मचरियं समणधम्मकरणं तस्स पुग्गलस्स महप्फलं न होति,
 20 तस्स अमहप्फलभावेनेव पच्चयदायकानं पिस्स न महप्फलं होति । तस्मा सल्लेखवुत्तिना^७ भवितब्बं^७ । सल्लेखवुत्तिनो च^८ विवादस्स अवसरो एव^८ नत्थी ति अधिप्पायो ।

गारवो नूपलब्धती ति अनुसासनिया अपदक्खिणग्गाहिभावेन गरुकातब्बेसु सब्रह्मचारीसु यस्स पुग्गलस्स गारवो गरुकरणं न

१. यथावतो—सी० ।

२. विक्किण्णवाचा—सी० ।

३-३. वसन्ति—सी० ।

४. सन्तेसु—सी० ।

५. साथलिकभावेन—सी० ।

६-६. उसङ्कितपस्सिङ्कितं—सी० ।

७-७. सी० पोत्थके नत्थि ।

८. व—सी० ।

९. सी० पोत्थके नत्थि ।

विज्जति । आरका होति सद्धम्मा ति सो एवरूपो पुग्गलो पटिपत्ति-
सद्धम्मतो पि पटिवेधसद्धम्मतो पि दूरे होति, न हि तं गरू
सिक्खापेन्ति, असिक्खयमानो अनादियन्तो न पटिपज्जति,
अप्पटिपज्जन्तो कुतो सच्चानि^१ पटिविज्झिस्सती ति । तेनाहु—
“आरका होति सद्धम्मा” ति । यथा किं ? “नभं पुथविया यथा” 5
ति यथा^२ नभं आकासं पुथविया पठवीधातुया^३ सभावतो दूरे । न
कदाचि सम्मिस्सभावो^४ । तेनेवाहु—

“नभं च दूरे पठवी^५ च दूरे,
पारं समुद्दस्स त’दाहु दूरे ।
ततो हवे दूरतरं वदन्ति,
सतं च धम्मो^६ असतं च राजा”
(जात० २, १४४) ति ॥

सभियत्थेरगाथावण्णना निद्धिता ।

४. नन्दकत्थेरगाथावण्णना

B. 10

धिरत्थू ति आदिका^१ आयस्मतो नन्दकत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं पि^२ किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले हंसवतीनगरे
महाविभवो सेट्ठि हुत्वा सत्थु सन्तिके धम्मं सुणन्तो सत्थारं एकं 15
भिक्षुं भिक्षुनोवादकानं अग्गट्ठाने ठपेन्तं दिस्वा तं ठानन्तरं
पत्थेत्वा सतसहस्सग्घनिकेन वत्थेन भगवन्तं पूजेत्वा पणिधानमकासि,
सत्थु बोधिरुक्खे पदीपपूजं च पवत्तेति । सो ततो पट्टाय देवमनुस्सेसु

१. सद्धम्मं—सी० ।

२. पथवी धातुया—म० ।

५. पथवी—म० ।

६. धम्मं—सी० ।

८. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. सद्धम्मतो एवं सम्पदमिदं ति दस्सेति ।

सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

७. सी० पोत्थके नत्थि सब्बथ ।

संसरन्तो ककुसन्धस्स भगवतो काले करविकसकुणो हुत्वा मधुर-
कूजितं सत्थारं पदक्खिणं अकासि । अपरभागे मयूरो हुत्वा
अञ्जतरस्स पच्चेकबुद्धस्स वसनगुहाय द्वारे पसन्नमानसो दिवसे
दिवसे तिव्खत्तुं मधुरवस्सितं वस्सि, एवं तत्थ तत्थ पुञ्ञानि
5 कत्वा अम्हाकं भगवतो काले सावत्थियं कुलगेहे निब्बत्तित्वा
नन्दको ति लद्धनामो वयप्पत्तो सत्थु सन्तिके धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो
पब्बजित्वा विपस्सनं वड्डुत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“पदुमुत्तरबुद्धस्स^१ बोधिया पादपुत्तमे ।
पसन्नचित्तो सुमनो, तयो उक्के अधारयि ॥
10 सतसहस्सितो कप्पे, सोहं^२ उक्कमधारयि ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, उक्कदानस्सिदं फलं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कत्तं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ३३-३४) ति ॥

अरहा^३ पन हुत्वा^३ विमुत्तिसुखेन वीतिनामेन्तो सत्थारा
15 भिक्खुनीनं^४ ओवादे^५ आणत्तो^५ एकस्मिं उपोसथदिवसे पञ्च भिक्खुनि
सतानि एकोवादेनेव अरहत्तं पापेसि । तेन नं भगवा भिक्खुनो-
वादकानं अगगट्ठाने ठपेसि । अथेकदिवसं थेरं सावत्थियं पिण्डाय
चरन्तं अञ्जतरा^६ पुराणदुत्तिथिका इत्थी किलेसवसेन ओलोकेत्वा
हसि । थेरो तस्सा तं किरियं दिस्वा सरीरस्स पटिक्कूलविभावन-
20 मुखेन धम्मं कथेन्तो—

२७९. “धिरत्थु, पूरे दुग्गन्धे, मारपक्खे अवस्सुते ।
नवसोतानि ते काये, यानि सन्दन्ति सब्बदा ॥

B. 11

२८०. मा पुराणं अमञ्जित्थो, मा'सादेसि तथागते ॥
सग्गे पि ते न रज्जन्ति, किमङ्गं पन मानुसे ।

१. पदुमुत्तरस्स भगवतो—सी० ।

२. याहं—सी० ।

३-३. अरहत्तं पन पत्वा—सी० ।

४-४. भिक्खुनोवादे—सी० ।

५. आणत्ते—सी० ।

६. अञ्जा—सी० ।

२८१. ये च खो बाला दुम्मेधा, दुम्मन्ती मोहपारुता ।

तादिसा तत्थ रज्जन्ति, मारखित्तम्हि बन्धने ॥

२८२. येसं रागो च दोसो च, अविज्जा च विराजिता ।

तादी तत्थ न रज्जन्ति, छिन्नसुत्ता अबन्धना' ति—

गाथा अभसि ।

5

तत्थ धी ति जिगुच्छन्तथे निपातो, रत्थू ति र-कारो पदसन्धि-
करो, धी अत्थु तं जिगुच्छामि तव धिक्कारो होतू ति अत्थो । पूरे
ति आदीनि तस्सा धिक्कातब्बभावदीपनानि आमन्तनवचनानि ।
पूरे ति अतिविय जेगुच्छेहि नानाकुणपेहि नानाविधअसुचीहि
सम्पुण्णे । दुग्गन्धे ति कुणपपूरितत्तो^१ एव सभावदुग्गन्धे । मारपक्खे 10
ति यस्मा विसभागवत्थु अन्धपुथुज्जनानं अयोनिसोमनसिकार-
निमित्तकाय किलेसमारं वड्ढेति, देवपुत्तमारस्स च ओतारं पविट्ठं
देति । तस्मा मारस्स पक्खो होति^२ । तेन^३ वुत्तं “मारपक्खे” ति ।
अवस्सुते ति सब्बकालं किलेसावस्सवनेन तहिं तहिं असुचिनिस्सन्दनेन
च अवस्सुते । इदानिस्सा नवसोत्तानि ते काये, यानि सन्दन्ति सब्बदा 15
ति “अक्खिम्हा अक्खिगूथको” (सु० नि० २९७) ति आदिना वुत्तं
असुचिनो अवस्सवनट्ठानं दस्सेति ।

एवं^४ पन नवच्छिद्दं धुवस्सवं असुचिभरितं कायं^५ यथाभूतं
जानन्ती मा पुराणं अमज्झित्थो ति पुराणं अजाननकाले पवत्त-
हसितलपितं कीळितं मा मज्झि, “इदानि पि एवं पटिपज्जिस्सती” 20
ति मा चिन्तेहि । मा'सादेसि तथागते ति यथा उपनिस्सयसम्पत्तिया
पुरिमका बुद्धसावका आगता, यथा वा ते सम्मापटिपत्तिया गता
पटिपन्ना, यथा च रूपारूपधम्मानं तथलक्खणं तथधम्मे च अरिय-
सच्चानि आगता अधिगता अवबुद्धा, तथा इमे पी ति एवं तथा^६
आगमनादिअत्थेन तथागते अरियसावके पकतिसत्ते विय अवज्जाय 25

१. कुणपभरितत्ता—सी० ।

२-२. होती ति—सी० ।

३. कायकालि—सी० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

B. 12

किलेसवसेन च उपसङ्कममाना^१ मा' सादेसि^२ । अनासादेतब्बताय
कारणमाहु सग्गे पि ते न रज्जन्ति, किमङ्गं पन मानुसे ति सब्बञ्जु-
बुद्धेना पि अक्खानेन परियोसापेतुं असक्कुण्यसुखे सग्गे पि
ते सावकबुद्धा न रज्जन्ति, सङ्घारेसु आदिनवस्स सुपरि-
5 दिट्ठत्ता रागं न जनेन्ति, किमङ्गं पन मीळरासिसदिसे मानुसे
कामगुणे, तत्थ न रज्जन्ती ति वत्तब्बमेव नत्थि ।

ये च खो ति ये पन बाल्यप्पयोगतो^३ बाला धम्मोजपञ्चाय
अभावतो दुम्मेधा असुभे सुभानुपस्सनेन दुचिन्तितचिन्तिताय
दुम्मन्ती^४ मोहेन अज्जानेन^५ सब्बसो पटिच्छादितचित्तताय
10 मोहपारुता तादिसा तथारूपा अन्धपुथुज्जना तत्थ तस्मिं इत्थिसज्जिते
मारखित्तम्हि बन्धने मारेन ओड्डिते मारपासे रज्जन्ति रत्ता गिद्धा
गधिता मुच्छिता अज्झोपत्ता तिट्ठन्ति^६ ।

विराजिता ति येसं पन खीणासवानं तेल्लन्नरागो विय दुम्मो-
धनीयसभावो रागो सपत्तो विय लद्धोकासो दुस्सनसभावो^७ दोसो
15 अज्जाणसभावा अविज्जा च अरियमग्गविरागेन सब्बसो विराजिता
पहीना समुच्छिन्ना, तादिसा जग्गमग्गसत्थेन छिन्नभवनेत्ति सुत्ता ततो
एव कत्थचि पि बन्धनाभावतो अबन्धना तत्थ तस्मिं यथावुत्ते
मारपासे न रज्जन्ति । एवं थेरो तस्सा इत्थिया धम्मं कत्थेत्वा
गतो ।

नन्दकत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

५. जम्बुकत्थेरगाथावण्णना

20 पञ्चपञ्जासा ति आदिका आयस्मतो जम्बुकत्थेरस्स गाथा ।
का^१ उप्पत्ति^२ ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे

१. उपसङ्कमनादिना—सी० ।

२. मा आसादेसि—सी० ।

३. बालयोग्यतो—सी० ।

४. दुम्मन्तिनो—सी० ।

५. अज्जानगुणेन—सी० ।

६. दिस्सन्ति—सी० ।

७. दुस्सनसभावो—सी० ।

८-८. सी० पोत्थके नत्थि ।

पुञ्जानि उपचिनन्तो^१ तिस्सस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो सत्थु सम्मासम्बोधिं सदहन्तो बोधिरुक्खं वन्दित्वा बीजनेन पूजेसि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो कस्स-पस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो सासने पब्बजित्वा^२ अञ्जतरेण उपासकेन कारिते आरामे आवासिको 5 हुत्वा विहरति तेन उपट्ठीयमानो ।

B. 13

अथेकदिवसं एको खीणासवत्थेरो लूखचीवरधरो केसोहरणत्थं अरञ्जतो गामाभिमुखो आगच्छति, तं दिस्वा सो उपासको इरियापथे पसीदित्वा कप्पकेन केसमस्सूनि ओहारापेत्वा पणीतभोजनं भोजेत्वा सुन्दरानि चीवरानि दत्वा “इधेव, भन्ते, वसथा” 10 ति वसापेति^३ । तं दिस्वा आवासिको इस्सामच्छेरपकतो खीणासवत्थेरं आह—“वरं^४ ते भिक्खु^५ इमिना पापुपासकेन उपट्ठीयमानस्स एवं इध वसनतो अङ्गुलीहि केसे लुञ्चित्वा अचेलस्स सतो गूथमुत्ताहारजीवनं” ति । एवं च पन वत्वा तावदेव वच्चकुटिं पविसित्वा पायासं वड्ढन्तो विय हत्थेन गूथं वड्ढेत्वा वड्ढेत्वा यावदत्थं 15 खादि, मुत्तं च पिवि । इमिना नियामेन यावतायुकं ठत्वा कालङ्कत्वा निरये पच्चित्वा पुन गूथमुत्ताहारो^५ वसित्वा तस्सेव कम्मस्स विपाकावसेसेन मनुस्सेसु उप्पन्नो पि पञ्च जातिसतानि निगण्ठो हुत्वा गूथभक्खो अहोसि ।

पुन इमस्मिं बुद्धुप्पादे मनुस्सयोनियं निब्बत्तमानो पि 20 अरियूपवादबलेन दुग्गतकूले निब्बत्तित्वा थञ्जं वा खीरं वा सप्पि वा पायमानो तं छड्ढेत्वा मुत्तमेव पिवति, ओदनं भोजियमानो तं छड्ढेत्वा गूथमेव खादति, एवं गूथमुत्तपरिभोगेन वड्ढन्तो वयप्पत्तो पि तदेव परिभुञ्जति । मनुस्सा ततो वारेतुं असक्कोन्ता परिच्चजिंसु ।

१. करोन्तो—सी० ।

२. पब्बजितो—सी० ।

३. वसापेसि—सी० ।

४-४. वरमेतस्स भिक्खुनो—सी० ।

५. गूथनिरयेअसुचिमुत्ताहारो—सी० ।

- सो आतकेहि परिच्चत्तो नग्गपब्बज्जं पब्बजित्वा न न्हायति, रजोजल्ल-
 धरो केसमस्सूनि लुञ्चित्वा अञ्जे इरियापथे पटिक्खपित्वा एकपादेन
 त्तिट्ठति, निमन्तनं न सादियति, मासोपवासं अधिद्वाय पुञ्जत्थिकेहि
 दिन्नं भोजनं मासे एकवारं कुसग्गेन गहेत्वा दिवा जिण्हग्गेन लेहति,
 5 रत्तियं पन “अल्लगूथं सप्पाणकं” ति अखादित्वा सुक्खगूथमेव
 खादति, एवं करोन्तस्स पञ्चपञ्चासवस्सानि वीतिवत्तानि महाजनो
 “महातपो परमप्पिच्छो” ति मञ्जमानो तन्निन्नो तप्पोणो अहोसि ।

- अथ भगवा तस्स हृदयभन्तरे घटे पदीपं विय अरहत्तूपनिस्सयं
 पज्जलन्तं दिस्वा सयमेव तत्थ गन्त्वा धम्मं देसेत्वा सोतापत्तिफले
 10 पतिट्ठापेत्वा एहि भिक्खूपसम्पदाय लद्धूपसम्पदं विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा
 B. 14 अरहत्ते पतिट्ठापेसि । अयमेत्थ सङ्खेपो, वित्थारो पन धम्मपदे “मासे
 मासे कुसग्गेना” ति गाथावण्णनाय वुत्तनयेन वेदितब्बो । अरहत्ते पन
 पतिट्ठितो परिनिब्बानकाले “आदितो मिच्छा पटिपज्जित्वा पि
 सम्मासम्बुद्धं निस्साय सावकेन अधिगन्तब्बं मया अधिगतं” ति
 15 दस्सेन्तो—

२८३. “पञ्चपञ्चासवस्सानि, रजोजल्लमधारयिं ।
 भुञ्जन्तो मासिकं भत्तं, केसमस्सुं अलोचयिं ॥
 २८४. एकपादेन अट्ठासि, आसनं परिवज्जयिं ।
 सुक्खगूथानि च खादिं, उद्देसं च न सादियिं ॥
 20 २८५. एतादिसं करित्वान, बहुं दुग्गतिगामिनं ।
 वुट्ठमानो महोघेन, बुद्धं सरणमागमं ॥
 २८६. सरणगमनं पस्स, पस्स धम्मसुधम्मतं ।
 तिस्सो विज्जा अनुप्पत्ता, कतं बुद्धस्स सासनं” ति—

इमा चतस्सो गाथा अभासि ।

- 25 तत्थ पञ्चपञ्चासवस्सानि, रजोजल्लमधारयिं ति नग्गपब्बज्जू-
 पगमनेन न्हानपटिक्खेपतो पञ्चाधिकानि पञ्चासवस्सानि सरीरे
 लग्गं आगन्तुकरेणुसङ्घातं रजो, सरीरमलसङ्घातं जल्लं च कायेन

धारेसि^१ । भुञ्जन्तो मासिकं भत्तं ति रत्तियं गूथं खादन्तो लोक-
वञ्चनत्थं मासोपवासिको नाम हुत्वा पुञ्जत्थिकेहि दिन्नं भोजनं मासे
मासे एकवारं^२ जिह्वगे पठनवसेन भुञ्जन्तो ओलोच्चयिं ति तादिसच्छा-
रिकापक्खेपेन^३ सिथिलमूलं केसमस्सुं अङ्गुलीहि लुञ्चापेसि^४ ।

एकपादेन अट्ठासि, आसनं परिवज्जयिं ति सब्बेन सब्बं आसनं 5
निसज्जं परिवज्जेसि, तिट्ठन्तो च उभो हत्थे उक्खिपित्वा एकेनेव
पादेन अट्ठासि । उद्देसं ति निमन्तनं । उदिस्सकतं ति केचि । न
सादिंयिं ति न सम्पटिच्छिं पटिक्खिपिं ति अत्थो ।

एतादिसं करित्वान, बहुं दुग्गतिगामिनं ति एतादिसं^५ एवरूपं
विपाकनिब्बत्तनकं दुग्गतिगामिनं बहुं पापकम्मं पुरिमजातीसु इध 10
च कत्वा उप्पादेत्वा । बुद्ध्यमानो महोघेना ति कामोघादिना महता
ओघेन विसेसतो दिट्ठोघेन अपायसमुद्दं पतिआकङ्खियमानो,
बुद्धं सरणमागमं ति तादिसेन पुञ्जकम्मच्छिद्देन किच्छेन
मनुस्सत्तभावं लभित्वा इदानि पुञ्जबलेन बुद्धं “सरणं” ति आग-
मासिं, “सम्मासम्बुद्धो भगवा” ति अवेच्चपसादेन^६ सत्थरि पसीदिं । 15
सरणगमनं पस्स, पस्स धम्ममुधम्मतं ति आयतनगतं मम सरणगमनं^७
पस्स, पस्स सासनधम्मस्स च सुधम्मतं योहं^८ तथामिच्छापटिपन्नो^९
पि एकोवादेनेव सत्थारा एदिसं सम्पत्तिं सम्पापितो ।
“तिस्सो विज्जा” ति आदिना तं सम्पत्तिं दस्सेति तेनाह—

“तिस्सस्साहं भगवतो, बोधिरुक्खमवन्दियं । 20
पग्गय्ह बीजनिं तत्थ, सीहासनमबीजहं ॥
द्वेनवुते इतो कप्पे, सीहासनमबीजहं ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, बीजनाय इदं फलं ॥

१. धारयि—सी० ।

२. एकेकवारं दिवा—सी० ।

३. तादिच्छारिकापक्खेपेन—सी० ।

४. मोचापेसि—सी० ।

५. एदिसं—सी० ।

६. अवेच्चप्पसादेन—सी० ।

७. सरणं—सी० ।

८. यदाहं—सी० ।

९. मिच्छापटिपन्नो—सी० ।

किलेसा भापिता मग्गं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २, ३३) ति ॥

जम्बुकत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

६. सेनकत्थेरगाथावण्णना

स्वागतं वता ति आदिका आयस्मतो सेनकत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि
५ उपचिनन्तो सिखिस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं
पत्तो एकदिवसं सत्थारं दिस्वा पसन्नमानसो मोरहत्थेन भगवन्तं
पूजेसि^१ । सो तेन पुञ्ञकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मि
बुद्धुप्पादे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा^२ उरुवेलकस्सपत्थेरस्स भगिनिया
कुच्छिम्हि निब्बत्ति, सेनकोतिस्स नामं अहोसि । सो वयप्पत्तो
10 ब्राह्मणानं विज्जासिप्पेसु निप्फत्ति गतो घरावासं वसति ।

तेन च समयेन महाजनो संवच्चरे संवच्चरे फग्गुनमासे उत्तर-
फग्गुननक्खत्ते उस्सवं अनुभवन्तो गयायं तित्थाभिसेकं करोति, तेन तं
B. 16 उस्सवं "गयाफग्गू" ति वदन्ति । अथ भगवा तादिसे उस्सवदिवसे
वेनेय्यानुकम्पाय गयातित्थसमीपे विहरति, महाजनो पि कित्था-
15 भिसेकाधिप्पायेन ततो ततो तं ठानं उपगच्छति । तस्मिं खणे सेनको
पि तित्थाभिसेकत्थं तं ठानं उपगतो सत्थारं धम्मं देसेन्तं दिस्वा
उपसङ्कमित्वा धम्मं^३ सुत्वा^३ पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा विपस्सनाय
कम्मं करोन्तो न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

20 "मोरहत्थं गहेत्वान, उपेसि^४ लोकनायकं ।
पसन्नचित्तो सुमनो, मोरहत्थमदासहं ॥

१. पूजयि—सी० ।

३. ३. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. उपनेसि—सी० ।

इमिना^१ मोरहत्थेन, चेतनापणिधोहि च ।
 निब्बायिसु तयो अग्गी, लभामि विपुलं सुखं ॥
 अहो बुद्धो अहो धम्मो, अहो नो सत्थुसम्पदा ।
 दत्त्वानहं मोरहत्थं, लभामि विपुलं सुखं ॥
 तियग्गी^२ निब्बुता मय्हं, भवा सब्बे समूहता ।
 सब्बासवा परिक्खीणा, नत्थि दानि पुनब्भवो ॥
 एकत्तिसे इतो कप्पे, यं दानमददिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, मोरहत्थस्सिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप २, ३२-३३) ति ॥

5

10

अरहत्तं पन पत्वा अत्तनो पटिपत्तिं पच्चवेक्खित्वा सज्जात-
 सोमनस्सो उदानवसेन—

२८७. "स्वागतं वत मे आसि, गयायं गयफग्गुया ।
 यं अद्दासिं सम्बुद्धं, देसेन्तं धम्ममुत्तमं ॥
 २८८. महप्पभं गणाचरियं, अग्गपत्तं विनायकं ।
 सदेवकस्स लोकस्स, जिनं अतुलदस्सनं ॥
 २८९. महानागं महावीरं, महाजुतिमनासवं ।
 सब्बासवपरिक्खीणं, सत्थारमकुतोभयं ॥
 २९०. चिरसंकिलिट्ठं वत मं, दिट्ठिसन्दानवन्धितं ।
 विमोचयि सो भगवा, सब्बगन्थेहि सेनकं" ति—

15

B. 17

20

चतस्सो गाथा अभासि ।

तत्थ स्वागतं वत मे आसी ति मया सुट्ठ आगतं वत आसि ।
 मम वा सुन्दरं वत आगमनं आसि । गयायं ति गयातित्थसमीपे ।
 गयफग्गुया ति "गयाफग्गू" ति लद्धवोहारे फग्गुनमासस्स उत्तर-
 फग्गुनीनक्खत्ते । "यं" ति आदि^३ स्वागतभावस्स कारणदस्सनं ।

25

१. तेन मे—सी० ।

२. तिविधग्गी—सी० ।

३. अति—सी० ।

तत्थ यं ति यस्मा । अद्दसांसि ति अद्दविस्व । सम्बुद्धं ति सम्मा सामं
सब्बधम्मनं बुद्धता सम्बुद्धं । देसेन्तं धम्ममुत्तमं ति उत्तमं अगं
सब्बसेट्ठं एकन्त नित्यानिकं धम्मं वेनेय्यज्झासयानुरूपं भासन्तं ।

- महप्पभं ति महत्तिया सरीरप्पभाय आणप्पभाय च समन्नागतं ।
5 गणाचरियं ति भिक्खुपरिसादीनं गणानं उत्तमेन दमथेन आचार-
सिक्खापनेन गणाचरियं । अगगभूतानं सीलादीनं गुणानं अधिगमेन
अगगप्पत्तं । देवमनुस्सादीनं परमेन विनयेन विनयनतो, सयं नायकर-
हितत्ता च विनायकं । केनचि अनभिभूतो^१ हुत्वा सकलं लोकं
10 लोकस्स जिनं सदेवके लोके अगगजिनं, बात्तिसवरमहापुरिसलक्खण-
असीतिअनुव्यञ्जनादिपटिमण्डितरूपकायताय दसबलचतुवसारज्जा-
दिगुणपटिमण्डितधम्मकायताय च सदेवकेन लोकेन अपरिमेय्य-
दस्सनताय असदिसदस्सनताय च अतुलदस्सनं ।

- गतिबलपरक्कमादिसम्पत्तिया महानागसदिसत्ता, नागेषु पि
15 खीणासवेसु महानुभावताय च महानागं । मारसेना विमथनतो
महाविककन्तताय च महावीरं । महाजुतिं ति महापतापं महातेजं
ति अत्थो । नत्थि एतस्स चत्तारो पि आसवा ति अनासवं । सब्बे
आसवा सवासना परिकखीणा एतस्सा ति सब्बासवपरिकखीणं । कामं
सावकबुद्धा पच्चेकबुद्धा च खीणासवाव, सब्बञ्जुबुद्धा एव पन सवा-
20 सने^२ आसवे खेपेन्ती ति दस्सनत्थं “अनासवं” ति वत्वा पुन
“सब्बासवपरिकखीणं” ति वुत्तं । तेन वुत्तं—“सब्बे आसवा सवासना
परिकखीणा एतस्सा ति सब्बासवपरिकखीणं” ति । दिट्ठधम्मिक-
सम्परायिकपरमत्थेहि यथारहं वेनेय्यानं अनुसासनतो सत्थारं
B. 18 चतुवसारज्जविसारदताय कुतोचि पि भयाभावतो अकुतोभयं एवरूपं
25 सम्मासम्बुद्धं यं यस्मा अद्दसांसि, तस्मा स्वागतं वत मे आसी ति
योजना ।

१-१. अनभिभूतं सयं नायकरहितत्ता च २. सवासना—सी० ।

विनायकं—सी० ।

इदानीं सत्थु दस्सनेन अत्तना लद्धगुणं दस्सेन्तो चतुत्थं
गाथमाह । तस्सत्थो—किञ्चियपुण्णलाबु^१ विय तक्कभरितचाटि विय
वसापीतपिलोतिका विय च संकिलेसवत्थूहि अनमतग्गे संसारे
चिरकालं संकलित्ठं^२ । गद्दुलबन्धितं विय थम्भे सारमेयं सक्कायथम्भे
दिट्ठिसन्दानेन दिट्ठिवन्धनेन^३ बन्धितं^२ बद्धं^३ ततो विमोचेन्तो च 5
अभिज्झादीहि सब्बगन्थे हि मं सेनकं अरियमग्गहत्थेन विमोचयि वत
सो भगवा मय्हं सत्था ति भगवति अभिप्पसादं पवेदेति ।

सेनकत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

७. सम्भूतत्थेरगाथावण्णना

यो दन्धकाले ति आदिका आयस्मतो सम्भूतत्थेरस्स गाथा ।
का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
पुञ्ञानि करोन्तो बुद्धसुञ्ञे लोके चन्दभागाय नदिया तीरे किन्नर- 10
योनियं निब्बत्तो एकदिवसं अञ्ञतरं पच्चेकबुद्धं दिस्वा पसन्नमानसो
वन्दित्वा कतञ्जली अञ्जुनपुप्फेहि पूजं अकासि । सो तेन पुञ्ञकम्मेन
देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धप्पादे कुलगेहे निब्बत्तित्वा सम्भूतो
ति लद्धनामो वयप्पत्तो भगवतो परिनिब्बानस्स पच्छा धम्मभण्डा-
गारिकस्स सन्तिके धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा समणधम्मं 15
करोन्तो विपस्सनं वड्डुत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“चन्दभागानदीतीरे, अहोसिं किन्नरो तदा ।

अद्दसं विरजं बुद्धं, सयम्भुं अपराजितं ॥

पसन्नचित्तो सुमनो, वेदजातो कतञ्जली ।

गहेत्वा अञ्जुनं पुप्फं, सयम्भुं अभिपूजयिं ॥

20

१. कञ्चिकपुण्णलाबु—सी० ।

२-२. ‘सन्दिट्ठितं’ सी० पोत्थके अधिको

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

पाठो ।

तेन कम्मेन सुकतेन, चेतनापणिधीहि च ।
जहित्वा किन्नरं देहं, तावतिसमगच्छहं ॥
छत्तिसक्खत्तुं देविन्दो, देवरज्जमकारयि ।
दसक्खत्तुं चक्कवत्ती, महारज्जमकारयि ॥
पदेसरज्जं विपुलं, गणनातो असह्खियं ।
सुखेत्ते वप्पितं बीजं, सयम्भुम्हि अहो मम ॥
कुसलं विज्जते मय्हं, पब्बजिं अनगारियं ।
पूजारहो अहं अज्ज, सक्कपुत्तस्स सासने ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २, ९२) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा विमुत्तिसुखेन विहरन्तो वस्ससतपरिनिब्बुते
भगवति वेसालिकेसु वज्जिपुत्तकेसु दस वत्थूनि पग्गय्ह ठितेसु
काकण्डकपुत्तेन यस्तथेरेन उस्साहितेहि सत्तसतेहि खीखासवेहि
तं दिट्ठिं भिन्दित्वा सद्धम्मं पग्गण्हन्तेहि धम्मविनयसङ्गहे कते
15 तेसं वज्जिपुत्तकानं उद्धम्मउब्बिनयदीपने धम्मसंवेगेन थेरो-

२९१. "यो दन्धकाले तरति, तरणीये च दन्धये ।
अयोनिसंविधानेन, बालो दुक्खं निगच्छति ॥

२९२. तस्सत्था परिहायन्ति, काळपक्खेव चन्दिमा ।
आयसक्कं च पप्पोति, मित्तेहि च विरुज्झति ॥

20 २९३. यो दन्धकाले दन्धेति, तरणीये च तारये ।
योनिसो संविधानेन, सुखं पप्पोति पण्डितो ॥

२९४. तस्सत्था परिपूरेन्ति, सुक्कपक्खेव चन्दिमा ।
यसो किंति च पप्पोति, मित्तेहि न विरुज्झती" ति-

इमा गाथा भणन्तो अञ्जं व्याकासि ।

25 तत्थ यो दन्धकाले तरती ति किस्मिं चि कत्तब्बवत्थुस्मि-
"कप्पति नु खो, न नु खो कप्पती" ति विनयकुक्कुच्चे उप्पन्ने याव
वियत्तं विनयधरं पुच्छित्वा तं कुक्कुच्चं न विनोदेति, ताव दन्धकाले

तस्स किच्चस्स दन्धायितब्बसमये तरति^१ मद्दित्वा वीतिक्कमं
करोति । तरणीये च दन्धये ति गहट्टस्स ताव सरणगमनसीलसमा-
दानादिके, पब्बजितस्स वत्तपटिवत्तकरणादिके समथविपस्सनानुयोगे
च तरितब्बे सम्पत्ते सीधं तं किच्चं अननुयुञ्जित्वा—“आगमनमासे^२
पक्खे वा करिस्सामी” ति दन्धायेय्य, तं किच्चं अकरोन्तोव कालं 5
वीतिनामेय्य । अयोनिसंविधानेना ति एवं दन्धायितब्बे तरन्तो
तरितब्बे च दन्धायन्तो अनुपायसंविधानेन उपायसंविधानाभावेन
बालो मन्दबुद्धिको पुग्गलो सम्पति आयति च दुक्खं अनत्थं
पापुणाति ।

तस्सत्था परिहायन्ती ति तस्स तथारूपस्स पुग्गलस्स 10
दिट्ठधम्मिकादिभेदा अत्था कालपक्खे चन्दिमा विय परिहायन्ति
दिवसे दिवसे परिकखयं परियादानं गच्छन्ति । “असुको पुग्गलो
अस्सद्धो अप्पसन्नो कुसीतो हीनवीरियो” ति आदिना । आयसक्यं
विज्झूहि गरहितब्बतं पप्पोति पापुणाति । मित्तेहि च विरुज्झती ति
“एवं पटिपज्ज, मा एवं पटिपज्जा” ति ओवाददायकेहि कल्याण- 15
मित्तेहि “अवचनीया मयं” ति ओवादस्स अनादानेनेव विरुद्धो
नाम होति ।

सेसगाथाद्वयस्स वुत्तविपरियायेन अत्थो वेदितब्बो । केचि
पनेत्थ—“तरति दन्धये” ति पदानं अत्थभावेन भावनाचित्तस्स^३
पग्गहनिग्गहे उद्धरन्ति । तं पच्छिमगाथासु युज्जति । पुरिमा हि 20
द्वे गाथा पब्बजितकालतो पट्टाय चरितब्बं समणधम्मं अकत्वा
कुक्कुच्चपकतताय दस वत्थूनि दीपेत्वा सङ्घेन निक्कङ्किते वज्जिपुत्तके
सन्धाय थेरेन वुत्ता, पच्छिमा पन अत्तसदिसे सम्मा पटिपत्ते सकत्थं
निष्फादेत्वा ठितेति ।

सम्भूतत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१. अरति—सी० ।

२. आगमीमासे—सी० ।

३. भावनानिमित्तस्स—सी० ।

८. राहुलत्थेरगाथावण्णना

B. 21

उभयेना ति आदिका आयस्मतो राहुलत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि
उपचिनन्तो पदुमुत्तरस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्ञुतं
5 पत्तो सत्थारं एकं भिक्खुं सिक्खाकामानं अग्गट्टाने ठपेन्तं दिस्वा
सयं पि तं ठानन्तरं पत्थेत्वा सेनासनविसोधनविज्जोतनादिकं
उत्थारं पुञ्ञं कत्वा पणिधानमकासि । सो ततो चवित्वा देवमनुस्सेसु
संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे अम्हाकं बोधिसत्तं पटिच्च यसोधराय
देविया कुञ्चिम्मिह निब्बत्तित्वा राहुलो ति लद्धनामो महता खत्तिय-
परिवारेण वड्ढि, तस्स पब्बज्जाविधानं खन्धके आगतमेव । सो
10 पब्बजित्वा सत्थु सन्तिके अनेकेहि सुत्तपदेहि सुलद्धोवादो
परिपक्कजाणो^१ विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं
अपदाने—

“पदुमुत्तरस्स भगवतो, लोकजेट्टस्स तादिनो ।
सत्तभूमम्हि पासादे, आदासं सन्थरिं अहं ॥
15 खीणासवसहस्सेहि, परिकिण्णो महामुनि ।
उपागमि गन्धकुटिं, द्विपदिन्दो नरासभो ॥
विरोचेन्तो गन्धकुटिं, देवदेवो नरासभो ।
भिक्खुसङ्घे ठितो^२ सत्था^३, इमा गाथा अभासथ ॥
येनायं जोतिता सेय्या, आदासो व^४ सुसन्थतो ।
20 तमहं कित्तयिस्सामि, सुणाथ मम भासतो ॥
सोण्णमया^५ रूपिमया^६, अथो वेळुरियामया ।
निब्बत्तिस्सन्ति पासादा^६, ये केचि मनसो पिया ॥
चतुसट्ठिक्खत्तुं देविन्दो, देवरज्जं करिस्सति ।
सहस्सक्खत्तुं चक्कवत्ती, भविस्सति अनन्तरा ॥

१. परिपक्केजाणे—सी० ।

२. निसीदित्वा—सी० ।

३. च—सी० ।

४. सोवण्णमया—सी० ।

५. मणिमया—सी० ।

६. आकासे—सी० ।

एकवीसतिकप्पम्हि, विमलो नाम खत्तियो ।
 चातुरन्तो विजितावी, चक्कवत्ती भविस्सति ॥
 नगरं रेणुवती नाम, इट्ठकाहि सुमापितं ।
 आयामतो तीणि सतं, चतुरस्ससमायुतं ॥
 सुदस्सनो नाम पासादो, विस्सकम्मेन मापितो । 5
 कूटागारवरूपेतो, सत्तरतनभूसितो ॥
 दससद्दाविवित्तं^१ तं^२, विज्जाधरसमाकुलं । B. 22
 सुदस्सनं व नगरं, देवतानं भविस्सति ॥
 पभा निग्गच्छते तस्स, उग्गच्छन्ते व सूरिये ।
 विरोचेस्सति तं निच्चं, समन्ता अट्टयोजनं ॥ 10
 कप्पसतसहस्सम्हि, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन, सत्था लोके भविस्सति ॥
 तुसिता सो^३ चवित्वान, सुक्कमूलेन चोदितो ।
 गोतमस्स भगवतो, अत्रजो सो भविस्सति ॥
 सचे वसेय्य अगारं, चक्कवत्ती भवेय्य सो । 15
 अट्ठानमेतं यं तादी, अगारे रति मज्झगा ॥
 निक्खमित्वा अगारम्हा, पब्बजिस्सति सुब्बतो ।
 राहुलो नाम नामेन, अरहा सो भविस्सति ॥
 किकीव अण्डं रक्खेय्य, चामरी विय वालधि ।
 निपको सीलसम्पन्नो, ममं रक्खि महामुनि ॥ 20
 तस्साहं धम्ममञ्जाय, विहासिं सासने रतो ।
 सब्बासवे परिञ्जाय, विहरामि अनासवो ॥
 किलेसा भ्रापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं' (अप० १, ७०-७२) ति ॥

अरहुतं पन पत्वा अत्तनो पटिपत्तिं पच्चवेक्खित्वा अञ्जं 25
 व्याकरोन्तो—

२९५. “उभयेनेव सम्पन्नो, राहुलभदोति मं विदू ।
यं चम्हि पुत्तो बुद्धस्स, यं च धम्मेसु चक्खुमा ॥
२९६. यं च मे आसवा खीणा, यं च नत्थि पुनब्भवो ।
अरहा दक्खिण्योम्हि, तेविज्जो अमतद्दसो ॥
१. 23 5 २९७. कामन्धा जालपच्छन्ना, तण्हाद्धदनद्धादिता ।
पमत्तबन्धुना बद्धा, मच्छा व कुमिनामुखे ॥
२९८. तं कामं अहमुज्झित्वा, छेत्वा मारस्स बन्धनं ।
समूलं तण्हमब्बुय्ह, सीतिभूतोस्मि निब्बुतो” ति—
चतस्सो गाथा अभासि ।

- 10 तत्थ उभयेनेव सम्पन्नो ति जातिसम्पदा पटिपत्तिसम्पदा ति
उभयसम्पत्तिया पि सम्पन्नोः समन्नागतो । राहुलभदो ति मं विदू
ति “राहुलभदो” ति मं^२ सब्रह्मचारिनो^३ सञ्जानन्ति । तस्स हि
जातसासनं सुत्वा बोधिसत्तेन “राहु” जातो, बन्धनं जातं” ति
वुत्तवचनं उपादाय सुद्धोदन महाराजा “राहुलो” ति नामं गण्हि ।
- 15 तत्थ आदितो पितरा वुत्तपरियायमेव गहेत्वा आह—“राहुल भदो
ति मं विदू” ति । भदो ति च पसंसावचनमेतं ।

- इदानीं तं उभयसम्पत्तिं दस्सेतुं “यं चम्ही” ति आदि वुत्तं ।
तत्थ यं ति यस्मा । च—सदो समुच्चयत्थो । अम्हि पुत्तो
बुद्धस्सा ति सम्मासम्बुद्धस्स ओरस पुत्तो अम्हि । धम्मेसू ति
- 20 लोकियेसु लोकुत्तरेसु च धम्मेसु, चतुसच्चधम्मेसू ति अत्थो ।
चक्खुमा ति मग्ग पञ्चाचक्खुना चक्खुमा च अम्ही ति योजेतब्बं ।

- पुन अपरापरेहि पि परियायेहि अत्तनि उभयसम्पत्तिं दस्सेतुं—
“यं च मे आसवा खीणा” ति गाथमाह । तत्थ दक्खिण्यो ति
दक्खिणारहो । अमतद्दसो ति निब्बानस्स दस्सावी । सेसं
- 25 सुविज्जेय्यमेव ।

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२-२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. सब्रह्मचारी—सी० ।

४. राहुलो—सी० ।

इदानीं याय विज्जासम्पत्तिया च विमुत्तिसम्पत्तिया च अभावेन
सत्तकायो कुमिने बन्धमच्छा विय संसारे परिवत्तति, तं उभय-
सम्पत्तिं अत्तनि दस्सेतुं “कामन्धा” ति^१ गाथाद्वयमाह । तत्थ
कामेहि^२ कामेसु वा^३” अन्धा ति कामन्धा । “छन्दो रागो” ति
आदि विभागेहि किलेसकामेहि रूपादीसु वत्थुकामेसु अनादीनव- 5
दस्सिताय अन्धीकता । जालपच्छन्ना ति सकलं भवत्तयं अज्झो-
त्थरित्वा ठितेन विसत्तिकाजालेन पकारतो छन्ना पल्लिगुण्णितता ।
तण्हाछदनछादिता ति ततो एव तण्हासङ्खातेन छदनेन छादिता
निवुता सब्बसो पटिकुज्जिता । पमत्त बन्धुना बद्धा मच्छा व
कुमिनामुखे ति कुमिनामुखे मच्छबन्धानं मच्छपसिब्बकमुखे बद्धा 10
मच्छा विय पमत्तबन्धुना मारेन येन कामबन्धनेन बद्धा इमे सत्ता ततो न
निगच्छन्ति अन्तोबन्धनगता व होन्ति । B. 24

तं तथारूपं कामं बन्धनभूतं^४ उज्झित्वा पुब्बभागपटिपत्तिया
पहाय किलेसमारस्स^५ बन्धनं^६ छेत्वा पुन अरियमग्गसत्थेन
अनवसेसतो समुच्छिन्दित्वा ततो एव अविज्जासङ्खातेन मूलेन 15
समूलं कामतण्हादिकं तण्हं अब्बुय्ह उद्धरित्वा सब्बकिलेसदरथ-
परिळाहाभावतो सीतिभूतो सउपादिसेसाय निब्बान धातुया
निब्बुतो अहं अस्मि होमी ति अत्थो ।

राहुलत्थेरगाथावण्णना निवृत्तिता ।

६. चन्दनत्थेरगाथावण्णना

जातरूपेणा ति आदिका आयस्मतो चन्दनत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि 20

१. ‘आदिना’ सी० पोत्थके अधिको पाठो । २. कामन्धा ति—सी० ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. मारस्स बन्धभूतं—सी० ।

५-५. सी० पोत्थके नत्थि ।

- उपचिनन्तो इतो एकतिसे कप्पे बुद्धसुञ्जे लोके रुक्खदेवता हुत्वा
 निब्बत्तो सुदस्सनं नाम पच्चेकबुद्धे पब्बतन्तरे वसन्तं दिस्वा पसन्न-
 मानसो कुटजपुप्फेहि पूजं अकासि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु
 संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं विभवसम्पन्ने कुले निब्बत्तित्वा
 5 चन्दनो ति लद्धनामो वयप्पत्तो घरावासं वसन्तो सत्थु सन्तिके
 धम्मं सुत्वा सोतापन्नो अहोसि । सो एकं पुत्तं लभित्वा घरावासं
 पहाय पब्बजित्वा विपस्सनाय कम्मट्ठानं गहेत्वा अरञ्जे विहरन्तो
 सत्थारं वन्दितुं सावत्थि आगतो सुसाने वसति, तस्स आगतभावं
 सुत्वा पुराणदुतियिका अलङ्कृतपटियत्ता दारकं आदाय महता परि-
 10 वारेन थेरस्स सन्तिकं गच्छति—“इत्थिकुत्तादीहि नं पलोभेत्वा
 उप्पब्बाजेस्सामी” ति । थेरो तं आगच्छन्ति दूरतो व दिस्वा
 “इदानिस्सा अविसयो भविस्सामी” ति यथारद्धं विपस्सनं
 उस्सुक्कापेत्वा छळभिञ्जो^१ अहोसि^१ । तेन वुत्तं अपदाने—

B. 25

- “हिमवन्तस्साविदूरे, वसलो नाम पब्बतो ।
 15 बुद्धो सुदस्सनो नाम, वसते पब्बतन्तरे ॥
 पुप्फं हेमवन्तं^२ मय्ह, वेहासं अगमासहं ।
 तत्थदस्सासि सम्बुद्धं, ओघतिण्णमनासवं ॥
 पुप्फं कुटजमादाय, सिरे कत्वान^३ अञ्जलिं^३ ।
 बुद्धस्स अभिरोपेसि, सयम्भुस्स महेसिनो ॥
 20 एकतिसे इतो कप्पे, यं पुप्फमभिपूजयिं ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ९३) ति ॥

छळभिञ्जो पन हुत्वा आकासे ठत्वा तस्स धम्मं देसेत्वा
 25 सरणेषु च सीलेसु च पतिट्ठापेत्वा सयं अत्तना पुब्बे वसितट्ठानमेव

१-१. अरहत्तं पापुणि—सी० ।

२. हेमवतार—सी० ।

३-३. कत्वानहंतदा—सी० ।

गतो । सहायभिक्षूहि—“विप्पसन्नानि, खो, ते आवुसो इन्द्रियानि,
कच्चि तथा सच्चानि पटिविद्वानी” ति पुट्ठो—

२९९. “जातरूपेन सञ्छन्ना, दासीगणपुरक्खता ।

अङ्केन पुत्तमादाय, भरिया मं उपागमि ॥

३००. तं च दिस्वान आयन्ति, सकपुत्तस्स मातरं ।

5

अलङ्कतं सुवसनं, मच्चुपासं व ओड्डितं ॥

३०१. ततो मे मनसीकारो, योनिसो उदपज्जथ ।

आदीनवो पातुरुहु, निब्बिदा समतिट्ठथ ॥

३०२. ततो चित्तं विमुच्चि मे, पस्स धम्मसुधम्मतं ।

तिस्सो विज्जा अनुप्पत्ता, कतं बुद्धस्स सासनं ति ॥

10

इमाहि गाथाहि अत्तनो पटिपत्ति कथेन्तो अञ्जं व्याकासि ।

तत्थ जातरूपेन सञ्छन्ना ति जातरूपमयेन सीसूपगादिअलङ्कारेन
अलङ्करणवसेन पटिच्छादितसरीरा, सब्बाभरणभूसिता ति अत्थो ।

दासीगणपुरक्खता ति यथारहं अलङ्कृतपटियत्तेन अत्तनो दासिगणेन^१

B. 26

पुरतो^२ कता^२ परिवारिता ति अत्थो । अङ्केन पुत्तमादाया ति “अपि

15

नाम पुत्तं पि दिस्वा गेहस्सितसातो^३ भवेय्या” ति पुत्तं अत्तनो अङ्केन

गहेत्वा^४ । आयन्ति ति आगच्छन्ति । सकपुत्तस्स मातरं ति मम

ओरसपुत्तस्स जननिं, मय्हं पुराणदुतियिकं ति अत्थो । सब्बमिदं

थेरो अत्तनो कामरागसमुच्छेदं बहुमञ्जन्तो वदति । योनिसो

उदपज्जथा ति “एवरूपा पि नाम सम्पत्ति जराव्याधिमरणेहि

20

अभिभुज्यति, अहो सङ्घारा अनिच्चा अधुवा अनस्सासिका” ति

एवं योनिसो मनसिकारो उप्पज्जि । सेसं हेट्ठा वुत्तनयमेव ।

चन्दनत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१. दासीजेनेन—सी० ।

२-२. पुरक्खता—सी० ।

३. गेहवासाहि मुखो—सी० ।

४. ‘आदाय’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

१०. धम्मिकत्थेरगाथावण्णना

धम्मो हवे ति आदिका आयस्मतो धम्मिकत्थेरस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
 पुञ्ञानि उपचिनन्तो सिखिस्स भगवतो काले मिगलुद्दको^१ हुत्वा
 एकदिवसं अरञ्ञायतने देवपरिसाय सत्थु धम्मं देसेन्तस्स—“धम्मो
 ५ एसो वुच्चती” ति देसनाय निमित्तं गण्हि । सो तेन पुञ्ञकम्मेन
 देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे कोसलरट्ठे ब्राह्मणकुले
 निब्बत्तित्वा धम्मिको ति लद्धनामो वयप्पत्तो जेतवनपटिग्गहणे
 लद्धप्पसादो पब्बजित्वा अञ्ञतरस्मिं गामकावासे आवासिको हुत्वा
 विहरन्तो आगन्तुकानं भिक्खून् वत्तावत्तेसु उज्झानबहुलो अक्खमो
 १० अहोसि । तेन भिक्खू तं विहारं छट्ठेत्वा पक्कमिंसु, सो एको व
 अहोसि । विहारसामिको उपासको तं कारणं सुत्वा भगवतो तं
 पवत्ति आरोचेसि । सत्था तं भिक्खुं पक्कोसेत्वा तमत्थं पुच्छित्वा
 तेन—“एवं भन्ते” ति वुत्ते—“नायं इदानेव अक्खमो, पुब्बे पि
 अक्खमो अहोसी” ति वत्वा भिक्खूहि याचितो रक्खधम्मं^२ कथेत्वा
 १५ उपरि तस्स ओवादं देन्तो—

B. 27

३०३. “धम्मो हवे रक्खति धम्मचारिं,
 धम्मो सुचिण्णो सुखमावहाति ।
 एसानिसंसो धम्मे सुचिण्णे,
 न दुग्गतिं गच्छति धम्मचारी ॥

20

३०४. न हि धम्मो अधम्मो च,
 उभो समविपाकिनो ।
 अधम्मो निरयं नेति,
 धम्मो पापेति सुग्गतिं ॥

25

३०५. तस्मा हि धम्मेसु करेय्यं छन्दं,
 इति मोदमानो सुगतेन तादिना ।

- तस्मा ति यस्मा धम्माधम्मानं अयं यथावुत्तो विपाकभेदो,
 तस्मा । छन्दं ति कत्तुकम्यता छन्दं । इति मोदमानो सुगतेन तादिना
 ति इति एवं वुत्तप्पकारेण ओवाददानेन सुगतेन सम्मग्गतेन सम्मा-
 पटिपन्नेन इट्ठादीसु तादिभावप्पत्तिया तादिनामवता हेतुभूतेन
 5 मोदमानो तुट्ठि आपज्जमानो धम्मेसु छन्दं करेय्या ति योजना ।
 एत्तावता वट्ठं दस्सेत्वा इदानीं विवट्ठं दस्सेन्तो— “धम्मे ठिता” ति
 आदिमाहु । तस्सत्थो—यस्मा सुगतस्स वरस्स सुगतेसु च वरस्स
 सम्मासम्बुद्धस्स सावका तस्स धम्मे ठिता धीरा^१ अतिविद्य अग्गभूत-
 सरणगामिनो तेनेव^२ सरणगमनसङ्घाते धम्मे ठितभावेन सकलवट्ठ-
 10 दुक्खतो पि नीयन्ति निस्सरन्ति^३, तस्मा हि धम्मेसु करेय्य छन्दन्ति ।

एवं सत्थारा तीहि गाथाहि धम्मे देसिते देसनानुसारेण
 यथानिसिन्नो व विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं
 अपदाने—

- “मिगलुद्धो पुरे आसि, अरञ्जे विपिने अहं ।
 15 अद्दसं विरजं, बुद्धं, देवसङ्घपुरक्खतं ॥
 चतुसच्चं पकासेन्तं, देसेन्तं अमत्तं पदं ।
 अस्सोसिं मधुरं धम्मं, सिखिनो लोकबन्धुनो ॥
 घोसे चित्तं पसादेसि, असमप्पटिपुग्गले ।
 तत्थ चित्तं पसादेत्वा, उत्तरि^४ दुत्तरं भवं^५ ॥
 20 एकत्तिसे इतो कप्पे, यं सञ्जमलभि तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, घोससञ्जायिदं फलं ॥
 किलेसा भ्रापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कत्तं बुद्धस्स सासनं (अप० २, ९३-९४) ति ॥

- तथा अरहत्ते पत्तिट्ठितो^६ । अरहत्तं पन पत्वा अत्तना अधिगतं
 25 विसेसं सत्थु निवेदेन्तो चरिमगाथाय अञ्जं व्याकासि ।

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

४-४. अत्तरि दुत्तरसम्भवं—सी० ।

२. ‘सरणगामिनो तेनेव’ सी० पोत्थके
 अधिको पाठो ।

५. पत्तिट्ठिते—सी० ।

तत्थ विप्फोटितो^१ ति विधुतो, मग्गजाणेन पटिनिस्सट्ठो ति
अत्थो । गण्डमूलो ति अविज्जा । सा^२ हि गण्डति^३ सवति । “गण्डो
ति खो, भिक्खु, पञ्चत्वेतं उपादानक्खन्धानं अधिवचनं” ति^४ एवं
सत्थारा वुत्तस्स दुक्खमूलयोगतो^५ किलेसासुचिपग्घरणतो उप्पाद-
जराभङ्गेहि^६ उद्धुमातपक्कपभिज्जनतो^७ च गण्डाभिधानस्स उपा- 5
दानक्खन्धपञ्चकस्स मूलं कारणं तण्हाजालो समूहतो ति तण्हासङ्घातो
जालो मग्गेन समुग्घाटितो । सो खीणसंसारो न चत्थि किञ्चनं ति
सो अहं एवं पहीनतण्हाविज्जताय परिक्खोणसंसारो पहीनभवमूलत्ता
एव न चत्थि न च उपलब्भति रागादिकिञ्चनं । चन्दो यथा दोसिना
पुण्णमासियं ति यथा नाम चन्दो अब्भमहिकादिदोसरहितो 10
पुण्णमासियं^८ परिपुण्णकाले^९ एवं अहं पि अरहत्ताधिगमेन अपेत-
रागादिकिञ्चनो परिपुण्णधम्मकोट्टासो अहोसिं ति ।

धम्मिकत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

११. सप्पकत्थेरगाथावण्णना

यदा बलाका ति आदिका आयस्मतो सप्पकत्थेरस्स गाथा ।
का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
पुञ्ञानि उपचिनन्तो इतो एकत्तिसे कप्पे महानुभावो नागराजा 15
हुत्वा निब्बत्तो सम्भवस्स^{१०} नाम पच्चेकबुद्धस्स अब्भोकासे
समापत्तिया निसिन्नस्स महन्तं पदुमं गहेत्वा उपरिमुद्धनि धारेन्तो

१. विप्फोटितो—सी० ।

२. दुक्खतो मूलयोगतो—सी० ।

४. जराभङ्गे—सी० ।

५. उद्धुमातपक्कमिह भिज्जनतो—सी० । ६-६. नत्थि किञ्चनं ति । सो अहं एवं

७. सम्भवकस्स—सी० ।

२-२. या हि सवति ‘गण्डो ति, खो भिक्खु,
ति वचनेन तं पञ्चुप्पादानक्खन्धानं
अधिवचनं ति’—सी० ।

पहीनतण्हो आसारहितो यथा
पुण्णमासिय परिपुण्णकालो चन्दो
—सी० ।

पूजं अकासि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं
बुद्धुप्पादे सावत्थियं ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा सप्पको ति लद्धनामो
विञ्जुतं पत्तो भगवतो सन्तिके धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा

B. 30

5 वसन्तो न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“हिमवन्तस्साविदूरे, रोमसो नाम पब्बतो ।
बुद्धो पि सम्भवो नाम, अब्भोकासे वसी तदा ।
भवना निक्खमित्वान, पदुमं धारयिं अहं ।
एकाहं धारयित्वान, भवनं पुनरागमिं ॥
10 एकत्तिसे इतो कप्पे, यं बुद्धमभिपूजयिं ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कत्तं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ९६) ति ॥

सो अरहत्तं पत्वा सत्थारं वन्दितुं सावत्थि आगतो आतीहि
15 उपट्ठीयमानो तत्थ कतिपाहं वसित्वा धम्मं देसेत्वा आतके सरणेसु
च सीलेसु च पतिट्ठापेत्वा यथावुत्तट्ठानमेव गन्तुकामो अहोसि । तं
आतका “इधेव, भन्ते, वसथ, मयं पटिजग्गिस्सामा” ति याचिंसु ।
सो गमनाकारं दस्सेत्वा ठितो अत्तना वसितट्ठानकित्तनापदेसेन
विवेकाभिरति पकासेन्तो—

20 ३०७. “यदा बलाका सुचिपण्डरच्छदा,
काळस्स मेघस्स भयेन तज्जिता ।
पलेहिति आलयमालयेसिनी,
तदा नदी अजकरणी रमेति मं ॥

25 ३०८. यदा बलाका सुविसुद्धपण्डरा,
काळस्स मेघस्स भयेन तज्जिता ।
परियेसति लेणमलेणदस्सिनी,
तदा नदी अजकरणी रमेति मं ॥

३०९. कं नु तत्थ न रमेन्ति, जम्बुयो उभतो तहिं ।
सोभेन्ती आपगाकूलं, मम लेणस्स पच्छतो ॥

३१०. ता'मतमदसङ्खसुप्पहोना,

B. 31

भेका मन्दवती पनादयन्ति ।

'नाज्ज गिरिनदीहि विप्पवाससमयो,

5

खेमा अजकरणी सिवा सुरम्मा' " ति—

चतस्सो गाथा अभसि ।

तत्थ यदा ति यस्मिं काले । बलाका ति बलाकासकुणिका^१ ।
सुचिपण्डरच्छदा ति सुचिसुद्धधवलपक्खा । काळस्स मेघस्स भयेन
तज्जिता ति जलभार भरितताय काळस्स अञ्जनगिरिसन्निकासस्स 10
पावुस्सकमेघस्स गज्जतो वुट्ठिभयेन निब्बिज्जिता भिंसापिता ।
पलेहिती ति गोचरभूमितो उप्पतित्वा गमिस्सति । आलयं ति
निलयं अत्तनो कुलावकं । आलयेसिनी ति तत्थ आलयनं निलीयन-
मेव इच्छन्ती । तदा नदी अजकरणी रमेति मं ति तस्मिं पावुस्सक-
काले अजकरणीनामिका नदी नवोदकस्स पूरा हारहारिनी 15
कुलङ्कसा मं रमेति मम चित्तं आराधेती ति उतुपदेसविसेसकित्तना-
पदेसेन^२ विवेकाभिरति पकासेसि ।

सुविसुद्धपण्डरा ति सुट्ठु विसुद्धपण्डरवण्णा, असम्मिस्सवण्णा
सब्बसेता ति अत्थो । परियेसती ति मग्गति । लेणं ति वसनट्टानं^३ ।
अलेणदस्सिनी ति वसनट्टानं अपस्सन्ती । पुब्बे निबद्धवसनट्टानस्स 20
अभावेन अलेणदस्सिनी, इदानी पावुस्सककाले मेघगज्जितेन
आहितगम्भा परियेसति लेणं ति निबद्धवसनट्टानं कुलावकं करोती
ति अत्थो ।

तं नु तत्थ...पे०... । पच्छतो ति मम वसनकमहालेणस्स
पच्छतो पच्छाभागे आपगाकूलं अजकरणीनदिया उभतो तीरं तहिं 25

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. उतुपदेसपदेस०—सी० ।

३. वसति—सी० ।

तर्हि इतो चितो च सोभेन्तियो निच्चकालं फलभारनमितसाखा
सिनिद्धपण्णच्छाया जम्बुयो तत्थ तस्मिं ठाने कं नाम सत्तं न रमेन्ति
नु, सब्बं रमेन्तियेव ।

B. 32

- ता'मतसङ्खसुप्पहीना ति अमतं वुच्चति अगदं, तेन मज्जन्ती
5 ति अमतमदा, सप्पा, तेसं सङ्खो अमतमदसङ्खो, ततो सुट्ठु पहीना
अपगता । मेका मण्डूकियो मन्दवती सरवतियो पनादयन्ति तं ठानं
मधुरेण वस्सितेन निन्नादयन्ति । नाज्ज गिरिनदीहि विप्पवाससमयोति
अज्ज एतरहि अज्जाहि पि पब्बतेय्याहि नदीहि विप्पवाससमयो
न होति, विसेतो पन वाळमच्छसुसुमारादिविरहिततो^१ खेमा
10 अजकरणी नदी । सुन्दरतलतित्थपुलिनसम्पत्तिया सिवा । सुट्ठु रम्मा
रमणीया, तस्मा तत्थेव मे मनो रमती ति अधिप्पायो ।

एवं पन वत्वा आतके विस्सज्जेत्वा अत्तनो वसनट्टानमेव गतो ।
सुज्जागाराभिरतिदीपनेन इदमेव थेरस्स अज्जाव्याकरणं अहोसी
ति ।

सप्पकत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१२. मुदितत्थेरगाथावण्णना

- 15 पब्बजिं ति आदिका आयस्मतो मुदितत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुज्जानि
उपचिनन्तो विपस्सिस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विज्जुतं
पत्तो एकदिवसं सत्थारं दिस्वा पसन्नमानसो^२ एकं मञ्चमदासि^३ ।
सो तेन पुज्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे
20 कोसलरट्ठे गहपतिकुले निब्बत्तित्वा मुदितो ति लद्धनामो विज्जुतं
पापुणि । तेन च समयेन तं कुलं रज्जा^४ केनचिदेव करणीयेन

१. विहरतो—सी० ।

२. पसन्नचित्तो—सी० ।

३. पच्छिमदासि—सी० ।

४. रज्जो—सी० ।

पलिबुद्धं अहोसि । मुदितो राजभयाभीतो^१ पलायित्वा अरञ्जं
पविट्ठो अञ्जतरस्स खीणासवत्थेरस्स वसनट्ठानं उपगच्छि । थेरो
तस्स भीतभावं अत्वा “मा भायी” ति समस्सासेसि । सो “कित्थकेन
नु खो, भन्ते, कालेन इदं मे^२ भयं वूपसमेसाती” ति पुच्छित्वा
“सत्तट्ठमासे अतिक्कमित्वा” ति वुत्ते—“एत्तकं कालं अधिवासेतुं 5
न सक्कोमि, पब्बजिस्सामहं^३ भन्ते पब्बाजेथ मं” ति जीवित-
रक्खणत्थं पब्बज्जं याचि, थेरो तं पब्बाजेसि । सो पब्बजित्वा
सासने पटिलद्धसद्धो भये वूपसन्ते पि समणधम्मंयेव रोचेन्तो
कम्मट्ठानं गहेत्वा विपस्सनाय कम्मं करोन्तो—“अरहत्तं अप्पत्वा
इमस्मा वसनगब्भा^४ बहि न निक्खमिस्सामी” ति आदिना पटिञ्जं 10
कत्वा विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

B. 33

“विपस्सिनो भगवतो, लोकजेट्ठस्स तादिनो ।

एकं^५ मञ्चं मया दिन्नं^६, पसन्नेन सपाणिना ॥

हत्थियानं अस्सयानं, दिब्बयानं समज्झगं^७ ।

तेन^८ मञ्चकदानेन^९, पत्तोम्हि आसवक्खयं ॥ 15

एकनवुत्तितो कप्पे, यं मञ्चमददि^{१०} तदा ।

दुग्गतिं नाभिजानामि, मञ्चदानस्सिदं^{११} फलं ॥

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं”(अप० १, ३५३-५४)ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा विमुत्तिसुखं पटिसंवेदेन्तो सहायभिव्खूहि 20
अधिगतं पुच्छितो अत्तनो पटिपन्नाकारं कथेन्तो—

३११. “पब्बजि जीविकत्थाहं^{१०}, लद्धान उपसम्पदं ।

ततो सद्धं पटिलभि, दळ्ळहवीरियो परक्कमि ॥

१. भयाभीतो—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. पब्बजिस्सामि—सी० ।

४. वसनगब्भतो—सी० ।

५-५. एकापच्छिमयादेना—सी० ।

६. उपट्ठितं—सी० ।

७-७. यानं समज्झगं तेन—सी० ।

८. पच्छिमददि—सी० ।

९. पच्छिदानस्सिदं—सी० ।

१०. जीविकत्थोहं—सी० ।

३१२. कामं भिज्जतु यं कायो, मंसपेसी विसीयरुं ।
 उभो जण्णुकसन्धीहि, जङ्घायो पपतन्तु मे ॥
३१३. नासिस्सं न पविस्सामि, विहारा च न निक्खमे ।
 न पि पस्सं निपातेस्सं, तण्हासल्ले अनूहते ॥
- ५ ३१४. तस्स मेवं विहरतो, पस्स वीरियपरक्कमं ।
 तिस्सो विज्जा अनुप्पत्ता, कतं बुद्धस्स सासनं" ति—
 चतस्सो गाथा अभासि ।

- नत्थ जीविकत्थो ति जीविकाय अत्थिको जीविकप्पयोजनो ।
 "एत्थ पब्बजित्वा निब्भयो सुखेन अकिलमन्तो जीविस्सामी" ति
 10 एवं जीविकत्थाय पब्बजिं ति अत्थो । लद्धान उपसम्पदं ति पठमं
 B. 34 सामणेरपब्बज्जायं ठितो अत्तिचतुत्थेन कम्मेन उपसम्पदं लभित्वा ।
 ततो सद्धं पटिलभिति ततो उपसम्पन्नकालतो पट्टाय कल्याणमित्ते
 सेवन्तो द्वे मातिका तिस्सो अनुमोदना एकच्चं^१ सुत्तं समथकम्मद्वानं
 विपस्सनाविधिं^२ च उग्गण्हन्तो बुद्धादीनं महानुभावतं^३ दिस्वा—
 15 "सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो धम्मो, सुपटिपन्नो सङ्घो" ति
 रतनत्तये सद्धं पटिलभि । दळ्हवीरियो परक्कमिं ति एवं पटिलद्धसद्धो
 हुत्वा विपस्सनाय कम्मं करोन्तो न चिरस्सेव सच्चपटिवेधाय
 दळ्हवीरियो थिरवीरियो हुत्वा परक्कमिं, अकुसलानं धम्मानं
 पहानाय कुसलानं धम्मानं उपसम्पदाय सम्मदेव पदहि ।

- 20 यथा पन परक्कमिं, तं दस्सेतुं—"कामं" ति आदि वुत्तं ।
 तत्थ कामं ति यथाकामं एकंसतो वा भिज्जतु । अयं कायो ति अयं
 मम पूतिकायो, इमिना वीरियपतापेन भिज्जति चे, भिज्जतु छिन्न-
 भिन्नं होतु । मंसपेसी विसीयरुं ति इमिना दळ्हपरक्कमेन इमस्मा

१. एकं—सी० ।

२. ०विविधे—सी० ।

३. महानुभावं—सी० ।

काया मंसपेसियो विसीयन्ति चे, विसीयन्तु इतो चित्तो विद्धंसन्तु ।
उभो जण्णुकसन्धीहि, जङ्घायो पपतन्तु मे ति उभोहि जण्णुकसन्धीहि
सह^१ मम उभो जङ्घायो सत्थियो ऊरुबन्धतो भिज्जित्वा भूमियं
पपतन्तु । “मं” ति पि पाठो, सो एवत्थो । सेसं हेट्ठा वुत्तनयमेव ।

मुदिकत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

चतुक्कनिपातवण्णना निट्ठिता ।

५. पञ्चकनिपातो

१. राजदत्तत्थेरगाथावण्णना

पञ्चकनिपाते भिक्खुं सिवथिकं गन्त्वा ति आदिका आयस्मतो
 राजदत्तत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु
 कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे विवट्टपनिस्सयं पुञ्ञं उपचिनन्तो इतो
 चतुद्दसे कप्पे बुद्धसुञ्ञे लोके कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्ञुतं पत्तो
 5 एकदिवसं केनचिदेव करणीयेन वनन्तं उपगतो तत्थ अञ्ञतरं
 पञ्चेकबुद्धं रुक्खमूले निसिन्नं दिस्वा पसन्नमानसो सुपरिसुद्धं
 अम्बाटकफलं अदासि । सो तेन पुञ्ञकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो
 इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं सत्थवाहकुले निब्बत्ति, तस्स महाराजं
 वेस्सवणं आराधेत्वा पटिलद्धभावतो मातापितरो राजदत्तो ति नामं
 10 अकंसु । सो वयप्पत्तो पञ्चहि सकटसत्तेहि भण्डं आदाय वाणिज्ज-
 वसेन राजगहं अगमासि । तेन च समयेन राजगहे अञ्ञतरा
 गणिका अभिरूपा दस्सनीया परमसोभगयोगतो दिवसे दिवसे
 सहस्सं लभति । अथ सो सत्थवाहपुत्तो दिवसे दिवसे तस्सा
 गणिकाय सहस्सं दत्वा संवासं कप्पेन्तो नचिरस्सेव सब्बं धनं
 15 खेपेत्वा दुग्गतो हुत्वा घासच्छादनमत्तं पि अलभन्तो इतो चितो च
 परिब्भमन्तो संवेगप्पत्तो अहोसि । सो एकदिवसं उपासकेहि सद्धिं
 वेळुवनं अगमासि ।

तेन च समयेन सत्था महतिया परिसाय परिवुत्तो धम्मं देसेन्तो
 निसिन्नो होति । सो परिसपरियन्ते निसीदित्वा सत्थु सन्तिके धम्मं
 20 सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा धुतङ्गानि समादियित्वा सुसाने
 वसति, तदा अञ्ञतरो पि सत्थवाहपुत्तो सहस्सं दत्वा ताय

गणिकाय सह वसति । सा च गणिका तस्स हत्थे महग्घरतनं दिस्वा
लोभं उप्पादेत्वा अञ्जेहि धुत्तपुरिसेहि तं मारापेत्वा^१ तं रतनं
गणिह । अथ तस्स सत्थवाहपुत्तस्स मनुस्सा तं पवत्ति सुत्वा
ओचरकमनुस्से पेसेसुं । ते रत्तियं तस्सा गणिकाय घरं पविसित्वा
ब्रविआदीनि अनुपहच्चेव तं मारेत्वा सिवथिकाय छड्डेसुं । 5
राजदत्तत्थेरो असुभनिमित्तं गहेतुं सुसाने विचरन्तो तस्सा गणिकाय
कळेवरं पटिक्कुलतो मनसि कातुं उपगतो कतिपयवारे योनिसो
मनसि कत्वा अचिरमतभावतो सोणसिङ्गालादीहि अनुपहतब्रविताय
विसभागवत्थुताय च अयोनिसो मनसिकरोन्तो तत्थ कामरागं
उप्पादेत्वा संविग्गतरमानसो अत्तनो चित्तं परिभासित्वा मुहुत्तं 10
एकमन्तं अपसविकत्वा आदितो उपट्ठितं असुभनिमित्तमेव गहेत्वा
योनिसो मनसिकरोन्तो भानं उप्पादेत्वा तं भानं पादकं कत्वा
विपस्सनं पट्टपेत्वा तावदेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

B. 36

“विपिने^२ बुद्धं दिस्वान, सयम्भुं अपराजितं ।

अम्बाटकं गहेत्वान, सयम्भुस्स अदासहं ॥

15

एकत्तिसे^३ इतो कप्पे, यं फलमददिं तदा ।

दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, २१) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अत्तनो पटिपत्तिं पच्चवेक्खित्वा पीति- 20
सोमनस्सजातो—

३१५. “भिकखु सिवथिकं गन्त्वा, अद्दस इत्थिमुज्झितं ।

अपविद्धं सुसानस्मि, खज्जन्ति किमिही फुटं ॥

३१६. यं हि एके जिगुच्छन्ति, मतं दिस्वान पापकं ।

कामरागो पातुरहु, अन्धो व सवती^४ अहुं ॥

25

१. मारेत्वा—सी० ।

३. चतुद्दसे—सी० ।

२. ‘पवने’ सी० पोत्थके सब्बत्थ ।

४. वसती—सी० ।

३१७. ओरं ओदनपाकम्हा, तम्हा ठाना अपक्कमिं ।
सतिमा सम्पजानोहं, एकमन्तं उपाविसिं ॥
३१८. ततो मे मनसीकारो, योनिसो उदपज्जथ ।
आदीनवो पातुरहु, निब्बिदा समतिट्ठथ ॥
- 5 ३१९. ततो चित्तं विमुच्चि मे, पस्स धम्मसुधम्मतं ।
तिस्सो विज्जा अनुप्पत्ता, कतं बुद्धस्स सासनं" ति—
इमा पञ्च गाथा अभासि ।

B. 37

- तत्थ भिक्खु सिवथिकं गन्त्वा ति संसारे भयस्स^१ इक्खनतो
भिक्खु असुभकम्मट्टानत्थं आमकसुसानं उपगन्त्वा । "भिक्खू" ति
10 चेतं अत्तानं सन्धाय थेरो सयं वदति । इत्थि ति थीयति एत्थ
सुक्कसोणितं सत्तसन्तानभावेन संहञ्जती ति थी, मातुगामो, एवं^२
च^३ सभावनिरुत्तिवसेन^४ "इत्थी" ति पि वुच्चति । वञ्चादीसु पन
तंसदिसताय तंसभावानतिवत्तनतो^५ च^६ तब्बोहारो^७ । "इत्थी^८" ति
इत्थिकळवरं^९ वदति । उज्झितं ति परिच्चत्तं उज्झनियत्ता एव
15 अपविद्धं अनपेक्खभावेन खित्तं^{१०} । खज्जन्ति किमिही फुटं ति किमीहि
पूरितं^{११} हुत्वा खज्जमानं ।

- यं हि एके जिगुच्छन्ति, मतं दिस्वान पापकं ति यं अपगतायु-
उस्माविञ्जाणताय मतं कळवरं^{१२} पापकं निहीनं लामकं एके
चोक्खजातिका^{१३} जिगुच्छन्ति, ओलोकेतुं पि न इच्छन्ति । कामरागो
20 पातुरहु^{१४} ति^{१५} तस्मिं कुणपे अयोनिसोमनसिकारस्स बलवताय
कामरागो मय्हं पातुरहोसि उप्पज्जि^{१६} । अन्धो व सवती^{१७} अहं ति

१. मयं—सी० ।	२-२. एव—सी० ।
३. सहवृत्तिवसेन—सी० ।	४-४. सहवृत्तितो व—सी० ।
५. तब्बोहारा—सी० ।	६-६. "इत्थी" ति थी कळवरं—सी० ।
७. चत्तं—सी० ।	८. परिगतं—सी० ।
९. 'तं' सी० पोत्थके अधिको पाठो ।	१०. मोक्खजातिका—सी० ।
११-११. पातुरहु—सी० ।	१२. उप्पज्जी ति—सी० ।
१३. वसती—सी० ।	

तस्मिं कळवेरे^१ नवहि द्वारेहि असुचि सवति^२ सन्दन्ते असुचिभावस्स
अदस्सनेन^३ अन्धो विय अहोसि^४ । तेनाह—

“रत्तो अत्थं न जानाति, रत्तो धम्मं न पस्सति ।

अन्धतमं तदा होति, यं रागो सहते नरं” ति च^५ ॥

“कामच्छन्दो खो, ब्राह्मण, अन्धकरणो अचक्खुकरणो” ति 5
च आदि । केचि पनेत्थ तकारागमं कत्वा “किलेसपरियुट्ठानेन
अवसवत्ति किलेसस्स वा वसवत्ती” ति अत्थं वदन्ति । अपरे “अन्धो
व असति अहुं” ति पाळि वत्वा “कामरागेन अन्धो एव हुत्वा
सतिरहितो अहोसि” ति अत्थं वदन्ति । तदुभयं पन^६ पाळियं
नत्थि । 10

ओरं ओदनपाकम्हा ति ओदनपाकतो ओरं, यावता कालेन
सुपरिधोतत्तिन्ततण्डुलनाळिया ओदनं पचति, ततो ओरमेव कालं,
ततो पि लहुकालेन रागं विनोदेन्तो तम्हा ठाना अपक्कमिं यस्मि
ठाने ठितस्व मे रागो उप्पज्जि, तम्हा ठाना अपक्कमिं अपसक्कि । 15
अपक्कन्तोव सतिमा सम्पजानोहं समणसञ्जं उपट्ठपेत्वा सतिपट्ठान-
मनसिकारवसेन सतिमा, सम्मदेव धम्मसभावजाननेन सम्पजानो च
हुत्वा एकमन्तं उपाविसिं, पल्लङ्कं आभुजित्वा निसीदिं । निसिन्नस्स
च ततो मे मनसीकारो, योनिसो उदपज्जथा ति आदि सव्वं हेट्ठा
वुत्तनयमेवा ति । B. 38

राजदत्तत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

२. सुभूतत्थेरगाथावण्णना

अयोगे ति आदिका आयस्मतो सुभूतत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? 20
अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि उपचिनन्तो

१. ‘वसित्वा’ सी० पोत्थके अधिको पाठो । २. वसति—सी० ।

३. सन्दन्ते—सी० ।

४. अदस्सने—सी० ।

५. अहोसि—सी० ।

६. सी० पोत्थके नत्थि ।

- कस्सपस्स भगवतो काले बाराणसियं गहपतिमहासालकुले^१
 निब्बत्तिवा विञ्जुतं पत्तो एकदिवसं सत्थु सन्तिके धम्मं सुत्वा
 पसन्नमानसो सरणेषु च सीलेषु च पतिट्ठाय मासे मासे अट्ठक्खत्तुं
 चतुज्जातियगन्धेन सत्थु गन्धकुटिं ओपुञ्जापेसि । सो तेन पुञ्ज-
 5 कम्मेन निब्बत्तनिब्बत्तट्ठाने सुगन्धसरीरो हुत्वा इमस्मिं बुद्धुप्पादे
 मगधरट्ठे गहपतिकुले निब्बत्तिवा सुभूतो ति लद्धनामो वयप्पत्तो
 निस्सरणज्झासयताय^२ घरावासं पहाय तिथियेषु पब्बजित्वा तत्थ
 सारं अलभन्तो सत्थु सन्तिके उपतिस्सकोलितसेलादिके बहू समण-
 ब्राह्मणे पब्बजित्वा सामञ्जसुखं अनुभवन्ते दिस्वा सासने पटिलद्धसद्धो
 10 पब्बजित्वा आचरियुपज्झाये आराधेत्वा कम्मट्ठानं गहेत्वा विवेकवासं
 वसन्तो विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

- “इमम्हि भट्ठके कप्पे, ब्रह्मबन्धु महायसो ।
 कस्सपो नाम गोत्तेन^३, उप्पज्जि वदतं वरो ॥
 अनुव्यञ्जनसम्पन्नो, वात्तिसवरलक्खणो ।
 15 व्यामप्पभापरिवुतो, रंसिजालसमोत्थटो ॥
 अस्सासेता यथा चन्दो, सूरियो व पभङ्करो ।
 निब्बापेता यथा मेघो, सागरो व गुणाकरो ॥
 धरणीरिव सीलेन, हिमवाव समाधिना ।
 आकासो विय पञ्चाय, असङ्गो अनिलो यथा ॥
 20 तदाहं^४ बाराणसियं, उपपन्नो महाकुले ।
 पहूतधनधञ्जस्मिं, नानारतनसञ्चये ॥
 महता परिवारेन, निसिन्नं लोकनायकं ।
 उपेच्च धम्ममस्सोसिं, अमतं व मनोहरं ॥
 द्वत्तिसलक्खणधरो, सनक्खत्तोव^५ चन्दिमा ।
 25 अनुव्यञ्जनसम्पन्नो, सालराजा व फुल्लितो^६ ॥

१. महासालकुले—सी० ।

३. नामने—सी० ।

५. सुनक्खत्तो व—सी० ।

२. निस्सरणज्झासया—सी० ।

४. तदाहि—सी० ।

६. पुष्कितो—सी० ।

रंसिजालपरिविखत्तो, दित्तो व कनकाचलो ।
 व्यामप्पभापरिवुत्तो, सतरंसी^१ दिवाकरो ॥
 सोण्णाननो जिनवरो, समणीव सिलुच्चयो ।
 करुणापुण्णहृदयो, गुणेन विय सागरो ॥
 लोकविस्सुतकित्ति च, सिनेरूव नगुत्तमो ।
 यससा वित्थतो^२ वीरो^२, आकाससदिसो मुनि ॥
 असङ्गचित्तो सब्बत्थ, अनिलो विय नायको ।
 पतिट्ठा सब्बभूतानं, महीव मुनिसत्तमो ॥
 अनुपलित्तो लोकेन, तोयेन पदुमं यथा ।
 कुवादगच्छदहनो, अग्गिक्खन्धो व सोभति^३ ॥
 अगदो विय सब्बत्थ, किलेसविसनासको ।
 गन्धमादनसेलो व, गुणगन्धविभूसितो ॥
 गुणानं आकरो वीरो, रतनानं व सागरो ।
 सिन्धू व वनराजीनं, किलेसमलहारको ॥
 विजयी व महायोधो, मारसेनावमद्दो^४ ।
 चक्कवत्ती व सो राजा, बोज्झङ्गरतनिस्सरो ॥
 महाभिसक्कसङ्कासो, दोसव्याधितिकिच्छको ।
 सल्लकत्तो^५ यथा वेज्जो, निट्ठिगण्डविफालको ॥
 सो तदा लोकपज्जोतो, सनरामरसक्कतो ।
 परिसासु नरादिच्चो, धम्मं देसयते जिनो ॥
 दानं दत्त्वा महाभोगो, सीलेन सुगतूपगो ।
 भावनाय च निब्बाति, इच्चेवमनुसासथ ॥
 देसनं तं महस्सादं, आदिमज्झन्तसोभनं ।
 सुणन्ति परिसा सब्बा, अमतं व महारसं ॥

5

10

15

B. 40

20

2

१. सरस्मि व—सी० ।

२-२. वित्तो धीरो—सी० ।

३. सो वसी—सी० ।

४. मारसेनप्पमद्दो—सी० ।

५. सल्लकत्ता—सी० ।

सुत्वा सुमधुरं धम्मं, पसन्नो जिनसासने ।
 सुगतं सरणं गन्त्वा, यावज्जीवं नमस्सहं ॥
 मुनिनो गन्धकुटिया, ओपुञ्जेसि तदा महि ।
 चतुज्जातेन गन्धेन, मासे अट्ट दिनेस्वहं ॥
 पणिधाय सुगन्धत्तं, सरीरविस्सगन्धिनो^१ ।
 तदा जिनो वियाकासि, सुगन्धतनुलाभितं ॥
 यो यं गन्धकुटिभूमिं, गन्धेनोपुञ्जते सकिं ।
 तेन कम्मविपाकेन, उपपन्नो तहिं तहिं ॥
 सुगन्धदेहो सब्बत्थ, भविस्सति अयं नरो ।
 गुणगन्धयुत्तो हुत्वा, निब्बायिस्सतिनासवो ॥
 तेन कम्मेन सुकतेन, चेतनापणिधीहि च ।
 जहित्वा मानुसं देहं, तावत्तिसमगच्छहं ॥
 पच्छिमे च भवे दानि, जातो विप्पकुले अहं ।
 गब्भं मे वसतो माता, देहेनासि सुगन्धिता^२ ॥
 यदा च मातुकुच्छिमहा, निक्खमामि तदा पुरी^३ ।
 सावत्थि सब्बगन्धेहि, वासिता विय वायथ ॥
 पुप्फवस्सं च सुरभि, दिब्बगन्धं मनोरमं ।
 धूपानि च महग्धानि, उपवायिसु तावदे ॥
 देवा च सब्बगन्धहि, धूपपुप्फेहि तं घरं ।
 वासयिसु सुगन्धेन, यस्मिं जातो अहं घरे ॥
 यदा च तरुणो भद्दो, पठमे योव्वने ठितो ।
 तदा सेलं सपरिसं, विनेत्वा नरसारथि ॥
 तेहि सब्बेहि परिवुतो^४, सावत्थिपुरमागतो ।
 तदा बुद्धानुभावं तं, दिस्वा पब्बजितो अहं ॥
 सीलं समाधिपञ्चं च, विमुत्ति च अनुत्तरं ।
 भावेत्वा चतुरो धम्मे, पापुणि आसववखयं ॥

१. सरीरस्स विगन्धिनो—सी० ।

३. मम—सी० ।

२. सुगन्धिनी—सी० ।

४. सहितो—सी० ।

यदा पब्बजितो चाहं, यदा च अरहा अहुं ।
 निब्बायिस्सं यदा चाहं, गन्धवस्सो तदा अहु ॥
 सरीरगन्धो च सदातिसेति^१ मे,
 महारहं चन्दनचम्पकुप्पलं ।
 तथेव गन्धे इतरे च सब्बसो,
 पसय्ह वायामि ततो तहिं तहिं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं'' (अप० २, १५९-६२) ति ॥

5

अरहत्तं पन पत्वा तित्थियेसु पब्बजित्वा अत्तनो पत्तं अत्तकिल-
 मथानुयोगं दुक्खं, सासने पब्बजित्वा पत्तं भानादिसुखं च चिन्तेत्वा 10
 अत्तनो पटिपत्तिपच्चवेक्खणमुखेन अञ्जं व्याकरोन्तो—

३२०. "अयोगे युञ्जमत्तानं, पुरिसो किच्चमिच्छको^२ ।
 चरं चे नाधिगच्छेय्य, तं मे दुब्भगलक्खणं ॥

३२१. अब्बूळ्हं अघगतं विजितं,
 एकं चे ओस्सजेय्य कलीव सिया ।
 सब्बानि पि चे ओस्सजेय्य अन्धो व सिया,
 समविसमस्स अदस्सन्तो ॥

15

३२२. यं हि कयिरा तं हि वदे, यं न कयिरा न तं वदे ।
 अकरोन्तं भासमानं^३, परिजानन्ति पण्डिता ॥

३२३. यथापि रुचिरं पुप्फं, वण्णवन्तं अगन्धकं ।
 एवं सुभासिता वाचा, अफला होति अकुब्बतो ॥

20

३२४. यथापि रुचिरं पुप्फं, वण्णवन्तं सुगन्धकं^४ ।
 एवं सुभासिता वाचा, सफला होति कुब्बतो^५ ति—

B. 42

इमा पञ्च गाथा अभासि ।

१. यदा वासेति—सी० ।

२. किच्चमिच्छतो—सी० ।

३. भासमानं—सी० ।

४. सगन्धकं—सी० ।

५. सकुब्बतो—सी० ।

तत्थ अयोगे ति अयुञ्जितब्बे असेवितब्बे अन्तद्वये । इध पन
 अत्तकिलमथानुयोगवसेन अत्थो वेदितब्बो । युञ्जं ति तस्मिं अत्तानं
 युञ्जन्तो योजेन्तो तथा पटिपज्जन्तो । किच्चमिच्छको^१ ति
 उभयहितावहं किच्चं इच्छन्तो, तप्पटिपक्खतो अयोगे चरं चरन्तो
 5 चे भवेय्य । नाधिगच्छेय्या ति^२ यथाधिप्पेतं हितसुखं न पापुणेय्या
 ति आयो । तस्मा^३ यं अहं^३ तित्थियमतवज्जितो अयोगे युञ्जि,
 तं मे दुब्भगलक्खणं अपुञ्जसभावो । “पुरिमकम्मव्यामोहितो अयोगे
 युञ्जि” ति दस्सेति ।

अब्बूळहं अघगतं विजितं ति विबाधनसभावताय अघा नाम
 10 रागादयो, अघानि एव अघगतं, अघगतानं विजितं संसारप्पवत्ति,
 तेसं विजयो कुसलधम्माभिभवो । “अघगतं विजितं” ति अनुनासिक-
 लोपं अकत्वा वुत्तं । तं अब्बूळहं अनुद्धतं येन, तं^४ अब्बूळहाघगतं
 विजितं कत्वा^५ एवंभूतो हुत्वा, किलेसे असमुच्छिन्दित्वा ति अत्थो ।
 एकञ्चे ओस्सजेय्या ति अदुतियताय पधानताय च एकं अप्पमादं
 15 सम्मापयोगमेव वा^६ ओस्सजेय्य परिच्चजेय्य^७ चे । कलीव सो पुग्गलो
 काळकणी विय सिया । सब्बानि पि चे ओस्सजेय्या ति सब्बानि
 पि विमुत्तिया परिपाचकानि सद्धावीरियसतिसमाधिपज्जिन्द्रियानि^८
 ओस्सजेय्य चे, अभावनाय छड्डेय्य चे, अन्धोव सिया समविसमस्स
 अदस्सनतो ।

20 यथा ति ओपम्मसम्पटिपादनत्थे निपातो । हचिरं ति सोभनं ।
 वण्णवन्तं ति वण्णसन्थानसम्पन्नं । अगन्धकं ति गन्धरहितं पालि-
 भद्दकगिरिकणिकजयसुमनादिभेदं । एवं सुभासिता वाचा ति^९
 सुभासिता वाचा^९ नाम तैपिटकं बुद्धवचनं वण्णसन्थानसम्पन्नपुण्फ-
 सदिसं । यथा हि अगन्धकं पुण्फं धारेन्तस्स सरीरे गन्धो न फरति,

१. किच्चमिच्छतो—सी० ।

२. ‘यो’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

३-३. एवं यं तस्मा यदाहं—सी० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. अकत्वा—सी० ।

६. सी० पोत्थके नत्थि ।

७. छड्डेय्य—सी० ।

८. वीरियसति०—सी० ।

९-९. सी० पोत्थके नत्थि ।

एवं एतं पि यो^१ सक्कच्चसवनादीहि च समाचरति, तस्स सक्कच्चं असमाचरन्तस्स यं तत्थ कत्तब्बं, तं अकुब्बतो सुतगन्धं पटिपत्तिगन्धं च^२ न आवहति अफला होति । तेन वुत्तं “एवं सुभासिता वाचा, अफला होति अकुब्बतो” ति ।

सुगन्धकं ति सुमनचम्पकनीलुप्पलपुप्फादिभेदं^३ । एवं ति यथा 5
तं पुप्फं धारेन्तस्स सरीरे^४ गन्धो^५ फरति, एवं तेपिटकबुद्धवचनसङ्घाता सुभासिता वाचापि यो सक्कच्चसवनादीहि तत्थ कत्तब्बं करोति^६, अस्स पुग्गलस्स सफला होति, सुतगन्धपटिपत्तिगन्धानं^७ आवहनतो महप्फला होति महानिसंसा । तस्मा यथोवादं^८ पटिपज्जेय्य, यथाकारी तथावादी च भवेय्या ति । सेसं वुत्तनयमेव । 10

सुभूतत्थेरगाथावण्णना निव्विता ।

३. गिरिमानन्दत्थेरगाथावण्णना

वस्सति देवो ति आदिका आयस्मतो गिरिमानन्दत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि उपचिनन्तो सुमेधस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो घरावासं वसन्तो अत्तनो भरियाय पुत्ते च कालङ्कते सोकसल्लसमप्पितो अरञ्जं पविट्ठो सत्थारा तत्थ गन्त्वा धम्मं 15
कथेत्वा सोकसल्ले अब्बूळ्हे पसन्नमानसो सुगन्धपुप्फेहि पूजेत्वा पञ्चपतिट्ठेन वन्दित्वा सिरसि अञ्जलिं कत्वा अभित्थवि ।

१-१. न सक्कच्चसवनादीहि तत्थ कत्तब्बं करोति, २. नीलुप्पलादिभेदं—सी० ।

सा अस्स पुग्गलस्स सफला । एका पि यो ३-३. सरीरगन्धो—सी० ।

न सक्कच्चसवनादीहि न समाचरति, तस्स ४. ‘सा’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

सकुच्चं असमाचरन्तस्स यं तत्थ कत्तब्बं तं ५. सुतगन्ध चागगन्ध पटिपत्तिगन्धानं—

अकुब्बतो सुतगन्ध चागगन्ध पटिपत्तिगन्धं सी० ।

च—सी० ।

६. यथा चागं—सी० ।

- सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धप्पादे राजगहे बिम्बिसाररज्जो पुरोहितस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, गिरिमानन्दोत्तिस्स नामं अहोसि । सो विञ्चुत्तं पत्तो सत्थु राजगह-
 5 कतिपयं दिवसं गामकावासे वसित्वा सत्थारं वन्दितुं राजगहं अगमासि । बिम्बिसारमहाराजा^१ तस्स आगमनं सुत्वा उपसङ्कमित्वा “इधेव, भन्ते, वसथ, अहं चतूहि पच्चयेहि उपट्टहामी^२” ति सम्पवारेत्वा^३ गतो बहुकिच्चताय^४ न सरि । “थेरो अब्भोकासे वसती^५” ति^६ देवता थेरस्स तेमनभयेन वस्सं वारेसुं । राजा
 10 अवस्सनकारणं सल्लक्खेत्वा थेरस्स कुटिकं कारापेसि । थेरो कुटिकायं वसन्तो सेनासनसप्पायलाभेन समाधानं लभित्वा वीरियसमतं^६ योजेत्वा विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

- “भरिया मे कालङ्कता, पुत्तो सिवथिकं गतो ।
 15 माता पिता मता^७ भाता^८, एकचित्तमिह^९ ड्य्हरे ॥
 तेन सोकेन सन्तत्तो, किसो पण्डु अहोसहं ।
 चित्तक्खेपो च मे आसि, तेन सोकेन अट्ठितो^९ ॥
 सोकसल्लपरेतोहं, वनन्तमुपसङ्कमि ।
 पवत्तफलं भुञ्जित्वा, रुक्खमूले वसामहं ॥
 20 सुमेधो नाम सम्बुद्धो, दुक्खस्सन्तकरो जिनो ।
 ममुद्धरितुकामो सो, आगच्छि मम सन्तिके^{१०} ॥
 पदसद्दं सुणित्वान, सुमेधस्स महेसिनो ।
 पग्गहेत्वानहं सीसं, उल्लोकेसिं महामुनिं ॥

१. बिम्बिसारराजा—सी० ।

२. पवारेत्वा—सी० ।

३-५. वसति—सी० ।

६-७. च भाता च—सी० ।

८. अट्ठितो—सी० ।

२. उपट्टहिस्सामी—सी० ।

४. बहुकिच्चता—सी० ।

६. वीरिय समथं—सी० ।

८. एकचित्तकमिह—सी० ।

१०. सन्तिके—सी० ।

उपागते^१ महावीरे^२, पीति मे उदपज्जथ ।
तदासि'मेकग्गमनो, दिस्वा तं लोकनायकं ॥
सत्ति पटिलभित्त्वान, पण्णमुट्ठिमदासहं ।
निसीदि भगवा तत्थ, अनुकम्पाय चक्खुमा ॥
निसज्ज तत्थ भगवा, सुमेधो लोकनायको ।
धम्मं मे कथयी बुद्धो, सोकसल्लविनोदनं ॥
अनव्हिता ततो आगुं, अननुज्जाता इतो गता ।
यथा'गता तथा गता, तत्थ का परिदेवना ॥
यथापि पथिका^३ सत्ता, वस्समानाय वुट्ठिया ।
सभण्डा उपगच्छन्ति, वस्सस्सा'पतनाय ते ॥
वस्से च ते ओरमिते, सम्पयन्ति यदिच्छकं ।
एवं माता पिता तुय्हं, तत्थ का परिदेवना ॥
आगन्तुका पाहुनका, चलितेरितकम्पिता^४ ।
एवं माता पिता तुय्हं, तत्थ का परिदेवना ॥
यथा पि उरगो जिण्णं, हित्वा गच्छति सं^५ तचं^५ ।
एवं माता पिता तुय्हं, सं^५ तनुं इध हीयरे^५ ॥
बुद्धस्स गिरमज्जाय, सोकसल्लं विवज्जयिं ।
पामोज्जं जनयित्वान, बुद्धसेट्ठं अवन्दहं ॥
वन्दित्वान महानागं पूजयिं^६ गिरिमज्जरिं^६ ।
दिब्बगन्धं^७ सम्पवन्तं^७, सुमेधं लोकनायकं ॥
पूजयित्वान सम्बुद्धं, सिरे कत्वान अज्जलिं ।
अनुस्सरं गुणगानि, सन्थविं लोकनायकं ॥
नित्तिण्णोसि महावीर, सब्बज्जु लोकनायक ।
सब्बे सत्ते उद्धरसि, आणेन त्वं महामुने ॥

5-

10

B. 45

15

20

१-१. उपगच्छि महावीरो—सी० ।

२. पण्णिका—सी० ।

३. कम्पिता—सी० ।

४-४. सन्तनुं—सी० ।

५-५. सन्तनुं विय दिस्सरे—सी० ।

६-६. गिरिमज्जारिमपूजयिं—सी० ।

७-७. दिब्बगन्धेन सम्पन्नं—सी० ।

- विमतिं द्वेज्जहकं वापि, सञ्चिन्दसि महामुने ।
 पटिपादेसि मे मग्गं, तव आणेन चक्खुम ॥
 अरहा वसिपत्ता^१ च, छठ्ठभिञ्जा महिद्धिका ।
 अन्तलिक्खचरा धीरा, परिवारेन्ति तावदे ॥
 5 पटिपन्ना च सेखा च, फलट्ठा सन्ति सावका ।
 सुरोदयेव पटुमा, पुप्फन्ति तव सावका ॥
 महासमुद्दोव'क्खोभो^२, अतुलो पि^३ दुरुत्तरो ।
 एवं आणेन सम्पन्नो, अप्पमेय्योसि चक्खुम ॥
 वन्दित्वाहं लोकजिनं, चक्खुमन्तं महायसं ।
 10 पुथुदिसा नमस्सन्तो, पटिकुटिको^४ आगञ्जहं ॥
 देवलोका चवित्तवान्, सम्पजानो पतिस्सतो ।
 ओक्कमिं मातुया कुच्छि, सन्धावन्तो भवाभवे ॥
 B. 46 अगारा अभिनिक्खम्म, पब्बजि अनगारियं ।
 आतापी निपको भायी, पटिसल्लानगोचरो ॥
 15 पधानं पदहित्तवान्, तोसयित्वा महामुनिं ।
 चन्दोव'ब्भघना^५ मुत्तो, विचरामि अहं सदा ॥
 विवेकमनुयुत्तोमिह, उपसन्तो निरूपधि ।
 सब्बासवे परिञ्जाय, विहरामि अनासवो ॥
 तिसकप्पसहस्समिह, यं बुद्धमभिपूजयिं ।
 20 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं'' (अप० १, ४१५-१७) ति ॥

अथ थेरस्स अरहत्तप्पत्तिया हट्ठतुट्ठे विय देवे वस्सन्ते उपरि तं
 वस्सने नियोजनमुखेन अञ्जं व्याकरोन्तो—

१. सिद्धिपत्ता—सी० ।

२. यथा समुद्दो अक्खोभो—सी० ।

३. च—सी० ।

४. पटिकुटितो—सी० ।

५. चन्दोव'ब्भगता—सी० ।

३२५. “वस्सति देवो यथासुगीतं,
छन्ना मे कुटिका सुखा निवाता ।
तस्सं विहरामि वूपसन्तो,
अथ चे पत्थयसी पवस्स देव ॥

३२६. वस्सति देवो यथासुगीतं,
छन्ना मे कुटिका सुखा निवाता ।
तस्सं विहरामि सन्तचित्तो,
अथ चे पत्थयसी पवस्स देव ॥

३२७. वस्सति देवो...पे०...तस्सं विहरामि वीतरागो...पे०... ।

३२८. वस्सति देवो...पे०...तस्सं विहरामि वीतदोसो...पे०... । 10

३२९. वस्सति देवो ... पे० ...

तस्सं विहरामि वीतमोहो ।

अथ चे पत्थयसी पवस्स देवा” ति—

इमा पञ्च गाथा अभासि ।

तत्थ यथासुगीतं ति सुगीतानुरूपं, सुन्दरस्स अत्तनो मेघगीतस्स 15 B. 47
अनुरूपमेवा ति अत्थो । वलाहको हि यथा अगज्जन्तो केवलं वस्सन्तो
न सोभति, एवं सतपटलसहस्सपटलेन उट्टुहित्वा थनयन्तो गज्जन्तो
विज्जुल्लता निच्छारेन्तो पि अवस्सन्तो न सोभति, तथाभूतो^१ पन
हुत्वा वस्सन्तो सोभती ति वुत्तं “वस्सति देवो यथासुगीतं” ति ।
तेनाह “अभित्थनयपज्जुन्न” “गज्जिता^२ चेव वस्सिता^२ चा” 20
(जात० १, १८) ति च । तस्सं विहरामी ति तस्सं कुटिकायं अरिय-
विहारगम्भेन इरियापथविहारेण विहरामि । वूपसन्तचित्तो ति
अगगफलसमाधिना सम्मदेव उपसन्तमानसो ।

एवं थेरस्स अनेकवारं कतं उय्योजनं सिरसा सम्पटिच्छन्तो
वलाहकदेवपुत्तो निन्नं च थलं च पूरेन्तो महावस्सं वस्सापेसि । 25

गिरिमानन्दथेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

४. सुमनत्थेरगाथावण्णना

- यं पत्थयानो ति आदिका आयस्मतो सुमनत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि
उपचिनन्तो इतो पञ्चनवुते कप्पे बुद्धसुञ्ञे लोके कुलगेहे निब्बत्तित्वा
विञ्ञुतं पत्तो एकं पञ्चेकबुद्धं व्याधितं दिस्वा हरीतकं अदासि ।
5 सो तेन पुञ्ञकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे
कोसलरट्ठे गहपतिकुले निब्बत्तित्वा सुमनो ति लद्धनामो सुखेन वड्ढि ।
तस्स पन मातुलो पब्बजित्वा अरहा हुत्वा अरञ्ञे विहरन्तो सुमने
वयप्पत्ते तं पब्बाजेत्वा चरितानुकूलं कम्मट्ठानं अदासि । सो तत्थ
योगकम्मं करोन्तो चत्तारि भानानि पञ्च च अभिञ्ञायो निब्बत्तेसि ।
10 अथस्स थेरो विपस्सनाविधिं आचिक्खि, सो च नचिरेनेव विपस्सनं
वड्ढेत्वा अरहत्ते पतिट्ठासि । तेन वुत्तं अपदाने—

B 48

15

20

25

“हरीतकं आमलकं, अम्बजम्बुविभीतकं ।
कोलं भल्लातकं बिल्लं, सयमेव हरामहं ॥
दिस्वान पम्भारगतं, भायिं भानरतं मुनिं ।
आबाधेन आपीळेन्तं^१, अटुतीयं महामुनिं ॥
हरीतकं गहेत्वान, सयम्भुस्स अदासहं ।
खादमत्तम्हि भेसज्जे, व्याधि पस्सम्भि तावदे ।
पहीनदरथो बुद्धो, अनुमोदमकासि मे ।
भेसज्जदानेनिमिना, व्याधिवूपसमेन च ॥
देवभूतो मनुस्सो वा, जातो वा अञ्ञजातिया ।
सब्बत्थ सुखितो होतु, मा च ते व्याधिमागमा ॥
इदं वत्त्वान सम्बुद्धो, सयम्भू अपराजितो ।
नभं^२ अब्भुग्गमी धीरो, हंसराजा व अम्बरे ॥
यतो हरीतकं दिन्नं, सयम्भुस्स महेसिनो ।
इमं जातिं उपादाय, व्याधि मे नुपपज्जथ ॥

अयं^१ पच्छिमको मय्हं, चरिमो वत्तते भवो ।
 तिससो विज्जा सच्छिकता, कतं बुद्धस्स सासनं^२ ॥
 चतुन्नवुत्तितो^३ कप्पे^३, भेसज्जमददि तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, भेसज्जस्स इदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप २, २२) ति ॥

5

अरहत्ते पन पत्तिट्ठितो एकदिवसं मातुलत्थेरस्स उपट्ठानं
 अगमासि । तं थेरो अधिगमं पुच्छि, तं^३ व्याकरोन्तो^३—

३३०. "यं पत्थयामो धम्मेषु, उपज्झायो अनुग्गहि ।
 अमतं अभिकङ्खन्तं, कतं कत्तब्बकं मया ॥

10

३३१. अनुप्पत्तो सच्छिकतो, सयं धम्मो अनीतिहो ।
 विसुद्धजाणो निक्कङ्खो, व्याकरोमि तवन्तिके ॥

३३२. पुब्बेनिवासं जानामि, दिब्बचक्खु विसोधितं ।
 सदत्थो मे अनुप्पत्तो, कतं बुद्धस्स सासनं ॥

३३३. अप्पमत्तस्स मे सिक्खा, सुस्सुता तव सासने ।
 सब्बे मे आसवा खीणा, नत्थि दानि पुनब्भवो ॥

15 B. 49

३३४. अनुसासि मं अरियवता, अनुकम्पि अनुग्गहि ।
 अमोघो तुय्हं मोवादो, अन्तेवासिमिह सिक्खितो" ति—

इमाहि पञ्चहि गाथाहि सीहनादं नदन्तो अञ्चं व्याकासि ।

तत्थ यं पत्थयानो धम्मेषु, उपज्झायो अनुग्गहि । अमतं 20
 अभिकङ्खन्तं ति समथविपस्सनादीसु अनवज्जधम्मेषु यं धम्मं मय्हं
 पत्थयन्तो आकङ्खन्तो उपज्झायो अमतं निब्बानं अभिकङ्खन्तं मं
 ओवाददानवसेन अनुग्गणिह ! कतं कत्तब्बकं मया ति तस्स

१-१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२-२. पञ्चनवुत्ते इतो कप्पे—सी० ।

३-३. तस्सायं थेरो—सी० ।

अधिगमत्थं कत्तब्बं परिञ्जादिसोळसविधं^१ किच्चं कतं^२ निट्ठापितं मया ।

ततो एव अनुप्पत्तो अधिगतो चतुब्बिधो पि मग्गधम्मो सच्छिकतो । सयं धम्मो अनीतिहो ति सयं अत्तनायेव निब्बानधम्मो
5 फलधम्मो च अनीतिहो असन्दिद्धो अजपच्चक्खो कतो, “इतिह, इति किरा” ति पवत्तिया इतिहसङ्घातं संसयं समुच्छिन्दन्तोयेव अरियमग्गे पवत्तति । तेनाह “विसुद्धज्जाणो निक्कज्झो” ति आदि । तत्थ विसुद्धज्जाणो ति सब्बसंकिलेसविसुद्धिया विसुद्धज्जाणो । तवन्तिके ति तव समीपे ।

10 सदत्थो ति अरहत्तं । सिक्खा ति अधिसीलसिक्खादयो । सुस्सुता ति परियत्तिबाहुसच्चस्स पटिवेधबाहुसच्चस्स च पारिपूरिवसेन^३ सुट्ठु सुता । तव सासने ति तव ओवादे अनुसिट्ठियं ठितस्स ।

अरियवता ति सुविसुद्धसीलादिवतसमादानेन^४ । अन्तेवासिम्हि सिक्खितो ति तुय्हं समीपे चिण्णब्रह्मचरियवासताय अन्तेवासी
15 सिक्खितवा सिक्खितअधिसीलादिसिक्खो अम्ही ति ।

सुमनत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 50

५. वड्ढत्थेरगाथावण्णना

साधू ही ति आदिका आयस्मतो वड्ढत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे विवट्ठ-
पनिस्सयानि पुञ्जानि उपचिनन्तो इमस्मि बुद्धुप्पादे भारुकच्छनगरे गहपतिकुले निब्बत्तित्वा वड्ढो ति लद्धनामो अनुपुब्बेन वड्ढति ।
20 अथस्स माता संसारे सज्जातसंवेगा^५ पुत्तं आतीनं निय्यादेत्वा

१. परिञ्जादिभेदं सोळसविधं—सी० । २. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. पारिपुरनवसेन—सी० ।

४. ० समादाना—सी० ।

५. जातसंवेगा—सी० ।

भिक्षुनीनं सन्तिके पब्बजित्वा विपस्सनाय कम्मं करोन्ती अरहत्तं
पापुणित्वा अपरेव समयेन पुत्तं पि विज्जुत्तं पत्तं वेळुदन्तत्थेरस्स
सन्तिके पब्बाजेसि । सो पब्बजितो बुद्धवचनं उग्गहेत्वा बहुस्सुतो
धम्मकथिको हुत्वा गन्थधुरं वहन्तो एकदिवसं “एकको सन्तरुत्तरोव
मातरं पस्सिस्सामी” ति भिक्षुनुपस्सयं अगमासि । तं दिस्वा 5
माता “कस्मा त्वं एकको सन्तरुत्तरोव इधागतो” ति चोदेसि ।
सो मातरा चोदियमानो “अयुत्तं मया कत्तं” ति उप्पन्नसंवेगो
विहारं गन्त्वा दिवाट्टाने निसिन्नो विपस्सित्वा अरहत्तं पत्वा मातु
ओवादसम्पत्तिपकासनमुखेन अञ्चं व्याकरोन्तो—

३३५. “साधू हि किर मे माता, पतोदं उपदंसयि । 10
यस्साहं वचनं सुत्वा, अनुसिट्ठो जनेत्तिया ।
आरद्धवीरियो पहितत्तो, पत्तो सम्बोधिमुत्तमं ॥

३३६. अरहा दक्खिण्योमिह, तेविज्जो अमतद्दसो ।
जेत्वा नमुचिनो सेनं, विहरामि अनासवो ॥

३३७. अज्झत्तं च बहिद्धा च, ये मे विज्जिसु आसवा । 15
सब्बे असेसा उच्छिन्ना, न च उप्पज्जरे पुन ॥

३३८. विसारदा खो भगिनी, एवमत्थं अभासयि ।
अपिहा नून मयिपि, वनथो ते न विज्जति ॥

३३९. परियन्तकत्तं दुक्खं, अन्तिमोयं समुस्सयो ।
जातिमरणसंसारो, नत्थि दानि पुनब्भवो” ति— 20

इमा गाथा अभासि ।

तत्थ साधू हि किर मे माता, पतोदं उपदंसयी ति साधु वत माता
मय्हं ओवादसङ्घातं पतोदं दस्सेति, तेन मे वीरियं उत्तेजेन्ती उत्तमङ्गे
पञ्चासीसे विज्जि । यस्सा ति यस्सा मे मातुया । सम्बोधि ति
अरहत्तं । अयं हेत्थ योजनाजनेत्तिया मे अनुसिट्ठो यस्सा अनुसासनी- 25
भूतं वचनं सुत्वा अहं आरद्धवीरियो पहितत्तो विहरन्तो उत्तमं
अग्गफलं सम्बोधिं अरहत्तं पत्तो ।

ततो एव आरकत्ता किलेसेहि अरहा पुञ्जवत्तताय दक्खिण्यो
दक्खिणारहो अम्हि । पुब्बेनिवासआणादिविज्जात्तयस्स अधिगतत्ता
तेविज्जो निब्बानस्स सच्छिकत्तता अमतद्दसो नमुचिनो मारस्स सेनं
किलेसवाहिनि बोधिपक्खियसेनाय जिनित्वा तस्स जितत्तायेव
5 अनासवो सुखं विहरामी ति ।

इदानी “अनासवो” ति वुत्तमत्थं पाकटतरं कातुं “अज्झत्तं चा”
ति गाथमाह । तस्सत्थो—अज्झत्तं अज्झत्तवत्थुका च बहिद्धा
बहिद्धवत्थुका^१ च आसवा ये मय्हं अरियमग्गाधिगमतो पुब्बे विज्जिसु
उपलब्धिसु, ते सब्बे अनवसेसा उच्छिन्ना अरियमग्गेन समुच्छिन्ना
10 पहीना पुन दानि कदाचि पि न च उप्पज्जेय्युं न उप्पज्जिस्सन्तियेवा
ति ।

इदानी मातु वचनं अङ्कुसं^२ कत्वा अत्तना अरहत्तस्स अधिगतत्ता
मातरं थोमेन्तो “विसारदा” ति गाथमाह । तत्थ विसारदा खो ति
एकंसेन विगतसारज्जा । एवं मातु अत्तनो च अरहत्ताधिगमेन सत्थु
15 ओरसपुत्तभावं उल्लपेन्तो^३ मातरं “भगिनी” ति आह । एतमत्थं
अभासयी ति एतं मम ओवादभूतं अत्थं अभणि । एवं पन मं
ओवदन्ती न केवलं विसारदा एव, अथ खो अपिहा नून मयिपि तव
पुत्तके पि अपिहा असन्थवा मज्जे, किं वा एतेन परिकप्पनेन ? वनथो
ते न विज्जति अविज्जादिको वनथो तव सन्ताने नत्थेव, या मं
20 भवक्खये नियोजेसी ति अधिप्पायो ।

इदानी “तया नियोजिताकारेनेव मया पटिपन्नं” ति दस्सेन्तो
“परियन्तकत्तं” ति ओसानगाथमाह, तस्सत्थो सुविज्जेय्यो व ।

वड्डुत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१. बाहिरवत्थुका—सी० ।

२. अङ्कुसे—सी० ।

३. उल्लिम्भेन्तो—सी० ।

६. नदीकस्सपत्थेरगाथावण्णना

B. 52

अत्थाय वत मे ति आदिका आयस्मतो नदीकस्सपत्थेरस्स गाथा
का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
विवट्ठूपनिस्सयं कुसलं उपचिनन्तो पदुमुत्तरस्स भगवतो कालो कुलगेहे
निब्बत्तित्वा विञ्चुत्तं पत्तो एकदिवसं सत्थारं पिण्डाय चरन्तं
दिस्वा पसन्नमानसो अत्तना रोपितस्स अम्बरुक्खस्स पठमुप्पन्नं 5
मनोसिलावण्णं एकं अम्बफलं अदासि । सो तेन पुञ्चकम्मेन देवमनुस्सेसु
संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे मगधरट्ठे ब्राह्मणकुले उरुवेलकस्सपस्स भाता
हुत्वा निब्बत्तो वयप्पत्तो निस्सरणज्झासयताय घरावासं अनिच्छन्तो
तापसपब्बज्जं पब्बजित्वा तीहि तापससतेहि सद्धि नेरञ्जराय नदिया
तीरे अस्समं मापेत्वा विहरति । नदीतीरे वसनतो हिस्स 10
कस्सपगोत्तताय च नदीकस्सपो ति समञ्जा अहोसि । तस्स भगवा
सपरिसस्स एहिभिक्षुभावेन उपसम्पदं अदासि । तं सब्बं खन्धके
आगतमेव । सो भगवतो आदित्तपरियायदेसनाय अरहत्ते पतिट्ठासि ।
तेन वुत्तं अपदाने—

“पदुमुत्तरबुद्धस्स^१, लोकजेट्ठस्स तादिनो । 15
पिण्डाय^२ विचरन्तस्स^३, धारतो^३ उत्तमं यसं ॥
अग्गफलं गहेत्वान, विप्पसन्नेन^४ चेतसा^४ ।
दक्खिण्येयस्स^५ वीरस्स, अदासिं सत्थुनो अहं^५ ॥
तेन कम्मेन द्विपदिन्द^६, लोकजेट्ठ^७ नरासभ^७ ।
पत्तोमिह अचलं ठानं, हित्वा जयपराजयं ॥ 20
सतसहस्सितो कप्पे, यं दानमददिं तदा ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, अग्गदानस्सिदं फलं ॥

१. पदुमुत्तरस्स भगवतो—सी० ।

२-२. पिण्डचारं चरन्तस्स—सी० ।

३. धारन्तं—सी० ।

४-४. अदासिं सत्थुनो अहं—सी० ।

५. सी० पोत्थके नत्थि ।

६. देविन्दो—सी० ।

७-७. लोकजेट्ठो नरासभो—सी० ।

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं' (अप० २, २३-२४) ति ॥

अरहत्ते पन पतिट्ठितो अपरभागे अत्तनो पटिपत्तिं पच्चवेक्खित्वा
दिट्ठिसमुग्धातकित्तनमुखेन अञ्जं व्याकरोन्तो—

B. 53 5 ३४०. "अत्थाय वत मे बुद्धो, नदिं नेरञ्जरं अगा ।

यस्साहं धम्मं सुत्वान, मिच्छादिट्ठिं विवज्जयिं ॥

३४१. यजिं उच्चावचे यञ्जे, अग्गिहुत्तं जुहिं अहं ।

एसा सुद्धी ति मञ्जन्तो, अन्धभूतो पुथुज्जनो ॥

३४२. दिट्ठिगहनपक्खन्दो, परामासेन मोहितो ।

10 असुद्धिं मञ्जिसं सुद्धिं, अन्धभूतो अविद्सु ॥

३४३. मिच्छादिट्ठिं पहीना मे, भवा सब्बे विदालिता ।

जुहामि दक्खिण्ययग्गिं, नमस्सामि तथागतं ॥

३४४. मोहा सब्बे पहीना मे, भवतण्हा पदालिता ।

विकलीणो जातिसंसारो, नत्थि दानि पुनब्भवो" ति—

15 इमा पञ्च गाथा अभासि ।

तत्थ अत्थाय वत मे ति मय्हं अत्थाय वत हिताय वत । बुद्धो
ति सब्बञ्जुबुद्धो । नदिं नेरञ्जरं अगा ति नेरञ्जरासङ्घातं नदिं
अगञ्छिं^१, तस्सा नदिया तीरे च मम भातु उरुवेलकस्सपस्स
अस्समं उपगतोति अधिप्पायो ।

20 इदानि यथावुत्तमत्थं विवरितुं "यस्साहं" ति आदि वुत्तं ।
यस्सा ति यस्स बुद्धस्स भगवतो । धम्मं सुत्वाना ति चतुसच्च-
पटिसंयुत्तं धम्मं सुत्वा, सोतद्वारानुसारेण उपलभित्वा । मिच्छादिट्ठिं
विवज्जयिं ति "यञ्जादीहि सुद्धिं होती" ति आदिनयप्पवत्तं
विपरीतदस्सनं पजहिं ।

मिच्छादिद्वि विवज्जयिं ति वुत्तमेवत्थं वित्थारेत्वा दस्सेतुं
 “यजिं” ति आदिमाहु । तत्थ यजिं उच्चावचे यज्जे ति पाकटयज्जे^१
 सोमयागवाजपेय्यादिके नानाविधे यज्जे यजिं । अग्गिहुत्तं जुहिं अहं
 ति तेसं^२ यज्जानं यजनवसेन आहुतिं पग्गण्हन्तो अग्गिं परिचरिं ।
 एसा सुद्धी ति मज्जन्तो ति एसा यज्जकिरिया अग्गिपारिचरिया 5
 सुद्धिहेतुभावतो सुद्धि “एवं^३ मे^३ संसारसुद्धि होती” ति मज्जमानो ।
 अन्धभूतो पुथुज्जनो ति पज्जाचक्खुवेकल्लेन अविज्जन्धताय अन्धभूतो
 पुथुज्जनो हुत्वा वनगहनपब्बतगहनादीनि विय दुरतिक्कमनट्ठेन
 दिट्ठियेव गहनं दिट्ठिगहनं, तं पक्खन्दो^४ अनुपविट्ठो ति दिट्ठिगहन-
 पक्खन्दो^५ । परामासेना ति धम्मसभावं अतिक्कमित्वा “इदमेव सच्चं” 10
 ति परामसनतो परामाससद्भातेन मिच्छाभिनिवेसेन । मोहितो ति
 मूठभावं पापितो । असुद्धिं^६ मज्जिसं सुद्धिं ति असुद्धिं मग्गं “सुद्धिं
 मग्गं” ति मज्जिसं मज्जि । तत्थ कारणमाहु “अन्धभूतो अविद्वसू”
 ति । यस्मा अविज्जाय अन्धभूतो, ततो एव धम्माधम्मं युत्तायुत्तं च
 अविद्वत्ता, तस्मा तथा मज्जि ति अत्थी । 15

मिच्छादिद्वि पहीना मे ति एवंभूतस्स पन सत्थु सम्मुखा
 चतुसच्चगब्भं धम्मकथं सुत्वा योनिसो पटिपज्जन्तस्स अरियमग्ग-
 सम्मादिद्विया सब्बा पि मिच्छादिद्वि समुच्छेदप्पहानवसेन मय्हं
 पहीना । भवाति कामभवादयो सब्बे पि भवा अरियमग्गसत्थेन
 विदालिका^७ विद्वंसिता । जुहामि दक्खिणेर्यग्गिं ति आहवनीयादिके 20
 अग्गी छड्ढेत्वा सदेवकस्स लोकस्स अग्गदक्खिणेर्यग्गताय सब्बस्स च
 पापस्स दहनतो दक्खिणेर्यग्गिं^८ सम्मासम्बुद्धं जुहामि परिचरामि,
 तयिदं मय्हं दक्खिणेर्यग्गिपरिचरणं दधिनवनीतमथितसप्पिआदि-
 निरपेक्खं सत्थु नमस्सनमेवा ति आहु “नमस्सामि तथागतं” ति ।

१. सी० पोत्थके नद्वि ।

२. येसं—सी० ।

३-३. सी० पोत्थके नद्वि ।

४. पक्खन्तो—सी० ।

५. दिट्ठिगहनं पक्खन्तो—सी० ।

६. असुद्धिमग्गं सुद्धिं मज्जिसं मज्जो

७. विदारिता—सी० ।

—सी० ।

८. दक्खिणे—सी० ।

अथ वा जुहामि दक्खिण्येय्यग्गिं ति दायकानं दक्खिणाय महप्फल-
भावकरणेन पापस्स च दहनेन दक्खिण्येय्यग्गिभूतं अत्तानं जुहामि
परिचरामि तथा कत्वा परिचरामि तथा कत्वा परिहरामि । पुब्बे
अग्गिदेवं नमस्सामि, इदानीं पन नमस्सामि तथागतं ति ।

- 5 मोहा सब्बे पहीना मे ति दुक्खे अञ्जाणादिभेदा सब्बे मोहा
मय्हं पहीना समुच्छिन्ना, ततो एव “भवतण्हा पदालिता । विक्खीणो
जातिसंसारो, नत्थि दानि पुनब्भवो” ति तीसु पदेसु मे—सद्दो
आनेत्वा योजेतब्बो ।

नदीकस्सपत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

७. गयाकस्सपत्थेरगाथावण्णना

- पातो मज्झन्हिकं ति आदिका आयस्मतो गयाकस्सपत्थेरस्स
10 गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ
भवे विवट्टूपनिस्सयं कुसलं उपचिनन्तो इतो एकत्तिसे कप्पे सिखिस्स
भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो निस्सरणज्झा-
B. 55 सयताय घरावासं पहाय तापसपब्बज्जं पब्बजित्वा अरञ्जायतने
अस्समं कारेत्वा वनमूलफलाहारो वसति । तेन च समयेन भगवा
15 एको अदुतियो तस्स अस्समसमीपेन गच्छति । सो भगवन्तं दिस्वा
पसन्नमानसो उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा ठितो वेलं ओलोकेत्वा मनो-
हरानि कोलफलानि सत्थु उपनेसि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु
संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो
निस्सरणज्झासयताय घरावासं पहाय तापसपब्बज्जं पब्बजित्वा
20 द्वीही तापससतेहि सद्धिं गयायं विहरति । गयायं वसनतो हिस्स
कस्सपगोत्तताय च गयाकस्सपो ति समञ्जा अहोसि । सो भगवता
सद्धिं परिसाय एहिभिक्षूपसम्पदं दत्वा^१ आदित्तपरियायदेसनाय
ओवदियमानो अरहत्ते पतिट्ठासि । तेन वुत्तं अपदाने—

“अजिनेन^१ निवत्थोहं, वाकचीरधरो^२ तदा ।
 खारिया^३ पूरयित्वानं^४, कोलंहासि^५ ममस्समं^६ ॥
 तम्हि^७ काले सिखी बुद्धो, एको अदुतियो अहु^८ ।
 ममस्समं उपगच्छि, जानन्तो^९ सब्बकालिकं ॥
 सकं चित्तं पसादेत्वा, वन्दित्वानं^{१०} च^{११} सुब्बतं ।
 उभो हत्थेहि पग्गय्ह, कोलं बुद्धस्सदासहं ॥
 एकत्तिसे इतो कप्पे, यं फलमददिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, कोलदानस्सिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, २५-२६) ति ॥

5

10

अरहत्ते पन पतिट्ठितो अत्तनो पटिपत्ति पच्चवेक्खित्वा
 पापपवाहनकित्तनमुखेन अञ्जं व्याकरोन्तो—

३४५. “पातो मज्झन्हिकं सायं, तिक्खत्तुं दिवसस्सहं ।
 ओतरि उदकं सोहं, गयाय गयफग्गुया ॥
 ३४६. यं मया पकतं पापं, पुब्बे अञ्जासु जातिसु ।
 तं दानीध पवाहेमि, एवंदिट्ठि पुरे अहुं ॥
 ३४७. सुत्वा सुभासितं वाचं, धम्मत्थसहितं पदं ।
 तथं याथावकं अत्थं, योनिसो पच्चवेक्खिसं ॥
 ३४८. निन्हातसब्बपापोम्हि, निम्मलो पयतो सुचि ।
 सुद्धो सुद्धस्स दायादो, पुत्तो बुद्धस्स ओरसो ॥
 ३४९. ओगय्हट्ठङ्गिकं सोतं, सब्बपापं पवाहयिं ।
 तिस्सो विज्जा अज्झगमिं, कतं बुद्धस्स सासनं” ति—

15

B. 56

20

इमा पञ्च गाथा अभासि ।

तत्थ पठमगाथाय ताव अयं सङ्गेपत्थो—पातो सूरियुग्ग-
 मनवेलायं, मज्झन्हिकं मज्झन्हवेलायं, सायं सायन्हवेलायं ति 25

१. अजिनवत्थं—सी० ।

२. खारिभारधरो—सी० ।

३-३. खारिकं हारयित्वानं—सी० । ४-४. कोलं अहासि अस्समं—सी० ।

५-५. भगवा च तम्हि समय, ६. जोतेन्तो—सी० ।

एको अदुतियो जिनो—सी० । ७-७. अभिवादेत्वा—सी० ।

दिवसस्स तिवखत्तुं तयो वारे अहं उदकं ओतरिं ओगाहिं, ओतरन्तो
च सोहं न यत्थ कत्थचि यदा वा तदा वा ओतरिं, अथ खो गयाय
महाजनस्स “पापपवाहनं” ति अभिसम्मते गयातित्थे, गयफग्गुया
गयाफग्गुनामके फग्गुनीमासस्स^१ उत्तरफग्गुनीनक्खत्ते अनुसंवच्छरं
5 उदकोरोहनमनुयुत्तो अहोसि ति ।

इदानी तदा येनाधिप्पायेन उदकोरोहनमनुयुत्तं^२, तं दस्सेतुं “यं
मया” ति गाथमाह । तस्सत्थो—“यं मया पुब्बे इतो अज्जासु
जातीसु पापकम्मं उपचितं, तं इदानी इध गयातित्थे^३ इमिस्सा च
गयाफग्गुया इमिना उदकोरोहनेन पवाहेमि अपनेमि विक्खालेमी”
10 ति पुरे सत्थु सासनुपगमनतो पुब्बे एवंदिट्ठि एवरूपविपरीतदस्सनो
अहं अहोसि ।

धम्मत्थसहितं पदं ति विभत्तिअलोपेन निद्देशो, धम्मेन च अत्थेन
च सहितकोट्टासं, आदितो मज्झतो परियोसानतो च धम्मूपसंहितं
अत्थूपसंहितं सुट्ठु एकन्तेन निर्ययानिकं कत्वा भासितं^४ वाचं^५
15 सम्मासम्बुद्धवचनं^६ सुत्वा तेन पकासितं परमत्थभावेन तच्छभावतो
तथं यथारहं पवत्तिनिवत्तिउपायभावे व्यभिचाराभावतो याथावकं
दुक्खादिअत्थं योनिसो उपायेन परिज्जेय्यादिभावेन पच्चवेक्खिसं
B. 57 “दुक्खं परिज्जेय्यं, समुदयो पहातब्बो, निरोधो सच्छिकातब्बो,
मग्गो भावेतब्बो” ति पतिअवेक्खि, आणचक्खुना पस्सि पटिविज्झि
20 ति अत्थो ।

निन्हातसब्बपापोम्ही ति एवं पटिविद्धसच्चत्ता एव अरियमग्ग-
जलेन विक्खालितसब्बपापो अम्हि । ततो एव रागमलादीनं अभावेन
निम्मलत्ता^६ निम्मलो । ततो^७ एव परिसुद्धकायसमाचारताय
परिसुद्धवचीसमाचारताय परिसुद्धमनोसमाचारताय पयंतो सुचि

१. फग्गुनमासस्स—सी० ।

२. ० मनुयुत्तो—सी० ।

३. भासितत्ता—सी० ।

४. सुभासितं वाचं—सी० ।

५. सम्बुद्धस्स वचनं—सी० ।

६. सी० पोत्थके नत्थि ।

७. निम्मलता—सी० ।

सुद्धो । सवासनसब्बकिलेसमलविसुद्धिया सुद्धस्स बुद्धस्स भगवतो
लोकुत्तरधम्मदायस्स^१ आदियनतो दायादो । तस्सेव देसनाजाण-
समुट्ठानउरोवायामजनिताभिजातिताय ओरसो पुत्तो अम्ही ति
योजना ।

पुन पि अत्तनो परमत्थतो न्हातकभावमेव विभावेतुं “ओगय्हा” 5
ति ओसानगाथमाह । तत्थ ओगय्हा ति ओगाहेत्वा अनुपविसित्वा ।
अट्ठङ्गिकं सोतं ति सम्मादिट्ठिआदीहि अट्ठङ्गसमोधानभूतं मग्गसोतं ।
सब्बपापं पवाहयिं ति अनवसेसं पापमलं पक्खालेसिं, अरियमग्ग-
जलपवाहनेन परमत्थन्हातको अहोसिं । ततो एव तिस्सो विज्जा
अज्झगमिं, कतं बुद्धस्स सासनं ति वुत्तत्थमेव । 10

गयाकस्सपत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

८. वक्कलित्थेरगाथावण्णना

वातरोगाभिनीतो ति आदिका आयस्मतो वक्कलित्थेरस्स
गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ
भवे पुञ्ञानि उपचिनन्तो पदुमुत्तरस्स भगवतो काले हंसवतीनगरे
कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्चुतं पत्तो सत्थु सन्तिकं गच्छन्तेहि
उपासकेहि सद्धिं विहारं गन्त्वा परिसपरियन्ते ठितो धम्मं सुणन्तो 15
सत्थारं एकं भिक्खुं सद्धाधिमुत्तानं अग्गट्ठाने ठपेन्तं दिस्वा सयं पि
तं ठानं पत्थेन्तो सत्ताहं महादानं दत्वा पणिधानं अकासि । सत्था
तस्स अनन्तरायतं दिस्वा ब्याकरि ।

सो पि यावजीवं कुसलं कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो अम्हाकं B. 58
सत्थु काले सावत्थियं ब्राह्मणकुले निब्बत्ति, वक्कलीतिस्स नामं 20
अकंसु । सो वुद्धिप्पत्तो तयो वेदे उग्गण्हित्वा ब्राह्मणसिप्पेसु निप्फत्ति

गतो सत्थारं दिस्वा रूपकायस्स सम्पत्तिदस्सनेन अतित्तो सत्थारा
 सद्धियेव विचरति । ( ) “अगारमज्जे वसन्तो निच्चकालं
 सत्थारं दट्ठुं न लभिस्सामी” ति सत्थु सन्तिके पब्बजित्वा ठपेत्वा
 भोजनवेलं^१ सरीरकिच्चकालं^२ च^३ सेसकाले यत्थ ठितेन सक्का
 5 दसबलं पस्सितुं, तत्थ ठितो अज्जं किच्चं पहाय भगवन्तं
 ओलोकेन्तो व विहरति । सत्था तस्स आणपरिपाकं आगमेन्तो
 बहुकालं तस्मिं रूपदस्सनेनेव विचरन्ते किञ्चि अवत्वा पुनेकदिवसं
 “किं ते, वक्कलि, इमिना पूतिकायेन दिट्ठेन, यो खो, वक्कलि, धम्मं
 पस्सति, सो मं पस्सति । यो मं पस्सति, सो धम्मं पस्सति । धम्मं
 10 हि, वक्कलि, पस्सन्तो मं पस्सति, मं पस्सन्तो धम्मं पस्सती”
 (सं० नि० ३४१) ति आह ।

सत्थारि एवं वदन्ते पि थेरो सत्थु दस्सनं पहाय अज्जत्थ गन्तुं
 न सक्कोति । ततो सत्था “नायं भिक्खु संवेगं अलभित्वा बुज्झिस्सती”
 ति वस्सूपनायिकदिवसे “अपेहि वक्कली” ति थेरं^३ पणामेसि^३ ।
 15 सो सत्थारा पणामितो सम्मुखे ठातुं असक्कोन्तो “किं मय्हं
 जीवितेन^४, योहं सत्थारं दट्ठुं न लभामी” ति गिज्झकूटपब्बते
 पपातट्ठानं अभिरुहि । सत्था तस्स तं पवत्ति अत्वा “अयं भिक्खु
 मम सन्तिका अस्सासं अलभन्तो मग्गफलानं उपनिस्सयं नासेय्या”
 ति अत्तानं दस्सेतुं ओभासं विस्सज्जेन्तो—

20 “पामोज्जबहुलो भिक्खु, पसन्नो बुद्धसासने ।
 अधिगच्छे पदं सन्तं, सङ्खारूपसमं सुखं”

(ध० प० ५३) ति—

गाथं वत्वा “एहि वक्कली” ति हत्थं पसारेसि । थेरो “दसबलो
 मे दिट्ठो, ‘एही’ ति अव्वहानं^४ पि लद्धं” ति बलवपीतिसोमनस्सं

१. भोजनवेला—सी० ।

२-२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३-३. हत्थं पसारेसि—सी० ।

४. जीवितेनाति—सी० ।

५. अम्हाकं—सी० ।

उप्पादेत्वा “कुतो आगच्छामी^१” ति अत्तनो गमनभावं अजानित्वा सत्थु सम्मुखे आकासे^२ पक्खन्दन्तो पठमपादेन पब्बते ठितोयेव सत्थारा वुत्तगाथं आवज्जेन्तो आकासेयेव पीतिं विक्खम्भेत्वा सह पटिसम्भदाहि अरहत्तं पापुणी ति अङ्गुत्तरट्ठकथायं धम्मपदवण्णनायं च आगतं ।

B. 59

5

इध पन एवं वदन्ति—“किं ते वक्कली” ति आदिना सत्थारा ओवदितो गिज्झकूटे विहरन्तो विपस्सनं पट्टपेसि, तस्स सद्वाय बलवभावतो एव विपस्सना वीथिं न ओतरति, भगवा तं अत्वा कम्मट्ठानं सोधेत्वा अदासि । पुन विपस्सनं मत्थकं पापेतुं नासक्खियेव, अथस्स आहारवेकल्लेन वाताबाधो उप्पज्जि, तं वाताबाधेन पीळिय- 10 मानं अत्वा भगवा तत्थ गन्त्वा पुच्छन्तो—

३५०. “वातरोगाभिनीतो त्वं, विहरं कानने वने ।

पविट्ठगोचरे लूखे, कथं भिक्खु करिस्ससी” ति—

आह । तं सुत्वा थेरो—

३५१. “पीतिसुखेन विपुलेन, फरमानो समुस्सयं ।

15

लूखं पि अभिसम्भोन्तो, विहरिस्सामि कानने ॥

३५२. भावेन्तो सतिपट्ठाने, इन्द्रियाणि बलानि च ।

बोज्झङ्गानि च भावेन्तो, विहरिस्सामि कानने ॥

३७३. आरद्धवीरिये पहितत्ते, निच्चं दळ्हपरक्कमे ।

समग्गे सहिते दिस्वा, विहरिस्सामि कानने ॥

20

३५४. अनुस्सरन्तो सम्बुद्धं, अगं दन्तं समाहितं ।

अतन्दितो रत्तिन्दिवं, विहरिस्सामि कानने” ति—

चतस्सो गाथा अभासि ।

तत्थ वातरोगाभिनीतो ति वाताबाधेन असेरिभावं उपनीतो, वातव्याधिना अभिभूतो । त्वं ति थेरं आलपति । विहरं ति तेन 25

इरियापथविहारेण विहरन्तो । कानने वने ति काननभूते वने,
महाअरञ्जे ति अत्थो । पविद्धगोचरे ति विस्सट्ठगोचरे दुल्लभपच्चये ।
वातरोगस्स सप्पायानं सप्पिआदिभेसज्जानं अभावेण फरुसभूमि-
भागताय च लूखे लूखट्टाने । कथं भिक्खु करिस्ससी ति भिक्खु त्वं
5 कथं विहरिस्ससी ति भगवा पुच्छि ।

B. 60

तं सुत्वा थेरो निरामिसपीतिसोमनस्सादिना अत्तनो सुखविहारं
पकासेन्तो “पीतिसुखेना” ति आदिमाह । तत्थ^१ पीतिसुखेना
ति उब्बेगलक्खणाय फरणलक्खणाय च पीतिया तंसम्पयुत्तसुखेन च ।
तेनाह— “विपुलेना” ति उठारेना ति अत्थो । फरमानो समुस्सयं
10 ति यथावुत्तपीतिसुखसमुट्ठितेहि पणीतेहि रूपेहि सकलं कायं
फरापेन्तो निरन्तरं फुटं करोन्तो । लूखं पि अभिसम्भोन्तो ति
अरञ्जावासजनितं^२ सल्लेखवुत्तिहेतुकं दुस्सहं पि पच्चयलूखं
अभिभवन्तो अधिवासेन्तो । विहरिस्सामि कानने ति भानसुखेन
विपस्सनासुखेन च अरञ्जायतने विहरिस्सामी ति अत्थो । तेनाह—
15 “सुखं च कायेण पटिसंवेदेसि” (पारा० ६) ति ।

“यतो यतो सम्मसति, खन्धानं उदयब्बयं ।

लभती पीतिपामोज्जं, अमतं तं विजानतं”

(ध० प० ५३) ति च ॥

भावेन्तो सतिपट्टाने ति मग्गपरियापन्ने कायानुपस्सनादिके
20 चत्तारो सतिपट्टाने उप्पादेन्तो वड्ढेन्तो च । इन्द्रियानी ति मग्ग-
परियापन्नानि एव सद्धादीनि पञ्चिन्द्रियानि । बलानी ति तथा
सद्धादीनि पञ्च बलानि । बोज्झङ्गानी ति तथा सतिसम्बोज्झङ्गा-
दीनि सत्त बोज्झङ्गानि । च-सद्देण सम्मप्पधानइद्धिपादमग्गङ्गानि
सङ्गण्हाति । तदविनाभावतो हि तग्गहणेनेव तेसं गहणं होति ।
25 विहरिस्सामी ति यथावुत्ते बोधिपक्खियधम्मो भावेन्तो मग्गसुखेन
तदधिगमसिद्धेन फलसुखेन निब्बानसुखेन च विहरिस्सामि ।

आरद्धवीरिये ति चतुब्बिधसम्मप्पधानवसेन पग्गहितवीरिये ।
पहितत्ते ति निब्बानं पतिपेसितचित्ते । निच्चं दळ्हपरक्कमे^१ ति
सब्बकालं असिथिलवीरिये^२ । अविवादवसेन कायसामग्गिदानवसेन
च समग्गे । दिट्ठिसीलसामञ्जेन सहिते सब्रह्मचारी दिस्वा । एतेन
कल्याणमित्तसम्पत्तिं दस्सेति ।

5

अनुस्सरन्तो सम्बुद्धं ति सम्मा सामं सब्बधम्मानं बुद्धत्ता
सम्मासम्बुद्धं सब्बसत्तुत्तमताय अग्गं उत्तमेन दमथेन दन्तं अनुत्तर-
समाधिना समाहितं अतन्दिता अनलसो हुत्वा रत्तिन्दिवं सब्बकालं
“इति पि सो भगवा अरहं” ति आदिना अनुस्सरन्तो विहरिस्सामि ।
एतेन बुद्धानुस्सतिभावनाय युत्ताकारदस्सनेन^३ सब्बत्थ कम्मट्ठानानु- 10 B. 61
योगमाह, पुरिमेन पारिहारियकम्मट्ठानानुयोगं ।

एवं पन वत्वा थेरो विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा अरहत्तं पापुणि ।
तेन वुत्तं अपदाने—

“इतो सतसहस्सस्मिह, कप्पे उप्पज्जि नायको ।
अनोमनामो अमितो, नामेन पदुमुत्तरो ॥
पदुमाकारवदनो, पदुमामलसुच्छवी ।
लोकेनानुपलित्तोव, तोयेन पदुमं यथा ॥
वीरो^४ पदुमपत्तक्खो, कन्तो^५ च पदुमं यथा ।
पदुमुत्तरगन्धोव^६, तस्मा सो पदुमुत्तरो ॥
लोकजेट्ठो च निम्मानो, अन्धानं नयनूपमो ।
सन्तवेसो गुणनिधि, करुणामतिसागरो ॥
स कदाचि महावीरो, ब्रह्मासुरसुरच्चित्तो ।
सदेवमनुजाकिण्णे, जनमज्जे जिनुत्तमो ॥
वदनेन सुगन्धेन, मधुरेन रुतेन^७ च ।
रञ्जयं परिसं सब्बं, सन्थवी सावकं सकं ॥

15

20

25

१. दळ्हपरक्कमो—सी० ।

२. असिथिलवीरियो—सी० ।

३. युत्तप्पयुत्ततादस्सनेन—सी० ।

४. सीरो—सी० ।

५. कन्तो—सी० ।

६. च—सी० ।

७. सरेन—सी० ।

- सद्धाधिमुत्तो सुमति, मम दस्सनलालसो ।
 नत्थि एतादिसो अज्जो, यथायं भिक्खु वक्कलि ॥
 तदाहं हंसवतियं^१, नगरे ब्राह्मणत्रजो ।
 हुत्वा सुत्वा च तं वाक्यं, तं ठानमभिरोचयि ॥
 5 ससावकं तं विमलं, निमन्तेत्वा तथागतं ।
 सत्ताहं भोजयित्वान, दुस्सेहच्छादयि तदा ॥
 निपच्च सिरसा तस्स, अनन्तगुणसागरे ।
 निमुग्गो पीतिसम्पुण्णो, इदं वचनमब्रवि ॥
 10 यो सो तथा सन्थवितो, इतो सत्तमके मुनि^२ ।
 भिक्खु सद्धावतं अग्गो, तादिसो होमहं मुने ॥
 B. 62 एवं वुत्ते महावीरो, अनावरणदस्सनो ।
 इमं वाक्यं उदीरेसि, परिसाय महामुनि ॥
 पस्सथेतं माणवकं, पीतमट्ठनिवासनं ।
 हेमयज्जोपचिज्जं, जननेत्तमनोहरं ॥
 15 एसो अनागतद्धाने, गोतमस्स महेसिनो ।
 अग्गो सद्धाधिमुत्तानं, सावकोयं भविस्सति ॥
 देवभूतो मनुस्सो वा, सब्बसन्तापवज्जितो ।
 सब्बभोगपरिव्यूळ्हो, सुखितो संसरिस्सति ॥
 20 सतसहस्सितो कप्पे, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन, सत्था लोके भविस्सति ॥
 तस्स धम्मेषु दायादो, ओरसो धम्मनिम्मितो ।
 वक्कलि नाम नामेन, हेस्सति सत्थु सावको ॥
 तेन कम्मविसेसेन, चेतनापणिधीहि च ।
 जहित्वा मानुसं देहं, तावत्तिसमगच्छहं ॥
 25 सब्बत्थ सुखितो हुत्वा, संसरन्तो भवाभवे ।
 सावत्थियं पुरे जातो, कुले अज्जतरे अहं ॥

नोनीतसुखुमालं^१ मं^२, जातपल्लवकोमलं ।
मन्दं उत्तानसयनं, पिसाचभयतज्जिता^३ ॥
पादमूले महेसिस्स, सायेसुं दीनमानसा ।
इमं ददाम ते नाथ, सरणं होहि नायक ॥
तदा पटिग्गहि सो मं, भीतानं सरणो मुनि ।
जालिना चक्कड्ढितेन^४, मुदुकोमलपाणिना ॥
तदा पभुति तेनाहं, अरक्खेय्येन रक्खितो ।
सब्बवेरविनिमुत्तो^५, सुखेन परिवुद्धितो ॥
सुगतेन विना भूतो, उक्कण्ठामि मुहुत्तकं ।
जातिया सत्तवस्सोहं, पब्बजि अनगारियं ॥
सब्बपारमिसम्भूतं, नीलक्खिनयनं^६ वरं ।
रूपं सब्बसुभाकिणं, अतित्तो विहरामहं^७ ॥
बुद्धरूपरतिं^८ अत्वा, तदा ओवदि मं जिनो ।
अलं, वक्कलि, किं रूपे, रमसे बालनन्दिते ॥
यो हि पस्सति सद्धम्मं, सो मं पस्सति पण्डितो ।
अपस्समानो सद्धम्मं, मं पस्सं पि न पस्सति ॥
अनन्तादीनवो कायो, विसरुक्खसमूपमो ।
आवासो सब्बरोगानं, पुज्जो दुक्खस्स केवलो ॥
निब्बिन्दिय ततो रूपे, खन्धानं उदयब्बयं ।
पस्स उपक्किलेसानं, सुखेनन्तं गमिस्ससि ॥
एवं तेनानुसिट्ठोहं, नायकेन हितेसिना ।
गिज्झकुटं समारुह, भायामि गिरिकन्दरे ॥
ठितो पब्बतपादमिह, अस्सासयि^९ महामुनि ।
वक्कली ति जिनो वाचं, तं सुत्वा मुदितो अहं ॥

5

10

B. 63

15

20

१. नोनीतसुखुमालं—सी० ।

२. सङ्खालङ्घने—सी० ।

३. लक्खिलीनयनं—सी० ।

४. बुद्धो रूपरतं—सी० ।

२. पिसाचिभयतज्जिता—सी० ।

४. सब्बापदा विनिमुत्तो—सी० ।

६. पिहयामहं—सी० ।

८. ममाह सो—सी० ।

- पक्खन्दि सेलपब्भारे, अनेकसतपोरिसे ।
 तदा बुद्धानुभावेन, सुखेनेव महिं गतो ॥
 पुनो^१ पि धम्मं देसेति, खन्धानं उदयब्बयं ।
 तमहं धम्ममञ्जाय, अरहत्तमपापुणि ॥
 5 सुमहापरिसमज्जे, नदा मं चरणन्तगो^२ ।
 अग्गं सद्धाधिमुत्तानं, पञ्चपेसि महामति^३ ॥
 सतसहस्सितो कप्पे, यं कम्ममकरि तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 10 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २, ११०-११३) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अञ्चं व्याकरोन्तो पि थेरो इमा एव गाथा
 अभासि । अथ नं सत्था भिक्खुसंघमज्जे निसिन्नो सद्धाधिमुत्तानं
 अग्गट्ठाने ठपेसी ति ।

वक्कलित्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 64

६. विजितसेनत्थेरगाथावण्णना

- ओलगेस्सामी ति आदिका आयस्मतो विजितसेनत्थेरस्स
 15 गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ
 भवे विवट्ठूपनिस्सयं कुसलं उपचिनन्तो अत्थदस्सिस्स भगवतो काले
 कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो घरावासं पहाय इसिपब्बज्जं
 पब्बजित्वा अरञ्जे विहरन्तो आकासेन गच्छन्तं भगवन्तं दिस्वा
 पसन्नमानसो पसन्नाकारं दस्सेन्तो अञ्जलिं पग्गय्ह अट्ठासि । सत्था
 20 तस्स अज्झासयं अत्वा आकासतो ओतरि । सो भगवतो मनोहरानि
 मधुरानि फलानि उपनेसि, पटिग्गहेसि भगवा अनुकम्पं उपादाय ।

१. पुना—सी० ।

२. मरणन्तगो—सी० ।

३. महामुनि—सी० ।

सो तेन पुञ्चकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे
कोसलरट्ठे हत्थाचरियकुले निब्बत्तित्वा विजितसेनो ति लद्धनामो
विञ्चुतं पापुणि । तस्स मातुला सेनो च उपसेनो चा ति द्वे हत्था-
चरिया सत्थु सन्तिके धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धा पब्बजित्वा वासधुरं
पूरेन्ता अरहत्तं पापुणिसु । विजितसेनो पि हत्थिसिप्पे निप्फत्तिं गतो 5
निस्सरणज्झासयताय घरावासे अलग्गमानसो सत्थु यमकपाटि-
हारियं दिस्वा पटिलद्धसद्धो मातुलत्थेरानं सन्तिके पब्बजित्वा तेसं
ओवादानुसासनिया विपस्सनाय कम्मं करोन्तो विपस्सनावीथि
लङ्घित्वा^१ बहिद्धा नानारम्मणे विधावन्तं अत्तनो चित्तं ओवदन्तो—

३५५. ओलग्गेस्सामि ते चित्तं, आणिद्वारेव हत्थिनं । 10
न तं पापे नियोजेस्सं, कामजाल सरीरज ॥

३५६. त्वं ओलग्गो न गच्छसि, द्वारविवरं गजो व अलभन्तो ।
न च चित्तकलि पुनप्पुनं, पसक्क^२ पापरतो चरिस्ससि ॥

३५७. यथा कुञ्जरं अदन्तं, नवग्गहमङ्कुसग्गहो ।
बलवा आवत्तेति अकामं, एवं आवत्तयिस्सं तं ॥ 15

३५८. यथा वरहयदमकुसलो, सारथिपवरो दमेति आजञ्जं ।
एवं दमयिस्सं तं, पतिट्ठितो पञ्चसु^३ बलेसु^३ ॥

३५९. सतिया तं निबन्धिस्सं, पयुत्तो^४ ते^४ दमेस्सामि । B. 65
वीरियधुरनिग्गहितो, न यितो दूरं गमिस्ससे चित्ता" ति—

गाथा अभासि । 20

तत्थ ओलग्गेस्सामी ति संवरिस्सामि निवारेस्सामि । ते ति तं ।
उपयोगत्थे हि इदं सामिवचनं । ते गमनं ति वा वचनसेसो ।
हत्थिनं ति च हत्थि वि अत्थो । चित्ता ति अत्तनो चित्तं आलपति ।
यथा तं वारेतुकामो, तं दस्सेन्तो "आणिद्वारेव हत्थिनं" ति आहु ।

१. लभित्वा—सी० ।

२. पसहं—सी० ।

३-३. पञ्चबलेसु—सी० ।

४-४. पयत्ततो वो—सी० ।

- आणिद्वारं नाम पाकारबद्धस्स नगरस्स खुदकद्वारं, यं घटिकाब्धिं
आणिमिह पक्खित्ते यन्तेन विना अब्भन्तरे ठितेहि पि विवरितुं न
सक्का, येन मनुस्सगवस्समहिंसादयो^१ न^२ निग्गन्तुं सक्का, नगरतो
बहि निग्गन्तुकामं पि हत्थि यतो पलोभेत्वा हत्थाचरियो गमनं
5 निवारेसि । अथ वा आणिद्वारं नाम पलिघद्वारं । तत्थ हि तिरियं
पलिघं ठपेत्वा^३ रुक्खसूचिसङ्घातं^४ आणि पलिघसीसे आवुण्णन्ति ।
पापे ति रूपादीसु उप्पज्जनकअभिज्झादिपापधम्मे तं न नियोजेस्सं
न नियोजिस्सामि । कामजाला ति कामस्स जालभूत । यथा हि
मच्छबन्धमिगलुद्दानं जालं नाम मच्छादीनं तेसं यथाकामकारसाधनं^५,
10 एवं अयोनिसोमनसिकारानुपातितं^६ चित्तं मारस्स कामकारसाधनं ।
तेन हि सो सत्ते अनत्थेसु पातेति । सरीरजा ति सरीरेसु^७
उप्पज्जनक । पञ्चदोकारभवे हि चित्तं रूपपटिबद्धवृत्तिताय “सरीरजं”
ति वुच्चति ।

- त्वं ओलग्गो न गच्छसी ति त्वं चित्तकलि मया सतिपञ्जापतोद-
15 अङ्कुसेहि वारितो न दानि यथारुचि गमिस्ससि, अयोनिसो-
मनसिकारवसेन यथाकामं वत्तितुं न लभिस्ससि । यथा किं ?
द्वारविवरं गजो व अलभन्तो नगरतो गजनिरोधतो वा निग्गमनाय
द्वारविवरकं अलभमानो हत्थी विय । चित्तकली ति चित्तकाळकणि ।
पुनप्पुनं ति अपरापरं । पसक्का^८ ति सरणसम्पस्सासवसेन^९ । पापरतो
20 ति पापकम्मनिरतो पुब्बे विय इदानि न चरिस्ससि तथा चरितुं न
दस्सामी ति अत्थो ।

B. 66

अदन्तं ति अदमितं हत्थिसिक्खं असिक्खितं । नवग्गहं ति अचिर-
गहितं । अङ्कुसग्गहो ति हत्थाचरियो । बलवा ति कायबलेन

१. ०महिंसादीहि—सी० ।

२. नेव—सी० ।

३. पट्टपेत्वा—सी० ।

४. ०सूचिसङ्घातं—सी० ।

५. यथाकारसाधनं—सी० ।

६. ०नुपात—सी० ।

७. सरीरे—सी० ।

८. पसहं—सी० ।

९. सरभससंघसाहसवसेन पसहन्तो—सी० ।

आणबलेन च बलवा । आवत्तेति अकामं ति अनिच्छन्तमेव निसेधनतो^१
निवत्तेति । एवं आवत्तयिस्सं ति यथा^२ यथावुत्तं हत्थि हत्थाचरियो,
एवं तं^३ चित्तं^३ चित्तकलिं दुच्चरितनिसेधनतो^४ निवत्तयिस्सामि ।

वरह्यदमकुसलो ति उत्तमानं अस्सदम्मानं दमने कुसलो । ततो
एव सारथिपवरो अस्सदम्मसारथीसु विसिट्ठो^५ दमेति आजञ्जं 5
आजानीयं अस्सदम्मं देसकालानुरूपं सण्हफरुसेहि दमेति विनेति
निब्बिसेवनं करोति । पतिट्ठितो पञ्चसु बलेसू ति सट्ठादीसु पञ्चसु
बलेसु पतिट्ठितो हुत्वा अस्सद्वियादिनिसेधनतो^६ तं दमयिस्सं
दमेस्सामी ति अत्थो^७ ।

सतिथा तं निबन्धिस्सं ति गोचरज्झत्ततो बहि गन्तुं अदेन्तो 10
सतियोत्तेन कम्मट्ठानथम्भे चित्तकलि तं निबन्धिस्सामि
नियमेस्सामि । पयुत्तो ते दमेस्सामी ति तत्थ निबन्धन्तो एव
युत्तप्पयुत्तो हुत्वा ते^८ दमेस्सामि, संकिलेसमलतो तं विसोधेस्सामि^९ ।
वीरियधुरनिग्गहितो ति यथावुत्तो छेकेन सुसारथिना^{१०} युगे योजितो
युगनिग्गहितो^{११} युगन्तरगतो तं नातिक्कमति, एवं त्वं पि चित्तं मम 15
वीरियधुरे^{१२} निग्गहितो सक्कच्चकारिताय सातच्चकारिताय अञ्जथा
वत्तितुं अलभन्तो इतो गोचरज्झत्ततो दूरं बहि न गमिस्ससि ।
भावनानुयुत्तस्स हि कम्मट्ठानतो अञ्जं आसन्नं पि लक्खणतो
दूरमेवाति एवं थेरो इमाहि गाथाहि अत्तनो चित्तं निग्गण्हन्तो व
विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने— 20

“सुवण्णवण्णं सम्बुद्धं, द्वत्तिसवरलक्खणं^{१३} ।

विपिनग्गेन^{१४} गच्छन्तं, सालराजं व फुल्लितं^{१५} ॥

१. विसेवनतो—सी० ।	२. सी० पोत्थके नत्थि ।
३-३. त्वं—सी० ।	४. ०विसेवनतो—सी० ।
५. विसुद्धं—सी० ।	६. ०यदि विसेवनतो—सी० ।
७. सी० पोत्थके नत्थि ।	८. वो—सी० ।
९. विराधेस्सामि—सी० ।	१०. अस्सदम्मसारथिना—सी० ।
११. सुनिग्गहितो—सी० ।	१२. वीरियधुरेन—सी० ।
१३. वत्तिसवरलक्खणं—सी० ।	१४. पवनग्गेन—सी० ।
१५. पुष्कितं—सी० ।	

B. 67

- तिणत्थरं पञ्चापेत्वा, बुद्धसेट्ठं अयाचहं ।
 अनुकम्पतु मं बुद्धो, भिक्खं इच्छामि दातवे ॥
 अनुकम्पको कारुणिको, अत्थदस्सी महायसो ।
 गम सङ्कप्पमञ्जाय, ओरूहि मम अस्समे ॥
 5 ओरोहित्वान सम्बुद्धो, निसीदि पण्णसन्थरे ।
 भल्लातकं गहेत्वान, बुद्धसेट्ठस्सदासहं ॥
 मम निज्झायमानस्स, परिभुञ्जि तदा जिनो ।
 तत्थ चित्तं पसादेत्वा, अभिवन्दि^१ तदा जिनं^१ ॥
 अट्टारसे कप्पसते, यं फलमददिं तदा ।
 10 दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं (अप० २, २६-२७) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अञ्जं व्याकरोन्तो पि इमा गाथा अभासि ।

विजितसेनत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१०. यसदत्तत्थेरगाथावण्णना

- उपारब्धचित्तो ति आदिका आयस्मतो यसदत्तत्थेरस्स गाथा ।
 15 का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
 विवट्ठूपनिस्सयं कुसलं उपचिनि^२ । तथा हेस^२ पदुमुत्तरस्स भगवतो
 काले ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा ब्राह्मणानं विज्जासिप्पेसु निप्फत्ति गतो
 कामे पहाय इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अरञ्जे विहरन्तो एकदिवसं
 सत्थारं दिस्वा पसन्नमानसो अञ्जलिं पगय्हु अभित्थवि । सो तेन
 20 पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे मल्लरट्ठे मल्ल-
 राजकुले निब्बत्तित्वा यसदत्तो ति लद्धनामो वयप्पत्तो तक्कसिलं

गन्त्वा सब्बसिप्पानि^१ सिक्खित्वा सभियेन परिब्बाजकेन सद्धिं येव चारिकं चरमानो अनुपुब्बेन सावत्थियं भगवन्तं उपसङ्कमित्वा सभियेन पुट्टपञ्हेसु विस्सज्जियमानेसु सयं ओतारापेक्खो सुणन्तो निसीदि “समणस्स गोतमस्स वादे दोसं दस्सामी” ति । अथस्स भगवा चित्ताचारं अत्वा सभियसुत्तदेसनावसाने ओवादं देन्तो—

5

३६०. “उपारम्भचित्तो दुम्मेधो, सुणाति जिनसासनं ।
आरका होति सद्धम्मा, नभसो पठवी^२ यथा ॥

B. 68

३६१. उपारम्भचित्तो दुम्मेधो, सुणाति जिनसासनं ।
परिहायति सद्धम्मा, काळपक्खेव चन्दिमा ॥

३६२. उपारम्भचित्तो दुम्मेधो, सुणाति जिनसासनं ।
परिसुस्सति सद्धम्मे, मच्छो अप्पोदके यथा ॥

10

३६३. उपारम्भचित्तो दुम्मेधो, सुणाति जिनसासनं ।
न विरूहति सद्धम्मे, खेत्ते बीजं व पूतिकं ॥

३६४. यो च तुट्ठेन चित्तेन, सुणाति जिनसासनं ।
खेपेत्वा आसवे सब्बे, सच्छिकत्वा अकुप्पतं ।

15

पप्पुय्य परमं सन्ति, परिनिब्बाति'नासवो' ति—

इमा पञ्च गाथा अभासि ।

तत्थ उपारम्भचित्तो ति सारम्भचित्तो, दोसारोपनाधिप्पायो ति अत्थो । दुम्मेधो ति निप्पञ्जो । आरका होति सद्धम्मा ति सो तादिसो पुग्गलो नभसो^३ विय पठवी^४ पटिपत्तिसद्धम्मतो पि दूरे होति, पगेव पटिवेधसद्धम्मतो । “न त्वं इमं धम्मविनयं आजानासी” (दी० नि० ९) ति आदिना विग्गाहिककथं अनुयुत्तस्स कुतो सन्तनिपुणो^५ पटिपत्तिसद्धम्मो^६ ।

20

१. सिक्खि—सी० ।

२. पठवी—म० ।

३. नभो—सी० ।

४. पठविया—सी० ।

५. अत्यनिपुणा—सी० ।

६. परियत्ति—सी० ।

परिहायति सद्धम्मा ति नवविधलोकुत्तरधम्मतो पुब्बभागिय-
सद्धादिसद्धम्मतो पि निहीयति^१ । परिसुस्सती ति विसुस्सति
कायचित्तानं पीणनरसस्स पीतिपामोज्जादिकुसलधम्मस्साभावतो ।
न विरूहती ति विरूळ्हिह बुद्धिं न पापुणाति । पूतिकं ति गोमयलेप-
5 दाय्यादिअभावेन^२ पूतिभावं पत्तं ।

तुट्ठेन चित्तेना ति इत्थम्भूतलक्खणे करणवचनं, अत्तमनो पमुदितो
हुत्वा ति अत्थो । खेपेत्वा ति समुच्छिन्दित्वा । अकुप्पतं ति अरहत्तं ।
पप्पुय्या ति पापुणित्वा । परमं सन्ति ति अनुपादिसेसं निब्बानं ।
B. 69 तदधिगमो^३ चस्स केवलं कालागमनमेव^४, न कोचिविधो ति तं
10 दस्सेतुं वुत्तं “परिनिब्बाति’नासवो” ति ।

एवं सत्थारा ओवदितो संवेगजातो पब्बजित्वा विपस्सनं
पट्टपेत्वा न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“कणिकारं व जलितं^५, दीपरुक्खं व जोतितं ।
कञ्चनं व विरोचन्तं, अद्दसं द्विपदुत्तमं ॥
15 कमण्डलुं ठपेत्वान, वाकचीरं च कुण्डिकं ।
एकंसं अजिनं कत्वा, बुद्धसेट्ठं थविं अहं ॥
तमन्धकारं^६ विधमं^६, मोहजालसमाकुलं ।
आणालोकं दस्सेत्वान, नित्तिण्णोसिं^७ महामुनि ॥
समुद्धरसिमं^८ लोकं, सब्बावन्तमनुत्तरं^९ ।
20 आणे ते उपमा नत्थि, यावता जगतो गति ॥
तेन आणेन सब्बञ्जू, इति^{१०} बुद्धो^{१०} पवुच्चति ।
वन्दामि तं^{११} महावीरं^{११}, सब्बञ्जुतमनावरं^{१२} ॥

१. परिहायति—सी० ।

२. गोपनलेपनादि अभावेन—सी० ।

३. तदधिगमे—सी० ।

४. वृषसमनमेव—सी० ।

५. पञ्जलितं—सी० ।

६-६. तमन्धकार विसम—सी० ।

७. नित्तिण्णो सा—सी० ।

८. समुत्तारेसि मं—सी० ।

९. सब्बावन्तं अनुत्तरो—सी० ।

१०-१०. सब्बञ्जू ति—सी० ।

११-११. वन्दामहं महावीर—सी० ।

१२. सब्बञ्जुतम नासवं—सी० ।

सतसहस्सितो कप्पे, बुद्धसेट्ठं थवि अहं ।
 दुग्गति नाभिजानामि, आणत्थवायिदं^१ फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २, २०) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अञ्जं व्याकरोन्तो पि थेरो इमा एव 5
 गाथा अभासि ।

यसदत्तत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

११. सोणकुटिकणत्थेरगाथावण्णना

उपसम्पदा च मे लद्धा ति आयस्मतो सोणस्सकुटिकणस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? अयं किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले हंसवतीनगरे
 विभवसम्पन्नो सेट्ठि हुत्वा उळाराय^२ इस्सरियसम्पत्तिया^३ ठितो
 एकदिवसं सत्थारं सतसहस्सखीणासवपरिवुतं महत्तिया बुद्धलीळाय 10 B. 70
 महन्वेन बुद्धानुभावेन नगरं पविसन्तं दिस्वा पसन्नमानसो वन्दित्वा
 अञ्जलिं कत्वा अट्ठासि । सो^४ पच्छाभत्तं उपासकेहि सद्धिं विहारं
 गन्त्वा भगवतो सन्तिके धम्मं सुणन्तो सत्थारं एकं भिक्खुं
 कल्याणवाक्करणानं अगगट्ठाने ठपेन्तं दिस्वा सयं पि तं ठानं
 पत्थेत्वा महादानं दत्वा पणिधानं अकासि । सत्था तस्स अनन्त- 15
 रायतं दिस्वा "अनागते गोतमस्स नाम सम्मासम्बुद्धस्स सासने
 कल्याणवाक्करणानं अगो भविस्सती" ति व्याकासि ।

सो तत्थ यावजीवं पुञ्जानि कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो
 विपस्सिस्स भगवतो काले^४ सासने पब्बजित्वा वत्तपटिवत्तानि
 पूरेन्तो एकस्स भिक्खुनो चीवरं सिब्बित्वा अदासि । पुन बुद्धसुञ्जे 20

१. थोमनाययिदं—सी० ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

२-२. उळारायं इस्सरियसम्पत्तियं—सी० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

- लोके बाराणसियं तुन्नवायो^१ हुत्वा एकस्स पच्चेकबुद्धस्स चीवरकोटिं
 द्विन्नं घटेत्वा अदासि । एवं तत्थ तत्थ पुञ्ञानि कत्वा इमस्मि
 बुद्धुप्पादे अवन्तिरट्ठे कुररघरे महाविभवस्स सेट्ठिनो पुत्तो हुत्वा
 निब्बत्ति, सोणोतिस्स नामं अकंसु, कोटिअघनकस्स कण्णपिळ्ळन्धनस्स
 5 धारणेन कोटिकण्णो' ति वत्तब्बे कुटिकण्णो ति पञ्ञायित्थ ।

- सो अनुक्कमेन वड्डित्वा कुटुम्बं सण्ठपेन्तो आयस्मन्ते महाकच्चाने
 कुलघरं निस्साय पवत्तपब्बते विहरन्ते तस्स सन्तिके धम्मं सुत्वा
 सरणेषु च सीलेसु च पतिट्ठाय तं चतूहि पच्चयेहि उपट्ठहि । सो
 अपरभागे संसारे सञ्जातसंवेगो थेरस्स सन्तिके पब्बजित्वा किच्छेन
 10 कसिरेन दसवग्गं संघं सन्निपातेत्वा उपसम्पज्जित्वा कतिपयकालं
 थेरस्स सन्तिके वसित्वा थेरं आपुच्छित्वा सत्थारं वन्दितुं सावत्थि
 उपगतो सत्थारा एकगन्धकुटियं वासं लभित्वा पच्चूससमये अज्झिट्ठो^२
 सोळ्ळसअट्ठकवग्गियानं^३ उस्सारणेन साधु कारं दत्त्वा भासिताथ
 “दिस्वा आदीनवं लोके (उ० १३३) ति उदानगाथाय परियोसाने
 15 विपस्सनं वड्डेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

B. 71

- “पदुमुत्तरो नाम जिनो, आहुतीनं पटिग्गहो ।
 वसीसतसहस्सेहि, नगरं पाविसी तदा ॥
 नगरं पविसन्तस्स, उपसन्तस्स तादिनो ।
 रतनानि पज्जोत्तिंसु, निग्घोसो^४ आसि तावदे^५ ॥
 20 बुद्धस्स आनुभावेन, भेरी^६ वज्जुमघट्ठिता^७ ।
 सयं^८ वीणा पवज्जन्ति^९, बुद्धस्स पविसतो^{१०} पुरं ॥
 बुद्धसेट्ठं नमस्सामि^{११}, पदुमुत्तरमहामुनि ।
 पाटिहीरं च पस्सित्वा, तत्थ चित्तं पसादयि ॥

१. तन्तवायो—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. अट्ठुल्लसोलसअट्ठवग्गियानं—सी० । ४-४. निग्घोसभरना अट्ठं—सी० ।

५-५. भेरिं वज्जिमु तावदे—सी० । ६-६. अधट्ठिता वीणा वज्जिमु—सी० ।

७. विसतो—सी० ।

८. च पस्सामि—सी० ।

अहो बुद्धो^१ अहो धम्मो^२, अहो नो सत्थु सम्पदा ।
 अचेतना^३ पि तूरिया, सयमेव पवज्जरे^४ ॥
 सतसहस्सितो कप्पे, यं सञ्जमलभि तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धसञ्जायिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... । 5
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २, १९) ति ॥

अरहत्ते पन पतिट्ठितो अत्तनो उपज्जायेन आचिक्खितनियामेन
 पचचन्तिमेसु जनपदेसु विनयधरपञ्चमेन गणेन उपसम्पदा, धुवन्हानं,
 चम्मत्थरणं, गुणङ्गणूपाहनं^१ चीवरविप्पवासो ति पञ्च वरे याचित्वा
 ते सत्थु सन्तिका लभित्वा पुनदेव अत्तनो वसितट्ठानं गत्वा 10
 उपज्जायस्स तमत्थं आरोचेसि । अयमेत्थ सङ्खेपो, वित्थारो पन
 उदानट्टकथायं आगतनयेन वेदितब्बो । अङ्गुत्तरट्टकथायं पन
 "उपसम्पन्नो हुत्वा अत्तनो उपज्जायस्स सन्तिके कम्मट्ठानं गहेत्वा
 विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पापुणी" ति वुत्तं ।

सो^५ अपरभागे विमुत्तिसुखेन विहरन्तो अत्तनो पटिपत्ति 15
 पचचवेक्खित्वा सोमनस्सजातो उदानवसेन—

३६५. "उपसम्पदा च मे लद्धा, विमुत्तो चम्हि अनासवो ।
 सो च मे भगवा दिट्ठो, विहारे च सहावसि ॥
 ३६६. बहुदेव रत्तिं भगवा, अब्भोकासे' ति नामयि ।
 विहारकुसलो सत्था, विहारं पाविसी तदा ॥ 20
 ३६७. सन्थरित्वान संधाटि, सेय्यं कप्पेसि गोतमो ।
 सीहो सेल्लगुहायं व, पहीनभयभेरवो ॥
 ३६८. ततो कल्याणवाक्करणो, सम्मासम्बुद्धसावको ।
 सोणो अभासि सद्धम्मं, बुद्धसेट्ठस्स सम्मुखा ॥

B. 72

१. बुद्धा—सी० ।
 २. धम्मा—सी० ।
 ३. अचेतनायं पुथवी
 ४. गणङ्गणूपाहनं—सी० ।
 ५. सी० पीत्थके नत्थि ।
 सहस्सि सम्पकम्पथ—सी० ।

३६९. पञ्चक्खन्धे परिञ्जाय, भावयित्वान अञ्जसं ।

पप्पुय्य परमं सन्ति, परिनिब्बिस्सत्यनासवो^१” ति—

इमा पञ्च गाथा अभासि ।

- तत्थ उपसम्पदा च मे लद्धा ति या सा किच्छेन दसवग्गं
- 5 भिक्खुसंघं सन्निपातेत्वा अत्तना लद्धा उपसम्पदा, या च पन^२
वरदानवसेन सब्बपच्चन्तिमेसु जनपदेसु विनयधरपञ्चमेन गणेन
सत्थारा अनुञ्जाता उपसम्पदा, तदुभयं सन्धायाह । च-सद्दो
समुच्चयत्थो, तेन इतरे पि सत्थु सन्तिका लद्धवरे सङ्गण्हाति ।
विमुत्तो चम्हि अनासवो ति अग्गमग्गेन सकलकिलेसवत्थुविमुत्तिया
- 10 विमुत्तो च अम्हि, ततो एव कामासवादीहि अनासवो अम्ही ति
योजना । सो च मे भगवा दिट्ठो ति यदत्थं अहं अवन्तिरट्ठतो
सावत्थि गतो, सो च भगवा मया अदिट्ठपुब्बो दिट्ठो । विहारे च
सहार्वासि ति न केवलं तस्स भगवतो दस्सनमेव मया लद्धं, अथ खो
विहारे सत्थु^३ गन्धकुटियं^३ सत्थारा कारणं सल्लक्खेत्वा वासेन्तेन
- 15 सह अवसि । “विहारे ति विहारसमीपे” ति केचि ।

- बहुदेव रत्ति ति पठमं यामं भिक्खूनं धम्मदेसनावसेन कम्मट्ठान-
सोधनवसेन च, मज्झिमं यामं देवानं ब्रह्मनं^४ च कङ्कच्छेदनवसेन
भगवा बहुदेव रत्ति अब्भोकासे अतिनामयि वीतिनामेसि । विहार-
कुसलो ति दिब्बब्रह्मआनेअरियविहारेसु^५ कुसलो । विहारं पाविसी
- 20 ति अतिवेलं निसज्जचङ्कमेहि उप्पन्नपरिस्समविनोदनत्थं गन्धकुटि
पाविसि ।

सन्थरित्वान संघाटि, सेय्यं कप्पेसी ति चतुग्गुणं संघाटि
पञ्जापेत्वा सीहसेय्यं कप्पेसि । तेनाह “गोतमो सीहो सेल्लुहायंव,
पहीनभयभेरवो” ति । तत्थ गोतमो ति भगवन्तं गोत्तेन कित्तेति ।

१. परिनिब्बायिस्सत्यनासवो—सी० । २. सी० पोत्थके नत्थि ।

३-३. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. ब्रह्मानं—सी० ।

५. ० आनञ्जअरियविहारेसु—सी० ।

सीहो सेलगुहायं वा ति सेलस्स पब्बतस्स गुहायं । यथा सीहो
मिगराज तेजुस्सदताय पहीनभयभेरवो दक्खिणेन पस्सेन पादे पादं
अच्चाधाय सेय्यं कप्पेसि^१, एवं चित्तुत्रासलोमहंसनद्धम्भिततत्तहेतुनं
किलेसानं समुच्छिन्नत्ता पहीनभयभेरवो गोतमो भगवा सेय्यं कप्पेसी
ति अत्थो ।

1. 73

5

ततो ति पच्छा, सीहसेय्यं कप्पेत्वा ततो बुद्धहित्वा “पटिभातु
तं भिक्खु धम्मो भासितुं” (उ० १३२) ति सत्थारा अज्जेसितो ति
अत्थो । कल्याणवाक्करणो ति सुन्दरवचीकरणो, लक्खणसम्पन्न-
वचनक्कमो ति अत्थो । सोणो अभासि सद्धम्मं ति सोव्ठस अट्ठक-
वग्गियसुत्तानि सोणो कुटिकण्णो बुद्धसेट्ठस्स सम्मासम्बुद्धस्स सम्मुखा
पच्चक्खतो अभासी ति थेरो अत्तानमेव परं विय अवोच ।

10

पञ्चक्खन्धे परिज्जाया ति पञ्चुपादानक्खन्धे तीहि पि परिज्जाहि
परिजानित्वा ते परिजानन्तोयेव अज्जसं अरियं अट्ठङ्गिकं मगं
भावयित्वा परमं सन्ति निब्बानं पप्पुय्य पापुणित्वा ठितो अनासवो'
ततो एव इदानि परिनिब्बिस्सति^२ अनुपादिसेसनिब्बानवसेन
निब्बायिस्सती ति ।

15

सोणकुटिकण्णत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१२. कोसियत्थेरगाथावण्णना

यो एव गरुहं ति आदिका आयस्मतो कोसियत्थेरस्स गाथा ।
का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
विपट्ठपनिस्सयं कुसलं उपचिनन्तो विपस्सिस्स भगवतो काले
कुलगेहे निब्बत्तित्वा विज्जुतं पत्तो एकदिवसं सत्थारं दिस्वा पसन्न-
चित्तो उच्छुखण्डिकं अदासि । सो तेन पुज्जकम्मेन देवमनुस्सेसु

20

१. कप्पेति—सी० ।

२. परिनिब्बायिस्सति—सी० ।

संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे मगधरट्ठे ब्राह्मणकुले निव्वत्ति, कोसियो-
 तिस्स गोत्तवसेन नामं अकासि । सो विञ्चुत्तं पत्तो आयस्मन्तं
 धम्मसेनापतिं अभिण्हं उपसङ्कमति, तस्स सन्तिके धम्मं सुणाति ।
 सो^१ तेन सासने पटिलद्धसद्धो पव्वजित्वा कम्मट्ठानं अनुयुञ्जन्तो न
 5 चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

B. 74

“नगरे बन्धुमतिया, द्वारपालो अहोसहं ।
 अद्दसं विरजं बुद्धं, सब्बधम्मान पारगुं ॥
 उच्छुखण्डिकमादाय^२ बुद्धसेट्ठस्स दासहं^३ ।
 पसन्नचित्तो^४ सुमनो, विपस्सिस्स महेसिनो^५ ॥
 10 एकनवुत्तितो कप्पे, यं उच्छुमददिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, उच्छुखण्डिस्सिदं^६ फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, २०-२१) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अत्तनो पटिपत्तिं^६ पच्चवेक्खित्वा गरुवासं
 15 सप्पुरिसूपनिस्सयं^७ च पसंसन्तो—

३७०. “यो वे गरुणं वचनञ्चु धीरो,
 वसे च तम्हिं जनयेथ पेमं ।
 सो भत्तिमा नाम च होति पण्डितो,
 अत्वा च धम्मेसु विसेसि अस्स ॥

20

३७१. यं आपदा उप्पतिता उळारा,
 नक्खम्भयन्ते पटिसङ्खयन्तं ।
 सो थामवा नाम च होति पण्डितो,
 अत्वा च धम्मेसु विसेसि अस्स ॥

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. उच्छुखण्डिकं पग्गट्ठ—सी० ।

३. अदासि सत्थुनो अहं—सी० ।

४-५. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. उच्छुदानस्सिदं फलं—सी० ।

६. सम्पत्ति—सी० ।

७. सप्पुरिसूपस्सयं—सी० ।

३७२. यो वे समुद्दो व ठितो अनेजो,
गम्भीरपञ्जो निपुणत्थदस्सी ।
असंहारियो नाम च होति पण्डितो,
अत्वा च धम्मेसु विसेसि अस्स ॥

३७३. बहुस्सुतो धम्मधरो च होति,
धम्मस्स होति अनुधम्मचारी ।
सो तादिसो नाम च होति पण्डितो,
अत्वा च धम्मेसु विसेसि अस्स ॥

5

३७४. अत्थं च यो जानाति भासितस्स,
अत्थं च अत्वान तथा करोति ।
अत्थन्तरो नाम स होति पण्डितो,
अत्वा च धम्मेसु विसेसि अस्सा” ति—

B. 75

10

इमा पञ्च^१ गाथा अभासि ।

तत्थ यो ति खत्तियादीसु चतुसु परिसासु यो कोचि । वे ति
व्यत्तं^२ । गरूनं ति सीलादिगरुगुणयुत्तानं पण्डितानं । वचनञ्जू ति 15
तेसं अनुसासनीवचनं जानन्तो, यथानुसिट्ठं पटिपज्जमानो
पटिपज्जित्वा च तस्स फलं जानन्तो ति अत्थो । धीरो ति धित्ति-
सम्पन्नो । वसे च तम्हि जनयेथ पेमं ति तस्मिं गरूनं वचने ओवादे
वसेय्य यथानुसिट्ठं पुटिपज्जेय्य, पटिपज्जित्वा “इमिना वताहं
ओवादेन इमं जातिआदिदुक्खं वीतिवत्तो” ति तत्थ जनयेथ पेमं 20
गारवं उप्पादेय्य । इदं हि द्वयं “गरूनं वचनञ्जू धीरो” ति
पदद्वयेन वुत्तस्सेवत्थस्स पाकटकरणं । सो ति यो^३ गरूनं वचनञ्जू
धीरो, सो यथानुसिट्ठं पटिपत्तिया तत्थ भत्तिमा च नाम होति,
जीवितहेतु पि तस्स अनतिक्कमनतो पण्डितो च नाम होति, अत्वा
च धम्मेसु विसेसि अस्सा ति तथा पटिपज्जन्तो च ताय एव 25

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. व्यत्ति—सी० ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

पटिपत्तिया चतुन्नं अरियसच्चानं जाननहेतु लोकियलोकुत्तरधम्मेषु विज्जात्तयादिवसेन “तेविज्जो, छळभिज्जो, पटिसम्भिदापत्तो” ति विसेसि^१ विसेसवा^२ सिया ति अत्थो ।

यं ति यं पुग्गलं पटिपत्तिया अन्तरायकरणतो “आपदा” ति
 5 लद्धवोहारा सोतुण्हखुप्पिपासादिपाकटपरिस्सया चेव रागादि-
 पटिच्छपरिस्सया च उप्पत्तिता^३ उप्पन्ना उळारा बलवन्तो पि
 नक्खम्भयन्ते^४ न किञ्चि चालेन्ति । कस्मा ? पटिसङ्खयन्तं ति
 पटिसङ्खायमानं पटिसङ्खानबले ठितं ति अत्थो । सो ति यो
 दळ्हतराहि आपदाहिपि अक्खम्भनीयो, सो थामवा धितिमा
 10 दळ्हपरक्कमो नाम होति । अनवसेससंकिलेसपक्खस्स अभिभवनक-
 पञ्चाबलसमङ्गिताय पण्डितो च नाम होति । तथाभूतो च जत्वा
 च धम्मेषु विसेसि अस्सा ति तं वुत्तत्थमेव ।

B. 76

समुदो व ठितो ति समुदो विय ठितसभावो । यथा हि चतुरा-
 सीतियोजनसहस्सगम्भीरे सिनेरूपादसमीपे महासमुदो अट्टहि पि
 15 दिसाहि उट्ठितेहि पकत्तिवातेहि अनिज्जनतो ठितो अनेजो गम्भीरो च,
 एवं किलेसवातेहि तित्थियवादवातेहि च अकम्पनीयतो ठितो अनेजो ।
 गम्भीरस्स अनुपचितआणसम्भारेहि अलद्धगाधस्स निपुणस्स
 सुखुमस्स^५ पटिच्चसमुप्पादादिअत्थस्स पटिविज्झनेन गम्भीरप
 निपुणत्थदस्सी । असंहारियो नाम च^६ होति^७ पण्डितो सो तादिस
 20 पुग्गलो किलेसेहि देवपुत्तमारादीसु^८ वा केनचि असंहारियताय
 असंहारियो नाम होति, यथावुत्तेन अत्थेन पण्डितो च नाम होति^९ ।
 सेसं वुत्तनयमेव ।

बहुस्सुतो ति परियत्तिबाहुसच्चवसेन बहुस्सुतो, सुत्तगेय्यादि बहु
 सुतं एतस्सा ति बहुस्सुतो । तमेव धम्मं सुवण्णभाजने पक्खित्तसीहवसं

१-१. विसेसेतीति विसेसि च—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. नक्खम्भेन्तो नक्कम्पेन्ति—सी० ।

४. ‘सच्च’ सो० पोत्थके अधिको पाठो ।

५-५. सहोति—सी० ।

६. देवमारादीसु—सी० ।

७. सी० पोत्थके नत्थि ।

विय अविनस्सन्तमेव धारेती ति धम्मधरो च होति । धम्मस्स
होति अनुधम्मचारी ति यथासुतस्स यथापरियत्तस्स धम्मस्स
अत्थमञ्जाय धम्ममञ्जाय नवलोकुत्तरधम्मस्स अनुरूपं धम्मं
पुब्बभागपटिपदासङ्घातं चतुपारिसुद्धिसीलधुतङ्गअसुभकम्मट्टाना-
दिभेदं चरति पटिपज्जती^१ ति अनुधम्मचारी होति, “अज्ज अज्जेवा” 5
ति पटिवेधं आकङ्खन्तो विचरति । सो तादिसो नाम च होति
पण्डितो ति यो पुग्गलो यं गरुं निस्साय बहुस्सुतो धम्मधरो धम्मस्स
च अनुधम्मचारी होति । सो च तादिसो तेन गरुना सदिसो पण्डितो
नाम होति पटिपत्तिया सदिसभावतो । तथाभूतो पन सो जत्वा च
धम्मेसु विसेसि अस्स, तं वुत्तत्थं^२ व^३ । 10

अत्थं च यो जानाति भासितस्सा ति यो^३ पुग्गलो सम्मासम्बुद्धेन
भासितस्स परियत्तिधम्मस्स अत्थं जानाति, जानन्तो पन “इध सीलं
वुत्तं, इध समाधि, इध पञ्जा” ति तत्थ तत्थ यथावुत्तं अत्थं च
जत्वान तथा करोति यथा सत्थारा अनुसिट्ठं, तथा पटिपज्जति ।
अत्थन्तरो नाम स होति पण्डितो ति सो एवरूपो पुग्गलो अत्थन्तरो 15
अत्थकारणा सीलादिअत्थजाननमत्तमेव उपनिस्सयं कत्वा पण्डितो
होति । सेसं वुत्तनयमेव ।

एत्थ च पठमगाथाय “यो वे गरुनं” ति आदिना सद्धूपनिस्सयो
विसेसभावो वुत्तो, दुतियगाथाय “यं^४ आपदा” ति आदिना
वीरियूपनिस्सयो, ततियगाथाय “यो वे समुद्दो व ठितो” ति आदिना 20
समाधूपनिस्सयो, चतुत्थगाथाय “बहुस्सुतो” ति आदिना
सत्तूपनिस्सयो, पञ्चमगाथाय “अत्थं च यो जानाती” ति आदिना
पञ्चूपनिस्सयो विसेसभावो वुत्तो ति वेदितब्बो^५ ।

कोसियत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

पञ्चकनिपातवण्णना निट्ठिता ।

१. पटिपज्जती—सी० ।

२-२. वुत्तत्थमेव—सी० ।

३. सो—सी० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. वेदितब्बं—सी० ।

६. छक्कनिपातो

१. उरुवेलकस्सपत्थेरगाथावण्णना

छक्कनिपातो दिस्वान पाटिहीरानी ति आदिका आयस्मतो उरुवेलकस्सपत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे विवट्टूपनिस्सयं कुसलं उपचिनन्तो पदुमुत्तरस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो सत्थु^१ सन्तिके धम्मं सुणन्तो सत्थारं एकं भिक्खुं महापरिसानं अग्गट्ठाने ठपेन्तं दिस्वा सयं पि तं ठानन्तरं^२ पत्थेत्वा महादानं दत्वा पणिधानमकासि । भगवा चस्स अनन्तरायतं दिस्वा “अनागते गोतमबुद्धस्स सासने महापरिसानं अग्गो भविस्सती” ति व्याकासि ।

सो तत्थ यावजीवं पुञ्ञानि कत्वा ततो चवित्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो इतो द्वनवुतिकप्पमत्थके फुस्सस्स भगवतो वेमातिककनिट्ट-
 10 भाता हुत्वा निब्बत्ति^३ । अञ्चेपिस्स द्वे कनिट्टभातरो अहेसुं । ते तयो पि बुद्धप्पमुखं संधं परमाय पूजाय पूजेत्वा यावजीवं कुसलं कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो अम्हाकं भगवतो निब्बत्तितो पुरेतरमेव बाराणसियं ब्राह्मणकुले भातरो हुत्वा अनुक्कमेन निब्बत्ता गोत्तवसेन
 15 तयोपि कस्सपा एव नाम जाता । ते वयप्पत्ता तयो वेदे उग्गण्हिसु । तेसं जेट्टभातिकस्स पञ्च माणवकसतानि परिवारो, मज्झिमस्स तीणि, कनिट्टस्स द्वे । ते अत्तनो गन्थे सारं ओलोकेन्ता^४ दिट्ठधम्मिकमेव अत्थं दिस्वा पब्बज्जं रोचेसुं । तेसु जेट्टभाता अत्तनो परिवारेन सद्धि उरुवेलं गन्त्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा उरुवेलकस्सपो नाम
 20 जातो महागङ्गानदीवद्धे पब्बजितो नदीकस्सपो नाम जातो, गायसीसे पब्बजितो गायकस्सपो नाम जातो ।

१. तस्स—सी० ।

३. निब्बत्तो—सी० ।

२. ठानं—सी० ।

४. ओलोकेत्ता—सी० ।

एवं तेसु इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा तत्थ तत्थ वसन्तेसु बहूनां
दिवसानं अच्चयेन अम्हाकं बोधिसत्तो महाभिनिक्खमनं निक्खमित्वा
पटिविद्धसब्बञ्चुतञ्चाणो अनुक्कमेन धम्मचक्कं पवत्तेत्वा पञ्च-
वग्गियत्थेरे अरहत्ते पतिट्ठापेत्वा यसप्पमुखे पञ्चपञ्चास सहायके
विनेत्वा सट्ठि अरहन्ते “चरथ, भिक्खवे, चारिकं” ति विस्सज्जेत्वा 5
भद्दवग्गिये विनेत्वा उरुवेलकस्सपस्स वसनट्ठानं गन्त्वा वसनत्थाय
अग्यागारं पविसित्वा तत्थ कतनागदमनं^१ आदिं कत्वा अड्डुड्डुसहस्सेहि
पाटिहारियेहि उरुवेलकस्सपं सपरिसं विनेत्वा पब्बाजेसि । तस्स
पब्बजितभावं अत्वा इतरेपि द्वे भातरो सपरिसा आगन्त्वा सत्थु
सन्तिके पब्बजिसु । सब्बेव एहिभिक्खू इद्धिमयपत्तचीवरधरा अहेसुं । 20

B. 79

सत्था तं समणसहस्सं आदाय गयासीसं गन्त्वा पिट्ठिपासाणे
निसिन्नो आदित्तपरियायदेसनाय सब्बे अरहत्ते पतिट्ठापेसि । तेन वुत्तं
अपदाने—

“पटुमुत्तरो नाम जिनो, सब्बलोकविदू मुनि ।
इतो सतसहस्सस्मिह, कप्पे उप्पज्जि चक्खुमा ॥
ओवादको विञ्चापको, तारको सब्बपाणिनं ।
देसनाकुसलो बुद्धो, तारेसि जनतं बहुं ॥
अनुक्कम्पको कारुणिको, हितेसी सब्बपाणिनं ।
सम्पत्ते तित्थिये सब्बे, पञ्चसीले पतिट्ठपि^२ ॥
एवं निराकुलं आसि, सुञ्जतं तित्थियेहि च ।
विचित्तं अरहन्तेहि, वसीभूतेहि तादिभि ॥
रतनानट्ठपञ्चासं उग्गतो सो महामुनि ।
कञ्चनघियसङ्कासो, वात्तिसवरलक्खणो ॥
वस्ससतसहस्सानि, आयु विज्जति तावदे ।
तावता तिट्ठमानो सो, तारेसि जनतं बहुं ॥
तदाहं हंसवतिया, ब्राह्मणो साधुसम्मतो ।
उपेच्च लोकपज्जोतं, अस्सोसि धम्मदेसनं ॥

15

20

25

तदा महापरिसत्तिं, महापरिससावकं ।
 ठपेत्तं एतदग्गम्हि, सुत्वान मुदितो अहं ॥
 महता परिवारेन, निमन्तेत्वा महाजिनं ।
 5 ब्राह्मणानं सहस्सेन, सहदानमदासहं ॥
 महादानं ददित्वान, अभिवादिय नायकं ।
 एकमन्तं^१ ठितो हट्ठो, इदं वचनमब्रवि ॥
 B. 80 तयि सद्धाय मे वीर, अधिकारगुणेन च ।
 परिसा महती होतू, निब्बत्तस्स तहिं^२ तहिं ॥
 तदा अवोच परिसं, गजगज्जितसुस्सरो^३ ।
 10 करवीकरुतो सत्था, एतं पस्सथ ब्राह्मणं ॥
 हेमवण्णं महाबाहुं, कमलाननलोचनं ।
 उदग्गतनुजं हट्ठं, सद्धवन्तं गुणे मम ॥
 एस पत्थयते ठानं, सीहवोसस्स भिक्खुनो ।
 अनागतम्हि अद्धाने, लच्छसे^४ तं मनोरथं ॥
 15 सतसहस्सितो कप्पे, ओवकाककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन, सत्था लोके भविस्सति ॥
 तस्स धम्मेसु दायादो, ओरसो धम्मनिम्मितो ।
 कस्सपो नाम गोत्तेन^५, हेस्सति सत्थु सावको ॥
 इतो द्वेनवुते^६ कप्पे, अहु सत्था अनुत्तरो ।
 20 अनूपमो असदिसो, फुस्सो लोकगनायको ॥
 सो^७ च^८ सब्बं तमं हन्त्वा, विजटेत्वा महाजटं ।
 वस्सते अमतं वुट्ठिं, तप्पयन्तो सदेवकं^९ ॥
 तदा हि बाराणसियं, राजापच्चा^{१०} अहुम्हसे ।
 भातरोम्ह^{११} तयो सब्बे, संविसट्ठा^{१२} व^{१३} राजिनो ॥

१. एकमन्ते—सी० ।

२. यहिं—सी० ।

३. धनगज्जित०—सी० ।

४. लच्छते—सी० ।

५. नामेन—सी० ।

६. द्वानवुते—सी० ।

७-८. स वे—सी० ।

९. सदेवके—सी० ।

१०. राजामच्चा—सी० ।

१०. भातरोचम्हा—सी० ।

११-१२. संविसत्था च—सी० ।

वीरङ्गरूपा बलिनो, सङ्गामे अपराजिता ।
तदा कुपितपच्चन्तो, अम्हे आह महीपति ॥
एथ गन्त्वान पच्चन्तं, सोधेत्वा अट्टवीबलं ।
खेमं विजिरितं^१ कत्वा, पुन देथा^२ ति भासथ ॥
ततो मयं अवोचुम्ह, यदि देय्यासि नायकं ।
उपट्टानाय अम्हाकं, साधयिस्साम वो^३ ततो ॥
ततो मयं लद्धवरा, भूमिपालेन पेसिता ।
निक्खित्तसत्थं पच्चन्तं, कत्वा पुनरुपेच्च तं ॥
याचित्वा सत्थुपट्टानं, राजानं लोकनायकं ।
मुनिवीरं लभित्वान, यावजीवं यजिम्ह तं ॥
महग्घानि च वत्थानि, पणीतानि रसानि च ।
सेनासनानि रम्मानि, भेसज्जानि हितानि च ॥
दत्त्वा ससंघमुनिनो^४, धम्मेनुप्पादितानि नो^५ ।
सीलवन्तो कारुणिका, भावनायुत्तमानसा ॥
सद्धा^६ परिचरित्वान, मेत्तचित्तेन नायकं ।
निब्बुते तम्हि लोकगो, पूजं कत्वा यथाबलं ॥
ततो चुता सन्तुसितं, गता तत्थ महासुखं ।
अनुभूता मयं सब्बे, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
मायाकारो यथा रङ्गे, दस्सेसि विकत्तिं^७ बहु^८ ।
तथा भवे भमन्तोहं, विदेहाधिपती अहुं ॥
गुणाचेलस्स वाक्येन, मिच्छादिद्विगतासयो ।
नरकं मग्गमाख्हळो, रुचाय^९ मम धीतुया ॥
ओवादं नादियित्वान, ब्रह्मना नारदेनहं ।
बहुधा संसितो सन्तो, दिट्ठि हित्वान पापिकं ॥

5

B. 81

10

15

20

१. मे विजितं—सी० ।

२. पुनरेथा—सी० ।

३. ते—सी० ।

४. ससंघस्समुने—सी० ।

५. धम्मेनुप्पादि तादिनो—सी० ।

६. सदा—सी० ।

७. विकत्ती—सी० ।

८. बहू—सी० ।

९. रूपाय—सी० ।

पूरयित्वा विसेसेन, दस कम्मपथानिहं ।
 हित्वान देहमग्निं, सग्गं सभवनं यथा ॥
 पच्छिमे भवे सम्पत्ते, ब्रह्मबन्धु अहोसहं ।
 बाराणसियं फीतायं, जातो विप्पमहाकुले ॥
 5 मच्चुब्याधिजराभीतो, ओगाहेत्वा महावनं ।
 निब्बानं पदमेसन्तो, जटिलेसु परिब्बजिं ॥
 तदा द्वे भातरो मय्हं, पब्बजिसु मया सह ।
 उरुवेलायं मापेत्वा, अस्समं निवसिं अहं ॥
 कस्सपो नाम गोत्तेन, उरुवेलनिवासिको ।
 10 ततो मे आसि पञ्चत्ति, उरुवेलकस्सपो इति ॥
 नदीसकासे भाता मे, नदीकस्सपसव्हयो ।
 आसी^१ सकासनामेन^१, गयायं गयाकस्सपो ॥
 द्वे सतानि कनिट्ठस्स, तीणि, मज्झस्स भातुनो ।
 मम पञ्च सतानूना, सिस्सा सब्बे ममानुगा ॥
 15 तदा उपेच्च मं^२ बुद्धो, कत्वान^३ विविधानि^३ मे ।
 पाटिहीरानि लोकग्गो, विनेसि नरसारथि ॥
 सहस्सपरिवारेन, अहोसिं एहिभिव्खुको ।
 तेहेव सह सब्बेहि, अरहत्तमपापुणि ॥
 ते चेवञ्चे च बहवो, सिस्सा मं परिवारयुं ।
 20 भासितुं^४ च समत्थोहं, ततो मं इसिसत्तमो^४ ॥
 महापरिसभावस्मि एतदग्गे ठपेसि मं ।
 अहो बुद्धे कतं कारं, सफलं मे अजायथ ॥
 किलेसा भ्रापिता मय्हं ... पेः ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं (अप० २, २८-३१) ति ॥

१-१. आसिप्पकासो नामेन—सी० ।

२. मे—सी० ।

३-३. कत्वा नानाविधानि—सी० ।

४. सासितुं—सी० ।

५. इसिसुत्तमो—सी० ।

अरहत्तं पन पत्वा अत्तनो पटिपत्तिं पच्चवेक्खित्वा सीहुनादं
नदन्तो—

३७५. “दिस्वान पाटिहीरानि, गोतमस्स यसस्सिनो ।
न तावाहं पणिपत्तिं, इस्सामानेन वञ्चितो ॥

३७६. मम सङ्कप्पमञ्जाय, चोदेसि नरसारथि ।
ततो मे आसि संवेगो, अब्भुतो लोमहंसनो ॥

5

३७७. पुब्बे जटिलभूतस्स, या मे सिद्धिं परित्तिका ।
ताहं तदा निराकत्वा, पब्बजिं जिनसासने ॥

३७८. पुब्बे यञ्जेन सन्तुट्ठो, कामधातुपुरक्खतो ।
पच्छा रागं च दोसं च, मोहं चापि समूहनिं ॥

10

३७९. पुब्बेनिवासं जानामि, दिब्बचक्खुं विसोधितं ।
इद्धिमा परचित्तञ्जू, दिब्बसोतं च पापुणिं ॥

३८०. यस्स चत्थाय पब्बजितो, अगारस्मानगारियं ।
सो मे अत्थो अनुप्पत्तो, सब्बसंयोजनक्खयो” ति—

B. 83

इमा छ गाथा अभसि ।

15

तत्थ दिस्वान पाटिहीरानी ति नागराजदमनादीनि अड्डुड्डु-
सहस्सानि पाटिहारियानि दिस्वा । “पाटिहीरं, पाटिहेरं, पाटि-
हारियं” ति हि अत्थतो एकं, व्यञ्जनमेव नानं । यसस्सिनो” ति
“इति^१ पि सो भगवा” ति^१ आदिना सदेवके लोके यथाभुच्चं^२
पत्थटकित्तिसद्दस्स । न तावाहं पणिपत्तिं ति याव मं^३ भगवा “नेव 20
खो त्वं कस्सप अरहा, नापि अरहत्तमग्गं समापन्नो, सापि ते
पटिपदा नत्थि, याय त्वं अरहा वा अस्स, अरहत्तमग्गं वा समापन्नो”
ति न तज्जेसि, ताव अहं न पणिपातनं अकासि, किं कारणा ?
इस्सामानेन वञ्चितो, “इमस्स मयि सावकत्तं उपगते मम

लाभसक्कारो परिहायिस्सति, इमस्स एव वड्डिस्सती” ति एवं परसम्पत्तिअसहनलक्खणाय इस्साय चेव, “अहं गणपामोक्खो बहुजनसम्मतो” ति एवं अब्भुत्तिलक्खणेन मानेन च वञ्चितो, पलम्भितो हुत्वा ति अत्थो ।

- 5 मम सङ्कुप्पमञ्जाया ति मय्हं मिच्छासङ्कुप्पं जानित्वा, यं^१ यं^१ भगवा उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं दस्सेति, तं^२ तं^२ दिस्वा “महिद्धिको खो महासमणो महानुभावो” ति चिन्तेत्वा पि “न त्वेव खो अरहा यथा अहं” ति एवं पवत्तं मिच्छावितक्कं जानन्तो पि आणपरिपाकं आगमेन्तो अञ्जुपेक्खित्वा पच्छा नेरञ्जराय मज्जे
- 10 समन्ततो^३ उदकं उस्सारेत्वा रेणुहुताय भूमिया चङ्कमित्वा तेन आभतनावाय ठितो तदा पि “महिद्धिको” ति आदिकं चिन्तेत्वा पुन “न त्वेव खो अरहा यथा अहं” ति पवत्तितं मिच्छासङ्कुप्पं अत्वा ति अत्थो । चोदेसि नरसारथी ति तदा मे आणपरिपाकं अत्वा “नेव खो अरहा” ति आदिना पुरिसदम्मसारथि सत्था मं चोदेसि
- 15 निग्गण्हि । ततो मे आसि संवेगो, अब्भुतो लोमहंसनो ति ततो यथावुत्तचोदनाहेतु एत्तकं कालं अभूतपुब्बताय अब्भुतो लोमहंसन-
वसेन^४ पवत्तिया^५ लोमहंसनो “अनरहा व समानो ‘अरहा’ ति मज्झि” ति संवेगो सहोत्तप्पो आणुप्पादो मय्हं अहोसि ।

B. 84

- परिलभूतस्सा ति तापसभूतस्स । सिद्धी ति लाभसक्कारसमिद्धि^५ ।
- 20 परित्तिका ति अप्पमत्तिका । ताहं ति तं अहं । तदा ति भगवतो चोदनाय संवेगुप्पत्तिकाले । निराकत्वा ति अपनेत्वा^६ छुट्वा, अनपेक्खो हुत्वा ति अत्थो । “इद्धी” ति भावनामयइद्धी” ति^७ वदन्ति । तदयुत्तं तदा तस्स अम्भानलाभीभावतो । तथा हि वुत्तं “कामधातुपुरक्खतो” ति ।

१-१. यं हि मं—सी० ।

२-२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. समन्ता—सी० ।

४-४. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. लाभसक्कारमयाइद्धि—सी० ।

६. अपनेत्वा—सी० ।

७-७. केचि पनेत्थ इद्धी ति—सी० ।

यञ्जेन सन्तुट्ठो ति “यञ्जं यजित्वा सग्गसुखं अनुभविस्सामि,
अलमेत्तावता” ति यञ्जयजनेन सन्तुट्ठो निट्ठितकिच्चसञ्जी ।
कामधातुपुरक्खतो ति कामसुगतिं आरब्भ उप्पन्नतण्हो यञ्जयजनेन
कामलोकं पुरक्खत्वा ठितो । सो चे यञ्जो पाणातिपातपटिसंयुत्तो
होति, न तेन सुगतिं सक्का लद्धुं । न हि अकुसलस्स इट्ठो कन्तो 5
विपाको निब्बत्तति । या पन तत्थ दानादिकुसलचेतना, ताय सति
पच्चयसमवाये सुगतिं गच्छेय्य । पच्छाति तापसपब्बजातो पच्छा
सत्थु ओवादेन तापसलद्धिं पहाय चतुसच्चकम्मट्टानानुयोगकाले ।
समूहं ति विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा मग्गपटिपाटिया रागं च दोसं
च मोहं च अनवसेसतो समुग्घातेसि । 10

यस्मा पनायं थेरो अरियमग्गेन रागादया समूहनन्तो येव
छळ्ळभिञ्जो अहोसि, तस्मा तं अत्तनो छळ्ळभिञ्जभावं दस्सेन्तो
“पुब्बेनिवासं जानामी” ति आदिमाह । तत्थ पुब्बेनिवासं जानामी
ति अत्तनो परेसं च पुब्बेनिवासं अतीतासु जातीसु निब्बत्तक्खन्धे
खन्धपटिवद्धे च पुब्बेनिवासआणेन हत्थतले आमलकं विय पञ्चक्खतो 15
जानामि बुज्झामि । दिब्बचक्खु विसोधितं ति दिब्बचक्खुआणं
विसोधितं, पकतिचक्खुना आपाथगतं पकतिरूपं विय दिब्बं मानुसं
पि दूरं तिरोट्ठितं अतिसुखुमं च रूपं विभावेतुं समत्थआणं भावनाय
मया विसुद्धं कत्वा पटिलद्धं ति अत्थो । इद्धिमा ति अधिट्टानिद्धिवि-
कुब्बनिद्धिआदीहि इद्धीहि इद्धिमा, इद्धिविधआणलाभी ति अत्थो । 20
सरागादिभेदस्स परेसं चित्तस्स जाननतो परचित्तञ्जू, चेतोपरिय-
आणलाभी ति वुत्तं होति । दिब्बसोतं च पापुणिं ति दिब्बसोतआणं
च पटिलभिं ।

सो मे अत्थो अनुप्पत्तो, सब्बसंयोजनक्खयो ति यो सब्बेसं
संयोजनानं खयभूतो खयेन वा लद्धब्बो, सो सदत्थो परमत्थो च 25

B. 85

मया अरियमग्गाधिगमेन अधिगतो ति । एवमेताय गाथाय थेरस्स
अञ्जाव्याकरणं अहोसी ति वेदितब्बो^१ ।

उरुवेलकस्सपत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

२. तेकिच्छकारित्थेरगाथावण्णना

अतिहिता वीही ति आदिका आयस्मतो तेकिच्छकरित्थेरस्स
गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ
5 भवे पुञ्ञानि उपचिनन्तो इतो एकनवुते कप्पे विपस्सिस्स भगवतो
काले कुलगेहे^२ निब्बत्तित्वा विञ्चुतं पत्वा वेज्जसत्थे निप्फत्ति गतो
विपस्सिस्स भगवतो उपट्ठाकं असोकं नाम थेरं व्याधितं अरोगम-
कासि, अञ्जेसं च सत्तानं रोगाभिभूतानं अनुकम्पाय भेसज्जं
संविदहि ।

10 सो तेन पुञ्ञकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मि बुद्धुप्पादे
सुबुद्धस्स नाम ब्राह्मणस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, तस्स तिकिच्छकेहि
गम्भकाले परिस्सयं अपहरित्वा परिपालितताय तेकिच्छकारीति
नामं अकंसु । सो अत्तनो कुलानुरूपानि विज्जाट्टानानि सिप्पानि च
सिक्खन्तो वड्ढति, तदा चाणक्को सुबुद्धस्स पञ्ञावेय्यत्तियं किरियासु
15 उपायकोसल्लं च दिस्वा “अयं इमस्मि राजकुले पतिट्ठं लभन्तो मं
अभिभवेय्या” ति इस्सापकतो रञ्ञा चन्दगुत्तेन तं बन्धनागारे
खिपापेसि । तेकिच्छकारी पितु बन्धनागारप्पवेसनं सुत्वा भीतो
पलायित्वा साणवासित्थेरस्स^३ सन्तिकं गन्त्वा अत्तनो संवेगकारणं
थेरस्स कथेत्वा पब्बजित्वा कम्मट्टानं गहेत्वा अब्भोकासिको
B. 86 20 नेसज्जिको च हुत्वा विचरति, सीतुण्हं^४ अगणेन्तो समणधम्ममेव
करोति, विसेसतो ब्रह्मविहारभावनमनुयुञ्जति । तं दिस्वा मारो

१. वेदितब्बं—सी० ।

३. वणवासित्थेरस्स—सी० ।

२. वेज्जकुले—सी० ।

४. सीतुण्हं—सी० ।

पापिमा “न इमस्स मम विसयं अतिक्कमितुं दस्सामी” ति विक्खेपं
कातुकामो सस्सानं निप्फत्तिकाले खेत्तगोपकवण्णेन थेरस्स सन्तिकं
गत्त्वा तं निप्पण्डेन्तो^१—

३८१. “अतिहिता वीहि, खलगता साली ।

न च लभे पिण्डं, कथमहं कस्सं” ति^२—

5

आह^३ । तं सुत्वा थेरो—

३८२. “बुद्धमप्पमेय्यं अनुस्सर पसन्नो^४,

पोतिया फुटसरीरो होहिसि सततमुदग्गो ।

३८३. धम्ममप्पमेय्यं ... पे०... सततमुदग्गो ।

३८४. संघमप्पमेय्यं ... पे० ... सततमुदग्गो” ति^५—

10

आह^६ । तं सुत्वा मारो—

३८५. “अब्भोकासे विहरसि,

सीता हेमन्तिका इमा रत्यो ।

मा सीतेन परेतो विहज्जित्थो,

पविस त्वं विहारं फुसितग्गळ” ति^७—

15

आह^८ । अथ थेरो—

३८६. “फुसिस्सं चतस्सो अप्पमञ्जायो,

ताहि च सुखितो विहरिस्सं ।

नाहं सीतेन विहज्जिस्सं,

अनिञ्जितो विहरन्तो” ति—

20

आह ।

तत्थ अतिहिता वीही ति वीहयो कोट्टागारं अतिनेत्वा^६ ठपिता,
तत्थ पटिसामिता^७ खलतो वा घरं उपनीता ति अत्थो ।

१. उत्तज्जेन्तो—सी० ।

२-२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. पसन्ना—सी० ।

४-४. सी० पोत्थके नत्थि ।

५-५. सी० पोत्थके नत्थि ।

६. उपनेत्वा—सी० ।

७. सामिका—सी० ।

B. 87

वीहिग्गहणेन चेत्य इतरं पि धञ्जं सङ्गण्हाति । साली^१ पन^२ येभ्य्येन
वीहितो पच्छा पच्चन्ती ति आह खलगता साली ति खलं धञ्जकरण-
ट्टानं गता, तत्थ रासिवसेन मदनचावनादिवसेन^३ ठिता^३ ति अत्थो ।
पधानधञ्जभावदस्सनत्थं^४ चेत्य सालीनं विसुं गहणं, उभयेन पि
5 गामे, गामतो बहि च धञ्जं^५ परिपुण्णं ठितं ति दस्सेति । न च
पिण्डं ति एवं सुलभधञ्जे सुभिवक्खकाले अहं पिण्डमत्तं पि न लभामि
इदानि कथमहं कस्सं ति अहं कथं करिस्सामि, कथं जीविस्सामी
ति परिहासकोट्ठि अकासि ।

तं सुत्वा थेरो “अयं वराको अत्तना अत्तनो पवत्ति मय्हं
10 पकासेसि, मया पन अत्तनाव अत्ता ओवदितब्बो, न मया किञ्चि
कथेतब्बं” ति वत्थुत्तयानुस्सतियं अत्तानं नियोजेत्तो “बुद्धमप्पमेय्यं”
ति आदिना तिस्सो गाथा अभासि । तत्थ बुद्धमप्पमेय्यं अनुस्सर
पसन्नो ति सावासनाय अविज्जानिद्दाय अच्चन्तविगमेन, बुद्धिया च
विकसितभावेन बुद्धं भगवन्तं पमाणकरानं रागादिकिलेसानं अभावा
15 अपरिमाणगुणसमङ्गिताय अप्पमेय्यपुञ्जक्खेत्तताय च अप्पमेय्यं ।
ओकप्पनलक्खणेन अभिप्पसादेन पसन्नो, पसन्नमानसो “इति पि सो
भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो” (म० नि० १,५०; अं० नि० १,१९२)
ति आदिना अनुस्सर अनु अनु^६ बुद्धारम्मणं सति पवत्तेहि, पीतिया
फुटसरीरो होहिसि । सततमुदग्गो ति अनुस्सरन्तो व फरणलक्खणाय
20 पीतिया सततं सब्बदा फुटसरीरो पीतिसमुट्टानपणीतरूपेहि अज्झो-
त्थटसरीरो उब्बेगपीतिया उदग्गो कायं उदग्गं कत्वा आकासं
लद्धितुं समत्थो च भवेय्यासि, बुद्धानुस्सतिया बुद्धारम्मण उळ्ळारं
पीतिसोमनस्सं पटिसंवेदेय्यासि, यतो सीतुण्हेहि विय जिघच्छापि-
पासाहि पि अनभिभूतो होहिसी ति अत्थो ।

१-१. सालियो—सी० ।

३. अवट्टिता—सी० ।

५. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. मदनजवनादिवसेन—सी० ।

४. पधानधञ्जादस्सनत्थं—सी० ।

६. सी० पोत्थके नत्थि ।

धम्मं ति अरियं लोकुत्तरधम्मं । संघं ति अरियं परमत्थसंघं ।
सेसं वुत्तनयमेव । अनुस्सरा ति पनेत्थ “स्वाक्खातो भगवता” ति
आदिना धम्मं, “सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसंघो” ति आदिना
संघं अनुस्सरा ति योजेतब्बं ।

एवं थेरेन रतनत्तयगुणानुस्सरणं नियोजनवसेन अत्तनि ओवदिते 5
पुन मारो विवेकवासतो नं विवेचेतुकामो हितेसीभावं विय दस्सेन्तो
“अब्भोकासे विहरसी” ति पञ्चमं गाथमाहु । तस्सत्थो—त्वं भिक्खु
अब्भोकासे केनचि अपटिच्छन्ने विवटङ्गणे विहरसि इरियापथे
कप्पेसि । हेमन्तिका हिमपातसमये परियापन्ना इमा सीता रत्तियो
वत्तन्ति । तस्मा सीतेन परेतो अभिभूतो हुत्वा मा विहञ्जित्थो 10
विघातं मा आपज्जि मा किलमि । फुसितग्गळं पिहितकवाटं सेनासनं
पविसि^१, एवं ते^१ सुखविहारो भविस्सती^२ ति ।

तं सुत्वा थेरो “न मय्हं सेनासनपरियेसनाय पयोजनं, एत्थेवाहं
सुखविहारी” ति दस्सेन्तो “फुसिस्सं” ति आदिना छट्ठं गाथमाहु ।
तत्थ फुसिस्सं चतस्सो अप्पमञ्जायो ति अप्पमाणगोचरताय “अप्प- 15
मञ्जा” ति लद्धवोहारे चत्तारो ब्रह्मविहारे फुसिस्सं फुसिस्सामि,
कालेन कालं समापज्जिस्सामि । ताहि च सुखितो विहरिस्सं ति
ताहि अप्पमञ्जाहि सुखितो सञ्जातसुखो हुत्वा विहरिस्सं चत्तारो पि
इरियापथे कप्पेस्सामी ति । तेन मय्हं सब्बकाले सुखमेव, न दुक्खं ।
यतो नाहं सीतेन विहञ्जित्थं अन्तरट्ठकेपि हिमपातसमये अहं सीतेन 20
न किलमिस्सामि, तस्मा अनिञ्जितो विहरन्तो चित्तस्स इञ्जितकार-
णानं व्यापादादीनं सुप्पहीनत्ता पच्चयुप्पन्निञ्जनाय च अभावतो
समापत्तिसुखेनेव सुखितो विहरिस्सामी ति । एवं थेरो इमं गाथं
वदन्तो येव विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं सच्छाकासि । तेन वुत्तं
अपदाने—

“नगरे बन्धुमतिया, वेज्जो आसिं सुसिक्खितो ।

आतुरानं सदुक्खानं, महाजनसुखावहो ॥

B. 89

- व्याधितं समणं^१ दिस्वा, सीलवन्तं महाजुति ।
 पसन्नचित्तो सुमनो, भेसज्जमददिं तदा ॥
 अरोगो आसि तेनेव, समणो संवुतिन्द्रियो ।
 असोको नाम नामेन, उपट्ठाको विपस्सिनो ॥
 5 एकनवुतितो कप्पे, यं ओसधमदासहं ।
 दुग्गति नाभिजानामि, भेसज्जस्स इदं फलं ॥
 इतो च अट्टमे कप्पे, सब्बोसधसनामको ।
 सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महप्फलो ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 10 कतं बुद्धस्स सासनं'' (अप० १, २२६-२७) ति ॥

एत्थ च बिन्दुसाररज्जो काले इमस्स थेरस्स उप्पन्नत्ता
 ततियसङ्गीतियं इमा गाथा सङ्गीता ति वेदितब्बा ।

तेकिच्छकारित्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

३. महानागत्थेरगाथावण्णना

- यस्स सब्बह्मचारीसू ति आदिका आयस्मतो महानागत्थेरस्स
 गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ
 15 भवे विवट्टूपनिस्सयं कुसलं उपचिनन्तो ककुसन्धस्स भगवतो काले
 कुलगेहे निब्बत्तित्वा विज्जुतं पत्तो एकदिवसं ककुसन्धं भगवन्तं
 अरज्जं अज्भोगाहेत्वा अज्जतरस्मिं रुक्खमूले भानसुखेन निसिन्नं
 दिस्वा पसन्नमानसो तस्स दाव्ठिमफलं अदासि । सो तेन पुज्जकम्मेन
 देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे साकेते मधुवासेट्ठस्स नाम
 20 ब्राह्मणस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, महानागोतिस्स नामं अहोसि । सो
 विज्जुतं पत्तो भगवति साकेते अज्जनवने विहरन्ते आयस्मतो

गवम्पतित्थेरस्सपाटिहारियं दिस्वा पटिलद्धसद्धो थेरस्सेव सन्तिके
पब्बजित्वा तस्सोवादे ठत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“ककुसन्धो महावीरो, सब्बधम्मान पारगू ।

गणम्हा वूपकट्टो सो, अगमासि वनन्तरं ॥

बीजमिञ्जं गहेत्वान, लताय आवुणिं अहं ।

5

भगवा तम्हि समये, भायते पब्बतन्तरे ॥

दिस्वानहं देवदेवं, विप्पसन्नेन चेतसा ।

दक्खिण्यस्स वीरस्स, बीजमिञ्जमदासहं ॥

इमस्मिं येव कप्पम्हि, यं मिञ्जमददि^१ तदा ।

B. 90

दुग्गतिं नाभिजानामि, बीजमिञ्जस्सिदं^२ फलं ॥

10

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कत्तं बुद्धस्स सासनं (अप० २, २५) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा विमुत्तिसुखेन विहरन्तो थेरो छब्बग्गिये भिक्खू
सब्रह्मचारीसु गारवं अक्त्वा विहरन्ते दिस्वा तेसं
ओवाददानवसेन—

15

३८७. “यस्स सब्रह्मचारीसु, गारवो नूपलब्भति ।

परिहायति सद्धम्मा, मच्छो अप्पोदके यथा ॥

३८८. यस्स सब्रह्मचारीसु, गारवो नूपलब्भति ।

न विरूहति सद्धम्मे, खेत्ते बीजं व पूतिकं ॥

३८९. यस्स सब्रह्मचारीसु, गारवो नूपलब्भति ।

20

आरका होति निब्बाना, धम्मराजस्स सासने ॥

३९०. यस्स सब्रह्मचारीसु, गारवो उपलब्भति ।

न विहायति सद्धम्मा, मच्छो बव्होदके यथा ॥

३९१. यस्स सब्रह्मचारीसु, गारवो उपलब्भति ।

सो विरूहति सद्धम्मे, खेत्ते बीजं व भद्दकं ॥

25

३९२. यस्स सब्रह्मचारीसु, गारवो उपलब्धति ।

सन्तिके होति निब्बानं, धम्मराजस्स सासने" ति—

इमा ष्च गाथा अभासि ।

- तत्थ सब्रह्मचारीसू ति समानं ब्रह्मं सीलादिधम्मं चरन्ती ति
 5 सब्रह्मचारिनो, सीलादिद्विसामञ्जसगता सहधम्मिका, तेसु । गारवो
 ति गरुभावो सीलादिगुणनिमित्तं गरुकरणं । नूपलब्धती ति न
 विज्जति न पवत्तति, न उपतिट्ठती ति अत्थो । निब्बाना ति किलेसानं
 निब्बापनतो किलेसक्खया ति अत्थो । धम्मराजस्सा ति सत्थुनो ।
 10 सत्था हि सदेवकं लोकं यथारहं लोकियलोकुत्तरेण धम्मेन रञ्जेति
 तोसेती ति धम्मराजा । एत्थ च "धम्मराजस्स सासने" ति इमिना
 B. 91 निब्बानं नाम धम्मराजस्सेव सासने, न अञ्जत्थ । तत्थ यो सब्रह्म-
 चारीसु गारवरहितो, सो यथा निब्बाना आरका होति, यथा
 धम्मराजस्स सासनतो पि आरका होती ति दस्सेति । बहोदके ति
 बहुउदके । सन्तिके होति निब्बानं ति निब्बानं तस्स सन्तिके समीपे
 15 एव होति । सेसं वुत्तनयमेव । इमा एव च थेरस्स अञ्जाव्याकरण-
 गाथा अहेसु ।

महानागतथेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

४. कुल्लत्थेरगाथावण्णना

- कुल्लो सिवथिकं ति आदिका आयस्मतो कुल्लत्थेरस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
 पुञ्जानि उपचिनन्तो इमस्मि बुद्धुप्पादे सावत्थियं कुटुम्बियकुले
 20 निब्बत्तित्वा कुल्लो ति लद्धनामो विज्जुतं पत्तो सत्थु सन्तिके धम्मं
 सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजि, सो च रागचरितत्ता तिब्बरागजातिको
 होति । तेनस्स अभिक्खणं किलेसा चित्तं परियादाय तिट्ठन्ति ।
 अथस्स सत्था चित्ताचारं जत्वा असुभकम्मट्ठानं दत्वा "कुल्ल तया

अभिण्हं सुसाने चारिका चरित्त्वा” ति आह । सो सुसानं पविसित्वा
उद्धृमातकादीनि तानि तानि असुभानि दिस्वा तं मुहुतं असुभमन-
सिकारं उप्पादेत्वा सुसानतो निक्खन्तमत्तोव कामरागेन अभिभुय्यति ।
पुन भगवा तस्स तं पवत्ति अत्वा एकदिवसं तस्स सुसानट्ठानं गतकाले
एकं तरुणित्थिरूपं अधुना मतं अविनट्ठच्छविं^१ निम्मिनित्वा दस्सेति । 5
तस्स तं दिट्ठमत्तस्स जीवमानविसभागवत्थुस्मिं विय सहसा रागो
उप्पज्जति^२ । अथ नं सत्था तस्स पेक्खन्तस्सेव नवहि वणमुखेहि
पग्घरमानासुचिं किमिकुलाकुलं अतिविय बीभच्छं दुग्गन्धं^३ जेगुच्छं
पटिकूलं^३ कत्वा दस्सेसि, सो तं पेक्खन्तो विरत्ताचित्तो हुत्वा
अट्ठासि । अथस्स भगवा ओभासं फरित्वा सति जनेन्तो— 10

“आतुरं असुचिं पूतिं, पस्स कुल्ल समुस्सयं ।

उग्घरन्तं पग्घरन्तं, बालानं अभिनन्दितं” ति—

आह । तं सुत्वा थेरो सम्मदेव सरीरसभावं उपधारेन्तो B. 92
असुभसञ्जं पटिलभित्वा तत्थ पठमं भानं निब्बत्तेत्वा तं पादकं
कत्वा विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पापुणित्वा अत्तनो पटिपत्ति 15
पच्चवेक्खित्वा—

३९३. “कुल्लो सिवथिकं गन्त्वा, अद्दस इत्थिमुज्झितं ।

अपविद्धं सुसानस्मिं, खज्जन्ति किमिही फुटं ॥

३९४. आतुरं ... पे० ... बालानं अभिनन्दितं ।

३९५. धम्मादासं गहेत्वान, आणदस्सनपत्तिया । 20

पच्चवेक्खि इमं कायं, तुच्छं सन्तरवाहिरं ॥

३९६. यथा इदं तथा एतं, यथा एतं तथा इदं ।

यथा अधो तथा उद्धं, यथा उद्धं तथा अधो ॥

३९७. यथा दिवा तथा रत्तिं, यथा रत्तिं तथा दिवा ।

यथा पुरे तथा पच्छा, यथा पच्छा तथा पुरे ॥ 25

१. अवीतच्छवि—सी० ।

२. उप्पज्जि—सी० ।

३. दुग्गन्धजेगुच्छपटिकूलं—सी० ।

३९८. पञ्चङ्गिकेन तुरियेन, न रती होति तादिसी ।

यथा एकग्गचित्तस्स, सम्मा धम्मं विपस्सतो' ति—
उदानवसेन इमां गाथा अभसि ।

तत्थ कुल्लो ति अत्तानमेव थेरो परं विय कत्वा वदति ।

5 आतुरं ति नानप्पकारेहि दुक्खेहि अभिण्हं पटिपीठितं । असुचिं ति
सुचिरहितं जेगुच्छं पटिक्कूलं । पूतिं ति दुग्गन्धं । पस्सा ति सभा-
वतो ओलोकेहि । कुल्ला ति ओवादकाले भगवा थेरं आलपति ।
उदानकाले पन थेरो सयमेव अत्तानं वदति । समुस्सयं ति सरीरं ।
उग्घरन्तं ति उद्धं वणमुखेहि असुचिं सबन्तं । पग्घरन्तं ति अधो
10 वणमुखेहि समन्ततो च असुचिं सबन्तं । बालानं अभिनन्दितं ति
बालेहि अन्धपुथुज्जनेहि दिट्ठितण्हाभिनन्दनाहि “अहं ममं” ति
अभिनिविस्स नन्दितं ।

B 93 धम्मादासं ति धम्ममयं आदासं । यथा हि सत्ता अदासेन अत्तनो
मुखे काये वा गुणदोसे पस्सन्ति, एवं योगावचरो येन अत्तभावे
15 संकिलेसवोदानधम्मे याथावतो पस्सति; तं विपस्सनाब्बाणं इध
धम्मादासं” ति वुत्तं । तं आणदस्सनस्स मग्गआणसङ्घातस्स धम्म-
चक्खुस्स अधिगमाय अत्तनो सन्ताने उप्पादेत्वा । पच्चवेक्खि इमं
कायं ति इमं करजकायं निच्चसारादिविरहतो तुच्छं अत्तपरसन्ता-
नानं विभागतो सन्तरबाहिरं आणचक्खुना पतिअवेक्खि पस्सि ।

20 यथा पन पच्चवेक्खि, तं दस्सेतु “यथा इदं” ति आदि वुत्तं ।
तत्थ यथा इदं तथा एतं ति यथा इदं मय्हं सरीरसङ्घातं असुभं
आयुउस्माविज्जाणानं अनपगमा नानाविधं मायोपमं किरियं
दस्सेति, तथाव एतं मतसरीरं पुब्बे तेसं धम्मानं अनपगमा अहोसि ।
यथा एतं एतरहि मतसरीरं तेसं धम्मानं अपगमा न किञ्चि किरियं
25 दस्सेति, तथा इदं मम सरीरं पि तेसं धम्मानं अपगमा नस्सतेवा
ति । यथा च इदं मम सरीरं एतरहि सुसाने न मतं न सयितं, न
उद्धुमातकादिभावं उपगतं, तथा एतं एतरहि मतसरीरं

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

पि पुब्बे अहोसि । यथा पनेतं एतरहि मतसरीरं सुसाने
सयितं उद्धुमातकादिभावं उपगतं, तथा इमं मम सरीरं पि
भविस्सति । अथ वा यथा इदं मम सरीरं असुचि दुग्गन्धं जेगुच्छं
पटिक्कूलं अनिच्चं दुक्खं अनत्ता, तथा एतं मतसरीरं^१ पि । यथा वा
एतं मतसरीरं असुचिआदिसभावं चेव अनिच्चादिसभावं च, तथा 5
इदं मम सरीरं पि । यथा अधो तथा^२ उद्धं^३ ति यथा नाभितो अधो
हेट्ठा अयं कायो असुचि दुग्गन्धो जेगुच्छो पटिक्कूलो अनिच्चो दुक्खो
अनत्ता च, तथा उद्धं नाभितो उपरि असुचिआदिसभावो च । यथा
उद्धं तथा अधो ति यथा च नाभितो, उद्धं असुचिआदिसभावो, तथा
अधो नाभितो हेट्ठा पि ।

10

यथा दिवा तथा रत्तिं ति यथा अयं कायो दिवा “अक्खिग्गुथको” (सु० नि० २९७) ति आदिना असुचि पग्घरति,
तथा रत्तिं पि । यथा रत्तिं तथा दिवा ति यथा च रत्तिं अयं कायो
असुचि पग्घरति, तथा दिवा पि, नयिमस्स कालविभागेन अञ्जथा-
भावो ति अत्थो । यथा पुरे तथा पच्छा ति यथा अयं कायो पुरे 15
पुब्बे तरुणकाले असुचि दुग्गन्धो जेगुच्छो पटिक्कूलो, तथा च पच्छा
जिण्णकाले । यथा च पच्छा जिण्णकाले असुचिआदिसभावो, तथा^३
पुरे तरुणकाले पि^३ । यथा वा पुरे अतीतकाले सविञ्जाणकाले
असुचिआदिसभावो च अनिच्चादिसभावो च, तथा पच्छा अनागत-
काले अविञ्जाणकाले ति एवं पेत्य अत्थो वेदितब्बो ।

B. 94

20

पञ्चङ्गिकेन तुरियेना ति “आततं विततं आततविततं घनं
सुसीरं” ति एवं^४ पञ्चङ्गिकेन पञ्चहि अङ्गेहि समन्नागतेन तुरियेन
परिचरियमानस्स कामसुखसमङ्गिनो इस्सरजनस्स तादिसी तथारूपा
रति सुखस्सादो न होति । यथा एकग्गचित्तस्स, सम्मा धम्मं विपस्सतो
ति समथविपस्सनं युगनद्धं कत्वा इन्द्रियानं एकरसभावेन^५ 25

१. ममसरीरं—सी० ।

२-२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३-३. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. एकरसभावे—सी० ।

विधिपटिपन्नाय विपस्सनाय खन्धानं उदयब्बयं पस्सन्तस्स योगा-
वचरस्स यादिसा धम्मरति, तस्सा कलं पि कामरति^१ न उपेती
ति । वुत्तं हेतं भगवता—

“यतो यतो सम्मसति, खन्धानं उदयब्बयं ।

5 लभती पीतिपामोज्जं, अमत्तं तं विजानत्तं”

(ध० प० ५३) ति ॥

इमा एव च थेरस्स अञ्जाव्याकरणगाथा पि अहेसुं ।

कुल्लत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

५. मालुक्यपुत्तत्थेरगाथावण्णना

मनुजस्सा ति आदिका आयस्मतो मालुक्यपुत्तत्थेरस्स गाथा ।
का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
10 पुञ्जानि उपचिन्तिता^२ इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं कोसलरञ्जो^३
अग्गासनिकस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति । तस्स माता मालुक्या नाम,
तस्सा वसेन मालुक्यपुत्तोत्वेव पञ्जायित्थ । सो वयप्पत्तो निस्सरण-
ज्झासयताय घरावासं पहाय परिब्बाजकपब्बज्जं पब्बजित्वा
विचरन्तो सत्थु सन्तिके धम्मं सुत्वा सासने पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा
15 विपस्सनाय कम्मं करोन्तो न चिरस्सेव छव्ठभिञ्जो अहोसि । सो
जातीसु अनुकम्पाय जातिकुलं अगमासि, तं जातका पणीतेन खादनी-
येन भोजनीयेन परिविसित्वा धनेन पलोभेतुकामा महन्तं धनरासिं
B. 95 पुरतो उपट्ठपेत्वा “इदं धनं तव सन्तकं, विब्भमित्वा इमिना धनेन
पुत्तदारं पटिजगन्तो पुञ्जानि करोही” ति याचिसु । थेरो तेसं
20 अज्झासयं विपरिवत्तेन्तो आकासे ठत्वा—

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. उपचिन्तो—सी० ।

३. कोसलरट्ठे—सी० ।

३९९. “मनुजस्स पमत्तचारिनो, तण्हा व ति मालुवा विय ।

सो प्लवती हुरा हुरं, फलमिच्छं व वनस्मि वानरो ॥

४००. यं एसा सहते जम्मी, तण्हा लोके विसत्तिका ।

सोका तस्स पवड्ढन्ति, अभिवट्ठं व बीरणं ॥

४०१. यो चे'तं सहते जम्मि, तण्हं लोके दुरच्चयं । 5

सोका तम्हा पपतन्ति, उदबिन्दू व पोक्खरा ॥

४०२. तं वो वदामि भट्ठं वो, यावन्ते'त्थ समागता ।

तण्हाय मूलं खणथ, उसीरत्थोव बीरणं ।

मा वो नं व सोतोव, मारो भञ्जि पुनप्पुनं ॥

४०३. करोथ बुद्धवचनं, खणो वो मा उपच्चगा । 10

खणातीता हि सोचन्ति, निरयम्हि समप्पिता ॥

४०४ पमादो रजो पमादो, पमादानुपतितो रजो ।

अप्पमादेन विज्जाय, अब्बहे सल्लमत्तनो” ति—

इमाहि छहि गाथाहि धम्मं देसेति ।

तत्थ मनुजस्सा ति सत्तस्स । पमत्तचारिनो ति सतिवोस्सग्ग- 15

लक्खणेन पमादेन पमत्तचारिस्स, नेव भानं^१, न विपस्सना, न मग्ग-

फलानि^१ वड्ढन्ति । यथा पन रुक्खं संसिब्बन्ती परियोनन्धन्ती तस्स

विनासय मालुवा लला वड्ढति, एवमस्स छ द्वारानि निस्साय रूपा-

दीसु पुनप्पुनं उप्पज्जमाना तण्हा वड्ढति । वड्ढमाना व यथा मालुवा

लता अत्तनो अपस्सयभूतं रुक्खं अज्झोत्थरित्वा पातेति, एवं तण्हा- 20

वसिकं पुग्गलं अपाये निपातेति^२ । सो प्लवती ति सो तण्हावसिको

पुग्गलो अपरापरं भवाभवे उल्लवति धावति । यथा किं ? फलमिच्छं व

वनस्मि वानरो यथा रुक्खफलं इच्छन्तो वानरो वनस्मि धावन्तो

रुक्खस्स एकं साखं गण्हाति, तं मुञ्चित्वा अञ्चं गण्हाति, तं

मुञ्चित्वा अञ्चं ति “साखं अलभित्वा निसिन्नो” ति वत्तब्बतं 25 B. 96

नापज्जति^१, एवमेव तण्हावसिको पुग्गलो दुरा दुरं धावन्तो
“आरम्मणं अलभित्वा तण्हाय अप्पवत्ति पत्तो” ति वत्तब्बतं
नापज्जति ।

- यं ति यं पुग्गलं । एसा लामकभावेन जम्मी विसाहारताय
5 विसमूलताय विसफलताय विसपरिभोगताय रूपादीसु विसत्तताय
आसत्तताय च विसत्तिका ति सङ्खं गता छद्धारिका तण्हा सहते
अभिभवति तस्स पुग्गलस्स । यथा नाम वने पुनप्पुनं वस्सन्ते देवे
अभिवट्ठं बीरणं बीरणतिणं वड्ढति, एवं वट्टमूलका सोका अभिवड्ढन्ति
वुड्ढि^२ आपज्जन्ती ति अत्थो ।
- 10 यो चे' तं ... पे० ... दुरच्चयं ति यो पन पुग्गलो एवं
वुत्तप्पकारं अतिक्कमितुं पजहितुं दुक्करताय दुरच्चयं तण्हं
सहते अभिभवति, तण्हा पुग्गला वट्टमूलका सोका पपतन्ति । यथा
नाम पोक्खरे पट्टमपत्ते पतितं उदबिन्दु न पतिट्ठाति, एवं न पतिट्ठ-
हन्ती ति अत्थो ।
- 15 तं वो वदामी ति तेन कारणेन अहं तुम्हे वदामि । भद्दं वो ति
भद्दं तुम्हाकं होतु, मा तण्हं अनुवत्तपुग्गलो विय विभवं अनत्थं
पापुणाथा ति अत्थो । यावन्ते'त्थ समागता ति इमस्मि ठाने यत्तका
सन्निपतिता, तत्तका^३ । किं वदसी ति चे ? तण्हाय मूलं खणथ
इमिस्सा छद्धारिकतण्हाय मूलं कारणं अविज्जादिकिलेसग्गहनं
20 अरहत्तमग्गआणकुदालेन खणथ समुच्छिन्दथ । किं विया ति ?
उसीरत्थो व बीरणं यथा उसीरेन अत्थिको पुरिसो महन्तेन कुदालेन
बीरणापरनामं उसीरं नाम तिणं खणति, एवमस्स मूलं खणथा ति
अत्थो । मा वो नळं व सोतोव, मारो भज्जि पुनप्पुनं ति तुम्हे
नदीतीरे जातं नळं महावेगेन आगतो नदीसोतो विय किलेसमारो
25 मच्चुमारो देवपुत्तमारो च पुनप्पुनं मा भञ्जी ति अत्थो ।

१. अनापज्जति—सी० ।

२. वुड्ढि—सी० ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

तस्मा करोथ बुद्धवचनं “भायथ, भिक्खवे, मा पमादत्था”
(म० नि० १, १५८) ति आदिना वुत्तं बुद्धस्स भगवतो वचनं करोथ,
यथानुसिद्धं पटिपत्तिया सम्पादेथ । खणो वो मा उपच्चगा ति यो हि
बुद्धवचनं न करोति, तं पुग्गलं अयं बुद्धुप्पादक्खणो पतिरूपदेसवासे
उप्पत्तिक्खणो सम्मदिट्ठिया पटिलद्धक्खणो द्धन्नं आयतनानं अवेकल्ल- 5
क्खणो ति सब्बो पि खणो अतिक्कमति, सो^१ खणो मा तुम्हे
अतिक्कमतु, खणातीता ति ये हि तं खणं अतीता, ये वा पुग्गले सो
खणो अतीतो, ते निरयस्मिह समप्पिता तत्थ निब्बत्ता चिरकालं
सोचन्ती ।

B. 97

पमादो रजो ति रूपादीसु आरम्मणेषु सतिवोस्सग्गलक्खणो 10
पमादो, संकिलेससभावत्ता रागरजादिमिस्सताय च रजो । पमादानु-
पतितो रजो ति यो हि कोचि रजो नाम रागादिको, सो सब्बो
पमादानुपतितो पमादवसेनेव उप्पज्जति । अप्पमादेना ति अप्प-
मज्जनेन अप्पमादपटिपत्तिया । विज्जाया ति अग्गमग्गविज्जाय ।
अब्बहे सल्लमत्तनो ति अत्तनो हृदयनिस्सितं रागादिसल्लं उद्धरेय्य 15
समूहनेय्या ति ।

मालुक्यपुत्तत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

६. सप्पदासत्थेरगाथावण्णना

पण्णवीसती ति आदिका आयस्मतो^१ सप्पदासत्थेरस्स गाथा ।
का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
विवट्ठूपनिस्सयं कुसलं उपचिन्तिवा^२ इमस्मिं बुद्धुप्पादे कपिल-
वत्थुस्मिं^३ सुद्धोदनमहाराजस्स पुरोहितपुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, तस्स^४ 20

१. ‘अयं’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।
२. ‘अपरस्स’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।
३. उपचिन्तन्तो—सी० ।
४. कपिलपुरे—सी० ।
५. सी० पोत्थके नत्थि ।

सप्पदासो ति नामं अहोसि । सो वयप्पत्तो सत्थु आतिसमागमे
पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा किलेसाभिभवेन^१ चेतोसमाधिं अलभन्तो
ब्रह्मचरियं चरित्वा संवेगजातो पच्छासत्थं आहरन्तो योनिसोमन-
सिकारं वड्ढेत्वा अरहत्तं पापुणित्वा^२ अञ्जं व्याकरोन्तो—

- 5 ४०५. “पण्णवीसतिवस्सानि, यतो पब्बजितो अहं ।
अच्छरासद्धातमत्तं पि, चेतोसन्तिमनज्झगं ॥
४०६. अलद्धा चित्तस्सेकगं, कामरागेन अट्टितो^३ ।
बाहा पग्गय्ह कन्दन्तो, विहारा^४ उपनिक्खमि^५ ॥
B 98 ४०७. सत्थं वा आहरिस्सामि, को अत्थो जीवितेन मे ।
10 कथं हि सिक्खं पच्चक्खं, कालं कुब्बेथ मादिसो ॥
४०८. तदाहं खुरमादाय, मञ्चकम्हि उपाविसिं ।
परिणीतो खुरो आसि, धमनिं छेत्तुमत्तनो ॥
४०९. ततो मे मनसीकारो, योनिसो उदपज्जथं ।
आदीनवो पातुरहु, निब्बिदा समतिट्ठथ ॥
15 ४१३. ततो चित्तं विमुच्चि मे, पस्स धम्मसुधम्मत्तं ।
तिस्सो विज्जा अनुप्पत्ता, कतं बुद्धस्स सासनं” ति—

इमा गाथा अभासि ।

- तत्थ पण्णवीसतिवस्सानि, यतो पब्बजितो अहं ति यतो पट्टाय
अहं पब्बजितो तानिमानि पण्णवीसतिवस्सानि । अच्छरासद्धातमत्तं
20 पि, चेतोसन्तिमनज्झगं ति सोहं एत्तकं कालं ब्रह्मचरियं चरन्तो
अच्छरासद्धातमत्तं पि अङ्गुलिफोटनमत्तं पि खणं चेतोसन्ति चेतसो
समाधानं न लभि ।

एवं पन अलद्धा चित्तस्सेकगतं, तत्थ कारणमाहु “कामरागेन
अट्टितो^३” ति । तत्थ अट्टितो ति पीठितो, अभिभूतो ति अत्थो ।

१. किलेसाभिभवना—सी० ।

२. पत्वा—सी० ।

३. अट्टितो—सी० ।

४-५. विहारानुपनिक्खमि—सी० ।

५. ‘अट्टितो’ सी० पोत्थके सम्बत्थ ।

बाहा पग्गय्ह कन्दन्तो ति “इदमिध अतिविय अयुत्तं वत्तति, यदाहं
निय्यानिके सासने पब्बजित्वा अत्तानं किलेसपङ्कतो उद्धरितुं न
सक्कोमी” ति उद्धंमुखो बाहा पग्गय्ह कन्दमानो । विहारा
उपनिक्खामि ति वसनकविहारतो बहि निक्खन्तो ।

येनाधिप्पायेन निक्खन्तो, तं दस्सेतुं “सत्थं वा आहरिस्सामी” 5
ति आदि वुत्तं । तत्थ सत्थं वा आहरिस्सामी ति वा-सद्दो विकप्पनत्थो^१ ।
तेन^२ “ख्खा^३ वा पपतिस्सामि, उब्बन्धित्वा वा मरिस्सामी” ति
आदिके मरणप्पकारे सङ्गण्हाति । सिक्खं ति अधिसीलसिक्खं ।
पच्चक्खं ति पच्चाचिक्खन्तो परिच्चजन्तो । “पच्चक्खा”
ति पि पाळि, पच्चक्खाया ति अत्थो । कालं ति मरणं, कथं हि नाम 10
मादिसो सिक्खापच्चक्खानेन कालं करेय्या ति अत्थो । सिक्खा-
पच्चक्खानं हि अरियस्स विनये मरणं नाम । यथाह भगवा “मरणं
हेतं, भिक्खवे, यो सिक्खं पच्चक्खाय हीनायावत्तती” (म. नि३, ५२)
ति । “सिक्खं पच्चक्खा” ति पन पाठे कथं हि नाम मादिसो सिक्खं
पच्चक्खाय कालं करेय्य, सिक्खासमङ्गी एव पन हुत्वा कालं करेय्य, 15
तस्मा सत्थं वा आहरिस्सामि, को अत्थो जीवितेन मे ति योजना ।

B. 99

तदाहं ति यदा किलेसाभिभवेन समणधम्मं कातुं असमत्थताय
जीविते निब्बिन्दन्तो^३ तदा । खुरं ति निसितखुरं, खुरसदिसं वा
सत्थकं । मञ्जकम्हि उपाविसि ति परेसं निवारणभयेन ओवरकं
पविसित्वा मञ्चके निसीदि । परिनीतो ति उपनीतो, गले ठपितो ति 20
अधिप्पायो । धमनि ति “कण्ठे धमनि, कण्ठधमनि गलवलयं” ति पि
वदन्ति । छेत्तुं ति छिन्दितुं ।

ततो मे मनसीकारो, योनिसो उदपज्जथा ति “यदाहं
मरिस्सामी” ति कण्ठे धमनि छिन्दितुं खुरं उपनेसि, ततो परं
“अरोगं नु खो मे सीलं” ति पच्चवेक्खन्तस्स अक्खण्डं अच्छिद्दं 25

१. विकप्पत्थो—सी० ।

२-२. पपाते—सी० ।

३. निब्बिन्नो—सी० ।

- सुपरिसुद्धं सीलं दिस्वा पीति उप्पज्जि, पीतिमनस्स कायो पस्सम्भि,
 पस्सद्धकायस्स निरामिसं सुखं अनुभवन्तस्स चित्तस्स समाहितताय^१
 विपस्सनावसेन योनिसो मनसिकारो उप्पज्जि । अथ वा ततो ति
 कण्ठे खुरस्स उपनयतो^२ वणे जाते उप्पन्नं वेदनं विक्खम्भेन्तो
 5 विपस्सनाय वसेन योनिसोमनसिकारो उप्पज्जि, इदानीं ततो परं
 मग्गफलपच्चवेक्खण्णाणं उप्पन्नभावं दस्सेतुं “आदीनवो पातुरहू”
 ति आदि वुत्तं । तं हेट्ठा वुत्तत्थमेव ।

सप्पदासत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

७. कातियानत्थेरगाथावण्णना

- उट्ठेही ति आदिका आयस्मतो कातियानत्थेरस्स गाथा । का
 उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि
 10 उपचिनित्वा^३ इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं अञ्जतरस्स कोसिय-
 B. 100 गोत्तस्स ब्राह्मणस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्तो, मातुगोत्तवसेन पन
 कातियानो ति लद्धनामो वयप्पत्तो सामञ्जकानित्थेरस्स गिहिसहायो
 थेरं दिस्वा पब्बजितो समणधम्मं करोन्तो रत्ति “निदाभिभवं
 विनोदेस्सामी” ति चङ्कमं आरुहि । सो चङ्कमन्तो निदाय अभिभूतो
 15 पचलायमानो परिपतित्वा तत्थेव अनन्तरहिताय भूमिया निपज्जि,
 सत्था तस्स तं पवत्ति दिस्वा सयं तत्थ गन्त्वा आकासे ठत्वा
 “कातियाना^४” ति सञ्ज^५ अदासि । सो सत्थारं दिस्वा उट्ठित्वा
 वन्दित्वा^६ संवेगजातो अट्ठासि । अथस्स सत्था धम्मं देसेन्तो—

४११. उट्ठेहि निसीद कातियान,
 20 मा निदाबहुलो अहु जागरस्सु ।
 मा तं अलसं पमत्तबन्धु,
 कूटेनेव जिनातु मच्चुराजा ॥

१. समाहितता—सी० ।

२. उपनयनतो पच्छा—सी० ।

३. उपचिन्नन्तो—सी० ।

४-५. ‘कातिसञ्जं’—सी० ।

५. सी० पोत्थके नत्थि ।

४१२. सेय्यथापि? महासमुद्दवेगो,
एवं जातिजरा'ति वत्तते तं ।
सो करोहि सुदीपमत्तनो त्वं,
न हि ताणं तव विज्जतेव अञ्जं ॥
४१३. सत्था हि विजेसि मग्गमेतं, 5
सङ्गा जातिजराभया अतीतं ।
पुब्बापररत्तमप्पमतो,
अनुयुञ्जस्सु दळ्ळं करोहि योगं ॥
४१४. पुरिमानि पमुञ्च बन्धनानि,
सङ्घाटिखुरमुण्डभिव्वभोजी । 10
मा खिड्डारतिं च मा निदं,
अनुयुञ्जित्थ भाय कातियान ॥
४१५. भायाहि जिनाहि कातियान,
योगव्वेमपथेसु कोविदोसि ।
पप्पुय्य अनुत्तरं विसुद्धि, 15
परिनिब्बाहिसि वारिना व जोति ॥
४१६. पज्जोतकरो? परित्तरंसो, B. 101
वातेन विनम्यते लता व ।
एवं पि तुवं अनादियानो,
मारं इन्दसगोत्त निद्धुनाहि । 20
सो वेदयितासु वीतरागो,
कालं कल्ल इधेव सीतिभूतो' ति—

इमा गाथा अभासि ।

तत्थ उट्ठेही ति निदूपगमनतो उट्ठहन्तो उट्ठानवीरियं करोहि ।
यस्मा निपज्जा नाम कोसज्जपक्खिया, तस्मा मा सयि । निसीदा 25

ति पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं कायं पणिधाय परिमुखं सति उपट्टपेत्वा
 निसीद । कातियाना ति तं नामेन आलपति । मा निदाबहुलो अहं
 ति निदाबहुलो निदाभिभूतो मा अहु । जागरस्सू ति^१ जागर^१,
 जागरियमनुयुत्तो होहि । मा तं अलसं ति जागरियं अननुयुञ्जन्तं
 5 तं अलसं कुसीतं पमत्तबन्धु^२ मच्चुराजा कूटेनेव अदुहनेन^३ विय
 नेसादो मिगं वा पक्खि वा जरारोगेहि^४ मा जिनातु मा अभिभवतुं
 मा अज्भोत्थरतु ति अत्थो ।

सेय्यथा पी ति सेय्यथा अपि^५ । महासमुद्वेगो ति महासमुद्वस्स
 ऊमिवेगो । एवं ति यथा नाम महासमुद्वऊमिवेगो उपरूपरि उद्वहन्तो
 10 तं अभिक्कमितु^६ असक्कोन्तं पुरिसं अभिभवति, एवं जाति जरा
 च कोसज्जाभिभूतं तं अतिवत्तते उपरूपरि अज्भोत्थरति । सो
 करोही ति सो त्वं कातियान चतूहि ओघेहि अनज्भोत्थरणीयं
 अरहत्तफलसङ्घातं सुदीपं अत्तनो करोहि अत्तनो सन्ताने उप्पादेहि ।
 न हि ताणं तव विज्जतेव अञ्जं ति ही हेतुअत्थे निपातो, यस्मा ततो
 15 अग्नफलतो अञ्जं तव ताणं नाम इध वा दुरं वा न उपलब्भति,
 तस्मा तं अरहत्तसङ्घातं सुदीपं करोही ति ।

सत्था हि विजेसि मग्गमेतं ति यं साधेतुं अविसहन्ता यतो
 पराजिता पुथू अञ्जतिथिया, तदेतं तस्स सुदीपस्स कारणभूतं
 पञ्चविधसङ्गतो जातिआदिभयतो च अतीतं अरियमग्गं देवपुत्त-
 20 मारादिके अभिभवित्वा तुय्हं सत्था विजेसि साधेसि । यस्मा सत्थु
 B. 102 सन्तकं^७ नाम सावकेन अधिगन्तब्बं न विस्सज्जेतब्बं, तस्मा तस्स
 अधिगमाय पुब्बरत्तापररत्तं पुरिमयामं पच्छिमयामं च अप्पमत्तो
 सतो सम्पजानो हुत्वा अनुयुञ्ज योगं भावनं दळ्हं च करोहि ।

१-१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. 'मारो' सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

३. अदुहनेन—सी० ।

४. जरारोगेन—सी० ।

५-५. सा यथा पीती सेय्यथापि—सी० ।

६. अतिक्कमितुं—सी० ।

७. सन्तिका—सी० ।

पुरिमानि पमुञ्च बन्धनानी ति पुरिमकानि गिहिकाले आबद्धानि
गिहिवन्धनानि कामगुणबन्धनानि पमुञ्च विस्सज्जेहि, तत्थ अनपेक्खो
होहि । सङ्घाटिखुरमुण्ड भिक्खभोजी ति सङ्घाटिधारी खुरेन कत-
सिरमुण्डो भिक्खाहारभोजी^१, तिविधं पेत्तं पुरिमबन्धनपमोक्खस्स
खिड्डारतिनिद्धाननुयोगस्स च कारणवचनं । यस्मा त्वं सङ्घाटिपारुतो 5
मुण्डो भिक्खाहारो जीवति, तस्मा ते कायसुखानुयोगो खिड्डारति-
निद्धानुयोगो च न युत्तो ति ततो पुरिमानि पमुञ्च बन्धनानि
खिड्डारतिं निदं च मानुयुञ्जित्था ति योजना । ज्ञाया ति भायस्सु
आरम्मणूपनिज्झानं अनुयुञ्ज^२ ।

तं पन अनुयुञ्जन्तो येन भानेन भायतो^३ किलेसा सब्बसो 10
जिता होन्ति, तं लक्खणूपनिज्झानं अनुयुञ्जा ति दस्सेन्तो “भाया
हि जानाही” ति आह । योगक्खेमपथेसु कोविदोसी ति चतूहि योगेहि
खेमस्स निब्बानस्स पथभूतेसु बोधिपक्खियधम्मेषु कुसलो छेको असि^४,
तस्मा भावनं उस्सुक्कापेन्तो अनुत्तरं उत्तररहितं विसुद्धिं निब्बानं
अरहत्तं च पप्पुय्य पापुणित्वा पन त्वं परिनिब्बाहिसि । वारिनाव 15
जोती ति महता सलिलवुट्ठिनिपातेन अग्गिक्खन्धो विय
अरियमग्गवुट्ठिनिपातेन परिनिब्बायिस्सति ।

पज्जोतकरो ति पज्जोतिं करो पदीपो । परित्तरंसो ति
खुद्दकच्चिको^५ । विनम्यते ति विनमीयति अपनिययति । लता वा ति
वल्लि विय । इदं वुत्तं होति—यथा वट्ठिआदिपच्चयवेकल्लेन परित्त- 20
रंसो मन्दपभो^६ पदीपो अप्पिका लता वा वातेन विधमिययति विद्धं-
सिययति, एवं तुवं पि । कोसियगोत्तताय इन्दसगोत्त इन्दसमानगोत्त ।
मारं तस्स वसे अनावत्तना अनुपादानतो च अनादियानो, निद्धुनाहि
विधभेहि विद्धंसेहि, एवं पन विद्धंसमानो सो त्वं वेदयितासु सब्बासु

१. ‘ति’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

२. यतो—सी० ।

३. कुण्ठगिसिखो—सी० ।

४. सी० पोत्थके नरिथ ।

५. होहि—सी० ।

६. हतप्पभो—सी० ।

B. 103

वेदनासु विगतच्छन्दरागो इधेव इमस्मिं येव अत्तभावे सब्बकिलेसदरथ-
परिच्छाहाभावेन सीतिभूतो निब्बुतो अत्तनो परिनिब्बानकालं कङ्क-
आगमेही ति । एवं सत्थारा अनुपादिसेसं निब्बानं पापेत्वा देसनाय-
कताय थेरो देसनावसाने विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पापुणि । अरहत्तं
5 पन पत्वा सत्थारा देसितनियामेनेव इमा गाथा अभासि । ता एव
इमा गाथा थेरस्स अञ्जाव्याकरणं च जाता ।

कातियानत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

८. मिगजालत्थेरगाथावण्णना

सुदेसितो ति आदिका आयस्मतो मिगजालत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि
उपचिनन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं विसाखाय महाउपासिकाय
10 पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, मिगजालोत्तिस्स नामं अहोसि । सो
विहारं गन्त्वा अभिण्हसो धम्मस्सवनेन पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा
विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पत्वा अञ्जं व्याकरोन्तो—

४१७. “सुदेसितो चक्खुमता, बुद्धेनादिच्चबन्धुना ।
सब्बसंयोजनातीतो, सब्बवट्ठविनासनो ॥
- 15 ४१८. निय्यानिको उत्तरणो, तण्हामूलविसोसनो ।
विसमूलं आघातनं, छेत्वा पापेति निब्बुत्ति ॥
४१९. अञ्जाणमूलभेदाय, कम्मयन्तविघाटनो ।
विञ्जाणानं परिग्गहे, आणवजिरनिपातनो ॥
- 20 ४२०. वेदनानं विञ्जापनो, उपादानप्पमोचनो ।
भवं अङ्गारकासुं व, आणेन अनुपस्सनो ॥
४२१. महारसो सुगम्भीरो, जरामच्चुनिवारणो ।
अरियो अट्टङ्गिको मग्गो, दुक्खूपसमनो सिवो ॥

४२२. कम्मं कम्मन्ति अत्वान, विपाकं च विपाकतो ।
पटिच्चुप्पन्नधम्मानं, यथावा लोकदस्सनो ॥
महाखेमङ्गमो सन्तो, परियोसानभट्ठको" ति—

इमा गाथा अभासि ।

तत्थ सुदेसितो ति सुट्ठु देसितो, वेनेय्यज्झासयानुरूपं दिट्ठधम्मिक- 5 B. 104
सम्परायिकपरमत्थानं याथावतो विभावनवसेन देसितो ति अत्थो ।
अथ वा सुदेसितो ति सम्मा देसितो, पवत्तिनिवत्तीनं तदुभयहेतूनं च
अविपरीततो पकासनवसेन भासितो स्वाख्यातो ति अत्थो । चक्खुमता
ति मंसचक्खु दिब्बचक्खु पञ्चाचक्खु बुद्धचक्खु समन्तचक्खू ति इमेहि
पञ्चहि चक्खूहि चक्खुमता । बुद्धेना ति सब्बञ्जुबुद्धेन । आदिच्चबन्धुना 10
ति आदिच्चगोत्तेन । दुविधो हि लोके खत्तियवंसो आदिच्चवंसो
सोमवंसो ति । तत्थ आदिच्चवंसो ओक्काकराजवंसो^१ ति^१ जानितब्बं,
ततो सञ्जातताय साकिया आदिच्चगोत्ता ति भगवा "आदिच्चबन्धू"^२
ति वुच्चति^२ । अथ वा आदिच्चस्स बन्धू ति पि भगवा आदिच्चबन्धु-
स्वायमत्थो हेट्ठा वुत्तोयेव । कामरागसंयोजनादीनं सब्बेसं^३ 15
संयोजनानं^३ समतिक्कमनभावतो^४ सब्बसंयोजनातीतो ततो एव
किलेसकम्मविपाकवट्ठानं विनासनतो विद्धंसनतो सब्बवट्ठविनासनो
संसारचारकतो^५ निय्यानतो निय्यानिको संसारमहोघतो समुत्तरणट्ठेन^६
उत्तरणो कामतण्हादीनं सब्बतण्हानं मूलं अविज्जं अयोनिसो
मनसिकारं च विसोसेति सुक्खापेती ति तण्हामूलविसोसनो तिण्णं पि 20
वेदानं सम्पटिवेधस्स विद्धंसनतो विसस्स दुक्खस्स कारणत्ता विसमूलं
सत्तानं व्यसनुप्पत्तिट्ठानताय आघातनं कम्मं किलेसं वा छेत्त्वा
समुच्छिन्दित्वा निब्बुतिं^७ निब्बानं पापेति ।

१-१. राजा ति—सी० ।

२-२. आदिच्चबन्धु—सी० ।

३-३. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. समतिक्कमनतो—सी० ।

५. संसारचारकतो—सी० ।

६. उत्तरणट्ठेन—सी० ।

७. 'ति' सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

अञ्जाणस्स मूलं^१ अयोनिसो मनसिकारो आसवा च “आसव-
समुदया अविज्जासमुदयो” (म० नि० १, ७४) ति हि वुत्तं, तस्स
भेदाय वजिरूपमञ्जाणेन भिन्दनत्थाय । अथ वा “अविज्जापच्चया
सङ्खारा” (सं० नि० २, ३) ति आदिवचनतो अञ्जाणं मूलं एतस्सा
5 ति अञ्जाणमूलं, भवचक्कं, तस्स मग्गञ्जाणवजिरेन पदालनत्थं
देसितो ति सम्बन्धो । कम्मयन्तविघाटनो ति कम्मघटितस्स अत्त-
भावयन्तस्स विद्धंसनो । विज्जाणानं परिग्गहे ति कामभवादीसु
यथासककम्मुना विज्जाणग्गहणे उपट्ठिते ति वचनसेसो । तत्थ तत्थ
हि भवे पटिसन्धिया गहिताय तं तं-भवनिस्सितविज्जाणानि^२ पि
B. 105 10 गहितानेव होन्ति^३ । ज्ञाणवजिरनिपातनो ति ज्ञाणवजिरस्स निपातो,
ज्ञाणवजिरं निपातेत्वा तेसं पदालेता^४ । लोकुत्तरधम्मो हि उप्पज्ज-
मानो सत्तमभवादीसु^५ उप्पज्जनारहानि विज्जाणानि भिन्दत्तमेव
उप्पज्जती ति ।

वेदनानं विज्जापनो ति सुखादीनं तिस्सन्नं वेदनानं यथाक्कमं
15 दुक्खसल्लानिच्चवसेन याथावतो पवेदको । उपादानप्पमोचनो ति
कामुपादानादीहि चतूहि पि उपादानेहि चित्तसन्तानस्स विमोचको ।
भवं अङ्गारकासुं व, ज्ञाणेन अनुपस्सनो ति कामभवादिनवविधं पि
भवं एकादसहि अग्गीहि आदित्तभावतो साधिकपोरिसं अङ्गारदासुं
विय मग्गञ्जाणेन अनुपच्चक्खतो दस्सेता ।

20 सन्तपणीतभावतो^६ अतित्तिकरट्ठेन महारसो परिज्जादिवसेन
वा महाकिच्चताय सामञ्जसफलवसेन महासम्पत्तिताय च महारसो
अनुपचितसम्भारेहि दुरवगाहताय अलब्भनेय्यपतिट्ठताय च सुट्ठु
गम्भीरो जरामच्चुनिवारणो आयति भवाभिनिष्पत्तिया^६ निवत्तनेन

१. ‘अञ्जाणमूलं’ सी० पोत्थके
अधिको पाठो ।

३. पदालनो—सी० ।

५. सन्तपणीत भावा—सी० ।

२-२. भवनियतविज्जाणट्ठिति गतिपव
होति—सी० ।

४. सत्तमभवादीसु—सी० ।

६. भवाभिनिष्पत्तिया—० ।

जराय मच्चुनो च पटिसेधको । इदानि यथावुत्तगुणविसेसयुत्तं धम्मं
सरूपतो दस्सेन्तो “अरियो अट्ठङ्गिको” ति वत्वा पुनपि तस्स
कतिपये गुणे विभावेतुं “दुक्खूपसमनो सिवो” ति आदिमाह ।
तस्सत्थो—परिसुद्धट्टेन अरियो सम्मादिट्ठिआदिअट्ठधम्मसमोधानताय
अट्ठङ्गिको निब्बानगवेसनट्टेन मग्गो सकलवट्ठदुक्खवूपसमनट्टेन^२ 5
दुक्खवूपसमनो^३ खेमट्टेन सिवो ।

यथा इतो बाहिरकसमये असम्मासम्बुद्धपवेदितत्ता कम्मविपाको^४
विपल्लासो^५ सिया ति^६ एवं अविपल्लासेत्वा पटिच्चुप्पन्नधम्मानं^६
पटिच्चसमुप्पन्नेसु धम्मेसु कम्मं कम्मन्ति विपाकं च विपाकतो अत्तवान्
पुब्बभागजाणेन जाननहेतु सस्सतुच्छेदग्गाहानं^७ विधमनेन^८ याथावतो 10
आलोकदस्सनो तक्करस्स लोकुत्तरआणालोकस्स दस्सनो । केनचि
कञ्चि कदाचि पि अनुपद्दुतत्ता महाखेमं निब्बानं गच्छति सत्ते
गमेति चा ति महाखेमङ्गमो सब्बकिलेसदरथपरिव्ठाहवूपसमनतो
सन्तो अकुप्पाय चेतोविमुत्तिआ अनुपादिसेसाय च निब्बानधातुआ
पापनेन परियोसानभट्ठको सुदेसितो चक्खुमता ति योजना । 15

एवं थेरो नानानयेहि अरियधम्मं पसंसन्तो तस्स धम्मस्स B. 106
अत्तना अधिगतभावं अज्जापदेसेन पकासेसि ।

मिगजालत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

६. पुरोहितपुत्तजेन्तत्थेरगाथावण्णना

जातिमदेन मत्तोहं ति आदिका आयस्मतो जेन्तत्थेरस्स गाथा ।
का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. ० वूपसमनतो—सी० ।

३. दुक्खूपसमनो सी० ।

४. कम्मविपाका—सी० ।

५-५. विप्ल्लासियन्ति—सी० ।

६. पच्चुप्पन्नधम्मानं—सी० ।

७-७. सस्सतुच्छेदग्गहनविधमेन—सी० ।

पुञ्जानि उपचिन्तिता इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं कोसलरज्जो
पुरोहितस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, तस्स जेन्तोति नामं अहोसि । सो
वयप्पत्तो जातिमदेन भोगइस्सरियरूपमदेन^१ च मतो^२ अज्जे
हीठेन्तो गरुट्टानियानं पि अपचित्तिं अकरोन्तो मानथद्धो विचरति ।
5 सो एकदिवसं सत्थारं महितिया परिसाय परिवुत्तं धम्मं देसेन्तं दिस्वा
उपसङ्कमन्तो “सचे मं समणो गोतमो पठमं आलपिस्सति,^३ अहं पि
आलपिस्सामि । नो चे, नालपिस्सामी” ति^३ चित्तं उप्पादेत्वा
उपसङ्कमित्वा ठितो भगवति पठमं अनालपन्ते सयं पि मानेन अनाल-
पित्वा गमनाकारं दस्सेसि । तं भगवा—

10 “न मानं ब्राह्मण साधु, अत्थिकस्सीध ब्राह्मण ।
येन अत्थेन आगच्छि, तमेवमनुब्रूह्ये^४” ति—

गाथाय अज्झभासि । सो “चित्तं मे समणो गोतमो जानाती”
(सं० नि. १, १७७) ति अभिप्पसन्नो भगवतो पादेसु सिरसा निप-
तित्वा परमनिपच्चकारं कत्वा—

15 “केसु न मानं कयिराथ, केसु चस्स सगारवो ।
क्यस्स अपचिता अस्सु, क्यस्सु साधु सुपूजिता”
(सं० नि. १, १७८) ति—

पुच्छि । तस्स भगवा—

20 “मातरि पितरि चा पि, अथो जेट्ठम्हि भातरि ।
आचरिये चतुत्थम्हि, समणब्राह्मणेसु^५ च^५ ॥
तेसु न मानं कयिराथ, तेसु अस्स सगारवो ।
क्यस्स अपचिता अस्सु, त्यस्सु साधु सुपूजिता ॥
अरहन्ते सीतीभूते, कतकिच्चे अनासवे ।
निहुच्च मानं अत्थद्धो, ते नमस्से अनुत्तरे”
25 (सं० नि. १, १७८) ति—

B. 107

१. भोगमदेन इस्सरियरूप मदेन—सी० । २. ‘हुत्वा’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।
३-३. नालपिस्स, न खो तं आलपिस्सामी ४. ० ब्रूह्या—सी० ।
ति—सी० । ५-५. सी० पोत्थके नत्थि ।

पञ्चं विस्सज्जेन्तो धम्मं देसेसि । सो ताय देसनाय सोतापन्नो हुत्वा
पब्बजित्वा विपस्सनाय कम्मं करोन्तो अरहत्तं पत्वा अत्तनो
पटिपत्तिकित्तनमुखेन अञ्जं व्याकरोन्तो—

४२३. “जातिमदेन मत्तोहं, भोगइस्सरियेन च ।

सण्थानवण्णरूपेन, मदमत्तो अचारिहं ॥

5

४२४. नात्तनो समकं कञ्चि, अतिरेकं च मञ्जिसं ।

अतिमानहतो बालो, पत्थद्धो उस्सितद्धजो ॥

४२५. मातरं पितरं चा पि, अञ्जे पि^१ गरुसम्मते ।

न कञ्चि अभिवादेसि, मानत्थद्धो अनादरो ॥

४२६. दिस्वा विनायकं अगं, सारथीनं वरुत्तमं ।

तपन्तमिव आदिच्चं, भिक्खुसंघपुरक्खतं ॥

10

४२७. मानं मदं च छडुत्वा, विप्पसन्नेन चेतसा ।

सिरसा अभिवादेसि, सब्बसत्तानमुत्तमं ॥

४२८. अतिमानो च ओमानो, पहीना सुसमूहता ।

अस्मिमानो समुच्छिन्नो, सब्बे मानविधा हुता” ति—

15

इमा गाथा अभासि ।

तत्थ जातिमदेन मत्तोहं ति अहं उदिच्चे^२ ब्राह्मणकुले निब्बत्तो,
“न मादिसो उभतो सुजातो अञ्जो अत्थी” ति कुलमानेन मत्तो
मानत्थद्धो अचारि ति योजना । भोगइस्सरियेन चा ति विभवेन
आधिपच्चेन च हेतुभूतेन भोगसम्पदं च इस्सरियसम्पदं च पटिच्च
उप्पन्नमदेन मत्तो अहं अचारि ति योजना । सण्थानवण्णरूपेना ति
सण्थानं आरोहपरिणाहसम्पत्ति, वण्णो ओदातसामतादिद्विसम्पत्ति,
रूपं अङ्गपच्चङ्गसोभा । इधा पि वुत्तनयेन योजना वेदितब्बा ।
मदमत्तो ति वुत्तप्पकारतो अञ्जेन पि मदेन मत्तो ।

20

B. 108

नात्तनो समकं कञ्ची^१ ति अत्तनो^२ समकं सदिसं जातिआदीहि समानं अतिरेकं वा कञ्चि न मञ्जिसं न मञ्जि, मया समानं पि न मञ्जि, कुतो^३ अधिकं^४ ति अधिप्पायो । अतिमानहतो बालो ति बालो^५ अहं^६ ततो बालभावतो अतिमानेन खतूपहतकुसलाचारो,
 5 ततो एव पत्थद्धो उस्सितद्धजो थम्भवसेन गरूनं पि निपच्चकारस्स अकरणतो भुसं थद्धो अनोनमनथद्धजातो उस्सितमानद्धजो ।

वुत्तमेवत्थं पाकटतरं कातुं “मातरं” ति आदि वुत्तं । तत्थ अञ्जे ति जेट्टभातुआदिके, समणब्राह्मणे च । गरुसम्मते ति गरुति सम्मते गरुट्टानिये । अनादरो ति आदररहितो ।

- 10 दिस्वा विनायकं अगं ति एवं मानथद्धो हुत्वा विचरन्तो दिट्ठधम्मिकसम्परायिकपरमत्थेहि वेनेय्यानं विनयनतो सयम्भुताय नायकभावतो च विनायकं । सदेवके लोके सीलादिगुणेहि सेट्टभावतो अगं । पुरिसदम्मानं अच्चन्तताय दमनतो सारथीनं बरुत्तमं अतिविय उत्तमं व्यामप्पभादिओभासेन आदिच्चमिव तपन्तं ओभासन्तं
 15 भिक्खुसंघपुरक्खतं धम्मं देसेन्तं सब्बसत्तानं उत्तमं सत्थारं दिस्वा बुद्धानुभावेन सन्तज्जितो “अहुमेव सेट्टो, अञ्जे हीना” ति पवत्तमानं भोगमदादिमदं च छड्डुत्वा पहाय विप्पसन्नेन चेतसा सिरसा अभिवादेसिं ति योजना । कथं पनायं मानथद्धो समानो सत्थु दस्सनमत्तेन मानं पहासी ति ? न खो पनेतं एवं दट्ठब्बं । सत्थु
 20 दस्सनमत्तेन मानं न^६ पहासि “न मानं ब्राह्मण साधू” ति^६ आदिकाय पन देसनाय मानं पहासि । तं सन्धाय वुत्तं “मानं मदं च छड्डुत्वा, विप्पसन्नेन चेतसा । सिरसा अभिवादेसिं” ति । विप्पसन्नेन चेतसा ति च इत्थम्भूतलक्खणे करणवचनं दट्ठब्बं ।

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. ‘मम’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

३. ‘ततो’ सी० पोत्थके अधिको पाठो । ४. अधिकतरं—सी० ।

५-५. सी० पोत्थके नत्थि ।

६-६. पहासी ति ? तसेव अनुब्रूहया—सी० ।

“अहमेव सेट्ठो” ति पवत्तो मानो अतिमानो । “इमे पन
निहीना” ति अञ्जे हीनतो^१ दहन्तस्स मानो “ओमानो” ति वदन्ति ।
“सेय्योहमस्मी^२” ति पन अञ्जं अतिक्कमित्वा अत्तानं सेय्यतो
दहन्तस्स पवत्तो सेय्यमानो अतिमानो । “हीनोहमस्मी” ति पवत्तो
हीनमानो ओमानो । पहीना सुसमूहता ति हेट्ठिममग्गेहि पहीना 5
हुत्वा अग्गमग्गेन सुट्ठु समुग्घाटिता । अस्मिमानो ति “एसोहमस्मी”
ति खन्धे “अहं” ति गहणवसेन पवत्तमानो । सब्बे ति न केवलं
अतिमानओमानअस्मिमाना एव, अथ खो सेय्यस्स सेय्यमानादयो
नवविधा अन्तरभेदेन अनेकविधा च सब्बे मानविधा मानकोट्टासा
हता अग्गमग्गेन समुग्घाटिता ति ।

10

पुरोहितपुत्तजेन्तत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१०. सुमनत्थेरगाथावण्णना

यदा नवो पब्बजितो ति आदिका आयस्मतो सुमनत्थेरस्स
गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ
भवे पुञ्जानि उपचिन्ततो सिखिस्स भगवतो काले मालाकारकुले^३
निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो एकदिवसं सिखि भगवन्तं पस्सित्वा^४
पसन्नमानसो सुमनपुप्फेहि पूजं अकासि । सो तेन पुञ्जकम्मेन 15
देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मि बुद्धुप्पादे अञ्जतरस्स उपासकस्स
गेहे पटिसन्धि गण्हि । सो च उपासको आयस्मतो अनुरुद्धत्थेरस्स
उपट्ठाको अहोसि । तस्स च ततो पुब्बे जाताजाता^५ दारका मरिंसु ।
तेन सो “सचाहं इदानि एकं पुत्तं लभिस्सामि, अय्यस्स अनुरुद्ध-
त्थेरस्स सन्तिके पब्बाजेस्सामी” ति चित्तं उप्पादेसि । सो च 20

१. निहीनतो—सी० ।

२. सेट्ठोहमस्मी—सी० ।

३. कुलगेहे—सी० ।

४. दिस्वा—सी० ।

५. जाता—सी० ।

- दसमासच्चयेन जातो अरोगोयेव हुत्वा अनुक्कमेन वड्ढेन्तो
सत्तवस्सिको अहोसि, तं पिता थेरस्स सन्तिके पब्बाजेसि । सो
पब्बजित्वा ततो^१ परिपक्कजाणत्ता विपस्सनाय कम्मं करोन्तो
नचिरस्सेव छळभिञ्जो हुत्वा थेरं उपट्ठहन्तो “पानीयं आहरिस्सामी”
5 ति घटं आदाय इद्धिया अनोतत्तदहं अगमासि । अथेको^२ मिच्छा-
दिट्ठिको नागराजा अनोतत्तदहं पटिच्छादेन्तो सत्तक्खत्तुं भोगेन
B. 110 परिक्खपित्वा उपरि महन्तं फणं कत्वा^३ सुमनस्स पानीयं गहेतुं
ओकासं न देति । सुमनो गरुळरूपं गहेत्वा तं^४ नागराजं अभिभवित्वा
पानीयं गहेत्वा थेरस्स वसनट्ठानं उद्दिस्स आकासेन गच्छति । तं
10 सत्था जेतवने निसिन्नो तथा गच्छन्तं दिस्वा धम्मसेनापतिं आमन्तेत्वा
“सारिपुत्त इमं पस्सा” ति आदिना चतूहि गाथाहि तस्स गुणे
अभासि । अथ सुमनत्थेरो—

४२९. “यदा नवो पब्बजितो, जातिया सत्तवस्सिको ।
इद्धिया अभिभोत्वान, पन्नगिन्दं महिद्धिकं ॥
15 ४३०. उपज्झायस्स उदकं, अनोतत्ता महासरा ।
आहरामि ततो दिस्वा, मं सत्था एतदब्रवि ॥
४३१. सारिपुत्त इमं पस्स, आगच्छन्तं कुमारकं ।
उदककुम्भमादाय^५, अज्झत्तं सुसमाहितं ॥
४३२. पासादिकेन वत्तेन, कल्याणइरियापथो ।
20 सामणेरो^१ नुरुद्धस्स, इद्धिया च विसारदो ॥
४३३. आजानीयेन आजञ्जो, साधुना साधुकारितो ।
विनीतो अनुरुद्धेन, कतकिच्चेन सिक्खितो ॥
४३४. सो पत्वा परमं सन्ति, सच्छिकत्वा अकुप्पतं ।
सामणेरो स सुमनो, मा मं जञ्जाति इच्छती” ति—

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. तत्थेको—सी ।

३. करित्वा—सी० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. उदकुम्भकमादाय—सी० ।

अञ्जाव्याकरणवसेन छ गाथा अभासि ।

तत्थ आदितो द्वे गाथा सुमनत्थेरेनेव भासिता, इतरा चतस्सो
तं पसंसन्तेन सत्थारा भासिता । ता^१ सब्बा एकज्झं कत्वा सुमनत्थेरो
पच्छा अञ्जाव्याकरणवसेन अभासि । तत्थ पन्नगिन्दं ति नागराजं ।
ततो ति तत्थ, यदा नवो पब्बजितो जातिया सत्तवस्सिको इद्धिबलेन 5
महिद्धिकं नागराजं अभिभवित्वा अनोत्तदहतो उपज्झायस्स
पानीयं आहरामि, तस्मिं काले ति अत्थो ।

मं उद्दिस्स मय्हं सत्था एतदब्रवि,^२ तं^३ दस्सेन्तो “सारिपुत्त इमं
पस्सा” ति आदिमाह । अज्झत्तं सुसमाहितं ति विसयज्झत्तभूतेन
अग्गफलसमाधिना सुद्धु समाहितं ।

B. 111

10

पासादिकेन वत्तेना ति पस्सन्तानं पसादावहेन आचारवत्तेन,
करणत्थे इदं करणवचनं । कल्याणइरियापथो ति सम्पन्निरियापथो ।
पासादिकेन वत्तेना ति वा इत्थम्भूतलक्खणे करणवचनं । समणस्स
भावो सामण्यं, सामञ्जं ति अत्थो । तदत्थं ईरति पवत्तती ति
सामणेरो, समणुद्देशो । इद्धिया च विसारवो ति इद्धियं पि व्यत्तो 15
सुकुसलो । आजानीयेना ति पुरिसाजानीयेन । अत्तहितपरहितानं
साधनतो साधुना कतकिच्चेन अनुरुद्धेन^४ साधु उभयहितसाधको, सुद्धु
वा आजञ्जो^५ कारितो^५ दमितो । अग्गविज्जाय विनीतो असेक्ख-
भावापादनेन सिक्खितो सिक्खापितो ति अत्थो ।

सो सामणेरो सुमनो परमं सन्तिं निब्बानं पत्वा अग्गमग्गा- 20
धिगमेन अधिगन्त्वा सच्छिक्त्वा अत्तपच्चक्खं कत्वा अकुप्पत्तं
अरहत्तफलं अप्पिच्छभावस्स परमुक्कंसगतत्ता मा मं जञ्जा ति मं
“अयं खीणासवो” ति वा “छळभिञ्जो” ति वा कोचि पि मा
जानेय्या ति इच्छति अभिकङ्खती ति ।

सुमनत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१. सी० पोत्थजे नत्थि ।

२-२. यं पन अब्रवि तं पन—सी० ।

३. ‘साधुना’—सी० पोत्थके अधिको
पाठो ।

४-४. आजञ्जाकारिना—सी० ।

११. न्हातकमुनिथेरगाथावण्णना

- वातरोगाभिनीतो ति आदिका आयस्मतो न्हातकमुनिस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
 पुञ्ञानि उपचिन्तिवा इमस्मि बुद्धुप्पादो राजगहे ब्राह्मणकुले
 निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो विज्जाट्टानादीसु निप्फत्ति गतो न्हातकलक्खण-
 5 योगेन न्हातको ति पञ्ञायित्थ । सो^१ तापसपब्बज्जं पब्बजित्वा
 राजगहस्स तियोजनप्पमाणे ठाने अरञ्ञायतने नीवारेहि यापेन्तो
 अग्गि परिचारयमानो वसति । तस्स सत्था घटे विय पदीपं
 हृदयव्भन्तरे पज्जलन्तं अरहत्तूपनिस्सयं दिस्वा अस्समपदं अगमासि ।
 B. 112 सो भगवन्तं दिस्वा हट्ठतुट्ठो अत्तनो उपकप्पननियामेन आहारं
 10 उपनेसि । तं भगवा परिभुञ्जि । एवं तयो दिवसे दत्वा चतुत्थदिवसे
 “भगवा तुम्हे परमसुखुमाला, कथं इमिना आहारेन यापेथा” ति
 आह । तस्स सत्था अरियसन्तोसगुणं पकासेन्तो धम्मं देसेसि । तापसो
 तं सुत्वा सोतापन्नो हुत्वा पब्बजित्वा अरहत्तं पापुणि । भगवा तं
 अरहत्ते पतिट्ठपेत्वा गतो । सो पन तत्थेव विहरन्तो अपरागे वाता-
 15 बाधेन उपदुतो अहोसि । सत्था तत्थ गन्त्वा पटिसन्थारमुखेन तस्स
 विहारं पुच्छन्तो—

४३५. “वातरोगाभिनीतो त्वं, विहरं कानने वने ।

पविद्धगोचरे लूखे, कथं भिक्खु करिस्ससी” ति—

गाथमाह । अथ थेरो—

- 20 ४३६. “पीतिसुखेन विपुलेन, फरित्वान समुस्सयं ।
 लूखं पि अभिसम्भोन्तो, विहरिस्सामि कानने ॥
 ४३७. भावेन्तो सत्त बोज्झङ्गे, इन्द्रियाणि बलानि च ।
 भानसोखुम्मसम्पन्नो, विहरिस्सं अनासवो ॥
 ४३८. विप्पमुत्तं किलेसेहि, सुद्धचित्तं अनाविलं ॥
 25 अभिण्हं पच्चवेक्खन्तो, विहरिस्सं अनासवो ॥

४३९. अज्झत्तं च बहिद्धा च, ये मे विज्जिज्जसु आसवा ।

सब्बे असेसा उच्छिन्ना, न च उप्पज्जरे पुन ॥

४४०. पञ्चक्खन्धा परिज्जाता, तिट्ठन्ति छिन्नमूलका ।

दुक्खक्खयो अनुप्पत्तो, नत्थि दानि पुनब्भवो" ति—

इमाहि सेसगाथाहि अत्तनो विहारं सत्थु पवेदेसि ।

5

तत्थ भानसोखुम्मसम्पन्नो ति भानसुखुमभावेन^१ समन्नागतो ।
भानसुखुमं^२ नाम अरूपज्भानं, तस्मा अट्ठसमापत्तिलाभिम्ही ति वुत्तं
होति । तेन अत्तनो उभतोभागविमुत्तितं^३ दस्सेति । अपरे पनाहु
"सोखुम्मं ति अगमग्गफलेसु अधिपज्जासिक्खा अधिप्पेता^४, ततो
भानग्गहणेन अत्तनो उभतोभागविमुत्तितं^५ विभावेती" ति । विप्पमुत्तं
किलेसेही ति पटिप्पस्सद्विविमुत्तिया सब्बकिलेसेहि विमुत्तं, ततो एव
सुद्धचित्तं, अनाविलसङ्कप्पताय अनाविलं, तीहि पि पदेहि अरहत्तफल-
चित्तमेव वदति । सेसं हेट्ठा वुत्तनयमेव । इममेव च थेरस्स अज्जा-
व्याकरणं अहोसी ति ।

10 B. 113

नहातकमुनित्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१२. ब्रह्मदत्तत्थेरगाथावण्णना

अक्कोधस्सा ति आदिका आयस्मतो ब्रह्मदत्तत्थेरस्स गाथा । का 15
उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुज्जानि
उपचिनित्वा^१ इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं कोसलरज्जो पुत्तो हुत्वा
निब्बत्ति, ब्रह्मदत्तोतिस्स नामं अहोसि । सो वयप्पत्तो जेतवनमहे
बुद्धानुभावं दिस्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा विपस्सनाय कम्मं करोन्तो
सह पटिसम्भिदाहि ब्रह्मज्जो अहोसि । तं एकदिवसं नगरे पिण्डाय 20

१. ज्ञानेसु सुखुमभावेन—सी० ।

२. ज्ञानसोखुम्मं—सी० ।

३. ० विमुत्ति—सी० ।

४. 'ति' सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

५. ० भागविमुत्तं—सी० ।

६. उपचिनन्तो—सी० ।

चरन्तं अञ्जतरो ब्राह्मणो अक्कोसि । थेरो तं सुत्वा पि^१ तुण्हीभूतो
पिण्डाय चरतियेव, ब्राह्मणो पुनपि अक्कोसियेव^२ । मनुस्सा एवं
अक्कोसन्तं पि नं “अयं थेरो न किञ्चि भणती” ति आहंसु । तं
सुत्वा थेरो तेसं मनुस्सानं धम्मं देसेन्तो—

5 ४४१. “अक्कोधस्स कुतो कोधो, दन्तस्स समजीविनो ।
सम्मदञ्जा विमुत्तस्स, उपसन्तस्स तादिनो ॥

४४२. तस्सेव तेन पापियो, यो कुद्धं पटिकुज्झति ।
कुद्धं अप्पटिकुज्झन्तो, सङ्गामं जेति दुज्जयं ॥

10 ४४३. उभिन्नमत्थं चरति, अत्तनो च परस्स च ।
परं सङ्कपितं अत्वा, यो सतो उपसम्मति ॥

४४४. उभिन्नं तिकिच्छन्तं तं, अत्तनो च परस्स च ।
जना मञ्जन्ति बालो ति, ये धम्मस्स अकोविदा
(सं० नि० १, १६२) ॥

B. 114 ४४५. उप्पज्जे ते सचे कोधो, आवज्ज ककचूपमं ।
15 उप्पज्जे चे रसे तण्हा, पुत्तमंसूपमं सर ॥

४४६. सचे धावति चित्तं ते, कामेसु च भवेसु च ।
खिप्पं निग्गण्ह सतिया, किट्ठादं विय दुप्पसु” ति—

इमा गाथा अभासि ।

20 तत्थ अक्कोधस्सा ति कोधरहितस्स मग्गेन समुच्छिन्नकोधस्स ।
कुतो^३ कोधो ति^३ कुतो नाम हेतु कोधो^४ उप्पज्जेय्य^५, तस्स उप्पत्ति-
कारणं नत्थी ति अत्थो । दन्तस्सा ति उत्तमेन दमेन अग्गमग्गदमथेन
दन्तस्स । समजीविनो ति कायविसमादीनि सब्बसो पहाय

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

१-३. सी० पोत्थके नत्थि ।

४-४. कोधस्स तस्स—सी० ।

२. अक्कोसि—सी० ‘थेरो’ तं सुत्वा पि
तुण्हीभूतो पिण्डाय चरति येव । ब्राह्मणो
पुन पि अक्कोसन्तं पि अयं थेरो न
किञ्चिणभूती ति आहंसु—सी पोत्थके
अधिको पाठो ।

१. वि

३. अक्

५-५. ‘अ

७. सी

कायसमादीनं वसेन समं जीवन्तस्स सत्तट्ठानियेन सम्पजञ्जेन सम्मदव
वत्तन्तस्स । सम्मदञ्जा विमुत्तस्सा ति सम्मा अञ्जाय
अभिञ्जेय्यादिके धम्मे जानित्वा सब्वासवेहि विप्पमुत्तस्स^१ । ततो
एव सब्बकिलेसदरथपरिळाहवूपसमेन उपसन्तस्स । इट्ठादीसु तादि-
लक्खणप्पत्तिया तादिनो खीणासवस्स कुतो कोधो ति अञ्जापदेसेन थेरो 5
अत्तनो कोधाभावं तस्स च कारणानि वत्वा इदानि कोधे अकोधे च
आदीनवानिसंसदस्सनेन धम्मं कथेन्तो “तस्सेवा” ति आदिमाह ।
तत्थ यो कुद्धं पटिकुज्झती ति यो पुग्गलो अत्तनो उपरि कुद्धं कुपितं
पुग्गलं पटिकुज्झति, तस्सेव तेन पटिकुज्झनपच्चक्कोसनपटिप्पहर-
णादिना^२ पापियो इधलोके विञ्जूगरहादिवसेन परलोके निरयदुक्खा- 10
दिवसेन अभद्दकतरं अकल्याणतरं^३ होति । कुज्झनेन^४ पन अकुद्धस्स^५ पापं
होती ति वत्तब्बमेव नत्थि । केचि पन “यो अकुद्धं पटिकुद्धं आरब्भ
कुज्झती” ति अत्थं वदन्ति । कुद्धं अप्पटिकुज्झन्तो ति यो पन कुद्धं
पुग्गलं “अयं^६ कुद्धो कोधपरेतो^७” ति अत्वा न पटिकुज्झति खमति,
सो दुज्जयं किलेससङ्गामं जेति नाम । न केवलं चस्स किलेससङ्गाम- 15
जयो एव, अथ खो उभयहितपटिप्पत्ति पी^६ ति^६ दस्सेन्तो आह
“उभिन्नमत्थं ... पे० ... उपसम्मती” ति । यो परं पुग्गलं सङ्कुपितं
कुद्धं “कोधपरेतो” ति अत्वा तं मेत्तायन्तो अज्झुपेक्खन्तो वा सतो
सम्पजानो हुत्वा उपसम्मति खमति न पटिप्फरति, सो अत्तनो च
परस्स चा ति उभिन्नं उभयलोकसुखावहं अत्थं हितं चरति । 20

B. 115

उभिन्नं तिकिच्छन्तं तं^८ ति तं^८ अत्तनो च परस्स चा ति उभिन्नं
द्विन्नं कोधव्याधितिकिच्छाय तिकिच्छन्तं खमन्तं पुग्गलं ये जना
धम्मस्स अरियाचारधम्मे अकुसलो, ते वाला “अयं अविद्सु यो
अत्तानं अक्कोसन्तस्स पहरन्तस्स किञ्चि न करोती” ति मञ्जन्ति,

१. विमुत्तस्स—सी० ।

२. ०पटिप्पहारादिना—सी० ।

३. अकल्याणकतरं—सी० ।

४-४. कुज्झन्ते पन कुद्धस्स—सी० ।

५-५. ‘अयं पुग्गलो कुद्धो कोधपरवसो—सी० । ६-६. पि—सी० ।

७. सी० पोत्थके नत्थि ।

८. सी० पोत्थके नत्थि ।

तं तेसं अयोनिसो मञ्जनं ति अधिप्पायो । “तिकिच्छनं” ति पि पठन्ति, तिकिच्छनसभावं ति अत्थो ।

एवं थेरेन वुच्चमानं धम्मं सुत्वा अक्कोसकब्राह्मणो संविग्गो पसन्नचित्तो च हुत्वा थेरं खमापेत्वा तस्सेव सन्तिके पब्बजि । थेरो
5 तस्स कम्मट्ठानं देन्तो “इमस्स मेत्ताभावना युत्ता” ति मेत्ताकम्मट्ठानं दत्वा कोधपरियुट्ठानादीसु पच्चवेक्खणादिविधि^१ दस्सेन्तो “उप्पज्जे ते” ति आदिमाह । तत्थ उप्पज्जे ते सचे ति सचे ते कम्मट्ठानं अनुयुञ्जन्तस्स कञ्चि पुग्गलं निस्साय चिरपरिचयो कोधो उप्पज्जेय्य, तस्स वूपसमाय—

10 “उभतोदण्डकेन चे पि, भिक्खवे, ककचेन चोरा ओचरका अङ्गमङ्गानि ओकन्तेय्युं, तत्रा पि यो मनो पदूसेय्य, न मे सो तेन सासनकारो”
(म० नि० १, १७२) ति—

सत्थारा वुत्तं ककचूपमं ओवादं आवज्जेहि^२ । उप्पज्जे चे रसे तण्हा
15 ति सचे ते मधुरादिभेदे रसे तण्हा अभिलासो उप्पज्जेय्य, तस्स वूपसमाय—

“पुत्तमंसं जायम्पतिका यथा कन्तारनित्थरणत्थमेव खादिंसु, न रसतण्हाय एवं कुलपुत्तो पि पब्बजितो पिण्डपातं पटिसेवति
... पे० ... फासुविहारो चा” ति—

20 एवं वुत्तं पुत्तमंसूपमोवादं सर अनुस्सर ।

सचे धावति ते चित्तं ति अयोनिसो मनसि करोतो^३ तव चित्तं कामेसु पञ्चकामगुणेसु छन्दरागवसेन, कामभवादीसु भवेसु भवपत्थ-
नावसेन सचे धावति सरति जवति । खिप्पं निग्गण्ह सत्तिया, किट्ठादं
विय दुप्पसुं ति तथा धावितुं अदेन्तो यथा नाम पुरिसो किट्ठादं
25 सस्सखादकं दुप्पसुं दुट्ठगोणं योत्तेन थम्भे वन्धित्वा अत्तनो वसे

B. 116

१. पच्चवेक्खणविधि—सी० ।

२. आवज्जेयासि—सी० ।

३. ‘ते’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

वत्तेति, एवं सतिया सतियोत्तेन सम्माधिथम्मे बन्धतो खिप्पं सीघमेव निग्गण्ह, यथा किलेसविगमेन निब्बिसेवनं होति, तथा दमेही ति । केचि पन “थेरो पुथुज्जनोव हुत्वा अक्कोसं अधिवासेन्तो तेसं मनुस्सानं अरियगुणे पकासेन्तो धम्मं कथेत्वा पच्छा द्वीहि गाथाहि अत्तानं ओवदन्तो विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पत्वा अञ्चं व्याकरोन्तो 5 इमायेव गाथा अभसी” ति वदन्ति ।

ब्रह्मदत्तत्थेरगाथावण्णना निद्रिता ।

१३. सिरिमण्डत्थेरगाथावण्णना

छन्नं मतिवस्सती ति आदिका आयस्मतो सिरिमण्डत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्जानि उपचिन्तिवा इमस्मिं बुद्धुप्पादे संसुमारगिरे^१ ब्राह्मण-कुले निब्बत्तिवा सिरिमण्डोति लद्धनामो वयप्पत्तो मेसकलावने 10 भगवति विहरन्ते सत्थारं उपसङ्कमित्वा धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा लद्धूपसम्पदो समणधम्मं करोन्तो एकस्मिं उपोसथदिवसे पातिमोक्खुद्देसट्ठाने^२ निसिन्नो निदानुद्देसस्स परियोसाने “आविकता हिस्स फासु होती” (म० व० १०६) ति पाळिया अत्थं उपधारेन्तो आपन्नं आपत्तिं अनाविकत्वा पटिच्छादेन्तो उपरूपरि आपत्तियो 15 आपज्जति, तेनस्स न फासु होति, आविकत्वा पन यथाधम्मं पटिकरोन्तस्स फासु होती ति इममत्थं मनसि कत्वा “अहो सत्थु सासनं सुविसुद्धं” ति लद्धप्पसादो तथा उपन्नं पीतिं विक्खम्भेत्वा विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पत्वा अत्तनो पटिपत्तिं पच्चवेक्खित्वा पसन्नमानसो भिक्खूनं ओवादं देन्तो— 20

४४७. “छन्नं मतिवस्सति, विवटं नातिवस्सति ।

तस्मा छन्नं विवरेथ, एवं तं नातिवस्सति ॥

B. 117

४४८. मच्चुनाब्भाहतो लोको, जराय परिवारितो ।
तण्हासल्लेन ओतिण्णो, इच्छाधूपायितो सदा
(सं० नि० १, ३७) ॥
४४९. मच्चुनाब्भाहतो लोको, परिविखितो जराय च ।
5 हुञ्जति निच्चमत्ताणो, पत्तदण्डो व तक्करो ॥
४५०. आगच्छन्त'ग्गिखन्धा व, मच्चु व्याधि जरा तयो ।
पच्चुग्गुन्तुं बलं नत्थि, जवो नत्थि पलायितुं ॥
४५१. अमोघं दिवसं कयिरा, अप्पेन बहुकेन वा ।
यं यं विजहते^१ रत्तिं, तदूनं तस्स जीवितं ॥
- 10 ४५२. चरतो तिट्ठतो वा पि, आसीनसयनस्स वा ।
उपेति चरिमा रत्ति, न ते कालो पमज्जितुं^२ ति—

इमा गाथा अभसि ।

- तत्थ^३ छन्नं ति छादितं यथाभूतं^४ अविवटं अप्पकासितं
दुच्चरितं । अतिवस्सती ति आपत्तिवस्सं चेव किलेसवस्सं च अतिविय
15 वस्सति । आपत्तिया हि छादनं अलज्जिभावादिना तादिसोव,
छादनेन ततो अञ्जथा व पुनपि तथारूपं ततो वा^५ पापिट्ठतरं
आपत्ति आपज्जेय्या ति छादनं वस्सनस्स कारणं वुत्तं । विवटं ति
पकासितं अप्पटिच्छन्नं । नातिवस्सती ति एत्थ अतीति उपसग्गमत्तं,
न वस्सती ति अत्थो । अवस्सनं चेत्थ वुत्तविपरियायेन वेदितब्बं
20 चित्तसन्तानस्स विसोधितत्ता । तस्मा ति वुत्तमेवत्थं कारणभावेन
पच्चामसति, छन्नस्स दुच्चरितस्स आपत्तिवस्सादीनं अतिवस्सनतो
विवटस्स च अवस्सनतो ति अत्थो । छन्नं विवरेत्था ति पुथुज्जन-
भावेन छादनाधिप्पाये उप्पन्ने पि तं अननुवत्तित्वा विवरेत्थ^६
आविकरेय्य, यथाधम्मं पटिकरेय्य । एवं ति विवरणेन यथाधम्मं

१. विहरते—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. विवरेय्य—सी० ।

पटिपत्तिया । तं ति तं छन्नं दुच्चरितं^१ । नातिवस्सति^२ आपत्तिवस्सं
किलेसवस्सं च न वस्सति, सुद्धन्ते^३ पुग्गलं पतिट्ठपेती ति अत्थो ।

इदानी “एकंसेन सीधंयेव च अत्ता सोधेतब्बो, अप्पमादो
कातब्बो” ति तस्स कारणं संवेगवत्थुं दस्सेन्तो “मच्चुनाब्भाहतो
लोको” ति आदिमाहु । तत्थ मच्चुनाब्भाहतो लोको ति अयं सब्बो^४
पि सत्तलोको चोरो विय चोरघातकेन, सब्बवट्ठनिपातिना^५ मच्चुना
मरणेन अभिहतो, न तस्स हत्थतो मुच्चति । जराय परिवारितो
ति अयं लोको उप्पादतो उद्धं मरणूपनयनरसाय जराय परिवारितो
अज्झोत्थटो, जरासङ्घातपरिमुक्को ति अत्थो । तण्हासल्लेन ओत्तिण्णो
ति सरीरस्स अन्तो निमुग्गेन विसपीतखुरप्पेन विय उपादानलक्खणेन^६
तण्हासङ्घातेन सल्लेन ओत्तिण्णो हृदयब्भन्तरे ओगाळ्हो । तण्हा
हि पीळाजननतो अन्तो तुदनतो दरुद्धारतो च “सल्लो” ति वुच्चति ।
इच्छाधूपायितो ति आरम्मणाभिपत्थनलक्खणाय इच्छाय सन्तापितो ।
तं^७ विसयं इच्छन्तो हि पुग्गलो यदिच्छित्तं^८ विसयं लभन्तो वा
अलभन्तो वा ताय एव अनुदहनलक्खणाय इच्छाय सन्ततो^९
परिळाहुप्पत्तो होति । सदा ति सब्बकालं, इदं च पदं सब्बपदेसु
योजेतब्बं ।

परिक्खित्तो जराय चा ति न केवलं मच्चुना अब्भाहतोयेव,
अथ खो जराय च परिक्खित्तो । जराय समवरुद्धो जरापाकार-
परिक्खित्तो, न तं समतिक्कमती ति अत्थो । हज्जति निच्चमत्ताणो^{१०}
ति अताणो असरणो हुत्वा निच्चकालं जरामरणेहि हज्जति
विवाधीयति । यथा किं ? पत्तदण्डो व तक्करो यथा^{११} तक्करो^{१२}
चोरो कतापराधो वज्झप्पत्तो अताणो^{१३} राजाणाय हज्जति, एवमयं
लोको जरामरणेही ति दस्सेति ।

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. नातिवस्सती ति—सी० ।

३. सुद्धमे—सी० ।

४. सब्बवत्थनिपातिना—सी० ।

५. ‘तं’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

६. यत्थिच्छित्तं—सी० ।

७-९. सी० पोत्थके नत्थि ।

१०. अत्ताणो—सी० ।

आगच्छन्त'ग्निखन्धा वा ति महावने ड्यहमाने तं अभिभवन्ता
महन्ता अग्निखन्धा विय मच्चु ब्याधि जरा ति इमे तयो अनुदहनट्टेन
अग्निखन्धा इमं सत्तलोकं अभिभवन्ता आगच्छन्ति, तेसं पन
पटिबलो^१ हुत्वा पच्चुगन्तु^२ अभिभवितुं बलं उस्साहो नत्थि,
5 इमस्स लोकस्स, जवो नत्थि पलायितुं जवन्तेसु, अज्झोत्थरन्तेसु,
यत्थ ते नाभिभवन्ति, पिट्ठिं दस्सेत्वा ततो पलायितुं पि इमस्स
B. 119 लोकस्स जङ्घाजवो^३ नत्थि, एवं अत्तना असमत्थो मायादीहि^४
उपायेहि अप्पटिकारे तिविधे बलवति पच्चामित्ते निच्चुपट्ठिते किं
कातब्बं ति चे ?

R. 190 10 अमोघं दिवसं कयिरा, अप्पेन बहुकेन वा ति अप्पेन^५ अन्तमसो
गद्दहनमतं पि कालं पवत्तितेन बहुकेन वा सकलं अहोरत्तं पवत्तितेन
विपस्सनामनसिकारेन अमोघं अवज्झं दिवसं करेय्य, यस्मा यं यं
विजहते^६ रत्तिं, तदूनं तस्स जीवितं अयं सत्तो यं यं रत्तिं विजहति^७
नासेति^८ खेपेति, तदूनं तेन ऊनं तस्स सत्तस्स जीवितं होति, एतेन
15 रत्तिक्खयो नाम जीवितक्खयो तस्स^९ अनिवत्तनतो ति दस्सेति ।
तेनाह—

“यमेकरत्तिं पठमं, गम्भे वसति माणवो ।

अवभुट्ठितो व सो^{१०} याति^{१०}, स गच्छं न निवत्तती”

(जा० १, ३५२) ति ॥

20 न केवलं रत्तिवसेनेव, अथ खो इरियापथवसेनापि जीवितक्खयो
उपधारेतब्बो ति आहु “चरतो” ति आदि^{११} । चरतो ति गच्छन्तस्स ।
तिट्ठतो ति ठितं कप्पेन्तस्स । आसीनसयनस्स वा ति आसीनस्स

१. पटिमल्लो—सी०, रो० ।

२. पच्चुगन्तु—सी०, रो० ।

३. जङ्घा वा—सी०, रो० ।

४. समाधीहि—रो० ।

५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

६. विहरते—सी०, रो० ।

७. विहरति—सी०, रो० ।

८. अतिनामेति—सी०, रो० ।

९. गतस्स—सी०, रो० ।

१०-१००. सयति—सी०, रो० ।

११. आदि—सी०; आदि । ‘तत्थ’ रो०

पोत्थके अधिको पाठो ।

सयनस्स^१ वा, निसिन्नस्स^१ निपज्जन्तस्स वा ति अत्थो । “आसीदनं”
ति पि पठन्ति, तत्थ सामिअत्थे उपयोगवचनं दट्ठब्बं । उपेति चरिमा
रत्ती ति चरिमकचित्तसहिता रत्ति उपगच्छति, रत्तिग्गहणं चेत्थ
देसनासीसमत्तं । गमनादीसु येन केनचि इरियापथेन समङ्गीभूतस्स
चरिमकालोयेव^२, तेनेवस्स^३ इरियापथक्खणा जीवितं खेपेत्वा^४ एव 5
गच्छन्ति, तस्मा न ते कालो पमज्जितुं नायं तुय्हं पमादं आपज्जितुं
कालो; “इमस्मि नाम काले मरणं न होती” ति अविदितत्ता^५ ।
वुत्तं हि^५—

“अनिमित्तमनञ्जातं, मच्चानं इध जीवितं ।
कसिरं च परित्तं च, तं च दुक्खेन संयुतं”
(सु० नि० ३६०) ति ॥

10

तस्मा एवं अत्तानं ओवदित्वा अप्पमत्तेन तीसु सिक्खासु
अनुयोगो कातब्बो ति अधिप्पायो ।

सिरिमण्डत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१४. सबकामित्थेरगाथावण्णना

B. 120

द्विपादको^६ ति आदिका आयस्मतो सबकामित्थेरस्स गाथा ।
का उप्पत्ति ? अयं किर पदुमुत्तरस्स भगवतो सासने उप्पन्नं अब्बुदं 15
सोधेत्वा पटिपाकतिकं ठपेन्तं एकं थेरं दिस्वा “अहं पि अनागते
एकस्स बुद्धस्स सासने अब्बुदं सोधेत्वा पटिपाकतिकं ठपेतुं समत्थो
भवेय्यं” ति पत्थनं पट्टपेत्वा तदनुरूपानि पुञ्जानि कत्वा देवमनुस्सेसु
R. 191

१-१. सी० पोत्थके नत्थि; सयनस्स वा
निसीदनस्स—रो० ।

३. नेवस्स—रो० ।

५-५. अविदितत्तं वुत्तं—सी०;
अविदितत्ता वुत्तं—रो० ।

२. चरिमकालो करणकालो होतियेव—
सी०, रो० ।

४. खेपेत्ता—सी०, रो० ।

६. द्विपादको—सी०, रो० पोत्थकेसु
सबत्थ ।

संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे अपरिनिब्बुते एव भगवति वेसालियं
 खत्तियकुले निब्बत्तिवा सब्बकामो^१ ति लद्धनामो वयप्पत्तो आतकेहि
 दारपरिगहं कारितो निस्सरणज्झासयताय घरावासं जिगुच्छन्तो
 धम्मभण्डागारिकस्स सन्तिके पब्बजित्वा समणधम्मं करोन्तो
 5 उपज्झायेन सद्धिं वेसालिं उपगतो आतिघरं अगमासि ।

तत्थ नं पुराणदुतियिका पतिवियोगदुक्खिता किंसा दुब्बणा
 अनलङ्कता किलिट्ठवत्थनिवसना वन्दित्वा रोदमाना एकमन्तं अट्ठासि ।
 तं दिस्वा थेरस्स करुणापुरस्सरं मेत्तं उपट्ठापयतो अनुभूतारम्मणे
 अयोनिसोमनसिकारवसेन सहसा किलेसो उप्पज्जि । सो तेन कसाहि
 10 ताळितो आजानीयो विय सञ्जातसंवेगो तावदेव सुसानं गन्त्वा,
 असुभनिमित्तं उग्गहेत्वा, तत्थ पटिलद्धभानं पादकं कत्वा, विपस्सनं
 वड्ढेत्वा, अरहत्तं पापुणि ।

अथस्स ससुरो अलङ्कृतपटियत्तं^२ धीतरं आदाय महता परिवारेन
 न उप्पब्बाजेतुकामो विहारं अगमासि । थेरो तस्सा अधिप्पायं
 15 अत्वा अत्तनो कामेसु विरत्तभावं सब्बत्थं च अनुपलित्ततं पकासेन्तो—

४५३. “द्विपादकोयं^३ असुचि दुग्गन्धो परिहीरति ।

नानाकुणपपरिपूरो, विस्सवन्तो ततो ततो ॥

३५४. मिगं निलीनं कूटेन, बळिसेनेव अम्बुजं ।

वानरं विय लेपेन, बाधयन्ति पुथुज्जनं ॥

20 ४५५. रूपा सदा रसा गन्धा, फोट्ठब्बा च मनोरमा ।

पञ्च कामगुणा एते, इत्थिरूपस्मिं^४ दिस्सरे ॥

४५६. ये एता उपसेवन्ति, रत्तचित्ता पुथुज्जना ।

वड्ढेन्ति कटसिं घोरं, आचिनन्ति पुनब्भवं ॥

B. 121 ४५७. यो चेता^५ परिवज्जेति, सप्पस्सेव पदा सिरो ।

25 सो'मं विसत्तिकं लोके, सतो समतिवत्तति ॥

१. सब्बकामो—रो० ।

२. अलङ्कृतं—सी०, रो० ।

३. द्विपादकोयं—सी०, रो० ।

४. इत्थिरूपस्मिं—रो० ।

५. वेता—रो० ।

४५८. कामेस्वादीनवं दिस्वा, नेक्खम्मं दट्ठु खेमतो ।

निस्सटो सब्वकामेहि, पत्तो मे आसवक्खयो" ति—

इमा गाथा अभासि ।

तत्थ द्विपादको ति, यदि पि अपादकादयो पि काया असुचीयेव,
अधिकारवसेन पन उक्कट्टपरिच्छेदेन वा एवं वुत्तं । यस्मा वा अञ्जे 5
असुचिभूता पि काया लोणम्बिलादीहि अभिसङ्खरित्वा मनुस्सानं
भोजने पि उपनीयन्ति, न पन मनुस्सकायो, तस्मा असुचितरस-
भावमस्स दस्सेन्तो "द्विपादको" ति आहु । अयं ति, तदा उपट्ठितं R. 192
इत्थिरूपं सन्धायाहु । असुची ति, असुचि एव, न एत्थ किञ्चि पि
सुची ति अत्थो । दुग्गन्धो परिहीरती ति, दुग्गन्धो समानो पुप्फ- 10
गन्धादीहि सङ्खरित्वा परिहरीयति । नानाकुणपपरिपूरो ति,
केसादिअनेकप्पकारकुणपभरितो । विस्सवन्तो ततो ततो ति, पुप्फ-
गन्धादीहिस्स जेगुच्छभावं पटिच्छादेतुं वायमन्तानं पि वायामं
निप्फलं कत्वा नवहि द्वारेहि खेव्ठसिङ्घाणिकादीनि लोमकूपेहि^१ च
सेदजल्लिकं 'विस्सवन्तो येव परिहीरती'ति सम्बन्धो । 15

एवं जेगुच्छो पि समानो चायं कायो कूटादीहि विय मिगादिके
अत्तनो रूपादीहि अन्धपुथुज्जने वञ्चेतियेवा ति दस्सेन्तो "मिगं"
ति आदिमाहु ।

तत्थ मिगं निलीनं कूटेना ति, पासवाकरादिना^२ कूटेन निलीनं,
पटिच्छन्नं कत्वा मिगं विय नेसादो । वक्खमानो हि इव^३-सदो इधा 20
पि आनेत्वा योजेतब्बो । बळिसेनेव अम्बुजं ति, अम्बुजं मच्छं
आमिसबद्धेन बळिसेन विय बाळिसिको । वानरं विय लेपेना ति,
रुक्खसिलादीसु पक्खित्तेन मक्कटलेपेन मक्कटं विय मिगलुहो
अन्धपुथुज्जनं वञ्चेन्तो बाधेन्ती ति ।

१. रोमकूपेहि—रो० ।

२. पासवाकरादिना—रो० ।

३. इव—रो० ।

के पन बाधेन्ती ति आह ? “रूपा सद्दा” ति आदि^१ । रूपादयो हि पञ्च कामकोट्टासा विसेसतो विसभागवत्थुसन्निस्सया विपल्लासू-
 पनिस्सयेन अयोनिसोमनसिकारेन परिविखत्तानं अन्धपुथुज्जनानं
 मनो^२ रमेन्तो^३ किलेसवत्थुताय अनत्थावहभावतो ते बाधेन्ति नाम ।
 B. 122 5 तेन वुत्तं “रूपा सद्दा...पे०...इत्थिरूपस्मि दिस्सरे” ति । इत्थिग्गहणं
 चेत्य अधिकारवसेन कतं ति वेदितव्वं ।

तेनेवाह “ये एता^४ उपसेवन्ती” ति आदि । तस्सत्थो—ये
 पुथुज्जना एता^५ इत्थियो रत्तचित्ता रागाभिभूतचित्ता उपभोगवत्थु-
 सञ्जाय उपसेवन्ति । वड्ढेन्ति कटंसि घोरं ति, ते जातिआदीहि
 10 निरयादीहि च घोरं, भयानकं, अन्धबालेहि अभिरमितव्वतो
 कटसिसङ्घातं संसारं पुनप्पुनं उप्पत्तिमरणादिना वड्ढेन्ति । तेनाह
 “आचिनन्ति पुनव्वभवं” ति ।

यो चेता^६ ति, यो पन पुग्गलो एता इत्थियो तत्थ छन्दरागस्स
 विक्खम्भनेन वा समुच्छिन्दनेन वा अत्तनो पादेन सप्पस्स सिरं विय
 15 परिवज्जेति, सो सब्बं लोकं विसजित्वा ठितत्ता लोके विसत्तिका-
 सङ्घातं तण्हं सतो हुत्वा समतिवत्तति ।

कामेस्वादीनवं दिस्वा ति “अट्ठिकङ्कलूपमा कामा बहुदुक्खा
 बहुपायासा” (पाचि० १८१; म० नि० १, १७४) ति आदिना
 वत्थुकामेसु^७ किलेसकामेसु अनेकाकारवोकारं आदीनवं, दोसं,
 20 दिस्वा । नेक्खम्मं दट्ठु खेमतो ति, कामेहि भवेहि च निक्कन्तभावतो
 R. 193 नेक्खम्मं, पव्वज्जं, निव्वानं च, खेमतो, अनुपद्दवतो, दट्ठु^८, दिस्वा ।
 सब्बकामेहि पि तेभूमकधम्मेहि निस्सटो विसंयुत्तो । सब्बे पि
 तेभूमका धम्मा कामनीयट्ठेन^९ कामा, तेहि च^{१०} थेरो विसंयुत्तो ।
 तेनाह “पत्तो मे आसवक्खयो” ति ।

१. आदि—रो० पोत्थके सब्बत्थ ।

२. एतं—सी० ।

३. वेता—रो० ।

४. दट्ठु—सी० ।

५. कमनीयट्ठेन—रो० ।

२-२. मनोरमेन्ता—रो० ।

४. च ता—सी०, रो० ।

६. सवत्थुकामेसु—सी०, रो ।

७. ‘हि’ रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

१०. चायं—सी०, रो० ।

एवं थेरो आदितो पञ्चहि गाथाहि धम्मं कथेत्वा बृद्धगाथाय
अञ्चं व्याकासि । तं सुत्वा ससुरो “अयं सब्वत्थ अनुपलित्तो, न
सक्का इमं कामेसु पतारेतुं” ति यथागतमग्गेनेव गतो । थेरो पि
वस्ससतपरिनिब्बुते भगवति उपसम्पदाय वीसवस्ससतिको पथव्या^१
थेरो हुत्वा, वेसालिकेहि वज्जिपुत्तेहि उप्पादितं सासनस्स अब्बुदं 5
सोधेत्वा, दुतियं धम्मसङ्गीति सङ्गायित्वा “अनागते धम्मासोककाले
उप्पज्जनकं अब्बुदं सोधेही” ति तिस्समहाब्रह्मानं आणापेत्वा
अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया परिनिब्बायि ।

सब्वकामित्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

छक्कनिपातवण्णना निट्ठिता ।

—०—

७. सत्तकनिपातो

१. सुन्दरसमुद्दत्थेरगाथावर्णना

सत्तकनिपाते अलङ्कृता ति, आदिका आयस्मतो सुन्दरसमुद्दत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि उपचिनित्वा इमस्मिं बुद्धुप्पादे राजगहे अञ्जतरस्स महाविभवस्स सेट्ठिनो पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति । समुद्दोत्तिस्स नामं अहोसि । रूपसम्पत्तिया^१ पन सुन्दरसमुद्दोत्ति पञ्ञायित्थ । सो पठमवये ठितो भगवतो राजगहपुप्पवेसे बुद्धानुभावं दिस्वा, पटिलद्धसद्धो निस्सरणञ्जासयताय पब्बजित्वा, लद्धूपसम्पदो समादिन्नधुतधम्मो राजगहतो सावत्थि गन्त्वा, कल्याणमित्तस्स सन्तिके विपस्सनाचारं उग्गहेत्वा, कम्मट्ठानं अनुयुञ्जन्तो विहरति ।

- 10 तस्स माता राजगहे उस्सवदिवसे अञ्जे सेट्ठिपुत्ते सपजापतिके अलङ्कृतपटियत्ते उस्सवकीळं कीळन्ते दिस्वा, पुत्तं अनुस्सरित्वा रोदति । तं दिस्वा अञ्जतरा गणिका रोदनकारणं पुच्छि । सा तस्सा तं कारणं कथेसि । तं सुत्वा गणिका “अहं^२ तं^२ आनेस्सामि, पस्स ताव मम इत्थिभावं” ति वत्वा “यदि एवं तं^३ येव^३ तस्स
- 15 पजापति कत्वा इमस्स कुलस्स सामिनिं करिस्सामी” ति ताय बहुं धनं दत्वा, विस्सज्जिता महता परिवारेन सावत्थि गन्त्वा, थेरस्स पिण्डाय विचरणट्ठाने एकस्मिं गेहे वसमाना दिवसे दिवसे अञ्जेहि थेरस्स सक्कच्चं पिण्डपातं दापेसि । अलङ्कृतपटियत्ता च^४ हुत्वा सुवण्णपादुका आरुय्ह अत्तानं दस्सेसि । अथेकदिवसं गेहद्वारेन
- 20 गच्छन्तं थेरं दिस्वा, सुवण्णपादुका ओमुञ्चित्वा, अञ्जलिं पग्गय्ह

R. 194

१. अतिरूपसम्पत्तिया—सी०, रो० । २-२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३-३. तमेव—सी० ।

४, ‘व’—रो० ।

पुरतो गच्छन्ती नानप्यकारं थेरं कामनिमन्तनाय निमन्तेसि । तं
सुत्वा थेरो "पुथुज्जनचित्तं नाम^१ चञ्चलं, यन्नून मया इदानेव
उस्साहो करणीयो" ति तत्थेव ठितो भावनं उस्सुवकापेत्वा
छळभिञ्जो अहोसि । तं सन्धाय वुत्तं—

४५९. "अलङ्कृता सुवसना, मालधारी^२ विभूसिता ।

5

अलत्तककतापादा, पादुका^३रुह वेसिका ॥

४६०. पादुका ओरुहित्वान, पुरतो पञ्जलीकता ।

B. 124

सा मं सण्हेन मुदुना, मिहतपुब्बं^४ अभासथ ॥

४६१. 'युवासि त्वं पब्बजितो, तिट्ठाहि मम सासने ।

10

भुञ्ज मानुसके कामे, अहं चित्तं^५ ददामि ते ।

सच्चं ते पटिजानामि, अग्गि वा^६ ते हरामहं ॥

४६२. यदा जिण्णा भविस्साम, उभो दण्डपरायना ।

उभो पि पब्बजिस्साम, उभयत्थ कटगहो' ॥

४६३. तं च दिस्वान याचन्ति, वेसिकं पञ्जलीकतं ।

15

अलङ्कृतं सुवसनं, मच्चुपासं व ओड्डितं ॥

४७४. ततो मे मनसीकारो, योनिसो उदपज्जथ ।

आदीनवो पातुरुहु, निब्बिदा समतिट्ठथ ॥

४६५. ततो चित्तं विमुच्चि मे, पस्स धम्मसुधम्मतं ।

तिस्सो विज्जा अनुप्पत्ता, कतं बुद्धस्स सासनं" ति ॥

तत्थ मालधारी^२ ति, मालाधारिनी पिठन्धपुप्फदामा^७ । 20
विभूसिता ति, ऊनट्टानस्स^८ पूरणवसेन पुप्फेहि चेव गन्धविलेपना-
दीहि च विभूसितगता । "अलङ्कृता" ति^९ इमिना हत्थूपगगीवूपगा-
दीहि आभरणेहि^९ अलङ्करणं अधिप्पेतं^९ । अलत्तककतापादाति,

१. नामेतं—सी०, रो० ।

२. मालभारी—सी०, रो० ।

३. मिहितपुब्बं—सी०, रो० ।

४. वित्तं—रो० ।

५. व—रो० ।

६. मालभारी—सी०, रो० ।

७. पिठन्धपुप्फदामा—सी० ।

८. ऊनट्टाने—रो० ।

९-९. 'हि' रो० पोत्यके अधिको पाठो;

आभरणानि अलंकरणानि अधिप्पेतानि—सी० ।

परिणतजयसुमनपुष्पवर्णेन लाखारसेन रञ्जितचरणयुगळा ।
समासपदं हेतं, “अलक्तकतपादा” ति वत्तब्बे गाथासुखत्थं दीघं
कत्वा वुत्तं । असमासभावे पन “तस्सा” ति वचनसेसो वेदितब्बो ।
पादुका^१रुह वेसिका ति, एका रूपपजीविका इत्थी यथावुत्तवेसा
5 सुवण्णपादुका पटिमुञ्चित्वा “ठिता” ति वचनसेसो ।

R. 195 पादुका ओरुहित्वाना ति, पादुकाहि ओतरित्वा, सुवण्णपादुकायो
ओमुञ्चित्वा ति अत्थो । पञ्जलीकता ति, पग्गहित अञ्जलिका
सा वेसी मं^१ । सामं^१ वा वचनपरम्परं विना सयमेव अभासथ ।
सण्हेना ति, मट्टेन^२ । मुदुना ति मधुरेन । “वचनेना” ति अवुत्तं पि
10 वुत्तमेव होति, अभासथा ति, वुत्तत्ता ।

B. 125 युवासि त्वं पब्बजितो ति, त्वं पब्बजन्तो युवा, दहुरोयेव हुत्वा
पब्बजितोसि, ननु पब्बजन्तेन सत्तमे दसके सम्पत्तेव^३ पब्बजितब्बं
ति दस्सेति । तिट्ठाहि मम सासने ति, मम वचने तिट्ठ । किं पन
तं ति आहु ? “भुञ्ज मानुसके कामे” ति कामे परिभुञ्जितुकामस्स
15 रूपसम्पत्ति वयसम्पत्ति^४ परिवारसम्पत्ति भोगसम्पत्ति च इच्छितब्बा ।
तत्थ “कुतो मे भोगसम्पत्ती ?” ति वदेय्या ति, आहु “अहं वित्तं ददामि
ते” ति । “तयिदं वचनं कथं सद्वहातब्बं ?” ति मञ्जेय्या ति तं
सद्वहापेन्ती आहु “सच्चं ते पटिजानामि, अग्गि वा ते हरामहं” ति ।
“भुञ्ज मानुसके कामे, अहं वित्तं ददामि ते” ति यदिदं मया
20 पटिञ्जातं, तं एकंसेन सच्चमेव पटिजानामि, सचे मे न
पत्तियायसि^५, अग्गि वा ते हरामहं अग्गि हरित्वा अग्गिपच्चयं
सपथं करोमी ति अत्थो । उभयत्थ कटग्गहो ति, अम्हाकं उभिन्नं
जिण्णकाले पब्बज्जनं उभयत्थ जयग्गहो^६, यं मयं याव
दण्डपरायनकाला^७ भोगे भुञ्जाम, एवं इधलोके पि भोगेहि न

१-१. ममं—सी०, रो० ।

२. मट्टेन—सी०, रो० ।

३. सम्पत्तके—रो० ।

४. सी०, रो० पोत्थकेमुनत्थि ।

५. पच्चेय्यासि—सी० ।

६. जयग्गहो—रो० ।

७. दण्डपरायनकाले—रो० ।

जीयाम, मयं पच्छा पब्बजिस्साम, एवं परलोके पि भोगेहि न जीयामा ति अधिप्पायो । ततो ति, तं निमित्तं, कामेहि निमन्तेन्तिया “युवासि त्वं” ति आदिना “यदा जिण्णा भविस्सामा” ति आदिना च तस्सा^१ वेसिया वुत्तवचनहेतु । तं हि वचनं अङ्कुसं कत्वा थेरो समणधम्मं करोन्तो सदत्थं परिपूरेसि । सेसं हेट्ठा वुत्तनयमेव । 5

सुन्दरसमुद्दत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

२. लकुण्डकभट्टियत्थेरगाथावण्णना

परे अम्बाटकारामे ति आदिका आयस्मतो लकुण्डकभट्टियत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं किर पटुमुत्तरस्स भगवतो काले हंसवती-नगरे महाभोगे कुले निब्बत्तित्वा, वयप्पत्तो सत्थु सन्तिके धम्मं सुणन्तो निसिन्नो तस्मिं खणे सत्थारं एकं भिक्खुं मञ्जुस्सरानं अगगट्ठाने ठपेन्तं दिस्वा, सयं पि तं^२ ठानं पत्थेन्तो बुद्धप्पमुखस्स 10
भिक्खुसंघस्स महादानं दत्वा, “अहो वताहं पि अनागते अयं भिक्खु विय एकस्स बुद्धस्स सासने मञ्जुस्सरानं अगो भवेय्यं” ति पणिधानं अकासि । भगवा च तस्स अनन्तरायतं दिस्वा व्याकरित्वा पक्कामि । B. 126

सो तत्थ यावजीवं पुञ्ञानि कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो 15 R. 196
फुस्सस्स भगवतो काले चित्तपत्तकोकिलो हुत्वा राजुय्यानतो मधुरं अम्बफलं तुण्डेनादाय गच्छन्तो सत्थारं दिस्वा पसन्नमानसो “दस्सामी” ति चित्तं उप्पादेसि । सत्था तस्स चित्तं अत्वा पतं गहेत्वा निसीदि । कोकिलो दसबलस्स पत्ते अम्बपक्कं पतिट्ठापेसि । सत्था तं परिभुज्जि । सो कोकिलो पसन्नमानसो तेनेव पीतिसुखेन 20
सत्ताहं वोतिनामेसि । तेन च पुञ्ञकम्मेन मञ्जुस्सरो अहोसि ।

- कस्सपसम्मासम्बुद्धकाले पन चेतिये आरद्धे किं पमाणं करोम ? सत्तयोजनप्पमाणं । अतिमहन्तमेतं । द्वयोजनप्पमाणं । एतं पि अतिमहन्तं । पञ्चयोजनं, चतुयोजनं तियोजनं, द्वियोजनं, ति वुत्ते अयं तदा जेट्टवड्ढकी हुत्वा “एथ^१, भो, अनागते सुखपटिजग्गियं कातुं वट्टती” ति वत्वा रज्जुया परिकिखपन्तो गावुत्तमत्तके ठत्वा “एकेकं मुखं गावुत्तं गावुत्तं होतु, चेतियं एकयोजनावट्टं योजनुब्बेधं भविस्सती” ति आह । ते तस्स वचने अट्टंसु । इति अप्पमाणस्स बुद्धस्स पमाणं अकासी ति । तेन पन कम्मेन निब्बत्तनिब्बत्तट्टाने अञ्जेहि नीचतरप्पमाणो^२ होति ।
- 10 सो अम्हाकं सत्थु काले सावत्थियं महाभोगकुले निब्बत्ति, भद्दियोत्तिस्स नामं अहोसि । अतिरस्सताय पन लकुण्डकभद्दियो ति पञ्चायित्थ । सो सत्थु सन्तिके धम्मं सुत्वा, पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा, बहुस्सुतो धम्मकथिको हुत्वा मधुरेन सरेन परेसं धम्मं कथेसि । अथेकस्मि उस्सवदिवसे एकेन ब्राह्मणेन सद्धि रथेन गच्छन्ती अञ्जतरा गणिका
- 15 थेरं दिस्वा दन्तविदंसकं हसि । थेरो तस्सा दन्तट्टिके निमित्तं गहेत्वा भानं उप्पादेत्वा^३, तं पादकं कत्वा, विपस्सनं पट्टपेत्वा, अनागामी अहोसि । सो अभिण्हं कायगताय सत्तिया विहरन्तो एकदिवसं आयस्मता धम्मसेनापतिना ओवदियमानो^४ अरहत्ते पतिट्ठहि । तेन वुत्तं अपदाने—

B. 127 152

- “पदुमुत्तरो नाम जिनो, सब्बधम्मेसु चक्खुमा ।
इतो सतसहस्सम्हि, कप्पे उप्पज्जि नायको ॥
तदाहं हंसवतियं सेट्ठिपुत्तो महद्धनो ।
जङ्घाविहारं विचरं, संघारामं अगच्छहं ॥
तदा सो लोकपज्जोतो, धम्मं देसेसि नायको ।
20 मञ्जुस्सरानं पवरं, सावकं अभिकित्तयि ॥

१. इम—रो० ।

३. निब्बत्तित्वा—सी०, रो० ।

२. हीन०—रो० ।

४. अनुसासनियमाना सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

तं सुत्वा भुदितो हुत्वा, कारं कत्वा महेसिनो ।
 वन्दित्वा सत्थुनो पादे, तं ठानमभिपत्थयि ॥
 तदा बुद्धो वियाकासि, संघमज्जे विनायको ।
 अनागतमिह अद्धाने, लच्छसे तं मनोरथं ॥
 सतसहस्सितो कप्पे, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन, सत्था लोके भविस्सति ॥
 तस्स धम्मेषु दायादो, ओरसो धम्मनिम्मितो ।
 भट्टियो नाम नामेन, हेस्सति सत्थु सावको ॥
 तेन कम्मेन सुकतेन, चेतनापणिधीहि च ।
 जहित्वा मानुसं देहं, तावतिसमगच्छहं ॥
 द्वेनवुत्ते इतो कप्पे, फुस्सो उप्पज्जि नायको ।
 दुरासदो दुप्पसहो, सब्बलोकुत्तमो जिनो ॥
 चरणेन च सम्पन्नो, ब्रह्मा उजु पतापवा ।
 हितेसी सब्बसत्तानं, बहुं मोचेसि बन्धना ॥
 नन्दारामवने^१ तस्स, अहोसिं फुस्सकोकिलो ।
 गन्धकुटिसमासन्ने^२, अम्बरुक्खे वसामहं ॥
 तदा पिण्डाय गच्छन्तं, दक्खिण्यं जिनुत्तमं ।
 दिस्वा चित्तं पसादेत्वा, मञ्जुनाभिनिक्कूजहं ॥
 राजुय्यानं तदा गन्त्वा, सुपक्कं कनकत्तचं ।
 अम्बपिण्डं गहेत्वान, सम्बुद्धस्सोपनामयिं ॥
 तदा मे चित्तमञ्जाय, महाकारुणिको जिनो ।
 उपट्ठाकस्स हत्थतो, पत्तं पग्गणिह नायको ॥
 अदासिं हट्ठचित्तोहं^३, अम्बपिण्डं^४ महामुने ।
 पत्ते पक्खिप्प पक्खेहि, पञ्जलिं कत्वा न मञ्जुना ॥
 सरेन रजनीयेन, सवनीयेन वग्गुना ।
 वस्सन्तो बुद्धपूजत्थं, नीळं गन्त्वा निपज्जहं ॥

5

10

15

20

B. 128

25

१. नन्दो नाम वने—सी० ।

३. तुट्टचित्तोहं—सी० ।

२. गन्धकुटिसमापन्नो—सी० ।

४. अम्बपिण्ड—सी० ।

तदा मुदितचित्तं मं, बुद्धपेमगतासयं ।
 सकुणग्वि उपागन्त्वा, घातयी दुट्टमानसो ॥
 ततो चुतोहं तुसिते, अनुभोत्वा महासुखं ।
 मनुस्सयोनिमागच्छि, तस्स कम्मस्स बाहसा ॥
 5 इमम्हि भद्दके कप्पे, ब्रह्मबन्धु महायसो ।
 कस्सपो नाम गोत्तेन, उप्पज्जि वदतं वरो ॥
 सासनं जोतयित्वा सो, अभिभुय्य कुतित्थिये ।
 विनयित्वान वेनेय्ये, निब्बुतो सो ससावको ॥
 निब्बुते तम्हि लोकगगे, पसन्ना जनता बहू ।
 10 पूजनत्थाय बुद्धस्स, थूपं कुब्बन्ति सत्थुनो ॥
 सत्तयोजनिकं थूपं, सत्तरतनभूसितं ।
 करिस्साम महेसिस्स, इच्चेवं मन्तयन्ति ते ॥
 किकिनो कासिराजस्स, तदा सेनाय नायको ।
 हुत्वाहं अप्पमाणस्स, पमाणं चेतिये वदिं ॥
 15 तदा ते मम वाक्येन, चेतियं योजनुग्गतं ।
 अकंसु नरवीरस्स, नानारतनभूसितं ॥
 तेन कम्मेन सुकतेन, चेतनापणिधीहि च ।
 जहित्वा मानुसं देहं, तावतिसमगच्छहं ॥
 पच्छिमे च भवे दानि, जातो सेट्ठिकुले अहं ।
 20 सावत्थियं पुरवरे, इद्धे फीते महद्धने ॥
 पुरप्पवेसे सुगतं, दिस्वा विम्मितमानसो ।
 पब्बजित्वान न चिरं, अरहत्तमपापुणिं ॥
 चेतियस्स पमाणं यं, अकरिं तेन कम्मुना ।
 लकुण्डकसरीरोहं, जातो परिभवारहो^१ ॥
 25 सरेन मधुरेनाहं, पूजित्वा इसिसत्तमं^२ ।
 मञ्जुस्सरानं भिक्खूनं, अगगतमनुपापुणिं ॥

B. 129

फलदानेन बुद्धस्स, गुणानुस्सरणेन च ।
सामञ्जफलसम्पन्नो, विहरामि अनासवो ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं' (अप० २, १३८-४०) ति ।

अपरभागे अञ्जं व्याकरोन्तो—

5

४६७. “परे अम्बाटकारामे, वनसण्डमिह भट्टियो ।
समूलं तण्हमब्बुय्ह, तत्थ भट्टोव भायति ॥

४६७. रमन्ते'के मुदिज्जेहि^१, वीणाहि पणवेहि च ।
अहं च स्वखमूलस्मि, रतो बुद्धस्स सासने ॥

R. 197

४६८. बुद्धो चे^२ मे वरं दज्जा, सो च लब्भेथ मे वरो ।
गण्हे'हं सब्बलोकस्स, निच्चं कायगतं सति' ति—

10

इमा तिस्सो गाथा अभासि ।

तत्थ परे ति, सेट्ठे अधिके, विसिट्ठे ति अत्थो । अधिकवाची हि
अयं परसट्ठो “परं विय मत्ताया^३” ति आदीसु विय । अम्बाटकारामे
ति, एवंनामके आरामे । सो किर छायूदकसम्पन्नो वनसण्डमण्डितो
रमणीयो होति^४ तेन “परे” ति विसेसेत्वा^५ वुत्तो । “अम्बाटकवने
अम्बाटकेहि अभिलिखितवने” ति च वदन्ति । वनसण्डमही ति,
वनगहने, घननिचितरुक्खगच्छलतासमूहे^६ वने ति अत्थो । भट्टियो
ति, एवंनामको, अत्तानमेव थेरो अञ्जं विय वदति । समूलं
तण्हमब्बुय्हाति, तण्हाय मूलं नाम अविज्जा, तस्मा साविज्जं तण्हं
अगमग्गेन समुग्घाटेत्वा ति अत्थो । तत्थ भट्टोव भायती ति लो-
क-तरेहि सीलादीहि भट्टो सुन्दरो तस्मिं येव वनसण्डे कतकिच्चताय
दिट्ठधम्मसुखविहारवसेन अगगफलभानेन^७ भायति ।

15

20 B. 130

१. मुतिज्जेहि—सी०, रो० ।

२. च—सी०, रो० ।

३. अत्ता विया—रो० ।

४. री० पोत्थके नत्थि ।

५. वुत्ते—रो० ।

६. सन्निचितरुक्ख०—सी०, रो० ।

७. ‘च’ रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

फलसुखेन च भानसमापत्तीहि च वीतिनामेती ति अत्तनो विवेकरति दस्सेत्वा “रमन्ते’के” ति, गाथाय पि व्यतिरेकमुखेन तमेवत्थं दस्सेति । तत्थ मुदिङ्गेही^१ ति, अङ्गिकादीहि मुरजेहि^२ । वीणाही ति, नन्दिनीआदीहि वीणाहि । पणवेही ति तुरियेहि^३ ।
 5 रमन्ति एके कामभोगिनो, सा पन तेसं रति अनरिया अनत्थसंहिता । अहं चा ति अहं पन, एकको बुद्धस्स भगवतो सासने रतो, ततो एव रुक्खमूलस्मि रतो अभिरतो विहरामी ति अत्थो ।

एवं अत्तनो विवेकाभिरतिं कित्तेत्वा इदानीं यं कायगतासतिकम्मट्टानं भावेत्वा अरहत्तं पत्तो, तस्स पसंसनत्थं “बुद्धो चे मे” ति
 10 गाथमाहु । तस्सत्थो—सचे बुद्धो भगवा “एकाहं, भन्ते, भगवन्तं वरं याचामी” ति मया याचितो “अतिक्कन्तवरा, खो, भिक्खु तथागता” ति अपटिक्खित्वा मय्हं यथायाचितं वरं ददेय्य, सो च वरो ममाधिप्पायपूरको लब्भेत्थ मय्हं मनोरथं मत्थकं पापेय्या ति थेरो परिकप्पवसेन वदति । “भन्ते, सब्बो लोको सब्बकालं काय-
 15 गतासतिकम्मट्टानं भावेत्तु” ति “सब्बलोकस्स निच्चं कायगतासति भावेतब्बा” ति क्त्वा वरं गण्हे^४ अहं ति दस्सेन्तो आहु—“गण्हे’हं सब्बलोकस्स, निच्चं कायगतं सति” ति । इदानीं अपरिक्खणगरहा-
 मुखेन परिक्खणं^५ पसंसन्तो—

R. 198

20

४६९. “ये मं रूपेण पामिसु, ये च घोसेन अन्वगू ।

छन्दरागवसूपेता, न मं जानन्ति ते जना ॥

४७०. अज्झत्तं च न जानाति, बहिद्धा च न पस्सति ।

समन्तावरणो बालो, स वे घोसेन वुहति ॥

४७१. अज्झत्तं च न जानाति, बहिद्धा च विपस्सति ।

बहिद्धा फलदस्सावी, सो पि घोसेन वुहति ॥

१. मुदिङ्गेहि—सी०, रो० ।

२. पोक्खरेहि—सी०, रो० ।

३. पट्ठेहि—सी०, रो० ।

४. गण्हेय्यं—सी०, रो० ।

५. परिक्खे—रो० ।

४७२. अज्झत्तं च पजानाति, बहिद्धा च विपस्सति ।

अनावरणदस्सावी, न सो घोसेन वुह्ति” ति—

इमा चतस्सो गाथा अभासि ।

तत्थ ये मं रूपेण पामिसू ति, ये जना अविद्सू मम रूपेण
अपसादिकेन निहीनेन “आकारसदिसी पञ्चा” ति, धम्मसरीरेन 5
च मं निहीनं पामिसू, “ओरको अयं” ति हीळ्हेन्ता परिच्छिन्दवसेन
मज्झिसू ति अत्थो । ये च घोसेन अन्वगू ति, ये च सत्ता घोसेन
मज्जुना मं सम्भावनावसेन अनुगता बहु मज्झिसू^१, तं तेसं मिच्छा,
न हि अहं छपमत्तेन अवमन्तब्बो, घोसमत्तेन वा न बहु^२ मन्तब्बो,
तस्मा छन्दरागवसूप्पेता, न मं जानन्ति ते जना ति ते दुविधा पि जना 10
छन्दरागस्स वसं उपेता अप्पहीनछन्दरागा सब्बसो पहीनछन्दरागं
मं न जानन्ति ।

अविसयो तेसं मादिसो अज्झत्तं बहिद्धा च अपरिञ्चातवत्थु-
तायाति दस्सेतुं “अज्झत्तं” ति आदि वुत्तं । अज्झत्तं ति, अत्तनो
सन्ताने खन्धायतनादिधम्मं । बहिद्धा ति, परसन्ताने । अथ वा 15
अज्झत्तं ति, मम अब्भन्तरे असेक्खसीलक्खन्धादि । बहिद्धा ति,
ममेव आकप्पसम्पत्तियादियुत्तं बहिद्धा रूपधम्मप्पवत्तिं चक्खु-
विञ्जाणादिप्पवत्तिं च । समन्तावरणो ति, एवं अज्झत्तं च बहिद्धा
च अजाननेन समन्ततो आवरणयुत्तो आवट्ठाणगतिको^२ । स वे
घोसेन वुह्ति ति, सो परनेय्यवुद्धिको बालो घोसेन परेसं वचनेन 20
वुह्ति निग्यति आकङ्खीयति ।

बहिद्धा च विपस्सती ति, यो च वुत्तनयेन अज्झत्तं न जानाति,
बहिद्धा पन सुतानुसारेण आकप्पसम्पत्तिआदिउपधारणेन वा विसेसतो
पस्सति । “गुणविसेसयुत्तो सिया” ति मज्झति, सो पि बहिद्धा
फलदस्सावी नयग्गाहेन फलमत्तं गण्हन्तो वुत्तनयेत घोसेन वुह्ति, 25
सो पि^३ मादिसे^४ न जानाती ति अत्थो ।

१. मज्झिसू ति अत्थो—सी० ।

२. अञ्जाणगतिको—सी०, रो० ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. मादिसं—सी०, रो० ।

- यो पन अज्झत्तं च खीणासवस्स अब्भन्तरे असेक्खसीलक्खन्धा-
 दिगुणं जानाति, बहिद्धा चस्स पटिपत्तिसल्लक्खणेन विसेसतो
 गूणविसेसयोगं पस्सति । अनावरणदस्सावी केनचि अनावटो हुत्वा
 B. 132 अरियानं गुणे दट्ठुं आतुं समत्थो, न सो घोसमत्तेन^१ वुहति
 5 याथावतो दस्सनतो ति ।

लकुण्डकभट्टियत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

३. भट्टत्थेरगाथावण्णना

- R. 199 एकपुत्तो ति, आदिका आयस्मतो भट्टत्थेरस्स गाथा । का
 उप्पत्ति ? अयं किर पदमुत्तरं भगवन्तं भिक्खुसंघं च सतसहस्स-
 परिमाणं चीवरादीहि चतुहि^२ पच्चयेहि पूजेसि । सो तेन पुञ्जकम्मेन
 देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं सेट्टिकुले निब्बत्ति,
 10 निब्बत्तमानो च अपुत्तकेसु मातापितृसु देवतायाचनादीनि कत्वा पि
 अलभन्तेसु सत्थारं उपसङ्कमित्वा “सचे, भन्ते, मयं एकं पुत्तं
 लच्छाम, तं तुम्हाकं दासत्थाय दस्सामा” ति वत्वा आयाचित्वा
 गतेसु सत्थु अधिप्पायं अत्वा अज्जतरो देवपुत्तो खीणायुको हुत्वा
 ठितो सक्केन देवरज्जा “अमुकस्मिं कुले निब्बत्ताही” ति आणत्तो
 15 तत्थ निब्बत्ति, भट्ठोतिस्स नामं अकंसु । तं सत्तवस्सुद्देसिकं जातं
 मातापितरो अलङ्कुरित्वा भगवतो सन्तिकं नेत्वा “अयं सो, भन्ते,
 तुम्हे आयाचित्वा लद्धदारको, इमं तुम्हाकं निर्यातेमा” ति
 आहंसु । सत्था आनन्दत्थेरं आणापेसि—“इमं पब्बाजेही” ति ।
 आणापेत्वा च गन्धकुटिं पाविसि । थेरो तं पब्बाजेत्वा सङ्खेपेन
 20 विपस्सनामुखं आचिक्खि, सो उपनिस्सयसम्पन्नत्ता विपस्सनाय कम्मं
 करोन्तो सूरिये अनोग्गतेयेव भावनं उस्सुक्कापेत्वा छळभिज्जो
 अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

“पदुमुत्तरसम्बुद्धं, मेत्तचित्तं महामुनि ।
 उपेति जनता सब्बा, सब्बलोकगनायकं ॥
 सत्तुकं^१ च बुद्धकं च^२, आमिसं पानभोजनं ।
 ददन्ति सत्थुनो सब्बे, पुञ्ञक्खेत्ते अनुत्तरे ॥
 अहं पि दानं दस्सामि, देवदेवस्स तादिनो ।
 बुद्धसेट्ठं निमन्तेत्वा, संघं पि च अनुत्तरं ॥
 उय्योजिता मया चेते, निमन्तेसुं तथागतं ।
 केवलं भिक्खुसंघं च, पुञ्ञक्खेत्तं अनुत्तरं ॥
 सतसहस्सपल्लङ्कं, सोवणं गोनकत्थतं ।
 तूलिकापटलिकाय^३, खोमकप्पासिकेहि^४ च ।
 महारहं पञ्ञापयि^५, आसनं बुद्धयुत्तकं ॥
 पदुमुत्तरो लोकविदू, देवदेवो नरासभो ।
 भिक्खुसंघपरिव्यूळ्हो^६, मम द्वारमुपागमि ॥
 पच्चुग्गन्त्वान सम्बुद्धं, लोकनाथं यस्सिसनं ।
 पसन्नचित्तो सुमनो, अभिनामयि^७ संघरं^८ ॥
 भिक्खूनं सतसहस्सं, बुद्धं च लोकनायकं ।
 पसन्नचित्तो सुमनो, परमन्नेन तप्पयि ॥
 पदुमुत्तरो लोकविदू, आहुतीनं पटिग्गहो ।
 भिक्खुसंघे निसीदित्वा, इमा गाथा अभासथ ॥
 येनिदं आसनं दिन्नं, सोवणं गोनकत्थतं ।
 तमहं कित्तयिस्सामि, सुणाथ मम भासतो ॥
 चतुसत्ततिकखत्तुं सो, देवरज्जं करिस्सति ।
 अनुभोस्सति सम्पत्ति, अच्छराहि^९ पुरक्खतो ॥
 पदेसरज्जं सहस्सं, वसुधं आवसिस्सति ।
 एकपञ्ञासक्खत्तुं च, चक्कवत्ती भविस्सति ॥

5

B. 133

10

15

20

25

१-१. वत्थं सेनासनं चे व—सी० ।

२. तूलिकापटलिका च—सी० ।

३. खोमकप्पासिके पि—सी० ।

४. पञ्ञापेसि—सी० ।

५. ०परिव्यूळ्हो—सी० ।

६-६. अतिनामयि तं घरं—सी० ।

७. अच्छाराभि—सी० ।

सब्बासु भवयोनीसु, उच्चाकुली^१ भविस्सति ।
 सो च पच्छा पब्बजित्वा, सुक्कमूलेन चोदितो ।
 भद्दियो नाम नामेन, हेस्सति सत्थु सावको ॥
 विवेकमनुयुत्तोमिह, पन्तसेननिवासहं^२ ।
 5 फलं चाधिगतं सब्बं, चत्तक्केसोमिह^३ अज्जहं ॥
 मम सब्बं अभिञ्जाय, सब्बञ्च लोकनायको ।
 भिक्खुसंघे निसीदित्वा, एतदग्गे ठपेसि मं ॥
 पटिसम्भिदा चत्तस्सो, विमोक्खा पि च अट्ठिमे ।
 छळभिञ्जा सच्चिक्कता, कतं बुद्धस्स सासनं”
 10 (अप० १, ११४-१५) ति ॥

B. 134

तस्स भगवा छळभिञ्जुप्पत्ति अत्वा “एहि भद्दा” ति आह ।
 सो तावदेव सत्थारं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा पज्जलिको सत्थु समीपे
 अट्ठासि, सा एव चस्स उपसम्पदा अहोसि । बुद्धूपसम्पदा नाम
 किरेसा । थेरो जातितो पट्ठाय अत्तनो पवत्तिया कथनमुखेन अञ्च
 15 व्याकरोन्तो—

४७३. “एकपुत्तो अहं आसिं, पियो मातु पियो पितु ।
 बहूहि वतचरियाहि, लद्धो आयाचनाहि च ॥
 ४७४. ते च मं अनुकम्पाय, अत्थकामा हितेसिनो ।
 उभो पिता च माता च, बुद्धस्स उपनामयुं ॥
 20 ४७५. किच्छा लद्धो अयं पुत्तो, सुखुमालो सुखेधितो ।
 इमं ददाम ते नाथ, जिनस्स परिचारकं ॥
 ४७६. सत्था च मं पटिगय्ह, आनन्दं एतदब्रवि ।
 पब्बाजेहि इमं खिप्पं, हेस्सत्या’जानियो अयं ॥
 R 200 ४७७. पब्बाजेत्वान मं सत्था, विहारं पाविसी जिनो ।
 25 अनोगगतस्मिं सूरियस्मिं, ततो चित्तं विमुच्चि मे ॥

१. कुलिनो च—सी० ।

२. पन्थसेन०—सी० ।

३. भिन्नक्केसोमिह—सी० ।

४७८. ततो सत्था निराकत्वा^१, पटिसल्लानवुट्ठितो ।

एहि भद्दा ति मं आह, सा मे आसू'पसम्पदा ॥

४७९. जातिया सत्तवस्सेन, लद्धा मे उपसम्पदा ।

तिस्सो विज्जा अनुप्पत्ता, अहो धम्मसुधम्मता' ति—

इमा गाथा अभासि ।

5

तत्थ वतचरियाही ति, “एवं कत्वा पुत्तं लभिस्सत्था” ति वुत्तं समणब्राह्मणानं वचनं सुत्वा, खीरं पायित्वा, अनसनादिवतचरणेहि^२ । आयाचनाही ति, देवतायाचनाहि सत्थुआयाचनाय च, इदमेव चेत्थ कारणं, इतरं थेरो मातापितूनं पटिपत्तिदस्सनत्थं चेव किच्छलद्ध-भावदस्सनत्थं^३ च वदति^३ ।

10

ते ति, मातापितरो । उपनामयुं ति उपनामेसु^४ ।

B. 135

सुखेधितो ति, सुखसंवुट्ठितो । ते ति, तुय्हं । परिचारकं ति, किकारं^५ ।

हेस्सत्था'जानियो अयं ति, अयं दारको मम सासने आजानीयो भविस्सति । तस्मा खिप्पं अज्जेव पब्बाजेही ति एतं अब्रवि, आह ।

15

पब्बाजेत्वाना ति, आनन्दत्थेरेन पब्बाजेत्वा । विहारं ति, गन्धकुटिं । अनोगतस्मिं सूरियस्मिं ति, सुरिये अनत्थङ्गतेयेव । ततो चित्तं विमुच्चि मे ति, ततो विपस्सनारम्भतो परं न चिरेनेव खणेन सब्बासवेहि मे चित्तं विमुच्चि, खीणासवो अहोसि ।

ततो ति, मम आसवक्खयतो पच्छा । निराकत्वा ति, अत्तना समापन्नं फलसमापत्तिं अप्पेत्वा^६ ततो वुट्ठाय । तेनाह “पटिसल्लानवुट्ठितो” ति । सा मे आसू'पसम्पदा ति, या^७ मं उद्दिस्स “एहि भद्दा” ति सत्थु वाचा पवत्ता, सा एव मे मय्हं उपसम्पदा आसि । एवं

20

१. निराकत्वा—सी०, रो० ।

२. वत चरितेहि—सी० ।

३-३. किच्छलद्धभावं च दस्सनत्थं वदति—सी० । ४. उपनेसुं—सी०, रो० ।

५. किकारं—सी०, रो० ।

६. पवेत्वा—सी०; अपनेत्वा—रो० ।

७. 'सा' रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

जातिया सत्तवस्सेन, लद्धा मे उपसम्पदा ति, सातिसयं सत्थारा
अत्तनो कतं अनुग्गहं सासनस्स च निरयानिकतं दस्सेति । तेनाह
“अहो धम्मसुधम्मता” ति ।

एत्थ च “चित्तं विमुच्चि मे” ति खीणासवभावं पकासेत्वा पि
5 पुन “तिस्सो विज्जा अनुप्पत्ता” ति लोकियाभिज्जेकदेसदस्सनं^१
ब्रह्मभिज्जभावविभावनत्थं । तेनाह अपदाने “ब्रह्मभिज्जा सच्छिकता”
ति ।

भट्ठेयैरगाथावण्णना निट्ठिता ।

४. सोपाकत्थैरगाथावण्णना

R. 201

दिस्वा पासादछायायं ति आदिका आयस्मतो सोपाकत्थैरस्स
गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ

10 भवे पुज्जानि उपचिनन्तो^२ सिद्धत्थस्स भगवतो काले ब्राह्मणकुले
निब्बत्तित्वा विज्जुतं पत्तो ब्राह्मणानं विज्जासिप्पेसु निप्फत्ति गतो
कामेसु आदीनवं दिस्वा घरावासं पहाय तापसपब्बज्जं पब्बजित्वा

B. 136

एकस्मिं पब्बते विहरति । सत्था आसन्नमरणं तं अत्वा तस्स सन्तिकं
अगमासि । सो भगवन्तं दिस्वा पसन्नचित्तो उळ्ळारं पीतिसोमनस्सं

15 पवेदेन्तो पुप्फमयं आसनं पज्जपेत्वा अदासि । सत्था तत्थ
निसीदित्वा, अनिच्चतापटिसंयुतं धम्मिं कथं कथेत्वा तस्स
पस्सन्तस्सेव आकासेन अगमासि । सो पुब्बे गहितं निच्चग्गाहं

पहाय अनिच्चसज्जं हृदये ठपेत्वा, कालङ्कत्वा, देवलोके उप्पजित्वा,
अपरापरं देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे राजगहे सोपाक-
20 योनियं निब्बत्ति, सो^३ जातिआगतेन सोपाको ति नामेन पज्जायि ।
केचि पन “वाणिजकुले निब्बत्तो, ‘सोपाको’ ति पन नाममत्तं” ति

१. लोकियाभिज्जादस्सनं—सी०, रो० । २. उपचिनित्वा—सी०, रो० ।

३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

वदन्ति । तं अपदानपाठिया विरुज्झति “पच्छिमे भवे सम्पत्ते सोपाकयोनुपागमि” ति वचनतो । तस्स चतुमासजातस्स पिता कालमकासि, चूठपिता पोसेसि^१ । अनुक्कमेन सत्तवस्सिको जातो एकदिवसं चूठपिता “अत्तनो पुत्तेन कलहं करोती” ति कुज्झित्वा, तं सुसानं नेत्वा, द्वे हत्थे रज्जुया एकतो बन्धित्वा, ताय एव रज्जुया 5 मत्तमनुस्सस्स सरीरे गाळ्हं बन्धित्वा गतो “सिङ्गालादयो खादन्तू” ति । पच्छिमभविक्कताय दारकस्स पुञ्जफलेन सयं मारेतुं न विसहि, सिङ्गालादयो पि न अभिभविंसु । दारको अङ्गुरत्तसमये^२ एवं विप्पलपति—

“का गति^३ मे अगतिस्स^४, को वा बन्धु अबन्धुनो ।

10

सुसानमज्जे बन्धस्स, को मे अभयदायको” ति ॥

सत्था ताय वेलाय वेनेय्यबन्धवे ओलोकेन्तो दारकस्स हृदयबन्तरे पज्जलन्तं अरहत्तूपनिस्सयं दिस्वा ओभासं फरित्वा सत्ति जनेत्वा एवमाह—

“एहि, सोपाक, मा भायि, ओलोकस्सु तथागतं ।

15

अहं तं तारयिस्सामि, राहुमुखेव चन्दिमं” ति ॥

दारको बुद्धानुभावेन छिन्नबन्धनो गाथापरियोसाने सोतापन्नो हुत्वा गन्धकुटिसम्मुखे^५ अट्टासि । तस्स माता पुत्तं अपस्सन्ती चूठ-पितरं पुच्छित्वा तेनस्स पवत्तिया अकथिताय तत्थ तत्थ गन्त्वा 20 B. 137 विचिनन्ती “बुद्धा किर अतीतानागतपच्चुप्पन्नं जानन्ति, यन्नूनाहं 20 R. 202 भगवन्तं उपसङ्कमित्वा मम पुत्तस्स पवत्ति जानेय्यं” ति सत्थु सन्तिकं अगमासि । सत्था इद्विया तं पटिच्छादेत्वा “भन्ते, मम^६ पुत्तं न पस्सामि^७, अपि च^८ भगवा तस्स पवत्ति जानाती” ति ताय पुटो—

१. ‘सो’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

२. अङ्गुरत्तिसमये—सी०, रो० ।

३. हि—रो० ।

४. आगतिस्स—रो० ।

५. गन्धकुटिपंमुखे—सी०, रो० ।

६-७. मम पुत्तो न दिस्सति—सी०, रो० ।

८. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

“न सन्ति पुत्ता ताणाय, न पिता ना पि बन्धवा ।
अन्तकेनाधिपन्नस्स, नत्थि आतीसु ताणता”

(ध० प० ४४) ति—

धम्मं कथेसि । तं सुत्वा सा सोतापन्ना अहोसि । दारको अरहत्तं
५ पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“पब्भारं सोधयन्तस्स, विपिने^१ पब्बतुत्तमे ।

सिद्धत्थो नाम भगवा, आगच्छि मम सन्तिकं ॥

बुद्धं उपगतं दिस्वा, लोकजेट्टस्स तादिनो ।

सन्थरं सन्थरित्वान, पुप्फासनमदासहं ॥

१० पुप्फासने निसीदित्वा, सिद्धत्थो लोकनायको ।

ममं च गतिमञ्जाय, अनिच्चतमुदाहरि ॥

अनिच्चा वत सङ्घारा, उप्पादवयधम्मिनो ।

उप्पज्जित्वा निरुज्झन्ति, तेसं वूपसमो सुखो ।

इदं वत्वान सब्बञ्जू, लोकजेट्टो नरासभो ।

१५ नभं अब्भुग्गमी वीरो, हंसराजा व अम्बरे ॥

सकं दिट्ठिं जहित्वान, भावया'निच्चसञ्जहं ।

एकाहं भावयित्वान, तत्थ कालं^२ कतो^२ अहं ॥

द्वे सम्पत्ती अनुभोत्वा, सुक्कमूलेन चोदितो ।

पच्छिमे भवे सम्पत्ते, सपाकयोनु'पागमि ॥

२० अगारा अभिनिक्खम्म, पब्बजि अनगारियं ।

जातिया सत्तवस्सोहं, अरहत्तमपापुणि ॥

आरद्धवीरियो पहितत्तो, सीलेसु सुसमाहितो ।

तोसेत्वान महानागं, अलत्थं उपसम्पदं ॥

चतुन्नवुत्तितो कप्पे, यं कम्ममकरिं तदा ।

२५ दुग्गतिं नाभिजानामि, पुप्फदानस्सिदं फलं ॥

चतुन्नवुत्तितो कप्पे, यं सञ्जं भावयिं तदा ।

तं सञ्जं भावयन्तस्स, पत्तो मे आसवक्खयो ॥

B. 138

पटिसम्भदा चतस्सो ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, ७५) ति ॥

अथ भगवा इद्धि पटिसंहारि । सा पि पुत्तं दिस्वा हट्टुट्ठो तस्स
खीणासवभावं सुत्वा पब्बाजेत्वा गता । सो सत्थारं गन्धकुटिच्छायायं
चङ्कमन्तं उपसङ्कमित्वा, वन्दित्वा अनुचङ्कमि । तस्स भगवा 5
उपसम्पदं अनुजानितुकामो "एकं नाम किं?" (खु० पा० ४) ति
आदिना दस पञ्हे पुच्छि । सो पि सत्थु अधिप्पायं गण्हन्तो सब्ब-
ज्जुतज्जाणेन संसन्देन्तो "सब्बे सत्ता आहारट्ठितिका" (खु० पा० ४)
ति आदिना ते पञ्हे विस्सज्जेसि । तेनेव ते कुमारपञ्हा नाम
जाता । सत्था तस्स पञ्हव्याकरणेन आराधितचित्तो उपसम्पदं 10
अनुजानि, तेन सा पञ्हव्याकरणूपसम्पदा नाम जाता, तस्सिमं^२
अत्तनो पवत्ति पकासेत्वा थेरो अज्जं व्याकरोन्तो—

४८०. "दिस्वा पासादब्बायायं, चङ्कमन्तं नरुत्तमं ।

तत्थ नं उपसङ्कम्म, वन्दिस्सं पुरिसुत्तमं ॥

४८१. एकंसं चीवरं कत्वा, संहारित्वान पाणयो ।

15

अनुचङ्कमिस्सं विरजं, सब्बसत्तानमुत्तमं ॥

४८२ ततो पञ्हे अपुच्छि मं, पञ्हानं कोविदो विदू ।

अच्छम्भी च अभीतो च, व्याकासिं सत्थुनो अहं ॥

४८३. विस्सज्जितेसु पञ्हेसु, अनुमोदि तथागतो ।

भिक्षुसंघं विलोकेत्वा, इममत्थं अभासथ ॥

20

४८४. 'लाभा अज्झानं मगधानं, येसायं परिभुञ्जति ।

चीवरं पिण्डपातं च, पच्चयं सयनासनं ।

पच्चुट्ठानं च सामीचि, तेसं लाभा'ति चाब्रवि ॥

४८५. 'अज्जदग्गे मं सोपाक, दस्सनायो'पसङ्कम ।

B. 139

एसा चेव ते सोपाक, भवतु उपसम्पदा' ॥

25

४८६. जातिया सत्तवस्सेन^१, लद्धान उपसम्पदं ।
धारेमि अन्तिमं देहं, अहो धम्मसुधम्मता' ति—

इमा गाथा अभासि ।

R. 203 तत्थ पासादछायायं ति, गन्धकुटिच्छायायं । वन्दिस्सं ति,
5 अभिवन्दि ।

संहरित्वान पाणयो ति, उभो हत्थे कमलमकुळाकारेण सङ्गते
कत्वा, अञ्जलिं पग्गहेत्वा ति अत्थो । अनुचङ्कमिस्सं ति चङ्कमन्तस्स^२
सत्थुनो अनुपच्छतो अनुगमनवसेन चङ्कमि । विरजं ति,
विगतरागादिरजं ।

10 पञ्हे ति, कुमारपञ्हे । विदू ति, वेदितब्बं^३ विदितवा^३,
सब्बञ्जू ति अत्थो । 'सत्था मं पुच्छती' ति उप्पज्जनकस्स
ब्रम्भितत्तस्स भयस्स च सेतुघातेन पहीनत्ता अच्छम्भी च अभीतो च
व्याकासि^४ ।

येसायं ति, येसं अङ्गमगधानं अयं सोपाको । पच्चयं ति,
15 गिलानपच्चयं । सामीचिं ति, मग्गदानबीजनादिसामीचिकिरियं ।

अज्जदग्गे ति, दकारो पदसन्धिकरो, अज्ज अग्गे आदिं कत्वा,
अज्ज पट्टाय । 'अज्जतग्गे' ति पाळि^५, अज्जतं आदिं कत्वा ति
अत्थो । दस्सनायो'पसङ्कमा ति, 'हीनजच्चो, वयसा तरुणतरो'
ति वा अचिन्तेत्वा दस्सनाय मं उपसङ्कम । एसा चे वा ति, या तस्स^६
20 मम सब्बञ्जुतञ्जाणेन सद्धिं संसन्देत्वा कता पञ्हविस्सज्जना,
एसायेव ते भवतु उपसम्पदा इति च अब्रवी ति योजना । 'लद्धा मे
उपसम्पदा' ति पि पाळि । ये^७ पन^७ 'लद्धान उपसम्पदं' ति पि

१. सत्तवस्सोहं—सी०, रो० ।

३-३. वेदितब्बस्स विदिता—सी० ।

५. पाळियं—सी०, रो० ।

७-७. येन—सी०, रो० ।

२. तस्स—सी०, रो० ।

४. व्याकासि—सी०, रो० ।

६. तथा—सी०, रो० ।

पठन्ति, तेसं सत्तवस्सेना ति, सत्तमेन वस्सेना ति अत्थो, सत्तवस्सेन
वा हुत्वा ति वचनसेसो । यं पनेत्थ अवुत्तं, तं लुविञ्जेय्यमेव ।

सोपाकत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

५. सरभङ्गत्थेरगाथावण्णना

B. 140

सरे हत्थेही ति आदिका आयस्मतो सरभङ्गत्थेरस्स गाथा ।
का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
विवट्ठूपनिस्सयं कुसलं उपचिन्तिवा^१ इमस्मि बुद्धुप्पादे राजगहे अञ्ज- 5
तरस्स ब्राह्मणस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, अनभिलक्खितोतिस्स^२
कुलवंसागतं^३ नामं अहोसि । सो वयप्पत्तो कामे पहाय तापसपब्बज्जं
पब्बजित्वा सरतिणानि सयमेव भञ्जित्वा पण्णसालं कत्वा वसति ।
ततो पट्टाय सरभङ्गोतिस्स समञ्जा^४ अहोसि ।

अथ भगवा बुद्धचवखुना लोकं वोलोकेन्तो तस्स अरहत्तूपनिस्सयं 10
दिस्वा, तत्थ गन्त्वा, धम्मं देसेसि । सो पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा
विपस्सनाय कम्मं करोन्तो नचिरस्सेव अरहत्तं पत्वा तत्थेव वसति ।
अथस्स तापसकाले कता पण्णसाला जिण्णा पलुग्गा अहोसि । तं
दिस्वा मनुस्सा “किस्स, भन्ते, इमं कुटिकं न पटिसद्धरोथा” ति R. 204
आहंसु । येरो “कुटिका यथा तापसकाले कता, इदानि तथा कातुं 15
न सक्का” ति तं सब्बं पकासेन्तो—

४८७. “सरे हत्थेहि भञ्जित्वा, कत्वान कुटिमच्चिंसं ।

तेन मे सरभङ्गोति, नामं सम्मुनिया अहु ॥

४८८. न मय्हं कप्पते अज्ज, सरे हत्थेहि भञ्जितुं ।

सिक्खापदा नो पञ्चत्ता, गोतमेन यसस्सिना” ति— 20

१. उपचिन्तन्तो—सी०, रो० ।

२. अनभिलक्खितो तस्स—सी० ।

३. कुलवंसानुगतं—सी० ।

४. नामं—सी०, रो० ।

द्वे गाथा अभासि ।

तत्थ सरे हत्थेहि भञ्जित्वा ति, पुब्बे तापसकाले सरतिणानि
मम हत्थेहि छिन्दित्वा तिणकुटिं कत्वा अच्छिंसं वसिं^१, निसीदिं चेव
निपज्जि च । तेना ति, कुटिकरणत्थं सरानं भञ्जनेन । सम्मुतिया ति,
5 अन्वत्थसम्मुतिया सरभङ्गो ति, नामं अहु अहोसि ।

न मय्हं कप्पते अज्जा ति, अज्ज^२ इदानि उपसम्पन्नस्स मय्हं
सरे सरतिणे हत्थेहि भञ्जितुं न कप्पते न वट्ठति । कस्मा ?
सिक्खापदा नो पञ्चत्ता, गोतमेन यसस्सिना ति । तेन यं अम्हाकं
सत्थारा सिक्खापदं पञ्चत्तं, तं मयं जीवितहेतुना पि नातिक्कमामा
10 ति दस्सेति ।

B. 141

एवं एकेन पकारेण तिणकुटिकाय अपटिसङ्खरणे कारणं दस्सेत्वा
इदानि अपरेण पि परियायेन नं दस्सेन्तो—

४८९. “सकलं समत्तं रोगं, सरभङ्गो नाद्दसं पुब्बे ।

सोयं रोगो दिट्ठो, वचनकरेणा तिदेवस्सा” ति—

15 इमं गाथमाहु ।

तत्थ सकलं ति, सब्बं । समत्तं ति, सम्पुण्णं, सब्बभागतो^३
अनवसेसं ति अत्थो । रोगं ति, दुक्खदुक्खतादिवसेन रुजनट्ठेन रोगभूतं
उपादानक्खन्धपञ्चकं सन्धाय वदति । नाद्दसं पुब्बे ति, सत्थु ओवाद-
पटिलागतो पुब्बे न अद्दक्खि । सोयं रोगो दिट्ठो, वचनकरेणा तिदेवस्सा
20 ति, सम्मुत्तिदेवा उपपत्तिदेवा विसुद्धिदेवा ति सब्बे पि देवे अत्तनो
सीलादिगुणेहि अतिक्कमित्वा ठितत्ता अतिदेवस्स सम्मासम्बुद्धस्स
ओवादपटिकरेण^४ सरभङ्गेन सो अयं खन्धपञ्चकसङ्खातो रोगो
विपस्सनापञ्चासहिताय मग्गपञ्चाय पञ्चक्खन्धतो दिट्ठो, परिञ्जातो

१. अच्छिंसं वसिं—सी०, रो० ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. सेखभावतो—सी० ;

४. ओवादपटिकरणेन—सी०, रो० ।

सखभावतो—रो० ।

ति अत्थो । एतेन एवं अत्तभावकुटिकायं पि अनपेक्खो बाहिरं
तिणकुटिकं कथं पटिसङ्खरिस्सति ति दस्सेति ।

इदानीं यं मग्गं पटिपज्जन्तेन मया अयं अत्तभाव रोगो
याथावतो^१ दिट्ठो, स्वायं मग्गो सब्बबुद्धसाधारणो । येन^२ नेसं^३
ओवादधम्मो पि मज्जे भिन्नसुवण्णसदिसो यत्थाहं पतिट्ठाय दुक्खक्खयं 5 R. 205
पत्तो ति एवं अत्तनो अरहत्तपटिपत्तिं व्याकरोन्तो—

४९०. “येनेव मग्गेन गतो विपस्सी,
येनेव मग्गेन सिखी च वेस्सभू ।
ककुसन्धकोणागमनो च कस्सपो,
तेन’ञ्जसेन अगमासि गोतमो ॥

10

४९१. वीततण्हा अनादाना, सत्त बुद्धा खयोगधा ।
येहा’यं^३ देसितो धम्मो, धम्मभूतेहि तादिभि ॥

४९२. चत्तारि अरियसच्चानि, अनुकम्पाय पाणिनं ।
दुक्खं समुदयो मग्गो, निरोधो दुक्खसङ्खयो ॥

४९३. यस्मिं निवत्तते दुक्खं, संसारस्मिं अनन्तकं ।
भेदा इमस्स कायस्स, जीवितस्स च सङ्खया ।
अञ्जो पुनब्भवो नत्थि, सुविमुत्तोम्हि सब्बधी’ ति—

15 B. 142

इमा गाथा अभासि—

तत्थ येनेव मग्गेना ति, येनेव सपुब्बभागेन अरियेन अट्ठङ्गिकेन
मग्गेन । गतो ति, पटिपन्नो निब्बानं अधिगतो । विपस्सी ति, 20
विपस्सी सम्मासम्बुद्धो । ककुसन्धा ति, अविभक्तिको निद्देशो ।
“ककुसन्धकोणागमना” ति पि पाठो । तेन’ञ्जसेना ति, तेनेव
अञ्जसेन अरियमग्गेन ।

१. याथावतो—सी०, रो० ।

२-२. केन तेसं—सी० ।

३. येहेयं—सी०, रो० ।

अनादाना ति, अनुपादाना अप्पटिसन्धिका वा^१ । खयोगधा ति
तिब्बानोगधा निब्बानपतिट्ठा । येहा'यं^२ देसितो धम्मो ति, येहि
सत्तहि सम्मासम्बुद्धेहि अयं सासनधम्मो देसितो पवेदितो । धम्मभूतेही
ति, धम्मकायताय धम्मसभावेहि, नवलोकुत्तरधम्मतो वा भूतेहि
5 जातेहि, धम्मं वा पत्तेहि । तादिभी ति, इट्ठादीसु तादिभावप्पत्तेहि ।

“चत्तारि अरियसच्चानी” ति, आदिना तेहि देसितं धम्मं
दस्सेति । तत्थ चत्तारी ति, गणनपरिच्छेदो । अरियसच्चानी ति,
परिच्छिन्नधम्मदस्सनं । वचनत्थतो पन अरियानि च अवितथट्ठेन
सच्चानि चा ति अरियसच्चानि, अरियस्स वा भगवतो सच्चानि
10 तेन देसितत्ता, अरियभावकरानि वा सच्चानी ति अरियसच्चानि ।
कुच्छित्तभावतो तुच्छभावतो च दुक्खं, उपादानक्खन्धपञ्चकं । तं दुक्खं
समुदेति एतस्मा ति समुदयो, तण्हा । किलेसे मारेन्तो^३ गच्छति,
निब्बानत्थिकेहि मग्गीयती ति वा मग्गो, सम्मादिट्ठिआदयो अट्ठ
धम्मा । संसारचारकसङ्घातो नत्थि एत्थ रोधो, एतस्मिं वा अधिगते
15 पुग्गलस्स रोधाभावो होति, निरुज्झति दुक्खमेत्था ति वा निरोधो,
R. 206 निब्बानं । तेनाह “दुक्खसङ्खयो” ति । अयमेत्थ सङ्खेपो, वित्थारो
पन विसुद्धिमग्गे वुत्तनयेनेव वेदितब्बो ।

यस्मिं ति यस्मिं निरोधे निब्बाने अधिगते । निवत्तते ति
अरियमग्गभावनाय सति^४ अनन्तकं अपरियन्तं इमस्मिं संसारे
20 जातिआदिदुक्खं न पवत्तति उच्छिज्जति, सो निरोधो ति अयं धम्म-
B. 143 भूतेहि सम्मासम्बुद्धेहि देसितो धम्मो ति योजना । “भेदा” ति,
आदिना “रोगो^५ दिट्ठो” ति दुक्खपरिञ्जाय सूचितं अत्तनो
अरहत्तप्पत्तिं सरूपतो दस्सेति । “यस्मिं निवत्तते दुक्खं” ति पन
पाठे सकलगाथाय तत्थायं योजना—यस्मिं खन्धादिपटिपाटिसञ्जते

१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. येहयं—सी०, रो० ।

३. नासेन्तो—सी०, रो० ।

४. अप्पवत्तति—सी० ;

५. अरोगो—सी०, रो० ।

असति - रो० ।

संसारे इदं अनन्तकं जाति आदिदुक्खं निव्वत्तं^१, सो इतो दुक्खप्प-
त्तितो^२ अञ्जो पुनप्पुनं^३ भवनभावतो^३ पुनब्भवो । इमस्स जीवि-
तिन्द्रियस्स सङ्खया कायसङ्घातस्स खन्धपञ्चकस्स भेद विनासा^४ उद्धं^५
नत्थि, तस्मा सब्बधि सब्बेहि किलेसेहि सब्बेहि भवेहि सुट्ठु विमुत्तो
विसंयुत्तो अम्ही ति ।

5

सरभङ्गत्थेरगाथावण्णना निव्विता ।

सत्तकनिपातवण्णना निव्विता ।

— ० —

१. निव्वत्तति—सी०, रो० ।

२. दुक्खप्पवत्तितो—सी० ।

३-३. पुनप्पुनभवतो—सी०, रो० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. पुनरुत्पत्ति—सी० ।

८. अटुकनिपातो

१. महाकच्चायनत्थेरगाथावण्णना

अटुकनिपाते कम्मं बहुकं ति आदिका आयस्मतो महाकच्चायन-
त्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कत्ताधिकारो
पदुमुत्तरस्स भगवतो काले गहपतिमहासालकुले^१ निब्बत्तित्वा
बुद्धिप्पत्तो एकदिवसं सत्थु सन्तिके धम्मं सुणन्तो सत्थारा संखित्तेन
5 भासितस्स वित्थारेन अत्थं विभजन्तानं अग्गट्टाने ठपियमानं एकं
भिक्षुं दिस्वा, सयं पि तं ठानं पत्थेन्तो पणिधानं कत्वा, दानादीनि
पुञ्जानि कत्वा, देवमनुस्सेसु संसरन्तो सुमेधस्स भगवतो काले
विज्जाधरो हुत्वा आकासेन गच्छन्तो सत्थारं हिमवन्तपब्बते एकस्मि
वनसण्डे निसिन्नं दिस्वा पसन्नमानसो कणिकारपुप्फेहि पूजं अकासि ।

10 सो तेन पुञ्जकम्मेन अपरापरं सुगतीसुयेव परिवत्तेन्तो कस्सप-
दसबलस्स काले बाराणसियं कुलघरे निब्बत्तित्वा परिनिब्बुते भगवति
सुवण्णचेतियकरणट्टाने सतसहस्सग्घनिकाय सुवण्णिट्टकाय पूजं कत्वा
“भगवा^२ मय्हं निब्बत्तनिब्बत्तट्टाने सरीरं सुवण्णवण्णं होतु” ति
पत्थनं अकासि ।

R. 207 15 ततो यावजीवं कुसलकम्मं कत्वा एकं बुद्धन्तरं देवमनुस्सेसु
संसरित्वा इमस्मि बुद्धुप्पादे उज्जेनियं^३ रञ्जो^३ चण्डपज्जोतस्स
पुरोहितगेहे निब्बत्ति । तस्स नामग्गहणदिवसे माता “मय्हं पुत्तो
सुवण्णवण्णो, अत्तनो नामं गहेत्वा आगतो” ति कञ्चनमाणवो त्वेव
नामं अकासि । सो बुद्धिमन्वाय तयो वेदे उग्गहेत्वा पितु अच्चयेन
20 पुरोहितट्टानं लभि । सो गोत्तवसेन कच्चायनो ति पञ्जायित्थ । तं

१. गहपतिमहासारकुले—सी० ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३-३. उदेनिरञ्जो—सी० ।

राजा चण्डपञ्जोतो बुद्धुप्पादं सुत्वा “आचरिय, त्वं, तत्थ गन्त्वा
सत्थारं इधानेही” ति पेसेसि । सो अत्तट्टमो सत्थु सन्तिकं उपगतो
तस्स सत्था धम्मं देसेति^१ देसनापरियोसाने सो सत्तहि जनेहि सद्धि
सद्ध पटिसम्भिदाहि अरहत्ते पतिट्ठासि । तेन वुत्तं अपदाने—

“पदुमुत्तरो^२ नाम जिनो, अनेजो अजितं जयो ।

5 B. 145

सतसहस्से कप्पानं, इतो उप्पज्जि नायको ॥

वीरो कमलपत्तक्खो, ससङ्कविमलाननो ।

कनकाचलसङ्कासो, रविदित्तिसमप्पभो ॥

सत्तनेत्तमनोहारी, वरलक्खणभूसितो ।

सब्बवाक्यपथातीतो, मनुजामरसक्कतो ॥

10

सम्बुद्धो बोधयं सत्ते, वागीसो मधुरस्सरो ।

करुणानिबन्धसन्तानो, परिसासु विसारदो ॥

देसेति मधुरं धम्मं, चतुसच्चूपसंहितं ।

निमुग्गे सोहपङ्कम्हि, समुद्धरति पाणिने ॥

तदा एकचरो हुत्वा, तापसो हिमवालयो ।

15

नभसा मानुसं लोकं, गच्छन्तो जिनमद्दसं ॥

उपेच्च सन्तिकं तस्स, अस्सोसिं धम्मदेसनं ।

वण्णयन्तस्स वीरस्स, सावकस्स महागुणं ॥

संखित्तेन मया वुत्तं, वित्थारेन पकासयं ।

परिसं मञ्च तोसेति, यथा कच्चायनो अयं^३ ॥

20

१. देसेसि—सी०, रो० ।

२-२. पदुमुत्तरस्स नाथस्स पदुमं नाम चेतियं ।

सीहासनं करयित्वा सुवण्णोनाभिलेयि ॥

...पे०... रो० ;

पदुमुत्तरो नाम संबुद्धो द्वतिसवरलक्खणं ।

विवेककामो भगवा हिमवन्त उपागमि ॥

अञ्जोगहेत्वा हिमवन्तं अग्गो कारुणिको मुनि ।

पल्लकं आभुजित्वान निसीदि पुरिसुत्तमो ॥

विज्जाघरो तदा आसि अन्तलक्खच्चरो पुरे ।

तिसूलं सुवत्तं गय्ह गच्छामि अम्भरे तदा ॥

नाहं एवमिधेकच्चं^१, अञ्जं पस्सामि सावकं ।
 तस्मा'तदग्रे एसग्गो^२, एवं धारेथ भिक्खवो ॥
 तदाहं विम्वित्तो हुत्वा, सुत्वा वाक्यं मनोरमं^३ ।
 हिमवन्तं गमित्वान, आहित्वा^४ पुप्फसञ्चयं ॥
 पूजेत्वा लोकसरणं, तं ठानमभिपत्थयिं ।
 तदा ममासयं अत्वा, व्याकासि स रणञ्जहो ॥
 पस्सथेतं इसिवरं, निद्धन्तकनकत्तचं ।
 उद्धग्गलोमं पीणंसं, अचलं पञ्जलिं ठितं ॥
 हासं सुपुण्णनयनं^५, बुद्धवण्णगतासयं ।
 धम्मजं^६ उग्गहृदयं^६, अमतासित्तसन्निभं ॥
 कच्चानस्स गुणं सुत्वा, तं ठानं पत्थयं ठितो ।
 अनागतम्विह अद्धाने, गोतमस्स महामुने ॥
 तस्स धम्मेषु दायादो, ओरसो धम्मनिम्मितो ।
 कच्चानो नाम नामेन, हेस्सति सत्थु सावको ॥

5

10

B. 146

पव्वतग्गे यथा अच्चि पुण्णमासेव चन्दिमा ।
 वण्णं ओभासते बुद्धो सालराजा व फुल्लितो ॥
 वनग्गा निक्खमित्वान बुद्धरंसा विधावरे ।
 नलग्गि वण्णसेकासं दिस्वा चित्तं पसादयिं ॥
 विचिनं अहसं पुप्फं कणिकारं देवगण्डिकं ।
 तीनि पुप्फानि आदाय बुद्धसेट्ठं अपूजियं ॥
 बुद्धस्स आनुभावेन तीनि पुप्फानि मे तदा ।
 उद्धावण्टा अधोपत्ता छायां कुब्बति सत्थुनो ॥
 तेन कम्मेन सुगतेन चेतनापणिषीहि च ।
 जहित्वा मानुसं देइं तासतिस अगच्छहं ॥
 तत्थ मे सुकतं व्यम्हं कणिकारी ति आयति ।
 सट्ठियोजनसुब्बेधं तिसयोजन वित्थटं ॥
 सहस्सक्खन्धं सत्तभिन्दुं वित्थारेन पकासयं ।
 परिसं मम तोसेति यथाकच्चायनो अयं ॥

—सी० ।

१. एवंविधं कच्चि—सी० ।

२. ठपेमि—सी० ।

३. मनोहरं—सी० ।

४. आहृत्वा—सी० ।

५. सम्पुण्णनयनं—सी० ।

६-६. धम्मं च विग्गहावरं—सी० ।

बहुस्सुतो महाआणी, अधिप्पायविदू मुने ।
 पापुणिस्सति तं ठानं, यथायं व्याकतो मया ॥
 सतसहस्सितो कप्पे, यं कम्ममकरिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 दुवे भवे संसरामि, देवत्ते अथ मानुसे ।
 अञ्जं गतिं न गच्छामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 दुवे कुले पजायामि, खत्तिये अथ ब्राह्मणे ।
 नीचे कुले न जायामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 पच्छिमे च भवे दानि, जातो उज्जेनियं^१ पुरे ।
 पज्जोतस्स च^२ चण्डस्स^३, पुरोहितदिजाधिनो^४ ॥
 पुत्तो तिरिटिवच्छस्स^५, निपुणो वेदपारगू ।
 माता च चन्दिमा^६ नाम^७, कच्चानोहं वरत्तचो ॥
 वीमंसनत्थं बुद्धस्स, भूमिपालेन पेसितो ।
 दिस्वा मोक्खपुरद्वारं, नायकं गुणसञ्चयं ॥
 सुत्वा च विमलं वाक्यं, गतिपङ्कविसोसनं ।
 पापुणिं अमतं सन्तं^८, सेसेहि^९ सह सत्तहि^९ ॥
 अधिप्पायविदू जातो, सुगतस्स महामते^९ ॥
 ठपितो एतदग्गे च, सुसमिद्धमनोरथो ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं^९ (अप० २, १०८-१०) ति ॥

5

10

15

20

अथ सत्था "एथ भिक्खवो" ति हत्थं पसारेसि । ते तावदेव
 द्वङ्गुलमत्तकेसमस्सुका इद्धिमयपत्तचीवरधरा वस्ससट्ठिकत्थेरा^९ विय

१. उज्जेनिये—सी० ।

२-२. अमच्चस्स—सी० ।

३. ०द्विजातिनो—सी० ।

४. तिरिववच्छस्सं—सी० ।

५-५. चन्दपदुम—सी० ।

६. सन्ति—सी० ।

७. सतेहि सह पञ्चहि—सी० ।

८. महामुने—सी० ।

९. वस्ससत्तिकत्थेरा—सी०, रो० ।

B. 147

अहेसुं । एवं थेरो सदत्थं निष्पादत्वा “भन्ते, राजा पज्जोतो तुम्हाकं पादे वन्दितुं धम्मं च सोतुं इच्छती” ति सत्थु आरोचेसि । सत्था “त्वं येव, भिक्खु, तत्थ गच्छ, तयि गते पि राजा पसीदिस्सती” ति आह । थेरो सत्थु आणाय अत्तट्ठमो तत्थ गन्त्वा राजानं पसा-
5 देत्वा अवन्तीसु सासनं पतिट्ठापेत्वा पुन सत्थु सन्तिकमेव गतो ।

सो एकदिवसं सम्बहुले भिक्खू समणधम्मं पहाय कम्मरामे सङ्गणिकारामे रसतण्हानुगते च पमादविहारिनो दिस्वा तेसं ओवादवसेन—

४९४. “कम्मं बहुकं न कारये, परिवज्जेय्य जनं न उय्यमे ।
10 सो उस्सुक्को रसानुगिद्धो, अत्थं रिञ्चति यो सुखाधिवाहो ॥
४९५. पङ्कोति हि नं अवेदयुं, यायं वन्दनपूजना कुलेसु ।
सुखुमं सल्लं दुरुब्बहं, सक्कारो कापुरिसेन दुज्जहो” ति—
द्वे गाथा अभासि ।

R. 208

तत्थ कम्मं बहुकं न कारये ति, नवावासकारापनादिं समण-
15 धम्मकरणस्स परिवन्धभूतं^१ महन्तं नवकम्मं पट्टपेय्यं, खुद्दकं
अप्पसमारम्भं खण्डफुल्लपटिसङ्खरणादिं सत्थु वचनपटिपूजनत्थं
कातब्बमेव । परिवज्जेय्य जनं ति, गणसङ्गणिकवसेन जनं विवज्जेय्य ।
जनं ति वा यादिसं संसेवतो^२ भजतो पयिरुपासतो कुसला धम्मा
परिहायन्ति, अकुसला धम्मा अभिवद्ध्यन्ति, तादिसं अकल्याणमित्तभूतं
20 जनं परिवज्जेय्य । न उय्यमे ति, पच्चयुप्पादनत्थं^३ कुलसङ्गणहनवसेन
न वायमेय्य, यस्मा सो अस्सुक्को रसानुगिद्धो, अत्थं रिञ्चति यो
सुखाधिवाहो ति, यो रसानुगिद्धो रसतण्हावसिको भिक्खु पच्च-
युप्पादनपसुतो, सो कुलसङ्गणहनत्थं^४ उस्सुक्को^५, तेसु सुखितेसु^६
सुखितो, दुक्खितेसु^६ दुक्खितो, उप्पन्नेसु किच्चकरणीयेसु अत्तना योगं^७

१. परिपन्थभूतं—सी०, रो० ।

२. सेवतो—सी०, रो० ।

३. पच्चयसमुप्पादनत्थं—सी०, रो० ।

४. कुलानं सङ्गणहनत्थं—सी०, रो० ।

५. उस्सुकेसु—सी० ।

६-६. सुखितदुक्खितेसु—सी०, रो० ।

७. उध्योगं—सी० ।

आपज्जति^१, यो सुखाधिवाहो समथविपस्सनामग्गफलनिब्बानसुखावहो
सीलादिअत्थो, तं रिञ्चति पजहति एकंसेन अत्तानं ततो विवेचेती ति
अत्थो ।

एवं पठमगाथाय “कम्मरामतं सङ्गणिकारामतं पच्चयगेधं च
वज्जेथा” ति ओवदित्वा इदानीं सक्काराभिलासं गरहन्तो दुतियं 5
गाथमाह । तस्सत्थो—या अयं भिक्खाय उपगतानं पब्बजितानं
कुलेसु गेहवासीहि गुणसम्भावनाय करीयमाना वन्दना पूजना च,
यस्मा तं अभावितत्तानं ओसीदापनट्टेन मलिनभावकरणट्टेन च “पङ्को
कद्दमो ति बुद्धादयो अरिया पवेदयुं^२ अब्भञ्जंसु पवेदेसु^३ वा^३, यस्मा
च^४ अपरिञ्जातक्खन्धानं अन्धपुथुज्जनानं सक्काराभिलासं 10
दुविञ्जेय्यसभावताय पीळाजननतो अन्तो तुदनतो दुरुद्धरणतो च
सुखुमं सत्तलं दुरुब्बहं पवेदयुं, ततो एव सक्कारो कापुरिसेन दुज्जहो
दुप्पजहेय्यो तस्स पद्धानपटिपत्तिया अप्पटिपज्जनतो । सक्काराभिला-
सप्पहानेन^५ हि सक्कारो पहीनो होति^५, तस्मा तस्स पद्धानाय
आयोगो करणीयो ति दस्सेति । 15

४९६. “न परस्सु”पनिधाय, कम्मं मच्चस्स पापकं ।

अत्तना तं न सेवेय्य, कम्मबन्धूहि मातिया ॥

४९७. न परे वचना चोरो, न परे वचना मुनि ।

अत्ता च नं यथा वेदि, देवापि नं तथा विदू ॥

४९८. परे च न विजानन्ति, मयमेत्थ यमामसे ।

ये च तत्थ विजानन्ति, ततो सम्मन्ति मेधगा ॥

४९९. जीवते वा पि सप्पञ्जो, अपि वित्तपरिक्खयो ।

पञ्जाय च अलाभेन, वित्त वा पि न जीवति ॥

१. आपज्जेन्तो—रो० ।

२. अवेदयुं—सी०, रो० ।

३-३. पवेदयुं च—सी०, रो० ।

४. एवं—सी०, रो० ।

५-५. सक्कारा सप्पहानेन हि

सक्कारो पहीनोति—सी०, रो० ।

R. 209

५००. सब्बं सुणाति सोतेन, सब्बं पस्सति चक्खुना ।
न च दिट्ठं सुतं धीरो, सब्बं उज्झितुमरहति ॥

५०१. चक्खुमा'स्स यथा अन्धो, सोतवा बधिरो यथा ।
पञ्चवा'स्स यथा मूगो, बलवा दुब्बलोरिव ।

5 अथ अत्थे समुप्पन्ने, सयेथ मतसायिकं" ति—

इमा छ गाथा रञ्जो पज्जोतस्स ओवादवसेन अभासि । सो किर
ब्राह्मणे^१ सद्वहित्वा पसुघातयञ्जं^२ कारेति, कम्मं असोधेत्वा व अचोरे
चोरसञ्जाय दण्डेसि, अट्टकरणे^३ च अस्सामिके सामिके करोति,
सामिके च अस्सामिके । ततो नं थेरो विवेचेतुं "न परस्सा" ति

10 आदिना छ गाथा अभासि ।

B. 149

तत्थ न परस्सु'पनिधाय, कम्मं मच्चस्स पापकं ति, परस्स
मच्चस्स सत्तस्स उपनिधाय उद्दिस्स^४ कारणं^५ कत्वा पापकं
वधबन्धादिकम्मं न सेवेय्य, परेन न कारापेय्या ति अत्थो । अत्तना
तं न सेवेय्या ति, अत्तनापि तं पापकं न करेय्य । कस्मा ?

15 कम्मबन्धू हि मातिया इमे^६ मातिया^६ मच्चा कम्मदायादा, तस्मा
अत्तना च किञ्चि पापकम्मं न^७ करेय्य, परेन पि न कारापेय्या ति
अत्थो ।

न परे वचना चोरो ति, अत्तना चोरियं अकत्वा परवचना
परस्स वचनमत्तेन चोरो नाम न होति, तथा न परे वचना मुनि
20 परस्स वचनमत्तेन मुनि सुविसुद्धकायवचीमनोसमाचारो न होति ।
एत्थ हि परे ति, विभत्तिअलोपं कत्वा निद्देसो । केचि पन "परेसं
ति वत्तब्बे परेति सं^८-कारलोपं कत्वा निद्दिट्ठं" ति वदन्ति । अत्ता
च नं यथा वेदी ति, नं सत्तं तस्स अत्ता चित्तं यथा "अहं परिसुद्धो,

१. ब्राह्मणो—रो० ।

३. अत्थकरणे—सी०, रो० ।

५. कारकं—सी०, रो० ।

७. रो० पोत्थके नत्थि ।

२. पसुघातयञ्जो—सी०, रो० ।

४. उद्दिस्सिय—सी०, रो० ।

६-६. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

८. स—सी०, रो० ।

अपरिसुद्धो वा" ति याथावतो^१ अवेदि जानाति । देवा पि नं तथा विदू ति विसुद्धिदेवा उपपत्तिदेवा च तथा विदू विदन्ति जानन्ति, तस्मा सयं तादिसा देवा च पमाणं सुद्धासुद्धानं^२ सुद्धासुद्धभावजानने, न ये केचि इच्छादोसपरेता सत्ता ति अधिप्पायो ।

परे ति, पण्डिते ठपेत्वा ततो अञ्जे, कुसलाकुसलसावज्जानवज्जं 5
कम्मं कम्मफलं कायस्स असुभतं सङ्खारानं अनिच्चतं अजानन्ता इध
परे नाम । ते मयमेत्थ इमस्मि जीवलोके यमाम उपरमाम, "सततं
समितं मच्चु सन्तिकं गच्छामा" ति न जानन्ति । ये च तत्थ
विजानन्ती ति ये च तत्थ पण्डिता "मयं मच्चु समीपं गच्छामा"
ति विजानन्ति । ततो सम्मन्ति मेधगा ति, एवं हि ते जानन्ता 10
मेधगानं परविहिसनानं^३ वूपसमाय पटिपज्जन्ति, अत्तना परे^४ च
अञ्जे न मेधन्ति न बाधेन्ती ति अत्थो । त्वं पन जीवितनिमित्तं^५
अचोरे चोरे करोन्तो पि दण्डनेन^६ सामिके अस्सामिके करोन्तो पि
धनजानिया बाधसि पञ्चावेकल्लतो । तथा अकरोन्तो पि जीवते वा R. 210
पि सप्पञ्जो, अपि वित्तपरिक्खयो परिक्खीणधनो पि सप्पञ्जजातिको 15
इतरीतरसन्तोसेन सन्तुट्ठो अनवज्जाय जीविकाय जीवतियेव । तस्स
हि जीवितं नाम । तेनाहु भगवा "पञ्चाजीविं जीवितमाहु सेट्ठं"
(सु० नि० २९६, सं० नि० १, ३९) ति । दुम्मेधपुग्गलो पन पञ्चाय B. 150
च अलाभेन^७ दिट्ठधम्मिकं सम्परायिकं च अत्थं विराधेन्तो वित्तवा
पि नं जीवति गरहादिपवत्तिया^८ जीवन्तो नाम न होति, 20
अनुपायञ्चुताय^९ यथाधिगतं धनं नासेन्तो जीवितं^{१०} पि सन्धारेतुं^{११}
न सक्कोतियेव ।

१. याथावतो—सी०, रो० ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. परविहिसनानं—सी० ।

४. परेन—सी०, रो० ।

५. जीविकानिमित्तं—सी०, रो० ।

६. अद्वणेन (?)—सी० ।

७. अलाभेन—सी०, रो० ।

८. गरहादिपवत्तिया—सी०, रो० ।

९. अनुपचितपञ्चाताय—सी०, रो० । १०. जीविकं—सी०, रो० ।

११. सन्तानेतुं—सी०, रो० ।

- इमा किर चतस्सो पि गाथा थेरो सुपिनन्तेन रञ्जो कथेसि ।
 राजा सुपिनं दिस्वा थेरं नमस्सन्तोयेव पबुज्झित्वा पभाताय रत्तिया
 थेरं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा अत्तना दिट्ठनियामेन सुपिनं कथेसि ।
 तं सुत्वा थेरो ता^१ गाथा पच्चुनुभासित्वा "सब्बं सुणाती" ति
 5 आदिना द्वीहि गाथाहि राजानं ओवदि । तत्थ सब्बं सुणाति सोतेना
 ति इध सोतब्बं सद्दं आपाथगतं सब्बं सुभासितं दुब्भासितं च
 अबधिरो सोतेन सुणाति । तथा सब्बं रूपं सुन्दरं असुन्दरं पि
 चक्खुना^२ अन्धो^३ पस्सति, अयमिन्द्रियानं सभावो । तत्थ पन न च
 दिट्ठं सुतं धीरो, सब्बं उज्झितुं ति च निदस्सनमत्तमेतं । यं हि
 10 तं^४ दिट्ठं सुतं^५ वा, न तं सब्बं धीरो सप्पञ्जो उज्झितुं परिच्चजितुं
 गहेतुं वा अरहति । गुणागुणं पन तत्थ उपपरिक्खित्वा उज्झितब्बमेव
 उज्झितुं गहेतब्बं च गहेतुं अरहति, तस्मा चक्खुमा^६स्स
 यथा अन्धो चक्खुमा पि समानो उज्झितब्बे दिट्ठे अन्धो यथा अस्स
 अपस्सन्तो विय भवेय्य, तथा^७ उज्झितब्बे सुते सोतवा पि बधिरो
 15 यथा अस्स असुणन्तो विय भवेय्य । पञ्जवा^८स्स यथा मूगो ति^९
 विचारणपञ्जाय पञ्जवा वचनकुसलो पि अवत्तब्बे मूगो विय
 भवेय्य । बलवा थामसम्पन्नो पि अकत्तब्बे दुब्बलोरिव, रकारो
 पदसन्धिकरो, असमत्थो विय भवेय्य । अथ अत्थे समुप्पन्ने, सयेथ
 मतसायिकं ति अत्तना कातब्बकिच्चे उप्पन्ने उपट्ठिते मतसायिकं^{१०}
 20 सयेथ^{११}, मतसायिकं सयित्वा पि तं किच्चं तीरतब्बमेव, न
 विराधेतब्बं । अथ वा अथ अत्थे समुप्पन्ने ति, अत्तना अकरणीये
 अत्थे किच्चे उप्पन्ने उपट्ठिते मतसायिकं सयेथ, मतसायिकं सयित्वापि
 तं न कातब्बमेव । न हि पण्डितो अयुत्तं कातुमरहती^{१२} ति एवं

१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. सुतं 'सी०' पोत्थके अधिको पाठो ।

६. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

८-८. कातुमरहति—सी०, रो० ।

२-२. चक्खुमा अनन्धो—सी०;
अनन्धो—रो० ।

५. रो० पोत्थके नत्थि ।

७-७. सी० पोत्थके नत्थि ।

थेरेन ओवदितो राजा अकत्तब्बं पहाय कातब्बेयेव युत्तप्पयुत्तो
अहोसी ति ।

महाकच्चायनत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

२. सिरिमित्तत्थेरगाथावण्णना

B. 151

अक्कोधनो ति आदिका आयस्मतो सिरिमित्तत्थेरस्स गाथा । R. 211
का उत्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
विवट्टपनिस्सयं कुसलं उपचिन्तिवा इमस्मिं बुद्धुप्पादे राजगहे 5
महद्धनकुटुम्बिकस्स^१ पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, सिरिमित्तो ति लद्धनामो ।
तस्स किर माता सिरिगुत्तस्स भगिनी । तस्स वत्थु धम्मपदवण्णनायं 01
आगतमेव । सो सिरिगुत्तस्स भागिनेय्यो सिरिमित्तो वयप्पत्तो^२
सत्थु धनपालदमने^३ लद्धप्पसादो पब्बजित्वा विपस्सनाय कम्मं
करोन्तो न चिरस्सेव अरहत्तं पत्तो एकदिवसं पातिमोक्खं^४ 10
उद्दिसितुं आसनं अभिरुहित्वा चित्तबीजनिं गहेत्वा निसिन्नो भिक्खूनं
धम्मं कथेसि । कथेन्तो च उळ्ळारतरे गुणे विभाजित्वा दस्सेन्तो—

५०२. “अक्कोधनो’नुपनाही, अमायो रित्तपेसुणो ।

स वे तादिसको भिक्खु, एवं पेच्च न सोचति ॥

५०३. अक्कोधनो’नुपनाही, अमायो रित्तपेसुणो ।

15

गुत्तद्वारो सदा भिक्खु, एवं पेच्च न सोचति ॥

५०४. अक्कोधनो’नुपनाही, अमायो रित्तपेसुणो ।

कल्याणसीलो सो^५ भिक्खु, एवं पेच्च न सोचति ॥

५०५. अक्कोधनो’नुपनाही, अमायो रित्तपेसुणो ।

कल्याणमित्तो सो भिक्खु, एवं पेच्च न सोचति ॥

20

१. ०कुटुम्बियस्स—रो० ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. धनपालदमेन—रो० ।

४. पटिमोक्खं—रो० ।

५. ‘यो’ रो० पोत्थके सम्बत्थ ।

५०६. अक्कोधनो'नुपनाही, अमायो रित्तपेसुणो ।
कल्याणपञ्जो सो^१ भिक्खु, एवं पेच्च न सोचति ॥
५०७. यस्स सद्धा तथागते, अचला सुप्पतिट्ठिता ।
सीलं च यस्स कल्याणं, अरियकन्तं पसंसितं ॥
- 5 ५०८. संघे पसादो यस्सत्थि, उजुभूतं च दस्सनं ।
अदलिद्दो ति तं आहु, अमोघं तस्स जीवितं ॥
- B. 152 ५०९. तस्मा सद्धं च सीलं च, पसादं धम्मदस्सनं ।
अनुयुञ्जेथ मेधावी, सरं बुद्धान सासनं" ति—
इमा गाथा अभासि ।

- 10 तत्थ अक्कोधनो ति, अकुञ्जनसीलो । उपट्ठिते हि कोधुप्पत्ति-
निमित्ते अधिवासनखन्तियं ठत्वा कोपस्स अनुप्पादको । अनुपनाही
ति, न उपनाहको, परेहि कतं अपराधं^२ पटिच्च "अक्कोच्छि मं
अवधि मं, अजिनि मं अहासि मे (ध० प० १७; म० व० ३८०)"
ति आदिना कोधस्स अनुपनय्हनसीलो । सन्तदोसपटिच्छादन-
- 15 लक्खणाय मायाय अभावतो अमायो । पिसुणवाचाविरहितो
रित्तपेसुणो, स चे^३ तादिसको भिक्खू ति सो तथारूपो तथाजातिको
यथावुत्तगुणसमन्नागतो भिक्खु । एवं यथावुत्तपटिप्पत्तिया पेच्च
परलोके न सोचति सोकनिमित्तस्स अभावतो । चक्खुद्वारादयो
कायद्वारादयो च गुत्ता पिहिता संवुता एतस्सा ति गुत्तद्वारो ।
- R. 212 20 कल्याणसीलो ति, सुन्दरसीलो सुविसुद्धसीलो । कल्याणमित्तो ति—

"पियो^४ गरुभावनियो, वत्ता च वचनक्खमो ।

गम्भीरं च कथं कत्ता, नो च द्वाने नियोजये"

(अ० नि० ३, १७७) ति—

१. 'यो' रो० पोत्थके सब्बत्थ ।

३. 'वे'—रो० ।

२. अपकारं—सी०, रो० ।

४. 'च' सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

एवं विभावितलक्खणो कल्याणमित्तो एतस्सा ति कल्याणमित्तो ।
कल्याणपञ्चो ति, सुन्दरपञ्चो । यदि पि पञ्चा नाम असुन्दरा
नत्थि, नित्थानिकाय पन पञ्चाय वसेन एवं वुत्तं

एवमेत्थ कोधादीनं विक्खम्भनवसेन समुच्छेदवसेन च अक्को-
धनादिमुखेन^१, पुग्गलाधिट्ठानाय गाथाय^२ सम्मापटिपत्तिं दस्सेत्वा 5
इदानीं निप्फत्तितलोकुत्तरसद्दादिके उद्धरित्वा^३ पुग्गलाधिट्ठानाय एव
गाथाय^४ सम्मापटिपत्तिं दस्सेन्तो “यस्स सद्दा” ति आदिमाहु ।
तस्सत्थो—यस्स पुग्गलस्स तथागते सम्मासम्बुद्धे “इति पि सो
भगवा” ति आदिनयप्पवत्ता मग्गेनागतसद्दा ततो एव अचला
अविकम्पा सुट्ठु पतिट्ठिता । “अत्थी” ति, पदं आनेत्वा सम्बन्धितब्बं । 10
अरियकन्तं ति, अरियानं कन्तं पियायितं भवन्तरे पि अविजहनतो ।
पसंसितं ति, बुद्धादीहि पसट्ठं, वण्णितं थोमितं अत्थी ति योजना ।
तं पनेतं सीलं गहट्ठसीलं पब्बजितसीलं ति दुविधं । तत्थ गहट्ठसीलं
नाम पञ्चसिक्खापदसीलं, यं गहट्ठेन रक्खितुं सक्का । पब्बजितसीलं
नाम दससिक्खापदसीलं उपादाय सब्बं चतुपारिसुद्धिसीलं, तयिदं 15
सब्बं पि^५ अखण्डादिभावेन अपरामट्ठताय “कल्याणं” ति वेदितब्बं ।

B. 153

संघे पसादो यस्सत्थी ति, “सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसंघो”
ति आदिना अरियसंघे पसादो सद्दा यस्स पुग्गलस्स अत्थि अचलो
सुप्पतिट्ठितो^६ ति आनेत्वा योजेतब्बं । उजुभूतं च दस्सनं ति,
दिट्ठिवङ्काभावतो किलेसवङ्काभावतो च उजुभूतं । अकुटिलं^७ अजिम्हं 20
कम्मस्सकतादस्सनं^८ चेव सप्पच्चयनामरूपदस्सनं^९ चा ति दुविधं
पि दस्सनं यस्स अत्थि अचलं सुप्पतिट्ठितं ति योजना । अदलिहो
ति तं आहु सद्दाधनं सुतधनं चागधनं पञ्चाधनं ति इमेसं सुविसुद्धानं

१. अक्कोधादिमुखेन—सी०, रो० ।

२. कथाय—रो० ।

३. निव्विन्दितं लोकिय सद्दादितो
उद्धरित्वा ‘लोकुत्तर सद्दादिके
पतिट्ठपेत्वा’ सी०, रो० पोत्थके
अधिको पाठो ।

४. कथाय—सी०, रो० ।

५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

६. सुपतिट्ठितो—रो० ।

७. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

८-८. अजिम्हकम्मस्सकतदस्सनं—रो० ।

९. नामरूपस्स—सी०, रो० ।

धनानं अत्थिताय “अदलिहो” ति तं तादिसं पुग्गलं बुद्धादयो
अरिया आहु । अमोघं तस्स जीवितं तस्स तथारूपस्स जीवितं
दिट्ठधम्मिकादिअत्थाधिगमेन अमोघं अवज्झं सफलमेवा ति आहु ति
अत्थो ।

R. 213 5

तस्मा ति, यस्मा यथावुत्तसद्धादिगुणसमन्नागतो पुग्गलो
“अदलिहो अमोघजीवितो” ति वुच्चति, तस्मा अहं पि तथारूपो
भवेय्यं ति । सद्धं च...पे०...सासनं ति “सब्बपापस्स अकरणं”
(ध० प० ३५) ति आदिना वुत्तं बुद्धानं सासनं अनुस्सरन्तो कुलपुत्तो
वुत्तप्पभेदं सद्धं चेव सीलं च धम्मदस्सनहेतुकं धम्मे सुनिच्छया

10 विमोक्खभूतं पसादं च अनुयुञ्जेय्य वड्डेय्या ति ।

एवं थेरो भिक्खूनं धम्मदेसनामुखेन अत्तनि विज्जमाने गुण^१
पकासेन्तो अञ्चं व्याकासि ।

सिरिमित्तत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 154

३. महापन्थकत्थेरगाथावण्णना

यदा पठममह्विख ति आदिका आयस्मतो महापन्थकत्थेरस्स
गाथा । का उप्पत्ति ? अयं किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले हंसवती-
15 नगरे विभवसम्पन्नो कुटुम्बियो हुत्वा एकदिवसं सत्थु सन्तिके धम्मं
सुणन्तो सत्थारं एकं भिक्खुं सञ्जाविवट्टकुसलानं अग्गट्ठाने ठपेन्तं
दिस्वा सयं पि तं ठानन्तरं^२ पत्थेन्तो बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसंघस्स
सत्ताहं महादानं पवत्तेत्वा “भन्ते, यं भिक्खुं तुम्हे इतो सत्तदिवस-
मत्थके ‘सञ्जाविवट्टकुसलानं अयं मम सासने अग्गो’ ति एतदग्गे
20 ठपयित्थ, अहं पि इमस्स अधिकारकम्मस्स बलेन सो भिक्खु विय
अनागते एकस्स बुद्धस्स सासने अग्गो भवेय्यं” ति पत्थनं अकासि ।

१. ‘व’ रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

२. ठानं—सी०, रो० ।

कनिट्टभाता पनस्स तथेव भगवति अधिकारकम्मं कत्वा मनोमयस्स कायस्साभिनिम्मानं चेतोविवट्टकोसल्लं ति द्विन्नं अङ्गानं वसेन^१ वुत्तनयेनेव पणिधानं अकासि । भगवा^२ द्विन्नं पि पत्थनं अनन्तरायेन समिज्झनभावं दिस्वा “अनागते कप्पसतसहस्समत्थके गोतमस्स नाम सम्मासम्बुद्धस्स सासने^३ तुम्हाकं पत्थना समिज्झिस्सती” ति 5 व्याकासि ।

ते उभो पि जना तत्थ यावजीवं पुञ्ञानि कत्वा ततो चुतो देवलोके निब्बत्ति^४सु । तत्थ महापन्थकस्स अन्तराकतं कल्याणधम्मं^५ न कथीयति । चूळपन्थको पन कस्सपस्स भगवतो सासने पब्बजित्वा वीसति वस्ससहस्सानि ओदातकसिणकम्मं कत्वा देवपुरे निब्बत्ति । 10 अपदाने^६ पन “चूळपन्थको पदुमुत्तरस्स भगवतो काले तापसो हुत्वा हिमवन्ते वसन्तो तत्थ भगवन्तं दिस्वा पुप्फच्छत्तेन पूजं अकासी” ति आगतं^७ । तेसं देवमनुस्सेसु संसरन्तानं येव कप्पसत- R. 214 सहस्सं अतिक्कन्तं । अथ अम्हाकं सत्था अभिसम्बोधिं पत्वा पवत्तितवरधम्मचक्रको^८ राजगहं उपनिस्साय^९ वेळुवने महाविहारे 15 विहरति ।

तेन च समयेन राजगहे धनसेट्ठिस्स धीता अत्तनो दासेन सद्धि सन्थवं कत्वा आतकेहि भीता हत्थसारं गहेत्वा तेन सद्धि पलायित्वा अञ्जत्थ वसन्ती तं^{१०} पटिच्च^{११} गब्भं लभित्वा परिपक्कगब्भा “आतिघरं^{१२} गत्वा विजायिस्सामी” ति गच्छन्ती अन्तरामग्गेयेव 20 B. 155 पुत्तं विजायित्वा सामिना निवत्तिता पुब्बे वसितट्ठाने वसन्ती पुत्तस्स पन्थे जातत्ता पन्थको ति, नामं अकासि । तस्मि आधावित्वा

१. रो० पोत्थके नत्थि ।

३. रो० पोत्थके नत्थि ।

५. अपरे—सी० ।

७. पवत्तितवरधम्मचक्रको—रो० ।

२. ‘पि’ रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

४. कल्याणकम्म—रो० ।

६. आहु—सी० ।

८. उपनिस्सय—रो० ।

१०. आतिकुलं—सी०, रो० ।

९-९. पठमं—सी०, रो० ।

- विधावित्वा^१ विचरणकाले तमेव पटिच्च दुतियं गब्भं पटिलभित्वा^२
 परिपक्वगब्भा पुब्बे वुत्तनयेनेव अन्तरामग्गे पुत्तं विजायित्वा
 सामिना निवत्तिता जेट्ठपुत्तस्स महापन्थको ति कनिट्ठस्स चूळपन्थको^३ति
 नामं कत्वा यथावसितट्ठानेयेव वसन्ती अनुक्कमेन दारकेसु वड्डन्तेसु तेहि
 5 “अम्म, अय्यककुलं नो दस्सेही” ति निबुन्धियमाना^४ दारके मातापितूनं
 सन्तिकं पेसेसि । ततो पट्टाय दारका धनसेट्ठिनो गेहे वड्डन्ति । तेसु
 चूळपन्थको अतिदहुरो, महापन्थको पन अय्यकेन सद्धि भगवतो
 सन्तिकं गतो सत्थारं दिस्वा सह दस्सनेन पटिलद्धसद्धो धम्मं सुत्वा
 उपनिस्सयसम्पन्नताय पब्बजितुकामो हुत्वा पितामहं आपुच्छि ।
 10 सो सत्थु तमत्थं आरोचेत्वा तं पब्बाजेसि । सो पब्बजित्वा बहुं
 बुद्धवचनं उग्गणिहत्वा परिपुण्णवस्सो उपसम्पज्जित्वा योनिस्सो-
 मनसिकारे कम्मं करोन्तो विसेसतो चतुन्नं अरूपज्झानानं लाभी
 हुत्वा ततो वुट्टाय विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा अरहत्तं पापुणि । इति
 सो सञ्जाविवट्ठकुसलानं अग्गो जातो । सो^५ भानसुखेन फलसुखेन
 15 वीतिनामेन्तो एकदिवसं अत्तनो पटिपत्ति पच्चवेक्खित्वा अधिगत-
 सम्पत्ति पटिच्च सञ्जातसोमनस्सो सीहनादं नदन्तो—

५१०. “यदा पठममद्विक्ख, सत्थारमकुतोभयं ।
 ततो मे अहु संवेगो, पस्सित्वा पुरिसुत्तमं ॥
 ५११. सिरिं हत्थेहि पादेहि, यो पणामेय्य आगतं ।
 20 एतादिसं सो सत्थारं, आराधेत्वा विराधये ॥
 ५१२. तदाहं पुत्तदारं च, धनधञ्जं च ब्रुयिं ।
 केसमस्सूनि छेदेत्वा, पब्बजि अनगारियं ॥
 ५१३. सिक्खासाजीवसम्पन्नो, इन्द्रियेसु सुसंवृतो ।
 नमस्समानो सम्बुद्धं, विहासि अपराजितो ॥

१. सी० पोत्थके नत्थि;
 पटिधावित्वा—रो० ।

४. निबुन्धियमाना—सी०, रो० ।

२. लभित्वा—सी०, रो० ।

३. चुल्लपन्थको—रो० पोत्थके सब्बत्थ ।

५. सी० पोत्थके नत्थि ।

५१४. ततो मे पणिधी आसि, चेतसो अभिपत्थितो ।
न निसीदे मुहुत्तं पि, तण्हासल्ले अनूहुते ॥
५१५. तस्स मेवं विहरतो, पस्स वीरियपरक्कमं ।
तिससो विज्जा अनुप्पत्ता, कतं बुद्धस्स सासनं ॥
५१६. पुब्बेनिवासं जानामि, दिव्वचक्खु^१ विसोधितं ।
अरहा दक्खिण्ययोमिह, विप्पमुत्तो निरूपधि ॥
५१७. ततो रत्याविवसाने^२, सूरियुग्गमनं^३ पति ।
सब्बं तण्हं विसोसेत्वा^४, पल्लङ्केन उपाविसि^५ ति—

5

इमा गाथा अभासि ।

तत्थ यदा ति, यस्मिं काले । पठमं ति आदितो । अहंविंख ति 10
पस्सि, सत्थारं ति, भगवन्तं । अकुतोभयं ति निब्भयं । अयं हेत्थ
अत्थो—सब्बेसं भयहेतूनां बोधिमूलेयेव पहीनत्ता कुतोचि पि
भयाभावतो अकुतोभयं निब्भयं चतुवेसारज्जविसारदं दिट्ठधम्मिक-
सम्परायिकपरमत्थेहि वेनेय्यानं यथारहमनुसासनतो सत्थारं
सम्मासम्बुद्धं मय्हं पितामहेन सद्धिं गत्वा याय^५ वेलाय^५ सब्बपठमं 15
पस्सि^६, तं^६ पुरिसुत्तमं सदेवके लोके अग्गपुग्गलं पस्सित्वा ततो
दस्सनहेतुं^७ ततो दस्सनतो^७ पच्छा “एत्तकं कालं सत्थारं दट्ठुं धम्मं
च सोतुं नालत्थं” ति मय्हं संवेगो अहु स होत्तपं आणं उप्पज्जि,
उप्पन्नसंवेगो पनाहं एवं चिन्तेसि ति दस्सेति सिंरि हत्थेही ति
गाथाय । तस्सत्थो—यो विभवत्थिको पुरिसो “उपट्ठायिको^८ हुत्वा 20
तव सन्तिके वसिस्सामी” ति सविग्गहं सिंरि सयने उपगतं हत्थेहि
च पादेहि च कोट्टेन्तो पणामेय्य नीहरेय्य, सो तथारूपो अलक्खिक-
पुरिसो एतादिसं सत्थारं सम्मासम्बुद्धं आराधेत्वा इमस्मिं नवमे

१. दिव्वचक्खुं—रो० ।

२. रत्याविवसाने—रो० ।

३. सूरियस्सुग्गमनं—सी०, रो० ।

४. विसोसेत्वा—रो० ।

५-५. सायवेलायं—रो० ।

६-६. पस्सित्वा—रो० ।

७-७. दस्सनहेतुतो पसन्तो—सी० ।

८. उट्ठायिको—रो० ।

B. 157 खणे पटिलभित्वा विराधये तस्स ओवादाकरणेन तं विरज्जेय्य, अहं
 पनेवं न करोमी ति अधिप्पायो । तेनाह "तदाहं...पे०...अनगारियं"
 5 छड्डियं" ति, पजहि । "छड्डियं" ति पि पाठो । ननु अयं
 थेरो दारपरिगहं अकत्वाव पब्बजितो, सो^२ कस्मा "पुत्तदारं च
 छड्डियं" ति अवोचा ति ? यथा नाम पुरिसो अनिब्बत्तफलमेव रुक्खं
 छिन्दन्तो अच्छिन्ने ततो लद्धफलेहि परिहीनो नाम होति ।
 एवंसम्पदमिदं दट्टब्बं ।

R. 216 10 सिक्खासाजीवसमापन्नो^३ ति, या अधिसीलसिक्खा, ताय च,
 यत्थ भिक्खू सह जीवन्ति, एकजीविका सभागवुत्तिनो होन्ति, तेन
 भगवता पञ्चत्तसिक्खापदसङ्घातेन साजीवेन च समन्नागतो
 सिक्खनभावेन समङ्गीभूतो, सिक्खं परिपूरेन्तो साजीवं च
 अवीतिकमन्तो^४ हुत्वा तदुभयं सम्पादेन्तो ति अत्थो । तेन सुविसुद्धे
 पातिमोक्खे सीले पतिट्ठितभावं दस्सेति । इन्द्रियेषु सुसंवृतो ति
 मनच्छट्ठेषु^५ इन्द्रियेषु सुट्ठं^६ संवृतो, रूपादिविसयेषु उप्पज्जनकानं
 15 अभिज्झादीनं पवत्तिनिवारणवसेन सत्तिकवाटेन सुपिहितचक्खादिद्वारो
 ति अत्थो । एवं पातिमोक्खसंवरइन्द्रियसंवरसीलसम्पत्तिदस्सनेन
 इतरसीलं पि अत्थतो दस्सितमेव होती ति थेरो अत्तनो चतुपारि-
 सुद्धिसीलसम्पदं दस्सेत्वा "नमस्समानो सम्बुद्धं" ति इमिना^७
 बुद्धानुस्सतिभावनानुयोगमाह । विहासि अपराजितो ति,
 20 किलेसमारादीहि अपराजितो एव हुत्वा विहरि, याव अरहत्तप्पत्ति,
 ताव तेहि अनभिभूतो, अञ्जदत्थु ते अभिभवन्तो एव विहासि ति
 अत्थो ।

ततो ति, तस्मा, यस्मा सुविसुद्धसीलो सत्थरि अभिप्पसन्नो
 किलेसाभिभवनपटिपत्तियं^८ च ठितो^९, तस्मा । पणिधी ति पणिधानं ।

१. छड्डिया—सी० ।

३. ०साजीवसम्पन्नो—रो० ।

५. मानच्छट्ठेषु—रो० ।

७. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

९. वड्डितो—सी०, रो० ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. अवीतिकन्तो—रो० ।

६. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

८. ०भवनपटिपत्ति—सी०, रो० ।

ततो^१ वा^२ चित्ताभिनीहारो । आसी ति, अहोसि । चेतसो अभिपत्थितो
ति, मम चित्तेन इच्छितो । कीदिसो पन सो ति आह—“न निसीदे
मुहुत्तं पि, तण्हासल्ले अनूहते” ति । “अगमग्गसण्डासेन मम हृदयतो
तण्हासल्ले अनुद्धटे मुहुत्तं पि न निसीदे निसज्जं न कप्पेय्यं” ति
एवं मे चित्ताभिनीहारो अहोसी ति अत्थो ।

5

एवं पन चित्तं अधिद्वाय भावनं भावयित्वा^३ ठानचङ्कमेहेव रत्ति
वीतिनामेन्तो अरूपसमापत्तितो वुट्ठाय भानङ्गमुखेन विपस्सनं
पट्टपेत्वा अरहत्तं सञ्चाकासि । तेन वुत्तं “तस्स मे” ति आदि ।
निरूपधी, ति किलेसुपधिआदीनं अभावेन निरुपधि । रत्थाविवसाने^४
ति, रत्तिभागस्स विगमने विभाताय^५ रत्तिया । सूरियुग्गमनं पती
ति^६ सूरियुग्गमनं^६ लक्खणं कत्वा । सब्बं तण्हं ति कामतण्हादिभेदं
सब्बं तण्हासोतं अगमग्गेन विसोसेत्वा सुक्खापेत्वा “तण्हासल्ले
अनूहते न निसीदे” ति, पटिञ्जाय मोचितत्ता । पल्लङ्केन उपाविंसि
ति पल्लङ्कं आभुजित्वा निसीदिं ति । सेसं उत्तानत्थमेव ।

10 B. 158

महापन्थकत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

अट्ठकनिपातवण्णना निट्ठिता ।

—०—

१-१. तस्मा—सी०, रो० ।

३. रत्थाविवसाने—रो० ।

५-५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. आरभित्वा—सी०, रो० ।

४. विगताय—सी० ।

६. सूरियस्सुग्गमनं—सी०, रो० ।

६. नवकनिपातो

१. भूतत्थेरगाथावण्णना

R. 217 नवकनिपाते यदा दुवखं ति आदिका आयस्मतो भूतत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे विवट्टूपनिस्सयं पुञ्जं उपचिनन्तो सिद्धत्थस्स भगवतो काले
5 सत्थारं दिस्वा पसन्नमानसो “उसभं पवरं” ति आदिना चतूहि गाथाहि अभित्थवि ।

सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे साकेतनगरस्स^२ द्वारगामे^२ महाविभवस्स सेट्ठिस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति । तस्स किर सेट्ठिनो जाता^३ जाता^३ दारका बद्धाघातेन
10 एकैण यक्खेन खादिता, इमस्स पन पच्छिमभविकत्ता भूता^४ आरक्खं गण्हिसु । यक्खो पन^५ वेस्सवणस्स उपट्ठानं गतो, पुन नागमासि । नामकरणदिवसे चस्स “एवं कते अमनुस्सा अनुकम्पन्ता परिहरेय्यु” ति भूतो ति नामं अकंसु । सो पन अत्तनो पुञ्जबलेन अनन्तरायो वट्ठि, तस्स “तयो पासादा अहेसु” ति आदि सब्बं यसस्स
15 कुलपुत्तस्स विभवकित्तने विय वेदितब्बं । सो विञ्जुतं पत्तो सत्थरि साकेते वसन्ते उपासकेहि सद्धिं विहारं गतो सत्थु सन्तिके धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा अजकरणिया^६ नाम नदिया तीरे^६ लेणे वसन्तो विपस्सनं पट्टपेत्वा न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

१. सोनो—रो० ।

३-३. जातजाता—सी०, रो० ।

५. पि—सी०, रो० ।

२-२. साकेतनगरे—सी०, रो० ।

४. मनुस्सा अप्पमत्ता हुत्वा—सी०, रो० ।

६-६. अजकरणी नाम नदीतीरे—सी० ;

अजकरणी नदीतीरे—रो० ।

“उसभं पवरं वीरं, महेसिं विजिताविनं ।
 सुवण्णवण्णं सम्बुद्धं, को दिस्वा नप्पसीदति ॥
 हिमवा वा'परिमेय्यो^१, सागरो व दुरुत्तरो ।
 तथेव भानं बुद्धस्स, को दिस्वा नप्पसीदति ॥
 वसुधा यथा'प्पमेय्या, चित्ता^२ वनवटंसका^३ ।
 तथेव सीलं बुद्धस्स, को दिस्वा नप्पसीदति ॥
 अनिलञ्जसासङ्खम्भो^४, यथा'कासो असङ्खियो ।
 तथेव आणं बुद्धस्स, को दिस्वा नप्पसीदति ॥
 इमाहि चतुगाथाहि, ब्राह्मणो सेनसङ्खयो ।
 बुद्धसेट्ठं थवित्वा^५, सिद्धत्थं अपराजितं ॥
 चतुन्नवुतिकप्पानि, दुग्गतिं नुपपज्जथ ।
 सुगतिं सुखसम्पत्तिं, अनुभोसिमनप्पकं ॥
 चतुन्नवुतितो कप्पे, थवित्वा लोकनायकं ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, थोमनाय इदं फलं ॥
 चातुद्दसम्हि कप्पम्हि, चतुरो आसुमुग्गता^५ ।
 सत्तरतनसम्पन्ना, चक्कवत्ती महब्बला ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, १३५) ति ॥

5

B 160

10

15

अरहत्तं पन पत्वा अपरेन समयेन आतीनं अनुकम्पाय साकेतं
 गन्त्वा कतिपाहं तेहि उपट्ठियमानो अञ्जनवने वसित्वा पुन अत्तना
 वसितट्ठानमेव गन्तुकामो गमनाकारं दस्सेसि । आतका “इधेव, भन्ते,
 वसथ, तुम्हे पि न किलमिस्सथ, मयं पि पुञ्जेन वड्डिस्सामा” ति
 थेरं याचिसु । थेरो अत्तनो विवेकाभिरति तत्थ च^५ फासुविहारं^५
 पकासेन्तो—

20

१. हिमवा यथा अपरिमेय्यो—सी० ।

२-२. चित्ताचलावटंसिका—सी० ।

३. अनिलं यसो वा संबुद्धो—सी० ।

४. आसिसु उग्गता—सी० ।

५-५. अफासुविहारं—सी०, रो० ।

५१८. "यदा दुःखं जरामरणं ति पण्डितो,
अविद्सू यत्थ सिता पुथुज्जना ।
दुःखं परिञ्जाय सतोव भायति,
ततो रतिं परमतरं न विन्दति ॥

5 ५१९. यदा दुःखस्सावहनिं विसत्तिकं,
पपञ्चसंघातदुखाधिवाहिनिं^१ ।
तण्हं पहन्त्वान^२ सतोव भायति,
ततो रतिं परमतरं न विन्दति ॥

B. 161 ५२०. यदा सिवं द्वेचतुरङ्गगामिनं,
10 मग्गुत्तमं सब्बकिलेससोधनं ।
पञ्जाय पस्सित्वा सतोव भायति,
ततो रतिं परमतरं न विन्दति ॥

R. 218 ५२१. यदा असोकं विरजं असङ्खतं,
15 सन्तं पदं सब्बकिलेससोधनं ।
भावेति सञ्जोजनबन्धनच्छिदं,
ततो रतिं परमतरं न विन्दति ॥

५२२. यदा नभे गज्जति मेघदुन्दुभि,
धाराकुला विहगपथे समन्ततो ।
भिवखू च पब्भारगतो व भायति,
20 ततो रतिं परमतरं न विन्दति ॥

५२३. यदा नदीनं कुसुमाकुलानं,
विचित्त - वानेय्य - वटंसकानं ।
तीरे निसिन्नो सुमनो व भायति,
ततो रतिं परमतरं न विन्दति ॥

५२४. यदा निसीथे रहितम्हि कानने,
देवे गळन्तम्हि नदन्ति दाठिनो ।
भिक्षू च पब्भारगतो व भायति,
ततो रतिं परमतरं न विन्दति ॥

५२५. यदा वितक्के उपरुन्धिय'त्तनो,
नगन्तरे नगविवरं समस्सितो ।
वीतहरो वीतखिलोव भायति,
ततो रतिं परमतरं न विन्दति ॥

५२६. यदा सुखी मलखिलसोकनासनो,
निरग्गळो निब्बनथो विसल्लो ।
सब्बासवे व्यन्तिकतोव भायति,
ततो रतिं परमतरं न विन्दती" ति—

10

इमा गाथा अभासि ।

तत्थायं पदयोजनामुखेन पठमगाथाय अत्थवण्णनाखन्धानं परिपाको
जरा । भेदो मरणं । जरामरणसीसेन चेत्य जरामरणवन्तो धम्मा^१ 15
गहिता^१ । "तयिदं जरामरणं दुक्खं" ति अविद्दसू यथाभूतं अजानन्ता
पुथुज्जना यत्थ यस्मिं उपादानकखन्धपञ्चके सिता पटिवन्धा^२ अल्लीना, तं
"इदं दुक्खं, एत्तकं दुक्खं, न इतो भिय्यो" ति विपस्सनापञ्चासहि-
ताय^३ मग्गपञ्चाय परिजानित्वा इध इमस्मिं सासने^४ सतो सम्पजानो
पण्डितो भिक्षु यदा यस्मिं काले लक्खणूपनिज्झानेन भायति । ततो 20
विपस्सनारतितो मग्गफलरतितो च परमतरं उत्तमतरं^५ रतिं न
विन्दति नप्पटिलभति । तेनाहु^६ भगवा—

B. 162

"यतो यतो सम्मसति, खन्धानं उदयब्बयं ।

लभती पीतिपामोज्जं, अमतं तं विजानतं ॥

(ध० प० ५३)

25

१-१. गहितो—सी०, रो० ।

२. पटिवद्धा—रो० ।

३. विपस्सनासहिताय पञ्चाय—रो० । ४. रो० पोत्थके नत्थि ।

५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

६. तेन—रो० ।

पठव्या एकरज्जेन, सग्गस्स गमनेन वा ।
सब्बलोकाधिपच्चेन, सोतापत्तिफलं वरं" ति ॥

R. 219

एवं परिञ्चाभिसमयमुखेन विवेकरति^१ दस्सेत्वा इदानीं
पहानाभिसमयादिमुखेन पि तं दस्सेतुं दुतियादिका तिस्सो गाथा
5 अभासि । तत्थ दुक्खस्सावहनिं ति दुक्खस्स आयति पवत्ति, दुक्खस्स
निप्फत्तिकं^२ ति अत्थो । विसत्तिकं ति तण्हं । सा हि विसताति
विसत्तिका, विसालाति^३ विसत्तिका, विसटाति विसत्तिका^४,
विसक्कती ति विसत्तिका, विसं हरती ति विसत्तिका, विसंवादिका^५
ति विसत्तिका, विसमूलाति विसत्तिका, विसफला^६ ति विसत्तिका,
10 विसपरिभोगा ति विसत्तिका, विसाला^७ वा पन सा तण्हं^८ रूपे सद्दे
गन्धे रसे फोट्टब्बे धम्मं कुले गणे^९ वित्थटा ति विसत्तिका ति वुच्चति ।
पपञ्चसंघातदुखाधिवाहिनिं ति सत्तसन्तानं संसारे पपञ्चेन्ति
वित्थारेन्ती ति पपञ्चा, रागादयो मानादयो च । ते एव पवत्तिदुक्खस्स
संघातट्टेन^{१०} संघाता, सदरथपरिळाहसभावत्ता^{११} दुक्खं चा ति पपञ्च-
15 संघातदुखं, तस्स अधिवाहतो^{१२} निब्बत्तनतो पपञ्चसंघातदुखाधिवाहिनी ।
तं तण्हं पहन्त्वाना^{१३} ति अरियमग्गेन समुच्छिन्दित्वा ।

B. 163

सिवं ति खेमं, अखेमकरानं^{१३} किलेसानं^{१४} समुच्छिन्दनेन तेहि
अनुपट्ठतं ति अत्थो । सम्मादिट्ठिआदीनं वसेन द्विचतुरङ्गो^{१५} हुत्वा
अरियं निब्बानं गमेती ति द्वेचतुरङ्गगामनं, गाथासुखत्थं चेत्य
20 विभत्तिअलोपो कतो ति दट्टब्बं । रूपपपत्तिमग्गादीसु सब्बेसु मग्गेसु
उत्तमत्ता मग्गुत्तमं । तेनाह भगवा "मग्गानट्टङ्गिको सेट्ठो"

१. रति—सी०, रो० ।

२. निब्बत्तिकं—सी०, रो० ।

३-३. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. विसापादिका—सी० ।

५. विसपला—सी० ।

६. विसदा—सी० ।

७. सी० पोत्थके नत्थि ।

८. विसता—रो० ।

९. संघाटनट्टेन—सी०, रो० ।

१०. दरथपरिळाह—सी०, रो० ।

११. अविप्पहानतो—सी०, रो० ।

१२. महत्त्वाना—रो० ।

१३-१३. अखेमकरनकिलेसानं—सी०, रो० । १४. द्विचतुरङ्गे—सी०, रो० ।

(ध० प० ४२) ति आदि । सब्बेहि किलेसमलेहि सत्तानं सोधनतो सब्बकिलेससोधनं । पञ्जाय पस्सित्वा ति, पटिवेधपञ्जाय भावनाभिसमयवसेन अभिसमेच्च ।

सोकहेतूनं अभावतो पुगलस्स च सोकाभावहेतुतो^१ नत्थि एत्थ सोको ति असोकं । तथा विगतरागादिरजत्ता विरजं । न केनचि 5 पच्चयेन सङ्खतं ति असङ्खतं । सब्बेसं किलेसानं सब्बस्स च दुक्खस्स वूपसमभावतो, संसारदुक्खदितेहि पज्जितव्वतो^२ अधिगन्तव्वतो च सन्तं पदं । सब्बेहि किलेसमलेहि सत्तसन्तानस्स सोधननिमित्ततो^३ सब्बकिलेससोधनं । भावेती ति सच्चिकिरियाभिसमयवसेन अभिसमेति । बहुक्खत्तुं हि निब्बानं आरम्भ^४ सच्चिकिरियाभिसमयं 10 पवत्तेन्तस्स आलम्बके^५ लब्धमानविसेसकं^६ आलम्बितव्वे^७ आरोपेत्वा एवं वुत्तं । सञ्जोजनसङ्खातानं बन्धनानं छेदनतो सञ्जोजन-बन्धनच्छिदं । निमित्तं हेत्थ कत्तुभावेन उपचारितं^८, यथा अरिय-भावकरानि^९ सच्चानि अरियसच्चानी ति^९ । यथा पुरिमगाथासु यदा भायति, तदा ततो रतिं परमतरं न विन्दती ति योजना । एवं 15 R. 220 इध यदा भावेति, तदा ततो रतिं परमतरं न विन्दती ति योजना ।

एवं थेरो चतूहि गाथाहि अत्तानं अनुपनेत्वाव चतुसच्चपटिवेध-कित्तेन अञ्जं व्याकरित्वा इदानी अत्तना वसितट्टानस्स विविक्त-भावेन फासुतं दस्सेन्तो “यदा नभे” ति आदिका गाथा अभासि । तत्थ नभे, ति आकासे । सिनिद्धगम्भीरनिग्घोसताय मेघोयेव दुन्दुभि 20 मेघदुन्दुभि । समन्ततो पग्वरन्ती हि धाराहि आकुलाति धाराकुला । विहगानं पक्खीनं गमनमग्गता विहगपथे नभे ति योजना । ततो ति, भानरत्तितो ।

१. असोकभवहेतुतो—सी०, रो० ।

३. सोधननिमित्तता—सी०, रो० ।

५. अलम्बतो—सी०, रो० ।

७. अलम्बितव्वे—सी०, रो० ।

९-९. भावकरानीति अरियानी ति—सी०, रो० ।

२. पज्जहितव्वतो—सी० ।

४. आरम्भ—रो० ।

६. लब्धमानं विसेसं—सी०, रो० ।

८. उपरचितं—सी०, रो० ।

B. 164

कुसुमाकुलानं ति, तरुहि^१ गळितकुसुमेहि समोहितानं^२ ।
 विचित्तवानेय्यवटंसकानं ति, वने जातत्ता वानेय्यानि वनपुष्पानि,
 विचित्तानि वानेय्यानि वटंसकानि एतासं^३ ति विचित्तवानेय्यवटंसका^४
 नदियो^५, तासं नानाविधवनपुष्पवटंसकानं ति अत्थो । उत्तरिमनुस्स-
 5 धम्मवसेन सुन्दरो मनो एतस्सा ति सुमनो भायति ।

निसीथे ति, रत्तियं । रहितम्ही ति, जनसम्बाधविरहिते^६
 विवित्ते । देवे ति, मेघे । गळन्तम्ही ति, वुट्ठिधारायो पग्घरन्ते
 वस्सन्ते । दाठिनो ति, सीहव्यग्घादयो पटिपक्खसत्ता । ते हि
 दाठावुधा^७ ति “दाठिनो” ति वुच्चन्ति, नदन्ति दाठिनो ति
 10 इदं पि जनविवेकदस्सनत्थमेव गहितं ।

वितक्के उपरुन्धियत्तनो ति अत्तसन्तानपरियापन्नताय अत्तनो
 कामवितक्कादिके मिच्छावितक्के पटिपक्खबलेन निसेधेत्वा । अत्तनो
 ति वा इदं विन्दती ति इमिना योजेतब्ब “ततो रत्ति परमतरे अत्तना
 न विन्दती” ति । नगन्तरे ति, पब्बतन्तरे । नगविवरं ति, पब्बतगुहं
 15 पब्भारं वा । समस्सिको ति, निस्सितो उपगतो^८ । वीतद्दरो ति,
 विगतकिलेसदरथो । वीतखिलो ति, पहीनचेतोखिलो ।

सुखी ति, भानादिसुखेन सुखितो । मलखिलसोकनासनो ति, रागादीनं
 मलानं पञ्चन्नं च चेतोखिलानं आतिवियोगादिहेतुकस्स सोकस्स च
 पहायको । निरग्गळो ति, अग्गळं वुच्चति अविज्जा निब्बानपुरपवेस-
 20 निवारणतो, तदभावतो निरग्गळो । निब्बनथो ति, नित्तण्हो । विसल्लो
 ति, विगतरागादिसल्लो । सब्बासवे ति, कामासवादिके सब्बे ति आसवे ।

१. ‘तरुहि’ रो० पोत्थके अधिको पाठो । २. समेन्तानं—रो० ।

३. एतेसं—रो० ।

४. ० वटंसकादयो—सी०, रो० ।

५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

६. जनोधविरहिते—सी० ;

७. दाठाहि-वुट्ठन्ती—सी०, रो० ।

जनोधरहिते—रो० ।

८. उपेतो—रो० ।

व्यन्तिकतो ति व्यन्तिकतावी^१ अरियमग्गेन विगतन्ते कत्वा ठितो
दिट्ठधम्मसुखविहारत्थं यदा भायति, ततो भानरतितो परमतरं रतिं
न विन्दती ति योजना । एवं पन वत्वा थेरो अजकरणीतीरमेव
गतो ।

भूतत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

नवकनिपातवण्णना निट्ठिता ।

—०—

१०. दसकनिपातो

१. काळुदायित्थेरगाथावण्णना

दसकनिपाते अङ्गारिनो ति आदिका आयस्मतो काळुदायित्थेरस्स गाथा । का उत्पत्ति ? अयं पि पदुमुत्तरबुद्धस्स^१ काले हंसवतीनगरे कुलगेहे निब्बत्तो सत्थु धम्मदेसनं सुणन्तो सत्थारं एकं भिक्खुं कुलप्पसादकानं अगगट्टाने ठपेन्तं दिस्वा तज्जं^२ अभिनीहार-

5 कम्मं कत्वा तं ठानन्तरं पत्थेसि ।

सो यावजीवं कुसलं कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो अम्हाकं बोधिसत्तस्स मातुकुच्छियं पटिसन्धिग्गहणदिवसे कपिलवत्थुस्मिं येव अमच्चगेहे पटिसन्धि गणिह, बोधिसत्तेन सद्धिं एकदिवसंयेव^३ जातो ति तंदिवसंयेव नं दुकूलचुम्बटे निपज्जापेत्वा बोधिसत्तस्स उपट्टानं
10 नयिसु । बोधिसत्तेन हि सद्धिं बोधिक्खो राहुलमाता चत्तारो निधी आरोहनियहत्थी अस्सकण्डको^४ छन्नो काळुदायी ति इमे सत्त^५ एकदिवसंयेव^६ जातत्ता सहजाता नाम अहेसुं । अथस्स नामग्गहण- दिवसे सकलनगरस्स उदग्गचित्तदिवसे जातत्ता उदायीत्वेव नामं अकंसु, थोकं काळधातुकत्ता पन काळुदायी ति पञ्जायित्थ । सो^७
15 बोधिसत्तेन सद्धिं कुमारकीळं^८ कीळन्तो वुद्धिं^९ अगमासि ।

अपरभागे लोकनाथे महाभिनिक्खमनं निक्खमित्वा अनुक्कमेन सब्बञ्जुतं पत्वा पवत्तितवरधम्मचक्के^{१०} राजगहं उपनिस्साय वेळुवने विहरन्ते सुद्धोदनमहाराजा तं पवत्ति सुत्वा पुरिससहस्सपरिवारं

१. पदुमुत्तरस्स भगवतो—रो० ।

२. एकदिवसेयेव—रो० ।

३. सत्ता—रो० ।

४. 'खो' रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

५. वुद्धिं—रो० ।

६. तदर्थं—सी०, रो० ।

७. कन्थको—रो० ।

८. एकदिवसे—सी०, रो० ।

९. कुमार कीळिकं—रो० ।

१०. पवत्तितवरधम्मचक्के—सी०, रो० ।

एकं अमच्चं “पुत्तं मे इधानेही” ति पेसेसि । सो धम्मदेसनावेलाय
सत्थु सन्तिकं गन्त्वा परिसपरियन्ते ठितो धम्मं सुत्वा सपरिसो
अरहत्तं पापुणि । अथ ने सत्था “एथ भिक्खो^१” ति हत्थं पसारेति^२ ।
सब्बे तद्ध्वण्येव इद्धिमयपत्तचीवरधरा वस्ससट्टिकत्थेरा^३ विय अहेसुं ।
अरहत्तं^४ पत्ततो^५ पट्टाय पन अरिया मज्झत्ताव होन्ति, तस्मा रज्जा 5
पहितसासनं दसबलस्स न कथेसि । राजा “नेव गतबलकोट्टको^६
आगच्छति, न सासनं सुय्यती” ति अपरं पि अमच्चं पुरिससहस्सेन
पेसेसि । तस्मिं^७ पि^८ तथा पटिपन्ने अपरं ति एवं नवहि अमच्चेहि
सद्धिं नव पुरिससहस्सानि पेसेसि^९ । सब्बे अरहत्तं पत्वा तुण्ही अहेसुं ।

B. 166

अथ राजा चिन्तेसि—“एत्तका जना मयि सिनेहाभावेन 10
दसबलस्स इधागमनत्थाय न किञ्चि कथयिंसु, अयं खो पन उदायी
दसबलेन समवयो सहपंसुकीळिको, मयि च सिनेहवा, इमं
पेसेस्सामी” ति तं पक्कोसापेत्वा “तात, त्वं पुरिससहस्सपरिवारो
राजगहं गन्त्वा दसबलं आनेही” ति वत्वा पेसेसि । सो पन गच्छन्तो
“सचाहं, देव, पब्बजितुं लभिस्सामि, एवाहं भगवन्तं इधानेस्सामी” 15 R. 222
ति वत्वा “यं किञ्चि कत्वा मम पुत्तं दस्सेही” ति वुत्तो राजगहं
गन्त्वा सत्थु धम्मदेसनावेलाय^८ परिसपरियन्ते ठितो धम्मं सुत्वा
सपरिवारो अरहत्तं पत्वा एहिभिक्खुभावे पतिट्ठासि । तेन वुत्तं
अपदाने—

“पदुमुत्तरबुद्धस्स, लोकजेट्टस्स तादिनो ।
अद्धानं पटिपन्नस्स, चरतो चारिकं तदा ॥
सुफुल्लं पदुमं गय्ह, उप्पलं मल्लिकं चहं ।
परमन्नं गहेत्वान, अदासिं सत्थुनो अहं ॥

20

१. भिक्खवे—रो० ।

२. पासारेसि—रो० ।

३. वस्ससत्तिकत्थेरो—रो० ।

४-४. अरहत्तपतितो—सी०, रो० ।

५. गतको—सी०, रो० ।

६-६. तेनापि—सी० ।

७. रो० पोत्थके नत्थि ।

८. वुत्ते—रो० ।

९. धम्मदेसनवेलाय—रो० ।

परिभुञ्जि महावीरो, परमन्नं^१ सुभोजनं ।
 तं च पुष्पं गहेत्वान, जनस्स सम्पदस्सयि ॥
 इट्ठं कन्तं पियं लोके, जलजं पुष्पमुत्तमं ।
 सुदुक्करं कतं तेन, यो मे पुष्पं अदासिदं ॥
 5 यो पुष्पमभिरोपेसि, परमन्नञ्चदासि मे ।
 तमहं कित्तियिस्सामि, सुणाथ मम भासतो ॥
 दस अट्ठ^२ चक्खत्तुं सो^३, देवरज्जं करिस्सति ।
 उप्पलं पटुमं चा पि, मल्लिकं द तदुत्तरि^३ ॥
 अस्स पुञ्जविपाकेन, दिब्बगन्धसमायुतं ।
 B. 167 10 आकासे छदनं कत्वा, धारयिस्सति तावदे ॥
 पञ्चवीसतिक्खत्तुं च, चक्कवती भविस्सति ।
 पथव्या रज्जं पञ्चसतं, वसुधं आवसिस्सति ॥
 कप्पसतसहस्सम्हि, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन, सत्था लोके भविस्सति ॥
 15 सककम्माभिरद्धो सो, सुक्कमूलेन चोदितो ।
 सक्कयानं नन्दिजननो, आतिबन्धु भविस्सति ॥
 सो पच्छा^४ पब्बजित्वान^४, सुक्कमूलेन चोदितो ।
 सब्बासवे परिञ्जाय, निब्बायिस्सति नासवो ॥
 पटिसम्भिदमनुप्पत्तं, कतकिच्चमनासवं ।
 20 गोतमो लोकबन्धु तं^५, एतदग्गे ठपेस्सति ॥
 पधानपहिततो सो, उपसन्तो निरूपधि ।
 उदायी नाम नामेन, हेस्सति सत्थु सावको ॥
 रागो^६ दोसो च मोहो च^६, मानो मक्खो च धंसितो ।
 सब्बासवे परिञ्जाय, विहरामि अनासवो ॥

१. परिपुण्ण—सी० ।

२. तदुत्तरि—सी० ।

३. सो—सी० ।

४. चट्ठक्खत्तुं च—सी० ।

४-४. च पच्छा पब्बजित्वा—सी० ।

६-६. चित्तं च सुविमुत्तं मे—सी० ।

तोसयिं चा पि सम्बुद्धं, आतापी निपको अहं ।
 पसादितो^१ च सम्बुद्धो, एतदग्गे ठपेसि मं ॥
 पटिसम्भिदा चतस्सो ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं^२ (अप० १, १०१-१०१) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा “न तावायं दसबलस्स कुलनगरं^३ गन्तुं कालो, 5
 वसन्ते पन उपगते पुप्फितेसु वनसण्डेसु हरिततिणसञ्ज्झनाय भूमिया
 गमनकालो भविस्सती” ति कालं पटिमानेन्तो वसन्ते सम्पत्ते सत्थु
 कुलनगरं गन्तुं गमनमग्गवण्णं^३ संवण्णेन्तो—

५२७. “अङ्गारिनो दानि दुमा भदन्ते,
 फलेसिनो ब्बदनं विप्पहाय । 10
 ते अच्चिमन्तोव पभासयन्ति,
 समयो महावीर भागी रसान ॥

५२८. दुमानि फुल्लानि मनोरमानि, B. 168
 समन्ततो सब्बदिसा पवन्ति ।
 पत्तं पहाय फलमाससाना, 15
 कालो इतो पक्कमनाय वीर ॥

५२९. नेवा'तिसीतं न पना'तिउण्हं,
 सुखा उतु अद्धनिया भदन्ते ।
 पस्सन्तु तं साकिया कोळिया च,
 पच्छामुखं रोहिनियं तरन्तं^४ ॥ 20

५३०. आसाय कसते खेत्तं, बीजं आसाय वप्पति ।
 आसाय वाणिजा यन्ति, समुद्धं धनहारका ।
 याय आसाय तिट्ठामि, सा मे आसा समिज्झतु ॥

१. पासादिको—सी० ।

२. नगरं—सी०, रो० ।

३. गमनवण्णं—सी०, रो० ।

४-४. रोहिणि तारयन्तं—सी० ।

५३१. पुनप्पुनं चेव वपन्ति बीजं,
 पुनप्पुनं वस्सति देवराजा ।
 पुनप्पुनं खेत्तं कसन्ति कस्सका,
 पुनप्पुनं धञ्जमुपेति रट्ठं ॥
- 5 ५३२. पुनप्पुनं याचनका चरन्ति,
 पुनप्पुनं दानपती ददन्ति ।
 पुनप्पुनं दानपती ददित्वा,
 पुनप्पुनं सग्गमुपेन्ति ठानं ॥
- R. 223 ५३३. वीरो हवे सत्तयुगं पुनेति,
 10 यस्मिं कुले जायति भूरिपञ्जो ।
 मञ्जामहं सक्कति देवदेवो,
 तथा हि जातो मुनि सच्चनामो ॥
५३४. सुद्धोदनो नाम पिता महेसिनो,
 बुद्धस्स माता पन मायनामा ।
 15 या बोधिसत्तं परिहरिय कुच्छिना,
 कायस्स भेदा तिदिवम्हि मोदति ॥
५३५. सा गोतमी कालकता इतो चुता,
 दिब्बेहि कामेहि समङ्गिभूता ।
 सा मोदति कामगुणेहि पञ्चहि,
 20 परिवारिता देवगणेहि तेहि ॥
- B. 169 ५३६. बुद्धस्स पुत्तोम्हि असय्हसाहिनो,
 अङ्गीरसस्स'प्पटिमस्स तादिनो ।
 पितुपिता मय्हं तुवं'सि सक्क,
 धम्मेन मे गोतम अय्यकोसी' ति—

25 इमा गाथा अभासि ।

तत्थ अङ्गारिनो ति, अङ्गारानि विया ति अङ्गारानि,
 रत्तपवाळवण्णानि रुक्खानं पुप्फपल्लवानि, तानि एतेसं सन्ती ति
 अङ्गारिनो, अतिलोहितकुसुमकिसलयेहि^१ अङ्गारवुट्टिसंपरिकिण्णा
 विया ति अत्थो । इदानी ति, इमस्मि काले । दुमा ति, रुक्खा ।
 भदन्ते ति, भद्दं अन्ते एतस्सा ति भदन्ते ति एकस्स दकारस्स लोपं 5
 कत्वा वुच्चति, गुणविसेसयुत्तो, गुणविसेसयुत्तानं च अगगभूतो सत्था ।
 तस्मा भदन्ते ति सत्थु आलपनं^२ । पच्चत्तवचनं चेतं एकारन्तं
 “सुकटे पटिकम्मे सुखे दुक्खे पि चे” ति आदीसु विय । इध पन
 सम्बोधनत्थे^३ दट्ठब्बं । तेन वुत्तं “भदन्ते ति आलपनं” ति ।
 “भद्दसद्दसमानत्थं पदन्तरमेकं” ति केचि । फलानि एसन्ती ति 10
 फलेसिनो । अचेतने पि हि सचेतनकिरियमारोपेत्वा वोहरन्ति, यथा
 कुलं पतितुकामं ति, फलानि गहेतुमारद्धा सम्पत्तिफलगहणकाला
 ति अत्थो । छदनं विप्पहाया ति, पुराणपण्णानि पजहित्वा सम्पन्न-
 पण्डुपलासा^४ ति अत्थो । ते ति^५ दुमा । अच्चिमन्तो व पभासयन्ती
 ति, दीपसिखावन्तो विय जलितअग्गी विय वा^६ ओभासयन्ति सब्बा 15
 दिसा ति अधिप्पायो । समयो ति कालो, “अनुगगहाया^७” ति
 वचनसेसो । महावीरा ति, महाविककन्त । भागी रसानं ति
 अत्थरसादीनं भागी । वुत्तं हेतं धम्मसेनापतिना “भागी वा भगवा
 अत्थरसस्स^८ धम्मरसस्सा^९” (चु० नि० २८) ति आदि । महावीर
 भागी ति च इदं पि द्वयं सम्बोधनवचनं दट्ठब्बं । भागीरथानं ति पन 20
 पाठे भगीरथो नाम आदिराजा^{१०} । तब्बंसजातताय^{१०} साकिया R. 224
 भागीरथा, तेसं भागोरथानं उपकारत्थं ति अधिप्पायो ।

१. अभिलोहित०—सी०, रो० ।

२. आलपनमेव—सी०, रो० ।

३. सम्बोधनट्टे—रो० ।

४. संसीनपण्डुपलासा—सी०, रो० ।

५. ‘ते’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो । ६. च—रो० ।

७. अनुगगहणाया—सी०, रो० ।

८-८. अत्थरसस्सा—सी० ।

९. ‘ति जानितब्बं’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

१०. सजातिताय—सी० ।

B. 170

- दुमानी ति, लिङ्गविपल्लासेन वुत्तं, दुमा रुक्खा ति अत्थो ।
 समन्ततो सब्बदिसा पवन्ती ति, समन्ततो सब्बभागतो सब्बदिसासु
 च फुल्लानि, तथा फुल्लत्ता एव सब्बदिसा पवन्ति गन्धं
 विस्सज्जेन्ति । आसमाना ति आसीसन्ता गहितुकामा, एवं रुक्ख-
 5 सोभाय गमनमग्गस्स रामणेय्यतं दस्सेत्वा इदानीं "नेवा ति सीतं"
 ति आदिना उत्तुसम्पत्तिं दस्सेति । सुखा ति, नातिसीतनातिउण्ह-
 भावेनेव सुखा इट्ठा । उत्तु अद्धनिया ति, अद्धानगमनयोग्गा उत्तु ।
 पस्सन्तु तं साकिया कोळिया च, पच्छामुखं रोहिणियं तरन्तं^१ ति,
 10 दक्खिमुखा सन्दति, राजगहं चस्सा^२ पुरत्थिमदक्खिणाय दिसाय,
 तस्मा राजगहतो कपिलवत्थुं गन्तुं तं नदिं तरन्ता पच्छामुखा
 हुत्वा तरन्ति । तेनाह "पस्सन्तु तं ... पे० ... तरन्तं" ति ।
 "भगवन्तं पच्छामुखं रोहिणिं नाम नदिं अतिक्कमन्तं साकियकोळिय-
 जनपदवासिनो पस्सन्तु" ति कपिलवत्थुगमनाय भगवन्तं आयाचन्तो
 15 उस्साहेति ।
 इदानीं अत्तनो पत्थनं उपमाहि पकासेन्तो "आसाय कसते"
 ति गाथमाह । आसाय कसते खेत्तं ति, कस्सको कसन्तो
 खेत्तं फलासाय कसति । बीजं आसाय वप्पती^३, ति
 कसित्वा च वप्पन्तेन^४ फलासाय एव बीजं वप्पति निक्खिणीयति ।
 20 आसाय वाणिजा यन्ती ति, धनहारका वाणिजा धनासाय समुद्दं
 तरितुं देसं उपगन्तुं समुद्दं नावाय यन्ति गच्छन्ति । याय आसाय
 तिट्ठामी ति, एवं^५ अहं पि याय आसाय पत्थनाय भगवा तुम्हाकं
 कपिलपुरगमनपत्थनाय इध तिट्ठामि, सा मे आसा समिज्झतु,
 तुम्हेहि "कपिलवत्थु गन्तब्बं" ति वदति, आसाय सदिसताय चेत्य
 25 कत्तुकम्यताब्बन्दं आसा ति आह ।

१. रोहिणिं तारयन्तं—सी० ।

२. च तस्स—सी० ।

३. वप्पति—री० पोत्थके सब्बदयं ।

४. पवन्तेन—रो० ।

५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

गमनमग्गसंवण्णनादिना^१ अनेकवारं याचनाय कारणं दस्सेतुं
 “पुनप्पुनं” ति आदि वुत्तं । तस्सत्थो—सक्किं वुत्तमत्तेन वप्पे^२
 असम्पज्जमाने कस्सका पुनप्पुनं दुतियं पि ततियं पि बीजं वपन्ति,
 पज्जुत्तो देवराजा पि एकवारमेव अवस्सित्वा पुनप्पुनं कालेन कालं
 वस्सति, कस्सका पि एकवारमेव अकसित्वा सस्ससम्पत्तिअत्थं 5
 पंसुं कद्दमं वा मुदुं कातुं खेतं पुनप्पुनं कसन्ति, एकवारमेव धञ्जं
 सङ्गहं कत्वा “अलमेत्तावता” ति अपरितुस्सनतो कोट्टागारादीसु
 पटिसामनवसेन मनुस्सेहि उपनीयमानं पुनप्पुनं सालिआदिधञ्जं
 रट्ठं उपेति उपगच्छति ।

R. 225

याचनका^३ पि याचन्ता पुनप्पुनं कुलानि चरन्ति उपगच्छन्ति, 10
 न एकवारमेव, याचिता^३ पन तेसं पुनप्पुनं दानपती ददन्ति, न सक्किं
 येव । तथा पन देय्यधम्मं पुनप्पुनं^४ दानपती ददित्वा दानमयं पुञ्जं
 उपचिन्तित्वा पुनप्पुनं अपरापरं सग्गमुपेन्ति ठानं पटिसन्धिवसेन
 देवलोकं उपगच्छन्ति, तस्मा अहं पि^५ पुनप्पुनं याचामि भगवा मय्हं
 मनोरथं मत्थकं पापेही ति अधिप्पायो । 15

इदानि यदत्थं सत्थारं कपिलवत्थुगमनं याचति, तं दस्सेतुं
 “वीरो हवे” ति गाथमाह । तस्सत्थो—वीरो वीरियवा महावि-
 ककन्तो भूरिपञ्चो महापञ्चो पुरिसो यस्मिं कुले जायति निब्बतत्ति,
 तत्थ हवे^६ एकंसेन सत्तयुगं सत्तपुरिसयुगं यावसत्तमं पितामहयुगं
 सम्मापटिपत्तिया पुनेति सोधेती ति लोकवादो^७ अतिवादो अञ्जेसु । 20
 भगवा पन सब्बेसं देवानं उत्तमदेवताय देवदेवो पापनिवारणेन
 कल्याणपतिट्ठापनेन ततो परं पि सोधेतुं सक्कति सक्कोति ति
 मञ्जामि अहं । कस्मा ? तथा हि जातो मुनि सच्चनामो यस्मा

B. 171

१. ० संवण्णनादीसु—सी० ।

२. वा—रो० ।

० संवण्णनादिना—रो० ।

३-३. याचका—रो० ;

४. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

याचना—सी० ।

५. रो० पोत्थके नत्थि ।

६. भवे—रो० ।

७. लोकवादे—सी०, रो० ।

तया सत्थारा अरियाय जातिया जातो मुनिभावो, मुनि वा समानो
 अत्तहितपरहितानं इधलोकपरलोकानं च मुनतट्ठेन “मुनी” ति
 अवितथनामो, मोनवा^१ वा^१ मुनि, “समणो^२ पब्बजितो इसी^२” ति
 अवितथनामो तया जातो, तस्मा सत्तानं एकन्तहितपटिलाभहेतु-
 5 भावतो भगवा तव तत्थ गमनं याचामा^३ ति अत्थो ।

इदानी “सत्तयुगं” ति वुत्ते पितुयुगं दस्सेतुं “सुद्धोदना नामा”
 ति आदि वुत्तं । सुद्धं ओदनं जीवनं^४ एतस्सा ति सुद्धोदनो । बुद्धपिता
 हि एकंसतो सुविसुद्धकायवचीमनोसमाचारो सुविसुद्धाजीवो होति
 तथा अभिनीहारसम्पन्नता । मायनामा^५ ति, कुलरूपसीलाचारादि-
 10 सम्पत्तिया जातिमित्तादीहि “मा याही” ति वत्तब्बगुणताय “माया”
 ति लद्धनामा । परिहरिया ति धारेत्वा । कायस्स भेदा ति,
 सदेवकस्स लोकस्स चेतियसदिसस्स अत्ततो कायस्स विनासतो उद्धं ।
 तिदिवम्ही ति, तुसितदेवलोके ।

सा ति, मायादेवी । गोतमी ति गोत्तेन तं कित्तेति । दिब्बेहि
 15 कामेही ति, तुसितभवनपरियापन्नेहि दिब्बेहि वत्थुकामेहि ।
 समङ्गिभूता ति, समन्नागता । कामगुणेही ति, कामकोट्टासेहि, “कामेही”
 B. 172 ति, वत्त्वा पुन “कामगुणेही” ति वचनेन अनेकभागेहि वत्थुकामेहि
 परिचारियती ति दीपेति । तेही ति, यस्मिं^६ देवनिकाये निब्बत्ति^१,
 तेहि तुसितदेवगणेहि^७, तेहि वा कामगुणेहि । “समङ्गिभूता परिवा-
 R. 226 20 रिता” ति च इत्थिलिङ्गनिद्देसो पुरिमत्तभावसिद्धं इत्थिभावं,
 देवताभावं वा सन्धाय कतो, देवूपपत्ति पन पुरिसभावेनेव जाता ।

एवं थेरेन याचितो भगवा तत्थ गमने बहून्^८ विसेसाधिगमं
 दिस्वा वीसतिसहस्स खीणासवपरिवुतो राजगहूतो अतुरितचारिका-
 वसेन कपिलवत्थुगामिमगं पटिपज्जि । थेरो इद्धिया कपिलवत्थुं

१-१. मुनि समानवा—सी० ;

मुनि समनमुनि—रो० ।

४. जीवितं—सी०, रो० ।

६. तस्मिं—सी० ।

८. बहून्—रो० ।

२-२. पब्बजिता इसी—सी० ।

३. याचामी—सी०, रो० ।

५. माया—सी०, रो० ।

७. तुसितगुणेहि—रो० ।

गन्त्वा रञ्जो पुरतो आकासे ठितो अदिट्ठपुब्बं वेसं दिस्वा रञ्जा
“कोसि त्वं” ति पुच्छितो “सचे अमच्चपुत्तं^१ तथा भगवतो सन्तिकं
पेसितं^२ मं न जानासि, एवं पन जानाही” ति दस्सेन्तो—

“बुद्धस्स पुत्तोमिह असय्हसाहिनो,
अङ्गीरसस्स’प्पटिमस्स तादिनो ।
पितुपिता मय्हं तुवं’सि सक्क,
धम्मेन मे गोतम अय्यकोसी” ति—

5

ओसानगाथमाह ।

तत्थ बुद्धस्स पुत्तोमिह ति, सब्बञ्जुबुद्धस्स उरे^३ जातताय^४
ओरसपुत्तो अमिह । असय्हसाहिनो ति, अभिसम्बोधितो पुब्बे ठपेत्वा 10
महाबोधिसत्तं अञ्जेहि सहितुं वहितुं असक्कुण्ययत्ता असय्हस्स
सकलस्स बोधिसम्भारस्स महाकारुणिकाधिकारस्स च सहनतो
वहनतो, ततो परं पि अञ्जेहि सहितुं अभिभवितुं असक्कुण्ययत्ता
असय्हानं पञ्चन्नं मारानं महनतो अभिभवनतो, आसयानुसयचरिता-
धिमुत्तिआदिविभागावबोधनेन यथारहं वेनेय्यानं दिट्ठधम्मिकसम्परा- 15
यिकपरमत्थेहि अनुसासनीसङ्घातस्स अञ्जेहि असय्हस्स बुद्धकिच्चस्स
च सहनतो, तत्थ वा साधुकारीभावतो असय्हसाहिनो । अङ्गीरसस्सा
ति, अङ्गीकतसीलादिसम्पत्तिकस्स । “अङ्गमङ्गेहि निच्छरणक-
ओभासस्स” ति अपरे । केचि पन “अङ्गीरसो, सिद्धत्थो ति द्वे B. 173
नामानि पितरायेव गहितानी’ ति वदन्ति । अप्पटिमस्सा ति 20
अनूपमस्स । इट्ठानिट्ठेसु^५ तादिलक्खणप्पत्तिया तादिनो । पितुपिता
मय्हं तुवं’ सी ति अरियजातिवसेन मय्हं पितु सम्मासम्बुद्धस्स
लोकबोहारेन त्वं पिता असि । सक्का ति, जातिवसेन राजानं
आलपति । धम्मेना ति, सभावेन अरियजाति लोकिजजाती ति

१. अमच्चपुत्ता—सी० ।

२. पेसिता—सी० ।

३-३. उरोवायाम जनिताभिजातिताय-रो० । ४. इट्ठादीसु—रो० ।

द्विन्नं जातीनं सभावसमोधानेन^१ गोतमा ति, राजानं गोत्तेन आलपति । अय्यकोसी ति, पितामहो असि । एत्थ च “बुद्धस्स पुत्तोम्ही” ति आसिं वदन्तो थेरो अञ्जं व्याकासि ।

R. 227

- एवं पन अत्तानं जानापेत्वा हट्ठतुट्ठेन रञ्ज्या महारहे पल्लङ्के
- 5 निसीदापेत्वा अत्तनो पटियादितस्स नानग्गरस्स भोजनस्स पत्तं पूरेत्वा दिन्ने गमनाकारं दस्सेति^२ । “कस्मा गन्तुकामत्थ, भुञ्जथा” ति च वुत्ते सत्थु सन्तिकं गन्त्वा भुञ्जिस्सामी ति । कंहं पन सत्था ति ? वीसतिसहस्सभिव्खुपरिवारो तुम्हाकं दस्सनत्थाय मग्गं पटिपन्नो ति । तुम्हे इमं पिण्डपातं परिभुञ्जित्वा याव मम पुत्तो इमं^३
- 10 नगरं सम्पापुणाति, तावस्स इतो व पिण्डपातं हरथा ति । थेरो भत्तकिच्चं कत्वा रञ्ज्यो परिसाय च धम्मं कथेत्वा सत्थु आगमनतो पुरेतरमेव सकलं राजनिवेसनं रतनत्तये अभिप्पसन्नं करोन्तो सब्बेसं पस्सन्तानंयेव सत्थु आहरितब्बभत्तपुण्णं पत्तं आकासे विस्सज्जेत्वा सयं पि वेहासं अब्भुगन्त्वा पिण्डपातं उपनेत्वा सत्थु हत्थे ठपेसि ।
- 15 सत्था तं पिण्डपातं परिभुञ्जि । एवं सट्ठियोजनं मग्गं दिवसे दिवसे योजनं गच्छन्तस्स सत्थु राजगहतोव भत्तं आहरित्वा अदासि । अथ नं “भगवा मय्हं पितु महाराजस्स सकलनिवेसनं पसादेसी” ति कुलप्पसादकानं अगगट्ठाने ठपेसी ति ।

काळुदायित्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 174

२. एकविहारियत्थेरगाथावण्णना

- पुरतो पच्छतो वा ति आदिका आयस्मतो एकविहारियत्थेरस्स
- 20 गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्जानि उपचिन्ततो कस्सपदसबलस्स काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा

१. सभावसमादानेन—सी० ।

२. दस्सेसि—रो० ।

३. इदं—रो० ।

विञ्चुतं पत्तो सत्थु सन्तिके धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा
अरञ्चं पविसित्वा विवेकवासं वसि ।

सो तेन पुञ्चकम्मेन एकं बुद्धन्तरं देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मि
बुद्धुप्पादे भगवति परिनिब्बुते धम्मासोकरञ्चो कनिट्ठभाता हुत्वा
निब्बत्ति । असोकमहाराजाकिर सत्थु परिनिब्बानतो द्विन्नं वस्ससतानं 5
उपरि अट्टारसमे वस्से सकलजम्बुदीपे एकरञ्जाभिसेकं पत्वा अत्तनो
कनिट्ठं तिससकुमारं ओपरज्जे ठपेत्वा एकेन^१ उपायेन तं सासने
अभिप्पसन्नं अकासि । सो एकदिवसं भिगवं गतौ अरञ्जे योनकमहा-
धम्मरक्खितत्थेरं हत्थिनागेन सालसाखं गहेत्वा बीजियामानं^२
निसिन्नं दिस्वा अज्जातपसादो “अहो वताहं पि अयं^३ महात्थेरो विय 10
पब्बजित्वा अरञ्जे विहरेय्यं” ति चिन्तेसि । थेरो तस्स चित्ताचार
अत्वा तस्स पस्सन्तस्सेव आकासं अब्भुगगन्त्वा असोकारामे पोक्ख-
रणिया अभिज्जमाने उदके ठत्वा चीवरं च उत्तरासङ्गं च आकासे
ओलग्गेत्वा न्हायितुं आरभि । कुमारो थेरस्स आनुभावं दिस्वा
अभिप्पसन्नो अरञ्जतो निवत्तित्वा राजगेहं गन्त्वा “पब्बजिस्सामी” 15
ति रञ्जो आरोचेसि । राजा तं अनेकप्पकारं याचित्वा पब्बज्ज-
धिप्पायं निवत्तेतुं नासक्खि । सो उपासको हुत्वा पब्बज्जासुखं
पत्थेन्तो—

५३७. “पुरतो पच्छतो वा पि, अपरो चे न विज्जति ।

अतीव फासु भवति, एकस्स वसतो वने ॥

20

५३८. हन्द एको गमिस्सामि, अरञ्चं बुद्धवण्णितं ।

फासु एकविहारिस्स, पहितत्तस्स भिक्खुनो ॥

५३९. योग—यीतिकरं रम्मं, मत्तकुञ्जरसेवितं ।

एको अत्थवसी खिप्पं, पविसिस्सामि काननं ॥

१. केन—सी०, रो० ।

२. विजयमानं—रो० ।

३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

B. 175

५४०. सुपुष्फिते सीतवने, सीतले गिरिकन्दरे ।
 गत्तानि परिसिञ्चित्वा, चङ्कमिस्सामि एको ॥
५४१. एकाकियो अदुतियो, रमणीये महावने ।
 कदाहं विहरिस्सामि, कतकिच्चो अनासवो ॥
५४२. एवं मे कत्तुकामस्स, अधिप्पायो समिज्झतु ।
 साधयिस्साम'हं येव, नाञ्जो अञ्जस्स कारको' ति-

इमा छ गाथा अभासि ।

- तत्थ पुरतो पच्छतो वा ति, अत्तनो पुरतो वा पच्छतो वा,
 वा-सद्दस्स विकप्पत्थत्ता पस्सतो वा अपरो अञ्जो जनो न
 10 विज्जति चे, अतोव अतिविय फासु चित्तसुखं भवति ।
 एकविहारीभावेन एकस्स असहायस्स । वने वसतो ति, चिरपरि-
 चितेन^१ विवेकज्भासयेन आकङ्खियमानहृदयो सो रत्तिन्दिवं
 महाजनपरिवृत्तस्स^२ वसतो सङ्गणिकविहारं निब्बिन्दन्तो^३ विवेकसुखं
 च बहं मञ्जन्तो वदति ।

- 15 हन्दा ति, वोस्सगत्थे^४ निपातो, तेन इदानि करीयमानस्स
 अरञ्जगमनस्स निच्छित्तभावमाहु । एको गमिस्सामी ति "सुञ्जागारे
 खो, गहपति, तथागता अभिरमन्ती" (चु० व० २५२) ति
 आदिवचनतो बुद्धेहि वणिगतं पसद्वं अरञ्जं एको असहायो
 गमिस्सामि वासाधिप्पायेन उपगच्छामि । यस्मा एकविहारिस्स^५
 20 ठानादीसु असहायभावेन एकविहारिस्स निब्बानं पटिपेसितचित्तताय
 पहितत्तस्स अधिसीलसिक्खादिका^६ तिस्सो^७ सिक्खा सिक्खतो
 भिक्खुनो अरञ्जं फासु^८ इद्वं सुखावहं ति अत्थो ।

योगी-पीतिकरं ति योगीनं भावनाय युत्तप्पयुत्तानं
 अप्पसद्दादिभावेन भानविपस्सनादिपीति आवहनतो योगी-पीतिकरं ।

१. चिरपरिचिण्णेन—रो० ।

२. ० परिसयतो—सी०, रो० ।

३. निब्बिन्दतो—रो० ।

४. व वसगत्थे—रो० ।

५. फासुविहारस्स—सी०, रो० ।

६-६. अधिसीलसिक्खादिति—सी०, रो० ।

७. फासुविहारं—रो० ।

विसभागारम्मणाभावेन पटिसल्लानसारूपताय रम्मं । मत्तकुञ्जरसेवितं
ति, मत्तवरवारणविचरितं^१, इमिना पि ब्रहारञ्जभावेन^२ जनविवेकं-
येव दस्सेति । अत्थवसी ति, इध अत्थो ति समणधम्मो अधिप्पेतो ।
“कथं नु, खो, सो मे भवेय्या” ति तस्स वसं गतो ।

सुपुप्फिते ति, सुट्ठु पुप्फिते । सीतवने ति, द्वायूदकसम्पत्तिया 5 B. 176
सीते वने । उभयेन पि तस्स रमणीयतंयेव विभावेति । गिरिकन्दरे
ति, गिरीनं अब्भन्तरे कन्दरे । कं ति हि उदकं, तेन दारितं
निन्नट्टानं कन्दरं नाम । तादिसे सीतले गिरिकन्दरे धम्मपरितापं
विनोदेत्वा^३ अत्तनो गत्तानि परिसिञ्चित्वा न्हायित्वा चङ्कमिस्सामि
एकको ति कत्थचि अनायत्तवुत्तितं दस्सेति । 10

एकाकियो ति, एकाकी असहायो । अदुतियो ति, तण्हासङ्घात-
दुतियाभावेन अदुतियो । तण्हा हि पुरिसस्स सब्बदा अविजहनट्ठेन
दुतिया नाम । तेनाह भगवा “तण्हादुतियो पुरिसो”, दीघमद्धान
संसरं” (इ० बु० १८९, २५५) ति ।

एवं मे कत्तुकामस्सा ति “हन्द एको गमिस्सामी” ति आदिना 15
वुत्तविधिना अरञ्जं^४ गन्त्वा^५ भावनाभियोगं कत्तुकामस्स मे ।
अधिप्पायो समिज्झतु ति “कदाहं विहरिस्सामि, कतकिच्चो
अनासवो” ति एवं पवत्तो मनोरथो इज्झतु सिद्धि पापुणातु ।
अरहत्तप्पत्ति च यस्मा न^६ आयाचनमत्तेन^७ सिज्झति, नापि अञ्जेन
साधेतब्बा, तस्मा आह “साधयिस्साम’हंयेव, नाञ्जो अञ्जस्स 20
कारको” ति ।

एवं उपराजस्स पब्बज्जाय दल्लहनिच्छयतं अत्वा राजा असोका-
रामगमनीयं मगं अलङ्कारापेत्वा कुमारं सब्बालङ्कारविभूसितं

१. वारणचरितं—सी०, रो० ।

२. ब्रहारञ्जभावे—सी०, रो० ।

३. विनोदेत्तो—रो० ।

४. पोसो—सी०, रो० ।

५. अरञ्जो—सी०, रो० ।

६. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

७-७. आसादनमत्तेन—सी०;

आयाचनमज्जेन—रो० ।

महतिया सेनाय महच्चराजानुभावेन^१ विहारं नेसि । कुमारे
पधानघरं गन्त्वा महाधम्मरक्खितत्थेरस्स^२ सन्तिके पब्बजि, अनेकसता
मनुस्सा तं अनुपब्बजिसु । रञ्जो भागिनेय्यो सङ्गमित्ताय सामिको
अग्निब्रह्मा पि तमेव अनुपब्बजि । सो पब्बजित्वा हट्ठतुट्ठो अत्तना
5 कातब्बं पकासेन्तो—

५४३. “एस बन्धामि सन्नाहं, पविसिस्सामि काननं ।
न ततो निक्खमिस्सामि, अप्पत्तो आसवक्खयं ॥

५४४. मालुते उपवायन्ते, सीते सुरभिगन्धिके ।
अविज्जं दालयिस्सामि, निसिन्नो नगमुद्धनि ॥

B. 177 10 ५४५. वने कुसुमसञ्चन्ते, पब्भारे नून सीतले ।
विमुत्तिसुखेन सुखितो, रमिस्सामि गिरिब्बजे’ ति—

तिस्सो गाथा अभासि ।

तत्थ एस बन्धामि सन्नाहं ति, एसाहं वीरियसङ्घातं सन्नाहं
बन्धामि, काये च जीविते च निरपेक्खो वीरियसन्नाहेन सन्नय्हामि ।
R. 230 15 इदं वुत्तं होति—यथा नाम सूरौ पुरिसो पच्चत्थिके पच्चुपट्टिते तं
जेतुकामो अञ्जं किच्चं पहाय कवचपट्टिमुच्चदिना युद्धाय सन्नय्हति,
युद्धभूमिं च गन्त्वा पच्चत्थिके अजेत्वा ततो न निवत्तति, एवमहं
पि किलेसपच्चत्थिके जेतुं आदित्तं पि सीसं चेलं^३ च अञ्जुपेक्खित्वा
चतुब्बिधसम्मपधानवीरियसन्नाहं सन्नय्हामि’, किलेसे अजेत्वा
20 किलेसविजययोगं विवेकट्टानं न विस्सज्जेमी ति । तेन वुत्तं
“पविसिस्सामि काननं न ततो निक्खमिस्सामि, अप्पत्तो
आसवक्खयं’ ति ।

“मालुते उपवायन्ते” ति, आदिना अरञ्जट्टानस्स कम्मट्टान-
भावनायोग्यतं वदति, रमिस्सामि नून गिरिब्बजे ति योजना ।

१. महतराजानुभावेन—सी० ।

३. सी० पोत्थिके नत्थि ।

२. ० त्थेरस्सेव—सी०, रो० ।

४. सन्नाहामि—सी०, रो० ।

पब्बतपरिक्खेपे अभिरमिस्सामि मञ्जेति^१ अनागतत्थं^२ परिकप्पेन्तो वदति । सेसं सुविञ्जेय्यमेव ।

एवं वत्वा थेरो अरञ्जं पविसित्वा समणधम्मं करोन्तो उपज्झायेन सद्धिं कलिङ्गरट्ठं अगमासि । तत्थस्स पादे चम्मिकाबाधो उप्पज्जि, तं दिस्वा एको वेज्जो “सप्पि, भन्ते, परियेसथ, तिकिञ्छिस्सामि नं” 5 ति आह । थेरो सप्पिपरियेसनं अकत्वा विपस्सनाय एव कम्मं करोति, रोगो वड्ढति, वेज्जो थेरस्स तत्थ अप्पोस्सुक्कतं दिस्वा सयमेव सप्पि परियेसित्वा थेरं अरोगं अकासि । सो अरोगो हुत्वा न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“इमम्हि भद्दके कप्पे, ब्रह्मबन्धु महायसो । 10
कस्सपो नाम गोत्तेन, उप्पज्जि वदतं वरो ॥
निप्पपञ्चो निरालम्बो, आकाससममानसो ।
सुञ्जताबहुलो तादी, अनिमित्तरतो वसी ॥
असङ्गचित्तो निक्खेसो, असंसट्ठो कुले गणे । B. 178
महाकारुणिको वीरो, विनयोपायकोविदो ॥ 15
उय्युत्तो परकिच्चेसु, विनयन्तो सदेवके ।
निब्बानगमनं मग्गं, गतिं पङ्कविसोसनं ॥
अमत्तं परमस्सादं, जरामच्चुनिवारणं ।
महापरिसमञ्जे सो, निसिन्नो लोकतारको ॥
करवीकहतो नाथो, ब्रह्मघोसो तथागतो । 20
उद्धरन्तो महादुग्गा, विप्पनट्ठे अनायके ॥
देसेन्तो विरजं धम्मं, दिट्ठो मे लोकनायको ।
तस्स धम्मं सुणित्वान^३, पब्बजि अनगारियं ॥
पब्बजित्वा तदापाहं, चिन्तेन्तो जिनसासनं ।
एकको व वने रम्मे, वसि संसग्गपीळितो ॥ 25

१. चङ्कुमामि—सी०, रो० ।

२. अनागतत्ता—सी०, रो० ।

३. सुणित्वाहं—सी० ।

सक्कायवूपकासो मे, हेतुभूतो ममाभवी^१ ।
 मनसो वूपकासस्स, संसग्गभयदस्सिनो ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं (अप० २, १७-१८) ति ॥

- 5 अरहत्तं पन पत्वा थेरे तत्थ विहरन्ते राजा कोटिधनपरिच्चागेन
 भोजकगिरिविहारं नाम कारेत्वा थेरं तत्थ वासेसि^२ । सो तत्थ
 विहरन्तो परिनिब्बानकाले—

५४६. “सोहं परिपुण्णसङ्कप्पो, चन्दो पन्नरसो यथा ।
 सब्बासवपरिक्खीणो, नत्थि दानि पुनब्भवो” ति—

- 10 ओसानगाथमाहु । सा उत्तानत्था व । तदेव च थेरस्स अञ्जा-
 व्याकरणं अहोसी ति ।

एकविहारियत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 179

३. महाकप्पिनत्थेरगाथावण्णना

- R. 231 15 अनागतं यो पटिकच्च पस्सती ति आदिका आयस्मतो
 महाकप्पिनत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति? अयं किर पदुमुत्तरबुद्धकाले
 हंसवतीनगरे कुलघरे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो सत्थु सन्तिके धम्मं
 सुणन्तो सत्थारं एकं भिक्खुं भिक्खुओवादकानं अग्गट्ठाने ठपेन्तं
 दिस्वा तज्जं^३ अधिकारकम्मं कत्वा तं ठानन्तरं पत्थेसि ।

- 20 सो तत्थ यावजीवं कुसलं कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो
 कस्सपसम्मासम्बुद्धकाले बाराणसियं कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं
 पत्तो पुरिससहस्सगणजेट्ठको हुत्वा गम्भसहस्सपटिमण्डितं महन्तं
 परिवेणं कारापेसि^४ । ते सब्बे पि जना^५ यावजीवं कुसलं कत्वा तं

१. महानवी—सी० ।

२. वारेसि—सी०, रो० ।

३. तदत्थं—सी० ।

४. कारेसि—रो० ।

५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

उपासकं जेट्ठकं कत्वा सपुत्तदारा देवलोके निब्बत्तित्वा एकं बुद्धन्तरं
देवमनुस्सेसु संसरिंसु । तेसु^१ गणजेट्ठको अम्हाकं सत्थु निब्बत्तितो
पुरेतरमेव पच्चन्तदेसे कुक्कुटनामके नगरे राजगेहे निब्बत्ति, तस्स
कप्पिनो ति नामं अहोसि । सेसपुरिसा तस्मिं येव नगरे अमच्चकुले
निब्बत्तिसु^२ । कप्पिनकुमारो पितु अच्चयेन छत्तं उस्सापेत्वा 5
महाकप्पिनराजा नाम जातो । सो सुतवित्तकताय^३ पातोव चतूहि
द्वारेहि सीघं दूते पेसेसि “यत्थ बहुस्सुते पस्सथ, ततो निवत्तित्वा
मय्हं आरोचेथा” ति ।

तेन च समयेन अम्हाकं सत्था लोके उप्पज्जित्वा सावत्थि^४
उपनिस्साय विहरति । तस्मिं काले सावत्थिवासिनो वाणिजा 10
सावत्थियं उट्ठानकभण्डं गहेत्वा तं नगरं गन्त्वा भण्डं पटिसामेत्वा
“राजानं पस्सिस्सामा” ति पण्णाकारहत्था रज्जो आरोचापेसु ।
ते राजा पक्कोसापेत्वा निय्यादितपण्णाकारे वन्दित्वा ठिते “कुतो
आगतत्था” ति पुच्छि । सावत्थितो देवा ति ।

कच्चि वो रट्ठं सुभिक्षं, धम्मिको राजा ति ? 15

आम देवा ति ।

कीदिसो धम्मो तुम्हाकं देसे इदानि पवत्तती ति ?

तं देव न सक्का उच्छिट्ठमुखेहि^५ कथेतुं ति । राजा
सुवण्णभिङ्गारेन^६ उदकं दापेसि । ते मुखं विक्खालेत्वा दसबलाभिमुखा
अज्जलिं पगहेत्वा “देव, अम्हाकं देसे बुद्धरतनं नाम उप्पन्नं” ति 20 B. 180
आहंसु । रज्जो “बुद्धो” ति वचने सुतमत्तेयेव सकलसरीरं फरमाना
पीति उप्पज्जि । ततो “बुद्धो ति ताता वदेथा” ति आह । बुद्धो
ति देव वदामा^७ ति । एवं तिक्खत्तुं वदापेत्वा “बुद्धो ति पदं
अपरिमाणं” ति तस्मिं येव पदे पसन्नो सतसहस्सं दत्त्वा “अपरं

१. तत्थ—सी० ।

२. ‘तेसु’ सी० रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

३. सुतवित्तकताय—सी० ।

४. सावत्थियं—रो० ।

५. उच्छिट्ठमुखेन—सी०, रो० ।

६. ०भिङ्गारेन—रो० ।

७. वदामी—सी० ।

R. 232

वदेथा" ति पुच्छि । देव^१ लोके धम्मरतनं नाम उप्पन्नं ति । तं पि सुत्वा तथेव सतसहस्सं दत्वा "अपर वदेथा" ति पुच्छि । देव संघरतनं नाम उप्पन्नं ति । तं पि तथेव सतसहस्सं दत्वा "बुद्धस्स भगवतो सन्तिके पब्बजिस्सामी" ति ततो व निक्खमि । अमच्चा
 5 पि तथेव निक्खमिसु । सो अमच्चसहस्सेन सद्धिं गङ्गातीरं पत्वा "सचे सत्था सम्मासम्बुद्धो, इमेसं अस्सानं खुरमत्तं पि मा तेमेतु" ति सच्चाधिष्ठानं कत्वा उदकपिट्टेनेव पूरं गङ्गानदि अतिककमित्वा अपरं पि अट्ठयोजनवित्थारं^२ नदिं तथेव अतिककमित्वा ततियं चन्दभागं नाम महानदि पत्वा तं पि ताय एव सच्चकिरियाय
 10 अतिककमि ।

सत्था पि तंदिवसं पच्चूससमयंयेव^३ महाकरुणासमापत्तितो बुढाय लोकं वोलोकेन्तो "अज्ज महाकप्पिनो तियोजनसतिकं रज्जं पहाय अमच्चसहस्सपरिवारो मम सन्तिके पब्बजितुं आगमिस्सती" ति^४ दिस्वा^५ "मया तेसं पच्चुग्गमनं कातुं पुत्तं" ति पातो व
 15 सरीरपटिजग्गनं कत्वा भिक्खुसंघपरिवृतो सावत्थियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिकन्तो सयमेव आकासेन गन्त्वा चन्दभागाय^६ नदिया तीरे तेसं उत्तरणतित्थस्साभिमुखट्टाने महानिगोधमूले पल्लङ्केन निसिन्नो छब्बण्णबुद्धरस्मियो^७ विस्सज्जेसि । ते तेन तित्थेन उत्तरन्ता बुद्धरस्मियो इतो चितो च विधावन्तियो ओलोकेन्तो
 20 भगवन्तं दिस्वा "यं सत्थारं उद्दिस्स मयं आगता, अद्धा सो एसो" ति दस्सनेनेव निट्ठं^८ गन्त्वा दिट्ठट्टानतो पट्टाय ओनमित्वा परमनि- पच्चाकारं करोन्ता भगवन्तं उपसङ्कमिसु । राजा भगवतो गोप्फकेसु गहेत्वा सत्थारं वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि सद्धिं

१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. पच्चूससमये—सी०, रो० ।

५. 'गङ्गाय' सी० रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

६. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. अट्ठयोजनवित्थारं—रो० ।

४. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

६. ० रंसियो—सी०, रो० ।

७. तित्थं—रो० ।

अमच्चसहस्सेन । सत्था तेसं धम्मं देसेसि । देसनापरियोसाने सद्धिं
परिसाय अरहत्ते पत्तिट्ठासि । तेन वुत्तं अपदाने—

“पदुमुत्तरो नाम जिनो, सब्बधम्मान पारगू ।
उदितो अजटाकासे^१, रवीव सरदम्बरे ॥
वचनाभाय बोधेति, वेनेय्यपदुमानि सो ।
किलेसपङ्कं सोसेति, मतिरंसीहि^२ नायको ॥
तित्थियानं यसे^३हन्ति, खज्जोताभा यथा रवि ।
सच्चत्थाभं^४ पकासेति, रतनं व दिवाकरो ॥
गुणानं आयतिभूतो, रत्तनानं व सागरो ।
पज्जुत्तोरिव भूतानि, धम्ममेघेन वस्सति ॥
अक्खदस्सो तदा आसि, नगरे हंससव्हये ।
उपेच्च धम्ममस्सोसि, जलजुत्तमनामिनो ॥
ओवादकस्स भिक्खूनं, सावकस्स कताविनो^५ ।
गुणं पकासयन्तस्स, तप्पयन्तस्स^६ मे मनं ॥
सुत्वा पतीतो सुमनो, निमन्तेत्वा तथागतं ।
ससिस्सं भोजयित्वान, तं ठानमभिपत्थयि ॥
तदा हंससमभागो^७, हंसदुन्दुभिनिस्सनो^८ ।
पस्सथेतं महामत्तं, विनिच्छयविसारदं ॥
पतितं^९ पादमूले मे^{१०}, समुग्गततनूरुहं ।
जीमूतवण्णं^{११} पीणंसं^{१२}, पसन्ननयनाननं ॥
परिवारेन महता, राजयुत्तं^{१३} महायसं ।
एसो कताविनो ठानं, पत्थेति मुदितासयो ॥

B. 181

5

10

15

20

१. जगदाकासे—सी०, रो० ।

२. मणिरंसीव ०—सी० ।

३. यसो—सी० ।

४. खज्जोतामं—सी० ।

५. सच्चत्थं—सी० ।

६. च तादिनो—सी० ।

७. तोसयन्तस्स—सी० ।

८. भासि महाभोगो—सी० ।

९. ० दुन्दुभि निस्सरो—सी० ।

१०-१०. मं पादमूले पतितं—सी० ।

११-११. विहित वण्णं पीतिया—सी० ।

१२. रज्जयन्तं—सी० ।

B. 182

5

10

15

20

इमिना पणिपातेन^१, चागेन^२ पणिधीहि च ।
 कप्पसतसहस्मानि, नुपपज्जति दुग्गति ॥
 देवेसु देवसोभगं, मनुस्सेसु महन्ततं ।
 अनुभोत्वान सेसेन, निब्बानं पापुणिस्सति ॥
 सतसहस्सितो कप्पे, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन, सत्था लोके भविस्सति ॥
 तस्स धम्मेषु दायादो, ओरसो धम्मनिम्मितो ।
 कप्पिनो नाम नामेन, हेस्सति सत्थु सावको ॥
 ततोहं सुकतं कारं, कत्वान जिनसासने ।
 जहित्वा मानुसं देहं, तुसितं अगमासहं ॥
 देवमानुसरज्जानि, सतसो अनुसासिय ।
 बाराणसियमासन्ने^३, जातो केणियजातियं^४ ॥
 सहस्सपरिवारेन, सपजापतिको अहं ।
 पञ्चपच्चेकबुद्धानं, सतानि^५ समुपट्ठहि ॥
 तेमासं भोजयित्वान, पच्चादम्ह तिचीवरं ।
 ततो चुता मयं सब्बे, अहुम्ह तिसूपगा ॥
 पुनो^६ सब्बे मनुस्सत्तं, अगमिम्ह ततो चुता ।
 कुक्कुटम्हि पुरे जाता, हिमवन्तस्स पस्सतो ॥
 कप्पिनो नामहं आसि, राजपुत्तो महायसो ।
 सेसामच्चकुले जाता, ममेव परिवारयुं ॥
 महारजसुखं पत्तो, सब्बकामसमिद्धिमा ।
 वाणिजेहि समक्खातं, बुद्धुप्पादमहं^७ सुणि ॥
 बुद्धो लोके समुप्पन्नो, असमो एकपुग्गलो^८ ।
 सो पकासेति सद्धम्मं, अमतं सुखमुत्तमं ॥

१. पिण्डपातेन—सी० ।

३. वाराणसि समापन्नो—सी० ।

५. सतानं—सी० ।

७. बुद्धुप्पादमथो—सी० ।

२. चेतना—सी० ।

४. कोलियजातिया—सी० ।

६. पुन—सी० ।

८. अपत्तिपुग्गलो—सी० ।

सुयुत्ता तस्स सिस्सा च, सुमुत्ता च अनासवा ।
 सुत्वा नेसं सुवचनं, सक्करित्वान वाणिजे ॥
 पहाय^१ रज्जं सामच्चो, निक्खमि बुद्धमामको ।
 नदिं दिस्वा महाचन्दं, पूरितं समतित्तिकं ॥
 अप्पतिट्ठं अनालम्बं, दुत्तरं सीघवाहिनिं^२ ।
 गुणं सरित्वा बुद्धस्स, सौत्थिना समतिक्कमि ॥
 भवसोतं सचे बुद्धो, तिण्णो लोकन्तगू विदू ।
 एतेन सच्चवज्जेन, गमनं मे समिज्झतु ॥
 यदि सन्तिगमो मग्गो, मोक्खो चच्चन्तिकं सुखं ।
 एतेन सच्चवज्जेन, गमनं मे समिज्झतु ॥
 संघो चे तिण्णकन्तारो, पुञ्जक्खेतो अनुत्तरो ॥
 एतेन सच्चवज्जेन, गमनं मे समिज्झतु ।
 सह कते सच्चवरे, मग्गा^३ अपगतं^३ जलं ।
 ततो सुखेन उत्तिण्णो, नदीतीरे मनोरमे ॥
 निसिन्नं अद्दसं बुद्धं, उदेन्तं व पभङ्करं ।
 जलन्तं हेमसेलं व, दीपरुक्खं व जोतितं^४ ॥
 ससि व तारासहितं, सावकेहि पुरक्खतं ।
 वासवं विय वस्सन्तं, देसनाजलदन्तरं^५ ॥
 वन्दित्वान सहामच्चो, एकमन्तमुपाविसि ।
 ततो नो आसयं अत्वा, बुद्धो धम्ममदेसयि ॥
 सुत्वान धम्मं विमलं, अवोचुम्ह मयं जिनं ।
 पब्बाजेहि महावीर, निब्बिन्दाम्ह^६ मयं भवे^६ ॥
 स्वक्खातो भिक्खवे धम्मो, दुक्खन्तकरणाय वो ।
 चरथ ब्रह्मचरियं, इच्चाह मुनिसत्तमो^७ ॥

5

B. 183

10

15

20

१. विहाय—सी० ।

२. ओघवाहिनिं—सी० ।

३-३. मग्गानुपगतं—सी० ।

४. जोतिकं—सी० ।

५. देसनाजलदन्तरा—सी० ।

६-६. निब्बाणं पिहयेमहं—सी० ।

७. मुनिसत्तमो—सी० ।

- सह वाचाय सब्बेपि, भिक्खुवेसधरा^१ मयं ।
 अहुम्ह उपसम्पन्ना, सोतापन्ना च सासने ॥
 ततो जेतवनं गन्त्वा, अनुसासि विनायको ।
 अनुसिट्ठो जिनेनाहं, अरहत्तमपापुणिं ॥
 5 ततो भिक्खुसहस्सानि^२, अनुसासिमहं तदा ।
 ममानुसासनकरा, ते पि आसुं अनासवा ॥
 जिनो तस्मिं गुणे तुट्ठो, एतदग्गे ठपेसि मं ।
 भिक्खुओवादकानग्गो, कप्पिनो ति महाजने^३ ॥
 सतसहस्से कतं कम्मं, फलं दस्सेसि मे इध ।
 10 पमुत्तो^४ सरवेगोव, किलेसे भापयिं मम ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २, ११३-१६) ति ॥

B. 184

- अरहत्तं पत्वा पन ते सब्बेव सत्थारं पब्बज्जं याचिसु । सत्था
 ते "एथ भिक्खवो" ति आहु । सा एव तेसं पब्बज्जा उपसम्पदा च
 15 अहोसि । सत्था तं^५ भिक्खुसहस्सं आदाय आकासेन जेतवनं
 अगमासि । अथेकदिवसं भगवा तस्सन्तेवासिके भिक्खू आह—
 "कच्चि, भिक्खवे, कप्पिनो भिक्खून्^६ धम्मं देसेती" ति ।

"न भगवा देसेति" ।

R. 233 20

अप्पोस्सुक्को दिट्ठधम्मसुखविहारमनुयुत्तो विहरति, ओवादमत्तं
 पि न देती ति । सत्था थेरं पक्कोसापेत्वा "सच्चं किर त्वं कप्पिन
 अन्तेवासिकानं^७ ओवादमत्तं पि न देसी" ति । सच्चं भगवा ति ।
 ब्राह्मण मा एवं करि, अज्ज पट्ठाय उपगतानं धम्मं देसेही ति ।
 "साधु भन्ते", ति थेरो सत्थु वचनं सिरसा सम्पटिच्छित्त्वा
 एकोवादेनेव समणसहस्सं अरहत्ते पतिट्ठापेसि । तेन नं सत्था

१. भिक्खवो संबुता—सी० ।

२. भिक्खुसहस्सन्तं—सी० ।

३. महाजनो—सी० ।

४. सुमुत्तो—सी० ।

५. रो० पोत्थके नत्थि ।

६. भिक्खु ते—सी० ।

७. 'ते' सी०, पोत्थके अधिको पाठो ।

पटिपाटिया अत्तनो सावके थेरे ठानन्तरे ठपेन्तो भिक्खुओवादकानं
अग्गट्ठाने ठपेसि । अथेकदिवसं थेरो भिक्खुनियो ओवदन्तो—

५४७. "अनागतं यो पटिकच्च पस्सति,
हितं च अत्थं अहितं च तं द्वयं ।
विद्देसिनो तस्स हितेसिनो वा,
रन्धं न पस्सन्ति समेक्खमाना ॥

5

५४८. आनापानसती यस्स, परिपुण्णा सुभाविता ।
अनुपुब्बं परिचिता, यथा बुद्धेन देसिता ।
सो' मं लोकं पभासेति, अब्भा मुत्तोव चन्दिमा ॥

५४९. ओदातं वत मे चित्तं, अप्पमाणं सुभावितं ।
निब्बिद्धं पग्गहीतं च, सब्बा ओभासते दिसा ॥

10

५५०. जीवते वा पि सप्पञ्जो, अपि वित्तपरिक्खयो' ।
पञ्जाय च अलाभेन, वित्तवा पि न जीवति ॥

५५१. पञ्जा सुतविनिच्छिनी, पञ्जा कित्तिसिलोकवद्धनी ।
पञ्जासहितो नरो इध, अपि दुक्खेसु सुखानि विन्दति ॥

15

५५२. नायं अज्जतनो धम्मो, न'च्छेरो न पि अब्भुतो ।
यत्थ जायेथ मीयेथ, तत्थ किं विय अब्भुतं ॥

B. 185

५५३. अनन्तरं हि जातस्स, जीविता मरणं धुवं ।
जाता जाता मरन्ती'ध, एवं धम्मा हि पाणिनो ॥

५५४. न हेत' दत्थाय मतस्स होति,
यं जीवितत्थं परपोरिसानं ।
मतम्हि रुण्णं न यसो न लोक्यं,
न वणिणत्तं समणब्राह्मणेहि ॥

20

५५५. चक्खुं सरीरं उपहन्ति तेन^१,
निहीयति वण्णबलं मती च ।
आनन्दिनो तस्स दिसा भवन्ति,
हितेसिनो नास्स सुखी^२ भवन्ति ॥
- 5 ५५६. तस्मा हि इच्छेय्य कुले वसन्ते,
मेधाविनो चेव बहुस्सुते^३ च ।
येसं हि पञ्चाविभवेन किच्चं,
तरन्ति नावाय नदिं व पुण्णं^४ ति —

इमा गाथा अभासि ।

- R. 234 10 तत्थ अनागतं ति, न आगतं, अविन्दं ति^५, अत्थो । पटिकच्चा
ति, पुतेतरंयेव । पस्सती ति, ओलोकेति । अत्थंति, किच्चं । तं
द्वयं ति, हिताहितं । विद्देसिनो ति, अमित्ता । हितेसिनो^६ ति,
मित्ता^७ । रन्धं ति छिद्दं । समेक्खमाना ति, गवेसन्ता । इदं वुत्तं
होति—यो^८ पुग्गलो अत्तनो हितावहं अहितावहं तदुभयं च अत्थं
15 किच्चं अनागतं असम्पत्तं पुरेतरंयेव पञ्चाचक्खुना अहं विय पस्सति
वीमंसति विचारेति, तस्स अमित्ता वा अहितज्भासयेन मित्ता वा
हितज्भासयेन रन्धं गवेसन्ता^९ न^{१०} पस्सन्ति, तादिसो पञ्चवा
पुग्गलो अच्चिद्दवुत्ति, तस्मा तुम्हेहि तथारूपेहि भवितव्वं ति ।

- B. 186 20 इदानी आनापानसतिभावनाय गुणं दस्सेन्तो तत्थ तानि^६
योजेतुं^६ “आनापानसती यस्सा” ति दुतियं गाथमाह । तत्थ आनं
ति, अस्सासो । अपानं^{१०} ति, पस्सासो । अस्सासपस्सासनिमित्ता-
रम्मणा सति आनापानसति । सतिसीसेन चेत्य तंसम्पयुत्तसमाधि-
भावना अधिप्पेता । यस्सा ति, यस्स योगिनो । परिपुण्णा सुभावित्ता

१. रुणं—सी०, रो० ।
२. बहुस्सुतो—रो० ।
५-५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।
७. गवेसन्तो—सी० ।
९-९. ता नियोजेतुं—सी०, रो० ।

२. दुब्बी—रो० ।
४. अभावितं ति—सी०, रो० ।
६. सी० पोत्थके नत्थि ।
८. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।
१०. पानं—सी०, रो० ।

ति, चतुन्नं सतिपट्टानानं सोळसन्नं च आकारानं पारिपूरिया
सब्बसो पुण्णा सत्तन्नं बोज्झङ्गानं विज्जाविमुत्तीनं च पारिपूरिया
सुट्ठु भाविता वड्डिता । अनुपुब्बं परिचिता, यथा बुद्धेन देसिता ति
“सो सतोव अस्ससती” (दी० नि० २, २१७; म० नि० १, ७७) ति
आदिना यथा भगवता देसिता, तथा अनुपुब्बं अनुक्कमेन परिचिता 5
आसेविता भाविता । सो’ मं लोकं पभासेति, अब्भा मुत्तोव चन्दिमा
ति, सो योगावचरो यथा अब्भादिउपक्किलेसा विमुत्तो चन्दो
चन्दालोकेन इमं ओकासलोकं पभासेति, एवं अविज्जादिउपक्कि-
लेसविमुत्तो आणालोकेन अत्तसन्तानपतितं परसन्तानपतितं च
सङ्खारलोकं पभासेति पकासेति । तस्मा तुम्हेहि आनापानसति- 10
भावना^१ भावेतब्बा ति अधिप्पायो ।

इदानी अत्तानं निदस्सनं कत्वा भावनाभियोगस्स सकलतं^२
दस्सेन्तो “ओदातं वत मे चित्तं” ति ततियं गाथमाह । तस्सत्थो—
नीवरणमलविगमतो ओदातं सुद्धं वत मम चित्तं, यथा पमाणकरा 15
रागादयो पहीना, अप्पमाणं च निब्बानं पच्चक्खं कतं अहोसि, तथा
भावितत्ता अप्पमाणं सुभावितं^३, ततो एव चतुसच्चं^४ निब्बिद्धं^५
पटिविज्झितं^६, सकलसंकिलेसपक्खतो^७ परगहितं^८ च हुत्वा^९ दुक्खादिका
पुब्बन्तादिका च दिसा ओभासते तत्थ वितिण्णकङ्कत्ता सब्बधम्मेषु
विगतसम्मोहता च, तस्मा तुम्हेहि पि एवं चित्तं भावेतब्बं
ति दस्सेति । 20

यथा भावनामया पञ्चा चित्तमलविसोधनादिना पुरिसस्स
बहुपकारा^९, एवं इतरापीति दस्सेन्तो “जीवते वा पि सप्पञ्जो” ति
चतुत्थगाथमाह । तस्सत्थो—परिक्खीणघनो पि सप्पञ्जजातिको

१. आनापानसति—रो० ।

२. फलं—सी०, रो० ।

३. विसुं भावितं—सी०, रो० ।

४. चत्तारि सच्चानि—सी०, रो० ।

५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

६. पटिविज्झतानि—सी० ।

७. सकलसंकिलेसं पच्चक्खतो—सी०, रो० ।

८. पटिविज्झता—रो० ।

९-८. निगहितं चत्वा—सी० ।

९. बहुकारा—रो० ।

R. 235
B. 187

इतरीतरसन्तोसेन सन्तुट्ठो अनवज्जाय जीविकाय जीवतियेव । तस्स हि जीवितं जीवितं नाम । तेनाह भगवा—“पञ्चाजीवि जीवितमाहु सेट्ठं” (सु० नि० २९६; सं० नि० १, ३९) ति । दुम्मेधपुग्गलो पन पञ्चाय अलाभेन दिट्ठधम्मिकं सम्परायिकं च अत्थं विराधेन्तो 5 वित्त्वा पि न जीवति, गहरादिप्पत्तिया जीवन्तो नाम न तस्स^१ होति, अनुपायञ्जुताय वा^२ यथाधिगतं धनं नासेन्तो जीवितं पि सन्धारेतु^३ न सक्कोतियेव, तस्मा पारिहारियपञ्चा^४ पि तुम्हेहि अप्पमत्तेही^५ सम्पादेतब्बा ति अधिप्पायो ।

इदानीं पञ्चाय आनिसंसे दस्सेतुं “पञ्चा सुतविनिच्छिनी” 10 ति पञ्चमं गायमाहु । तत्थ पञ्चा सुतविनिच्छिनी ति, पञ्चा नामेसा^६ सुतस्स^७ विनिच्छयिनी^८, यथासुते सोतपथमागते अत्थे “अयं अकुसलो, अयं कुसलो, अयं सावज्जो अयं अनवज्जो” ति आदिना विनिच्छयजननी । कित्तिसिलोकवद्धनी ति, कित्तिया सम्मुखा पसंसाय सिलोकस्स पत्थट्ठयसभावस्स^९ वद्धनी, पञ्चवतोयेव हि कित्तिआदयो विञ्जूनं 15 पासंसभावतो^{१०} । पञ्चा सहितो^{११} ति^{१२} पारिहारियपञ्चाय विपस्सना-पञ्चाय च युत्तो^{१३} । अपि दुक्खेसु सुखानि विन्दती ति, एकन्तदुक्खसभावेसु खन्धायतनादीसु सम्मापटिप्पत्तिया यथाभूत-सभावावबोधेन^{१४} निरामिसानि पि सुखानि पटिलभति ।

इदानीं तासं भिक्खुनीनं अनिच्चतापटिसंयुतं धीरभावावहं 20 धम्मं कथेन्तो^{१५} “नायं अज्जतनो धम्मो” ति आदिना सेसगाथा अभासि । तत्रायं सङ्खेपत्थो-य्वायं सत्तानं जायनमीयनसभावो, अयं

१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. च—रो० ।

३. सन्तानेतुं—सी०, रो० ।

४. पारिहारिकपञ्चा—रो० ।

५. अप्पमत्ताहि—रो० ।

६. वेसा—रो० ।

७-७. सुतं विनिच्छयन्ती—सी०, रो० ।

८. पत्थट्ठयससभावस्स—रो० ।

९. पसंसभावतो—रो० ।

१०-१०. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

११. युत्तता सी०, रो० ।

१२. सभावावबोधना—सी०, रो० ।

१३. अकथेन्तो—रो० ।

धम्मो अज्जतनो अधुनागतो न होति, अभिण्हपवत्तिकताय न
अच्छरियो, अब्भुतपुब्बताभावतो ना पि अब्भुतो । तस्मा यत्थ
जायेथ मीयेथ यस्मिं लोके सत्तो जायेय्य, सो एकंसेन मीयेथ^१, तत्थ
किं विय किं नाम अब्भुतं सिया सभाविकत्ता^२ मरणस्स । न हि
खणिकमरणस्स किञ्चि कारणं अत्थि । यतो अनन्तरं^३ हि^३ जातस्स, 5
जीविता मरणं धुवं जातस्स जातिसमनन्तरं जीविततो मरणं एकन्तिकं
उप्पन्नानं खन्धानं एकंसेन भिज्जनतो । यो पनेत्थ जीवती ति
लोकबोहारो, सो तदुपादानस्स अनेकपच्चयायत्तताय अनेकन्तिको,
यस्मा^४ एतदेवं^४, तस्मा जाता मरन्ती^५ ध, एवंधम्मा हि पाणिनो
ति अयं सत्तानं पक्ति, यदिदं जातानं मरणं ति जातिया 10
मरणानुबन्धनतं^६ आहु ।

इदानीं यस्मा तासु भिक्खुनीसु काचि^६ सोकबन्धितचित्ता^७ पि B. 188
अत्थि, तस्मा तासं सोकविनोदनं कातुं “न^८ हेत’दत्थाया^८ ति
आदि वुत्तं । तत्थ न हेत’दत्थाय मतस्स होती ति यं मतस्स
जीवितत्थं जीवितनिमित्तं परपोरिसानं परपुग्गलानं रुण्णं, एतं तस्स 15
मतस्स सत्तस्स जीवितत्थं ताव तिट्ठतु, कस्सचि पि अत्थाय न
होति, ये पन रुदन्ति, तेसं पि मतस्मिह मतपुग्गलनिमित्तं रुण्णं न यसो
न लोक्कं यसावहं विसुद्धावहं च न होति । न वण्णितं समणब्राह्मणेही R. 236
ति विञ्जुप्पसट्ठं^९ पि न होति, अथ खो विञ्जुगरहितमेवा ति
अत्थो । 20

न केवलमेतेव ये रुदतो आदीनवा, अथ खो इमे पी ति दस्सेन्तो
“चक्खुं सरीरं उपहन्ती” ति गाथं वत्वा ततो परं सोकादिअनत्थ-
पटिबाह्नत्थं कल्याणमित्तपयिरुपासनायं ता नियोजेन्तो “तस्मा”

१. मीयेय—रो० ।

२. साभाविकत्ता—सी० ।

३-३. अनन्तराभिजातस्स—सी० ;

४-४. तस्मा एतदवाचं—सी० ;

अनन्तरं हि जातस्स—रो० ।

यस्मा एतदवाच—रो० ।

५. जरामरणानुबन्धनं—सी०, रो० ।

६. काच—सी० ।

७. सोकपवत्तचित्ता ति—सी० ;

८ ८. न होति तं तदत्थाया—सी० ।

सोकवत्तवचित्ता ति—रो० ।

९. विञ्जुप्पसत्थं—रो० ।

ति आदिना^१ ओसानगाथमाह । तत्थ तस्मा ति, यस्मा रुणं
 रुदन्तस्स पुग्गलस्स चक्खुं सरीरं च उपहन्ति विबाधति, तेन रुण्णेन
 वण्णो बलं मति च निहीयति परिहायति, तस्स रुदन्तस्स पुग्गलस्स
 दिसा सपत्ता आनन्दिनो पमोदवन्तो पीतिवन्तो भवन्ति । हितेसिनो
 ५ मित्ता दुक्खी दुक्खिता भवन्ति, तस्मा धम्मोजपञ्जाय समन्नागतत्ता
 मेधाविनो दिट्ठधम्मिकादिअत्थसन्निस्सितस्स बाहुसच्चस्स पारिपूरिया
 बहुस्सुते अत्तनो कुले वसन्ते इच्छेय्य पाटिकल्लेय्य कुलूपके करेय्य । येसं
 ति, येसं मेधावीनं बहुस्सुतानं पण्डितानं पञ्जाविभवेन पञ्जाबलेन
 यथा महोघस्स पुण्णं नदिं नावाय तरन्ति, एवं कुलपुत्ता अत्तनो
 १० अत्थकिच्चं तरन्ति पारं पापुणन्ति, ते इच्छेय्य कुले वसन्ते ति योजना ।

एवं थेरो तासं भिक्खुनीनं धम्मं कथेत्वा^२ विस्सज्जेसि, ता
 थेरस्स ओवादे ठत्वा सोकं विनोदेत्वा योनिसो पटिपज्जन्तियो
 सदत्थं परिपूरेसुं ।

महाकप्पिनत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 189

४. चूळपन्थकत्थेरगाथावण्णना

दन्धा मय्हं गती ति आदिका आयस्मतो चूळपन्थकत्थेरस्स
 १५ गाथा । का उप्पत्ति ? यदेत्थ अट्ठुप्पत्तिवसेन वत्तब्बं, तं अट्ठकनिपाते
 महापन्थकवत्थुस्मिं वुत्तमेव । अयं पन विसेसो—महापन्थकत्थेरो
 अरहत्तं पत्वा अग्गफलसुखेन वीतिनामेन्तो चिन्तेसि “कथं नु, खो,
 सक्का चूळपन्थकं पि इमस्मिं सुखे पतिट्ठपेतु” ति ? सो अत्तनो
 अय्यकं धनसेट्ठि उपसङ्कमित्वा आह—“सचे महासेट्ठि अनुजानाथ^३,
 २० अहं चूळपन्थकं पब्बाजेय्यं” ति ।

१. आदिकं—रो० ।

२. ‘ता’ रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

३. अनुजानाति—सी०, रो० ।

“पब्बाजेथ भन्ते” ति । थेरो तं पब्बाजेसि । सो दससु सीलेसु पतिट्ठितो भातु सन्तिके—

“पदुमं यथा कोकनदं सुगन्धं,
पातो सिया फुल्लमवीतगन्धं ।
अङ्गीरसं पस्स विरोचमानं,
तपन्तमादिच्चमिवन्तलिक्खे”

5

(सं० नि० १,८० अं० नि० २.४७९) ति—

गाथं उगगण्हन्तो चतूहि मासेहि गहेतुं नासक्खि, गहितगहितं पदं हृदये न तिट्ठति, अथ नं महापन्थको आह “पन्थक, त्वं इमस्मिं सासने अभब्बो^१, चतूहि मासेहि एकगाथं पि गहेतुं न सक्कोसि, पब्बजितकिच्चं पन त्वं^२ कथं मत्थकं पापेस्ससि, निक्खम इतो” ति । सो थेरेन पणामितो द्वारकोट्टकसमीपे रोदमानो अट्ठासि ।

R. 237

10

तेन च समयेन सत्था जीवकम्बवने विहरति । अथ जीवको पुरिसं पेसेसि “पञ्चहि भिक्खुसतेहि सद्धिं सत्थारं निमन्तेही” ति । तेन च समयेन आयस्मा महापन्थको भत्तुद्देसको हेति । सो “पञ्चन्नं भिक्खुसतानं भिक्खं पटिच्छथ भन्ते” ति वुत्तो^३ “चूळपन्थकं ठपेत्वा सेसानं पटिच्छामी” ति आह । तं सुत्वा चूळपन्थको भिय्योसो मत्ताय दोमनस्सप्पत्तो अहोसि । सत्था तस्स चित्तक्खेदं जत्वा^४ “चूळपन्थको मया कतेन उपायेन वुज्झिस्सती” ति तस्स अविदूरे ठाने अत्तानं दस्सेत्वा “किं पन्थक रोदसी” ति पुच्छि^५ । “भाता मं, भन्ते, पणामेती” ति आह^६ । “पन्थक मा चिन्तयि^७, मम सासने तुय्हं पब्बज्जा, एहि, इमं गहेत्वा ‘रजोहरणं, रजोहरणं’ ति मनसि करोही” ति इद्धिया सुद्धं चोळक्खण्डं अभिसङ्खरित्वा अदासि । सो

15

20

१. अन्धो—सी० ।

२. वुत्ते—रो० ।

३. आह—सी०, रो० ।

४. चिन्तेहि—सी०, रो० ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. दिस्वा—रो० ।

६. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

B. 190

सत्थारा दिन्नं चोळक्खण्डं “रजोहरणं, रजोहरणं” ति हत्थेन
परिमज्जन्तो निसीदि । तस्स तं परिमज्जन्तस्स^१ किलिट्ठधातुकं
जातं, पुन परिमज्जन्तस्स उक्खलिपरिपुञ्जनसदिसं जातं, सो
आणस्स^२ परिपक्कत्ता^३ एवं चिन्तेसि “इदं चोळक्खण्डं पकतिया
५ परिसुद्धं, इमं उपादिण्णकसरीरं निस्साय किलिट्ठं अञ्जथा^४ जातं,
तस्मा अनिच्चं यथापेतं, एवं चित्तं पी” ति खयवयं पट्टपेत्वा तस्मि
येव निमित्ते^५ भानानि^६ निब्बत्तेत्वा भानपादकं विपस्सनं पट्टपेत्वा सह
पटिसम्भिदाहि अरहत्तं गापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“पदुमुत्तरो नाम जिनो, आहुतीनं पटिग्गहो ।
१० गणम्हा वूपकट्टो सो, हिमवन्ते वसी तदा ॥
अहं पि हिमवन्तम्हि, वसामि अस्समे तदा ।
अचिरागतं महावीरं, उपेसि लोकनायकं ॥
पुप्फच्छत्तं गहेत्वान, उपगच्छि नरासभं ।
समाधि समापज्जन्तं, अन्तरायमकासहं^६ ॥
१५ उभो हत्थेहि पग्गय्ह, पुप्फच्छत्तं अदासहं ।
पटिग्गहेसि भगवा, पदुमुत्तरो महामुनि ॥
सब्बे देवा अत्तमना, हिमवन्तं उपेन्ति ते ।
साधुकारं पवत्तेसु^७, अनुमोदिस्सति चक्खुमा ॥
इदं वत्वान ते देवा, उपगच्छुं नरुत्तमं ।
२० आकासे धारयन्तस्स, पदुमच्छत्तमुत्तमं ॥
सतपत्तच्छत्तं पग्गय्ह, अदासि तापसो मम ।
तमहं कित्तयिस्सामि, सुणाथ मम भासतो ॥
पञ्चवीसतिकप्पानि, देवरज्जं करिस्सति ।
चतुत्तिसतिकखत्तुं च, चक्कवत्ती भविस्सति ॥

१. ‘परिमज्जन्तस्स’—सी०, रो० पोत्थकेसु २-२. आणपरिपाकगतत्ता—रो० ।

अधिको पाठो ।

३. अञ्जादिसं—सी०, रो० ।

४. सी० रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

५. ज्ञानं—रो० ।

६. आराधनमकासहं—सी० ।

७. पवत्तिसु—सी० ।

यं यं योनिं संसरति, देवत्तं अथ मानुसं ।
 अब्भोकासे पतिट्ठन्तं, पटुमं धारयिस्सति ॥
 कप्पसतसहस्समिह, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन, सत्था लोके भविस्सति ॥
 पकासिते पावचने, मनुस्सत्तं लभिस्सति ।
 मनोमयमिह कायमिह, उत्तमो सो भविस्सति ॥
 द्वे भातरो भविस्सन्ति, उभो पि पन्थकव्हया^१ ।
 अनुभोत्वा उत्तमत्थं, जोतयिस्सन्ति सासनं ॥
 सोहं अट्टारसवस्सो, पब्बजि अनगारियं ।
 विसेसाहं न विन्दामि, सक्कपुत्तस्स सासने ॥
 दन्धा^२ मय्हं गती आसि, परिभूतो पूरे अहुं^३ ।
 भाता च मं पणामेसि, गच्छ दानि सकं घरं ॥
 सोहं पणामितो सन्तो, संघारामस्स कोट्टके ।
 दुम्मनो तत्थ अट्ठासि, सामञ्जस्मि^४ अपेक्खवा ॥
 भगवा^५ तत्थ^५ आगच्छि, सीसं मय्हं परामसि ।
 बाहाय मं गहेत्वान, संघारामं पवेसयि ॥
 अनुकम्पाय मे सत्था, अदासि^६ पादपुच्छनिं ।
 एवं सुद्धं अधिट्ठेहि, एकमन्तं^७ मधिट्ठहं^७ ॥
 हत्थेहि तमहं गय्ह, सरिं कोकनदं अहं ।
 तत्थ चित्तं विमुच्चि मे, अरहत्तं अपापुणिं ॥
 मनोमयेसु कायेसु, सब्बत्थ पारमि गतो ।
 सब्बासवे परिञ्जाय, विहरामि अनासवो ॥
 पटिसम्भिदा चतस्सो ... पे० ... ।
 कत्तं बुद्धस्स सासनं^७ (अप० १, ६७-६९) ति ॥

B. 1 1

5

10

15

20

१. पन्थसव्हया—सी० ।

३. अहुं—सी० ।

५-५. अथेतथ सत्थ—सी० ।

७. एकमन्तं—एवदिट्ठितं—सी० ।

२. अन्धा—सी० ।

४. सासनस्मि—सी० ।

६. पादासि—सी० ।

- अरहत्तमग्गेनेवस्स तेमिट्ठकं पञ्चाभिञ्ज्या च आगमिसु । सत्था
 एकेन ऊनेहि पञ्चहि भिक्खुसतेहि सद्धिं गन्त्वा जीवकस्स निवेसने
 पञ्जत्ते आसने निसीदि, चूळपन्थको पन अत्तनो भिक्खाय
 अप्पटिच्छित्ता एव न गतो । जीवको यागुं दातुं आरभि, सत्था
 5 पत्तं हत्थेन पिदहि । “कस्मा, भन्ते, न गण्हथा” ति वुत्ते^१ विहारे
 B. 192 एको भिक्खु अत्थि जीवका ति । सो पुरिसं पहिणि “गच्छ, भणे,
 R. 238 विहारे निसिन्नं अय्यं गहेत्वा एही” ति । चूळपन्थकत्थेरो पि^२
 रूपेन किरियाय^३ च एकं पि एकेन असदिसं भिक्खुसहस्सं
 निम्मिनित्वा निसीदि । सो पुरिसो विहारे भिक्खूनं बहुभावं दिस्वा
 10 गन्त्वा जीवकस्स कथेसि “इमस्मा भिक्खुसंघा विहारे भिक्खुसंघो
 बहुतरो, पक्कोसितब्बं अय्यं न जानामी” ति । जीवको सत्थारं
 पटिपुच्छि “कोनामो, भन्ते, विहारे निसिन्नो भिक्खू” ति ?

“चूळपन्थको नाम जीवका” ति ।

- “गच्छ, भणे, “चूळपन्थको नाम कतरो” ति पुच्छित्वा तं^४
 15 आनेही” ति । सो विहारं गन्त्वा “चूळपन्थको नाम^५ कतरो, भन्ते”
 ति पुच्छि । “अहं चूळपन्थको” अहं चूळपन्थको ति एकपहारेनेव^६
 भिक्खुसहस्सं पि कथेसि । सो पुनागन्त्वा^७ तं पवत्ति जीवकस्स^८ आरो-
 चेसि । जीवको^९ पटिविद्धसच्चत्ता “इद्धिमा मज्जे^{१०} अय्यो” ति नयतो
 अत्वा “गच्छ, भणे, पठमं कथनकमय्यमेव ‘तुम्हे सत्था पक्कोसती’
 20 ति वत्वा चीवरकण्णे गण्हा” ति आह । सो विहारं गन्त्वा तथा
 अकासि, तावदेव निम्मित्तभिक्खू अन्तरघायिसु । सो^{११} शेरं गहेत्वा
 अगमासि ।

१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. निरूपककिरियाय—रो० ।

३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. पन—सी० ।

५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

६. पुन गन्त्वा—रो० ।

७. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

८. सी० पोत्थके नत्थि ।

९. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

१०. ‘पुरिसो’ रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

सत्था तस्मिं खणे यागुं च^१ खज्जकादिभेदं च पटिग्गण्हि^१ ।
 दसबले भत्तकिच्चं कत्वा विहारं गते धम्मसभायं कथा उदपादि
 “अहो बुद्धानं आनुभावो, यत्र^२ हि नाम^२ चत्तारो मासे एकगाथं
 गहेतुं असक्कोन्तं पि लहुकेन खणेनेव^३ एवं महिद्धिकं अकंसू” ति
 सत्था तेसं भिक्खूनं कथासल्लापं सुत्वा आगन्त्वा^४ बुद्धासने निसज्ज^५ 5
 “किं वदेथ, भिक्खवे,” ति पुच्छित्वा “इमं^६ नाम, भन्ते^६,” ति
 वुत्ते “भिक्खवे चूळपन्थकेन^७ इदानि मय्हं ओवादे ठत्वा लोकुत्तर-
 दायज्जं लद्धं, पुब्बे पन लोकियदायज्जं” ति वत्वा तेहि याचितो
 चूळसेट्ठिजातकं कथेसि । अपरभागे तं सत्था अरियगणपरिवुतो
 धम्मासने निसिन्नो मनोमयं कायं अभिनिम्मिनन्तानं भिक्खूनं^८ 10
 चेतोविवट्टकुसलानं च अगगट्ठाने ठपेसि । सो अपरेन समयेन भिक्खूहि
 “तथा दन्धधातुकेन कथं तथा सच्चानि पटिविद्धानी” ति पुट्ठो भातु
 पणामनतो पट्टाय अत्तनो पटिपत्तिं पकासेन्तो—

५५७. “दन्धा^९ मय्हं गती आसि, परिभूतो पुरे अहं ।

भाता^{१०} च मं पणामेसि, गच्छ दानि तुवं घरं ॥

15

५५८. सोहं पणामितो सन्तो^{११}, संघारामस्स कोट्टके ।

दुम्मनो तत्थ अट्ठासिं, सासनस्मि अपेक्खवा ॥

B. 193

५५९. भगवा तत्थ आगच्छि^{१२}, सीसं मय्हं परामसि ।

बाहाय मं गहेत्वान, संघारामं पवेसयि ॥

R. 239

५६०. अनुकम्पाय मे सत्था, पादासि^{१३} पादपुञ्छनि ।

एतं सुद्धं अधिट्ठेहि, एकमन्तं स्वधिद्धितं ॥

20

१-१. गण्हि—सी०, रो० ।

२-२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. खणेन—रो० ।

४. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

५. निसज्जि—रो० ।

६-६. इमाय नामा—सी० ।

७. ‘न’ सी०, रो० पोत्थकेसु

८. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

अधिको पाठो ।

९. अन्धा—सी० ।

१०. ‘व’—रो० ।

११. भाता—सी०, रो० ।

१२. आगच्छि—रो० ।

१३. अदासि—सी०, रो० ।

५६१. तस्साहं वचनं सुत्वा, विहासि सासने रतो ।
समाधिं पटिपादेसि, उत्तमत्थस्स पत्तिया ॥
५६२. पुब्बेनिवासं जानामि, दिब्बचक्खु विसोधितं ।
तिस्सो विज्जा अनुप्पत्ता, कतं बुद्धस्स सासनं ॥
- 5 ५६३. सहस्सक्खत्तुमत्तानं, निम्मिनित्वान पन्थको ।
निसीद'म्बवने रम्मे, याव कालप्पवेदना ॥
५६४. ततो मे सत्था पाहेसि, दूतं कालप्पवेदकं ।
पवेदितम्हि कालम्हि, वेहासादुपसङ्कमि ॥
५६५. वन्दित्वा सत्थुनो पादे, एकमन्तं निसीदहं ।
10 निसिन्नं मं विदित्वान, अत्थ सत्था पटिग्गहि ॥
५६६. आयागो सब्बलोकस्स, आहुतीनं पटिग्गहो ।
पुञ्जकखेतं^१ मनुस्सानं, पटिग्गण्हित्थ दक्खिणं" ति—

इमा गाथा अभासि ।

- तत्थ दग्धा ति, मन्दा, चतुप्पदिकं गाथं चतुहि मासेहि गहेतुं^२
- 15 असमत्थभावेन दुब्बला । गती ति, आणगति । आसी ति, अहोसि ।
परिभूतो ति, ततो एव "मुट्ठस्सति असम्पजानो" ति द्वीळितो ।
पुरे ति, पुब्बे पुथुब्बनकाले । भाता चा^३ ति समुच्चयत्थो^३ च^३—सद्दो,
न केवलं परिभूतोव, अथ खो भाता पि^४ मं पणामेसि "पन्थक, त्वं,
दुप्पज्जो अहेतुको मज्जे, तस्मा पब्बजितकिच्चं मत्थकं पापेतुं^४
B. 194 20 असमत्थो, न इमस्स सासनस्स अनुच्छविको, गच्छ दानि तुय्हं
अय्यकघरं" ति निक्कट्टे सि । भाताति, भातरा ।

कोट्टके ति, द्वारकोट्टकसमीपे । दुम्मनो ति, दोमनस्सितो ।
सासनस्मि अपेक्खवा ति, सम्मासम्बुद्धस्स सासने सापेक्खो
अविग्गमितुकामो ।

१. पुञ्जकखेतो—सी० ।
३-३. समुच्चयत्थो वा—सी० ;
समुच्चयट्ठे व—रो० ।

२. वा—सी०, रो० ।
४. च—सी० ।

भगवा तत्थ आगच्छी^१ ति, महाकरुणासञ्चोदितमानसो मं
 अनुगण्हन्तो भगवा यत्थाहं ठितो, तत्थ आगच्छि^२ । आगन्त्वा च
 “पन्थक, अहं ते सत्था, न महापन्थको, मं उद्दिस्स तव पब्बज्जा”
 ति समस्सासेन्तो सीसं मय्हं परामसि जालाबन्धनमुदुतलुनपीण-
 वरायतङ्गुलिसमुपसोभितेन^३ विकसितपदुमसस्सिरीकेन चक्कङ्कितेन 5
 हत्थतलेन “इदानियेव मम पुत्तो भविस्सती” ति दीपेन्तो मय्हं
 सीसं परामसि । बाहाय मं गहेत्वाना ति, “कस्मा त्वं, इध तिट्ठसी”
 ति चन्दनगन्धगन्धिना अत्तनो हत्थेन मं भुजे गहेत्वा अन्तोसंधारामं
 पवेसेसि । पादासि पादपुञ्छिनिं ति, पादुपुञ्छनचोळक्खण्डं
 पादासी” ति वदन्ति । तदयुत्तं^४ इद्धिया अभिसङ्खरित्वा दिन्नत्ता । 10
 एतं सुद्धं अधिट्ठेहि, एकमन्तं स्वधिट्ठितं ति, एतं सुद्धं चोळक्खण्डं
 “रजोहरणं, रजोहरणं” ति मनसिकारेण स्वधिट्ठितं कत्वा एकमन्तं
 एकमन्ते विवित्ते गन्धकुटिपमुखेनिसिन्नो अधिट्ठेहि तथा चित्तं
 समाहितं कत्वा पवत्तेहि ।

R. 240

तस्साहं वचनं सुत्वा ति, तस्स भगवतो वचनं ओवादं अहं 15
 सुत्वा तस्मिं सासने^५ ओवादे^६ रतो अभिरतो हुत्वा विहासि
 यथानुसिट्ठं पटिपब्बि । पटिपब्बन्तो च समाधिं पटिपादेसि, उत्तमत्थस्स
 पत्तिया ति, उत्तमत्थो नाम अरहत्तं, तस्स अधिगमाय कसिणपरि-
 कम्मवसेन रूपज्झानानि निब्बत्तेत्वा भानपादकं विपस्सनं पट्टपेत्वा
 मग्गपटिपाटिया अग्गमग्गसमाधिं सम्पादेसि ति अत्थो । एत्थ हि 20
 समाधी ति उपचारसमाधितो पट्टाय याव चतुत्थमग्गसमाधि^७,
 ताव^८ समाधिसामञ्जेन गहितो^९, अग्गफलसमाधि पन उत्तमत्थ-
 ग्गहणेन, सातिसयं चेवायं^{१०} समाधिकुसलो^{११}, तस्मा^{१२} “समाधिं
 पटिपादेसि” ति^{१३} आह । समाधिकुसलताय हि अयमायस्मा

B. 195

१. आगच्छि—रो० ।

२. आगमासि—सी०, रो० ।

३. जालाबन्धमुदुतलपीत वरायतङ्गुलिया ४-४. ओवादसासने—सी०, रो० ।

वरसमुपसोभितेन—सी०, रो० ।

५-५. चतुत्थमग्गा—सी०, रो० ।

६. समाहितो—रो० ।

७-७. चेतोसमाधि—सी०, रो० ।

८-८. को चेत्य समाधि पटिपादेसि—रो० ।

- चेतोविवट्टकुसलो नाम जातो, महापन्थकत्थेरो पन विपस्सनाकुसलताय सञ्जाविवट्टकुसलो नाम । एको चेत्थ समाधिलक्खणे छेको, एको विपस्सनालक्खणे, एको समाधिगाळ्हो, एको विपस्सनागाळ्हो एको अङ्गसंखित्ते छेको, एको आरम्मणसंखित्ते, एको अङ्गववत्थाने, एको
- 5 आरम्मणववत्थाने ति वण्णेन्ति। अपिच चूळपन्थकत्थेरो सातिसयं चतुन्नं रूपावचरज्झानानं लाभिताय चेतोविवट्टकुसलो वुत्तो^१, महापन्थकत्थेरो सातिसयं चतुन्नं अरूपावचरज्झानानं लाभिताय सञ्जाविवट्टकुसलो । पठमो वा^२ रूपावचरज्झानलाभी हुत्वा भानङ्गेहि वुट्ठाय अरहत्तं^३ पत्तो^४ ति चेतोविवट्टकुसलो, इतरो अरूपावचरज्झानलाभी हुत्वा
- 10 भानङ्गेहि वुट्ठाय अरहत्तं पत्तो ति सञ्जाविवट्टकुसलो । मनोमयं पन कायं निब्बत्तेन्तो अञ्जे तयो वा चत्तारो वा निब्बत्तन्ति, न बहुके, एकसदिसेयेव च कत्वा निब्बत्तेन्ति, एकविधमेव कम्मं कुरुमाने । अयं पन थेरो एकावज्जनेन^५ समणसहस्सं मापेसि, द्वेपि न कायेन एकसदिसे अकासि, न एकविधं कम्मं कुरुमाने । तस्मा
- 15 मनोमयं कायं अभिनिम्मिनन्तानं अगो नाम जातो ।

R. 241

- इदानि अत्तनो अधिगतविसेसं दस्सेतुं “पुब्बेनिवासं जानामी” ति आदिमाहु । कामं चायं थेरो ब्रह्मभिञ्जो, या^६ पन अभिञ्जा आसवक्खयञ्जाणाधिगमस्स बहूपकारा^७, तं दस्सनत्थं “पुब्बेनिवासं जानामि, दिब्बचक्खु विसोधितं” ति वत्वा “तिस्सो विज्जा
- 20 अनुप्पत्ता” ति वुत्तं । पुब्बेनिवासयथाकम्मुपगअनागतंसञ्जाणानि हि विपस्सनाचारस्स बहूपकारानि^८, न तथा इतरञ्जाणानि ।

सहस्सक्खत्तुं ति, सहस्सं^९ । “सहस्सवारं” ति केचि^{१०} वदन्ति^{१०} । एकावज्जनेन^{११} पन^{११} थेरो सहस्से^{१२} मनोमये काये निम्मिनि, न वारेन ।

१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३-३. अरहत्तप्पत्तो—सी०, रो० ।

५. सा—सी०, रो० ।

७. बहूपकारानि...सी०, रो० ।

९. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

११-११. एकावज्जनेनेव—रो० ।

२. रो० पोत्थके नत्थि ।

४. एकावज्जनेनेव—रो० ।

६. बहूपकारा—सी०, रो० ।

८. सहस्सधा—सी०, रो० ।

१०. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

१२. सहस्सं—सी०, रो० ।

ते च खो अञ्जमञ्जमसदिसे^१ विविधं च कम्मं करोन्ते । किं पन
सावकानं पि एवरूपं इद्धिनिम्मानं सम्भवती ति ? न सम्भवति
सब्बेसं, अभिनीहारसम्पत्तिया पन अयमेव थेरो एवमकासि^२, तथा
हेस इमिना अङ्गेन एतदग्गे ठपितो । पन्थको निसीदी ति अत्तानमेव
परं विय वदति । अम्बवने ति, अम्बवने जीवकेन कतविहारे । 5 B. 196
वेहासादुपसङ्कमि^३ ति^३ वेहासा ति करणे निस्सक्कवचनं, वेहासेना^४
ति अत्थो, द'कारो पदसन्धिकरो । अथा ति, मम निसज्जाय
पच्चा । पटिग्गहो^५ ति^५ दक्खिणोदकं पटिग्गण्हि । आयागो सब्बलोकस्सा
ति, सब्बस्स सदेवकस्स लोकस्स अग्गदक्खिण्येयताय देय्यधम्मं आनेत्वा
यजितब्बट्टानभूतो । आहुतीनं पटिग्गहो ति, महाफलभावकरणेन 10
दक्खिणाहुतीनं पटिग्गण्हको^६ । पटिग्गण्हित्थ^७ दक्खिणं^८ जीवकेन
उपनीतं यागुखज्जादिभेदं^९ दक्खिणं पटिग्गहेसि ।

अथ खो भगवा कतभत्तकिच्चो आयस्मन्तं चूळपन्थकं
आणापेसि "अनुमोदनं करोही" ति । सो सिनेरुं गहेत्वा महासमुदं^{१०}
मन्थेन्तो विय पभित्तपटिसम्भिदाप्पत्तताय तेपिटकं बुद्धवचनं 15
सङ्गाभेन्तो सत्थु अज्जासयं गण्हन्तो अनुमोदनं अकासि । तथा^{१०}
उपनिस्सयसम्पत्तो पि चायमायस्मा^{११} तथारूपाय कम्मपिलोतिकाय
परिबाधितो^{१२} चतुप्पदिकं गाथं चतूहि पि मासेहि गहेतुं नासक्खि ।
तं पनस्स उपनिस्सयसम्पत्तिं ओलोकेत्वा सत्था पुब्बचरियानुरूपं
योनिमोमनसिकारे नियोजेसि । तथा हि भगवा जीवकस्स निवेसने 20
निसिन्नो एव "चूळपन्थकस्स चित्तं समाहितं, वीथिपटिपन्ना
विपस्सना" ति अत्वा यथानिसिन्नो व अत्तानं दस्सेत्वा "पन्थक,

१. अञ्जमञ्जमविसदिसं—सी०, रो० । २. एतमकासि—सी०, रो० ।

३-३. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. वेहासनं—सी०; वेहासं—रो० ।

५-५. पटिग्गहो—सी०; पटिग्गहित—रो० । ६. पटिग्गण्हनको वा—सी०, रो० ।

७-७. गण्हित्थदक्खिणोदकं—सी०, रो० ।

८. खज्जादिभेदं—सी०, रो० ।

९. समुदं—सी०, रो० ।

१०. तथ—रो० ।

११. चायस्मा—सी०, रो० ।

१२. परिपन्थितो—सी०, रो० ।

यदिपायं पिलोतिका संकिलिद्धा रजानुकिण्णा, इतो पन अञ्जो एव
अरियस्स विनये संकिलेसो रजो चा ति दस्सेन्तो—

“रागो रजो न च पन रेणु वुच्चति,
रागस्सेतं अधिवचनं रजो ति ।

R. 242 5

एतं रजं विप्पजहित्वा भिक्खवो,
विहरन्ति ते वीतरजस्स^१ सासने ॥

दोसो रजो ...पे०... सासने ।

मोहो रजो...पे०...वीतरजस्स सासने’ ति—

इमा तिस्सो ओभासगाथा^२ अभासि । गाथापरियोसाने
10 चूळपन्थको अभिञ्जापटिसम्भिदापरिवारं अरहत्तं पापुणी ति ।

चूळपन्थकत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 197

५. कप्पत्थेरगाथावण्णना

नानाकुलमलसम्पुण्णो ति आदिका आयस्मतो कप्पत्थेरस्स
गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ
भवे पुञ्ञानि उपचिनन्तो सिद्धत्थस्स भगवतो काले विभवसम्पन्ने
कुले निब्बत्तित्वा पितु^३ अच्चयेन^३ विञ्जुतं पत्तो नानाविरागवण्ण-
15 विचित्तेहि वत्थेहि अनेकविधेहि आभरणेहि नानाविधेहि मणिरतनेहि
बहुविधेहि पुष्पदाममालादीहि^४ च कप्परुक्खं नाम अलङ्कुरित्वा
तेन सत्थु थूपं पूजेसि । सो तेन पुञ्ञकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो
इमस्मिं बुद्धुप्पादे मगधरट्ठे मण्डलिकराजकुले निब्बत्तित्वा पितु
अच्चयेन रज्जे पतिट्ठितो कामेसु अतिविय रत्तो गिद्धो हुत्वा
20 विहरति । तं सत्था महाकरुणासमापत्तितो धुट्ठाय लोकं वोलोकेन्तो

१. विगतरजस्स—सी०, रो० ।

२. गाथा—सी०, रो० ।

३-३. सी०, रो० पोट्थकेसु नत्थि ।

४. पुष्पमालादामादीहि—रो० ।

आणजाले पञ्चायमानं दिस्वा “किं नु, खो, भविस्सती” ति
आवज्जेन्तो “एस मम सन्तिके असुभकयं सुत्वा कामेसु विरत्तचित्तो
हुत्वा पब्बजित्वा अरहत्तं पापुणिस्सती” ति अत्वा आकासेन तत्थ
गन्त्वा—

५६७. “नानाकुलमलसम्पुण्णो, महाउक्कारसम्भवो ।

5

चन्दनिकं व परिपक्कं, महागण्डो महावणो ॥

५६८. पुब्बरुहिरसम्पुण्णो, गूथकूपेन गाळ्हितो^१ ।

आपोपग्वरणो^२ कायो, सदा सन्दति पूतिकं ॥

५६९. सट्टिकण्डरसम्बन्धो, संसलेपनलेपितो ।

चम्मकञ्चुकसन्नद्धो, पूतिकायो निरत्थको ॥

10

५७०. अट्टिसङ्घातघटितो, न्हासुत्तनिबन्धनो ।

नेकेसं संगतीभावा, कप्पेति इरियापथं ॥

५७१. धुवप्पयातो मरणाय^४, मच्चुराजस्स सन्तिके ।

इधेव छड्डयित्वान, येन कामज्जमो नरो ॥

५७२. अविज्जाय निवुतो कायो, चतुगन्धेन गन्थितो ।

ओघसंसीदनो कायो, अनुसयाजालमोत्थतो ॥

15 R. 243

५७३. पञ्चनीवरणे युत्तो, वितक्केन समप्पितो ।

तण्हामूलेनानुगतो, मोह्वच्छादनद्धादितो ॥

५७४. एवायं वत्तते^५ कायो, कम्मयन्तेन यन्तितो ।

सम्पत्ति च विपत्यन्ता, नानाभावो विपच्चति ॥

B. 198

20

५७५. ये' मं कायं ममायन्ति, अन्धवाला पुथुब्बना ।

वड्डेन्ति कटसिं घोरं, आदियन्ति पुनब्भवं ॥

५७६. ये' मं कायं विवज्जेन्ति, गूथलित्तं व पन्नमं ।

भवमूलं वमित्वान, परिनिब्बिस्सन्ति' नासवा'^६ ति—

१. पापुणाती—रो० ।

२. निगाळ्हितो—रो० ।

३. आपोपग्वरणी—रो० ।

४. मरणस्स—सी०, रो० ।

५. वत्तती—सी०, रो० ।

६. परिनिब्बाधिस्सन्त्यानासवा—सी०, रो० ।

इमाहि गाथाहि तस्स असुभकथं कथेसि । सो^१ सत्थु सम्मुखा
अनेकाकारवोकारं याथावतो^२ सरीरसभावविभावनं असुभकथं
सुत्वा सकेन कायेन अट्ठीयमानो हरायमानो^३ जिगुच्छमानो
संविग्गहृदयो सत्थारं वन्दित्वा “लभेय्याहं, भन्ते, भगवतो सन्तिके
5 पब्बज्जं” ति पब्बजं याचि । सत्था समीपे ठितमञ्जतरं भिक्खुं
आणापेसि “गच्छ, भिक्खु, इमं पब्बाजेत्वा उपसम्पादेत्वा आनेही”
ति । सो तं तचपञ्चककम्मट्ठानं दत्वा पब्बाजेसि । सो खुरग्गेयेव सह
पटिसम्मिदाहि अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“सिद्धत्थस्स भगवतो, थूपसेट्ठस्स सम्मुखा ।
10 विचित्तदुस्से लगेत्वा^४, कप्परुक्खं ठपेसहं ॥
यं यं योनु’ पपज्जामि, देवत्तं अथ मानुसं ।
सोभयन्तो मम द्वारं, कप्परुक्खो पतिट्ठति ॥
अहं च परिसा चेव, ये केचि मम’ वस्सिता^५ ।
तम्हा दुस्सं गहेत्वान, निवासेम मयं सदा ॥
15 चतुन्नवुत्तिततो कप्पे, यं रुक्खं ठपयि अहं ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, कप्परुक्खस्सिदं फलं ॥
इतो च सत्तमे कप्पे, सुचेळा अट्ठ खत्तिया ।
सत्तरतनसम्पत्ता, चक्कवत्ती महब्बला ॥
पटिसम्मिदा चतस्सो ... पे० ... ।
20 कत्तं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, १०७, १०८) ति ॥

B. 199

अरहत्तं पन पत्वा लद्धपसम्पदो सत्थारं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा
एकमन्तं निसिन्नो अञ्जं व्याकरोन्तो ता एव गाथा अभासि ।
तेनेव ता थेरगाथा नाम जाता ।

तत्थ नानाकुलमलसम्पुण्णो ति, नानाकुलेहि नानाभागेहि मलेहि
25 सम्पुण्णो, केसलोमादिनानाविधअसुचिकोट्टासभरितोति अत्थो ।

१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. तथतो—सी०, रो० ।

३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. ओलगेत्वा—रो० ।

५. निस्सिता—सी० ।

महाउक्कारसम्भवो ति, उक्कारो वुच्चति वच्चकूपं । यत्तकवया^१
 माता, तत्तकं कालं^२ कारपरिसेदितवच्चकूपसदिसताय^३ मातु कुच्छि
 इध “महाउक्कारो” ति अधिप्पेतो । सो कुच्छि^४ सम्भवो उप्पत्तिट्ठानं
 एतस्सा ति महाउक्कारसम्भवो । चन्दनिकंवा^५ ति^६ चन्दनिकं नाम
 उच्छिट्ठोदकगम्भमलादीनं छद्दुनट्ठानं, यं जण्णुमत्तं असुचिभरितं^७ पि 5
 होति, तादिसं ति अत्थो । परिपक्कं ति, परिणतं पुराणं । तेन
 यथा चण्डालगामद्वारे निदाघसमये थुल्लफुसितके देवे वस्सन्ते
 उदकेन समुपब्यूळ्हमुत्तकरीसअट्ठिचम्मन्हाखण्डखेळसिङ्घाणि- R. 244
 कादिनानाकुणपभरितं कद्दमोदकालुळितं कतिपयदिवसातिक्कमेन^८
 संजातं^९ किमिकुलाकुलं सूरियातपसन्तापकुथितं^{१०} उपरि 10
 फेणपुब्बुळ्ळकानि मुञ्चन्तं अभिनीलवण्णं परमदुग्गन्धं जेगुच्छं चन्दनि-
 कावाटं नेव उपगन्तुं, न दट्ठुं अरहरूपं हुत्वा तिट्ठति, तथारूपोयं
 कायो ति दस्सेति । सदा^{११} दुक्खतामूलयोगतो^{१२} असुचिपग्घरणतो
 उप्पादजरामरणेहि उद्धुमायनपरिपच्चनभिज्जनसभावत्ता च महन्तो
 गण्डो विया ति महागण्डो । सब्बत्थकमेव दुक्खवेदनानुबद्धत्ता गण्डानं 15
 सहनतो असुचिविस्सन्दनतो च महन्तो वणो विया ति महावणो
 गूथकूपेन गाळितो^{१३} ति, वच्चकूपेन वच्चेनेव वा भरितो ।
 “गूथकूपनिगाळितो^{१३}” तिपि पाळि, वच्चकूपतो निक्खन्तो ति
 अत्थो । आपोपग्घरणो कायो, सदा सन्दति पूतिकं ति, अयं कायो
 आपोधातुया सदा पग्घरणसीलो, तं च खो पित्तसेम्हसेद- 20
 मुत्तादिकं पूतिकं असुचिं येव सन्दति, न कदाचि सुचिं ति अत्थो ।

१. यत्तकं च या—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. अपरिसोधितवच्चकूपसदिसताय—रो० । ४. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

५-५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

६. असुभपुरितं—रो० ।

७. ० दिवसतिक्कमे—सी०, रो० ।

८. सञ्जादित—सी०; सञ्छादित—रो० ।

९. ० सन्तापकठितं—सी०;

१०. तथा—सी०, रो० ।

० सन्ताप कुट्टितं—रो० ।

११. दुक्खयोगतो सूलयोगतो—सी० रो० ।

१२. निगळिहंको—रो० ।

१३. गूथकूपे निग्वाहितो—सी०;

गूथकूपेन गळिहंको—रो० ।

- सट्टिकण्डरसम्बन्धो ति, गीवाय उपरिमभागतो पट्टाय सरीरं
विनद्धमाना सरीरस्स पुरिमपच्छिमदक्खिणवामपस्सेसु पच्चेकं पञ्च
पञ्च कत्वा वीसति, हत्थपादे विनद्धमाना तेसं पुरिमपच्छिमपस्सेसु
B. 200 पञ्च पञ्च कत्वा चत्तालीसा ति सट्टिया कण्डरेहि महान्हारुहि
5 सम्बसो बद्धो विनद्धो ति सट्टिकण्डरसम्बन्धो । मंसलेपनलेपितो
ति, मंससङ्घातेन लेपनेनलित्तो, नवमंसपेसिसतानुलित्तो ति
अत्थो । चम्मकञ्चुकसन्नद्धो ति, चम्मसङ्घातेन कञ्चुकेन
सम्बसो ओनद्धो^१ परियोनद्धो परिच्छिन्नो^२ । पूतिकायो ति, सम्बसो
पूतिगन्धिको कायो । निरत्थको ति, निष्पयोजनो । अञ्जेसं हि
10 पाणीनं कायो चम्मादिविनियोगेन सिया सप्पयोजनो, न तथा मनुस्सकायो
ति । अट्टिसङ्घातघटितो ति, अतिरेकतिसतानं अट्टीनं सङ्घातेन
घटितो^३ सम्बन्धो । न्हारुसुत्तनिबन्धनो ति, सुत्तसदिसेहि नवहि
न्हारुसतेहि निबन्धितो । नेकेसं संगतीभावा ति, चतुमहाभूत-
जीवितिन्द्रियअस्सासपस्सासविज्जाणादीनं समवायसम्बन्धेन
15 सुत्तमेरकसमवायेन^४ यन्तं विंश ठानादिइरियापथं कप्पेति ।

- धुवप्पयातो मरणाया^५ ति, मरणस्स अत्थाय एकन्तगमनो^६,
R. 245 निब्बत्तितो पट्टाय मरणं पति^७ पवत्तो^८, ततो एव मच्चुराजस्स
मरणस्स सन्तिके ठितो । इधेव छड्डयित्वाना ति, इमस्मिं येव लोके
कायं छड्डेत्वा^९, यथारुचितट्टानगामी अयं सत्तो, तस्मा “पहाय
20 गमनीयो अयं कायो” ति एवं पि सङ्गो न कातब्बो ति दस्सेति ।

अविज्जाय निवुतो ति, अविज्जानीवरणेन निवुतो पटिच्छादिता-
दीनवो^{१०}, अञ्जया को एत्थ सङ्गं जनेय्या ति अधिप्पायो । चतुगन्थेना
ति, अभिज्झाकायगन्थादिना चतुब्बिधेन गन्थेन गन्धितो, गन्धनिय-
भावेन विनद्धितो^{१०} । ओघसंसीदनो ति, ओघनियभावेन कामोघादीसु

१. नद्धो—सी०, रो० ।

२. पटिच्छन्नो—रो० ।

३. संघटितो—सी०, रो० ।

४. सुत्तमेरकसमवायेन—रो० ।

५. मरणस्सा—रो० ।

६. एकन्तिकगमनो—सी०, रो० ।

७-८. पतिवत्तितो—सी०; पटिपत्तितो—रो० । ८. छड्डयित्वा—सी०, रो० ।

९. पटिच्छादितो ततो—सी०, रो० । १०. विनद्धितो—रो० ।

चतुसु ओघेसु संसोदनको । अप्पहीनभावेन सन्ताने अनु^१ अनुसेन्ती
ति अनुसया, कामरागादयो अनुसया । तेसं जालेन
ओत्थतो अभिभूतो ति अनुसयाजालमोत्थतो । मकारो पदसन्धिकरो,
गाथासुखत्थं दीघं कत्वा^२ वुत्तं^३ । कामच्छन्दादिना पञ्चविधेन
नीवरणेन युत्तो अधिमुत्तो^४ ति^५ पञ्चनीवरणे युत्तो, करणत्थे 5
भूमवचनं ।

कामवितक्कादिना मिच्छावितक्केन समप्पितो समस्सितो ति B. 201
वितक्केन समप्पितो । तण्हामूलेनानुगतो ति, तण्हासङ्खातेन भवमूलेन
अनुबद्धो । मोहच्छादनछादितो ति, सम्मोहसङ्खातेन आवरणेन^६
पल्लिगुण्थितो । सब्बमेतं सविञ्जाणकं करजकायं सन्धाय वदति । 10
सविञ्जाणको हि अत्तभावो “उच्छिन्नभवनेत्तिको, भिक्खवे,
तथागतस्स कायो तिट्ठति, अयं^७ चेव^८ कायो बहिद्धा च नामरूपं”
ति आदीसु कायो ति वुच्चति, एवायं वत्तते कायो ति एवं
“नानाकुलमलसम्पुण्णो” तिआदिना “अविज्जाय निवुत्तो” ति
आदिना च वुत्तप्पकारेण अयं कायो वत्तति, वत्तन्तो च कम्मयन्तेन 15
सुकतदुक्कटेन कम्मसङ्खातेन यन्तेन यन्तितो सङ्घटितो, यथा वा
खेमन्तं गन्तुं न सक्कोति, तथा सङ्घोभितो^९ सुगतिदुग्गतीसु वत्तति
परिब्भमति । सम्पत्ति च विपत्यन्ता ति या एत्थ सम्पत्ति, सा
विपत्तिपरियोसाना । सब्बं हि योब्बनं जरापरियोसानं, सब्बं
आरोग्यं व्याधिपरियोसानं, सब्बं जीवितं मरणपरियोसानं, सब्बो 20
समागमो वियोगपरियोसानो । तेनाहु “नानाभावो विपज्जति” ति ।
नानाभावो ति, विनाभावो विप्पयोगो, सो कदाचि विप्पयुञ्जकस्स
वसेन, कदाचि विप्पयुञ्जितव्वस्स वसेना ति विविधं पज्जति
पापुणीयति ।

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२-२०. कतं—सी०, रो० ।

३-३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. अपिधानेन—सी०, रो० ।

५-५. अयमेव—सी० ।

६. सङ्घोचितो—सी०, रो० ।

- ये' मं कायं ममायन्ती ति ये अन्धबाला पुथुज्जना एवं असुभं
अनिच्चं अधुवं दुक्खं असारं इमं कायं "मम इदं" ति गणहन्ता
ममायन्ति छन्दरागं उप्पादेन्ति, ते जातिआदीहि निरयादीहि^१ च
घोरं भयानकं अपण्डितेहि अभिरमितब्बतो कटसिसङ्खातं संसारं
5 पुनप्पुनं जननमरणादीहि वड्ढेन्ति, तेनाह "आदियंति पुनब्भवं" ति ।

- ये' मं कायं विवज्जेन्ति, गूथलित्तं पन्नगं ति यथा नाम पुरिसो
सुखकामो जीवितुकामो गूथगतं आसीविसं दिस्वा जिगुच्छनियताय वा
सप्पटिभयताय वा^२ विवज्जेति न अल्लीयति, एवमेवं ये पण्डिता
कुलपुत्ता असुचिभावेन जेगुच्छं अनिच्चादिभावेन सप्पटिभयं इमं
10 कायं विवज्जेन्ति छन्दरागप्पहानेन पजहन्ति, ते भवमूलं अविज्जं
भवतण्हं च वमित्वा छड्ढेत्वा अच्चन्तमेव पहाय ततो एव सब्बसो
अनासवा सउपादिसेसाय अनुपादिसेसाय च निब्बानधातुया
परिनिब्बायिस्सन्ती ति ।

कप्पत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 202

६. वज्झन्तपुत्तउपसेनत्थेरगाथावण्णना

- विवित्तं अप्पनिग्घोसं ति आदिका आयस्मतो उपसेनत्थेरस्स
15 गाथा । का उप्पत्ति ? अयं^३ किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले
हंसवतीनगरे कुलगेहे निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो सत्थु सन्तिकं गन्त्वा
धम्मं सुणमानो^४ सत्थारं एकं भिक्खुं समन्तपासादिकानं अगगट्टाने
ठपेन्तं दिस्वा सत्थु^५ अधिकारकम्मं कत्वा तं ठानन्तरं पत्थेत्वा
यावजीवं कुसलं कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मि बुद्धुप्पादे

१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. च—रो० ।

३. 'पि' सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको
पाठो ।

४. 'सुयमानो'—सी० ।

५. 'सन्तिके' सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको
पाठो ।

नालकगामे^१ रूपसारीब्राह्मणिया कुच्छिम्हि निब्बत्ति, उपसेनोतिस्स
नामं अहोसि । सो वयप्पत्तो तयो वेदे उग्गहेत्वा सत्थु सन्तिके धम्मं
सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा उपसम्पदाय एकवस्सिको “अरियगब्भं
वड्ढेमी” ति एकं कुलपुत्तं अत्तनो सन्तिके उपसम्पादेत्वा तेन सद्धिं
सत्थु सन्तिकं गतो । सत्थारा चस्स तस्स अवस्सिकस्स^२ भिक्खुनो 5
सद्धिविहारिकभावं सुत्वा “अतिलहुं खो त्वं, मोघपुरिस बाहुल्लाय
आवत्तो” (म० १० ५६) ति गरहितो “इदानाहं यदिपि^३ परिसं^४
निस्साय सत्थारा गरहितो, परिसंयेव^५ पन निस्साय^६ सत्थु पासंसो^७
पि भविस्सामी” ति विपस्सनाय कम्मं करोन्तो न चिरस्सेव अरहत्तं
पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

10

“पदुमुत्तरं भगवन्तं, लोकजेट्ठं नरासभं ।
पब्भारम्हि निसीदन्तं^८, उपगच्छि^९ नरुत्तमं ॥
कणिकारपुप्फं दिस्वा, वण्टे छेत्वान’हं तदा ।
अलङ्कुरित्वा छत्तम्हि, बुद्धस्स अभिरोपयिं ॥
पिण्डपातं च^८ पादासि^८, परमन्नं सुभोजनं ।
बुद्धेन नवमे तत्थ, समणे अट्ठ भोजयिं ॥
अनुमोदि महावीरो, सयम्भू अग्गपुग्गलो ।
इमिना छत्तदानेन, परमन्नपवेच्छना ॥
तेन चित्तप्पसादेन, सम्पत्तिमनुभोस्ससि ।
छत्तिसक्खत्तुं देविन्दो, देवरज्जं करिस्सति ॥
एकवीसतिक्खत्तुं च, चक्कवत्ती भविस्सति ।
पदेसरज्जं विपुलं, गणनातो असद्धियं ॥
सतसहस्सितो कप्पे, ओक्काककुलसम्भवो ।
गोतमो नाम गोत्तेन, सत्था लोके भविस्सति ॥

15

20

B 203

१. नालगामे—सी०, रो० ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. यं हि—रो० ।

४. पुरिसं येव—सी० ;

५-५. तं परिसं येव पटिनिस्साय—सी०, रो० । परिसाय येव पन—रो० ।

६. पासंसो—रो० ।

७. निस्सिन्नन्तं—सी०, रो० ।

८. उपगच्छि—रो० ।

९-९. उपनेसि—सी० ।

सासने दिब्बमानमिह, मनुस्सत्तं गमिस्सति ।
 तस्स धम्मेषु दायादो, ओरसो धम्मनिम्मितो ॥
 उपसेनो ति नामेन, हेस्सति सत्थु सावको ।
 समन्तपासादिकत्ता, अग्गट्टाने ठपेस्सति ॥
 5 चरिमं^१ वत्तते^२ मय्हं, भवा सब्बे समूहता ।
 धारेमि अन्तिमं देहं, जेत्वा मारं सवाहनं^३ ॥
 पटिसम्भदा चतस्सो ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, ७२-७३) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा सयं पि सब्बे धुतङ्गधम्मेषु^४ समादाय वत्तति,
 10 अञ्जे पि तदत्थाय समादपेति, तेन नं^५ भगवा समन्तपासादिकानं
 R. 247 अग्गट्टाने ठपेसि । सो अपरेन समयेन कोसम्बियं कलहे उप्पन्ने
 भिक्खुसंघे च द्विधाभूते एकेन भिक्खुना तं कलहं परिवज्जितुकामेन
 "एतरहि खो कलहो उप्पन्नो, संघो द्विधाभूतो, कथं नु खो मया
 पटिपज्जितब्बं" ति पुट्ठो विवेकवासतो पट्टाय तस्स पटिपत्ति
 15 कथेन्तो—

५७७. "विवित्तं अप्पनिग्घोसं, वाळमिगनिसेवितं ।
 सेवे सेनासनं भिक्खु, पटिसल्लानकारणा ॥
 ५७८. संकारपुञ्जा आहत्वा, सुसाना रथियाहि च ।
 ततो संघाटिकं कत्वा, लूखं धारेय्य चीवरं ॥
 20 ५७९. नीचं मनं करित्वान, सपदानं कुला कुलं ।
 पिण्डिकाय चरे भिक्खु, गुत्तद्वारो सुसंवुतो ॥
 ५८०. लूखेनपि वा सन्तुस्से, नाञ्जं पत्थे रसं बटुं ।
 रसेसु अनुगिद्धस्स, भाने न रमती मनो ॥

१. समन्तपासादिकताय—सी० ।

२. चरिमा—सी० ।

३. वत्तति—सी० ।

४. सवाहिनि—सी० ।

५. धुतधम्मेषु—रो० ।

६. तं—रो० ।

५८१. अप्पिच्छो चेव सन्तुट्ठो, पविवित्तो वसे मुनि ।
असंसट्ठो गहट्ठेहि, अनागारेहि चूभयं ॥

५८२. यथा जळी व^१ मूगो व^२, अत्तानं दस्सये तथा ।
नातिवेलं सम्भासेय्य^३, संघमज्झम्हि पण्डितो ॥

५८३. न सो उपवदे कञ्चि, उपघातं विवज्जये ।
संवुतो पातिमोक्खस्मिं, मत्तञ्चू चस्स भोजने ॥

५८४. सुग्गहीतनिमित्तस्स, चित्तस्सु'प्पादकोविदो ।
समथं अनुयुज्जेय्य, कालेन च विपस्सनं ।

५८५. वीरियसातच्चसम्पन्नो, युत्तयोगो सदा सिया ।
न च अप्पत्वा दुक्खन्तं, विस्सासं एय्य पण्डितो ॥

५८६. एवं विहरमानस्स, सुद्धिकामस्स भिक्खुनो ।
खीयन्ति आसवा सब्बे, निब्बुतिं चा' धिगच्छती' ति—

इमा गाथा अभसि ।

तत्थ विवित्तं ति, जनविवित्तं सुञ्जं अरञ्जादि । अप्पनिग्घोसं
ति, निस्सद्दं सद्दसंघट्टनरहितं । वाळमिगनिसेवितं ति, सीहव्यग्घ-
दीपिवाळमिगेहि चरितं । इमिना पि जनविवेकं येव दस्सेति
पन्तसेनासनभावदीपनतो । सेनासनं ति, सयितुं आसयितुं च
युत्तभावेन वसनट्टानं इध सेनासनं ति अधिप्पेतं । पटिसल्लानकारणा
ति, पटिसल्लाननिमित्तं^४, नानारम्मणतो^५ निवत्तेत्वा कम्मट्टानेयेव
चित्तस्स पटि^६ पटि सम्मदेव^७ अल्लीयनत्थं ।

एवं भावनानुरूपं सेनासनं निद्दिसन्तो सेनासने^८ सन्तोसं^९
दस्सेत्वा^{१०} इदानी चीवरादीसु पि तं दस्सेतुं “संकारपुञ्जा” ति
आदि वुत्तं । तत्थ संकारापुञ्जा ति, संकारानं पुञ्जं संकारपुञ्जं,

१. च—रो० ।

२. च—रो० ।

३. पभासेय्य—सी०, रो० ।

४-४. पटिसल्लाना ति चित्तं नानारम्मणा—

५-५. पटिसम्मदेव—सी० ।

सी०, रो० ।

पटिपतिसम्मदेव—रो० ।

६ रो० पोत्थके नत्थि ।

७-७. संदस्सेत्वा—रो० ।

ततो कचवरट्टाना । आहत्वा ति आहरित्वा । ततो ति, तथा
आहटचोळक्खण्डेहि । करणे हि इदं निस्सक्कवचनं लूखं ति,
सत्थलूखरजलूखादिना लूखं अवण्णामट्टं^१ । धारेय्या ति, निवासना-
दिवसेन परिहरेय्य, एतेन चीवरसन्तोसं वदति ।

- 5 नीच मनं करित्त्वाना ति, “अन्तमिदं, भिक्खवे,
जीविकानं” (इ० वु० २४२; सं० नि० २, ३१७) ति आदिकं
सुगतोवादं अनुस्सरित्वा निहतमानदप्पं चित्तं कत्वा ।
B. 205 सपदानं ति, घरेसु अवखण्डरहितं^२; अनुघरं ति, अत्थो । तेनाह
“कुला कुलं” ति । कुला^३ कुलं ति^३ कुलतो कुलं, कुलानुपुब्बिया
10 घरपटिपाटिया ति अत्थो । पिण्डिकाया ति, मिस्सकभिक्षाय,
इमिना पिण्डपातसन्तोसं वदति । गुत्तद्वारो ति, सुपिहितचक्खा-
दिद्वारो । सुसंवृतो ति, हत्थकुक्कुच्चादीनं अभावेन सुट्ठु संवृतो ।

- लूखेन पि वा ति, अपिसद्दो समुच्चये, वा-सद्दो विकप्पे ।
उभयेन पि लूखेन पि अप्पेन पि येन केनचि सुलभेन इतरीतरेन
15 सन्तुस्से समं सम्मा^४ तुस्सेय्य । तेनाह “नाञ्जं पत्थे रसं बहुं” ति ।
नाञ्जं पत्थे रसं बहुं ति, अत्तना यथालद्धतो अञ्जं मधुरादिरसं
बहुं पणीतं च न पत्थेय्य न पिहेय्य, इमिना गिलानपच्चये पि
सन्तोसो दस्सितो होति । रसेसु गेधवारणत्थं^५ पन कारणं वदन्तो
रसेसु अनुगिद्धस्स, भाने न रमती मनो” ति आह । इन्द्रियसंवरं पि
20 अपरिपूरेन्तस्स कुतो विविक्खत्तचित्तसमाधानं^६ ति अधिप्पायो ।

एवं चतूसु पच्चयेसु सल्लेखपटिपत्तिं दस्सेत्वा इदानी अवसिट्ठ-
कथावत्थूनि दस्सेतुं “अप्पिच्छो चेवा” ति आदि वुत्तं । तत्थ
अप्पिच्छो ति, अनिच्छो^७ चतूसु^८ पच्चयेसु इच्छारहितो, तेन

१. अवण्णमट्टं—सी० ।

२. अवक्कमरहितं—रो० ।

अवण्णमतं—रो० ।

३-३. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. सन्तेन—रो० ।

५. गेधाकरणत्थं—सी०, रो० ।

६. चित्तसमाधानं—सी०, रो० ।

७. नयिच्छो—सी०; निरीच्छो—रो० ।

८. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

चतुब्बिधपच्चयेसु^१ तण्हुप्पादविकखम्भनमाह । सन्तुट्ठो ति, चतूसु
पच्चयेसु यथालाभसन्तोसादिना सन्तुट्ठो । यो^२ हि—

अतीतं नानुसोचेय्य, नप्पजप्पेय्यनागतं ।

पच्चुप्पन्नेन यापेय्य, सो “सन्तुट्ठो” ति पवुच्चती ति ॥

पविवित्तो ति, गणसङ्गणिकं पहाय कायेन पविवित्तो^३ 5
वूपकट्ठो । चित्तविवेकादिके हि परतो वक्खति । वसे ति, सब्बत्थ
योजेतब्बं । मोनेय्यधम्मसमन्नागमेन मुनि । असंसट्ठो ति, दस्सन-
सवनसमुल्लपनसम्भोगकायसंसग्गानं अभावेन असंसट्ठो^४ यथावुत्त-
संसग्गरहितो । उभयं ति, गहट्ठेहि अनागारेहि चा ति उभयेहि पि
असंसट्ठो । करणे हि इदं पच्चत्तवचनं ।

R. 249

10

अत्तानं दस्सये तथा ति, अजळो अमूगो पि समानो यथा
जळो वा मूगो वा, तथा अत्तानं दस्सेय्य, एतेन पागब्बियप्पहानमाह^५ ।
जळो व^६ मूगो वा^७ ति च गाथासुखत्थं रस्सत्तं कत्तं, समुच्चयत्थो^८
च वासट्ठो^९ । नातिवेलं सम्भासेय्या^{१०} ति अतिवेलं^{१०} अतिककन्तपमाणं
न भासेय्य, मत्तभाणी अस्सा^{११} ति अत्थो । संघमज्झम्ही ति, 15
भिक्षुसंघे^{१२}, जनसमूहे^{१२} वा ।

B 206

15

न सो उपवदे कञ्ची ति, सो यथावुत्तपटिपत्तिको भिक्षु हीनं
वा मज्झिमं वा उक्कट्टं वा यंकिञ्चि न वाचाय उपवदेय्य । उपघातं
विवज्जये ति, कायेन उपघातं परिविहेठनं वज्जेय्य । संवुतो^{१३}
पातिमोक्खस्मि ति^{१४} पातिमोक्खम्हि^{१४} पातिमोक्खसंवरसीले संवुतो 20
अस्स, पातिमोक्खसंवरेण पिहितकायवाचो सिया ति अत्थो ।

20

१. चतुब्बिधतण्हुप्पाद ०—सी०, रो० । २. सो—रो० ।

३. विवित्तो—रो० ।

४. न संसट्ठो—रो० ।

५. पागब्बियप्पहानमाह—रो० ।

६. च—रो० ।

७. च—रो० ।

८-८. समुच्चयेव च सधो रो०; सधो—सी० ।

९. पम्भासेय्या—सी०, रो० ।

१०. वेलं—सी०, रो० ।

११. सिया—सी०, रो० ।

१२-१२. भिक्षु संघेन—सी०;

१३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

भिक्षुसंघेन समूहेन—रो० ।

१४-१४. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

मत्तञ्जू चस्स भोजने ति, परियेसनपटिग्गहणपरिभोगविस्सज्जनेसु
भोजने पमाणञ्जू सिया ।

सुग्गहीतनिमित्तस्सा^१ ति “एवं मे मनसि करोतो चित्तं समाहितं
अहोसी” ति तदाकारं^२ सल्लक्खेन्तो सुट्ठु गहितसमाधिनिमित्तो
५ अस्स । “सुग्गहीतनिमित्तो^३ सो” तिपि पाठो, सो^४ योगी^५ ति
अत्थो । चित्तस्सु^६प्पादकोविदो ति एवं भावयतो चित्तं लीनं होति,
“एवं उद्धतं” ति लीनस्स उद्धतस्स च चित्तस्स उप्पत्तिकारणे
कुसलो अस्स । लीने हि चित्ते धम्मविचयवीरियपीतिसम्बोज्झङ्गा^७
भावेतब्बा, उद्धते पस्सद्विसमाधिउपेक्खासम्बोज्झङ्गा ।
१० सतिसम्बोज्झङ्गो^८ पन सब्बत्थं^९ इच्छितब्बो^{१०}, तेनाह भगवा “यस्मिं
च^{११} खो^{१२}, भिक्खवे समये लीनं चित्तं होति, कालो तस्मिं समये
धम्मविचयसम्बोज्झङ्गस्स भावनाया” (सं० नि० ४, १०१)
ति आदि । समथं अनुयुञ्जेय्या, ति, समथभावनं भावेय्य, अनुप्पन्नं
समाधि उप्पादेय्य, उप्पन्नं च याव वसीभावप्पत्ति, ताव वड्डेय्य
१५ व्यूहेय्या^{१३} ति अत्थो । कालेन च विपस्सनं ति, यथालद्धं समाधि
निकन्तिया अपरियादानेन हानभागियं ठितिभागियं वा अकत्वा
निब्बेधभागियं व^{१४} कत्वा कालेन विपस्सनं च अनुयुञ्जेय्य । अथ
वा कालेन च^{१५} विपस्सनं ति^{१६} समथं अनुयुञ्जन्तो तस्स थिरीभूतकाले
सङ्कोचं अनापज्जित्वा अरियमग्गाधिगमाय विपस्सनं अनुयुञ्जेय्य ।

२० यथाह—

“अथ वा समाधिलाभेन, विवित्तसयनेन वा ।

भिक्खु विस्सासमापादि, अप्पत्तो आसवक्खयं” ति ॥

१. सुग्गहीतनिमित्तस्सा—सी० ।

२. तमाकारं—सी०, रो० ।

३. सुग्गहीतनिमित्तो—सी० ।

४-४. यो सो ही—रो० ।

५. धम्मविचयपीति सम्बोज्झङ्गा—रो० । ६. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

७. सब्बदा—सी० ।

८. इच्छितब्बा—रो० ।

९-९. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

१०. व्यूहेय्या—रो० ।

११. वा—रो० ।

१२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

१३. इति—सी०, रो० ।

तेन वुत्तं “वीरियसातच्चसम्पन्नो” ति आदि । सततभावो सातच्चं, वीरियस्स^१ सातच्चं^२, तेन सम्पन्नो समन्नागतो, सततपवत्तवीरियो^३, निच्चपग्गहितवीरियोति अत्थो । युत्तयोगो सदा सिया ति, सब्बकालं भावनायुत्तो सिया । दुक्खन्तं ति, वट्टदुक्खस्स अन्तं परियोसानं निरोधं निब्बानं 5 अप्पत्वा विस्सासं न एय्य न गच्छेय्य, “अहं परिसुद्धसीलो^४ भानलाभी अभिञ्जालाभी विपस्सनं मत्थकं पापेत्वा ठितो” ति वा विस्सट्ठो न भवेय्या^५ ति अत्थो ।

एवं विहरमानस्सा ति, एवं^६ विवित्तसेनासनसेवनादिना विपस्सनावसेन युत्तयोगतापरियोसानेन^७ विधिना विहरन्तस्स । सुद्धिकामस्सा 10 ति, आणदस्सनविसुद्धिं अच्चन्तविसुद्धिं निब्बानं अरहत्तं च इच्छन्तस्स । संसारे भयस्स इक्खतो^८ भिक्खुनो कामासवादयो सब्बे आसवा खीयन्ति खयं अब्भत्थं गच्छन्ति, तेसं खयगमनेनेव^९ सउपादिसेसअनुपादिसेसपभेदं दुविधं पि निब्बानं अधिगच्छति पापुणाति । 15

एवं थेरो तस्स भिक्खुनो ओवाददानापदेसेन अत्तना तथापटिपन्नभावं^{१०} दीपेन्तो अञ्जं व्याकासि ।

वङ्गन्तपुत्तउपसेनत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

७. (अपर) गोतमत्थेरगाथावण्णना

विजानेय्य सकं अत्थं ति आदिका आयस्मतो अपरस्स गोतमत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो

१-१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२-२. सततपच्चत्तवीरियो—रो० ।

३. सुपरिसुद्धसीलो—रो० ।

४. भवेय्यं—रो० ।

५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

६. ० परियोसाने—सी० ।

७. इक्खणेन—रो० ।

८. खयवयगमने व—रो० ।

९. तथापटिपत्तिभावं—रो० ।

- तत्थ तत्थ भवे विवट्टूपनिस्सयं कुसलं उपचिन्तित्वा^१ अम्हाकं भगवतो
उप्पत्तितो पुरेतरमेव सावत्थियं उदिच्चब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा
वयप्पत्तो तिण्णं वेदानं पारगू हुत्वा वादमगं उग्गहेत्वा अत्तनो
5 अनुयुत्तो विचरति । अथ^२ अम्हाकं भगवा लोके उप्पज्जित्वा
पवत्तितवरधम्मचक्रको अनुपुब्बेन यसादिके वेनेय्ये विनेत्वा
अनाथपिण्डकस्स अभियाचनाय सावत्थि उपगच्छि^३ । तदा सत्थु
जेतवनपटिग्गहे^४ पटिलद्धसद्धो सत्थारं उपसङ्कमित्वा धम्मं सुत्वा
B. 208 पब्बज्जं याचि । सत्था अञ्जतरं पिण्डचारिकं भिक्खुं आणापेसि
10 “भिक्खु, इमं पब्बाजेही” ति । सो तेन पब्बाजियमानो खुरग्गेयेव
अरहत्तं पापुणित्वा कोसलजनपदं गन्त्वा तत्थ चिरं वसित्वा पुन
सावत्थि पच्चागमि । तं बहू आतका ब्राह्मणमहासाला^५ उपसङ्कमित्वा
R. 251 पयिरुपासित्वा^६ निसिन्ना^६ “इमस्मि लोके बहू समणब्राह्मणा संसारे
सुद्धिवादा, तेसु कतमेसं नु^७ खो वादो निय्यानिको, कथं पटिपज्जन्तो
15 संसारतो सुज्झती” ति पुच्छिसु । थेरो तेसं तमत्थं पकासेन्तो—

५८७. “विजानेय्य सकं अत्थं, अवलोकेय्याथ पावचनं ।

यं चेत्थ अस्स पतिरूपं, सामञ्जं अज्भूपगतस्स ॥

५८८. मित्तं इध च कल्याणं, सिक्खा विपुलं समादानं ।

सुस्सूसा च गरुनं, एतं समणस्स पतिरूपं ॥

20 ५८९. बुद्धेसु^८ सगारवता, धम्मे अपचिति यथाभूतं ।

संघे च चित्तीकारो, एतं समणस्स पतिरूपं ॥

५९०. आचारगोचरे युत्तो, आजीवो सोधितो अगारय्हो ।

चित्तस्स च^९ सण्ठपनं^{१०}, एतं समणस्स पतिरूपं ॥

१. उपचिन्तितो—सी०, रो० ।

३. उपगच्छि—रो० ।

५-५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

७. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

९. रो० पोत्थके नत्थि ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. ० पटिग्गहणे—सी०, रो० ।

६. निसिन्नं—सी० ।

८. च—रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

१०. सण्ठपनं—रो० ।

५९१. चारित्तं अथ वारित्तं, इरियापथियं पसादनियं ।
अधिचित्ते च आयोगो, एतं समणस्स पतिरूपं ॥
५९२. आरञ्जकानि सेना, सनानि पन्तानि अप्पसद्धानि ।
भजितब्बानि मुनिना, एतं समणस्स पतिरूपं ॥
५९३. सीलं च बाहुसच्चं च, धम्मानं पविचयो यथाभूतं ।
सच्चानं अभिसमयो, एतं समणस्स पतिरूपं ॥
५९४. भावेय्य च अनिच्चं ति, अनत्तसञ्जं असुभसञ्जं च ।
लोकम्हि च अनभिरत्ति, एतं समणस्स पतिरूपं ॥
५९५. भावेय्य च बोज्झङ्गे, इद्धिपादानि इन्द्रियानि^१ बलानि^१ ।
अट्ठङ्गमग्ग^२ मरियं^२, एतं समणस्स पतिरूपं ॥
५९६. तण्हं पजहेय्य मुनि, समूलके आसवे पदालेय्य ।
विहरेय्य विप्पमुत्तो, एतं समणस्स पतिरूपं^३ ति—

5

B. 209

10

इमा गाथा अभासि ।

तत्थ विजानेय्य सकं अत्थं ति, विञ्जूजातिको पुरिसो अत्तनो
अत्थं याथावतो विचारेत्वा जानेय्य । विचारेन्तो च अवलोकेय्याथ 15
पावचनं इध लोके पुथुसमणब्राह्मणेहि सम्मासम्बुद्धेन^३ च पवुत्तं
पावचनं, समयो^३ । तत्थ यं निरय्यानिकं, तं ओलोकेय्य पञ्चाचक्खुना
पस्सेय्य । इमे हि नानातित्थिया समणब्राह्मणा अनिच्चे “निच्चं”
ति, अनत्तनि ‘अत्ता’ ति, असुद्धिमग्गं^४ च “सुद्धिमग्गो” ति
मिच्छाभिनिवेसिनो अञ्जमञ्जं च विरुद्धवादा^५, तस्या नेसं वादो 20
अनिरय्यानिको, सम्मासम्बुद्धो पन “सब्बे सङ्खारा अनिच्चा, सब्बे
धम्मा अनत्ता, सत्तं निब्बानं” ति सयम्भूआणेन यथाभूतं अब्भञ्जाय
पवेदेति, तस्मा “तस्स वादो निरय्यानिको” ति सत्थु सासनमहन्तत्तं

R. 252

१-१. इन्द्रियवलानि—रो० ।

२. अट्ठङ्गमग्गचरियं—सी०, रो० ।

३-३. पवुत्तो समयो सम्मासम्बुद्धेन च
पवुत्तं पावचनं—सी०, रो० ।

४. असुद्धिमग्गे—सी०, रो० ।

५. विरुद्धवादिनो—सी० ।

ओलोकेय्या ति अत्थो । यं चेत्थ अस्स पतिरूपं, सामञ्जं
अज्भूपगतस्सा ति, सामञ्जं समणभावं पब्बज्जं उपगतस्स कुलपुत्तस्स
यं एत्थ सासने पब्बजितभावे वा पतिरूपं युत्तरूपं सारूपं अस्स
सिया, तं पि अपलोकेय्य ।

- 5 किं पन तं ति आहु “मित्तं इध च कल्याणं” ति आदि^१ ।
इमस्मिं सासने कल्याणमित्तं सेवियमानं समणस्स पतिरूपं ति
योजना । एस नयो इतरेसु पि । कल्याणमित्तं हि निस्साय अकुसलं
पजहति, कुसलं भावेति, सुद्धमत्तानं परिहरति । सिक्खा विपुलं
समादानं ति, विपुलं सिक्खासमादानं, महत्तिया निब्बानावहाय
10 अधिसीलादिसिक्खाय अनुष्ठानं ति अत्थो । सुस्सूसा च गरुनं ति,
गरुनं आचरियुपज्झायादीनं कल्याणमित्तानं ओवादस्स सोतुकम्पता
पारिचरिया च । एतं ति, कल्याणमित्तसेवनादि ।

बुद्धेसु सगारवता ति, सब्बज्जुबुद्धेसु “सम्मासम्बुद्धो भगवा”
ति गारवयोगो गरुचित्तीकारो^२ । धम्मो^३ अपचिति यथाभूतं ति
B. 210 15 अरियधम्मो^४ याथावतो अपचायनं आदरेन अभिपुजनं । संघे
ति, अरियसंघे । चित्तीकारो ति, सक्कारो सम्माननं । एतं ति,
रतनत्तयगरुकरणं^५ ।

- आचारगोचरे युत्तो ति, कायिकवाचसिकवीतिककमनसङ्घातं
अनाचारं पिण्डपातादीनं अत्थाय उपसङ्कमितुं अयुत्तद्वानभूतं
20 वेसियादिअगोचरं च पहाय कायिकवाचसिकअवीतिककमनसङ्घातेन
आचारेन पिण्डपातादीनं अत्थाय उपसङ्कमितुं युत्तद्वानभूतेन गोचरेन
च युत्तो सम्पन्नो, सम्पन्नआचारगोचरो ति अत्थो । आजीवो
सोधितो ति, वेळुदानादि बुद्धपटिकुट्टं अनेसनं पहाय अनवज्जुप्पादे
पच्चये सेवन्तस्स आजीवो सोधितो होति सुविसुद्धो, सोधितत्ता^६

१. ‘तत्थमित्तं इध कल्याणं ति’—रो०

पोत्थके अधिको पाठो ।

४. अरियधम्मस्स—सी०, रो० ।

६. ‘च’ रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

२. गरुकारता—सी०, रो० ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. ० गरुचरणं—रो० ।

एव अगारहो विञ्जूहि । चित्तस्स च सण्ठपनं^१ ति, यथा चक्खादि-
द्वारेहि रूपादिआरम्मणेषु अभिज्झादयो नप्पवत्तन्ति, एवं दिट्ठे
दिट्ठमत्तादिवसेन चित्तस्स सम्मा ठपनं । एतं ति, आचारगोचर-
सम्पत्ति आजीवपारिसुद्धि इन्द्रियेषु गुत्तद्वारता ति एतं तयं ।

चारित्तं ति, चरित्वा परिपूरेतब्बसीलं । वारित्तं ति विरतिया 5
अकरणेन परिपूरेतब्बसीलं । इरियापथियं पसादनियं ति, परेसं
पसादावहं आकप्पसम्पत्तिनिमित्तं इरियापथनिस्सितं सम्पजञ्जं ।
अधिचित्ते च आयोगो ति, समथविपस्सनासु अनुयोगो भावना ।

आरञ्जकानी ति, अरञ्जे परियापन्नानि । पन्तानीति, 10
विवित्तानि ।

सीलं ति, चतुपारिसुद्धिसीलं । हेट्ठा हि भिन्दित्वा वुत्तं, इध
अभिन्दित्वा वदति । बाहुसच्चं ति, बहुस्सुतभावो । सो हि भावनानु- R. 253
योगस्स बहुकारो, बोज्झङ्गकोसल्लअनुत्तरसीतिभावअधिचित्तयुत्त-
तादीसु^२ सम्मा पविचयबहुलस्स समथविपस्सनानुयोगो सम्पज्जति ।
धम्मानं पविचयो यथाभूतं ति, रूपारूपधम्मानं अविपरीतसलक्खणतो 15
सामञ्जलक्खणतो च परिवीमंसा, इमिना अधिपञ्चाधम्मविपस्सन-
माह । सच्चानं अभिसमयो ति, दुक्खादीनं अरियसच्चानं
परिञ्चाभिसमयादिवसेन पटिवेधो ।

स्वायं सच्चाभिसमयो यथा होति, तं दस्सेतुं “भावेय्या” ति
आदि वुत्तं । तत्थ^३ भावेय्या^४ च अनिच्चं ति “सब्बे सङ्खारा 20
अनिच्चा” (ध० प० ४३) ति आदिना^५ अविभागतो “यं किञ्चि रूपं
अतीतानागतपच्चुप्पन्नं” (सं० नि० २, २८१, विभ० ३) ति आदिना
विभागतो वा सब्बसङ्खारेसु अनिच्चसञ्जं^६ भावेय्य उप्पादेय्य चेव वड्डेय्य

१. सण्ठपनं—रो० ।

२. ‘हि’ रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

३. रो० पोत्थके नत्थि ।

४-४. भावये ति भावेय्य—सी०, रो० ।

५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

६. भावये रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

चा ति अत्थो । अनत्तसञ्जं ति, “सब्बे धम्मा अनत्ता” ति^१ पवत्तं
 अनत्तसञ्जं च भावेय्या ति योजना । एवं सेसेसुपि । असुभसञ्जं ति,
 करजकाये सब्बस्मिं पि वा तेभूमकसङ्घारे किलेसासुचिपग्वरणतो
 “असुभा” ति पवत्तसञ्जं । दुक्खसञ्जापरिवारा हि अयं, एतेनेव
 5 चेत्य दुक्खसञ्जापि गहिता ति वेदितव्वं । लोकस्मिं च अनभिरति
 ति सब्बलोके तेभूमकेसु सङ्घारेसु अनाभिरतिसञ्जं, एतेन आदीन-
 वानुपस्सनं निब्बिदानुपस्सनं च वदति । ।

एवं पन विपस्सनाभावनं अनुयुत्तो^२ तं उस्सुक्कापेन्तो इमे^३
 धम्मे^३ वड्डेय्या ति दस्सेन्तो “भावेय्य च बोज्झङ्गे” ति गाथमाह ।
 10 तस्सत्थो—बोधिया सतिआदिसत्तविधधम्मसामगगिया, बोधिस्स^४
 वा^४ तंसमङ्गिनो पुग्गलस्स अङ्गा ति बोज्झङ्गा, सतिआदयो
 धम्मा । ते सतिआदिके सत्तबोज्झङ्गे, छन्दआदीनि^५ चत्तारि
 इद्धिपादीनि^६, सद्धादीनि^७ पञ्चिन्द्रियानि^७, सद्धादीनियेव पञ्च बलानि,
 सम्मादिट्ठिआदीनं वसेन अट्टङ्गअरियमग्गं च । च—सद्देन
 15 सतिपट्टानानि सम्मप्पधानानि च गहितानी ति सब्बे पि सत्तति-
 सप्पभेदे बोधिपक्खियधम्मे भावेय्य उप्पादेय्य^८ चेव^८ वड्डेय्य च^८ ।
 तत्थ यदेतेसं पठममग्गक्खणे उप्पादनं^९, उपरिमग्गक्खणे च^{१०}
 वड्डनं^{१०}, एतं समणस्स भिक्खुनो सारुप्यं ति ।

एवं बोधिपक्खियसत्ततिसधम्मे^{११} भावेन्तो यथा मग्गसच्चं
 20 भावनाभिसमयवसेन अभिसमेति, एवं समुदयसच्चं पहानाभिसमय-
 वसेन, निरोधसच्चं सच्चिकिरियाभिसमयवसेन^{१२} अभिसमेती ति

१. ‘अत्तसुञ्जा ति’ सी० रो०

पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

४-४. च—सी०; बोधिया च—रो० ।

६. इच्चिपादाति—रो० ।

८-८. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

१०-१०. सी० पोत्थके नत्थि ।

१२. ँकिरियायिसमया—सी०, रो० ।

२. अनुयुञ्जन्ता—सी० ।

३-३. इधमेव—सी०; इदं येव—रो० ।

५. छन्दसमाधि आदीनि—सी०, रो० ।

७-७. रो० पोत्थके नत्थि ।

९. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

११. बोधिपक्खिये धम्मे उपादाय उपरि-

मग्गक्खणे च—सी०, रो० ।

दस्सेन्तो "तण्हं पजहेय्या" ति, ओसानगाथमाह । तत्थ तण्हं पजहेय्या" ति, कामतण्हादिपभेदं सब्बं तण्हं अरियमग्गेन अनवसेसतो समुच्छिन्देय्य, मोनं वुच्चति आणं, तेन समन्नागतत्ता मुनि । समूलके आसवे पदालेय्या ति, कामरागानुसयादिसमूलके कामासवादिके सब्बे पि आसवे भिन्देय्य समुच्छिन्देय्य । विहरेय्य विप्पमुत्तो ति, 5 एवं सब्बसो किलेसानं पहीनत्ता सब्बधि विमुत्तो सब्बूपधिपटिनिस्सगं निरोधं निब्बानं सच्छिक्त्वा विहरेय्य । एतं ति, यदेतं? विहरणं, एतं समणस्स समितपापस्स भिक्खुनो पतिरूपं सारूपं ति अत्थो ।

R. 254

B. 212

एवं थेरो समणसारूपपटिपत्तिकिन्मुखेन सासनस्स निय्या-
निकभावं तब्बिलोमतो बाहिरकसमयस्स अनिय्यानिकत्तं च 10
विभावेसि । तं सुत्वा ते ब्राह्मणमहासाला सासने अभिप्पसन्ना
सरणादीसु पतिट्ठहिंसु ।

(अपर) गौतमस्थेरेगाथावण्णना निट्ठिता ।

दसकनिपातवण्णना निट्ठिता ।

११. एकादसनिपातो

१. संकिच्चत्थेरगाथावण्णना

एकादसनिपाते किं तवत्थो वने ताता ति आदिका आयस्मतो
 संकिच्चत्थेरस्स गाथा । का^१ उप्पत्ति^१ ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु
 कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे विवट्टपनिस्सयं कुसलं उपचिन्तिवा
 इमस्मि बुद्धुप्पादे सावत्थियं ब्राह्मणमत्तासालकुले पटिसन्धि गण्हि,
 5 तस्मिं कुच्छि गतेयेव माता व्याधिता हुत्वा कालमकासि । तस्सा
 सुसानं नेत्वा भापियमानाय गम्भासयो न भायि । मनुस्सा सूलेहि
 कुच्छि विज्झन्ता दारकस्स अक्खिकोटिं पहरिंसु । ते तं विज्झित्वा
 अज्जारेहि पटिच्छादेत्वा पक्कमिंसु । कुच्छि पदेसो पि भायि,
 अज्जारमत्थके पन सुवण्णबिम्बसदिसो दारको पटुमगम्भे निपन्नो विय
 10 अहोसि । पच्छिमभविकसत्तस्स हि सिनेरुना ओत्थरियमानस्सपि
 अरहत्तं अप्पत्वा जीवितक्खयो नाम नत्थि ।

पुनदिवसे आळाहनट्टानं गता मनुस्सां तथानिपन्नं दारकं दिस्वा
 अच्छरियम्भुतचित्तजाता दारकं आदाय गामं पविसित्वा नेमित्तके
 पुच्छिंसु । नेमित्तका “सचे अयं दारको अगारं अज्जावसिस्सति,
 15 याव सत्तमा कुलपरिवट्टा दुग्गता भविस्सन्ति । सचे पब्बजिस्सति,
 पञ्चहि समणसतेहि परिवुतो विचरिस्सती” ति आहंसु । आतका
 “होतु, वड्ढितकाले अम्हाकं अय्यस्स सारिपुत्तत्थेरस्स सन्तिके तं
 पब्बाजेस्सामा” ति वत्वा सङ्कुना छिन्नक्खिकोटिताय संकिच्चो ति
 वदन्ता अपरभागे संकिच्चोति वोहरिंसु । सो सत्तवस्सिककाले
 R 255 20 अत्तनो गम्भगतस्सेव मातु मरणं गम्भे^२ च^२ अत्तनो पवत्ति सुत्वा
 संवेगजातो “पब्बजिस्सामी” ति आह । आतका “साधु ताता”

ति धम्मसेनापतिस्स सन्तिकं नेत्वा “भन्ते, इमं पब्बाजेथा” ति
अदंसु । थेरो तं तच्चपञ्चककम्मट्ठानं दत्वा पब्बाजेसि । सो खुरग्गेयेव
सह पटिसम्भिदाहि अरहत्तं पत्वा तिसमत्तेहि भिक्खूहि सद्धि अरञ्जे
विहरन्तो चे चोरहत्थतो मोचेत्वा सयं पि ते चोरे दमेत्वा^१
पब्बाजेत्वा अञ्जतरस्मिं विहारे बहूहि भिक्खूहि सद्धि विहरन्तो
ते विवादपसुते दिस्वा “अञ्जत्थ गच्छामी” ति भिक्खू आपुच्छि ।
अयमेत्थ सङ्खेपो, वित्थारो पन धम्मपदवत्थुम्हि आगतनयेनेव वेदितब्बो ।
अथ नं अञ्जतरो उपासको उपट्ठातुकामो आसन्नट्ठाने वासं
याचन्तो—

5 B. 214

५९७. “किं तवत्थो वने तात, उज्जुहानो व पावुसे ।
वेरम्भा रमणीया ते, पविवेको हि भायि” ति—

10

पठमं गायमाहु । तं सुत्वा थेरो—

५९८. “यथा अब्भानि वेरम्भो^२, वातो नुदति पावुसे ।
सञ्जा मे अभिकिरन्ति, विवेकपटिसञ्जुता ॥

५९९. अपण्डरो अण्डसम्भवो, सीवथिकाय निकेतचारिको ।
उप्पादयतेव मे सति, सन्देहस्मिं विरागनिस्सितं ॥

15

६००. यञ्च अञ्जे न रक्खन्ति, यो च अञ्जे न रक्खति ।
स वे भिक्खु सुखं सेति, कामेसु अनपेक्खवा ॥

६०१. अच्चोदिका पुथुसिला, गोनङ्गलमिगायुता ।
अम्बुसेवालसञ्छन्ना, ते सेला रमयन्ति मं ॥

20

६०२. वसितं मे अरञ्जेसु, कन्दरासु गुहासु च ।
सेनासनेसु पन्थेसु^३, वाळमिगनिसेविते ॥

६०३. ‘इमे हञ्जन्तु वज्झन्तु, दुक्खं पप्पोन्तु पाणिनो’ ।
सङ्कप्पं नाभिजानामि, अनरियं दोससंनिभं ॥

सी०,

१. ‘ते चोरे’ सी०, रो० पोत्थकेसु
अधिको पाठो ।

२. वेरम्भो—रो० ।

३. पन्तेसु—सी०, रो० ।

६०४. परिचिण्णो मया सत्था, कतं बुद्धस्स सासनं ।
ओहितो गरुको भारो, भवनेत्ति समूहता ॥

६०५. यस्स चत्थाय पब्बजितो, अगारस्मा' नगरियं ।
सो मे अत्थो अनुप्पत्तो, सब्बसंयोजनक्खयो ॥

B. 215 5 ६०६. नाभिनन्दामि मरणं, नाभिनन्दामि जीवितं ।
कालं च पटिह्वामि, निब्बिसं भतको यथा ।

६०७. नाभिनन्दामि मरणं, नाभिनन्दामि जीवितं ॥
कालं च पटिकह्वामि, सम्पजानो पतिस्सतो' ति—

इमा गाथा अभासि ।

- 10 तत्थ किं तवत्थो वने ति, किं ति लिङ्गविपल्लासेन वुत्तं । वने
को तवत्थो, किं पयोजनं ति अत्थो । ताताति, दहरसामणेरताय नं
R. 256 अत्तनो पुत्तद्वाने ठपेट्वा आलपति । उज्जुहानोव पावुसे ति,
उज्जुहानो किर नाम एको पब्बतो, सो पन गहनसञ्छन्नो
बहुसोण्डिकन्दरो, तहं तहं सन्दमानसलिलो, वस्सकाले असप्पायो,
15 तस्मा उज्जुहानो वा पब्बतो एतरहि पावुसकाले तव किमत्थियोति
अत्थो । केचि पनेत्थ “उज्जुहानो नाम एको सकुणो सीतं न सहति,
वस्सकाले वनगुम्बे निलीनो अच्छती” ति वदन्ति । तेसं मतेन
उज्जुहानस्स विय सकुणस्स पावुसकाले को तव अत्थो वने^१ ति^१ ।
वेरम्भा^२ रमणीया ते ति, वेरम्भवाता वायन्ता किं ते रमणीया ति
20 योजना । केचि “वेरम्भा नाम एका पब्बतगुहा, पब्भारो” ति च
वदन्ति । तं च ठानं गमनागमनयुत्तं जनसम्बाधरहितं ब्बायूदक-
सम्पन्नं च, तस्मा वेरम्भा रमणीया, वने वसितुं युत्तरूपा । कस्मा ?
विवेको हि भायिनं यस्मा^३ तादिसानं भायीनं यत्थ कत्थचि
पावुसेजेस्स इच्छितब्बो, तस्मा “दूरं अरञ्चद्वानं अगत्त्वा वेरम्भायं
25 वस स्ता । ति वदति । अयं हेत्थ अधिप्पायो—यस्मा भायीनं

१-१. वनेन—सी०, रो० ।

२. वेरम्भा—रो० पोत्थके सब्बत्थ ।

३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

पविवेकक्खमे निवासफासुके सेनासने लद्धयेव भानादयो सम्पञ्चन्ति,
न^१ अलद्धे^२, तस्मान एवरूपे सीतकाले यत्थ कत्थचि वने वसितुं
सक्का, गुहापम्भारादीसु^३ पन सक्काति ।

एवं उपासकेन वुत्ते थेरो वनादयो एव मं रमेन्ती ति दस्सेन्तो
“यथा अब्भानी” ति आदिमाह । तस्सत्थो—यथा पावुसे काले 5
अब्भानि वलाहकानि वेरम्भवातो नुदति खिपति नीहरति, एवमेव^४
मे चित्तं विवेकपटिसञ्जुता सञ्जा अभिकिरन्ति विवेकट्टानंयेव
आकड्डन्ति ।

किं च ? अपण्डरो काळवण्णो अण्डसम्भवो अण्डजो काको B. 216
सीवथिकाय सुसानट्टाने निकेतचारिको तमेव निवासनट्टानं कत्वा 10
विचरणको उप्पादयतेव मे सत्ति, सन्देहस्मि विरागनिस्सितं ति,
कायस्मि विरागूपसंहितं कायगतासतिकम्मट्टानं^५ मय्हं उप्पादयतियेव ।
एकदिवसं किर थेरो काकेन खज्जमानं मनुस्सकुणपं पस्सित्वा
असुभसञ्जं पटिलभि, तं सन्धाय एवमाह । तेन काये^६ सब्बसो
छन्दरागस्स नत्थिताय वनेयेव वसिसुकामोम्हीति दस्सेति । यञ्चा- 15
ति च—सद्दो समुच्चयत्थो, तेन अञ्जं पि मम अरञ्जवासकारणं
सुणाही ति दस्सेति । यं पब्बजितं मेत्ताविहारिताय अलोभनिय-
परिक्खारताय च रक्खितब्बस्स अभावतो अञ्जे सेवकादयो न
रक्खन्ति । यो च पब्बजितो अञ्जे केनचि^६ किञ्चनपलिबोधभूते^७
न रक्खति तादिसानंयेव अभावतो । स वे भिक्खु सुखं सेती ति, 20
सो भिक्खु समुच्छिन्नकिलेसकामताय सब्बसो वत्थुकामेसु अनपेक्ख
वा अपेक्खारहितो यत्थ कत्थचि सुखं सेति, तस्स अनुसङ्कितपरि-
सङ्किताभावतो^८ अरञ्जम्हि^८ गामम्हि सदिसमेवा^८ ति अत्थो । R. 257

१-१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. गुहाय पम्भारादीसु—सी०, रो० ।

३. एवं—सी० ।

४. ० कम्मट्टानमगं—सी०, रो० ।

५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

६. कायेन—सी०, रो० ।

७. केचि वनकिञ्चन—सी०, रो० ।

८. अनुसङ्किताभावतो—सी०, रो० ।

९-९. अरञ्जं पि गामन्तसदिसमेवा—सी०, रो० ।

इदानीं पब्बतवनादीनं रमणीयतं वसितपुब्बतं च दस्सेतुं
“अच्छोदिका” ति आदि वुत्तं । तत्थ वसितं मे ति, वुट्ठपुब्बं मया ।
वाळमिगनिसेविते ति, सीहव्यग्घादीहि वाळमिगेहि^१ उपसेविते^२
वने^३ ।

- 5 सङ्कप्पं नाभिजानामी ति, इमे ये केचि पाणिनो सत्ता उसुसत्ति-
आदीहि पहरणेहि हञ्जन्तु मारियन्तु^४ मुट्ठिप्पहारादीहि वज्जन्तु
बाधीयन्तु, अञ्जेन वा येन केनचि आकारेन दुक्खं पप्पोन्तु पापुणन्तु
ति एवं दोससंहितं^५ पटिघसंयुत्तं ततो एव अनरियं व्यापादविहिं-
सादिप्पभेदं पापसङ्कप्पं उप्पादितं^६ नाभिजानामि, मिच्छावितक्को
10 न उप्पन्नपुब्बो ति मेत्ताविहारितं दस्सेति ।

इदानीं “परिचिण्णो” ति आदिना अत्तनो कतकिच्चतं दस्सेति ।
तत्थ परिचिण्णो ति, उपासितो ओवादानुसासनीकरणवसेन ।
ओहितो ति^७, ओरोहितो^८ । गरुको भारो^९ ति^{१०} गरुतरो खन्धभारो ।

B. 217

- नाभिनन्दामि^{११} मरणं ति, “कथं नु खो मे^{१२} मरणं सिया” ति
15 मरणं न इच्छामि । नाभिनन्दामि जीवितं ति^{१३} “कथं नु खो अहं
चिरं जीवेय्यं” ति जीवितं पि न इच्छामि । एतेन मरणे जीविते
च समानचित्ततं दस्सेति । कालं च पटिकङ्खामी ति, परिनिब्बान-
कालं व आगमेमि । निब्बिसं ति, निब्बिसन्तो, भतिया कम्मं
करोन्तो । भतको यथा ति, यथा भतको परस्स कम्मं

१. मिगेहि—सी० ।

२-२. उपसेवितवनो—रो० ।

३. मरिस्सन्तु—रो० ।

४. ० सहितं—सी०, रो० ।

५. उद्दितं—रो० ।

६-६. ओरोपितो—रो० ।

७-७. रो० पोत्थके नत्थि ।

८-८. रो० पोत्थके नत्थि ।

९. सी० पोत्थके नत्थि ।

करोन्तो कम्मसिद्धिं अनभिनन्दन्तो पि कम्मं करोन्तोव दिवसक्खयं
उदिक्खति, एवं^१ अहं पि जीवितं अनभिनन्दन्तो पि अत्तभावस्स
यापनेन मरणं अनभिनन्दन्तो पि^२ परियोसानकालं पटिकह्वामी ति ।
सेसं वुत्तनयमेव ।

संकिच्चत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

एकादसनिपातवण्णना निट्ठिता

१२. द्वादसकनिपातो

१. सीलवत्थेरगाथावण्णना

द्वादसकनिपाते^१ सीलमेवा ति आदिका आयस्मतो सीलवत्थेरस्स
गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ
तत्थ भवे विवट्टूपनिस्सयं कुसलं उपचिन्तिता इमस्मिं बुद्धुप्पादे
राजगहे बिम्बिसाररज्ज्जो पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, सीलवातिस्स
5 नामं अहोसि । तं वयप्पत्तं राजा अजातसत्तु मारेतुकामो चण्डं
मत्तहत्थि आरोपेत्वा नानाविधेहि उपायेहि उपक्कमन्तो पि मारेतुं
नासक्खि पच्छिमभक्कस्स अरहत्तं अप्पत्वा अन्तरा जीवितन्तराया-
भावतो । तस्स पवत्ति^२ दिस्वा भगवा महामोग्गल्लानत्थेरं आणा-
पेसि “सीलवकुमारं आनेही” ति । थेरो इद्धिबलेन सद्धि^३ हत्थिना^४
10 तं^५ आनेसि । कुमारो हत्थितो ओरुह्म भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं
निसीदि । भगवा तस्स अज्झासयानुरूपं धम्मं देसेसि । सो धम्मं
सुत्वा पटिलद्धसद्धो सब्बजित्वा विपस्सनाय कम्मं करोन्तो न चिरस्सेव
अरहत्तं पत्वा कोसलरट्ठे वसति । अथ नं अजातसत्तु “मारेथा”
ति पुरिसे आणापेसि । ते थेरस्स सन्तिकं गन्त्वा ठिता थेरेन कथितं
15 धम्मकथं सुत्वा सज्जातसंवेगा पसन्नचित्ता हुत्वा पब्बजिसु । थेरो
तेसं—

६०८. “सीलमेविध^५ सिक्खेथ, अस्मिं लोके सुसिक्खितं ।

सीलं हि सब्बसम्पत्तिं, उपनामेति सेवितं ॥

६०९. सीलं रक्खेय्य मेधावी, पत्थयानो तयो सुखे ।

20 पसंसं वित्तिलाभं च, पेच्च सग्गे पमोदनं ॥

१. द्वादसनिपाते—रो० ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. सीलमेवेध—सी० ।

२. परिपन्थं—सी० ; पटिपत्ति—रो० ।

४-४. हत्थिनागं—सी०, रो० ।

६१०. सीलवा हि बहू मित्ते, सञ्जमेना' धिगच्छति ।
दुस्सीलो पन मित्तेहि, धंसते पाप'माचरं ॥
६११. अवण्णं च अकित्ति च, दुस्सीलो लभते नरो ।
वण्णं कित्ति पसंसं च, सदा लभति सीलवा ॥
६१२. आदि सीलं पतिट्ठा च, कल्याणानं च मातुकं ।
पमुखं सब्बधम्मानं, तस्मा सीलं विसोधये ॥
६१३. वेला च संवरं सीलं, चित्तस्स अभिहासनं^१ ।
तित्थं च सब्बबुद्धानं, तस्मा सीलं विसोधये ॥
६१४. सीलं बलं अप्पटिमं, सीलं आवुधमुत्तमं ।
सीलमाभरणं सेट्ठं, सीलं कवचमभुत्तं ॥
६१५. सीलं सेतु महेसक्खो, सीलं गन्धो अनुत्तरो ।
सीलं विलेपनं सेट्ठं, येन वाति दिसोदिसं ॥
६१६. सीलं सम्बलमेव'गं, सीलं पाथेय्यमुत्तमं ।
सीलं सेट्ठो अतिवाहो, येन याति दिसोदिसं ॥
६१७. इधेव निन्दं लभति, पेच्चापाये च दुम्मनो ।
सब्बत्थ दुम्मनो बालो, सीलेसु असमाहितो ॥
६१८. इधेव कित्ति लभति, पेच्च सग्गे च सुम्मनो ।
सब्बत्थ सुमनो धीरो, सीलेसु सुसमाहितो ॥
६१९. सीलमेव इध अगं, पञ्जवा पन उत्तमो ।
मनुस्सेसु च देवेसु, सीलपञ्जाणतो जयं' ति—

5 B. 219

10

15

20

इमाहि गाथाहि धम्मं देसेसि ।

तत्थ सीलमेविध सिक्खेत्थ, अस्मि लोके ति इधा ति, निपातमत्तं,
इमस्मि सत्तलोके अत्थकामो^२ कुलपुत्तो चारित्तवारित्तादिभेदं आदितो
सीलमेव सिक्खेय्य, सिक्खन्तो च नं सुसिक्खितं अखण्डादिभावापादनेन

R. 259

सुदु सिक्खितं सुपरिसुद्धं परिपुण्णं^१ च कत्वा सिक्खेय्य । अस्मि लोके
ति^२, वा इमस्मि सङ्घारलोके सिक्खितब्बधम्मेषु सीलं आदितो
सिक्खेय्य । दिट्ठिसम्पत्तिया पि सीलस्स पतिट्ठाभावतो आह—
“सीलं ही” ति आदि । तत्थ ही ति कारणवचनं । यस्मा सीलं

B. 220 5

सेवितं परिचितं रक्खितं^३ मनुस्ससम्पत्ति दिब्बसम्पत्ति^४ निब्बान-
सम्पत्ती ति एतं सब्बसम्पत्तिं तंसमङ्गिनो सत्तस्स उपनामे ति
आवहति ।

सीलं सब्बसम्पत्तिं उपनामेती ति सङ्खेपतो वुत्तमत्थं वित्थारतो
दस्सेन्तो “सीलं रक्खेय्या” ति आदिमाह । तत्थ रक्खेय्या ति,
10 गोपेय्य । पाणातिपातादितो हि विरमन्तो वत्तपटिवत्तं च पूरेन्तो
पटिपक्खाभिभवनतो तं रक्खति नाम । मेधावी ति, पञ्चवा, इदं
तस्स रक्खनुपायदस्सनं^५ आणबलेन हिस्स समादानं अविकोपनं च
होति । पत्थयानो ति, इच्छन्तो । तयो सुखे ति, तीणि सुखानि ।
सुखनिमित्तं वा “सुखं” ति अधिप्पेतं । पसंसं ति, कित्ति, विञ्जूहि
15 वा पसंसनं^६ । वित्तिलाभं ति, तुट्ठिलाभं । “वित्तिलाभं” ति च^७
पठन्ति, धनलाभं ति अत्थो । सीलवा हि अप्पमत्तताय महन्तं
भोगव्वखन्धं अधिगच्छति । पेच्चा ति, कालङ्कत्वा । सग्गे पमोदनं^८
ति देवलोके इट्ठेहि कामगुणेहि, मोदनं^९ च पत्थयमानो ति सम्बन्धो ।
इधलोके पसंसं वित्तिलाभं परलोके दिब्बसम्पत्तिया मोदनं इच्छन्तो
20 सीलं रक्खेय्या ति योजना ।

सञ्जमेना ति, कायादीनं^{१०} संयमेन । संयतो हि कायदुच्चरिता-
दीहि कश्चि अविहेठेन्तो अभयदानं ददन्तो^{११} पियमनापताय मित्तानि

१. सुपरिपुण्णं—सी०, रो० ।

३. परिक्खितं—रो० ।

५. रक्खुपायदस्सनं—रो० ।

७. पि—रो० ।

९. पमोदं—रो० ।

११. दन्तो—सी०, रो० ।

२. रो० पोत्थके नत्थि ।

४. देवसम्पत्ति, ब्रह्मसम्पत्ति—रो० ।

६. पासंसनं—सी० ।

८. च मोदनं—रो० ।

१०. कायादीहि—रो० ।

गन्थति । धंसते ति, अपेति । पापमाचरं ति, प्राणातिपातादिपाप-
कम्मं करोन्तो । दुस्सीलं हि पुग्गलं अत्थकामा^१ सत्ता न भजन्ति,
अञ्जदत्थु परिवज्जेन्ति ।

अवण्णं ति, अगुणं, सम्मुखा गरहं वा । अकिंत्ति ति, अयसं^२
असिलोकं । वण्णं ति, गुणं । किंत्ति ति, सिलोकं पत्थटयसतं । 5
पसंसं ति, सम्मुखा थोमनं ।

आदी ति, मूलं^३ । सीलं ही कुसलानं धम्मानं आदि ।
यथाह “तस्मातिह त्वं, भिक्खु, आदिमेव विसोधेहि कुसलेसु^४
धम्मेसु^५ । को चादि कुसलानं धम्मानं, सीलं च सुविसुद्धं”
(सं० नि० ४, १२३) ति । पतिट्ठा ति, अधिट्ठानं । सीलं हि सब्बेसं 10
उत्तरिमनुस्सधम्मानं पतिट्ठा । तेनाह “सीले पतिट्ठाया”
(सं० नि० १, १४) ति आदि । कल्याणानं च मातुकं ति, समथ-
विपस्सनादीनं कल्याणधम्मानं मातुभूतं, जनकं ति, अत्थो । पमुखं B. 221
सब्बधम्मानं ति, सब्बेसं पामोज्जादीनं^६ अनवज्जधम्मानं पमुखं
मुखभूतं, पवत्तिद्वारं ति अत्थो । तस्मा^७ ति, आदिभावादितो^८ । 15
विसोधये ति^९ अक्खण्डादिभावेन सम्पादेय्य ।

वेला ति दुच्चरितेहि अनतिक्रमनीयत्वेन वेला, सीमा ति
अत्थो । वेलायति वा दुस्सित्त्यं चलयति^{१०} विद्धंसेती ति वेला । संवरं R. 260
सीलं कायदुच्चरितादीनं उप्पत्तिद्वारस्स पिदहनतो । अभिहासनं^{११}
ति तोसनं अविप्पटिसारहेतुताय^{१२} चित्तस्साभिप्पमोदनतो^{१३} । तित्थं च 20

१. अत्तकामा—सी०, रो० ।

२. अयसद्वयं—सी०, रो० ।

३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४-४. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. सी० पोत्थके नत्थि;

६-६. तस्मा आदितो विसोधयेति

पमुखादीनं—रो० ।

उब्भवादितो—रो० ।

७. वेलेति—सी०, रो० ।

८. अभिभासनं—रो० ।

९. अप्पटिसारहेतुताय—सी०, रो० । १०. चित्तस्साधिप्पमोदनतो—सी०, रो० ।

सम्बबुद्धानं ति सावकबुद्धा पच्चेकबुद्धा सम्मासम्बुद्धा ति सब्बेसं बुद्धानं
किलेसमलप्पवाहने^१ निब्बानमहासमुद्वावगाहणे च^१ तित्थभूतं च ।

सीलं बलं अप्पटिमं ति मारसेनप्पमद्दने असदिसं बलं सेनाथानो
च । आवुधमुत्तमं ति संकिलेसधम्मानं छेदने उत्तमं पहरणं ।
5 गुणसरीरोपसोभनद्वेन आभरणं । सेट्ठं ति सम्बकालं उत्तमं दब्बं च ।
सपाण परित्तानतो कवचमब्भुतं । “अब्भिदं” ति च पठन्ति, अभेज्ज
ति अत्थो ।

अपायमहोघातिककमने संसारमहोघातिककमने च किलेसेहि
असंसीदनद्वेन^२ सेतु । महेसेक्खो ति महब्बलो । गन्धो अनुत्तरो ति
10 पटिवातं सम्बदिसासु वायनतो अनुत्तरो गन्धो सम्बजनमनोहरत्ता ।
तेनाह “येन वा ति दिसोदिसं” ति, येन सीलगन्धेन तंसमङ्गी
दिसोदिसं सम्बा^३ वायति^४ । “दिसोदिसा” तिपि पाळि, दस^५ दिसा^६
ति अत्थो ।

सम्बलमेव’गं ति सम्बलं नाम पुटभत्तं । यथा^७ पुटभत्तं^८ गहेत्वा
15 मगं गच्छेन्तो पुरिसो अन्तरामगे जिघच्छादुक्खेन न किलमति,
एवं सीलसम्पन्नो पि सुद्धं सीलसम्बलं गहेत्वा संसारकन्तारं पटिपन्नो
गतगतद्वाने न किलमती ति सीलं अगं सम्बलं नाम, तथा सीलं
पाथेय्यमुत्तमं चोरादीहि असाधारणत्ता^९ तत्थ तत्थ इच्छित्तब्ब-
सम्पत्तिनिष्पादनतो^९ च । अतिक्कामेन्तो तं^{१०} तं^{१०} ठानं यथिच्छित्तद्वानं
20 वा वाहेति सम्पापेती ति अतिवाहो, यानं । केनचि^{११} अनुपदुतं हुत्वा
इच्छित्तद्वानप्पत्तिहेतुताय सीलं सेट्ठं अतिवाहो । येना ति येन

B. 222

१-१. किलेसमलपहाणमाह । तेन निब्बान

महासमुद्वावगाहणे व—सी०, रो० ।

४. ‘पि’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

५. ‘वि’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

७-७. तं—सी०, रो० ।

८. असाधारणतो—सी० ।

१०-१०. सी० पोत्थके नत्थि; ठित—रो० ।

२. असंहीरत्थेन—सी०, रो० ।

३. ‘दिना’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको

पाठो ।

६. ‘वि’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको

पाठो ।

९. इच्छित्तसम्पत्तिनिष्पादनतो—रो० ।

११. येनचि—रो० ।

अतिवाहेन याति दिसोदिसं ति अगति^१ गति^१ चापि तं तं दिसं सुखेनेव गच्छति ।

इधेव निन्दं लभती ति इधलोके पि दुम्मनो रागादीहि दूसितचित्तो “दुस्सीलो पापधम्मो” ति निन्दं गरहं लभति । पेच्च परलोके पि अपाये “पुरिसत्तकलि अवजाता” तिआदिना यमपुरिसादीहि च 5 निन्दं लभति । न केवलं निन्दमेव लभति, अथ खो सब्बत्थ दुम्मनो बालो इधलोके दुच्चरितचरणेन दूसितचित्तो परलोके कम्मकारणा- दिवसेन दुक्खुप्पत्तिया^२ सब्बत्थ बालो दुम्मनो होति । कथं^३ ? सीलेसु असमाहितो सम्मा सीलेसु न ठपितचित्तो अप्पतिट्ठितचित्तो ।

इधेव कित्ति लभती ति इधलोके पि सुमनो “सप्पुरिसो सीलवा 10 कल्याणधम्मो” ति कित्ति लभति । पेच्च परलोके पि सग्गे “अयं सप्पुरिसो सीलवा कल्याणधम्मो । तथा हि देवानं सहव्यतं उपपन्नो” तिआदिना कित्ति लभति । न केवलं कित्तिमेव लभति, अथ खो R. 261 धीरो धितिसम्पन्नो सीलेसु सुट्ठु समाहितो अप्पितचित्तो सुपतिट्ठितचित्तो सब्बत्थ इधलोके सुचरितचरणेन परलोके सम्पत्तिपटिलाभेन सुमनो 15 सोमनस्सप्पत्तो होति । सीलमेव इध अगं ति दुविधं सीलं लोकियं लोकुत्तरं ति । तत्थ लोकियं ताव कामलोके खत्तियमहासालादीसु, देवलोके ब्रह्मलोके च उपपत्तिविसेसं^४ आवहति, लाभोभावादिकस्स च कारणं होति । लोकुत्तरं^५ पन सकलं पि वट्टदुक्खं अतिक्कामेती ति सीलं अगमेव । तथा हि वुत्तं—

“हीनेन ब्रह्मचरियेन, खत्तिये^६ उपपज्जति^६ ।

मज्झिमेन च देवत्तं, उत्तमेन विसुज्झती”

(जा० १, १७६) ति ॥

“आकल्लेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु—“लाभी अस्सं चीवरपिण्ड-
पातसेनासनगिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारानं” (म० नि० १, ४४) 25

१-१. सुगतिया सुगति—सी०, रो० ।

२. दुक्खुप्पत्तिया—सी०, रो० ।

३. रो० पोत्थके नत्थि ।

४. उपपत्तिविसेसं—सी०, रो० ।

५. ‘पि’ रो० पोत्थके अधिको पाठो । ६-६. खत्तियेसूपपज्जति—सी०, रो० ।

ति “सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी” (म० नि० १,४४) ति
 “इज्झति, भिक्खवे, सीलवतो चेतोपणिधि विसुद्धता”
 (अं० नि० ३,३४०; दी० नि० ३,१९९) ति च ।

B. 223

- लोकुत्तरसालस्स^१ पन सब्बसो पहीनपटिपक्खस्स सत्तमभवतो^२
 ५ पट्ठाय संसारदुक्खं विनिवत्तेन्तस्स^३ अग्गभावे वत्तब्बमेव नत्थि ।
 पञ्चवा पन उत्तमो ति “पञ्चवा पन पुग्गलो उत्तमो परमो
 सेट्ठेयेवा” ति पुग्गलाधिट्ठानेन पञ्चाय एव सेट्ठभावं वदति । इदानी
 सीलपञ्चानं सेट्ठभावं किच्चतो दस्सेन्तो “सीलपञ्चाणतो जयं”
 ति आह । जयं ति च लिङ्गविपल्लासो दट्ठब्बो, अहूति वा
 १० वचनसेसो । तत्थ पजाननट्ठेन पञ्चाणं^४, सीलतो^५ पञ्चाणतो च^६
 पटिपक्खजयो । न हि सीलेन विना पञ्चा सम्भवति, पञ्चाय च
 विना सीलं किच्चकरं^६, अञ्जमञ्जोपकारकं चेतं । वुत्तं हि
 “सीलपरिधोता पञ्चा, पञ्चापरिधोतं सीलं” (दी० नि० १,१०६)
 ति मनुस्सेसु च देवेसू ति इदं नेसं ठानविसेसदस्सनं । तत्थ हि तानि
 १५ सविसेसानि वत्तन्ति, समाधि पनेत्थ सीलपक्खिको पञ्चाय अधिट्ठान-
 भावतो, पञ्चापक्खिको वा भावेतब्बतो सीलाधिट्ठानतो च^७ ।

एवं थेरो तेसं भिक्खून् सीलमुखेन धम्मं देसेन्तो अत्तनो
 सुविसुद्धसीलादिगुणतादीपनेन^८ अञ्जं व्याकासि ।

सीलवत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

२. सुनीतत्थेरगाथावण्णना

R. 262

- नोचे कुलम्ही तिआदिका आयस्मतो सुनीतत्थेरस्स गाथा ।
 २० का^१ उप्पत्ति^२ ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे

१. लोकुत्तरस्स—सी०, रो० ।	२. सततं संभवतो—सी०, रो० ।
३. विनिवत्तन्तस्स—सी० ।	४. पञ्चा वा पञ्चाणं वा—सी० ;
५-५. ततो व—सी० ; रो० पोत्थके नत्थि ।	पञ्चावा—रो० ।
६. किच्चकरणं—सी०, रो० ।	७. रो० पोत्थके नत्थि ।
८. सीलादिगुणदीपनेन—सी०, रो० ।	९-९. रो० पोत्थके नत्थि ।

पुञ्जानि उपचिनित्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो बुद्धस्स सुञ्जकाले
कुलगेहे निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो बालजनेहि सद्धिं कीळापसुतो हुत्वा
विचरन्तो एकं पच्चेकबुद्धं गामे पिण्डाय चरन्तं दिस्वा “किं तुय्हं
सब्बसो वणितसरीरस्स विय सकलं कायं पटिच्छादेत्वा भिक्खाचरणेन,
ननु नाम कसिवाणिज्जादीहि जीविका कप्पेतब्बा । तानि चे कातुं 5
न सक्कोसि, धरे धरे मुत्तकरीसादीनी नीहरन्तो पच्छा वत्थुसोधनेन
जीवाही” ति अक्कोसि । सो तेन कम्मेन निरये पच्चित्वा तस्सेव
कम्मस्स विपाकावसेसेन मनुस्सलोके पि बहूनि जातिसतानि B. 224
पुप्फब्बडुककुले निब्बत्तित्वा तथा जीविकं कप्पेसि । इमस्मिं च बुद्धुप्पादे
पुप्फब्बडुककुले एव निब्बत्तो उक्कारसोधनकम्मेन जीविकं कप्पेति 10
घासच्छादनमत्तं पि अलभन्तो ।

अथ भगवा पच्छिमयामे बुद्धाचिण्णं महाकरुणासमापत्तिं
समापज्जित्वा ततो वुट्ठाय बुद्धचक्खुना लोकं वोलोकेन्तो सुनीतस्स
हृदयभन्तरे घटे पदीपं विय पज्जलन्तं अरहत्तूपनिस्सयं दिस्वा
विभाताय रत्तिया पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय 15
भिक्खुसंघपरिवृतो राजगहं पिण्डाय पविट्ठो यस्स वीथियं सुनीतो
उक्कारसोधनकम्मं करोति, तं वीथिं पटिपज्जि । सुनीतो पि तत्थ
तत्थ विघासुच्चारसङ्कारादिकं रासिं कत्वा पिट्ठेसु पक्खिपित्वा
काजेनादाय परिहरन्तो^१ भिक्खुसंघपरिवृतं सत्थारं आगच्छन्तं दिस्वा
सारज्जमानो^२ सम्भमाकुलहृदयो^४ गमनमगं निलीयनोकासं च 20
अलभन्तो काजं भित्तिपस्से ठपेत्वा एकेन पस्सेन अनुपविसन्तो विय
भित्तिं अल्लीनो पञ्जलिको अट्ठासि । “भित्तिद्धिदेन अपक्कमितुकामो
अहोसी” ति पि वदन्ति ।

सत्था तस्स समीपं पत्वा “अयं अत्तनो कुसलमूलसञ्चोदितं
उपगतं मं सारज्जमानो जातिया कम्मस्स च निहीनताय सम्मुखीभावं 25

१. चमाही—सी०, रो० ।

२. नीहरन्तो—सी०, रो० ।

३. सारज्जायमानो—सी०, रो० ।

४. ०कुलहृदये—रो० ।

पि लज्जति, हृन्दस्स वेसारज्जं उप्पादेस्सामी" ति करवीकहतमञ्जुना
 सकलनगरनिन्नादवर^१ गम्भीरेन^२ ब्रह्मस्सरेन "सुनीता" ति
 आलपित्वा "किं इमाय दुक्खजीविकाय पब्बजितुं सक्खिस्सती" ति
 आह । सुनीतो तेन सत्थु वचनेन अमतेन विय अभिसित्तो उळारं
 5 पीतिसोमनस्सं पटिसंवेदेन्तो "भगवा सचे मादिसा पि इध पब्बज्जं
 R. 263 लभन्ति, कस्माहं न पब्बजिस्सामि, पब्बाजेथ मं भगवा" ति आह ।
 सत्था "एहि भिक्खू" ति आह । सो तावदेव^३ एहिभिक्खुभावेन पब्बज्जं
 उपसम्पदं च लभित्वा इद्धिमयपत्तचीवरधरो वस्ससट्ठिकत्थेरो विय
 हुत्वा सत्थु सन्तिके अट्ठासि । भगवा तं विहारं नेत्वा कम्मट्ठानं
 10 आचिक्खि । सो पठमं अट्ठ समापत्तियो पञ्च च अभिञ्जायो
 निब्बत्तेत्वा विपस्सनं वड्ढेत्वा छळभिञ्जो अहोसि । तं सक्कादयो
 देवा ब्रह्मानो च उपसङ्कमित्वा नमस्सिसु । तेन वुत्तं—

B. 225

"ता देवता सत्तसता उळारा,

ब्रह्मा^४ च इन्दो^५ उपसङ्कमित्वा ।

15

आजानीयं जातिजराभिभूतं,

सुनीतं^६ नमस्सन्ति पसन्नचित्ता" तिआदि ॥

भगवा तं येव^७ देवसंघपुरक्खतं दिस्वा सितं कत्वा पसंसन्तो
 "तपेन ब्रह्मचरियेना" ति गाथाय धम्मं देसेसि । अथ नं सम्बहुला
 भिक्खू सीहनादं नदापेतुकामा "आवुसो सुनीत कस्मा कुला त्वं
 20 पब्बजितो, कथं^८ वा पब्बजितो^९, कथं च सच्चानि पटिविज्झो^{१०}" ति
 पुच्छिसु । सो तं सब्बं^{११} पकासेन्तो—

६२०. "नीचे कुलम्हि जातोहं, दलिहो अप्पभोजनो ।

हीनकम्मं^{१२} मम आसि, अहोसि पुप्फच्छडुको ॥

१-१. सजलजलधरनिन्नादगम्भीरेन - सी०, २. सी०, १०० पोत्थकेसु नत्थि ।

रो० ।

३-३. ब्रह्मविमानो—सी०, १०० ।

४. नीतं—सी०, १०० ।

५. सी०, १०० पोत्थकेसु नत्थि ।

६-६. सी०, १०० पोत्थकेसु नत्थि ।

७. पटिविज्झतानी—सी०, १०० ।

८. रो० पोत्थके नत्थि ।

९. हीनं कम्मं—सी०, १०० ।

६२१. जिगुच्छितो मनुस्सानं, परिभूतो च वम्भितो ।
नीचं मनं करित्वान, वन्दिस्सं बहुकं जनं ॥
६२२. अथद्दसासि सम्बुद्धं, भिक्खुसंघपुरक्खतं ।
पविसन्तं महावीरं, मगधानं पुरुत्तमं ॥
६२३. निक्खिपित्वान व्याभङ्गि, वन्दितुं उपसङ्कमि । 5
ममेव अनुकम्पाय, अट्टासि पुरिसुत्तमो ॥
६२४. वन्दित्वा सत्थुनो पादे, एकमन्तं ठितो तदा ।
पब्बज्जं अहमायाचि, सब्बसत्तानमुत्तमं ॥
६२५. ततो कारुणिको सत्था, सब्बलोकानुकम्पको ।
'एहि भिक्खू' ति मं आह, सा मे आसूपसम्पदा ॥ 10
६२६. सोहं एको अरञ्जस्मि, विहरन्तो अतन्दितो ।
अकासि सत्थु वचनं, यथा मं ओवदी जिनो ॥
६२७. रत्तिया पठमं यामं, पुब्बजातिमनुस्सरिं ।
रत्तिया मज्झिमं यामं, दिब्बचक्खुं विसोधयि ।
रत्तिया पच्छिमे यामे, तमोखन्धं पदालयि ॥ 15
६२८. ततो रत्त्या विवसाने, सूरियुग्गमनं पति ।
इन्दो ब्रह्मा च आगन्त्वा, मं नमस्सिसु पञ्जली ॥ B, 226
६२९. 'नमो ते पुरिसाजञ्ज, नमो ते पुरिसुत्तम ।
यस्स ते आसवा खीणा, दक्खिणेय्योसि मारिस' ॥
६३०. ततो दिस्वान मं सत्था, देवसंघपुरक्खतं ।
सितं पातुकरित्वान, इममत्थं अभासथ । 20 R. 264
६३१. 'तपेन ब्रह्मचरियेन, संयमेन दमेन च ।
एतेन ब्राह्मणो होति, एतं ब्राह्मणमुत्तमं' ति—
इमाहि गाथाहि सीहनादं नदि ।

- तत्थ नीचे ति लामके सब्बनिहीने । उच्चनीचभावो हि नाम
 सत्तानं उपादायुपादाय, अयं पन सब्बनिहीने पुक्कुसकुले उप्पन्नं^१
 दस्सेन्तो “नीचे कुलम्हि जातो” ति आह । तेन^२ वुत्तं “नीचे ति
 लामके सब्बनिहीने” ति^३ । दलिहो ति दुग्गतो, दलिहा पि^४ केचि
 5 कदाचि घासच्छादनस्स लाभिनो अकसिरवुत्तिनो होन्ति, अहं पन
 सब्बकालं कसिरवुत्तिताय^५ हीनो उद्धनं उपट्ठपितउक्खलिको
 दस्सनयुत्तं थेवकं पि अपस्सि^६ येवा^७ ति दस्सेन्तो “अप्पभोजनो”
 ति आह । नीचकुलिका दलिहा पि केचि अनीचकम्माजीवा होन्ति,
 मय्हं पन न तथा ति दस्सेन्तो आह “हीनकम्मं^८ ममं^९ आसी” ति ।
 10 कीदिसं ति चे ? अहोसि पुप्फछड्डुको, हत्थविकलस्स हत्थवा ति विय
 उपचारवसेनायं इमस्स समञ्जा अहोसि यदिदं “पुप्फछड्डुको” ति ।
 मिलातपुप्फसन्धरवण्णताय^{१०} वा उक्कारभूमिया^{११} एवं वुत्तो^{१२} ।

- जिगुच्छितो ति जातिया चेव कम्मुना^{१३} च हीळितो । मनुस्सानं
 ति मनुस्सेहि । परिभूतो ति अवञ्जातो । वम्भितो ति खुसितो ।
 15 नीचं मनं करित्वाना ति अञ्जे मनुस्से सिनेरुं विय उक्खिपित्वा
 तेसं पादपंसुतो पि अत्तानं निहीनं कत्वा पवत्तिया नीचं निहीनं मनं
 B. 227 कत्वा । वन्दिस्सं बहुकं जनं ति पुथुमहाजनं दिट्ठदिट्ठकाले वन्दि
 सिरसि अञ्जलिं करोन्तो पणामि ।

- अथा ति अधिकारन्तरदीपने^{१४} निपातो । अहसांसि ति अद्विख ।
 20 मगधानं ति मगधा नाम जानपदिनो राजकुमारा, तेसं निवासो एकोपि
 जनपदो रुळ्हिया “मगधानं^{१५}” ति वुत्तो, मगधजनपदस्सा ति
 अत्थो । पुरुत्तमं ति उत्तमं नगरं ।

१. उप्पन्नो तं—सी०, रो० ।

३. ‘हि’ सी०, पोत्थके अधिको पाठो ।

५. अपस्सि—रो० ।

७. नीचं कम्मं—सी०, रो० ।

९. उक्कारभूमियो—सी० ।

११. कम्मना—सी०, रो० ।

१३. मागधो—सी० ।

२-२. रो० पोत्थके नत्थि ।

४. कसिरवुत्तिना—रो० ।

६. रो० पोत्थके नत्थि ।

८. सन्धर छड्डुको—सी० ।

१०. वुच्चते—सी० ।

१२. अधिकारत्थदीपने—सी०, रो० ।

व्याभिञ्जि ति काजं । पब्बज्जं अहमायाचिं ति “सुनीत पब्बजितुं
सक्खिस्ससी” ति सत्थारा ओकासे कते अहं पब्बज्जं अयाचिं ।
आसूपसम्पदा ति “एहि भिक्खू” ति सत्थु वचनमत्तेन आसि
उपसम्पदा । यथा मं ओवदी^१ ति “एवं समथपुब्बज्जमं विपस्सनं
भावेही” ति यथा मं ओवदि, तथा सत्थुनो वचनं अकासि पटिपज्जि । 5
रत्तिया ति आदि^२ तस्सा पटिपत्तिया रसदस्सनं^३ । तत्थ
पुब्बेनिवासजाणं अनागतंसजाणं च बहुकिच्चं ति पठमं यामं मज्झिमं
यामं” ति अच्चन्तसंयोगवसेन उपयोगवचनं वुत्तं । न तथा आस-
वक्खयजाणं एकाभिसमयवसेन पवत्तनतो ति “पच्छिमे यामे” ति
भुम्मवसेन वुत्तं ति दट्ठब्बं । इन्दो ति सक्को देवराजा । ब्रह्मा ति 10
महाब्रह्मा । इन्दब्रह्मगहणेन अञ्जेसं कामदेवानं ब्रह्मून् च आगमनं
वुत्तमेवा ति दट्ठब्बं । उक्कट्टनिद्देसो हेस यथा “राजा आगतो” ति ।
नमस्सिस्सू ति कायेन वाचाय च नमक्कारं अकंसु ।

R. 265

तत्थ कायेन कतं नमक्कारं दस्सेन्तो “पञ्जली” ति वत्वा
वाचाय कतं दस्सेतुं “नमो ते” तिआदि वुत्तं । देवसंघपुरक्खतं ति 15
देवगहणेन उपपत्तिदेवभावतो ब्रह्मानो पि गहिता । सितं पातु-
करित्वाना ति अत्तनो ओवादस्स^४ महप्फलत्^५ देवब्रह्मून्^६ च
गुणसम्पत्तिं^७ निस्साय सत्था सितं पात्वाकासि । पातुकरोन्तो च न
अञ्जे विय दन्ते विदंसेति, मुखाधानं पन थोकं विवरति, तत्तकेन च
अभिभूतदिब्बफलिकमुत्तरस्मियो अवहसिततारकाससीमरीचियो^८ 20
सुसुक्कदाठसम्भवा घनरस्मियो निक्खमित्वा तिक्खत्तुं सत्थु मुखं
पदक्खिणं करोन्ति, तं दिस्वा पच्छतो गच्छन्ता पि सत्था सितं
पात्वाकासी ति सज्जानन्ति ।

१. ‘जिनो’ रो० पोत्थके अधिको पाठो । २. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. दस्सनं—सी०, रो० ।

४-४. दस्सनमहप्फलं—सी० ।

५. देवब्रह्मानं—सी०, रो० ।

६. गुणमत्ति—सी०, रो० ।

७. अवसितुदारतारपतिमरीचियो—सी०, रो० ।

B. 228

तपेना ति इन्द्रियसंवरेण, “धुतधम्मसमादानेना” ति केचि ।
 संयमेना ति सीलेन । दमेना ति पञ्चाय । ब्रह्मचरियेना ति
 अवसिद्धसेट्ठचरियाय । एतेना ति यथावुत्तेन तपादिना । ब्राह्मणो
 होति बाहितपापभावतो । एतं ति तपादि यथावुत्तं । ब्राह्मणमुत्तमं
 5 ति उत्तमं ब्राह्मणं^१, ब्राह्मणेसु वा उत्तमं^२ सब्बसेट्ठं, अहूति वचनसेसो ।
 ब्राह्मणं ति वा ब्रह्मञ्जमाह^३, एवं उत्तमं ब्रह्मञ्जं, न जच्चादी^३ ति
 अधिष्पायो^३ । न हि जातिकुलपदेसगोत्तसम्पत्तिआदयो अरियभावस्स
 कारणं, अधिसीलसिक्खादयो एव पन कारणं । तेनाह—

“यथा सङ्कारठानस्मि, उज्झितस्मि महापथे ।
 10 पदुमं तत्थ जायेथ, सुचिगन्धं मनोरमं ॥
 एवं सङ्कारभूतेसु, अन्धभूते पुथुज्जने ।
 अतिरोचति पञ्चाय, सम्मासम्बुद्धसावको”
 (ध० प० २३) ति ॥

एवं थेरो तेहि भिक्खूहि पुच्छितमत्थं इमाहि गाथाहि
 15 विस्सज्जेन्तो सीहनादं नदी ति ।

सुनीतत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

द्वादसकनिपातवण्णना निट्ठिता ।

—०—

१-१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. ब्रह्मञ्जा आह—सी०, रो० ।

३. जच्चादि नाधिष्पाया—सी० ।

१३. तेरसनिपातो

B. 229

१. सोणकोळिविसत्थेरगाथावण्णना

R. 266

तेरसनिपाते या'हु रट्ठे ति आदिका आयस्मतो सोणस्स कोळिविसस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि उपचिनि । अयं किर अनोमदस्सिस्स भगवतो काले महाविभवो सेट्ठि हुत्वा उपासकेहि सद्धिं विहारं गन्त्वा सत्थु सन्तिके धम्मं सुत्वा पसन्नमानसो सत्थु 5 चङ्कमनट्टाने सुधाय परिकम्मं कारेत्वा नानावण्णेहि पुप्फेहि सन्थरित्वा उपरि नानाविरागवत्थेहि वितानं बन्धापेसि, तथा सत्थु भिक्खुसंघस्स च दीघसालं कारेत्वा निव्यादेसि^१ । सो तेन पुञ्ञ- कम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो पदुमुत्तरस्स भगवतो काले हंसवतीनगरे सेट्ठिकुले निव्वत्ति, सिरिवड्ढोत्तिस्स नामं अहोसि । सो वयप्पत्तो 10 विहारं गन्त्वा सत्थु सन्तिके धम्मं सुणन्तो सत्थारं एकं भिक्खुं आरद्धवीरियानं अगगट्टाने ठपेत्तं दिस्वा सयं पि तं ठानन्तरं पत्थेन्तो सत्ताहं महादानं पवत्तेत्वा पणिधानमकासि, सत्था पि तस्स पत्थनाय समिज्झनभावं दिस्वा व्याकरित्वा पक्कामि ।

सो पि यावजीवं कुसलं कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो परिनिव्वुते 15 कस्सपदसबले अनुप्पन्ने अम्हाकं भगवति बाराणसियं कुलगेहे निव्वत्तित्वा विञ्जुत्तं पत्तो गङ्गातीरे पण्णसालं करित्वा एकं पच्चेकबुद्धं तेमासं^२ चतूहि पच्चयेहि सक्कच्च उपट्ठहि । पच्चेकबुद्धो वुट्ठवस्सो परिपुण्णपरिक्खारो गन्धमादनमेव गतो । सो पि कुलपुत्तो यावजीवं तत्थ पुञ्ञानि कत्वा ततो चवित्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो 20 अम्हाकं भगवतो काले चम्पानगरे उसभसेट्ठिस्स गेहे पटिसन्धिं गण्हि । तस्स पटिसन्धिगगहणतो पट्टाय सेट्ठिस्स महाभोगक्खन्धो

१. निव्यानेसि—रो० ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

अभिवड्ढि । तस्स जातदिवसे सकलनगरे महासक्कारसम्पन्नो^१ अहोसि,
तस्स^२ पुब्बे पच्चेकबुद्धस्स सतसहस्सग्घनिकरत्तकम्बलपरिच्चागेन
सुवण्णवण्णो^३ सुखुमालतरो^४ च^५ अत्तभावो अहोसि, तेनस्स सोणो ति
नामं अकंसु । महता परिवारेन वड्ढति, तस्स हत्थपादतल्लानि
5 बन्धुजीवकपुप्फवण्णानि अहेसुं, सतविहतकप्पासस्स विय सम्फस्सो
पादतलेसु मणिकुण्डलावट्टवण्णानि लोमानि जायिसु । वयप्पत्तस्स
तस्स^६ तिण्णं उत्तूनं अनुच्छविके तयो पासादे कारेत्वा नाटकानि
उपट्ठापेसुं । सो तत्थ महति सम्पत्तिं अनुभवन्तो देवकुमारो विय
पटिवसति ।

B. 230

अथ अम्हाकं सत्थरि सब्बञ्जुतं पत्वा पवत्तितवरधम्मचक्के^६
राजगहं उपनिस्साय विहरन्ते बिम्बिसाररञ्जा पक्कोसापितो^७
असीतिया गामिकसहस्सेहि सद्धि राजगहं आगतो सत्थु सन्तिकं
गन्त्वा धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो मातापितरो अनुजानापेत्वा सासने
पब्बजित्वा लद्धूपसम्पदो सत्थु सन्तिके कम्मट्ठानं गहेत्वा जनसंसग्ग-
15 परिहरणत्थं सीतवने वसन्तो “मग सरोरं सुखुमालं, न च सक्का
सुखेनेव सुखं अधिगन्तुं, कायं किलमेत्वा समणघम्मं कातुं वट्ठती”
ति ठानचङ्कममेव अधिट्ठाय पधानमनुयुञ्जन्तो पादतलेसु फोटेसु
उट्ठहितेसु पि वेदनं अज्झुपेक्खित्वा दळ्ळहं वीरियं करोन्तो^८ अच्चारद्ध-
वीरियताय^९ विसेसं निब्बत्तेतुं असक्कोन्तो “एवं वायमन्तो पि^९
20 अहं मगं वा फलं वा निब्बत्तेतुं न सक्कोमि, किं मे पब्बज्जाय,
हीनायावत्तित्वा भोगे च भुञ्जिस्सामि, पुञ्जानि च करिस्सामी”
ति चिन्तेसि । सत्था तस्स चित्ताचारं जत्वा तत्थ गन्त्वा वीणूपमो-
वादेन ओवदित्वा वीरियसमतायोजनविधिं दस्सेन्तो कम्मट्ठानं

१. महासक्कारसम्मानो—सी०, रो० ।

२. जातस्स च—सी०, रो० ।

३. लुद्धोत्तरत्त सुवण्णवण्णो—सी०, रो० । ४-४. सुकुमारतरो व—सी०, रो० ।

५. रो० पोत्थके नत्थि ।

६. पवत्तितवरधम्मचक्के—सी०, रो० ।

७. पक्कोसितो—रो० ।

८. ‘पि’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

९-९. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

सोधेत्वा गिज्झकूटं गतो । सोणत्थेरो पि सत्थु सम्मुखा ओवादं
लभित्वा वीरियसमतं योजेत्वा विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा अरहत्ते
पतिट्ठासि । तेन वुत्तं अपदाने—

“अनोमदस्सिस्स मुनियो, लोकजेट्टस्स तादिनो ।

सुधाय लेपनं कत्वा, चङ्कमं कारयि अहं ॥

5

नानावण्णेहि पुप्फेहि, चङ्कमं सन्थरि अहं ।

आकासे वितानं कत्वा, भोजयि बुद्धमुत्तमं ॥

अञ्जलिं पग्गहेत्वान, अभिवादेत्वान सुब्बतं ।

दीघसालं भगवतो, निय्यादेसिमहं तदा ॥

मम सङ्कप्पमञ्जाय, सत्था लोके अनुत्तरो ।

10

पटिग्गहेसि भगवा, अनुकम्पाय चक्खुमा ॥

पटिग्गहेत्वान सम्बुद्धो, दक्खिण्ययो सदेवके ।

B. 231

भिव्खुसंघे निसीदित्वा, इमा गाथा अभासथ ॥

यो सो हट्ठेन चित्तेन, दीघसालं अदासि मे ।

तमहं कित्तयिस्सामि, सुणाथ^१ मम भासतो ॥

15

इमस्स मच्चुकालम्हि, पुञ्जकम्मसमङ्गिनो ।

सहस्सयुत्तस्सरथो, उपट्ठिस्सति तावदे ॥

तेन यानेन^२ यं पोसो, देवलोकं गमिस्सति ।

अनुमोदिस्सरे देवा, सम्पत्ते कुलसम्भवे ॥

महारहं व्यम्हं सेट्ठं, रतनमत्तिकलेपनं^३ ।

20

कूटागारवरूपेतं, व्यम्हं अज्झावसिस्सति ॥

तिसकप्पसहस्सानि, देवलोके रमिस्सति ।

पञ्चवीसति कप्पानि, देवराजा भविस्सति ॥

सत्तसत्ततिक्खत्तं च, चक्कवत्ती भविस्सति ।

यसोधरसनामा^४ ते, सब्बे पि एकनामका ॥

25

द्वे सम्पत्ती अनुभोत्वा, वड्ढेत्वा^५ पुञ्जसञ्चयं ।

अट्ठवीसतिकप्पम्हि, चक्कवत्ती भविस्सती ॥

१. सुणोथ—सी० ।

२. रतनमिति समुज्जवलं—सी० ।

३. चिन्तिता—सी० ।

- तत्रा पि व्यम्हं पवरं, विस्सकम्मेन मापितं ।
 दससद्दाविवित्तं तं, पुरमज्भावसिस्सति ॥
 अपरिमेय्ये इतो कप्पे, भूमिपालो महिद्धिको ।
 ओक्काको नाम नामेन, राजा रट्ठे भविस्सति ॥
 5 सोळसित्थिसहस्सानं, सब्बासं पवरा च सा ।
 अभिजाता खत्तियानी, नव पुत्ते जनेस्सति ॥
 नव पुत्ते जनेत्वान, खत्तियानी मरिस्सति ।
 तरुणी च^१ पिया^१ कञ्जा, महेसित्तं करिस्सति ॥
 ओक्काकं तोसयित्वान, वरं कञ्जा लभिस्सति ।
 10 वरं लद्धान सा कञ्जा, पुत्ते पब्बाजयिस्सति ॥
 पब्बाजिता च ते सब्बे, गमिस्सन्ति नगुत्तमं ।
 जातिभेदभया सब्बे, भगिनीहि वसिस्सरे ॥
 एका च कञ्जा व्याधीहि, भविस्सति परिकखता ।
 मा नो जाति पभिज्जीति, निखणिस्सन्ति खत्तिया ॥
 15 खत्तियो नीहरित्वान, ताय सद्धिं वसिस्सति ।
 भविस्सति तदा भेदो, ओक्काककुलसम्भवो ॥
 तेसं पजा भविस्सन्ति, कोळिया नाम जातिया ।
 तत्थ^२ मानुसकं भोगं, अनुभोस्सति नप्पकं^३ ॥
 तम्हा काया चवित्वान, देवलोकं गमिस्सति ।
 20 तत्रा पि पवरं व्यम्हं लभिस्सति मनोरमं ॥
 देवलोका चवित्वान, सुक्कमूलेन चोदितो ।
 आगन्त्वान मनुस्सत्तं, सोणो नाम भविस्सति ॥
 आरद्धवीरियो पहित्तो, पदहं सत्थु सासने ।
 सब्बासवे परिञ्जाय, निब्बायिस्सति नासवो ॥
 25 अनन्तदस्सी^४ भगवा, गोतमो सक्कपुङ्गवो ।
 विसेसञ्जू महावीरो, अग्गट्ठाने ठपेस्सति ॥

१-१. सा सिया—सी० ।

३ अनुभोस्सन्त्या नप्पकं—सी० ।

२. तत्र—सी० ।

४. अत्थदस्सी सो—सी० ।

बुट्ठमिह^१ देवे चतुरङ्गुलमिह^२,
 तिणे^३ अनिलेरितअङ्गणमिह^४ ।
 ठत्वान^५ योगस्स पयुत्ततादिनो^६,
 ततोत्तरि^७ पारमता^८ न विज्जति ॥
 उत्तमे^९ दमथे^{१०} दन्तो, चित्तं मे सुपणीहितं ।
 भारो मे ओहितो सब्बो, निब्बुतोमिह अनासवो ॥
 अङ्गीरसो महानागो, अभिजातोव केसरी ।
 भिक्खुसंघे निसीदित्वा, एतदग्गे ठपेसि मं ॥
 पटिसम्भिदा चतस्सो ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, १११-१३) ति ॥

5

10

अरहत्तं पन पत्वा अत्तनो पटिपत्ति पच्चवेक्खित्वा उदानवसेन
 अञ्जाव्याकरणवसेन च—

६३२. “या”हु रट्ठे समुक्कट्ठो, रञ्जो अङ्गस्स पद्धगू ।
 स्वाज्ज धम्मेषु उक्कट्ठो, सोणो दुक्खस्स पारगू ॥
 ६३३. पञ्च छिन्दे पञ्च जहे, पञ्च चुत्तरि भावये ।
 पञ्चसङ्गातिगो भिक्खु, ओघतिण्णो ति बुच्चति ॥
 ६३४. उन्नळस्स पमत्तस्स, बाहिरासस्स भिक्खुनो ।
 सीलं समाधि पञ्चा च, पारिपूरिं न गच्छति ॥
 ६३५. यं हि किच्चं अपविद्धं, अकिच्चं पन करीयति ।
 उन्नळानं पमत्तानं, तेसं वड्डन्ति आसवा ॥
 ६३६. येसं च सुसमारद्धा, निच्चं कायगता सति ।
 अकिच्चं ते न सेवन्ति, किच्चे सातच्चकारिनो ।
 सतानं सम्पजानानं, अत्थं गच्छन्ति आसवा ॥

B. 233

15

20

१. बुट्ठमिह—सी० । २. चतुरङ्गुले—सी० ।
 ३. पतिते—सी० । ४. पादपसम्पघट्टि—सी० ।
 ५-५. ज्ञाने रत्तस्स पयुत्तस्स तादिनो— ६-६. ततो रति परमतरा—सी० ।
 सी० । ७-७. उत्तमेन दमथेन—सी० ।
 ८. तदपविद्धं—सी०, रो० ।

R. 268

६३७. उजुमग्गम्हि अक्खाते, गच्छथ मा निवत्तथ ।
अत्तना चोदय'त्तानं, निब्बान'मभिहारये ॥

६३८. अच्चारद्धम्हि वीरियम्हि, सत्था लोके अनुत्तरो ।
वीणोपमं करित्वा मे, धम्मं देसेति चक्खुमा ।

5

तस्साहं वचनं सुत्वा, विहासि सासने रतो ॥

६३९. समथं^१ पटिपादेसि, उत्तमत्थस्स पत्तिया ।
तिस्सो विज्जा अनुप्पत्ता, कतं बुद्धस्स सासनं ॥

६४०. नेक्खम्मे अधिमुत्तस्स, पविवेकं च चेतसो ।
अव्याबज्झाधिमुत्तस्स, उपादानक्खयस्स च ॥

10

६४१. तण्हक्खयाधिमुत्तस्स, असम्मोहं च चेतसो ।
दिस्वा आयतनुप्पादं, सम्मा चित्तं विमुच्चति ॥

६४२. तस्स सम्मा विमुत्तस्स, सन्तचित्तस्स भिक्खुनो ।
कतस्स पतिचयो नत्थि, करणीयं न विज्जति ॥

B. 234

६४३. सेलो यथा एकघनो, वातेन न समीरति ।
एवं रूपा रसा सदा, गन्धा फस्सा च केवला ॥

15

६४४. इट्ठा धम्मा अनिट्ठा च, नप्पवेधन्ति तादिनो ।

ठितं चित्तं विसञ्जुत्तं, वयं चस्सा'नुपस्सती' ति—

इमा गाथा अभासि ।

20 तत्थ या'हु रट्ठे समुक्कट्ठो ति, यो अहु अहोसि अङ्गरट्ठे असीतिया
गामिकसहस्सेहि भोगसम्पत्तिया इस्सरियसम्पत्तिया^२ च सम्मा
अतिविय उक्कट्ठो सेट्ठो । रञ्जो अङ्गस्स पद्धू ति, चतूहि
सङ्गहवत्थूहि परिसाय^३ रञ्जनट्ठेन रञ्जो अङ्गाधिपतिनो
बिम्बिसारस्स परिवारभूतो^४ गृहपतिविसेसो^५ तस्स रट्ठे कुटुम्बिको
अहु ति योजेतब्बं । स्वाज्ज धम्मेसु उक्कट्ठो ति, सोणो अज्जेतरहि

१. ममतं—सी०, रो० ।

२. इस्सरसम्पत्तिया—सी०, रो० ।

३. पजाय—सी०; परिषाय—रो० ।

४. परिचारभूतो—रो० ।

५. पकतिविसेसो—सी०, रो० ।

लोकुत्तरधम्मेसु उक्कट्टो जातो, गिहिकाले पि केहिचि^१ उक्कट्टोयेव हुत्वा इदानी पब्बजितकाले पि उक्कट्टोयेव होती^२ ति^३ अत्तानमेव परं विय दस्सेति । दुक्खस्स पारगू ति, सकलस्स वट्टदुक्खस्स पारं परियन्तं गतो, एतेन धम्मेसु उक्कट्टो ति अविसेसेन वुत्तं उक्कट्टभावं विसेसेति अरहत्ताधिगमदीपनतो ।

5

इदानी याय पटिपत्तिया दुक्खपारगू जातो, अञ्जापदेसेन तं दस्सेन्तो “पञ्च छिन्दे” ति गाथमाह । तस्सत्थो—अपायकामसुगति-सम्पापकानि पञ्चोरम्भागियानि संयोजनानि पुरिसो^३ सत्थेन^३ पादे बद्धरज्जुकं^४ विय हेट्ठिमेन मग्गत्तयेन छिन्देय्य, रूपारूपभव-सम्पापकानि पञ्च उद्धम्भागियानि संयोजनानि पुरिसो गीवाय 10 बद्धरज्जुकं विय अग्गमग्गेन जहेय्य, छिन्देय्य, तेसं पन उद्धम्भागिय-संयोजनानं पहानाय पञ्च सद्धादीनि इन्द्रियाणि उत्तरि भावये भावेय्य, एवंभूतो पन भिक्खु रागसङ्गो दोसमोहमानदिट्ठिसङ्गो^५ ति पञ्चन्नं सङ्गानं अतिक्कमनेन पञ्चसङ्गातिगो हुत्वा कामोघो भवोघो दिट्ठोघो अविज्जोघो ति चतुन्नं ओघानं तिण्णत्ता ओघतिण्णो 15 ति वुच्चति ।

R. 269

अयं च ओघतरणपटिपत्तिसीलादीनं पारिपूरियोव^६ होति, सीलादयो च मानादिप्पहानेन पारिपूरि गच्छन्ति, न^७ अञ्जथा^७ ति दस्सेन्तो “उन्नळस्सा” ति गाथमाह । तत्थ उन्नळस्सा ति, उग्गततुच्छमानस्स । मानो हि उन्नमनाकारवुत्तिया तुच्छभावेन 20 B. 235 नळो^८ विया ति “नळो” ति वुच्चति । पमत्तस्सा ति, सतिवोस्सग्गेन पमादं आपन्नस्स । बाहिरासस्सा ति, बाहिरेसु आयतनेसु आसावतो, कामेसु अवीतरागस्सा ति अत्थो । सीलं समाधि पञ्जा

१. तेहिपि—सी० ।

२-२. अहोसि—सी०, रो० ।

३-३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. बद्धरज्जु—सी०, रो० ।

५. दोससङ्गो मोहमान दिट्ठिसङ्गो—

६. पारिपूरियाव—सी०, रो० ।

सी०, रो० ।

७-७. यान्तीति—सी०, रो० ।

८. नळा—सी० ।

च, पारिपूर्ति न गच्छतीति, तस्स सीलादीनां पटिपक्खसेविनी लोकीयोपि ताव सीलादिगुणो पारिपूर्ति न गच्छति, पगेव लोकोत्तरो ।

- तत्थ कारणमाह “यं हि किच्चं” ति आदिना । भिक्खुनो हि^१
- 5 पब्बजितकालतो पट्टाय अपरिमाणसीलक्खन्धगोपनं अरञ्जवासो धुतङ्गपरिहरणं भावनारामताति एवमादि किच्चं नाम । येहि पन^२ इदं यथावुत्तं अत्तनो किच्चं, तं अपविद्धं अकरणेन छड्डितं । अकिच्चं^३ ति^४ पत्तमण्डनं चीवरकायबन्धनअंसवद्धत्तुपाहनताल-
वण्टधम्मकरणमण्डनं^५ ति एवमादि पारिक्खारमण्डनं^६ पच्चय-
10 बाहुलियन्ति एवमादि भिक्खुनो अकिच्चं नाम, तं कयिरति, तेसं माननव्ठं उक्खिपित्वा चरणेन उन्नव्ठानं सतिवोस्सग्गेन पमत्तानं चत्तारो पि आसवा वड्डन्ति । येसं पन पञ्चादिगुणो वड्डति, ते दस्सेतुं “येसं” ति आदि वुत्तं ।

- तत्थ सुसमारद्धा ति, सुट्ठु पग्गहिता । कायगता सती ति,
15 कायानुपस्सनाभावना । अकिच्चं ते ति, ते एतं पत्तमण्डनादि-
अकिच्चं । न सेवन्तीति, न करोन्ति । किच्चे ति, पब्बजितकालतो पट्टाय कत्तब्बे अपरिमाणसीलक्खन्धगोपनादिके^७ । सातच्चकारिनो^८ ति, सततकारिनो^९ तेसं सतिया अविप्पवासेन सतानं सात्थकसम्पज्झं सप्पायसम्पज्झं गोचरसम्पज्झं असम्मोहसम्पज्झं ति चतूहि
20 सम्पज्झेहि सम्पजानानं चत्तारो पि आसवा अत्थं गच्छन्ति पारिक्खयं अभावं गच्छन्तीति अत्थो ।

इदानीं अत्तनो सन्तिके ठितभिक्खूनं ओवादं देन्तो “उज्जुमग्गम्ही” ति गाथमाह । तत्थ उज्जुमग्गम्हि अक्खाते ति,

१. परिपूर्ति—सी० ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. ‘यं’ रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

४-४. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. ०करकमण्डलू—सी० ;

६. ०सीलक्खन्धादिगोपनादिनो—रो० ।

०अंसवट्टकं छत्तं उपाहनं थालकधम्म

७. सतच्चकारिनो अट्टितकारिनो—सी० ।

कर मण्डनं ति—रो० ।

८. सातच्चरिनो ति अट्टितकारिनो—सी० ।

अन्तद्वयपरिवज्जनेन कायवद्धादिप्पहानेन च उजुके मज्झिमपटिपदा-
भूते अरियमग्गे सत्थारा भासिते । गच्छथा ति, पटिपज्जथ । मा
निवत्तथा ति अन्तरा वोसानं मापज्जथ । अत्तना चोदय'त्तानं ति,
इध अत्थकामो कुलपुत्तो अपायभयपच्चवेक्खणादिना अत्तनाव
अत्तानं चोदेन्तो^१ । निब्बान'मभिहारये ति, अत्तानं निब्बानं
अभिहरेय्य उपनेय्य, यथा नं सच्छिकरोति, तथा पटिपज्जेय्या ति
अत्थो ।

R. 270
B. 236

इदानी मया पि एवमेव पटिपन्नं ति, अत्तनो पटिपत्तिं दस्सेतुं
“अच्चारद्धम्ही” ति आदि वुत्तं । अच्चारद्धम्हि वीरियम्हीति,
विपस्सनं भावेन्तेन मया समाधिना वीरियं^२ समरसं अक्त्वा
अतिविय वीरिये पग्गहिते । अच्चारद्धवीरियता चस्स हेट्ठा वुत्तायेव ।
वीणोपमं करित्वा मे ति, आयस्मतो सोणस्स “ये^३ खो केचि
भगवतो सावका आरद्धवीरिया विहरन्ति । अहं तेसं^४ अञ्जतरो,
अथ च पन मे नानुपादाय आसवेहि चित्तं विमुच्चति, तस्माहं
विग्भमिस्सामी” ति चित्ते उप्पन्ने सत्था इद्धिया तस्स सम्मुखे
अत्तानं दस्सेत्वा “कस्मा त्वं सोण ‘विग्भमिस्सामी’ ति चित्तं
उप्पादेसि, कुसलो त्वं पुब्बे अगारियभूतो वीणाय तन्तिस्सरे” ति
पुच्छित्वा तेन “एवं भन्ते” ति वुत्ते “तं किं मञ्जसि सोण ? यदा
ते वीणाय तन्तियो अच्चायता होन्ति, अपि नु ते वीणा तस्मिं समये
सरवती वा होति कम्मञ्जा वाति ?

20

नो^५ हेतं^५, भन्ते !

तं किं मञ्जसि सोण यदा ते वीणाय तन्तियो अतिसिथिला
होन्ति, अपि नु ते वीणा तस्मिं समये सरवती वा होति कम्मञ्जा
वाति ? नो हेतं भन्ते ।

१. चोदयन्तो—सी०, रो० ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. रो० पोत्थके नत्थि ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

५-५. एवं—रो० ।

तं^१ किं मञ्जसि सोण^२ यदा पन ते वीणाय तन्तियो नेव^३
अच्चायता^४ होन्ति नातिसिथिला समे गुणे पटिट्ठिता, अपि नु ते
वीणा तस्मिं समये सरवती वा होति कम्मञ्जा वाति ?

एवं भन्ते ।

- 5 एवमेव खो सोण अच्चारद्धवीरियं उद्धच्चाय संवत्तति,
अतिलीनवीरियं कोसज्जाय संवत्तति, तस्मातिह त्वं सोण,
वीरियसमतं अधिट्ठह, इन्द्रियानं च समतं पटिविज्झा^५ ति एवं वीणं
उपमं कत्वा पवत्तितेन वीणोपमोवादेन मय्हं धम्मं देसेसि । तस्साहं
वचनं सुत्वा ति, तस्स भगवतो वचनं^६ वीणोपमोवादं सुत्वा अन्तरा
10 उप्पन्नं विब्भमितुकामतं पहाय सत्थु सासने रतो अभिरतो विहरि ।

- B. 237 विहरन्तो च समथं^७ पटिपादेसि वीरियसमतं योजेन्तो
सद्धापञ्चानं विय^८ समाधिवीरियानं समरसतं उप्पादेन्तो^९
भानाधिद्वानं विपस्सनासमाधि सम्पादेसि विपस्सनं उस्सुक्कापेसि ।
तत्थ पयोजनं आह “उत्तमत्थस्स पत्तिया” ति । उत्तमत्थस्स पत्तिया
15 ति अरहत्ताधिगमायाति अत्थो ।

- R. 271 इदानीं यथा पटिपन्नस्स समथविपस्सना सम्पजिसु, तं
अञ्जापदेसेन दस्सेन्तो “नेक्खम्मे” ति आदिमाह । तत्थ नेक्खम्मे
ति, पब्बज्जादिके कामनिस्सरणे । अधिमुत्तस्सा ति, तत्थ
निन्नपोणपब्भारभावेन युत्तप्पयुत्तस्स, पठमं ताव पब्बज्जाभिमुखो
20 हुत्वा कामे पहाय^{१०} पब्बजित्वा च सीलविसोधनं अरञ्जवासो
धुतङ्गपरिहरणं^{११} भावनाभियोगो ति एवमादीसु अनवज्जधम्मेसु
युत्तप्पयुत्तस्सा^{१२} ति अत्थो । पविवेकं च चेतसो ति, चेतसो पविवेकं

१-१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

७. ‘पब्बजि’ सी०, रो० पोत्थकेसु

अधिको पाठो ।

२-२. नच्चायता—सी० ।

४. समतं—रो० ।

६. उप्पादेत्वा—सी०, रो० ।

८. धुरपरिहरणं—सी०, रो० ।

९. युत्तस्सा—सी०, रो० ।

च अधिमुत्तस्स एवं नेक्खम्माधिमुत्तस्स सतो चतुक्कपञ्चकज्झानानं
निब्बत्तनेन विवेके युत्तस्स पयुत्तस्स । अब्याबज्झाधिमुत्तस्सा ति,
अब्याबज्झे^१ निदुक्खताय^२ अधिमुत्तस्स भानसमापत्तियो निब्बत्तेत्वा
समथसुखे^३ युत्तप्पयुत्तस्स । उपादानक्खयस्स चा ति, चतुन्नं पि
उपादानानं खयन्ते^४ अरहत्ते अधिमुत्तस्स । भुम्मत्थे हि एतं 5
सामिवचनं । तं यथाधिगतं भानं पादकं कत्वा अरहत्ताधिगमाय
विपस्सनं अनुयुञ्जन्तस्सा ति अत्थो ।

तण्हक्खयाधिमुत्तस्सा ति, तण्हा खीयति एत्था ति तण्हक्खयो,
निब्बानं, तस्मिं अधिमुत्तस्स उपादिं^५ भयतो, अनुपादिं च खेमतो
दस्सनेन निरोधे निन्नपोणपब्भारस्स । असम्मोहं च चेतसो ति, 10
असम्मोहसम्पज्जवसेन चित्तस्स असम्मोहपवत्तिं सम्मोह-
समुच्छिन्नन्दनेन वा चित्तस्स असम्मोहभूतं अरियमगं अधिमुत्तस्स ।
दिस्वा आयतनुप्पादं ति, चक्खादीनं आयतनानं यथासकपच्चयेहि^६
खणे खणे उप्पादं^७, तप्पटिपक्खतो^८ निरोधं च विपस्सनापञ्चासहिताय
मग्गपञ्चाय दिस्वा दस्सनहेतुं सम्मा चित्तं विमुच्चती ति सम्मा 15
हेतुना आयेन मग्गपटिपाटिया सब्बासवतो चित्तं विमुच्चति ।

“तस्स सम्मा विमुत्तस्सा” तिआदीसु अयं सङ्ख्येपत्थो—तस्स
वुत्तनयेन सम्मदेव सब्बसंकिलेसतो विमुत्तस्स, ततो एव अच्चन्तु-
पसमेन सन्तचित्तस्स खीणासवभिक्खुनो कतस्स कुसलस्स अकुसलस्स
वा उपचयो नत्थि मग्गेनेव समुग्धातितत्ता, परिञ्चादिभेदं करणीयं 20 B. 238
न विज्जति कतकिच्चत्ता । एवं भूतस्स यथा एकघनो सेलो पब्बतो
पकतिवातेन न समीरति न संकम्पति, एवं इट्ठा च अनिट्ठा च

१. अब्यपञ्जो—सी० ।

२. निदुक्खतायं—सी०, रो० ।

३. समथमुखे—रो० ।

४. खयन्ते—रो० ।

५. उपादादिं वा—सी०, रो० ।

६. सकं पच्चयेहि—सी०, रो० ।

७. उप्पादनं—सी०; उप्पादानं—रो० ।

८. पटिपक्खता—सी०, रो० ।

रूपादयो आरम्मणधम्मा तादिनो तादिभावप्पत्तस्स ठितं अतेजं
 पहीनसब्बसोकताय^१ विसंयुत्तं चित्तं नप्पवेधन्ति न चालेन्ति, अस्स
 च आरम्मणधम्मस्स कालेन कालं फलसमापत्तिं समापज्जित्वा
 विपस्सन्तो वयं निरोधं खणे खणे भिज्जनसभावं^२ अनुपस्सती ति
 ५ अञ्जं व्याकासि ।

सोणकोळ्विसत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

तेरसनिपातवण्णना निट्ठिता ।

१४. चुद्दसकनिपातो^१

B, 239

१. खदिरवनियरेवतत्थेरगाथावण्णना

R. 272

चुद्दसकनिपाते यदा अहं ति आदिका आयस्मतो खदिरवनिय-
रेवतत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? कामञ्चिमस्स^२ थेरस्स गाथा
हेट्ठा एककनिपाते आगता, तत्थ पनस्स अत्तनो भागिनेय्येसु
सतिजननमतं दस्सितं ति तस्सा एककनिपाते सङ्गहो कतो, इमा
पन थेरस्स पब्बजितकालतो^३ पट्टाय याव परिनिब्बाना 5
पटिपत्तिपकासिता^४ गाथा इमस्मिं चुद्दसकनिपाते सङ्गहं आरोपिता ।
तत्थ अट्ठप्पत्ति हेट्ठा वुत्तायेव । अयं पन विसेसो—थेरो किर अरहत्तं
पत्वा कालेन कालं सत्थु धम्मसेनापतिप्पभूतीनं महाथेरानं च
उपट्टानं गन्त्वा कतिपाहमेव तत्थ वसित्वा खदिरवनमेव पच्चागन्त्वा
फलसमापत्तिसुखेन ब्रह्मविहारेहि च वीतिनामेति । एवं गच्छन्ते 10
काले जिण्णो वुड्ढो वयो अनुप्पत्तो अहोसि । सो एकदिवसं बुद्धुपट्टानं
गच्छन्तो अन्तरामग्गे सावत्थिया अविदूरे अरञ्जे वसि । तेन च
समयेन चोरा नगरे कतकम्मा आरक्खमनुस्सेहि अनुबन्धा पलायन्ता
थेरस्स समीपे गहितभण्डं छडुत्वा पलायिंसु । मनुस्सा अनुधावन्ता
थेरस्स समीपे भण्डं दिस्वा थेरं बन्धित्वा “चोरो” ति सञ्जाय 15
गहेत्वा रञ्जो दस्सेसुं “अयं देव चोरो” ति । राजा थेरं मुञ्चापेत्वा
“किं भन्ते तुम्हेहि इदं चोरिककम्मं^५ कतं वा, नो वा” ति पुच्छि ।
थेरो किञ्चा पि जातितो पट्टाय अत्तना तादिसं न कतपुब्बं, तं
पब्बजिततो^६ पट्टाय पन अकतभावस्स, सब्बसो^७ किलेसानं^७

१. ‘चुद्दस’ रो० पोत्थके सब्बत्थ ।

२. काचिमस्स—सी० ।

३. पब्बजतो—रो० ।

४. पकासिका—सी० ।

५. चोरियं—सी०, रो० ।

६. पब्बजातो—सी०, रो० ।

७-७. सब्बकिलेसानं—सी० ।

समुच्छिन्नता तादिसस्स करणे अभव्वताय पकासनत्थं^१ समीपे ठितानं
भिवखूनं रञ्जो च धम्मं देसेन्तो—

६४५. “यदा अहं पव्वजितो, अगारस्मा'नगारियं ।
नाभिजानामि सङ्कप्पं, अनरियं दोससंहितं ॥
- 5 ६४६. ‘इमे हज्जन्तु वज्जन्तु, दुक्खं पप्पोन्तु पाणिनो’ ।
सङ्खप्पं नाभिजानामि, इमस्मि दीघमन्तरे ॥
- B. 240 ६४७. मेत्तं च अभिजानामि, अप्पमाणं सुभावितं ।
अनुपुब्बं परिचितं, यथा बुद्धेन देसितं ॥
- 10 ६४८. सब्बमित्तो सब्बसखो, सब्बभूतानुकम्पको ।
मेत्तचित्तं च भावेमि, अब्यापज्जरतो सदा ॥
६४९. असंहीरं असंकुप्पं, चित्तं आमोदयामहं ।
ब्रह्मविहारं भावेमि, अकापुरिससेवितं ॥
६५०. अवितक्कं समापन्नो, सम्मासम्बुद्धसावको ।
अरियेन तुण्हीभावेन, उपेतो होति तावदे ॥
- R. 273 15 ६५१. यथा पि पव्वतो सेलो, अचलो सुप्पतिट्ठितो ।
एवं मोहक्खया भिवखु, पव्वतो व न वेधति ॥
६५२. अनङ्गणस्स पोसस्स, निच्चं सुचिगवेसिनो ।
वालगमत्तं पापस्स, अब्भमत्तं^२ व खायति ॥
- 20 ६५३. नगरं यथा पच्चन्त, गुत्तं सन्तरबाहिरं ।
एवं गोपेथ अत्तान, खणो वो^३ मा उपच्चगा ॥
६५४. नाभिनन्दामि मरणं, नाभिनन्दामि जीवितं ।
कालं च पटिकङ्खामि, निब्बिसं भतको यथा ॥
६५५. नाभिनन्दामि मरणं, नाभिनन्दामि जीवितं ।
कालं च पटिकङ्खामि, सम्पजानो पतिस्सतो ॥

१. पकासनवसेन—सी०, रो० ।

२. अब्भामत्तं—सी०, रो० ।

३. वे—रो० ।

६५६. परिचिण्णो मया सत्था, कतं बुद्धस्स सासनं ।

ओहितो गरुको भारो, भवनेत्ति समूहता ॥

६५७. यस्स चत्थाय पब्बजितो, अगारस्मा'नगारियं ।

सो मे अत्थो अनुप्पत्तो, सब्बसंयोजनक्खयो ॥

६५८. सम्पादेत्थप्पमादेन, एसा मे अनुसासनी ।

हुन्दाहं परिनिब्बिस्सं विप्पमुत्तोम्हि सब्बधी' ति—

5

इमा गाथा अभासि ।

तत्थायं अपुब्बपदवण्णना^१—इमस्मि दीघमन्तरे ति, यदा अहं पब्बजितोम्हि^२, ततो पट्टाय अयं च मे चरिमकालो, एतस्मि दीघमन्तरे काले “इदं मय्हं होतु” ति अभिज्झावसेन वा, “इमे सत्ता हज्जन्तू” ति आदिना व्यापादवसेन वा अनरियं दोससंहितं सङ्कप्पं नाभिजानामी ति योजना ।

B. 241

10

मेत्तं च अभिजानामी ति, मिज्जति सिनिह्ति एतायाति मेत्ता, अव्यापादो । मेत्ता एतिस्सा अत्थी ति मेत्ता, मेत्ताभावना मेत्ताब्रह्मविहारो, तं मेत्तं । च-सद्देन करुणं मुदितं उपेक्खं चा ति इतरब्रह्मविहारे सङ्गणहाति । अभिजानामी ति, अभिमुखतो जानामि । अधिगतं हि भानं पच्चवेक्खतो पच्चवेक्खणआणस्स अभिमुखं होति । कीदिसं ति आह “अप्पमाणं” तिआदि । तं हि यथा बुद्धेन भगवता देसितं, तथा अनोदिस्सकफरणवसेन अपरिमाणसत्तारम्मणताय अप्पमाणं । पगुणबलव भावापादनेन सुट्टु भावितत्ता सुभावितं । पठमं मेत्ता, ततो करुणा, ततो मुदिता, पच्छा उपेक्खा ति एवं अनुपुब्बं अनुक्कमेन परिचितं आसेवितं, बहुलीकतं अभिजानामी ति योजना ।

15

20

सब्बेसं सत्तानं मित्तो, सब्बे वा ते मय्हं मित्ता ति सब्बमित्तो । मेत्तं हि भावेत्तो सत्तानं पियो होति । सब्बसखो ति, एत्था पि

R. 274

25

एसेव नयो । सब्बभूतानुकम्पको ति, सब्बसत्तानं अनुगगण्हनको ।
 मेत्तचित्तं च भावेमी ति, मेत्ताय सहितं सम्पयुतं चित्तं विसेसतो
 भावेमि, वड्ढेमि, पकासेमि वा अकथेन्ते^१ पि भावनाय उक्कंसगत-
 भावतो । “मेत्तं चित्तं च भावेमी” ति वा पाठो । तस्सत्थो हेट्ठा
 5 वुत्तनयोव । अब्बापज्जरतो ति, अब्बापज्जे सत्तानं हितूपसंहारे
 अभिरतो । सदा ति, सब्बकालं, तेन तत्थ सातच्चकिरियं^२ दस्सेति ।

असंहीरं ति न संहीरं, आसन्नपच्चत्थिकेन रागेन अनाकङ्खनियं ।
 असंकुप्पं ति न कुप्पं, दूरपच्चत्थिकेन व्यापादेन अकोपियं^३, एवंभूतं
 कत्वा मम मेत्तचित्तं आमोदयामि अभिप्पमोदयामि ब्रह्मविहारं
 10 भावेमि । अकापुरिससेवितं ति, कापुरिसेहि नीचजनेहि असेवितं,
 अकापुरिसेहि वा अरियेहि बुद्धादीहि सेवितं ब्रह्मं सेट्ठं निद्दोसं^४
 मेत्ताविहारं भावेमि वड्ढेमी ति अत्थो ।

B. 242

एवं अत्तुद्देसवसेन पञ्चहि गाथाहि अत्तनो पटिपत्तिं दस्सेत्वा
 इदानीं तं अञ्जापदेसेन दस्सेन्तो “अवितक्कं” ति आदिना चतस्सो
 15 गाथा अभासि । तत्थ अवितक्कं समापन्नो ति, वितक्कविरहितं
 दुतियादिभानं समापन्नो, एतेन थेरो ब्रह्मविहारभावनाय अञ्जा-
 पदेसेन अत्तना^५ दुतियादिभानाधिगममाह । यस्मा पनायं थेरो तमेव
 भानं पादकं कत्वा विपस्सनं वड्ढेत्वा एकासनेनेव अरहत्तं गण्हि,
 तस्मा तमतथं अञ्जापदेसेनेव दस्सेन्तो “अवितक्कं समापन्नो” ति
 20 वत्वा “सम्मासम्बुद्धसावको । अरियेन तुण्हीभावेन, उपेतो होति
 तावदे” ति आह । तत्थ वचीसङ्खाराभावतो अवितक्काविचारा
 समापत्तिं “अरियो तुण्हीभावो” ति वदन्ति । “सन्निपत्तितानं वो,
 भिक्खवे, द्वयं करणीयं धम्मी वा कथा अरियो वा तुण्हीभावो”
 ति पन वचनतो या काचि समापत्तिं अरियो तुण्हीभावो नाम ।
 25 इध पन चतुत्थज्झानिका अगगफलसमापत्तिं अधिप्पेता^६ ।

१. अकथेन्तो—सी०, रो० ।

३. अकोपनीयं—सी०, रो० ।

५. अत्तनो—सी०, रो० ।

२. सब्बकिरियं—सी०, रो० ।

४. निद्दोसं—रो० ।

६. अधिप्पेतो—रो० ।

इदानी तस्साधिगतत्ता लोकधम्मेहि अकम्पनीयतं उपमाय
पकासेन्तो “यथा पि पब्बतो” ति गाथमाह । तत्थ यथा पि पब्बतो
सेलो ति, यथा सिलामयो एकघनसेलो^१ पब्बतो, न पंसुपब्बतो न
मिस्सकपब्बतोति अत्थो । अचलो सुप्पतिट्ठितो ति, सुट्ठु पतिट्ठितमूलो
पकतिवातेहि अचलो अकम्पनीयो होति, तस्मा^२ अरहत्तं निब्बानं 5
च^३ एवं मोहक्खया भिक्खु, पब्बतो व न वेधती ति मोहस्स
अनवसेसप्पहाना, मोहमूलकत्ता च सब्बाकुसलानं पहीन सब्बाकुसलो
भिक्खु यथा सो सब्बतो पकतिवातेहि, एवं लोकधम्मेहि न वेधति
न कम्पति, मोहक्खयो ति वा यस्मा अरहत्तं निब्बानं च वुच्चति,
तस्मा मोहक्खया^३ ति मोहक्खयस्स हेतु निब्बानस्स अरहत्तस्स च 10
अधिगतत्ता चतूसु अरियसच्चेषु सुप्पतिट्ठितो असमापन्नकाले पि
पब्बतो विय न वेधति, पगेव समापन्नकाले ति अधिप्पायो ।

R. 275

इदानी पापं नामेतं असुचिसीलो^४ एव^५ समाचरति, न^५ च
सुचिसीलो, सुचिसीलस्स पन तं^५ अणुमत्तं पि भारियं^६ हुत्वा उपट्ठाती
ति दस्सेन्तो “अनङ्गणस्सा” ति आदिगाथमाह^७ । तस्सत्थो— 15 B. 243
रागादिअङ्गणाभावतो^८ अनङ्गणस्स सब्बकालं सुचिअनवज्जधम्मे
एव गवेसन्तस्स सप्पुरिसस्स वालगमत्तं केसग्गमत्तं पापस्स लेसमत्तं
पि सकलं लोकधातुं फरित्वा ठितं अब्भमत्तं^९ हुत्वा उपट्ठाति,
तस्मा न एवरूपे कम्मे मादिसा आसङ्कितब्बा ति अधिप्पायो ।

यस्मा निक्किलेसेसु पि अन्धवाला एवरूपे अपवादे समुट्ठापेन्ति, 20
तस्मा अत्थकामेहि सक्कच्चं अत्ता रक्खितब्बो ति ओवादं देन्तो
“नगरं यथा” ति आदिगाथमाह^{१०} । तस्सत्थो—यथा पन पच्चन्त-
नगरवासीहि मनुस्सेहि पच्चन्तं नगरं द्वारपाकारादीनि थिरानि

१. एकघनसिला—रो० ।

२-२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. मोहक्खयो—रो० ।

४-४. असुचि एवं च न—सी०;

५-५. सीलं सुचि सुचिस्स पन—सी० ।

असुचि एवं—रो० ।

६. भारिकं—सी०, रो० ।

७. गाथमाह—सी०, रो० ।

८. ०अङ्गणाभावा—सी०, रो० ।

९. अब्भमत्तं—सी० ।

१०. गाथमाह—सी०, रो० ।

करोन्तेहि सअन्तरं, उद्दापपरिखादीनि^१ थिरानि करोन्तेहि सबाहिरं
 ति सन्तरबाहिरं गुत्तं करीयति^२, एवं तुम्हेहि^३ पि सति उपट्टपेत्वा
 अज्झत्तिकानीं छ द्वाराणि पिदहित्वा द्वाररक्खितं सति अविस्सज्जेत्वा
 यथा गग्गमानानि बाहिरानि छ आयतनानि अज्झत्तिकानीं^४
 ५ उपघाताय संवत्तन्ति, तथा अग्गहणेन तानिपि थिरानि कत्वा तेसं
 अप्पवेसाय द्वाररक्खितं सति अप्पहाय विचरन्ता अत्तानं गोपेथ ।
 कस्मा ? खणो वो^५ मा उपच्चगा । यो हि एवं अत्तानं न गोपेति,
 तं पुग्गलं बुद्धुप्पादक्खणो मनुस्सत्तभावक्खणो मज्झिमदेसे
 उप्पत्तिक्खणो सम्मादिट्ठिया पटिलद्धक्खणो छन्नं आयतनानं
 १० अवेकल्लक्खणो ति सब्बो पि अयं खणो अतिक्कमति, सो खणो तुम्हे
 मा अतिक्कमतू ति ।

एवं थेरो इमाय गाथाय सराजिकं परिसं भिक्खू च ओवदित्वा
 पुन मरणे जीविते च अत्तनो समचित्ततं कतकिच्चतं च पकासेन्तो
 "नाभिनन्दामि मरणं" तिआदिमाह । तं हेट्ठा वुत्तत्थमेव ।

१५ एवं पन वत्वा अत्तनो परिनिब्बानकालं उपट्ठितं दिस्वा
 सङ्खेपेनेव नेसं ओवादं दत्वा परिनिब्बानं पवेदेन्तो ओसानगाथमाह ।
 तत्थ सम्पादेथप्पमादेना ति, सम्पादेतब्बं दानसीलादिं अप्पमादेन
 सम्पादेथ, दिट्ठधम्मिकसम्परायिकपभेदे गहट्ठवत्ते सीलानुरक्खणे
 R. 276 समथअनुयोगे विपस्सनाभावनाय च अप्पमत्ता होथ । एसा मे
 २० अनुसासनी ति दानसीलादीसु न पमज्जथा ति एसा मम अनुसिट्ठि
 ओवादो ।

B. 244 एवं सिखापत्तं परहितपटिपत्तिं दीपेत्वा अत्तहितपटिपत्तिया^६
 पि मत्थकं गण्हन्तो "हन्दाहं परिनिब्बिस्सं, विप्पमुत्तोम्हि सब्बधी"

१. उद्दापरिखादीनि—सी० ।

२. कयिश्ति—रो० ।

३. तुम्हे—सी० ।

४. अज्झत्तिकानं—सी०, रो० ।

५. वे—रो० ।

६. पटिपत्ति—रो० ।

ति आह । तत्थ^१ विप्पमुत्तोअम्हि सब्बधी ति^२ सब्बसो किलेसेहि भवेहि च विप्पमुत्तो अम्हि, तस्मा एकंसेन परिनिब्बायिस्सामी ति ।

एवं पन वत्वा आकासे पल्लङ्केन निसिन्नो तेजोधातुं समापज्जित्वा पज्जलन्तो अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया परिनिब्बायि ।

5

खदिरवनियरेवतत्थेरगाथावण्णना निद्विता ।

२. गोदत्तत्थेरगाथावण्णना

यथा पि भद्दो ति आदिका आयस्मतो गोदत्तत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे विवट्टपनिस्सयं कुसलं उपचिन्तिवा देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मि बुद्धुप्पादे सावत्थियं सत्थवाहकुले^२ निब्बत्तो^३ गोदत्तो ति नामेन वयप्पत्तो पितरि कालङ्कते कुटुम्बं सण्ठपेन्तो^४ पञ्चहि सकटसत्तेहि 10 भण्डं आदाय अपरापरं सञ्चरित्वा वाणिज्जेन जीविकं कप्पेति, यथा विभवं पुञ्जानि पि^५ करोति । सो एकदिवसं अन्तरामग्गे धुरे युत्तगोणे वहितुं असक्कोन्ते पतिते मनुस्सेसु तं बुद्धापेतुं असक्कोन्तेसु सयमेव गन्त्वा तं नङ्गुट्टे गाळ्हं विज्झि । गोणो “अयं असप्पुरिसो मम बलाबलं अजानन्तो गाळ्हं विज्झती” ति कुद्धो मनुस्सवाचाय 15 “भो, गोदत्त, अहं एत्तकं कालं अत्तनो बलं अनिगुहन्तो तुय्हं भारं वहि, अज्ज पन असमत्थभावेन पतितं मं अतिविय बाधसि, होतु, इतो चवित्वा निब्बत्तनिब्बत्तट्टाने तं बाधेतुं समत्थो पटिसत्तु भवेय्य” ति पत्थनानुरूपेन अक्कोसि । तं सुत्वा गोदत्तो “एवं नाम सत्ते बाधेत्वा किं इमाय जीविकाया” ति संवेगजातो सब्बं विभवं पहाय 20

१-१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२-२. सत्थवाहकुले निब्बत्तित्वा—सी०, रो० ।

३. सण्ठपेन्तो—रो० ।

४. च—रो० ।

अञ्जतरस्स महाथेरस्स सन्तिके पब्बजित्वा विपस्सनाय कम्मं
करोन्तो न चिरस्सेव अरहत्तं पत्वा समापत्तिसुखेन वीतिनामेन्तो
एकदिवसं अत्तनो सन्तिकं उपगतानं गहट्ठपब्बजितानं अरियगणानं^१
लोकधम्मो^२ आरब्भ धम्मं कथेन्तो—

- B. 245 5 ६५९. "यथा पि भद्दो आजञ्जो, धुरे युत्तो धुरस्सहो ।
मथितो अतिभारेन, संयुगं नातिवत्तति ॥
६६०. एवं पञ्जाय ये तित्ता, समुद्दो वारिना यथा ।
न परे अतिमञ्जन्ति, अरियधम्मोव पाणिनं ॥
- R. 277 ६६१. काले कालवसं पत्ता, भवाभववसं गता ।
10 नरा दुक्खं निगच्छन्ति, तेध सोचन्ति माणवा ॥
६६२. उन्नता सुखधम्मेन, दुक्खधम्मेन चो'नता^३ ।
द्वयेन बाला हञ्जन्ति, यथाभूतं अदास्सिनो ॥
६६३. ये च दुक्खे सुखस्मिं च, मज्जे सिब्बिनि'मच्चगू ।
ठिता ते इन्दखीलोव, न ते उन्नतओनता ॥
- 15 ६६४. न हेव लाभे नालाभे, न यसे न च कित्तिया ।
न निन्दायं पसंसाय, न ते दुक्खे सुखमिह च ॥
६६५. सब्बत्थ ते न लिप्पन्ति^४, उदबिन्दु व पोक्खरे ।
सब्बत्थ सुखिता धीरा, सब्बत्थ अपराजिता ॥
- 20 ६६६. धम्मेन च अलाभो यो, यो च लाभो अधम्मिको ।
अलाभो धम्मिको सेय्यो, यञ्चे लाभो अधम्मिको ॥
६६७. यसो च अप्पबुद्धीनं, विञ्जूनं अयसो च यो ।
अयसो व^५ सेय्यो विञ्जूनं, न यसो अप्पबुद्धिनं ॥
६६८. दुम्मेधेहि पसंसा च, विञ्जूहि गरहा च या ।
गरहाव सेय्यो विञ्जूहि, यञ्चे बालप्पसंसना ॥

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. 'च' रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

३. वो'नता—रो० ।

४. लिप्पन्ति—रो० ।

५. च—रो० ।

६६९. सुखं च काममयिकं, दुःखं च पविवेकियं ।
 पविवेकदुःखं^१ सेय्यो, यञ्चे काममयं सुखं ॥
६७०. जीवितं च अधम्मेन, धम्मेन मरणं च यं ।
 मरणं धम्मिकं सेय्यो, यञ्चे जीवे अधम्मिकं ॥
६७१. कामकोप्पणीना ये, सन्तचित्ता भवाभवे ।
 चरन्ति लोके असिता, नत्थि तेसं पियापियं ॥
६७२. भावयित्वा न बोज्झङ्गे, इन्द्रियानि बलानि च ।
 पप्पुय्य परमं सन्ति, परिनिब्बन्ति'नासवा' ति—

5 B. 246

इमा गाथा अभासि ।

तत्थ आजञ्जो ति, उसभाजानीयो । धुरे युत्तो ति, सकटधुरे 10
 योजितो । धुरस्सहो ति, धुरवाहो । गाथासुखत्थं चेत्थ द्विसकारतो^२
 निद्देसो कतो, सकटभारं वहितुं समत्थो ति अत्थो । मथितो
 अतिभारेना ति, अतिभारेन^३ गरुभारेन पीळितो^४ । “मदितो”
 तिपि पाळि, सो एवत्थो । संयुगं ति, अत्तनो खन्धे ठपितं युगं
 नातिवत्तति न अतिक्कामेति, सम्मा यो उद्धरित्वा^५ धुरं छुट्वा 15
 न तिद्वति । एवं ति यथा सो धोरय्हो अत्तनो भद्राजानीयताय
 अत्तनो धीरवीरताय अत्तनो भारं नातिवत्तति न परिच्चजति, एवं
 ये वारिना विय महासमुद्दो लोकियलोकुत्तराय पञ्जाय तित्ता धाता
 परिपुण्णा, ते परे निहीनपञ्जे न अतिमञ्जन्ति, न परिभवन्ति,
 तत्थ कारणमाहु “अरियधम्मोव पाणिनं” ति, पाणिनं सत्तेसु अयं 20 R. 278
 अरियानं धम्मो यदिदं तेसं पञ्जाय पारिपूरिं गतत्ता लाभादिना
 अत्तानुक्कंसनं विय अलाभादिना परेसं अवम्भनं ।

एवं पञ्जापारिपूरिया अरियानं सुखविहारं दस्सेत्वा तदभावतो
 अनरियानं दुःखविहारं दस्सेतुं “काले” ति आदि वुत्तं । तत्थ काले

१. पविवेकियं दुःखं—सी०, रो० ।

२. दीर्घरकारको—सी० ।

३. महाभारेन—सी०, रो० ।

४. पालितो—रो० ।

५. उक्कामेत्वा—रो० ।

- ति, लाभालाभादिना समङ्गीभूतकाले । कालवसं पत्ता ति,
 लाभालाभादिना च वसं उपगता, लाभालाभादिना सोमनस्सिता
 अलाभादिना च दोमनस्सिता ति अत्थो । भवाभववसं गता ति,
 भवस्स अभवस्स च वसं उपगता बुद्धिहारिवसेन अनुवत्तन्ता ते ।
 5 नरा दुक्खं निगच्छन्ति, तेध सोचन्ति माणवा ति, ते नरा “माणवा”
 ति लद्धनामा सत्ता लाभालाभादिवसेन बुद्धिहारिवसेन अनुरोधपटि-
 विरोधं आपन्ना इधलोके सोचन्ति परलोके च निरयादिदुक्खं
 गच्छन्ति पापुणन्ती ति अत्थो ।

B. 247

- “उन्नता” तिआदिनापि लोकधम्मवसेन सत्तानं अनत्थप्पत्तिमेव
 10 दस्सेति । तत्थ उन्नता सुखधम्मेना ति, सुखहेतुना सुखपच्चयेन
 भोगसम्पत्तिआदिना उन्नति गता, भोगमदादिना मत्ता ति अत्थो ।
 दुक्खधम्मेन चो'नता^१ ति, दुक्खहेतुना दुक्खपच्चयेन भोगविपत्ति-
 आदिना निहीनतं गता दालिद्वियादिना कापञ्चतं पत्ता । द्वयेना ति,
 यथावुत्तेन उन्नतिओनतिद्वयेन लाभालाभादिद्वयेन वा बाल पुथुज्जना
 15 हञ्चन्ति, अनुरोधपटिविरोधवसेन विबाधीयन्ति पीळियन्ति ।
 कस्मा ? यथाभूतं अदस्सिनो यस्मा ते धम्मसभावं याथावतो
 नब्भञ्जंसु, परिञ्जातवखन्धा पहीनकिलेसा च^२ न होन्ति, तस्मा
 ति अत्थो । “यथाभूतं अदस्सना” तिपि पठन्ति, अदस्सनहेतु ति
 अत्थो ।

- 20 ये च दुक्खे सुखस्मिं च, मज्झे सिब्बिनि'मच्चगू ति, ये पन
 अरिया दुक्खवेदनाय सुखवेदनाय मज्झत्ततावेदनाय च तप्पटिवद्धं
 छन्दरागभूतं सिब्बिनि तण्हं अगमग्गाधिगमेन अच्चगू अतिक्कमिंसु,
 ते इन्दखीलो विय वातेहि लोकधम्मेहि असम्पक्कम्पया ठिता, न ते
 उन्नतओनता, कदाचि पि उन्नता वा ओनता वा न होन्ति सब्बसो
 25 अनुनयपटिघाभावतो ।

एवं वेदनाधिष्ठानं अरहतो अनुपलेपं^१ दस्सेत्वा इदानीं लोकधम्मे विभजित्वा सब्बत्थकमेवस्स अनुपलेपं^२ दस्सेन्तो “न हेवा” तिआदिमाह । तत्थ लाभे ति, चीवरादीनं पच्चयानं पटिलाभे । अलाभे ति, तेसंयेव अप्पटिलाभे अपगमे^३ । न यसे ति, परिवार-हानियं अकित्तियं^४ च^५ । कित्तिया ति परम्मुखा कित्तने 5 पत्थटयसतायं । निन्दायं ति, सम्मुखा गरहायं^६ । पसंसायं ति, पच्चक्खतो गुणाभित्थवने । दुक्खे ति, दुक्खे उप्पन्ने । सुखे ति, एत्था पि एसेव नयो । R. 279

सब्बत्था ति^७ सब्बस्मिं यथावुत्ते अट्ठविधेपि लोकधम्मे, सब्बत्थ वा रूपादिके विसये ते खीणासवा न लिप्पन्ति^८ सब्बसो 10 पहीनकिलेसत्ता । यथा किं ? उदबिन्दुव पोक्खरे यथा कमलदले जलबिन्दु अल्लीयित्वा ठितं पि तेन न लिप्पति, जलबिन्दुना च कमलदलं, अञ्जदत्थु विसंसट्ठमेव, एवमेते पि उपट्ठिते लाभादिके, आपाथगते रूपादिआरम्भणे च विसंसट्ठा एवं^९ । ततो^{१०} एव^{११} धीरा पण्डिता सब्बत्थ लाभादीसु ञ्णमुखेन^{१२} पियनिमित्तानं सोकादीनं 15 च अभावतो सुखिता^{१३} लाभादीहि^{१४} च अनभिभवनीयतो सब्बत्थ अपराजिता व^{१५} होन्ति । B. 248

इदानीं लाभालाभादीसु सेय्यं निद्वारेत्वा दस्सेन्तो “धम्मेना” ति आदिमाह । तत्थ धम्मेन च अलाभो यो ति, यो धम्मं रक्खन्तस्स तंनिमित्तं अलाभो लाभाभावो लाभहानि, यो च लाभो अधम्मिको 20 अधम्मेन अञ्जायेन बुद्धपटिकुट्टेन विधिना उप्पन्नो, तेसु द्वीसु अलाभो धम्मिको धम्मावहो सेय्यो, यादिसं लाभं परिवज्जन्तस्स

१-१. अनुलेपनं—सी०, रो० ।

२. एवं—सी०, रो० ।

३-३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. गरहाय--रो० ।

५. पि—सी०, रो० ।

६. लिप्पन्ति—रो० ।

७. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

८-८. एतेन ते एव—सी०, रो० ।

९. ञ्णमुखेन—सी०, रो० ।

१०-१०. सुखिता तेहि—रो० ।

११. च—रो० ।

अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, तादिसो अलाभो पासंसतरो अत्थावहो । यञ्चे लाभो अधम्मिको ति यो लाभो अधम्मेन उप्पन्नो, सो न सेय्यो ति अधिप्पायो ।

- यसो च अप्पबुद्धीनं, विञ्जूनं अयसो च यो ति, यो अप्पबुद्धीनं
 5 दुप्पञ्जानं वसेन पुग्गलस्स यसो लब्भति, यो च विञ्जूनं पण्डितानं वसेन अयसो यसहानि । इमेसु द्वीसु अयसो व सेय्यो विञ्जूनं । ते हिस्स यथा अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, एवं यसहानि इच्छेय्युं, तथा^१ च^२ भब्बजातिको^३ तं अगुणं पहाय गुणे पतिट्ठेय्य । न यसो अप्पबुद्धीनं ति, दुप्पञ्जानं वसेन^४ यसो
 10 सेय्यो होति, ते हि अभूतगुणाभिव्याहारवसेना पि नं उप्पादेय्युं, सो चस्स इध चेव विञ्जुगरहादिना सम्पराये च दुग्गतियं दुक्खपरिक्किलेसादिना अनत्थावहो । तेनाह भगवा “लाभो सिलोको सक्कारो, मिच्छालद्धो च यो यसो” (सु० नि० ३३२) ति^५ “सक्कारो कापुरिसं हन्तो” (अं० नि० २, ७८) ति^६ ।
- 15 दुम्मेधेही ति, निप्पञ्जेहि । यञ्चे बालप्पसंसनाति बालेहि अविद्सूहि या नामं^७ पसंसना ।

B. 249
R. 280

- काममयिकं ति, वत्थुकाममयं, कामगुणे पटिच्च उप्पन्नं । दुक्खं च पविवेकियं ति, पविवेकतो निब्बत्तं कायकिलमथवसेन पवत्तं विसमासनुपतापादिहेतुकं कायिकं दुक्खं, तं पन निरामिसविवट्ट-
 20 पनिस्सयताय विञ्जूनं पासंसा^८ । तेन वुत्तं “पविवेकदुक्खं सेय्यो” ति ।

जीवितं च अधम्मेना ति अधम्मेन जीविककप्पनं जीवितहेतु अधम्मचरणं । धम्मेन मरणं नाम “इमं नाम पापं अकरोन्तं तं

१-१. यथा व—सी० ।

३. दुप्पञ्जानं व—रो० ।

५. ‘च’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

७. पसंसं—सी०, रो० ।

२. दब्बजातिको—सी०, रो० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

६. सी० पोत्थके नत्थि ।

८. पविवेकियं दुक्खं—सी०, रो० ।

मारेस्सामी” ति केनचि वुत्ते मारेन्ते पि तस्मिं पापं अकत्वा धम्मं
अविकोपेन्तस्स धम्महेतुमरणं धम्मिकं सेय्यो ति^१ तादिसं मरणं
धम्मतो अनपेतत्ता धम्मिकं सम्मसम्पापनतो निब्बानुपनिस्सयतो^२
च विञ्जूनं पासंसतरं । तथा हि वुत्तं—

“चजे^३ धनं अङ्गवरस्स हेतु^४,

5

अङ्गं चजे जीवितं रक्खमानो ।

अङ्गं धनं जीवितं चापि सब्बं,

चजे नरो धम्म’मनुस्सरन्तो”

(जा० २, १५२) ति ॥

यञ्चे जीवे अधम्मिकं^५ ति पुरिसो यं धम्मतो अपेतं जीविकं 10
जीवेय्य, तं न सेवेय्य विञ्जूहि गरहितत्ता अपायसम्पापनतो चा ति
अधिप्पायो ।

इदानीं यथावुत्तं खीणासवानं अनुपलेपं कारणतो दस्सेन्तो
“कामकोपपहीना” तिआदिगाथमाह^६ ।

तत्थ कामकोपपहीना ति, अरियमग्गेन सब्बसोव पहीना 15
अनुरोधपटिविरोधा । सन्तचित्ता भवाभवे ति खुद्दके चेव महन्ते^६ च
भवे अनवसेसपहीनकिलेसपरिळाहताय^७ वूपसन्तचित्ता । लोके ति,
खन्धादिलोके । असिता ति, तण्हादिट्ठिनिस्सयवसेन अनिस्सिता ।
नत्थि तेसं पियापियं ति, तेसं खीणासवानं कत्थचि लाभादिके
रूपादिविसये च पियं वा अपियं वा नत्थि, तंनिमित्तानं किलेसानं 20
सब्बसो समुच्छिन्नत्ता ।

१. सी० पौत्थके नत्थि ।

२. ०निस्सयताय—सी०, रो० ।

३-३. धनं चजे यो पन अङ्ग हेतुं—

४. अधम्मियं—सी०, रो० ।

सी०, रो० ।

५. गाथमाह—सी०, रो० ।

६. महन्तकं—रो० ।

७. पहीने किलेसपरिळाहता—सी०, रो० ।

इदानीं याय भावनाय ते एवरूपा जाता, तं दस्सेत्वा अनुपादि-
सेसाय निब्बानधातुया देसनाय कूटं गण्हन्तो “भावयित्वाना” ति
ओसानगाथमाह । तत्थ पप्पुय्या ति, पापुणित्वा । सेसं हेट्ठा
वुत्तनयमेव । इमा एव च गाथा थेरस्स अञ्जान्याकरणा^१ पि
5 अहेसुं ।

गोदत्तत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

चुद्धसकनिपातवण्णना निट्ठिता ।

—०—

१५. सोळसकनिपातो

B. 250

१. अञ्जासिकोण्डञ्जत्थेरगाथावण्णना

सोळसकनिपाते^१ एस भिय्यो ति, आदिका आयस्मतो R.Vol.III 1
अञ्जासिकोण्डञ्जत्थेरस्स^२ गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि
पदुमुत्तरस्स भगवतो काले हंसवतीनगरे गहपतिमहासालकुले
निब्बत्तित्वा विञ्चुतं पत्वा^३ एकदिवसं सत्थु सन्तिके धम्मं सुणन्तो
सत्थारं एकं भिक्खुं अत्तनो सासने पठमं पटिविद्धधम्मरत्तञ्चूनं 5
अग्गट्टाने ठपेन्तं दिस्वा सयं पि तं ठानन्तरं पत्थेन्तो सतसहस्स-
भिक्खुपरिवारस्स सत्थुनो सत्ताहं महादानं पवत्तेत्वा पणिधानं
अकासि । सत्थापिस्स अन्तरायत्तं^४ दिस्वा भाविनि सम्पत्ति
व्याकासि ।

सो यावजीवं पुञ्जानि कत्वा सत्थरि परिनिब्बुते चेतिये 10
पतिट्ठापियमाने अन्तोचेतिये रतनघरं कारेसि, चेतियं परिवारेत्वा
सहस्सरतनग्घियानि^५ च कारेसि ।

सो^६ एवं पुञ्जानि कत्वा, ततो चवित्वा, देवमनुस्सेसु संसरन्तो
विपस्सिस्स भगवतो काले महाकालो नाम कुटुम्बिको हुत्वा
अट्टकरीसमत्ते खेत्ते सालिगम्भं फालेत्वा, गहितसालितण्डुलेहि 15
असम्भिन्नखीरपायासं^७ सम्पादेत्वा, तत्थ मधुसप्पिसक्करादयो-
पक्खिपित्वा, बुद्धप्पमुखस्स संघस्स अदासि । सालिगम्भं फालेत्वा

१. सोळसकनिपाते—रो० ।

२. अञ्जासिकोण्डञ्जत्थेरस्स—सी० ।

३. पत्तो सी० ।

४. अनन्तरायं—रो० ।

५. सहस्सरतनग्घिकानि—रो० ।

६. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

७. असम्भिन्ने खीरे पायासं—रो० ।

८. मधुसप्पिसक्करादयो—रो० ।

गहितगहितद्वानं पुन पूरति^१, पुथुककाले पुथुकगं नाम अदासि^२ ।
 लायने लायनगं^३, वेणिकरणे वेणगं, कलापादिकरणे कालापगं^४,
 खलगं, भण्डगं, मिनगं, कोट्टगं ति; एवं एकसस्से नव वारे
 अगगदानं नाम अदासि । तं पि सस्सं अतिरेकतरं सम्पन्नं अहोसि ।

- 5 एवं यावजीवं पुञ्जानि कत्वा, ततो चुतो देवलोके निब्बत्तित्वा
 देवेसु च मनुस्सेसु च संसरन्तो, अम्हाकं भगवतो उप्पत्तितो^५
 पुरेतरमेव कपिलवत्थुनगरस्स अविदूरे दोणवत्थुनामके ब्राह्मणगामे^६
 ब्राह्मणमहासालकुले निब्बत्ति । तस्स कोण्डञ्जो ति गोत्ततो आगतं
 नामं अहोसि । सो वयपात्तो तयो वेदे उग्गहेत्वा लक्खणमन्तेसु च
 पारं अगमासि । तेन^७ समयेन^८ अम्हाकं बोधिसत्तो तुसितपुरतो
 चवित्वा कपिलवत्थुपुरे^९ सुद्धोदनमहाराजस्स गेहे निब्बत्ति^{१०}, तस्स
 नामगगहणदिवसे अट्टत्तरसत्तेसु ब्राह्मणेषु उपनीतेसु^{११} ये अट्ट ब्राह्मणा^{१२}
 लक्खणपरिगगहणत्थं^{१३} महातलं उपनीता । सो^{१४} तेसु सब्बनवको
 हुत्वा, महापुरिसस्स लक्खणनिष्फत्ति दिस्वा, 'एकंसेन अयं बुद्धो
 15 भविस्सती' ति निट्ठं गन्त्वा^{१५} महासत्तस्स अभिनिक्खमनं उदिकखन्तो^{१६}
 विचरति ।

बोधिसत्तो पि खो महत्ता परिवारेन वड्डमानो अनुक्कमेन
 बुद्धिप्पत्तो ञ्णपरिपाकं गन्त्वा^{१७} एकूनतिसत्तिमे^{१८} वस्से महा-
 भिनिक्खमनं निक्खमन्तो अनोमानदीतीरे पव्वजित्वा अनुक्कमेन

१. पूरि—रो० ।

३. कलापगं—रो० ।

४. खण्डगं—रो० ।

६. गामे—सी० ।

८. कपिलपुरे—सी०, रो० ।

१०. आनीतेसु—सी०, रो० ।

१२. लक्खणपटिगगहणत्थं—रो० ।

१४. कत्वा—सी० ।

१६. गतो—सी० ।

२-२. गामवासीहि सट्ठि अगं सस्सं नाम अदासि,
 पुथुकगं नाम अदासि दायने दायनगं—रो० ।

५. सी० पोत्थके नत्थि ।

७-७. सो—सी०, रो० ।

९. निब्बत्तित्वा—सी०; निब्बत्ते—रो० ।

११. जना—सी०, रो० ।

१३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

१५. उदिकखन्तो'व—रो० ।

१७. एकूनतिसे—सी०, रो० ।

उरुवेलं गन्त्वा पधानं पदहि^१ । तदा कोण्डञ्जो माणवो महासत्तस्स
पब्बजितभावं सुत्वा, लक्खणपरिग्गाहकब्राह्मणानं^२ पुत्तेहि वप्पमाण-
वादीहि सद्धि अत्तपञ्चमो पब्बजित्वा, अनुक्कमेन बोधिसत्तस्स सन्तिकं
उपसङ्कमित्वा, छब्बस्सानि तं उपट्ठहन्तो तस्स ओळारिकाहार-
परिभोगेन निब्बिन्नो अपक्कमित्वा इसिपतनं अगमासि ।

5

अथ खो बोधिसत्तो^३ ओळारिकाहारपरिभोगेन लद्धकायबलो
वेसाखपुण्णमायं^४ बोधिरुक्खमूले अपराजितपल्लङ्के निसिन्नो तिण्णं
मारानं मत्थकं महित्वा, अभिसम्बुद्धो हुत्वा, सत्तसत्ताहं बोधिमण्डेयेव
वीतिनामेत्वा, पञ्चवग्गियानं जाणपरिपाकं अत्वा, आसाळ्हीपुण्णमायं
इसिपतनं गन्त्वा तेसं^५ धम्मच्चक्कपवत्तनमुत्तन्तं देसेसि । देसना- 10
परियोसाने कोण्डञ्जत्थेरो अट्टारसहि ब्रह्मकोटीहि सद्धि
सोतापत्तिफले पत्तिट्ठासि । अथ पञ्चमियं पक्खस्स अनत्तलक्खण-
मुत्तन्तदेसनाय अरहत्तं सच्छाकासि । तेन वुत्तं अपदाने—

“पदुमुत्तरसम्बुद्धं, लोकजेट्ठं विनायकं ।
बुद्धभूमिमनुप्पत्तं, पठमं अद्दसं अहं ॥
यावता बोधियामूले, यक्खा सब्बे समागता ।
सम्बुद्धं परिवारेत्वा, वन्दन्ति पञ्जलीकता ॥
सब्बे देवा तुट्ठमना, आकासे सञ्चरन्ति ते ।
बुद्धो अयं अनुप्पत्तो, अन्धकारतमोनुदो ॥
तेसं हासपरेतानं, महानादो अवत्तथ^६ ।
किलेसे भापयिस्साम, सम्मासम्बुद्धसासने ॥
देवानं गिरमञ्जाय, वाचासभिमुदीरिह^७ ।
हट्ठो हट्ठेन चित्तेन, आदिभिव्खमदासहं ॥

15

20 B. 252

१. पदहति—रो० ।

२. लक्खणपटिग्गहणब्राह्मणानं—रो० ।

३. लोकनाथो—रो० ।

४. विसाखपुण्णमायं—रो० ।

५. सी० पोत्थके नत्थि ।

६. पवत्तथ—सी० ।

७. ०मुदीरितं—सी० ।

मम सङ्कप्पमञ्जाय, सत्था लोके अनुत्तरो ।
 देवसंघे निसीदित्वा, इमा गाथा अभासथ ॥
 सत्ताहं अभिनिक्खम्म, बोधिं अज्झगमं अहं ।
 इदं^१ मे पठमं भत्तं, ब्रह्मचारिस्स यापनं ॥
 5 तुसिता हि इधागन्त्वा, यो मे भिक्खं उपानयि ।
 तमहं कित्तयिस्सामी, सुणोथ^२ मम भासतो ॥
 तिसकप्पसहस्सानि, देवरज्जं करिस्सति ।
 सब्बे देवे अभिभोत्वा, तिदिवं आवसिस्सति ॥
 देवलोका चवित्वान, मनुस्सत्तं गमिस्सति ।
 10 सहस्सधा चक्कवत्ती, तत्थ रज्जं करिस्सति ॥
 कप्पसतसहस्समिह, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन, सत्था लोके भविस्सति ॥
 तिदसा सो चवित्वान, मनुस्सत्तं गमिस्सति ।
 अगारा पब्बजित्वान, छब्बस्सानि वसिस्सति ॥
 15 ततो सत्तमके वस्से, बुद्धो सच्चं कथेस्सति ।
 कोण्डञ्जो नाम नामेन, पठमं सच्चिकाहिति ॥
 निक्खन्तेनानुपब्बजि, पधानं सुकतं मया ।
 किलेसे भापनत्थाय, पब्बजि, अनगारियं ॥
 अभिगन्त्वान सब्बञ्जू, बुद्धो लोके सदेवके ।
 20 इसिनामे^३ मिगारञ्जे, अमतभेरिमाहनि ॥
 सो दानि पत्तो अमतं, सन्तिपदमनुत्तरं^४ ।
 सब्बासवे परिञ्जाय, विहरामि अनासवो ॥
 पटिसम्भदा चतस्सो ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं'' (अप० १, ५७-५९) ति ॥

B. 253 25

R. 3

अथ नं सत्था अपरभागे जेतवनमहाविहारे भिक्खुसंघमज्झे
 पञ्चत्तवरबुद्धासने निसिन्नो पठमं^५ पटिविद्धधम्मभावं दीपेन्तो

१. इमं—सी० ।

३. इमिनामे—सी० ।

५. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. सुणाथ—सी० ।

४. सन्तपदमनुत्तरं—सी० ।

“एतदग्गं, भिक्खवे, मम सावकानं भिक्खूनं रत्तञ्चूनं यदिदं
अञ्जासिकोण्डञ्जो^१” (अं० नि० १, २३) ति एतदग्गे ठपेसि । सो
द्वीहि अग्गसावकेहि अत्तनि करीयमानं^२ परमनिपच्चकारं गामन्त-
सेनासने आकिण्णविहारं च परिहरितुकामो, विवेकाभिरतिया
विहरितुकामो^३ च अत्तनो सन्तिकं उपगतानं गहट्टपब्बजितानं 5
पटिसन्थारकरणं पि पपञ्चं मञ्जमानो सत्थारं^४ आपुच्छित्वा^५
हिमवन्तं^६ पविसित्वा^७ छद्दन्तेहि नागेहि उपट्ठियमानो छद्दन्तदहतीरे
द्वादस वस्सानि^८ वसि । एवं तत्थ वसन्तं थेरं एकदिवसं सक्को
देवराजा उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा ठितो एवमाह, “साधु मे^९, भन्ते,
अय्यो धम्मं देसेतु” ति । थेरो तस्स चतुसच्चगब्भं तिलक्खणाहतं 10
सुञ्जतपटिसंयुत्तं नानानयविचित्तं अमतोगधं बुद्धलीलाय धम्मं
देसेसि । तं सुत्वा सक्को अत्तनो पसादं पवेदेन्तो—

६७३. “एस भिय्यो पसीदामि, सुत्वा धम्मं महारसं ।

विरागो देसितो धम्मो, अनुपादाय सब्बसो” ति—

पठमं गाथमाह ।

15

तत्थ एस भिय्यो पसीदामि, सुत्वा धम्मं महारसं ति यदि पि
अनेकवारं सत्थु सन्तिके धम्मं सुत्वा तत्थ अभिप्पसन्नो, इदानि पन
तुम्हेहि कथितं^{१०} नानानयविचित्ताय^{११} असेचनकताय^{१२} च महारसं
धम्मं सुत्वा एसो अहं ततो भिय्यो पसीदामि । विरागो देसितो धम्मो,
अनुपादाय सब्बसो ति सब्बसंकिलेसतो सब्बसङ्खारतो च^{१३} विरज्जनतो 20
विरागजननतो विरागो । ततो एव रूपादीसु कञ्चि धम्मं

१. ‘अञ्जातकोण्डञ्जा’ सी० पोत्थके २. कयिरमानं—सी० ।

सब्बत्थ; ‘अञ्जाकोण्डञ्जो’ रो० ३. विहारगताय—सी० ।

पोत्थके सब्बत्थ ।

४-४. सत्थु आरोचेत्वा—रो० ।

५-५. रो० पोत्थके नत्थि ।

६. संवच्छरानि—सी०, रो० ।

७. खो—सी०, रो० ।

८. कथिताय—रो० ।

९. नानानयविचित्ताय सी०, रो० । १०. असेचनकथाय—रो० ।

११ ‘सब्बसं’ रो० पोत्थके अबिको पाठो ।

अनुपादाय अगगहेत्वा विमुत्तिसाधनवसेन पवत्तत्ता सब्बसो अनुपादाय
देसितो । एवं सक्को देवराजा थेरस्स देसनं थोमेत्वा थेरं
अभिवादेत्वा सकट्टानमेव गतो ।

अथेकदिवसं थेरो मिच्छावितक्केहि अभिभुय्यमानानं एकच्चानं
5 पुथुज्जनानं चित्ताचारं दिस्वा तप्पटिपक्खभूतं चस्स^२ अनुक्कमं^२
अनुस्सरित्वा, अत्तनो च सब्बसो ततो विनिवत्तिमानसतं^३
आवज्जेत्वा तदत्थं दीपेत्वा^४—

B. 254 ६७४. “बहूनि लोके चित्रानि, अस्मि पथविमण्डले^५ ।

मथेन्ति मज्जे सङ्कप्पं, सुभं रागूपसंहितं ॥

R. 4 10 ६७५. रज'मुहतं च वातेन, यथा मेघो'पसम्मये^६ ।

एवं सम्मन्ति सङ्कप्पा, यदा पञ्चाय पस्सती” ति—

द्वे गाथा अभासि ।

तत्थ बहूनि लोके चित्रानी ति रूपादिवसेन तत्थापि नीलपीतादि-
वसेन इत्थिपुरिसादिवसेन च अनेकानि लोके चित्तविचित्तानि
15 आरम्मणजातानि । अस्मि पथविमण्डले^७ ति पच्चक्खभूतं मनुस्सलोकं
सन्धाय वदति । मथेन्ति मज्जे सङ्कप्पं ति, तज्जं पुरिसवायामसहितं
अरणिसहितं विय अग्गि अयोनिसोमनसिकाराभिसङ्घातानि मिच्छा-
सङ्कप्पानि मथेन्ति मज्जे मथेन्तानि विय तिट्ठन्ति । कीदिसं ?
सुभं रागूपसंहितं, कामवितक्कं ति अत्थो । सो हि सुभाकारग्गहणेन
20 “सुभो” ति वोहरीयति ।

रज'मुहतं^८ च वातेनाति, च-इति निपातमत्तं । यथा गिम्हानं
पच्छिमे मासे वातेन ऊहतं उट्ठितं रजं महामेघो वस्सन्तो उपसम्मये,
वूपसमेय्य । एवं सम्मन्ति सङ्कप्पा, यदा पञ्चाय पस्सती ति, यदा

१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. विनिवत्तिमानसतं—सी० ।

३. पुथुविमण्डले—रो० ।

४. पुथुविमण्डले—रो० ।

२-२. सासननुक्कमं—रो० ।

४. दीपेन्तो—सी०; दीपिका—रो० ।

६. मेघोपसामये—रो० ।

८. रजमूहतं—रो० ।

अरियसावको तानि लोकचित्रानि^१ समुदयतो, अस्सादतो,
आदीनवतो, निस्सरणतो च यथाभूतं पञ्चाय पस्सति, अथ यथा तं
रजं ऊहतं मेघेन, एवं सम्मन्ति पञ्चाय सब्बे पि मिच्छासङ्कप्पा ।
न हि उप्पन्नाय सम्मादिट्ठिया मिच्छासङ्कप्पा पतिट्ठं लभन्ति । यथा
पन पञ्चाय पस्सति, तं दस्सेन्तो—

5

६७६. “सब्बे सङ्खारा अनिच्चा ति, यदा पञ्चाय पस्सति ।

अथ निब्बिन्दति दुक्खे, एस मग्गो विसुद्धिया ॥

६७७. सब्बे सङ्खारा दुक्खा ति...पे०...एस मग्गो विसुद्धिया ॥

६७८. सब्बे धम्मा अनत्ता ति, यदा पञ्चाय पस्सति ।

अथ निब्बिन्दति दुक्खे, एस मग्गो विसुद्धिया” ति तिस्सो गाथा 10
अभासि ।

तत्थ सब्बे सङ्खारा ति, छळारम्मणसङ्गहा सब्बे तेभूमका^२
पञ्चखन्धा । अनिच्चा ति, “आदिमज्झन्तवन्ततो^३,
अनिच्चन्तिकतो^४, तावकालिकतो^५, तत्थ तत्थ भिज्जनतो न निच्चा”
ति यदा विपस्सनापञ्चाय पस्सति । अथ निब्बिन्दति दुक्खे ति, 15
अथ इमस्मिं वट्टदुक्खे निब्बिन्दति, निब्बिन्दन्तो दुक्खपरिजाननादि-
विधिना सच्चानि पटिविज्झति ।

B. 255

एस मग्गो विसुद्धिया ति, एस यथावुत्तो विपस्सनाविधि
जाणदस्सनविसुद्धिया, अच्चन्तविसुद्धिया च मग्गो अधिगमुपायो ।
दुक्खा ति सप्पटिभयतो, उदयब्बयसप्पटिपीळ्ळन्तो, दुक्खमतो, 20 R. 5
सुखपटिक्खेपतो^६ च दुक्खा । सेसं वुत्तनयमेव ।

सब्बे धम्मा^६ अनत्ता ति सब्बे पि चतुभूमका^७ धम्मा अनत्ता ।
इध पन तेभूमकधम्माव गहेतब्बा । ते हि असारतो, अवसवत्तनतो,

१. विचित्रानि—रो० ।

२. आदिमज्झन्तवन्ततो—रो० ।

३. तवकालिकतो—रो० ।

४. धम्मे—रो० ।

५. तेभूमिका—रो० ।

६. अनच्चन्तिकतो—रो० ।

७. सुखपटिक्खेपन्तो—रो० ।

सुञ्जतो, अत्तपटिक्खेपतो च अनत्ता ति विपस्सितब्बा । सेसं पुरिमसदिसमेव ।

एवं विपस्सनाविधिं दस्सेत्वा तेन विधिना कतकिच्चं अत्तानं अञ्जं विय कत्वा दस्सेन्तो—

5 ६७९. “बुद्धानुबुद्धो यो थेरो, कोण्डञ्जो तिब्बनिक्कमो ।
पहीनजातिमरणो, ब्रह्मचरियस्स केवली ॥

६८०. ओघपासो दळ्हखिलो, पब्बतो दुप्पदालयो^१ ।
छेत्वा खिलं^२ च पासं च, सेलं भेत्वानं^३ दुब्भिमं ॥

तिण्णो पारङ्गतो भायी, मुत्तो सो मारबन्धना” ति—

10 गाथाद्वयमाह ।

तत्थ बुद्धानुबुद्धो ति, बुद्धानं अनुबुद्धो, सम्मासम्बुद्धेहि बुज्झितानि सच्चानि तेसं देसनानुसारेण बुज्झती ति अत्थो । थिरेहि असेक्खेहि सीलसारादीहि समन्नागतो ति, थेरो । कोण्डञ्जो ति गोत्तकित्तनं । तिब्बनिक्कमो ति दळ्हवीरियो, थिरपरक्कमो ।
15 जातिमरणानं पहीनकारणत्ता पहीनजातिमरणो । ब्रह्मचरियस्स केवली ति, मग्गब्रह्मचरियस्स अनवसेसं, अनवसेसतो वा मग्गब्रह्मचरियस्स पारिपूरको, अथ वा केवली नाम किलेसेहि असम्मिस्सताय मग्गबाणं फलबाणं च, तं इमस्मिं अत्थीति केवली । यस्मा पन तदुभयं पि मग्गब्रह्मचरियस्स वसेन होति न अञ्जथा, तस्मा
20 “ब्रह्मचरियस्स केवली” ति वुत्तं ।

ओघपासो ति, “कामोघो भवोघो दिट्ठोघो अविज्जोघो” (वि० ४४९) ति एवं वुत्ता चत्तारो ओघा “अन्तलिक्खचरो पासो, य्वायं चरति मानसो” (सं० नि० १,१११) ति एवं वुत्तो रागपासो च । दळ्हखिलो ति, “सत्थरि कङ्खति, धम्मे कङ्खति, संघे कङ्खति,

१. दुप्पदालियो—रो० ।

२. खीलं—रो० ।

३. छेत्वानं—रो० ।

सिक्खाय कङ्कति, सब्बहाचारोसु कुपितो होति अनत्तमनो आहतचित्तो
खिलजातो^१ (म० नि० १,१३७ ; अं० नि० २,४८८) ति एवं
वुत्तो दळ्हो थिरो पञ्चविधो चेतोखिलो च । पचुरजनेहि पदालेतुं
असक्कुण्यताय दुप्पदालयो । ततो एव पब्बतसदिसताय पब्बतो
ति च सङ्गं गतो । “दुक्खे अञ्जाणं^२” (वि० १७३ ; सं० नि० २,५) 5
ति आदिना वा नयेन वुत्तो अञ्जाणप्पभेदो च । इति एतं सब्बं
छेत्वा खिलं च पासं चा ति, एतेसु चतुब्बिधेषु संकिलेसधम्मेषु यो
खिलं च पासं च अरियमग्गञ्जाणासिना छिन्दित्वा । सेलं भेत्वान^३
दुब्बिभदं ति येन केनचि आणेन^४ छिन्दितुं^५ असक्कुण्यं अञ्जाणसेलं
वजिरूपमआणेन छिन्दित्वा, चत्तारो पि ओघे तरित्वा, तेसं परतीरे 10
निब्बाने ठितत्ता तिण्णो पारङ्गतो । आरम्मणूपनिज्झानलक्खणेन
लक्खणूपनिज्झानलक्खणेना ति दुविधेन पि भायी; मुत्तो सो
मारबन्धना ति, सो एवरूपो खीणासवो सब्बस्मा पि किलेसमार-
बन्धना मुत्तो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो ति, अत्तानमेव सन्धाय थेरो
वदति । 15

R. 6

अथेकदिवसं थेरो, अत्तनो सद्धिविहारिकं एकं भिक्खुं अकल्याण-
मित्तसंसग्गेन कुसीतं हीनवीरियं उद्धतं उन्नतं विहरन्तं दिस्वा,
इद्धिया तत्थ गन्त्वा, तं “मा, आवुसो, एवं करि, अकल्याणमित्ते
पहाय कल्याणमित्ते सेवन्तो समणधम्मं करोही” ति ओवदि । सो
थेरस्स वचनं नादियि^६ । थेरो तस्स अनादियनेन धम्मसंवेगप्पत्तो 20
पुग्गलाधिष्ठानाय कथाय मिच्छापटिपत्तिं गरहन्तो सम्मापटिपत्तिं
विवेकवासं च पसंसन्तो—

६८१. “उद्धतो चपलो भिक्खु, मित्ते आगम्म पापके ।

संसीदति महोघस्मि, ऊमिया पटिकुज्जितो ॥

१. खीलजातो—रो० ।

३. छेत्वान—रो० ।

५. भिन्दितुं—रो० ।

२. अञ्जाणा—रो० ।

४. अञ्जाणेन सी०, रो० ।

६. नादयि—रो० ।

B. 257

६८२. अनुद्धतो अचपलो, निपको संवृतिन्द्रियो ।
कल्याणमित्तो मेधावी, दुक्खस्सन्तकरो सिया ॥

६८३. कालपब्बङ्गसङ्कासो, किसो धमनिसन्थतो ।
मत्तञ्जू अन्नपानस्मिं^१, अदीनमनसो^२ नरो ॥

5 ६८४. फुट्ठो डंसेहि मकसेहि, अरञ्जस्मिं ब्रहावने ।
नागो सङ्गामसीसेव, सतो तत्राधिवासये ॥

६८५-६. नाभिनन्दामि मरणं...पे०...सम्पजानो पतिस्सतो ॥

६८७. परिचिण्णो मया सत्था...पे०...भवनेत्ति समूहता ॥

६८८. यस्स^३ चत्थाय^३ पब्बजितो, अगारस्मा'नगारियं ।

10 सो मे अत्थो अनुप्पत्तो, किं मे सद्धिविहारिना ?" ति—
इमा गाथा अभासि ।

तत्थ उद्धतो ति, उद्धच्चयुत्तो असमाहितो विक्खित्तचित्तो ।
चपलो ति, पत्तचीवरमण्डनादिना^४ चापल्येन^४ समन्नागतो
लोलपकतिको^५ । मित्ते आगम्म पापके ति, अकल्याणमित्ते निस्साय
15 समणधम्मं अकरोन्तो । संसीदति महोघस्मिं, ऊमिया पटिकुज्जितो
ति, यथा महासमुदे पतितपुरिसो समुद्वीचीहि ओत्थटो सीसं
उक्खिपितुं अलभन्तो तत्थेव संसीदति, एवं संसारमहोघस्मिं
परिब्भमन्तो कोधुपायासऊमिया पटिकुज्जितो ओत्थटो विपस्सनावसेन
पञ्चासीसं उक्खिपितुं अलभन्तो तत्थेव संसीदति ।

R. 7 20

निपको ति, निपुणो, अत्तत्थपरत्थेसु कुसलो । संवृतिन्द्रियो ति,
मनच्छद्धानं इन्द्रियानं संवरणेन पिहितिन्द्रियो । कल्याणमित्तो ति,
कल्याणेहि मित्तेहि समन्नागतो । मेधावी ति, धम्मोजपञ्चाय
समङ्गीभूतो । दुक्खस्सन्तकरो सिया ति, सो तादिसो सकलस्सापि
वट्टदुक्खस्स अन्तकरो भवेय्य ।

१. अन्नपानस्मिं—रो० ।

२. अदीनमानसो—रो० ।

३. यस्सत्थाय—रो० ।

४-४. मण्डनादि-चापल्येन—रो० ।

५. लोकपकतिको—रो० ।

कालपब्बङ्गसङ्कासो ति आदि विवेकाभिरतिकित्तनं । नाभि-
नन्दामी ति आदि पन कतकिच्चभावदस्सनं । तं सब्बं हेट्ठा
वुत्तत्थमेव । ओसाने पन किं मे सद्धिविहारिना ति, अत्तनो
सद्धिविहारिकं^१ सन्धाय वुत्तं । तस्मा एदिसेन दुब्बचेन अनादरेन
सद्धिविहारिना किं मे पयोजनं^२ एकविहारोयेव मय्हं रुच्चती ति 5
अत्थो ।

B. 258

एवं पन वत्वा छद्दन्तदहमेव गतो । तत्थ द्वादस वस्सानि
वसित्वा उपकट्ठे परिनिब्बाने सत्थारं उपसङ्कमित्वा परिनिब्बानं
अनुजानापेत्वा तत्थेव गन्त्वा परिनिब्बायि ।

अञ्जासिकोण्डञ्जात्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

२. उदायित्थेरगाथावण्णना

मनुस्सभूतं ति आदिका आयस्मतो उदायित्थेरस्स गाथा । का^२ 10
उप्पत्ति^३ ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
विवट्ठूपनिस्सयं पुञ्जं उपचिन्नित्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मि
बुद्धुप्पादे कपिलवत्थुस्मिं ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा उदायी ति लद्धनामो
वयप्पत्तो सत्थुआतिसमागमे बुद्धानुभावं दिस्वा, पटिलद्धसद्धो
पब्बजित्वा विपस्सनाय कम्मं करोन्तो नचिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । 15

तयो हि इमे उदायित्थेरा अमच्चपुत्तो पुब्बे आगतो काळुदायी,
कोवरियपुत्तो^३ लालुदायी, अयं ब्राह्मणपुत्तो महाउदायी ति । स्वायं
एकदिवसं सत्थारा सेतवारणं सब्बालङ्कारपटिमण्डितं महाजनेन
पसंसियमानं अट्ठुप्पत्तिं कत्वा नागोपमसुत्तन्ते देसिते देसनापरियोसाने
अत्तनो आणबलानुरूपं सत्थु गुणे अनुस्सरित्वा, बुद्धारम्भणाय पीतिया 20

१-१. सद्धिविहारिना किं मे पयोजनं—रो० । २-२. रो० पोत्थके नत्थि ।

३. कोवरियपुत्तो—रो० ।

समुस्साहितमानसो “अयं महाजनो इमं तिरच्छानगतं नागं पसंसति,
न बुद्धमहानागं । हन्दाहं बुद्धमहागन्धहत्थिनो गुणे पाकटे
करिस्सामी” ति सत्थारं थोमेन्तो—

६८९. “मनुस्सभूतं सम्बुद्धं, अत्तदन्तं समाहितं ।
5 इरियमानं ब्रह्मपथे, चित्तस्सूपसमे रतं ॥
- R. 8 ६९०. यं मनुस्सा नमस्सन्ति, सब्बधम्मान पारगुं ।
देवा पि तं नमस्सन्ति, इति मे अरहतो सुतं ॥
- B. 259 ६९१. सब्बसंयोजनातीतं, वना निब्बनमागतं^१ ।
कामेहि नेक्खम्मरतं, मुत्तं सेलाव कञ्चनं ॥
- 10 ६९२. स वे अच्चरुचि^२ नागो, हिमवाव'ञ्जे सिलुच्चये ।
सब्बेसं नागनामानं, सच्चनामो अनुत्तरो ॥
६९३. नागं वो कित्थिस्सामि, न हि आगुं करोति सो ।
सोरच्चं अविहिंसा च, पादा नागस्स ते दुवे ॥
६९४. सति च सम्पजञ्चं च, चरणा नागस्स ते'परे ।
15 सद्धाहत्थो महानागो, उपेक्खासेतदन्त वा ॥
६९५. सति गीवा सिरो पञ्चा, वीमंसा धम्मचिन्तना ।
धम्मकुच्छिसमावासो, विवेको तस्स वालधि^३ ॥
६९६. सो भायो अस्सासरतो, अज्भत्तं सुसमाहितो ।
गच्छं समाहितो नागो, ठितो नागो समाहितो ॥
- 20 ६९७. सयं समाहितो नागो, निसिन्नो पि समाहितो ।
सब्बत्थ संवुतो नागो, एसा नागस्स सम्पदा ॥
६९८. भुञ्जति अनवज्जानि, सावज्जानि न भुञ्जति ।
घासमच्छादनं लद्धा, सन्निधि परिवज्जयं^४ ॥

१. निब्बानमागतं—सी० ।

३. वालधी—रो० ।

२. अच्चन्तरुचि—सी०, रो० ।

४. परिवज्जये—सी० ।

६९९. संयोजनं अणुं थूलं, सब्बं छेत्तवान् बन्धनं ।

येन येनेव गच्छति, अनपेक्खोव गच्छति ॥

७००. यथापि उदके जातं, पुण्डरीकं पवड्ढति ।

नोपलिप्पति^१ तोयेन सुचिगन्धं मनोरमं ॥

७०१. तथेव च^२ लोके जातो, बुद्धो लोके विहरति^३ ।

नोपलिप्पति लोकेन, तोयेन पदुमं यथा ॥

७०२. महागिनि पज्जलितो, अनाहारो^४ पसम्मति ।

अङ्गारेसु च सन्तेसु, निब्बुतो ति पवुच्चति ॥

७०३. अत्थस्सायं^५ विञ्जापनी, उपमा विञ्जूहि देसिता ।

विञ्जिअस्सन्ति महानागा, नागं नागेन देसितं ॥

७०४. वीतरागो वीतदोसो, वीतमोहो अनासवो ।

सरीरं विजहं नागो, परिनिब्बिअस्सत्य'नासवो' ति—

इमा गाथा अभासि ।

तत्थ मनुस्सभूतं ति, मनुस्सेसु भूतं, निब्बत्तं; मनुस्सत्तभावं
वा पत्तं । सत्था हि आसवक्खयञ्जाणाधिगमेन सब्बगतिविमुत्तो पि
चरिमत्तभावे गहितपटिसन्धिवसेन^४ “मनुस्सो” त्वेव वोहरीयती
ति । गुणवसेन पन देवानं अतिदेवो, ब्रह्मानं अतिब्रह्मा । सम्बुद्धं ति,
सयसेव बुज्झितव्वबुद्धवन्तं । अत्तदन्तं ति, अत्तनायेव दन्तं । भगवा
हि अत्तनायेव उप्पादितेन अरियमग्गेन चक्खुतो पि...पे०...मनतो
पि उत्तमेन दमथेन दन्तो । समाहितं ति अट्ठविधेन समाधिना
मगगफलसमाधिना च समाहितं । इरियमानं ब्रह्मपथे ति, चतुब्बिधे
पि ब्रह्मविहारपथे, ब्रह्मे वा सेट्ठे फलसमापत्तिपथे समापज्जनवसेन
पवत्तमानं । किञ्चा पि भगवा^५ न^५ सब्बकालं यथावुत्ते ब्रह्मपथे

१. नोपलिप्पति—सी० ।

२-२. विहरति—सी०; विरज्जति—रो० ।

३. अत्थस्सयं—रो० ।

४. गहितप्पटिसंधिवसेन—रो० ।

५-५. भगवान्—रो० ।

इरियति, तत्थ इरियसामत्थियं पन^१ तत्तिन्नतं च उपादाय
“इरियमानं^२” ति वुत्तं । चित्तस्सूपसमे रतं ति, चित्तस्स उपसमहेतुभूते
सब्बसङ्खारसमथे, निब्बाने, अभिरतं ।

यं मनुस्सा नमस्सन्ति, सब्बधम्मान पारगुं ति, यं सम्मासम्बुद्धं
5 सब्बेसं खन्वायतनादिधम्मानं अभिञ्जापारगू, परिञ्जापारगू,
पहानपारगू, भावनापारगू, सच्चिकिरियपारगू, समापत्तिपारगू ति
छधा^३ पारगुं परमुक्कंसगतसम्पत्तिं खत्तियपण्डितादयो मनुस्सा
नमस्सन्ति, धम्मानुधम्मपटिपत्तिया पूजेन्तो^४ कायेन वाचाय मनसा
च तन्निन्ना तप्पोणा तप्पभारा होन्ति । देवा पि तं नमस्सन्ती ति,
10 न केवलं मनुस्सा एव, अथ खो अपरिमाणासु लोकधातुसु^५ देवा पि
तं नमस्सन्ति । इति मे अरहतो सुतं ति, एवं मया आरकत्तादीहि
कारणेहि अरहतो, भगवतो, धम्मसेनापतिआदीनं च “सत्था
देवमनुस्सानं” ति आदिकं वदन्तानं सन्तिके एवं सुतं ति दस्सेति ।

सब्बसंयोजनातीतं ति, सब्बानि दसपि संयोजनानि यथारहं
15 चतुहि^६ मग्गेहि सह वासनाय अतिक्कन्तं । वना निब्बनमागतं^७ ति,
किलेसवनतो तव्विरहितं निब्बनं^८ उपगतं । कामेहि नेक्खम्मरतं ति,
सब्बसो कामेहि निक्खमित्वा पव्वज्जाभानविपस्सनादिभेदे नेक्खम्मे
अभिरतं । मुत्तं सेलाव कच्चनं ति, असारतो निस्सटसारसभावत्ता
सेलतो निस्सटकच्चनसदिसं देवा पि तं नमस्सन्ती ति योजना ।

B. 261 20 स वे अच्चरुच्चि^९ नागो ति, सो एकंसतो आगुं न करोति,
पुनब्भवं न गच्छति; नागो विय बलवा ति, “नागो” ति लद्धनामो
R. 10 सम्मासम्बुद्धो, अच्चरुच्चो^{१०} ति, अत्तनो कायरुच्चिया आणरुच्चिया च

१. ‘सब्बकालं’ रो० पोत्थके अधिको पाठो । २. इरिमानं—सी०, रो० ।

३. छद्धा—रो० ।

४. पूजेन्ता—सी०, रो० ।

५. लोकधातुसु—रो० ।

६. चतुम्हि—रो० ।

७. निब्बानमागतं—रो० ।

८. निब्बानं—रो० ।

९. अच्चन्तरुच्चि—रो० ।

१०. अच्चन्तरुच्चि—सी०, रो० ।

सदेवकं लोकं अतिक्कमित्वा रुचि, सोभि । यथा किं ? हिमवाव'ञ्जे
सिलुच्चये^१, यथा हि हिमवा पब्बतराजा अत्तनो थिरगरु-
महासारभावादीहि गुणेहि अञ्जे पब्बते अतिरोचति, एवं अतिरोचती
ति अत्थो । सब्बेसं नागनामानं ति, अहिनागहत्थिनागपुरिसनागानं,
सेखासेखपच्चेकबुद्धनागानं^२ वा । सच्चनामो ति, सच्चेनेव 5
नागनामो । तं पन सच्चनामतं "न हि आगुं करोती" ति आदिना
सयमेव वक्खति ।

इदानीं बुद्धनागं अवयवतो च दस्सेन्तो नामतो ताव दस्सेतुं
"न हि आगुं करोति सो" ति आहु । यस्मा आगुं, पापं, सब्बेन
सब्बं न करोति, तस्मा नागो ति अत्थो । सोरच्चं ति, सीलं । 10
अविहंसा ति, करुणा । तदुभयं सब्बस्सपि गुणरासिस्स पुब्बङ्गमं
ति, कत्वा बुद्धनागस्स पुरिमपादभावो तस्स युत्तो ति आहु "पादा
नागस्स ते दुवे" ति ।

अपरपादभावेन वदन्तो "सति च सम्पजञ्जं च, चरणा नागस्स
ते'परे" ति आहु । "त्यापरे" ति वा पाठो । ते अपरेत्वेव 15
पदविभागो । अनवज्जधम्मानं आदाने सद्धा हत्थो एतस्सा ति,
सद्धाहत्थो । सुपरिसुद्धवेदना आणप्पभेदा उपेक्खा सेतदन्ता ते एतस्सा
अत्थी ति, उपेक्खासेतदन्तवा ।

उत्तमङ्गं पञ्चा, तस्सा^३ अधिष्ठानं सती ति आहु "सति गीवा
सिरो पञ्चा" ति । वीमंसा धम्मचिन्तना ति, यथा खादितब्बा- 20
खादितब्बस्स सोण्डाय परामसनं घायनं च हत्थिनागस्स वीमंसा
नाम होति, एवं बुद्धनागस्स कुसलादिधम्मचिन्तना वीमंसा । समा
वसन्ति एत्था ति, समावासो, भाजनं कुच्छि एव समावासो,
अभिञ्जासमथानं आधानभावतो^४ समथविपस्सनासङ्घातो धम्मो
कुच्छिसमावासो एतस्सा ति धम्मकुच्छिसमावासो । विवेको ति, 25

१. 'ति' रो० पोत्थके अधिको पाठो । २. सेक्खासेक्ख०—रो० ।

३. तस्स—रो० ।

४. आदानभावतो—रो० ।

उपधिविवेको । तस्सा ति बुद्धनागस्स । बालधि, परियोसानङ्ग-
भावतो ।

B. 262 5 भायीति, आरम्मणूपनिज्झानेन च^१ भायनसीलो । अस्सासरतो
ति, परमस्सासभूते निब्बाने रतो । अज्झत्तं सुसमाहितो ति,
विसयज्झत्ते फलसमापत्तियं सुट्ठु समाहितो तदिदं समाधानं सुट्ठु
सब्बकालिकं ति दस्सेतुं "गच्छं समाहितो नागो" ति आदि वुत्तं ।
भगवा हि सवासनस्स उद्वच्चस्स पहीनत्ता विक्खेपाभावतो^२ निच्चं
समाहितोव । तस्मा यं यं इरियापथं कप्पेति, तं तं समाहितो व
कप्पेसी ति ।

R. 11 10 सब्बत्था ति, सब्बस्मिं गोचरे, सब्बस्मिं च द्वारे सब्बसो
पिहितवुत्ति । तेनाह "सब्बं कायकम्मं आणपुब्बङ्गमं आणानुपरिवत्तं"
ति आदि । एसा नागस्स सम्पदा ति, एसा "न हि आगुं करोति
सो" तिआदिना "सम्बुद्धं" ति आदिना एव वा यथावुत्ता
वक्खमाना च बुद्धगन्धहत्थिनो सम्पत्ति गुणपरिपुण्णा^३ ।

15 भुञ्जति अनवज्जानी ति, सम्माजीवस्स उक्कंसपारमिप्पत्तिया
भुञ्जति अगरहितब्बानि, मिच्छाजीवस्स सब्बसो सवासनानं च
पहीनत्ता सावज्जानि गरहितब्बानि न भुञ्जति अनवज्जानि
भुञ्जन्तो च सन्निधिं परिवज्जयं भुञ्जती ति योजना ।

20 संयोजनं ति, वट्टदुक्खेन सद्धिं सन्तानं^४ संयोजनतो वट्टे
ओसीदापनसमत्थं दसविधं पि संयोजनं । अणुं थूलं ति, खुद्दकं
चेव महन्तं च । सब्बं छेत्वान बन्धनं ति, मग्गजाणेन अनवसेसं
किलेसबन्धनं छिन्दित्वा । येन येना ति, येन येन दिसाभागेन ।

25 यथा हि उदके जातं^५ पुण्डरीकं उदके पवड्ढति नोपलिप्पति^६
तोयेन, अनुपलेपसभावत्ता, तथेव लोके जातो बुद्धो लोके विहरति,
नोपलिप्पति लोकेन तण्हादिट्ठिमानलेपाभावतो ति योजना ।

१. व-रो० ।

३. पत्तिपुण्णा-रो० ।

५. जायं-रो० ।

२. विवेकपभावतो-रो० ।

४. सन्धानं-शी०, रो० ।

६. 'लिप्पति' सी०, रो० पोत्थकेसु सब्बत्थ ।

गिनी ति, अग्गि । अनाहारो ति, अनिन्धनो ।

अत्थस्सायं विज्जापनी ति, सत्थु गुणसङ्घातस्स उपमेय्यत्थस्स
विज्जापनी, पकासनी अयं नागूपमा । विज्जब्रूही ति, सत्थु
पटिविद्धचतुसच्चधम्मं परिजानन्तेहि अत्तानं सन्धाय वदति ।
विज्जिस्सन्ती ति आदि कारणवचनं, यस्मा नागेन मया देसितं नागं 5
तथागतगन्धहत्थि महानागा खीणासवा अत्तनो विसये ठत्वा
विजानिस्सन्ति, तस्मा अज्जेसं पुथुज्जनानं आपनत्थं अयं उपमा
अम्हेहि भासिता ति अधिप्पायो ।

सरीरं विजहं नागो, परिनिब्बिस्सत्थ'नासवो ति, बोधिमूले B. 263
सउपादिसेसपरिनिब्बानेन अनासवो सम्मासम्बुद्धनागो इदानि सरीरं 10
अत्तभावं विजहन्तो खन्धपरिनिब्बानेन परिनिब्बायिस्सती ति ।

एवं चुट्सहि उपमाहि मण्डेत्वा सोळसहि गाथाहि चतुसट्ठिया
पादेहि^१ सत्थु गुणे वण्णेन्तो अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया देसनं
निट्ठापेसि ।

उदायित्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

सोळसकनिपातवण्णना निट्ठिता ।

१६. वीसतिनिपातो

१. अधिमुत्तथेरगाथावण्णना

R. 12

वीसतिनिपाते यञ्जत्थं वा ति आदिका आयस्मतो अपरस्स^१
 अधिमुत्तथेरस्स गाथा । का उप्पत्ति^२ ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु
 कथाधिकारो तत्थ तत्थ^३ भवे पुञ्जानि उपचिनन्तो अत्थदस्सिस्स
 भगवतो काले विभवसम्पन्ने^४ कुले^५ निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो
 5 सत्थरि परिनिब्बुते भिक्खुसंघं उपट्ठहन्तो महादानानि पवत्तेसि ।
 सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे
 आयस्मतो संकिच्चत्थेरस्स भगिनिया कुच्छिग्ग्हि निब्बत्ति, अधिमुत्तो-
 तिस्स नामं अहोसि । सो वयप्पत्तो मातुलत्थेरस्स सन्तिके पब्बजित्वा
 विपस्सनाय कम्मं करोन्तो सामणेरभूमियं येव ठितो अरहत्तं
 10 पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“निब्बुते लोकनाथग्ग्हि, अत्थदस्सीनरुत्तमे ।
 उपट्ठहिं भिक्खुसंघं, विप्पसन्नेन चेतसा ॥
 निमन्तेत्वा भिक्खुसंघं^६, उजुभूतं समाहितं ।
 उच्छुना मण्डपं कत्वा, भोजेसि संघमुत्तमं ॥
 15 यं यं योनु'पपज्जामि, देवत्तं अथमानुसं ।
 सब्बे सत्ते अभिभोमि^६, पुञ्जकम्मस्सिदं फलं ॥
 अट्ठारसे कप्पसते, यं दानमददिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, उच्छुदानस्सिदं फलं ॥
 पटिसम्भिदा चतस्सो ... पे० ... ।
 20 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १.१०४-१०५) ति ॥

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. रो० पोत्थके नत्थि ।

३. रो० पोत्थके नत्थि ।

४-४. रो० पोत्थके नत्थि ।

५. संघरत्तनं—सी० ।

६. अतिमोमि—सी० ।

अरहत्तं पन पत्वा समापत्तिसुखेन वीतिनामेन्तो उपसम्पज्जितु-
कामो “मातरं आपुच्छिस्सामी”^१ ति मातु सन्तिकं गच्छन्तो अन्तरा-
मग्गे देवताय बलिकम्मकरणत्थं मंसपरियेसनं चरन्तेहि पञ्चसत्तेहि
चोरेहि समागच्छि। चोरा च तं अग्गहेसुं “देवताय बलि भविस्सती”
ति। सो चोरेहि गहितो पि अभीतो अच्छम्भी विप्पसन्नमुखोव^२ 5
अट्ठासि। तं दिस्वा चोरगामणि अच्छरियब्भुतचित्तजातो पसंसन्तो—

७०५. “अञ्जत्थं वा धनत्थं वा, ये हनाम मयं पुरे।

B, 265

अवसेतं^३ भयं होति, वेधन्ति विलपन्ति च ॥

७०६. तस्स ते नत्थि भीतत्तं, भिय्यो वण्णो पसीदति।

कस्मा न परिदेवेसि, एवरूपे महब्भये” ति—

10

द्वे गाथा अभासि।

तत्थ यञ्जत्थं ति, यजनत्थं देवतानं बलिकम्मकरणत्थं^४ वा।
वा-सद्दो विकप्पनत्थो। धनत्थं ति, सापतेय्यहरणत्थं। ये हनाम मयं
पुरे ति, ये सत्ते मयं पुब्बे हनिम्ह। अतीतत्थेहि इदं वत्तमानवचनं।
अवसे ति, अवसे असेरिके कत्वा। तं ति, तैसं। “अवसेसं ति” पि 15
पठन्ति^५। अम्हेहि गहितेसु तं^६ एकं ठपेत्वा अवसेसानं; अयमेव वा
पाठो। भयं होती ति, मरणभयं होति। येन ते वेधन्ति विलपन्ति,
चित्तुत्रासेन वेधन्ति, “सामि, तुम्हाकं इदं चिदं च दस्साम, दासा
भविस्सामा” ति आदिकं वदन्ता विलपन्ति।

R. 13

तस्स तेति, यो त्वं अम्हेहि देवताय बलिकम्मत्थं जीविता 20
वोरोपेतुकामेहि उक्खित्तासिकेहि सन्तज्जितो, तस्स ते। भीतत्तं ति
भीतभावो, भयं ति अत्थो। भिय्यो वण्णो पसीदती ति, पकतिवण्णतो
उपरि पि ते मुखवण्णो विप्पसीदति।

१. अपुच्छिस्सामी — रो० ।

२. विप्पसन्नामुखोव — रो० ।

३. अवसेसं — म० ।

४. बलिकम्मकरणत्थं — रो० ।

५. पठन्ति — रो० ।

६. त्वं — रो० ।

थेरस्स किर तदा "सचे इमे^१ मारेस्सन्ति, इदानीवाहं अनुपादाय परिनिब्बायिस्सामि, दुक्खभारो विगच्छिस्सती" ति उळ्ळारं^२ पीतिसोमनस्सं उप्पज्जि । एवरूपे महवभये ति, एदिसे महति मरणभये उपट्ठिते । हेतुअत्थे वा एतं भूमवचनं ।

5 इदानि थेरो चोरगामणिस्स पटिवचनदानमुखेन धम्मं देसेन्तो-

७०७. "नत्थि चेतसिकं दुक्खं अनपेक्खस्स, गामणि^३ ।

अतिक्कन्ता भया सब्बे, खीणसंयोजनस्स वे ॥

७०८. खीणाय भवनेत्तिया, दिट्ठे धम्मे यथातथे ।

न भयं मरणे होति, भारनिक्खेपने यथा ॥

10 ७०९. सुचिण्णं ब्रह्मचरियं मे, मग्गो चा पि सुभावितो ।

मरणे मे भयं नत्थि, रोगानमिव सङ्ख्ये ॥

B. 266

७१०. सुचिण्णं ब्रह्मचरियं मे, मग्गो चा पि सुभावितो ।

निरस्सादा भवा दिट्ठा, विसं पित्वाव छट्ठितं ॥

७११. पारगू अनुपादानो, कतकिच्चो अनासवो ।

15 तुट्ठो आयुक्खया होति, मुत्तो आघातना यथा ॥

७१२. उत्तमं धम्मतं पत्तो, सब्बलोके अनत्थिको ।

आदिताव घरा मुत्तो, मरणस्मि न सोचति ॥

७१३. यदत्थि सङ्गतं किञ्चि, भवो वा यत्थ लब्भति ।

सब्बं अनिस्सरं एतं, इति वुत्तं महेसिना ॥

20 ७१४. यो तं तथा पजानाति, यथा बुद्धेन देसितं ।

न गणहाति भवं किञ्चि, सुतत्तं व अयोगुळं ॥

७१५. न मे होति 'अहोसि' ति, 'भविस्स' ति न होति मे ।

सङ्खारा विगमिस्सन्ति^४, तत्थ का परिदेवना ?

१. 'मं' रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

३. गामणी रो० ।

२. 'प' रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

४. विगमिस्सन्ति—रो० ।

७१६. सुद्धं धम्मसमुप्पादं, सुद्धं सङ्खारसन्तति ।
पस्सन्तस्स यथाभूतं, न भयं होति, गामणि^१ ॥
७१७. तिणकट्टसमं लोकं, यदा पञ्चाय पस्सति ।
ममत्तं सो असंविन्दं, 'नत्थि मे' ति न सोचति ॥
७१८. उक्कण्ठामि^२ सरीरेन, भवेनम्हि अनत्थिको ।
सोयं भिज्जिस्सति कायो, अञ्जो च न भविस्सति ॥ 5
७१९. यं वो किच्चं सरीरेन, तं करोथ यदिच्छथ ।
न मे तप्पच्चया तत्थ, दोसो पेमं च हेहिती' ति— R. 14
- इमा गाथा अभासि ।
७२०. "तस्स तं वचनं सुत्वा, अब्भुतं लोमहंसनं ।
सत्थानि निक्खिपित्वान, माणवा एतदब्रवुं" ति— 10
अयं सङ्गीतिकारेहि वुत्तगाथा । इतो अपरा^३ तिस्सो
चोरानं, थेरस्स च वचनपटिवचनगाथा—
७२१. "किं, भदन्ते, करित्वान, को वा आचरियो तव ।
कस्स सासनमागम्म, लब्भते तं असोकता ॥ B. 267
15
७२२. सब्बञ्जू सब्बदस्सावी, जिनो आचरियो मम ।
महाकारुणिको सत्था, सब्बलोकतिकिच्छको ॥
७२३. तेनायं देसितो धम्मो, खयगामी अनुत्तरो ।
तस्स सासनमागम्म, लब्भते तं असोकता ॥
७२४. सुत्वान चोरा इसिनो सुभासितं,
निक्खिप्प सत्थानि च आवुधानि च । 20
तम्हा च कम्मा विरमिसु एके,
एके च पब्बज्जमरोचयिसु ॥

१. गामणी—रो० ।

२. उक्कण्ठामि—रो० ।

३. परा—सी० ।

७२५. ते पब्बजित्वा सुगतस्स सासने,
भावेत्त^१ बोज्झङ्गबलानि पण्डिता^२ ।
उदग्गचित्ता सुमना कतिन्द्रिया,
फुसिसु निब्बानपदं असङ्कतं^३” ति—

5 इमापि^४ सङ्गीतिकारेहि वुत्तगाथा ।

तत्थ नत्थि चेतसिकं दुक्खं, अनपेक्खस्स, गामणी^५ ति गामणि^५
अपेक्खाय, तण्हाय, अभावेन अनपेक्खस्स मादिसस्स, लोहितसभावो
पुब्बो विय, चेतसिकं दुक्खं दोमनस्सं नत्थि, दोमनस्साभावापदेसेन
भयाभावं वदति । तेनाह “अतिक्कन्ता भया सब्बे” ति । अतिक्कन्ता
10 भया सब्बे ति, खीणसंयोजनस्स अरहतो पञ्चवीसति महाभया, अञ्जे
च सब्बे पि भया एकंसेन अतिक्कन्ता अतीता, अपगता ति अत्थो ।

दिट्ठे धम्मे यथातथे ति, चतुसच्चधम्मे परिञ्चापहानसच्छि-
किरियभावनावसेन मग्गपञ्चाय यथाभूतं दिट्ठे । मरणे ति,
मरणहेतु । भारनिक्खेपने यथा ति, यथा कोचि पुरिसो सीसे ठितेन
15 महता गरुभारेन संसीदन्तो तस्स निक्खेपने^६, अपनयनेन भायति,
एवं सम्पदमिदं ति अत्थो । वुत्तं हेतुं^७ भगवता—

R. 268
R. 15

“भारा हवे पञ्चक्खन्धा, भारहारो च पुग्गलो ।
भारादानं दुक्खं^८ लोके, भारनिक्खेपनं सुखं”
(सं० नि० २, २६२) ति ॥

20 सुच्चिण्णं ति, सुट्ठु चरितं । ब्रह्मचरियं ति, सिक्खत्तयसङ्गहं
सासनब्रह्मचरियं । ततो एव मग्गो चापि सुभावितो अट्ठङ्गिको
अरियमग्गो पि सम्मदेव भावितो । रोगानमिव सङ्ख्ये ति, यथा^९
बहूहि रोगेहि अभिभूतस्स आतुरस्स रोगानं सङ्ख्ये पीतिसोमनस्समेव
होति, एवं खन्धरोगसङ्ख्ये मरणे मादिसस्स भयं नत्थि ।

१. भावेत्वा—रो० ।

३. इमा—सी०, रो० ।

५. निक्खेपने—रो० ।

७. दुक्खं—रो० ।

२. सब्बसो—सी०, रो० ।

४. गामणी—रो० ।

६. हि—रो० ।

८. सी०, रो० पोत्थके नत्थि ।

निरस्सादा भवा विट्ठा ति, तीहि दुक्खताहि अभिभूता,
एकादसहि अग्गीहि आदित्ता, तयो भवा निरस्सादा, अस्सादरहिता,
मया दिट्ठा । विसं पित्वाव छड्डितं ति, पमादवसेन विसं पिवित्वा
तादिसेन पयोगेन छड्डितं विय मरणे मे भयं नत्थी ति अत्थो ।

मुत्तो आघातना यथा ति, यथा चोरेहि मारणत्थं^१ आघातनं 5
नीतो केनचि उपायेन ततो मुत्तो हट्ठतुट्ठो होति, एवं संसारपारं,
निब्बानं, गतत्ता पारसू चतूहि पि उपादानेहि अनुपादानो, परिञ्चा-
दीनं सोळसन्नं किञ्चानं कतत्ता कतकिञ्चो कामासवादीहि
अनासवो, आयुक्खया आयुक्खयहेतु तुट्ठो सोमनस्सिको होति ।

उत्तमं ति, सेट्ठं । धम्मतं ति, धम्मसभावं । अरहत्ते सिद्धे 10
सिज्जनहेतुं^२ इट्ठादीसु तादिभावं^३ । सब्बलोके ति, सब्बलोकस्मि
पि, दीघायुकसुखबहुलतादिवसेन संयुत्ते पि लोके । अनत्थिको ति,
अनपेक्खो । आदित्ताव घरा मुत्तो ति, यथा कोचि पुरिसो समन्ततो
आदित्ततो पज्जलिततो गेहतो निस्सट्ठो, ततो निस्सरणनिमित्तं न
सोचति, एवं खीणासवो मरणनिमित्तं न सोचति । 15

यदत्थि सङ्गतं किञ्ची ति, यंकिञ्चि इमस्मि लोके अत्थि,
विज्जति, उपलब्धति सङ्गतं, सत्तेहि सङ्खारेहि वा समागमो,
समोधानं । “सङ्गतं” ति पि पाठो, तस्स यंकिञ्चि पच्चयेहि
समच्च^४ सम्भुय्य कतं, पटिच्चसमुप्पन्नं ति अत्थो । भवो वा यत्थ
लब्धती ति, यस्मि सत्तनिकाये यो उपपत्तिभवो^५ लब्धति । सब्बं 20
अनिस्सरं एतं ति, सब्बमेतं इस्सररहितं, न एत्थ केनचि “एवं होतु”
ति इस्सरियं वत्तेतुं सक्का । इति वुत्तं महेसिना ति, “सब्बे धम्मा
अनत्ता” ति एवं वुत्तं महेसिना सम्मासम्बुद्धेन । तस्मा “अनिस्सरं
एतं” ति पजानन्तो मरणस्मि न सोचतीति योजना ।

B. 269

१. मरणत्थं—रो० ।

२. सिज्जनहेतुं—रो० ।

३. तादिसभावं—रो० ।

४. समिच्च—सी०; समेच्च—रो० ।

५. उपपत्ति भावो—रो० ।

R. 16

न गण्हाति भवं किञ्चीति, यो अरियसावको “सब्बे सङ्खारा अनिच्चा” (ध० प० ४३) ति आदिना यथा बुद्धेन भगवता देसितं, तथा तं भवत्तयं विपस्सनापञ्चासहिताय मग्गपञ्चाय पजानाति । सो यथा कोचि पुरिसो सुखकामो दिवसं सन्तत्तं अयोगुळं हत्थेन न
5 गण्हाति, एवं किञ्चि खुद्दकं वा महन्तं वा भवं न गण्हाति, न तत्थ तण्हं करोती ति अत्थो ।

न मे होति “अहोसि” ति, “अतीतमद्धानं अहं ईदिसो अहोसि” ति अत्तदिट्ठिवसेन न मे चित्तप्पवत्ति अत्थि दिट्ठिया सम्मदेव उग्घाटितत्ता, धम्मसभावस्स च सुदिट्ठता । “भविस्स” ति न होति मे
10 ति ततो एव “अनागतमद्धानं अहं एदिसो कथं नु खो भविस्सं भवेय्यं” ति एवं पि मे न होति । सङ्खारा विगमिस्सन्ती^१ ति, एवं पन होति “यथापच्चयं पवत्तमाना सङ्खाराव, न एत्थ कोचि अत्ता वा अत्तनियं वा, ते च खो विगमिस्सन्ति^२, विनस्सिस्सन्ति, खणे खणे भिज्जिस्सन्ती” ति । तत्थ का परिदेवना ति, एवं पस्सन्तस्स
15 मादिसस्स तत्थ सङ्खारगते का नाम परिदेवना ।

सुद्धं ति, केवलं, अत्तसारेन असम्मिस्सं^४ । धम्मसमुप्पादं ति, पच्चयपच्चयुप्पन्नधम्मसमुप्पत्तिं अविज्जादि पच्चयेहि सङ्खारादि-धम्ममत्तप्पवत्ति । सङ्खारसन्तति ति, किलेसकम्मविपाकप्पभेद-सङ्खारपबन्धं । पस्सन्तस्स यथाभूतं ति, सह विपस्सनाय मग्गपञ्चाय
20 याथावतो जानन्तस्स ।

तिणकट्टसमं लोकं ति, यथा अरञ्जे अपरिग्गहे तिणकट्टे केनचि गय्हमाने अपरस्स “मय्हं सन्तकं अयं गण्हाती” ति न होति, एवं सो असाभिकताय^६ तिणकट्टसमं सङ्खारलोकं यदा पञ्चाय पस्सति, सो तत्थ ममत्तं असंविन्दं असंविन्दन्तो अलभन्तो अकरोन्तो ।
25 नत्थि मे ति, “अहु वत सोहं, तं मे नत्थी” ति न सोचति ।

१. भविस्सं ति—सी० ।

२. विभविस्सन्ति—रो० ।

५. गण्हाती—रो० ।

३. विभविस्सन्ती—रो० ।

४. असमिस्सं—रो० ।

६. अस्साभिकताय—रो० ।

उक्कण्ठामि^१ सरीरेना ति, असारकेन अभिनुदेन दुक्खेन
अकतञ्जुना असुचिदुग्गन्धजेगुच्छपटिक्कूलसभावेन इमिना कायेन
उक्कण्ठामि इमं कायं निब्बिन्दन्तो एवं^२ तिट्ठामि । भवेनमिह
अनत्थिको ति, सब्बेनपि भवेन अनत्थिको अमिह, न किञ्चि^३ भवं
पत्थेमि । सोयं भिज्जिस्सति कायो ति, अयं मम कायो इदानी 5
तुम्हाकं पयोगेन अञ्जथा वा अञ्जत्थ भिज्जिस्सति । अञ्जो च न
भविस्सती ति, अञ्जो मय्हं आयति न भविस्सति, पुनब्भवाभावतो ।

B. 270

यं वो किच्चं सरीरेना ति, यं तुम्हाकं इमिना सरीरेन पयोजनं,
तं करोथ यदिच्छथ, इच्छथ चे । न मे तप्पच्चया ति, तं निमित्तं
इमस्स सरीरस्स तुम्हेहि यथिच्छित्तकिच्चस्स करणहेतु । तत्था ति, 10
तेसु करोन्तेसु च अकरोन्तेसु च । वोसो पेमं च हेहिती ति,
यथाक्कमं^४ पटिघो अनुनयो न भविस्सति, अत्तनो भवे अपेक्खाय
सब्बसो पहीनत्ता ति अधिप्पायो । अञ्जपच्चया अञ्जत्थ च
पटिघानुनयेसु असन्तेसु पि तप्पच्चया, “तत्था” ति वचनं
यथाधिगतवसेन^५ वुत्तं । 15

R. 17

तस्सा ति, अधिमुत्तत्थेरस्स । तं वचनं ति, “नत्थि चेतसिकं
दुक्खं” तिआदिकं मरणे भयाभावादिदीपकं, ततो एव अब्भुतं
लोमहंसनं वचनं सुत्वा । माणवा ति, चोरा । चोरा हि
“माणवा” ति वुच्चन्ति “माणवेहि^६ सह गच्छन्ति^६ कतकम्मेहि^७
अकतकम्मेहि पी” (म० नि० २, १३२) तिआदीसु विय । 20

20

किं भदन्ते करित्वाना ति, भन्ते, किं नाम तपोकम्मं कत्वा । को
वा आचरियो कस्स सासनं, ओवादं निस्साय अयं असोकता मरण-
काले सोकाभावो लब्भती ति एतं अत्थं अब्रवुं, पुच्छावसेन कथेसुं,
भासिसु ।

१. उक्कण्ठामि—रो० पोत्थके सब्बत्थ । २. एव—सी० रो० ।

३. कञ्चि—रो० ।

४. यथाक्कमं—रो० ।

५. यथाधिकतवसेन—रो० ।

६-६. माणवेहि पि सम्मागच्छन्ति—सी०, रो० ।

७. कतकम्मेहि पि—सी०, रो० ।

तं सुत्वा थेरो तेसं पटिवचनं देन्तो "सब्बञ्जू" तिआदिमाह ।
 तत्थ सब्बञ्जू ति, परोपदेसेन विना सब्बपकारेण सब्बधम्माव-
 बोधनसमत्थस्स आकङ्क्षापटिवद्ध वुत्तिनो^१ अनावरणआणस्स
 अधिगमेन अतीतादिभेदं सब्बं जानाती ति, सब्बञ्जू । तेनेव समन्त-
 5 चक्खुना सब्बस्स दस्सनतो सब्बदस्सावी । यम्हि^२ अनावरणआणं,
 तदेव सब्बञ्जुतञ्जाणं, नत्थेव असाधारणआणपाळिया^३ विरोधो
 विसयुप्पत्तिमुखेन अञ्जेहि असाधारणभावदस्सनत्थं एकस्सेव आणस्स
 द्विधा वुत्तत्ता^४ । यं पनेत्थ वत्तब्बं, तं इतिवुत्तकवण्णनायं वित्थारतो
 वुत्तमेवा ति तत्थ वुत्तनयेनेव वेदितब्बं ।

B. 271

10 पञ्चन्नं पि मारानं विजयतो जिनो, हीनादिविभागभिन्ने
 सब्बस्मिं सत्तनिकाये अधिमुत्तवुत्तिताय महितिया करुणाय समन्ना-
 गतत्ता महाकारुणिको, दिट्ठधम्मिकसम्परायिकपरमत्थेहि यथारहं
 वेनेय्यानं अनुसासनतो सत्था, ततो एव सब्बलोकस्स किलेसरोगति-
 किञ्चनतो सब्बलोकतिकिञ्छको, सम्मासम्बुद्धो आचरियो ममा ति
 15 योजना ।

खयगामी ति निब्बानगामी ।

एवं थेरेन सत्थु सासनस्स च गुणे पकासिते पटिलद्धसद्धा एकच्चे
 चोरा पब्बजिसु, एकच्चे उपासकत्तं पवेदेसुं । तमत्थं दीपेन्तो
 धम्मसङ्गाहका "सुत्वान चोरा" तिआदिना द्वे गाथा अभासिसु ।

R. 18 20

तत्थ इसिनो ति, अधिसीलसिक्खादीनं एसनट्टेन इसिनो,
 अधिमुत्तत्थेरस्स । निक्खिप्पा ति, पहाय । सत्थानि च आवुधानि च
 ति असिआदिसत्थानि चैव धनुकलापादिआवुधानि च । तम्हा च
 कम्मा ति, ततो चोरकम्मतो ।

ते पब्बजित्वा सुगतस्स सासने ति, ते चोरा सोभनगमनतादीहि
 25 सुगतस्स भगवतो सासने पब्बज्जं उपगन्त्वा । भावनाविसेसाधिगताय

१. आकङ्क्षासत्तपटिवद्धवुत्तितो—सी० । २. यं हि—सी०, रो० ।

३. असाधारण भाव पाळिया—रो० । ४. उद्दिष्टता—सी०, रो० ।

ओदग्यलक्खणाय पीतिया समन्नागमेन उदग्गचित्ता । सुमना ति,
सोमनस्सप्पत्ता । कतिन्धिया ति, भावितिन्धिया । फुंसिस्सु ति,
अग्गमग्गाधिगमेन असङ्खतं निब्बानं अधिगच्छिस्सु ।

अधिमुत्तो किर चोरे निब्बिसेवने कत्वा, ते तत्थेव ठपेत्वा,
मात्तु सन्तिकं गन्त्वा मातरं^१ आपुच्छित्वा पच्चागन्त्वा तेहि सद्धि 5
उपज्झायस्स सन्तिकं गन्त्वा^२ पब्बाजेत्वा उपसम्पदं अकासि । अथ
तेसं कम्मट्ठानं आचिक्खि, ते नचिरस्सेव अरहत्ते पतिट्ठहिस्सु । तेन
वुत्तं^३ “पब्बजित्वा...पे०...असङ्खतं” ति ।

अधिमुत्तत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

२. पारापरियत्थेरगाथावण्णना

समणस्स अहु^१ चिन्ता ति आदिका^४ आयस्मतो पारापरिय-
त्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो 10
तत्थ तत्थ भवे विवट्ठूपनिस्सयं कुसलं उपचिन्तिवा सुगतीसुयेव
संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं अज्जतरस्स ब्राह्मणमहा-
सालस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति । तस्स वयप्पत्तस्स गोत्तवसेन B. 272
पारापरियोत्त्वेव समज्जा अहोसि । सो तयो, वेदे उग्गहेत्वा ब्राह्मण-
सिप्पेसु निप्फत्ति गतो^५ एकदिवसं सत्थु धम्मदेसनाकाले जेतवनविहारं 15
गन्त्वा परिसपरियन्ते निसीदि । सत्था तस्स अज्झासयं ओलोकेत्वा
इन्द्रियभावनामुत्तं देसेसि । सो तं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजि । तं
सुत्तं उग्गहेत्वा तदत्थमनुचिन्तेसि । यथा पन अनुचिन्तेसि, स्वायमत्थो
गाथासु एव आविभविस्सति । सो तथा अनुविचिन्तेन्तो

१-१. रो० पोत्थके नत्थि ।

२. 'ते' रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

३. अहु—रो० ।

४. आदिका (अपरस्स)—रो० ।

५. गन्त्वा—रो० ।

आयतनमुखेन विपस्सनं पट्टपेत्वा नचिरस्सेव अरहत्तं पत्तो ।
अपरभागे अत्तना चिन्तिताकारं पकासेन्तो—

७२६. "समणस्स अहुं^१ चिन्ता, पारापरियस्स भिक्खुनो ।
एककस्स निसिन्नस्स, पविवित्तस्स भायिनो ॥
- R. 19 5 ७२७. किमानुपुब्बं पुरिसो, किं वतं किं समाचारं^२ ।
अत्तनो किच्चकारी'स्स, न च कञ्चि विहेठये ?
७२८. इन्द्रियाणि मनुस्सानं, हिताय अहिताय च ।
अरक्खितानि अहिताय, रक्खितानि हिताय च ॥
७२९. इन्द्रियानेव सारक्खं, इन्द्रियाणि च गोपयं ।
10 अत्तनो किच्चकारी'स्स, न च कञ्चि विहेठये ॥
७३०. चक्खुन्द्रियं चे रूपेसु, गच्छन्तं अनिवारयं ।
अनादीनवदस्सावी, सो दुक्खा न हि मुच्चति ॥
७३१. सोतिन्द्रियं चे सद्देषु, गच्छन्तं अनिवारयं ।
अनादीनवदस्सावी, सो दुक्खा न हि मुच्चति ॥
- 15 ७३२. अनिस्सरणदस्सावी, गन्धे चे पटिसेवति ।
न सो मुच्चति दुक्खम्हा, गन्धेसु अधिमुच्छित्तो ॥
७३३. अम्बिलं मधुरग्गं च, तित्तकग्गमनुस्सरं ।
रसतण्हाय गधितो^३, हृदयं नावबुज्झति ॥
- B. 273 ७३४. सुभान्य'पटिकूलानि^४, फोढुब्बानि अनुस्सरं ।
20 रत्तो रागाधिकरणं, विविधं विन्दते दुखं ॥
७३५. मनं चे'तेहि धम्मेहि, यो न सक्कोति रक्खितुं ।
ततो नं दुक्खमन्वेति, सब्बेहे'तेहि पञ्चहि ॥
७३६. पुब्बलोहितसम्पुण्णं, बहुस्स कुणपस्स च ।
नरवीरकतं वग्गुं, समुग्गमिव चित्तितं ॥

१. अहुं—रो० ।

३. गन्धितो—रो० ।

२. समाचारं—रो० ।

४. अपटिकूलानि—रो० ।

७३७. कटुकं मधुरस्सादं, पियनिबन्धनं दुखं ।
खुरं व मधुना लित्तं, उल्लिहं^१ नावबुज्झति ॥
७३८. इत्थिरूपे इत्थिसरे, फोटुब्बे पि च इत्थिया ।
इत्थिगन्धेसु सारत्तो, विविधं विन्दते दुखं ॥
७३९. इत्थिसोतानि सब्बानि, सन्दन्ति पञ्च पञ्चसु ।
तेसमावरणं कातुं, यो सक्कोति वीरियवा^२ ॥ 5
७४०. सो अत्थवा, सो धम्मट्ठो, सो दक्खो सो विचक्खणो ।
करेय्य रममानो पि, किच्चं धम्मत्थसंहितं ॥
७४१. अथो सीदति सञ्जुत्तं, वज्जे किच्चं निरत्थकं ।
न तं किच्चन्ति मञ्जित्वा, अप्पमत्तो विचक्खणो ॥ 10
७४२. यं च अत्थेन सञ्जुत्तं, या च धम्मगता रति ।
तं समादाय वत्तेथ, सा हि वे उत्तमा रति ॥
७४३. उच्चावचेहु'पायेहि, परेस'मभिजिगीसति ।
हन्त्वा वधित्वा अथ सोचयित्वा,
आलोपति साहसा यो परेसं ॥ 15
७४४. तच्छन्तो आणिया^३ आणिं, निहन्ति बलवा यथा ।
इन्द्रियानि'न्द्रियेहेव, निहन्ति कुसलो तथा ॥ R. 20
७४५. सद्धं वीरियं समाधिं च, सतिपञ्चं च भावयं ।
पञ्च पञ्चहि हन्त्वान, अनीघो याति ब्राह्मणो ॥ B. 274
७४६. सो अत्थवा सो धम्मट्ठो, कत्वा वाक्यानुसासनिं ।
सब्बेन सब्बं बुद्धस्स, सो नरो सुखमेधती" ति— 20

इमा गाथा अभासि ।

तत्थ समणस्सा ति, पब्बजितस्स । अहू ति, अहोसि । चिन्ता
ति, धम्मचिन्ता धम्मविचारणा । पारापरियस्सा ति,

१. उल्लित्तं—रो० ।

२. वीरियवा—रो० ।

३. आनिया—रो० ।

पारापरगोत्तस्स । “पाराचरियस्सा”^१ ति पि पठन्ति । भिक्खुनो ति, संसारे भयं इक्खनसीलस्स । एककस्सा ति, असहायस्स, एतेन कायविवेकं दस्सेति । पविवित्तस्सा ति, पविवेकहेतुना किलेसानं विक्खम्भनेन विवेकं आरद्धस्स, एतेन चित्तविवेकं दस्सेति । तेनाह
 5 “आयिनो” ति । आयिनो^२ ति^३ आयनसीलस्स, योनिसोमनसिकारेसु युत्तस्सा ति अत्थो । सब्बमेतं^४ थेरो अत्तानं परं विय कत्वा वदति ।

“किमानुपुब्बं” ति आदिना तं चिन्तनं दस्सेति । तत्थ पठमगाथार्यं ताव किमानुपुब्बं ति, अनुपुब्बं अनुक्कमो, अनुपुब्बमेव वक्खमानेसु वतसमाचारेसु को अनुक्कमो, केन^५
 10 अनुक्कमेन ते^६ पटिपज्जितब्बा^६ ति अत्थो । पुरिसो किं वतं किं समाचारं ति, अत्थकामो पुरिसो समादियितब्बट्ठेन “वतं” ति लद्धनामं, कीदिसं सीलं समाचारं, समाचरन्तो, अत्तनो किञ्चकारी कत्तब्बकारी अस्स, कच्चि^७ सत्तं न च विहेठये, न बाधेय्या ति अत्थो । अत्तनो किच्चं नाम समणधम्मो, सङ्खेपतो सीलसमाधिपञ्जा,
 15 तं सम्पादेन्तस्स परविहेठनाय लेसो पि नत्थि ताव सति समण-भावस्सेव अभावतो । यथाह भगवा ।

“न हि पब्बजितो परूपधातो, न समणो होति परं विहेठयन्तो”
 (ध० प० ३५) ति ।

एत्थ च वतग्गहणेन वारित्तसीलं गहितं, समाचारग्गहणेन
 20 समाचरितब्बतो चारित्तसीलेन सद्धिं भानविपस्सनादि, तस्मा वारित्तसीलं पधानं । तत्थापि च यस्मा इन्द्रियसंवरं सिद्धे सब्बं सीलं सुरक्खितं, सुगोपितमेव होति, तस्मा इन्द्रियसंवरसीलं ताव दस्सेतु-
 B. 275 कामो इन्द्रियानं अरक्खणे रक्खणे च आदीनवानिसंसे विभावेन्तो
 “इन्द्रियानि मनुस्सानं” ति आदिमाह ।

१. पाराचरियस्सा—सी०, रो० । २-२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. सब्बमेवेतं—सी०, रो० ।

४. येन—रो० ।

५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

६. पटिपज्जितब्बं—रो० ।

७. किञ्चि—रो० ।

तत्थ इन्द्रियानी ति, रक्खितव्वधम्मनिदस्सनं, तस्मा चक्खादीनि
 छ इन्द्रियानी ति वुत्तं होति । मनुस्सानं ति, रक्खणयोग्यपुग्गल-
 निदस्सनं । हिताया ति, अत्थाय । अहिताया ति, अनत्थाय । होन्ती
 ति वचनसेसो । 'कथं पन तानियेव हिताय च अहिताय होन्ती' ?
 ति आह "रक्खितानी" तिआदि । तस्सत्थो—यस्स चक्खादीनि 5
 इन्द्रियानि सत्तिकवाटेन अपिहितानि, तस्स रूपादीसु अभिज्झादि-
 पापधम्मपवत्तिया^१ द्वारभावतो अनत्थाय पिहितानि, तदभावतो
 अत्थाय संवत्तन्ती ति ।

R. 21

इन्द्रियानेव सारक्खं ति, यस्मा इन्द्रियसंवरो परिपुण्णो सील-
 सम्पदं परिपूरेति, सीलसम्पदा परिपुण्णा समाधिसम्पदं परिपूरेति, 10
 समाधिसम्पदा परिपुण्णा पञ्चासम्पदं परिपूरेति, तस्मा इन्द्रिया-
 रक्खा अत्तहितपटिपत्तियाव मूलं ति दस्सेन्तो आह "इन्द्रियानेव
 सारक्खं" ति । सतिपुव्वङ्गमेन आरक्खेन संरक्खन्तो योनिस्सो-
 मनसिकारेण इन्द्रियानि एव ताव सम्मदेव रक्खन्तो, यथा अकुसल-
 चोरा तेहि तेहि द्वारेहि पविसित्वा चित्तसन्ताने कुसलं भण्डं न 15
 विलुम्पन्ति, तथा तानि^२ पिदहन्तो ति अत्थो । सारक्खं ति च
 सं-सद्स्स साभावं कत्वा वुत्तं, 'सारागो' तिआदीसु विय । "संरक्खं"
 ति च पाठो । इन्द्रियानि च गोपयति, तस्सेव परियायवचनं,
 परियायवचने^३ पयोजनं नेत्तिअट्ठकथायं वुत्तनयेनेव वेदितव्वं ।
 "अत्तनो किच्चकारी'स्सा" ति इमिना अत्तहितपटिपत्ति^४ दस्सेति, 20
 "न च कच्च विहेठये" ति इमिना परहितपटिपत्ति, उभयेना पि वा
 अत्तहितपटिपत्तिमेव दस्सेति पराविहेठनस्सा^५ पि अत्तहितपटिपत्ति-
 भावतो^६ । अथ वा पदद्वयेनपि अत्तहितपटिपत्ति दस्सेति पुथुज्जनस्स
 सेक्खस्स च परहितपटिपत्तिया^७ पि अत्तहितपटिपत्तिभावतो^८ ।

१. पापधम्मपवत्तिया—रो० ।

२. ता—सी०, रो० ।

३. 'च' रो० पोत्यके अधिको पाठो ।

४. अत्तहितपटिपत्ति—रो० ।

५. परविहेठनस्सापि—रो० ।

६. अत्तहितपटिपत्तिभावतो—रो० ।

७-७. परहितपटिपत्तिभावतो—रो० ।

एवं रक्खितानि इन्द्रियानि हिताय होन्तीति बोदानपक्खं
सङ्खेपेनेव दस्सेत्वा, अरक्खितानि अहिताय होन्तीति संकिलेसपक्खं
पन विभजित्वा दस्सेन्तो "चक्खुन्द्रियं चे" तिआदिमाह ।

- तत्थ चक्खुन्द्रियं चे रूपेसु, गच्छन्तं अनिवारयं । अनादीनव-
5 दस्सावी ति, यो नीलपीतादिभेदेसु इट्ठानिट्ठेसु रूपायतनेसु गच्छन्तं
यथारूचि पवत्तन्तं चक्खुन्द्रियं अनिवारयं, अनिवारयन्ता? अप्पटि-
वाहन्तो तथापवत्तियं आदीनवदस्सावी न होति चे, दिट्ठधम्मिकं
सम्परायिकं च आदीनवं, दोसं, न पस्सति चे? "गच्छन्तं निवारये
B. 276 अनिस्सरणदस्सावी" ति च पाठो । तत्थ यो "दिट्ठे दिट्ठमत्तं
10 भविस्सती" (सं० नि० ३, ६७) ति वुत्तविधिना दिट्ठमत्ते येव
ठत्वा सतिसम्पजञ्जवसेन रूपायतने पवत्तमानो? तत्थ निस्सरण-
दस्सावी नाम । वुत्तविपरियायेन अनिस्सरणदस्सावी दट्ठब्बो ।
सो दुक्खा न हि मुच्चती ति, सो एवरूपो पुग्गलो वट्टदुक्खतो न
मुच्चतेव । एत्थ च चक्खुन्द्रियस्स अनिवारणं नाम यथा तेन द्वारेन
R. 22 15 अभिज्झादयो पापधम्मा अन्वास्सवेय्युं, तथा पवत्तनं, तं^१ पन^२
अत्थतो^३ सतिसम्पजञ्जवस्स अनुट्ठापनं^४ दट्ठब्बं । सेसिन्द्रियेसुपि एसेव
नयो ।

- अधिमुच्छित्तो ति, अधिमुत्ततण्हाय मुच्छं आपन्नो । अम्बिलं ति,
अम्बिलरसं । मधुरगं ति, मधुररसकोट्टासं । तथा तित्तकगं ।
20 अनुस्सरं ति, अस्सादवसेन तं तं रसं अनुविचिन्तेन्तो । गन्थितो ति,
रसतण्हाय तस्मिं तस्मिं रसे गन्थितो बन्धो । "गन्धितो" ति च
पठन्ति, गेधं आपन्नो ति अत्थो । हृदयं नावबुज्झती ति, "दुक्खस्सन्तं
करिस्सामी" ति पब्बज्जादिक्खणे उप्पन्नं चित्तं न जानाति न

१. तं च अनिवारेन्तो—रो० ।

२. च—रो० ।

३. 'सो' सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको

४. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

पाठो ।

५-५. अत्थतो पन—सी०, रो० ।

६. अनुट्ठापनं—रो० ।

सल्लक्षेति, सासनस्स हृदयं अब्भन्तरं अनवज्जधम्मानं सम्मद्दरस-
तण्हाय गधितो नावबुज्झति न जानाति न पटिपज्जती ति अत्थो ।

सुभानी ति, सुन्दरानि । अप्पटिकूलानी ति, मनोरमानि,
इट्टानि । फोट्टुब्बानी ति, उपादिण्णानुपादिण्णप्पभेदे^१ फस्से । रत्तो
ति, रज्जनसभावेन रागेन रत्तो । रागाधिकरणं ति, रागहेतु । 5
विविधं विन्दते दुखं ति, रागपरिळाहादिवसेन दिट्ठधम्मिकं च
निरयसन्तापादिवसेन अभिसम्परायं^२ च नानप्पकारं दुवखं
पटिलभति ।

मनं चे'तेही ति, मनं च एतेहि रूपारम्मणादीहि धम्मारम्मणप्प-
भेदेहि च । नं ति, पुग्गलं । सब्बेही ति, सब्बेहि पञ्चहिपि । इदं 10
वुत्तं होति—यो पुग्गलो मनं, मनोद्वारं, एतेहि यथावुत्तेहि रूपादीहि
पञ्चहि धम्मेहि धम्मारम्मणप्पभेदतो च । तत्थ पवत्तनकपापकम्म-
निवारणेन रक्खितुं, गोपितुं न सक्कोति, ततो तस्स अरक्खणतो
नं पुग्गलं तंनिमित्तं दुवखं अन्वेति, अनुगच्छति, अनुगच्छन्तं च एतेहि
पञ्चहिपि रूपारम्मणादीहि छट्टारम्मणेन सिद्धिं सब्बेहि पि 15
आरम्मणप्पच्चयभूतेहि^३ अनुगच्छती ति । एत्थ चक्खुन्द्रियं सोतिन्द्रियं
च असम्पत्तग्गाहिभावतो “गच्छन्तं अनिवारयं” ति वुत्तं इतरं B. 277
सम्पत्तग्गाही ति “गन्धे चे पटिसेवती” तिआदिना वुत्तं । तत्थापि
च रसतण्हा च फोट्टुब्बतण्हा च सत्तानं विसेसतो बलवती ति
“रसतण्हाय गधितो^४, फोट्टुब्बानि अनुस्सरन्तो ति” वुत्तं ति 20
दट्टुब्बं ।

एवं अगुत्तद्वारस्स पुग्गलस्स छहि द्वारेहि ब्रसु पि आरम्मणेषु
असंवरनिमित्तं उप्पज्जनकदुवखं दस्सेत्वा स्वायमसंवरो यस्मा
सरीरसभावानवबोधेन होति, तस्मा सरीरसभावं विचिनन्तो
“पुब्बलोहितसम्पुण्णं” तिआदिना गाथाद्वयमाह । तस्सत्थो— 25 R. 23

१. उपादिण्णकानुपादिण्णकाप्पभेदे— २. सम्परायिकं—सी०, रो० ।

सी०, रो० ।

३. ०भूतत्ताग्गाही भावतो गच्छन्तं

४. गन्धितो—रो० ।

अनीवारयं ति वुत्तं—रो० ।

सरीरं नामेतं पुब्बेन लोहितेन च सम्पुण्णं भरितं अञ्जेन च
 पित्तसेम्हादिना बहुना कुणपेन, तयिदं नरवीरेन^१ नरेसु^२ छेकेन
 सिप्पाचरियेन कतं वग्गु मट्ठं लाखापरिकम्मादिना चित्तितं, अन्तो
 पन गूथादिसुचिभरितं समुगं विय ब्रविमत्तमनोहरं बालजनसम्मोहं
 5 दुक्खसभावताय निरयादिदुक्खतापनतो च कटुकं, परिकप्पसम्भवेन^३
 अमूलकेन अस्सादमत्तेन मधुरताय मधुरस्सादं, ततो एव पियभाव-
 निबन्धनेन पियनिबन्धनं, दुस्सहताय अप्पतीतताय च दुखं, ईदिसे
 सरीरे अस्सादलोभेन महादुक्खं पच्चनुभुय्यमानं अनवबुज्झन्तो
 लोको मधुरगिद्धो खुरधारालेहकपुरिसो विय दट्ठब्बो ति ।

- 10 इदानी एते चक्खादीनं गोचरभूता रूपादयो वृत्ता, ते^४ विसेसतो
 पुरिसस्स इत्थिपटिबद्धा कमनीया ति तत्थ संवरो कातब्बो ति
 दस्सेन्तो “इत्थिरूपे” तिआदिमाहु । तत्थ इत्थिरूपे ति, इत्थिया
 चतुसमुट्टानिकरूपायतनसङ्घाते वण्णे । अपि च यो कोचि इत्थिया
 निवत्थस्स अलङ्कारस्स वा गन्धवण्णकादीनं वा पिळ्ळन्धनमालानं
 15 वा कायपटिबद्धो वण्णो पुरिसस्स चक्खुविज्जाणस्स आरम्भणभावाय
 उपकप्पति, सब्बमेतं “इत्थिरूपं” त्वेव वेदितब्बं । इत्थिसरे ति,
 इत्थिया गीतलपितहसितरुदितसद्दे । अपि च इत्थिया निवत्थवत्थस्सपि
 अलङ्कृतअलङ्कारस्सपि इत्थिपयोगनिष्कादिता वेणुवीणासङ्घपणवा-
 दीनं पि सद्दा इध इत्थिसरगगहणेन गहिता ति वेदितब्बा । सब्बोपेसो
 20 पुरिसस्स चित्तं आकड्ढती ति ।

“इत्थिरसे” ति पन पाळिया^५ चतुसमुट्टानिकरसायतनवसेन
 वृत्तं । इत्थिया किंकारपटिस्सावितादिवसेन अस्सवरसो चैव परि-
 भोगरसो च इत्थिरसो ति एकै । यो पन इत्थिया ओट्टमंससम्मक्खित-
 खेळादिरसो, यो च ताय पुरिसस्स दिन्नयागुभत्तादीनं रसो, सब्बोपेसो

- 25 “इत्थिरसो” त्वेव वेदितब्बो ।

B. 278

१-१. नरवीरेसु—सी०, रो० ।

२. परिकम्मसम्भवेन—सी०, रो० ।

३. तेषु—सी०, रो० ।

४. पाळियं—सी०, रो० ।

फोटुब्बे पि च इत्थिया^१ कायसम्फस्सो, इत्थिसरीरारूळ्हानं
वत्थालङ्कारमालादीनं फस्सो “इत्थिफोटुब्बो” त्वेव वेदितब्बो ।
एत्थ च येसं इत्थिरूपे इत्थिसरेति पाळि, तेसं अपि-सद्देन इत्थिरस-
सङ्गहो दट्टब्बो । इत्थिगन्धेसू ति, इत्थिया चतुसमुट्ठानिकगन्धायतनेसु ।
इत्थिया सरीरगन्धो नाम दुग्गन्धो । एकच्चा हि^२ इत्थी अस्सगन्धिनी 5
होति, एकच्चा मेण्डगन्धिनी, एकच्चा सेदगन्धिनी^३, एकच्चा
सोणितगन्धिनी, तथापि तासु अन्धबालो रज्जतेव । चक्कवत्तिनो
पन इत्थिरतनस्स कायतो चन्दनगन्धो वायति मुखतो उप्पलगन्धो
अयं न सब्बासं होती ति, इत्थिया सरीरे आरूळ्हो आगन्तुको
अनुलिम्पनादिगन्धो “इत्थिगन्धो” ति वेदितब्बो । सारत्तो ति, 10
सुट्ठु रत्तो गधितो मुच्छितो, इदं पन^४ पदं^५ “इत्थिरूपे” ति,
आदीसु पि योजेतब्बं । विविधं विन्दते दुखं ति, इत्थिरूपादीसु
सरागनिमित्तं दिट्ठधम्मिकं वधबन्धनादिवसेन सम्परायिकं पञ्चविध-
बन्धनादिवसेन नानप्पकारं दुक्खं पटिलभति ।

R. 24

इत्थिसोतानि सब्बानी ति, इत्थिया रूपादिआरम्मणानि सब्बानि 15
अनवसेसानि पञ्च तण्हासोतानि सन्दन्ति । पञ्चसू ति, पुरिसस्स
पञ्चसु द्वारेसु । तेसं ति, तेसं पञ्चन्नं सोतानं । आवरणं ति, संवरणं,
यथा असंवारो न उप्पज्जति, एवं सतिसम्पज्जं पच्चुपट्टपेत्वा संवरं
पवत्तेतुं यो सक्कोति, सो वीरियवा आरद्धवीरियो अकुसलानं
धम्मानं पहानाय कुसलानं धम्मानं उपसम्पदाया ति अत्थो । 20

एवं रूपादिगोचरे पब्बजितस्स पटिपत्तिं दस्सेत्वा इदानि
गहट्ठस्स दस्सेतुं “सो अत्थवा” तिआदी वुत्तं । तत्थ सो अत्थवा
सो धम्मट्ठो, सो दक्खो सो विचक्खणोति, सो पुग्गलो इमस्मिं लोके
अत्थवा, बुद्धिमा, धम्मे ठितो, धम्मे दक्खो, धम्मे छेको, अनलसो

१. ‘ति’ रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. पेतगन्धिनी—सी०, रो० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. इदं—रो० ।

वा विचक्खणो इति कत्तब्बतासु कुसलो नाम । करेय्य रममानोपि,
 किच्चं धम्मत्थसंहितं ति गेहरतिया रममानो पि धम्मत्थसंहितं
 धम्मतो अत्थतो च अनपेतमेव^१ तं तं^१ कत्तब्बं । अनुप्पत्तानं भोगानं
 उप्पादनं, उप्पत्तानं परिपालनं, परिभोगं च करेय्य, अञ्जमञ्जं,
 5 अविरोधेन, अञ्जमञ्जं, अवाधनेन, तिवग्गत्यं अनुयुज्जेय्या ति
 B. 279 अधिप्पायो । अयं च नयो येसं सम्मापटिपत्तिअविरोधेन तिवग्गत्यस्स
 वसेन वत्तति बिम्बिसारमहाराजादीनं^२ विय, तेसं वसेन वुत्तो ।
 न येसं केसं चि वसेना ति दट्ठब्बं ।

अथो सीदति सञ्जुत्तं ति, यदि इधलोके सुपसंहितं दिट्ठधम्मिकं
 10 अत्थं परिग्गहेत्वा ठितं । वज्जे किच्चं निरत्थकं ति सम्परायिकत्थ-
 रहितं अनत्थुपसंहितं किच्चं सचे पि विस्सज्जेय्य परिच्चजेय्या न तं
 किच्चन्ति मज्झित्वा, अप्पमत्तो विचक्खणो ति, सतिअविप्पवासेन
 अप्पमत्तो विचारणपञ्चासम्भवेन विचक्खणो अनत्थुपसंहितं तं किच्चं
 मया न कातब्बं ति मज्झित्वा विवज्जेय्य ।

15 विवज्जेत्वा पन यं च अत्थेन सञ्जुत्तं, या च धम्मगता रति ।
 R. 25 तं समादाय वत्तेथा ति, यंकिञ्चि दिट्ठधम्मिकसम्परायिकप्पभेदेन
 अत्थेन हितेन संयुत्तं तदुभयहितावहं, या च अधिकुसलधम्मगता
 समथविप्पसनासहिता रति, तदुभयं सम्मा आदियित्वा परिग्गहं
 कत्वा वत्तेय्य । “सब्बं रतिं धम्मरति जिनाती” (ध० प० ५१) ति
 20 वचनतो सा हि एकंसेन उत्तमत्थस्स पापनतो उत्तमा रति नाम ।

यं पन कामरतिसंयुत्तं किच्चं निरत्थकं ति वुत्तं, तस्सा
 अनत्थुपसंहितभावं दस्सेतुं “उच्चावचेही” तिआदि वुत्तं । तत्थ
 उच्चावचेही ति, महन्तेहि चेव खुदकेहि च । उपायेही ति, नयेहि ।
 परेस'मभिजिगीसती ति परेसं सन्तकं आहरितुं इच्छति, परे वा
 25 सब्बथा हापेति, जिनापेति परं हन्त्वा, वधित्वा अथ सोचयित्वा,

आलोपति साहसा यो परेसं । इदं वुत्तं होति—यो पुग्गलो कामहेतु परे हनन्तो, घातेन्तो, सोचेन्तो सन्धिच्छेदसन्धिरुहनपसय्हावहारादीहि नानुपायेहि परेसं सन्तकं हरितुं वायमन्तो साहसाकारं करोति, आलोपति^१, जिगीसति सापतेय्यवसेन परे हापेति, तस्स तं किच्चं कामरतिसन्निस्सितं अनत्थुपसंहितं एकन्तनिहीनं ति । एतेन तप्पटि- 5 पक्खतो धम्मगताय रतिया एकंसतो उत्तमभावयेव विभावेति ।

इदानीं यं “तेसमावरणं कातुं यो सक्कोती” ति इन्द्रियाणं आवरणं वुत्तं, तं उपायेन सह विभावेन्तो “तच्छन्तो आणिया आणि, 10 निहन्ति बलवा यथा” ति आह । यथा बलवा कायबलेन, आणबलेन च समन्नागतो तच्छको रुक्खदण्डगतं आणि नीहरितुकामो ततो बलवति आणि कोटेन्तो ततो नीहरति, तथा कुसलो भिक्खु चक्खादीनि इन्द्रियाणि विपस्सनाबलेन निहन्तुकामो इन्द्रियेहि एव निहन्ति ।

B. 280

कतमेहि पना ति आह ? “सद्धं” ति आदि । तस्सत्थो- अधिमोक्खलक्खणं सद्धं, पग्गहलक्खणं वीरियं, अविकखेपलक्खणं समार्धि, उपट्टानलक्खणं सत्ति, दस्सनलक्खणं पञ्ञं ति इमानि पि^२ 15 विमुत्तिपरिपाचकानि पञ्चिन्द्रियाणि भावेन्तो वड्ढेन्तो एतेहि पञ्चहि इन्द्रियेहि चक्खादीनि पञ्चिन्द्रियाणि अनुनयपटिघादिकिलेसुप्पत्तिया द्वारभावविहुनेन हत्वा अरियमग्गेन तदुपनिस्सये किलेसे समुच्छिन्दित्वा ततो एव अनीघो निदुक्खो ब्राह्मणो अनुपादिसेस- परिनिब्बानमेव याति उपगच्छती ति । 20

सो अत्थवा ति, सो यथावुत्तो ब्राह्मणो उत्तमत्थेन समन्नागतत्ता अत्थवा, तं सम्पापके धम्मे ठितत्ता धम्मट्ठो । सब्बेन सब्बं अनवसेसेन विधिना अनवसेसं बुद्धस्स भगवतो वाक्यभूतं अनुसासनि कत्वा यथानुसिट्ठं पटिपज्जित्वा ठितो, ततो एव सो नरो उत्तमपुरिसो निब्बानसुखं च एधति, ब्रूहेति, वड्ढेती ति । 25

R. 26

एवं थेरेन अत्तनो चिन्तिताकारविभावनावसेन पटिपत्तिया
पकासितत्ता इदमेव चस्स अञ्जाव्याकरणं दट्ठब्बं ।

पारापरियत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

३. तेलकानित्थेरगाथावण्णना

चिररत्तं वता'तापी ति आदिका आयस्मतो तेलकानित्थेरस्स
गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ
5 भवे विवट्ठपनिस्सयं कुसलं उपचिन्तिवा इमस्मिं बुद्धुप्पादे सत्थु
अभिजातितो पुरेतरेयेव सावत्थियं अञ्जतरस्मिं ब्राह्मणकुले
निब्बत्तित्वा तेलकानीति लद्धनामो वयप्पत्तो हेतुसम्पन्नताय कामे
जिगुच्छन्तो घरावासं पहाय परिब्बाजकपब्बज्जं पब्बजित्वा विवट्ठ-
B. 281 ज्झासयो "को सो पारङ्गतो लोके" तिआदिना विमोक्खपरियेसनं
10 चरमानो ते ते समणब्राह्मणे उपसङ्कमित्वा पञ्चं पुच्छति, ते न
सम्पायन्ति । सो^१ तेन अनाराधितचित्तो विचरति । अथ अम्हाकं
भगवति लोके उप्पज्जित्वा पवत्तितवरधम्मचक्के^२ लोकहितं करोन्ते
एकदिवसं सत्थारं उपसङ्कमित्वा धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा
विपस्सनाय कम्मं करोन्तो नचिरस्सेव अरहत्ते पतिट्ठाति^३ । सो
15 एकदिवसं भिक्खूहि सद्धिं निसिन्नो अत्तना अधिगतविसेसं पच्चवेविखत्वा
तदनुसारेण अत्तनो पटिपत्तिं अनुस्सरित्वा तं सब्बं भिक्खूनं
आचिक्खन्तो—

७४७. "चिररत्तं वता'तापी, धम्मं अनुविचिन्तयं ।

समं चित्तस्स नालत्थं, पुच्छं समणब्राह्मणे ॥

20 ७४८. को सो पारङ्गतो लोके, को पत्तो अमतोगधं ?
कस्स धम्मं पटिच्छामि, परमत्थविजाननं ?

१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. पवत्तवर०—सी०, रो० ।

३. पतिट्ठासि—रो० ।

७४९. अन्तोवङ्कगतो आसि, मच्छोव घस'मामिसं ।
बद्धो^१ महिन्दपासेन, वेपचित्यसुरो यथा ॥
७५०. अञ्छामि नं न मुञ्चामि, अस्मा सोकपरिद्ववा ।
को मे बन्धं मुञ्चं लोके, सम्बोधि वेदयिस्सति ?
७५१. समणं ब्राह्मणं वा कं, आदिसन्तं पभङ्गुनं ? 5
कस्स धम्मं पटिच्छामि, जरामच्चुपवाहनं ?
७५२. विचिकिच्छाकङ्खागन्थितं, सारम्भवलसञ्जुतं ।
कोधप्पत्तमनत्थद्धं, अभिजप्पप्पदारणं ॥
७५३. तण्हाधनुसमुट्ठानं, द्वे च पन्नरसायुतं ।
पस्स ओरसिकं बाळं, भेत्वान यदि तिट्ठति ॥ 10
७५४. अनुदिट्ठीनं अप्पहानं, सङ्कप्पपरतेजितं^२ । R. 27
तेन विद्धो पवेधामि, पत्तं व मालुतेरितं ॥
७५५. अज्भत्तं मे समुट्ठाय, खिप्पं पच्चति मामकं ।
छफस्सायतनी कायो, यत्थ सरति सब्बदा ॥
७५६. तं न पस्सामि तेकिच्छं, यो मे'तं सल्लं'मुद्धरे । 15 H. 282
नानारज्जेन सत्थेन, नाञ्जेन विचिकिच्छित्तं ॥
७५७. को मे असत्थो अवणो, सल्लं'मभन्तरपस्सयं ।
अहिंसं सब्बगत्तानि, सल्लं मे उद्धरिस्सति ?
७५८. धम्मप्पति हि सो सेट्ठो, विसदोसप्पवाहुको ।
गम्भीरे पतितस्स मे, थलं पाणिं च दस्सये ॥ 20
७५९. रहदे'हमस्मि ओगाळ्हो, अहारियरजमत्तिके ।
मायाउसूयसारम्भ, थिनमिद्धमपत्थटे ॥
७६०. उद्धच्चमेघथनितं, संयोजनवलाहुकं ।
वाहा वहन्ति कुदिट्ठिं, सङ्कप्पा रागनिस्सिता ॥

७६१. सवन्ति सब्बधि सोता, लता उब्भिज्ज तिट्ठति ।
ते सोते को निवारेय्य, तं लतं को हि छेच्छति ?
७६२. वेलं करोथ भद्दन्ते, सोतानं सन्निवारणं ।
मा ते मनोमयो सोता^१, रुक्खं व सहसा लुवे ॥
- 5 ७६३. एवं मे भयजातस्स, अपारा पारमेसतो ।
ताणो पञ्जावुधो सत्था, इसिसंघनिसेवितो ॥
७६४. सोपानं सुगतं सुद्धं, धम्मसारमयं दळ्हं ।
पादासि वुड्हमानस्स, मा भायी ति च मन्नवि^२ ॥
- 10 ७६५. सतिपट्टानपासादं आरुह्य पच्चवेक्खिसं ।
यं तं पुब्बे अमज्झिस्सं, सक्कायाभिरतं पजं ॥
७६६. यदा च मग्गमद्विख, नावाय अभिरुहन् ।
अनधिट्ठाय अत्तानं, तित्थमद्विखमुत्तमं ॥
७६७. सल्लं अत्तसमुट्ठानं, भवनेत्तिप्पभावितं ।
एतेसं अप्पवत्ताय, देसेसि मग्गमुत्तमं ॥
- B. 283 15 ७६८. दीघरत्तानुसयितं, चिररत्त'मधिट्ठितं^३ ।
बुद्धो मे'पानुदी गन्थं, विसदोसप्पवाहनो" ति—

इमा गाथा अभासि ।

R. 28

- तत्थ चिररत्तं वता ति, चिरकालं वत । आतापी ति, वीरियवा
विमोक्खधम्मपरियेसने आरद्धवीरियो । धम्मं अनुविचिन्तयं ति,
20 "कीदिसो नु, खो, विमोक्खधम्मो, कथं वा अधिगन्तब्बो" ति
विमुत्तिधम्मं अनुविचिन्ततो गवेसन्तो । समं चित्तस्स नालत्थं, पुच्छं
समणब्राह्मणे ति, ते ते नानातित्थिये समणब्राह्मणे विमुत्तिधम्मं
पुच्छन्तो पकतिया अनुपसन्तसभावस्स चित्तस्स समं वूपसमभूतं
वट्टदुक्खविस्सरणं अरियधम्मं नालत्थं नाधिगच्छन्ति अत्थो ।

१. सोतो—रो० ।

२. मन्नवी—रो० ।

३. ०पतिट्ठितं—रो० ।

को सो पारङ्गतो ति, आदि पुच्छिताकारदस्सनं । तत्थ को सो पारङ्गतो लोके ति, इमस्मिं लोके तित्थकारपटिञ्जेसु समणब्राणेसु को नु खो सो संसारस्स पारं निब्बानं उपगतो । को पत्तो अमतोगधं ति, निब्बानपतिट्ठं विमोक्खमग्गं को पत्तो अधिगतो ति अत्थो । कस्स धम्मं पटिच्छामी ति, कस्स समणस्स वा ब्राह्मणस्स वा ओवादधम्मं पटिग्गण्हामि पटिपज्जामि । परमत्थविजाननं ति, परमत्थस्स विजाननं, अविपरीतप्पवत्तिनिवत्तियो पवेदेन्तं ति अत्थो । 5

अन्तोवङ्कगतो आसी ति, वङ्कं वुच्चति दिट्ठिगतं मनोवङ्कभावतो, सब्बेपि वा किलेसा, अन्तो ति पन हृदयवङ्कस्स अन्तो, हृदयबन्धन्तर- गतकिलेसवङ्को वा अहोसी ति अत्थो । मच्छोव घस'मामिसं ति, आमिसं घसन्तो खादन्तो मच्छो विय, गिलबळिसो मच्छो विया ति अधिप्पायो । बद्धो महिन्दपासेन, वेपचित्त्यसुरो यथा ति, महिन्दस्स सक्कस्स पासेन बद्धो यथा वेपचित्ति असुरिन्दो असेरिविहारी महादुक्खप्पत्तो, एवमहं पुब्बे किलेसपासेन बद्धो आसिं, असेरिविहारी महादुक्खप्पत्तो ति अधिप्पायो । 10 15

अञ्छामी ति, आकङ्खामि । नं ति किलेसपासं । न मुञ्चामी ति, न मोचेमि । अस्मा सोकपरिहृवा ति, इमस्मा सोकपरिदेववट्टतो । इदं वुत्तं होति—यथापासेन बद्धो मिगो सूकरो वा मोचनुपायं अजानन्तो परिप्फन्दमानो तं आविञ्छन्तो^२ बन्धनं दळ्हं करोति, एवं अहं पुब्बे किलेसपासेन पटिमुक्को मोचनुपायं अजानन्तो काय- सञ्चेतनादिवसेन परिप्फन्दमानो तं न मोचेसिं, अञ्जदत्थु तं दळ्हं करोन्तो सोकादिना परं किलेसं एव पापुणिति । को मे बन्धं मुञ्चं लोके, सम्बोधि वेदयिस्सतीति, इमस्मिं लोके एतं किलेसबन्धनेन बन्धं मुञ्चन्तो सम्बुज्झति एतेनाति “सम्बोधी” ति लद्धनामं विमोक्खमग्गं को मे वेदयिस्सति आचिक्खिस्सती ति अत्थो । 20 25

B. 284

“बन्धमुञ्चं” तिपि पठन्ति, बन्धा^१, बन्धस्स वा मोचकं सम्बोधि
ति योजना ।

R. 29

आदिसन्तं ति, देसेन्तं । पभङ्गुनं ति पभञ्जनं किलेसानं
विद्धंसनं, पभङ्गुनं वा धम्मप्पवत्ति आदिसन्तं कथेन्तं जराय मच्चुनो
5 च पवाहनं कस्स धम्मं पटिच्छामि । “पटिपज्जामी” ति वा पाठो,
सो एवत्थो । विचिकिच्छाकङ्खागन्थितं ति “अहोसि नु, खो
अहमतीतमद्धानं” (म० नि० १, १२; सं० नि० २, २५) ति आदि-
नयप्पवत्ताय विचिकिच्छाय आसप्पनपरिसप्पनाकारवुत्तिया कङ्खाय
च गन्थितं । सारम्भबलसञ्जुतं ति, करणुत्तरियकरणलक्खणेन
10 बलप्पत्तेन सारम्भेन युतं । कोधप्पत्तमनत्थद्धं ति सब्बत्थ कोधेन
युत्तमनसा थद्धभावं गतं अभिजप्पप्पदारणं^२ । इच्छितालाभादिवसेन हि
तण्हा सत्तानं चित्तं पदालेन्ती विय पवत्तति । दूरे ठितस्सा पि
विज्झनुपायताय तण्हाव धनु समुपतिट्ठति उप्पज्जति एतस्मा ति
तण्हाधनुसमुद्धानं, दिट्ठिसल्लं । तं^३ पन यस्मा वीसतिवत्थुका
15 सक्कायदिट्ठि, दसवत्थुका मिच्छादिट्ठी ति तिसप्पभेदं, तस्मा वुत्तं
“द्वे च पन्नरसायुतं” ति, द्विक्खत्तुं पन्नरसभेदवन्तं ति अत्थो । पस्स
ओरसिकं बाळ्हं, भेत्वान यदि तिट्ठती ति, यं उरसम्बन्धनीयताय
ओरसिकं बाळ्हं बलवतरं भेत्वान हृदयं विनिविज्झित्वा तस्मिं येव
हृदये तिट्ठति, तं पस्सा ति अत्तानमेव आलपति ।

20 अनुदिट्ठीनं अप्पहानं ति, अनुदिट्ठिभूतानं सेसदिट्ठीनं अप्पहान-
कारणं । याव हि सक्कायदिट्ठि सन्तानतो न विगच्छति, ताव
सस्सतदिट्ठिआदीनं अप्पहानमेवा ति । सङ्कप्पपरतेजितं ति, सङ्कप्पेन
मिच्छावितक्केन परे परजने निस्सयलक्खणं पतिपतिते तेजितं
उस्साहितं । तेन विद्धो पवेधामोति, तेन दिट्ठिसल्लेन यथा हृदयं
25 आहच्च तिट्ठति, एवं विद्धो पवेधामि सङ्कप्पामि सस्सतुच्छेदादिवसेन

१. बन्धना—सी० ।

२. ‘ति’ रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

३. ‘न’—रो० ।

इतो चितो च परिवट्टामि । पत्तंव मालुतेरितं ति, मालुतेन वायुना
एरितं वण्टतो मुत्तं दुमपत्तं विय ।

अज्झत्तं मे समुट्ठाया ति, यथा लोके सल्लं नाम बाहिरतो उट्ठाया
अज्झत्तं निम्मथेत्वा बाधति, न एवमिदं । इदं पन अज्झत्तं मे मम
अत्तभावे समुट्ठाया सो अत्तभावसञ्जितो छफस्सायतनकायो यथा 5
खिप्पं सीधं पच्चति, ड्य्हति, यथा किं ? अग्गि विय सनिससयडाहको
तं येव मामकं मम सन्तकं अत्तभावं ड्हन्तो यत्थ उप्पन्नो, तत्थेव
सरति पवत्तति ।

तं न पस्सामि तेकिच्छं ति, तादिसाय तिकिच्छाय नियुत्तताय
तेकिच्छं सल्लकत्तं भिसक्कं तं न पस्सामि । यो मे'तं सल्ल'मुट्ठरेति 10 R. 30
यो भिसक्को एतं' दिट्ठिसल्लं किलेससल्लं च उट्ठरेय्य, उट्ठरन्तो च
नानारज्जेन रज्जुसदिससङ्खाताय एसनिसलाकाय पवेसेत्वान सत्थेन
कन्तित्वा नाञ्जेन मन्तागदप्पयोगेन विचिकिच्छित्तं सल्लं
तिकिच्छित्तुं सक्का ति आहरित्वा योजेतब्बं । विचिकिच्छित्तं ति,
च निदस्सनमत्तमेत । सब्बस्सपि किलेससल्लस्स वसेन अत्थो 15
वेदितब्बो ।

असत्थो ति, सत्थरहितो^१ । अवणो ति, वणेन विना । अब्भन्तर-
पस्सयं ति अब्भन्तरसङ्खातं हृदयं निस्साय ठितं । अहिंसं ति,
अपीळन्तो । "अहिंसा" ति च पाठो, अहिंसाय अपीळनेना ति
अत्थो । अयं हेत्थ सङ्खेपत्थो—को नु खो किञ्चि सत्थं अग्गहेत्वा 20
वणं च अकरोन्तो ततो एव सब्बगत्तानि अबाधेन्तो मम हृदयव्भन्तर-
गतं पीळाजननतो अन्तो तुदनतो अन्तो रुद्धनतो च परमत्थेनेव
सल्लभूतं किलेससल्लं उट्ठरिस्सती ति ।

एवं दसहि गाथाहि पुब्बे अत्तना चिन्तिताकारं दस्सेत्वा पुनपि
तं पकारन्तरेण दस्सेतुं धम्मप्पति हि सो सेट्ठो" तिआदिमाहु । तत्थ 25

१. 'मे' सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको २. सत्थविरहितो—रो० ।
पाठो ।

धम्मप्पती ति धम्मनिमित्तं धम्महेतु । हीति निपातमत्तं । सो सेट्ठो
ति सो पुग्गलो उत्तमो । विसदोसप्पवाहको ति यो मय्हं रागादि-
किलेसस्स पवाहको उच्छिन्नको । गम्भीरे पतितस्स मे, थलं पाणिं च
दस्सये ति को नु खो अतिगम्भीरे संसारमहोघे पतितस्स मय्हं “मा
5 भायी” ति अस्सासेन्तो निब्बानथलं तंसम्पापकं परियमग्गहत्थञ्च
दस्सेय्य ।

B. 286

रहदे'हमस्मि ओगाळ्हो ति महति संसाररहदे अहमस्मि ससीसं?
निमुज्जनवसेन ओतिण्णो अनुपविट्ठो । अहारियरजमत्तिके ति अपनेतुं
असक्कुण्य्यो रागादिरजो मत्तिका कद्दमो एतस्सा ति अहारिय-
10 रजमत्तिको, रहदो । तस्मिं रहदस्मि । “अहारियरजमत्तिके” ति
वा पाठो, अन्तिके ठितरागादीसु दुन्नीहरणीयरगादिरजेति अत्थो ।
सन्तदोसपटिच्छादनलक्खणा माया, परसम्पत्तिअसहनलक्खणा उसूया,
करणुत्तरियकरणलक्खणो सारम्भो, चित्तालसियलक्खणं थिनं,
कायालसियलक्खणं मिद्धं ति इमे पापधम्मा पत्थटा यं रहदं, तस्मिं
15 मायाउसूयसारम्भ थिनमिद्धमपत्थटे, मकारो चेत्थ पदसन्धिकरो
वुत्तो । यथावुत्तेहि इमेहि पापधम्मेहि पत्थटेति अत्थो ।

R. 31

उद्धच्चमेघथनितं, संयोजनवलाहकं ति वचनविपल्लासेन वुत्तं,
भन्तसभावं उद्धच्चं मेघथनितं मेघगज्जितं एतेसं ति उद्धच्चमेघ-
थनिता । दसविधा संयोजना एव वलाहका एतेसं ति संयोजन-
20 वलाहका । वाहा महाउदकवाहसदिसा रागनिस्सिता मिच्छासङ्कप्पा
असुभादीसु ठिता फुद्धिंढु मं वहन्ति अपायसमुद्दमेव उद्दिस्स कड्डन्ती^१
ति अत्थो ।

सवन्ति सब्बधि सोता ति तण्हासोतो, दिट्ठिसोतो, मानसोतो,
अविज्जासोतो, किलेससोतो ति इमे पञ्चपिसोता चक्खुद्वारादीनं वसेन
25 सब्बेसु रूपादीसु आरम्भणेषु सवनतो “रूपतण्हा...पे०....
धम्मतण्हा” (वि० १३२, १७४) तिआदिना सब्बभागेहि वा सवनतो

सम्बधि सवन्ति । लता ति पलिवेठनट्टेन संसिम्बनट्टेन लता विया ति लता, तण्हा । उम्भिज्ज तिट्ठती ति ब्रह्मि द्वारेहि उम्भिज्जित्वा रूपादीसु आरम्भणेषु तिट्ठति । ते सोते ति तण्हादिके सोते मम सन्ताने सन्दन्ते मग्गसेतुबन्धनेन को पुरिसविसेसो निवारेय्य, तं लतं ति तण्हालतं, मग्गसत्थेन को छेच्छति छिन्दिस्सति ।

5

वेलं करोथा ति तेसं सोतानं वेलं सेतुं करोथ सन्निवारणं । भट्ठन्ते ति आलपनाकारदस्सनं । मा ते मनोमयो सोतो ति उदकसोतो ओळारिको, तस्स बालमहाजनेनपि सेतुं कत्वा निवारणं सक्का । अयं पन मनोमयो सोतो सुखुमो दुन्निवारणो, सो यथा उदकसोतो वड्ढन्तो कूले ठितं रुक्खं पातेत्वाव नासेति, एवं तुम्हे अपायतीरे ठिते तत्थ सहसा पातेत्वा अपायसमुद्दं पापेन्तो मा लुबे मा विनासेय्य मा अनयव्यसनं पापेय्या ति अत्थो ।

B. 287

10

एवं अयं थेरो पुरिमत्तभावे परिमदितसङ्खारत्ता जाणपरिपाकं गतत्ता पवत्तिदुक्खं उपधारेन्तो यथा विचिकिच्छादिके संकिलेसधम्मे परिग्गण्हि, तमाकारं दस्सेत्वा इदानि जातसंवेगो किं कुसलगवेसी सत्थु सन्तिकं गतो यं विसेसं अधिमुच्चि^१, तं दस्सेन्तो “एवं मे भयजातस्सा” तिआदिमाह । तत्थ एवं मे^२ भयजातस्सा ति, एवं वुत्तप्पकारेण संसारे जातभयस्स अपारा ओरिमतीरतो सप्पटिभयतो संसारवट्ठतो “कथं नु खो मुञ्चेय्यं” ति पारं निब्बानं एसतो गवेसतो ताणो सदेवकस्स लोकस्स ताणभूतो^३ किलेससमुच्छेदनी पञ्जा आवुधो एतस्सा ति पञ्जावुधो, दिट्ठधम्मिकादिअत्थेन सत्तानं यथारहं अनुसासनतो सत्था, इसिसंघेन अग्गसावकादिअरियपुग्गल-समूहेन निसेवितो पयिरुपासितो इसिसंघनिसेवितो, सोपानं ति देसनाजाणेन सुट्ठु कतत्ता अभिसङ्खतत्ता सुकतं, उपक्किलेसविरहिततो सुद्धं, सद्धापञ्जादिसारभूतं धम्मसारमयं, पटिपक्खेहि अचलनीयतो

15

20

25 R. 32

१. अधिगञ्छि—सी०, रो० ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. तण्हाभूत—रो० ।

दळ्हं, विपस्सनासङ्घातं^१ सोपानं महोवेन वुड्हमानस्स मय्हं सत्था पादासि, ददन्तो च “इमिना ते सोत्थि भविस्सती” ति समस्सासेन्तो मा भायीति च अब्रवि, कथेसि ।

- सतिपट्टानपासादं ति तेन विपस्सनासोपानेन कायानुपस्सनादिना
- 5 लद्धब्बचतुब्बिधसामञ्जफलविसेसेन चतुभूमिसम्पन्नं सतिपट्टानपासादं आरुहित्वा पच्चवेक्खिसं चतुसच्चधम्मं मग्गजाणेन पतिअवेक्खि पटिविज्झि । यं तं पुब्बे अमञ्जिस्सं, सक्कायाभिरतं पजं ति, एवं पटिविद्धसच्चो यं सक्काये “अहं ममा” ति अभिरतं पजं तित्थियजनं तेन परिकप्पितअत्तानं च पुब्बे सारतो अमञ्जिस्सं । यदा च
- 10 मग्गमद्द्विक्ख, नावाय अभिरूहनं ति अरियमग्गनावाय अभिरूहनूपाय-भूतं यदा विपस्सनामग्गं याथावतो उद्विक्ख । ततो पट्टाय तं तित्थियजनं अत्तानं च अनधिट्टाय चित्ते अट्टपेत्वा अग्गहेत्वा तित्थं निब्बानसङ्घातस्स अमतमहापारस्स तित्थभूतं अरियमग्गदस्सनं सब्बेहि मग्गेहि सब्बेहि कुसलधम्मेहि उक्कट्टं अद्विक्ख, याथावतो
- B. 288 15 अपस्सि ति अत्थो ।

- एवं अत्तनो अनुत्तरं मग्गाधिगमं पकासेत्वा इदानीं तस्स देसकं सम्मासम्बुद्धं थोमेन्तो “सल्लं अत्तसमुट्ठानं” ति, आदिमाह । तत्थ सल्लं ति, दिट्ठिमानादिकिलेससल्लं । अत्तसमुट्ठानं ति, “अहं” ति मानट्ठानताय^२ “अत्ता” ति च लद्धनामे अत्तभावे सम्भूतं ।
- 20 भवनेत्तिप्पभावितं ति, भवतण्हासमुट्ठितं भवतण्हासन्निस्सयं । सा हि दिट्ठिमानादीनं सम्भवो । एतेसं अप्पवत्ताया ति, यथावुत्तानं पापधम्मानं अप्पवत्तिया अनुप्पादाय । देसेसि मग्गमुत्तमं ति, उत्तमं सेट्ठं अरियं अट्ठङ्गिकं मग्गं, तदुपायं च विपस्सनामग्गं कथेसि ।

- दीघरत्तानुसयितं ति, अनमतग्गे संसारे चिरकालं सन्ताने अनु^३
- 25 अनु सयितं^१ कारणलाभेन उप्पज्जनारहभावेन थामगतं, ततो च

१. विपस्सनामयं—सी०, रो० ।

२. मानत्थताय—सी०; मानट्ठताय—रो० ।

३-३. अनुसयितं—रो० ।

चिररत्तं अधिट्ठितं सन्तानं अज्झास्य्ह ठितं^१ । गन्थं ति अभिज्झा-
कायगन्थादिं मम सन्ताने गन्थभूतं किलेसविसदोसं पवाहनो बुद्धो
भगवा अत्तनो देसनानुभावेन अपानुदी परिजहापेसि, गन्थेसु हि
अनवसेसतो पहीनेसु अप्पहीनो नाम किलेसो नत्थी ति ।

तेलकानित्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

४. रट्टपालत्थेरगाथावण्णना

पस्स चित्तकतं ति आदिका आयस्मतो रट्टपालत्थेरस्स गाथा । 5 R. 33
का उप्पत्ति ? अयं किर पदुमुत्तरस्स भगवतो उप्पत्तितो पुरेतरमेव
हंसवतीनगरे गहपतिमहासालकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो पितु
अच्चयेन घरावासे पतिट्ठितो रतनकोट्टागारकम्मिकेन दस्सितं
अपरिमाणं कुलवंसानुगतं धनं दिस्वा “इमं एत्तकं धनरासिं मय्हं
पितुअय्यकपय्यकादयो^२ अत्तना^३ सद्धिं गहेत्वा गन्तुं नासक्खिसु^४, 10
मया पन गहेत्वा गन्तुं वट्ठती” ति चिन्तेत्वा कपणद्धिकादीनं
महादानं अदासि । सो अभिज्झालाभिं^५ एकं तापसं उपट्ठहन्तो तेन
देवलोकाधिपच्चे^६ नियोजितो^७ यावजीवं पुञ्जानि कत्वा ततो चुतो
देवलोके^८ निब्बत्तित्वा^९ दिब्बसम्पत्तिं अनुभवन्तो तत्थ यावतायुक्
ठत्वा ततो चुतो मनुस्सलोके भिन्नं रट्ठं सन्धारेतुं समत्थस्स कुलस्स 15
एकपुत्तको हुत्वा निब्बत्ति ।

B. 289

तेन च समयेन पदुमुत्तरो भगवा लोके उप्पज्जित्वा पवत्तितवर-
धम्मचक्को वेनेय्यसत्ते निब्बानमहानगरसङ्घातं खेमन्तभूमिं
सम्पापेसि । अथ सो कुलपुत्तो अनुक्कमेन विज्जुतं पत्तो एकदिवसं

१. थिरं—रो० ।

२. अय्यकपय्यकादयो—सी० ।

३-३. परलोकं गच्छन्ता गेहेत्वा न गता—४. अभिज्झातं—सी०, रो० ।

सी०, रो० ।

५. देवलोकाधिगममग्गे—सी० ।

६. उय्योजितो—सी०, रो० ।

७-७. देवो हुत्वा निब्बति—सी०, रो० ।

उपासकेहि सद्धिं विहारं गन्त्वा^१ सत्थारं धम्मं देसेन्तं दिस्वा
पसन्नचित्तो परिसपरियन्ते निसीदि ।

- तेन खो^२ पन^३ समयेन सत्था एकं भिक्खुं सद्धापब्बजितानं
अग्गट्ठाने ठपेसि, तं दिस्वा सो पसन्नमानसो तदत्थाय चित्तं ठपेत्वा
5 सतसहस्सभिक्खुपरिवुत्तस्स^४ भगवतो महता सक्कारेण सत्ताहं
महादानं पवत्तेत्वा पणिधानं अकासि । सत्था तस्स अनन्तरायेन
इज्झनभावं दिस्वा “अनागतो गोतमस्स नाम सम्मासम्बुद्धस्स सासने
सद्धापब्बजितानं अग्गो^५ भविस्सती” ति व्याकासि । सो सत्थारं
भिक्खुसंघं च वन्दित्वा उट्ठायासना पक्कामि । सो तत्थ यावतायुक्
10 पुञ्जानि कत्वा ततो चवित्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो इतो द्वेनवुत्ते^६
कप्पे फुस्सस्स भगवतो काले सत्थु वेमातिकभातिकेसु तीसु राजपुत्तेसु
सत्थारं उपट्ठहन्तेसु तेसं पुञ्जकिरियाय किच्चं अकासि । एवं तत्थ
तत्थ भवे तं तं बहुं कुसलं उपचिन्तित्वा सुगतीसुयेव संसरन्तो
इमस्मिं बुद्धुप्पादे कुरुरट्ठे थुल्लकोट्टिकनिगमे^७ रट्ठपालसेट्ठिनो गेहे
R. 34 15 निब्बत्ति, तस्स भिन्नं रट्ठं सन्धारेतुं समत्थे कुले निब्बत्तत्ता रट्ठपालो
ति वंसानुगतमेव नामं अहोसि । सो महता परिवारेण वड्ढन्तो
अनुक्कमेन योब्बनपत्तो मातापितृहि पतिरूपेण दारेण संयोजितो^८
महन्ते च^९ यसे पतिट्ठापितो दिब्बसम्पत्तिसदिसं सम्पत्तिं पच्चनुभोति ।
अथ भगवा कुरुरट्ठे जनपदचारिकं चरन्तो थुल्लकोट्टिकं^६ अनुपापुणि ।
20 तं सुत्वा^{१०} रट्ठपालो कुलपुत्तो सत्थारं उपसङ्कमित्वा सत्थु^{११} सन्तिके^{११}
धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजितुकामो^{१२} सत्ताहं भत्तच्छेदं कत्वा
किच्छेन कसिरेण मातापितरो अनुजानापेत्वा सत्थारं उपसङ्कमित्वा

१. गतो—सी०, रो० ।

२-२. च—सी०, रो० ।

३. ०भिक्खु परिवारस्स—रो० ।

४. अग्गे—रो० ।

५. दानवुत्ते—सी०, रो० ।

६. थुल्लकोट्टितनिगमे—सी० ।

७. संयोजित्वा—सी०, रो० ।

८. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

९. थुल्लकोट्टितं—सी० ।

१०. दिस्वा—रो० ।

११-११. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

१२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

पब्बज्जं^१ याचित्वा^२ सत्थु आणत्तिया^३ अञ्चतरस्स थेरस्स सन्तिके
पब्बजित्वा योनिसोमनसिकारेन कम्मं करोन्तो विपस्सनं वड्ढेत्वा
अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“पदुमुत्तरस्स भगवतो, लोकजेट्टस्स तादिनो ।
वरनागो मया दिन्नो, ईसादन्तो उरुळ्ळह्वा ॥
सेतच्छत्तो पसोभितो^४; सकप्पनो^५ सहत्थिपो ।
अग्घापेत्वान तं सब्बं, संघारामं अकारयि ॥
चतुपञ्चाससहस्सानि, पासादे कारयि अहं ।
महोघदानं^६ करित्वान, निग्यादेसि^६ महेसिनो ॥
अनुमोदि महावीरो, सयम्भू अग्गपुग्गलो ।
सब्बे जने हासयन्तो, देसेसि अमतं पदं ॥
तं मे बुद्धो वियाकासि, जलजुत्तरनामको ।
भिक्षुसंघे निसीदित्वा, इमा गाथा अभासथ ॥
चतुपञ्चाससहस्सानि, पासादे कारयी अयं ।
कथयिस्सामि विपाकं, सुणोथ मम भासतो ॥
अट्टारससहस्सानि, कूटागारा भविस्सरे ।
व्यम्हुत्तमम्हि निब्बत्ता, सब्बसोण्णमया च ते ॥
पञ्चासक्खत्तुं देविन्दो, देवरज्जं करिस्सति ।
अट्टपञ्चासक्खत्तुं च, चक्कवत्ती भविस्सति ॥
कप्पसतसहस्सम्हि, ओक्काककुलसम्भवो ।
गोतमो नाम गोत्तेन, सत्था लोके भविस्सति ॥
देवलोका चवित्वान, सुक्कमूलेन चोदितो ।
अड्ढे कुले महाभोगे, निब्बत्तिस्सति तावदे ॥
सो पच्छा पब्बजित्वान, सुक्कमूलेन चोदितो ।
रट्टपालो ति नामेन, हेस्सति सत्थु सावको ॥

B. 290

5

10

15

20

25

१-१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. आणाय—सी०, रो० ।

३. यो पधिको—सी० ।

४. सिद्धप्पनो—सी० ।

५. महग्घं च—सी० ।

६. निग्यातेसि—सी० ।

P. 291 5

पधानपहिततो सो, उपसन्तो निरूपधि ।
 सब्बासवे परिञ्जाय, निब्बायिस्सति'नासवो ॥
 उट्ठाय अभिनिक्खम्म, जहिता^१ भोगसम्पदा^२ ।
 खेळपिण्डेव भोगमिह, पेमं मय्हं न विज्जति ॥
 वीरियं मे धुरधोरय्हं, योगक्खेमाधिवाहनं ।
 धारेमि अन्तिमं देहं, सम्मासम्बुद्धसासने ॥
 पटिसम्भदा चतस्सो, विमोक्खापि च अट्ठिमे ।
 छल्लभिञ्जा सच्छिकता, कतं बुद्धस्स सासनं''

(अप० १, ७३-७४) ति ॥

- 10 अरहत्तं पन पत्वा सत्थारं अनुजानापेत्वा मातापितरो पस्सितुं
 थुल्लकोट्टिकं गन्त्वा तत्थ सपदानं पिण्डाय चरन्तो^३ पितु निवेसने
 आभिदोसिकं^४ कुम्मासं लभित्वा तं^५ अमतं विय परिभुञ्जन्तो^६
 पितरा निमन्तितो स्वातनाय अधिवासेत्वा दुतियदिवसे पितु निवेसने
 पिण्डपातं परिभुञ्जित्वा अलङ्कृतपटियत्ते इत्थागारजने उपगन्त्वा
 15 "कीदिसा नाम ता, अय्यपुत्त, अच्छरायो, यासं त्वं हेतु ब्रह्मचारियं
 चरसी" (म० नि० २, २८८) तिआदीनि वत्वा पलोभनकम्मं^७
 कातुं^८ आरद्धे तस्स अधिप्पायं परिवत्तेत्वा^९ अनिच्चतादिपटिसंयुत्तं
 धम्मं कथेन्तो—

७६९. "पस्स चित्तकतं^{१०} बिम्बं, अरुकायं समुस्सितं ।
 20 आतुरं बहुसङ्कप्पं, यस्स नत्थि धुवं ठिति ॥

७७०. पस्स चित्तकतं^{१०} रूपं, मणिना कुण्डलेन च ।
 अट्ठि तचेन ओनद्धं, सह वत्थेहि सोभति ॥

१. जहित्वा—सी० ।

२. भोगसम्पदं—सी० ।

३. चरित्वा—सी०, रो० ।

४. अभिदोसिकं—रो० ।

५. सी० पोत्थके नत्थि ।

६. भुञ्जन्तो—सी०, रो० ।

७. पलोभनीयकम्मं—सी०, रो० ।

८. कतुं—रो० ।

९. परिवत्तेन्तो—रो० ।

१०-१०. चित्तीकतं—सी० ।

७७१. अलत्तककता पादा, मुखं चुण्णकमक्खितं ।

अलं बालस्स मोहाय, नो च पारगवेसिनो ॥

७७२. अट्टापदकता केसा, नेत्ता अञ्जनमक्खिता ।

अलं बालस्स मोहाय, नो च पारगवेसिनो ॥

७७३. अञ्जनीव नवा चित्ता, पूतिकायो अलङ्कतो ।

अलं बालस्स मोहाय, नो च पारगवेसिनो ॥

5

७७४. ओदहि मिगवो पासं, नासदा^१ वागुरं मिगो ।

भुत्वा निवापं गच्छाम, कन्दन्ते मिगबन्धके ॥

R. 35

७७५. छिन्नो^२ पासो^२ मिगवस्स, नासदा वागुरं मिगो ।

भुत्वा निवापं गच्छाम, सोचन्ते मिगलुद्दे^३ ति—

B. 292

10

इमा गाथा अभासि ।

तत्थ चित्तकतं ति, चित्तं कतं चित्तकतं, वत्थाभरणमालादीहि विचित्तं कतं ति अत्थो । बिम्बं ति, दीघादिभावेन युत्तट्टानेसु दीघादीहि अङ्गपच्चङ्गेहि मण्डितं अत्तभावं । अरुकायं ति, नवन्नं वणमुखानं लोमकूपानं च वसेन विस्सन्दमानअसुचिं, सब्बसो च अरुभूतं वणभूतं अल्लनं वा कायं । समुस्सितं ति, तीहि अट्टिसतेहि समुस्सितं । आतुरं ति, सब्बकालं इरियापथन्तरादीहि परिहरितब्बताय निच्चं गिलानं । बहुसङ्कप्पं ति, बालजनेन अभूतं आरोपेत्वा बहुधा सङ्कप्पितब्बं । यस्स नत्थि धुवं ठित्ती ति, यस्स कायस्स धुवभावो ठित्तिसभावो नत्थि, एकंसतो भेदनविकिरणविद्धंसनधम्मोयेव । तं पस्सा ति, समीपे ठितं जनं, अत्तानमेव वा सन्धाय वदति ।

15

20

रूपं ति, सरीरं । सरीरं पि हि “अट्ठि च पटिच्च न्हारं च पटिच्च मंसं च पटिच्च चम्मं च पटिच्च आकासो परिवारितो ‘रूपं’ त्वेव सङ्गं गच्छती” (म० नि० १, २४०) तिआदीसु रूपं ति वुच्चति ।

१. नासादा—रो० ।

२-२. छिन्नापासा—रो० ।

३. ‘चित्तीकतं’ सी० पोत्थके सब्बत्थ ।

मणिना कुण्डलेन चा ति, सीसूपगादिआभरणगतेन मणिना कुण्डलेन चित्तकतं । अट्टि तचेन ओनद्धं ति अल्लचम्मेन परियोनद्धं अतिरेकतिसतपभेदं^१ अट्टि पस्सा ति योजना । कुण्डलेन च ति च-सद्देन सेसाभरणालङ्कारे सङ्गण्हा ति । सह वत्थेहि सोभती ति,
 5 तयिदं रूपं मणिना चित्तकतं पि वत्थेहि पटिच्छादितमेव सोभति, न अपटिच्छादितं ति अत्थो । ये पन "अट्टितचेना" ति पठन्ति, तेसं अट्टितचेन ओनद्धं सोभति, ओनद्धत्ता अट्टितचेना ति अत्थो ।

अलक्तकता ति, अलक्तकेन कतरञ्जना लाखाय संरञ्जिता । पादा ति, चरणा । मुखं चुण्णकमक्खितं ति मुखं चुण्णकेन मक्खितं,
 10 यं मण्डनमनुयुत्ता सासपकक्केन मुखपीळकादीनि हरित्वा लोणमत्तिकाय दुट्टलोहितं हरित्वा मुखचुण्णकविलेपनं करोन्ति, तं सन्धाय^२ वुत्तं । अलं ति^३, बालस्स अन्धपुथुज्जनस्स नो च पार-
 R. 36 गवेसिनो वट्टाभिरतस्स मोहाय सम्मोहनाय समत्थं तस्स चित्तं मोहेतुं परियत्तं, पारगवेसिनो पन विवट्टाभिरतस्स नो^४ अलं न परियत्तं ।

B. 293 15 अट्टापदकता ति, अट्टपदाकारेण कता सञ्चित्ता पुरिमभागे केसे कप्पेत्वा नलाटस्स पटिच्छादनवसेन कता केसरचना अट्टपदं नाम, य "अलकं" तिपि वुच्चति । नेत्ता अञ्जनमक्खिता ति, उभो पि नयनानि अन्तो द्वीसु अन्तेसु च यथा अञ्जनच्छाया दिस्सति, एवं अञ्जितञ्जनानि ।

20 अञ्जनीव नवा चित्ता, पूतिकायो अलङ्कृतो ति, यथा अञ्जनी अञ्जननाळिका नवा अभिनवा मालाकम्ममकरदन्तादिवसेन चित्ता वहि मट्टा उज्जला दस्सनीया, अन्तो पन न दस्सनीया होति, एवमेव^५ तासं^६ कायो न्हानब्भञ्जनवत्थालङ्कारेहि अलङ्कृतो वहि उज्जलो, अन्तो पन पूति नानप्पकारअसुचीहि भरितो तिद्वती ति
 25 अत्थो ।

१. अतिरेकतिसतभेदं—सी० ।

२. 'एतं' रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

३. रो० पोत्थके नत्थि ।

४. नेव—सी०, रो० ।

५-५. एवमेतासं—सी०, रो० ।

ओदही ति, ओडुसि । मिगवो ति, मिगलुद्को । पासं ति,
दण्डवागुरं । नासदा ति, न संघट्टेसि । वागुरं ति पासं । निवापं
ति, मिगानं खादनत्थाय खित्तं तिणादिघासं । उपमा खो अयं थेरेन
कता अत्थस्स विञ्जापनाय । अयं हेत्थ अत्थो यथा मिगानं
मारणत्थाय दण्डवागुरं ओडुत्वा तत्थ^१ निवापं विकिरिय मिगलुद्के^२ 5
निलीने ठिते^३ तत्थेको जवपरक्कमसम्पन्नो छेको मिगो पासं अफुसन्तो
एव यथासुखं निवापं खादित्वा “वञ्चेसि वत मिगो” ति मिगलुद्के
विरवन्ते एव गच्छति । अपरो मिगो बलवा छेको जवसम्पन्नोव^४
तत्थ गन्त्वा निवापं खादित्वा तत्थ तत्थ पासं छिन्दित्वा “वञ्चेसि
वत मिगो, पासो छित्तो” ति मिगलुद्के सोचन्ते एव गच्छति, एवं 10
मयं पि पुब्बे पुथुज्जनकाले मातापितूहि आसज्जनत्थाय निय्यादिते
भोगे भुञ्जित्वा तत्थ तत्थ असज्जमाना निक्खन्ता, इदानीं पन
सब्बसो छिन्नकिलेसा अपासा हुत्वा ठिता, तेहि दिन्नभोजनं भुञ्जित्वा
तेसु सोचन्तेसु एव गच्छामा ति ।

एवं थेरो मिगलुद्कं विय मातापितरो, हिरञ्जसुवर्णं इत्थागारं 15
च वागुरजालं विय, अत्तना पुब्बे भुत्तभोगे च इदानीं भुत्तभोजनं^५
च निवापतिणं विय, अत्तानं महामिगं विय च कत्वा दस्सेति । इमा
गाथा वत्वा वेहासं अब्भुगन्त्वा रञ्जो कोरव्यस्स मिगाजिनउय्याने
मङ्गलसिलापट्टे निसीदि । थेरस्स किर पिता सत्तसु द्वारकोट्टकेसु^६
अगगळं दापेत्वा मल्ले^६ आणापेसि “निक्खमितुं मा देथ, कासायानि 20 B. 294
अपनेत्वा सेतकानि निवासेथा” ति, तस्मा थेरो आकासेन अगमासि ।
अथ राजा कोरव्यो थेरस्स तत्थ निसिन्नभावं सुत्वा तं उपसङ्कमित्वा
सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा “इध भो, रट्टपाल पब्बजन्तो
व्याधिपारिजुञ्जं^७ वा जराभोगजातिपारिजुञ्जं^७ वा पत्तो पब्बजति ।

१. यत्थ—रो० ।

२. जवसम्पन्नो—सी०, रो० ।

३. द्वारट्टानेसु—रो० ।

४. जरापारिजुञ्जं वा व्याधि-

भोगजातिपारिजुञ्जं—रो० ।

५-२. मिगलुद्को निलीनो ठितो—सी०, रो० ।

६. भुत्तभोगे—सी०, रो० ।

७. पुरिसे—सी०, रो० ।

त्वं पन किञ्चिपि पारिजुञ्जं अनुपगतो एव कस्मा पब्बजितो" ति
 पुच्छि । अथस्स थेरो "उपनिद्यति लोको अद्भुवो, अताणो लोको
 अनभिस्सरो, अस्सको लोको सब्बं पहाय गमनीयं ऊनो लोको
 अतित्तो तण्हादासो" (म० नि० २, २९३) ति इमेसं चतुन्नं धम्मुद्दे-
 5 सानं अत्तानं विवित्तभावं कथेत्वा तस्सा देसनाय अनुगीति
 कथेन्तो—

७७६. "पस्सामि लोके सधने मनुस्से,
 लद्धान चित्तं न ददन्ति मोहा ।
 लुद्धा धनं सन्निचयं करोन्ति,
 10 भिय्योव कामे अभिपत्थयन्ति ॥

७७७. राजा पसय्हप्पथवि विजेत्वा,
 ससागरन्तं महिमावसन्तो ।
 ओरं समुद्दस्स अतित्तरूपो,
 पारं समुद्दस्सपि पत्थयेथ ॥

15 ७७८. राजा च अञ्जे च बहू मनुस्सा,
 अवीततण्हा मरणं उपेन्ति ।
 ऊनाव हुत्वान जहन्ति देहं,
 कामेहि लोकम्हि न ह'त्थि तित्ति ॥

20 ७७९. कन्दन्ति नं आती पकिरिय केसे,
 'अहो वता नो अमरा' ति चाहु ।
 वत्थेन नं पारुतं नीहरित्वा,
 चित्तं समोधाय ततो डहन्ति ॥

B. 295 ७८०. सो डय्हति सूलेहि तुज्जमानो,
 एकेन वत्थेन पहाय भोगे ।
 25 न मीयमानस्स भवन्ति ताणा,
 आती च मित्ता अथ वा सहाया ॥

७८१. दायादका तस्स धनं हरन्ति,
सत्तो पन गच्छति येनकम्मं ।
न मीयमानं धनमन्वेति किञ्चि,
पुत्ता च दारा च धनं च रट्टं ॥

७८२. न दीघमायुं लभते धनेन,
न चापि वित्तेन जरं विहन्ति ।
अप्पं हिद जीवितमाहु धीरा,
असस्सतं विप्परिणामधम्मं ॥

5 R. 38

७८३. अड्ढा दलिद्दा च फुसन्ति फस्सं,
बालो च धीरो च तथेव फुट्ठो ।
बालो हि बाल्या वधितोव सेति,
धीरो च नो वेधति फस्सफुट्ठो ॥

10

७८४. तस्मा हि पञ्चाव धनेन सेय्या,
याय वोसान'मिधा'धिगच्छति ।
अव्योसितत्ता हि भवाभवेसु,
पापानि कम्मानि करोति मोहा ॥

15

७८५. उपेति गब्भं च परं च लोकं,
संसारमापज्ज परम्पराय ।
तस्स'प्पपञ्चो अभिसद्दहन्तो,
उपेति गब्भं च परं च लोकं ॥

20

७८६. चोरो यथा सन्धिमुखे गहीतो,
सकम्मुना हज्जति पापधम्मो^१ ।
एवं पजा पेच्च^२ परमिह लोके,
सकम्मुना हज्जति पापधम्मो ॥

B. 296

७८७. कामा हि चित्रा मधुरा मनोरमा,
विरूपरूपेन मथेन्ति चित्तं ।
आदीनवं कामगुणेषु दिस्वा,
तस्मा अहं पब्बजितोमिह राज ॥

5 ७८८. दुमप्फलानीव पतन्ति माणवा,
दहरा च वुड्ढा च सरीरभेदा ।
एतं पि दिस्वा पब्बजितोमिह राज,
अपण्णकं सामञ्जमेव सेय्यो ॥

10 ७८९. सद्धायाहं पब्बजितो, उपेतो जिनसासने ।
अवञ्ज्जा मय्हं पब्बज्जा, अनणो भुञ्जामि भोजनं ॥

७९०. कामे आदित्ततो दिस्वा, जातरूपानि सत्थतो ।
गम्भवोक्कन्तितो दुक्खं, निरयेसु महब्भयं ॥

R. 39 ७९१, एतमादीनवं अत्वा, संवेगं अलभिं तदा ।
सोहं विद्धो तदा सन्तो, सम्पत्तो आसवक्खयं ॥

15 ७९२. परिचिण्णो मया सत्था, कतं बुद्धस्स सासनं ।
ओहितो गरुको भारो, भवनेत्ति समूहता ॥

७९३. यस्स'त्थाय पब्बजितो, अगारस्मान्गारियं ।
सो मे अत्थो अनुप्पत्तो, सब्बसंयोजनक्खयो' ति—

इमा गाथा अवोच' ।

20 तत्थ पस्सामि लोकेति, अहं, महाराज, इमस्मिं लोके सधने
धनसम्पन्ने अड्ढे मनुस्से पस्सामि, ते पन लद्धान वित्तं धनं लभित्वा
भोगसम्पत्तियं ठिता समणब्राह्मणादीसु कस्सचि किञ्चपि न ददन्ति ।
कस्मा ? मोहा कम्मस्सकतापञ्चाय अभावतो । लुद्धा लोभाभिभूता
यथालद्धं धनं सन्निचयं सब्बसो निचेतब्बं निधेतब्बं करोन्ति ।
25 भिय्योव यथाधिगतकामतो उपरि कामे कामगुणे "तथाहं एदिसे च

भोगे पटिलभेय्यं" ति अभिपत्थयन्ति पच्चासीसन्ति तज्जं च वायामं करोन्ति ।

B. 297

भिय्यो कामपत्थनाय उदाहरणं दस्सेन्तो "राजा" तिआदिमाह । तत्थ पसय्हप्पथोवि विजेत्वा ति, अत्तनो वंसानुगतं पथवि बलक्कारेण अभिविजिय । आवसन्तो ति, पसासेन्तो । ओरं समुद्दस्सा ति, अनवसेसं समुद्दस्स ओरभागं लभित्वा पि तेन अतित्तरूपो पारं समुद्दस्स दीपन्तरं पि पत्थयेय्य ।

5

अवीततण्हा ति, अविगततण्हा । ऊनावा ति, अपरिपुण्णमनोरथाव । कामेहि लोकस्मिह न ह'त्थि तित्ती ति, तण्हाविपन्नानं इमस्मिं लोके वत्थुकामेहि^१ तित्ति नाम नत्थि ।

10

कन्दन्ति नं ति, मतपुरिसं उद्दिस्स तस्स गुणे कित्तेन्ता कन्दनं करोन्ति । अहो वता नो अमरा ति चाह ति, अहो वत अम्हाकं आती अमरा सियुं ति च कथेन्ति, गाथासुखत्थं हेत्थ वता-इति दीघं कत्वा वुत्तं ।

सो ड्य्हति सूलेहि तुज्जमानोति, सो मतसत्तो छवडाहकेहि सम्मा भापेतुं सूलेहि तुज्जमानो । ताणा ति, परित्ताणकरा ।

15

येनकम्मं ति, यथाकम्मं । धनं ति धनायितब्बं यंकिञ्चि वत्थु । पुन धनं ति, हिरञ्जसुवण्णं सन्धाय वदति ।

"न दीघमायुं" ति, आदिना कामगुणस्स जराय च पटिकाराभावं वत्वा पुन तस्स एकन्तिकभावं दस्सेतुं "अप्पं ही" तिआदी वुत्तं ।

20

फुसन्ती ति, अनिट्ठफस्सं फुसन्ति पापुणन्ति, तत्थ अड्ढदलिद्धता अकारणं ति दस्सेति । फस्सं बालो च धीरो च तथेव फुट्ठो ति, यथा बालो इट्ठानिट्ठसम्फस्सं फुट्ठो, तथेव धीरो इट्ठानिट्ठफस्सं फुट्ठो होति, न एत्थ बालपण्डितानं कोचि विसेसो । अयं पन विसेसो, बालो हि बाल्या वधितोव सेतो ति, बालपुग्गलो केनचि दुक्खधम्मेन फुट्ठो

R. 40

25

सोचन्तो किलमन्तो उरत्ताळि कन्दन्तो बालभावेन वधितो पीळितोव
हुत्वा सेति सयति । इतो चित्तो च आवट्टन्तो विवट्टन्तो विरोधेन्तो
वेधति फस्सफुट्टो ति, धीरो पन पण्डितो दुक्खसम्फस्सेन सम्फुट्टो न
वेधति कम्पनमत्तं पि तस्स न होतीति ।

B. 298 5

तस्मा ति, यस्मा बालपण्डितानं लोकधम्मे एदिसी पवत्ति,
तस्मा हि पञ्जाव धनेन सेय्यो, याय वोसान'मिधा' मिगच्छती ति,
पञ्जाव धनतो पासंसतरा, याय पञ्जाय वोसानं भवस्स परियो-
सानभूतं निब्बानं अधिगच्छति । अब्बोसितत्ता ही ति, अनधिगत-
निट्टत्ता । भवाभवेसु ति, महन्तामहन्तेसु भवेसु ।

10

उपेति गब्भं च परं च लोकं, संसारमापज्ज परम्परायाति, यो
पापानि कत्वा अपरापरं संसरणमापज्जित्वा उपेति गब्भं च परं च
लोकं गब्भसेय्याय परलोकुप्पत्तिया च न मुच्चति, तस्स पापकम्म-
कारिनो पुग्गलस्स किरियं अभिसद्दहन्तो "अत्ता च मे होती" ति
पत्तियायन्तो अब्बोपि अप्पपञ्जो बालो यथा^१ पटिपज्जित्वा उपेति

15 गब्भं च परं च लोकं, न ततो परिमुच्चति ।

चोरो यथाति, यथा चोरो पापधम्मो घरसन्धि छिन्दन्तो
सन्धिमुखे आरक्खकपुरिसेहि गहितो सकम्मुना तेन अत्तनो
सन्धिच्छेदकम्मुना कारणभूतेन कसादीहि ताळनादिवसेन हज्जति
राजपुरिसेहि बाधिय्यति बज्झति च । एवं पजा ति, एवमयं
20 सत्तलोको इध पापानि करित्वा पेच्च^२ पत्वा तेन कम्मुना परम्हि
लोके निरयादीसु हज्झति, पञ्चविधबन्धनकम्मकारणादिवसेन^३
बाधिय्यति ।

एवमेताहि एकादसहि गाथाहि यथारहं चत्तारो धम्मूद्देसे
पकासेत्वा इदानि कामेसु संसारे च आदीनवं दिस्वा सद्धाय अत्तनो

१. तथा—रो० ।

२. पच्च—सी० ।

३. पञ्चविधबन्धनकम्मकारणा-

दिवसेन—रो० ।

पब्बजितभावं पब्बजितकिच्चस्स च मत्थकप्पत्ति विभावेन्तो “कामा
ही” तिआदिमाहु । तत्थ कामा ति, वत्थुकामा मनापिया रूपादयो
धम्मा, किलेसकामा सब्बेपि रागप्पभेदा । इध पन वत्थुकामा
वेदितब्बा । ते हि रूपादिवसेन अनेकप्पकारताय चित्रा । लोकस्साद-
वसेन इट्ठाकारताय मधुरा । बालपुथुज्जनानं मनं रमेन्तोति मनोरमा । 5 R. 41
विरूपरूपेणा ति विविधरूपेन, अनेकविधसभावेनाति अत्थो । ते हि
रूपादिवसेन चित्रा, नीलादिवसेन विविधरूपा । एवं तेन विरूपरूपेन
तथा तथा अस्सादं दस्सेत्वा मथेन्ति चित्तं पब्बज्जाय अभिरमितुं
न देन्तीति इमिना अप्पस्सादबहुदुक्खतादिना आदीनवं कामगुणेषु
दिस्वा तस्मा तंनिमित्तं अहं पब्बजितो अम्हि । दुमप्फलानि पक्ककाले 10 B. 299
अपरिपक्ककाले च यत्थ कत्थचि परूपक्कमतो सरसतो वा पतन्ति,
एवं सत्ता दहुरा च वुड्ढा च सरीरस्स भेदा पतन्तियेव । एतं पि
दिस्वाति एवं^१ अनिच्चतं पि पज्जाचक्खुना दिस्वा, न केवलं
अप्पस्सादतादिताय आदीनवमेवा ति अधिप्पायो । अपण्णकं ति
अविरद्धनकं सामज्जमेव समणभावोव सेय्यो उत्तरितरो । 15

सद्धायाति, कम्मं कम्मफलं बुद्धसुबुद्धतं धम्मसुधम्मतं संघसुप्पटि-
पत्ति च सद्दहित्वा । उपेतो जिनसासनेति, सत्थु सासने सम्मापटिपत्ति
उपगतो । अवज्झा^२ मय्हं पब्बज्जा अरहत्तस्स अधिगतत्ता । ततो
एव अनणो भुज्जामि भोजनं निक्किलेसवसेन सामिभावतो सामि-
परिभोगेन परिभुज्जनतो । 20

कामे आदित्ततो दिस्वा ति, वत्थुकामे किलेसकामे च एकादसहि
अग्गीहि आदित्तभावतो दिस्वा । जातरूपानि सत्थतोति कताकतप्प-
भेदा सब्बसुवण्णविकतियो अनत्थावहताय निसितसत्थतो ।
गम्भवोक्कन्तितो दुक्खं ति, गम्भवोक्कन्तितो पट्टाय सब्बसंसारपवत्ति-
दुक्खं । निरयेसु महग्गभयं ति, सउस्सदेसु अट्टसु^३ महानिरयेसु लब्भमानं 25
महाभयं च सब्बत्थ दिस्वाति योजना ।

१. एतं—सी० ।

२. अवज्जा—रो० ।

३. अट्टासु—रो० ।

एतमादीनवं जत्वाति, एतं कामानं आदित्ततादिं संसारे आदीनवं दोसं जत्वा । संवेगं अलभिं तदा ति, तस्मिं सत्थु सन्तिके धम्मस्स सुतकाले भवादिके संवेगं अलत्थं । विद्धो तदा सन्तो ति, तस्मिं गहट्टकाले रागसल्लादीहि विद्धो समानो इदानि सत्थु सासनं आगम्म 5 सम्पत्तो आसवक्खयं, विद्धो वा चत्तारि सच्चानि, पटिविद्धो ति अत्थो । सेसं अन्तरन्तरादीसु वुत्तत्ता सुविज्जेय्यमेव ।

एवं थेरो रज्जो कोरव्यस्स धम्मं देसेत्वा सत्थु सन्तिकमेव गतो, सत्था च अपरभागे अरियगणमज्झे निसिन्नो थेरं सद्वापब्बजितानं अगट्ठाने ठपेसी ति ।

रट्टपालत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 300

५. मालुक्यपुत्तत्थेरगाथावण्णना

R. 42 10

रूपं दिस्वा सति मुट्ठा तिआदिका आयस्मतो मालुक्यपुत्तस्स^१ गाथा । इमस्स आयस्मतो वत्थु हेट्ठा छक्कनिपाते वुत्तमेव । ता पन गाथा^२ थेरेन अरहत्ते अतिट्ठितेन आतीनं धम्मदेसनावसेन भासिता । इध पन पुथुज्जनकाले “साधु मे, भन्ते, भगवा संखित्तेन धम्मं देसेत्तु” ति याचितेन सत्थारा “तं किं मज्जसि मालुक्यपुत्त, ये ते चक्खु- 15 विज्जेय्या रूपा अदिट्ठा अदिट्ठपुब्बा, न च पस्ससि, न च ते होति पस्सेय्यं ति, अत्थि ते तत्थ छन्दो वा रागो वा पेमं वा ति ?

नो हेतं, भन्ते । ये ते सोतविज्जेय्या सद्दा^३...पे०...धानजिब्हा- कायमनोविज्जेय्या धम्मा अविज्जाता अविज्जातपुब्बा, न च विजानासि, न च ते होति विजानेय्य^४ ति, अत्थि ते तत्थ छन्दो वा 20 रागो वा पेमं वा ति ?

१. मालुक्यपुत्तत्थेरस्स—सी०, रो० ।

२. अस्सुता, अस्सुत पुब्बा न च मुज्जासि

...पे०...—रो० ।

३. ‘तत्थ’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको

पाठो ।

४. विज्जेय्यं—रो० ।

नो हेतं, भन्ते । एत्थ च ते मालुक्यपुत्त दिट्ठसुतमुतविज्जातब्बेसु धम्मेषु दिट्ठे दिट्ठमत्तं भविस्सति, सुते सुतमत्तं, मुते मुतमत्तं, विज्जाते विज्जातमत्तं भविस्सति । यतो^१ खो ते मालुक्यपुत्त दिट्ठसुतमुत-
विज्जातब्बेसु धम्मेषु दिट्ठे दिट्ठमत्तं, सुते सुतमत्तं, मुते मुतमत्तं,
विज्जाते विज्जातमत्तं भविस्सति, ततो त्वं मालुक्यपुत्त न तेन । 5
यतो त्वं मालुक्यपुत्त न तेन, ततो त्वं मालुक्यपुत्त न तत्थ । यतो त्वं
मालुक्यपुत्त न तत्थ, ततो त्वं मालुक्यपुत्त नेविध न हुरं न उभय-
मन्तरेन, एसेवन्तो दुक्खस्सा" (सं० नि० ३, ६८) ति संखित्तेन धम्मे
देसिते तस्स धम्मस्स साधुकं उग्गहितभावं पकासेन्तेन—

७९४. "रूपं दिस्वा सति मुट्ठा, पियं निमित्तं मनसि करोतो । 10
सारत्तचित्तो वेदेति, तं च अज्झोस^२ तिट्ठति ॥

७९५. तस्स वड्ढन्ति वेदना, अनेका रूपसम्भवा ।
अभिज्झा च विहेसा च, चित्त'मस्सू'पहृज्जति ।
एवमाचिनतो दुक्खं, आरा निब्बान वुच्चति ॥

७९६. सहं सुत्वा सति मुट्ठा, पियं निमित्तं मनसि करोतो । 15
सारत्तचित्तो वेदेति, तं च अज्झोस^३ तिट्ठति ॥

७९७. तस्स वड्ढन्ति वेदना, अनेका सहसम्भवा । B. 301
अभिज्झा च विहेसा च, चित्त'मस्सू'पहृज्जति ।
एवमाचिनतो दुक्खं, आरा निब्बान वुच्चति ॥

७९८. गन्धं घत्वा सति मुट्ठा, पियं निमित्तं मनसि करोतो । 20 R. 43
सारत्तचित्तो वेदेति, तं च अज्झोस तिट्ठति ॥

७९९. तस्स वड्ढन्ति वेदना, अनेका गन्धसम्भवा ।
अभिज्झा च विहेसा च, चित्त'मस्सू'पहृज्जति ।
एवमाचिनतो दुक्खं, आरा निब्बान वुच्चति ॥

१. तयो—रो० ।

२. अज्झोस्स—सी० ।

३. 'अज्झोस्स' सी० पोत्थके सञ्चत्य ।

८००. रसं भोत्वा सति मुट्ठा, पियं निमित्तं मनसि करोतो ।
सारत्तचित्तो वेदेति, तं च अज्भोस तिट्ठति ॥

८०१. तस्स वड्ढन्ति वेदना, अनेका रससम्भवा ।
अभिज्झा च विहेसा च, चित्त'मस्सू'पहञ्जति ।
5 एवमाचिनतो दुक्खं, आरा निब्बान वुच्चति ॥

८०२. फस्सं फुस्स सति मुट्ठा, पियं निमित्तं मनसि करोतो ।
सारत्तचित्तो वेदेति, तं च अज्भोस तिट्ठति ॥

८०३. तस्स वड्ढन्ति वेदना, अनेका फस्ससम्भवा ।
अभिज्झा च विहेसा च, चित्त'मस्सू'पहञ्जति ।
10 एवमाचिनतो दुक्खं, आरा निब्बान वुच्चति ॥

८०४. धम्मं अत्वा सति मुट्ठा, पियं निमित्तं मनसि करोतो ।
सारत्तचित्तो वेदेति, तं च अज्भोस तिट्ठति ॥

८०५. तस्स वड्ढन्ति वेदना, अनेका धम्मसम्भवा ।
अभिज्झा च विहेसा च, चित्त'मस्सू'पहञ्जति ।
15 एवमाचिनतो दुक्खं, आरा निब्बान वुच्चति ॥

८०६. न सो रज्जति रूपेसु, रूपं दिस्वा पटिस्सतो ।
विरत्तचित्तो वेदेति, तं च नाज्भोस तिट्ठति ॥

B. 302 ८०७. यथा'स्स पस्सतो रूपं, सेवतो चापि^१ वेदनं ।
खीयति नोपचीयति, एवं सो चरती सतो ।
20 एवं अपचिनतो दुक्खं, सन्तिके निब्बान वुच्चति ॥

८०८. न सो रज्जति सद्देषु, सद्दं सुत्वा पटिस्सतो ।
विरत्तचित्तो वेदेति, तं च नाज्भोस तिट्ठति ॥

८०९. यथा'स्स सुणतो सद्दं, सेवतो चापि वेदनं ।
खीयति नोपचीयति, एवं सो चरती सतो ।
25 एवं अपचिनतो दुक्खं, सन्तिके निब्बान वुच्चति ॥

८१०. न सो रज्जति गन्धेसु, गन्धं घत्वा पटिस्सतो ।
विरत्तचित्तो वेदेति, तं च नाज्भोस तिट्ठति ॥

८११. यथा'स्स घायतो गन्धं, सेवतो चापि वेदनं ।
खीयति नोपचीयति, एवं सो चरती सतो ।
एवं अपचिनतो दुक्खं, सन्तिके निब्बान वुच्चति ॥

5

८१२. न सो रज्जति रसेसु, रसं भोत्वा पटिस्सतो ।
विरत्तचित्तो वेदेति, तं च नाज्भोस तिट्ठति ॥

८१३. यथा'स्स सायतो रसं, सेवतो चापि वेदनं ।
खीयति नोपचीयति, एवं सो चरती सतो ।
एवं अपचिनतो दुक्खं, सन्तिके निब्बान वुच्चति ॥

10

८१४. न सो रज्जति फस्सेसु, फस्सं फुस्सं पटिस्सतो ।
विरत्तचित्तो वेदेति, तं च नाज्भोस तिट्ठति ॥

८१५. यथा'स्स फुसतो फस्सं, सेवतो चापि वेदनं ।
खीयति नोपचीयति, एवं सो चरती सतो ।
एवं अपचिनतो दुक्खं, सन्तिके निब्बान वुच्चति ॥

15

८१६. न सो रज्जति धम्मेषु, धम्मं अत्वा पटिस्सतो ।
विरत्तचित्तो वेदेति, तं च नाज्भोस तिट्ठति ॥

९१७. यथा'स्स विजानतो^१ धम्मं, सेवतो चापि वेदनं ।
खीयति नोपचीयति, एवं सो चरती सतो ।
एवं अपचिनतो दुक्खं, सन्तिके निब्बान वुच्चती" ति—

B. 303

20

इमा गाथा अभासि ।

तत्थ रूपं दिस्वा ति चक्खुविञ्जेय्यं रूपं चक्खुद्वारेण उपलभित्वा ।
सति मुट्ठा, पियं निमित्तं मनसि करोतो ति, तस्मिं रूपे दिट्ठमत्ते एव
अट्ठत्वा सुभनिमित्तं मनसि करोतो सुभाकारग्गहणवसेन अयोनिसो
मनसि करोतो सति मुट्ठा होति । तथा च सति सारत्तचित्तो वेदेति 25

तं रूपारम्मणं रत्तो, गिद्धो, गधितो हुत्वा अनुभवति^१, अस्सादेति, अभिनन्दति । तथाभूतो च तं च अज्झोस तिट्ठतीति तं च रूपारम्मणं अज्झोसाय “सुखं सुखं” ति अभिनिविस्स गिलित्वा परिनिट्ठापेत्वा तिट्ठति ।

- R. 44 5 तस्स वड्डन्ति वेदना, अनेका रूपसम्भवा ति, तस्स एवरूपस्स पुग्गलस्स रूपसम्भवा रूपारम्मणा सुखादिभेदेन अनेका वेदना किलेसुप्पत्तिहेतुभूता वड्डन्ति । अभिज्झा च विहेसा च, चित्त'मस्सू' पहञ्जतीति, पियरूपे सारज्जनवसेन उप्पज्जमानाय अभिज्झाय, अपियरूपे ब्यापज्जनवसेन पियरूपस्सेव विपरिणाममञ्जयाभावाय
- 10 उप्पज्जमानाय सोकादिलक्खणाय विहेसाय च अस्स पुग्गलस्स चित्तं उपह्वञ्जति बाधीयति । एवमाचिनतो दुक्खं ति, वुत्ताकारेन^२ तं तं वेदनस्सादवसेन^३ भवाभिसङ्गारं आचिनतो वट्ठदुक्खं पवत्तति । तेनाहु भगवा “वेदनापच्चया तण्हा...पे०...दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती” (सं० नि० २, ३) ति । तथाभूतस्स आरा आरका दूरे निब्बान
- 15 वुच्चति, तस्स तं दुल्लभं ति अत्थो । सद्दं सुत्वा ति, आदिगाथासु पि वुत्तयेनेव अत्थो वेदितब्बो । तत्थ घत्वा ति, घायित्वा । भोत्वा ति, सायित्वा । फुस्सा ति, फुसित्वा । धम्मं जत्वा ति, धम्मारम्मणं विजानित्वा ।

- एवं छद्धारगोचरे सारज्जन्तस्स वट्ठं दस्सेत्वा इदानीं तत्थ
- 20 विरज्जन्तस्स विवट्ठं दस्सेन्तो “न सो रज्जति रूपेसू” तिआदिमाहु । तत्थ न सो रज्जति रूपेसु, रूपं दिस्वा पटिस्सतोति, यो पुग्गलो रूपं दिस्वा आपाथगतं रूपारम्मणं चक्खुद्धारिकेन विज्जाणसन्तानेन गहेत्वा चतुसम्पज्जवसेन सम्पजानकारिताय पटिस्सतो होति, सो रूपारम्मणेषु न रज्जति रागं न जनेति, अञ्जदत्थु विरत्तचित्तो
- B. 304 25 वेदेति, रूपारम्मणमिह समुदयादितो यथाभूतं पजानन्तो निब्बिन्दति,

१. अनुभोति—सी०, रो० ।

२. वुत्तप्पकारेन—सी०, रो० ।

३. वेदनस्सादवसेन—रो० ।

निब्बिन्दन्तो तं तत्थुप्पन्नवेदनं च विरत्तचित्तो वेदेति, तथाभूतो च तं च नज्झोस तिट्ठती^१ ति^१, तं रूपारम्मणं सम्मदेव विरत्तचित्तताय अज्झोसाय न तिट्ठति “एवं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता” ति तण्हामानदिट्ठिवसेन नाभिनिविसति ।

यथा'स्स पस्सतो रूपं ति, अस्स योगिनो यथा तत्थ अभिज्झादयो 5
नप्पवत्तन्ति, एवं अनिच्चादितो रूपं पस्सन्तस्स । सेवतो चापि वेदनं ति, तं आरब्भ उप्पन्नं वेदनं तंसम्पयुत्तधम्मं च गोचरसेवनाय सेवतो चापि । खीयतीति, सब्बं किलेसवट्ठं परिक्खयं परियादानं गच्छति । नोपचीयती ति, न उपचियति न आचयं गच्छति । एवं सो चरती सतो ति, एवं किलेसापनयनपटिपत्तिया सतो सम्पजानो हुत्वा चरति, 10
विहरति । एवं अपचिनतो दुक्खं ति, वुत्तनयेन अपचयगामिनिया मग्गपञ्चाय सकलं वट्ठदुक्खं अपचिनन्तस्स । सन्तिके निब्बान वुच्चती ति सउपादिसेसअनुपादिसेसनिब्बानधातुसमीपे एवा ति वुच्चति असङ्खताय धातुया सच्छिक्ततत्ता । न सो रज्जति सद्देसू ति, आदीसुपि इमिना व^२ नयेन अत्थो वेदितब्बो । 15

एवं थेरो इमाहि गाथाहि सत्थु ओवादस्स अत्तना उपधारितभावं पवेदेत्वा उट्ठायासना सत्थारं वन्दित्वा गतो न चिरस्सेव विपस्सनं बद्ध्वा अरहत्तं पापुणी ति ।

R. 45

मालुक्यपुत्तत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

६. सेलत्थेरगाथावण्णना

परिपुण्णकायो ति, आदिका आयस्मतो सेलत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं किर पदुमुत्तरभगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा 20
विञ्चुतं पत्तो गणपामोक्खो^३ हुत्वा तीणि पुरिससत्तानि समादपेत्वा

१-१. तिट्ठति—रो० ।

२. च—रो० ।

३. गणपमोक्खो—रो० ।

B. 305

तेहि सद्धिं सत्थु गन्धकुटिं कारेत्वा कतपरियोसिताय गन्धकुटिया
 सभिक्षुसंघस्स भगवतो महादानं पवत्तेत्वा सत्थारं भिक्खू च
 तिचीवरेन अच्छादेसि । सो तेन पुञ्जकम्मेन एकं बुद्धन्तरं देवलोके
 एव वसित्वा ततो चुतो देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे
 5 अङ्गुत्तरापेसु आपणे नाम ब्राह्मणगामे ब्राह्मणकुले निब्बात्तत्वा सेलो
 ति लद्धनामो अहोसि । सो वयप्पत्तो तीसु वेदेषु, ब्राह्मणसिप्पेषु च
 निष्फत्तिं गन्त्वा तीणि माणवकसतानि मन्ते वाचेन्तो आपणे
 पटिवसति । तेन च समयेन सत्था सावत्थितो निक्खमित्वा अट्ठतेळसहि
 भिक्खुसतेहि सद्धिं अङ्गुत्तरापेसु चारिकं चरन्तो सेलस्स, अन्तेवासि-
 10 कानं च आणपरिपाकं दिस्वा अञ्जतरस्मि वनसण्डे विहरति । अथ
 केणियो नाम जटिलो सत्थु आगमनं सुत्वा तत्थ गन्त्वा सद्धिं भिक्खु-
 संघेन सत्थारं स्वातनाय निमन्तेत्वा सके अस्समे पहूतं खादनीयं
 भोजनीयं पटियादेति^१ ।

तस्मिं च समये सेलो ब्राह्मणो सद्धिं तीहि माणवकसतेहि^२
 15 जङ्घाविहारं अनुविचरन्तो केणियस्स अस्समं पविसित्वा जटिले
 कट्टफालनुद्धनसम्पादनादिना दानूपकरणं सज्जेन्ते दिस्वा “किं नु,
 खो, ते केणिय महायञ्जो पच्चुपट्ठितो” ति आदिं पुच्छित्वा तेन
 “बुद्धो भगवा मया स्वातनाय निमन्तितो” ति वुत्ते “बुद्धो” ति
 वचनं सुत्वा व हट्ठो उदग्गो पीतिसोमनस्सजातो तावदेव माणवकेहि^३
 20 सद्धिं सत्थारं उपसङ्कमित्वा कतपटिसन्थारो एकमन्तं निसिन्नो
 भगवतो काये वातिसमहापुरिसलक्खणानि दिस्वा “इमेहि लक्खणेहि
 समन्नागतो राजा वा होति चक्कवत्ती, बुद्धो वा लोके विवट्ठच्छदो,
 अयं पन पब्बजितो, नो^४ च खो न^५ जानामि ‘बुद्धो वा, नो वा^६’,
 सुतं खो पन मेतं ब्राह्मणानं^६ बुद्धानं महत्लकानं आचरियपाचरियानं

१. पटिसादेसि—रो० ।

२. मानवसतेहि—रो०

३. माणवेहि—रो० ।

४-५. ‘न’—सी०, रो० ।

५. वा ति—सी०, रो० ।

६. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

भासमानानं^१ 'ये ते भवन्ति^२ अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा, ते सके वण्णे भञ्जमाने अत्तानं पातुकरोन्ती' ति असम्मासम्बुद्धो हि सम्मुखे ठत्वा बुद्धगुणेहि अभित्थवीयमानो सारज्जति मङ्कुभावं आपज्जति अवेसारज्जप्पत्तताय अननुयोगक्खमत्ता, यन्नूनाहं समणं गोतमं सम्मुखा सारुप्पाहि^३ गाथाहि अभित्थवेय्यं" ति एवं पन चिन्तेत्वा— 5

८१८. "परिपुण्णकायो सुरुचि, सुजातो चारुदस्सनो ।

सुवण्णवण्णोसि भगवा, सुसुक्कदाठोसि वीरियवा ॥

८१९. नरस्स हि सुजातस्स, ये भवन्ति वियञ्जना ।

सब्बे ते तव कायस्मि, महापुरिसलक्खणा ॥

८२०. पसन्ननेत्तो सुमुखो, ब्रह्मा उज्जु पतापवा ।

मज्झे समणसंघस्स, आदिच्चोव विरोचसि ॥

८२१. कल्याणदस्सनो भिक्खु, कञ्चनसन्निभत्तचो ।

किं ते समणभावेन, एवं उत्तमवण्णिनो ॥

८२२. राजा अरहसि भवितुं, चक्कवत्ती रथेसभो ।

चातुरन्तो विजितावी, जम्बुसण्डस्स इस्सरो ॥

८२३. खत्तिया भोगी^४ राजानो; अनुयन्ता भवन्ति ते ।

राजाभिराजा मनुजिन्दो, रज्जं कारेहि गोतमा" ति—

अहिं गाथाहि भगवन्तं अभित्थवि ।

तत्थ परिपुण्णकायो ति, अभिव्यत्तरूपानं द्वत्तिसाय महापुरिस-
लक्खणानं परिपुण्णताय^५ अहीनङ्गपच्चङ्गताय च परिपुण्णसरीरो । 20
सुरुचीति, सुन्दरसरीरप्पभो । सुजातो ति, आरोहपरिणाहुसम्पत्तिया,
सण्थानसम्पत्तिया च सुनिब्बत्तो^६ । चारुदस्सनो ति, सुचिरं पि पस्सन्तानं
अतित्तिजनकं अप्पट्ठिवकूलं रमणीयं चारु^७ एव दस्सनं^८ अस्सा ति

१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. सरुप्पाहि—रो० ।

५. पारिपूरिया—सी०, रो० ।

७. चारुदस्सनं—सी०, रो० ।

२. भगवन्तो—सी०, रो० ।

४. भोग—सी०, रो० ।

६. अभिजातरूपो—सी०, रो० ।

चारुदस्सनो । केचि पनाहु “चारुदस्सनो ति सुन्दरनेत्तो” इति ।
 सुवण्णवण्णो ति, सुवण्णसदिसवण्णो^१ । असो ति, भवसि, इदं पदं
 “परिपुण्णकायो असो” तिआदिना सब्बपदेहि योजेतब्बं । सुसुक्कदाठो
 ति, सुद्धं सुक्कदाठो । भगवतो हि दाठाहि^२ चन्दकिरणा विय
 5 धवलरस्मियो निच्चरन्ति । वीरियवा ति वीरियपारमीपारिपूरिया
 चतुरङ्गसमन्नागतवीरियाधिष्ठानतो चतुब्बिधस्स सम्मप्पधानस्स
 सम्पत्तिया च अतिसययुत्तो ।

नरस्स हि सुजातस्सा ति, समत्तिसाय पारमीनं, अरियस्स वा
 चक्कवत्तीवत्तस्स परिपूरितत्ता^३ सुद्धं सम्मदेव जातस्स नरस्स,
 B. 307 10 महापुरिसस्सा ति अत्थो । सब्बे ते ति, ये महापुरिसभावं लोके
 अगगपुग्गलभावं व्यञ्जयन्ती ति व्यञ्जना ति, लद्धवोहारसुप्पतिट्ठित-
 R. 47 पादतादिबातिसमहापुरिसलक्खणसङ्घाता तम्बनखतुङ्गनखतादि-
 असोतिअनुव्यञ्जनसङ्घाता च रूपागुणा, ते अनवसेसा, तव कायस्मि
 सन्ती ति वचनसेसो^४ ।

R 15 महापुरिसलक्खणा ति पुब्बे वुत्तव्यञ्जनानेव वचनन्तरेन
 निगमेन्तो आह ।

इदानी तेषु लक्खणेषु अत्तना अभिसचितेहि लक्खणेषु हि भगवन्तं
 थोमेन्तो “पसन्ननेत्तो” तिआदिमाह । भगवा हि^५ पञ्च वण्णपसाद-
 सम्पत्तिया पसन्ननेत्तो । परिपुण्णचन्दमण्डलसदिसमुखताय सुसुखो ।
 20 आरोहपरिणाहसम्पत्तिया ब्रह्मा । ब्रह्मजुगत्तताय उज्जु । जुतिमन्तताय
 पतापवा ।

इदानी तमेव पतापवन्तं आदिच्चूपमाय विभावेन्तो “मज्झे
 समणसंघस्सा” तिआदिमाह । तत्थ^६ आदिच्चो व विरोचसी ति यथा
 आदिच्चो उगगच्छन्तो सब्बं तमगतं विधमेत्वा आलोकं करोन्तो

१. सुवण्णस्स जातरूपस्स सदिसवण्णो—
 सी०, रो० ।

२. पारिपूरितत्ता—रो० ।

३. लद्धवोहारा—रो० ।

४. सेसो—सी०; वचनासेसो—रो० ।

५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

६. ‘यथा’ रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

विरोचति, एवं त्वं पि अन्तो चेव बहि च सब्बं अविज्जातमं विद्धंसेत्वा आणालोकं करोन्तो विरोचसि ।

दस्सनीयरूपताय अङ्गीगतानं दस्सनसम्पत्तीनं आवहनतो, कल्याणेहि पञ्चहि दस्सनेहि समन्तागतत्ता च कल्याणदस्सनी । उत्तमवण्णिनो ति, उत्तमवण्णसम्पन्नस्स ।

5

चक्कवत्ती ति, चक्करतनं वत्तेति, चतुहि सम्पत्तिचक्केहि^१ वत्तेति, तेहि च परे वत्तेति, परहिताय इरियापथचक्कानं वत्तो एतस्मि अत्थो ति चक्कवत्ती, अथ वा चतुहि अच्छरियधम्मेहि च सङ्गहवत्थूहि च समन्तागमेन परेहि अनभिभवनीयस्स आणाचक्कस्स वत्तो एतस्मि अत्थोतिपि चक्कवत्ती । रथेसभो ति, रथिकेसु आजानीयउसभपुरिसो, महारथिको ति अत्थो । चातुरन्तो ति, चतुसमुद्गताय पथविया इस्सरो । विजितावी ति, विजितविजयो । जम्बुसण्डस्सा ति, जम्बुदीपस्स, पाकटेन हि इस्सरियानि दस्सेन्तो एवमाहु । चक्कवत्ती पन सपरित्तदीपानं चतुन्नं पि महादीपानं इस्सरोव ।

10

15

खत्तिया ति, जातिखत्तिया । भोगो^१ ति, भोगिया । राजानो ति, ये केचि रज्जं कारेन्ता । अनुयन्ता ति, अनुगामिनो सेवका । राजाभिराजा ति, राजूनं पूजनीयो राजा^२ हुत्वा, चक्कवत्ती ति अधिप्पायो । मनुजिम्बो ति मनुस्साधिपति, मनुस्सानं परमिस्सरो ति अत्थो ।

B. 308

20

एवं सेलेन वुत्ते भगवा “ये ते भवन्ति अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा, ते सके वण्णे भञ्जमाने अत्तानं पातुकरोन्ती” ति इमं सेलस्स मनोरथं पूरेन्तो^३—

१. भोगा ति—सी०, रो० ।

२. अधिराजा—सी०;

३. ‘आहु’ रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

अतिराजा—रो० ।

८२४. "राजाहमस्मि सेल, (सेला ति भगवा)
 धम्मराजा अनुत्तरो ।
 धम्मेन चक्कं वत्तेमि, चक्कं अप्पटिवत्तियं" ति—

इमं गायमाह ।

R. 48 5

तत्रायं अधिप्पायो—यं^१ मं त्वं सेल याचसि "राजा अरहसि
 भवितुं चक्कवत्ती" ति, एत्थ अप्पोस्सुक्को होहि, राजाहमस्मि,
 सति च राजत्ते यथा अञ्जो राजा समानो पि योजनसतं वा
 अनुसासति, द्वे तीणि चत्तारि पञ्च योजनसतानि वा योजनसहस्सं
 वा^२ चक्कवत्ती हुत्वा पि चतुदीपरियन्तमत्तं^३ वा, नाहमेवं
 10 परिच्छिन्नविसयो । अहं हि धम्मराजा अनुत्तरो भवग्गतो अवीचि-
 परियन्तं कत्वा तिरियं अपरिमेय्यलोकधातुयो अनुसासामि । यावता
 हि अपदादिभेदा^४ सत्ता, अहं तेसं अगो । न हि मे कोचि सीलेन
 वा...पे०...विमुत्तिजाणदस्सनेन वा सदिसो नत्थि^५, कुतो भिय्यो ।
 स्वाहं एवं धम्मराजा अनुत्तरो, अनुत्तरेनेव चतुसतिपट्टानादिभेद-
 15 बोधिपक्खियसङ्घातेन धम्मेन चक्कं वत्तेमि "इदं पजहथ, इदं
 उपसम्पज्ज विहरथा" तिआदिना आणाचक्कं, "इदं खो पन,
 भिक्खवे, दुक्खं अरियसच्चं" (सं० नि० ४, ३६१) ति आदिना^६
 परियत्तिधम्मेन धम्मचक्कमेव वा^७ । चक्कं अप्पटिवत्तियं ति यं चक्कं
 अप्पटिवत्तियं होति समणेन वा...पे०...केनचि वा लोकस्मि ति ।

20

एवं अत्तानमाविकरोन्तं भगवन्तं दिस्वा पीतिसोमनस्सजातो
 सेलो पुन दळ्हीकरणत्थं—

१. 'खो' रो० पोत्थके अधिको पाठो । २. 'अनुसासति' रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

३. चतुसमुदपरियन्तमन्तं—सी०, रो० । ४. अपसादिभेदा—रो० ।

५. अत्थि—सी०, रो० ।

६. रो० पोत्थके नत्थि ।

७. 'वत्तेमि' सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको

पाठो ।

८२५. "सम्बुद्धो पटिजानासि, (इति सेलो ब्राह्मणो)
धम्मराजा अनुत्तरो ।

धम्मेन चक्कं वत्तेमि, इति भासथ^१ गोतम् ॥

८२६. को नु सेनापति भोतो, सावको सत्थुरन्वयो^२ ।
को^३ ते'तमनुवत्तेति^४, धम्मचक्कं पवत्तितं^५ ति—

गाथाद्वयमाह ।

तत्थ को नु सेनापती ति, धम्मरञ्जो भोतो धम्मेन पवत्तितस्स
चक्कस्स अनुपवत्तनको सेनापति को नू ति पुच्छि^४ ।

तेन च समयेन भगवतो दक्खिणपस्से आयस्मा सारिपुत्तो
निसिन्नो होति सुवण्णपुञ्जो विय सिरिया सोभमानो, तं दस्सेन्तो 10
भगवा—

८२७. "मया पवत्तितं चक्कं, (सेला ति भगवा)
धम्मचक्कं अनुत्तरं ॥
सारिपुत्तो अनुवत्तेति, अनुजातो तथागतं^५ ति—

गाथमाह ।

15

तत्थ अनुजातो तथागतं ति, तथागतं अनुजातो, तथा गतेन
हेतुना अरियाय जातिया जातो ति अत्थो ।

एवं "को नु सेनापति भोतो" ति सेलेन वुत्तपञ्चं व्याकरित्वा
यं सेलो आह "सम्बुद्धो पटिजानासी" ति, तत्थ नं निक्कल्लं
कातुकामो^५ "नाहं पटिञ्जामत्तेनेव पटिजानामि, अपि चाहं इमिना 20
कारणेन बुद्धो" ति आपेतुं—

८२८. "अभिञ्जेय्यं अभिञ्जातं, भावेतब्बं च भावितं ।
पहातब्बं पहीनं मे, तस्मा बुद्धोस्मि ब्राह्मणा" ति—

R. 49

१. भाससि—सी०, रो० ।

२. सत्थु अन्वयो—सी; सत्थु दन्वयो—रो० ।

३. को ते इमं अनुवत्तेति—सी०;

४. पुच्छति—सी० ।

को नु इमं अनुवत्तेति—रो० ।

५. कतुकामो—रो० ।

गाथमाह ।

- अथ अभिञ्जेयं ति, चत्तारि सच्चानि चत्तारि अरियसच्चानि ।
 चतुन्नं हि सच्चानं अरियसच्चानं च सामञ्जसगहणमेतं यदिदं
 अभिञ्जेयं ति । तत्थ अरियसच्चेसु यं भावेतब्बं मग्गसच्चं, यं च
 B. 310 5 पहातब्बं समुदयसच्चं, तदुभयगगहणेन तेसं फलभूतानि निरोधसच्च-
 दुक्खसच्चानिपि गहितानेव हीन्ति हेतुगगहणेनेव फलसिद्धितो,
 तेन तत्थ “सच्चिकातब्बं सच्चिकतं, परिञ्जेयं परिञ्जातं” ति इदं
 पि वुत्तमेव होति । “अभिञ्जेयं अभिञ्जातं” ति वा इमिना च
 सब्बस्सपि ज्ञेयस्स अभिञ्जातसम्बुद्धभावं उद्देसवसेन पकासेत्वा
 10 तदेकदेसं निद्देसवसेन दस्सेन्तो “भावेतब्बं च भावितं” ति आदिमाह ।
 अथ वा “भावेतब्बं भावितं, पहातब्बं पहीनं” ति इमिना अत्तनो
 आणपहानसम्पदाकित्तनमुखेन तंमूलकत्ता सब्बे पि बुद्धगुणा कित्तिता
 होन्ती ति आह “तस्मा बुद्धोस्मि ब्राह्मणा” ति । अभिञ्जेय-
 अभिञ्जातगगहणेन हि सब्बसो विज्जाविमुत्तीनं गहितत्ता सफलं
 15 चतुसच्चभावं सद्धिं हेतुसम्पत्तिया दस्सेन्तो बुद्धिमतब्बं सब्बं बुद्धिभत्त्वा
 बुद्धो जातोस्मी ति आयेन हेतुना अत्तनो बुद्धभावं विभावेति ।

एवं निप्परियायेन अत्तानं पातुकरित्वा अत्तनि कङ्खावितरणत्थं^१
 ब्राह्मणं उस्साहेन्तो—

८२९. “विनयस्सु मयि कङ्खं, अधिमुच्चस्सु ब्राह्मण ।
 20 दुल्लभं दस्सनं होति, सम्बुद्धानं अभिण्हसो ॥
 ८३०. येसं वे दुल्लभो लोके, पातुभावो अभिण्हसो ।
 सोहं ब्राह्मण बुद्धोस्मि^२, सल्लकत्तो अनुत्तरो ॥
 ८३१. ब्रह्मभूतो अतितुलो, मारसेनप्पमद्दनो ।
 सब्बामित्ते वसे^३ कत्वा^३, मोदामि अकुतोभयो” ति—

१. कङ्खावितरणेपि - सी०, रो० ।

२. संबुद्धो-सी०, रो० ।

३-३. वसीकत्वा-रो० ।

गाथत्तयमाह ।

तत्थ विन्नयस्सू ति, विनेहि विन्द । कङ्क' ति विचिकिच्छं ।
अधिमुच्चस्सू ति, अधिमोक्खं कर "सम्मासम्बुद्धो" ति सदह ।
बुल्लभं दस्सनं होति, सम्बुद्धानं ति, यतो कप्पानं असङ्खेय्यं पि
बुद्धसुञ्जो लोको होति । सल्लकत्तो ति, रागादिसल्लकत्तनो । 5
ब्रह्मभूतो ति, सेट्ठभूतो । अतितुलो ति, तुलं अतीतो, निरुपमो ति
अत्थो । मारसेनप्पमद्दो ति "कामा ते पठमा सेना" (सु० नि० ३३१)
ति एवं आगताय मारसेनाय पमद्दो । सम्बामित्ते ति खन्धकिलेसा-
भिसङ्खारमच्चुदेवपुत्तमारसङ्खाते सम्बपच्चत्थिके । वसे' कत्वा' B. 311
ति अत्तनो वसे कत्वा । मोदामि अकुतोभयो ति, कुतोचि निब्भयो 10 R. 50
समाधिसुखेन, फलनिब्बानसुखेन च मोदामि ।

एवं वुत्ते सेलो ब्राह्मणो तावदेव भगवति सञ्जातपसादो
पब्बज्जापेक्खो हुत्वा—

८३२. "इदं भोन्तो निसामेथ, यथा भासति चक्खुमा ।

सल्लकत्तो महावीरो, सीहोव नदती वने ॥

15

८३३. ब्रह्मभूतं अतितुलं, मारसेनप्पमद्दं ।

को दिस्वा नप्पसीदेय्य, अपि कण्हाभिजातिको ॥

८३४. यो मं इच्छति अन्वेतु, यो वा निच्छति गच्छतु ।

इधाहं पब्बजिस्सामि, वरपञ्चस्स सन्तिके" ति—

गाथत्तयमाह । यथा तं परिपाकगताय उपनिस्सयसम्पत्तिया 20
चोदियमानो ।

तत्थ कण्हाभिजातिको ति, नीचजातिको, तमोतमपरायणभावे
ठितो ।

ततो तेपि माणवका हेतुसम्पन्नताय तत्थेव^२ पब्बज्जापेक्खा
हुत्वा—

25

८३५. "एतं चे रुच्चति भोतो, सम्मासम्बुद्धसासनं ।

मयं पि पब्बजिस्साम, वरपञ्जस्स सन्तिके" ति—

गाथमाहं सु, यथा तं तेन^१ सद्धिं कताधिकारो कुलपुत्ता ।

अथ सेलो तेसु माणवकेसु तुट्ठचित्तो ते दस्सेन्तो पब्बज्जं च
5 याचमानो—

८३६. "ब्राह्मणा तिसता इमे, याचन्ति पञ्जलीकता ।

ब्रह्मचरियं चरिस्साम, भगवा तव सन्तिके" ति—

गाथमाह ।

B. 312

ततो भगवा यस्मा सेलो हेट्ठा वुत्तनयेन पदुमुत्तरस्स भगवतो
10 काले तेसंयेव तिण्णं पुरिससतानं गणजेट्ठो हुत्वा रोपितकुसलमूलो,
इदानि पच्छिमभवे पि तेसंयेव आचरियो हुत्वा निब्बत्तो, आणं चस्स
तेसं च परिपक्कं, एहिभिक्षुभावस्स च उपनिस्सयो अत्थि, तस्मा
ते सब्बेव एहिभिक्षुभावेन पब्बज्जाय पब्बाजेन्तो—

८३७. "स्वाखातं ब्रह्मचरियं, (सेला ति भगवा)

15 सन्दिट्ठिकमकालिकं ।

यत्थ अमोघा पब्बज्जा, अप्पमत्तस्स सिक्खतो" ति—

गाथमाह ।

R. 51

तत्थ सन्दिट्ठिकं ति, पच्चक्खं । अकालिकं ति, मग्गानन्तर-
फलुप्पत्तितो न कालन्तरे पत्तब्बफलं । यत्था ति यं निमित्ता^२ ।
20 मग्गब्रह्मचरियनिमित्ता^३ हि^३ पब्बज्जा अमोघा अनिप्फला, यत्थाति
वा यस्मिं सासने अप्पमत्तस्स सतिविप्पवासरहितस्स तीसु सिक्खासु
सिक्खतो ।

एवं च वत्वा "एथ भिक्खवो" ति भगवा अवोच । तावदेव ते
सब्बे इद्धिमयपत्तचीवरधरा हुत्वा सट्ठिवस्सिकत्थेरा विय भगवन्तं

१. तेनेव—सी०, रो० ।

२. यं निमित्तं—सी० ।

३-३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

अभिवादेत्वा परिवारेसुं । सो एवं पब्बजित्वा विपस्सनाय कम्मं
करोन्तो सत्तमे दिवसे सपरिसो अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“नगरे हंसवतिया, वीथिसामी^१ अहोसहं ।

मम आती समानेत्वा, इदं वचनमब्रवि ॥

बुद्धो लोके समुप्पन्नो, पुञ्जवखेत्तो अनुत्तरो ।

5

आसितो सब्बलोकस्स, आहुतीनं पटिग्गहो ॥

खत्तिया नेगमा चेव, महासाला च ब्राह्मणा ।

पसन्नचित्ता सुमना, पूगधम्मं अकंसु ते ॥

हत्थारोहा अनीकट्ठा, रथिका पत्तिकारका ।

पसन्नचित्ता सुमना, पूगधम्मं अकंसु ते ॥

10

उग्गा च राजपुत्ता च, वेसियाना च ब्राह्मणा ।

B. 313

पसन्नचित्ता सुमना, पूगधम्मं अकंसु ते ॥

आळारिका कप्पका च, न्हापका मालकारका ।

पसन्नचित्ता सुमना, पूगधम्मं अकंसु ते ॥

रजका पेसकारा च, चम्मकारा च न्हापिता ।

15

पसन्नचित्ता सुमना, पूगधम्मं अकंसु ते ॥

उसुकारा भमकारा, चम्मकारा च तच्छका ।

पसन्नचित्ता सुमना, पूगधम्मं अकंसु ते ॥

कम्मारा सोण्णकारा च, तिपुलोहकरा तथा ।

पसन्नचित्ता सुमना, पूगधम्मं अकंसु ते ॥

20

भतका चेटका चेव, दासकम्मकरा बहू ।

यथासकेन थामेन, पूगधम्मं अकंसु ते ॥

उदहारा कट्टहारा, कस्सका तिणहारका ।

यथासकेन थामेन, पूगधम्मं अकंसु ते ॥

पुप्फिका मालिका चेव, पणिका फलहारका ।

25

यथासकेन थामेन, पूगधम्मं अकंसु ते ॥

गणिका कुम्भदासी च, पूविका मच्छिकापि च ।
 यथासकैतं थामेन, पूगधम्मं अकंसु ते ॥
 एथ सब्बे समागन्त्वा, गणं बन्धाम एकतो ।
 अधिकारं करिस्साम, पुञ्जवखेत्ते अनुत्तरे ॥
 5 ते मे सुत्वान^१ वचनं^२, गणं बन्धिसु तावदे ।
 उपट्ठानसालं सुकतं, भिक्खुसंघस्स कारयुं ॥
 निट्ठापेत्त्वान तं सालं, उदग्गो तुट्ठमानसो ।
 परेतो तेहि सब्बेहि, सम्बुद्धमुपसङ्कमि ॥
 उपसङ्कम्म सम्बुद्धं लोकनाथं नरासभं ।
 10 वन्दित्वा सत्थुनो पादे, इदं वचनमब्रवि ॥
 इमे तीणि सता वीर, पुरिसा एकतो गणा ।
 उपट्ठानसालं सुकतं, निट्ठ्यादेन्ति^३ तुवं मुनि ॥
 भिक्खुसंघस्स पुरतो, सम्पटिच्छत्व चक्खुमा ।
 तिण्णं सतानं पुरतो, इमा गाथा अभासथ ॥
 15 तिसता पि च जेट्ठो च, अनुवत्तिसु एकतो ।
 सम्पत्तिं हि करित्वान, सब्बे अनुभाविस्सथ ॥
 पच्छिमे भवे सम्पत्ते, सीतिभावमनुत्तरं ।
 अजरं अमतं सन्तं, निब्बानं फस्सयिस्सथ^४ ॥
 एवं बुद्धो वियाकासि, सब्बञ्जु समणुत्तरो^५ ।
 20 बुद्धस्स वचनं सुत्वा, सोमनस्सं पवेदयि ॥
 तिसकप्पसहस्सानि, देवलोके रमि अहं ।
 देवाधिपो पञ्चसतं, देवरज्जमकारयि ॥
 सहस्सवखत्तुं राजा च, चक्कवत्ती अहोसहं ।
 देवरज्जं करोन्तस्स, महादेवा अवन्दिसुं ॥
 25 इध मानुसके रज्जं^६, परिसा होन्ति बन्धवा ।
 पच्छिमे भवे सम्पत्ते, वासेट्ठो नाम ब्राह्मणो ॥

१-१. साधूति सुत्त्वान—सी० ।

३. फुसायिस्सति—सी० ।

५. रज्जे—सी० ।

२. निट्ठ्यातेन्ति—सी० ।

४. तमणुत्तरो—सी० ।

असीतिकोटि निचयो, तस्स पुत्तो अहोसहं ।
 सेलो इति ममं नामं, बळङ्गे पारमि गतो ॥
 जङ्घाविहारं विचरं, ससिस्सेहि पुरक्खतो ।
 जटाभारिकभरितं, केणियं नाम तापसं ॥
 पटियत्ताहुति दिस्वा, इदं वचनमब्रवि ।
 आवाहो वा विवाहो वा, राजा वा ते निमन्तितो ॥
 आहुतिं यिट्ठुकामोहं, ब्राह्मणे देवसम्मते ।
 न निमन्तेमि राजानं, आहुती मे न विज्जति ॥
 न चत्थि मय्हमावाहो, विवाहो मे न विज्जति ।
 सक्कयानं नम्दिजनतो, सेट्ठो लोके सदेवके ॥
 सब्बलोकहितत्थाय, सब्बसत्तसुखावहो ।
 सो मे निमन्तितो अज्ज, तस्सेतं पटियादनं ॥
 तिम्वरूसकवण्णाभो, अप्पमेय्यो अनूपमो ।
 रूपेना'सदिसो बुद्धो, स्वातनाय निमन्तितो ॥
 उक्कामुखपहट्ठोव, खदिरङ्गारसन्निभो ।
 विज्जूपमो महावीरो, सो मे बुद्धो निमन्तितो ॥
 पब्बतगगे यथा अच्चि, पुण्णभायेव चन्दिमा ।
 नळग्गिवण्णसङ्कासो, सो मे बुद्धो निमन्तितो ॥
 असम्भीतो भयातीतो, भवन्तकरणो मुनि ।
 सीहूपमो महावीरो, सो मे बुद्धो निमन्तितो ॥
 कुसलो बुद्धधम्ममेहि, अपसहो परेहि सो ।
 नागूपमो महावीरो, सो मे बुद्धो निमन्तितो ॥
 सद्धम्माचारकुसलो, बुद्धनागो असदिसो ।
 उसभूपमो महावीरो, सो मे बुद्धो निमन्तितो ॥
 अनन्तवण्णो अभितयसो, विचित्तसब्बलक्खणो ।
 सक्कूपमो महावीरो, सो मे बुद्धो निमन्तितो ॥
 वसी गणी पतापी च, तेजस्सी च दुरासदो ।
 ब्रह्मपमो महावीरो, सो मे बुद्धो निमन्तितो ॥

5

10

B. 315

15

20

25

- पत्तधम्मो दसबलो, बलातिबलपारणो ।
 धरणूपमो महावीरो, सो मे बुद्धो निमन्तितो ॥
 सीलवीचिसमाकिण्णो, धम्मविञ्जाणखोभितो ।
 उदधूपमो महावीरो, सो मे बुद्धो निमन्तितो ॥
 5 दुरासदो दुप्पसहो, अचलो उगगतो ब्रह्मा ।
 नेरूपमो महावीरो, सो मे बुद्धो निमन्तितो ॥
 अनन्तजाणो असमसमो, अतुलो अगगतं गतो ।
 गगनूपमो महावीरो, सो मे बुद्धो निमन्तितो ॥
 पतिट्ठा भयभीतानं, ताणो सरणगामिनं ।
 B. 316 10 अस्सासको महावीरो, सो मे बुद्धो निमन्तितो ॥
 आसयो बुद्धिमन्तानं, पुञ्जक्खत्तं सुखेसिनं ।
 रतनाकरो महावीरो, सो मे बुद्धो निमन्तितो ।
 अस्सासको वेदकरो, सामञ्जफलदायको ॥
 मेघपमो महावीरो, सो मे बुद्धो निमन्तितो ॥
 15 लोकेचक्खु महातेजो, सब्बतमविनोदनो^१ ।
 सूरियूपमो महावीरो, सो मे बुद्धो निमन्तितो ॥
 आरम्मणाविमुत्तीसु, सभावदस्सनो मुनि ।
 चन्दूपमो महावीरो, सो मे बुद्धो निमन्तितो ॥
 बुद्धो समुस्सितो लोके, लक्खणेहि अलङ्कृतो ।
 20 अप्पमेय्यो महावीरो, सो मे बुद्धो निमन्तितो ॥
 यस्स जाणं अप्पमेय्यं, सीलं यस्स अनूपमं ।
 विमुत्ति असदिसा यस्स, सो मे बुद्धो निमन्तितो ॥
 यस्स धीति असदिसा, थामो यस्स अचिन्तियो ।
 यस्स परक्कमो जेट्ठो, सो मे, बुद्धो निमन्तितो ॥
 25 रागो दोसो च मोहो च, विसा सब्बे समूहता ।
 अगदूपमो महावीरो, सो मे बुद्धो निमन्तितो ॥

क्लेसव्याधिबहुदुक्ख—सबतमविनोदनो ।

वेज्जूपमो महावीरो, सो मे बुद्धो निमन्तितो ।

बुद्धोति भो यं वदेसि, घोसोपे'सो सुदुल्लभो ।

बुद्धो बुद्धोति सुत्वान, पीति मे उदपज्जथ^१ ॥

अब्भन्तरं अगण्हन्तं, पीति मे बहि निच्छरे ।

5

सोहं पीतिमनो सन्तो, इदं वचनमब्रविं ॥

कहं नु खो सो भगवा, लोकजेट्ठो नरासभो ।

तत्थ गन्त्वा नमस्सिस्सं, सामञ्जफलदायकं ॥

पग्गय्ह दक्खिणं बाहुं, वेदजातो कतञ्जली ।

B. 317

आचिक्खि मे धम्मराजं, सोकसल्लविनोदनं ॥

10

उदेन्तं महामेघं, नीलं अञ्जनसन्निभं ।

सागरं विय दिस्सन्तं, पस्ससे'तं महावनं ॥

एत्थ सो वसते बुद्धो, अदन्तदमको मुनि ।

विनयन्तो च वेनेय्ये, बोधे'तो बोधिपक्खिये ॥

पिपासितोव उदकं, भोजनंवि जिघच्छित्तो ।

15

गावी यथा वच्छगिद्धा, एवाहं विचिणिं जिनं ॥

आचारउपचारञ्जू, धम्मानुच्छविसंवरं ।

सिक्खापेमि सके सिस्से, गच्छन्ते जिनसन्तिकं ॥

दुरासदा भगवन्तो, सोहाव एकचारितो ।

पदे पदं निक्खिपन्ता, आगच्छेय्याथ माणवा ॥

20

आसीविसो यथा घोरो, मिगराजाव केसरी ।

मत्तोव कुञ्जरो दन्ती, एवं बुद्धा दुरासदा ॥

उक्कासितं च खिपितं, अञ्जुपेक्खिय माणवा ।

पदे पदं निक्खिपन्ता, उपेथ बुद्धसन्तिकं ॥

पटिसल्लानगरुका, अप्पसद्दा दुरासदा ।

25

दुरूपसङ्गमा बुद्धा, गरू होन्ति सदेवके ॥

यदाहं पञ्चहं पुच्छामि, पटिसम्मोदयामि वा ।
 अप्पसद्दा तदा होथ, मुनिभूताव तिद्वथ ॥
 यं सो देसेति^१ सम्बुद्धो^१, खेमं निब्बानपत्तिया ।
 तमेवत्थं निसामेथ, सद्धम्मसवनं सुखं ॥
 5 उपसङ्कम्म सम्बुद्धं, सम्मोदि मुनिना अहं ।
 तं कथं वीतिसारेत्वा, लक्खणे उपधारयिं ॥
 लक्खणे द्वे च कङ्खामि, पस्सामि तिसलक्खणे ।
 कोसोहितवत्थगुहं, इद्धिया दस्सयी मुनि ॥
 जिह्वं निन्नामयित्वान, कण्णसोते च नासिके ।
 पटिमसि नलाटन्तं, केवलं छादयी जिनो ॥
 10 तस्साहं लक्खणे दिस्वा, परिपुण्णे सब्यञ्जने ।
 बुद्धोति निद्वं गन्त्वान, सह सिस्सेहि पब्बजि ॥
 सतेहि तीहि सहितो, पब्बजि अनगारियं ।
 अट्टमासे असम्पत्ते, सब्बे पत्ताम्ह निब्बुतिं ॥
 15 एकतो कम्मं कत्वान, पुञ्जक्खेत्ते अनुत्तरे ।
 एकतो संसरित्वान, एकतो विनिवत्तयुं ॥
 गोपानसियो दत्तवान, पूगधम्मे वसिं अहं
 तेन कम्मेन सुकतेन, अट्ट हेतू लभामहं ॥
 20 दिसासु पूजितो होमि, भोगा च अभिता मम ।
 पतिट्ठा होमि सब्बेसं, तासो मम न विज्जति ॥
 व्याधयो मे न विज्जन्ति, दीवायुं^२ पालयामि च^२ ।
 सुखुमच्छविको होमि, आवासे^३ पत्थिते^३ वसे ॥
 अट्ट गोपानसी दत्त्वा, पूगधम्मे वसिं अहं ।
 पटिसम्भिदारहत्तं च, एतं मे अपरट्टमं ॥
 25 सब्बवोसितवोसानो, कतकिच्चो अनासवो ।
 अट्ट गोपानसी नाम, तव पुत्तो महामुनि ॥

१-१. देसेसि सद्धम्मं—सी० ।

३-३. आवासेव ठिते—सी० ।

२-२. दीवमायुं च पालयि—सी० ।

पञ्च थम्भानि दत्तवान्, पूगधम्मे वसिं अहं ।
 तेन कम्मेन सुकतेन, पञ्च हेतु लभामहं ॥
 अचलो होमि मेत्ताय, अनूनङ्गो भवामहं ।
 आदेय्यवचनो होमि, न धंसेमि यथा अहं ॥
 अभन्तं होति मे चित्तं, अखिलो होमि कस्सचि ।
 तेन कम्मेन सुकतेन, विमलो होमि सासने ॥
 सगारवो सप्पतिस्सो, कतकिच्चो अनासवो ।
 सावको ते महावीर, भिक्खु तं वन्दते मुनि ॥
 कत्वा सुकतपल्लङ्कं, सालायं पञ्चपेसहं ।
 तेन कम्मेन सुकतेन, पञ्च हेतु लभामहं ॥
 उच्चे कुले पजायित्वा, महाभोगो भवामहं ।
 सब्बसम्पत्तिको होमि, मच्छेरं मे न विज्जति ॥
 गमने पत्थिते मय्हं, पल्लङ्को उपतिट्ठति ।
 सह पल्लङ्कसेट्ठेन, गच्छामि मम पत्थितं ॥
 तेन पल्लङ्कदानेन, तमं सब्बं विनोदयिं ।
 सब्बाभिञ्जाबलप्पत्तो, थेरो वन्दति तं मुनि ॥
 परिकिच्चत्तकिच्चानि, सब्बकिच्चानि साधयिं ।
 तेन कम्मेन सुकतेन, पाविसिं अभयं पुरं ॥
 परिनिट्ठितसालम्हि, परिभोगमदासहं ।
 तेन कम्मेन सुकतेन, सेट्ठत्तं अज्झुपागतो ॥
 ये केचि दमका लोके, हत्थिअस्से दमेन्ति ये ।
 करित्वा कारणा नाना, दारुणेन दमेन्ति ते ॥
 न हेवं त्वं महावीर, दमेसि नरनारियो ।
 अदण्डेन असत्थेन, दमेसि उत्तने दमे ॥
 दानस्स वण्णे कित्तेन्तो, देसनाकुसलो मुनि ।
 एकपञ्चं कथेन्तोव, बोधेसि^१ तिसते मुनि ॥

5

B. 319

10

15

20

25

- दन्ता मयं सारथिना, सुविमुत्ता अनासवा ।
 सब्बाभिञ्जाबलपत्ता, निब्बुता उपधिवखये ॥
 सतसहस्सितो कप्पे, यं दानमददि तदा ।
 अतिक्कन्ता भया सब्बे, सालादानस्सिदं फलं^१ ॥
 5 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १.३९७-४०४) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा सत्थारं उपसङ्कमित्वा अञ्जं
 व्याकरोन्तो—

- 10 ८३८. "यं तं सरणमागम्ह^२, इतो अट्टमे^३ चवखुम ।
 सत्तरत्तेन भगवा, दन्ताम्ह तव सासने" ति
 B. 320 गाथमाह । तस्सत्थो—एवहि चवखुहि चवखुम भगवा यस्मा मयं
 इतो अतीते अट्टमे दिवसे तं सरणं अगमिम्ह । तस्मा सत्तरत्तेन
 तव सासने दमकेन^४ दन्ता अम्ह, अहो ते सरणगमनस्स आनुभावो
 ति । ततो परं—

- 15 ८३९. तुवं बुद्धो तुवं सत्था, तुवं माराभिभू मुनि ।
 तुवं अनुसये छेत्वा, तिण्णो तारेसि' मं पजं ॥

८४०. उपधी ते समतिक्कन्ता, आसवा ते पदालिता ।
 सीहो व अनुपादानो, पहीनभयभेरवो" ति—

- 20 इमाहि द्वीहि गाथाहि अभित्थवित्वा ओसानगाथाय सत्थारं
 वन्दनं याचति—

८४१. "भिव्खवो तिसता इमे, तिद्वन्ति पज्जलीकता ।
 पादे वीर पसारेहि, नागा वन्दन्तु सत्थुनो" ति ॥

१. स्वागतं वत मे आसि मम बुद्धस्स सन्तिके २. सरणमागम्म—सी०, रो० ।
 तिससो विज्जा अनुपत्ता कतं बुद्धं ३. अट्टमि—सी०, रो० ।
 सासनं अयं गाथा सी० पोत्थके ४. सी० पोत्थके नत्थि;
 अधिको पाठो । दमिकेन—रो० ।

तत्थ तुवं बुद्धो ति, त्वमेव इमस्मिं लोके सब्बञ्जुबुद्धो ।
 दिट्ठधम्मिकादिअत्थेन सत्तानं अनुसासनतो त्वमेव सत्था । सब्बेसं
 मारानं अभिभवनतो माराभिभू । मुनिभावतो मुनि । अनुसये छेत्वा
 ति, कामरागादिके अनुसये अरियमग्गसत्थेन छिन्दित्वा । तिण्णो
 ति, सयं संसारमहोघं तिण्णो, देसनाहत्थेन इमं पजं सत्तकायं 5
 तारेसि । उपधी ति, खन्धूपधिआदयो सब्बे उपधी । अदुपावानो
 ति, सब्बसो पहीनकामुपादानादिको । एवं वत्वा^१ थेरो सपरिसो
 सत्थारं अभिवन्दती ति ।

सेलत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

७. काळिगोधापुत्तभट्टित्थेरगाथावण्णना

यातं मे हत्थिगीवाया तिआदिका आयस्मतो भट्टित्थेरस्स
 गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो पदुमुत्तरस्स 10
 भगवतो काले महाभोगकुले निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो एकदिवसं
 सत्थु सन्तिके धम्मं सुणन्तो सत्थारा एकं भिक्खुं उच्चाकुलिकानं B. 321
 अग्गट्ठाने ठपियमानं दिस्वा सयं पि तं ठानन्तरं पत्थेत्वा सत्ताहं
 बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसंघस्स महादानं दत्वा पणिधानं अकासि ।
 सत्थापिस्स अनन्तरायेन समिज्झनभावं दिस्वा व्याकासि, सोपि 15
 तं व्याकरणं सुत्वा उच्चाकुलिकसंवत्तनिकं कम्मं पुच्छित्वा धम्मस्स-
 वनस्स कारापनं, धम्ममण्डपे आसनदानं, बीजनीदानं^२, धम्म-
 कथिकानं पूजासक्कारकरणं, उपोसथागारे पटिस्सयदानं ति एवमादिं
 यावजीवं बहुपुञ्जं^३ कत्वा ततो चुतो देवमनुस्सेसु संसरन्तो
 कस्सपस्स भगवतो अपरभागे^४ अम्हाकं भगवतो उप्पत्तिया पुरेतरं 20
 बाराणसियं कुटुम्बियघरे निब्बत्तो सम्बहुले पच्चेकबुद्धे पिण्डाय

१. रो० पोत्थके नत्थि ।

३. बहुं—सी०, रो० ।

२. बीजनदानं—रो० ।

४. अपरिभागे—रो० ।

चरित्वा एकस्मिं येव ठाने समागन्त्वा भत्तिविस्सगं करोन्ते दिस्वा
तत्थ पासाणफलकानि अत्थरित्वा पादोदकादिं उपट्ठपेन्तो यावज्जीवं
उपट्ठहि ।

- सो एकं बुद्धन्तरं देवमनुस्सेसु संसरित्वा इमस्मिं बूद्धुप्पादे
5 कपिलवत्थुनगरे साकियराजकुले निब्बत्ति, भद्दियोत्तिस्स नामं
अहोसि । सो वयप्पत्तो अनुरुद्धादीहि पञ्चहि खत्तियेहि सद्धिं सत्थरि
अनुपियम्बवने विहरन्ते सत्थु सन्तिके पब्बजित्वा अरहत्तं पापुणि ।
तं सत्था अपरभागे जेतवने अरियगणमज्जे निसिन्नो उच्चाकुलिकानं
भिक्षून् अगगट्टाने ठपेसि । सो फलसुखेन निब्बानसुखेन च वीति-
10 नामेन्तो अरज्जगतो पि रुक्खमूलगतो पि सुज्जागारगतो पि “अहो
सुखं, अहो सुखं” ति अभिक्खणं उदानं उदानेसि । तं सुत्वा भिक्षू
सत्थु आरोचेसु “आयस्मा भद्दियो काळिगोघाय पुत्तो अभिक्खणं
‘अहो सुखं’ अहो सुखं’ ति वदति, अनभिरतो मज्जे ब्रह्मचरियं
चरती” ति । सत्था तं पक्कोसापेत्वा “सच्चं किर, त्वं भद्दियो,
15 अभिक्खणं ‘अहो सुखं, अहो सुखं’ ति वदसी” ति पुच्छि । सो
“सच्चं भगवा” ति पटिजानित्वा “पुब्बे मे, भन्ते, रज्जं कारेन्तस्स
सुसंविहितारक्खो अहोसि, तथापि भीतो उब्बिग्गो उस्सङ्घितो
विहासि । इदानि पन पब्बजितो अभीतो अनुब्बिग्गो अनुस्सङ्घितो
विहरामी” ति वत्वा—

- R. 53 20 ८४२. ‘यातं मे हत्थिगीवाय, सुखुमा वत्था पधारिता ।
सालीनं ओदनो भूतो, सुचिमंसूपसेचनो ॥
- B. 322 ८४३. सो’ज्ज भद्दो साततिको, उज्झापत्तागते रतो ।
भायति अनुपादानो, पुत्तो गोघाय भद्दियो ॥
८४४. पंसुकूली साततिको, उज्झापत्तागते रतो ।
25 भायति अनुपादानो, पुत्तो गोघाय भद्दियो ॥

८४५. पिण्डपाती साततिको ...पे०... ॥

८४६. तेचीवरी साततिको ...पे०... ॥

८४७. सपदानचारी साततिको ...पे०... ॥

८४८. एकासनी साततिको ...पे०... ॥

८४९. पत्तपिण्डी साततिको ...पे०... ॥

5

८५०. खलुपच्छाभत्ती साततिको...पे०...॥

८५१. आरज्जिको साततिको ...पे०... ॥

८५२. रुक्खमूलिको साततिको ...पे०... ॥

८५३. अब्भोकासी^१ साततिको ...पे०... ॥

८५४. सोसानिको साततिको ...पे०... ॥

10

८५५. यथासन्थतिको साततिको ...पे०... ॥

८५६. नेसज्जिको साततिको ...पे०... ॥

८५७. अप्पिच्छो साततिको ...पे०... ॥

८५८. सन्तुट्ठो साततिको ...पे०... ॥

८५९. पविवित्तो साततिको ...पे०... ॥

15

८६०. असंसट्ठो साततिको ...पे०... ॥

८६१. आरद्धवीरियो साततिको ...पे०... ॥

B. 323

८६२. हित्वा सतपलं कंसं, सौवण्णं सतराजिकं ।

अग्गहिं मत्तिकापत्तं, इदं दुतियाभिसेचनं ॥

८६३. उच्चै मण्डलिपाकारे, दळ्ढमट्टालकोट्टके ।

रक्खितो खग्गहत्थेहि, उत्तसं विहरिं पुरे ॥

20

८६४. सो'ज्ज भद्दो अनुवासी, पहीनभयभेरवो ।

भायति वनमोग्गह, पुत्तो गोधाय भट्टियो ॥

८६५. सीलक्खन्धे पतिट्ठाय, सति पञ्चं च भावयं ।

पापुणि अनुपुब्बेन, सब्बसंयोजनक्खयं" ति—

25

इमाहि गाथाहि सत्थु पुरतो सीहनादं नदि ।

- तत्थ यातं मे^१ हत्थिगीवाया ति, भन्ते पुब्बे मया गच्छन्तेनापि
हत्थिगीवाय हत्थिक्खन्धे निसीदित्वा यातं चरितं । वत्थानि परिहरन्तेना
पि सुखुमा सुखसम्फस्सा कासिकवत्थविसेसा धारिता । ओदनं
5 भुञ्जन्तेना पि तिवस्सिकानं पुराणगन्धसालीनं ओदनो तित्तिरक-
पिञ्जरादिना सुचिना मंसेन उपसित्ताय सुचिमंसूपसेचनो भुत्तो,
तथापि तं सुखं न मय्हं चित्तपरितोसकरं अहोसि, यथा एतरहि
विवेकसुखं ति दस्सेन्तो आह "सो'ज्ज भद्दो" तिआदि । एत्थ च
हत्थिगहणेनेव अस्सरथयानानि, वत्थगहणेन सब्बराजालङ्कारा,
10 ओदनगहणेन सब्बभोजनविकति गहिता ति वेदितब्बं । सो'ज्जाति,
सो अज्ज एतरहि पब्बज्जायं ठितो । भद्दो ति, सीलादिगुणेहि
समन्नागतत्ता भद्दो । साततिको ति, समणधम्मं दिट्ठधम्मसुखविहारे
सातच्चयुत्तो । उज्झापत्तागते रतो ति, उज्झाचरियाय पत्ते आगते
पत्तपरियापन्ने अभिरतो, तेनेव सन्तुट्ठोति अधिप्पायो । ज्ञायती ति,
15 फलसमापत्तिभानेन भायति । पुत्तो गोधाया ति, काळिगोधाया
नाम खत्तियाय पुत्तो । भद्दियो ति, एवंनामो अत्तानमेव थेरो अज्जं
विय कत्वा वदति ।

R. 54

गहपतिचीवरं पटिक्खित्वा पंसुकूलिकङ्गसमादानेन
पंसुकूलिको । संघभत्तं पटिक्खित्वा पिण्डपातिकङ्गसमादानेन
B. 324 20 पिण्डपातिको । अतिरेकचीवरं पटिक्खित्वा तेचीवरिकङ्गसमादानेन^२
तेचीवरिको । लोलुप्पचारं पटिक्खित्वा सपदानचारिकङ्गसमादानेन
सपदानचारी । नानासनभोजनं पटिक्खित्वा एकासनिकङ्गसमा-
दानेन एकासनिको । दुतियकभाजनं पटिक्खित्वा पत्तपिण्डिकङ्ग-
समादानेन पत्तपिण्डिको । अतिरित्तभोजनं पटिक्खित्वा खलुपच्छा-
25 भत्तिकङ्गसमादानेन खलुपच्छाभत्तिको । गामन्तसेनासनं पटिक्खित्वा
आरज्जिकङ्गसमादानेन आरज्जिको । छन्नवासं पटिक्खित्वा

रुक्खमूलिकङ्गसमादानेन रुक्खमूलिको । वृत्तरुक्खमूलानि पटिक्ख-
पित्वा अब्भोकासिकङ्गसमादानेन अब्भोकासिको । नसुसानं
पटिक्खपित्वा सोसानिकङ्गसमादानेन सोसानिको । सेनासनलोलुप्पं
पटिक्खपित्वा यथासन्थतिकङ्गसमादानेन यथासन्थतिको । सयनं
पटिक्खपित्वा नेसज्जिकङ्गसमादानेन नेसज्जिको । अयमेत्थ सङ्खेपो, 5
वित्थारतो पन धुवङ्गकथा विसुद्धिमग्गे वुत्तनयेनेव गहेतब्बा ।

उच्चे ति, उच्चादिट्टाने, उपरिपासादताय वा उच्चे । मण्डलि-
पाकारे ति, मण्डलाकारेण पाकारपरिक्खित्ते । दळ्हमट्टालकोट्टुके
ति, थिरेहि अट्टालेहि द्वारकोट्टुकेहि च समन्नागते, नगरेति अत्थो ।

सतिं पञ्जं चा ति, एत्थ सतिसीसेन समाधिं वदति, फलसमा- 10
पत्तिनिरोधसमापत्तियो सन्धाय “सतिं पञ्जं च भावयं” ति वुत्तो ।
सेसं तत्थ तत्थ वुत्तनयत्ता उत्तानमेव ।

एवं थेरो सत्थु सम्मुखा सीहनादं नदि । तं सुत्वा भिक्खू
अभिप्पसन्ना अहेसुं ।

कालिगोधापुत्तभद्वित्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

८. अङ्गलिमालत्थेरगाथावण्णना

गच्छं वदेसी तिआदिका आयस्मतो अङ्गलिमालत्थेरस्स गाथा । 15
का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
विवट्टूपनिस्सयं कुसलं उपचिन्तित्वा इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं
कोसलरञ्जो पुरोहितस्स भग्गवस्स नाम ब्राह्मणस्स पुत्तो हुत्वा
निब्बत्ति, तस्स जातदिवसे सकलनगरे आवुधानि पज्जलिसु, रञ्जो
च मङ्गलावुधं सयनपीठे ठपितं पज्जलि, तं दिस्वा राजा भीतो 20
संविग्गो निदं न लभि । पुरोहितो तायं वेलायं नक्खत्तयोगं
उल्लोकेन्तो “चोरनक्खत्तेन जातो” ति सन्निट्ठानमकासि । सो
विभाताय रतिया रञ्जो सन्तिकं गतो सुखसेय्यं पुच्छि । राजा

“कुतो आचरिय, सुखसेय्यं, रत्तियं मय्हं मङ्गलावुधं पज्जलि, तस्स को, नु, खो विपाको भविस्सती” ति ।

“मा भायि, महाराज, मय्हं घरे दारको जातो, तस्स आनु-
भावेन सकलनगरेपि आवुधानि पज्जलिसू ति” ।

5 “किं भविस्सति आचरिया ति” ?

“दारको चोरो भविस्सतीति” ।

“किं एकचारी चोरो, उदाहु गणजेट्टको ति” ?

“एकचारिको^१ देव” ।

“किं नं मारेमा ति^२ ? “एकचारिको चे, पटिजग्गथ ताव नं”

10 ति आहु । तस्स नामं करोन्ता यस्मा जायमानो रज्ज्वा चित्तं
विहेसेन्तो जातो, तस्मा हिंसको ति कत्वा पच्छा दिट्ठं अदिट्ठं ति
विय अहिंसको ति वोहरिंसु ।

सो वयप्पत्तो पुब्बकम्मबलेन सत्तन्नं हत्थीनं बलं धारेति, तस्सिदं
पुब्बकम्मं—बुद्धसुज्जे लोके कस्सको हुत्वा निब्बत्तो एकं पच्चेकबुद्धं
15 वस्सोदकेन तित्तं अल्लचीवरं सीतपीळितं अत्तनो खेत्तभूमिं उपगतं
दिस्वा “पुज्जक्खेत्तं मे उपट्ठितं” ति सोमनस्सजातो अग्गि कत्वा
अदासि । सो तस्स कम्मस्स बलेन निब्बत्तनिब्बत्तट्ठाने थामजव-
बलसम्पन्नो च हुत्वा इमस्मिं पच्छिमत्तभावे सत्तन्नं हत्थीनं बलं
धारेति ।

20 सो तक्कसिलं गत्वा दिसापामोक्खस्स आचरियस्स सन्तिके
धम्मन्तेवासी हुत्वा सिप्पं उग्गण्हतो आचरियब्राह्मणं तस्स भरियं च
सक्कच्चं पटिजग्गति । तेनस्स सा ब्राह्मणी गेहे लब्धमानेन भत्तादिना
सङ्गहं करोति । तं असहमाना अज्जे माणवा आचरियेन सद्धि भेदं
अकंसु । ब्राह्मणो तेसं वचनं द्वे तयो वारे^३ असद्दहन्तो हुत्वा^४ पच्छा

१. ‘ब्राह्मणो’ सी०, रो० पोत्थकेसु
अधिको पाठो ।

२. ‘राजा’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको
पाठो ।

३. ‘वुत्तो पि’ सी० पोत्थके अधिको पाठो । ४. सी०, रो० पोत्थकेसु नदिथ ।

सद्वह्तिवा “महाबलो माणवो, न सक्का केनचि मारापेतुं^१, उपायेन नं मारेस्सामी” ति चिन्तेत्वा निट्ठितसिप्पं अत्तनो नगरं गन्तुं आपुच्छन्तं माणं आह “तात, अहिंसक निट्ठितसिप्पेन नाम अन्तेवासिना आचरियस्स गरुदक्खिणा दातब्बा, तं मय्हं देही” ति ।

साधु, आचरिय, किं दस्सामी ति ? मनुस्सानं सहस्सदक्खिण-
हत्थङ्गलियो आनेही ति । ब्राह्मणस्स किर अयमस्स^२ अधिप्पायो^३—
बहूसु मारियमानेसु एकन्ततो एको नं मारेय्या ति । तं सुत्वा
अहिंसको अत्तनो चिरपरिचितं निक्कहरणतं पुरक्खत्वा सन्नद्धपञ्चावुधो
कोसलरज्ज्वो विजिते जालिनं^४ वनं पविसित्वा महामग्गसमीपे
पब्बतन्तरे वसन्तो पब्बतसिखरे ठत्वा मग्गेन गच्छन्ते मनुस्से
ओलोकेत्वा वेगेन गन्त्वा अङ्गुलियो गहेत्वा रुक्खगे ओलम्बेसि^५ ।
ता गिज्झा पि काका पि खादिसु^६, भूमियं निक्खित्ता पूतिभावं
अगमंसु^६ । एवं गणनाय अपरिपूरमानाय लद्धा लद्धा अङ्गुलियो
सुत्तेन गन्थित्वा मालं कत्वा यज्जोपचितं विय अंसे ओलम्बेसि, ततो
पट्ठाय अङ्गुलिमालोत्तेवस्स समज्जा अहोसि ।

एवं तस्मिं मनुस्से मारेन्ते मग्गो अवल्लज्जो अहोसि । सो मग्गे
मनुस्से अलभन्तो गामूपचारं गन्त्वा निलीयित्वा आगतागते मनुस्से
मारेत्वा अङ्गुलियो गहेत्वा गच्छति । तं अत्वा मनुस्सा गामतो
अपक्कमिसु, गामा सुज्जा अहेसुं, तथा निगमा जनपदा च । एवं
तेन सो पदेसो उब्बासितो अहोसि । अङ्गुलिमालस्स च एकाय ऊना
सहस्सअङ्गुलियो सङ्गहा^७ अहेसुं । अथ मनुस्सा तं चोरुपद्दवं
कोसलरज्ज्वो आरोचेसुं । राजा पातो व नगरे भेरिं चरापेसि “सोवं
अङ्गुलिमालचोरं गण्हाम, बलकायो आगच्छतू” ति । तं सुत्वा
अङ्गुलिमालस्स माता मन्ताणी नाम ब्राह्मणी तस्स पितरं आह—

१. मारेतुं—सी०, रो० ।

३. ‘नाम’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

६. गच्छन्ति—सी०, रो० ।

२-२. अयमधिप्पायो—सी०, रो० ।

४. ओलम्बेति—सी०, रो० ।

५. खादन्ति—सी०, रो० ।

७. सङ्गहिता—सी०, रो० ।

- “पुत्तो किर ते चोरो हुत्वा इदं चिदं च करोति, तं ईदिसं मा करी”
ति सञ्जापेत्वा आनेहि, अञ्जथा नं राजा घातेय्या” ति । ब्राह्मणो
“न मय्हं तादिसेहि पुत्तेहि अत्थो, राजा यं वा तं वा करोतू” ति
आह । अथ ब्राह्मणी पुत्तसिनेहेन^१ पाथेय्यं गहेत्वा “मम पुत्तं
5 सञ्जापेत्वा आनेस्सामी” ति मग्गं पटिपज्जि । भगवा “अयं
अङ्गुलिमालं आनेस्सामी” ति गच्छति, सचे सा गमिस्सति,
अङ्गुलिमालो ‘अङ्गुलिसहस्सं पूरेस्सामी’ ति मातरं पि मारेस्सति,
सो च पच्छिमभविक्को, सचाहं न गमिस्सं, महाजानि अभविस्सा”
ति अत्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो सयमेव पत्तचीवरं गहेत्वा
10 अङ्गुलिमालं उद्दिस्स तिसयोजनिकं मग्गं पदसाव पटिपज्जमानो
अन्तरामग्गे गोपालकादीहि वारियमानो पि जालिनं वनं उपगच्छि ।
तस्मिं च^२ खणे तस्स माता तेन दिट्ठा, सो मातरं दूरतोव दिस्वा
“मातरं पि मारेत्वा अज्ज ऊनङ्गुलि पूरेस्सामी” ति अस्सि
B. 327 उक्खिपित्वा उपधावि, तेसं उभिन्नं अन्तरे भगवा अत्तानं दस्सेसि,
15 अङ्गुलिमालो भगवन्तं दिस्वा “किं मे मातरं वधित्वा^३ अङ्गुलिया
गहितेन, जीवतु माता, यन्नूनाहं इमं समणं जीविता वोरोपेत्वा
अङ्गुलिं गण्हेय्यं” ति उक्खित्तासिको भगवन्तं पिट्ठितो पिट्ठितो
अनुबन्धि ।

- अथ^४ खो^५ भगवा तथारूपं इद्धाभिसङ्खारं अभिसङ्खासि^६, यथा
20 पकतिइरियापथेन गच्छन्तं पि अत्तानं अङ्गुलिमालो सब्बथामेन
R. 57 धावन्तो पि न सक्को ति सम्पापुणितुं । सो परिहीनजवो
घुरुघुरुपस्सासी^७ कच्छेहि सेदं मुञ्चन्तो पदं उद्धरितुं पि असक्कोन्तो
खाणु विय ठितो भगवन्तं “तिट्ठ तिट्ठ^८ समणा” ति आह । भगवा

१. पुत्तसिनेहस्स बलवभावेन—सी०, रो० । २. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. मारेत्वा—सी०, रो० ।

४-४. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

५. अभिसङ्खारि—सी०, रो० ।

६. घुरुघुरु ति पस्ससन्तो—सी० ।

७. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

गच्छन्तोव “ठितो अहं अङ्गुलिमाल, त्वं^१ च तिट्ठा” ति आह ।
सो “इमे खो^२ समणा सक्कपुत्तिया^३ सच्चवादिनो, अयं समणो
गच्छन्तो येव ‘ठितो अहं अङ्गुलिमाल, त्वं च तिट्ठा’ ति आह, अहं
चम्हि ठितो, को नु खो इमस्स अधिप्पायो, पुच्छित्वा नं जानिस्सामी”
ति भगवन्तं गाथाय अज्झभासि—

5

८६६. “गच्छं वदेसि समण ठितोम्हि,
ममं च ब्रूसि ठित’मट्ठितो ति ।
पुच्छामि तं समण एतमत्थं,
कथं ठितो त्वं, अहमट्ठितोम्ही” ति ॥

तत्थ समणा ति, भगवन्तं आलपति । ममं ति, मं । कथं ति, 10
केनाकारेण । अयं हेत्थ अत्थो—समण, त्वं गच्छन्तोव समानो^४
“ठितोम्ही” ति वदेसि । ममं च ठितंयेव “अट्ठितो” ति ब्रूसि,
वदेसि, कारणेनेत्थ भवितब्बं, तस्मा तं, समण, अहं एवमत्थं
पुच्छामि । कथं केनाकारेण^५ त्वं ठितो अहोसि, अहं च अट्ठितोम्ही
ति । एवं वुत्ते भगवा—

15

८६७. “ठितो अहं अङ्गुलिमाल सब्बदा,
सब्बेसु भूतेसु निधाय दण्डं ।
तुवं च पाणेसु असञ्जवतोसि,
तस्मा ठितोहं, तुवमट्ठितोसी” ति—

गाथाय तं अज्झभासि ।

20

तत्थ ठितो अहं अङ्गुलिमाल सब्बदा, सब्बेसु भूतेसु निधाय दण्डं
ति, अङ्गुलिमाल^६ अहं सब्बदा^६ सब्बकाले आदिमज्झपरियोसानेसु
तसथावरभेदेसु सब्बेसु सत्तेसु दण्डं निधाय निहितदण्डो निहितसत्थो
लज्जी दयापन्नो, ततो अज्झथा अवत्तनतो एवरूपेनेव ठितो ।

B. 328

१. तुवं—रो० ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. सक्कपुत्ता—रो० ।

४. समणो—रो० ।

५. कस्मा, कुतो केनपकारेण—रो० । ६-६. रो० पोत्थके नत्थि ।

- तुवं च पाणेषु असञ्जतोसी ति, त्वं पन सत्तेसु सञ्जमरहितो असि,
 लुटो लोहितपाणि हतपहते निविटो अदयापन्नो, तस्मा असञ्जतो
 विरतिवसेन अट्टितो, ततो एव तासु तासु गतीसु परिब्भमनतोपि
 5 तुवं इदानी इरियापथेन ठितोपि अट्टितो असि, अहं पन वुत्तप्पकारेन
 ठितो ति । ततो अङ्गुलिमालो यथाभुच्चगुणप्पभावितस्स जलतले
 तेलस्स विय सकलं लोकं अभिव्यापेत्वा ठितस्स भगवतो कित्तिसद्दस्स
 सुतपुब्बत्ता हेतुसम्पत्तिया आणस्स च परिपाकगतत्ता "अयं सो
 R. 58 गज्जितं, नयिदं अञ्जस्स भविस्सति, समणस्स मञ्जे गोतमस्स एतं
 10 गज्जितं, दिट्ठो वतम्हि महेसिना सम्मासम्बुद्धेन, मय्हं सङ्गहकरणत्थं
 भगवा इधागतो" ति चिन्तेत्वा—

८६८. "चिरस्सं वत मे महितो महेसी,
 महावनं समणो पच्चपादि^१ ।
 सोहं चजिस्सामि सहस्सपापं,
 15 सुत्वान गाथं तव धम्मयुत्तं" ति—

इमं गाथं अभासि ।

- तत्थ चिरस्सं वता ति, चिरकालेन वत । मे ति मय्हं
 अनुग्गहत्थाय । महितो ति, सदेवकेन लोकेन महितिया पूजाय
 पूजितो । महन्ते सीलवखन्धादिगुणे एसि, गवेसी ति महेसी ।
 20 महावनं समणो पच्चपादी ति, इमं महारञ्जं समितसब्बपापो भगवा
 पटिपज्जि । सोहं चजिस्सामि सहस्सपापं, सुत्वान गाथं तव धम्मयुत्तं
 ति, सोहं धम्मयुत्तं धम्मूपसंहितं तव गाथं सुणि । सोहं^२ तं सुत्वान
 "चिरस्सं पि चिरकालेन पि सङ्गतं परिचितं पापसहस्सं पजहिस्सं"
 ति चिन्तेत्वा इदानी नं अञ्जदत्थु परिच्चजिस्सामी ति अत्थो^३ ।
 25 एवं^३ पन वत्वा यथा पटिपज्जि, यथा च भगवता अनुग्गहितो, तं
 दस्सेतुं—

१. पच्चपादी सी०, रो० ।
 ३-३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. सो अहं—रो० ।

८६९. इच्चेव चोरो असि'मावुधं च,
सोब्भे पपाते नरके अन्वकासि ।
अवन्दि चोरो सुगतस्स पादे,
तत्थेव पब्बज्ज'मयाचि बुद्धं ॥

B. 329

८७०. बुद्धो च खो कारुणिको महेसि,
यो सत्था^१ लोकस्स^१ सदेवकस्स ।
त'मेहि भिक्खू ति तदा अबोच,
एसेव तस्स अहु भिक्खुभावो" ति ॥

5

सङ्गीतिकारा इमा द्वे गाथा ठपेसु ।

तत्थ इच्चेवा ति, इति एव एवं वत्वा अनन्तरमेव । चोरो ति 10
अङ्गुलिमालो । असि ति, खगं । आवुधं ति, सेसावुधं । सोब्भे
ति, समन्ततो छिन्नतटे । पपाते ति, एकतो छिन्नतटे । नरके ति,
भूमिया फलितविवरे । इध पन तीहिपि पदेहि यत्थ पतितं अञ्जेन
गहेतुं न सक्का, तादिसं पब्बतन्तरमेव^२ वदति । अन्वकासी ति,
अनु अकासि, पञ्चविधं पि अत्तनो आवुधं अनु खिपि छड्डेसि, तानि 15
छड्डेत्वा भगवतो पादेसु सिरसा निपतित्वा "पब्बाजेथ मं भन्ते" ति
आह । तेन वुत्तं "अवन्दि चोरो सुगतस्स पादे, तत्थेव पब्बज्ज'मयाचि
बुद्धं" ति । एवं तेन पब्बज्जाय याचिताय सत्था तस्स पुरिमकम्मं
ओलोकेन्तो एहिभिक्खुभावाय हेतुसम्पत्तिं दिस्वा दक्खिणहुत्थं
पसारेत्वा "एहि भिक्खु, स्वाखातो धम्मो, चर ब्रह्मचरियं सम्मा 20
दुक्खस्स अन्तकिरियाया" ति आह । सा एव च तस्स पब्बज्जा
उपसम्पदा च अहोसि । तेनाह "त'मेहि भिक्खू ति तदा अबोच,
एसेव तस्स अहु भिक्खुभावो" ति—

R. 59

एवं थेरो सत्थु सन्तिके एहिभिक्खुभावेन पब्बज्जं उपसम्पदं च
लभित्वा विपस्सनाय कम्मं करोन्तो अरहत्तं पत्वा विमुत्तिसुखं 25
पटिसंवेदेन्तो पीतिसोमनस्सजातो उदानवसेन—

८७१. "यो च पुब्बे पमज्जित्वा, पच्छा सो नप्पमज्जति ।

सो'मं लोकं पभासेति, अब्भा मुत्तोव चन्दिमा ॥

B. 330

८७२. यस्स पापं कतं कम्मं, कुसलेन पिधीयति ।

सो'मं लोकं पभासेति, अब्भा मुत्तोव चन्दिमा ॥

5 ८७३. यो हवे दहरो भिक्खु, युज्जति बुद्धसासने ।

सो'मं लोकं पभासेति, अब्भा मुत्तोव चन्दिमा" ति—

गाथत्तयं अभासि ।

तस्सत्थो—यो पुग्गलो गहट्ठो वा पब्बजितो वा कल्याणमित्त-
संसग्गतो पुब्बे पापमित्तसंसग्गेन वा अत्तनो वा पटिसङ्खानाभावेन

10 पमज्जित्वा सम्मापटिपत्तियं^१ पमादं आपज्जित्वा पच्छा कल्याण-
मित्तसंसग्गेन योनिसो उम्मुज्जन्तो नप्पमज्जति, सम्मा पटिपज्जति,
समथविपस्सनं अनुयुज्जन्तो तिस्रो विज्जा छ अभिञ्जा पापुणाति,
सो अब्भादीहि मुत्तो चन्दो विय ओकासलोकं अत्तना अधिगताहि
विज्जाभिञ्जाहि इमं खन्धादिलोकं^२ ओभासेती ति ।

15 यस्स पुग्गलस्स कतं उपचितं पापकम्मं कम्मक्खयकरेन
लोकुत्तरकुसलेन अविपाकारहभावस्स आहरितत्ता विपाकुप्पादने
द्वारपिधानेन पिधीयति थकीयति । सेसं वुत्तनयमेव ।

दहरो ति तरुणो, तेनस्स योगक्खमसरीरतं दस्सेति । सो हि
उप्पन्नं वातातपपरिस्सयं अभिभवित्वा योगं कातुं सक्कोति ।

20 युज्जति बुद्धसासने^३ सिक्खत्तये युत्तप्पयुत्तो होति, सक्कच्चं सम्पादेती
ति अत्थो ।

एवं पीतिसोमनस्सजातो विमुत्तिसुखेन^४ विहरन्तो यदा नगरं
पिण्डाय पविसति, तदा अञ्जेन पि खित्तो लेड्डु थेरस्स काये
निपतति, अञ्जेन पि खित्तो दण्डो तस्सेव काये निपतति । सो

१. पटिपत्तिया—रो० ।

३. 'ति' सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको
पाठो ।

२. 'व' सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको
पाठो ।

४. विमुत्तिसुखविहारेण—रो० ।

भिन्नेन पत्तेन विहारं पविसित्वा सत्थु सन्तिकं गच्छति । सत्था तं ओवदति “अधिवासेहि त्वं ब्राह्मण, अधिवासेहि त्वं ब्राह्मण, यस्स खो त्वं ब्राह्मण कम्मस्स विपाकेन बहूनि वस्ससहस्सानि निरये पच्चेय्यासि, तस्स त्वं ब्राह्मण कम्मस्स विपाकं दिट्ठेव धम्मे पटिसंवेदेसी” ति । अथ थेरो अनोधिसो सब्बसत्तेसु मेतचित्तं 5 उपट्ठपेत्वा—

R 60

८७४. “दिसा पि मे धम्मकथं सुणन्तु,
दिसा पि मे युञ्जन्तु बुद्धसासने ।
दिसा पि मे ते मनुजे^१ भजन्तु,
ये धम्ममेवा^२ दपयन्ति सन्तो ॥

B. 331

10

८७५. दिसा हि मे खन्तिवादानं, अविरोधप्पसंसिनं ।
सुणन्तु धम्मं कालेन, तं च अनुविधीयन्तु ॥

८७६. न हि जातु सो ममं हिं से, अञ्जं वा पन कञ्चि नं ।
पप्पुय्य परमं सन्ति, रक्खेय्य तसथावरे ॥

८७७. उदकं हि नयन्ति नेत्तिका, उसुकारा दमयन्ति^३ तेजनं ।
दारुं दमयन्ति^३ तच्छका, अत्तानं दमयन्ति पण्डिता ॥

15

८७८. दण्डेनेके दमयन्ति, अङ्कुसेभि^४ कसाहि च ।
अदण्डेन असत्थेन, अहं दन्तोम्हि तादिना ॥

८७९. अहिंसको ति मे नामं, हिंसकस्स पुरे सतो ।
अज्जाहं सच्चनामोम्हि, न नं हिंसाभि कञ्चि नं ॥

20

८८०. चोरो अहं पुरे आसिं, अङ्गुलिमालो ति विस्सुतो ।
वुय्हमानो महोघेन, बुद्धं सरणमागमं ॥

८८१. लोहितपाणि पुरे आसिं, अङ्गुलिमालो ति विस्सुतो ।
सरणगमनं^५ पस्स, भवनेत्ति समूहता ॥

१. मनुस्से—रो० ।

२. नमयन्ति—रो० ।

३. नमयन्ति—रो० ।

४. अङ्कुसेहि—रो० ।

५. सरणागमनं—रो० ।

८८२. तादिसं कम्मं कत्वानं, बहुं दुग्गतिगामिनं ।
फुट्ठो कम्मविपाकेन, अनणो भुञ्जामि भोजनं ॥
८८३. पमाद'मनुयुञ्जन्ति, बाला दुम्मेधिनो जना ।
अप्पमादं च मेधावी, धनं सेट्ठं व रक्खति ॥
- 5 ८८४. मा पमादमनुयुञ्जेथ, मा कामरतिसन्धवं ।
अप्पमत्तो हि भायन्तो, पप्पोति परमं सुखं ॥
- B. 332 ८८५. स्वागतं नापगतं, नेतं दुम्मन्तितं मम ।
सविभत्तेसु धम्मेसु, यं सेट्ठं तदुपागमं ॥
८८६. स्वागतं नापगतं, नेतं दुम्मन्तितं मम ।
10 तिस्सो विज्जा अनुप्पत्ता, कतं बुद्धस्स सासनं ॥
८८७. अरञ्जे रुक्खमूले वा, पब्बतेसु गुहासु वा ।
तत्थ तत्थेव अट्ठासि, उब्बिग्गमनसो तदा ॥
- R. 61 ८८८. सुखं सयामि ठायामि, सुखं कप्पेमि जीवितं ।
अहत्थपासो मारस्स, अहो सत्थानुकम्पितो ॥
- 15 ८८९. ब्रह्मजच्चो पुरे आसि, उदिच्चो उभतो अहु ॥
सो'ज्ज पुत्तो सुगतस्स, धम्मराजस्स सत्थुनो ॥
८९०. वीततण्हो अनादानो, गुत्तद्वारो सुसंवुतो ।
अघमूलं वधित्वान, पत्तो मे आसवक्खयो ॥
८९१. परिचिण्णो मया सत्था, कतं बुद्धस्स सासनं ।
20 ओहितो गरुको भारो, भवनेत्ति समूहता" ति—

इमा गाथा अभसि ।

तत्थ दिसापी ति, मय्हं दिसा पि^१ अमित्ता पच्चत्थिकापि ये मं
एवं उपवदन्ति "यथा मयं अङ्गुलिमालस्स वसेन आतिवियोगदुक्ख-
परेता दुक्खं पापुणाम, एवं अङ्गुलिमालोपि दुक्खं पापुणातू" ति ।

मे धम्मकथं सुणन्तू ति, मया सत्थु सन्तिके सुतं चतुसच्चधम्मपटि-
संयुतं कथं सुणन्तु । युञ्जन्तू ति, सुत्वा च तदत्थाय पटिपज्जन्तु ।
ते मनुजे^१ भजन्तू ति, तादिसे सप्पुरिसे कल्याणमित्ते^२ भजन्तु सेवन्तु ।
ये धम्ममेवा^३ दपयन्ति सन्तो ति, ये^३ सप्पुरिसा कुसलधम्ममेव,
उत्तरिमनुस्सधम्ममेव, निब्बत्तितलोकुत्तरधम्ममेव च आदपेन्ति^४ 5
समादपेन्ति^४ गण्हापेन्ति ।

खन्तिवादानं ति, अधिवासनखन्तिमेव वदन्तानं ततो^५ एव^५
अविरोधप्पसंसिनं ति केनचि अविरोधभूताय मेत्ताय एव पसंसन-
सीलानं । सुणन्तु धम्मं कालेना ति, युत्तप्पयुत्तकाले तेसं सन्तिके धम्मं
सुणन्तु । तं च अनुविधीयन्तू ति, तं च यथासुतं धम्मं सम्मदेव 10
उग्गहित्वा^६ अनुकरोन्तु धम्मानुधम्मं पटिपज्जन्तू ति अत्थो ।

न हि जातु सो ममं हिसे ति, सो मय्हं दिसो पच्चत्थिको
जातु एकंसेनेव मं न हिसे न बाधेय्य । अञ्जं वापन कञ्चि नं ति,
न केवलं मंयेव, अञ्जं वा^७ पि कञ्चि सत्तं न हिसेय्य, पप्पुय्य परमं
सन्ति ति, परमं, उत्तमं, सन्ति निब्बानं पापुणेय्य, पापुणित्वा च 15
रक्खेय्य तसथावरे ति, सब्बे च सत्ते परमाय रक्खाय रक्खेय्य,
सिस्सं पुत्तं विय परिपालेय्याति अत्थो ।

एवं थेरो इमाहि गाथाहि परे पापतो परिमोचेन्तो परित्तकिरियं
नाम कत्वा अत्तनो पटिपत्ति पकासेन्तो “उदकं ही” ति गाथमाह ।
तत्थ पथविया थलट्टानं खणित्वा निन्नट्टानं पूरेत्वा, मात्तिकं वा 20
कत्वा, रुक्खदोणि वा ठपेत्वा अत्तना इच्छिकिच्छितट्टानं उदकं नेन्ती
ति नेत्तिका, उदकहारिनो । तेजनं ति, कण्डं । इदं वुत्तं होति—
नेत्तिका अत्तनो रुचिया उदकं नयन्ति, उसुकारा पि तापेत्वा

१. मनुस्से—रो० ।

२. ‘मनुस्से’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको

३. ‘सन्ता’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

पाठो ।

४-४. आदापेन्ति, समादापेन्ति—सी० ।

५-५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्ति ।

६. उग्गहेत्वा—रो० ।

७. वा—रो० ।

८. किञ्चि—रो० ।

वङ्काभावं हरन्ता तेजनं उसुं दमयन्ति^१, उजुकं करोन्ति, तच्छका
पि नेमिआदीनं अत्थाय तच्छन्ता दारुं दमयन्ति^२ अत्तनो रुचिया
उजुं वा वङ्कं वा करोन्ति । एवं एत्तकं आरम्भणं कत्वा पण्डिता
सप्पञ्चा अरियमग्गं उप्पादेन्ता अत्तानं दमेन्ति, अरहत्तप्पत्ता पन^३

5 एकन्तदन्ता नाम होन्ती ति ।

इदानीं पुरिसदम्मसारथिना सत्थारा अत्तनो दमिताकारं
कतञ्जुतं च पकासेन्तो “दण्डेनेके” तिआदिका पञ्च गाथा
अभासि । तत्थ दण्डेनेके दमयन्ती ति, राजराजमहामत्तादयो दण्डेन,
हत्थिअस्सादिना बलकायेन च पच्चत्थिकादिके दमेन्ति, गोपालादयो
10 च गावादिके दण्डेन यद्विया दमेन्ति । हत्थाचरिया हत्थि अङ्कुसेहि,
अस्साचरिया अस्से कसाहि च दमेन्ति । अदण्डेन असत्थेन, अहं
दन्तोअहि तादिना ति, अहं पन इट्ठादीसु^४ तादिभावप्पत्तेन सम्मा-
सम्बुद्धेन विना एव दण्डेन, विना सत्थेन, निहितदण्डनिहितसत्थ-
भावेन दन्तो दमितो निब्बिसेवनो गतो^५ अहि ।

B. 334 15

अहिंसकोति मे नामं, हिंसकस्स पुरे सतो ति, सत्थारा
समागमतो पुब्बे हिंसकस्स मे समानस्स अहिंसको ति नाममतं
अहोसि । अज्जाहं ति, इदानीं पनाहं, “अहिंसको” ति सच्चनामो
अवितथनामो अहि, तस्मा न नं हिंसामि^६ कच्चि^७ पि सत्तं न
हिंसामि न बाधेमि, नं ति निपातमतं ।

20 विस्सुतो ति, “पाणातिपाती लुद्धो लोहितपाणो” तिआदिना
पञ्चातो^८ । महोघेना ति, कामोघादिना महता ओघेन, तस्स ओघस्स
विच्छेदकरं बुद्धं सरणं बुद्धसङ्घातं सरणं अगमं^९ उपगच्छि ।

१-१. नमयन्ति—रो० ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. इट्ठानिट्ठादीसु आरम्भणेसु—सी०, रो० । ४. कतो—सी०, रो० ।

५-५. किञ्चि नं ति किञ्चि—रो० ।

६. पकासो—रो० ।

७. आगमं—रो० ।

लोहितपाणी ति, पाणमतिपातनेन परेसं लोहितेन रुहिरेन मक्खितपाणि । सरणगमनं पस्सा ति, महप्फलं मम सरणगमनं पस्सा ति अत्तानमेवालपति ।

तादिसं कम्मं ति, अनेकसतपुरिसवधं दारुणं तथारूपं पापकम्मं । फुट्ठो कम्मविपाकेना ति, पुब्बे कतस्स पापकम्मस्स विपाकेन फुट्ठो, 5 सब्बसो पहीनकम्मो विपाकमत्तं पच्चनुभोन्तो । अथ वा फुट्ठो कम्मविपाकेना ति, उपनिस्सयभूतस्स कुसलकम्मस्स फलभूतेन लोकुत्तरमग्गेन, लोकुत्तरकम्मस्सेव वा फलेन विमुत्तिसुखेन फुट्ठो । सब्बसो^१ किलेसानं^२ खीणत्ता अनणो भुञ्जामि भोजनं, भोजनापदेसेन^३ चत्तारो पि पच्चये वदति । 10

इदानीं^४ पुब्बे अत्तनो पमादविहारं गरहामुखेन^५ पच्छा अप्पमादपटिपत्तिं पसंसन्तो तत्थ च परेसं उस्साहं जनेन्तो “पमाद’मनुयुञ्जन्ती” तिआदिका गाथा अभासि । तत्थ बालाति, बाल्येन समन्नागता इधलोकपरलोकत्थं अजानन्ता । दुम्मेधिनो ति, 15 निप्पञ्चा, ते पमादे आदीनवं अपस्सन्ता पमादं अनुयुञ्जन्ति^६ पवत्तेन्ति, पमादेनेव^७ कालं वीतिनामेन्ति । मेधावी ति, धम्मोज-पञ्चाय समन्नागतो पन पण्डितो कुलवंसागतं सेट्ठं उत्तमं सत्तरतनधनं विय अप्पमादं रक्खति । यथा हि “उत्तमं धनं निस्साय भोगसम्पत्तिं पापुणिस्साम, पुत्तदारं पोसेस्साम, सुगतिमग्गं सोधेस्सामा” ति धने आनिसंसं पस्सन्ता धनं रक्खन्ति, एवं पण्डितोपि “अप्पमादं निस्साय 20 पठमज्झानादीनि पटिलभिस्सामि, मग्गफलानि पापुणिस्सामि, तिस्सो विज्जा छ अभिञ्चा सम्पादेस्सामी” ति अप्पमादे आनिसंसं पस्सन्तो धनं सेट्ठं व अप्पमादं रक्खती ति अत्थो । B. 335

१-२. सब्बकिलेसानं—सी०, रो० ।

२. भोजनपदेसेन—रो० ।

३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. गरहमुखेन—रो० ।

५. अनुयुञ्जन्ती ति—रो० ।

६. पमादेन—रो० ।

मा पमादं ति, पमादं मा अनुयुञ्जेथ पमादेन कालं मा
वीतिनामयित्थ^१ । कामरतिसन्धवं ति, वत्थुकामेसु, किलेसकामेसु
च रतिसङ्घातं तण्हासन्धवं पि मा अनुयुञ्जेथ मा विन्दित्थ मा
पटिलमित्थ । अप्पमत्तो ही ति उपट्ठितसतिताय अप्पमत्तो पुग्गलो
5 भायन्तो भायनप्पसुतो परमं उत्तमं निब्बानसुखं पापुणाति ।

स्वागतं नापगतं ति, यं तदा मम सत्थु सन्तिके आगतं
आगमनं, सत्थु वा तस्मिं महावने आगमनं, तं स्वागतं स्वागमनं,
नापगतं अत्थतो अपेतं विगतं न होति । नेतं दुम्मन्तितं ममा ति, यं
तदा मया “सत्थु सन्तिके पब्बजिस्सामी” ति मन्तितं, इदं पि मम
10 न दुम्मन्तितं, सुमन्तितमेव । कस्मा ? सविभत्तेसु धम्मेसु ति,
सावज्जानवज्जादिवसेन पकारतो विभत्तेसु धम्मेसु यं सेट्ठं उत्तमं
पवरं^२ निब्बानं । तदुपागमं तदेव उपगच्छि ति अत्थो ।

“तदा पुथुज्जनकाले पयोगासयविपन्नताय अरञ्जादीसु दुक्खं
विहासि, इदानीं^३ पयोगासयसम्पन्नताय तत्थ सुखं विहरामी” ति
15 सुखविहारभावं^४ चेव “पुब्बे जातिमत्तेन ब्राह्मणो, इदानीं सत्थु
ओरसपुत्तताय ब्राह्मणो” ति परमत्थब्राह्मणभावं च दस्सेन्तो
R. 64 “अरञ्जे” तिआदिमाह । तत्थ सुखं सयामी ति, सयन्तो पि सुखं
सुखेन^५ निदुक्खेन^६ चित्तुत्रासादीनं अभावेन चेतोदुक्खरहितो^७ सयामि ।
ठायामी ति, ठामि^८ । अहत्थपासो मारस्सा ति, किलेसमारादीनं
20 अगोचरो^९ । अहो सत्थानुकम्पितो ति सत्थारानुकम्पितो अहो ।

ब्रह्मजच्चोति, ब्राह्मणजातिको । उदिच्चो उभतो ति, मातितो
च पितितो च उभतो उदितो संसुद्धगहणिको । सेसं तत्थ तत्थ
वुत्तनयमेव ।

अङ्गुलिमालत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१. ‘मा’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो । २. पसत्थं—सी० ।

३. ‘पन’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो । ४. सुखनितिन्नभावं—सी०, रो० ।

५. सी०, रो० पोत्थकेसु नट्ठि ।

६. निदुक्खं—सी०, रो० ।

७. ‘हुत्वा’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

८. तिट्ठामि—सी० ।

९. अगोचरतो—रो० ।

६. अनुरुद्धत्थेरगाथावण्णना

B. 336

पहाय मातापितरो ति, आदिका आयस्मतो अनुरुद्धत्थेरस्स
गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो पदुमुत्तरस्स
भगवतो काले विभवसम्पन्नो कुटुम्बिको हुत्वा निब्बति । सो एकदिवसं
विहारं गन्त्वा सत्थु सन्तिके धम्मं सुणन्तो सत्थारं एकं भिक्खुं
दिब्बचक्खुकानं^१ अग्गट्ठाने ठपेन्तं दिस्वा सयं पि तं ठानन्तरं^२ पत्थेत्वा 5
सतसहस्सभिक्खुपरिवारस्स भगवतो सत्ताहं महादानं पवत्तेत्वा
सत्तमे दिवसे भगवतो, भिक्खुसंघस्स च उत्तमानि वत्थानि दत्त्वा
पणिधानमकासि । सत्थापिस्स अनन्तरायेन समिज्झनभावं दिस्वा
“अनागते गोतमस्स नाम सम्मासम्बुद्धस्स सासने दिब्बचक्खुकानं अग्गो
भविस्सती” ति व्याकासि । सोपि तत्थ पुञ्ञानि अग्गो करोन्तो 10
सत्थरि परिनिब्बुते निट्ठिते सत्तयोजनिके सुवण्णचेतिये अनेकसहस्सेहि
दीपक्खेहि दीप-कपल्लिकाहि च “दिब्बचक्खुआणस्स उपनिस्सय-
पच्चयो होतू” ति उळ्ळारं दीपपूजं अकासि ।

एवं यावजीवं पुञ्ञानि कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो कस्सपस्स
भगवतो काले बाराणसियं कुटुम्बिकगेहे निब्बत्तित्वा विञ्चुतं पत्तो 15
सत्थरि परिनिब्बुते निट्ठिते योजनिके कनकथूपे बहू कंसपातियो
कारेत्वा^३ सप्पिमण्डस्स पूरेत्वा मज्जे एकेकं गुळपिण्डं ठपेत्वा
मुखवट्टिया मुखवट्टि फुसापेन्तो चेतियं परिक्खिपापेत्वा अत्तना एकं
महतिं कंसपातिं कारेत्वा^४ सप्पिमण्डस्स पूरेत्वा सहस्सवट्टियो
जालापेत्वा सीसे ठपेत्वा सब्बरत्तिं चेतियं अनुपरियायि । 20

एवं तस्मिं पि अत्तभावे यावजीवं कुसलं कत्वा ततो चुतो
देवलोके निब्बत्तित्वा तत्थ यावतायुकं ठत्वा ततो चुतो अनुपपन्ने बुद्धे
बाराणसियंयेव दुग्गतकुले निब्बत्ति, अन्नभारोतिस्स नामं अहोसि ।

१. दिब्बचक्खुना—रो० ।

२. ठानं—सी०, रो० ।

३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

R. 65

सो सुमनसेट्टिस्स नाम^१ गेहे^१ कम्मं करोन्तो जीवति । सो एकदिवसं
उपरिट्ठं नाम पच्चेकबुद्धं निरोधसमापत्तितो^२ वुट्ठाय गन्धमादनपब्ब-
ततो आकासेनागन्त्वा बाराणसीनगरद्वारे ओतरित्वा चीवरं पारुपित्वा
नगरे पिण्डाय पविसन्तं^३ दिस्वा पसन्नचित्तो^३ पत्तं गहेत्वा^३ अत्तनो

5 अत्थाय ठपितं एकं भागभत्तं^४ पत्ते पक्खित्वा पच्चेकबुद्धस्स^५

B. 337

दातुकामो^६ आरभि । भरियापिस्स अत्तनो भागभत्तं^७ तत्थेव पक्खिपि ।
सो तं नेत्वा पच्चेकबुद्धस्स हत्थे ठपेसि । पच्चेकबुद्धो तं गहेत्वा
अनुमोदनं कत्वा पक्कामि, तं दिस्वा रत्ति सुमनसेट्टिस्स ब्रुत्ते
अधिवत्था देवता “अहो दानं परमदानं, उपरिट्ठे, सुप्पत्तिट्ठितं” ति

10 महासद्देनं^८ अनुमोदि । तं सुत्वा सुमनसेट्टि “एवं^९ देवताय अनुमोदितं
इदमेव उत्तमदानं” ति चिन्तेत्वा तत्थ पत्ति याचि । अन्नभारो पन^{१०}
तस्स^{१०} पत्ति अदासि, तेन पसन्नचित्तो सुमनसेट्टि तस्स सहस्सं दत्वा
“इतो पट्ठाय तुय्हं सहत्थेन कम्मकरणकिच्चं नत्थि, पतिरूपं गेहं
कत्वा^{११} निच्चं^{११} वसाही” ति आह ।

15 यस्मा निरोधतो वुट्ठितस्स पच्चेकबुद्धस्स दिन्नपिण्डपातो
तंदिवसमेव उल्लारतरविपाको होति, तस्मा तंदिवसं सुमनसेट्टि रञ्जो
सन्तिकं गच्छन्तो तं गहेत्वा अगमासि । राजा पन^{१२} तं आदरवसेन
ओलोकेसि । सेट्टि “महाराज, अयं ओलोकेतब्बयुत्तोयेवा” ति वत्वा
तदा तेन कतपुञ्जं अत्तनापिस्स^{१३} सहस्सं दिन्नभावं कथेसि । तं सुत्वा
20 राजा तुस्सित्वा सहस्सं दत्वा असुकस्मिं नाम ठाने गेहं कत्वा वसा”
ति गेहट्ठानमस्स^{१४} आणापेसि । तस्स तं ठानं सोधापेन्तस्स महन्ति यो

१-१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२-२. सी०, पोत्थके नत्थि ।

३-३. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. मत्तवड्ढितकं—सी०, रो० ।

५. तस्स—सी०, रो० ।

६. गन्तुं रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

७. भागं भत्तवड्ढितकं—सी० ।

८. महता सद्देन—सी०, रो० ।

९. एतं—सी०, रो० ।

१०-१०. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

११-११. वाणिज्जेन जीवाही—सी०, रो० । १२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

१३. अत्तनाचस्स—रो० ।

१४. गेहठानं—सी०, रो० ।

निधिकुम्भियो उट्टहिंसु, ता^१ दिस्वा सो रञ्जो आरोचेसि । राजा
सब्बं धनं उट्टरापेत्वा रासिकतं दिस्वा एत्तकं धनं इमस्मिं नगरे
कस्स गेहे अत्थी ति ?

न कस्सचि देवा ति । “तेन हि अयं अन्नभारो^२ इमस्मिं नगरे
महाधनसेट्ठि नाम होतू” ति तं दिवसमेव तस्स सेट्ठिब्बत्तं उस्सापेसि^३ । 5

सो ततो^४ पट्टाय^५ यावजीवं कुसलकम्मं कत्वा ततो चुतो
देवमनुस्सेसु संसरित्वा^६ इमस्मिं बुद्धुप्पादे कपिलवत्थुनगरे
सुक्कोदनसक्कस्स^७ गेहे पटिसन्धिं गण्णिह, अनुहद्धोत्तस्स नामं अहोसि ।
सो^८ महानामस्स सक्कस्स कनिट्ठभाता, सत्थु चूळपितु पुत्तो परम-
सुखुमालो महापुञ्जो तिण्णं उत्तनं अनुच्छविकेसु तीसु पासादेसु 10
अलङ्कतनाटकत्थीहि^९ परिवुतो देवो विय सम्पत्तिं अनुभवन्तो
सुद्धोदनमहाराजेन उस्साहितेहि सक्कराजुहि सत्थु परिवारत्थं
पेसितेहि भद्दियकुमारादीहि अनुपियम्बवने विहरन्तं सत्थारं
उपसङ्कमित्वा सत्थु सन्तिके पब्बजित्वा अन्तोवस्सेयेव दिब्बचक्खुं
निब्बत्तेत्वा पुन धम्मसेनापतिस्स सन्तिके कम्मट्ठानं गहेत्वा चेत्तियरट्ठे^{१०} 15 B. 338
पाचीनवंसदायं गन्त्वा समणधम्मं करोन्तो सत्तमहापुरिसवितक्के
वितक्केत्वा अट्ठमं जानितुं^{११} नासक्खि । तस्स तं पवत्ति अत्वा सत्था
अट्ठमं महापुरिसवितक्कं कथेत्वा चतुपच्चयसन्तोसभावनारामपटि-
मण्डितं महाअरियवंसपटिपदं देसेति^{१२} । सो देसनानुसारेण विपस्सनं
वड्ढेत्वा अभिञ्जापटिसम्भिदापरिवारं अरहत्तं सच्छाकासि । तेन वुत्तं 20
अपदाने—

“सुमेधं भगवन्ताहं, लोकजेट्ठं नरासभं ।
वूपकट्ठं विहरन्तं, अट्ठसं लोकनायकं ॥

१. तं—सी०, रो० ।

३-३. तत्थ—सी०, रो० ।

४. संसरन्तो—सी०, रो० ।

६. ‘पन अनुहद्धकुमारो’ सी०, रो०
पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

९. जनेतुं—सी० ।

२-२. धनसेट्ठि नाम होतू ति तस्स

सेट्ठिट्ठानं अदासि—सी०, रो० ।

५. अमितोदनसक्कस्स—सी०, रो० ।

७. अलंकतनाटक—सी०, रो० ।

८. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

१०. देसेसि—रो० ।

उपगन्त्वान् सम्बुद्धं, सुमेधं लोकनायकं ।
 अञ्जलिं पग्गहेत्त्वान्, बुद्धसेट्ठ'मयाचहं ॥
 अनुकम्प महावीर, लोकजेट्ठ नरासभ ।
 पदीपं ते पदस्सामि, रुक्खमूलमिह भायतो ॥
 5 अधिवासेसि सो धीरो, सयम्भू वदतं वरो ।
 दुमेसु विनिविज्झित्वा, यन्तं योजियहं^१ तदा ॥
 सहस्सवट्ठिं पादासि, बुद्धस्स लोकबन्धुनो ।
 सत्ताहं पज्जलित्वान्, दीपा वूपसमिसु मे ॥
 तेन चित्तप्पसादेन, चेतनापणिधीहि च ।
 10 जहित्वा मानुसं देहं, विमानमुपपज्जहं ॥
 उपपन्नस्स देवत्तं, व्यम्हं आसि सुनिम्मितं ।
 समन्ततो पज्जलति, दीपदानस्सिदं फलं ॥
 समन्ता योजनसत्तं, विरोचेसिमहं तदा ।
 सब्बे देवे अभिभोमि^२, दीपदानस्सिदं फलं ॥
 15 तिसकप्पानि देविन्दो, देवरज्जमकारयिं ।
 न मं केची'तिमञ्जन्ति, दीपदानस्सिदं फलं ॥
 अट्ठवीसतिक्खत्तुं च, चक्कवत्ती अहोसहं ।
 दिवा रत्तिं च पस्सामि, समन्ता योजनं तदा ॥
 B. 339 सहस्सलोकं आणेन, पस्सामि सत्थु सासने ।
 20 दिब्बचक्खुमनुप्पत्तो, दीपदानस्सिदं फलं ॥
 सुमेधो नाम सम्बुद्धो, तिसकप्पसहस्सितो ।
 तस्स दीपो मया दिन्नो, बिप्पसन्नेन चेतसा ॥
 पटिसम्भिदा चतस्सो ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, ४२-४३) ति ॥

25 अथ नं सत्था अपरभागे जेतवनमहाविहारे अरियगणमज्जे
 निसिन्नो दिब्बचक्खुकानं अग्गट्ठाने ठपेसि "एतदग्गं, भिक्खवे, मम

सावकानं भिक्खून् दिब्बचक्खुकानं यदिदं अनुरुद्धो" (अ० नि० १, २३)
ति ।

सो विमुत्तिसुखं पटिसंवेदी विहरन्तो एकदिवसं अत्तनो पटिपत्तिं
पच्चवेक्खित्वा पीतिसोमनस्सजातो उदानवसेन "पहाय मातापितरो"
तिआदिका गाथा अभासि । केचि पन "थेरस्स पब्बज्जं अरहत्तप्पत्तिं" 5
च पकासेन्तेहि सङ्गीतिकारेहि आदितो चतस्सो गाथा भासिता,
ततो परा थेरस्स अरियवंसपटिपत्तिया आराधितचित्तेन भगवता
भासिता । इतरा सब्बा पि तेन तेन कारणेन थेरेनेव भासिता" ति
वदन्ति । इति सब्बथा पि इमा गाथा थेरेन भासिता पि, थेरं
उद्दिस्स भासिता पि थेरस्स चेता गाथा ति वेदितब्बा । सेय्यथिदं— 10

८९२. "पहाय मातापितरो, भगिनी आतिभातरो ।

पञ्च कामगुणे हित्वा, अनुरुद्धोव भायति ॥

८९३. समेतो नच्चगीतेहि, सम्मताळप्पबोधनो ।

न तेन सुद्धिमज्झगं^२, मारस्स विसये रतो ॥

८९४. एतं च समतिक्कम्म, रतो बुद्धस्स सासने ।

सब्बोधं समतिक्कम्म, अनुरुद्धोव भायति ॥

८९५. रूपा^३ सद्दा रसा गन्धा, फोढुब्बा च मनोरमा ।

एते च समतिक्कम्म, अनुरुद्धो व भायति ॥

८९६. पिण्डपातमतिक्कन्तो, एको अदुतियो मुनि ।

एसति पंसुकूलानि अनुरुद्धो अनासवो ॥

८९७. विचिनी अग्गही धोवि^४, रजयी धारयी मुनि ।

पंसुकूलानि मतिमा, अनुरुद्धो अनासवो ॥

८९८. महिच्छो च असन्तुट्ठो, संसट्ठो यो च उद्धतो ।

तस्स धम्मा इमे होन्ति, पापका संकिलेसिका ॥

१. अरहत्तुप्पत्ति—सी० ।

३. रूपे—रो० ।

२. सुद्धिमज्झगा—सी०, रो० ।

४. धोवी—रो० ।

८९९. सतो च होति अप्पिच्छो, सन्तुट्ठो अविघातवा ।
पविवेकरतो वित्तो, निच्चमारद्धवीरियो ॥
- R. 67 ९००. तस्स धम्मा इमे होन्ति, कुसला बोधिपक्खिका ।
अनासवो च सो होति, इति वुत्तं महेसिना ॥
- 5 ९०१. मम सङ्कप्पमञ्जाय, सत्था लोके अनुत्तरो ।
मनोमयेन कायेन, इद्धिया उपसङ्गमि ॥
९०२. यदा मे अहु सङ्कप्पो, ततो उत्तरि देसयि ।
निप्पपञ्चरतो बुद्धो, निप्पपञ्चमदेसयि ॥
- 10 ९०३. तस्साहं धम्ममञ्जाय, विहासिं सासने रतो ।
तिस्सो विज्जा अनुप्पत्ता, कतं बुद्धस्स सासनं ॥
९०४. पञ्चपञ्चासवस्सानि, यतो नेसज्जिको^१ अहं ।
पञ्चवीसतिवस्सानि, यतो मिद्धं समूहतं ॥
९०५. नाहु अस्सासपस्सासा^२, ठितचित्तस्स तादिनो ।
अनेजो सन्ति'मारब्भ, चक्खुमा परिनिब्बुतो ॥
- 15 ९०६. असल्लीनेन चित्तेन, वेदनं अज्झवासयि ।
पज्जोतस्सेव निब्बानं, विमोक्खो चेतसो अहु^३ ॥
९०७. एते पच्छिमका दानि, मुनिनो फस्सपञ्चमा ।
नाञ्जे धम्मा भविस्सन्ति, सम्बुद्धे परिनिब्बुते ॥
- 20 ९०८. नत्थि दानि पुनावासो, देवकायस्मि जालिनि ।
विक्खीणो जातिसंसारो, नत्थि दानि पुनब्भवो ॥
- B. 341 ९०९. यस्स मुहुत्तेन सहस्सधा,
लोको संविदितो सब्रह्मकप्पो ।
वसी इद्धिगुणे चुत्तुपपाते,
काले पस्सति देवता स भिक्खु^४ ॥

१. नेसज्जिको—रो० ।

२. ०पस्सासो—रो० ।

३. अहु—रो० ।

४. भिक्खुनो—सी० ।

९१०. अन्नभारो पुरे आसिं, दल्लिदो घासहारको ।
समणं पटिपादेसिं, उपरिट्ठं यसस्सिनं ॥

९११. सोम्हि सक्ककुले जातो, अनुरुद्धो ति मं विदू ।
उपेतो नच्चगीतेहि, सम्मताळप्पबोधनो ॥

९१२. अथद्दसासिं सम्बुद्धं, सत्थारं अकुतोभयं ।
तस्मिं चित्तं पसादेत्वा, पब्बजिं अनगारियं ॥

5 R. 68

९१३. पुब्बेनिवासं जानामि, यत्थ मे वुसितं पुरे ।
तावत्तिसेसु देवेसु, अट्ठासिं सक्कजातिया ॥

९१४. सत्तक्खत्तुं मनुस्सिन्दो, अहं रज्जमकारयिं^१ ।
चातुरन्तो विजितावी, जम्बुसण्डस्स इस्सरो ।
अदण्डेन असत्थेन, धम्मेन अनुसासयिं ॥

10

९१५. इतो सत्त ततो सत्त, संसारानि चतुद्दस ।
निवास'मभिजानिस्सं, देवलोके ठितो तदा ॥

९१६. पञ्चङ्गिके समाधिम्हि, सन्ते^२ एकोदिभाविते ।
पटिप्पस्सद्धिलद्धम्हि^३ दिब्बचक्खुं^४ विसुज्झि मे ॥

15

९१७. चुतूपपातं जानामि, सत्तानं आगतिं गतिं ।
इत्थभावञ्जथाभावं, भाने पञ्चङ्गिके ठितो ॥

९१८. परिचिण्णो मया सत्था...पे०^५...भवनेत्ति समूहता ॥

९१९. वज्जीनं वेळुवगामे, अहं जीवितसङ्ख्या ।
हेट्ठतो वेळुगुम्बस्मिं, निब्बायिस्सं अनासवो" ति ॥

20

तत्थ पहायाति, पजहित्वा । मातापितरो ति, मातरं च पितरं
च । अयं हेत्थ अधिप्पायो—यथा अञ्जे केचि आतिपारिजुञ्जेन वा

B. 342

१. ०अकारियं—रो० ।

२. सन्तो—सी० ।

३. ०लद्धोम्हि—रो० ।

४. दिब्बचक्खुं—रो० ।

५. कतं बुद्धस्स सासनं, ओहितो गरुको
भारो—रो० ।

भोगपारिजुञ्जेन वा अभिभूता पब्बजन्ति, पब्बजिता च किञ्चन्तर-
पसुता विहरन्ति, न एवं मयं, मयं पन महन्तं जातिपरिवट्ठं महन्तं
च भोगवख्खं पहाय कामेसु निरपेक्खा पब्बजिता ति । भायती ति,
आरम्मणूपनिज्झानं लक्खणूपनिज्झानं चाति, दुविधं पि भानं
5 अनुयुत्तो विहरति ।

समेतो नच्चगीतेही ति, नच्चेहि च गीतेहि च समङ्गीभूतो,
नच्चानि पस्सन्तो गीतानि सुणन्तोति अत्थो । “सम्मतो” ति च^१
पठन्ति, नच्चगीतेहि पूजितो ति अत्थो । सम्मताळप्पबोधनोति,
सम्मताळसद्देहि पच्चूसकाले पबोधेतब्बो । न तेन सुद्धिमज्झगं ति,
10 तेन कामभोगेन संसारसुद्धिं नाधिगच्छि । मारस्स विसये रतोति,
किलेसमारस्स विसयभूते कामगुणे रतो, “किलेसमारस्स विसयभूतेन
कामगुणभोगेन संसारसुद्धिं होती” ति एवंदिट्ठको अहुत्वा ति
अत्थो । तेनाह “एतं च समतिक्कम्मा” ति आदि ।

तत्थ^२ एतं ति, एतं^३ पञ्चविधं पि कामगुणं । समतिक्कम्माति,
15 समतिक्कमित्वा, अनपेक्खो छड्ढेत्वा ति अत्थो । सब्बोधं ति,
कामोघादिकं सब्बं पि ओघं ।

पञ्च कामगुणे सरूपतो दस्सेतुं “रूपा सद्दा” तिआदि वुत्तं ।

R. 69

तत्थ मनोरमा ति, लोभनीयद्वेन मनं रमयन्ती ति मनोरमा,
मनापिया ति वुत्तं होति । यथाह “कतमे पञ्च, मनापिया रूपा,
20 मनापिया सद्दा” (म० नि० ३, ३१६) अत्थतो समानं तिआदि ।

पिण्डपातमतिक्कन्तो ति, पिण्डपातग्गहणं अतिक्कन्तो, पिण्ड-
पातग्गहणतो निवत्तेन्तो^४ ति अत्थो । एको ति, एकाकी अपच्छा-
समणो । अदुतियो ति, नित्तण्हो । तण्हा हि पुरिसस्स दुतियो^५
नाम । यथाह “तण्हादुतियो पुरिसो” (इ० वु० १८९, २५५) ति ।
25 एसती ति, परियेसति ।

१. वा—रो० ।

२. रो० पोत्थके नत्थि ।

३. रो० पोत्थके नत्थि ।

४. निवत्तो—रो० ।

५. दुतिया—सी०, रो० ।

विचिनी ति, एसन्तोव तत्थ तत्थ सङ्कारकूटादिके^१
पंसुकूलुप्पत्तिट्ठाने^२ विचिनि । अग्गही ति, विचिनित्वा असुचिमक्खितं
पि अजिगुच्छन्तो गण्हि । धोवी ति, विक्खालेसि । रजयी ति,
धोवित्वा गहितं सिब्बित्वा कप्पियरजनेन रजयि । धारयी ति,
रजित्वा कप्पबिन्दुं दत्त्वा, धारेसि, निवासेसि चेव पारुपि च ।

5

इदानीं पाचीनवंसदाये सत्थारा दिन्नओवादं तस्स^३ च अत्तना^४
मत्थकप्पत्तभावं दीपेन्तो “महिच्छो च असन्तुट्ठो” तिआदिका गाथा
अभासि । तत्थ महिच्छो ति, महतिया पच्चयिच्छाय समन्नागतो,
उळारुळारे बहू च^५ पच्चये इच्छन्तो ति अत्थो । असन्तुट्ठो ति,
निस्सन्तुट्ठो, यथालाभसन्तोसादिना सन्तोसेन विरहितो । संसट्ठो ति,
गिहीहि चेव पब्बजितेहि च अननुलोमिकेन संसग्गेन संसट्ठो । उद्धतो
ति, उक्खितो^६ । तस्सा ति “महिच्छो” तिआदिना वुत्तपुग्गलस्स ।
धम्मा ति महिच्छता असन्तोसो, संसट्ठता विक्खेपोति ईदिसा ।
लामकट्ठेन पापका । संकिलेसिका ति तस्स चित्तस्स मलीनभाव-
करणतो संकिलेसिका धम्मा होन्ति ।

B. 343

10

15

सतो च होति^६ अप्पिच्छो ति, यदा पनायं पुग्गलो कल्याणमित्ते
सेवन्तो, भजन्तो, पयिरुपासन्तो, सद्धम्मं सुणन्तो, योनिसो मनसि
करोन्तो, सतिमा च महिच्छतं पहाय अप्पिच्छो च होति । असन्तोसं
पहाय सन्तुट्ठो, चित्तस्स विघातकरं विक्खेपं पहाय अविघातवा,
अविक्खितो समाहितो, गणसङ्गणिकं पहाय पविवेकरतो, विवेका-
भिरतिया निब्बिदाय धम्मपीतिया वित्तो सुमनो तुट्ठचित्तो, सब्बसो
कोसज्जपहानेन आरद्धवीरियो ।

20

१. सङ्कारकूटादीसु—रो० ।

२. ०ट्ठानेसु—सी०, रो० ।

३-३. तेन च अत्तनो अत्थसिद्धिया—

४. रो० पोत्थके नत्थि ।

सी०, रो० ।

५. उक्खितचित्तो—सी०, रो० ।

६. सी० पोत्थके नत्थि ।

तस्स^१ एवं अपिच्छतादिगुणसमन्नागतस्स इमे सतिपट्टानादयो सत्तत्तिस्सप्पभेदा तिविधविपस्सनासङ्गहा^२ कोसल्लसम्भूतद्वेन कुसला मग्गपरियापन्ना बोधिपक्खिका धम्मा होन्ति । सो तेहि समन्नागतो सब्बसो आसवानं खेपनेन अग्गमग्गक्खणतो पट्टाय अनासवो च
 5 होति । इति एवं वुत्तं^३ महेसिना सम्मासम्बुद्धेन पाचीनवंसदाये महापुरिसवितक्के मत्थकं पापनवसेनाति अधिप्पायो ।

R. 70

मम सङ्कप्पमञ्जाया ति “अपिच्छस्सायं, भिक्खवे^४, धम्मो, नायं धम्मो महिच्छस्सा” (अं० नि० ३, ३३३) तिआदिना महा- पुरिसवितक्कवसेन आरद्धं, ते च मत्थकं पापेतुं असमत्थभावेन ठितं
 10 मम सङ्कप्पं जानित्वा । मनोमयेना ति, मनोमयेन विय, मनसा निम्मितसदिसेन^५ परिणामितेना ति अत्थो । इद्धिया ति, “अयं कायो इदं चित्तं विय होतु” ति एवं पवत्तअधिट्टानिद्धिया ।

B. 344

यदा मे अहु सङ्कप्पो ति, यस्मिं काले मय्हं “कीदिसो नु खो अट्टमो महापुरिसवितक्को” ति परिवितक्को अहोसि । ततो मम
 15 सङ्कप्पमञ्जाय इद्धिया उपसङ्कमी ति योजना । उत्तरि देसयी ति, “निप्पपञ्चारामस्सायं, भिक्खवे^६, धम्मो निप्पपञ्चरतिनो, नायं धम्मो पपञ्चारामस्स पपञ्चरतिनो” (अं० नि० ३, ३३४) ति इममट्टमं महापुरिसवितक्कं पूरेन्तो उपरि देसयि । तं पन देसितं धम्मं देसेन्तो आहु “निप्पपञ्चरतो बुद्धो, निप्पपञ्चमदेसयी” ति । पपञ्चा नाम
 20 रागादयो किलेसा, तेसं वूपसमताय, तदभावतो च लोकुत्तरधम्मा निप्पपञ्चा नाम, तस्मिं निप्पपञ्चे रतो अभिरतो सम्मासम्बुद्धो यथा तं पापुणामि, तथा तादिसं धम्मं अदेसयि, सामुक्कंसिकं^७ चतुसच्चधम्मदेसनं पकासयी ति अत्थो ।

१. तदा तस्स—सी०, रो० ।

२. वुत्ते—सी० ।

३. निमित्तसदिसेन—रो० ।

४. समुक्कंसिकं—रो० ।

५. ०सङ्गाहका—सी०, रो० ।

६. सी० पोत्थके नत्थि ।

७. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

तस्साहं धम्ममञ्जाया ति, तस्सा^१ सत्थु देसनाय धम्मं जानित्वा
यथानुसिट्ठं पटिपज्जन्तो विहासिं^२ सिक्खत्तयसङ्गहे सासने रतो
अभिरतो हुत्वाति अत्थो ।

सत्थारा अत्तनो समागमं तेन साधितमत्थं दस्सेत्वा इदानी
अत्तनो पब्बजितकालतो पट्टाय आरद्धवीरियतं, काये अनपेक्खताय 5
सेय्यसुखपस्ससुखानं परिच्चागं, अप्पमिद्धकालतो पट्टाय आरद्धवीरियतं
च दस्सेन्तो “पञ्चपञ्चासवस्सानो” ति गाथमाहु । तत्थ यतो
नेसज्जिको अहं ति यतो पट्टाय “योगानुकूलता कम्मठानपरियुट्ठित-
सप्पुरिसचरिया सल्लेखवुत्तो” ति एवमादिगुणे दिस्वा नेसज्जिको
अहोसिं तानि पञ्चपञ्चास वस्सानि । यतो मिद्धं समूहतं ति, यतो 10
पट्टाय मया निद्दा परिच्चत्ता तानि^३ पञ्चवीसतिवस्सानि । “थेरस्स
पञ्चपञ्चासाय वस्सेसु नेसज्जिकस्स सतो आदितो पञ्चवीसति-
वस्सानि निद्दा नाहोसिं, ततो परं सरीरकिलमथेन पच्छिमयामे निद्दा
अहोसी” ति वदन्ति ।

“नाहु अस्सासपस्सासा” तिआदिका तिस्सो गाथा सत्थु 15
परिनिब्बानकाले भिक्खूहि “किं, भगवा, परिनिब्बुतो” ति पुट्ठो
परिनिब्बानभावं^४ पवेदेन्तो आहु । तत्थ नाहु अस्सासपस्सासा,
ठितचित्तस्स तादिनो ति अनुलोमपटिलोमतो अनेकाकारवोकारा^५
सब्बा समापत्तियो समापज्जित्वा वुट्टाय सब्बपच्छा चतुत्थज्झाने
ठितचित्तस्स तादिनो बुद्धस्स भगवतो अस्सासपस्सासा नाहु नाहेसुं 20
ति अत्थो । एतेन यस्मा चतुत्थज्झानं समापन्नस्स कायसङ्खारा
निरुज्झन्ति, कायसङ्खारा ति च अस्सासपस्सासा वुच्चन्ति, तस्मा
चतुत्थज्झानक्खणतो पट्टाय अस्सासपस्सासा नाहेसुं ति दस्सेति ।
तण्हासङ्खाताय^६ एजाय^६ अभावतो अनेजो, समाधिस्मिं ठितत्ता वा

R. 71

B. 345

20

१. तस्स—रो० ।

२. सी०, पोत्थके नत्थि ।

५. ०वोकिण्णा—सी० ।

२. विहासिं ति—सी० ।

४. परिनिब्बुतभावं—सी० ।

६-६. एजसङ्खाताय तण्हाय—सी०, रो० ।

अनेजो । सन्ति मारब्भा ति, अनुपादिसेसं^१ निब्बानं आरब्भं^२ पटिच्च
सन्धाय^३ । चक्खुमा ति, पञ्चहि चक्खूहि चक्खुमा । परिनिब्बुतो
ति, परिनिब्बायि । अयं हेत्थ अत्थो—निब्बानारम्भणचतुत्थज्झान-
फलसमापत्ति समापज्जित्वा तदनन्तरमेव अनुपादिसेसाय निब्बान-
५ धातुया परिनिब्बुतो ति ।

असल्लीनेना ति, अलीनेन असंकुटितेन^४ सुविकसितेनेव^५ चित्तेन ।
वेदनं अज्झवासयी ति, सतो सम्पजानो हुत्वा मारणन्तिकं^६ वेदनं
अधिवासेसि, न वेदनानुवत्ती हुत्वा इतो चित्तो च सम्परिवत्ति ।
१० पज्जोतस्सेव निब्बानं, विमोक्खो चेतसो अहू ति, यथा तेरं च पटिच्च
वट्ठि च पटिच्च पज्जलन्तो पज्जोतो पदीपो तेसं परिकखये निब्बायति,
निब्बुतो च कत्थचि गन्त्वा न तिष्ठति, अज्झदत्थु अन्तरधायति,
अदस्सनमेव गच्छति, एवं किलेसाभिसङ्गारे निस्साय पवत्तमानो
खन्धसन्तानो तेसं परिकखये निब्बायति, निब्बुतो च कत्थचि गन्त्वा
न तिष्ठति, अज्झदत्थु अन्तरधायति, अदस्सनमेव गच्छती ति
१५ दस्सेति । तेन वुत्तं “निब्बन्ति धीरा यथायं पदीपो” ति
(खु० पा० ८) ति, “अच्ची यथा वातवेगेन खित्ता” (सु० नि० ४३०)
ति च^७ आदि ।

एते ति, परिनिब्बानवखणे सत्थु सन्ताने पवत्तमानानं धम्मानं
अत्तनो पञ्चवखताय वुत्तं । पच्छिमका ततो परं चित्तुप्पादाभावतो ।
२० दानी ति, एतरहि । फस्सपञ्चमा ति, फस्सपञ्चमकानं धम्मानं
पाकटभावतो वुत्तं । तथा हि चित्तुप्पादकथायं पि फस्सपञ्चमकाव
आदितो वुत्ता । अज्जे^८ धम्मा ति, सह निस्सयेन^९ अज्जे
चित्तचेतसिका धम्मा, न परिनिब्बानचित्तचेतसिका । ननु, ते पि^{१०} न

१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. असंकुचितेन—सी० ;

असंकुपितेन—रो० ।

३. रो० पोत्थके नत्थि ।

४. निस्सये न—रो० ।

२-२. आरम्भणं कत्वा—सी०, रो० ।

४. विकसितेनेव—सी०, रो० ।

५. मरणन्तिकं—रो० ।

६. नाज्जो—रो० ।

९. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

भविस्सन्ते वा ति ? सच्चं न भविस्सन्ति, आसङ्काभावतो पन ते सन्धाय “न भविस्सन्ती” ति न वत्तब्बमेव । “इतरे पन सेक्खपुथु-ज्जनानं विय भविस्सन्ति नु खो” ति सिया आसङ्का ति तदासङ्कानिवत्तनत्थं “ना’ञ्जे धम्मा भविस्सन्ती” ति वुत्तं ।

नत्थि दानि पुनावासो, देवकायस्मि जालिनी ति, एत्थ जालिनी 5 B. 346
ति देवतं आलपति, देवते देवकायस्मि देवसमूहे उपपज्जनवसेन पुन R. 72
आवासो आवसनं इदानीं मय्हं नत्थी ति अत्थो । तत्थ कारणमाह
“विक्खीणो” तिआदिना । सा किर देवता पुरिमत्तभावे थेरस्स
पादपरिचारिका, तस्मा इदानीं थेरं जिण्णं वुद्धं दिस्वा पुरिमसिनेहेन
आगन्त्वा “तत्थ चित्तं पणिधेहि, यत्थ ते वुसितं पुरे” ति देवपपत्ति 10
याचि । अथ “दानि नत्थी” तिआदिना थेरो तस्सा पटिवचनं
अदासि । तं सुत्वा देवता विहुतासा तत्थेवन्तरधायि ।

अथ थेरो वेहासं अब्भुगन्त्वा^२ अत्तनो आनुभावं सब्रह्मचारीनं
पकासेन्तो “यस्स मुहुत्तेना” ति गाथमाह । तस्सत्थो—यस्स
खीणासवभिव्खुनो मुहुत्तमत्तेन एव सहस्सधा सहस्सप्पकारो 15
तिसहस्सिमहासहस्सिपभेदो लोको सब्रह्मकप्पो सहब्रह्मलोको संविदितो
सम्मदेव विदितो जातो पच्चक्खं^३ कतो^३, एवं इद्धिगुणे इद्धिसम्पदाय
चुतूपपाते च वसीभावप्पत्तो सो भिव्खु उपगतकाले देवता पस्सति, न
तस्स देवतानं दस्सने परिहानी ति । थेरेन किर जालिनिया देवताय
पटिवचनदानवसेन “नत्थि दानी” ति गाथाय वुत्ताय भिव्खू जालिनि 20
अपस्सन्ता “किं नु, खो थेरो धम्मालपनवसेन किञ्चि आलपती” ति
चिन्तेसु । तेसं चित्ताचारं अत्वा थेरो “यस्स मुहुत्तेना” ति इमं
गाथमाह ।

अन्नभारो पुरे^४ ति एवंनामो पुरिमत्तभावे । घासहारको ति,
घासमत्तस्स अत्थाय भत्ति कत्वा जीवनको । समणं ति समितपापं । 25

१. विक्खीणो—रो० ।
३-३. पच्चक्खतो—रो० ।

२. उगन्त्वा—सी०, रो० ।
४. सी०, रो० पोट्थकेसु नत्थि ।

पटिपादेसि ति, पटिमुखो हुत्वा पादासि, पसादेन अभिमुखो हुत्वा
 आहारदानं अदासि ति अधिष्पायो । उपरिद्वं ति एवंनामकं
 पच्चेकबुद्धं । यसस्सिनं ति, कित्तिमन्तं पत्थटयसं । इमाय गाथाय याव
 चरिमत्तभावा उळारसम्पत्तिहेतुभूतं अत्तनो पुब्बकम्मं दस्सेति । तेनाहु
 5 "सोमिह सक्ककुले जातो" तिआदि ।

इतो सत्ता ति, इतो मनुस्सलोकतो चवित्वा देवलोके दिब्बेन
 आधिपच्चेन सत्त^१ । ततो सत्ता ति, ततो देवलोकतो चवित्वा
 मनुस्सलोके चक्कवत्तिभावेन सत्त^२ । संसारानि चतुद्दसा ति, चतुद्दस
 भवन्तरसंसरणानि । निवासंम भिजानिस्सं ति पुब्बेनिवासं अञ्जासि ।
 B. 347 10 देवलोके ठितो तदा ति तं च खो न इमस्मि येव अत्तभावे, अपि^३ च^३
 खो यदा इतो अनन्तरातीते अत्तभावे देवलोके ठितो, तदा अञ्जासि
 ति अत्थो ।

इदानी अत्तना दिब्बचक्खुआणचुत्तपपातआणानं अधिगताकारं
 दस्सेन्तो "पञ्चङ्गिके" तिआदिना द्वे गाथा अभासि । तत्थ पञ्चङ्गिके
 15 समाधिम्ही ति, अभिञ्जापादकचतुत्थज्झानसमाधिम्हि, सो हि
 पीतिफरणता, सुखफरणता, चेतोफरणता, आलोकफरणता, पच्च-
 वेक्खणनिमित्तं ति इमेहि पञ्चहि अङ्गेहि समन्नागतत्ता पञ्चङ्गिको
 समाधी ति बुच्चति । सन्ते ति, पटिपक्खवूपसमेन अङ्गसन्तताय च
 सन्ते । एकोदिभाविते ति, एकोदिभावगते, सुचिण्णे वसीभावप्पत्ते
 20 ति अत्थो । पटिप्पस्सद्धिलद्धम्ही^४ ति किलेसानं पटिप्पस्सद्धिया लद्धे ।
 दिब्बचक्खु विमुज्झि मे ति, एवंविधे समाधिम्हि सम्पादिते मय्हं
 दिब्बचक्खुआणं विमुज्झि, एकादसहि उपविकलेसेहि विमुत्तिया
 विसुद्धं^५ अहोसि ।

चुत्तपपातं जानामी ति, सत्तानं चुत्तिं च उपपत्तिं च जानामि,
 25 जानन्तो च "इमे सत्ता अमुम्हा लोकम्हा आगन्त्वा इधूपपत्ता, इमम्हा

१. सत्ता—रो० ।

३-३. यथा—सी०; अथ—रो० ।

५. सुद्धं विसुद्धं—रो० ।

२. सत्ता—रो० ।

४. पटिप्पस्सद्धिलद्धम्ही—सी० ।

च लोका गन्त्वा अमुम्हि लोके उपपज्जिस्सन्तो" ति सत्तानं आगतिं
गतिं च जानामि, जानन्तो एव च नेसं इत्थभावं मनुस्सभावं ततो
अञ्जथाभावं^१ अञ्जथातिरच्छानभावं च उपपत्तितो पुरेतरमेव
जानामि । तयिदं सब्बं पि पञ्चङ्गिके समाधिम्हि सम्पादिते एवा ति
दस्सेन्तो आह "“आने पञ्चङ्गिके ठितो" ति । तत्थ पञ्चङ्गिके 5
आने ठितो पतिट्ठितो हुत्वा एवं जानामी ति अत्थो ।

एवं विज्जात्तयं दस्सेत्वा तप्पसङ्गेन पुब्बे दस्सितं पि तत्तिय-
विज्जं सह किच्चनिष्कत्तिया दस्सेन्तो "परिचिण्णो मया सत्था"
तिआदिना गाथाद्वयमाह । तत्थ वज्जीनं वेळुवगामे ति वज्जिरट्ठस्स
वेळुवगामे, वज्जिरट्ठे यत्थ पच्छिमवस्सं उपगच्छि वेळुवगामे । 10
हेट्ठतो वेळुगुम्बस्मि ति तत्थ अञ्जतरस्स वेळुगुम्बस्स हेट्ठा ।
निब्बायिस्सं ति निब्बायिस्सामि, अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया
परिनिब्बायिस्सामीति अत्थो ।

अनुरुद्धत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१०. पारापरियत्थेरगाथावण्णना

B. 348

समणस्स अहु^१ चिन्ता तिआदिका आयस्मतो पारापरियत्थेरस्स
गाथा । इमस्स वत्थु हेट्ठा आगतमेव, ता च गाथा सत्थरि धरन्ते 15
अत्तनो पुथुज्जनकाले मनच्छट्ठानं इन्द्रियानं निग्गण्हनचिन्ताय^२
पकासनवसेन^३ भासिता । इमा पन अपरभागे सत्थरि परिनिब्बुते
अत्तनो च परिनिब्बाने उपट्ठिते तदा^४ आयतिं च भिक्खूनं उद्धम्म-
पटिपत्तिया^५ पकासनवसेन भासिता । तत्थ—

R. 74

९२०. "समणस्स अहु चिन्ता, पुप्फितम्हि^६ महावने ।

20

एकगस्स निसिन्नस्स, पविवित्तस्स भायिनो" ति—

१. अहु—रो० ।

२-२. निग्गण्हनवसेन—सी०, रो० ।

३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. उद्धम्मपटिपत्ति—रो० ।

५. पुप्फितस्मि—सी० ।

अयं गाथा सङ्गीतिकारेहि ठपिता । तस्सत्थो हेट्ठा वुत्तनयोव । अयं
 पनं सम्बन्धो—सत्थरि अगगसावकेसु एकच्चेसु^१ महाथेरेसु च
 परिनिब्बुतेसु अतीतसत्थुके पावचने सुब्बचेसु सिक्खाकामेसु भिक्खूसु
 दुल्लभेसु दुब्बचेसु मिच्छापटिपत्तिबहुलेसु भिक्खूसु च जातेसु सुपुण्डिते
 5 महन्ते सालवने निसिन्नस्स पविवित्तस्स एकगस्स भायनसीलस्स
 समितपापताय समणस्स पारापरियत्थेरस्स पटिपत्तिं निस्साय चिन्ता
 वीमंसा अहोसीति इतरा—

९२१. “अञ्जथा लोकनाथम्हि, तिट्ठन्ते पुरिसुत्तमे ।

इरियं आसि भिक्खूनं, अञ्जथा दानि दिस्सति^२ ॥

10 ९२२. सीतवातपरित्ताणं, हिरिकोपीनद्धादनं ।
 मत्तट्ठियं^३ अभुञ्जिसु, सन्तुट्ठा इतरीतरे ॥

९२३. पणीतं यदि वा लूखं, अप्पं वा यदि वा बहुं ।
 यापनत्थं अभुञ्जिसु, अगिद्धा नाधिमुच्छिता ॥

15 ९२४. जीवितानं परिक्खारे, भेसज्जे अथ पच्चये ।
 न बाळ्हं उस्सुका आसुं, यथा ते आसवक्खये ॥

९२५. अरञ्जे रुक्खमूलेसु, कन्दरासु गुहासु च ।
 विवेकमनुब्रूहन्ता, विहंसुं^४ तप्परायणा ॥

B. 349 ९२६. नीचा निविट्ठा सुभरा, मुदू अथद्धमानसा ।
 अब्यासेका अमुखरा, अत्थचिन्तावसानुगा ॥

20 ९२७. ततो पासादिकं आसि, गतं भुत्तं निसेवितं ।
 सिनिद्धा तेलधाराव, अहोसि इरियापथो ॥

९२८. सब्बासवपरिक्खीणा, महाभायी महाहिता ।
 निब्बुता दानि ते थेरा, परित्ता दानि तादिसा ॥

25 ९२९. कुसलानं च धम्मानं, पञ्चाय च परिक्खया ।
 सब्बाकारवरूपेतं, लुज्जते जिनसासनं ॥

१. ‘च’ रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

२. दिस्सते—रो० ।

३. मत्तट्ठियं—रो० ।

४. विहंसु—सी०, रो० ।

९३०. पापकानं च धम्मानं, किलेसानं च यो उतु ।
उपट्ठिता विवेकाय, ये च सद्धम्मसेसका ॥
९३१. ते किलेसा पवङ्गन्ता, आविसन्ति बहुं जनं ॥
कीळन्ति मञ्जे बालेहि, उम्मत्तेहि व रक्खसा ॥
९३२. किलेसेहाभिभूता ते, तेन तेन विधाविता ।
नरा किलेसवत्थूसु, ससङ्गामेव घोसिते ॥
९३३. परिच्चजित्वा सद्धम्मं, अञ्जमञ्जेहि भण्डरे ।
दिट्ठिगतानि अन्वेन्ता, इदं सेय्यो ति मञ्जरे ॥
९३४. धनं च पुत्तं भरियं च, ब्रुयित्वान निग्गता ।
कटच्छुभिवखहेतु पि, अकिच्छानि निसेवरे ॥
९३५. उदरावदेहकं भुत्वा, सयन्तुत्तानसेय्यका ।
कथा वड्ढेन्ति पटिबुद्धा^१, या कथा सत्थुगरहिता ॥
९३६. सब्बकारुकसिप्पानि, चित्तिं कत्वान सिक्खरे ।
अवूपसन्ता अज्भत्तं, सामञ्जस्यो'तिअच्छति ॥
९३७. मत्तिकं तेलचुण्णं च, उदकासनभोजनं ।
गिहीनं उपनामेन्ति, आकङ्खन्ता बहुत्तरं ॥
९३८. दन्तपोनं कपित्थं च, पुप्फं खादनियानि च ।
पिण्डपाते च सम्पन्ने, अम्बे आमलकानि च ॥
९३९. भेसज्जेसु यथा वेज्जा, किच्चाकिच्चे यथा गिही ।
गणिका व विभूसायं, इस्सरे खत्तिया यथा ॥
९४०. नेकतिका वञ्चनिका, कूटसक्खी अपाटुका ।
बहूहि परिकप्पेहि, आमिसं परिभुञ्जरे ॥
९४१. लेसकप्पे परियाये, परिकप्पे'नुधाविता ।
जीविकत्था उपायेन, सङ्कड्ढन्ति बहुं धनं ॥

5

10

R. 75

15

B. 350

20

९४२. उपट्ठापेन्ति परिसं, कम्मतो नो च धम्मतो ।
धम्मं परेसं देसेन्ति, लाभतो नो च अत्थतो ॥
९४३. संघलाभस्स भण्डन्ति, संघतो परिबाहिरा ।
परलाभो'पजीवन्ता^१, अहिरीका^२ न लज्जरे ॥
- 5 ९४४. नानुयुत्ता तथा एके, मुण्डा संघाटिपारुता ।
सम्भावनंयेवि'च्छन्ति, लाभसक्कारमुच्छिता ॥
९४५. एवं नानप्पयातम्हि, न दानि सुकरं तथा ।
अफुसितं वा फुसितुं, फुसितं वा'नुरक्खितुं ॥
९४६. यथा कण्टकट्टानम्हि, चरेय्य अनुपाहनो ।
10 सति उपट्ठपेत्वान, एवं गामे मुनी चरे ॥
९४७. सरित्वा पुब्बके योगी, तेसं वत्तमनुस्सरं ।
किञ्चापि पच्छिमो कालो, फुसेय्य अमतं पदं^३ ॥
९४८. इदं वत्वा सालवने, समणो भावितिन्द्रियो ।
ब्राह्मणो परिनिब्बायी, इसि खीणपुनब्भवो" ति—

15 इमा गाथा थेरेनेव भासिता ।

- तत्थ इरियं आसि भिक्खूनं ति, पुरिसुत्तमे लोकनाथम्हि
सम्मासम्बुद्धे तिट्ठन्ते धरन्ते एतरहि पटिपत्तिभावतो अञ्जथा अञ्जेन
B. 351 पकारेण भिक्खूनं इरियं चरितं अहोसि यथानुसिट्ठं पटिपत्तिभावतो ।
अञ्जथा दानि दिस्सतीति, इदानि पन ततो अञ्जथा भिक्खूनं इरियं
R. 76 20 दिस्सति अयाथावपटिपत्तिभावतोति^४ अधिप्पायो^५ ।

इदानि सत्थरि धरन्ते येनाकारेण भिक्खूनं पटिपत्ति अहोसि,
तं ताव दस्सेतुं "सीतवातपरित्ताणं" तिआदि वुत्तं । तत्थ मत्तट्ठियं^५
ति तं मत्तं पयोजनं । यावदेव सीतवातपरित्ताणं, यावदेव

१. परलाभुप जीवन्ता—सी० ।

२. अहिरीका व—रो० ।

३. 'ति' रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो । ४-४. अयं तावपटिपत्तिभावतो विसेसो—सी० ।

५. मत्तट्ठियं—रो० ।

हिरीकोपीनपटिच्छादनं कत्वा चीवरं परिभुञ्जिसु । कथं ? सन्तुट्ठा
इतरीतरे यस्मिं तस्मिं हीने पणीते वा यथालब्धे पच्चये सन्तोसं
आपन्ना ।

पणीतं ति, उळारं सप्पिआदिना संसट्ठं, तदभावेन^१ लूखं ।
अप्पं ति, चतुपञ्चालोपमत्तं पि । बहुं यापनत्थं अभुञ्जिसू ति, 5
पणीतं बहुं भुञ्जन्तापि यापनमत्तमेव आहारं भुञ्जिसु । ततो एव
अगिद्धा गेयं अनापन्ना । नाधिमुच्छिता न अज्झोसिता अक्खब्भञ्जनं
विय साकटिका वणलेपनं विय वणिनो अभुञ्जिसु ।

जीवितानं परिक्खारे, भेसज्जे अथ पच्चये पि, जीवितानं
पवत्तिया परिक्खारभूते भेसज्जसङ्खाते पच्चये गिलानपच्चये । यथा 10
ते, ति यथा ते पुरिमका भिक्खू आसवक्खये उस्सुका युत्ता आसुं,
तथा ते^२ रोगाभिभूतापि गिलानपच्चये बाळ्हं अतिविय उस्सुका
नाहेसुं ति अत्थो ।

तप्परायणा ति, विवेकपरायणा विवेकपोणा । एवं चतूहि
गाथाहि चतुपच्चयसन्तोसं^३ भावनाभिरतिं च दस्सेन्तेन^४ तेसं 15
अरियवंसपटिपदा दस्सिता ।

नीचा ति, “मयं पंसुकूलिका पिण्डपातिका” ति अत्तुक्कंसन-
परवम्भनानि अकत्वा नीचवुत्तिनो, निवातवुत्तिनो ति अत्थो ।
निविट्ठा ति, सासने निविट्ठसद्धा । सुभरा ति, अप्पिच्छतादिभावेन
सुपोसा^५ । मुद्द ति, वत्तपटिपत्तियं सकले च ब्रह्मचरिये मुद्द, सुपरि- 20
कम्मकतसुवण्णं विय विनियोगक्खमा । मुद्द ति, वा अभाकुटिका
उत्तानमुखा पुप्फितमुखेन पटिसन्थारवुत्तिनो, सुतिट्ठं^६ विय सुखावहा
ति वुत्तं होति । अथद्धमानसा ति, अकथिनचित्ता^७ तेन सुब्बचभाव-
माह । अब्बासेका ति, सतिविप्पवासाभावतो किलेसब्बासेकरहिता,

B. 352

१. तदभावतो—रो० ।

३. पच्चयसन्तोसं—सी० ।

५. सुपोसा—रो० ।

७. अकठिनचित्ता—रो० ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. दस्सेन्तो—रो० ।

६. सुहितं—सी०, रो० ।

अन्तरन्तरा तण्हादिट्ठिमानादीहि अवोकिण्णा ति अत्थो । अमुखरा
ति, न मुखरा, न मुखेन खरा वचीपागम्भियरहिताति वा अत्थो ।
अत्थचिन्तावसानुगा ति, हितचिन्तावसानुगाहितचिन्तावसिका अत्तनो
परेसं च हितचिन्तमेव^१ अनुपरिवत्तनका^२ ।

- 5 ततो ति, तस्मा नीचवुत्तादिहेतु । पासादिकं ति, पसादजनिकं^३
पटिपत्ति पस्सन्तानं सुणन्तानं च पसादावहं । गतं ति अभिक्कन्त-
पटिक्कन्तपरिवत्तनादिगमनं । गतं ति, वा कायवाचापवत्ति । भुत्तं
R. 77 ति, चतुपच्चयपरिभोगो । निसेवितं ति, गोचरनिसेवनं । सिनिद्धा
तेलधारावा ति, यथा अनिवत्तिता कुसलजनाभिसिञ्चिता^४ सवन्ती
10 तेलधारा अविच्छिन्ना सिनिद्धा मट्ठा दस्सनीया पासादिका होति, एवं
तेसं आकप्पसम्पन्नानं इरियापथो अच्छिद्दो सण्हो मट्ठो दस्सनीयो
पासादिको अहोसि ।

- महाभायी ति, महन्तेहि भानेहि भायनसीला, महन्तं वा
निब्बानं भायन्ती ति महाभायी । ततो एव महाहिता, महन्तेहि
15 हितेहि समन्नागता ति अत्थो । ते थेरा ति, ते यथावुत्तप्पकारा
पटिपत्तिपरायणा थेरा इदानि परिनिब्बुताति अत्थो । परित्ता दानि
तादिसा ति, इदानि पच्छिमे काले तादिसा तथारूपा थेरा परित्ता
अप्पका^५ कतिपया^६ एवा ति वुत्तं होति ।

- कुसलानं च धम्मानं ति, विवट्टस्स उपनिस्सयभूतानं विमोक्ख-
20 सम्भारानं अनवज्जधम्मानं । पञ्चाय चा ति, तथारूपाय पञ्चाय
च । परिवक्खया ति, अभावतो अनुप्पत्तितो । कामं चेत्थ पञ्चा पि
सिया अनवज्जधम्मा^७, बहुकारभावदस्सनत्थं^८ पनस्सा विसुं
गहणं यथा पुञ्जवाणसम्भारा ति । सन्वाकारवरूपेत्तं ति,

१. हितचिन्तमेव—सी०, रो० ।

२. पसादजनिकं—सी०, रो० ।

३. अप्पा—रो० ।

४. अनवज्जधम्मेसु—सी०, रो० ।

२. अनुपवत्तनका—सी०, रो० ।

४. कुसलजनकपत्तिया—रो० ।

६. सी० पोत्थके नत्थि ।

८. बहूपकारभावदस्सनत्थं—सी०, रो० ।

आदिकल्याणतादीहि सब्वेहि आकारवरेहि पकारविसेसेहि उपेतं युत्तं
जिनस्स भगवतो सासनं लुज्जति^१ विनस्सतीति अत्थो ।

पापकानं च धम्मानं, किलेसानं च यो उतू ति, कायदुच्चरिता-
दीनं पापधम्मानं लोभादीनं च किलेसानं यो उतू यो कालो, सो
अयं वत्तती ति वचनसेसो । उपट्ठिता विवेकाय, ये च सद्धम्मसेसका 5 B. 353
ति, ये पन एवरूपे काले कायचित्तउपधिविवेकत्थाय उपट्ठिता
आरद्धवीरिया, ते च सेसपटिपत्तिसद्धम्मका होन्ति । अयं हेत्थ
अधिप्पायो—सुविसुद्धसीलाचारा पि समाना इदानि एकच्चे भिक्खू
इरियापथसन्थापनं, समथविपस्सनाभावनाविधानं, महापालि-
बोधूपच्छेदो, खुद्दकपलिबोधूपच्छेदो ति एवमादिपुब्बकिच्चंसम्पादेत्वा 10
भावनमनुयुज्जन्ति^२ । ते^३ सेसपटिपत्तिसद्धम्मका^४, पटिपत्ति मत्थकं
पापेतुं न सक्कोन्ती ति ।

ते किलेसा पवड्डन्ता ति, ये भगवतो ओरसपुत्तेहि च^५ तदा
परिक्खयं परियादानं गमिता किलेसा, ते एतरहि लद्धोकासा भिक्खूसु
वुद्धिं विरुद्धिं वेपुल्लं आपज्जन्ता । आविसन्ति बहुं जनं ति, 15
कल्याणमित्तरहितं अयोनिसोमनसिकारबहुलं अन्धबालजनं
अभिभवित्वा अवसं करोन्ता आविसन्ति सन्तानं अनुपविसन्ति ।
एवंभूता च ते कीळन्ति मज्जे बालेहि, उम्मत्तेहिव रक्खसा, यथा
नाम केळिसीला रक्खसा भिसक्करहिते उम्मत्ते आविसित्वा ते
अनयव्यसनं आपादेन्ता तेहि कीळन्ति, एवं ते किलेसा सम्मासम्बुद्ध- 20
भिसक्करहिते अन्धबाले भिक्खू आविसित्वा तेसं दिट्ठधम्मिकादिभेदं
अनत्थं उप्पादेन्ता तेहि सद्धिं कीळन्ति मज्जे, कीळन्ता विय होन्ती
ति अत्थो ।

तेन तेना ति, तेन तेन आरम्मणभागेन । विधाविताति, विरूपं R. 78
धाविता असारुप्पवसेन पटिपज्जन्ता । किलेसवत्थूसू ति, पठमं उप्पन्नं 25

१. लुज्जते—रो० ।

२. भावनमनुयुज्जन्ता—सी०, रो० ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. सेसपटिपत्तिकासद्धम्मकता—

५. रो० पोत्थके नत्थि ।

सी०, रो० ।

किलेसा पच्छा उप्पज्जनकानं कारणभावतो किलेसाव किलेसवत्थूनि,
 तेसु किलेसवत्थूसु समूहितेसु । ससङ्गामेव घोसिते ति, हिरञ्ज-
 सुवण्णमणिमुत्तादिकं धनं विप्पकिरित्वा “यं यं हिरञ्जसुवण्णादि
 5 ससङ्गामघोसना नाम । तत्थायमत्थो—किलेसवत्थूसु “यो यो किलेसो
 यं यं सत्तं गण्हाति अभिभवति, सो सो तस्स तस्स होतु” ति
 किलेससेनापतिना मारेन ससङ्गामे घोसिते विय । तेहि तेहि किलेसेहि
 अभिभूता ते बालपुथुज्जना तेन तेन आरम्मणभागेन विधाविता
 वोसिता ति ।

B. 354 10

ते एवं विधाविता किं करोन्तीति आह “परिचचजित्वा सद्धम्मं,
 अञ्जमञ्जेहि भण्डरे” ति । तस्सत्थो—पटिपत्तिसद्धम्मं ब्रुत्वा
 आमिसकिञ्जक्खहेतु^१ अञ्जमञ्जेहि भण्डरे कलहं करोन्ती ति ।
 दिट्ठिगतानी ति, “विञ्जाणमत्तमेव अत्थि, नत्थेव रूपधम्मा” ति,
 “यथा पुग्गलो नाम परमत्थतो नत्थि, एवं^२ सभावधम्मा पि
 15 परमत्थतो नत्थि, वोहारमत्तमेवा” ति च एवमादीनि दिट्ठिगतानि
 मिच्छागाहे अन्वेन्ता अनुगच्छन्ता इदं सेय्यो इदमेव सेट्ठं, अञ्जं
 मिच्छा ति मञ्जन्ति ।

निगता ति, गेहतो निक्खन्ता । कटच्छुभिक्खहेतूपी^३ ति
 कटच्छुमत्तभिक्खानिमित्तं^४ पि । तं ददन्तस्स गहट्ठस्स
 20 अननुलोमिकसंसग्गवसेन अकिच्चानि पब्बजितेन अकत्तब्बानि
 कम्मनि निसेवरे करोन्ति ।

उदरावदेहकं भुत्वा ति “ऊनूदरो मिताहारो” (थेर० गा० ३६६)
 ति वुत्तवचनं अचिन्तेत्वा उदरपूरं भुञ्जित्वा । सयन्तुत्तानसेय्यकाति
 “दक्खिणेन पस्सेन सीहसेय्यं कप्पेति^५ पादे पादं अच्चाधाय सतो

१. किञ्चिक्खहेतु—रो० ।

२. तथा—सी०, रो० ।

३. कटच्छुभिक्खाहेतु—रो० ।

४. भिक्खानिमित्तं—रो० ।

५. ओकमति—सी०, रो० ।

सम्पजानो" (अ० नि० ३, २८४) ति वृत्तविधानं अननुस्सरित्वा उत्तानसेय्यका सयन्ति । या कथा सत्थुगरहिता ति, राजकथादितिरच्छानकथं सन्धाय वदति ।

सम्बकारुक्सिप्पानी ति, सम्बेहि वेस्सादीहि^१ कारुकेहि कत्तबानि^२ भत्तालवण्टकरणादीनि^३ हत्थसिप्पानि । चित्ति^४ 5 कत्वाना^५ ति, सक्कच्चं सादरं कत्वा । अवूपसन्ता अज्झत्तं ति किलेसवूपसमाभावतो गद्दुहनमत्तं पि समाधानाभावतो च अज्झत्तं अवूपसन्ता; अवूपसन्तचित्ता ति अत्थो । सामञ्जत्थो ति, समणधम्मो । अतिअच्छती ति, तेसं आजीवकिच्चपसुतताय एकदेसं पि अफुसनतो विसुंयेव निसीदति, अनल्लीयतीति वृत्तं होति । 10

मत्तिकं ति, पाकतिकं वा पञ्चवण्णं वा गिहीनं विनियोगवखमं मत्तिकं । तेलचुण्णं चाति, पाकतिकं, अभिसङ्घत्तं वा तेलं च चुण्णं^६ च । उदकासनभोजन ति उदकं च आसनं च भोजनं च । आकङ्खन्ता^६ बहुत्तरं ति, बहुं पिण्डपातादिउत्तरुत्तरं आकङ्खन्ता "अम्हेहि मत्तिका- 15 दीसु दिन्नेसु मनुस्सा दळ्हभत्तिका हुत्वा बहुं उत्तरुत्तरं चतु- पच्चयजातं दस्सन्ती" ति अधिप्पायेन गिहीनं उपनामेन्ती ति अत्थो ।

दन्ते पुनन्ति सोधेन्ति एतेना ति, दन्तपोनं, दन्तकटुं । कपित्थं ति, कपित्थफलं । पुप्फं ति, सुमनचम्पकादिपुप्फं । खादनीयानी ति, अट्टारसविधेपि खज्जकविसेसे । पिण्डपाते च सम्पन्ने ति, वण्णादिसम्पयुत्ते^७ ओदनविसेसे । अम्बे आमलकानि चा" ति च-सद्देन 20 मातुलुङ्गतालनाळिकेरादिफलानि अवुत्तानि सङ्गण्हाति । सम्बत्थ गिहीनं उपनामेन्ति आकङ्खन्ता बहुत्तरं ति योजना ।

भेसज्जेसु यथा वेज्जा ति, गिहीनं भेसज्जप्पयोगेसु यथा वेज्जा, तथा भिक्खू पटिपज्जन्ती ति अधिप्पायो । किच्चाकिच्चे यथा गिही

१. वेसादीहि—रो० ।

२. कत्तबानि—रो० ।

३. छत्ताल०—सी०, रो० ।

४-४. चित्तिकत्वा—रो० ।

५. नहानियचुण्णं—सी०, रो० ।

६. अकङ्खन्ता—रो० ।

७. व्यञ्जनादिसम्पयुत्ते—सी०, रो० ।

ति, गहट्टानं खुद्दके चेव महन्ते च किच्चे कत्तब्बे गिही विय ।
गणिकाव विभूसायं ति, अत्तनो सरीरस्स विभूसने रूपपजीविनियो
विय । इस्सरे खत्तिया यथा ति, इस्सरे इस्सरियपवत्तने यथा खत्तिया,
एवं कुलपती हुत्वा वत्तन्ती ति अत्थो ।

5 नेकतिका ति, निकतियं नियुत्ता, अमणि येव मणि, असुवण्णंयेव
सुवण्णं कत्वा पटिरूपसाचियोगनिरता । वञ्चनिका ति, कूटमानादीहि
विप्पलम्बका । कूटसक्खी ति, अयाथावसक्खिनो । अपाटुका ति,
वामका, असंयतवुत्ती ति अत्थो । बहूहि परिकप्पेही ति, यथावुत्तेहि
अञ्जेहि च बहूहि मिच्छाजीवप्पकारेहि ।

10 लेसकप्पे ति, कप्पियलेसे कप्पियपटिरूपे । परियायेति, पच्चयेसु
परियायस्स योगे । परिकप्पे ति, वड्ढिआदिविकप्पने, सब्बत्थ विसये
भुम्मं । अनुधाविता ति, महिच्छतादीहि पापधम्मेहि अनुधाविता
वोसिता । जीविकत्था जीविकप्पयोजना आजीवहेतुका । उपायेना
ति, परिकथादिना उपायेन पच्चयुष्पादननयेन । सङ्कड्डन्ती ति,
15 संहरन्ति ।

उपट्टापेन्ति परिसं ति, परिसाय अत्तानं उपट्टपेन्ति, यथा परिसा
अत्तानं उपट्टपेन्ति, एवं परिसं सङ्गण्हन्ती ति अत्थो । कम्मतो ति,
कम्महेतु । ते हि अत्तनो कत्तब्बवेय्यावच्चनिमित्तं उपट्टपेन्ति ।
नो च धम्मतो ति, धम्मनिमित्तं नो च उपट्टपेन्ति । यो सत्थारा

20 उल्लुम्पनसभावसण्थिताय परिसाय सङ्गहो अनुञ्जातो, तेन न
R. 80 सङ्गण्हन्ती ति अत्थो । लाभतो ति लाभहेतु, “अय्यो बहुस्सुतो,
भाणको, धम्मकथिको” ति एवं सम्भावेन्तो महाजनो मय्हं लाभ-
B. 356 सक्कारे उपनयिस्सती” ति इच्छाचारे ठत्वा लाभनिमित्तं परेसं
धम्मं देसेन्ति । नो च अत्थतो ति यो सो विमुत्तायतनसीसे ठत्वा
25 सद्वम्मं कथेन्तेन पत्तब्बो अत्थो, न^१ तं^१ दिट्ठधम्मिकादिभेदहित-
निमित्तं धम्मं देसेन्ती ति, अत्थो ।

संघलाभस्स भण्डन्ती ति, संघलाभहेतु भण्डन्ति “मय्हं पापु-
णाति, न तुय्हं” ति आदिना कलहं करोन्ति । संघतो परिबाहिरा
ति, अरियसंघतो बहिभूता अरियसंघे तदभावतो । परलाभो,
पजीवन्ता^१ ति, सासने लाभस्स^२ अन्धबालपुथुज्जनेहि परे सीलादिगुण-
सम्पन्ने सेक्खे उद्दिस्स उप्पन्नत्ता तं परलाभं, परतो वा दायकतो 5
लद्धब्वलाभं उपजीवन्ता भण्डनकारका भिक्खू पापजिगुच्छाय अभावतो
अहिरिका समाना च “मयं परलाभं भुञ्जाम, परपटिबद्धजीविका”
तिपि न लज्जरे न हिरीयन्ति ।

नानुयुत्ता ति, समणकरणेहि धम्मेहि अननुयुत्ता । तथा ति,
यथा पुब्बे वुत्ता बन्धनकारकादयो, तथा । एके ति, एकच्चे । मुण्डा 10
संघाटिपाहता ति, केवलं मुण्डितकेसताय मुण्डा पिलोतिकखण्डेहि^३
संघटितट्टेन^४ “संघाटी” ति लद्धनामेन चीवरेण पाहृतसरीरा ।
सम्भावनंयेविच्छन्ति, लाभसक्कारमुच्छिता^५ ति^६, लाभसक्कारासाय^६
मुच्छिता अज्झोसिता हुत्वा, “पेसलो धुतवादो बहुस्सुतो” ति वा
मधुरवचनमनुयुत्ता “अरियो” ति च केवलं सम्भावनं बहुमानंयेव 15
इच्छन्ति एसन्ति, न तन्निमित्ते गुणे ति अत्थो ।

एवं ति, “कुसलानं च धम्मानं पञ्चाय च परिक्खया” ति
वुत्तनयेन । नानप्पयातम्ही ति, नानप्पकारे^७ भेदनधम्मे^७ पयाते
समकते, नानप्पकारेण वा संकिलेसधम्मे^७ पयातुं पवत्तितुं आरद्धे ।
न दानि^७सुकरं तथा ति, इदानि इमस्मिं दुल्लभकल्याणमित्ते 20
दुल्लभसप्पायसद्धम्मस्सवने च काले यथा सत्थरि धरन्ते, अफुसितं
अफुट्टं, अनधिगतं भानविपस्सनं फुसितुं, अधिगन्तुं, फुसितं वा
हानभागियं ठितिभागीयमेव वा अहुत्वा यथा विसेसभागियं होति,

१. परलाभुपजीवन्ता—सी० ।

२. लाभो नाम—सी०, रो० ।

३. पिलोतिकखण्डे—सी०, रो० ।

४. संघाटितट्टेन—रो० ।

५-६. रो० पोत्थके नत्थि ।

६. लाभसक्कारेसु—सी०;

७-७. नानप्पकारेण भेदनधम्मेन—सी०, रो० । लाभसक्कारासाया—रो० ।

८. संकिलेसधम्मेन—सी०, रो० ।

तथा अनुरक्खितुं पालेतुं सुकरं, तथा न सुकरं, तथा सम्पादेतुं न सक्का ति अत्थो ।

B. 357

R. 81

इदानीं अत्तनो परिनिब्बानकालस्स आसन्नत्ता संखित्तेन ओवादेन सब्रह्मचारिं ओवदन्तो “यथा कण्टकट्टानम्ही” ति आदिमाहु । तस्सत्थो—यथा पुरिसो केनचिदेव पयोजनेन कण्टक-
5 निचिते पदेसे अनुपाहनो विचरन्तो “मा मं कण्टको विज्झी” ति सति उपट्टपेत्वाव विचरति, एवं किलेसकण्टकनिचिते गोचरगामे पयोजनेन चरन्तो मुनि सति उपट्टपेत्वान सतिसम्पज्जअयुत्तो अप्प-
मत्तोव चरेय्य^१ कम्मट्टानं अविजहन्तोति वुत्तं होति ।

10 सरित्त्वा पुब्बके योगी, तेसं वत्तमनुस्सरं ति, पुरिमके योगे भावनाय युत्तताय योगी आरद्धविपस्सके सरित्त्वा तेसं वत्तं^२ आगमानु-
सारं सम्पापटिपत्तिभावनाविधिं अनुस्सरन्तो धुरनिक्खेपं अकत्वा यथापटिज्जन्तो । किञ्चापि पच्छिमो कालो ति, यदिपायं अतीत-
सत्थुको चरिमो कालो, तथापि यथाधम्ममेव पटिपज्जन्तो विपस्सनं
15 उस्सुक्कापेन्तो फुसेय्य अमत्तं पदं निब्बानं अधिगच्छेय्य ।

इदं वत्त्वा ति, यथादस्सितं संकिलेसवोदानेसु इमं पटिपत्तिविधिं कथेत्वा । अयं च ओसानगाथा सङ्गीतिकारेहि थेरस्स परिनिब्बानं पकासेतुं वुत्ता ति वेदितब्बा ।

पारापरियत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

वीसतिनिपातवण्णना निट्ठिता ।

१७. तिसनिपातो

B. 358

१. फुस्सत्थेरगाथावण्णना

तिसनिपाते पासादिके बहू दिस्वा ति आदिका आयस्मतो
 फुस्सत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधि-
 कारो तत्थ तत्थ भवे^१ विवट्टूपनिस्सयं कुसलं उपचिन्तिवा देवमनुस्सेसु
 संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे एकस्स मण्डलिकरञ्जो पुत्तो हुत्वा
 निब्बत्ति, फुस्सो ति नामं अहोसि । सो विञ्जुतं पत्तो खत्तियकुमा- 5
 रेहि सिक्खितब्बसिप्पेसु निप्फत्ति गतो उपनिस्सयसम्पन्नत्ता कामेसु
 अलग्गचित्तो अञ्जतरस्स महाथेरस्स सन्तिके धम्मं सुत्वा पटिलद्ध-
 सद्धो पब्बजित्वा चरियानुकूलं कम्मट्ठानं गहेत्वा भावनं अनुयुञ्जन्तो
 भानानि निब्बत्तेत्वा भानपादकं विपस्सनं पट्टपेत्वा न चिरस्सेव
 छळ्ळभिञ्जो अहोसि । अथेकदिवसं पण्डरगोत्तो^२ नाम एको तापसो 10
 तस्स सन्तिके धम्मं सुत्वा निसिन्नो सम्बहुले भिक्खू सीलाचार-
 सम्पन्ने सुसंवुतिन्द्रिये भावितकाये भावितचित्ते दिस्वा पसन्नचित्तो
 “साधु वतायं पटिपत्ति लोके चिरं तिट्ठेय्या” ति चिन्तेत्वा “कथं नु,
 खो, भन्ते अनागतमद्धानं भिक्खूनं पटिपत्ति भविस्सती” ति थेरं
 पुच्छि । तमतथं दस्सेन्तो सङ्गीतिकारा— 15

१४९. पासादिके बहू दिस्वा, भावितत्ते सुसंवुते ।

इसि पण्डरसगोत्तो, अपुच्छि फुस्ससव्हयं” ति—

गाथं आदितो ठपेसु ।

तत्थ पासादिके ति, अत्तनो पटिपत्तिया पसादारहे । बहू ति, R. 82
 सम्बहुले । भावितत्ते ति, समथविपस्सनाभावनाहि भावितचित्ते । 20
 सुसंवुते ति, सुट्ठु संवुतिन्द्रिये । इसी ति, तापसो । पण्डरसगोत्तो ति,

पण्डरस्स नाम इसिनो वंसे जातत्ता तेन समानगोत्तो । फुस्ससव्हयं
ति, फुस्ससद्देन अव्हातब्बं, फुस्सनामकं ति अत्थो ।

B. 359

९५०. “किं छन्दा किमधिप्पाया, किमाकप्पा भविस्सरे ।

अनागतम्हि कालम्हि, तं मे अक्खाहि पुच्छितो” ति ?

5 अयं तस्स इसिनो पुच्छागाथा ।

तत्थ किं छन्दा ति, इमस्मिं सासने अनागते भिक्खू
कीदिसच्छन्दा कीदिसाधिमुत्तिका, किं हीनाधिमुत्तिका, उदाहु
पणीताधिमुत्तिका ति अत्थो । किमधिप्पाया ति कीदिसाधिप्पाया
कीदिसज्जासया, किं संकिलेसज्जासया, उदाहु वोदानज्जासया ति
10 अत्थो । अथ वा छन्दा नाम कत्तुकम्यता, तस्मा^१ कीदिसी तेसं
कत्तुकम्यता ति अत्थो । अधिप्पायो अज्जासयोयेव । किमाकप्पा ति
कीदिसाकप्पा । आकप्पा ति च वेसगहणादिवारित्तचारित्तवन्तो ति
अत्थो । भविस्सरे ति भविस्सन्ति । तं मे ति तं अनागते भिक्खूनं
छन्दाधिप्पायाकप्पभेदं पुच्छितो मय्हं अक्खाहि कथेही हि थेरं
15 अज्जेसति । तस्स थेरो तमत्थं आचिक्खन्तो सक्कच्चसवने ताव
नियोजेतु —

९५१. “सुणोहि वचनं मय्हं, इसि पण्डरसव्हय ।

सक्कच्चं उपधारेहि, आचिक्खिस्साम्य'नागतं” ति—

गाथमाह ।

20 तस्सत्थो—भो पण्डरनाम^२ इसि, यं त्वं मं पुच्छसि, तं ते
अनागतं आचिक्खिस्सामि, आचिक्खतो पन मम वचनं सुणाहि^३
अनागतत्थदीपनतो संवेगावहतो च सक्कच्चं उपधारेही ति ।

अथ थेरो अनागतंसञ्जाणेन भिक्खूनं भिक्खुनीनं च भाविनि^४
पवत्ति यथाभूतं दिस्वा तस्स आचिक्खन्तो—

१. ‘कीदिसच्छन्दा’ सी०, रो० पोत्थकेसु २. पण्डरस्सनाम—सी०, रो० ।

अधिको पाठो ।

३. सुणोहि—रो० ।

४. भावितं—सी० ।

९५२. "कोधना उपनाही च, मक्खी थम्भी सठा बहू ।
इस्सुकी नानावादा च, भविस्सन्ति अनागते ॥
९५३. अञ्जातमानिनो धम्मे, गम्भीरे तीरगोचरा ।
लहुका अगरू धम्मे, अञ्जमञ्जमगारवा ॥
९५४. बहू आदीनवा लोके, उप्पज्जिस्सन्त्य'नागते ।
सुदेसितं इमं धम्मं, किलेसिस्सन्ति दुम्मती ॥
९५५. गुणहीनापि संधम्हि, वोहरन्ता विसारदा ।
बलवन्तो भविस्सन्ति, मुखरा अस्सुताविनो ॥
९५६. गुणवन्तोपि संधम्हि^१, वोहरन्ता यथात्थतो^२ ।
दुब्बला ते भविस्सन्ति, हिरीमना अनत्थिका ॥
९५७. रजतं जातरूपं च, खेतं वत्थुमजेळकं ॥
दासिदासं च दुम्मेधा, सादियिस्सन्त्य'नागते ॥
९५८. उज्झानसञ्जिनो बाला, सीलेसु असमाहिता ।
उन्नळा विचरिस्सन्ति, कलहाभिरता मगा ॥
९५९. उद्धता च भविस्सन्ति, नीलचीवरपारुता ।
कुहा थद्धा लपा सिङ्गी, चरिस्सन्त्यरिया विय ॥
९६०. तेलसण्थेहि केसेहि, चपला अञ्जनविखका ।
रथियाय गमिस्सन्ति, दन्तवणिणकपारुता ॥
९६१. अजेगुच्छं विमुत्तेहि, सुरत्तं अरहद्वजं ।
जिगुच्छिस्सन्ति कासावं, ओदातेसु समुच्छिता ॥
९६२. लाभकामा भविस्सन्ति, कुसीता हीनवीरिया ।
किच्छन्ता वनपत्थानि, गामन्तेसु वसिस्सरे ॥
९६३. ये ये लाभं लभिस्सन्ति, मिच्छाजीवरता सदा ।
ते तेव अनुसिक्खन्ता, भजिस्सन्ति असंयता ॥

5

B. 360

R 83

10

15

20

१६४. ये ये अलाभिनो लाभं, न ते पुज्जा भविस्सरे ।
सुपेसलेपि ते धोरे, सेविस्सन्ति न ते तदा ॥
१६५. मिलक्खुरजनंरत्तं, गरहन्ता सकं धजं ।
तित्थियानं धजं केचि, धारिस्सन्त्य'वदातकं ।
- 5 १६६. अगारवो च^१ कासावे, तदा तेसं भविस्सति ।
पटिसङ्खा च कासावे, भिक्खूनं न भविस्सति ॥
- B. 361 १६७. अभिभूतस्स दुक्खेन, सल्लविद्धस्स रूपतो ।
पटिसङ्खा महाघोरा नागस्सासि अचिन्तिया ॥
१६८. ब्रह्मन्तो हि तदा दिस्वा, सुरत्तं अरहद्धजं ।
10 तावदेव'भणी गाथा, गजो अत्थोपसंहिता ॥
१६९. 'अनिक्कसावो कासावं, यो वत्थं परिधस्सति^२ ।
अपेतो दमसच्चेन, न सो कासावमरहति ॥
१७०. यो च वन्तकसावस्स, सीलेसु सुसमाहितो ।
उपेतो दमसच्चेन, स वे कासावमरहति' ॥
- 15 १७१. विपन्नसीलो दुम्मेधो, पाकटो कामकारियो ।
विब्भन्तचित्तो निस्सुक्को, न सो कासावमरहति ॥
१७२. यो च सीलेन सम्पन्नो, वीतरागो समाहितो ।
ओदातमनसङ्कप्पो, स वे कासावमरहति ॥
१७३. उद्धतो उन्नळो बालो, सीलं यस्स न विज्जति ।
20 ओदातकं अरहति, कासावं किं करिस्सति ॥
- R. 84 १७४. भिक्खू च भिक्खुनियो च, दुट्ठचित्ता अनादरा ।
तादीनं मेत्तचित्तानं, निग्गण्हिस्सन्त्य'नागते ॥
१७५. सिक्खापेन्तापि थेरेहि, बाला चीवरधारणं ।
न सुणिस्सन्ति दुम्मेधा, पाकटा कामकारिया ॥

९७६. ते तथा सिक्खिता बाला, अञ्जमञ्जं अगारवा ।
नादियिस्सन्तु'पज्जाये, खळुङ्को विय सारथि ॥

९७७. एवं अनागतद्वानं पटिपत्ति भविस्सति ।
भिव्खूनं भिव्खुनीनं च, पत्ते कालम्हि पच्छिमे ॥

९७८. पुरा आगच्छते एतं, अनागतं महब्भयं ।
सुब्बचा होथ सखिला, अञ्जमञ्जं सगारवा ॥

5

९७९. मेत्तचित्ता कारुणिका, होथ सीलेसु संवुता ।
आरद्धवीरिया पहितत्ता, निच्चं दळ्हपरक्कमा ॥

९८०. पमादं भयतो दिस्वा, अप्पमादं च खेमतो ।
भावेथ'ट्ठङ्गिकं मग्गं, फुसन्ता^१ अमतं पदं' ति—

B. 362

10

इमा गाथा अभासि ।

तत्थ कोधना ति, कुज्झनसीला । भविस्सन्ति अनागते ति,
सम्बन्धो । किं थेरस्स काले तथा नाहेसुं ति ? न नाहेसुं, तदा पन
कल्याणमित्तबहुलताय ओवादकेसु विञ्जापकेसु सब्रह्मचारीसु बहूसु
विज्जमानेसु किलेसेसु बलवन्तेसु पटिसङ्ख्यानबहुलताय च येभुय्येन 15
भिव्खू अक्कोधना^२ अहेसुं^३, आयत्ति तब्बिपरियाये अतिकोधना
भविस्सन्ति, तस्मा “अनागते” ति वुत्तं । सेसपदेसु पि एसेव नयो ।
उपनाही ति, अघातवत्थूसु आघातस्स उपनय्हनसीला उपनाहसम्भवतो
वा उपनाही । तत्थ पुरिमकालिको व्यापादो कोधो, अपरकालिको
उपनाहो । सकिं पवत्तो वा दोसो कोधो, अनेकक्खत्तुं पवत्तो उपनाहो । 20
परसं विज्जमाने गुणे मक्खन्ति पुञ्जन्ति, तेसं वा उदकपुञ्जनिया
विय उदकस्स मक्खो मक्खनं पुञ्जनं एतेसं अत्थी ति मक्खी ।
अतिमानलक्खणो थम्भो एतेसं अत्थी ति थम्भी । सठा ति असन्त-
गुणविभावनलक्खणेन साठेय्येन समन्नागता । इस्सुकी ति परसम्पत्ति-
खियनलक्खणाय इस्साय समन्नागता । नानावादा ति अञ्जमञ्जं 25
विरुद्धवादा विरुद्धदिट्ठिका, कलहकारका चा^३ ति अत्थो ।

१. फुसन्ति—सी० ।

२-२. कोधना नाहेसुं—सी०, रो० ।

३. वा—रो० ।

अञ्जातमानिनो धम्मे, गम्भीरे तीरगोचरा ति, गम्भीरे दुरोभासे
 सद्धम्मे अञ्जाते एव “जातो ति, दिट्ठो” ति एवं मानिनो, ततो एव
 तस्स ओरभागे पवत्तिताय ओरिमतीरगोचरा । लहुका ति, लहु-
 सभावा चपला । अगुरुधम्मे ति, सद्धम्मे गारवरहिता । अञ्जमञ्जम-
 5 गारवा ति, अञ्जमञ्जस्मि अप्पतिस्सा,^१ संघे सन्नह्यचारीसु च
 गरुगारवविरहिता । बहू आदीनवा ति, वुत्तप्पकारा, कक्खमाना
 R. 85 च बहू अनेकदोसा अन्तराया । लोके ति, सत्तलोके । उप्पज्जिस्सन्त्य'
 नागते ति, अनागते पातु भविस्सन्ति । सुदेसितं इमं धम्मं ति, सम्मा-
 सम्बुद्धेन सुट्ठु अविपरीतं आदिकल्याणादिप्पकारेण देसितं इमं
 10 आगमसद्धम्मं । किलेसिस्सन्ती ति किलिट्ठं किलेसदूसितं करिस्सन्ति,
 B. 363 “आपत्ति ‘अनापत्ती’ ति गरुकापत्ति ‘लहुकापत्ती’ ति” आदिना
 दुच्चरितसंकिलेसेन असद्धम्मेन सण्हसुखुमं रूपारूपधम्मं पटिक्ख-
 पिस्सन्ति, दिट्ठिसंकिलेसेन उभयत्रा^२ पि तण्हासंकिलेसेन संकिले-
 सिस्सन्ति मलीनं करिस्सन्ति । दुम्मती ति, निप्पञ्जा । वुत्तं हेतं
 15 भगवता “भविस्सन्ति, भिक्खवे, भिक्खू^३ अनागतमद्धानं ... पे० ...
 अभिधम्मकथं वेदल्लकथं कथेन्ता कण्हधम्मं^४ ओक्कममाना न
 बुज्झिस्सन्ती” (अ० नि० २, ३६६) ति ।

गुणहीना ति, सिलादिगुणविरहिता दुस्सीला, अलज्जिनो च ।
 अथ वा गुणहीना ति विनयवारित्तादिगुणेन हीना धम्मविनये
 20 अप्पकतञ्जुनो । संघम्ही ति, संघमज्जे । बोहरन्ता ति, कथेन्ता,
 संघे विनिच्छयकथाय वत्तमानाय यंकिञ्चि भणन्ता । विसारदा ति,
 निब्भया पगग्भा । बलवन्तो ति, पक्खबलेन बलवन्तो । मुखरा ति,
 मुखखरा खरवादिनो । अस्सुताविनो ति, न सुतवन्तो, केवलं लाभ-
 सक्कारसिलोकसन्निस्सयेन गुणधरा हुत्वा “धम्मं ‘अधम्मो’ ति,
 25 अधम्मं च ‘धम्मो’ ति, विनयं ‘अविनयो’ ति, अविनयं च ‘विनयो’

१. अप्पटिस्सवा—सी०, रो० ।

२. उभयत्था—सा०, रो० ।

३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. सण्हधम्मं—सी० ।

ति" एवं अत्तना यथिच्छित्तमत्थं संघमज्जे पतिट्ठपेन्ता बलवन्तो भविस्सन्ति ।

गुणवन्तो ति, सीलादिगुणसम्पन्ना । वोहरन्ता यथात्थतो ति, अत्थानुरूपं अविपरीतत्थं "धम्मं 'धम्मो' ति, अधम्मं 'अधम्मो' ति विनयं 'विनयो' ति अविनयं 'अविनयो' ति" एवं दीपेन्ता । दुब्बला 5 ते भविस्सन्ती ति, परिसायं अलज्जुस्सन्नताय बलविरहिता ते भविस्सन्ति, तेसं वचनं न तिट्ठिस्सति । हिरीमन्ता अनत्थिका ति हिरीमन्तो केनचि अनत्थिका । ते हि धम्मेन वत्तुं समत्था पि पापजिगुच्छताय अप्पकिच्चताय च केहिचि विरोधं अकरोन्ता अत्तनो वादं पतिट्ठपेतुं न वायमन्ता दिट्ठाविकम्मं वा अधिट्ठानं वा अकत्वा 10 तुण्ही होन्ति ।

रजतं ति, रूपियं^१, तेन कहापणलोहमासकादीनं पि सङ्गहो दट्ठब्बो । जातरूपं ति सुवर्णं, तेन मणिमुत्तादीनं पि सङ्गहो दट्ठब्बो । वा-सट्ठो समुच्चयत्थो "अपदा वा" (अं० नि० २, ३७, ३०१; ६० वु० २४१) तिआदीसु विय । "रजतजातरूपं चा" ति वा पाठो । 15 खेत्तं ति यत्थ पुब्बण्णापरणं रुहति, तं खेत्तं । तदत्थं अकतभूमिभागे वत्थु । अजेळकं ति, एळका नाम अजायेव, ते ठपेत्वा अवसेसा पसुजाती अजा नाम । अजेळकग्गहणेनेव हेत्थ गोमहिंसादीनं पि सङ्गहो कतो । दासिदासं चा ति दासियो च दासे च । दुम्मेधा ति, B. 364 अविद्दसुनो, कप्पियाकप्पियं सारुप्पासारुप्पं अजानन्ता अत्तनो अत्थाय 20 सादियिस्सन्ति सम्पटिच्छिस्सन्ति । R. 86

उज्झानसञ्चिनो ति, परे हेट्ठतो कत्वा ओलोकनचित्ता, अनुज्झायितव्वट्ठानेपि वा उज्झानसीला । बाला ति, दुच्चिन्तित-चिन्तनादिना बाललक्खणेन समन्नागता, ततो एव सीलेसु असमा-हिता चतुपारिसुद्धिसीलेसु न समाहितचित्ता । उन्नळा ति, समुस्सित- 25 तुच्छमाना । विचरिस्सन्ती ति, मानद्वजं उक्खिपित्वा विचरिस्सन्ति ।

कलहाभिरता मगा ति, सारम्भवहुलताय करणुत्तरियपसुता कलहे
एव अभिरता मगसदिसा मिगा विय अत्तहितापेक्खा घासेसना-
भिरता दुब्बलविहेसपरा ति अत्थो ।

- उद्धता ति, उद्धच्चेन समन्नागता चित्तेकगगतारहिता ।
5 नीलचीवरपारुता ति, अकप्पियरजनरत्तेन नीलवण्णेन चीवरेन
पारुता, तादिसं चीवरं निवासेत्वा चेव पारुपित्वा च विचरणका,
कुहा ति, सामन्तजप्पनादिना कुहनवत्थुना कुहका, असन्तगुण-
सम्भावनिच्छाय कोहञ्जं कत्वा परेसं विम्हापया । थद्धा ति, कोधेन
मानेन च थद्धमानसा कक्खळ्हदया । लपा ति, लपनका कुहन-
10 वुत्तिका, पसन्नमानसेहि मनुस्सेहि “केन, भन्ते, अय्यस्स अत्थो”
ति पच्चयदायकानं वदापनका, पयुत्तवाचावसेन, निप्पेसिकतावसेन
च पच्चयत्थं लपका ति वा अत्थो । सिङ्गी ति “तत्थ कतमं सिङ्गं ?
यं सिङ्गं सिङ्गारता चातुरता चातुरियं परिक्खतता पारिक्खतियं”
(वि० ४१७) ति एवं वुत्तेहि सिङ्गसदिसेहि पाकटकिलेसेहि समन्नागता,
15 सिङ्गारचरिता ति अत्थो । “अरिया विया” ति इदं “कुहा” ति
एतस्सेव अत्थदस्सनं । कुहकानं हि अरियानमिव ठितभावं दस्सेन्तो
अरिया विय विचरन्ती ति आह ।

- तेलसण्थेही ति, सित्थकतेलेन वा उदकतेलेन वा ओसण्थितेहि ।
चपला ति, कायमण्डनपरिक्खारमण्डनादिना चापत्तेन युत्ता ।
20 अञ्जनविक्खका^१ ति, अलङ्कारञ्जनेन अञ्जितनेत्ता । रथियाय
गमिस्सन्ती ति भिक्खाचरियाय कुलूपसङ्कमनापदेसेहि, महारच्छाय
इतो चितो च परिब्भमिस्सन्ति । दन्तवण्णिकपारुता ति, दन्तवण्ण-
रत्तेन चीवरेन पारुतसरीरा ।

B. 365

- अजेगुच्छं ति, अजिगुच्छितब्बं । विमुत्तेही ति, अरियेहि ।
25 सुरत्तं ति, कप्पियरजनेन सुट्ठ रत्तं, अरहन्तानं बुद्धादीनां चिण्णताय
अरहद्दजं जिगुच्छिस्सन्ति कासावं । कस्मा ? ओदातेसु^२ समुच्छिता^२

गेधं आपन्ता । दन्तवर्णपारुपनस्स हि इदं कारणवचनं । ते हि सेतकं सम्भावेन्ता “सब्बेन सब्बं सेतके गहिते लिङ्गपरिच्चागो एव सिया” ति दन्तवर्णं पारुपन्ति ।

लाभकामा ति, लाभगिद्धा । भिक्खाचरियासु पि कोसज्जयोगतो कुसीता । समणधम्मं कातुं चित्तस्स उस्साहाभावेन हीनवीरिया । 5 किच्छन्ता ति, किलमन्ता, वनपत्थेसु वसितुं किच्छन्ता किलन्तचित्ता ति अत्थो । गामन्तेसू ति, गामन्तसेनासनेसु गामसमीपेसु सेनासनेसु, गामद्वारेसु वा सेनासनेसु । वसिस्सरे ति वसिस्सन्ति ।

ते तेव अनुसिक्खन्ता ति, ये ये मिच्छाजीवणयोगेन लद्धलाभा, ते ते एव पुग्गले अनुसिक्खन्ता भमिस्सन्ति । भमिस्सन्ती ति, सयं 10 पि ते विय मिच्छाजीवेन लाभं उप्पादेतुं राजकुलादीनि सेवन्ता परिब्भमिस्सन्ति । “भजिस्सन्ती” ति वा पाठो, सेविस्सन्ती ति अत्थो । असंयता ति सीलसंयमरहिता ।

ये ये अलाभिनो लाभं ति ये ये भिक्खू मिच्छाजीवपरिवज्जनेन अप्पपुञ्जताय च लाभस्स पच्चयस्स न लाभिनो, ते पुज्जा^१ पूजनीया 15 पासंसा तदा अनागते काले न भविस्सन्ति । सुपेसलेपि ते धीरे ति, धितिसम्पन्नताय धीरे सुट्ठु पेसलेपि ते भिक्खू न सेविस्सन्ति, तदा अनागतो ते लाभिनो लाभकामाव भिक्खू ति अत्थो ।

मिलक्खुरजनंरत्तं ति कालकच्छकरजनेन रत्त । समासपदं हेतं, गाथासुखत्थं सानुनासिकनिद्देशो । गरहन्ता सकं धजं ति अत्तनो 20 धजभूतं कासावं जिगुच्छन्ता । सासने पब्बजितानं हि कासावो धजो नाम । तित्थियानं धजं केची ति केचि सकयपुत्तियभावं^२ पटिजानन्ता एव तित्थियानं सेतवत्थिकानं धजभूतं अवदातकं सेतवत्थं धारेस्सन्ति ।

अगारवो च कासावे ति अरहद्धजभूते कासावे अगारवो 25 अबहुमानं तदा अनागते तेसं भविस्सति । पटिसङ्घा च कासावेति

१. ‘ति’ रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

२. सकियपुत्तियभावं—रो० ।

B. 366 “पटिसङ्घा योनिसो चीवरं पटिसेवामी” तिआदिना नयेन पच्चवेक्खणमत्तं पि कासावपरिभोगे न भविस्सति ।

कासावं धारेन्तेन कासावं बहुमानेन^१ “दुच्चरिततो ओरमितब्बं” ति कासावस्स गरुकातब्बभावे छद्दन्तजातकमुदाहरन्तो
 5 “अभिभूतस्स दुक्खेना” तिआदिमाह । तत्थ सल्लविद्धस्सा ति, पुथुना सविसेन सल्लेन विद्धस्स, ततो एव महता दुक्खेन अभिभूतस्स ।
 रुप्पतो ति, सरीरविकारं आपज्जतो । महाघोरा ति, सरीरजीवितेसु
 निरपेक्खताय भिम्मा गरुतरा पटिसङ्घा अञ्जेहि अचिन्तिया चिन्ता-
 मत्तेन पवत्तेतु^२ असक्कुण्यया छद्दन्तमहानागस्स आसि, अहोसि ।
 R. 88 10 छद्दन्तनागराजकाले हि बोधिसत्तो सोणुत्तरेन नाम नेसादेन पटिच्छन्न-
 ट्ठाने ठत्वा विसपीतेन सल्लेन विद्धो महता दुक्खेन अभिभूतो तं
 गहेत्वा परिदहितं कासावं दिस्वा “अयं अरियद्धजेन पटिच्छन्नो, न
 मया हिंसितब्बो” ति तत्थ मेत्तचित्तमेव पच्चुपट्टपेत्वा उपरिधम्मं
 देसेसि । यथाह—

15 “समप्पितो पुथुसल्लेन नागो,
 अदुट्ठचित्तो लुद्धक’ मज्झभासि ।
 कि’ मत्थयं किस्स वा सम्म हेतु,
 मम वधो कस्स वा’ यं पयोगो’
 (जा० १, ३७५) तिआदि ।

20 इममत्थं दस्सेन्तो थेरो “छद्दन्तो ही” ति आदिमाह । तत्थ
 सुरत्तं अरहद्धजं ति, सोणुत्तरेन परिदहितकासावं सन्धायाह ।
 अभणी ति, अभासि । गाथा ति, गाथायो । गजो ति, ब्रह्मन्तो
 नागराजा । अत्थोपसंहिता ति, अत्थसन्निस्सिता हिता, हितयुत्ता ति
 अत्थो ।

25 छद्दन्तरागराजेन वुत्तगाथासु अनिक्कसावो ति रागादीहि
 कसावेहि कसावो^२ परिदहिस्सती ति, निवासनपारुपनअत्थरणवसेन

१. ‘नाम’ सी० रो० पोत्थकेसु अधिको २. अकसावो—सी० ;
 पाठो । सकसावो—रो० ।

परिभुञ्जिस्सति । “परिधस्सती” ति वा पाठो । अपेतो दमसच्चेना
ति, इन्द्रियदमेन चैव परमत्थसच्चपक्खिकेन वचीसच्चेन च अपेतो,
वियुत्तो परिच्चत्तोति अत्थो । न सो ति, सो एवरूपो पुग्गलो कासावं
परिदहितुं नारहति ।

वन्तकसावस्सा ति, चतूहि मग्गेहि वन्तकसावो ब्रुहितकसावो 5 B. 367
पहीनकसावो अस्स भवेय्या ति अत्थो । सीलेसू ति, चतुपारिसुद्धि-
सीलेसु । सुसमाहितो ति, सुट्ठु समाहितो । उपेतो ति, इन्द्रियदमेन
चैव वुत्तप्पकारेन सच्चेन च उपगतो समन्नागतो । स वे ति सो
एवरूपो पुग्गलो तं गन्धकासाववत्थं^१ एकन्तेन अरहती ति अत्थो ।

विपन्नसीलो ति भिन्नसीलो । दुम्मेधो ति निप्पञ्जो सीलविसो- 10
धनपञ्चाय विरहितो । पाकटो ति, “दुस्सीलो अयं” ति पाकटो
पकासो, विक्खित्तिन्द्रियताय वा पाकटो^२ पाकटिन्द्रियो ति अत्थो ।
कामकारियो ति, भिन्नसंवरताय यथिच्छित्तकारको, कामस्स वा
मारस्स यथाकामकरणीयो । विबभन्तचित्तो ति, रूपादीसु विसयेसु
विविक्खित्तचित्तो । निस्सुक्को ति असुक्को सुक्कधम्मरहितो हिरोत्तप्प- 15
विवज्जितो, कुसलधम्मसम्पादनउस्सुक्करहितो वा ।

वीतरागो ति, विगतच्छन्दरागो । ओदातमनसङ्कुप्पो ति
ति सुविसुद्धमनोवितक्को, अनाविलसङ्कुप्पो वा ।

कासावं किं करिस्सती ति, यस्स सीलं नत्थि, तस्स कासावं किं
नाम पयोजनं साधेस्सति, चित्तकतसदिसं तस्स पब्बजितलिङ्गं ति 20
अत्थो ।

दुट्ठचित्ता ति, रागादिदोसेहि दूसितचित्ता । अनादराति R. 89
सत्थरि धम्मे अञ्जमञ्जं च आदररहिता अगारवा । तादीनं
मेत्तचित्तानं ति, मेत्ताभावनाय सम्पयुत्तहृदये तेनेव अरहत्ताधिगमेन
इट्ठादीसु तादिभावप्पत्ते उल्लारगुणे । उपयोगत्थे हि इदं सामिवचनं । 25

निगगण्हिस्सन्ती ति “सीलादिसम्पन्ने दिस्वा ते सम्भावेन्ता विपन्नसीले
अम्हे न बहुं मज्झिस्सन्ती” ति अत्तनि अगारवभयेन यथा ते
उब्बाळा पक्कमिस्सन्ति, तथा बाधिस्सन्ती ति अत्थो ।

B. 368

सिक्खापेन्तापी ति, सिक्खापियमाना पि । कम्मत्थे हि अयं
5 कत्तुनिद्देशो । थेरेही ति, अत्तनो आचरियुपज्झायेहि । चीवरधारणं
ति, इदं समणपटिपत्तिया निदस्सनमत्तं, तस्मा “एवं ते अभिक्क-
मितब्बं, एवं ते^१ पटिक्कमितब्बं” (अं० नि० २, १२९) ति आदिना
सिक्खापियमाना पी ति^२ अत्थो । न सुणिस्सन्ती ति, ओवादं न
गण्हिस्सन्ति । ते तथा सिक्खिता बाला ति, ते अन्धबाला आचरियु-
10 पज्झायेहि सिक्खापियमानापि अनादरताय असांक्खता ति ।
नादियिस्सन्तु’पज्झाये ति, उपज्झाये आचरिये च आदरं न करोन्ति,
तेसं अनुसासनियं न तिट्ठन्ति । यथा किं ? खळुङ्को विय सारथि
यथा खळुङ्को दुट्ठस्सो अस्सदमकं नादियति न तस्स उपदेसे तिट्ठति,
एवं ते पि उपज्झायाचरिये न भायन्ति न सारज्जन्ती ति अत्थो ।

15 “एवं” तिआदि वुत्तस्सेवत्थस्स निगमनं । तत्थ एवं ति
वुत्तप्पकारेण । अनागतद्धानं ति, अनागतमद्धानं, अनागते काले ति
अत्थो । तंयेव सरूपतो दस्सेन्तो “पत्ते कालमिह पच्छिमे” ति आह ।
तत्थ कतमो पच्छिमकालो ? “ततियसङ्गीतितो पट्टाय पच्छिमकालो”
ति केचि, तं एके नानुजानन्ति । सासनस्स हि पञ्चयुगानि विमुत्ति-
20 युगं, समाधियुगं, सीलयुगं, सुतयुगं, दानयुगं ति । तेसु पठमं विमुत्ति-
युगं, तस्मि अन्तरहिते समाधियुगं वत्तति, तस्मि पि अन्तरहिते
सीलयुगं वत्तति, तस्मि पि अन्तरहिते सुतयुगं वत्तयेव । अपरिसुद्ध-
सीलो हि एकदेसेन परियत्तिबाहुसच्चं पग्गय्ह तिट्ठति लाभादिकाम-
ताय । यदा पन मातिकापरियोसाना परियत्ति सब्बसो अन्तरधायति,
25 ततो पट्टाय लिङ्गमत्तमेव अवसिस्सति, तदा यथा तथा धनं संहरित्वा

दानमुखेन विस्सज्जेन्ति, सा किर नेसं चरिमा सम्मापटिपत्ति । तत्थ सुतयुगतो पट्टाय पच्छिमकालो, “सीलयुगतो पट्टाया” ति अपरे ।

एवं थेरो पच्छिमे काले उप्पज्जनकं महाभयं दस्सेत्वा पुन तत्थ सन्निपतितभिक्षूनं ओवादं ददन्तो “पुरा आगच्छते” तिआदिना तिस्सो गाथा अभासि । तत्थ पुरा आगच्छ ते एतं ति, एतं मया 5 तुम्हाकं वुत्तं पटिपत्तिअन्तरायकरं अनागतं महाभयं आगच्छति पुरा, याव आगमिस्सति, तावदेवाति अत्थो । सुब्बचा ति, वचनक्खमा सोवचस्सकारकेहि धम्मेहि समन्नागता, गरूनं अनुसासनियो पदक्खिणग्गाहिनो होथा ति अत्थो । सखिला^१ ति मुदुहदया ।

R. 90

मेत्तचित्ता ति, सब्बसत्तेसु हितूपसंहारलक्खणाय मेत्ताय सम्पयुत्त- 10 B. 369 चित्ता । कारुणिका ति, करुणाय नियुत्ता परेसं दुक्खापनयनाकार- वुत्तिया करुणाय समन्नागता । आरद्धवीरिया ति, अकुसलानं पहा- नाय कुसलानं उपसम्पदाय पग्गहितवीरिया । पहितत्ता ति, निब्बानं पटिपेसितचित्ता । निच्चं ति, सब्बकालं । दळ्हपरक्कमा ति, थिरवीरिया ।

15

पमादं ति, पमज्जनं कुसलानं धम्मानं अननुट्ठानं, अकुसलेसु च धम्मेसु चित्तवोस्सग्गो । वुत्तं हि—

“तत्थ^२ कतमो पमादो ? कायदुच्चरिते वा वचीदुच्चरिते वा मनोदुच्चरिते वा पञ्चसु वा कामगुणेषु चित्तस्स वोस्सग्गो वोस्सग्गानुप्पदानं^३, कुसलानं^४ धम्मानं भावनाय असक्कच्चकिरियता” 20 (वि० ४४४) तिआदि ।

अप्पमादं ति, अप्पमज्जनं, सो पमादस्स पटिपक्खतो वेदितब्बो । अत्थतो हि अप्पमादो नाम सतिया अविप्पवासो, उपट्ठिताय सतिया एव चेतं नामं । अयं हेत्थ अत्थो—यस्मा पमादमूलका सब्बे अनत्था,

१. सुखिला—रो० ।

२. रो० पोत्थके नत्थि ।

३. वोस्सग्गानुप्पादनं—सी०, रो० ।

४. ‘वा’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

अप्पमादमूलका च^१ सब्बे अत्था, तस्मा पमादं भयतो उपह्वतो
 दिस्वा अप्पमादं^२ च खेमतो अनुपह्वतो दिस्वा अप्पमादपटिपत्तिया
 सिखाभूतं सीलादिक्खन्धत्तयसङ्गहं सम्मादिट्ठिआदीनं अट्टन्नं अङ्गानं
 वसेन अट्टङ्गिकं अरियमगं भावेथ, अमत्तं निब्बानं फुसन्ता सच्छि-
 5 करोन्ता अत्तनो सन्ताने उप्पादेथ, दस्सनमग्गमत्ते अट्टत्वा उपरि
 तिण्णं मग्गानं उप्पादनवसेन वड्ढेथ, एवं वो अप्पमादभावना सिखा-
 पत्ता भविस्सती ति ।

एवं थेरो सम्पत्तपरिसं ओवदति । इमा एव चिमस्स थेरस्स
 अञ्जाव्याकरणगाथा अहेसुं ति ।

फुस्सत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 370

२. सारिपुत्तथेरगाथावण्णना

10 यथाचारी यथासतो तिआदिका आयस्मतो सारिपुत्तथेरस्स
 गाथा । तस्स आयस्मतो महामोग्गल्लानत्थेरस्स च वत्थु एवं
 वेदितब्बं—अतीते इतो सतसहस्सकप्पाधिके असङ्खेय्यमत्थके
 आयस्मा सारिपुत्तो ब्राह्मणमहासालकुले निब्बत्ति^३, नामेन सरदमाणवो
 नाम अहोसि । महामोग्गल्लानो^४ गहपतिमहासालकुले निब्बत्ति^५,
 15 नामेन सिरिवड्ढुकुटुम्बिको नाम अहोसि । ते उभो पि सहपंसुकीळक-
 सहाया अहेसुं । तेसु सरदमाणवो पितु अच्चयेन कुलसन्तकं धनं
 R. 91 पटिपज्जित्वा एकदिवसं रहोगतो चिन्तेसि 'इमेसं सत्तानं मरणं नाम
 एकन्तिकं, तस्मा मया एकं पब्बज्जं^६ उपगन्त्वा मोक्खमग्गो
 गवेसितब्बो' ति सहायं उपसङ्कमित्वा, सम्म^७ अहं पब्बजितुकामो,

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. निब्बत्तित्वा—सी०, रो० ।

३. निब्बत्तित्वा—सी०, रो० ।

७. रो० पोत्थके नत्थि ।

२. अप्पमादतो रो० ।

४. महामोग्गल्लानथेरो—सी०, रो० ।

६. पब्बज्जाय—रो० ।

किं त्वं पब्बजितुं सक्खिस्ससी" ति वत्वा तेन "न सक्खिस्सामी" ति वुत्ते "होतु अहमेव पब्बजिस्सामी" ति रतनकोट्टागारानि विवरापेत्वा कपणद्धिकादीनं महादानं दत्वा पब्बतपादं गन्त्वा इसि-
पब्बज्जं पब्बजि । तस्स पब्बज्जं अनुपब्बजिता चतुसत्ततिसहस्समत्ता
ब्राह्मणपुत्ता अहेसुं । सो पञ्च अभिञ्जायो अट्ठ च समापत्तियो 5
निब्बत्तेत्वा तेसं पि जटिलानं कसिणपरिकम्मं आचिक्खि । तेपि
सब्बे पञ्चाभिञ्जा अट्ठ समापत्तियो निब्बत्तेसुं ।

तेन समयेन अनोमदस्सी नाम सम्मासम्बुद्धो लोके उपजित्वा
पवत्तितवरधम्मचक्रो^१ सत्ते संसारमहोघतो तारेत्वा^२ एकदिवसं
"सरदतापसस्स च अन्तेवासिकानं च सङ्गहं करिस्सामी" ति एको 10
अदुतियो पत्तचीवरमादाय आकासेन गन्त्वा "बुद्धभावं मे जानातु"
ति तापसस्स पस्सन्तस्सेव आकासतो ओतरित्वा पठवियं पतिट्ठासि ।
सरदतापसो सत्थु सरीरे महापुरिसलक्खणानि उपधारेत्वा "सब्बञ्चु-
बुद्धोयेवायं^३" ति निट्ठं गन्त्वा पच्चुगमनं कत्वा आसनं पञ्चापेत्वा
अदासि । निसीदि भगवा पञ्चत्ते आसने । सरदतापसो सत्थु सन्तिके 15
एकमन्तं निसीदि ।

तस्मिं समये तस्स अन्तेवासिका चतुसत्ततिसहस्समत्ता जटिला
पणीतपणीतानि^४ ओजवन्तानि फलाफलानि^५ गहेत्वा आगता सत्थारं
दिस्वा सञ्जातप्पसादा अत्तनो आचरियस्स च सत्थु च निसिन्नाकारं B. 371
ओलोकेत्वा "आचरिय मयं पुब्बे 'तुम्हेहि महन्ततरो कोचि नत्थी' 20
ति विचराम^६, अयं पन पुरिसो तुम्हेहि महन्ततरो मज्जे^७" ति
आहंसुं । किं वदेथ ताता, सासपेन सद्धि अट्ठसट्ठियोजनसतसहस्सुब्बेधं
सिनेरुं समं कातुं इच्छथ, सब्बञ्चुबुद्धेन मं तुत्थं मा करित्था ति ।

१. पवत्तितवरधम्मचक्रो—रो० ।

२. तारेन्तो—रो० ।

३. 'सब्बञ्चुबुद्धो—सी०, रो० ।

४. पणीतानि,—सी०; पणीतानि

५. फलानि—सी०, रो० ।

पणीतानि—रो० ।

६. विचरिम्ह—सी०, रो० ।

७. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

८. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

अथ ते तापसा आचरियस्स वचनं सुत्वा “याव महा वतायं पुरिसुत्तमो” ति सब्बेव पादेसु निपतित्वा सत्थारं वन्दिसु ।

अथ ते आचरियो आह “ताता, सत्थु अनुच्छविको नो देय्य-
धम्मो नत्थि, सत्था च भिक्खाचारवेलाय इधागतो, हन्द मयं^१ देय्य-
5 धम्मं यथाबलं दस्साम । तुम्हेहि यं यं पणीतं फलाफलं आभतं^२, तं
तं आहरथा” ति आहरापेत्वा हत्थे धोवित्वा सयं तथागतस्स पत्ते
पतिट्ठापेसि । सत्थारा च फलाफले पटिग्गणिहतमत्ते देवता दिब्बोजं
पक्खिप्पिसु । तापसो उदकं पि सयमेव परिस्सावेत्वा अदासि^३ । ततो
भोजनकिच्चं निट्ठापेत्वा सत्थरि निसिन्ने सब्बे अन्तेवासिके पक्को-
R. 92 10 सित्वा सत्थु सन्तिके सारणीयं कथं कथेन्तो निसीदि । सत्था “द्वे
अग्गसावका भिक्खुसंघेन सद्धिं आगच्छन्तू” ति चिन्तेसि । ते
सत्थु चित्तं अत्वा तावदेव सतसहस्सखीणासवपरिवारा अग्गसावका
आगन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा एकमन्तं अट्ठंसु ।

ततो सरदतापसो अन्तेवासिके आमन्तेसि “ताता, सत्थु भिक्खु-
15 संघस्स^४ च पुप्फासनेन पूजा कातब्बा, तस्मा पुप्फानि आहरथा” ति ।
ते तावदेव इद्धिया वण्णगन्धसम्पन्नानि पुप्फानि आहरित्वा बुद्धस्स^५
योजनप्पमाणं पुप्फासनं पञ्जापेसु^६, उभिन्नं अग्गसावकानं तिगावुतं,
सेसभिक्खूनं अड्डयोजनिकादिभेदं^७, संघनवकस्स उसभमत्तं पञ्जापेसु^८ ।
एवं तेसं^९ पञ्जत्तेसु आसनेसु सरदतापसो तथागतस्स पुरतो अञ्जलिं
20 पग्गय्हु ठितो “भन्ते, मय्हं अनुग्गहत्थाय इमं पुप्फासनं अभिरुहथा”
ति आह । निसीदि भगवा पुप्फासने । सत्थरि निसिन्ने द्वे अग्ग-
सावका सेसभिक्खू च अत्तनो अत्तनो पत्तासने निसीदिंसु । सत्था
“तेसं महप्फलं होतू” ति निरोधं समापज्जि । सत्थु समापन्नभावं
अत्वा द्वे अग्गसावका पि सेसभिक्खू पि निरोधं समापज्जिसु ।

१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. उपनामेसि—सी०, रो० ।

३. बुद्धानं—सी०, रो० ।

७-७. अहोसि—सी० ।

२. आहतं—रो० ।

४. संघस्स—सी०, रो० ।

६. अट्टयोजनिकादिभेदं—रो० ।

तापसो सत्ताहं निरन्तरं पुष्पच्छतं धारेन्तो अट्टासि । इतरे पन
वनमूलफलाफलं परिभुञ्जित्वा सेसकाले^१ अञ्जलिं पग्गय्ह
अट्ठंसु ।

B. 372

सत्था सत्ताहस्स अच्चयेन निरोधतो वुट्ठाय अगसावकं निसभत्थेरं
आमन्तेसि “तापसानं पुष्पासनानुमोदनं करोही” ति । थेरो सावक- 5
पारमीआणे ठत्वा तेसं पुष्पासनानुमोदनं अकासि । तस्स देसनावसाने
सत्था दुतियं अगसावकं अनोमत्थेरं आमन्तेसि “त्वं पि^२ इमेसं धम्मं
देसेहि” ति । सो पि तेपिटकं बुद्धवचनं सम्मसित्वा तेसं धम्मं कथेसि ।
द्विन्नं पि देसनाय^३ एकस्सपि धम्माभिसमयो नाहोसि । अथ सत्था
बुद्धविसये ठत्वा धम्मदेसनं आरभि । देसनावसाने ठपेत्वा सरदतापसं 10
अवसेसा^४ सब्बे पि चतुसत्ततिसहस्समत्ता जटिला अरहत्तं पापुणिसु ।
सत्था “एथ भिक्खवो” ति हत्थं पसारेसि । ते तावदेव अन्तरहित-
तापसवेसा अट्ठपरिक्खारवरधरा^५ सट्ठिवस्सिकत्थेरा विय अहेसुं ।

सरदतापसो पन “अहो वताहं पि अयं निसभत्थेरो विय
अनागते एकस्स बुद्धस्स अगसावको भवेय्यं” ति सत्थु देसनाकाले 15
उप्पन्नपरिवितक्कताय अञ्जविहितो हुत्वा मग्गफलानि पटिविज्झितुं
नासक्खि । अथ तथागतं वन्दित्वा तथा पणिधानं अकासि । सत्था-
पिस्स अनन्तरायेन समिज्झनभावं दिस्वा “इतो त्वं कप्पसतसहस्सा-
धिकं एकं असङ्खेय्यं अतिक्कमित्वा गोतमस्स नाम सम्मासम्बुद्धस्स
अगसावको सारिपुत्तो नाम भविस्ससी” ति व्याकरित्वा धम्मकथं 20
वत्वा भिक्खुसंघपरिवुतो आकासं पक्खन्दि ।

सरदतापसो पि सहायकस्स सिरिवड्डस्स सन्तिकं गन्त्वा सम्म
मया अनोमदस्सिस्स भगवतो पादमूले अनागते उप्पज्जनकस्स गोतमस्स

R. 93

१. ‘बुद्धानं’ रो० पोत्थके अधिको
पाठो ।

२. ‘भिक्खु’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको
पाठो ।

३. ‘तेसं’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको
पाठो ।

४. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।
पाठो ।

५. अट्ठपरिक्खारधरा—सी०, रो० ।

नाम सम्मासम्बुद्धस्स अगसावकट्टानं पत्थितं, त्वं पि तस्स दुतिय-
सावकट्टानं पत्थेही ति ।

सिरिवड्ढो तं^१ उपदेसं^२ सुत्वा अत्तनो निवेसनद्वारे अट्टकरीसमतं
ठानं समतलं कारेत्वा लाजपञ्चमानि पुप्फानि विकिरित्वा नीलुप्प-
5 लच्छदनं मण्डपं कारेत्वा बुद्धासनं पञ्चापेत्वा भिक्खूनं पि आसनानि
B. 373 पञ्चापेत्वा महन्तं सक्कारसम्मानं सज्जेत्वा, सरदतापसेन सत्थारं
निमन्तापेत्वा सत्ताहं महादानं पवत्तेत्वा, बुद्धप्पमुखं भिक्खुसंघं
महारहेहि वत्थेहि अच्छादेत्वा, दुतियसावकभावाय पणिधानं
अकासि । सत्थापिस्स अनन्तरायेन समिज्झनभावं दिस्वा वुत्तनयेन
10 व्याकरित्वा भत्तानुमोदनं कत्वा पक्कामि । सिरिवड्ढो हट्टपहट्टो
यावजीवं कुसलकम्मं कत्वा दुतियचित्तवारे कामावचरदेवल्लोके
निब्बत्ति । सरदतापसो^३ चत्तारो ब्रह्मविहारे भावेत्वा ब्रह्मल्लोके
निब्बत्ति ।

ततो पट्टाय नेसं उभिन्नं पि अन्तराकम्मं न कथितं । अम्हाकं
15 पन भगवतो उप्पत्तितो पुरेतरमेव सरदतापसो राजगहस्स अविदूरे
उपतिस्सगामे रूपसारिया^४ ब्राह्मणिया कुच्छिम्हि^५ पटिसन्धि गण्हि ।
तंदिवसमेवस्स सहायो पि राजगहस्सेव अविदूरे कोलितगामे
मोग्गलिया^६ ब्राह्मणिया कुच्छिम्हि^७ पटिसन्धि गण्हि । तानि किर
द्वेपि कुलानि याव सत्तमा कुलपरिवट्टा आबद्धपटिबद्धसहायकानेव ।
20 तेसं द्विन्नं^८ एकदिवसमेव गब्भपरिहारमदंसु । दसमासच्चयेन
जातानं पि^९ तेसं छसट्ठि धातियो उपट्टापेसुं, नामग्गहणदिवसे
रूपसारिब्राह्मणिया पुत्तस्स उपतिस्सगामे जेट्टकुलस्स पुत्तत्ता

१. तस्स—रो० ।

२. 'पन' सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

३. कुच्छिस्मि—सी०, रो० ।

४. कुच्छिस्मि—सी०, रो० ।

५. रो० पोत्थके नत्थि ।

६-७. उपदेसे ठत्वा—सी०, रो० ।

८. 'नाम' सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

९. 'नाम' सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

१०. 'पि' सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

उपतिस्सो ति नामं अकंसु, इतरस्स कोलितगामे जेट्टकुलस्स पुत्तत्ता कोलितो ति नामं अकंसु । ते उभो पि महता परिवारेन वड्डन्ता बुद्धिमन्वाय सब्बसिप्पानं पारं अगमंसु ।

अथेकदिवसं ते राजगहे गिरगसमज्जं पस्सन्ता महाजनं सन्निपतितं दिस्वा आणस्स परिपाकगतत्ता योनिसो उम्मुज्जन्ता 5
“सब्बेपिमे ओरं वस्ससतानं मच्चुमुखे पतिस्सन्ती” ति संवेगं पटिलभित्वा “अम्हेहि मोक्खधम्मो परियेसितब्बो, तं च परियेसन्तेहि एकं पब्बज्जं लद्धं वट्ठती” ति निच्छयं कत्वा पञ्चहि माणवकसतेहि सद्धिं सञ्चयस्स^१ परिब्बाजकस्स सन्तिके पब्बजिसु । तेसं पब्बजित-
कालतो पट्टाय सञ्चयो लाभगयसग्गप्पत्तो अहोसि । ते कतिपाहेनेव 10 R. 94
सब्बं सञ्चयस्स समयं परिग्गण्हित्वा^२ तत्थ सारं अदिस्वा ततो निक्खमित्वा तत्थ तत्थ ते ते पण्डितसम्मते समणब्राह्मणे पञ्चं पुच्छन्ति, ते तेहि पुट्ठा नेव सम्पायन्ति, अञ्जदत्थु तेयेव तेसं पञ्चं विस्सज्जेन्ति । एवं ते मोक्खं^३ परियेसन्ता^४ कतिकं अकंसु “अम्हेसु यो पठमं अमतं अधिगच्छति, सो इतरस्स आरोचेतु” ति । 15

तेन च समयेन अम्हाकं सत्थरि^५ पठमाभिसम्बोधिं^६ पत्वा पवत्तितवरधम्मचक्रके^७ अनुपुब्बेन उरुवेलकस्सपादिके सहस्सजटिले दमेत्वा राजगहे^८ विहरन्ते^९ एकदिवसं उपतिस्सो परिब्बाजको परिब्बाजकारामं गच्छन्तो आयस्मन्तं अस्सजित्थेरं राजगहे पिण्डाय चरन्तं दिस्वा “न मया एवरूपो आकप्पसम्पत्तो पब्बजितो दिट्ठपुब्बो, 20
सन्तधम्मेन नाम एत्थ भवितब्बं” ति सञ्जातप्पसादो पञ्चं पुच्छितुं आयस्मन्तं^{१०} उदिक्खन्तो पिट्ठितो पिट्ठितो अनुबन्धि । थेरो पि लद्धपिण्डपातो परिभुज्जितुं^{११} पतिरूपं^{१२} ओकासं गतो, परिब्बाजको

१. ‘सञ्चयस्स’ रो० पोत्थके सब्बत्थ । २. परिमज्जित्वा—सी० ;
३-३. मोक्खपरियेसनं विचरन्ता— सी०, रो० । परिमहित्वा— रो० ।
४. सत्था—सी०, रो० । ५. परमाभिसम्बोधि— रो० ।
६. पवत्तवरधम्मचक्रको—रो० । ७-७. राजगहं पत्वा वेळुवने विहरति—
८. ओकासं—रो० । सी०, रो० ।
९. परिभुज्जितुं—रो० । १०. पटिरूपं—रो० ।

अत्तनो परिब्बाजकपीठं पञ्चापेत्वा अदासि । भत्तकिच्चपरियोसाने
चस्स अत्तनो कुण्डिकाय उदकं अदासि ।

एवं सो^१ आचरियवत्तं कत्वा कतभत्तकिच्चेन थेरेन सद्धि
पटिसन्थारं कत्वा 'को वा^२ ते सत्था, कस्स वा त्वं^३ धम्मं रोचेसी'
५ ति पुच्छि । थेरो सम्मासम्बुद्धं अपदिसि । पुन तेन 'किं वादी
पनायस्मतो सत्था' ति पुट्ठो 'इमस्स सात्तनस्स गम्भीरतं^४
दस्सेस्सामी^५' ति अत्तनो नवकभावं पवेदेत्वा सल्लोपवसेन^६ चस्स^७
सासनधम्मं कथेन्तो 'ये धम्मा हेतुप्पभवा' (म० व० ३९) ति
गाथमाह । परिब्बाजको पठमपदद्वयमेव सुत्वा सहस्सनयसम्पन्ने
१० सोतापत्तिफले पतिट्ठासि, इतरं पदद्वयं^८ सोतापन्नकाले निट्ठासि^९ ।
गाथापरियोसाने पन सोतापन्नो हुत्वा उपरि विसेसे अप्पवत्तेन्ते
'भविस्सति एत्थ कारणं' ति सल्लक्खेत्वा थेरं आह 'मा, भन्ते,
उपरि धम्मदेसनं वड्डयित्थ, एत्तकमेव, होतु, कहं अम्हाकं सत्था
वसती' ति ।

१५ वेळ्ळुवने ति । 'भन्ते, तुम्हे पुरतो गच्छथ, अहं मय्हं सहायकस्स
कतपटिञ्जं मोचेत्वा तं गहेत्वा आगमिस्सामी' ति पञ्चपत्तिट्ठितेन
वन्दित्वा तिकखत्तुं पदक्खिणं कत्वा थेरं उय्योजेत्वा परिब्बाजकारामं
अगमासि ।

B. 375

कोलितपरिब्बाजको तं दूरतोव आगच्छन्तं दिस्वा 'मुखवण्णो
२० न^{१०} अञ्जदिवसेसु विय, अद्धानेन अमतं अधिगतं^{११} भविस्सती' ति
तेनेवस्स^{११} विसेसाधिगमं सम्भावेत्वा^{१२} अमताधिगमं पुच्छि । सो पिस्स

१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. 'कत्वा' सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको
पाठो ।

५. देसेस्सामी—सी०, रो० ।

७. तस्स सी० ।

६. संखेपतो—सी०, रो० ।

८. 'आहरित्वा' सी०, रो० पोत्थकेसु

९. गाथं निट्ठापेसीति वदन्ति—सी०, रो० ।

अधिको पाठो ।

१०. सी० पोत्थके नत्थि ।

११-१२. नेवास विसेसाधिगमं—सी०, रो० । १२. सम्भावेन्तो—सी० ।

“आमावुसो अमतं अधिगतं” ति पटिजानित्वा तमेव गाथं अभासि ।
गाथापरियोसाने कोलितो सोतापत्तिफले पतिट्ठित्वा आह—“कहं
नो^१ सत्था” ति ?

R. 95

“वेळुवने” ति । तेन हि आवुसो^२ आयाम, सत्थारं पस्सिस्सामा
ति । उपतिस्सो^३ सब्बकालं पि आचरियपूजकोव, तस्मा सञ्चयस्स 5
सन्तिकं गन्त्वा सत्थु गुणे पकासेत्वा तं पि सत्थु सन्तिकं नेतुकामो
अहोसि । सो लाभासापकतो^४ अन्तेवासिकभावं अनिच्छन्तो “न
सक्कोमि चाटि हुत्वा उदकसिञ्चनं^५ होतुं” ति पटिक्खिपि । ते
अनेकेहि कारणेहि तं सञ्जापेतुं असक्कोन्ता अत्तनो ओवादे
वत्तमानेहि अड्ढतेय्यसतेहि अन्तेवासिकेहि सद्धि वेळुवनं अगमं^६सु । 10
सत्था ते दूरतो व आगच्छन्ते दिस्वा “एतं मे सावकयुगं भविस्सति
अगं भद्दयुगं” ति वत्वा तेसं परिसाय चरियवसेन धम्मं देसेत्वा
अरहत्ते पतिट्ठापेत्वा एहिभिक्खुभावेन^७ उपसम्पदं अदासि । यथा
तेसं, एवं अगसावकानं पि इद्धिमयपत्तचीवरं आगतमेव । उपरि-
मग्गतयकिच्चं पन न निट्ठा ति । कस्मा ? सावकपारमीञ्जाणस्स 15
महन्तताय ।

तेसु आयस्मा महामोग्गल्लानो पब्बजितदिवसतो सत्तमे दिवसे
मगधरट्ठे कल्लवालगामे समणधम्मं करोन्तो थिनमिद्धे ओक्कन्ते
सत्थारा संवेजितो थिनमिद्धं विनोदेत्वा धातुकम्मट्ठानं सुणन्तो एव
उपरिमग्गतयं अधिगन्त्वा सावकपारमीञ्जाणस्स मत्थकं पापुणि । 20
आयस्मा सारिपुत्तो पब्बजितदिवसतो अड्ढमासं अतिक्कमित्वा
सत्थारा सद्धि राजगहे सूकरखतलेणे विहरन्तो अत्तनो भागिनेय्यस्स
दीघनखपरिब्बाजकस्स वेदनापरिग्गहसुत्तन्ते देसियमाने देसनानुसारेन^८

१. पन सम्म—सी०, रो० ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. सारिपुत्तथेरो—सी०, रो० ।

४. लाभासपकतो—रो० ।

५. उदञ्चनं—रो० ।

६. अगमिसु—सी०, रो० ।

७. ‘तेसं’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको द. ‘एव’ रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

पाठो ।

B. 376

आणं पेसेत्वा परस्स वड्डितं^१ भत्तं भुञ्जन्तो विय सावकपारमीआणस्स
मत्थकं पापुणि^२ । इति द्वित्रं पि अगगसावकानं सत्थु समीपे एव
सावकपारमीआणं मत्थकं पत्तं । तेन वुत्तं अपदाने—

- “हिमवन्तस्स अविदूरे, लम्बको नाम पब्बतो ।
 5 अस्समो सुकतो मय्हं, पण्णसाला सुमापिता ॥
 उत्तानकूला नदिका, सुपतित्था मनोरमा ।
 सुसुद्धपुलिनाकिण्णा, अविदूरे मम'स्समं ॥
 असक्खरा अपब्भारा, सादु अप्पटिगन्धिका ।
 सन्दती नदिका तत्थ, सोभयन्ता मम'स्समं ॥
 10 कुम्भीला मकरा चेत्थ, सुसुमारा च कच्छपा ।
 चरन्ति नदिया तत्थ, सोभयन्ता मम'स्समं ॥
 पाठीना पावुसा मच्छा, बलजा मुञ्जरोहिता ।
 वग्गळा^३ पपतायन्ता^४ सोभयन्ति^५ मम'स्समं ॥
 उभो कूलेसु नदिया, पुप्फिनो फलिनो दुमा ।
 15 उभतो अभिलम्बन्ता, सोभयन्ति मम'स्समं ॥
 अम्बा साला च तिलका, पाटली सिन्दुवारका ।
 दिब्बगन्धा सम्पवन्ति, पुप्फिता मम अस्समे ॥
 चम्मका सळला नीपा^६, नागपुन्नागकेतका ।
 दिब्बगन्धा सम्पवन्ति, पुप्फिता मम अस्समे ॥
 20 अतिमुत्ता^७ असोका च, भगिनीमाला च पुप्फिता ।
 अङ्कोला बिम्बजाला च, पुप्फिता मम अस्समे ॥
 केतका कन्दलि चेव, गोधुका तिणसूलिका ।
 दिब्बगन्धं^८ सम्पवन्ता^९, सोभयन्ति^५ मम'स्समं ॥

१. उड्डितं—रो० ।

२. मग्गुरा—सी० ।

३. सोभयन्ता—सी० ।

४. अविमुत्ता—सी० ।

५. सोभयन्ता सी० पोत्थके सब्बत्थ ।

२. पत्तो अहोसि—सी०, रो० ।

४. पपतायन्ति सी० ।

६. निम्बा—सी० ।

८-८. दिब्बगन्धा सम्पन्ती सी० पोत्थके

सब्बत्थ ।

कणिकारा कणिका च, असना अज्जुना^१ बहू ।
 दिब्बगन्धं सम्पवन्ता, सोभयन्ति मम'स्समं ॥
 पुन्नागा गिरिपुन्नागा, कोविळारा च पुष्फिता ।
 दिब्बगन्धं सम्पवन्ता, सोभयन्ति मम'स्समं ॥
 उद्दालका च कुटजा, कदम्बा वकुला बहू ।
 दिब्बगन्धं सम्पवन्ता, सोभयन्ति मम'स्समं ॥
 आळका इसिमुग्गा च, कदलिमातुलङ्गियो ।
 गन्धोदकेन संवद्धा, फलानि धारयन्ति ते ॥
 अञ्जे पुष्फन्ति पदुमा, अञ्जे जायन्ति केसरी ।
 अञ्जे ओपुष्फा पदुमा, पुष्फिता तळाके तदा ॥
 गम्भं गण्हन्ति पदुमा, निद्धावन्ति मुळालियो ।
 सिङ्घाटिपत्तमाकिण्णा^२, सोभन्ति तळाके तदा ॥
 नयिता अम्बगन्धी च, उत्तली बन्धुजीवका ।
 दिब्बगन्धा सम्पवन्ति, पुष्फिता तळाके तदा ॥
 पाठीना पावुसा मच्छा, बलजा मुञ्जरोहिता ।
 संगुला^३ मग्गुरा चेव, वसन्ति तळाके तदा ॥
 कुम्भीला सुसुमारा च, तन्तिगाहा च रक्खसा ।
 ओगुहा अजगरा च, वसन्ति तळाके तदा ॥
 पारेवता रविहंसा, चक्कवाका नदीचरा ।
 कोकिला सुकसाळिका, उपजीवन्ति तं सरं ॥
 कुकुत्थका कुळीरका, वने पोक्खरसातका ।
 दिन्दिभा सुवपोता च, उपजीवन्ति तं सरं ॥
 हंसा कोञ्चा मयूरा च, कोकिला तम्बचूळका ।
 पम्पका जीवंजीवा च, उपजीवन्ति तं सरं ॥
 कोसिका पोढुसीसा च, कुररा सेनका बहू ।
 महाकाळा च सकुणा, उपजीवन्ति तं सरं ॥

5 B. 377

10

15

20

25

१. अज्जना—सी० ।

२. सिङ्घाटि०—सी० ।

३. मकरा—सी० ।

B. 378 5

10

15

20

पसदा च वराहा च, चमरा गण्डका बहू ।
 रोहिच्चा सुकपोता च, उपजीवन्ति तं सरं ॥
 सीहव्यग्धा च दीपी च, अच्छकोकतरच्छका ।
 तिधा पभिन्नमातङ्गा, उपजीवन्ति तं सरं ॥
 किन्नरा वानरा चैव, अथो पि वनकम्मिका ।
 चेता च लुट्का चैव, उपजीवन्ति तं सरं ॥
 तिन्दुकानि पियालानि, मधुके कासुमारियो ।
 ध्रुवं फलानि धारेन्ति, अविदूरे ममस्समं ॥
 कोसम्बा सळला निम्बा, सादुफलसमायुता ।
 ध्रुवं फलानि धारेन्ति, अविदूरे ममस्समं ॥
 हरीतका आमलका, अम्बजम्बुविभीतका ।
 कोला भल्लातका बिल्ला, फलानि धारयन्ति ते ॥
 आलुवा च कळम्बा च, बिळालीतक्कळानि^१ च ।
 जीवका सुतका^२ चैव, बहुका मम अस्समे ॥
 अस्समस्साविदूरम्हि, तळाका'सु'^३ सुनिम्मिता ।
 अच्छोदका सीतजला, सुपतित्था मनोरमा ॥
 पदुमुप्पलसञ्छन्ना, पुण्डरीकसमायुता ।
 मन्दालकेहि सञ्छन्ना, दिब्बगन्धोपवायति^४ ॥
 एवं सब्बज्जसम्पन्ने, पुप्फिते फलिते वने ।
 सुकते अस्समे रम्मे, विहरामि अहं तदा ॥
 सीलवा वतसम्पन्नो, भायी भानरतो सदा ।
 पञ्चाभिञ्जाबलप्पत्तो, सुरुचि नाम तापसो ॥
 चतुवीससहस्सानि, सिस्सा मय्हं उपट्ठुं ।
 सब्बे^५ मं^५ ब्राह्मणा एते, जातिमन्तो यसस्सिनो ॥

१. बिलानि कक्कोलानि—सी० ।

२. सरणा—सी० ।

३. तळाकापि—सी० ।

४. दिब्बगन्धा पवाचरे—सी० ।

५-५. सब्बेव—सी० ।

लक्खणे इतिहासे च, सनिघण्डुसकैटुभे ।
 पदका वेय्याकरणा, सधम्मं पारमिं गता ॥
 उप्पातेसु निमित्तेसु, लक्खणेसु, च कोविदा ।
 पथव्या भूमन्तलक्खे, मम सिस्सा सुसिक्खिता ॥
 अप्पिच्छा निपका एते, अप्पाहारा अलोलुपा ।
 लाभालाभेन सन्तुट्ठा, परिवारेन्ति मं सदा ॥
 भायी भानरता धीरा, सन्तचित्ता समाहिता ।
 आकिञ्चञ्जं पत्थयन्ता, परिवारेन्ति मं सदा ॥
 अभिञ्जापारमिप्पत्ता, पेत्तिके गोचरे रता ।
 अन्तलक्खचरा धीरा, परिवारेन्ति मं सदा ॥
 संवुता ब्रसु द्वारेसु, अनेजा रक्खितिन्द्रिया ।
 असंसट्ठा च ते धीरा, मम सिस्सा दुरासदा ॥
 पल्लङ्केन निसज्जाय, ठानचङ्कमनेन च ।
 वीतिनामेन्ति ते रत्ति, मम सिस्सा दुरासदा ॥
 रज्जनीये न रज्जन्ति, दुस्सनीये न दुस्सरे ।
 मोहनीये न मुहन्ति, मम सिस्सा दुरासदा ॥
 इद्धि वीमंसमाना ते, वत्तन्ति निच्चकालिकं ।
 पथवि ते पक्कम्पेन्ति, सारब्भेन दुरासदा ॥
 कीळमाना च ते सिस्सा, कीळन्ति भानकीळितं ॥
 जम्बुतो फलमानेन्ति, मम सिस्सा दुरासदा ॥
 अञ्जे गच्छन्ति गोयानं, अञ्जे पुब्बविदेहकं ।
 अञ्जे च उत्तरकुरुं, एसनाय दुरासदा ॥
 पुरतो पेसेन्ति खारि, पच्छतो च वजन्ति ते ।
 चतुवीससहस्सेहि, छादितं होति अम्बरं ॥
 अग्निपाकी अनग्गी च, दन्तोदुक्खलिकापि च ।
 अस्मेन कोट्टिता केचि, पवत्तफलभोजना ॥
 उदकोरोहणा केचि, सायं पातो सुचीरता ।
 तोयाभिसेचनकरा, मम सिस्सा दुरासदा ॥

5

B. 379

10

15

20

25

B. 380 5

10

15

20

25

परुळ्हकच्छनखलोमा, पङ्कदन्ता रजस्सिरा ।
 गन्धिता सीलगन्धेन, मम सिस्सा दुरासदा ॥
 पातोव सन्निपतित्वा, जटिला उगतापना ।
 लाभालाभं पकित्तेत्वा, गच्छन्ति अम्बरे तदा ॥
 एतेसं पक्कमन्तानं, महासद्दो पवत्तति ।
 अजिनचम्मसद्देन, मुदिता होन्ति देवता ॥
 दिसोदिसं पक्कमन्ति, अन्तलिक्खचरा इसी ।
 सके बलेन पत्थद्धा, ते गच्छन्ति यदिच्छकं ॥
 पथवीकम्पका एते, सब्बेव नभचारिनो ।
 उगतेजा दुप्पसहा, सागरोव अखोभिया ॥
 ठानचङ्कमिनो केचि, केचि नेसज्जिका इसी ।
 पवत्तभोजना केचि, मम सिस्सा दुरासदा ॥
 मेत्ताविहारिनो एते, हितेसी सब्बपाणिनं ।
 अनत्तुक्कंसका सब्बे, न ते वम्भेन्ति कस्सचि ॥
 सीहराजाव' सम्भीता,^१ गजराजाव थामवा ।
 दुरासदा व्यगघारिव, आगच्छन्ति ममन्तिके ॥
 विज्जाधरा देवता च, नागगन्धब्बरक्खसा ।
 कुम्भण्डा दानवा गरुळा, उपजीवन्ति तं सरं ॥
 ते जटाखारिभरिता,^२ अजिनुत्तरवासना ।
 अन्तलिक्खचरा सब्बे, उपजीवन्ति तं सरं ॥
 सदानुच्छविका^३ एते, अञ्जमञ्जं सगारवा ।
 चतुब्बीससहस्सानं, खिपितसद्दो न विज्जति ॥
 पादे पादं निक्खिपन्ता, अप्पसद्दा सुसंवुता ।
 उपसङ्कम्म सब्बेव, सिरसा वन्दरे ममं ॥
 तेहि सिस्सेहि परिवुतो, सन्तेहि च तपस्सिभि ।
 वसामि अस्समे तत्थ, भायी भानरतो अहं ॥

१. छम्भीता—सी० ।

२. जराखारिभारिका—सी० ।

३. सदानुच्छविका—सी० ।

इसीनं सीलगन्धेन, पुष्पगन्धेन चूभयं ।
 फलीनं^१ फलगन्धेन, गन्धितो होति अस्समो ॥
 रत्तिन्दिवं न जानामि, अरति मे न विज्जति ।
 सके सिस्से ओवदन्तो, भिय्यो हासं लभामहं ॥
 पुष्पानं पुष्पमानानं, फलानं च विपच्चतं ।
 दिब्बगन्धा पवायन्ति, सोभयन्ता मम'स्समं ॥
 समाधिम्हा वुट्ठित्वा, अतापी निपको अहं ।
 खारिभारं गहेत्वान, वनं अज्झोगहिं अहं ॥
 उप्पाते सुपिने चापि, लक्खणेसु सुसिक्खितो ।
 पवत्तमानं मन्तपदं, धारयामि अहं तदा ॥
 अनोमदस्सी भगवा, लोकजेट्ठो नरासभो ।
 विवेककामो सम्बुद्धो, हिमवन्तमुपागमि ॥
 अज्झोगाहेत्वा हिमवन्तं, अग्गो कारुणिको मुनि ।
 पल्लङ्कं आभुजित्वान, निसीदि पुरिसुत्तमो ॥
 तमद्दसाहं सम्बुद्धं, सप्पभासं मनोरमं ।
 इन्दीवरं व जलितं, आदित्तं व हुतासनं ॥
 जलन्तं दीपरुक्खं व, विज्जुतं गगने यथा ।
 सुफुल्लं सालराजं व, अद्दसं लोकनायकं ॥
 अयं नागो महावीरो, दुक्खस्सन्तकरो मुनि ।
 इमं दस्सनमागम्म, सब्बदुक्खा पमुच्चरे ॥
 दिस्वानाहं देवदेवं, लक्खणं उपधारयिं ।
 बुद्धो नु खो न वा बुद्धो, हन्द पस्सामि चक्खुमं ॥
 सहस्सारानि चक्कानि, दिस्सन्ति चरणुत्तमे ।
 लक्खणानिस्स दिस्वान, निट्ठं गच्छे तथागते ॥
 सम्मज्जनिं गहेत्वान, सम्मज्जित्वानहं तदा ।
 अथ पुप्फे समानेत्वा; बुद्धसेट्ठं अपूजयिं ॥

5 B. 381

10

15

20

25

B. 382 5

10

15

20

25

पूजयित्वान सम्बुद्धं, ओघतिण्णमनासवं ।
 एकसं अजिनं कत्वा, नमस्सि लोकनायकं ॥
 येन आणेन सम्बुद्धो, विहरति अनासवो ।
 तं आणं कित्तयिस्सामि, सुणाथ मम भासतो ॥
 समुद्धरसि'मं लोकं, सयम्भू अमितोदय ।
 तव दस्सनमागम्म, कङ्खासोतं तरन्ति ते ॥
 तुवं सत्था च केतु च, धजो यूपो च पाणिनं ।
 परायणो पतिट्ठा च, दीपो च द्विपदुत्तमो ॥
 सक्का समुद्दे उदकं, पमेतुं आळ्ळेन वा ।
 न त्वेव तव सब्बञ्जु, आणं सक्का पमेतवे ॥
 धारेतुं पठविं सक्का, ठपेत्वा तुलमण्डले ।
 न त्वेव तव सब्बञ्जु, आणं सक्का धरेतवे ॥
 आकासो^१ मिनितुं सक्का, रज्जुया अङ्गूलेन वा ।
 न त्वेव तव सब्बञ्जु, आणं सक्का पमेतवे^२ ॥
 महासमुद्दे उदकं, पठविं^३ चाखिलञ्जहे^३ ।
 बुद्धआणं उपादाय, उपमातो न युज्जरे ॥
 सदेवकस्स लोकस्स, चित्तं येसं पवत्तति ।
 अन्तोजालीकता एते, तव आणम्हि चक्खुम ॥
 येन आणेन पत्तोसि, केवलं बोधिमुत्तमं ।
 तेन आणेन सब्बञ्जु, मद्दसी परतित्थिये ॥
 इमा गाथा थवित्वान, सुरुचि नाम तापसो ।
 अजिनं पत्थरित्वान, पठवियं निसीदि सो ॥
 चुल्लासीतिसहस्सानि, अज्झोगाळ्हो महण्णवे ।
 अच्चुग्गतो तावदेव, गिरिराजा पवुच्चति ॥
 ताव अच्चुग्गतो नेरु, आयतो वित्थतो च सो ।
 चुण्णितो अणुभेदेन, कोटिसतसहस्ससो ॥

१. आकासं—सी० ।

२. मिनेतवे—सी० ।

३-३. पठवी चाखिलाजटा—सी० ।

लवखे ठपियमानम्हि, परिवखयमगच्छथ ।
 न त्वेव तव सब्बञ्जु, आणं सक्का पमेतवे^१ ॥
 सुखुमच्छिकेन जालेन उदकं यो परिविखपे ।
 ये केचि उदके पाणा, अन्तोजालीकता सियुं ॥
 तथेव हि महावीर, ये केचि पृथुतित्थिया ।
 दिट्ठिगहनपक्खन्दा, परामासेन मोहिता ॥
 तव सुद्धेन आणेन, अनावरणदस्सिना ।
 अन्तोजालीकता^२ एते, आणं ते नातिवत्तरे ॥
 भगवा तम्हि समये, अनोमदस्सी महायसो ।
 बुद्धित्वा समाधिम्हा, दिसं ओलोकयी जिनो ॥
 अनोमदस्सिमुनिनो^३, निसभो नाम सावको ।
 परिवुतो सतसहस्सेहि, सन्तचित्तेहि तादिभि ॥
 खीणासवेहि सुद्धेहि, ब्रह्मभिञ्जेहि भायिभि ।
 चित्तमञ्जाय बुद्धस्स, उपेसि लोकनायकं ॥
 अन्तलिक्खे ठिता तत्थ, पदक्खिणमकंसु ते ।
 नमस्सन्ता पञ्जलिका, ओतरुं बुद्धसन्तिके ॥
 अनोमदस्सी भगवा, लोकजेट्ठो नरासभो ।
 भिक्खुसंघे^४ निसीदित्वा, सितं पातुकरी जिनो ॥
 वरुणो नामुपट्ठाको, अनोमदस्सिस्स सत्थुनो ।
 एकंसं चीवरं कत्वा, अपुच्छि लोकनायकं ॥
 को नु खो भगवा हेतु, सितकम्मस्स सत्थुनो ।
 न हि बुद्धा अहेतूहि, सितं पातुकरोन्ति ते ॥
 अनोमदस्सी भगवा, लोकजेट्ठो नरासभो ।
 भिक्खुमज्जे निसीदित्वा, इमं गाथं अभासथ ॥
 यो मं पुप्फेन पूजेसि, आणं चापि अनुत्थवि ।
 तमहं कित्तयिस्सामि, सुणोथ मम भासतो ॥

5 B. 383

10

15

20

25

१. खयेतवे—सी० ।

३. अनोमदस्सिस्स मुनिनो सी० ।

२. अन्तोजालगता—सी० ।

४. भिक्खुमज्जे—सी० ।

B. 384 5

- बुद्धस्स गिरमञ्जाय, सब्बे देवा समागता ।
 सद्धम्मं सोतुकामा ते, सम्बुद्धमुपसङ्कमुं ॥
 दससु^१ लोकधातुसु, देवकाया^२ महिद्धिका ।
 सद्धम्मं सोतुकामा ते, सम्बुद्धमुपसङ्कमुं ॥
 हत्थी अस्सा रथा पत्ती, सेना च चतुरङ्गिनी ।
 परिवारेस्सन्ति'मं निच्चं, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 सट्ठितूरियसहस्सानि, भेरियो समलङ्कता ।
 उपट्ठिस्सन्ति'मं निच्चं, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 सोळसित्थिसहस्सानि, नारियो समलङ्कता ।
 10. विचित्तवत्थाभरणा, आमुत्तमणिकुण्डला ॥
 अळारपम्हा हसुला, सुसञ्जा तनुमज्झमा ।
 परिवारेस्सन्ति'मं निच्चं, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 कप्पसतसहस्सानि, देवलोके रमिस्सति ।
 सहस्सक्खत्तुं चक्कवत्ती, राजा रट्ठे भविस्सति ॥
 15. सहस्सक्खत्तुं देविन्दो, देवरज्जं करिस्सति ।
 पदेसरज्जं विपुलं, गणनातो असङ्खियं ॥
 पच्छिमे भवसम्पत्ते, मनुस्सत्तं गमिस्सति ।
 ब्राह्मणी सारिया नाम, धारयिस्सति कुच्छिना ॥
 मातुया नामगोत्तेन, पञ्चायिस्सति'यं नरो ।
 20. सारिपुत्तो ति नामेन, तिवखपञ्चो भविस्सति ॥
 असोतिकोटी छड्ढेत्वा, पब्बजिस्सति'किञ्चनो ।
 गवेसन्तो सन्तिपदं, चरिस्सति महिं इमं ॥
 अपरिमेय्ये इतो कप्पे, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गौतमो नाम गोत्तेन, सत्था लोके भविस्सति ॥
 25. तस्स धम्मेषु दायादो, ओरसो धम्मनिम्मितो ।
 सारिपुत्तो ति नामेन, हेस्सति अगगसावको ॥

अयं भागीरथी गङ्गा, हिमवन्ता पभाविता ।
 महासमुद्गमप्पेति, तप्पयन्ती महोदधि ॥
 तथेवायं सारिपुत्तो, सके तीसु विसारदो ।
 पञ्चाय पारमि गन्त्वा, तप्पयिस्सति पाणिने^१ ॥
 हिमवन्तमुपादाय, सागरं च महोदधि ।
 एत्थन्तरे यं पुलिनं, गणनातो असङ्खियं ॥
 तं पि सक्का असेसेन, सङ्खातुं गणना यथा ।
 न त्वेव सारिपुत्तस्स, पञ्चाय'न्तो भविस्सति ॥
 लक्खे ठपियमानम्हि, खीये गङ्गाय वालुका ।
 न त्वेव सारिपुत्तस्स, पञ्चाय'न्तो भविस्सति ॥
 महासमुद्दे ऊमियो, गणनातो असङ्खिया ।
 तथेव सारिपुत्तस्स, पञ्चाय'न्तो न हेस्सति ॥
 आराधयित्वा सम्बुद्धं, गोतमं सक्कपुङ्गवं ।
 पञ्चाय पारमि गन्त्वा, हेस्सति अगगसावको ॥
 पवत्तितं धम्मचक्कं, सक्कपुत्तेन तादिना ।
 अनुवत्तेस्सति सम्मा^२, वस्सेन्तो^३ धम्मवुट्ठियो ॥
 सब्बमेतं अभिञ्जाय, गोतमो सक्कपुङ्गवो ।
 भिक्खुसंघे निसीदित्वा, अगगट्टाने ठपेस्सति ॥
 अहो मे सुकतं कम्मं, अनोमदस्सिस्स सत्थुनो ।
 यस्साहं कारं कत्वान, सब्बत्थ पारमि गतो ॥
 अपरिमेय्ये कतं कम्मं, फलं दस्सेति^४ मे इध ।
 सुमुत्तो सरवेगोव, किलेसे भापयि अहं ॥
 असङ्खतं गवेसन्तो, निब्बानं अचलं पदं ।
 विचिनं तित्थिये सब्बे, एसाहं^५ संसरि भवे ॥
 यथा पि व्याधितो पोसो, परियेसेय्य ओसधं ।
 विचिनेय्य वनं सब्बं, व्याधितो परिमुत्तिया ॥

5 B. 383

10

15

20

25

१. पाणिनी - सी० ।

३. वस्सेन्तो - सी० ।

४. तदाहं - सी० ।

२. सद्धम्मं - सी० ।

४. दस्सेसि - सी० ।

B. 386 5

10

15

20

25

असङ्ख्यं गवेसन्तो, निब्वानं अमत्तं पदं ।
 अब्बोकिण्णं पञ्चसत्तं, पब्बजिं इसिपब्बजं ॥
 जटाभारेण भरितो, अजिनुत्तरनिवासनो ।
 अभिञ्जापारमि गन्त्वा, ब्रह्मलोकं अगच्छिहं ॥
 नत्थि बाहिरके^१ सुद्धि, ठपेत्वा जिनसासनं ।
 ये केचि बुद्धिमा सत्ता, सुज्झन्ति जिनसासने ॥
 अत्तकारमय एतं, नयिदं इतिहीतिहं ।
 असङ्ख्यं गवेसन्तो, कुत्तित्थे सञ्चरिं अहं ॥
 यथा सारत्थिको पोसो, कदलिं छेत्वान फालये ।
 न तत्थ सारं विन्देय्य, सारेण रिक्ताको हि सो ॥
 तथेव तित्थिया लोके, नानादिट्ठी बहुज्जना ॥
 असङ्ख्येन रिक्तासे, सारेण कदली यथा ॥
 पच्छिमे भवसम्पत्ते, ब्रह्मबन्धु अहोसहं ।
 महाभोगं छडुत्वा, पब्बजिं अनगारियं ॥
 अज्झायको मन्तधरो, तिण्णं वेदान पारगू ।
 ब्राह्मणो सञ्चयो नाम, तस्स मूले वसामहं ॥
 सावको ते महावीर, अस्सजि नाम ब्राह्मणो ।
 दुरासदो उगगतेजो, पिण्डाय चरती तदा ॥
 तमद्दसासिं सप्पञ्जं, मुनिं मोने समाहितं ।
 सन्तचित्तं महानागं, सुफुल्लं पदुमं यथा ॥
 दिस्वा मे चित्तमुप्पज्जि, सुदन्तं सुद्धमानसं ।
 उसभं पवरं वीरं^२, अरहायं भविस्सति ॥
 पासादिको इरियति, अभिरूपो सुसंबुतो ।
 उत्तमे दमथे दन्तो, अमतदस्सी भविस्सति ॥
 यन्नूनाहं उत्तमत्थं, पुच्छेय्यं तुट्ठमानसं ।
 सो मे पुट्ठो कथेस्सति, पटिपुच्छामहं तदा ॥

पिण्डपातं चरन्तस्स, पच्छतो अगमासहं ।
 ओकासं पटिमानेन्तो, पुच्छितुं अमतं पदं ॥
 वीथिन्तरे अनुप्पत्तं, उपगन्त्वान पुच्छहं ।
 कथं गोत्तोसि त्वं वीर, कस्स सिस्सोसि मारिस ॥
 सो मे पुट्ठो वियाकासि, असम्भीतोव^१ केसरी ।
 बुद्धो लोके समुप्पन्नो, तस्स सिस्सोमिह आवुसो ॥
 कीदिसं ते महावीर, अनुजात महायस ।
 बुद्धस्स सासनं धम्मं, साधु मे कथयस्सु भो ॥
 सो मे पुट्ठो कथी सब्बं, गम्भीरं निपुणं पदं ।
 तण्हासल्लस्स हन्तारं, सब्बदुक्खापनूदनं ॥
 ये धम्मा हेतुप्पभवा, तेसं हेतुं तथागतो आह ।
 तेसं च यो निरोधो, एवंवादी महासमणो ॥
 सोहं विस्सज्जिते पञ्चे, पठमं फलमज्झगं ।
 विरजो विमलो आसिं, सुत्वान जिनसासनं ॥
 सुत्वान मुनिनो वाक्यं, पस्सित्वा धम्ममुत्तमं ।
 परियोगाळ्हसद्धम्मो, इमं गाथमभासहं ।
 एसेव धम्मो यदि तावदेव, पच्चव्यथ पदमसोकं ॥
 अदिट्ठं अब्भतीतं, बहुकेहि^२ कप्पनहुतेहि ॥
 य्वाहं धम्मं गवेसन्तो, कुतित्थे सञ्चरिं अहं ।
 सो मे अत्थो अनुप्पत्तो, कालो मे नप्पमज्जितुं ॥
 तोसितोहं अस्सजिना, पत्त्वान अचलं पदं ।
 सहायकं गवेसन्तो अस्समं अगमासहं ॥
 दूरतोव ममं दिस्वा, सहायो मे सुसिक्खितो ।
 इरियापथसम्पन्नो^३, इदं वचनमब्रवि ॥
 पसन्नमुखनेत्तोसि, मुनिभावोव दिस्सति ।
 अमताधिगतो कच्चि, निब्बान' मच्चुतं पदं ॥

5 B. 387

10

15

20

25

१. अस्सम्भीतोव—सी० ।

२. बहूहि—सी० ।

३. इरियापथं ममं दिस्वा—सी० ।

B. 388 5

10

15

20

25

सुभानुल्लपो आयासि, आनेज्जकारितो विय ।
 दन्तोव दन्तदमथो, उपसन्तोसि ब्राह्मण ॥
 अमतं मयाधिगतं, सोकसल्लापनूदनं^१ ।
 त्वं पि तं अधिगच्छेसि^२ गच्छाम बुद्धसन्तिकं ॥
 साधू ति सो^३ पटिस्सुत्वा^३, सहायो मे सुसिक्खितो ।
 हत्थेन हत्थं गण्हित्वा, उपगम्म तवन्तिकं ॥
 उभो पि पब्बजिस्साम, सक्कयपुत्त^४ तवन्तिके^४ ।
 तव सासनमागम्म, विहराम अनासवा ॥
 कोलितो इद्धिया सेट्ठो, अहं पञ्चाय पारगो ।
 उभोव एकतो हुत्वा, सासनं सोभयामसे ॥
 अपरियोसितसङ्कप्पो, कुतित्थे सञ्चरि अहं ।
 तव दस्सनमागम्म, सङ्कप्पो पूरितो मम ॥
 पठवियं पतिट्ठाय, पुप्फन्ति समये दुमा ।
 दिब्बगन्धा सम्पवन्ति, तोसेन्ति सब्बपाणिनं ॥
 तथेवाहं महावीर, सक्कयपुत्त महायस ।
 सासने ते पतिट्ठाय, समये^५सामि पुप्फितुं ॥
 विमुत्तिपुप्फं एसन्तो, भवसंसारमोचनं ।
 विमुत्तिपुप्फलाभेन, तोसेमि सब्बपाणिनं ॥
 यावता बुद्धखेत्तमिह, ठपेत्वान महामुनि ।
 पञ्चाय सदिसो नत्थि, तव पुत्तस्स चक्खुम ॥
 सुविनीता च ते सिस्सा, परिसा च^६सुसिक्खिता ।
 उत्तमे दमथे दन्ता, परिवारेन्ति तं सदा ॥
 भायी भानरता धीरा, सन्तचित्ता समाहिता ।
 मुनी मोनेय्यसम्पन्ना, परिवारेन्ति तं सदा ॥
 अप्पिच्छा निपका धीरा, अप्पाहारा अलोलुपा ।
 लाभालाभेन सन्तुट्ठा, परिवारेन्ति तं सदा ॥

१. सोलसल्लविसोधनं—सी० ।

३-३. पटिस्सुणित्वा—सी० ।

२. अधिगच्छाहि—सी० ।

४-४. सक्कयपुत्तस्स सन्तिके—सी० ।

आरज्जिका धुतरता, भायिनो लूखचीवरा ।
 विवेकाभिरता धीरा, परिवारेन्ति तं सदा ॥
 पटिपन्ना फलट्ठा च, सेखा फलसमङ्गिनो ।
 आसीसका उत्तमत्थं, परिवारेन्ति तं सदा ॥
 सोतापन्ना च विमला, सकदागामिनो च ये^१ ।
 अनागामी च अरहा, परिवारेन्ति तं सदा ॥
 सतिपट्ठानकुसला, बोज्झङ्गभावनारता ।
 सावका ते बहू सब्बे, परिवारेन्ति तं सदा ॥
 इद्धिपादेसु कुसला, समाधिभावनारता ।
 सम्मप्पधानानुयुक्ता, परिवारेन्ति तं सदा ॥
 तेविज्जा छळभिज्जा च, इद्धिया पारमि गता ।
 पञ्चाय पारमि पत्ता, परिवारेन्ति तं सदा ॥
 एदिसा ते महावीर, तव सिस्सा सुसिक्खिता ।
 दुरासदा उग्गतेजा, परिवारेन्ति तं सदा ॥
 तेहि सिस्सेहि परिवुतो, सञ्जतेहि तपस्सिभि ।
 मिगराजाव'सम्भीतो^२ उळ्ळुराजाव सोभसि ॥
 पठवियं पतिट्ठाय, रुहन्ति धरणीरुहा ।
 वेपुल्लतं पापुणन्ति, फलं च दस्सयन्ति ते ॥
 पठवीसदिसो त्वंसि, सक्कपुत्त महायस ।
 सासने ते पतिट्ठाय, लभन्ति अमतं फलं ॥
 सिन्धु सरस्सती चेव, नन्दियो चन्दभागिका ।
 गङ्गा च यमुना चेव, सरभू च अथो मही ॥
 एतासं सन्दमानानं, सागरोव सम्पटिच्चति ।
 जहन्ति पुरिमं नामं, सागरोतेव आयति ॥
 तथेविमे चतुब्बण्णा, पब्बजित्वा तवन्तिके ।
 जहन्ति पुरिमं नामं, बुद्धपुत्ता ति आयरे ॥

5 B. 389

10

15

20

25

B. 390 5

- यथा पि चन्दो विमलो, गच्छं आकासधातुया ।
 सब्बे तारगणे लोके, आभाय अतिरोचति ॥
 तथेव त्वं महावीर, परिवुतो देवमानुसे ।
 एते सब्बे अतिक्कम्म, जलसि सब्बदा तुवं ॥
 गम्भीरे उट्ठिता ऊमी, न वेलमतिवत्तरे ।
 सब्बा वेलं व फुसन्ति, सञ्चुण्णा विकिरन्ति ता ॥
 तथेव तिथिया लोके, नानादिट्ठी बहुज्जना ।
 धम्मं वादितुकामा ते, नातिवत्तन्ति तं मुनि ॥
 सचे च तं पापुणन्ति, पटिवादेहि चक्खुम ।
 10 तवन्तिकं उपगन्त्वा, सञ्चुण्णाव भवन्ति ते ॥
 यथा पि उदके जाता, कुमुदा मन्दालका बहू ।
 उपलिम्पन्ति तोयेन, कद्दमकललेन च ॥
 तथेव बहुका सत्ता, लोके जाता विरूहरे ।
 अट्ठिता रागदोसेन, कद्दमे कुमुदं यथा ॥
 15 यथा पि पदुमं जलजं, जलमज्जे विरूहति ।
 न सो^१ लिम्पति तोयेन, परिसुद्धो^२ हि केसरी ॥
 तथेव त्वं महावीर, लोको जातो महामुनि ।
 नोपलिम्पसि लोकेन, तोयेन पदुमं यथा ॥
 यथा पि रम्मके मासे, बहू पुप्फन्ति वारिजा ।
 20 नातिक्कमन्ति तं मासं, समयो पुप्फनाय सो ॥
 तथेव त्वं महावीर^३, पुप्फितो ते विमुत्तिया ।
 सासनं नातिवत्तन्ति, पदुमं वारिजं यथा ॥
 सुपुप्फितो सालराजा, दिब्बगन्धं पवायति ।
 अञ्जसालेहि परिवुतो, सालराजा व सोभति ॥
 25 तथेव त्वं महावीर, बुद्धआणेन पुप्फितो ।
 भिक्खुसंघपरिवुतो, सालराजा व सोभसि ॥

१. तं—सी० ।

२. परिसुद्धं—सी० ।

३. सक्कपुत्त—सी० ।

यथापि सेलो हिमवा, ओसधो सब्बपाणिनं ।
 नागानं असुरानं च, देवतानं च आलयो ॥
 तथेव त्वं महावीर, ओसधो विय पाणिनं ।
 तेविज्जा छळभिज्जा च, इद्धिया पारमिं गता ॥
 अनुसिद्धा महावीर, तथा कारुणिकेन ते ।
 रमन्ति धम्मरतिया, वसन्ति तव सासने ॥
 मिगराजा यथा सीहो, अभिनिक्खम्म आसया ।
 चतुद्दिसानुविलोकेत्वा, तिक्खत्तुं अभिनादति ॥
 सब्बे मिगा उत्तसन्ति, मिगराजस्स गज्जतो ।
 तथा हि जातिमा एसो, पसू^१ तासेति सब्बदा ॥
 गज्जतो ते महावीर, वसुधा^२ सम्पकम्पति^३ ।
 बोधनेय्या'वबुज्झन्ति, तसन्ति मारकायिका ॥
 तसन्ति तित्थिया सब्बे, नदतो ते महामुनि ।
 काका सेनाव विब्भन्ता, मिगरज्जा यथा मिगा ॥
 ये केचि गणिनो लोके, सत्थारो ति पवुच्चरे ।
 परम्परागतं धम्मं, देसेन्ति परिसाय ते ॥
 न हेवं त्वं महावीर, धम्मं देसेसि पाणिनं ।
 सामं सच्चानि बुज्झित्वा, केवलं बोधिपवित्रयं ॥
 आसयानुसयं जत्वा, इन्द्रियानं बलाबलं ।
 भब्बाभब्बे विदित्वान, महामेघोव गज्जसि ॥
 चक्रकवाळपरियन्ता, निसिन्ना परिसा भवे ।
 नानादिट्ठी विचिनन्तं, विमतिच्छेदनाय तं ॥
 सब्बेसं चित्तमज्जाय, ओपम्मकुसलो मुनि ।
 एकं पञ्चं कथेन्तोव, विमतिं छिन्दसि^४ पाणिनं ॥
 उपतिस्ससदिसेहेव, वसुधा पूरिता भवे ।
 सब्बेव ते पञ्जलिका, कित्तयुं लोकनायकं ॥

5 B. 391

10

15

20

25

१. पसुं—सी० ।

३. पकम्पति—सी० ।

२. वसुधायं—सी० ।

४. छिन्दि—सी० ।

B. 392 5

10

15

20

25

कप्पं वा ते कित्तयन्ता, नानावण्णेहि कित्तयुं ।
 परिमेतुं न सक्केयुं, अप्पमेय्यो तथागतो ॥
 यथा सकेन थामेन, कित्तितो हि मया जिनो ।
 कप्पकोटी^१ पि कित्तेन्ता^१, एवमेव पकित्तयुं ॥
 सचे हि कोचि देवो वा, मनुस्सो वा सुसिक्खितो ।
 पमेतुं परिकप्पेय्य, विघातंव लभेय्य सो ॥
 सासने ते पतिट्ठाय, सक्कपुत्त महायस ।
 पञ्चाय पारमिं गन्त्वा, विहरामि अनासवो ॥
 तित्थिये सम्पमद्दामि, वत्तेमि जिनसासनं ।
 धम्मसेनापति अज्ज, सक्कपुत्तस्स सासने ॥
 अपरिमेय्ये कतं कम्मं, फलं दस्सेसि मे इध ।
 सुखित्तो सरवेगोव, किलेसे भापयी मम^२ ॥
 यो कोचि मनुजो भारं, धारेय्य मत्थके सदा ।
 भारेन दुक्खितो अस्स, भारेहि भरितो तथा ॥
 तुय्हमानो तीह'ग्गीहि, भवेसु संसरिं अहं ।
 भरितो भवभारेन, गिरिं उच्चारितो^३ यथा ॥
 ओरोपितो च मे भारो, भवा उग्घाटिता मया ।
 करणीयं कतं सब्बं, सक्कपुत्तस्स सासने ॥
 यावता बुद्धखेत्तमिह, ठपेत्वा सक्कपुद्गवं ।
 अहं अग्गोमिह पञ्चाय, सदिसो मे न विज्जति ॥
 समाधिमिह सुकुसलो, इद्धिया पारमिं गतो ।
 इच्छमानो चहं अज्ज, सहस्सं अभिनिम्मिने ॥
 अनुपुब्बविहारस्स, वसीभूतो महामुनि ।
 कथेसि सासनं मय्हं, निरोधो सयनं मम ॥
 दिब्बचक्खु विसुद्धं मे, समाधिकुसलो अहं ।
 सम्मप्पधानानुयुत्तो, बोज्झङ्गभावनारतो ॥

१. कप्पकोटि पकित्तेन्ता—सी० ।

२. अहं—सी० ।

३. उद्धरितो सी० ।

सावकेन हि पत्तब्बं, सब्बमेव कतं मया ।
लोकनाथं ठपेत्वान, सदिसो मे न विज्जति ॥
समापत्तीनं कुसलो, भानविमोक्खान^१ खिप्पपटिलाभी^१ ।
बोज्झङ्गभावनारतो, सावकगुणपारमिगतोस्मि^२ ॥

5 B. 393

सावकगुणेनपि फुस्सेन, बुद्धिया परिसुत्तमभारवा ।
यं^३ सद्धासङ्गहितं^३ चित्तं, सदा सब्रह्मचारीसु ॥

उद्धतविसोव सप्पो, छिन्नविसाणोव उसभो ।
निक्खित्तमानदप्पोव, उपेमि गरुगारवेन गणं ॥

यदि रूपिनी भवेय्य, पञ्चा मे वसुमती पि^४ न समेय्य ।
अनोमदस्सिस्स भगवतो, फलमेतं आणथवनाय ॥

10

पवत्तितं धम्मचक्कं, सक्कपुत्तेन तादिना ।
अनुवत्तेमहं^५ सम्मा^५, आणथवनायिदं फलं ॥

मा मे कदाचि पापिच्छो, कुसीतो हीनवीरियो ।
अप्पस्सुतो अनाचारो, समेतो अहु कत्थचि ॥

बहुस्सुतो च मेधावी, सीलेसु सुसमाहितो ।
चेतोसमथानुयुत्तो, अपि मुद्धनि तिट्ठतु ॥

15

तं वो वदामि भद्दन्ते, तावन्तेत्थ समागता ।
अप्पिच्छा होथ सन्तुट्ठा, भायो भानरता सदा ॥

यमहं पठमं दिस्वा, विरजो विमलो अहुं ।
सो मे आचरियो धीरो, अस्सजि नाम सावको ॥

20

तस्साहं वाहसा अज्ज, धम्मसेनापती अहुं ।
सब्बत्थ पारमि पत्वा, विहरामि अनासवो ॥

यो^६ मे आचरियो आसि, अस्सजि नाम सावको ।
यस्सं दिसायं वसति, उस्सोसम्हि करोमहं ॥

१-१. भानविमोक्ख पटिलाभी सी० ।

३-३. सब्बेसं सहितं—सी० ।

५-५. अनुवत्तेसदं सब्बं—सी० ।

२. सावकपारमि गतो—सी० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

६. सो—सी० ।

मम कम्मं सरित्त्वान, गोतमो सक्कपुञ्जवो ।
 भिक्खुसंघे निसीदित्वा, अग्गट्ठाने ठपेसि मं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, १८-३७) ति ॥

- 5 अपरभागे पन सत्था जेतवनमहाविहारे अरियगणमज्जे निसिन्नो
 अत्तनो सावके तेन तेन गुणविसेसेन एतदग्गे ठपेन्तो "एतदग्गं,
 B. 394 भिक्खवे, मम सावकानं भिक्खूनं महापञ्चानं यदिदं सारिपुत्तो"
 (अं० नि० १, २३) ति थेरं महापञ्चभावेन एतदग्गे ठपेसि । सो एवं
 सावकपारमीजाणस्स मत्थकं पत्वा धम्मसेनापतिट्ठाने पतिट्ठित्वा
 R. 96 10 सत्तहितं करोन्तो एकदिवसं सब्रह्मचारीनं अत्तनो चरियविभावन-
 मुखेन अञ्जं व्याकरोन्तो—

१८१. "यथाचारी यथासतो सतीमा,
 यतसङ्कप्पज्झायि अप्पमतो ।
 अज्झत्तरतो समाहिततो^१,
 15 एको सन्तुसितो तमाहु भिक्खुं ॥

१८२. अल्लं सुखं वा भुञ्जन्तो, न बाळ्हं सुहितो सिया ।
 ऊनूदरो मिताहारो, सतो भिक्खु परिब्बजे ॥

१८३. चत्तारो पञ्च आलोपे, अभुत्वा उदकं पिवे ।
 अलं फासुविहाराय, पहितत्तस्स भिक्खुनो ॥

20 १८४. कप्पियं तं चे छादेति, चीवरं इदमत्थिकं^२ ।
 अलं फासुविहाराय, पहितत्तस्स भिक्खुनो ॥

१८५. पल्लङ्केन निसिन्नस्स, जण्णुके नाभिवस्सति ।
 अलं फासुविहाराय, पहितत्तस्स भिक्खुनो ॥

25 १८६. यो सुखं दुक्खतो अहं, दुक्खमद्विक्ख सल्लतो ।
 उभयन्तरेन नाहोसि, केन लोकस्मिं किं सिया ॥

९८७. मा मे कदाचि पापिञ्चो, कुसीतो हीनवीरियो ।
अप्पस्सुतो अनादरो, केन लोकस्मिं किं सिया ॥
९८८. बहुस्सुतो च मेधावी, सीलेसु सुसमाहितो ।
चेतोसमथमनुयुत्तो, अपि मुद्धनि तिट्ठतु ॥
९८९. यो पपञ्चमनुयुत्तो, पपञ्चाभिरतो मगो । 5
विराधयी सो निब्बानं, योगक्खेमं अनुत्तरं ॥
९९०. यो च पपञ्चं हित्वान, निप्पपञ्चपथे रतो । B. 39
आराधयी सो निब्बानं, योगक्खेमं अनुत्तरं ॥
९९१. गामे वा यदि वा'रञ्जे, निन्ने वा यदि वा थले ।
यत्थ अरहन्तो विहरन्ति, तं भूमिरामण्येयकं ॥ 10
९९२. रमणीयानि अरञ्जानि, यत्थ न रमती जनो ।
वीतरागा रमिस्सन्ति, न ते कामगवेसिनो ॥
९९३. निधीनंव पवत्तारं, यं पस्से वज्जदस्सिनं ।
निग्गय्हवादिं मेधाविं, तादिसं पण्डितं भजे ।
तादिसं भजमानस्स, सेय्यो होति न पापियो ॥ 15
९९४. ओवदेय्या'नुसासेय्य, असम्भा च निवारये ।
सतं हि सो पियो होति, असतं होति अप्पियो ॥
९९५. अञ्जस्स भगवा बुद्धो, धम्मं देसेसि चक्खुमा । R. 97
धम्मे देसियमानम्हि, सोत'माधेसि'मत्थिको ।
९९६. तं मे अमोघं सवनं, विमुत्तोम्हि अनासवो ॥ 20
नेव पुब्बेनिवासाय, नपि दिब्बस्स चक्खुतो ।
९९७. चेतोपरियाय इद्धिया, चुतिया उपपत्तिया ।
सोतधातुविसुद्धिया, पणिधी मे न विज्जति ॥
९९८. रुक्खमूलंव निस्साय, मुण्डो संघाटिपाहतो ।
पञ्चाय उत्तमो थेरो, उपतिस्सो व भायति ॥ 25
९९९. अवितक्कं समापन्नो, सम्मासम्बुद्धसावको ।
अरियेन तुण्हीभावेन, उपेतो होति तावदे ॥

१०००. यथा पि पब्बतो सेलो, अचलो सुप्पतिट्ठितो ।
एवं मोहक्खया^१ भिक्खु, पब्बतो व वेधति ॥
१००१. अनङ्गणस्स पोसस्स, निच्चं सुचिगवेसिनो ।
वालग्गमत्तं पापस्स, अब्भमत्तं व खायति ॥
- B. 396 5 १००२. नाभिनन्दामि मरणं, नाभिनन्दामि जीवितं ।
निक्खिपिस्सं इमं कायं, सम्पजानो पटिस्सतो ॥
१००३. नाभिनन्दामि मरणं, नाभिनन्दामि जीवितं ।
कालं च^२ पटिकह्वामि, निब्बिसं भतको यथा ॥
१००४. उभयेन मिदं मरणमेव, ना'मरणं, पच्छा वा पुरे वा ।
10 पटिपज्जथ मा विनस्सथ, खणो वो^३ मा उपच्चगा ॥
१००५. नगरं यथा पच्चन्तं, गुत्तं सन्तरबाहिरं^४ ।
एवं गोपेथ अत्तानं, खणो वो मा उपच्चगा ।
खणातीता हि सोचन्ति, निरयम्हि समप्पिता ॥
१००६. उपसन्तो उपरतो, मन्तभाणी अनुद्धतो ।
15 धुनाति पापके धम्मे, दुमपत्तं व मालुतो ॥
१००७. उपसन्तो उपरतो, मन्तभाणी अनुद्धतो ।
अप्पासि पापके धम्मे, दुमपत्तं व मालुतो ॥
१००८. उपसन्तो अनायासो, विप्पसन्नो^५ अनाविलो ।
कल्याणसीलो मेधावी, दुक्खस्सन्तकरो सिया ॥
- 20 १००९. न विस्ससे एकतियेसु एवं,
अगारिसु पब्बजितेसु चा^६ पि ।
साधू पि हुत्वान असाधुं होन्ति,
असाधु हुत्वा पुन साधु होन्ति ॥

१०१०. कामच्छन्दो च व्यापादो, थिनमिद्धं च भिक्खुनो । R. 98
उद्धच्चं विचिकिच्छा च, पञ्चेते चित्तकेलिसा ॥
१०११. यस्स सक्करियमानस्स, असक्कारेण चूभयं ।
समाधि न विकम्पति, अप्पमादविहारिनो ॥
१०१२. तं भायिनं साततिकं, सुखुमदिट्ठिपस्सकं^१ । 5
उपादानक्खयारामं, आहु सप्पुरिसो इति ॥
१०१३. महासमुदो पठवी, पब्बतो अनिलो पि च । B. 397
उपमाय न युज्जन्ति, सत्थु वरविमुत्तिया ॥
१०१४. चक्कानुवत्तको थेरो, महाआणी समाहितो ।
पथवापगिसमानो, न रज्जति न दुस्सति ॥ 10
१०१५. पञ्चापारमितं पत्तो, महाबुद्धि महामति ।
अजळो जळसमानो, सदा चरति निब्बुतो ॥
१०१६. परिचिण्णो मया सत्था...पे०^२...भवनेत्तिसमूहता^३ ॥
१०१७. सम्पादेथप्पमादेन, एसा मे अनुसासनी ।
हन्दाहं परिनिब्बिस्सं, विप्पमुत्तोम्हि सब्बधी" ति— 15

इमा गाथा अभासि । इमा^३ हि काचि गाथा थेरेण भासिता,
काचि थेरं आरब्भ भगवता भासिता, सब्बा पच्छा अत्तनो चरिय-
पवेदनवसेन थेरेण भासितत्ता थेरस्सेव गाथा अहेसुं ।

तत्थ यथाचारी ति, यथा कायादीहिसंयतो, संवुतो हुत्वा चरति,
विहरति, यथाचरणसीलो ति वा यथाचारी, सीलसम्पन्नो ति 20
अत्थो । यथासतो ति, यथासन्तो । गाथासुखत्थं हि अनुनासिकलोपं
कत्वा निद्देसो कतो, सन्तो विय, अरियेहि निब्बिसेसो ति अत्थो ।
सतीमा ति, परमाय सतिया समन्नागतो । यतसङ्कप्पज्झायी ति,
सब्बसो मिच्छासङ्कप्पं पहाय नेक्खम्मसङ्कप्पादिवसेन संयतसङ्कप्पो

१. सुखुमदिट्ठिपस्सकं—रो० ।

२-२. कतं बुद्धस्स सासनं ओहितो गरुको भारो

३. इमासु—सी०, रो० ।

नत्थि दानि पुनब्भवो—सी०, रो० ।

- हुत्वा आरम्मणूपनिज्झानेन लक्खणूपनिज्झानेन च भायनसीलो ।
 अप्पमत्तो ति, तस्मिं येव यथाचारिभावे यतसङ्कप्पो हुत्वा भायनेन^१
 च पमादरहितो सब्बत्थ सुप्पतिट्ठितसतिसम्पज्जो । अज्झत्तरतो
 ति, गोचरज्झत्ते कम्मट्ठानभावनाय अभिरतो । समाहितत्तो^२ ति, ताय
 5 एव भावनाय एकगचित्तो । एको ति, असहायो गणसंसग्गं किलेस-
 संसग्गं च पहाय कायविवेकं चित्तविवेकं च परिब्रूह्यन्तो । सन्तुसितो
 ति, पच्चयसन्तोसेन च भावनारामसन्तोसेन च सम्मदेव तुसितो
 तुट्ठो । भावनाय हि उपरूपरि विसेसं आवहन्तिया उळ्ळारं पीतिपा-
 R. 99 मोज्जं उपज्जति, मत्थकं पत्ताय पन वत्तब्बमेव नत्थि । तमाहु
 10 भिक्खुं ति, तं एवरूपं पुग्गलं सिक्खत्तयपारिपूरिया^३ भयं इक्खनताय
 भिन्नकिलेसताय च भिक्खू ति वदन्ति ।
- B. 398 इदानीं यथावुत्तसन्तोसद्वये पच्चयसन्तोसं ताव दस्सेन्तो
 “अल्लं सुक्खं वा” तिआदिमाह । तत्थ अल्लं ति, सप्पिआदिउपसेकेन
 तित्तं सिनिद्धं । सुक्खं ति, तदभावेन^४ लूखं । वा-सद्दो अनियमत्थो,
 15 अल्लं वा सुक्खं वा ति । बाळ्हंति, अतिविय । सुहितो ति, धातो न
 सिया ति अत्थो । कथं पन सिया ति आहु “ऊनूदरो मिताहारो”
 ति, पणीतं लूखं वा पि भोजनं भुज्जन्तो भिक्खु यावदत्थं अभुञ्जित्वा
 ऊनूदरो सल्लहुकुदरो, ततो एव मिताहारो परिमितभोजनो अट्ठङ्ग-
 समन्नागतं आहारं आहरन्तो तत्थ मत्तञ्जुताय पच्चवेक्खणसतिया च
 20 सतो हुत्वा परिब्बजे विहरेय्य ।
- यथा पन ऊनूदरो मिताहारो च नाम होति, तं दस्सेतुं
 “चत्तारो” तिआदि वुत्तं । तत्थ अभुत्वा ति, चत्तारो वा पञ्च वा
 आलोपे कवळे अभुञ्जित्वा तत्तकस्स^५ आहारस्स ओकासं ठपेत्वा
 पानीयं पिवेय्य । अयं हि आहारे सल्लहुकवुत्ति । निब्बानं हि^६
 25 पेसितचित्तस्स भिक्खुनो फासुविहाराय भानादीनं अधिगमयोग्यताय

१. ज्ञायनेनेव—रो० ।

३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. तत्थकस्स—रो० ।

२. सुसमाहितो—सी० ।

४. तच्चभागेन—सी०, रो० ।

६. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

सुखविहाराय अलं परियत्तं ति अत्थो । इमिना कुच्चिपरिहारियं
पिण्डपातं वदन्तो पिण्डपाते इतरीतरसन्तोसं दस्सेति । “भुत्वाना”
ति वा पाठो, सो चतुपञ्चालोपमत्तेना पि आहारेण सरीरं यापेतुं
समत्थस्स अतिविय थिरपकतिकस्स पुग्गलस्स वसेन वुत्तो सिया,
उत्तरगाथाहि पि संसन्दति एव अप्पकस्सेव चीवरस्स सेनासनस्स च 5
वक्खमानत्ता ।

कप्पियं ति, तं^१ कप्पियकप्पियानुलोमेसु खोमादीसु अञ्चतरं ति
अत्थो । चे छादेती ति, कप्पियं चीवरं समानं छादेतब्बं ठानं
छादेति चे, सत्थारा अनुञ्जातजातियं^२ सन्तं हेट्ठिमन्तेन अनुञ्जात-
पमाणयुत्तं^३ चे होती ति अत्थो । इदमत्थिकं^४ ति इदं पयोजनत्थं 10
सत्थारा वुत्तपयोजनत्थं यावदेव सीतादिपटिघातनत्थं चेव हिरीको-
पीनपटिच्छादनत्थं चा ति अत्थो । एतेन कायपरिहारियं चीवरं तत्थ
इतरीतरसन्तोसं च वदति ।

पल्लङ्केन निसिन्नस्सा ति पल्लङ्कं वुच्चति समन्ततो ऊरुवद्धासनं,
तेन निसिन्नस्स, तिसन्धिपल्लङ्कं आभुजित्वा निसिन्नस्सा ति अत्थो । 15
जण्णुके नाभिवस्सती ति यस्सं कुटियं तथा निसिन्नस्स देवे वस्सन्ते B. 399
जण्णुकद्वयं वस्सोदकेन न तेमियति, एत्तकं पि सब्बपरियन्तसेनासनं, R. 100
सक्का हि तत्थ निसीदित्वा अत्थकामरूपेण कुलपुत्तेन सदत्थं
निष्फादेतुं । तेनाह “अलं फासुविहाराय, पहितत्तस्स भिक्खुनो”
ति । 20

एवं थेरो इमाहि चतूहि गाथाहि ये ते भिक्खू महिच्छा
असन्तुट्ठा, तेसं परमुक्कंसगतं सल्लेखओवादं पकासेत्वा इदानि वेदना-
मुखेन भावनारामसन्तोसं दस्सेन्तो “यो सुखं” तिआदिमाह । तत्थ
सुखं ति, सुखवेदनं । दुक्खतो ति, विपरिणामदुक्खतो । अद्दा ति,
अद्दस, विपस्सनापञ्जासहिताय मग्गपञ्जाय यथाभूतं यो अपस्सी 25

१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. ० जातिकं—सी०, रो० ।

३. अनुञ्जातपमाणयुत्तं—रो० ।

४. इदमत्थितं—सी० ।

- ति अत्थो । सुखवेदना हि परिभोगकाले अस्सादियमानापि विसमिस्सं
 विय भोजनं विपरिणामकाले^१ दुक्खायेव होति । तेनेत्थ दुक्खानु-
 पस्सनं दस्सेति । दुक्खमद्विक्ख सल्लतोति, दुक्खवेदनं यो सल्लं ति
 पस्सि^२ । दुक्खवेदना हि यथा सल्लं सरीरं अनुपविसन्तं पि अनुपवि-
 5 सित्वा ठितं पि उद्धरियमानं पि पीळनमेव जनेति, एवं^३
 उप्पज्जमानापि ठितिप्पत्ता पि भिज्जमानापि विबाधतियेवा^४ ति ।
 एतेनेत्थ दुक्खानुपस्सनंयेव उक्कंसेत्वा वदति, तेन च “यं दुक्खं
 तदनत्ता^५” (सं० नि० २, २५९) ति वचनतो वेदनाद्वये अत्तत्तनियगाहं
 विनिवेठेति । उभयन्तरेना ति, उभयेसं अन्तरे, सुखदुक्खवेदनानं
 10 मज्झभूते अदुक्खमसुखे ति अत्थो । नाहोसी ति, यथाभूतावबोधने
 अत्तत्तनियाभिनिवेसनं अहोसि^६ । केन लोकस्मि किं सिया ति, एवं
 वेदनामुखेन पञ्चपि उपादानक्खन्धे परिजानित्वा तप्पटिबद्धं
 सकलकिलेसजालं समुच्छिन्दित्वा ठितो केन नाम किलेसेन लोकस्मि
 बद्धो, देवतादीसु किं वा आयति^७ सिया, अञ्जदत्थु द्वित्रबन्धनो
 15 अपञ्जत्तिकोव सिया ति अधिप्पायो ।

- इदानी मिच्छापटिपन्ने पुग्गले गरहन्तो सम्मापटिपन्ने पसंसन्तो
 “मा मे” तिआदिका^८ चतस्सो गाथा अभासि । तत्थ मा मे कदाचि
 पापिच्छो ति, यो असन्तगुणसम्भावनिच्छाय पापिच्छो, समणधम्मे
 उस्साहाभावेन कुसीतो, ततोयेव हीनवीरियो, सच्चपटिच्चसमुप्पा-
 20 दादिपटिसंयुत्तस्स सुतस्स अभावेन अप्पस्सुतो, ओवादानुसासनीसु
 B. 400 आदराभावेन अनादरो, तादिसो अतिहीनपुग्गलो^९ मम सन्तिके
 कदाचि पि मा होतु । कस्मा ? केन लोकस्मि किं सिया ति, लोकस्मि
 सत्तनिकाये तस्स तादिसस्स पुग्गलस्स केन ओवादेन किं भवितव्वं,
 केन वा कतेन किं सिया^{१०}, निरत्थकमेवा ति अत्थो ।

१. परिणमनकाले—सी०, रो० ।

२. अपस्सि—सी०, रो० ।

३. दुक्खवेदना—रो० ।

४. सत्तंवाधतियेवा—सी०, रो० ।

५. तदनत्थं—रो० ।

६. नाहोसि—सी०, रो० ।

७. आयति—रो० ।

८. आदि—सी०, रो० ।

९. हीनपुग्गलो—सी०, रो० ।

१०. ‘ति’ रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

बहुस्सुतो चा ति, यो पुग्गलो सीलादिपटिसंयुत्तस्स सुत्तगेय्या-
दिभेदस्स बहूतो सुतस्स सम्भवेन बहुस्सुतो, धम्मोजपञ्चाय
पारिहारियपञ्चाय^१ पटिवेधपञ्चाय च वसेन मेधावी, सीलेसु च^२
सुट्ठु पतिट्ठितत्ता सुसमाहितो, चेतोसमथं लोकियलोकुत्तरभेदं
चित्तसमाधानं^३ अनुयुत्तो, तादिसो पुग्गलो मय्हं^४ मत्थकेपि तिट्ठतु, 5
पगेव सहवासो ।

R. 101

यो पपञ्चमनुयुत्तो ति, यो पन पुग्गलो कम्मरामतादिवसेन
रूपाभिसङ्गादिवसेन च पवत्तिया पपञ्चनट्ठेन तण्हादिभेदं पपञ्चं
अनुयुत्तो, तत्थ च अनादीनवदस्सनेन अभिरतो मगसदिसो, सो
निब्बानं विराधयि, सो^५ निब्बाना सुविदूरविदूरे ठितो । 10

यो च पपञ्चं हित्वाना ति, यो पन^६ पुग्गलो तण्हापपञ्चं पहाय
तदभावतो निप्पपञ्चस्स निब्बानस्स पथे अधिगमुपाये अरियमग्गे
रतो भावनाभिसमये अभिरतो, सो निब्बानं आराधयि साधेसि^७
अधिगच्छी ति अत्थो ।

अथेकदिवसं थेरो अत्तनो कनिट्ठभातिकस्स रेवतत्थेरस्स 15
कण्टकनिचितखदिररुक्खसञ्छन्ने निरुदककन्तारे वासं दिस्वा तं
पसंसन्तो “गामे वा” तिआदिका द्वे गाथा अभासि । तत्थ गामे वा
ति, किञ्चापि अरहन्तो गामन्ते कायविवेकं न लभन्ति, चित्तविवेकं
पन लभन्तेव । तेसं हि दिब्बपटिभागानि पि आरम्मणानि चित्तं
चालेतुं न सक्कोन्ति, तस्मा गामे वा होतु अरञ्जादीसु अञ्जतरं^८ 20
वा, यत्थ अरहन्तो विहरन्ति, तं भूमिरामणेय्यकं ति, सो भूमिप्पदेसो
रमणीयो एवा ति अत्थो ।

अरञ्जानी ति, सुपुप्फिततरुसण्डमण्डितानि विमलसलिलासय-
सम्पन्नानि अरञ्जानि रमणीयानी ति सम्बन्धो । यत्था

१. परिहारियपञ्चाय—रो० ।

२. वा—रो० ।

३. चित्तसमधानं—रो० ।

४. ‘मुद्धनि’ रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

५. सी० पोत्थके नत्थि ।

६. रो० पोत्थके नत्थि ।

७. साधयि—सी० ।

८. अञ्जतरस्मि—सी०, रो० ।

B. 401

ति, येसु अरञ्जेसु विकसितेसु विय रममानेसु कामपक्खिको^१
 कामगवेसको जनो न रमति । वीतरागा ति, विगतरागा पन
 खीणासवा भमरमधुकरा विय पदुमवनेसु तथारूपेसु अरञ्जेसु
 रमिस्सन्ती^२ ति^२ । न ते कामगवेसिनो ति, यस्मा ते वीतरागा
 5 कामगवेसिनो न होन्ती ति अत्थो ।

R. 102

पुन थेरो राधं नाम दुग्गतब्राह्मणं अनुकम्पाय पब्बाजेत्वा,
 उपसम्पादेत्वा तमेव पच्छासमणं कत्वा विचरन्तो एकदिवसं तस्स
 च सुब्बचभावेन तुस्सित्वा^३ ओवादं देन्तो “निधीनं वा”
 ति आदिमाह । तत्थ निधीनं वा ति तत्थ तत्थ निदहित्वा ठपितानं
 10 हिरञ्जसुवण्णादिपूरानं निधिकुम्भीनं । पवत्तारं ति, किच्छजीविके^४
 दुग्गतमनुस्से^५ अनुकम्पं कत्वा “एहि ते सुखेन जीवितुं उपायं
 दस्सेस्सामी” ति निधिद्वानं नेत्वा हत्थं पसारेत्वा “इमं गहेत्वा सुखं
 जीवाही” ति आचिक्खितारं^६ विय । वज्जदस्सिनं ति, द्वे
 वज्जदस्सिनो—“इमिना नं असारूपेन वा खलितेन वा संघमज्जे
 15 निग्गण्हिस्सामी” ति रन्धगवेसको च अञ्जातं आपेतुकामो आतं
 अस्सादेन्तो सीलादिवुद्धिकामताय तं तं वज्जं आलोकेन्तो उल्लुम्पन-
 सभावसण्णितो चा ति, अयं इध अधिप्पेतो । यथा हि दुग्गतमनुस्सो
 “इमं निधि गण्हाही” ति निग्गय्हमानो पि निधिदस्सने^६ कोपं न
 करोति, पमुदितो व होति, एवं एवरूपेसु पुग्गलेसु असारूपं वा खलितं
 20 वा दिस्वा आचिक्खन्ते कोपो न कातब्बो, तुट्ठचित्तेनेव भवितब्बं,
 “भन्ते, पुनपि मं एवरूपं वदेय्याथा” ति पवारेतब्बमेव । निग्गय्हवादि
 ति, यो वज्जं दिस्वा अयं मे सद्धिविहारिको, अन्तेवासिको, उपकारको
 ति अचिन्तेत्वा वज्जानुरूपं तज्जेन्तो पणामेन्तो दण्डकम्मं करोन्तो
 सिक्खापेति, अयं निग्गय्हवादी नाम सम्मासम्बुद्धो विय । वुत्तं हेतं

१. कामपक्खिको—सी०, रो० ।

२. तुस्सित्वा—रो० ।

३. अचिक्खितारं—रो० ।

४-२. रमिस्सन्ति—रो० ।

४-४. किच्छजीविकं दुग्गतमनुस्सं—सी० ।

६. निधिदस्सके—रो० ।

“निग्गय्ह निग्गय्हान्हं, आनन्द, वक्खामि; पवय्ह^१ पवय्ह^१, आनन्द, वक्खामि । यो सारो सो ठस्सती” (म० नि० ३, १८२) ति । मेधावि-
ति, धम्मोजपञ्चाय समन्नागतं । तादिसं ति, एवरूपं पण्डितं । भजेति,
पयिरुपासेय्य । तादिसं हि आचरियं भजमानस्स अन्तेवासिकस्स
सेय्यो होति, न पापियो, वुड्डियेव होति, नो परिहानी ति अत्थो । 5

अथेकदा अस्सजिपुनब्बसुकेहि कीटागिरिस्मि आवासे दूसिते
सत्थारा आणत्तो अत्तनो परिसाय महामोग्गल्लानेन च सद्धिं तत्थ
गतो धम्मसेनापति अस्सजिपुनब्बसुकेसु ओवादं अनादियन्तेसु इमं
गाथमाह । तत्थ ओवदेय्याति, ओवादं अनुसिट्ठि ददेय्य । अनुसासेय्या
ति, तस्सेव परियायवचनं । अथ वा उप्पन्ने वत्थुस्मि वदन्तो ओवदति 10 B. 402
नाम, अनुप्पन्ने “अयसोपि^२ ते सिया” तिआदि अनागतं उद्दिस्स
वदन्तो अनुसासति नाम । सम्मुखा वदन्तो वा ओवदति नाम,
परम्मुखा दूतं, सासनं वा पेसेत्वा वदन्तो अनुसासति नाम । सकिं
वदन्तो वा ओवदति नाम, पुनप्पुनं वदन्तो अनुसासति नाम ।
असब्भा चा ति, अकुसला धम्मा च निवारये, कुसले धम्मे च पतिट्ठा- 15
पेय्या ति अत्थो । सतं हि सो ति, एवरूपो पुग्गलो साधूनं पियो
होति । ये पन असन्ता असप्पुरिसा वितिण्णपरलोका आमिसचक्खुका
जीविकत्थाय पब्बजिता, तेसं सो ओवादको अनुसासको “न त्वं
अम्हाकं उपज्झायो, न आचरियो, कस्मा अम्हे वदसी” ति एवं
मुखसत्तीहि विज्झन्तानं अप्पियो होती ति । 20

“यं आरब्भ सत्था धम्मं देसेति, सो एव उपनिस्सयसम्पन्नो”
ति भिक्खूसु कथाय समुट्ठिताय “नयिदमेतं” ति दस्सेन्तो “अञ्जस्सा”
ति गाथमाह । तत्थ अञ्जस्सा ति, अत्तनो भागिनेय्यं दीघनख-
परिब्बाजकं सन्धायाह^३ । तस्स हि सत्थारा वेदनापरिग्गहसुत्ते
देसियमाने अयं महाथेरो भावनामग्गे अधिगन्त्वा सावकपारमीणास्स 25

R. 103

मत्थकं पत्तो । सोत' मोधेसि' मत्थिको ति, सत्थारं बीजयमानो
ठितो अत्थिको हुत्वा सुस्सुसन्तो सोतं ओदहि । तं मे अमोघं
सवनं ति तं तथा सुतं सवनं मय्हं अमोघं अवञ्भं अहोसि, अग्ग-
सावकेन पत्तब्बं सम्पत्तीनं अवस्सयो अहोसि । तेनाहु "विमुत्तोम्ही"

5 ति आदि ।

तत्थ नेव पुब्बेनिवासाया ति, अत्तनो परेसं च पुब्बेनिवासजानन-
आणत्थाय, पणिधी मे नेव^१ विज्जती ति योजना । परिकम्मकर-
वसेन तदत्थं चित्तपणिधानमत्तं पि नेवत्थि^२ नेव अहोसी ति अत्थो ।
चेतोपरियाया ति, चेतोपरियाणस्स । इद्धिया ति, इद्धिविधाणस्स ।

10 चुतिया उपपत्तिया ति, सत्तानं चुतिया उपपत्तिया च जाननआणाय
चुतूपपातआणत्थाय । सोतधातुविमुद्धिया ति, दिब्बसोतआणस्स ।
पणिधी मे न विज्जती ति, इमेसं अभिञ्जाविसेसानं अत्थाय
परिकम्मवसेन चित्तस्स पणिधि चित्ताभिनीहारो मे नत्थि नाहोसी
ति अत्थो । सब्बञ्जुगुणा विव हि बुद्धानं अग्गमग्गाधिगमेनेव सावकानं
B. 403 15 सब्बे सावकगुणा हत्थगता होन्ति, न तेसं अधिगमाय विसुं
परिकम्मकरणकिच्चं अत्थी ति ।

रुक्खमूलं ति, आदिका तिस्सो गाथा कपोतकन्दरायं विहरन्तस्स
यक्खेन पहतकाले^३ समापत्तिबलेन अत्तनो निब्बिकारतादीपनवसेन
वुत्ता । तत्थ मुण्डो ति, वोरोपितकेसो^४ । संघाटिपारुतो ति, संघाटि
20 पारुपित्वा निसिन्नो । "संघाटिया सुपारुतो" ति च पठन्ति । पञ्चाय
उत्तमो थेरो ति, थेरो हुत्वा पञ्चाय उत्तमो, सावकेसु पञ्चाय सेट्ठो
ति अत्थो । भायती ति, आरम्मणूपनिज्झानेन लक्खणूपनिज्झानेन
च भायति, बहुलं समापत्तिविहारेण विहरती ति अत्थो ।

उपेतो होति तावदे ति, यदा यक्खेन सीसे पहतो, तावदेव
25 अब्बित्ठकं चतुत्थज्झानिकफलसमापत्तिं समापन्नो अरियेन

१. न-रो० ।

३. पहतकाले - रो० ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. नवोरोपितकेसो-म० ।

तुण्हीभावेन उपेतो समन्नागतो अहोसि । अतीतत्थे हि होती ति इदं वत्तमानवचनं ।

पब्बतोव न वेधती ति, मोहक्खया^१ भिन्नसब्बकिलेसो भिक्खु सो सेलमयपब्बतो विय अचलो सुप्पतिट्ठितो इट्ठादिना^२ केनचि न वेधति, सब्बत्थ निब्बिकारो होती ति अत्थो ।

5

अथेकदिवसं थेरस्स असतिया निवासनकण्णे^३ ओलम्बन्ते अञ्जतरो सामणेरो “भन्ते, परिमण्डलं निवासेतब्बं” ति आह । तं सुत्वा^४ “भद्दं तथा सुट्ठु वुत्तं” ति सिरसा विय सम्पटिच्चन्तो तावदेव थोकं अपक्कमित्वा परिमण्डलं निवासेत्वा “मादिसानं अयं पि दोसोयेवा” ति दस्सेन्तो “अनङ्गणस्सा” ति गाथमाह ।

10

पुन मरणे जीविते च अत्तनो समचित्ततं दस्सेन्तो “नाभि-नन्दामी” तिआदिना द्वे गाथा वत्वा परेसं धम्मं कथेन्तो “उभयेन मिदं” तिआदिना गाथाद्वयमाह । तत्थ उभयेना ति, उभयेसु, उभोसु कालेसू ति अत्थो । मिदं ति, म-कारो पदसन्धिकरो । इदं मरणमेव, मरणं अत्थेव नाम, अमरणं नाम नत्थि । केसु उभोसु कालेसू ति आह “पच्छा वा पुरे वा” ति, मज्झिमवयस्स पच्छा वा जराजिण्णकाले^५ पुरे वा दहरकाले मरणमेव मरणं एकन्तिकमेव । तस्मा पटिपज्जथ सम्मा^६ पटिपत्तिं पूरेथ विप्पटिपज्जित्वा मा विनस्सथ अपायेसु महादुक्खं मानुभवथ । खणो वो^७ मा उपच्चगा ति, अट्ठहि अक्खणेहि विवज्जितो अयं नवमो खणो मा तुम्हे अतिक्कमी ति अत्थो ।

R. 104

15

B. 404

20

अथेकदिवसं आयस्मन्तं महाकोट्टिकं दिस्वा तस्स गुणं पकासेन्तो “उपसन्तो” तिआदिना तिस्सो गाथा अभासि । तत्थ अनुद्देसिकवसेन

१. मोहक्खयो ति—रो० ।

२. चीवरकण्णे—सी०, रो० ।

३. ज्ञात्वा—रो० ।

४. पटिपज्जथ, सम्मा—रो० ।

२. इट्ठानिट्ठादिना—सी०, रो० ।

४. निवासेतब्बो—सी० ।

६. जराजिण्णकालतो—सी० ।

८. वे—सी०, रो० ।

“धुनाती” ति वुत्तमेवत्थं पुन थेरसन्निस्सितं कत्वा वदन्तो
 “अप्पासी” तिआदिमाह । तत्थ अप्पासी ति, अधुना पहासी ति
 अत्थो । अनायासो ति, अपरिस्समो, किलेसदुक्खरहितो ति अत्थो ।
 विप्पसन्नो^१ अनाविलोति विप्पसन्नो असद्वियादीनं अभावेन सुट्ठु
 5 पसन्नचित्तो अनाविलसङ्कप्पताय अनाविलो ।

न विस्ससे ति, गाथा देवदत्तं सद्वहित्वा तस्स दिट्ठि रोचेत्वा
 ठिते वज्जिपुत्तके आरम्भ वुत्ता । तत्थ न विस्ससे ति, विस्सट्ठो न
 भवेय्य, न सद्वहेय्या ति अत्थो । एकतियेसू ति, एकच्चेसु अनवट्ठित-
 सभावेसु पुथुज्जनेसु । एवं ति, यथा तुम्हे “देवदत्तो सम्मा पटिपन्नो”
 10 ति विस्सासं आपज्जित्थ, एवं । अगारिसू ति, गहट्टेसु । साधू पि
 हुत्वा^२ ति, यस्मा पुथुज्जनभावो नाम अस्सपिट्ठे ठपितकुम्भण्डं विय
 थुसरासिम्हि निखातखाणुकं विय च अनवट्ठितो, तस्मा एकच्चे
 आदितो साधू हुत्वा ठिता पि पच्छा असाधू होन्ति । यथा देवदत्तो
 पुब्बे सीलसम्पन्नो अभिञ्जासमापत्तिलाभी हुत्वा लाभसक्कारपकतो
 15 इदानी परिहीनविसेसो छिन्नपक्खकाको विय आपायिको जातो, तस्मा
 तादिसो दिट्ठमत्तेन “साधू” ति न विस्सासितब्बो । एकच्चे पन
 कल्याणमित्तसंसग्गाभावेन आदितो असाधू हुत्वा पि पच्छा
 कल्याणसंसग्गेन^२ साधू होन्तियेव, तस्मा देवदत्तसदिसे साधुपतिरूपे
 “साधू” ति न विस्सासेय्या ति अत्थो ।

20 येसं कामच्छन्दादयो चित्तुपक्विकलेसा अविगता, ते असाधू ।
 येसं ते विगता, ते साधू ति दस्सेतुं “कामच्छन्दो” ति गाथं वत्वा
 असाधारणतो उक्कंसगतं साधुलक्खणं दस्सेतुं “यस्स सक्करिय-
 मानस्सा” तिआदिना गाथाद्वयं वुत्तं ।

B. 405

R. 105 25

असाधारणतो पन उक्कंसगतं तं दस्सेतुं सत्थारं अत्तानं च
 उदाहरन्तो “महासमुद्दो” तिआदिका गाथा अभासि । तत्थ महासमुद्दो
 ति, अयं महासमुद्दो महापठवी सेलो पब्बतो पुरत्थिमादिभेदतो

अनिलो च अत्तनो अचेतनाभावेन^१ इट्ठानिट्ठं सहन्ति, न पटिसङ्ख्यानबलेन, सत्था^२ पन यस्सा^२ अरहत्तुप्पत्तिया वसेन उत्तमे तादिभावे ठितो इट्ठादीसु सब्बत्थ समो निब्बिकारो, तस्सा सत्थु वरविमुत्तिया अगगफलविमुत्तिया ते महासमुद्दादयो उपमाय उपमा-भावेन न युज्जन्ति कलभागं पि न उपेन्ती ति अत्थो ।

5

चक्कानुवत्तको ति, सत्थारा वत्तितस्स धम्मचक्कस्स अनुवत्तको । थेरो ति असेक्खेहि सीलक्खन्धादीहि समन्नागमेन^३ थेरो । महाज्जाणी ति, महापञ्चो । समाहितो ति, उपचारप्पनासमाधिना अनुत्तर-समाधिना च समाहितो । पठवापग्गिसमानो ति, इट्ठादिआरम्मण-सन्निपाते निब्बिकारताय पठविया आपेन अग्गिना च 10 सदिस्सवुत्तिको । तेनाह “न रज्जति न दुस्सती” ति ।

पञ्जापारमितं पत्तो ति, सावकजाणस्स पारमि पारकोटिं पत्तो । महाबुद्धी ति, महापुत्थुहासजवनतिक्खनिब्बेधिकभावप्पत्ताय महत्तिया^४ बुद्धिया पञ्चाय समन्नागतो । महामती ति, धम्मन्वय-वेदितसङ्ख्याताय^५ महत्तिया नयग्गाहमत्तिया समन्नागतो । ये हि ते 15 चतुब्बिधा सोळसविधा चतुचत्तालीसविधा तेसत्ततिविधा च पञ्चप्पभेदा^६, तेसं सब्बसो अनवसेसानं अधिगतत्ता महापञ्चता दिविसेसयोगतो च अयं महाथेरो सातिसयं “महाबुद्धी” ति -वत्तब्बत अरहति । यथाह भगवा—

“पण्डितो, भिक्खवे, सारिपुत्तो; महापञ्चो, भिक्खवे”, 0 सारिपुत्तो; पुत्थुपञ्चो, भिक्खवे, सारिपुत्तो, हासपञ्चो भिक्खवे सारिपुत्तो; जवनपञ्चो, भिक्खवे, सारिपुत्तो; तिक्खपञ्चो, भिक्खवे, सारिपुत्तो, निब्बेधिकपञ्चो भिक्खवे सारिपुत्तो” (म० नि० ३,८८) तिआदि ।

१. अचेतनभावेन—रो० ।

२-२. यत्थ पन यस्स—रो० ।

३. समन्नागतो—सी०, रो० ।

४. रो० पोत्थके नत्थि ।

५. धम्मन्वायवेदितसङ्ख्याताय—रो० ।

६. पञ्चाप्पभेदा—रो० ।

७. ‘भिक्खवे एवं सारिपुत्तो सी० पोत्थके न पुन आगता ।

B. 406

तत्थायं पण्डितभावादीनं विभागविभावना^१ । धातुकुसलता,
आयतनकुसलता, पटिच्चसमुप्पादकुसलता, ठानाट्टानकुसलताति
इमेहि चतूहि कारणेहि पण्डितो । महापञ्चतादीनं विभागदस्सने
अयं पाळि—

- 5 “कतमा महापञ्चा—महन्ते^२ अत्थे परिग्गण्हाती ति महापञ्चा,
महन्ते धम्मे परिग्गण्हाती ति महापञ्चा, महन्ता निरुत्तियो
परिग्गण्हातीति महापञ्चा, महन्तानि पटिभानानि परिग्गण्हातीति
महापञ्चा महन्ते सीलक्खन्धे परिग्गण्हातीति महापञ्चा, महन्ते
समाधिकक्खन्धे परिग्गण्हातीति महापञ्चा, महन्ते पञ्चाक्खन्धे
10 परिग्गण्हातीति महापञ्चा, महन्ते विमुत्तिक्खन्धे परिग्गण्हातीति
महापञ्चा, महन्ते विमुत्तिआणदस्सनक्खन्धे परिग्गण्हातीति
महापञ्चा, महन्तानि ठानाट्टानानि परिग्गण्हातीति महापञ्चा,
महन्ता^३ विहारसमापत्तियो^३ परिग्गण्हातीति महापञ्चा, महन्तानि
अरियसच्चानि परिग्गण्हातीति महापञ्चा, महन्ते सतिपट्टाने
15 परिग्गण्हातीति महापञ्चा, महन्ते सम्मप्यधाने परिग्गण्हातीति
महापञ्चा, महन्ते इद्धिपादे परिग्गण्हातीति महापञ्चा, महन्तानि
इन्द्रियाणि परिग्गण्हातीति महापञ्चा, महन्तानि बलानि परिग्गण्हा-
तीति महापञ्चा, महन्ते बोज्झङ्गे परिग्गण्हातीति महापञ्चा, महन्ते
अरियमग्गे परिग्गण्हातीति महापञ्चा, महन्तानि सामञ्जसकलानि
20 परिग्गण्हातीति महापञ्चा, महन्ता^४ अभिञ्जायो परिग्गण्हातीति
महापञ्चा, महन्तं परमत्थं निब्बानं परिग्गण्हाती ति महापञ्चा ।

R. 106

- कतमा पुथुपञ्चा—पुथुनानाक्खन्धेसु आणं पवत्ततीति पुथुपञ्चा,
पुथुनानाधातूसु^५ आणं पवत्तती ति पुथुपञ्चा, पुथुनानाआयतनेसु
आणं पवत्ततीति पुथुपञ्चा, पुथुनानापटिच्चसमुप्पादेसु आणं
25 पवत्ततीति पुथुपञ्चा, पुथुनानासुञ्जतमनुपलब्धेसु आणं पवत्ततीति

१. विभावना—सी०, रो० ।

२. महन्तो—रो० ।

३-३. महाविहार ०—रो० ।

४. महा—सी० ।

५. पुथुआणधातूसु—रो० ।

पुथुपञ्चा, पुथुनानाअत्थेसु आणं पवत्ततीति पुथुपञ्चा, पुथुनाना-
 धम्मेषु आणं पवत्ततीति पुथुपञ्चा, पुथुनानानिरुत्तीसु आणं पवत्ततीति
 पुथुपञ्चा, पुथुनानापटिभानेसु आणं पवत्ततीति पुथुपञ्चा, पुथुनाना-
 सीलक्खन्धेषु आणं पवत्ततीति पुथुपञ्चा, पुथुनानासमाधिकक्खन्धेषु
 आणं पवत्ततीति पुथुपञ्चा, पुथुनानापञ्चाक्खन्धेषु आणं पवत्ततीति 5
 पुथुपञ्चा, पुथुनानाविमुत्तिकक्खन्धेषु आणं पवत्ततीति पुथुपञ्चा,
 पुथुनानाविमुत्तिआणदस्सनक्खन्धेषु आणं पवत्ततीति पुथुपञ्चा,
 पुथुनानाठानाट्टानेसु आणं पवत्ततीति पुथुपञ्चा, पुथुनानाविहार-
 समापत्तीसु आणं पवत्ततीति पुथुपञ्चा, पुथुनानाअरियसञ्चेसु आणं
 पवत्ततीति पुथुपञ्चा, पुथुनानासतिपट्टानेसु आणं पवत्ततीति 10
 पुथुपञ्चा, पुथुनानासम्मप्पधानेसु आणं पवत्ततीति पुथुपञ्चा,
 पुथुनानाइन्द्रियादेसु आणं पवत्ततीति पुथुपञ्चा, पुथुनानाइन्द्रियेसु
 आणं पवत्ततीति पुथुपञ्चा, पुथुनानाबलेसु आणं पवत्ततीति पुथु-
 पञ्चा, पुथुनानाबोक्कङ्गेषु आणं पवत्ततीति पुथुपञ्चा, पुथुनाना-
 अरियमग्गेषु आणं पवत्ततीति पुथुपञ्चा, पुथुनानासामञ्जफलेसु 15
 आणं पवत्ततीति पुथुपञ्चा, पुथुनानाअभिञ्चासु आणं पवत्ततीति
 पुथुपञ्चा, पुथुज्जनसाधारणे धम्मे अतिककम्म^१ परमत्थे निब्बाने आणं
 पवत्ततीति पुथुपञ्चा ।

B. 407

कतमा हासपञ्चा—इधेकच्चो हासबहुलो वेदबहुलो तुट्ठिबहुलो
 पामोज्जबहुलो सीलानि^२ परिपूरेतीति हासपञ्चा, हासबहुलो 20
 ...पे०... पामोज्जबहुलो इन्द्रियसंवरं परिपूरेतीति हासपञ्चा,
 हासबहुलो ...पे०... पामोज्जबहुलो भोजने मत्तञ्चुतं परिपूरेतीति
 हासपञ्चा, हासबहुलो ...पे०... पामोज्जबहुलो जागरियानुयोगं
 परिपूरेतीति हासपञ्चा, हासबहुलो ...पे०... पामोज्जबहुलो
 सीलक्खन्धं ...पे०... समाधिकक्खन्धं । पञ्चाक्खन्धं । विमुत्तिकक्खन्धं । 25
 विमुत्तिआणदस्सनक्खन्धं परिपूरेतीति ...पे०... पटिविज्झतीति ।

विहारसमापत्तियो परिपूरेती ति । अरियसच्चानि पटिविज्झती ति ।
 सतिपट्टाने भावेती ति । सम्मप्पधाने भावेती ति । इद्धिपादे भावेती
 ति । इन्द्रियाणि भावेती ति । बलानि भावेती ति । बोज्झङ्गे भावेती
 ति । अरियमग्गं भावेती ति ...पे० .. सामञ्जफलानि सच्चि-
 5 करोतीति हासपञ्चा, हासबहुलो वेदबहुलो तुट्ठिबहुलो पामोज्जबहुलो
 अभिञ्चायो पटिविज्झती ति हासपञ्चा, हासबहुलो वेदबहुलो
 तुट्ठिबहुलो पामोज्जबहुलो परमत्थं निब्बानं सच्चिकरोती ति
 हासपञ्चा ।

B. 408

कतमा जवनपञ्चा—यं किञ्चि रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं
 10 ...पे०... यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं रूपं अनिच्चतो खिप्पं जवती
 ति जवनपञ्चा, दुक्खतो खिप्पं जवती ति जवनपञ्चा, अनत्ततो
 खिप्पं जवतीति जवनपञ्चा, या काचि वेदना ...पे०... यं किञ्चि
 विञ्चाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं ...पे०... सब्बं विञ्चाणं अनिच्चतो
 खिप्पं जवती ति जवनपञ्चा, दुक्खतो खिप्पं जवतीति जवनपञ्चा,
 15 अनत्ततो खिप्पं जवती ति जवनपञ्चा । चक्खु ...पे०... जरामरणं
 अतीतानागतपच्चुप्पन्नं । अनिच्चतो खिप्पं जवतीति जवनपञ्चा,
 दुक्खतो खिप्पं जवती ति जवनपञ्चा, अनत्ततो खिप्पं जवती ति
 जवनपञ्चा ।

रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अनिच्चं खयट्ठेन दुक्खं भयट्ठेन अनत्ता
 20 असारकट्ठेना ति तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूतं कत्वा
 रूपनिरोधे निब्बाने खिप्पं जवती ति जवनपञ्चा ...पे०... वेदना
 ...पे०... सञ्जा । सङ्खारा । विञ्चाणं । चक्खु ...पे०... जरामरणं
 अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अनिच्चं खयट्ठेन दुक्खं भयट्ठेन अनत्ता असार-
 कट्ठेनाति तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूतं कत्वा
 25 जरामरणनिरोधे निब्बाने खिप्पं जवती ति जवनपञ्चा ।

रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अनिच्चं सङ्खतं पटिच्चसमुप्पन्नं
 खयधम्मं वयधम्मं विरागधम्मं निरोधधम्मं ति तुलयित्वा तीरयित्वा
 विभावयित्वा विभूतं कत्वा रूपनिरोधे खिप्पं जवतीति जवनपञ्चा ।

वेदना ...पे०... सञ्जा । सङ्खारा । विञ्जाणं । चक्खु ...पे०...
जरामरणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अनिच्चं सङ्खतं पटिच्चसमुप्पन्नं
खयधम्मं वयधम्मं विरागधम्मं निरोधधम्मं ति तुलयित्वा तीरयित्वा
विभावयित्वा विभूतं कत्वा जरामरणनिरोधे निब्बाने खिप्पं जवती
ति जवनपञ्चा ।

5

कतमा तिक्खपञ्चा—खिप्पं किलेसे छिन्दतीति तिक्खपञ्चा,
उप्पन्नं कामवितक्कं नाधिवासेति पजहति विनोदेति व्यन्तीकरोति
अनभावं गमेतीति तिक्खपञ्चा, उप्पन्नं व्यापादवितक्कं नाधिवासेति
पजहति विनोदेति व्यन्तीकरोति अनभावं गमेतीति तिक्खपञ्चा, R. 107
उप्पन्नं विहिंसावितक्कं^१ नाधिवासेति ...पे०... उप्पन्ननुप्पन्ने पापके 10
अकुसले धम्मे नाधिवासेति पजहति विनोदेति व्यन्तीकरोति अनभावं B. 409
गमेतीति तिक्खपञ्चा, उप्पन्नं रागं नाधिवासेति पजहति विनोदेति
व्यन्तीकरोति अनभावं गमेतीति तिक्खपञ्चा, उप्पन्नं दोसं ...पे०...
उप्पन्नं मोहं, उप्पन्नं कोधं, उप्पन्नं उपनाहं, मक्खं, पळासं, इस्सं,
मच्छरियं, मायं, साठेय्यं, थम्मं, सारम्मं, मानं, अतिमानं, मदं, 15
पमादं, सब्बे किलेसे, सब्बे दुच्चरिते, सब्बे अभिसङ्खारे ...पे०...
सब्बे भवगामिकम्मे नाधिवासेति पजहति विनोदेति व्यन्तीकरोति
अनभावं गमेतीति तिक्खपञ्चा, एकस्मिं आसने चत्तारो च अरिय-
मग्गा चत्तारि सामञ्जफलानि चतस्सो पटिसम्भिदायो छ अभिञ्जायो
अधिगता होन्ति सच्चिकता फस्सिता पञ्चाया ति तिक्खपञ्चा । 20

कतमा निब्बेधिकपञ्चा—इधेकच्चो सब्बसङ्खारेसु उब्बेगबहुलो
होति उत्तासबहुलो उक्कण्ठनबहुलो अरतिबहुलो अनभिरतिबहुलो
बहिमुखो न रमति सब्बसङ्खारेसु, अनिब्बिद्धपुब्बं अपदालितपुब्बं
लोभक्खन्धं निब्बिज्झति पदालेतीति निब्बेधिकपञ्चा, अनिब्बिद्ध-
पुब्बं अपदालितपुब्बं दोसक्खन्धं निब्बिज्झति पदालेतीति निब्बेधिक- 25
पञ्चा, अनिब्बिद्धपुब्बं अपदालितपुब्बं मोहक्खन्धं निब्बिज्झति

पदालेतीति निब्बेधिकपञ्चा, अनिब्बिद्धपुब्बं अपदालितपुब्बं कोधं
...पे०... उपनाहं ...पे०... सब्बे भवगामिकम्मे निब्बिज्झति
पदालेतीति निब्बेधिकपञ्चा”ति ।

एवं यथावुत्तविभागाय महत्तिया पञ्चाय समन्नागतत्ता
5 “महाबुद्धी”ति वुत्तं ।

अपिच अनुपदधम्मविपस्सनावसेनापि इमस्स थेरस्स महापञ्चता
वेदितब्बा । वुत्तं हेतं—

“सारिपुत्तो, भिक्खवे, अट्ठमासं अनुपदधम्मविपस्सनं विपस्सति ।
तत्रिदं भिक्खवे सारिपुत्तस्स अनुपदधम्मविपस्सनाय होति ।

इध, भिक्खवे, सारिपुत्तो विविच्चेव कामेहि ...पे०... पठमं
भानं उपसम्पज्ज विहरति । ये च पठमे भाने धम्मा वितक्को च
...पे०... चित्तेकग्गता च फस्सो वेदना सञ्जा चेतना चित्तं छन्दो
अधिमोक्खो वीरियं सति उपेक्खा मनसिकारो, त्यास्स धम्मा अनु-
पदववत्थिता होन्ति, त्यास्स धम्मा विदिता उप्पज्जन्ति, विदिता
उपट्टहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति, सो एवं पजानाति ‘एवं किर
मे धम्मा अट्ठत्वा सम्भोन्ति, ट्ठत्वा पटिवेन्ती’^१ति । सो तेसु धम्मेसु
अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिबद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो
विमरियादीकतेन चेतसा विहरति, सो “अत्थि उत्तरि निस्सरणं”
ति पजानाति । तब्बहुलीकारा अत्थित्वेवस्स होति ।

पुन चपरं भिक्खवे सारिपुत्तो वितक्कविचारानं वूपसमा
...पे०... दुतियं भानं, ततियं भानं, चतुत्थं भानं उपसम्पज्ज
विहरति । आकासानञ्चायतनं, विज्झाणञ्चायतनं, आकिञ्च-
ञ्चायतनं, सब्बसो आकिञ्चञ्चायतनं समतिक्कम्म नेवसञ्जाना-
सञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति । सो ताय समापत्तिया सतो वुट्ठहति,
सो ताय समापत्तिया सतो वुट्ठित्वा ये^२ धम्मा अतीता

निरुद्धा^१ विपरिणता, ते धम्मे समनुपस्सति^२ “एवं किर मे धम्मा अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती” ति । सो तेसु धम्मेषु अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिबद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरति, सो “अत्थि उत्तरि निस्सरणं” ति पजानाति । तब्बहुलीकारा अत्थित्वेवस्स होति ।

5

पुन चपरं, भिक्खवे, सारिपुत्तो सब्बसो नेवसञ्जानासञ्जायतनं समतिक्कम्म सञ्जावेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहरति, पञ्चाय चस्स दिस्वा आसवा परिकखीणा होन्ति । सो ताय समापत्तिया सतो वुट्ठहति, सो ताय समापत्तिया सतो वुट्ठहित्वा ये धम्मा अतीता निरुद्धा^३ विपरिणता, ते धम्मे समनुपस्सति^४ “एवं किर मे धम्मा अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती” ति । सो तेसु धम्मेषु अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिबद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरति, सो “नत्थि उत्तारि निस्सरणं” ति पजानाति । तब्बहुलीकारा नत्थित्वेवस्स होति ।

B. 411

यं खो तं, भिक्खवे, सम्मा वदमानो वदेय्य “वसिप्पत्तो पारमिप्पत्तो अरियस्मि सीलस्मि, वसिप्पत्तो पारमिप्पत्तो अरियस्मि समाधिस्मि, वसिप्पत्तो पारमिप्पत्तो अरियाय पञ्चाय, वसिप्पत्तो पारमिप्पत्तो अरियाय विमुत्तिया” ति । सारिपुत्तमेवेतं सम्मा वदमानो वदेय्या” ति ।

एवं महापुथुहासजवनतिक्खनिब्बेधिकभावप्पत्ताय महत्तिया बुद्धिया^५ समन्नागतत्ता थेरो महाबुद्धी ति अत्थो । धम्मन्वयवेदिता^६ पनस्स सम्पसादनीयसुत्तेन दीपेतब्बा । तत्थ हि सब्बञ्जुतञ्जाणसदिसो थेरस्स नयग्गाहो वुत्तो । अजळो जळसमानो ति; सावकसु

१. ‘विगता’ रो० पोत्थके अधिको पाठो । २. समनुस्सरति—रो० ।

३. पटिवेदेन्ती—रो० ।

४. ‘विहता’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

५. समनुस्सरति—सी०, रो० ।

६. पञ्चाय—सी०, रो० ।

७. धम्मन्वयविदितता—रो० ।

पञ्चाय उक्कंसगतत्ता सब्बथा पि अजळो समानो परमप्पिच्छताय
अत्तानं अजानन्तं विय कत्वा दस्सनेन जळसदिसो मन्दसरिक्खो
किलेसपरिळाहाभावेन निब्बुतो सीतिभूतो^१ सदा चरति निच्चं
विहरती ति अत्थो ।

- 5 परिचिण्णो ति, गाथा थेरेन अत्तनो कतकिच्चतं पकासेन्तेन
भासिता, सा पि वुत्तत्थायेव ।

सम्पादेथप्पमादेना ति अयं पन अत्तनो परिनिब्बानकाले
सन्निपतितानं भिक्खूनं ओवाददानवसेन भासिता, सापि वुत्तत्थायेवा
ति ।

सारिपुत्तत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

३. आनन्दत्थेरगाथावण्णना

- R. 109 10 पिसुणेन च कोधनेना^२ ति आदिका आयस्मतो आनन्दत्थेरस्स
गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो पदुमुत्तरस्स
भगवतो काले हंसवतीनगरे सत्थु वेमातिकभाता हुत्वा निब्बत्ति,
सुमनोतिस्स नामं अहोसि । पिता पनस्स आनन्दराजा^३ नाम । सो
अत्तनो पुत्तस्स सुमनकुमारस्स वयप्पत्तस्स हंसवतितो^४ वीसयोजनसत्ते
B. 412 15 ठाने भोगनगरं^५ अदासि । सो कदाचि कदाचि आगन्त्वा अत्तानं^६ च^६
पितरं च पस्सत्ति । तदा राजा सत्थारं च सतसहस्सपरिमाणं
भिक्खुसंघं च सयमेव सक्कच्चं उपट्ठहि^७, अञ्जेसं उपट्ठातुं न
देति ।

१. सीतिभूतो—रो० ।

२. नन्दराजा—रो० ।

३. भोगं—रो० ।

४. उपट्ठहि—रो० ।

२. कोधनेन—रो० ।

४. हंसवतीनो—रो० ।

६-६. सत्थारं—सी०, रो० ।

तेन समयेन पञ्चन्तो कुपितो अहोसि^१ । कुमारो^२ तस्स कुपित-
भावं रञ्जो अनारोचेत्वा सयमेव तं वूपसमेति^३ । तं सुत्वा राजा
तुट्टमानसो पुत्तं पक्कोसापेत्वा “वरं ते, तात^४ दम्मि, वरं गण्हाही”
ति आह । कुमारो “सत्थारं भिक्खुसंघं च तेमासं उपट्टहन्तो जीवितं
अवञ्चं कातुं इच्छामी” ति आह । एतं न सक्का, अञ्चं वदेही 5
ति । देव खत्तियानं द्वेकथा नाम नत्थि, एतदेव मे देहि, न मय्हं
अञ्चेन अत्थो ति । सचे सत्था अनुजानाति, दिन्नमेवा ति । सो
“सत्थु चित्तं जानिस्सामी” ति विहारं गतो । तेन^५ च^६ समयेन
भगवा भत्तकिच्चं निट्ठापेत्वा^७ गन्धकुटिं पविट्ठो होति, सो भिक्खू
उपसङ्कमित्वा “अहं, भन्ते, भगवन्तं दस्सनाय आगतो, दस्सेथ मे 10
भगवन्तं” ति आह । भिक्खू^८ “सुमनो नाम थेरो सत्थु उपट्ठाको,
तस्स सन्तिकं गच्छाही” ति आहंसु^९ । सो थेरस्स सन्तिकं गन्त्वा
वन्दित्वा “सत्थारं, भन्ते, मे दस्सेथा” ति आह । अथ थेरो तस्स
पस्सन्तस्सेव पठवियं निमुज्जित्वा सत्थारं उपसङ्कमित्वा “भन्ते^९,
राजपुत्तो तुम्हाकं दस्सनाय आगतो” ति आह । 15

‘तेन हि, भिक्खु, बहि आसनं पञ्चापेही’ ति ।

थेरो पुन पि^{१०} तस्स पस्सन्तस्सेव बुद्धासनं गहेत्वा अन्तो गन्ध-
कुटियं निमुज्जित्वा बहिपरिवेणे पातुभवित्वा गन्धकुटिपरिवेणे आसनं
पञ्चापेसि । कुमारो तं दिस्वा “महन्तो वतायं भिक्खू” ति चित्तं
उप्पादेसि । 20

भगवा पि गन्धकुटितो निक्खमित्वा पञ्चत्तासने निसीदि ।
राजपुत्तो सत्थारं वन्दित्वा, पटिसन्थारं कत्वा, अयं भन्ते, थेरो
तुम्हाकं सासने वल्लभो मञ्जेति ।

१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. वूपसमेसि—रो० ।

५-५. तेनेव—रो० ।

७. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

९. भगवा—सी०, रो० ।

२. राजकुमारो—सी०, रो० ।

४. सुमन—सी०, रो० ।

६. निट्ठपेत्वा—रो० ।

८. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

१०. रो० पोत्थके नत्थि ।

“आम, कुमार वल्लभोति” ।

“किं कत्वा, भन्ते, एस^१ वल्लभो होतीति ?”

R. 110

“दानादीनि पुञ्जानि कत्वा” ति । “भगवा, अहं पि अयं
थेरो विय अनागते बुद्धसासने वल्लभो होतुकामो” ति सत्थाहं^२

5 खन्धावारभत्तं नाम दत्वा पि सत्तमे दिवसे भन्ते मया पितु सन्निका
तेमासं तुम्हाकं पटिजग्गनवरो लद्धो, तेमासं मे वस्सावासं^३ अधि-
वासेथा ति । भगवा “अत्थि, नु खो तत्थ गतेन अत्थो” ति ओलो-
केत्वा “अत्थी” ति दिस्वा “सुञ्जागारे खो कुमार तथागता^४

B. 413

अभिरमन्ती” ति आह । कुमारो “अञ्जातं भगवा, अञ्जातं
10 सुगता” ति वत्वा “अहं, भन्ते, पुरिमतरं गन्त्वा विहारं कारेमि,
मया पेसिते भिक्खुसतसहस्सेन सद्धि आगच्छथा” ति पटिञ्जं गहेत्वा
पितु सन्निकं गन्त्वा “दिन्ना मे, देव, भगवता पटिञ्जा, मया पहिते
भगवन्तं पेसेय्याथा” ति पितरं वन्दित्वा, निक्खमित्वा योजने योजने
विहारं करोन्तो वीसयोजनसतं अद्धानं गतो । गन्त्वा च अत्तनो
15 नगरे विहारट्टानं विचिनन्तो सोभनस्स नाम कुटुम्बिकस्स उय्यानं
दिस्वा सतसहस्सेन किणित्वा सतसहस्सं विस्सज्जेत्वा विहारं
कारेसि । तत्थ भगवतो गन्धकुटिं सेसभिक्खूनं च रत्तिट्टानदिवा-
ट्टानत्थाय कुटिलेणमण्डपे कारेत्वा पाकारपरिक्खेपं द्वारकोट्टकं च
निट्ठापेत्वा पितु सन्निकं पेसेसि “निट्ठितं मय्हं किच्चं, सत्थारं
20 पहिणथा” ति ।

राजा भगवन्तं भोजेत्वा “भगवा^५ सुमनस्स किच्चं निट्ठितं,
तुम्हाकं गमनं पच्चासीसती” ति आह । भगवा सतसहस्सभिक्खु-
परिवुतो योजने योजने विहारेसु वसमानो अगमासि । कुमारो
“सत्था आगच्छती” ति सुत्वा योजनं पच्चुगन्त्वा गन्धमालादीहि

१. एवं—रो० ।

२. वस्सवासं—रो० ।

५. भन्ते—रो० ।

३. सत्ताहं—रो० ।

४. तव भगवन्तो—सी०, रो० ।

पूजयमानो^१ सतसहस्सेन कीते सोभने नाम उय्याने सतसहस्सेन
कारितं विहारं पवेसेत्वा—

“सतसहस्सेन मे कीतं, सतसहस्सेन मापितं ।

सोभनं नाम उय्यानं, पटिग्गण्ह महामुनी” ति—

तं निय्यादेसि^२ । सो वस्सूपनायिकदिवसे महादानं पवत्तेत्वा 5
“इमिनाव नीहारेन दानं ददेय्याथा” ति पुत्तदारे अमच्चे च
किच्चकरणीयेसु च नियोजेत्वा सयं सुमनत्थेरस्स वसनट्टानसमीपेयेव
वसन्तो तेमासं सत्थारं उपट्टहन्तो उपकट्टाय पवारणाय गामं
पविसित्वा सत्ताहं महादानं पवत्तेत्वा सत्तमे दिवसे सत्थु भिक्खुसत-
सहस्सस्स च पादमूले तिचीवरानि ठपेत्वा वन्दित्वा “भन्ते, यदेतं 10
मया सत्ताहं खन्धावारदानतो पट्टाय पुञ्जं कतं, न तं सग्गसम्पत्ति-
आदीनं अत्थाय, अथ खो अहं अयं सुमनत्थेरो विय अनागते एकस्स
धुद्धस्स उपट्टाको भवेय्यं” ति पणिधानं अकासि । सत्थापिस्स
अनन्तरायतं दिस्वा व्याकरित्वा पक्कामि ।

R. 111

सो पि तस्मिं बुद्धुप्पादे वस्ससतसहस्सं पुञ्जानि कत्वा ततो 15 B. 414
परं पि तत्थ तत्थ भवे उळारानि पुञ्जकम्मानि उपचिन्तित्वा देव-
मनुस्सेसु संसरन्तो कस्सपस्स भगवतो काले पिण्डाय चरतो एकस्स
थेरस्स पत्तग्गहणत्थं उत्तरसाटकं दत्वा पूजं अकासि । पुन सग्गे
निब्बत्तित्वा ततो चुतो बाराणसिराजा हुत्वा अट्ट पच्चेकबुद्धे दिस्वा
ते भोजेत्वा अत्तनो मङ्गलुय्याने अट्ट पण्णसालायो कारेत्वा तेसं 20
निसीदनत्थाय अट्ट सब्बरतनमयपीठे चैव मणिआधारके च पटियादेत्वा
दसवस्ससहस्सानि उपट्टानं अकासि । एतानि पाकट्टानानि ।

कप्पसतसहस्सं पन तत्थ तत्थ भवे पुञ्जानि करोन्तोव अम्हाकं
बोधिसत्तेन सद्धिं तुसितपुरे निब्बत्तित्वा ततो चुतो अमितोदनसक्कस्स
गेहे निब्बत्ति, तस्स सब्बे आतके आनन्दिते करोन्तो जातो ति 25

१. ‘भगवन्तं आनेत्वा’ सी०, रो० पोत्थकेसु २. निय्यातेसि—सी० ।
अधिको पाठो ।

आनन्दोत्वेव नामं अहोसि । सो अनुक्कमेन वयप्पत्तो
 कताभिनिक्खमने सम्मासम्बोधिं^१ पत्वा पवत्तितवरधम्मचक्के^२
 पठमं कपिलवत्थुं गन्त्वा ततो निक्खन्ते भगवति तस्स परिवारत्थं
 पब्बजितुं निक्खन्तेहि भद्दियादीहि सद्धिं निक्खमित्वा भगवतो सन्तिके
 5 पब्बजित्वा न चिरस्सेव आयस्मतो पुण्णस्स मन्ताणिपुत्तस्स सन्तिके
 धम्मकथं सुत्वा सोतापत्तिफले पतिट्ठहि ।

तेन च समयेन भगवतो पठमबोधियं वीसतिवस्सानि अनिबद्ध-
 उपट्ठाका अहेसुं । एकदा नागसमालो पत्तचीवरं गहेत्वा विचरि^३,
 एकदा नागितो, एकदा उपवानो, एकदा सुनक्खत्तो, एकदा चुन्दो
 10 समणुद्देशो, एकदा सागतो, एकदा मेधियो, ते येभ्ययेन सत्थु चित्तं
 नाराधयिसु । अथेकदिवसं भगवा गन्धकुटिपरिवेणे पञ्चत्तवरबुद्धासने
 भिक्खुसंघपरिवृतो निसिन्नो भिक्खू आमन्तेसि “अहं, भिक्खवे,
 इदानिम्हि महल्लको, एकच्चे भिक्खू ‘इमिना मग्गेन गच्छामा’
 ति वुत्ते अञ्जेन गच्छन्ति, एकच्चे मय्हं पत्तचीवरं भूमियं निक्खिपन्ति,
 15 मय्हं निबद्धपट्ठाकं भिक्खुं जानाथा” ति । तं सुत्वा भिक्खूनं धम्म-
 संवेगो उदपादि । अथायस्मा सारिपुत्तो उट्ठाय भगवन्तं वन्दित्वा
 “अहं, भन्ते, तुम्हे उपट्ठहिस्सामी” ति आह । तं भगवा पटिक्खिपि ।
 एतेनुपायेन महामोग्गल्लानं आदिं कत्वा सब्बे महासावका “अहं^४
 उपट्ठहिस्सामि, अहं उपट्ठहिस्सामी” ति उट्ठहिंसु^५ ठपेत्वा आयस्मन्तं
 B. 415 20 आनन्दं, तेपि^६ भगवा पटिक्खिपि^६ । सो पन^६ तुण्हीयेव निसीदि ।
 अथ नं भिक्खू आहंसु “आवुसो, त्वं पि सत्थु उपट्ठाकट्ठानं याचाही”
 R. 112 ति । याचित्वा लद्धट्ठानं नाम कीदिसं होति, सचे रुच्चति^७, सत्था
 सयमेव वक्खती ति । अथ भगवा “न, भिक्खवे, आनन्दो

१. सम्बोधि—सी०, रो० ।

२. पवत्तवर०—सी०, रो० ।

३. विचरति—रो० ।

४-४. “मयं उपट्ठहिस्सामा” ति आहंसु—

५-५. सी०, रो० प्रोत्थकेसु नत्थि ।

सी०, रो० ।

६. हि—रो० ।

७. रुच्चति—रो० ।

अञ्जेहि उस्साहेतब्बो, सयमेव जानित्वा मं उपट्ठहिस्सती” ति आहु ।
ततो भिक्खू “उट्ठेहि आवुसो, आनन्द, सत्थारं उपट्ठानट्ठानं याचाही”
ति आहंसु ।

थेरो उट्ठित्वा “सचे मे, भन्ते, भगवा अत्तना लद्धं पणीतचीवरं
न दस्सति, पणीतपिण्डपातं न दस्सति, एक-गन्धकुटियं वसितुं न 5
दस्सति, निमन्तनं गहेत्वा न गमिस्सति, एवाहं भगवन्तं उपट्ठहि-
स्सामी” ति आहु^१ । “एत्तके^२ गुणे लभतो सत्थु उपट्ठाने को भारो”
ति उपवादमोचनत्थं इमे चत्तारो पटिवक्खेपा च, “सचे, भन्ते, भगवा
मया गहितनिमन्तनं गमिस्सति, सचाहं देसन्तरतो आगतागते 10
तावदेव दस्सेतुं लच्छामि । यदा मे कङ्खा उप्पज्जति, तावदेव भगवन्तं
उपसङ्कमितुं लच्छामि, सचे^३ भगवा परम्मुखा देसितं धम्मं पुन^४
मय्हं कथेस्सति, एवाहं भगवन्तं उपट्ठहिस्सामी” ति “एत्तकं पि
सत्थु सन्तिके अनुगहं न लभती” ति उपवादमोचनत्थं चेव धम्म-
भण्डागारिकभावपारमीपूरणत्थं च इमा चतस्सो आयाचना चा ति
अट्ठ वरे गहेत्वा निबद्धुपट्ठाको अहोसि । तस्सेव ठानन्तरस्स अत्थाय 15
कप्पसतसहस्सं पूरितानं पारमीनं फलं पापुणि, सो उपट्ठाकट्ठानं,
लद्धदिवसतो पट्ठाय दसबलं दुविधेन उदकेन, तिविधेन दन्तकट्ठेन,
हुत्थपादपरिकम्मेन^५ पिट्ठिपरिकम्मेन, गन्धकुटिपरिवेणसम्मज्जनेना ति
एवमादीहि किञ्चेहि उपट्ठहन्तो “इमाय नाम वेलाय सत्थु इदं नाम
लद्धुं वट्ठति, इदं नाम कातुं वट्ठती” ति दिवसभागं सन्तिकावचरो 20
हुत्वा रत्तिभागे महन्तं दण्डदीपिकं गहेत्वा गन्धकुटिपरिवेणं नव वारे
अनुपरियायति सत्थरि पक्कोसन्ते पटिवचनदानाय थिनमिद्धविनोद-
नत्थं ।

१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. एते—सी०, रो० ।

३. ‘मे’ सी०, रो०, पोत्थकेसु अधिको

४. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

पाठो ।

५. पादपरिकम्मेन—सी०, रो० ।

B. 416 अथ नं सत्था जेतवने अरियंगणमज्जे^१ निसिन्नो अनेकपरियायेन पसंसित्वा “बहुस्सुतानं सतिमन्तानं गतिमन्तानं धिातिमन्तानं उपट्ठा-
कानं च भिक्खूनं अगगट्ठाने ठपेसि । एवं सत्थारा पञ्चसु ठानेसु
एतदग्गे ठपितो चतूहि अच्चरियब्भुतधम्ममेहि समन्नागतो सत्थु
धम्मकोसारक्खो अयं महाथेरो^२ सेखोव समानो सत्थरि परिनिब्बुते
हेट्ठा वुत्तनयेन भिक्खूहि समुत्तेजितो देवताय च संवेजितो “स्वेयेव
च दानि धम्मसङ्गीति कातब्बा, न खो पन मे’तं पतिरूपं, ख्वायं^३
सेखो सकरणीयो हुत्वा असेखेहि थेरेहि सद्धिं धम्मं सङ्गायितुं सन्निपातं
गन्तुं” ति सञ्जातुस्साहो विपस्सनं पट्टपेत्वा बहुदेवरत्तिं विपस्सनाय
10 कम्मं करोन्तो चङ्कमे वीरियसमतं अलभित्वा विहारं पविसित्वा
R. 113 सयने निसीदित्वा सयितुकामो कायं आवट्टेसि^४ । अप्पत्तं च सीसं
बिम्बोहनं पादा च भूमितो मुत्तमत्ता, एतस्मि अन्तरे अनुपादाय
आसवेहि चित्तं विमुच्चि छळभिञ्जो अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

15 “आरामद्वारा^५ निक्खम्म^६, पदुमुत्तरो महामुनि ।
वस्सेन्तो अमतं वुट्ठिं, निब्बापेसि महाजनं ॥
सतसहस्सं^७ ते धीरा, छळभिञ्जा महिद्धिका ।
परिवारेन्ति सम्बुद्धं, छायाव अनपायिनी^८ ॥
हत्थिक्खन्धगतो आसिं, सेतच्छत्तं वरुत्तमं ।
सुचाररूपं दिस्वान, वित्ति मे उदपज्जथ ॥
20 ओरुग्गह हत्थिक्खन्धग्गहा, उपगच्छि नरासभं ।
रतनामयच्चत्तं मे, बुद्धसेट्ठस्स धारयि ॥
मम सङ्कप्पमञ्जाय, पदुमुत्तरो महाइसि ।
तं कथं ठपयित्वान, इमा गाथा अभासथ ॥

१. अरियगणपरिवृत्तो—सी०, रो० । २. थेरो—सी०, रो० ।

३. यं—सी०, रो० ।

४. आवज्जेसि—सी०, रो० ।

५-५. विहारतो निक्खमित्वा—सी०, रो० । ६. सतसहस्सा—सी० ।

७. अनुपायिनी—सी० ।

यो सो छत्तमधारेसि, सोण्णालङ्कारभूसितं ।
 तमहं कित्तयिस्सामि, सुणाय मम भासतो ॥
 इतो गन्त्वा अयं पोसो, तुसितं आवसिस्सति ।
 अनुभोस्सति सम्पत्तिं, अच्छराहि पुरक्खतो ॥
 चतुत्तिसतिक्खत्तुं च, देवरज्जं करिस्सति ।
 बलाधिपो अट्टसत्तं, वसुधं आवसिस्सति ॥
 अट्टपञ्चासक्खत्तुं च, चक्कवत्ती भविस्सति ।
 पदेसरज्जं विपुलं, महिया कारयिस्सति ॥
 कप्पसतसहस्सम्हि, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन^१, सत्था लोके भविस्सति ॥
 सक्कानं कुलकेतुस्स, आतिबन्धु भविस्सति ।
 आनन्दो नाम नामेन, उपट्ठाको महेसिनो ॥
 आतापी निपको चापि^२, बाहुसच्चेषु कोविदो ।
 निवातवुत्ति अत्थद्धो, सब्बपाठी भविस्सति ॥
 पधानपहितत्तो सो, उपसन्तो निरूपधि ।
 सब्बासवे परिञ्चाय, निब्बायिस्सति'नासवो ॥
 सन्ति आरञ्जका नागा, कुञ्जरा सट्ठिहायना ।
 तिधापभिन्ना मातङ्गा, ईसादन्ता उरूळवा ॥
 अनेकसतसहस्सा, पण्डितापि महिद्धिका ।
 सब्बे ते बुद्धनागस्स, न होन्तु'पणिधिम्हि ते ॥
 आदिया मे नमस्सामि, मज्झिमे अथ पच्छिमे ।
 पसन्नचित्तो सुमनो, बुद्धसेट्ठं उपट्ठहि ॥
 आतापी निपको चापि, सम्पजानो पटिस्सतो ।
 सोतापत्तिफलं पत्तो, सेखभूमीसु कोविदो ॥
 सतसहस्सितो^३ कप्पे^३, यं कम्ममभिनीहरिं ।
 ताहं भूमिमनुप्पत्तो, ठिता सद्धम्ममाचला ॥

5

B. 417

10

15

20

25

१. नामेन—सी० ।

२. सद्धो—सी० ।

३-३. कप्पेतो सतसहस्से—सी० ।

स्वागतं वत मे आसि ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, ६२-६३) ति ॥

छळभिञ्जो पन हुत्वा सङ्गीतिमण्डपं पविसित्वा धम्मं सङ्गा-
यन्तो तत्थ तत्थ भिक्खून् ओवाददानवसेन अत्तनो पटिपत्तिदीपना-
5 दिवसेन च भासितगाथा एकज्झं कत्वा अनुक्कमेव खुद्दकनिकाय-
सङ्गायनकाले थेरगाथासु सङ्गीति आरोपेन्तो—

१०१७. "पिसुणेन च कोधनेन च,
मच्छरिना च विभूतनन्दिना^१ ।
सखितं न करेय्य पण्डितो,
पापो कापुरिसेन सङ्गमो ॥

10

B. 418

१०१८. सद्धेन च पेसलेन च,
पञ्चवता बहुस्सुतेन च ।
सखितं^२ करेय्य पण्डितो,
भद्दो सप्पुरिसेन सङ्गमो ॥

15 १०१९. पस्स चित्तकतं बिम्बं, अरुकायं समुस्सितं ।
आतुरं बहुसङ्कप्पं, यस्स नत्थि धुवं ठिति ॥

१०२०. पस्स चित्तकतं रूपं, मणिना कुण्डलेन च ।
अट्ठितचेन ओनद्धं, सह वत्थेहि सोभति ॥

१०२१. अलत्तककता पादा, मुखं चुण्णकमक्खितं ।
20 अलं बालस्स मोहाय, नो च पारगवेसिनो ॥

१०२२. अट्टपदकता केसा, नेत्ता अञ्जनमक्खिता ।
अलं बालस्स मोहाय, नो च पारगवेसिनो ॥

१०२३. अञ्जनीव नवा चित्ता, पूतिकायो अलङ्कतो ।
अलं बालस्स मोहाय, नो च पारगवेसिनो ॥

ओदहि मिगवो पासं, नासदा वागुरं मिगो ।
भुत्वा निवापं गच्छाम, कन्दन्ते मिगबन्धके ॥
छिन्नो^१ पासो^१ मिगवस्स, नासदा वागुरं मिगो ।
भुत्वा निवापं गच्छाम, सोचन्ते मिगलुद्धके ॥

१०२४. बहुस्सुतो चित्तकथी, बुद्धस्स परिचारको । ८५

पन्नभारो विसञ्जुत्तो, सेय्यं कप्पेति गोतमो ॥

१०२५. खीणासवो विसञ्जुत्तो, सङ्गातीतो सुनिब्बुतो ।

धारेति अन्तिमं देहं, जातिमरणपारगू ॥

१०२६. यस्मिं पतिट्ठिता धम्मा, बुद्धस्सादिच्चबन्धुतो ।

निब्बानगमने मग्गे, सोयं तिट्ठति गोतमो ॥ १०

१०२७. द्वासीति बुद्धतो गण्हि, द्वे सहस्सानि भिक्खुतो ।

चतुरासीतिसहस्सानि, ये मे धम्मा पवत्तिनो ॥

१०२८. अप्पस्सुतायं पुरिसो, बलिबद्धोव जीरति ।

मंसानि तस्स वड्डन्ति, पञ्चा तस्स न वड्डति ॥ B. 419

१०२९. बहुस्सुतो अप्पस्सुतं, यो सुतेना'तिमञ्जति ।

अन्धो पदीपधारोव, तथेव पटिभाति मं ॥ १५ R. 114

१०३०. बहुस्सुतं उपासेय्य, सुतं च न विनासये ।

तं मूलं ब्रह्मचरियस्स, तस्मा धम्मधरो सिया ॥

१०३१. पुब्बापरञ्जू अत्थञ्जू, निरुत्तिपदकोविदो ।

सुगगहीतं च गण्हाति, अत्थं चो'पपरिक्खति ॥ २०

१०३२. खन्त्या छन्दिकतो होति, उस्सहित्वा तुलेति तं ।

समये सो पदहति, अज्झत्तं सुसमाहितो ॥

१०३३. बहुस्सुतं धम्मधरं, सप्पञ्चं बुद्धसावकं ।

धम्मविञ्जाणमाकङ्खं, तं भजेथ तथाविधं ॥

१०३४. बहुस्सुतो धम्मधरो, कोसारक्खो महेसिनो ।
चक्खु सब्बस्स लोकस्स, पूजनीयो बहुस्सुतो ॥
१०३५. धम्मारामो धम्मरतो, धम्मं अनुविचिन्तयं ।
धम्मं अनुस्सरं भिक्खु, सद्धम्मा न परिहायति ॥
- 5 १०३६. कायमच्छेरगरुनो, हिय्यमाने अनुट्ठहे ।
सरीरसुखगिद्धस्स, कुतो समणफासुता ॥
१०३७. न पक्खन्ति दिसा सब्बा, धम्मा न पटिभन्ति मं ।
गते कल्याणमित्तम्हि, अन्धकारं व खायति ॥
१०३८. अब्भतीतसहायस्स, अतीतगतसत्थुनो ।
10 नत्थि एतादिसं मित्तं, यथा कायगता सति ॥
१०३९. ये पुराणा अतीता ते, नवेहि न समेति मे ।
स्वज्ज एकोव भायामि, वस्सुपेतोव पक्खिमा ॥
- B. 420 १०४०. दस्सनाय अभिक्कन्ते, नानावेरज्जके बहू ।
मा वारयित्थ सोतारो, पस्सन्तु समयो ममं ॥
- 15 १०४१. दस्सनाय अभिक्कन्ते, नानावेरज्जके पुथु ।
करोति सत्था ओकासं, न निवारेल्लि चक्खुमा ॥
१०४२. पण्णवीसति वस्सानि, सेखभूतस्स मे सतो ।
न कामसञ्जा उप्पज्जि, पस्स धम्मसुधम्मतं ॥
१०४३. पण्णवीसति वस्सानि, सेखभूतस्स मे सतो ।
20 न दोससञ्जा उप्पज्जि, पस्स धम्मसुधम्मतं ॥
१०४४. पण्णवीसति वस्सानि, भगवन्तं उपट्ठहिं ।
मेत्तेन कायकम्मेन, छायाव अनपायिनी ॥
- R. 115 १०४५. पण्णवीसति वस्सानि, भगवन्तं उपट्ठहिं ।
मेत्तेन वचीकम्मेन, छायाव अनपायिनी ॥

१०४६. पण्णवीसति वस्सानि, भगवन्तं उपट्ठहिं ।
मेत्तेन मनोकम्मेन, छायाव अनपायिनी ॥
१०४७. बुद्धस्स चङ्कमन्तस्स, पिट्ठितो अनुचङ्कमिं ।
धम्मे देसियमानमिह, आणं मे उदपज्जथ ।
१०४८. अहं सकरणीयोमिह, सेखो अप्पत्तमानसो ।
सत्थु च परिनिब्बानं, यो अम्हं अनुकम्पको ॥
१०४९. तदासि यं भिसनकं, तदासि लोमहंसनं ।
सब्बकारवरूपेते, सम्बुद्धे परिनिब्बुते^१ ॥
१०५०. बहुस्सुतो धम्मधरो, कोसारक्खो महेसिनो ।
चक्खु सब्बस्स लोकस्स, आनन्दो परिनिब्बुतो ॥
१०५१. बहुस्सुतो धम्मधरो, कोसारक्खो महेसिनो ।
चक्खु सब्बस्स लोकस्स, अन्धकारे तमोनुदो ॥
१०५२. गतिमन्तो सतिमन्तो, धितिमन्तो च यो इसि ।
सद्धम्मधारको थेरो, आनन्दो रतनाकरो ॥
१०५३. परिचिण्णो मया सत्था, कतं बुद्धस्स सासनं ।
ओहितो गहको भारो, नत्थि दानि पुनब्भवो^२ ति—

5

10

B. 421

15

इमा^२ गाथा अभासि^२ ।

तत्थ पिसुणेन चा ति, आदितो द्वे गाथा छब्बगिगये भिक्खू
देवदत्तपक्खियेहिं भिक्खूहिं सद्धिं संसग्गं करोन्ते दिस्वा तेसं ओवाद-
दानवसेन वुत्ता । तत्थ पिसुणेना ति, पिसुणाय वाचाय । ताय हि 20
युत्तो पुग्गलो “पिसुणो” ति वुत्तो यथा नीलगुणयुत्तो पटो नीलो ति ।
कोधनेना ति, कुज्जनसीलेन । अत्तसम्पत्तिनिगूहणलक्खणस्स मच्छेरस्स
सम्भवतो मच्छरिना । विभूतनन्दिना^३ ति, सत्तानं विभूतं विभवनं
विनासं इच्छन्तेन, विभूतं वा विसुं भावो भेदो, तं नन्दनेन, सब्बमेतं

१. ‘ति इमा गाथा अभासि’ रो० पोत्थके २-५. रो० पोत्थके नत्थि ।

अधिको पाठो ।

३. विभूतिनन्दिना—रो० ।

R. 116 देवदत्तपक्खियेव सन्धाय वुत्तं । ते हि पञ्चवत्थुदीपनाय बहू जने सम्मापटिपन्ने भिन्दन्ता सत्थरि बहिद्धताय^१ थद्धमच्छरियादिमच्छरियपकता महाजनस्स महतो अनत्थाय पटिपज्जिसु । सखितं ति सहायभावं संसग्गं न करेय्य, किं कारणा ? पापो कापुरिसेन 5 सङ्गमो कापुरिसेन पापपुग्गलेन समागमो निहीनो लामको । ये हिस्स दिट्ठानुगतिं आपज्जन्ति । तेसं दुचिन्तितादिभेदं बाललक्खणमेव आवहति, पगेव वचनकरस्स । तेनाहु भगवा—“यानि कानिचि, भिक्खवे, भयानि उप्पज्जन्ति, सब्बानि तानि बालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो” (अं० नि० १, ९३) ति आदि ।

10 येन पन संसग्गो कातब्बो, तं दस्सेतुं “सद्धेन चा” तिआदि वुत्तं । तत्थ सद्धेना ति, कम्मकम्मफलसद्धाय चेव रतनत्तयसद्धाय च समन्नागतेन । पेसलेना ति, पियसीलेन सीलसम्पन्नेन । पञ्जवता^२ ति, उदयत्थगामिनिया^३ निब्बेधिकाय पञ्चाय वसेन पञ्चासम्पन्नेन । बहुस्सुतेना ति, परियत्तिपटिवेधबाहुसच्चां पारिपूरिया बहुस्सुतेन । 15 भद्दो ति तेन, तादिसेन साधुना सङ्गमो भद्दो सुन्दरो कल्याणो दिट्ठधम्मिकादिभेदं अत्थं आवहती ति अधिप्पायो ।

B 422 पस्स चित्तकतं ति, आदिका सत्त गाथा अत्तनो रूपसम्पत्तिं दिस्वा कामसञ्जं उप्पादेन्तिया उत्तराय नाम उपासिकाय काय-विच्छन्दजननत्थं भासिता । “अम्बपालि गणिकं दिस्वा विक्खित्त- 20 चित्तानं ओवाददानत्थं” तिपि वदन्ति । ता हेट्ठा वुत्तत्था एव ।

बहुस्सुतोचित्तकथो तिआदिका^४ द्वे गाथा थेरेन अरहत्तं पत्वा उदानवसेन भासिता । तत्थ परिचारको ति, उपट्ठाको । सेय्यं कप्पेती ति, अरहत्तप्पत्तिसमनन्तरं सयितत्ता वुत्तं । थेरो हि बहुदेव रत्ति चङ्कुमेन वीतिनामेत्वा सरीरं उतुं गाहापेतुं ओवरकं पविसित्वा

१. अवहित्थताय—सी० ।

२. पञ्चावता—रो० ।

३. उदयववय—सी०, रो० ।

४. ० आदी—सी०, रो० ।

सयितुं मञ्चके निसिन्नो पादा च भूमितो मुत्ता, अप्पत्तं च सीसं विम्बोहनं^१, एत्थन्तरे अरहत्तं पत्वा सयि^२ ।

खीणासवो ति, परिकखीणचतुरासवो, ततो एव चतुहि पि योगेहि विसंयुत्तो, रागसङ्गादीनं अतिक्कन्तत्ता सङ्गाहीतो^३, सब्बसो किलेसपरिच्छाहस्स वूपसन्तत्ता मुनिब्बुतो सीतिभूतो ति अत्थो । 5

यस्मिं पतिट्ठिता धम्मा ति, थेरं उद्दिस्स खीणासवमहाब्रह्मणा भासिता गाथा । उपट्ठिताय हि धम्मसङ्गीतिया थेरं उद्दिस्स येहि भिक्खूहि “एको भिक्खु विस्सगन्धं वायती” ति वुत्तं । अथ थेरो अधिगते अरहत्ते सत्तपण्णिगुहाद्वारं संघस्स सामग्गीदानत्थं^४ आगतो, तस्स खीणासवभावप्पकासनेन सुद्धावासमहाब्रह्मा ते भिक्खू लज्जा- 10 पेन्तो “यस्मिं पतिट्ठिता धम्मा” ति गाथमाह । तस्सत्थो—बुद्धस्स भगवतो धम्मा तेनेव अधिगता पवेदिता च पटिवेधपरियत्तिधम्मा यस्मिं पुरिसविसेसे पतिट्ठिता, सोयं गोत्ततो गोतमो धम्मभण्डा- R. 117 गारिको सउपादिसैसनिब्बानस्स अधिगतत्ता इदानि अनुपादिसैस- निब्बानगमने मग्गे पतिट्ठहि, तस्स एकंसभागी ति । 15

अथेकदिवसं गोपकमोग्गल्लानो^५ नाम ब्राह्मणो थेरं पुच्छि “त्वं बहुस्सुतो ति बुद्धस्स सासने पाकटो, कित्तका धम्मा ते सत्थारा भासिता, तथा धारिता” ति, तस्स थेरो पटिवचनं देन्तो “द्वासीती” ति गाथमाह । तत्थ द्वासी ति सहस्सानी ति योजना, बुद्धतो गण्हि 20 ति सम्मासम्बुद्धतो उग्गण्हि द्विसहस्साधिकानि असीतिधम्मक्खन्ध- सहस्सानि सत्थु सन्तिका अधिगण्हि ति अत्थो । द्वे सहस्सानि भिक्खुतो ति, द्वे धम्मक्खन्धसहस्सानि भिक्खुतो गण्हि, धम्मसेना- पतिआदीनं भिक्खूनं सन्तिका अधिगच्छि । चतुरासीतिसहस्सानी ति तदुभयं समोधानेत्वा चतुसहस्साधिकानि असीतिसहस्सानि । B. 423

१. ‘न’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

२. सयी ति—सी०, रो० ।

३. सङ्गाहीतो—रो० ।

४. सामग्गदानत्थं—सी०, रो० ।

५. ० मोग्गल्लान—रो० ।

ये मे धम्मा पवत्तिनो ति ये यथावुत्तपरिमाणा धम्मवृत्तन्धा मय्हं पगुणा वाचुग्गता जिव्हग्गे परिवत्तन्ती ति ।

- अथेकदा थेरो सासने पब्बजित्वा विपस्सनाधुरे पि गन्धधुरे पि अननुयुत्तं एकं पुग्गलं दिस्वा बाहुसच्चाभावे^१ आदीनवं पकासेन्तो
- 5 “अप्पस्सुतायं” ति गाथमाहु । तत्थ अप्पस्सुतायं ति एकस्स द्वित्रं वा पण्णासानं, अथ वा पन वग्गानं अन्तमसो एकस्स द्वित्रं वा सुत्तन्तानं पि उग्गहितानं अभावेन अप्पस्सुतो अयं, कम्मट्ठानं पन उग्गहेत्वा^२ अनुयुञ्जन्तो बहुस्सुतोव । बलिबद्दोव जीरती ति, यथा बलिबद्दो जीरमानो वड्डमानो नेव मातु न पितु, न सेसव्रातकानं
- 10 अत्थाय वड्डति, अथ खो निरत्थकमेव जीरति, एवमेवं अयं पि न उपज्झायवत्तं करोति, न आचरियवत्तं, न आगन्तुकवत्तादीनि, न भावनं अनुयुञ्जति, निरत्थकमेव जीरति । मंसानि तस्स वड्डन्ती ति, यथा बलिबद्दस्स “कसनभारवहुनादीसु असमत्थो एसो” ति अरञ्जे विस्सट्ठस्स यथा तथा विचरन्तस्स खादन्तस्स पिवन्तस्स मंसानि
- 15 तस्स वड्डन्ति, एवमेवं इमस्सा पि उपज्झायादीहि विस्सट्ठस्स संघं निस्साय चत्तारो पच्चये लभित्वा उद्धंविरेचनादीनि कत्वा कायं पोसेन्तस्स मंसानि वड्डन्ति थूलसरीरो हुत्वा विचरति । पज्जा ति, लोकियलोकुत्तरा पनस्स पज्जा एकङ्गुलिमत्ता पि न वड्डति, अरञ्जे^३ गच्छलतादीनि विय अस्स छद्धारानि निस्साय तण्हा चेव
- 20 नवविधमानो च वड्डती ति अधिप्पायो ।

बहुस्सुतो ति, गाथा अत्तनो बाहुसच्चं^४ निस्साय अञ्ज अतिमञ्जन्तं एकं भिक्खुं उद्दिस्स वुत्ता । तत्थ सुतेना ति, सुतहेतु अत्तनो बाहुसच्चनिमित्तं । अतिमञ्जती ति, अतिक्रमित्वा मञ्जति अत्तानं उक्कंसेन्तो परं परिभवति । तथेवा ति, यथा अन्धो अन्धकारे

R. 118 25 तेलपज्जोतं धारेन्तो आलोकदानेन परेसंयेव अत्थावहो, न अत्तनो,

१. बहुसच्चाभावे—रो० ।

२. गहेत्वा—सी०, रो० ।

३. ‘पन’ रो० पोत्यके अधिको पाठो ।

४. बहुसच्चं—रो० ।

तथेव परियत्तिबाहुसच्चेन सुतवा पुग्गलो सुतेन अनुपपन्नो अत्तनो
अत्थं अपरिपूरेन्तो अन्धो आणालोकदानेन परेसंयेव अत्थावहो, न
अत्तनो, दीपधारो अन्धो विय मय्हं उपट्ठाती ति ।

इदानीं बाहुसच्चे आनिसंसं दस्सेन्तो “बहुस्सुतं” ति गाथमाहु ।
तत्थ उपासेय्या ति, पयिरुपासेय्य । सुतं च न विनासये ति बहुस्सुतं 5
पयिरुपासित्वा लद्धं सुतं च न विनासेय्य न सुस्सेय्य धारणपरिचय-
परिपुच्छामनसिकारेहि वड्ढेय्य । तं मूलं ब्रह्मचरियस्सा ति, यस्मा
बहुस्सुतं पयिरुपासित्वा लद्धं तं सुतं परियत्तिबाहुसच्चं मग्गब्रह्म-
चरियस्स मूलं पधानकारणं । तस्मा धम्मधरो सिया विमुत्तायतनसीसे
ठत्वा यथासुतस्स धम्मस्स धारणे^१ पठमं परियत्तिधम्मधरो भवेय्य । 10

B. 424

इदानीं परियत्तिबाहुसच्चेन साधेतब्बमत्थं दस्सेतु “पुब्बापरञ्जू”
तिआदि वुत्तं । तत्थ पुब्बं च अपरं च जानाती ति पुब्बापरञ्जू ।
एकिस्सा हि गाथाय पुब्बभागे अपञ्जायमाने पि पुब्बभागे वा
पञ्जायमाने अपरभागे अपञ्जायमानेपि “इमस्स अपरभागस्स
इमिना पुब्बभागेन, इमस्स वा पुब्बभागस्स इमिना अपरभागेन 15
भवितब्बं” ति जानन्तो पुब्बापरञ्जू नाम । अत्तत्थादिभेदं तस्स
तस्स भासितस्स अत्थं जानाती ति अत्थञ्जू । निरुत्तिपदकोविदो
ति, निरुत्तियं सेसपदेसु पि चाति चतुसुपि पटिसम्भिदासु छेको ।
सुग्गहीतं च गण्हाती ति, तेनेव कोविदभावेन अत्थतो व्यञ्जनतो
च धम्मं सुगहितमेव कत्वा गण्हाति । अत्थं चोपपरिक्खती ति, 20
यथासुतस्स यथापरियत्तस्स धम्मस्स अत्थं उपपरिक्खति “इति सीलं,
इति समाधि, इति पञ्चा, इमे रूपारूपधम्मा” ति मनसा
अनुपेक्खति ।

खन्त्या छन्दिकतो होती ति, तेसु मनसा अनुपेक्खितेसु धम्मेसु
दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया निज्झानं खमापेत्वा रूपपरिग्गहादिमुखेन 25
विपस्सनाभिनिवेसे छन्दिकतो छन्दजातो होति । तथाभूतो च

विपस्सनाय कम्मं करोन्तो उस्सहित्वा तुलेति तंतंपच्चयनामरूप-
 दस्सनवसेन^१ उस्साहं कत्वा ततो परं तिलवखणं आरोपेत्वा तुलेति
 “अनिच्चं” तिपि, “दुक्खं” तिपि, “अनत्ता” तिपि तं नामरूपं
 तीरेति विपस्सति । समये सो पदहति, अज्झत्तं सुसमाहितो ति,
 5 सो एवं पस्सन्तो पग्गहेतब्बादिसमये चित्तस्स पग्गणहनादिना
 पदहति, पदहन्तो च अज्झत्तं^२ गोचरज्झत्ते विपस्सनासमाधिना मग्ग-
 समाधिना च सुट्ठु समाहितो भवेय्य, असमाधानहेतुभूते किलेसे पजहेय्य।
 स्वायं गुणो सब्बो पि यस्मा बहुस्सुतं धम्मधरं सप्पब्बं बुद्धसावकं
 पयिरुपासन्तस्स होति, तस्मा असङ्खत्तं धम्मं आरब्ध दुक्खादीसु
 10 परिज्झादिविसिट्ठकिच्चताय धम्मविज्झाणसङ्घातं धम्मवाणं
 आकङ्खन्तो तथाविधं वुत्तप्पकारं कल्याणमित्तं भजेथ, सेवेय्य
 पयिरुपासेय्या ति अत्थो ।

B. 425

R. 119

एवं बहुपकारताय तस्स पूजनीयकं^३ दस्सेन्तो “बहुस्सुतो” ति
 गाथमाह । तस्सत्थो—सुत्तगेय्यादि बहु सुतं एतस्सा ति बहुस्सुतो,
 15 तमेव देसनाधम्मं सुवण्णभाजने पक्खित्तसीहवसा विय अविनस्सन्तं
 धारेती ति धम्मधरो, ततो एव महेसिनो भगवतो धम्मकोसं
 धम्मरतनं आरक्खती ति कोसारक्खो, यस्मा सदेवकस्स लोकस्स
 समदस्सनेन चक्खुभूतो, तस्मा चक्खु सब्बस्स लोकस्स पूजनीयो
 माननीयो ति, बहुस्सुतभावेन बहुजनस्स पूजनीयभावदस्सनत्थं
 20 निगमनवसेन पुनपि “बहुस्सुतो” ति वुत्तं ।

एवरूपं कल्याणमित्तं लभित्वा पि कारकस्सेव अपरिहानि, न
 अकारकस्सा ति दस्सेन्तो “धम्मारामो” ति, गाथमाह । तत्थ
 निवासनट्टेन समथविपस्सनाधम्मो आरामो, तस्मि एव धम्मो रतो
 अभिरतो ति धम्मरतो, तस्सेव धम्मस्स पुनप्पुनं विचिन्तनेन^४
 25 धम्मं अनुविचिन्तयं धम्मं आवज्जेन्तो मनसि करोती ति अत्थो ।

१. तं तपच्चय०—रो० ।

३. पूजनीयतं—रो० ।

२. सी०, रो० पोट्ठकेसु नरिय ।

४. चिन्तन्तेन—सी०, रो० ।

अनुस्सरं ति, तमेव धम्मं अनुस्सरन्तो । सद्धम्मा ति, एवरूपो भिक्खु सत्ततिसप्पभेदा^१ बोधिपविस्सयधम्मा नवविधलोकुत्तरधम्मा च न परिहायति, न कदाचि तस्स ततो परिह्वानि होती ति अत्थो ।

अथेकदिवसं काये अबीतरागं कुसीते हीनवीरियं कोसल्लाया तिनामं भिक्खुं संवेजेन्तो “कायमच्छेरगरुनो” ति गायमाह । तत्थ 5 कायमच्छेरगरुनो ति, “कायदळ्हीबहुलस्स काये ममत्तस्स आचरियुपज्झायानं पि कायेन कत्तब्बं किञ्चि अकत्वा विचरन्तस्स । हिद्यमाने^२ ति, अत्तनो काये जीविते च खणे खणे परिहिद्यमाने^३ । अनुदुहे ति, सीलादीनं परिपूरणवसेन उट्ठानवीरियं न करेय्य । सरीर सुखगिद्धस्सा ति, अत्तनो सरीरस्स सुखापनेनेव गेधं आपन्नस्स । 10 कुतो समणफासुता ति, एवरूपस्स पुगलस्स सामञ्जसवसेन कुतो सुखविहारो, फासुविहारो न तस्स विज्जती ति अत्थो ।

न पक्खन्ती तिआदिका आयस्मतो सारिपुत्तस्स धम्मसेनापतिनो परिनिब्बुतभावं सुत्वा थेरेन भासिता । तत्थ न पक्खन्ति दिसा सब्बा ति, पुरत्थिमादिभेदा सब्बा दिसा न पक्खयन्ति^४, दिसामूळ्हो ति 15 B. 426 अत्थो । धम्मा न पटिभन्ति मं ति, पुब्बे सुद्ध पगुणा पि परियत्ति-धम्मा इदानीं सक्कच्चं समन्नाहरियमानापि मय्हं न उपट्टहन्ति । गते कल्याणमित्तम्ही ति सदेवकस्स लोकस्स कल्याणमित्तभूते धम्मसेनापतिमिह अनुपादिसेसनिब्बानं गते । अन्धकारं व खायती ति सब्बोपायं लोको अन्धकारो विय उपट्टाति । 20

अब्भतीतसहायस्सा ति, अपगतसहायस्स, कल्याणमित्तरहितस्सा ति अत्थो । अतीतगतसत्थुनो ति, आयस्मतो अतीतो हुत्वा निब्बानगतसत्थुकस्स, सत्थरि परिनिब्बुतेति अत्थो । यथा कायगता सती ति, कायगतासतिभावना तक्करस्स यथा एकन्तहितावहा, एवं R. 120

१. सत्ततिसप्पभेदा—सी०, रो० ।

२. हिद्यमानो—सी०, रो० ।

३. परिहिद्यमानो—सी०, रो० ।

४. पक्खन्ति—सी०; पक्खन्ति- रो० ।

एतादिसं अनाथस्स पुग्गलस्स एकन्तहितावहं अञ्जं मित्तं नाम नत्थि, सनाथस्स अञ्जा पि भावना हितावहा एवा ति अधिप्पायो ।

पुराणा ति, पोराणा, सारिपुत्तादिके कल्याणमित्ते सन्धाय वदति । नवेही ति, नवकेहि । न समेति मे ति, मय्हं चित्तं न
5 समागच्छति, न ते मम चित्तं आराधेन्ती ति अत्थो । स्वज्ज एकोव भायामी ति, सोहं अज्ज बुद्धतरेहि विरहितो एकोव हुत्वा भायामि भानपसुतो होमि । वस्सुपेतो ति, वस्सकाले कुलावकं उपेतो पक्खी विय । “वासुपेतो” तिपि पाळ्ळि, वासं उपगतो ति अत्थो ।

दस्सनाय अभिक्कन्ते^१ ति, गाथा सत्थारा भासिता । तस्सत्थो—
10 मम दस्सनाय अभिक्कन्ते^२ नानाविधविदेसपवासिकबहुजने आनन्द मम उपसङ्कमनं मा वारेसि । कस्मा ? ते सोतारो धम्मस्स, मम पस्सन्तु, अयमेव दस्सनाय समयो ति ।

तं सुत्वा थेरो “दस्सनाय अभिक्कन्ते^३” ति अपरं गाथमाह । इमाय हि गाथाय सम्बन्धत्थं पुरिमगाथा इध निक्खित्ता । तेनेव
15 सचाहं देसन्तरतो आगतागते तावदेव दस्सेतुं लच्छामीति एतस्स पदस्स अत्थसिद्धिं दस्सेति ।

पण्णवीसति वस्सानी ति, पञ्च गाथा अत्तनो अग्गुपट्ठाकभावं दीपेतुं वुत्ता । आरद्धकम्मट्ठानभावेन हि सत्थु
B. 427 उपट्ठानपसुतभावेन च थेरस्स मग्गेन असमुच्छिन्नापि कामसञ्जादयो
20 न उप्पज्जिंसु, कायवचीमनोकम्मानी च सब्बकालं सत्थरि मेत्ता- पुब्बङ्गमानि मेत्तानुपरिवत्तानि अहेसुं । तत्थ पण्णवीसति वस्सानी ति, पञ्चवीसति संवच्छरानि । सेखभूतस्स मे सतो ति, सेखभूमियं सोतापत्तिफले ठितस्स मे सतो । कामसञ्जा ति, कामसहृगता सञ्जा न उप्पज्जि, एत्थ च कामसञ्जादिअनुप्पत्तिवचनेन^४ अत्तनो
25 आसयसुद्धिं दस्सेति, “मेत्तेन कायकम्मेना” तिआदिना पयोगसुद्धि ।

१. अतिक्कन्ते—रो० ।

२. अतिक्कन्ते—रो० ।

३. अतिक्कन्ते—रो० ।

४. ० अनुप्पत्तिवचनेन—रो० ।

तत्थ गन्धकुटियं परिभण्डकरणादिना सत्थु वत्तपटिवत्तकरणेन च
मेत्तं कायकम्मं वेदितब्बं, धम्मदेसनाकालारोचनादिना मेत्तं वचीकम्मं,
रहोगतस्स सत्थारं उद्दिस्स हित्तुपसंहारमनसिकारेण मेत्तं मनोकम्मं ।
ब्राणं मे उदपज्जथा ति, अत्तनो सेक्खभूमिपत्तिमाह ।

अहं सकरणीयोम्ही ति, सत्थु परिनिब्बाने उपट्टिते मण्डलमाळं 5
पविसित्वा कपिसीसं आलम्बित्वा सोकाभिभूतेन वुत्तगाथा । तत्थ
सकरणीयोम्ही ति दुक्खपरिजाननादिना करणीयेन सकरणीयो
अम्हि । अप्पत्तमानसो ति, अनधिगतारहतो । सत्थु च परिनिब्बानं
ति, मय्हं सत्थु परिनिब्बानं च उपट्टितं । यो अम्हं अनुकम्पको ति
यो सत्था मय्हं अनुग्गाहको । 10

तदासि यं भिसनकं ति, गाथा सत्थु परिनिब्बानकाले
पठवीकम्पनदेवदुन्दुभि फलनादिके दिस्वा सञ्जातसंवेगेन वुत्तगाथा ।
बहुस्सुतो तिआदिका तिस्सो गाथा थेरं पसंसन्तेहि सङ्गीति-
कारेहि ठपिता । तत्थ गतिमन्तो ति, असदिसाय आणगतिथा
समन्नागतो । सतिमन्तो ति परमेन सतिनेपक्केन समन्नागतो । 15
धितिमन्तो ति, असाधारणाय व्यञ्जनत्थावधारणसमत्थाय धिति-
सम्पत्तिया समन्नागतो । अयं हि थेरो एकपदेयेव ठत्वा सट्ठिपद-
सहस्सानि सत्थारा कथितनियामेनेव गण्हाति, गहितं च
सुवण्णभाजने पक्खित्तसीहवसा विय सब्बकालं न विनस्सति,
अविपरीतव्यञ्जनावधारणसमत्थाय सतिपुब्बङ्गमाय पञ्जाय, 20
अत्थावधारणसमत्थाय पञ्चापुब्बङ्गमाय सतिया च समन्नागतो ।
तेनाह भगवा “एतदग्गं, भिक्खवे, मम सावकानं भिक्खूनां
बहुस्सुतानं” (अं० नि० १, २५) तिआदि । तथा चाह धम्मसेनापति
“आयस्मा आनन्दो अत्थकुसलो” (अं० नि० २, ४४८) तिआदि ।
रतनाकरो ति, सद्धम्मरतनस्स आकरभूतो । 25

R. 121

B. 428

परिचिण्णो ति गाथा परिनिब्बानकाले थेरेन भासिता, सा
वुत्तथा एव ।

आनन्दत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

तिसनिपातवण्णना निट्ठिता ।

---

१८. चत्तालीसनिपातो

B. 429

१. महाकस्सपत्थेरगाथावण्णना

चत्तालीसनिपाते न गणेन पुरक्खतो तिआदिका आयस्मतो महाकस्सपत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले हंसवतीनगरे वेदेहो नाम असीतिकोटिविभवो कुटुम्बिको अहोसि । सो बुद्धमामको, धम्ममामको, संघमामको उपासको हुत्वा विहरन्तो एकस्मि उपोसथदिवसे पातो व सुभोजनं 5 भुञ्जित्वा उपोसथङ्गानि अधिट्ठाय गन्धपुष्पादीनि गहेत्वा विहारं गन्त्वा सत्थारं पूजेत्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि ।

तस्मिं च खणे सत्था महात्तिसभत्थेरं नाम ततियसावकं "एतदग्गं, भिक्खवे, मम सावकानं भिक्खून् धुतवादानं^१, यदिदं निसभो" ति एतदग्गे ठपेसि । उपासको तं सुत्वा पसन्नो धम्मकथा- 10 वसाने महाजने उट्ठाय गते सत्थारं वन्दित्वा "स्वे मय्हं भिक्खं अधिवासेथा" ति निमन्तेसि^२ महा खो उपासक भिक्खुसंघो ति । कित्तको भन्ते^३ ति, अट्ठसट्ठिभिक्खुसत्तसहस्सं ति । भन्ते, एकं सामणेरं पि विहारे असेसेत्वा मय्हं^४ भिक्खं अधिवासेथा ति । सत्था अधिवासेसि । उपासको सत्थु अधिवासनं विदित्वा गेहं गन्त्वा 15 महादानं सज्जेत्वा पुनदिवसे सत्थु कालं आरोचापेसि । सत्था पत्तचीवरमादाय भिक्खुसंघपरिवुत्तो उपासकस्स घरं गन्त्वा पञ्चत्तासने निसिन्नो दक्खिणोदकावसाने यागुआदीनि सम्पटिच्छन्तो भत्तविस्सग्गं अकासि । उपासको पि सत्थु सन्तिके निसीदि ।

R. 122

१. धुतंगघरानं—सी०, रो० ।

२. 'आह'—सी०, रो० ।

३. भगवा—सी०, रो० ।

४. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

तस्मिन् अन्तरे महानिसभत्थेरो पिण्डाय चरन्तो तमेव वीथिं पटिपज्जि । उपासको दिस्वा उट्ठाय गन्त्वा थेरं वन्दित्वा “पत्तं, भन्ते, देथा” ति आह । थेरो पत्तं अदासि । भन्ते, इधेव पविसथ, सत्था पि गेहे निसिन्नो ति । न वट्ठिस्सति उपासका ति । सो^१
 5 थेरस्स पत्तं गहेत्वा पिण्डपातस्स पूरेत्वा^२ अदासि । ततो थेरं अनुगन्त्वा निवत्तो सत्थु सन्तिके निसीदित्वा एवमाहु
 “महानिसभत्थेरो, भन्ते, ‘सत्था पि गेहे निसिन्नो’ ति वुत्ते पि पविसितुं न इच्छि, अत्थि नु खो एतस्स तुम्हाकं गुणोहि अतिरेकगुणो^३” ति । बुद्धानं च वण्णमच्छेरं नाम नत्थि, तस्मा^४
 10 सत्था एवमाहु “उपासक, मयं भिक्खुं आगमयमाना गेहे निसीदाम, सो पन भिक्खु न एवं निसीदित्वा भिक्खुं उदिक्खति, मयं गामन्त-सेनासने वसाम, सो अरञ्जस्मिं येव वसति, मयं छन्ने वसाम, सो अब्भोकासेयेव^५ वसती^६” ति भगवा “अयं च अयं चेतस्स गुणो^६” ति महासमुदं पूरयमानो विय तस्स^७ गुणं^८ कथेसि ।

15 उपासको पकतिया पि जलमानपदीपो तेलेन आसित्तो विय सुट्ठुतरं पसन्नो हुत्वा चिन्तेसि “किं मय्हं अञ्जाय सम्पत्तिया, अनागते एकस्स बुद्धस्स सन्तिके धुत्वादानं^९ अगगभावत्थाय पत्थनं करिस्सामी” ति । सो पुनपि सत्थारं निमन्तेत्वा तेनेव नियामेन सत्त दिवसे महादानं दत्वा सत्तमे दिवसे बुद्धप्पमुखस्स महाभिक्खु-
 20 संघस्स तिचीवरानि दत्वा सत्थु पादमूले निपज्जित्वा एवमाहु “यं मे, भन्ते, सत्त दिवसे दानं देन्तस्स मेत्तं कायकम्मं, मेत्तं वचीकम्मं, मेत्तं मनोकम्मं पच्चुपट्ठितं, इमिनाहं न अञ्जं देवसम्पत्तिं वा सक्कमारब्रह्मसम्पत्तिं वा पत्थेमि, इदं पन मे कम्मं अनागते एकस्स

१. उपासको—रो० ।

२. ‘नीहरित्वा’ रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

३. अतिरेकगुणा—रो० ।

४. अथ—सी०, रो० ।

५. अब्भोकासम्हिद्वेव—रो० ।

६-६. वसति इति तस्स “अयं च गुणो, अबं

७-७. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

च गुणो ति—सी०, रो० ।

८. धुतंगवरानं—सी०, रो० ।

बुद्धस्स सन्तिके महानिसभत्थेरेन पत्तट्टानन्तरं पापुणनत्थाय
तेरसधुतङ्गधरानं अग्गभावस्स अधिकारो^१ होतु^२ ति । सत्था “महन्तं
ठानं इमिना पत्थितं, समिज्झस्सति नु खो, नो” ति ओलोकेन्तो
समिज्झनभावं दिस्वा आहु “मनापं ते ठानं पत्थितं, अनागते
सससहस्सकप्पावसाने गोतमो नाम बुद्धो उप्पज्जिस्सति, तस्स त्वं
ततियसावको महाकस्सपत्थेरो नाम भविस्सती” ति व्याकासि^३ ।
तं सुत्वा उपासको “बुद्धानं द्वे कथा नाम नत्थी” ति पुनदिवसे
पत्तब्बं विय तं सम्पत्तिं अमज्झित्थ । सो यावतायुकं दानं दत्त्वा,
सीलं समादाय रक्खित्वा, नानप्पकारं कल्याणकम्मं कत्त्वा, कालं
कत्त्वा, सग्गे निब्बत्ति ।

5 R. 123

10

ततो पट्टाय देवमनुस्सेसु सम्पत्तिं अनुभवन्तो इतो एकनवुते
कप्पे विपस्सिसम्मासम्बुद्धे बन्धुमतीनगरं उपनिस्साय^४ खेमे मिगदाये
विहरन्ते देवलोका चवित्वा अज्जतरस्मिं परिजिण्णब्राह्मणकुले
निब्बत्ति । तस्मिं च काले विपस्सी भगवा सत्तमे सत्तमे संवच्छरे
धम्मं कथेसि, महन्तं कोलाहलं होति । सकलजम्बुदीपे देवता “सत्था
धम्मं कथेस्सती” ति आरोचेसु^५ । ब्राह्मणो तं सासनं अस्सोसि ।
तस्स च निवासनसाटको एकोयेव होति, तथा ब्राह्मणिया । पारुपनं
पन द्वित्रं पि एकमेव, सो^६ सकलनगरे “एकसाटकब्राह्मणो” ति
पज्जायि । सो ब्राह्मणानं केनचिदेव किच्चेन सन्निपाते सति ब्राह्मणिं
गेहे ठपेत्त्वा सयं तं वत्थं पारुपित्वा गच्छति, ब्राह्मणीनं सन्निपाते सति
सयं गेहे अच्छति^६, ब्राह्मणी तं वत्थं पारुपित्वा गच्छति । तस्मिं
पन दिवसे ब्राह्मणो ब्राह्मणिं आहु “भोति किं रत्ति धम्मं सुणिस्ससि,
दिवा” ति । “मयं मातुगामजातिका नाम रत्ति सोतुं न सक्कोम,
दिवा सोस्सामा” ति ब्राह्मणं गेहे ठपेत्त्वा तं^७ वत्थं पारुपित्वा

15

B. 431

20

१. पच्चयाधिकारो—सी०, रो० ।

२. निस्साय—सी०, रो० ।

३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. आरोचेन्ति—सी०, रो० ।

६. तिट्ठति—सी०, रो० ।

७. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

उपासिकाहि सद्धि दिवा गन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा एकमन्ते निसिन्ना
धम्मं सुत्वा उपासिकाहियेव^१ सद्धि आगमासि । अयं ब्राह्मणो ब्राह्मणि
गेहे ठपेत्वा तं^२ वत्थं पारुपित्वा विहारं गतो ।

तस्मिं समये सत्था परिसमज्जे अलङ्कृतधम्मासने निसिन्नो
5 चित्तबीजनिं आदाय आकासगज्जं ओतारेन्तो विय सिनेहं मन्थं कत्वा
सागरं निम्मथेन्तो विय धम्मकथं कथेसि । ब्राह्मणस्स परिसपरियन्ते
निसिन्नस्स धम्मं सुणन्तस्स पठमयामस्मिं येव सकलसरीरं पूरयमाना
पञ्चवण्णा पीति उप्पज्जि । सो पारुतवत्थं संघरित्वा^३ "दसबलस्स
दस्सामी" ति चिन्तेसि । अथस्स आदीनवसहस्सं दस्सयमानं मच्छेरं
10 उप्पज्जि । सो^४ "ब्राह्मणिया मय्हं^५ च एकमेव वत्थं, अञ्जं किञ्चि
पारुपनं नत्थि, अपारुपित्वा च नाम बहि विचरितुं न सक्का" ति
सब्बथा पि अदातुकामो अहोसि, अथस्स निक्खन्ते पठमयामे
मज्झिमयामे पि तथेव^६ पीति^६ उप्पज्जि । तथेव चिन्तेत्वा तथेव
अदातुकामो अहोसि । अथस्स^७ मज्झिमयामे निक्खन्ते पच्चिमयामे
R. 124 15 पि तथेव पीति उप्पज्जि । तदा^८ सो "यं वा होतु तं वा पच्चापि
जानिस्सामी" ति वत्थं संघरित्वा सत्थु पादमूले ठपेसि । ततो
वामहत्थं आभुजित्वा दक्खिणेन हत्थेन तिक्खत्तुं अप्फोटित्वा "जितं
मे, जितं मे" ति तयो वारे^९ नदि ।

तस्मिं च समये बन्धुमराजा^{१०} धम्मासनस्स पच्छतो अन्तोसणियं^{११}
20 निसिन्नो धम्मं सुणाति । रञ्जो च नाम "जितं मे" ति सद्दो
B. 432 अमनापो होति । सो पुरिसं पेसेसि "गच्छ, एतं पुच्छ किं वदसी"

१. उपासिकाहि—रो० ।

३. संहरित्वा—सी०, रो० पोत्थकेसु
सब्बवत्थ ।

६ ६. तथा—सी० ।

८. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

१०. बन्धुमाराजा—रो० ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

५. तुय्हं—सी० ।

७. तस्स—सी०, रो० ।

९. नादे—सी०, रो० ।

११. अन्तोसणियं—रो० ।

ति । सो तेन गन्त्वा पुच्छितो^१ “अवसेसा हत्थियानादीनि आरुह्य
असिचम्मादीनि गहेत्वा परसेनं जिनन्ति, न तं अच्छरियं । अहं
पन पच्छतो आगच्छन्तस्स कूटगोणस्स मुग्गरेन सीसं भिन्दित्वा तं
पलापेन्तो विय मच्छेरचित्तं महित्वा पारुतवत्थं दसबलस्स अदासि,
तं मे मच्छरियं जितं” ति आह^२ । सो पुरिसो आगन्त्वा तं पवत्ति 5
रञ्जो आरोचेसि । राजा आह “अम्हे^३, भणे, दसबलस्स अनुरूपं
न जानिम्ह, ब्राह्मणो जानी^४” ति वत्थयुगं पेसेसि । तं दिस्वा ब्राह्मणो
चिन्तेसि “अयं मय्हं तुण्हीनिसिन्नस्स पठमं किञ्चि अदत्त्वा सत्थु गुणे
कथेन्तस्स^५ अदासि, सत्थु गुणे पटिच्च उप्पन्नेन पन मय्हं को अत्थो”
ति तं पि वत्थयुगं दसबलस्सेव अदासि । राजा पि “किं ब्राह्मणेन 10
कत्तं” ति पुच्छित्वा “तं पि तेन वत्थयुगं तथागतस्सेव दिन्नं” ति
सुत्वा अञ्जानि पि द्वे वत्थयुगानि^६ पेसेसि, सो तानिपि अदासि ।
राजा अञ्जानि पि चत्तारो ति एवं याव द्वत्तिसवत्थयुगानि पेसेसि ।
अथ ब्राह्मणो “इदं वड्ढेत्वा^७ वड्ढेत्वा गहणं विय होती” ति अत्तनो
अत्थाय एकं, ब्राह्मणिया एकं ति द्वे वत्थयुगानि गहेत्वा तिसयुगानि 15
तथागतस्सेव अदासि । ततो पट्टाय च सो सत्थु विस्सासिको जातो ।

अथ नं राजा एकदिवसं सीतसमये सत्थु सन्तिके धम्मं सुणन्तं
दिस्वा सतसहस्सग्घनकं अत्तना पारुतरत्तकम्बलं दत्त्वा आह “इतो
पट्टाय इमं पारुपित्वा धम्मं सुणाही” ति । सो “किं मे इमिना
कम्बलेन इमस्मिं पूतिकाये उपनीतेना” ति चिन्तेत्वा अन्तोगन्धकुटियं 20
तथागतस्स मञ्चस्स^८ उपरि वितानं कत्वा अगमासि । अथेकदिवसं
राजा पातो व विहारं गन्त्वा अन्तोगन्धकुटियं सत्थु सन्तिके निसीदि ।
तस्मिं च समये छव्वण्णा बुद्धरस्मियो^९ कम्बले पटिहञ्जन्ति, कम्बलो

१. ‘आह’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको २. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

पाठो ।

३. अम्भो—रो० ।

४. जानाती—सी०, रो० ।

५. कित्तेन्तस्स—सी०, रो० ।

६. युगानि—सी०, रो० ।

७. वड्ढेत्वा—रो० ।

८. सयनस्स—सी०, रो० ।

९. बुद्धरंथियो—रो० ।

अतिविय विरोचति । राजा उल्लाकेन्तो सञ्जानित्वा आह “अम्हाकं, भन्ते, एस कम्बलो, अम्हेहि एकसाटकब्राह्मणस्स दिन्नो” ति । तुम्हेहि महाराज ब्राह्मणो पूजितो, ब्राह्मणेन मयं पूजिता ति । राजा “ब्राह्मणो युत्तं अञ्जासि, न मयं” ति पसीदित्वा यं मनुस्सानं

- 5 उपकारभूतं, तं सब्बं अट्टट्टकं कत्वा सब्बट्टकं नाम दानं दत्वा पुरोहितद्वाने^१ ठपेसि । सोपि “अट्टट्टकं नाल चतुसट्ठि होती” ति चतुसट्ठि सलाकभत्तानि उपनिबन्धापेत्वा यावजीवं दानं दत्वा सीलं रक्खित्वा ततो चुतो सग्गे निब्बत्ति ।

- 10 पुन ततो चुतो इमस्मिं कप्पे कोणागमनस्त च भगवतो कस्सपदसबलस्स चाति द्विन्नं बुद्धानं अन्तरे बाराणसियं कुटुम्बियघरे निब्बत्तो । सो^२ वुद्धिमन्वाय घरावासं वसन्तो एकदिवसं अरञ्जे जङ्घविहारं चरति । तस्मिं च समये पच्चेकबुद्धो नदीतीरे चीवर-कम्मं करोन्तो अनुवाते अप्पहोन्ते संघरित्वा^३ ठपेतुं आरद्धो । सो दिस्वा “कस्मा, भन्ते, संघरित्वा ठपेथा” ति आह । अनुवातो 15 नप्पहोती ति । “इमिना, भन्ते, करोथा” ति उत्तरसाटकं^४ दत्वा “निब्बत्तनिब्बत्तद्वाने मे केनचि परिहानि मा होतू” ति पत्थनं पट्टपेसि^५ ।

- घरेपिस्स भगिनिया सद्धि भरियाय कलहं करोन्तिया पच्चेकबुद्धो पिण्डाय पाविसि, अथस्स भगिनी पच्चेकबुद्धस्स पिण्डपातं दत्वा 20 तस्स भरियं सन्धाय “एवरूपं बालं योजनसत्तेन परिवज्जेय्यं” ति पत्थनं पट्टपेसि । सा गेहङ्गणे ठिता सुत्वा “इमाय दिन्नभत्तं मा एस भुञ्जतू” ति पत्तं गहेत्वा पिण्डपातं षड्ढेत्वा कललस्स पूरेत्वा अदासि । इतरा दिस्वा “बाले त्वं मं ताव^६ अक्कोस वा पहर वा, एवरूपस्स पन द्वे असङ्खयेय्यानि पूरितपारमिस्स पत्ततो भत्तं

१. ‘तं’ रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

२. ‘संहरित्वा’ सी०, रो० पोत्थकेसु सब्बत्थ ।

६. तव—रो० ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. साटकं—सी०, रो० ।

५. ठपेसि—रो० ।

छुट्वा कललं दातुं न युत्तं” ति आह । अथस्स भरियाय पटिसङ्खानं उप्पज्जि । सा “तिट्ठथ भन्ते” ति कललं छुट्वा पत्तं धोवित्वा गन्धचुण्णेन । उब्बटेत्वा पणीतभत्तस्स चतुमधुरस्स च पूरेत्वा उपरि आसित्तेन पदुमगम्भवण्णेन सप्पिना विज्जोतमानं^१ पच्चेकबुद्धस्स हत्थे ठपेत्वा “यथा अयं पिण्डपातो ओभासजातो, 5 एवं ओभासजातं मे सरीरं होतू” ति पत्थनं पटुपेसि । पच्चेकबुद्धो अनुमोदित्वा^२ आकासं पक्खन्दि ।

तेपि जायम्पतिका यावतायुकं कुसलं कत्वा सग्गे निब्बत्तित्वा पुन ततो चवित्वा उपासको कस्सपसम्मासम्बुद्धकाले बाराणसियं असीतिकोटिविभवस्स^३ सेट्ठिनो पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति^४, इतरा पि 10 तादिसस्सेव सेट्ठिनो धीता हुत्वा निब्बत्ति । तस्स बुद्धिप्पत्तस्स तमेव सेट्ठिधीतरं आनयिंसु । तस्सा पुब्बे अनिट्ठविपाकस्स^५ पापकम्मस्स^६ आनुभावेन पतिकुलं पविट्ठमत्ताय उम्मारब्भन्तरे सकलसरीरं उग्घाटितवच्चकुटि विय दुग्गन्धं जातं । सेट्ठिकुमारो “कस्सायं गन्धो” ति पुच्छित्वा “सेट्ठिकञ्जाया” ति सुत्वा “नीहरथ नीहरथा” ति 15 आभतनियामेनेव^७ कुलघरं पेसेसि । सा एतेनेव नीहारेन सत्तसु ठानेसु पटिनिवत्तिता^८ ।

B. 434

तेन च समयेन कस्सपदसबलो परिनिब्बायि, तस्स घनकोट्टिमाहि सतसहस्सग्घनिकाहि रत्तसुवण्णिट्ठकाहि योजनुब्बेधं चेतियं आरभिसु । तस्मिं चेतिये करीयमाने सा सेट्ठिधीता चिन्तेसि “अहं सत्तसु ठानेसु 20 पटिनिवत्तिता, किं मे जीवितेना” ति अत्तनो आभरणभण्डं^९ भञ्जापेत्वा^{१०} सुवण्णिट्ठकं कारेसि रतनायतं विदत्थिवित्थिन्नं चतुरङ्गुलुब्बेधं । ततो हरितालमनोसिलापिण्डं गहेत्वा अट्ठ

R. 126

१. ‘पत्तं’ रो० पोत्थके अधिको पाठो । २. अनुमोदनं कत्वा—सी०, रो० ।

३. ०कोटिघनविभवस्स—सी० । ४. सी०, रो०, पोत्थकेसु नत्थि ।

५-५. सयमेव कतस्स तस्स कम्मस्स—सी०; ६. आगतयानेनेव—सी०, रो० ।

अदिन्नविपाकस्स तस्स कम्मस्स—रो० । ७. पटि निवत्ति—सी०, रो० ।

८. आभ०—सी० ।

९. मुञ्चापेत्वा—रो० ।

उप्पलहत्थके आदाय चेतियकरणट्टानं गता । तस्मिं च खणे एका
 इट्ठकापन्ति परिक्षिपित्वा आगच्छमाना घटनिट्ठकाय ऊना होती,
 सेट्ठिधीता वड्ढकिं आह “इमं इट्ठकं एत्थ ठपेथा” ति । अम्म, भट्ठके
 काले आगतासि, सयमेव ठपेही ति । सा आरुय्ह तेलेन हरिताल-
 5 मनोसिलापिण्डं योजेत्वा तेन बन्धनेन इट्ठकं पतिट्ठपेत्वा उपरि अट्ठहि
 उप्पलहत्थकेहि पूजं कत्वा वन्दित्वा “निब्बत्तनिब्बत्तट्टाने मे^१ कायतो
 चन्दनगन्धो वायतु, मुखतो उप्पलगन्धो” ति पत्थनं कत्वा चेतियं
 वन्दित्वा पदक्षिणं कत्वा अगमासि ।

अथ तस्मिं येव खणे यस्स सेट्ठिपुत्तस्स पठमं गेहं नीता, तस्स
 10 तं आरब्ध सति उदपादि । नगरे पि नक्खत्तं सङ्खुट्ठं होति । सो
 उपट्ठाके आह “तदा इध आनीता सेट्ठिधीता अत्थि, कहं सा” ति ?
 “कुलगेहे सामी” ति ।

“आनेथ नं, नक्खत्तं कीळिस्सामा” ति । ते गन्त्वा तं वन्दित्वा
 ठिता “किं, ताता, आगतत्था” ति ताय पुट्ठा तं पवत्ति आचिक्खिसु ।
 15 ताता मया आभरणभण्डेन चेतियं पूजितं, आभरणं मे नत्थी ति ।
 ते गन्त्वा सेट्ठिपुत्तस्स आरोचेसु^२ । आनेथ नं, पिळ्ळन्धनं लभिस्सती
 ति । ते आनयिसु, तस्सा सह घरपवेसनेन सकलगेहं चन्दनगन्धो चेव
 नीलुप्पलगन्धो च वायि । सेट्ठिपुत्तो तं पुच्छि “पठमं तव सरीरतो
 B. 435 दुग्गन्धो वायि, इदानि पन ते सरीरतो चन्दनगन्धो मुखतो उप्पल-
 20 गन्धो वायति, किं एतं” ति । सा आदितो पट्ठाय अत्तना^२ कतकम्मं
 आरोचेसि । सेट्ठिपुत्तो “निय्यानिकं वत बुद्धसासनं” ति पसीदित्वा
 योजनिकं सुवण्णचेतियं कम्बलकञ्चुकेन परिक्षिपित्वा तत्थ तत्थ
 रथचक्कप्पमाणेहि सुवण्णापट्टुमेहि अलङ्कुरि । तेसं द्वादसहत्था
 ओलम्बका होन्ति ।

25 सो तत्थ यावतायुकं ठत्वा सगगे निब्बत्तित्वा ततो चुतो
 बाराणसितो योजनमत्ते ठाने अञ्जतरस्मिं अमच्चकुले निब्बत्ति,

सेट्टिकञ्जा पि देवलोकतो ञ्चवित्वा राजकुले जेद्वधीता हुत्वा निब्बत्ति ।
तेसु वयप्पत्तेसु कुमारस्स वसनगामे नक्खत्तं सञ्चुट्ठं । सो मातरं आह
“साटकं मे^१ अम्म^२ देहि, नक्खत्तं कीळिस्सामी” ति । सा धोतवत्थं R. 127
नीहरित्वा अदासि । “अम्म थूलं इदं” ति आह । सा^३ अञ्जं
नीहरित्वा अदासि, तं पि पटिविखपि^४ । अथ नं माता आह “तात, 5
यादिसे^५ गेहे मयं जाता, नत्थि नो इतो सुखुमतरस्स पटिलाभाय
पुञ्जं” ति । तेन^६ हि^७ लभनट्टानं गच्छामि अम्मा ति^८ । पुत्त
अहं अज्जेव तुय्हं बाराणसिनगरे रज्जपटिलाभं पि इच्छामी ति ।
सो मातरं वन्दित्वा आह “गच्छामि अम्मा” ति ।

“गच्छ ताता ति” ।

10

एवं किरस्सा^९ चित्तं अहोसि “कहं गमिस्सति, इध वा एत्थ
वा गेहे निसीदिस्सती” ति । सो पन पुञ्जनियामेव^{१०} निक्खमित्वा
बाराणसि गत्वा उय्याने मङ्गलसिलापट्टे ससीसं पारुपित्वा निपज्जि ।
सो च बाराणसिरञ्जो कालङ्कतस्स सत्तमो दिवसो होति ।

अमच्चा रञ्जो सरीरकिच्चं कत्वा राजङ्गणे निसीदित्वा 15
मन्तयिंसु “रञ्जो एका धीता व अत्थि, पुत्तो नत्थि, अराजकं रज्जं
नस्सति^{११}, को राजा होती^{१२}” ति, “त्वं होहि, त्वं होही” ति
आहंसु । पुरोहितो आह “बहुं ओलोकेतुं न वट्ठति, फुस्सरथं
विस्सज्जेमा” ति । ते कुमुदवण्णे चत्तारो^{१३} सिन्धवे योजेत्वा पञ्चविधं
राजककुधभण्डं सेतच्छत्तं च रथस्मिं येव ठपेत्वा रथं विस्सज्जेत्वा 20
पच्छतो तूरियानि पग्गण्हापेसुं । रथो पाचीनद्वारेन निक्खमित्वा
उय्यानाभिमुखो अहोसि^{१४} । “परिचयेन उय्यानाभिमुखो गच्छति,

१-१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२-२. इदं वचनं सी० पोत्थके द्विक्खत्तुं आगतं ।

३. ईदिसे—सी० ।

४-४. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

५. वुत्ते—सी०, रो० ।

६. किरस्सं—रो० ।

७. पुञ्जनियामेन—सी०, रो० ।

८. नन्दति—रो० ।

९. होतु—रो० ।

१०. चत्तारि—रो० ।

११. गच्छि—सी०, रो० ।

B. 436

निवत्तेमा” ति केचि आहंसु । पुरोहितो “मा निवत्तयित्था” ति
आह । रथो कुमारं पदक्खिणं कत्वा आरोहनसज्जो हुत्वा अट्ठासि,
पुरोहितो पारुपनकणं अपनेत्वा पादतलानि ओलोकेन्तो “तिट्ठतु
अयं दीपो, द्विसहस्सदीपपरिवारेसु चतूसु महादीपेसु एस रज्जं कारेतुं
5 युत्तो” ति वत्वा “पुनपि^१ तूरियानि पग्गण्हथ, पुनपि पग्गण्हथा” ति
तिक्खत्तु^२ तूरियानि पग्गण्हापेसि ।

अथ कुमारो मुखं विवरित्वा ओलोकेत्वा “केन कम्मेन
आगतत्था^३” ति आह । देव तुक्काकं रज्जं पापुणाती ति ।

“राजा कहं ति” ?

10 “देवत्तं गतो सामी ति” ।

“कति दिवसा अतिक्कन्ता ति” ?

“अज्ज सत्तमो दिवसो ति ।

“पुत्तो वा धीता वा नत्थी ति” ?

“धीता अत्थि देव, पुत्तो नत्थी ति^४” ?

15 “करिस्सामि रज्जं ति ? ते^५ तावदेव अभिसेकमण्डपं कारेत्वा^६
राजधीतरं सब्बालङ्कारेहि अलङ्कुरित्वा, उय्यानं आनेत्वा कुमारस्स
अभिसेकं अकंसु । अथस्स कताभिसेकस्स सतसहस्सगघनकं वत्थं
उपहरिंसु । सो “किमिदं ताता” ति आह ।

“निवासनवत्थं देवा ति” ।

20 “ननु ताता थूलं ति” ।

R. 128

“मनुस्सानं परिभोगवत्थेसु इतो सुखुमतरं नत्थि देवा ति ।
तुम्हाकं राजा एवरूपं^६ निवासेसी ति ।

१-१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. ‘ताता’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको

३. ‘तेन हि’ रो० पोत्थके अधिको पाठो । पाठो ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. कत्वा—सी०, रो० ।

६. ‘वत्थं’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको

पाठो ।

“आम देवा ति । न मञ्जे पुञ्जवा तुम्हाकं राजा, सुवण्ण-
भिङ्गारं आहरथ, लभिस्साम वत्थं ति । सुवण्णभिङ्गारं^१ आहरिंसु ।
सो उट्ठाया हत्थे धोवित्वा मुखं विक्खालेत्वा हत्थेन उदकं आदाय
पुरत्थिमदिसायं अब्भुक्किय, तावदेव^२ घनपठविं भिन्दित्वा अट्ठ
कप्परुक्खा उट्ठहिंसु । पुन उदकं गहेत्वा दक्खिणायं^३ पच्छिमायं 5
उत्तरायं^४ ति एवं चतुसु^५ दिसासु^६ अब्भुक्किय, सब्बदिसासु अट्ठकं
कत्वा द्वत्तिस कप्परुक्खा उट्ठहिंसु । सो एकं दिब्बदुस्सं निवासेत्वा
एकं पारुपित्वा “नन्दरञ्जो विजिते सुत्तकन्तिका इत्थियो मा सुत्तं
कन्तिसू ति एवं^७ भेरिं चरापेथा” ति वत्वा छत्तं उस्सापेत्वा
अलङ्कतपटियत्तो हत्थिक्खन्धवरगतो नगरं पविसित्वा पासादं आरुह्य 10
महासम्पत्तिं अनुभवि ।

एवं काले गच्छन्ते एकदिवसं देवी रञ्जो महासम्पत्तिं दिस्वा
“अहो तपस्सी” ति कारुञ्जाकारं दस्सेति । “किमिदं देवी” ति
च पुट्ठा “अतिमहती ते देव सम्पत्ति, अतीते बुद्धानं सद्वित्वा
कल्याणं अकत्थ, इदानी अनागतस्स पच्चयं कुसलं न करोथा” ति 15
आह । कस्स दस्साम, सीलवन्तो नत्थी ति । असुञ्जो देव जम्बुदीपो
अरहन्तेहि, तुम्हे दानमेव सज्जेथ, अहं अरहन्ते लच्छामी” ति
आह । राजा पुनदिवसे पाचीनद्वारे दानं सज्जापेसि । देवी पातोव
उपोसथङ्गानि अधिट्ठाया उपरिपासादे पुरत्थाभिमुखा^८ उरेन
निपज्जित्वा “सचे एतस्स दिसायं अरहन्तो अत्थि, स्वेव आगन्त्वा 20
अम्हाकं भिक्खं गणहन्तू” ति आह । तस्स दिसायं अरहन्तो नाहेसुं,
तं सक्कारं कपणयाचकानं^९ अदंसु । पुनदिवसे दक्खिणद्वारे दानं
सज्जेत्वा तथेव अकासि, पुनदिवसे पच्छिमद्वारे । उत्तरद्वारे
सज्जितदिवसे पन देविया तथेव निमन्तेन्तिया^{१०} हिमवन्ते

B. 437

१. सुवण्णभिङ्गारं—सी०, रो० । २. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।
३-३. दक्खिणं, पच्छिमं, उत्तरं—सी०, रो० । ४-४. चतस्सो पि दिसा—सी०, रो० ।
५. रो० पोत्थके नत्थि । ६. पुरत्थाभिमुखो—सी० ।
७. कपणयाचकादीनं—सी०, रो० । ८. निमन्तिते—सी०, रो० ।

वसन्तानं पदुमवतिया पुत्तानं पञ्चसतानं पच्चेकबुद्धानं जेट्ठको
महापदुमपच्चेकबुद्धो भातिके आमन्तेसि “मारिसा, नन्दराजा,
तुम्हे निमन्तेति, अधिवासेथ तस्सा” ति ते अधिवासेत्वा पुनदिवसे
अनोत्तदहे मुखं धोवित्वा, आकासेन आगन्त्वा उत्तरद्वारे ओतरिंसु ।

- 5 मनुस्सा दिस्वा^१ गन्त्वा “पञ्चसा^२ देव पच्चेकबुद्धा आगता” ति
रञ्जो आरोचेसुं । राजा सद्धि देविया गन्त्वा, वन्दित्वा, पत्तं
गहेत्वा पच्चेकबुद्धे पासादं आरोपेत्वा, तत्र नेसं दानं दत्वा,
R. 129 भत्तकिच्चावसाने राजा संघत्थेरस्स, देवी संघनवकस्स पादमूले
निपज्जित्वा “अय्या पच्चयेहि न किलमिस्सन्ति मयं पुञ्जेन न
10 हायिस्साम, अम्हाकं यावजीवं इध निवासाय पटिञ्जं देथा” ति
पटिञ्जं कारेत्वा उय्याने पञ्चपण्णसालासतानि पञ्चचङ्कमनसतानी
ति सब्बाकारेण निवासनट्टानानि सम्पादेत्वा तत्थ वसापेसुं ।

एवं काले रञ्जो पच्चन्तो कुपितो । सो “अहं पच्चन्तं वूपसमेतुं
गच्छामि, त्वं पच्चेकबुद्धेसु मा पमज्जी” ति देवि ओवदित्वा गतो ।

- 15 तस्मि अनागतेयेव पच्चेकबुद्धानं आयुसङ्गारा खीणा । महापदुम-
पच्चेकबुद्धो तियामरत्तिं भानकीळं कीळित्वा अरुणुगमने
आलम्बनफलकं आलम्बित्वा ठितकोव अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया
परिनिब्बायि, एतेनुपायेन सेसापी ति सब्बेव परिनिब्बुता । पुनदिवसे
देवी पच्चेकबुद्धानं निसीदनट्टानं हरितूपलितं कारेत्वा पुष्फानि
20 विकिरित्वा, धूपं दत्वा तेसं आगमनं ओलोकयन्ती निसिन्ना आगमनं
अपस्सन्ती पुरिसं पेसेसि “गच्छ, तात, जानाहि, किं अय्यानं किञ्चि
अफासुकं” ति । सो गन्त्वा महापदुमस्स पण्णसालाय द्वारं
विवरित्वा तत्थ अपस्सन्तो चङ्कमनं गन्त्वा आलम्बनफलकं निस्साय
B. 438 ठितं दिस्वा वन्दित्वा “कालो, भन्ते” ति आह । परिनिब्बुतसरीरं
25 किं कथेस्सति, सो निद्दायति मञ्जे” ति गन्त्वा पिट्ठिपादे हत्थेन
परामसित्वा पादानं सीतलताय चैव थद्धताय च परिनिब्बुतभावं^३

१. रो० पोत्थके नत्थि ।

२. पञ्चसत—रो० ।

३. परिनिब्बुति—सी० ।

अत्वा, दुतियस्स सन्तिकं अगमासि । एवं ततियस्सा ति सब्बेसं
परिनिब्बुतभावं अत्वा राजकुलं गतो । “कहं तात पच्चेकबुद्धा” ति
पुट्ठो “परिनिब्बुता देवी” ति आह । देवी कन्दन्ती रोदन्ती^१
निक्खमित्वा नागरेहि सद्धिं तत्थ गन्त्वा साधुकीळितं कारेत्वा
पच्चेकबुद्धानं सरीरकिच्चं कारेत्वा^२ धातुयो गहेत्वा चेतियं 5
पतिट्ठापेसि ।

राजा पच्चन्तं वूपसमेत्वा आगतो पच्चुग्गमनं आगतं देविं पुच्छि
“किं, भद्दे, पच्चेकबुद्धेसु नप्पमज्जि, निरोगा अय्या” ति । परि-
निब्बुता देवा ति । राजा चिन्तेति “एवरूपानं पि पण्डितानं मरणं
उप्पज्जति, अम्हाकं कुतो मोक्खो” ति । सो नगरं अगन्त्वा, 10
उय्यानमेव पविसित्वा जेट्ठपुत्तं पक्कोसापेत्वा, तस्स रज्जं निरुत्थापेत्वा^३,
सयं समणपब्बज्जं पब्बजि, देवी पि “इमस्मिं पब्बजिते अहं किं
करिस्सामी” ति तत्थेव उय्याने पब्बजित्वा द्वेपि भानं भावेत्वा ततो
चुत्ता ब्रह्मलोके निब्बत्तिसु ।

तेसु तत्थेव वसन्तेसु अम्हाकं सत्था लोके उप्पज्जित्वा पवत्तित- 15
वरधम्मचक्रो^४ अनुपुब्बेन राजगहं पाविसि । सत्थरि तत्थ पटिवसन्ते
अयं पिप्पलि माणवो मगधरट्ठे महातित्थब्राह्मणगामे कपिलब्राह्मणस्स
अग्गमहेसिया कुच्छिम्हि निब्बत्तो, अयं भद्दा कापिलानी मदरट्ठे
सागलनगरे कोसियगोत्तब्राह्मणस्स अग्गमहेसिया कुच्छिस्मिं निब्बत्ता ।
तेसं अनुक्कमेन वड्डमानानं पिप्पलिमाणवस्स वीसतिमे, भदाय 20
सोळसमे वस्से सम्पत्ते मातापितरो पुत्तं ओलोकेत्वा “तात, त्वं
वयप्पत्तो, कुलवंसो नाम पतिट्ठपेतब्बो” ति अतिविय निप्पीळयिंसु ।
माणवो आह “मय्हं सौतपथे एवरूपं कथं मा कथेथ । अहं याव
तुम्हे धरथ, ताव पटिजग्गिस्सामि, तुम्हाकं अच्चयेन^५ निक्खमित्वा

R. 130

20

१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. कत्वा—सी०, रो० ।

३. निरुत्थापेत्वा—रो० ।

४. पवत्तवर०—सी०, रो० ।

५. पच्छतो—सी०, रो० ।

पब्बजिस्सामी” ति । ते कतिपाहं अतिक्कमित्वा पुन कथयिंसु ।
सोपि तथेव पटिक्खिपि^१ । ततो पट्ठाय^२ निरन्तरं कथेतियेव ।

B. 439

- माणवो “मम मातरं सञ्ज्वापेस्सामी” ति रत्तसुवण्णस्स
निक्खसहस्सं दत्त्वा सब्बकामेहि^३ सन्तप्पेत्वा^४ सुवण्णकारेहि एकं
५ इत्थिरूपं कारापेत्वा तस्स मज्जनघट्टनादिकम्मपरियोसाने तं रत्तवत्थं
निवासापेत्वा वण्णसम्पन्नेहि पुप्फेहि चैव नानाअलङ्कारेहि च
अलङ्कारापेत्वा मातरं पक्कोसापेत्वा आहु^५ “अम्म, एवरूपं
आरम्मणं लभन्तो गेहे वसिस्सामि^६ अलभन्तो न वसिस्सामी^७” ति ।
पण्डिता ब्राह्मणी चिन्तेसि—“मय्हं पुत्तो पुञ्जवा दिन्नदानो
१० कताभिनीहारो, पुञ्जं करोन्तो न एककोव अकासि, अद्धा एतेन
सहकतपुञ्जा सुवण्णरूपपटिभागाव भविस्सती” ति अट्ठ ब्राह्मणे
पक्कोसापेत्वा सब्बकामेहि सन्तप्पेत्वा सुवण्णरूपकं रथं आरोपेत्वा
“गच्छथ ताता, यत्थ अम्हाकं जातिगोत्तभोगेहि समाने कुले एवरूपं
दारिकं पस्सथ, इममेव सुवण्णरूपकं^८ पण्णाकारं^९ कत्वा एथा^{१०}” ति
१५ उट्थोजेसि ।

- ते “अम्हाकं नाम एतं कम्मं” ति निक्खमित्वा “कथ
गमिस्सामा” ति चिन्तेत्वा मद्दरट्ठं नाम इत्थाकरो^{११}, मद्दरट्ठं
गमिस्सामा” ति मद्दरट्ठे सागलनगरं अगमंसु । तत्थ तं सुवण्णरूपकं^{१०}
न्धानतित्थे ठपेत्वा एकमन्ते निसीदिसु । अथ भद्दाय धाती भद्दं^{११}
२० न्हापेत्वा, अलङ्करित्वा, सिरिगम्भे निसीदापेत्वा सयं न्हायितुं
उदकतित्थं गता^{१२} तत्थ तं सुवण्णरूपकं दिस्वा “किस्सायं अविनीता

१. पुन पि कथयिंसु पुन पि पटिक्खिपि—सी०; २. ‘माता’ सी०, रो०, पोत्थकेसु
अधिको पाठो ।

रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

१-३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

५-५. वसामि, अलभन्तो न नस्सामी—

सी०, रो० ।

८. देथा—रो० ।

१०. ‘सुवण्णरूपं’ सी०, रो० पोत्थकेसु

सुववत्थ ।

४. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

६. सुवण्णरूपं—सी०, रो० ।

७. सच्चकारं—सी०, रो० ।

९. इत्थागारो—सी० ।

११. भद्दा—रो० ।

१२. गच्छन्ती—सी० ।

इधागन्त्वा ठिता” ति पिट्ठिपस्से पहरित्वा “सुवण्णरूपक” ति अत्वा
 “अय्यधीता मे” ति सञ्चं उप्पादेसि, अयं पन मे अय्यधीताय
 निवासनपटिग्गाहिकाया पि असदिसा” ति आह । अथ नं ते मनुस्सा
 परिवारेत्वा “एवरूपा ते सामिधीता” ति पुच्छिसु । किं एसा,
 इमाय सुवण्णपटिमाय सतगुणेन सहस्सगुणेन मय्हं अय्यधीता 5
 अभिरूपतरा, द्वादसहत्थे गब्भे निसिन्नाय पदीपकिच्चं नत्थि, सरीरो-
 भासेनेव तमं विधमतीति । “तेन हि आगच्छा” ति तं खुज्जं गहेत्वा
 सुवण्णरूपकं^१ रथे आरोपेत्वा कोसियगोत्तस्स ब्राह्मणस्स^२ घरद्वारे
 ठत्वा आगमनं निवेदयिसु ।

R. 131

ब्राह्मणो पटिसन्थारं कत्वा “कुतो आगतत्था” ति पुच्छि । 10
 मगधरट्ठे महातित्थगामे कपिलब्राह्मणस्स घरतोति^३ ।

“किं कारणा आगता ति^४ ? इमिना नाम कारणेना ति ।
 “कल्याणं ताता, समजातिगोत्तविभवो अम्हाकं ब्राह्मणो, दस्सामि
 दारिकं” ति पण्णाकारं गणिह । ते कपिलब्राह्मणस्स सासनं पहिंणिसु
 “लद्धा दारिका, कत्तब्बं करोथा” ति । तं सासनं सुत्वा पिप्पलि- 15 B. 440
 माणवस्स आरोचयिसु “लद्धा किर दारिका” ति । माणवो “अहं ‘न
 लभिस्सन्ती’ ति चिन्तेसि, इमे ‘लद्धा’ ति वदन्ति, अनत्थिको हुत्वा
 पण्णं पेसेस्सामी” ति रहोगतो पण्णं लिखि “भद्दा अत्तनो जाति-
 गोत्तभोगानुरूपं घरावासं लभतु, अहं निक्खमित्वा पब्बजिस्सामि,
 मा पच्छा विप्पटिसारिनी अहोसी” ति । भद्दा पि “असुकस्स किर 20
 मं दातुकामो^५” ति सुत्वा “पण्णं पेसेस्सामी” ति रहोगता पण्णं
 लिखि “अय्यपुत्तो अत्तनो जातिगोत्तभोगानुरूपं घरावासं लभतु,
 अहं^५ पब्बजिस्सामि, मा पच्छा विप्पटिसारी अहोसी” ति । द्वे पि

१. री० पोत्थके नत्थि ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३-३. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. दातुकामा— सी०, रो० ।

५. ‘निक्खमित्वा’ सी०, रो० पोत्थकेसु
 अधिको पाठो ।

पण्णानि अन्तरामग्गे समागच्छिंसु । इदं कस्स पण्णं ति । पिप्पलि-
माणवेन भद्दाय पहितं ति । इदं कस्साति । “भद्दाय पिप्पलिमाणवस्स
पहितं” ति च वुत्ते ते द्वेपि वाचेत्वा “पस्सथ दारकानं कम्मं” ति
फालेत्वा अरञ्जे छड्ढेत्वा अञ्जं तंसमानं पण्णं लिखित्वा इतो
5 एत्तो च^१ पेसेसुं । इति कुमारस्स कुमारिकाय च सदिसं पण्णं
लोकस्सादरहितमेवा ति अनिच्छमायानंयेव द्वित्रं समागमो अहोसि ।

तं दिवसंयेव^२ पिप्पलिमाणवो एकं पुप्फदामं गन्थापेसि भद्दा पि,
तानि सयनमञ्जे ठपेसुं भुत्तसायमासा उभो पि “सयनं आरुहिस्सामा”
ति माणवो दक्खिणपस्सेन सयनं आरुहि, भद्दा वामपस्सेन
10 अभिरुहित्वा^३ आह “यस्स पस्से पुप्फानि मिलायन्ति, तस्स रागचित्तं
उप्पन्नन्ति विजानिस्साम, इमं पुप्फदामं न अल्लियितब्बं” ति^४ । ते
पन^५ अञ्जमञ्जं सरीरसम्फस्सभयेन तियामरत्ति^५ निदं अनोक्क-
मन्ताव वीतिनामेन्ति, दिवा पन हसितमत्तं पि नाहोसि^६ । ते
लोकामिसेन असंसट्ठा याव मातापितरो धरन्ति, ताव कुटुम्बं
15 अविचारेत्वा तेसु कालङ्कतेसु विचारयिंसु । महती माणवस्स
सम्पत्ति—एकदिवसं सरीरं उब्बट्टेत्वा छड्ढेतब्बं सुवण्णचुण्णं एव
R. 132 मगधनाळिया द्वादसनाळिमत्तं लद्धुं वट्ठति । यतन्बद्धानि सट्ठिमहा-
तळाकानि, कम्मन्तो द्वादसयोजनिको, अनुराधपुरपमाणा चुद्दस
गामा, चुद्दस हत्थानीकानि, चुद्दस अस्सानीकानि, चुद्दस
20 रथानीकानि ।

सो एकदिवसं अलङ्कृतअस्सं आरुह्य महाजनपरिवुतो कम्मन्तं
B. 441 गन्त्वा खेत्तकोटियं ठितो नङ्गलेहि भिन्नट्टानतो काकादयो सकुणे
गण्डुप्पादादिपाणके उद्धरित्वा खादन्ते दिस्वा “ताता, इमे किं
खादन्तो” ति पुच्छि । गण्डुप्पादे अय्या ति । एतेहि कतं पापं कस्स

१. ‘एत्तेसं’ सी०, रो० पोत्थकेसु

अधिको पाठो ।

४. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

६. न होति—रो० ।

२. दिवसेयेव—सी०, रो० ।

३-३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

५. रत्ति—सी०, रो० ।

होती ति । तुम्हाकं अय्याति । सो चिन्तेसि “सचे एतेहि कतं पापं मय्हं होति, किं मे करिस्सति सत्तअसीतिकोटिधनं, किं द्वादसयोजनो कम्मन्तो, किं यन्तबद्धानि^१ तळाकानि, किं चुद्दस गामा, सब्बमेतं भद्दाय कापिलानिया निय्यातेत्वा निक्खम्म पब्बजिस्सामी” ति ।

भद्दा पि कापिलानी तस्मिं खणे अन्तरवत्थुम्हि तयो तिलकुम्भे 5
पत्थरापेत्वा धातीहि परिवुता निसिन्ना काके^२ तिलपाणके खादमाने
दिस्वा “अम्मा, किं इमे खादन्ती” ति पुच्छि । पाणके अय्ये ति ।
अकुसलं कस्स होती ति । तुम्हाकं अय्ये ति । सा चिन्तेसि “मय्हं
चतुहत्थवत्थं नाळिकोदनमत्तं च लद्धुं वट्टति, यदिप नेतं एत्तकेन^३
जनेन^४ कतं अकुसलं मय्हं होति, भवसहस्सेन वट्टतो सीसं 10
उक्खिपितुं न सक्का, अय्यपुत्ते आगतमत्तेयेव सब्बं तस्स निय्यातेत्वा
निक्खम्म पब्बजिस्सामी” ति ।

माणवो आगन्त्वा, न्हत्वा पासादं आरुय्ह महारहे पल्लङ्गे
निसीदि, अथस्स चक्कवत्तिनो अनुच्छविकं भोजनं सज्जयिसु, द्वे पि
भुज्जित्वा परिजने निक्खन्ते रहोगता फासुकट्टाने निसीदिसु । ततो 15
माणवो भद्दं आह “भद्दे, इमं घरं आगच्छन्ती त्वं कित्तकं धनं
आहरसी” ति, पञ्चपण्णास सकटसहस्सानि अय्या ति । तं सब्बं,
या च इमस्मिं घरे सत्तअसीतिकोटियो यन्तबद्धसट्ठितळाकादिभेदा^५
च सम्पत्ति अत्थि, तं सब्बं च तुय्हंयेव निय्यादेमी” ति । तुम्हे
पन^६ कहं गच्छथ^७ अय्या ति । अहं पब्बजिस्सामी ति । अय्य, अहं 20
पि तुम्हाकंयेव आगमनं ओलोकयमाना निसिन्ना, अहं पि
पब्बजिस्सामी ति । तेसं^८ आदित्तपण्णकुटि विय तयो भवा उपट्ठहिसु^९,
ते^९ अन्तरापणतो कसायरसपीतानि वत्थानि मत्तिकापत्ते च

१. सट्ठियन्तबद्धानि—रो० ।

२. काकेहि—रो० ।

३-३. एत्तकेहि—सी०, रो० ।

४. रो० पोत्थके नत्थि ।

५. सी० पोत्थके नत्थि ।

६. सी० पोत्थके नत्थि ।

७. ते अम्हाकं—सी०, रो० ।

८-८. उपट्ठहन्ति पब्बजिस्सामा—सी०, रो० ।

R. 133 आहुरापेत्वा अञ्जमञ्जं केसे ओरोपेत्वा “ये लोके अरहन्तो, ते उद्दिस्स अम्हाकं पब्बज्जा” ति पब्बजित्वा, थविकासु पत्ते^१ पक्खपित्वा अंसे लग्गेत्वा पासादतो ओतरिंसु । गेहे दासेसु वा कम्मकरेसु वा न कोचि सञ्जानि ।

B. 442 5 अथ ने^२ ब्राह्मणगामतो निक्खम्म दासगामद्वारेण गच्छन्ते आकप्प-कुत्तवसेन दासगामवासिनो सञ्जानिंसु । ते रोदन्ता पादेसु निपतित्वा^३ “किं, अम्हे, अनाथे करोथ अय्या” ति आहंसु । “मयं भणे आदित्तपण्णसाला विय तयो भवा” ति पब्बजिम्हा, सचे तुम्हेसु एकेकं भुजिस्सं करोम, वस्ससतं पि नप्पहोति, तुम्हेव तुम्हाकं सीसं धोवित्वा भुजिस्सा हुत्वा जीवथा” ति वत्वा तेसं रोदन्तानंयेव पक्कमिंसु ।

थेरो पुरतो गच्छन्तो निवत्तित्वा ओलोकेन्तो चिन्तेसि “अयं भद्दा कापिलानी सकलजम्बुदीपगघनिका इत्थी मय्हं पच्छतो आगच्छति, ठानं खो पनेतं विज्जति, यं कोचिदेव एवं चिन्तेय्य ‘इमे पब्बजिता पि विना भवितुं न सक्कोन्ति, अननुच्छविकं करोन्ती’ ति, कोचि पापेन^४ मनं पदूसेत्वा अपायपूरतो भवेय्य, इमं पहाय मय्हं गन्तुं वट्टती” ति चित्तं^५ उप्पादेसि^६ । सो पुरतो गच्छन्तो द्वेधापथं दिस्वा तस्स मत्थके अट्ठासि । भद्दा पि आगन्त्वा, वन्दित्वा अट्ठासि । अथ नं आहु “भद्दे, तादिसि इत्थि मम पच्छतो आगच्छन्ति दिस्वा ‘इमे पब्बजिता^६ पि विना भवितुं न सक्कोन्ती’ ति चिन्तेत्वा अम्हेसु पटुट्टचित्तो महाजनो अपायपूरको भवेय्य । इमस्मि द्वेधापथे त्वं एकं गण्ह, अहुमेकेन गमिस्सामी” ति । “आम, अय्य पब्बजितानं मातुगामो पलिबोधो, ‘पब्बजित्वा पि विना न भवन्ती’ ति अम्हाकं दोसं दस्सेस्सन्ति^७, तुम्हे एकं मगं गण्हथ, विना भविस्सामा” ति

१. पत्तं—सी०, रो० ।

२. पतित्वा—रो० ।

५-५. सी० पोत्थके नत्थि ।

७. दस्सन्ति—रो० ।

२. ते—सी०, रो० ।

४. वा पन—रो० ।

६. पब्बजित्वा—सी० ।

तिक्खत्तुं पदक्खिणं कत्वा चतूसु ठानेसु पञ्चपतिट्ठितेन वन्दित्वा
 दसनखसमोधानसमुज्जलं अज्जलिं पग्गय्ह "सतसहस्सकप्पपरिमाणे
 अद्धाने कतो मित्तसन्धवो अज्ज भिज्जती" ति वत्वा "तुम्हे दक्खिण-
 जातिका नाम, तुम्हाकं दक्खिणमग्गो वट्ठति, मयं मातुगामा नाम
 वामजातिका, अम्हाकं वाममग्गो वट्ठती" ति वन्दित्वा मग्गं 5
 पटिपन्ना । तेसं द्वेधाभूतकाले अयं महापठवी "अहं चक्कवाळसिनेरु-
 पब्बते धारेतुं सक्कोमती पि तुम्हाकं गुणे धारेतुं न सक्कोमी" ति
 वदन्ती विय विरवमाना कम्पि, आकासे असनिसद्दो विय पवत्ति,
 चक्कवाळसिनेरुपब्बतो उन्नदि ।

सम्मासम्बुद्धो वेळुवनमहाविहारे गन्धकुटियं निसिन्नो पठवी- 10
 कम्पनसद्दं सुत्वा "किस्स नु, खो, पठवी कम्पती" ति आवज्जेन्तो
 "पिप्पलिमाणवो च भद्दा च कापिळानी मं उद्दिस्स अप्पमेय्यं सम्पत्ति R. 134
 पहाय पब्बजिता, तेसं वियोगट्ठाने उभिन्नं गुणबलेन अयं पठवीकम्पो B. 443
 जातो, मया पि एतेसं सज्झहं कातुं वट्ठती" ति गन्धकुटितो निक्खम्म
 सयमेव पत्तचीवरमादाय असीतिमहाथेरेसु कश्चिपि अनामन्तेत्वा 15
 तिगावुतं मग्गं पच्चुग्गमनं कत्वा राजगहस्स च नालन्दाय च अन्तरे
 बहुपुत्तकनिग्रोधरुक्खमूले पल्लङ्कं आभुजित्वा निसीदि । निसीदन्तो
 पन अज्जतरपंसुकूलिको विय अनिसीदित्वा बुद्धवेसं गहेत्वा असीति-
 हत्थघनबुद्धरस्मियो विस्सज्जेन्तो निसीदि । इति तस्मिं खणे 1
 पण्णच्छत्तसकटचक्ककूटागारादिप्पमाणा बुद्धरस्मियो इतो चितो च 20
 विप्परन्तियो विधावन्तियो चन्दसहस्ससूरियसहस्सउग्गमनकालो
 विय कुरुमाना तं वनन्तं एकोभासं अकंसु । द्वत्तिसमहापुरिसलक्खण-
 सिरिया समुज्जलतारागणेन^१ विय गगनं, सुपुप्फितकमलकुवलयेन
 विय सलिलं, वनन्तं विरोचित्थ निग्रोधरुक्खस्स नाम खन्धो सेतो
 होति, पत्तानि नीलानि, पक्कानि रत्तानि । तस्मिं पन दिवसे 25
 सतसाखो निग्रोधो सुवण्णवण्णोव अहोसि ।

- महाकस्सपत्थेरो “अयं अम्हाकं सत्था भविस्सति, इमं अहं उद्दिस्स पब्बजितो” ति दिट्ठवानतो पट्टाय ओणतोणतोव गन्त्वा तीसु ठानेसु वन्दित्वा “सत्था मे, भन्ते, भगवा, सावकोहमस्मि, सत्था मे, भन्ते, भगवा, सावकोहमस्मी” (सं० नि० २, १८४) ति
- 5 आह । अथ नं भगवा आह^१ “कस्सप, सचे त्वं इमं निपच्चकारं महापठविया करेय्यासि, सा पि धारेतुं न सक्कुणेय्य । तथागतस्स एवं गुणमहुन्ततं जानता तया कतो निपच्चकारो मय्हं, लोमं पि चालेतुं न सक्कोति । निसीद कस्सप, दायज्जं ते दस्सामी” ति । अथस्स भगवा तीहि ओवादेहि उपसम्पदमदासि । दत्त्वा बहुपुत्तक-
- 10 निगोधमूलतो निक्खमित्त्वा थेरं पच्छासमणं कत्वा मग्गं पटिपज्जि । सत्थु सरीरं द्वत्तिसमहापुरिसलक्खणविचित्तं, महाकस्सपस्स सरीरं सत्तमहापुरिसलक्खणपटिमण्डितं, सो कञ्चनमहानावाय पच्छाबद्धो व्रिय सत्थु पदानुपदिकं अनुगच्छि । सत्था थोकं मग्गं गन्त्वा मग्गा ओक्कम्म अञ्जतरस्मिं रुक्खमूले निसज्जाकारं दस्सेसि । थेरो
- 15 “निसीदितुकामो सत्था” ति अत्त्वा अत्तनो पारुपितपटपिलोतिक-सङ्घाटिं चतुग्गुणं कत्वा पञ्जपेसि ।

B. 444

- सत्था तत्थ निसीदित्वा हत्थेन चीवरं परिमज्जन्तो “मुदुका खो त्यायं, कस्सप, पटपिलोतिकसङ्घाटी” (सं० नि० २, १८५) ति आह । थेरो “सत्था मम सङ्घाटिया मुदुभावं कथेति, पारुपितुकामो
- 20 भविस्सती” ति अत्त्वा “पारुपतु, भन्ते, भगवा सङ्घाटि” ति आह ।

R. 135

त्वं किं पारुपिस्ससि कस्सपा ति” ?

तुम्हाकं निवासनं लभन्तो पारुपिस्सामि, भन्ते ति ।

- “किं पन त्वं कस्सप इमं परिभोगजिण्णं पंसुकूलं धारेतुं सविक्खस्ससि ? मया हि इमस्स पंसुकूलस्स गहितदिवसे उदकपरियन्तं
- 25 कत्त्वा महापठवी कम्पि, इमं बुद्धानं परिभोगजिण्णचीवरं नाम न

सक्का परित्तगुणेन धारेतुं, पटिबलेनेविदं पटिपत्तिपूरणसमत्थेन जातिपंसुकूलिकेन धारेतुं^१ वट्टती" ति वत्त्वा थेरेन सद्धिं चीवरं परिवत्तेसि ।

एवं पन चीवरपरिवत्तनं कत्वा थेरस्स पारुतचीवरं भगवा पारुपि, सत्थु चीवरं थेरो । तस्मिं समये अचेतना पि अयं महापठवी 5
 "दुक्करं, भन्ते, अकत्थ, अत्तना पारुतचीवरं सावकस्स दिन्नपुब्बो नाम नत्थि, अहं तुम्हाकं गुणं धारेतुं न सक्कोमी" ति वदन्ती विय उदकपरियन्तं कत्वा कम्पि । थेरो पि "लद्धं दानि मया बुद्धानं परिभोगचीवरं, किं मे इदानि उत्तरि कत्तब्बं अत्थी" ति उन्नतिं अकत्वा सन्तिकेयेव तेरस धुतगुणे^२ समादाय सत्तदिवसमत्तं^३ पुथुज्जनो 10
 अहोसि, अट्टमे दिवसे सह पटिसम्भिदाहि अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

"पदुमुत्तरस्स^४ भगवतो, लोकजेट्टस्स तादिनो ।
 निब्बुते लोकनाथम्हि, पूजं कुब्बन्ति सत्थुनो ॥
 उदग्गचित्ता जनता, आमोदितपमोदिता । 15
 तेषु संवेगजातेसु, पीति से उदपज्जथ ॥
 आतिमित्ते समानेत्वा, इदं वचनमब्रविं ।
 परिनिब्बुतो महावीरो, हन्द पूजं करोमसे ॥
 साधू ति ते पटिस्सुत्वा, भिय्यो हासं जनिंसु मे ।
 बुद्धस्मिं लोकनाथम्हि, काहाम पुञ्ञसञ्चयं ॥ 20
 अग्घियं सुकतं कत्वा, सतहत्थसमुग्गतं ।
 दियद्धहत्थपत्थटं, विमानं नभमुग्गतं ॥
 कत्वान हम्मियं तत्थ, तालपन्तीहि चित्तितां ।
 सकं चित्तं पसादेत्वा, चेतियं पूजयुत्तमं ॥

B. 445

१. गहेतुं—सी०, रो० ।

२. धुतंगुणे—रो० ।

३. सत्तदिवसे—सी०, रो० ।

४. पदुमुत्तर—रो० ।

अग्निक्वखन्धोव जलितो, किंसुको^१ इव^२ फुल्लितो ।
 इन्दलट्टीव आकासे, ओभासेति^३ चतुर्दिसा ॥
 तत्थ चित्तं पसादेत्वा, कत्वान कुसलं बहु ।
 पुब्बकम्मं सरित्त्वान, तिदसं उपपज्जहं ॥
 5 सहस्सयुत्तं ह्यवाहिं, दिब्बयानमधिद्वितो ।
 उब्बिद्धं भवनं मय्हं, सत्तभूमं समुगगतं ॥
 कूटागारसहस्सानि, सब्बसोणमया अहुं ।
 जलन्ति सक्तेजेन, दिसा सब्बा पभासयं ॥
 सन्ति अञ्जेपि निर्यूहा, लोहितङ्गमया तदा ।
 10 ते पि जोतन्ति आभाय, समन्ता चतुरो दिसा ॥
 पुञ्चकम्माभिनिब्बत्ता, कूटागारा सुनिम्मिता ।
 मणिमयापि जोतन्ति, दिसा दस समन्ततो ॥
 तेसं उज्जोतमानानं, ओभासो विपुलो अहुं ।
 सब्बे देवे अभिभोमि, पुञ्चकम्मस्सिदं फलं ॥
 15 सट्ठिकप्पसहस्समिह, उब्बिद्धो नाम खत्तियो ।
 चातुरन्तो विजितावी, पठवि^४ आवसि अहं ॥
 तथेव भट्ठके कप्पे, तिसक्खत्तुं अहोसहं ।
 सककम्माभिरद्धोमिह, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
 सत्तरतनसम्पन्नो, चतुदीपमिह इस्सरो ।
 20 तत्थापि भवनं मय्हं, इन्दलट्टीव उगगतं ॥
 आयामतो चतुब्बीसं, वित्थारेन च द्वादस ।
 रम्मणं^५ नाम नगरं, दळ्ळहपाकारतोरणं ॥
 आयामतो पञ्चसतं, वित्थारेन तदङ्गकं ।
 आकिण्णं जनकायेहि, तिदसानं पुरं विय ॥
 यथा सूचिघरे सूची, पक्खित्ता पण्णवीसति ।
 अञ्जमञ्जं पघट्टेन्ति, आकिण्णं होति लङ्कतं ॥

B. 446 25

एवं पि नगरं मय्हं, हत्थिस्सरथसंकुलं ।
 मनुस्सेहि सदाकिण्णं, रम्मणं^१ नगरुत्तमं ॥
 तत्थ भुत्वा पिवित्वा च, पुन देवत्तनं^२ गतो ।
 भवे पच्छिमके मय्हं, अहोसि कुलसम्पदा ॥
 ब्रह्मञ्जकुलसम्भूतो, महारतनसञ्चयो ।
 असीतिकोटियो हित्वा, हिरञ्जस्सापि पब्बजि ॥
 पटिसम्भिदा चतस्सो ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, ४०-४१) ति ॥

5

अथ नं सत्था "कस्सपो, भिक्खवे, चन्दूपमो कुलानि उपसङ्कमति-
 अपकस्सेव कायं, अपकस्स चित्तं, निच्चनवको^३ कुलेसु अप्पगम्भो" 10
 (सं० नि० २, १६६) ति एवमादिना पसंसित्वा अपरभागे अरिय-
 गणमज्जे निसिन्नो "एतदगं, भिक्खवे, मम सावकानं भिक्खूनं
 धुतवादानं^४ यदिदं महाकस्सपो" (अं० नि० १, २३) ति धुतङ्ग-
 धरानं अगगट्टाने ठपेसि । सो विवेकाभिरतिकित्तनमुखेन भिक्खूनं
 ओवादं देन्तो अत्तनो पटिपत्तिं पकासेन्तो— 15

१०५४. "न गणेन पुरक्खतो चरे,
 विमनो होति समाधि दुल्लभो ।
 नानाजनसङ्गहो दुखो,
 इति दिस्वान गणं न रोचये ॥

१०५५. न कुलानि उपब्बजे मुनि,
 विमनो होति समाधि दुल्लभो ।
 सो उस्सुक्को रसानुगिद्धो,
 अत्थं रिञ्चति यो सुखावहो ॥

20

१०५६. पङ्को ति हि नं अवेदयुं,
 यायं वन्दनपूजना कुलेसु ।

R. 136

25

१. रम्मकं—सी० ।

२. पि देवतं—सी० ।

३. निच्चं नवो—सी०, रो० ।

४. धुतङ्गधरानं—सी०, रो० ।

सुखुमं सल्लं^१ दुरुब्बहं,
सक्कारो कापुरिसेन दुज्जहो ॥

- B. 447 १०५७. सेनासनम्हा ओरुह्, नगरं पिण्डाय पाविसिं ।
भुज्जन्तं पुरिसं कुट्ठिं, सक्कच्चं तं उपट्ठहिं ॥
- 5 १०५८. सो मे^१ पक्केन हत्थेन, आलोपं उपनामयि ।
आलोपं पक्खिपन्तस्स, अङ्गुलि चेत्थ^२ छिज्जथ ॥
१०५९. कुट्टमूलं च निस्साय, आलोपं तं अभुज्जिसं ।
भुज्जमाने वा भुत्ते वा, जेगुच्छं मे न विज्जति ॥
- 10 १०६०. उत्तिट्ठपिण्डो आहारो, पूतिमुत्तं च ओसधं ।
सेनासनं रुक्खमूलं, पंसुकूलं च चीवरं ।
यस्से^१ ते अभिसम्भुत्वा, स वे चातुदिसो नरो ॥
१०६१. यत्थ एके विहज्जन्ति, आरुहन्ता सिलुच्चयं ।
तत्थ बुद्धस्स दायादो, सम्पजानो पटिस्सतो ।
इद्धिबलेनुपत्थद्धो, कस्सपो अभिरुहति ॥
- 15 १०६२. पिण्डपातपटिक्कन्तो, सोलमारुह कस्सपो ।
भायति अनुपादानो, पहीनभयभेरवो ॥
१०६३. पिण्डपातपटिक्कन्तो, सेलमारुह कस्सपो ।
भायति अनुपादानो, ड्य्हमानेसु निब्बुतो ॥
१०६४. पिण्डपातपटिक्कन्तो, सेलमारुह कस्सपो ।
भायति अनुपादानो, कतकिच्चो अनासवो ॥
- 20 १०६५. करेरिमालावितता, भूमिभागा मनोरमा ।
कुज्जराभिरुदा रम्मा, ते सेला रमयन्ति मं ॥
१०६६. नीलब्भवण्णा रुचिरा, वारिसीता सुचिन्धरा ।
इन्दगोपकसञ्ज्जत्ता, ते सेला रमयन्ति मं ॥

१०६७. नीलब्भकूटसदिसा, कूटागारवरूपमा ।
वारणाभिरुदा रम्मा, ते सेला रमयन्ति मं ॥
१०६८. अभिवुट्ठा रम्मतला, नगा इसिभि सेविता ।
अब्भुत्तादिता सिखीहि, ते सेला रमयन्ति मं ॥
१०६९. अलं भायितुकामस्स, पहितत्तस्स मे सतो ।
अलं मे अत्थकामस्स, पहितत्तस्स भिक्खुनो ॥
१०७०. अलं मे फासुकामस्स, पहितत्तस्स भिक्खुनो ।
अलं मे योगकामस्स, पहितत्तस्स तादिनो ॥
१०७१. उमापुप्फेन^१ समाना, गगनाव'ब्भद्धादिता ।
नानादिजगणाकिण्णा, ते सेला रमयन्ति मं ॥
१०७२. अनाकिण्णा गहट्ठेहि, मिगसंघनिसेविता ।
नानादिजगणाकिण्णा, ते सेला रमयन्ति मं ॥
१०७३. अच्छोदिका^२ पुथुसिला, गोनङ्गुलमिगायुता ।
अम्बुसेवालसञ्छन्ना, ते सेला रमयन्ति मं ॥
१०७४. न पञ्चङ्गिकेन तूरियेन, रति मे होति तादिसी ।
यथा एकगगचित्तस्स, सम्मा धम्मं विपस्सतो ॥

5 B. 448

10

R. 137

15

१०७५. कम्मं बहुकं न कारये,
परिवज्जेय्य जनं न उय्यमे ।
उस्सुक्को सो रसानुगिद्धो,
अत्थं रिञ्चति यो सुखावहो ॥

20

१०७६. कम्मं बहुकं न कारये,
परिवज्जेय्य अनत्तनेय्यमेतं ।
किञ्चति कायो किलमति,
दुक्खितो सो समथं न विन्दति ॥

१०७७. ओट्ठप्पहतमत्तेन, अत्तानं पि न पस्सति ।
पत्थद्धगीवो चरति, अहं सेय्यो ति मञ्जति ॥
१०७८. असेय्यो सेय्यसमानं, बालो मञ्जति अत्तानं ।
न तं विञ्जू पसंसन्ति, पत्थद्धमानसं नरं ॥
- 5 १०७९. यो च सेय्योहुमस्मी ति, नाहं सेय्यो ति वा पन ।
हीनो तंसदिसो वा ति, विधासु न विकम्पति ॥
- B. 449 १०८०. पञ्चवन्तं तथा तादिं, सीलेसु सुसमाहितं ।
चेतोसमथमनुयुत्तं, तं चे विञ्जू पसंसरे ॥
१०८१. यस्स सब्रह्मचारीसु, गारवो नूपलब्भति ।
10 आरका होति सद्धम्मा, नभतो^१ पृथवी^२ यथा ॥
१०८२. येसं च हिरि ओत्तप्पं, सदा सम्मा उपट्ठितं ।
विरूळ्हब्रह्मचरिया ते^३, तेसं खीणा पुनब्भवा ॥
१०८३. उद्धतो चपलो भिक्खु, पंसुकूलेन पारुतो ।
कपीव सीहचम्मेन, न सो तेनुपसोभति^४ ॥
- 15 १०८४. अनुद्धतो अचपलो, निपको संवुतिन्द्रियो ।
सोभति पंसुकूलेन, सीहोव गिरिगम्भरे ॥
१०८५. एते सम्बहुला देवा, इद्धिमन्तो यस्सिनो ।
दसदेवसहस्सानि, सब्बे ते ब्रह्मकायिका ॥
१०८६. धम्मसेनापतिं वीरं, महाभायिं समाहितं ।
20 सारिपुत्तं नमस्सन्ता, तिट्ठन्ति पञ्जलीकता ॥
- R. 138 १०८७. नमो ते पुरिसाजञ्ज, नमो ते पुरिसुत्तम ।
यस्स ते नाभिजानाम, यं पि निस्साय भायति^५ ॥
१०८८. अच्छेरं वत बुद्धानं, गम्भीरो गोचरो सको ।
ये मयं नाभिजानाम, बालवेधिसमा'गता ॥

१. नभसो—रो० ।

२. पृथ्वी—रो० ।

३. रो० पोत्थके नत्थि ।

४. तेनुपसोभते—सी० ।

५. ज्ञायसि—सी०, रो० ।

१०८९. तं तथा देवकायेहि, पूजितं पूजनारहं ।
सारिपुत्तं तदा दिस्वा, कप्पिनस्स सितं अहु ॥

१०९०. यावता बुद्धखेत्तम्हि, ठपयित्वा महामुनिं ।
धुतगुणे विसिट्ठोहं, सदिसो मे न विज्जति ॥

१०९१. परिचिण्णो मया सत्था, कतं बुद्धस्स सासनं ।
ओहितो गरुको भारो, नत्थि दानि पुनब्भवो ॥

5

१०९२. न चीवरे न सयने, भोजने नुपलिम्पति ।
गौतमो अनुप्पमेय्यो^१, मूळालपुप्फं विमलंव ।
अम्बुना नेक्खम्मनिन्नो, तिभवाभिनिस्सटो ॥

B. 450

१०९३. सतिपट्टानगीवो सो, सद्धाहत्थो महामुनि ।
पञ्चासीसो महाआणी, सदा चरति निब्बुतो^२ ति—

10

इमा गाथा अभासि । तत्थ आदितो तिस्सो गाथा गणेषु कुलेसु च
संसट्ठे भिक्खू दिस्वा तेसं^३ ओवाददानवसेन वुत्ता ।

तत्थ न गणेन पुरक्खतो चरे ति, भिक्खुगणेहि पुरक्खतो
परिवारितो हुत्वा न चरेय्य न विहरेय्य, कस्मा ? विमनो होति 15
समाधि दुल्लभो गणं परिहरन्तस्स दुक्खुप्पत्तिया व्याकुलमनताय,
उद्देसेन ओवादेन अनुसासनिया अनुग्गहं करोन्तो यथानुसिट्ठं अप्पटि-
पत्तिया च विमनो विकारिभूतचित्तो होति, ततो संसग्गेन एकग्गतं
अलभन्तस्स समाधि दुल्लभो होति । तथारूपस्स हि उपचारसमाधि-
मत्तं पि न इज्झति, पगेव इतरो । नानाजनसङ्गहो ति नानज्भास- 20
यस्स नानारुचिकस्स जनस्स पेय्यखज्झादिना सङ्गहो । दुखो ति,
किञ्चो कसिरो । इति दिस्वाना ति, एवं गणसङ्गहे बहुविधं
आदीनवं दिस्वा आणचक्खुना ओलोकेत्वा । गणं गणवासं न रोचये
न रोचेय्य न इच्छेय्य ।

न कुलानि उपब्बजे मुनी ति, इमस्मिं सासने पब्बजितो
 खत्तियादिकुलूपको^१ हुत्वा न उपगच्छेय्य । किं कारणा ? विमनो
 होति समाधि दुल्लभो । सो उस्सुक्को कुलूपसङ्कमने उस्सुक्कं
 आपन्नो कुलेसु लद्धब्बेसु मधुरादिरसेसु अनुगिद्धो गेधं आपन्नो तत्थ
 5 उपपन्नेसु किच्चकरणीयेसु अत्तनाव योगं आपज्जन्तो । अत्थं रिञ्चति
 यो सुखावहो ति, यो अत्तनो मग्गफलनिब्बानसुखावहो तं सील-
 विसुद्धिआदिसङ्घातं अत्थं रिञ्चति जहति, नानुयुञ्जती ति अत्थो ।

R. 139

ततियगाथा हेट्ठा वुत्ता^२ एव ।

B. 451

सेनासनम्हा ओरुग्हा तिआदिका चतस्सो गाथा पच्चयेसु
 10 अत्तनो सन्तोसदस्सनमुखेन “भिक्खुना नाम एवं पटिपज्जितब्बं”
 ति भिक्खूनं ओवाददानवसेन वुत्ता । तत्थ सेनासनम्हा ओरुग्हा ति
 पब्बतसेनासनत्ता वुत्तं । सक्कच्चं तं उपट्ठहिं ति तं कुट्ठिपुरिसं
 उल्लारसम्पत्तिं पापेतुकामताय भिक्खाय अत्थिको हुत्वा पणीतभिक्ख-
 दायकं कुलं महिच्छपुग्गलो विय आदरेन उपगन्त्वा अट्ठासिं ।

15

पक्केना ति, अट्ठिगतकुट्टरोगताय उपक्केन कुथितेन । अङ्गुलि
 चेत्य छिज्जथा ति, एत्थ पत्ते तस्स अङ्गुलिं छिज्जित्वा आहारेन
 सद्धिं पतती ति अत्थो ।

20

कुट्टमूलं निस्साया ति, तस्स पुरिसस्स पसादजननत्थं तादिसे^३
 घरभित्तिसमीपे निसीदित्वा आलोपं तं अभुञ्जिसं परिभुञ्जि । अयं
 पन थेरस्स पटिपत्तिं सिक्खापदे अपञ्चत्तेति दट्ठब्बं । पटिक्कूले च
 अप्पटिक्कूले इव अप्पटिक्कूलसञ्चिताय अरियिद्धिया उक्कंसगतत्ता
 थेरस्स तं अज्झोहरन्तस्स जिगुच्छा न उपपज्जि, पुथुज्जनस्स
 पन तादिसं भुञ्जन्तस्स अन्तानि निक्खमेय्युं । तेनाह “भुञ्जमाने
 वा भुत्ते वा, जेगुच्छं मे न विज्जती” ति ।

१. खत्तियादिकुलं कुलूपको—सी०, रो० । २. वुत्तथा—सी०, रो० ।

३. तादिसो—रो० ।

उत्तिट्ठपिण्डो ति, उत्तिट्ठित्वा परेसं घरद्वारे ठत्वा गहेतब्बपिण्डो,
जङ्घवलं निस्साय अनुघरं गन्त्वा लद्धब्बमिस्सकभिक्षा ति
अत्थो । पूतिमुत्तं ति, गोमुत्तपरिभावितहरीटकादि च ।
यस्से'ते अभिसम्भुत्वा ति, यो भिक्षु एते उत्तिट्ठपिण्डादयो
चत्तारो पच्चये अन्तिमन्तेन अभिरमित्वा परिभुञ्जति । स धे 5
चातुद्दिसो नरो ति, सो पुग्गलो एकसेन चातुद्दिसो पुरत्थिमादि-
चतुद्दिसायोग्यो, कत्थचि अप्पटिघो याय कायचि दिसाय विहरितुं
सक्कोती ति अत्थो ।

अथ थेरो अत्तनो महल्लककाले मनुस्सेहि “कथं, भन्ते, तुम्हे
एवरूपाय जराय वत्तमानाय दिने दिने पब्बतं अभिरुहथा” ति वुत्ते 10
“यत्थ एके” तिआदिका चत्तस्सो गाथा अभासि । तत्थ यत्था ति,
यस्मिं पच्छिमवये । एके ति, एकच्चे । विहञ्जन्ती ति,
सरीरकिलमथेन चित्तेन विघातं आपज्जन्ति । सिलुच्चयं ति,
पब्बतं । तत्था ति, तस्मिं जराजिण्णकाले पि । सम्पजानो पटिस्सतो
ति, इमिना चित्तरवेदाभावं दस्सेति, इद्धिबलेनुपत्थद्धो ति, इमिना 15
सरीरखेदाभावं ।

भयहेतूतं किलेसानं समुच्छिन्नत्ता पहीनभयभेरवो । ड्य्हमानेसु
ति, रागगिआदीहि एकादसहि अग्गीहि सत्तेसु ड्य्हमानेसु ।
संकिलेसपरिळाहाभावेन निब्बुतो सीतिभूतो ।

पुन मनुस्सेहि “किं, भन्ते, जिण्णकाले पि अरञ्जपब्बतेयेव 20 B. 452
विहरथ, ननु इमे वेळुवनादयो विहारा मनोरमा” ति वुत्ते R. 140
अरञ्जपब्बता एव मय्हं मनोरमा ति दस्सेन्तो “करेरिमालावितता”
तिआदिका द्वादस गाथा अभासि । तत्थ करेरिमालावितता ति,
वरुणरुक्खपन्तीहि समागता । “कालवण्णपुप्फेहि ओत्थटा” तिपि
वदन्ति । कुञ्जराभिरुदा ति पटिघोसादिगुणीभूतेहि हत्थीनं गोचरे- 25
सीनं गज्जितेहि अभित्थनिता ।

अभिवुट्ठा ति, महामेघेन अभिप्पवुट्ठा^१ । रम्मतला ति, तेनेव रजोजल्लपण्णेत्यादीनं^२ अपगमेन रमणीयतला । नगा ति, देसन्तरं अगमनतो “नगा” ति, सेलमयताय “सेला” ति च लद्धनामा पब्बता । अब्भुन्नदिता सिखीहीति मधुरस्सरेण उन्नदिता ।

- 5 अलं ति युत्तं समत्थं वा^३ । भायितुकामस्स अत्थकामस्सा तिआदीसुपि इमिना नयेन योजेतब्बं । भिक्खुनो ति, भिन्नकिलेस-भिक्खुनो, मेति सम्बन्धो ।

- उमापुप्फेन^४ समाना ति मेचकनिभताय उमाकुसुमसदिसा । गगनाव'ब्भ छादिता ति ततो एव सरदस्स^५ गगनअब्भा^६ विय
10 काळमेघसञ्जादिता, नीलवण्णा ति अत्थो ।

अनाकिण्णा ति, असंकिण्णा असम्बाधा । पञ्चङ्गिकेनाति आततादीहि पञ्चहि अङ्गेहि युत्तेन तूरियेण परिवारियमानस्स तादिसीपि न होति, यथा यादिसी एकगगचित्तस्स समाहितचित्तस्स सम्मदेव रूपारूपधम्मं अनिच्चादिवसेन विपस्सन्तस्स रति होति ।

- 15 तेनाहु भगवा—

“यतो यतो सम्मसति, खन्धानं उदयब्बयं ।

लभती पीतिपामोज्जं, अमतं तं विजानतं”

(ध० प० ५३) ति ॥

- कम्मं बहुकं तिआदिना^७ द्वे गाथा कम्मरामानं^८ पच्चयगिद्धानं
20 भिक्खूनं ओवाददानवसेन वुत्ता । तत्थ कम्मं बहुकं न कारये ति, कम्मरामो हुत्वा बहु नाम कम्मं न कारये न अधिट्ठहे, खण्डफुल्ल-पटिसङ्खरणं पन सत्थारा अनुज्जातमेव । परिवज्जेय्य जनं ति,

१. अतिप्पवुट्ठा—रो० ।

२. रजोजल्लादीनं—रो० ।

३. वा—रो० ।

४. ‘उम्मा पुप्फेन’ रो० पोत्थके सम्बत्थ ।

५. सरदसमये—सी० ।

६. गगनं अब्भं—सी०, रो० ।

७. ०आदिका—सी०, रो० ।

८. कम्मं कारमानानं—सी०, रो० ।

अकल्याणमित्तभूतं जनं वज्जेय्य । न उय्यमे ति, पच्चयुप्पादनगण-
बन्धादिवसेन वायामं न करेय्य ।

अनत्तनेय्यमेतं ति, एतं नवकम्माधिष्ठानादिकं अत्तनो अत्थावहं
न होती ति अत्थो । तत्थ कारणमाह “किच्छति कायो किलमती”
ति । नवकम्मादिपसुतस्स हि तहं तहं विचरतो कायसुखादिअलाभेन
किच्छप्पतो होति किलमति खेदं आपज्जति, तेन च कायकिलमथेन
दुक्खितो । वत्थुविसदअत्तनेय्यकिरियादीनं अभावेन सो पुग्गलो
समथं न विन्दति चित्तसमाधानं न लभती ति ।

B. 453

5

R. 141

ओट्ठप्पहतमत्तेना तिआदिना द्वे गाथा सुतपरमस्स पण्डितमानिनो
गरहुवसेन, ततो परा द्वे पण्डितस्स पसंसावसेन वुत्ता । तत्थ
ओट्ठप्पहतमत्तेना ति, सज्झायसीसेन ओट्ठपरिवत्तनमत्तेन, बुद्धवचनं
सज्झायकरणमत्तेना ति अत्थो । अत्तानं पि न पस्सती ति,
अनत्थञ्जुताय अत्तनो पच्चक्खभूतं पि अत्थं न जानाति, याथावतो
अत्तनो पमाणं न परिच्छिन्दती ति अत्थो । पत्थद्वगीवो चरती ति,
“अहं बहुस्सुतो, सतिमा, पञ्चवा, न मया सदिसो अञ्जो अत्थी”
ति मानत्थद्वो हुत्वा गरुट्टानियानं पि अपचित्ति अदस्सेन्तो अयोसलाकं
गिलित्वा ठितो विय थद्वगीवो चरति । अहं सेय्यो ति मञ्जती ति,
अहमेव सेय्यो उत्तमो ति मञ्जति ।

10

15

असेय्यो सेय्यसमानं, बालो मञ्जति अत्तानं ति अयं^१ असेय्यो
हीनो समानो अञ्जेन सेय्येन उत्तमेन समानं सदिसं कत्वा अत्तानं
बालो मन्दबुद्धि बालभावेनेव मञ्जती ति । न तं विञ्जू पसंसन्ती
ति, तं तादिसं बालं पग्गहितचित्तताय पत्थद्वमानसं थम्भितत्तं नरं
विञ्जू पण्डिता न पसंसन्ति, अञ्जदत्थु गरहन्ति येव ।

20

सेय्योहमस्मी ति, यो पन पण्डितो पुग्गलो “सेय्योहमस्मी” ति
वा हीनसदिसमानवसेन “नाहं सेय्यो” ति वा कञ्चिपि मानं

25

अजप्पेन्तो विधासु नवसु मानकोट्टासेसु कस्सचिपि वसेन न विकम्पति ।

पञ्चवन्तं ति, अगगफलपञ्चावसेन पञ्चवन्तं इट्ठादीसु तादिभावप्पत्तिया तादि, असेक्खफलसीलेसु सुट्ठु पतिट्ठितत्ता सीलेसु
 5 सुसमाहितं, अरहत्तफलसमापत्तिसमापज्जनेन चेतोसमथमनुयुत्तं ति
 B. 454 तादिसं सब्बसो पहीनमानं खीणासवं विञ्जू बुद्धादयो पण्डिता पसंसरे वण्णेन्ति थोमेन्ती ति अत्थो ।

पुन अञ्जतरं दुब्बचं भिक्खुं दिस्वा दोवचस्सताय आदीनवं, सोवचस्सताय आनिसंसं च पकासेन्तो “यस्स सब्बह्मचारीसू”
 10 तिआदिका द्वे गाथा अभासि । ता वुत्तत्था एव ।

पुन उद्धतं अन्नळं एकं भिक्खुं दिस्वा उद्धतादिभावे दोसं, अनुद्धतादिभावे च गुणं विभावेन्तो “उद्धतो चपलो भिक्खू”
 तिआदिका द्वे गाथा अभासि । तत्थ कपीव सीहचम्मेना ति सीह-
 R. 142 चम्मेन पारुतो मक्कटो विय सो उद्धतादिदोससंयुत्तो भिक्खु तेन
 15 पंसुकूलेन अरियद्धजेन न उपसोभति अरियगुणानं अभावतो ।

यो पन उपसोभति, तं दस्सेतुं “अनुद्धतो” तिआदि वुत्तं । एते सम्बहुला तिआदिका पञ्च गाथा आयस्मन्तं सारिपुत्तं नमस्सन्ते ब्रह्मकायिके देवे दिस्वा आयस्मतो कप्पिनस्स सितपातुकम्मनिमित्तं वुत्ता । तत्थ एते ति, तेसं पच्चक्खताय वुत्तं । सम्बहुला ति,
 20 बहुभावतो, तं पन बहुभावं “दसदेवसहस्सानी” ति परिच्छिन्दित्वा आह । देवा ति, उपपत्तिदेवा । तं तेसं देवभावं अञ्जेहि विसेसेत्वा दस्सेन्तो “सब्बे ते ब्रह्मकायिका” ति आह । यस्मा ते अत्तनो उपपत्तिद्विया महितिया देविद्विया समन्नागता परिवारसम्पन्ना च, तस्मा आह “इद्धिमन्तो यसस्सिनो” ति ।

25 “को नु सेनापति भोतो” ति पुच्छाय विस्सज्जनवसेन “मया पवत्तितं^१ धम्मचक्कं अनुत्तरं सारिपुत्तो अनुवत्तेती” ति वदन्तेन

भगवता आयस्मतो सारिपुत्तत्थेरस्स धम्मसेनापतिभावो अनुज्जातो
ति आहु “धम्मसेनापति वीरं महाभायि समाहितं सारिपुत्तं ति ।
तत्थ वीरं ति, किलेसमारादीनं निम्मथनेन वीरियवन्तं
महाविककन्तं । महाभायि ति, दिब्बविहारादीनं^१ उक्कंसगमनेन
महन्तं भायिं । ततो एव सब्बसो विक्खेपविद्धंसनवसेन समाहितं । 5
नमस्सन्ता ति, सिरसि अञ्जलिं पग्गय्ह नमस्समाना तिट्ठन्ति ।

यं पि निस्साया ति यं नु खो आरम्भणं निस्साय आरब्भ
भायती ति नाभिजानामा ति पुथुज्जनभावेन ब्रह्मानो एवं आहंसु ।

B. 4 5

अच्छेरं वता ति, अच्छरियं वत । बुद्धानं ति, चतुसच्चबुद्धानं ।
गम्भीरो गोचरो सकोति, परमगम्भीरो अतिदुद्दसो दुरनुबोधो 10
पुथुज्जनेहि असाधारणो अविसयो । इदानि तस्स गम्भीरभावे
कारणं दस्सेतुं “ये मयं” तिआदि वुत्तं । तत्थ वालवेधिसमागता
ति, ये मयं वालवेधिधनुग्गहसदिसा अतिसुखुमं पि विसयं
पटिविज्झितुं समत्था आगता उपपरिक्खन्ता नाभिजानाम, गम्भीरो
वत बुद्धानं विसयो ति अत्थो । तं तथा देवकायेही ति तं तथारूपं 15
सारिपुत्तं सदेवकस्स लोकस्स^२ पूजनारहं तेहि ब्रह्मकायिकेहि तदा
तथा पूजितं दिस्वा आयस्मतो महाकप्पिनस्स सितं अहोसि । इमेसं
लोकसम्मतानं ब्रह्मून् पि अविसयो, यत्थ सावकानं विसयो ति ।

यावता बुद्धखेत्तम्ही ति गाथा थेरेन अत्तानं आरब्भ सीहनादं
नदन्तेन भासिता । तत्थ बुद्धखेत्तम्ही ति, आणाखेत्तं सन्धाय 20
वदति । ठपयित्वा महामुनि ति, सम्मासम्बुद्धं ठपेत्वा । बुद्धा हि
भगवतो धुतगुणेहिपि सब्बसत्तेहि परमुक्कंसगता एव, केवलं पन
महाकरुणसञ्चोदितमानसा सत्तानं तादिसं महन्तं उपकारं
ओलोकेत्वा गामन्तसेनासनवासादि अनुवत्तन्ती ति तं तं धुतधम्म-
विरोधी होति । धुतगुणे ति, किलेसानं धुतेन गुणेन आरञ्जका- 25
दिभावेन अपेक्खितगुणे^३ । करणत्थे वा एतं भुम्मवचनं । सदिसो मे

R. 143

१. दुब्बविहारादीनं—रो० ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. अपेक्खितगुणो—रो० ।

न विज्जति, कुतो पन उत्तरी ति अधिप्पायो । तथा हेस थेरो तत्थ अगगट्टाने ठपितो ।

- न चीवरे ति गाथाय “ठपयित्वा महामुनिं” ति वुत्तमेवत्थं पाकटतरं करोति, चीवरादीसु तण्हाय अनुपलेपो धुतङ्गफलं । तत्थ
- 5 न चीवरे सम्पत्ते तण्हालेपेनाति योजना । सयने ति, सेनासने । गोतमो ति, भगवन्तं गोत्तेन कित्तेति । अनप्पमेय्यो ति, पमाणकर-किलेसाभावतो अपरिमाणगुणताय च अनप्पमेय्यो । मुळालपुष्पं विमलं व अम्बुना ति, यथा निम्मलं^१ विरजं नळिनं^२ उदकेन न लिम्पति, एवं गोतमो भगवा तण्हालेपादिना न लिम्पती ति अत्थो ।
- B. 456 10 नेक्खम्मनिन्नो^३ अभिनिक्खम्मनिन्नो ततो एव तिभवाभिनिस्सटो भवत्तयतो विनिस्सटो विसंयुत्तो ।

- येसं सतिपट्टानगीवादीनं भावनापारिपूरिया यत्थ कत्थचि अनुपलित्तो नेक्खम्मनिन्नोव अहोसि, ते अङ्गभूते दस्सेन्तो “सतिपट्टानगीवो” ति ओसानगाथमाह । तत्थ गुणरासितो उत्तमङ्ग-
- 15 भूताय पञ्चाय अधिद्वानभावतो सतिपट्टानं गीवा एतस्सा ति सतिपट्टानगीवो, अनवज्जधम्मानं आदाने सद्धा हत्थो एतस्सा ति सद्धाहत्थो । गुणसरीरस्स उत्तमङ्गभावतो पञ्चा सीसं एतस्सा ति पञ्चासीसो । महासमुदागमनताय महाविसयताय महानुभावताय महाबलताय च महन्तं सब्बञ्जुतसङ्घातं आणं एतस्स^४ अत्थो^५ ति
- 20 महाज्जाणी । सदा सब्बकालं निब्बुत्तो सीतिभूतो चरति । “सुसमा-हितो ...पे०... नागो” (अ० नि० ३, ६१) ति सुत्तपदं चेत्य निदस्सेतब्बं । यं पनेत्थ अत्थतो अविभत्तं, तं हेट्ठा वुत्तनयमेव ।

महाकस्सपत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

चत्तालीसनिपातवण्णना निट्ठिता ।

१. नीलुप्पलं—रो० ।

३. निक्खम्मनिन्नो—रो० ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४-५. एतस्सा—रो० ।

१६. पञ्चासनिपातो

B. 457

१. तालपुटथेरगाथावण्णना

पञ्चासनिपाते कदा नुहं ति आदिका आयस्मतो तालपुटथेरस्स
गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ
भवे विवट्टूपनिस्सयं कुसलं उपचिन्तिता इमस्मिं बुद्धुप्पादे राजगहे
अञ्जतरस्मिं नटकुले निब्बत्तित्वा विञ्चुतं पत्तो कुलानुरूपेसु
नच्चट्टानेसु निष्फत्ति गन्त्वा सकलजम्बुदीपे पाकटो नटगामणि 5
अहोसि । सो पञ्चसतमातुगामपरिवारो महता नटविभवेन
गामनिगमराजधानीसु समज्जं दस्सेत्वा, महन्तं पूजासक्कारं
लभित्वा, विचरन्तो राजगहं आगन्त्वा, नगरवासीनं समज्जं
दस्सेत्वा, लद्धसम्मानसक्कारो आणस्स परिपाकं गतत्ता सत्थु सन्तिकं
गन्त्वा, वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो भगवन्तं एतदवोच “सुतमेतं, 10
भन्ते, पुब्बकानं आचरियपाचरियानं नटानं भासमानानं ‘यो सो नटो
रङ्गमज्जे समज्जमज्जे’ सच्चालिकेन जनं हासेति रमेति, सो
कायस्स भेदा परं मरणा पहासानं देवानं सहव्यतं उपपज्जती’ ति,
इध भगवा किमाहा” (सं० नि० ३, २७२) ति । अथ नं भगवा
तिक्खत्तुं पटिक्खपि “मा मं^२ एतं पुच्छी” ति । चतुत्थवारं^३ पुट्ठो 15
आहु “गामणि इमे सत्ता पकतिया पि रागबन्धनबद्धा दोसबन्धनबद्धा
मोहबन्धनबद्धा तेसं भिय्यो पि रजनीये दोसनीये मोहनीये धम्मे
उपसंहरन्तो पमादेत्वा कायस्स भेदा परं मरणा निरये^४ उपपज्जति ।
सचे पनस्स एवंदिट्ठि होति “यो सो नटो रङ्गमज्जे समज्जमज्जे”

R. 144

१. सी० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. ‘गामणी’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको

३. चतुत्थवारं—सी०, रो० ।

पाठो ।

४. निरयं—सी० ।

५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

सच्चालिकेन जनं हासेति रमेति, सो कायस्स भेदा परं मरणा
 पहासानं देवानं सहव्यतं उपपज्जती" ति सास्स होति मिच्छादिट्ठि ।
 मिच्छादिट्ठिस्स च द्वित्रं गतीनं अञ्जतरा गति इच्छितब्बा, निरयस्स^१
 वा तिरच्छानयोनिया^२ वाति । तं सुत्वा तालपुटो गामणि परोदि ।
 5 ननु गामणि पगेव मया पटिक्खित्तो "मा मं एतं पुच्छी" ति । नाहं,
 भन्ते, एतं^३ रोदामि, यं मं^४ भगवा नटानं अभिसम्परायं एवमाहा
 ति । अपि चाहं^५ भन्ते पुब्बकेहि आचरियपाचरियेहि नटेहि वञ्चितो
 "नटो महाजनस्स नटसमज्जं दस्सेत्वा सुगतिं उपपज्जती" ति । सो
 सत्थु सन्तिके धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा लद्धूपसम्पन्नो
 B. 458 10 विपस्सनाय कम्मं करोन्तो न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि, अधिगता-
 रहत्तो पन अरहत्तप्पत्तितो पुब्बे येनाकारेन अत्तनो चित्तं निगगणहन-
 वसेन योनिसोमनसिकारो उदपादि, तं अनेकधा विभजित्वा दस्सेतुं

१०९४. कदा नुहं पब्बतकन्दरासु,
 एकाकियो अट्टितियो विहस्सं ।
 15 अनिच्चतो सब्बभवं विपस्सं,
 तं मे इदं तं नु कदा भविस्सति ।

R. 145 १०९५. कदा नुहं भिन्नपटन्धरो मुनि,
 कासाववत्थो अममो निरासो ।
 रागं च दोसं च तथेव मोहं,
 20 हन्त्वा सुखी पवनगतो विहस्सं ॥

१०९६. कदा अनिच्चं वधरोगनीळं,
 कायं इमं मच्चुजरायुपहुतं ।
 विपस्समानो वीतभयो विहस्सं,
 एको वने, तं नु कदा भविस्सति ॥

१. निरयो—रो० ।

३. 'कारणं' सी०, रो० पोत्थकेसु
 अधिको पाठो ।

२. तिरच्छानयोनि—रो० ।

४. मे—सी०, रो० ।

५. च—रो० ।

१०९७. कदा नुहं भयजननिं दुखावहं,
तण्हालतं बहुविधानुवत्तनिं ।
पञ्चामयं तिखिणमसिं गहेत्वा,
छेत्वा वसे, तं पि कदा भविस्सति ॥
१०९८. कदा नु पञ्चामय'मुगतेजं,
सत्थं इसीनं सहसा'दियित्वा ।
मारं ससेनं सहसा भञ्जिस्सं,
सीहासने, तं नु कदा भविस्सति ॥
१०९९. कदा नुहं सग्भि समागमेसु,
निट्ठो भवे धम्मगरूहि तादिभि ।
याथावदस्सीहि जित्तिन्द्रियेहि,
पधानियो, तं नु कदा भविस्सति ॥
११००. कदा नु यं तन्दि खुदा पिपासा,
वातातपा कीटसरीसपा वा ।
न बाधयिस्सन्ति न तं गिरिब्बजे,
अत्थत्थियं, तं नु कदा भविस्सति ॥
११०१. कदा नु खो यं विदितं महेसिना,
चत्तारि सच्चानि सुदुद्सानि ।
समाहितत्तो सतिमा अगच्छं,
पञ्चाय तं, तं नु कदा भविस्सति ॥
११०२. कदा नु रूपे अमिते च सद्दे,
गन्धे रसे फुसितब्बे च धम्ममे ।
आदित्ततोहं समथेहि युत्तो,
पञ्चाय दच्छं, तदिदं कदा मे ॥
११०३. कदा नुहं दुब्बचनेन वुत्तो,
ततो निमित्तं विमनो न हेस्सं ।
अथो पसत्थो पि ततो निमित्तं,
तुट्ठो न हेस्सं, तदिदं कदा मे ॥

- R. 146   ११०४. कदा नु कट्टे च तिणे लता च,
खन्धे इमेहं अमिते च धम्मे ।
अज्झत्तिकानेव च बाहिरानि च,
समं तुलेय्यं, तदिदं कदा मे ॥
- 5   ११०५. कदा नु मं पावुसकालमेघो,
नवेन तोयेन सचीवरं वने ।
इसिप्पयातम्हि पथे वजन्तं,
ओवस्सते, तं नु कदा भविस्सति ॥
- 10   ११०६. कदा मयूरस्स सिखण्डिनो वने,
दिजस्स सुत्वा गिरिगम्भरे रुतं ।
पच्चुट्ठित्वा अमतस्स पत्तिया,
संचिन्तये, तं नु कदा भविस्सति ॥
- B. 460   ११०७. कदा नु गङ्गं यमुनं सरस्सति,
पातालखित्तं वळ्वामुखं च ।
15   असज्जमानो पतरेय्यमिद्धिया,
विभिसनं, तं नु कदा भविस्सति ॥
- 20   ११०८. कदा नु नागोव असङ्गचारी,
पदालये कामगुणेषु बन्दं ।
निब्वज्जयं सब्बसुभं निमित्तं,
भाने युतो, तं नु कदा भविस्सति ॥
- 25   ११०९. कदा इणट्ठोव दलिहको निधि,
आराधयित्वा धनिकेहि पीळितो ।
तुट्ठो भविस्सं अधिगम्म सासनं,
महेसिनो, तं नु कदा भविस्सति ॥
- 25   १११०. बहूनि वस्सानि तयाम्हि याचितो,
अगारवासेन अलं नु ते इदं ।
तं दानि मं पब्बजितं समानं,
किं कारणा चित्त तुवं न युज्जसि ॥

११११. ननु अहं चित्त तयाम्हि याचितो,
गिरिब्वजे चित्रद्वदा विहङ्गमा ।
महिन्दघोसत्थनिताभिगज्जिनो,
ते तं रमेस्सन्ति वनम्हि भायिनं ॥

१११२. कुलम्हि मित्ते च पिये च वातके,
खिड्डारतिं कामगुणं च लोके ।
सब्बं पहाय^१ इममज्झुपागतो^१,
अथो पि त्वं चित्त न मय्ह तुस्ससि ॥

5

१११३. ममेव एतं न हि त्वं परेसं,
सन्नाहकाले परिदेवितेन किं ।
सब्बं इदं चलमिति पेक्खमानो,
अभिनिक्खमि अमतपदं जिगीसं ॥

R. 147

10

१११४. सुयुत्तवादी द्विपदानमुत्तमो,
महाभिसक्को वरदम्मसारथि ।
चित्तं चलं मक्कटसन्निभं इति,
अवीतरागेन सुदुन्निवारयं ॥

B. 461

15

१११५. कामा हि चित्रा मधुरा मनोरमा,
अविद्सू यत्थ सिता पुथुज्जना ।
ते दुक्खमिच्छन्ति पुनब्भवेसिनो,
चित्तेन नीता निरये निराकता ॥

20

१११६. मयुरकोञ्चाभिरुतम्हि कानने,
दीपहि व्यग्घेहि पुरक्खतो वसं ।
काये अपेक्खं जह मा विराधय,
इतिस्सु मं चित्त पुरे नियुञ्जसि ॥

१११७. भावेहि भानानि च इन्द्रियाणि च,
बलानि बोज्झङ्गसमाधिभावना ।
तिस्सो च विज्जा फुस बुद्धसासने,
इतिस्सु मं चित्त पुरे नियुञ्जसि ॥
- 5 १११८. भावेहि मग्गं अमतस्स पत्तिया,
निय्यानिकं सब्बदुक्खखयोगधं ।
अट्टङ्गिकं सब्बकिलेससोधनं,
इतिस्सु मं चित्त पुरे नियुञ्जसि ॥
- 10 १११९. दुक्खं ति खन्धे पटिपस्स योनिसो,
यतो च दुक्खं समुदेति तं जह् ।
इधेव दुक्खस्स करोहि अन्तं,
इतिस्सु मं चित्त पुरे नियुञ्जसि ॥
- 15 ११२०. अनिच्चं दुक्खं ति विपस्स योनिसो,
सुञ्जं अनत्ता ति अधं वधन्ति च ।
मनोविचारे उपरुन्ध चेतसो,
इतिस्सु मं चित्त पुरे नियुञ्जसि ॥
- B, 462 ११२१. मुण्डो विरूपो अभिसापमागतो,
कपालहृत्थोव कुलेसु भिक्खसु ।
युञ्जस्सु सत्थुवचने महेसिनो,
इतिस्सु मं चित्त पुरे नियुञ्जसि ॥
- 20 ११२२. सुसंबुततो विसिखन्तरे चरं,
कुलेसु कामेसु असङ्गमानसो ।
चन्दो यथा दोसिनपुण्णमासिया,
इतिस्सु मं चित्त पुरे नियुञ्जसि ॥
- R. 148

११२३. आरञ्जिको होहि च पिण्डपातिको,
सोसानिको होहि च पंसुकूलिको ।
नेसज्जिको होहि सदा धुते रतो,
इतिस्सु मं चित्त पुरे नियुञ्जसि ॥
११२४. रोपेत्वं रुक्खानि यथा फलेसो,
मूले तरुं छेत्तु तमेव इच्छसि ।
तथूपमं चित्तमिदं करोसि,
यं मं अनिच्चमिह चले नियुञ्जसि ॥
११२५. अरूप दूरङ्गम एकचारि,
न ते करिस्सं वचनं इदानीहं ।
दुक्खा हि कामा कटुका महब्भया,
निब्बानमेवा'भिमनो चरिस्सं ॥
११२६. नाहं अलक्खया अहिरिककताय वा,
न चित्तहेतु न च दूरकन्तना ।
आजीवहेतु च अहं न निक्खमिं,
कतो च ते चित्त पटिस्सवो मया ॥
११२७. अप्पिच्छता सप्पुरिसेहि वणिग्गता,
मक्खप्पहानं वूपसमो दुक्खस्स ।
इतिस्सु मं चित्त तदा नियुञ्जसि,
इदानी त्वं गच्छसि पुब्बचिण्णं ॥
११२८. तण्हा अविज्जा च पियापियं च,
सुभानि रूपानि सुखा च वेदना ।
मनापिया कामगुणा च वन्ता,
वन्ते अहं आवमितुं न उस्सहे ॥
११२९. सब्बत्थ ते चित्त वचो कतं मया,
बहू सु जातीसु नमे'सि कोपितो ।
अज्झत्तसम्भवो कतञ्जुताय ते,
दुक्खे चिरं संसरितं तया कते ॥

5

10

15

20

B. 463

25

११३०. त्वञ्ज्वेव नो चित्त करोसि ब्राह्मणो,
 त्वं खत्तियो राजदसी करोसि ।
 वेस्सा च सुद्धा च भवाम एकदा,
 देवत्तनं वा पि तवेव वाहसा ॥
- R. 149 5 ११३१. तवेव हेतू असुरा भवामसे,
 त्वंमूलकं नेरयिका भवामसे ।
 अथो तिरच्छानगता पि एकदा,
 पेत्तनं वा पि तवेव वाहसा ॥
- 10 ११३२. ननु दुब्भिस्ससि मं पुनप्पुनं,
 मुहुं मुहुं चारणिकं व दस्सयं ।
 उम्मत्तकेनेव मया पलोभसि,
 किञ्चापि ते चित्त विराधितं मया ॥
- 15 ११३३. इदं पुरे चित्तमचारि चारिकं,
 येनिच्छकं यत्थकामं यथासुखं ।
 तदज्जहं निग्गहेस्सामि योनिसो,
 हत्थिप्पभिन्नं विय अज्जुसग्गहो ॥
- 20 ११३४. सत्था च मे लोकमिमं अधिट्ठहि,
 अनिच्चतो अद्भुवतो असारतो ।
 पक्खन्द मं चित्त जिनस्स सासने,
 तारेहि ओघा महता सुदुत्तरा ॥
- B. 464 ११३५. न ते इदं चित्त यथा पुराणकं,
 नाहं अलं तुय्ह वसे निवत्तितुं ।
 महेसिनो पब्बजितोमिह सासने,
 न मादिसा होन्ति विनासधारिनो ॥
- 25 ११३६. नगा समुद्धा सरिता वसुन्धरा,
 दिसा चतस्सो विदिसा अधो दिवा ।
 सब्बे अनिच्चा तिभवा अपट्ठुता,
 कुहिं गतो चित्त सुखं रमिस्ससि ॥

११३७. धितिप्परं किं मम चित्त काहिसि,
न ते अलं चित्त वसानुवत्तको ।
न जातु भस्तं उभतोमुखं छुपे,
धिरत्थु पूरं नवसोतसन्दनि ॥
११३८. वराहएण्ययविगाळसेविते,
पब्भारकुट्टे पकतेव सुन्दरे ।
नवम्बुना पावुससित्तकानने,
तहिं गुहागेहगतो रमिस्ससि ॥ 5
११३९. सुनीलगीवा सुसिखा सुपेखुना,
सुचित्तपत्तच्चदना विहङ्गमा ।
सुमञ्जुघोसत्थनिताभिगज्जिनो,
ते तं रमेस्सन्ति वनम्हि भायिनं ॥ 01
10
११४०. बुद्धम्हि देवे चतुरङ्गुले तिणे,
संपुप्फिते मेधनिभम्हि कानने ।
नगन्तरे विटपिसमो सयिस्सं,
तं मे मुदू होहिति तूलसन्निभं ॥ R. 150
15
११४१. तथा तु कस्सामि यथापि इस्सरो,
यं लब्भति तेनपि होतु मे अलं ।
न ताहं कस्सामि यथा अतन्दितो,
बिळारभस्तं व यथा सुमहितं ॥ 20
११४२. तथा तु कस्सामि यथापि इस्सरो,
यं लब्भति तेनपि होतु मे अलं ।
विरियेन तं मय्ह वसा'नयिस्सं,
गजं व मत्तं कुसलङ्कुसग्गहो ॥ B. 465

११४३. तया सुदन्तेन अवट्टितेन हि,
हयेन योगाचरियोव उज्जुना ।
पहोमि मग्गं पटिपज्जितुं सिवं,
चित्तानुरक्खीहि सदा निसेवितं ॥
- 5 ११४४. आरम्मणे तं बलसा निबन्धिसं,
नागं व थम्भम्हि दळ्हाय रज्जुया ।
तं मे सुगत्तं सतिया सुभावितं,
अनिस्सितं सब्बभवेसु हेहिसि ॥
- 10 ११४५. पञ्चाय छेत्वा विपथानुसारिनं,
योगेन निग्गय्ह पथे निवेसिय ।
दिस्वा समुदयं विभवं च सम्भवं,
दायादको हेहिसि अग्गवादिनो ॥
- 15 ११४६. चतुब्बिपल्लासवसं अधिट्ठितं,
गामण्डलं व परिनेसि चित्तं मं ।
ननु^१ संयोजनबन्धनच्छिदं,
संसेवसे कारुणिकं महामुनिं ॥
- 20 ११४७. मिगो यथा सेरि सुचित्तकानने,
रम्मं गिरिं पावुसअब्भमालिनिं ।
अनाकुले तत्थ नगे रमिस्सं,
असंसयं चित्तं परा भविस्ससि ॥
११४८. ये तुय्ह छन्देन वसेन वत्तिनो,
नरा च नारी च अनुभोन्ति यं सुखं ।
अविद्सू मारवसानुवत्तिनो,
भवाभिनन्दी तव चित्तं सावका^२ ति ॥

B. 466 25

तत्थ कदा नुहं ति, कदा नु अहं । पब्बतकन्दरासू ति, पब्बतेसु

R. 151

च कन्दरेसु^१ च, पब्बतस्स वा कन्दरासु । एकाकियो ति, एकको ।

अदुतियो ति, नित्तण्हो । तण्हा हि पुरिसस्स दुतिया नाम । विहस्सं
ति, विहरिस्सामि । अनिच्चतो सब्बभवं विपस्सन्ति, कामभवादिभेदं
सब्बं पि भवं “हुत्वा अभावट्ठेन अनिच्चं” ति विपस्सन्तो कदा नु
विहरिस्सन्ति योजना । निदस्सनमत्तं चेत्तं, “यदनिच्चं तं दुक्खं,
यं दुक्खं तदत्ता” (सं० नि० २, २५९) ति वचनतो इतरं पि 5
लक्खणद्वयं वुत्तमेवा ति दट्ठब्बं । तं मे इदं तं नु कदा भविस्सती ति,
तं इदं मे परिवित्तकितं कदा नु भविस्सति, कदा नु खो मत्थकं
पापुणिस्सती ति अत्थो । तं नूति, चेत्थ तं ति निपातमत्तं । अयं
हेत्थ सङ्खेपत्थो—कदा नु, खो, अहं महागजो विय सङ्खलिकबन्धनं,
गिह्बिबन्धनं छिन्दित्वा पब्बजित्वा कायविवेकं परिब्रूहयन्तो एकाकी 10
पब्बतकन्दरासु अदुतियो सब्बत्थ निरपेक्खो सब्बसङ्खारगतं
अनिच्चादितो विपस्सन्तो विहरिस्सामी ति ।

भिन्नपटन्धरो ति, भिन्नवत्थधरो, गाथासुखत्तं नकारागमं कत्वा
वुत्तं । सत्थकच्छिन्नअग्घफस्सवण भिन्नं पटचीवरं धारेन्ता^२ ति
अत्थो । मुनी ति, पब्बजितो । अममो ति, कुले वा गणे वा ममत्ता- 15
भावेन अममो । कत्थचिपि आरम्भणे आसीसनाय अभावेन निरासो ।
हन्त्वा सुखी पवनगतो विहस्सं ति रागादिके किलेसे अरियमग्गेन
समुच्छिन्दित्वा मग्गसुखेन फलसुखेन सुखी महावनगतो कदा नु खो
अहं विहरिस्सामि ।

वधरोगनीळं ति, मरणस्स च रोगस्स च कुलावकभूतं । कायं 20
इमं ति, इमं खन्धपञ्चकसङ्घातं कायं । खन्धपञ्चको पि हि
“अविज्जागतस्स, भिक्खवे, पुरिसपुग्गलस्स तण्हानुगतस्स अयमेव^३
कायो बहिद्धा नामरूपं^३” तिआदीसु कायो वुच्चति । मच्चुजरायु-
पहुत्तं ति, मरणेन चैव जराय च पीळितं, विपस्समानो अहं
भयहेतुपहानेन वीतभयो, तं नु कदा भविस्सती ति अत्थो । 25

१-१. तयिदं—रो० ।

२. धारेन्तो—रो० ।

३-३. एवमयं कायो समुदागतो इति अयं चैव

कायो बहिद्धा नामरूपं ति—सी०, रो० ।

भयजननि ति पञ्चवीसतिया महाभयानं उप्पादकारणभूतं
 कायिकस्स च चेतसिकस्स च सकलस्सपि वट्टदुक्खस्स आवहनतो
 B. 467 दुखावहं । तण्हालतं बहुविधानुवत्तनिं ति, बहुविधं च आरम्भणं
 भवमेव वा अनुवत्तति सन्तनोती^१ ति बहुविधानुवत्तनिं, तण्हा-
 5 सङ्घातलतं । पञ्चामयं ति, मग्गपञ्चामयं सुनिसितं असिखग्गं
 वीरियपग्गहितेन सद्धाहत्थेन गहेत्वा समुच्छिन्दित्वा “कदा नुहं वसे”
 ति यं परिवित्तिकतं, तं पि कदा भविस्सती ति योजना ।

उग्गतैजं ति, समथविपस्सनावसेन निसितताय तिव्वत्तेजं ।
 R. 152 सत्थं इसीनं ति, बुद्धपच्चेकबुद्धअरियसावकइसीनं सत्थभूतं । मारं
 10 ससेनं सहसा भञ्जिस्सं ति किलेससेनाय ससेनं अभिसङ्घारादिमारं
 सहसा सीघमेव भञ्जिस्सामि । सीहासने ति, थिरासने, अपराजित-
 पल्लङ्गेति अत्थो ।

सग्भि समागमेसु दिट्ठो भवे ति, धम्मगारवयुत्तताय धम्मगरूहि
 तादिलक्खणप्पत्तिया तादीहि अविपरीतदस्सिताय याथावदस्सीहि
 15 अरियमग्गेनेव पापजित्तिन्द्रियताय जित्तिन्द्रियेहि बुद्धादीहि साधूहि
 समागमेसु “कदा नु अहं पधानियो ति दिट्ठो भवेय्यं” ति यं मे
 परिवित्तिकतं, तं नु कदा भविस्सती ति योजना । इमिना नयेन
 सब्बत्थ पदयोजना वेदितब्बा, पदत्थमत्तमेव वण्णयिस्साम ।

तन्दी ति, आलसियं । खुदा ति, जिघच्छा । कीटसरीसपा ति,
 20 कीटं चेव सरीसपा च । न बाधयिस्सन्ती ति मं^२ न व्याधयिस्सन्ति
 सुखदुक्खसोमनस्सदोमनस्सानं^३ भानेहि पटिबाहितत्ता ति
 अधिप्पायो । गिरिब्बजे ति, पब्बतकन्दराय । अत्थत्थियं ति,
 सदत्थसङ्घातेन अत्थेन अत्थिकं ।

यं विदितं महेसिना ति, यं चतुसच्चं महेसिना सम्मासम्बुद्धेन
 25 सयम्भूजाणेन आतं पटिविद्धं, तानि चत्तारि सच्चानि

१. सन्तनेती—रो० ।

३. ० दोमनस्सं रो० ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

अनुपचितकुसलसम्भारेहि सुद्रु दुद्सानि मग्गसमाधिना समाहितत्तो
सम्मासतिया सतिमा अरियमग्गपञ्चाय अहं अगच्छं पटिविज्झिस्सं
अधिगमिस्सन्ति अत्थो ।

रूपे ति, चक्खुविज्जेय्यरूपे । अमिते ति, जाणेन अमिते,
अपरिच्छिन्ने अपरिज्जाते ति अत्थो । फुसितब्बेति, फोटुब्बे । 5
धम्मे ति, मनोविज्जेय्यधम्मे । अमिते ति, वा अपरिमाणे
नीलादिवसेन अनेकभेदभिन्ने रूपे भेरिसद्दादिवसेन मूलरसादिवसेन^१
कक्खळमुदुतादिवसेन सुखदुक्खादिवसेन च अनेकभेदसद्दादिके चा
ति अत्थो । आदित्ततो ति, एकादसहि अग्गीहि आदित्तभावतो ।
समथेहि युत्तो ति, भानविपस्सनामग्गसमाधीहि समन्नागतो । 10 B. 468
पञ्चाय दच्छं^२ ति विपस्सनापञ्चासहिताय^३ मग्गपञ्चाय^४
दक्खिस्सं ।

दुब्बचनेन वुत्तो ति, दुरुत्तवचनेन घट्टितो । ततो निमित्तं ति,
फरुसवाचाहेतु । विमनो न हेस्सं ति, दोमनस्सितो न भवेय्यं । अथो
ति, अथ । पसत्थो ति, केनचि पसंसितो । 15

कट्ठे ति, दारुखन्धे । तिणे ति, तिणानं खन्धे । इमे ति, इमे
मम सन्ततिपरियापन्ने पञ्च खन्धे । अमिते च धम्मे ति, ततो
अज्जेन इन्द्रियक्खन्धेन अमिते रूपधम्मे । तेनाहु “अज्झत्तिकानेव
च बाहिरानि चा” ति । समं तुल्यं ति, अनिच्चादिवसेन चेव
असारादिउपमावसेन^४ च सब्बं सममेव कत्वा तीरेय्यं । 20

इसिप्पयातम्हि पथे वजन्तं ति, बुद्धादीहि महेसीहि सम्मदेव R. 153
पयाते समथविपस्सनामग्गे वजन्तं पटिपज्जन्तं । पावुससमये
कालमेघो नबेन तोयेन वस्सोदकेन सचीवरं पवने कदा नु ओवस्सति
तेमेती ति अत्तनो अब्भोकासिकभावपरिवितक्कितं दस्सेति ।

१. मूलगन्धादिवसेन - सी० ;

२. दक्खं - रो० ।

‘मूलगन्धादिवसेन’ रो० पोत्थके

३-३. विपस्सनापञ्चाय—सी०, रो० ।

अधिको पाठो ।

४. मारादिउपमावसेन—सी० ।

मयूरस्स सिखण्डिनो वने दिजस्सति, मातुकुच्छित्तो अण्डकोसतो
चाति द्विक्खत्तुं जायनवसेन दिजस्स, सिखासम्भवेन सिखण्डिनो
च मयूरस्स वने कदा पन गिरिगम्भरे रुतं केकारवं सुत्वा वेलं
सल्लक्खित्वा सयनतो वुट्ठित्वा अमतस्स पत्तिया निब्बानाधिगमाय ।
5 संचिन्तयेति वुच्चमाने भवे अनिच्चादितो मनसि करेय्यं विपस्सेय्यं
ति अत्थो ।

गङ्गं यमुनं सरस्सति ति, एता महानदियो असज्जमानो
भावनामयाय इद्धिया कदा नु पतरेय्यं ति योजना । पातालखित्तं
बळवामुखं चाति, पाताय अलं परियत्तं ति पातालं, तदेव खित्तं,
10 पठविया सण्णहनकाले तथा ठितं ति पातालखित्तं । योजनसत्तिकादि-
भेदानि समुद्दस्स अन्तोपठविया तीरट्ठानानि, येषु कानिचि नागादीनं
वसनट्ठानानि होन्ति, कानिचि सुञ्जानियेव हुत्वा तिट्ठन्ति ।
बळवामुखं ति महासमुद्दे महन्तं आवट्टमुखं । महानिरयद्वारस्स हि
विवटकाले महाअग्गिक्खन्धो ततो निक्खन्तो तदभिमुखं अनेकयोजन-
15 सतायामवित्थारं हेट्ठा समुद्दपदेसं डहति, तस्मि दड्ढे उपरि उदकं
B. 469 आवट्टाकारेण परिब्भमन्तं सहता सद्देन हेट्ठा निपतति, तत्थ
बळवामुखसमञ्जा, इति तं च पातालखित्तं बळवामुखं च विभिंसनं
भयानकं असज्जमानो इद्धिया कदा नु पतरेय्यं ति यं परिवित्तिकतं,
तं कदा नु भविस्सति, भावनामयं इद्धि निब्बत्तेत्वा कदा नु एवं
20 इद्धि वळञ्जिस्सामी ति अत्थो ।

नागोव असङ्गचारी पदालये ति, यथा मत्तवारणो दळ्ळहथम्भं
भिन्दित्वा अयसङ्खलिकं विद्धंसेत्वा असङ्गचारी^१ वनं पविसित्वा एको
अट्ठतियो हुत्वा अत्तनो रुचिवसेन चरति, एवमहं कदा नु सब्बसुभं
निमित्तं निब्बज्जयं निरवसेसतो वज्जयन्तो कामच्छन्दवसो अहुत्वा
25 भाने युतो पयुत्तो कामगुणेषु छन्दं सम्मदेव पदालेय्यं छिन्देय्यं
पजहेय्यं ति यं परिवित्तिकतं, तं नु कदा भविस्सति ।

इणट्टोव दलिहको निधि आराधयित्वा ति, यथा कोचि दलिहो जीवितपकतो^१ इणं गहेत्वा तं सोधेतुं असक्कोन्तो इणट्टो इणेन अट्टितो धनिकेहि पीळितो निधि आराधयित्वा अधिगन्त्वा इणं च सोधेत्वा सुखेन च जीवन्तो तुट्ठो भवेय्य, एवं अहं पि कदा नु इणसदिसं कामच्छन्दं पहाय महेसिनो अरियधनसम्पुण्णताय 5 मणिकनकादिरतनसम्पुण्णनिधिसदिसं बुद्धस्स सासनं अधिगन्त्वा तुट्ठो भवेय्यं ति यं परिवित्तकितं, तं कदा नु भविस्सती ति । R. 154

एवं पब्बज्जतो^२ पुब्बे नेक्खम्मवित्तकवसेन पवत्तं अत्तनो वित्तकपवत्ति दस्सेत्वा इदानीं पब्बजित्वा येहाकारेहि^३ अत्तानं ओवदित्वा अधिगच्छि, ते दस्सेन्तो “बहूनि वस्सानी” तिआदिका 10 गाथा अभासि । तत्थ बहूनि वस्सानि तयाम्हि याचितो, अगारवासेन अलं नु ते इदं ति अनेकसंवच्छरानि विविधदुक्खानुबन्धेन अगार-मज्जे वासेन अलं परियत्तमेव ते’ ति अम्भो चित्त इदं तया अनेकानि संवच्छरानि अहं अम्हि ननु याचितो । तं^४ दानि मं पब्बजितं समानं ति मं तया तथा उस्साहनेन पब्बजितं समानं केन कारणेन चित्त 15 तुवं न युज्जसि, समथविपस्सनं छुट्ठेत्वा निहीने आलसिये नियोजेसी ति अत्थो ।

ननु अहं चित्त तयाम्हि याचितो ति, अम्भो चित्त अहं तया ननु याचितो अम्हि आयाचितो मज्जे, यदि याचितो, कस्मा इदानीं तदनु रूपं न पटिपज्जसी ति अधिप्पायो । “गिरिब्वजे” ति, आदिना 20 याचिताकारं दस्सेति । चित्रछदा बिहङ्गमा विचित्रपेखुणपविखनो, मयूरा ति अत्थो । महिन्दघोसत्थनिताभिगज्जिनोति, जलघोसत्थनितेन हेतुना सुट्ठु गज्जनसीला । ते तं रमेस्सन्ति वनम्हि भायिनं ति, ते मयूरा तं वने भानपसुतं रमेस्सन्ती^५ ति ननु तया याचितो ति दस्सेति । B. 470 25

१. जीवितपकतो म० (छट्ट संगायनी) । २. पब्बज्जितो—रो० ।

३. येहि आकारेहि—रो० ।

४. त्वं—रो० ।

५. रमिस्सन्ती—रो० ।

कुलम्ही ति, कुलपरिवट्टे । इममज्झुपागतो^१ ति, इमं अरञ्जट्टानं पब्बज्जं वा अज्झुपागतो । अथो पि त्वं चित्तं न मग्गह तुस्ससी ति त्वं^२ अनुवत्तित्वा ठितं^३ पि मं नाराधेस्ससीति अत्थो ।

ममेव एतं न हि त्वं परेसं ति, एतं चित्तं ममेव तस्मा त्वं^४ परेसं न होसि । त्वं पन अञ्जेसं विय कत्वा सन्नाहकाले किलेसमारे युज्झितुं भावनासन्नाहकाले न^५ ति वत्वा परिदेवितेन किं पयोजनं, इदानि तं अञ्जथा वत्तितुं न दस्सामी ति अधिप्पायो । सब्बं इदं चलमिति पेक्खमानो ति, यस्मा “इदं चित्तं अञ्जं च सब्बं तेभूमकसङ्खारं चलं अनवट्ठितं” ति पञ्चाचक्खुना ओलोकेन्तो
 10 गेहतो कामेहि च अभिनिक्खमि अमतपदं निब्बानं जिगीसं परियेसन्तो, तस्मा चित्तं अननुवत्तन्तो निब्बानं परियेसनमेव करोमी ति अधिप्पायो ।

अवीतरागेन सुदुन्निवारयं चित्तं चलं मक्कटसन्निभं वनमक्कट-
 सदिसं इति सुयुत्तवादी सुभासितवादी द्विपदानमुत्तमो महाभिसक्को
 15 नरदम्मसारथी ति योजना ।

अविद्सू यत्थ सिता पुथुज्जना ति, यत्थ येसु वत्थुकामेसु
 R. 155 किलेसकामेसु च सिता पटिवद्धा ते^१ अन्धपुथुज्जना तेन कामरागेन पुनब्भवेसिनो एकन्तेनेव दुक्खमिच्छन्ति, इच्छन्ता च चित्तेन नीता
 निरये निराकता ति चित्तवसिका निरयसंवत्तनिकं कम्मं करोन्ता
 20 हितसुखतो निराकता हुत्वा अत्तनो चित्तेनेव निरये नीता न अञ्जथा ति चित्तस्सेव निग्गहेतव्वतं दस्सेति ।

B. 471 पुनपि चित्तंयेव निग्गहेतुं मन्तेन्तो “मयूरकोञ्चाभिरुत्तम्ही”
 तिआदिमाह । तत्थ मयूरकोञ्चाभिरुत्तम्ही ति, सिखीहि सारसेहि च
 अभिकूजिते । दीपीहि व्यग्घेहि पुरक्खतो वसं ति, मेत्ताविहारिताय

१. इदं अज्झुपागतो—रो० ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. नाति—रो० ।

४. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

५. तं—रो० ।

६. अविज्झानो—रो० ।

एवरूपेहि तिरच्छानगतेहि पुरक्खतो परिवारितो हुत्वा वने
वसन्तो, एतेन सुञ्जभावपरिब्रूहनमाह । काये अपेक्खं जहा ति,
सब्बसो काये निरपेक्खो जह, एतेन पहितत्ततं वदति । मा विराधया
ति, इमं सुदुल्लभं नवमं खणं मा विराधेहि । इतिस्सु मं चित्त पुरे
नियुञ्जसी ति, एवं हि त्वं चित्त मं पब्बज्जतो पुब्बे सम्मापटिपत्तियं 5
उय्योजेसी ति अत्थो ।

भावेही ति, उप्पादेहि वड्ढेहि च । भानानी ति, पठमादीनि
चत्तारि भानानि । इन्द्रियानी ति, सद्धादीनि पञ्चिन्द्रियानि ।
बलानी ति, तानियेव पञ्च बलानि । बोज्झङ्गसमाधिभावना ति,
सत्त बोज्झङ्गे चतस्सो समाधिभावना च । तिस्सो च विज्जा ति, 10
पुब्बेनिवासआणादिका तिस्सो विज्जा च । फुस पापुणाहि बुद्धसासने
सम्मासम्बुद्धओवादे ठितो ।

निय्यानिकं ति, वट्टदुक्खतो निय्हानवहं । सब्बदुक्खदुक्खयोगधं
ति, अमतोगधं निब्बानपतिट्ठं निब्बानारम्भणं । सब्बकिलेससोधनं
ति, अनवसेसकिलेसमलविसोधनं । 15

खन्धे ति, उपादानखन्धे । पटिपस्स योनिसो ति, रोगतो गण्डको
सल्लतो अघतो आबाधतो ति एवमादीहि विविधेहि पकारेहि
विपस्सनाआणेन सम्मा उपायेन नयेन पस्स । तं जहा ति, तं दुक्खस्स
समुदयं तण्हं पजह, समुच्छिन्नद । इधेवा ति, इमस्मिं येव अत्तभावे ।

अनिच्चं तिआदि अन्तवन्ततो अनिच्चन्तिकतो तावकालिकतो 20
निच्चपटिक्खेपतो च अनिच्चं ति वा पस्स, दुक्खं ति, ते^१ उदयब्बय-
पटिपीळनतो सप्पटिभयतो दुक्खमतो^२ सुखपटिक्खेपतो^३ दुक्खं ति
ति वा पस्स । सुञ्जं ति अवसवत्तनतो असामिकतो असारतो
अत्तपटिक्खेपतो च सुञ्जं, ततो एव अनत्ता ति । विगरहितब्बतो
अवड्ढिआबाधनतो च अघं ति च वधं ति च विपस्स योनिसो ति 25

१. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्थि ।

२. दुक्खतो—सी०, रो० ।

३. सुखपटिक्खतो—रो० ।

B. 472

योजना । मनोविचारे उपरुन्ध चेतसो ति, मनोविचारसञ्चिनो
गेहसितसोमनस्सुपविचारादिके अट्टारस चेतसो उपरुन्ध वारेहि
निरोधेहि ।

R. 156 5

मुण्डो ति, मुण्डभावं उपगतो, ओहारितकेसमस्सुको । विरूपो
ति, तेन मुण्डभावेन पल्लहलोमताय छिन्नभिन्नकासाय^१ वत्थताय
विरूपो वेवण्णियं उपगतो । अभिसापमागतो ति, “पिण्डोलो
विचरति पत्तपाणी” ति अरियेहि कातब्बं अभिसापं उपगतो । वुत्तं
हेतं “अभिसापोयं, भिक्खवे, लोकस्मिं पिण्डोलो विचरसि^२
पत्तपाणी” (सं० नि० २, ३१७) ति । तेनाह “कपालहत्थोव कुलेसु
10 भिक्खसू” ति । युञ्जस्सु सत्थुवचने ति, सम्मासम्बुद्धस्स ओवादे
योगं करोहि अनुयुञ्जस्सु ।

सुसंवुत्ततो ति, सुट्ठु कायवाचाचित्तेहि सम्मदेव संवुत्तो ।
विसिखन्तरे चरं ति, भिक्खाचरियाय इच्छाविसेसेसु^३ चरन्तो ।
चन्दो यथा दोसिनपुण्णमासिया ति, विगतदोसाय पुण्णमाय कुलेसु
15 निच्चनवसाय^४ पासादिकताय चन्दिमा विद्य चरा ति योजना ।

सदा धुते रतो ति, सब्बकालं च धुतगुणे अभिरतो । तथूपमं
चित्तमिदं करोसीति, यथा कोचि पुरिसो फलानि इच्छन्तो
फलरुक्खे रोपेत्वा ततो अलद्धफलोव^५ ते मूलतो छिन्दितुं इच्छति,
चित्तं त्वं तथूपमं तप्पटिभागं इदं करोसि । यं मं अनिच्चम्हि चले
20 नियुञ्जसी ति, यं मं पब्बज्जाय नियोजेत्वा पब्बजित्वा अद्वागतं
पब्बज्जाफलं अनिच्चम्हि चले संसारमुखे नियुञ्जसि नियोजनवसेन
पवत्तेसि ।

रूपाभावतो अरूप । चित्तस्स हि तादिसं सण्थानं नीलादिवण्ण-
भेदो वा नत्थि, तस्मा वुत्तं अरूपा ति । दूरट्ठानप्पवृत्तिया दूरङ्गम ।

१. ०कासाव—रो० ।

२. विचरति—रो० ।

३. रच्छ-विसिखेसु—रो० ।

४. निच्चनवकाय—रो० ।

५. लद्धफलोव—रो० ।

यदि पि चित्तस्स मक्कटसुत्तमतं पि पुरत्थिमादिसाभागेन गमनं
नाम नत्थि, दूरे सन्तं पन आरम्मणं सम्पटिच्छती ति दूरङ्गम ।
एकोयेव हुत्वा चरणवसेन पवत्तनतो एकचारि, अन्तमसो द्वे तीणि
पि चित्तानि एकतो उप्पज्जितुं समत्थानि नाम नत्थि, एकमेव पन
चित्तं एकस्मि सन्ताने उप्पज्जति । तस्मि निरुद्धे अपरं पि एकमेव 5
उप्पज्जति, तस्मा एकचारि । न ते करिस्सं वचनं इदानीहं ति,
यदिपि पुब्बे तव वसे अनुवत्ति, इदानी पन सत्थु ओवादं लद्धकालतो
पट्टाय चित्तवसिको न भविस्सामि । कस्मा ति चे ? दुक्खा हि कामा
कटुका महब्भया कामा नामेते अतीते पि दुक्खा, आयतिं पि
कटुकफला, अत्तानुवादादिभेदेन महता भयेन अनुबन्धन्ता महब्भया । 10
निब्बानमेवा'भिमनो चरिस्सं तस्मा निब्बानमेव उद्दिस्स अभिमुख-
चित्तो विहरिस्सं ।

B. 473

तमेव निब्बानाभिमुखभावं दस्सेन्तो “नाहं अलक्खया”
तिआदिमाहु । तत्थ नाहं अलक्खया ति, अलक्खिकताय निस्सिरीक-
ताय नाहं गेहतो निक्खमि ति योजना ।

15

अहिरिक्कताया ति, यथावज्जं केळिं करोन्तो विय
निल्लज्जताय । चित्तहेतू ति, एकदा निगण्थो, एकदा परिब्बाजका-
दिको होन्तो अनवट्ठितचित्तो पुरिसो विय चित्तवसिको हुत्वा ।
दूरकन्तना ति, राजादीहि मेत्तं कत्वा तेसु दुब्भित्वा दुब्भिभावेन ।
आजीवहेतू ति, आजीवकारणा जीविकापकतो हुत्वा आजीविका- 20
भयेन अहं न निक्खमिं न पब्बजिं । कतो च ते चित्त पटिस्सवो मया
ति, “पब्बजितकालतो पट्टाय न तव वसे वत्तामि, ममेव पन वसे
वत्तामी” ति चित्त मया ननु पटिज्जा कता ति दस्सेति ।

R. 157

अप्पिच्छता सप्पुरिसेहि वणिणता ति, “पच्चयेसु सब्बसो
अप्पिच्छा नाम साधू” ति बुद्धादीहि पसट्ठा, तथा मक्खप्पहानं परेसं 25
गुणे मक्खनस्स पहानं वूपसमो सब्बस्स दुक्खस्स वूपसमो निब्बापनं
सप्पुरिसेहि वणिणतं । इतिस्सु मं चित्त तदा नियुज्जसि “सम्म तथा
तेसु गुणेषु पतिट्ठातब्बं” ति चित्त त्वं एवं तदा नियुज्जसि ।

इदानी त्वं गच्छसि पुब्वचिण्णं इदानी मं त्वं पहाय अत्तो
पुरिमाचिण्णं महिच्छतादिं पटिपज्जसि, किं नामेतं ति अधिप्पायो ।

यमत्थं सन्धाय “गच्छसि पुब्वचिण्णं” ति वुत्तं, तं दस्सेतुं
“तण्हा अविज्जा चा” तिआदि वुत्तं । तत्थ तण्हा ति, पच्चयेसु
5 तण्हा, अविज्जा ति, तत्थेव आदीनवपटिच्छादिका अविज्जा ।
वियापियं ति, पुत्तदारादीसु पेमसङ्घातो पियभावो चेव पन्तसेनासनेसु
अधिकुसलधम्मेषु अनभिरतिसङ्घातो अप्पियभावो च उभयत्थ
अनुरोधपटिविरोधो । सुभानि रूपानी ति, अज्झत्तं बहिद्धा च
सुभरूपानि । सुखा वेदना ति, इट्ठारम्मणे पटिच्च उप्पज्जनसुख-
B. 474 10 वेदना । मनापिया कामगुणा ति, वुत्तावसेसा मनोरमा कामकोट्टासा ।
वन्ता ति, निरूपतो तंनिस्सितस्स छन्दरागस्स विक्खम्भनपहानेन
छट्ठितताय परिच्चत्तताय च वन्ता । वन्ते अहं आवमितुं न उस्सहे
ति, एवं ते छट्ठिते पुन पच्चावमितुं अहं न सक्कोमि, परिच्चत्ता
एव होन्ती ति वदति ।

15 सब्बत्था ति, सब्बेसु भवेसु सब्बासु योनीसु सब्बासु गतीसु
विज्झाणट्ठितीसु च । वच्चो कतं मया ति, अम्भो चित्त तव वचनं
मया कतं । करोन्तो च बहूसु जातीसु न मे^१सि कोपितो ति, अनेकासु
जातीसु पन मया न कोपितो असि । मया नेव परिभवितो, तथापि
अज्झत्तसम्भवो अत्तनि सम्भूतो हुत्वा पि तव अकतज्जुताय^२ दुक्खे
20 चीरं संसरितं तया कते ति, तया निब्बत्तिते अनादिमति^३ संसार-
दुक्खे सुचिरकालं मया संसरितं परिब्भमितं ।

इदानी “दुक्खे चिरं संसरितं तया कते” ति सङ्खेपतो वुत्तमत्थं
उप्पत्तिभेदेन^१ गतिभेदेन च वित्थारतो दस्सेन्तो “त्वञ्जेवा” ति
आदिमाह । तत्थ राजदसी ति, राजा असि, दकारो पदसन्धिकरो,
R. 158 25 वेस्सा च सुद्धा च भवाम एकदा तवेव वाहसा ति योजना । देवत्तनं

१. ‘ते’ रो० पोत्थके अधिको पाठो । २. अनादिक — सी० ।

३. पवत्तिभेदेन — सी०, रो० ।

वापी ति, देवभावं वापि त्वं येव नो अम्हाकं चित्त करोसी ति योजना । वाहसा ति, कारणभावेन ।

तवेव हेतू ति, तवेव हेतुभावेन । त्वंमूलकं ति, त्वंनिमित्तं ।

ननु दुब्भिस्ससि मं पुनप्पुनं ति, पुनप्पुनं दुब्भिस्ससि नुन^१, यथा पुब्बे त्वं अनन्तासु जातीसु चित्त मित्तपटिरूपको सपत्तो हुत्वा मय्हं 5
पुनप्पुनं दुब्भि, इदानीं तथा दुब्भिस्ससि मज्जे, पुब्बे विय चारेतुं न दस्सामी ति अधिप्पायो । मुहुं मुहुं चारणिकं दस्सयं ति, अभिण्हतो^२ चरणारहं विय मनो दस्सेन्तो चरणारहं पुरिसं वञ्चेत्वा चरणोपकं निष्फादेन्तो विय पुनप्पुनं तं तं भवं दस्सेन्तो । 10
उम्मत्तकेनेव मया पलोभसी ति, उम्मत्तकपुरिसेन विय मया सद्धि कीळन्तो तं तं पलोभनीयं दस्सेत्वा पलोभसि । किञ्चापि ते चित्त विराधितं मया ति, अम्भो चित्त किं नाम ते मया विरद्धं, तं कथेही ति अधिप्पायो ।

इदं पुरे चित्तं ति, इदं चित्तं नाम इतो पुब्बे रूपादीसु आरम्भणैसु रज्जनादिना, येन आकारेण इच्छति, यत्थेव चस्स कामो 15
उप्पज्जति, तस्स वसेन यत्थकामं^३ यथा विचरन्तस्स सुखं होति, B. 475
तथेव च चरन्तो यथासुखं दीघरत्तं चारिकं अचरि, अज्जाहं पभिन्नमदं मत्तहत्थि हत्थाचरियसङ्घातो छेको अङ्कुसग्गहो अङ्कुसेन विय योनिसोमनसिकारेण नं^४ निग्गहेस्सामि, नस्स वीतिक्कमितुं दस्सामी ति । 20

सत्था च मे लोकमिमं अधिट्ठही ति, मम सत्था सम्मासम्बुद्धो इमं अनवसेसखन्धलोकं आणेन अधिट्ठहि, किं ति ? हुत्वा अभावट्ठेन अनिच्छतो, कस्सचिपि धुवस्स थावरस्स अभावतो अद्भुवतो सुख-
सारादीनं अभावतो असारतो । पक्खन्द मं चित्त जिनस्स सासनेति, तस्मा याथावतो पटिपज्जितुं चित्त मं जिनस्स भगवतो सासने 25

१. ननु सी०, रो० ।

३. यथाकामं—रो० ।

२. अभिण्हसो—रो० ।

४. तं—रो० ।

पक्खन्देहि अनुप्पवेसेहि । “पक्खन्तिमं^१” तिपि पाळि, जिनस्स सासने इमं लोकं आणेन पक्खन्द, याथावतो तारेहि, पक्खन्दन्तो च विपस्सनाआणमग्गेन यापेन्तो सुदुत्तरतो महन्ततो संसारमहोघतो मं तारेहि ।

5 न ते इदं चित्तं यथा पुराणकं ति, अम्भो चित्तं इदं अत्तभावगेहं पुराणकं वियं तव न होती ति अत्थो । कस्मा ? नाहं अलं तुय्ह वसे निवत्तितुं ति, इदं नाहं^२ तव वसे निवत्तितुं न युत्तो । यस्मा^३ महेसिनो भगवतो पब्बजितोमिह सासने । पब्बजितकालतो च पट्ठाय समणा नाम मादिसाव न होन्ति विनासधारिणो, एकंसतो समणायेव
R. 159
10 होन्ती ति अत्थो ।

नगा ति, सिनेरुहिमवन्तादयो सब्बे पब्बता । समुद्दा ति, पुरत्थिमसमुद्दादयो सीतसमुद्दादयो न सब्बे समुद्दा । सरिता ति, गङ्गादयो सब्बा नदियो च । वसुन्धरा ति, पठवी । दिसा चतस्सो ति, पुरत्थिमादिभेदा चतस्सो दिसा । विदिसा ति, पुरत्थिम-
15 दक्खिणादयो चतस्सो अनुदिसा । अधो ति, हेट्ठा याव उदक-सन्धारकवायुखन्धा । दिवा ति, देवल्लोका । दिवाग्गहणेन चेत्य तत्थ गते सत्तसङ्खारे वदति । सब्बे अनिच्चा तिभवा उपद्दुता ति, सब्बेकामभवादयो तयो भवा अनिच्चा चेव जातिआदीहि रागादीहि किलेसेहि उपद्दुता पीळिता च, न एत्थ किञ्चि खेमट्ठानं नाम
20 अत्थि, तदभावतो^४ कुहिं गतो चित्तं सुखं रमिस्ससि, तस्मा ततो निस्सरणं चेत्य परियेसाही ति अधिप्पायो ।

B. 476

धित्तिप्परं ति, धित्तिपरायणं परमं^५ थिरभावे ठितं ममं चित्तं किं काहिसि, ततो ईसकं पि मं चालेतुं नासक्खिस्ससी ति अत्थो । तेनाह “न ते अलं चित्तं वसानुवत्तको” ति । इदानीं तमेवत्थं

१. पक्खन्दिमं—रो० ।

२. तस्मा—रो० ।

३. परं मं—रो० ।

४. इदानीं—सी० ।

५. तदाभावतो—रो० ।

पाकटतरं कत्वा दस्सेन्तो “न जातु भस्तं उभतोमुखं छुपे, धिरत्थु
 पूरं नवसोतसन्दर्नि” ति आह । तत्थ भस्तं ति, रत्ति । उभतोमुखं
 ति, पुतोळिया^१ उभतोमुखं । न जातु छुपे ति, एकंसेनेव पादेनापि
 न छुपेय्य, तथा धिरत्थु पूरं नवसोतसन्दर्नि ति नानप्पकारस्स
 असुचिनो पूरं नवहि सोतेहि वणमुखेहि असुचिसन्दर्नि सवति । ताय ८
 वच्चकुटिया धी अत्थु, तस्सा^२ गरहा होतु ।

एवं अट्ठवीसतिया गाथाहि निग्गण्हनवसेन चित्तं ओवदित्वा
 इदानीं^३ विवेकट्टानाचिक्खणादिना सम्पहंसेन्तो “वराहएणेत्यविगाळ-
 सेविते” तिआदिमाह । तत्थ वराहएणेत्यविगाळसेविते ति, वराहेहि १०
 चेव एणेत्येहि च ओगाहेत्वा सेविते । पब्भारकुट्टे ति, पब्भारट्टाने
 चेव पब्बतसिखरे च । पकतेव सुन्दरे ति, पकतिया एव सुन्दरे
 अतित्तिमनोहरे । “पकतिवसुन्धरे” ति वा पाठो, पाकतिके भूमि-
 पदेसेति अत्थो । नवम्बुना पावुससित्तकानने ति, पावुसवसेन वुट्टेन
 मेघोदकेन उपसित्तवस्से^४ सुथेवे^५ वने । तर्हि गुहागेहगतो रमिस्ससी
 ति, तस्मिं पब्बतकानने गुहासङ्घातं गेहं उपगतो भावनारतिया १५
 अभिरमिस्ससि ।

ते तं रमेस्सन्ती ति, मयूरादयो वनसञ्चं उप्पादेन्ता तं
 रमेस्सन्ती ति अत्थो ।

बुट्ठम्हि देवे ति, मेघे अधिप्पवुट्ठे^६ । चतुरङ्गुले तिणे ति, तेनेव १५
 गस्सोदकपातेन तत्थ तत्थ तिणेशुरत्तवण्णकम्बलसदिसे चतुरङ्गुले २० R. 16)
 जाते । संपुप्फिते मेघनिभम्हि कानने ति, पावुसमेघसङ्कासे कानने
 सम्मदेव पुप्फिते । नगन्तरे ति, पब्बतन्तरे । विटपिसमो सयिस्सं
 ति, तरुसदिसो अपरिग्गहो हुत्वा निपज्जिस्सं । तं मे मुहु हेहि ति

१. मुतोळिया—सी०, रो० ।

२. तस्स—रो० ।

३. ‘न’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको
 पाठो ।

४. उपसित्ते—रो० ।

५. रो० पोत्थके नत्थि ।

६. अधिवुट्ठे—सी०, रो० ।

तूलसन्निभं ति, तं तिणपच्चत्थरणं मुदु सुखसम्फस्सं तूलसन्निभं
तूलिकसदिसं सयनं मे भविस्सति ।

B. 477

- तथा तु कस्सामि यथापि इस्सरो ति, यथा कोचि इस्सरपुरिसो
अत्तनो वचनकरदासादिं वसे वत्तेति, अहं पि चित्तं, तं तथा
5 करिस्सामि, मय्हं वसे वत्तेमियेव । कथं ? यं लब्भति तेनपि होतु
मे अलं ति, चतुसु पच्चयेसु यं यादिसं वा तादिसं वा लब्भति, तेन
च मय्हं अलं परियत्तं होतु । एतेन इदं दस्सेति—यस्मा इधेकच्चे
सत्ता तण्हुप्पादहेतु चित्तस्स वसे अनुवत्तन्ति, अहं पन तण्हुप्पादं
दूरतो वज्जेन्तो चित्तं दासं विय करोन्तो अत्तनो वसे वत्तेमी ति ।
10 न^१ ताहं कस्सामि यथा अतन्दितो, बिळारभस्तं व यथा सुमदितं ति
चित्तं तण्हुप्पादपरिवज्जनहेतु, पुन तं ति चित्तं आमसति, यथा
अज्जो पि कोचि सम्मप्पधानयोगेन भावनाय अतन्दितो अत्तनो
चित्तं कम्मक्खमं, कम्मयोगं करोति, तथा अहं पि चित्तं तं
कम्मक्खमं, कम्मयोगं मय्हं वसे वत्तं करिस्सामि । यथा किं ?
15 बिळारभस्तं व यथा सुमदितं, न^२ इति निपातमत्तं । यथा सुदु मदितं
बिळारभस्तं कम्मक्खमं, कम्मयोगं सुखेन परिहरणीयं च होति,
तथाहं तं करिस्सामि ।

- विरियेन तं मय्हं वसा^३नयिस्सं ति, अम्भो चित्तं तं अत्तनो
वीरियेन भावनाबलं उप्पादेत्वा तेन मय्हं वसं आनयिस्सं । गजं व
20 मत्तं कुसलङ्कुसग्गहो ति यथा कुसलो छेको अङ्कुसग्गहो हत्थाचरियो
अत्तनो सिक्खाबलेन मत्तहत्थि अत्तनो वसं आनेति, तथेवा ति
अत्थो ।

- तया सुदन्तेन अवट्ठितेन ही ति^३, ही ति निपातमत्तं, चित्तं
समथविपस्सनाभावनाहि सुदु दन्तेन ततो एव सम्मदेव विपस्सनावीथि
25 पटिपन्नत्ता अवट्ठितेन तया । हयेन योगाचरियो व उज्जुना ति, यथा

१. त्वं—रो० ।

२. 'त'—रो० ।

३. 'एत्थ' रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

सुदन्तेन सुदन्तत्ता एव उजुना अवङ्कगतिना अस्साजानीयेन योग्गा-
चरियो अस्सदम्मसारथि अखेमट्टानतो खेमन्तभूमि पटिपज्जितुं
सक्कोति, एवं प्होमि मग्गं पटिपज्जितुं सिवं ति, असिवभावकरानं
किलेसानं अभावेन सिवं । चित्तानुरक्खीही ति, अत्तनो चित्तं
अनुरक्खणसीलेहि बुद्धादीहि सब्बकालं सेवितं अरियमग्गं अहं 5
पटिपज्जितुं अधिगन्तुं प्होमि सक्कोमी ति ।

आरम्भणे तं बलसा निबन्धिसं, नागंव थम्भम्हि दळ्हाय
रज्जुया ति, यथा हत्थाचरियो महाहत्थि आळानथम्भे दळ्हाय
थिराय रज्जुया निबन्धति, एवमहं चित्तं कम्मट्टानारम्भणे भावना-
बलेन निबन्धिस्सं । तं मे सुगुत्तं सतिया सुभावितं ति, तं त्वं चित्तं 10
मम सतिया सुगुत्तं सुभावितं च हुत्वा । अनिस्सितं सब्बभवेसु हेहिसी
ति, अरियमग्गभावनादिबलेन कामभवादीसु सब्बेसुपि भवेसु
तण्हादिनिस्सयेहि अनिस्सितं भविस्ससि ।

B. 478
R. 161

पञ्जाय छेत्वा विपथानुसारिनं ति, उप्पथगामिनं आयतनसमुदयं
याथावतो दिस्वा येन समुदयेन उप्पथगामी, तस्स किलेसविस्सन्दनं 15
किलेसविप्फन्दितं इन्द्रियसंवरूपनिस्सयाय पटिसङ्ख्यानपञ्जाय
बिन्दित्वा सोतविच्छेदनवसेन आवरणं कत्वा । योगेन निग्गय्हा ति,
विपस्सनाभावनासङ्खातेन योगेन सामत्थियविधमनेन निग्गहेत्वा ।
पथे निवेसिया ति, विपस्सनावीथियं निवेसेत्वा, पतिट्ठपेत्वा । यदा
पन विपस्सना उस्सुक्कापिता मग्गेन घट्टेति, तदा मग्गपञ्जाय 20
“यंकिञ्चि समुदयधम्मं, सब्बं तं निरोधधम्मं” (म० व० १५;
सं० नि० ४, ३६३) ति निदस्सनेन सब्बसो आयतनसमुदयस्स
विभवं सम्भवं च असम्मोहतो दिस्वा सदेवके लोके अग्गवादिनो
सम्मासम्बुद्धस्स दायादो ओरसपुत्तो हेहिसि भविस्सती ति अत्थो ।

चतुब्बिपल्लासवसं अधिट्ठितं ति अनिच्चे निच्चं ति, असुभे 25
सुभं ति, दुक्खे सुखं ति, अनत्तनि अत्ता ति इमेसं चतुन्नं विपल्लासानं
वसं अधिट्ठितं अनुवत्तन्तं । गामण्डलं परिनेसि चित्तं मं ति अम्भो

चित्तं मं गामदारकं विय परिकडुसि^१, इतो चितो परिकडुसि ।
 ननु^२ संयोजनबन्धनच्छिदं ति, संयोजनसङ्घातानं दसन्नं बन्धनानं
 छेदकं कारुणिकं महामुनिं सम्मासम्बुद्धं संसेवसि ननु, “तथारूपे
 महानुभावे दूरतोव वज्जेसि, मादिसे पन तपस्सिने यथारुचि
 5 परिनेसी” ति अप्पसादलेसेन सत्थारं पसंसति ।

मिगो यथा ति, यथा मिगो रुक्खगच्छलतादीहि सुट्ठु
 चित्तविचित्ते^३ अनाकुले कानने सेरि सयंवसी रमति । रम्मं गिरि
 पावुसअब्भमालिनिं ति, एवं पावुसकाले समन्ततो सुमालिनीहि
 B. 47J थलजजलजमालाहि समन्नागतत्ता अब्भमालिनिं जनविवित्तताय
 10 मनोरमताय च रम्मं पब्बतं लभित्वा तत्थ नगे रमिस्सं, असंसयं
 एकंसेनेव त्वं चित्तं पराभविस्ससि, संसारव्यसनेहि ठस्ससी ति
 अत्थो ।

ये तुय्हं छन्देन वसेन वत्तिनो ति, सब्बे पुथुज्जने चित्तसामञ्जेन
 R. 162 गहेत्वा वदति । तस्सत्थो—ये नरनारियो अम्भो चित्तं तुय्हं छन्देन
 15 वसेन रुचिया ठिता यं गेहनिस्सितं सुखं अनुभोन्ति अनुभविस्सन्ति,
 ते अबिद्दसू अन्धबाला, मारवसानुवत्तिनो किलेसमारादीनं वसे^४
 अनुवत्तनसीला, भवाभिनन्दी कामादिभवमेव अभिनन्दनतो, तव
 सावका अनुसिट्ठिकरा, मयं पन सम्मासम्बुद्धस्स सावका, न तुय्हं
 वसे अनुवत्तामा ति ।

20 एवं थेरो पुब्बे अत्तनो उप्पन्नं योनिमोमनसिकारं चित्तस्स
 निगण्हनवसेन पवत्तं नानप्पकारतो विभजित्वा समीपे ठितानं
 भिक्खून् ओवाददानवसेन धम्मं^५ कथेसि । यं पनेत्थ अन्तरन्तरा
 अत्थतो न विभत्तं, तं हेट्ठा वुत्तनयत्ता उत्तानत्थमेवा ति ।

तालपुटत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

पञ्जासनिपातवण्णना निट्ठिता ।

१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. ‘ननु’ सी० पोत्थके सब्बत्थ ।

३. चित्ते—सी०, रो० ।

४. वसेन—सी०, रो० ।

५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२०. सट्टिनिपातो

B. 480

१. महामोग्गल्लानत्थेरगाथावण्णना

सट्टिनिपाते आरञ्जिका तिआदिका आयस्मतो महामोग्गल्लान-
त्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? तस्स वत्थु धम्मसेनापतिवत्थुम्हि
वुत्तमेव । थेरो हि पब्बजितदिवसतो सत्तमे दिवसे मगधरट्ठे
कल्लवालगामकं उपनिस्साय समणधम्मं करोन्तो थिनमिद्धे ओक्कन्ते^१
सत्थारा "मोग्गल्लान, मोग्गल्लान, मा, ब्राह्मण, अरियं तुण्हीभावं 5
पमादो" (सं० नि० २, २२७) तिआदिना संवेजितो थिनमिद्धं विनोदेत्वा
भगवता बुच्चमानं धातुकम्मट्ठानं सुणन्तो एव विपस्सनं वड्ढेत्वा
पटिपाटिया उपरिमग्गत्तयं उपगन्त्वा अग्गफलक्खणे सावकपारमी-
आणस्स मत्थकं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

"अनोमदस्सी भगवा, लोकजेट्ठो नरासभो । 10
विहासि हिमवन्तम्हि, देवसंघपुरक्खतो ॥
वरुणो नाम नामेन, नागराजा अहं तदा ।
कामरूपी विकुब्बामि^२, महोदधिनिवासहं^३ ॥
सङ्गणियं गणं हित्वा, तूरियं पट्ठपेसहं ।
सम्बुद्धं परिवारेत्वा, वादेसुं अच्चरा तदा ॥ 15
वज्जमानेसु तूरेसु, देवा तूरानि वज्जयुं ।
उभिन्नं सद्दं सुत्वान, बुद्धो^४ पि^५ सम्पबुज्झथ ॥
निमन्तेत्वान^६ सम्बुद्धं, सकं^६ भवन्नुपागमि^६ ।
आसन्नं पञ्चपेत्वान, कालमारोचयिं अहं ॥

१. ओक्कमन्ते—सी० ।

२. विकुप्पामि—सी० ।

३. निवासयं—सी० ।

४-४. सम्बुद्धो—सी० ।

५. निमन्तयित्वा—सी० ।

६-६. सक भवनं उपागमि—सी० ।

B. 481 5

खीणासवसहस्सेहि, परिवुतो लोकनायको ।
 ओभासेन्तो दिसा सब्बा, भवनं मे उपागमि ॥
 उपविट्ठं महावीरं, देवदेवं नरासभं ।
 सभिव्वसुसंघं तप्पेसि^१, अन्नपानेनहं तदा ॥
 अनुमोदि महावीरो, सयम्भू अगगुगलो ।
 भिव्वसुसंघे निसीदित्वा, इमा गाथा अभासथ ॥
 यो^२ सो संघं अपूजेसि^३, बुद्धं च लोकनायकं ।
 तेन चित्तप्पसादेन, देवलोकं गमिस्सति ॥
 सत्तसत्ततिक्खत्तुं च, देवरज्जं करिस्सति ।
 10 पथब्बा रज्जं अट्ठसत्तं, वसुधं आवसिस्सति ॥
 पञ्चपञ्चासक्खत्तुं च चक्कवत्ती भविस्सति ।
 भोगा असङ्खिया तस्स, उप्पज्जिस्सन्ति तावदे ॥
 अपरिमेय्ये इतो कप्पे, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन^४, सत्था लोके भविस्सति ॥
 15 निरया सो चवित्वान, मनुस्सत्तं गमिस्सति ।
 कोलितो नाम नामेन, ब्रह्मबन्धु भविस्सति ॥
 सो पच्छा पब्बजित्वान, कुसलमूलेन चोदितो ।
 गोतमस्स भगवतो, दुतियो हेस्सति सावको ॥
 आरद्धवीरियो पहितत्तो, इद्धिया पारमिं गतो ।
 20 सब्बासवे परिञ्जाय, निब्बायिस्सति नासवो ॥
 पापमित्तो'पनिस्साय, कामरागवसं गतो ।
 मातरं पितरं चापि, घातयिं दुट्ठमानसो ॥
 यं यं योनु'पपज्जामि, निरयं अथ मानुसं ।
 पापकम्मसमङ्गिता, भिन्नसीसो मरामहं ॥
 25 इदं पच्छिमकं मय्हं, चरिमो वत्तते भवो ।
 इधा पि एदिसो मय्हं, मरणकाले भविस्सति ॥

१. तप्पेमि—सी० ।

२. यं—सी० ।

३. अभोजेसि—सी० ।

४. नामेन—सी० ।

पविवेकमनुयुत्तो, समाधिभावनारतो ।
 सब्बासवे परिञ्जाय, विहरामि अनासवो ॥
 धरणिं पि सुगम्भीरं, बहलं दुप्पधंसियं ।
 वामङ्गुत्तेन खोभेय्यं^१, इद्धिया पारमिं गतो ॥
 अस्मिमानं न पस्सामि, मानो मय्हं न विज्जति ।
 सामणेरे उपादाय, गरुचित्तं करोमहं ॥
 अपरिमेय्ये इतो कप्पे, यं कम्ममभिनीहरिं ।
 ताहं भूमिमनुप्पत्तो, पत्तोमिह आसवक्खयं ॥
 पटिसम्भिदा चतस्सो ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १,३८-३९) ति ॥

5 B. 482

10

अथ नं सत्था अपरभागे जेतवनमहाविहारे अरियगणमज्जे
 निसिन्नो तेन तेन गुणेन अत्तनो सावके एतदग्गे ठपेन्तो "एतदग्गं,
 भिक्खवे, मम सावकानं भिक्खूनां इद्धिमन्तानं यदिदं
 महामोगल्लानो^२" (अं० नि० १,२३) ति इद्धिमन्तताय एतदग्गे
 ठपेसि, तेन एवं सत्थारा एतदग्गे ठपितेन सावकपारमिया मत्थकं 15
 पत्तेन महाथेरेन तं तं निमित्तं आगम्म तत्थ तत्थ भासिता गाथा,
 ता सङ्गीतिकाले धम्मसङ्गाहकेहि^३—

११४९. "आरञ्जिका पिण्डपातिका, उञ्छापत्तागते रता ।
 दालेमु मच्चुनो सेनं, अज्झत्तं सुसमाहिता ॥
 ११५०. आरञ्जिका पिण्डपातिका, उञ्छापत्तागते रता ।
 धुनाम मच्चुनो सेनं, नळागारं व कुञ्जरो ॥
 ११५१. रुक्खमूलिका^४ साततिका, उञ्छापत्तागते रता ।
 दालेमु मच्चुनो सेनं, अज्झत्तं सुसमाहिता^५ ॥
 ११५२. रुक्खमूलिका साततिका, उञ्छापत्तागते रता ।
 धुनाम मच्चुनो सेनं, नळागारं व कुञ्जरो ॥

20 R. 163

25

१. चालेय्यं—सी० ।

२. मोगल्लानो—सी० ।

३. 'वृत्ता' रो० पोत्थके अधिको पाठो । ४-४, अयं गाथा सी० पोत्थके नत्थि ।

११५३. अट्टिकङ्कलकुटिके, मंसन्हारुपसिन्बिते ।
धिरत्थु पुरे दुग्गन्धे, परगत्ते ममायसे ॥

११५४. गूथभस्ते तचोनद्धे, उरगण्डपिसाचिनि ।
नव सोतानि ते काये, यानि सन्दन्ति सब्बदा ॥

5 ११५५. तव सरीरं नवसोतं, दुग्गन्धकरं परिवन्धं ।
भिवखु परिवज्जयते तं, मीळं च यथा सुचिकामो ॥

B. 483 ११५६. एवं चे तं जनो जञ्जा, यथा जानामि तं अहं ।
आरका परिवज्जेय्य, गूथट्टानंव पावुसे ॥

10 ११५७. एवमेतं महावीर, यथा समण भाससि ।
एत्थ चेके विसीदन्ति, पङ्कम्हिव जरग्गवो ॥

११५८. आकासम्हि हलिदिया, यो मञ्जेथ रजेतवे ।
अञ्जेन वा पि रङ्गेन, विघातुदयमेव तं ॥

११५९. त'दाकाससमं चित्तं, अज्भत्तं सुसमाहितं ।
मा पापचित्ते आसादि^१, अग्गिखन्धंव पक्खिमा ॥

15 ११६०. पस्स चित्तकतं बिम्बं, अरूकायं समुस्सितं ।
आतुरं बहुसङ्कप्पं, यस्स नत्थि धुवं ठिति ॥

११६१. पस्स चित्तकतं रूपं, मणिना कुण्डलेन च ।
अट्ठि तचेन ओनद्धं, सह वत्थेहि सोभति ॥

20 ११६२. अलत्तककता पादा, मुखं चुण्णकमक्खितं ।
अलं बालस्स मोहाय, नो च पारगवेसिनो ॥

११६३. अट्टापदकता केसा, नेत्ता अञ्जनमक्खिता ।
अलं बालस्स मोहाय, नो च पारगवेसिनो ॥

११६४. अञ्जनीव नवा चित्ता, पूतिकायो अलङ्कतो ।
अलं बालस्स मोहाय, नो च पारगवेसिनो ॥

११६५. ओदहि मिगवो पासं, नासदा वागुरं मिगो ।
भुत्वा निवापं गच्छाम, कद्दन्ते मिगबन्धके ॥
११६६. छिन्नो पासो मिगवस्स, नासदा वागुरं मिगो ।
भुत्वा निवापं गच्छाम, सोचन्ते मिगलुद्धके ॥
११६७. तदासि यं भिसनकं तदासि लोमहंसनं ।
अनेकाकारसम्पन्ने, सारिपुत्तम्हि निब्बुते ॥ 5
११६८. अनिच्चा वत सङ्खारा, उप्पादवयधम्मिनो ।
उप्पज्जित्वा निरुज्झन्ति, तेसं वूपसमो सुखो ॥ B. 484
११६९. सुखुमं ते पटिविज्झन्ति, वालगं उसुना यथा ।
ये पञ्चक्खन्धे पस्सन्ति, परतो नो च अत्ततो ॥ 10
११७०. ये च पस्सन्ति सङ्खारे, परतो नो च अत्ततो ।
पच्चव्याधिसु निपुणं, वालगं उसुना यथा ॥
११७१. सत्तिया विय ओमट्ठो, ड्य्हमानो व मत्थके ।
कामरागप्पहानाय, सतो भिक्खु परिब्बजे ॥
११७२. सत्तिया विय ओमट्ठो, ड्य्हमानोव मत्थके ।
भवरागप्पहानाय, सतो भिक्खु परिब्बजे ॥ 15
११७३. चोदितो भावितत्तेन, सरीरन्तिमधारिना ।
मिगारमातुपासादं, पादङ्गुत्तेन कम्पयिं ॥ R. 164
११७४. नयिदं सिथिलमारब्भ, नयिदं अप्पेन थामसा ।
निब्बानमधिगन्तब्बं, सब्बगन्थपमोचनं ॥ 20
११७५. अयं च दहरो भिक्खु, अयमुत्तमपोरिसो ।
धारेति अन्तिमं देहं, जेत्वा मारं सवाहनं ॥
११७६. विवर'मनुपभन्ति^२ विज्जुता, वेभारस्स च पण्डवस्स च ।
नगविवरगतो भायति, पुत्तो अप्पटिमस्स तादिनो ॥

११७७. उपसन्तो उपरतो, पन्तसेनासनो मुनि ।
दायादो बुद्धसेट्ठस्स, ब्रह्मना अभिवन्दितो ॥
११७८. उपसन्तं उपरतं, पन्तसेनासनं मुनि ।
दायादं बुद्धसेट्ठस्स, वन्द ब्राह्मण कस्सपं ॥
- 5 ११७९. यो च जातिसत्तं गच्छे, सब्बा ब्राह्मणजातियो ।
सोत्तियो वेदसम्पन्नो, मनुस्सेसु पुनप्पुनं ॥
११८०. अज्झायको पि चे अस्स, तिण्णं वेदान पारगू ।
एतस्स वन्दनायेतं^१ कलं नाग्घति सोळ्ळसि ॥
- B. 485 ११८१. यो सो अट्ठ विमोक्खानि, पूरेभत्तं अफस्सयि ।
10 अनुलोमं पटिलोमं, ततो पिण्डाय गच्छति ॥
११८२. तादिसं भिक्खुं मा'सादि^२, मा'त्तानं खणि ब्राह्मण ।
अभिप्पसादेहि मनं, अरहन्तम्मिह तादिने ।
खिप्पं पञ्जलिको वन्द, मा ते विजटि मत्थकं ॥
११८३. नेसो पस्सति सद्धम्मं संसारेन पुरक्खतो ।
15 अधोगमं जिम्हपथं, कुम्मग्गमनुधावति ॥
११८४. किमीव मीळ्हसल्लित्तो, सङ्खारे अधिमुच्छित्तो ।
पगाळ्हो लाभसक्कारे^३, तुच्छो गच्छति पोढिलो ॥
११८५. इमं च पस्स आयन्तं, सारिपुत्तं सुदस्सनं ।
विमुत्तं उभतोभागे, अज्झत्तं सुसमाहितं ॥
- 20 ११८६. विसल्लं खीणसंयोगं, तेविज्जं मच्चुहायिनं ।
दक्खिण्येयं मनुस्सानं, पुञ्जक्खेत्तं अनुत्तरं ॥
- R 165 ११८७. एते सम्बहुला देवा, इद्धिमन्तो यस्सिनो ।
दस देवसहस्सानि, सब्बे ब्रह्मपुरोहिता ।
मोग्गल्लानं नमस्सन्ता, तिट्ठन्ति पञ्जलीकता ॥

१. वन्दनायेकं—सी०, रो० ।

३. लाभससक्कारो—सी०, रो० ।

२. मा'हनि—सी०;

मा'हरि—रो० ।

११८८. नमो ते पुरिसाजञ्ज, नमो ते पुरिसुत्तम ।
यस्स ते आसवा खीणा, दक्खिण्यो सि मारिस ॥
११८९. पूजितो नरदेवेन, उप्पन्नो मरणाभिभू ।
पुण्डरीकं व तोयेन, सङ्घारेनुपलिम्पति ॥
११९०. यस्स मुहुत्तेन सहस्सधा लोको,
संविदितो सब्रह्मकप्पो वसि ।
इद्धिगुणे चुतुपपाते काले,
पस्सति देवता सभिक्षु ॥
११९१. सारिपुत्तो व पञ्चाय, सीलेन उपसमेन च ।
यो पि पारङ्गतो भिक्षु, एतावपरमो सिया ॥
११९२. कोटिसतसहस्सस्स, अत्तभावं खणेन निम्मिने ।
अहं विकुब्बनासु कुसलो, वसीभूतोमिह इद्धिया ॥
११९३. समाधिविज्जावसिपारमीगतो,
मोगल्लानगोत्तो असितस्स सासने ।
धीरो समुच्छिन्दि समाहितिन्द्रियो,
नागो यथा पूतिलतं व बन्धनं ॥
११९४. परिचिण्णो मया सत्था, कतं बुद्धस्स सासनं ।
ओहितो गरुको भारो, भवनेत्ति समूहता ॥
११९५. यस्स चत्थाय पब्बजितो, अगारस्मानगारियं ।
सो मे अत्थो अनुप्पत्तो, सब्बसंयोजनक्खयो ॥
११९६. कीदिसो निरयो आसि, यत्थ दुस्सी अपच्चथ ।
विधुरं सावकमासज्ज, ककुसन्धं च ब्राह्मणं ॥
११९७. सतं आसि अयोसङ्कु, सब्बे पच्चत्तवेदना ।
ईदिसो निरयो आसि, यत्थ दुस्सी अपच्चथ ।
विधुरं सावकमासज्ज, ककुसन्धं च ब्राह्मणं ॥
११९८. यो एतमभिजानाति, भिक्षु बुद्धस्स सावको ।
तादिसं भिक्षुमासज्ज, कण्ह दुक्खं निगच्छसि ॥

5

B. 486

10

15

20

25

११९९. मज्झेसरस्मिं^१ तिट्ठन्ति, विमाना कप्पठायिनो ।
वेळुरियवण्णा रुचिरा, अच्चिमन्तो पभस्सरा ।
अच्छरा तत्थ नच्चन्ति, पुथु नानत्तवण्णियो ॥
१२००. यो एतमभिजानाति...पे०...कण्ह दुक्खं निगच्छसि ॥
- R. 166 5 १२०१. यो वे बुद्धेन चोदितो, भिक्खुसंघस्स पेक्खतो ।
मिगारमातुपासादं, पादङ्गुट्ठेन कम्पयि^२ ॥
- B. 487 १२०२. यो एतमभिजानाति...पे०...कण्ह दुक्खं निगच्छसि ॥
१२०३. यो वेजयन्तपासादं, पादङ्गुट्ठेन कम्पयि ।
इद्धिबलेनुपत्थद्धो, संवेजेसि च देवता ॥
- 10 १२०४. यो एतमभिजानाति...पे०...कण्ह दुक्खं निगच्छसि ॥
१२०५. यो वेजयन्तपासादे, सक्कं सो परिपुच्छति ।
अपि आवुसो जानासि, तण्हक्खयविमुत्तियो ।
तस्स सक्को वियाकासि, पञ्चं पुट्ठो यथातथं ॥
१२०६. यो एतमभिजानाति...पे०...कण्ह दुक्खं निगच्छसि ॥
- 15 १२०७. यो ब्रह्मानं परिपुच्छति, सुधम्मायं ठितो^३ सभं ।
अज्जा पि त्या'वुसो सा दिट्ठि, या ते दिट्ठि पुरे अहु ।
पस्ससि वीतिवत्तन्तं, ब्रह्मलोके पभस्सरं ॥
१२०८. तस्स ब्रह्मा वियाकासि, पञ्चं पुट्ठो यथातथं ।
न मे मारिस सा दिट्ठि, या मे दिट्ठि पुरे अहु ॥
- 20 १२०९. पस्सामि वीतिवत्तन्तं, ब्रह्मलोके पभस्सरं ।
सोहं अज्ज कथं वज्जं, अहं निच्चोम्हि सस्सतो ॥
१२१०. यो एतमभिजानाति...पे०...कण्ह दुक्खं निगच्छसि ॥
१२११. यो महानेरुनो कूटं, विमोक्खेन अफस्सयि ।
वनं पुब्बविदेहानं, ये च भूमिसया नरा ॥

१२१२. यो एतमभिजानाति, भिक्खु बुद्धस्स सावको ।
तादिसं भिक्खुमासज्ज, कण्ह दुक्खं निगच्छसि ॥

१२१३. न वे अग्गि चेतयति, अहं बालं डहामिति ।
बालो व जलितं अग्गि, आसज्ज नं पड्य्हति ॥

१२१४. एवमेव तुवं मार, आसज्ज नं तथागतं ।
सयं डहिस्ससि अत्तानं, बालो अग्गि व सम्फुसं ॥

१२१५. अपुञ्जं षसवी मारो, आसज्ज नं तथागतं ।
किन्नु मञ्जसि पापिम, न मे पापं विपच्चति ॥

१२१६. करतो ते चीयते^१ पापं, चिररत्ताय अन्तक ।
मार निब्बिन्द बुद्धम्हा, आसं माकासि भिक्खुसु ॥

१२१७. इति मारं अतज्जेसि, भिक्खु भेसकळावने ।
ततो सो दुम्मनो यक्खो, तत्थेवन्तरधायथा^२ ति—

इत्थं सुदं आयस्मा महामोग्गल्लानो थेरो गाथायो अभासित्था ति ।

इमिना अनुक्कमेन एकच्चं^३ सङ्गहं आरोपेत्वा ठपिता ।

तत्थ “आरञ्जिका” तिआदिका चतस्सो गाथा भिक्खून्
ओवाददानवसेन भासिता । आरञ्जिका ति, गामन्तसेनासनं
पटिक्खिपित्वा आरञ्जकधुतङ्गसमादानेन आरञ्जिका । संघभत्तं
पटिक्खिपित्वा पिण्डपातिकङ्गसमादानेन पिण्डपातिका, घरे घरे
लद्धपिण्डपातेन यापनका । उञ्छापत्तागते रता ति, उञ्छाचरियाय
पत्ते आगते पत्तपरियापन्ने रता, तेनेव अभिरता सन्तुट्ठा । दालेमु
मच्चुनो सेनं ति, अत्तानं अनत्थजनने^४ सहायभावूपगमनतो
मच्चुराजस्स सेनाभूतं किलेसवाहिनिं समुच्छिन्देम । अञ्जत्तं
सुसमाहिता ति, गोचरज्जत्तेसु^५ सुट्ठु समाहिता हुत्वा, एतेनस्स
पदालनुपायमाह ।

१. मीयते—सी०, रो० ।

३. एकज्जं—रो० ।

५. गोचरज्जत्ते—सी०, रो० ।

२. ०धायती—सी० ।

४. अनत्थजनकं—सी०, रो० ।

घुनामा ति, निद्धुनाम विद्धंसेम ।

साततिका ति, सातच्चकारिवो भावनाय सततपवत्तवीरिया ।

“अट्टिकङ्कलकुटिके” तिआदिका चतस्सो गाथा अत्तानं पलोभेतुं

- उपगताय गणिकाय ओवादवसेन अभासि । तत्थ अट्टिकङ्कलकुटिके
 5 ति, अट्टिसङ्कलिकामयकुटिके । न्हारूपसिब्विते ति, नवहि न्हारुसतेहि
 समन्ततो सिब्विते । अरञ्जे कुटियो दारुदण्डे उस्सापेत्वा वल्लि-
 आदीहि बन्दित्वा करियन्ति, त्वं पन परमजोगुच्छेन अट्टिकङ्कलेन
 परमजोगुच्छेहेव न्हारुहि बन्धित्वा कता, अतिविय जोगुच्छा
 पट्टिकूला चा ति दस्सेति । धिरत्थु पूरे दुग्गन्धे ति, केसलोमादिनो
 10 नानप्पकारस्स असुचिनो पूरे परिपुण्णे, ततो एव दुग्गन्धे धिरत्थु
 तव धीकारो^१ होतु । परगत्ते ममायसे ति, इदं च ते दुग्गन्धस्स
 उपरि फोटसमुट्ठानं परिस्सयं एवं असुचिदुग्गन्धं जोगुच्छं पट्टिकूल-
 समादानं तादिसे एव अञ्जस्मि पदेसे सोणसिङ्गालकिमिकुलादीनं
 गत्तभूते कळेवरे ममत्तं करोसि ।

- 15 गूथभस्ते ति, गूथभरितभस्तसदिसे । तचोनद्धे ति, तचेन ओनद्धे
 छविमत्तपट्टिच्छादितकिब्विसे । उरगण्डपिसाचिनी ति, उरे
 ठितगण्डद्वयवती^२ भयानकभावतो अनत्थावहतो च पिसाचसदिसी ।
 यानि सन्दन्ति सब्बदा ति, यानि नव सोतानि नव वणमुखानि
 सब्बदा रत्तिन्दिवं सन्दन्ति, सबन्ति, असुचिं पग्घरन्ति ।

- 20 परिबन्धं ति, सम्मापट्टिपत्तिपरिबन्धभूतं । भिक्खू ति, संसारे
 भयं इक्खन्तो भिन्नकिलेसो वा दूरतो परिवज्जयते ति^३, ममत्तं न
 करोति । मीळं च यथा सुचिकामो ति, च-इति निपातमत्तं, यथा
 सुचिजातिको सुचिमेव इच्छन्तो ससीसं न्हातो मीळ्हं दिस्वा दूरतो
 व परिवज्जेसि, एवमेवं भिक्खू ति अत्थो ।

एवं चे तं जनो जञ्जा, यथा जानामि तं अहं ति, एवं सरीर-
सञ्चित्तं असुचिपुञ्जं यथा अहं यथाभूतं जानामि, एवमेव महाजनो
जानेय्य, तं आरका दूरतोव परिवज्जेय्य । गूथट्टानं व पाबुसे ति,
पाबुसकाले किलिन्नासुचिं निरन्तरं गूथट्टानं विय सुचिजातिको ।
यस्मा पन तं यथाभूतं न जानाति, तस्मा तत्थ निमुग्गो सीसं न 5
उक्खिपती ति अधिप्पायो ।

एवं थेरेन सरीरे दोसे विभाविते सा गणिका लज्जावनतमुखा^१ R. 168
थेरे गारवं पच्चुपट्टपेत्वा “एवमेतं महावीरा” ति गाथं वत्वा थेरं
वन्दित्वा अट्टासि । तत्थ एत्थ चेके ति, एवं पाकटपटिक्कूलसभावे
पि एतस्मिं काये एकच्चे सत्ता आसत्तिबलवताय विसीदन्ति विसादं 10 B. 490
आपज्जन्ति । पङ्कम्हिव जरग्गवो महाकद्दमकुच्छियं सम्पतितदुब्बल-
बलिवद्दो विय व्यसनमेव पापुणन्ती ति अत्थो ।

पुन तं थेरो मादिसे एवरूपा पटिपत्ति निरत्थका विघातावहा
एवा ति दस्सेन्तो “आकासम्ही” तिआदिना गाथाद्वयमाह ।
तस्सत्थो—यो पुग्गलो हल्लिद्धिया अञ्जेन वा रज्जजातेन आकासं 15
रज्जितुं मञ्जेय्य, तस्स तं कम्मं विघातुदयं चित्तविघातावहमेव
सिया, यथा तं अविसये योगो ।

त’दाकाससमं चित्तं ति, तयिदं मम चित्तं आकाससमं कत्थचि
अलग्गभावेन अज्भत्तं सुट्ठु समाहितं, तस्मा मा पापचित्ते आसादी^२
ति, कामेसु निमुग्गताय लामकचित्ते निहीनचित्ते मादिसे मा 20
आसादेहि । अग्गिक्खन्धं पक्खिमाति, पक्खिमा सलभो अग्गिक्खन्धं
आसादेन्तो अनत्थमेव पापुणाति, एवं सम्पदमिदं तुय्हं ति दस्सेति ।

पस्स चित्तकतं तिआदिका सत्त गाथा तमेव गणिकं दिस्वा
विपल्लत्तचित्तानं भिक्खून् ओवाददानवसेन वुत्ता, तं सुत्वा सा
गणिका मङ्कुभूता आगतमग्गेनेव पलाता । 25

तदासी तिआदिका चतस्सो गाथा आयस्मतो सारिपुत्तथेरस्स परिनिब्बानं आरब्ध वुत्ता । तत्थ अनेकाकारसम्पन्ने ति अनेकेहि सीलसंवरादिप्पकारेहि परिपुण्णे ।

- सुखुमं ते पटिविज्झन्ती ति, ते योगिनो अतिसुखुमं पटिविज्झन्ति
- 5 नाम, यथा किं ? बालगं उसुना यथा सतधाभिन्नस्स बालस्स एकं अंसु अगं रत्तन्धकारतिमिसाय विज्जुल्लतोभासेन विज्झन्ता विया ति अत्थो । के पन ते ति आह 'ये पञ्चदक्खन्धे पस्सन्ति, परतो नो च अत्ततो' ति । तत्थ परतो ति, अनत्ततो । तस्स अत्तग्गाहपटिक्खेप-दस्सनं हेतं । तेनाह "नो च अत्ततो" ति । एतेन अनत्ततो
- 10 अभिवुट्ठितस्स अरियमग्गस्स वसेन दुक्खसच्चे परिज्जाभिसमयं आह, तदविनाभावतो पन इतरेसं पि अभिसमयानं सुप्पटिविज्झता वुत्ता एव होती ति दट्ठब्बं । केचि पन "अनत्थकारकतो परे नाम पञ्चुपादानक्खन्धा ति 'परतो पस्सन्ती' ति इमिना विसेसतो सब्बो पि सम्मदेव वुत्तो" ति वदन्ति । पञ्चव्याधिसू ति, पटिविज्झिसू ।

B. 491 15

सत्तिया विय ओमट्ठो ति, पठमगाथा तिसस्सथेरं आरब्ध वुत्ता, दुतिया बड्डमानत्थेरं । ता हेट्ठा वुत्तत्थाव ।

R. 169

चोदितो भावितत्तेना ति, गाथा पासादकम्पनसुत्तन्तं आरब्ध वुत्ता । तत्थ भावितत्तेन सरीरन्तिमधारिना ति, भगवन्तं सन्धाय वदति ।

20

नयिदं सिथिलमारब्भा ति आदिका द्वे गाथा हीनवीरियं वेदनामकं दहरभिव्खुं आरब्ध वुत्ता । तत्थ सिथिलमारब्भा ति, सिथिलं कत्वा वीरियं अकत्वा । अप्पेन थामसा ति, अप्पकेन वीरियबलेन नयिदं निब्बानं अधिगन्तब्बं, महन्तेनेव पन चतुब्बिध-सम्मप्पधानवीरियेन पत्तब्बं ति अत्थो ।

25

विवर'मनुपभन्ती^१ तिआदिका द्वे गाथा अत्तनो विवेकभावं आरब्ध वुत्ता । तत्थ ब्रह्मूना अभिवन्दितो ति, महाब्रह्मूना सदेवकेन लोकेन च अभिमुखेन हुत्वा थोमितो नमस्सितो च ।

उपसन्तं उपरतं तिआदिका पञ्च गाथा राजगहं पिण्डाय
पविसन्तं महाकस्सपत्थेरं दिस्वा “काळकणी मया दिट्ठा” ति^१
ओलोकेत्वा ठितं सारिपुत्तत्थेरस्स भागिनेय्यं मिच्छादिट्ठिब्राह्मणं
दिस्वा तस्स अनुकम्पाय “अयं ब्राह्मणो मा नस्सी” ति अरियूप-
वादपटिघातत्थं “थेरं वन्दाही” ति तं उय्योजेन्तेन वुत्ता । तत्थ 5
जातिसतं गच्छे ति, जातीनं सतं उपगच्छेय्य । सोत्तियो^२ ति,
सोत्तियजातिको । वेदसम्पन्नो ति आणसम्पन्नो । एतस्सा ति,
थेरस्स । अयं हेत्थ सङ्खेपत्थो—यो पुग्गलो उदितोदिता असम्भित्ता
सतब्राह्मणजातियो अनुपटिपाटिया उपपज्जनवसेन उपगच्छेय्य,
तत्थ च ब्राह्मणानं विज्जासु निप्फत्ति गतो तिण्णं वेदानं पारगू सिया 10
ब्राह्मणवत्तं च पूरेन्तो, तस्सेतं विज्जादिअनुट्ठानं एतस्स महाकस्सप-
त्थेरस्स वन्दनाय वन्दनामयपुञ्जस्स सोळसि^३ कलं नाग्घति^४,
वन्दनामयपुञ्जमेव ततो महन्ततरं ति ।

अट्ठ विमोक्खानी ति, रूपज्झानादिके अट्ठ विमोक्खे । भावनावसेन
हि लद्धानि रूपज्झानानि पच्चनीकधम्मेहि सुट्ठु विमुत्ततं अभिरति- 15
वसेन आरम्मणे निरासङ्गं च पवत्ति उपादाय “विमोक्खानी” ति
वुच्चन्ति, निरोधसमापत्तिं पन पच्चनीकधम्मेहि विमुत्तत्ता एव ।
इध पन भानमेव वेदितव्वं । अनुलोमं पटिलोमं ति, पठमज्झानतो
पट्ठाय याव नेवसञ्जानासञ्जायतना अनुलोमं, नेवसञ्जानासञ्जाय-
तनतो पट्ठाय याव पठमज्झाना पटिलोमं । पुरेभत्तं ति, भत्तकिच्चतो 20
पुरेयेव । अफस्सयी ति, अनेकाकारवोकारा^५ समापत्तियो समापज्जि ।
ततो पिण्डाय गच्छती ति, ततो समापत्तितो बुट्ठाय, ततो वा
समापत्तिसमापज्जिततो^६ पच्छा इदानि पिण्डाय गच्छती ति तदहु

B. 492

१. दिट्ठो—सी०, रो० ।

२. ‘तस्स पटिघातत्थं पुरिसं’

३. सोत्तिययो—रो० ।

सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

४. सोळस—सी०, रो० ।

५. नाग्घति—रो० ।

६. अनेकाकारवोकिण—सी०, रो० । ७. ०समापज्जनतो—सी०, रो० ।

पवत्तं थेरस्स पटिपत्तिं सन्धाय वदति, थेरो पन दिवसे दिवसे तथैव पटिपज्जति ।

R. 170

तादिसं भिक्खुं मा'सादी' ति, यादिसस्स गुणा एकदेसेन वुत्ता, तादिसं तथारूपं बुद्धानुबुद्धं महाखीणासवं भिक्खुं मा आसादेहि ।

- 5 मा'त्तानं खणि ब्राह्मणा ति, आसादनेन च ब्राह्मण मा अत्तानं खणि, अरियूपवादेन अत्तनो कुसलधम्मं वा उम्मुलेहि । अभिप्पसादेहि मनं ति, "साधुरूपो वत अयं समणो" ति अत्तनो चित्तं पसादेहि । मा ते विजटि मत्थकं ति, तव मत्थकं तस्मिं कतेन अपराधेन सत्तधा मा फलि । तस्मा तस्स पटिकारत्थं खिप्पमेव पज्जलिको वन्दा'ति ।
- 10 ब्राह्मणो तं सुत्वा भीतो संविग्गो लोमहट्ठजातो तावदेव थेरं खमापेसि ।

- नेसो पस्सती तिआदिका द्वे गाथा पोट्टिलं नाम भिक्खुं सम्मा अपटिपज्जन्तं^२ मिच्छाजीवकत्वं दिस्वा चोदनावसेन वुत्ता । तत्थ नेसो पस्सति सद्धम्मं ति, एसो पोट्टिलो भिक्खु सत्तं बुद्धादीनं धम्मं
- 15 मग्गफलनिब्बानं न पस्सति । कस्मा ? संसारेन पुरक्खतो संसार-बन्धनअविज्जादिना पुरक्खतो अपायेसु निब्बत्तनतो अधोगमं हेट्ठागामि मायासाठेय्यानुगतत्ता जिम्हपथं मिच्छामग्गभावतो कुम्मग्गभूतं मिच्छाजीवं अनुधावति अनुपरिवत्तति ।

- किमीव मीळ्हसल्लित्तो ति, गूथकिमी विय मीळहेन समन्ततो
- 20 लित्तो किलेसासुचिविमिस्सिते सङ्गारे अधिमुच्छित्तो अज्झापन्नो । पगाळ्हो लाभसक्कारे ति, लाभे च सक्कारे च तण्हावसेन पकारतो गाळ्हो ओगाळ्हो । तुच्छो गच्छति पोट्टिलो ति, अधिसीलसिक्खा-भावतो तुच्छो असारो हुत्वा पोट्टिलो भिक्खु गच्छति पवत्तति ।

B. 493

- इमं च पस्सा तिआदिका द्वे गाथा आयस्मन्तं सारिपुत्तं पसंसन्तेन
- 25 वुत्ता । तत्थ इमं च पस्सा ति, आयस्मन्तं सारिपुत्तत्थेरं दिस्वा पसन्न-मानसो अत्तनो चित्तं आलपति । सुदस्सनं ति, असेक्खानं सीलकुखन्धानं

चेव पारिपूरिया सावकपारमीआणस्स च पारिपूरिया सुन्दरदस्सनं ।
विमुत्तं उभतोभागे ति, उभतोभागतो विमुत्तत्ता उभतोभागविमुत्तं
उभतोभागे ति अरूपसमापत्तिया रूपकायतो, मग्गेन नामकायतो,
यथारहं तेहियेव विक्खम्भनसमुच्छेदभागेहि विमुत्तं ति अत्थो ।
सब्बसो रागसल्लादीनं अभावेन विसल्लं कामादियोगानं सम्मदेव 5
खीणत्ता खीणसंयोगं सुपरिसुद्धस्स विज्जात्तयस्स अधिगतत्ता तेविज्जं
मच्चुराजस्स भज्जितत्ता मच्चुहायिनं पस्सा ति योजना ।

एते सम्बहुला तिआदिका गाथा आयस्मता सारिपुत्तत्थेरेन
महामोगल्लानत्थेरं पसंसन्तेन वुत्ता । तत्थ पूजितो नरदेवेना ति,
नरेहि च देवेहि च परमाय पूजाय पूजितो । उप्पन्नो मरणाभिभूति 10 R. 171
लोके उप्पन्नो हुत्वा मरणं अभिभवित्वा ठितो, अथ वा पूजितो
नरदेवेन सम्मासम्बुद्धेन कारणभूतेन अरियाय जातिया उप्पन्नो ।
सम्मासम्बुद्धो हि पठमं कम्मुना नरो मनुस्सो हुत्वा पच्चापि
अरियाय जातिया उत्तमो देवो देवातिदेवो अहोसि, तस्मा “नरदेवो”
ति वुच्चति, पूजितो नरदेवेन भगवता पसंसावसेन^१ उप्पन्नो 15
मरणाभिभूते लोके उप्पन्नो हुत्वा मरणाभिभू मच्चुहायी ।
पुण्डरीकं व तोयेन उदकेन पुण्डरीकं विय सङ्खारगते तण्हादिट्टिलेपेन
न उपलिम्पति, कत्थचिपि अनिस्सितो ति अत्थो ।

यस्सा ति, येन । मुहुत्ते ति, खणमत्ते काले । सहस्सधा ति,
सहस्सपकारो । लोको ति, ओकासलोको । अयं हेत्थ अत्थो—येन 20
महिद्धिकेन आयस्मता महामोगल्लानेन सहस्सिलोकधातु खणेनेव
सम्मदेव विदितो पच्चवखतो आतो सब्रह्मकप्पो महाब्रह्मसदिसो
आवज्जनादिवसीभावप्पत्तिया इद्धिसम्पदाय चुतुपपाते च वसी ।
काले पस्सती ति, तदनुरूपे काले दिब्बेन चक्खुना देवता पस्सती
ति । 25

B. 494

सारिपुत्तो वा तिआदिका गाथा आयस्मता महामोगल्लानेन
अत्तनो गुणे पकासेन्तेन वुत्ता । तत्थ सारिपुत्तो वा ति गाथाय अयं
सङ्खेपत्थो—पञ्चाय पञ्चासम्पदाय सीलेन सीलसम्पत्तिया उपसमेन
किलेसवूपसमेन यो भिक्खु पारङ्गतो पारं परियन्तं उक्कंसं गतो सो
5 सारिपुत्तो सावकेहि पञ्चादीहि गुणेहि परमुक्कंसगतो । पञ्चाय
सीलेन हि परमुक्कंसगतो । एतावपरमो सिया एतपरमो एव, नत्थि
ततो उत्तरी ति । इमं पन थेरो यथा सारिपुत्तो पञ्चाय उत्तमो,
तथा अहं समाधिना उत्तमो ति दीपेतुं अवोच । तेनेवाह
“कोटिसतसहस्ससा^१” तिआदि ।

10

तत्थ खणेन निम्मिने ति, खणेनेव कोटिसतसहस्सअत्तभावं
निम्मिनेय्य निम्मितुं समत्थो, तस्स निम्मिनने न मय्हं भारो
अत्थि । विकुब्बनासु कुसलो, वसीभूतोमिह इद्धिया ति, न केवलं
मनोमयविकुब्बनासु एव, सब्बायपि इद्धिया वसीभावप्पत्तो अमिह ।

समाधिविज्जावसिपारमीगतो ति, सवितक्कसविचारादिसमाधीसु
15 चेव पुब्बेनिवासआणादिविज्जासु च वसीभावेन पारमिं कोटि पत्तो
असि । तस्स^२ तण्हानिस्सयादिरहितस्स सत्थु सासने यथावुत्तेहि
गुणेहि उक्कंसगतो । धितिसम्पन्नताय धीरो, मोगल्लानगोत्तो
मोगल्लानो, सुट्ठु ठपितइन्द्रियताय समाहितिन्द्रियो, यथा हत्थिनागो
पूतिलताबन्धनं सुखेनेव छिन्दति, एवं सकलं किलेसबन्धनं समुच्छिन्दि
20 एवा ति ।

R. 172

कीदिसो निरया आसी तिआदयो गाथा कोट्टं अनुपविसित्वा
निक्खमित्वा ठितमारं तज्जेन्तेन थेरेन वुत्ता । तत्थ कीदिसो ति,
किं पकारो । यत्थ दुस्सी ति, यस्मिं निरये “दुस्सी” ति एवंतामो
मारो । अपच्चथा ति, निरयग्गिना अपच्चि । विधुरं सावकं ति,
25 विधुरं नाम ककुसन्धस्स भगवतो अगसावकं । आसज्जा ति,
घट्टयित्वा बाधित्वा । ककुसन्धं च ब्राह्मणं ति, ककुसन्धं च

सम्मासम्बुद्धं आसज्जा ति अत्थो । भगवन्तं उद्दिस्स कुमारं
आविसित्वा मारेन खित्ता सक्खरा थेरस्स सीसे पति ।

सतं आसि अयोसङ्कु ति, तस्मिं किर निरये उपपन्नानं तिगावुतो
अत्तभावो होति, दुस्सीमारस्सा पि तादिसोव अहोसि । अथ
निरयपाला तालक्खन्धप्पमाणानं अयोसूलानं आदित्तानं सम्पज्जलि- 5
तानं सजोतिभूतानं सतमेव गहेत्वा “इमस्मिं व ते ठाने ठितेन
हृदयेन चिन्तेत्वा पापं कतं” ति सुधादोणियं सुधं कोट्टेन्ता विय
हृदयमज्झं कोट्टेत्वा पण्णास जना पादाभिमुखा, पण्णास जना
सीसाभिमुखा कोट्टेन्ता गच्छन्ति, एवं गच्छन्ता च पञ्चहि वस्ससतेहि
उभो अन्ते पत्वा पुन निवत्तमाना पञ्चहि वस्ससतेहि हृदयमज्झं 10
उपगच्छन्ति, तं सन्धाय वुत्त “सतं आसि अयोसङ्कु” ति । सब्बे
पच्चत्तवेदना ति सयमेव^१ पाटियेक्कवेदनाजनका । सा किर वेदना
महानिरयवेदनातो दुक्खतरा होति, यथा हि सिनेहपानसत्ताहुतो
परिहारसत्ताहं दुक्खतरं, एवं महानिरयदुक्खतो^२ उस्सदे^३ वुट्ठान-
वेदना दुक्खतरा^४ । ईदिसो निरयो असी^५ ति इमस्मिं ठाने 15
देवदूतसुत्तेन निरयो दीपेतब्बो ।

यो एतमभिजानाती ति, यो महाभिज्जो एतं कम्मफलं च
हत्थतले ठपितआमलकं विय अभिमुखं कत्वा पच्चक्खतो जानाति ।
भिक्षु बुद्धस्स सावको ति, भिक्षुकिलेसो भिक्षु सम्मासम्बुद्धस्स
सावको । कण्ह दुक्खं निगच्छसी ति एकन्तकाळकेहि पापधम्मेहि 20
समन्नागतत्ता कण्ह मार दुक्खं विन्दिस्ससि ।

मज्झेसरस्मि ति, महासमुद्दस्स मज्जे किर उदकं वत्थुं कत्वा
निब्बत्तविमानानि कप्पट्टितिकानि होन्ति । तेनाह “विमाना
कप्पठायिनो” ति । तेसं वेळुरियस्स विय वण्णो होति, पब्बतमत्थके

१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. महानिरयतो—रो० ।

३. ‘विपाक’ रो० पोत्थके अधिको
पाठो ।

४. दुक्करतरा ति वदन्ति—रो० ।

५. आसी—रो० ।

R. 173 जलितनळगिखन्धो विय च^१ एतेसं अच्चियो जोतन्ति, तेन ते अतिविय पभस्सरा पभासम्पन्ना होन्ति । तेनाहु “वेळुरियवण्णा रुचिरा, अच्चिमन्तो पभस्सरा” ति । पुथु नानत्तवण्णियो ति, नीलादिवसेन नानत्तवण्णा बहू अच्छरा तत्थ तेसु विमानेसु 5 नच्चन्ति ।

यो एतमभिजानाती ति, यो एतं विमानं वत्थुं पच्चक्खं कत्वा जानाति । अयं हि अत्थो विमानपेतवत्थूहि दीपेतब्बो ।

बुद्धेन चोदितो ति, सम्मासम्बुद्धेन चोदितो उय्योजितो । भिक्खुसंघस्स पेक्खतो^२ ति महतो भिक्खुसंघस्स^३ पस्सन्तस्स । 10 मिगारमातुपासादं पादङ्गुत्तेन कम्पयी ति पुब्बारामे विसाखाय महाउपासिकाय कारितं सहस्सगम्भपटिमण्डितं महापासादं अत्तनो^४ पादङ्गुत्तेन कम्पेसि । एकस्मिं हि समये पुब्बारामे यथावुत्तपासादे भगवति विहरन्ते सम्बहुला नवकतरा भिक्खू उपरिपासादे निसिन्ना सत्थारं पि अचिन्तेत्वा तिरच्छानकथं कथेतुमारद्धा, तं सुत्वा भगवा 15 ते संवेजेत्वा अत्तनो धम्मदेसनाय भाजनभूते कातुकामो आयस्मन्तं महामोग्गल्लानत्थेरं^५ आमन्तेसि “पस्ससि त्वं, मोग्गल्लान, नवे भिक्खू तिरच्छानकथमनुयुत्ते” ति । तं सुत्वा थेरो सत्थु अज्झासयं अत्वा अभिञ्चापादकं आपोकसिणारम्मणं चतुत्थज्झानं समापज्जित्वा बुद्धाय “पासादस्स^६ पतिट्ठितोकासं उदकं होतु” ति अधिट्ठाय पासाद- 20 मत्थके थूपिकं पादङ्गुत्तेन पहुरि, पासादो ओनमित्वा^६ एकेन पस्सेन अट्ठासि । पुनपि पहुरि, अपरेन पस्सेन अट्ठासि । ते भिक्खू भीता संविग्गा पासादस्स पतनभयेन ततो निक्खमित्वा भगवतो समीपे अट्ठंसु । सत्था तेसं अज्झासयं ओलोकेत्वा धम्मं दसेति । तं सुत्वा तेसु केचि सोतापत्तिफले पतिट्ठहिंसु, केचि सकदागामिफले, केचि

१. रो० पोत्थके नत्थि ।

२-२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. रो० पोत्थके नत्थि ।

४. महामोग्गल्लानं—सी० ।

५. पासादेन—सी०, रो० ।

६. नमित्वा—सी०, रो० ।

अनागामिकले, केचि अरहत्तफले^१ पतिट्ठहिंसु । स्वायमत्थो पासाद-
कम्पनसुत्तेन दीपेतब्बो ।

वेजयन्तपासादं ति, सो वेजयन्तपासादो तावतिसभवने योजन-
सहस्सुब्बेधो अनेकसहस्सनिय्यूहकूटागारपटिमण्डितो देवासुरसङ्गामे
असुरे जिनित्वा सक्को देवानमिन्दे नगरमज्जे ठिते उट्ठितो विजयन्तेन^२ 5
निब्बत्तत्ता “वेजयन्तो” ति लद्धनामो पासादो, तं सन्धायाह
“वेजयन्तपासादं” ति । तं पि हि अयं थेरो पादङ्गुठेन कम्पेसि ।

एकस्मिं हि समये भगवन्तं पुब्बारामे विहरन्तं सक्को देवराजा
उपसङ्कमित्वा तण्हासङ्ख्यविमुत्तिं पुच्छि । तस्स भगवा विस्सज्जेति,
सो तं सुत्वा अत्तमनो पमुदितो अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा अत्तनो 10
देवलोकमेव गतो । अथायस्मा महामोगल्लानो एवं चिन्तेसि “अयं
सक्को भगवन्तं उपसङ्कमित्वा एवरूपं गम्भीरं निब्बानपटिसंयुत्तं
पञ्चं पुच्छि, भगवता च पञ्चो विस्सज्जितो, किन्नु खो जानित्वा
गतो, उदाहु अजानित्वा । यन्नूनाहं देवलोकं गन्त्वा तमत्थं जानेय्यं” R. 174
ति । सो तावदेव तावतिसभवनं गन्त्वा सक्कं देवानमिन्दं तमत्थं 15
पुच्छि । सक्को दिब्बसम्पत्तिया पमत्तो हुत्वा विक्खेपं अकासि । थेरो
तस्स संवेगजननत्थं वेजयन्तपासादं पादङ्गुठेन कम्पेसि । तेन वुत्तं—

“यो वेजयन्तपासादं, पादङ्गुठेन कम्पयि ।

B. 497

इद्धिबलेनुपत्थद्धो, संवेजेसि च देवता”

(म० नि० १, ४१२) ति ॥

20

अयं पनत्थो चूळतण्हासङ्ख्यविमुत्तिसुत्तेन दीपेतब्बो । कम्पिता-
कारो हेट्ठा वुत्तोयेव ।

सक्कं सो परिपुच्छती ति, यथावुत्तमेव थेरस्स तण्हासङ्ख्य-
विमुत्तिपुच्छं सन्धाया वुत्तं । तेनाहु “अपि आवुसो जानासि,
तण्हवख्यविमुत्तियो^३” ति । तस्स सक्को वियाकासी ति, इदं थेरेन 25

१. अरहत्तं—सी०, रो० ।

२. विजयन्ते—सी०, रो० ।

३. तण्हावख्यविमुत्तियो—रो० ।

पासादकम्पने कते संविग्गहदयेन पमादं पहाय योनिसो मनसि करित्वा पञ्चहस्स व्याकतभावं सन्धाय वुत्तं । सत्थारा देसितनियामेनेव हि सो तदा कथेसि । तेनाह “पञ्चं पुट्ठो यथातथं” ति । तत्थ सक्कं सो परिपुच्छती ति, सक्कं देवराजं सो मोग्गल्लानत्थेरो

- 5 सत्थारा देसिताय तण्हासङ्खयविमुत्तिया सम्मदेव गहितभावं पुच्छि । अतीतत्थे हि इदं वत्तमानवचनं । अपि आवुसो जानासी ति, आवुसो अपि जानासि, किं जानासि । तण्हक्खयविमुत्तियो ति, यथा तण्हासङ्खयविमुत्तियो सत्थारा तुय्हं देसिता, तथा किं जानासी ति पुच्छि । तण्हक्खयविमुत्तियो ति वा तण्हासङ्खयविमुत्तिसुत्तस्स देसनं 10 पुच्छति ।

ब्रह्मानं ति, महाब्रह्मानं । सुधम्मायं ठितो^१ सभं ति, सुधम्माय सभाय^२ । अयं पन ब्रह्मलोके सुधम्मसभाव, न तावत्तिसभवने, सुधम्मसभाविरहितो देवलोको नाम नत्थि । अज्जा पि त्यावुसो सा दिट्ठि, या ते दिट्ठि पुरे अहू ति इमं ब्रह्मलोकं उपगन्तुं समत्थो नत्थि 15 केचि समणो वा ब्राह्मणो वा^३, सत्थु इधागमनतो पुब्बे या तुय्हं दिट्ठि अहोसि, किं अज्जा पि इदानि पि सा दिट्ठि न विगता ति । पस्ससि वीतिवत्तन्तं, ब्रह्मलोके पभस्सरं ति, ब्रह्मलोके वीतिपतन्तं महाकप्पिनमहाकस्सपादीहि सावकेहि परिवारितस्स तेजोधातुं समापज्जित्वा निसिन्नस्स ससावकस्स भगवतो ओभासं पस्ससी^४ ति 20 अत्थो ।

एकस्मिं हि समये भगवा ब्रह्मलोके सुधम्माय सभाय^५ सन्निपतित्वा^६ सन्निसिन्नस्स “अत्थि नु, खो, कोचि समणो वा ब्राह्मणो वा एवंमहिद्धिको, यो इध आगन्तुं सक्कुण्यया” ति चिन्तेन्तस्स ब्रह्मणो चित्तमज्जाय तत्थ गन्त्वा ब्रह्मणो मत्थके आकासे निसिन्नो

B. 498

१. अभितो रो० ।

३. ‘ति’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

५. देवसभाय—रो० ।

२. ‘ठितो’ रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

४. ‘किं न पस्ससी’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

६. रो० पोत्थके नत्थि ।

तेजोधातुं समापज्जित्वा ओभासं मुञ्चन्तो महामोग्गल्लानादीनं
आगमनं चिन्तेसि । सह चिन्तनेन तेपि तत्थ गत्वा सत्थारं वन्दित्वा
सत्थु अज्झासयं अत्वा तेजोधातुं समापज्जित्वा पञ्चेकदिसासु
निसीदित्वा ओभासं विस्सज्जित्वा^१ सकलब्रह्मलोको एकोभासो
अहोसि । सत्था ब्रह्मनो कल्लचित्ततं अत्वा चतुसच्चपकासनं धम्मं
देसेसि । देसनापरियोसाने अनेकानि ब्रह्मसहस्सानि मग्गफलेसु
पतिट्ठहिंसु, तं सन्धाय चोदेन्तो “अज्जापि त्या^२वुसो सा दिट्ठी” ति
गाथमाहु । अयं पनत्थो बकब्रह्मसुत्तेन दीपेतब्बो । वुत्तं हेतं—

एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स
आरामे । तेन खो पन समयेन अञ्जतरस्स^३ ब्रह्मनो एवरूपं पापकं
दिट्ठिगतं उप्पन्नं होति “नत्थि सो^४ समणो वा ब्राह्मणो वा, यो इध
आगच्छेय्या” ति । अथ खो भगवा तस्स ब्रह्मनो चेतसा चेतोपरि-
वितक्कमञ्जाय सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो समिञ्जितं वा बाहं
पसारेय्य, पसारितं वा बाहं समिञ्जेय्य, एवमेव जेतवने अन्तरहितो
तस्मिं ब्रह्मलोके पातुरहोसि । अथ खो भगवा तस्स ब्रह्मनो उपरि
वेहासं पल्लङ्केन निसीदि तेजोधातुं समापज्जित्वा ।

अथ खो आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स एतदहोसि “कहं नु,
खो, भगवा एतरहि विहरती” ति । अद्दसा खो आयस्मा महा-
मोग्गल्लानो भगवन्तं दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिककन्तमानुसकेन
तस्स ब्रह्मनो उपरिवेहासं पल्लङ्केन निसिन्नं तेजोधातुं समापन्नं,
दिस्वान सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो समिञ्जितं वा बाहं
पसारेय्य, पसारितं वा बाहं समिञ्जेय्य, एवमेव जेतवने अन्तरहितो
तस्मिं^५ ब्रह्मलोके पातुरहोसि । अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो
पुरत्थिमं दिसं निस्साय तस्स ब्रह्मनो उपरिवेहासं पल्लङ्केन निसीदि
तेजोधातुं समापज्जित्वा नीचतरं भगवतो ।

१. विस्सज्जिसु—सी०, रो० ।

३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. (बकस्स) रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

अथ खो आयस्मतो महाकस्सपस्स एतदहोसि "कहं नु, खो, भगवा एतरहि विहरती" ति । अद्सा खो आयस्मा महाकस्सपो भगवन्तं दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन तस्स ब्रह्मनो उपरिवेहासं पल्लङ्केन निसिन्नं तेजोधातुं समापन्नं, दिस्वान सेय्यथापि
 5 नाम बलवा पुरिसो...पे०...एवमेव जेतवने अन्तरहितो तस्मिं ब्रह्मलोके पातुरहोसि । अथ खो आयस्मा महाकस्सपो दक्खिणं दिसं निस्साय तस्स ब्रह्मनो उपरिवेहासं पल्लङ्केन निसीदि तेजोधातुं समापज्जित्वा नीचतरं भगवतो ।

अथ खो आयस्मतो महाकप्पिनस्स एतदहोसि "कहं नु, खो, भगवा एतरहि विहरती" ति, अद्सा खो आयस्मा महाकप्पिनो भगवन्तं दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन तस्स ब्रह्मनो उपरिवेहासं पल्लङ्केन निसिन्नं तेजोधातुं समापन्नं, दिस्वान सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो...पे०...एवमेव जेतवने अन्तरहितो तस्मिं ब्रह्मलोके पातुरहोसि । अथ खो आयस्मा महाकप्पिनो पच्छिमं
 15 दिसं निस्साय तस्स ब्रह्मनो । उपरिवेहासं पल्लङ्केन निसीदि तेजोधातुं समापज्जित्वा नीचतरं भगवतो ।

अथ खो आयस्मतो अनुरुद्धस्स एतदहोसि "कहं नु, खो, भगवा एतरहि विहरती" ति । अद्सा खो आयस्मा अनुरुद्धो भगवन्तं दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन तस्स ब्रह्मनो उपरिवेहासं पल्लङ्केन निसिन्नं तेजोधातुं समापन्नं, दिस्वान सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो...पे०...एवमेव जेतवने अन्तरहितो तस्मिं ब्रह्मलोके पातुरहोसि । अथ खो आयस्मा अनुरुद्धो उत्तरं दिसं निस्साय तस्स ब्रह्मनो उपरिवेहासं पल्लङ्केन निसीदि तेजोधातुं समापज्जित्वा नीचतरं भगवतो ।

R. 176
 B. 500 25 अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो तं ब्रह्मानं गाथाय अज्झमासि—

अज्जापि ते आवुसो सा दिट्ठि, या ते दिट्ठि पुरे अहु ।
 पस्ससि वीतिवत्तन्तं, ब्रह्मलोके पभस्सरं ति ॥
 न मे, मारिस, सा दिट्ठि, या मे दिट्ठि पुरे अहु ।
 पस्सामि वीतिवत्तन्तं, ब्रह्मलोके पभस्सरं ।
 स्वाहं अज्ज कथं वज्जं, अहं निच्चोम्हि सस्सतो ति ॥

5

अथ खो भगवा तं ब्रह्मानं संवेजेत्वा सेय्यथापि नाम बलवा
 पुरिसो...पे०...एवमेव तस्मिं ब्रह्मलोके अन्तरहितो जेतवने
 पातुरहोसि । अथ खो सो ब्रह्मा अज्जतरं ब्रह्मपारिसज्जं आमन्तेसि
 “एहि त्वं, मारिस, येनायस्मा महामोग्गल्लानो तेनुपसङ्कम,
 उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं एवं वदेहि ‘अत्थि नु, खो, 10
 मारिस, मोग्गल्लान अज्जेपि तस्स भगवतो सावका एवंमहिद्धिका
 एवंमहानुभावा सेय्यथापि भवं मोग्गल्लानो कस्सपो कप्पिनो
 अनुरुद्धो’ति” । “एवं मारिसा” ति खो सो ब्रह्मपारिसज्जो तस्स
 ब्रह्मनो पटिस्सुत्वा^१ येनायस्मा महामोग्गल्लानो तेनुपसङ्कमि,
 उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं एतदवोच “अत्थि नु, खो, 15
 मारिस मोग्गल्लान अज्जे पि तस्स भगवतो सावका एवंमहिद्धिका
 एवंमहानुभावा सेय्यथापि भवं मोग्गल्लानो कस्सपो कप्पिनो
 अनुरुद्धो” ति । अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो तं ब्रह्मपारिसज्जं
 गाथाय अज्जभासि—

“तेविज्जा इद्धिपत्ता च, चेतोपरियायकोविदा^२ ।

20

खीणासवा अरहन्तो, बहू^३ बुद्धस्स सावका” ति ॥

अथ खो सो ब्रह्मपारिसज्जो आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स
 भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा येन सो ब्रह्मा तेनुपसङ्कमि,
 उपसङ्कमित्वा तं ब्रह्मानं एतदवोच “आयस्मा, मारिस, महामोग्ग-
 ल्लानो एवमाहु—

25

१. पटिस्सुणित्वा—सी०, रो० ।

२. चेतोपरियकोविदा—सी०. रो० ।

३. बहू—रो० ।

B. 501

‘तेविज्जा इद्धिपत्ता च, चेतोपरियायकोविदा’ ।

खीणासवा अरहन्तो, बहू^१ बुद्धस्स सावका’ ति ॥

इदमवोच सो ब्रह्मपारिसज्जो । अत्तमनो च सो ब्रह्मा तस्स^२
ब्रह्मपारिसज्जस्स भासितं अभिनन्दी ति ।

5 इदं सन्धाय वुत्तं “अयं पनत्थो बकब्रह्मसुत्तेन दीपेतब्बो” ति ।

महानेरुनो कूटं ति, कूटसीसेन सकलमेव सिनेरुपब्बतराजं
वदति । विमोक्खेन अफस्सयी ति, भानविमोक्खनिस्सयेन^३
अभिञ्जाणेन फस्सयी ति अधिप्पायो । वनं ति, जम्बुदीपं । सो हि
वनबहुलताय “वनं” ति वुत्तो । तेनाहु जम्बुसण्डस्स इस्सरो” ति ।

10 पुब्बविदेहानं ति, पुब्बविदेहट्ठानं, पुब्बविदेहं ति अत्थो । ये च
R. 177 भूमिसया नरा ति, भूमिसया नरा नाम अपरगोयानका^४ च
उत्तरकुरुका^५ च मनुस्सा । ते हि गेहाभावतो “भूमिसया” ति
वुत्ता । ते पि सब्बे अफस्सयी ति सम्बन्धो । अयं पनत्थो नन्दोपनन्द-
दमनेन दीपेतब्बो—

15 एकस्मि किर समये अनाथपिण्डिको गहपति भगवतो धम्मदेसनं
सुत्वा “स्वे, भन्ते, पच्चहि भिक्खुसतेहि सद्धिं मय्हं गेहे भिक्खं
गण्हथा” ति निमन्तेत्वा पक्कामि, तं दिवसं च भगवतो पच्चूससमये
दससहस्सिलोकधातुं ओलोकेन्तस्स नन्दोपनन्दो नाम नागराजा
आणमुखे आपार्थं^६ आगच्छि^६ । भगवा “अयं नागराजा मय्हं आणमुखे
20 आपार्थं^६ आगच्छति^६, किं नु, खो, भविस्सती” ति आवज्जेन्तो
सरणगमनस्स उपनिस्सयं दिस्वा “अयं मिच्छादिट्ठिको तीसु रतनेसु
अप्पसन्नो, को नु, खो, इमं मिच्छादिट्ठितो विमोचेय्या” ति
आवज्जेन्तो महामोग्गल्लानत्थेरं अद्स ।

१. चेतोपरियायकोविदा—सी०, रो० । २. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. भानविमोक्खेन निस्सयेन—सी०, रो० । ४-४. अपरगोयानं उत्तरकुरु—सी० ।

५-५. आपातमागच्छि—सी० ।

६-६. आपातमागच्छति—सी० ।

ततो पभाताय रत्तिया सरीरपटिजग्गनं कत्वा आयस्मन्तं
आनन्दं आमन्तेसि “आनन्द, पञ्चन्नं भिक्खुसतानं आरोचेहि
‘तथागतो देवचारिकं गच्छती’ ति” । तं दिवसं च नन्दोपनन्दस्स
आपानभूमिं^१ सज्जयिंसु । सो दिब्बरतनपल्लङ्के दिब्बेन सेतच्छत्तेन
धारियमानो^२ तिविधनाटकेहि चेव नागपरिसाय च परिवुतो 5
दिब्बभाजनेसु उपट्ठापितं^३ अन्नपानविधिं ओलोकयमानो निसिन्नो
होति । अथ खी भगवा यथा नागराजा पस्सति, तथा कत्वा तस्स
विमानमत्थकेनेव पञ्चहि भिक्खुसतेहि सद्धिं तावत्तिसदेवलोकाभिमुखो
पायासि ।

B. 502

तेन खो पन समयेन नन्दोपनन्दस्स नागराजस्स एवरूपं पापकं^४ 10
दिट्ठिगतं उप्पन्नं होति “इमे हि नाम मुण्डका समणका अम्हाकं
उपरिभवनेन देवानं तावत्तिसानं भवनं पविसन्ति पि निक्खमन्ति पि,
न इदानीं इतो पट्ठाय इमेसं अम्हाकं मत्थके पादपंसुं ओकिरन्तानं
गन्तुं दस्सामी” ति उट्ठाय सिनेरुपादं गन्त्वा तं अत्तभावं विजहित्वा
सिनेरुं सत्तक्खत्तुं भोगेहि परिक्खिपित्वा उपरि फणं कत्वा तावत्ति- 15
सभवनं अवकुज्जेन फणेन पटिग्गहेत्वा^५ अदस्सनं गमेसि ।

अथ खो आयस्मा रट्ठपालो भगवन्तं एतदवोच, “पुब्बे, भन्ते,
इमस्मि पदेसे ठितो सिनेरुं^६ पस्सामि^६, सिनेरुपरिभण्डं पस्सामि,
तावत्तिसं पस्सामि, वेजयन्तं पस्सामि, वेजयन्तस्स पासादस्स
उपरि धजं पस्सामि । को नु खो, भन्ते, हेतु को पच्चयो, यं एतरहि 20
नेव सिनेरुं पस्सामि...पे०...न वेजयन्तस्स पासादस्स उपरि धजं
पस्सामी” ति, अयं रट्ठपाल नन्दोपनन्दो नाम नागराजा तुम्हाकं
कुपितो सिनेरुं सत्तक्खत्तुं भोगेहि परिक्खिपित्वा उपरि फणेन
पटिच्छादेत्वा अन्धकारं कत्वा ठितो ति । “दमेमि नं, भन्ते” ति ।

R. 178

१. अन्नपानभूमि—सी० ।

२. धारियमानेन—रो० ।

३. उपट्ठापितं—रो० ।

४. रो० पोत्थके नत्थि ।

५. रो० पोत्थके नत्थि ।

६. रो० पोत्थके नत्थि ।

६-६. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

न भगवा नं अनुजानि । अथ खो आयस्मा भद्दियो आयस्मा राहुलो
ति अनुक्कमेन सब्बे पि भिक्खु उट्ठहिंसु । न भगवा अनुजानि ।

- अवसाने महामोग्गल्लानत्थेरो “अहं, भन्ते, दमेमि^१ नं^२” ति
आह । “दमेहि मोग्गल्लाना” ति भगवा^२ अनुजानि । थेरो अत्तभावं
5 विजहित्वा महन्तं नागराजवण्णं अभिनिम्मिनित्वा नन्दोपनन्दं
चुद्दसक्खत्तुं भोगेहि परिक्खपित्वा तस्स फणस्स मत्थके अत्तनो फणं
ठपेत्वा सिनेरुना सद्धि अभिनिप्पीळेसि । नागराजा धूमायि, थेरो
“न तुय्हंयेव सरीरे धूमो अत्थि, मय्हं पि अत्थी” ति धूमायि ।
नागराजस्स धूमो थेरं न बाधति । थेरस्स पन धूमो नागराजं
10 बाधति । ततो नागराजा पज्जलि, थेरोपि “न तुय्हंयेव सरीरे अग्गि
अत्थि, मय्हं पि अत्थी” ति पज्जलि । नागराजस्स तेजो थेरं न
बाधति, थेरस्स पन तेजो नागराजं बाधति । नागराजा “अयं मं
सिनेरुना अभिनिप्पीळेत्वा धूमायति चेव पज्जलति चा” ति
चिन्तेत्वा “भो, तुवं कोसी” ति पटिपुच्छि । अहं खो, नन्द मोग्ग-
15 ल्लानो ति । भन्ते अत्तनो भिक्खुभावेन तिट्ठाही ति ।

- थेरो तं अत्तभावं विजहित्वा तस्स दक्खिणकण्णसोतेन पविसित्वा
वामकण्णसोतेन निक्खमि, वामकण्णसोतेन पविसित्वा दक्खिण-
कण्णसोतेन निक्खमि । तथा दक्खिणनाससोतेन पविसित्वा वामनास-
सोतेन निक्खमि, वामनाससोतेन पविसित्वा दक्खिणनाससोतेन
20 निक्खमि । ततो नागराजा मुखं विवरि । थेरो मुखेन पविसित्वा
अन्तोकुच्छियं पाचीनेन च पच्छिमेन च चङ्कमति । भगवा “मोग्ग-
ल्लान मनसि करोहि महिद्धिको नागो” ति आह । थेरो “मय्हं खो,
भन्ते, चत्तारो इद्धिपादा भाविता बहुलीकता यानीकता वृत्थुकता
अनुट्ठिता परिचिता सुसमारद्धा, तिट्ठतु, भन्ते, नन्दोपनन्दो, अहं
25 नन्दोपनन्दसदिसानं नागराजानं सतं पि सहस्सं पि सतसहस्सं पि
दमेय्य” ति आह ।

नागराजा चिन्तेसि "पविसन्तो ताव मे न दिट्ठो, निक्खमनकाले
दानि नं दाठान्तरे पक्खपित्वा सङ्खादिस्सामी" ति चिन्तेत्वा
"निक्खमथ, भन्ते, मा मं अन्तोकुच्चियं अपरापरं चङ्क्रमन्तो
बाधयित्था" ति आह । थेरो निक्खमित्वा बहि अट्ठासि । नागराजा
"अयं सो" ति दिस्वा नासवातं विस्सज्जि । थेरो चतुत्थज्झानं 5
समापज्जि, लोमकूपं पिस्स वातो चालेतुं नासक्खि । "अवसेसा
भिक्खू किर आदितो पट्टाय सब्बपाटिहारियाणि कातुं सक्कुण्णेत्युं,
इमं पन ठानं पत्वा एवं खिप्पनिसन्तिनो हुत्वा समापज्जितुं
नासक्खिस्सन्ती" ति नेसं भगवा नागराजदमनं नानुजानि ।

नागराजा "अहं इमस्स समणस्स नासवातेन लोमकूपं पि 10 R. 17
चालेतुं नासक्खि, महिद्धिको सो समणो" ति चिन्तेसि, थेरो अत्तभावं
विजहित्वा सुपण्णरूपं निम्मिनित्वा सुपण्णवातं दस्सेन्तो नागराजानं
अनुबन्धि, नागराजा तं अत्तभावं विजहित्वा माणवकवण्णं अभिनि-
म्मित्वा "भन्ते, तुम्हाकं सरणं गच्छामी" ति वदन्तो थेरस्स पादे
वन्दि, थेरो "सत्था, नन्द आगतो, एहि त्वं, गमिस्सामा" ति 15
नागराजानं दमेत्वा निब्बिसं कत्वा, गहेत्वा भगवतो सन्तिकं
अगमासि । नागराजा भगवन्तं वन्दित्वा "भन्ते, तुम्हाकं सरणं
गच्छामी" ति आह । भगवा "सुखी होहि नागराजा" ति वत्वा
भिक्खुसंघपरिवृतो अनाथपिण्डकस्स निवेसनं अगमासि । B. 50

अनाथपिण्डको "किं, भन्ते, अतिदिवा आगतत्था" ति आह । 20
मोगल्लानस्स च नन्दोपनन्दस्स च सङ्गामो अहोसी ति । कस्स
पन, भन्ते, जयो, कस्स पराजयो ति ? मोगल्लानस्स जयो, नन्दस्स
पराजयो ति । अनाथपिण्डको "अधिवासेतु मे, भन्ते, भगवा सत्ताहं
एकपटिपाटिया भत्तं, सत्ताहं थेरस्स सक्कारं करिस्सामी" ति वत्वा
सत्ताहं बुद्धप्पमुखानं पञ्चत्तं भिक्खुसतानं महासक्कारं अकासि । 25
तेन वुत्तं "नन्दोपनन्ददमनेन दीपेतब्बो" ति ।

यो एतमभिजानाती ति, एतं यथावुत्तं विमोक्खं फुसनकरणवसेन जानाति ।

न वे अग्गि चेतयति, अहं बालं डहामी ति, एवं न अग्गि अभिसंचेतेति, नापि डहनाय पयोगं परक्कमं करोति, बालो एव
 5 पन^१ “अयं मन्दागती” ति अनिजलन्तं विय जलितं अग्गि आसज्ज
 नं पड्य्हति, एवमेव मार न^२ मयं^३ डहितुकामा^३, बाधेतुकामा^३,
 त्वञ्जेव पन तथा आगमनादिअत्थेन तथागतं अग्गिखन्धसदिसं
 अरियसावकं आसज्ज अत्तानं डहिस्ससि, डहुदुक्खतो न मुञ्चिस्ससि ।

अपुञ्जं पसवी ति, अपुञ्जं पटिलभति । न मे पापं विपच्चती
 10 ति, मम पापं न विपच्चति, किं नु, मार, एवं मञ्जसि
 नयिदमत्थि^४ ।

करोतो ते चीयते^५ पापं ति, एकंसेन करोन्तस्स ते पापं चिर-
 रत्ताय चिरकालं अनत्थाय दुक्खाय उपचीयति^६ । मार निब्बिन्द
 बुद्धम्हा ति, चतुसच्चबुद्धतो बुद्धसावकतो निब्बिन्द निब्बिज्ज परतो
 15 कम्म^७ । आसं माकासि भिक्खुसू ति, “भिक्खू विरोधेमि विहेसेमी”
 ति एतं आसं माकासि ।

इती ति, एवं । मारं अतज्जेसी ति, “मार निब्बिन्द...पे०...
 R. 180 भिक्खुसू” ति आयस्मा महामोग्गल्लानो । भेसकळावने ति एवंनामके
 B. 505 अरञ्जे । ततो ति तज्जनहेतु । सो दुम्भनो यक्खो ति, सो मारो
 20 दोमनस्सिको हुत्वा तत्थेव तस्मिं येव ठाने अन्तरधायि, अदस्सनं
 अगमासि । अयं च गाथा धम्मसङ्गायनकाले ठपिता । यं पनेत्थ
 अन्तरन्तरा अत्थतो न विभत्तं, तं हेट्ठा वुत्तनयत्ता उत्तानमेव ।

१. नाम—सी० रो० ।

२-२. मं—सी०, रो० ।

३-३. डहितुकामो—रो०;

४. रो० पोत्थके नत्थि;

डहितुकामो बाधेतुकामो—सी० ।

सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

५. मिय्यते—सी०, रो० ।

६. उपमिय्यति—सी०, रो० ।

७. कम्ममाहु—सी०, रो० ।

एवमयं महाथेरो मारं तज्जेत्वा देवचारिकानरकचारिका-
दिवसेन^१ अञ्जेहि सावकेहि असाधारणं सत्तूपकारं^२ कत्वा
आयुपरियोसाने परिनिब्बायि, परिनिब्बायन्तो च अनोमदस्सिस्स
भगवतो पादमूले पणिधानं कत्वा ततो पट्ठाय तत्थ तत्थ भवे
उळारानि पुञ्जानि कत्वा सावकपारमिया मत्थके ठितो पि अन्तरा 5
कतस्स पापकम्मस्स वसेन उट्ठिताय कम्मपिलोतिकाय तित्थियेहि
उय्योजितेहि चोरेहि बाधितो अनप्पकं सरीरखेदं कत्वा परिनिब्बायि।
तेन वुत्तं अपदाने—

“अनोमदस्सी भगवा, लोकजेट्ठो नरासभो ।
विहासि हिमवन्तम्हि, देवसंघपुरक्खतो ॥ 10
भगवा ततो ओतरित्वा, विचरि चारिकं जिनो ।
सत्तकायं अनुगण्हन्तो, बाराणसि उपागमि ॥
खीणासवसहस्सेहि, परिवुतो लोकनायको ।
ओभासेन्तो दिसा सब्बा, विरोचित्थ महामुनि ॥
तदाहं गहपति हुत्वा, सरदेन महिद्धिना । 15
उय्योजितो सहायेन, सत्थारं उपसङ्कमि ॥
उपसङ्कमित्वान सम्बुद्धं, निमन्तेत्वा तथागतं ।
अत्तनो भवनं नेसि, मानयन्तो महामुनि ॥
उपट्ठितं महावीरं, देवदेवं नरासभं ।
सभिक्खुसंघं तप्पेमि, अन्नपानेनहं तदा ॥ 20
अनुमोदि महावीरो, सयम्भू अगगपुग्गलो ।
भिक्खुसंघे निसीदित्वा, इमा गाथा अभासथ ॥
यं सो संघमपूजेसि, बुद्धं च लोकनायकं ।
तेन चित्तप्पसादेन, देवलोकं गमिस्सति ॥

B. 506

१. देवचारिकानिरयचारिकादिवसेन— २. सत्तूपकारं—सी० ।

सी०, रो० ।

- सत्तसत्ततिक्खत्तुं च, देवरज्जं करिस्सति ।
 पथव्या रज्जं अट्टसत्तं, वसुधं आवसिस्सति ॥
- पञ्चपञ्चासक्खत्तुं च, चक्कवत्ती भविस्सति ।
 भोगा असङ्खिया तस्स, उप्पज्जिस्सन्ति तावदे ॥
- 5 अपरिमेय्ये इतो कप्पे, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन, सत्था लोके भविस्सति ॥
- निरया सो चवित्वान, मनुस्सत्तं गमिस्सति ।
 कोलितो नाम नामेन, ब्रह्मबन्धु भविस्सति ॥
- 10 सो पच्छा पब्बजित्वान, कुसलमूलेन चोदितो ।
 गोतमस्स भगवतो, दुतियो हेस्सति सावको ॥
- आरद्धवीरियो पहित्तो, इद्धिया पारमिं गतो ।
 सब्बासवे परिञ्जाय, निब्बायिस्सति नासवो ॥
- पापमित्तोपनिस्साय, कामरागवसं गतो ।
 मातरं पितरं चापि, घातयिं दुट्ठमानसो ॥
- 15 यं यं योनु'पपज्जामि, निरयं अथ मानुसं ।
 पापकम्मसमङ्गिता, भिन्नसीसो मरामहं ॥
- इदं पच्छिमकं मय्हं, चरिमो वत्तते भवो ।
 इधा पि एदिसो मय्हं, मरणकाले भविस्सति ॥
- पविवेकमनुयुत्तो, समाधिभावनारतो ।
 20 सब्बासवे परिञ्जाय, विहरामि अनासवो ॥
- धरणिं पि सुगम्भीरं, बहलं दुप्पधंसियं ।
 वामङ्गुटेन खोभेय्यं^१, इद्धिया पारमिं गतो ॥
- अस्मिमानं न पस्सामि, मानो मय्हं न विज्जति ।
 सामणेरे उपादाय, गरुचित्तं करोमहं ॥

अपरिमेय्ये इतो कप्पे, यं कम्ममभिनीहरि ।
 ताहं भूमिमनुप्पत्तो, पत्तोमिह आसवक्खयं ॥
 पटिसम्भिदा चतस्सो ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, ३८-३९) ति ॥

महामोग्गल्लानत्थेरगाथावण्णना निवृत्ता ।

सट्ठिनिपातवण्णना निवृत्ता ।

२१. महानिपातो

वङ्गीसत्थेरगाथावण्णना

सत्ततिनिपाते निव्वन्तं वत मं सन्तं तिआदिका आयस्मतो
 वङ्गीसत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं किर पदुमुत्तरबुद्धकाले
 हंसवतीनगरे महाभोगकुले निव्वत्तो पुरिमनयेनेव विहारं गत्वा
 धम्मं सुणन्तो सत्थारं एकं भिक्खुं पटिभानवन्तानं अगगट्टाने ठपेन्तं
 5 दिस्वा सत्थु अधिकारकम्मं कत्वा “अहं पि अनागते पटिभानवन्तानं
 अगो भवेय्यं” ति पत्थनं कत्वा सत्थारा व्याकतो यावजीवं कुसलं
 कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मि बुद्धुप्पादे सावत्थियं ब्राह्मणकुले
 निव्वत्तित्वा वङ्गीसो ति लद्धनामो तयो बेदे उगगण्हन्तो^१ आचरियं
 आराधेत्वा छवसीसमन्तं नाम सिक्खित्वा छवसीसं नखेन आकोटेत्वा
 10 “अयं सत्तो असुकयोनिं निव्वत्तो” ति जानाति ।

ब्राह्मणा “अयं अम्हाकं जीवितमग्गो” ति अत्वा वङ्गीसं गहेत्वा
 पटिच्छन्नयाने निसीदापेत्वा गामनिगमराजधानियो विचरन्ति ।
 वङ्गीसो पि तिवस्समत्थके मतानं पि सीसं आहुरापेत्वा नखेन
 R. 181 आकोटेत्वा “अयं सत्तो असुकयोनिं निव्वत्तो” ति वत्वा महाजनस्स
 15 कङ्खच्छेदनत्थं ते^२ ते जने^२ आवाहेत्वा^३ अत्तनो अत्तनो^४ गतिं
 कथापेति । तेन तस्मि महाजनो अभिप्पसीदति । सो^५ तं निस्साय
 महाजनस्स हत्थतो सतं पि सहस्सं पि लभती^६ ति । ब्राह्मणा
 वङ्गीसमादाय यथार्हं विचरित्वा पुन सावत्थि अगमंसु । वङ्गीसो
 सत्थु गुणे सुत्वा^७ सत्थारं उपसङ्कमितुकामो अहोसि । ब्राह्मणा

१. उगगण्ह ततो—सी० ।

२. २. तं तं जनं—सी० ।

३. आविषापेत्वा—सी० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

६. लभन्ति—सी०, रो० ।

७. पसीवित्वा—सी०, रो० ।

“समणो गोतमो मायाय तं आवट्टेस्सती” ति पटिक्खिपिसु । वज्जीसो तेसं वचनं अनादियित्वा सत्थु सन्तिकं गन्त्वा मधुरपटिसन्थारं कत्वा एकमन्तं निसीदि ।

तं सत्था पुच्छि “वज्जीस, किञ्चि सिप्पं जानासी” ति । आम, भो गोतम छवसीसमन्तं नाम जानामि, तेन तिवस्समत्थके मतानं 5
पि सीसं नखेन आकोटेत्वा निब्बत्तट्ठानं जानामी ति । सत्था तस्स एकं निरये निब्बत्तस्स सीसं दस्सेसि, एकं मनुस्सेसु, एकं देवेसु, B. 509
एकं परिनिब्बुतस्स सीसं दस्सेसि । सो पठमं सीसं आकोटेत्वा “भो गोतम, अयं सत्तो निरये निब्बत्तो” ति आह । साधु वज्जीस सुट्ठु तया दिट्ठं, “अयं सत्तो कुहि निब्बत्तो” ति पुच्छि । 10

“मनुस्सलोके” ति^१ ।

“अयं कुहि ति ?

“देवलोके” ति तिण्णन्तं^२ पि निब्बत्तट्ठानं कथेसि । परिनिब्बु-
तस्स पन सीसं नखेन आकोटेन्तो नेव अन्तं^३ न कोटि पस्सि । अथ नं सत्था “न सक्कोसि वज्जीसा” ति पुच्छि । “उपपरिक्खामि 15
तावा” ति पुनप्पुनं परिवत्तेत्वा आकोटेन्तो पि बाहिरकमन्तेन^४ खोणासवस्स गतिं कथं जानिस्सति, अथस्स मत्थकतो सेदो मुच्चि । सो लज्जित्वा तुण्हीभूतो अट्ठासि । अथ नं सत्था “किलमसि वज्जीसा” ति आह । आम भो गोतम, इमस्स उप्पन्नट्ठानं जानितुं न सक्कोमि, सचे तुम्हे जानाथ, कथेथा ति । वज्जीस “अहं एतं पि 20
जानामि, इतो उत्तरितरं पि जानामी” ति वत्वा—

“चुति यो वेदि सत्तानं, उपपत्तिं च सब्बसो ।

असत्तं सुगतं बुद्धं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

यस्स गतिं न जानन्ति, देवा गन्धब्बमानुसा^५ ।

खोणासवं अरहन्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं” 25

(ध० प० ५६; सु० नि० ३६७) ति—

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. तिण्णं—रो० ।

३. आदि—सी० ।

४. बाह्यकमन्तेन—सी० ।

५. ०मानुसं ति—रो० ।

- इमा द्वे गाथा अभासि । वज्झीसो "तेन हि भो गोतम तं विज्जं मे देथा" ति अपचित्तिं दस्सेत्वा सत्थु सन्तिके निसीदि । सत्था "अम्हेहि समानलिङ्गस्स देमा" ति आह । वज्झीसो "यंकिञ्चि कत्वा मया इमं मन्तं गहेतुं वट्ठती" ति ब्राह्मणे आह "तुम्हे मयि पब्बजन्ते
- 5 मा चिन्तयित्थ, अहं मन्तं उग्गण्हित्वा सकलजम्बुदीपे जेट्ठको भविस्सामि, तुम्हाकं पि तेन भट्ठकमेव भविस्सती" ति मन्तत्थाय सत्थुसन्तिकं उपसङ्कमित्वा पब्बज्जं याचि । तदा च थेरो निग्रोध-
R. 182 कप्पो भगवतो सन्तिके ठितो होति, तं भगवा आणापेसि "निग्रोध-
कप्पं इमं पब्बाजेही" ति । सो सत्थु आणाय तं पब्बाजेसि । अथस्स
- 10 सत्था "मन्तपरिवारं ताव उग्गण्हाही" ति द्वत्तिसाकारकम्मट्ठानं विपस्सनाकम्मट्ठानं च आचिक्खि । सो द्वत्तिसाकारं^१ सज्झायन्तोव विपस्सनं पट्टपेसि । ब्राह्मणा वज्झीसं उपसङ्कमित्वा "किं भो वज्झीस, समणस्म गोतमस्स सन्तिके सिप्पं सिक्खितं" ति पुच्छिसु । किं
B. 510 सिप्पसिक्खनेन, गच्छथ तुम्हे, न मय्हं तुम्हेहि कत्तब्बकिच्चं ति ।
- 15 ब्राह्मणा "त्वं पि दानि समणस्स गोतमस्स वसं आपन्नो, मायाय आवट्ठितो, किं मयं तव सन्तिके करिस्सामा^२" ति आगतमग्गेनेव पक्कमिसु । वज्झीसत्थेरो विपस्सनं वट्ठेत्वा अरहत्तं सच्छाकासि । तेन वुत्तं अपदाने—

- 20 "पदुमुत्तरो नाम जिनो- सब्बधम्मेषु चक्खुमा । इतो सतसहस्सम्हि, कप्पे उप्पज्जि नायको ॥ यथा पि सागरे ऊमि, गगने विय तारका । एवं पावचनं तस्स, अरहन्तेहि चित्ति^३ ॥ सदेवासुरनागेहि, मनुजेहि पुरक्खतो । समणब्राह्मणाकिण्णे, जनमज्जे जिनुत्तमो ॥
- 25 पभाहि अनुरज्जन्तो, लोके लोकन्तगू जिनो^४ । वचनेन विबोधेन्तो, वेनेय्यपदुमानि सो ॥

१. द्वत्तिसाकारे—सी०, रो० ।

३. चिन्तितं—सी० ।

२. चरिस्सामा—रो० ।

४. मुनि—सी० ।

वेसारज्जेहि सम्पत्तो, चतुहि पुरिसुत्तमो ।
 पहीनभयसारज्जो, खेमप्पत्तो विसारदो ॥
 आसभं पवरं ठानं, बुद्धभूमिं च केवलं ।
 पटिजानाति लोकगो, नत्थि सञ्चोदको क्वचि ॥
 सीहनादमसम्भीतं नदतो तस्स तादिनो ।
 देवो नरो वा ब्रह्मा वा, पटिवत्ता न विज्जति ॥
 देसेन्तो पवरं धम्मं, सन्तारेन्तो सदेवकं ।
 धम्मचक्कं पवत्तेति, परिसासु विसारदो ॥
 पटिभानवतं अग्गं, सावकं साधुसम्मत्तं ।
 गुणं बहुं पकित्तेत्वा, एतदग्गे ठपेसि तं ॥
 तदाहं हंसवतियं, ब्राह्मणो साधुसम्मतो ।
 सब्बवेदविदू जातो, वागीसो वादिसूदनो ॥
 उपेच्च तं महावीरं, सुत्वाहं^१ धम्मदेसनं ।
 पीतिवरं पटिलभि, सावकस्स गुणे रतो ॥
 निमन्तेत्वाव सुगतं, ससंघं लोकनन्दनं^२ ।
 सत्ताहं भोजयित्वाहं, दुस्सेहच्च्चादयि तदा ॥
 निपच्च सिरसा पादे, कतोकासो कतञ्जली ।
 एकमन्तं ठितो हट्ठो, सन्थवि जिनमुत्तमं ॥
 नमो ते व्वादिमद्दन, नमो ते इसिसत्तम ।
 नमो ते सब्बलोकग्ग, नमो ते अभयं कर ॥
 नमो ते मारमथन, नमो ते दिट्ठिसूदन ।
 नमो ते सन्तिसुखद, नमो ते सरणं कर ॥
 अनाथानं भवं नाथो, भीतानं अभयप्पदो^३ ।
 विस्सामभूमिं^४ सन्तानं^४, सरणं सरणेसिनं ॥
 एवमादीहि सम्बुद्धं, सन्थवित्वा महागुणं ।
 अवोचं वादिसूदस्स, गतिं पप्पोमि भिक्खुनो ॥

5

10

15 B. 511

20

25

१. सुत्वाहं—सी० ।

२. अभयं ददौ—सी० ।

३. लोकनायकं—सी० ।

४. विस्सामभूमिं सन्तानं—सी० ।

5

10

B. 512 15

20

तदा अवोच भगवा, अनन्तपटिभानवा ।
 यो सो बुद्धं अभोजेसि, सत्ताहं सहसावकं ॥
 गुणं च मे पक्कित्तेसि, पसन्नो सेहि पाणिभि ।
 एसो पत्थयते ठानं, वादिसूदस्स भिक्खुनो ॥
 अनागतम्हि अद्धाने, लच्छसे तं मनोरथं ।
 देवमानुससम्पत्ति, अनुभोत्वा अनप्पकं ॥
 सतसहस्सितो कप्पे, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन^१, सत्था लोके भविस्सति ॥
 तस्स धम्मेसु दायादो, ओरसो धम्मनिम्मितो ।
 बङ्गीसो नाम नामेन, हेस्सति सत्थु सावको ॥
 तं सुत्वा मुदितो हुत्वा, यावजीवं तदा जिनं ।
 पच्चयेहि उपट्ठासि, मेत्तचित्तो तथागतं ॥
 तेन कम्मेन सुकतेन, चेतनापणिधीहि च ।
 जहित्वा मानुसं देहं, तुसितं अगमासहं ॥
 पच्छिमे च भवे दानि^२, जातो विप्पकुले अहं ।
 पच्चाजातो^३ यदा आसि^४, जातिया सत्तवस्सिको^५ ॥
 सब्बवेदविदू जातो, वादसत्थविसारदो ।
 वादिस्सरो चित्तकथो, परवादप्पमद्दुनो ॥
 वज्जे जातो ति बङ्गीसो, वचने इस्सरो ति वा ।
 बङ्गीसो इति मे नामं, अभवी लोकसम्मत्तं ॥
 यदाहं विञ्जुतं पत्तो, ठितो पठमयोब्बने ।
 तदा राजगहे रम्मे, सारिपुत्तमहद्दसं ॥
 पिण्डाय विचरन्तं तं, पत्तपाणि सुसंबुतं ।
 अलोलक्खि मितभाणि, युगमत्तं निदक्खितं ॥

१. नामेन—सी० ।

३. सम्पत्तो च—सी० ।

५. सत्तवस्सिकं—सी० ।

२. पत्ति—सी० ।

४. आसि—सी० ।

तं दिस्वा विम्हितो हुत्वा, अवोचं ममनुच्छवं^१ ।
 कणिकारं व निचितं, चित्तं गाथापदं अहं ॥
 आचिक्खि सो मे सत्थारं, सम्बुद्धं लोकनायकं ।
 तदा सो पण्डितो वीरो^२, उत्तरिं समवोच मे ॥
 विरागसंहितं वाक्यं, कत्वा दुद्दसमुत्तमं । 5
 विचित्तपटिभानेहि, तोसितो तेन तादिना ॥
 निपच्च सिरसा पादे, पब्बाजेही ति मं ब्रवि ।
 ततो मं स^३ महापञ्जो^४, बुद्धसेट्टमुपानयि ॥
 निपच्च सिरसा पादे, निसीदि सत्थु सन्तिके ।
 ममाह वदतं सेट्टो, कच्चि, वज्जीस जानासि ॥ 10
 किञ्चि सिप्पं ति तस्साहं, जानामी ति च अब्रवि ।
 मतसीसं वनच्छुद्धं, अपि बारसवस्सिकं ॥
 तव विज्जाविसेसेन, सचे सक्कोसि वाचय ।
 आमो तिमे पटिञ्जाते, तीणि सीसानि दस्सयि ॥
 निरयनरदेवेसु, उपपन्ने अवाचयि ॥ 15
 तदा^५ खीणासवस्सेव^६, सीसं दस्सेसि नायको ।
 ततोहं विहतारब्भो, पब्बज्जं समयाचिसं ॥
 पब्बजित्वान सुगतं, सन्थवामि तहिं तहिं । B. 513
 ततो मं कब्बवित्तोसि, उज्झायन्तिह भिक्खवो ॥
 ततो वीमंसनत्थं मे, आह बुद्धो विनायको । 20
 तक्कि का^७ पनिमा^८ गाथा, ठानसो पटिभन्ति तं ॥
 न कब्बवित्तोहं वीर, ठानसो पटिभन्ति मं ।
 तेन हि दानि वज्जीस, ठानसो सन्थवाहि मं ॥
 तदाहं सन्थवि वीरं, गाथाहि इसिसत्तमं ।
 ठानसो मे तदा तुट्ठो, जिनो अग्गे ठपेसि मं ॥ 25

१. ममनुच्छवि—सी० ।

२. वीरो—सी० ।

३-३. सुमहापञ्जो—सी० ।

४-४. अथ पच्चेकबुद्धस्स—सी० ।

५-५. तक्कि कानु इमा—सी० ।

- पटिभानेन चित्तेन, अञ्जेसमतिमञ्जहं ।
 पेसले तेन संविग्गो, अरहत्तमपापुणि ॥
 पटिभानवतं अग्गो, अञ्जो कोचि न विज्जति ।
 यथायं भिक्खु वज्झीसो, एवं धारेथ भिक्खवो ॥
 5 सतसहस्से कतं कम्मं, फलं दस्सेसि मे इध ।
 सुमुत्तो सरवेगोव, किलेसे भापयि मम ॥
 किलेसा भापिता मय्हं, भवा सब्बे समूहता ।
 नागोव बन्धनं छेत्वा, विहरामि अनासवो ॥
 स्वागतं वत मे आसि, बुद्धसेट्ठस्स सन्तिके ।
 10 तिस्सो विज्जा अनुप्पत्ता, कतं बुद्धस्स सासनं ॥
 पटिसम्भिदा चतस्सो, विमोक्खापि च अट्ठिमे ।
 ब्रह्मभिञ्जा सच्छिकता, कतं बुद्धस्स सासनं”
 (अप० २, १४५-१४९) ति ॥

- अरहा पन हुत्वा थेरो सत्थु सन्तिकं गच्छन्तो चक्खुपथतो पट्टाय
 15 चन्देन, सूरियेन, आकासेन, महासमुदेन, सिनेरुता पब्बतराजेन,
 सीहेन मिगरञ्जा, हत्थिनागेना ति तेन तेन सद्धि उपमेन्तो अनेकेहि
 पदसतेहि सत्थारं वण्णेन्तोव उपगक्खति, तेन तं सत्था संघमज्जे
 निसिन्नो पटिभानवन्तानं अगगठाने ठपेसि । अथ थेरेन अरहत्तप्पत्तितो
 पुब्बे च पच्छा च तं तं चित्तं आगम्म भासिता, थेरं उद्दिस्स
 20 आनन्दत्थेरादीहि भासिता च^१—

- B. 514 १२१८. निक्खन्तं वत मं सन्तं, अगारस्मा'नगारियं ।
 वितक्का उपधावन्ति, पगब्भा कण्हतो इमे ॥
 १२१९. उग्गपुत्ता महिस्सासा, सिक्खिता दळ्ळहधम्मिनो^२ ।
 समन्ता परिकिरेय्युं, सद्धस्सं अपलायिनं ॥
 25 १२२०. सचे पि एत्तका भिय्यो, आगमिस्सन्ति इत्थियो ।
 तेव मं व्याधयिस्सन्ति, धम्मे सम्हि पतिट्ठितो ॥

१२२१. सक्खी^१ हि मे सुतं एतं, बुद्धस्सादिच्चबन्धुनो ।
निब्बानगमनं मग्गं, तत्थ मे निरतो मनो ॥

१२२२. एवं चे मं विहरन्तं, पापिम उपगच्छसि ।
तथा मच्चु करिस्सामि, न मे मग्गं पि दक्खसि ॥

१२२३. अरतिं च रतिं च पहाय,
सब्बसो गेहसितं च वितक्कं ।
वनथं न करेय्य कुहिं चि,
निब्बनथो अवनथो स भिक्खु ॥

5 R, 183

१२२४. यमिध पथविं च वेहासं,
रूपगतं जगतोगधं किञ्चि ।
परिजीयति सब्बमनिच्चं,
एवं समेच्च चरन्ति मुत्ता ॥

10

१२२५. उपधीसु जना गथितासे^२,
दिट्ठसुते पटिघे च मुते च ।
एत्थ विनोदय छन्दमनेजो,
यो हेत्थ न लिम्पति मुनि तमाहु ॥

15

१२२६. अथ सद्विस्सिता सवितक्का,
पुथुज्जनताय अधम्मा^३ निविट्ठा ।
न च वग्गगतस्स कुहिं चि,
नो पन दुट्ठुल्लगाही स भिक्खु ॥

20

१२२७. दब्बो चिररत्तसमाहितो,
अकुहको निपको अपिहालु ।
सन्तं पदं अज्झगमा मुनि,
पाटिच्च परिनिब्बुतो कल्लति कालं ॥

B. 515

१२२८. मानं पजहस्सु गोतम,
मानपथं च जहस्सु असेसं ।
मानपथमिह स मुच्छित्तो,
विप्पटिसारी'हुवा चिररत्तं ॥
- 5 १२२९. मक्खेन मक्खिता पजा,
मानहता निरयं पपतन्ति ।
सोचन्ति जना चिररत्तं,
मानहता निरयं उपपन्ना ॥
- 10 १२३०. न हि सोचति भिक्खु कदाचि,
मग्गजिनो सम्मा पटिपन्नो ।
कित्ति च सुखं चानुभोति,
धम्मदसो ति तमाहु तथत्तं ॥
- 15 १२३१. तस्मा अखिलो इध^१ पधानवा,
नीवरणानि पहाय विसुद्धो ।
मानं च पहाय असेसं,
विज्जाय'न्तकरो समितावी ॥
१२३२. कामरागेन ड्य्हामि, चित्तं मे परिड्य्हति ।
साधु निब्बापनं ब्रूहि, अनुकम्पाय गोतम ॥
- 20 १२३३. सञ्जाय विपरियेसा, चित्तं ते परिड्य्हति ।
निमित्तं परिवज्जेहि, सुभं रागूपसंहितं^२ ॥
१२३४. असुभाय चित्तं भावेहि, एकगं सुसमाहितं ।
सति कायगता त्य'त्थु, निब्बिदाबहुलो भव ॥

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. संखारे परतो पस्स दुक्खतो मा च
अत्ततो । निब्बापेहि महारागं मा
उत्थिहथो पुनप्पुनं । अयं गाथा
सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको
पाठो ।

१२३५. अनिमित्तं च भावेहि, मानानुसय'मुज्जह ।
ततो मानाभिसमया, उपसन्तो चरिस्ससि ॥
१२३६. तमेव वाचं भासेय्य, याय'त्तानं न तापये ।
परे च न विहिंसेय्य, सा वे वाचा सुभासिता ॥
१२३७. पियवाचमेव भासेय्य, या वाचा पटिनन्दिता ।
यं अनादाय पापानि, परेसं भासते पियं ॥
१२३८. सच्चं वे अमता वाचा, एस धम्मो सनन्तनो ।
सच्चे अत्थे च धम्मे च, आहु सन्तो पतिट्ठिता ॥
१२३९. यं बुद्धो भासति वाचं, खेमं निब्बानपत्तिया ।
दुक्खस्सन्तकिरियाय, सा वे वाचानमुत्तमा ॥
१२४०. गम्भीरपञ्जो मेधावी, मग्गामग्गस्स कोविदो ।
सारिपुत्तो महापञ्जो, धम्मं देसेति भिक्खूनं ॥
१२४१. संखित्तेनपि देसेति, वित्थारेनपि भासति ।
सालिकायिव निग्घोसो, पटिभानं उदिय्यति^१ ॥
१२४२. तस्स तं देसयन्तस्स, सुणन्ति मधुरं गिरं ।
सरेन रजनीयेन, सवनीयेन वग्गुना ।
उदग्गचित्ता मुदिता, सोतं ओधेन्ति भिक्खवो ॥
१२४३. अज्ज पन्नरसे विसुद्धिया, भिक्खू पञ्चसता समागता ।
संयोजनबन्धनच्छिदा, अनीघा खोणपुनब्भवा इसी ॥
१२४४. चक्कवत्ती यथा राजा, अमच्चपरिवारितो ।
समन्ता अनुपरियेति, सागरन्तं महिं इमं ॥
१२४५. एवं विजितसङ्गामं, सत्थवाहं अनुत्तरं ।
सावका पयिरुपासन्ति, तेविज्जा मच्चुहायिनो ॥
१२४६. सब्बे भगवतो पुत्ता, पलापेत्थ^२ न विज्जति ।
तण्हासल्लस्स हन्तारं, वन्दे आदिच्चबन्धुनं ॥

B. 516

5

10

15

20 R. 185

25

१२४७. परोसहस्सं भिक्खूनं, सुगतं षयिरुपासति ।
देसेन्तं विरजं धम्मं, निब्बानं अकुतोभयं ॥
- B. 517 १२४८. सुणन्ति धम्मं विमलं, सम्मासम्बुद्धदेसितं ।
सोभति वत सम्बुद्धो, भिक्खुसंघपुरक्खतो ॥
- 5 १२४९. नागनामोसि भगवा, इसीनं इसिसत्तमो ।
महामेघोव हुत्वान, सावके अभिवस्ससि ॥
१२५०. दिवा विहारा निक्खम्म, सत्थुदस्सनकम्यता ।
सावको ते महावीर, पादे वन्दति वज्जिसो ॥
- 10 १२५१. उम्मग्गपथं मारस्स, अभिभुय्य चरति पभिज्ज खीलानि ।
तं पस्सथ बन्धपमुच्च^१ करं, असितं भागसो पविभज्ज^२ ॥
१२५२. ओघस्स हि नितरणत्थं,
अनेकविहितं मग्गं अक्खासि ।
तस्मिं च अमते अक्खाते,
धम्मदसा ठिता असंहीरा ॥
- 15 १२५३. पज्जोतकरो अतिविज्झ^३,
सब्बठितीनं अतिक्कम'मद्द^४ ।
अत्वा च सच्चिक्कत्वा च,
अग्गं सो देसयि दसद्धानं ॥
- 20 १२५४. एवं सुदेसिते धम्मे,
को पमादो विजानतं धम्मं ।
तस्मा हि तस्स भगवतो सासने,
अप्पमत्तो सदा नमस्समनुसिक्खे ॥
१५५५. बुद्धानुबुद्धो यो थेरो, कोण्डञ्जो तिब्बनिक्कमो ।
लाभी सुखविहारानं, विवेकानं अभिण्हसो ॥

१. बन्धन मुच्च—रो० ।

२. पटिभज्ज—सी०; पविभज्जं—रो० ।

३. 'धम्मं' सी०, रो० पोतथकेसु अधिको ४. ०मद्—सी०; ०मद्दा—रो० ।
पाठो ।

१२५६. यं सावकेन पत्तब्बं, सत्थु सासनकारिना ।
सब्ब'स्स तं अनुप्पत्तं, अप्पमत्तस्स सिक्खतो^१ ॥

१२५७. महानुभावो तेविज्जो, चेतोपरियकोविदो ।
कोण्डञ्जो बुद्धदायादो, पादे वन्दति सत्थुनो ॥

R. 186

१२५८. नगस्स पस्से आसीनं, मुनि दुक्खस्स पारगुं ।
सावका पयिरूपासन्ति, तेविज्जा मच्चुहायिनो ॥

5 B. 518

१२५९. चेतसा^२ अनुपरियेति, मोग्गल्लानो महिद्धिको ।
चित्तं नेसं समन्वेसं, विप्पमुत्तं निरूपधि ॥

१२६०. एवं सब्बङ्गसम्पन्नं, मुनि दुक्खस्स पारगुं ।
अनेकाकारसम्पन्नं पयिरूपासन्ति गोतमं ।

10

१२६१. चन्दो यथा विगतवलाहुके नभे,
विरोचति वीतमलोव भाणुमा ।
एवं पि अङ्गीरस त्वं महामुनि,
अतिरोचसि यससा सब्बलोकं ॥

१२६२. कावेय्यमत्ता विचरिम्ह पुब्बे, गामा गामं पुरा पुरं ।
अथद्दसाम सम्बुद्धं, सब्बधम्मान पारगुं ॥

15

१२६३. सो मे धम्ममदेसेसि, मुनि दुक्खस्स पारगू ।
धम्मं सुत्वा पसीदिम्ह, सद्धा^३ नो उदपज्जथ ॥

१२६४. तस्साहं वचनं सुत्वा, खन्धे आयतनानि च ।
धातुयो च विदित्वान, पब्बजि अनगारियं ॥

20

१२६५. बहूतं वत अत्थाय, उप्पज्जन्ति तथागता ।
इत्थीनं पुरिसानं च, ये ते सासनकारका ॥

१२६६. तेसं खो वत अत्थाय, बोधिमज्झगमा मुनि ।
भिक्खूनं भिक्खुनीनं च, ये नियामगतद्दसा ॥

१. सिक्खितो—रो० ।

२. ते चेतसा—सी०, रो० ।

३. अद्धा—सी०, रो० ।

१२६७. सुदेसिता चक्खुमता, बुद्धेनादिच्चबन्धुना ।
चत्तारि अरियसच्चानि, अनुकम्पाय पाणिनं ॥
१२६८. दुक्खं दुक्खसमुप्पादं, दुक्खस्स च अतिककमं ।
अरियं चट्ठङ्गिकं^१ मगं, दुक्खूपसमगामिनं ॥
- B. 519 5 १२६९. एवमेते तथा वुत्ता, दिट्ठा मे ते यथा तथा ।
सदत्थो मे अनुप्पत्तो, कतं बुद्धस्स सासनं ॥
१२७०. स्वागतं वत मे आसि, मम बुद्धस्स सन्तिके ।
सुविभत्तेसु^२ धम्मेसु, यं सेट्ठं तदुपागमिं ॥
१२७१. अभिञ्जापारमिप्पत्तो, सोतधातु विसोधिता^३ ।
10 तेविज्जो इट्ठिपत्तोमिह, चेतोपरियकोविदो ॥
- R. 187 १२७२. पुच्छामि सत्थारमनोमपञ्चं,
दिट्ठेव धम्मे यो विचिकिच्छानं छेत्ता^४ ।
अग्गाळवे कालमकासि भिक्खु,
आतो यसस्सी अभिनिब्बुतत्तो ॥
- 15 १२७३. निग्रोधकप्पो इति तस्स नामं,
तया कतं भगवा ब्राह्मणस्स ।
सो^५ तं^५ नमस्सं अचरि^६ मुत्यपेखो,
आरद्धवीरियो दळ्हधम्मदस्सी ॥
१२७४. तं सावकं सक्क मयं पि सब्बे,
20 अञ्जातुमिच्छाम समन्तचक्खु ।
समवट्ठिता नो सब्बनाय सोता^७,
तुवं नो सत्था त्वमनुत्तरोसि ॥

१. अट्ठङ्गिकं—रो० ।

३. विसोधितो—रो० ।

५-५. सोहं—सी० ।

७. हेतुं—सी० ।

२. सविभत्तेसु—सी० ।

४. छेत्ता—सी० ।

६. अचरि सी० ।

१२७५. छिन्द नो विचिकिच्छं ब्रूहि मेतं,
परिनिब्बुतं वेदय भूरिपञ्च ।
मज्झेव नो भास समन्तचक्खु,
सक्कोव देवान सहस्सनेत्तो ॥

१२७६. ये केचि गन्था इध मोहुमग्गा,
अञ्जाणपक्खा विचिकिच्छठाना ।
तथागतं पत्वा न ते भवन्ति,
चक्खुं हि एतं परमं नरानं ॥

5

१२७७. नो चे हि जातु पुरिसो किलेसे,
वातो यथा अब्भघनं विहाने ।
तमोव'स्स निवुतो सब्बलोको,
जोतिमन्तो पि न पभासेय्युं ॥

B. 520

10

१२७८. धीरा च पज्जोतकरा भवन्ति,
तं तं अहं वीर^१ तथेव मज्जे ।
विपस्सिनं जानमुपागमिम्ह,
परिसासु नो आविकरोहि कप्पं ॥

15

१२७९. खिप्पं गिरं एरय वग्गु वग्गुं,
हंसोव पग्गय्ह सणिकं निकूज ।
बिन्दुस्सरेन सुविकप्पितेन,
सब्बेव ते उज्जुगता सुणोम ॥

20

१२८०. पहीनजातिमरणं असेसं,
निग्गय्ह धोनं वदेस्सामि धम्मं ।
न कामकारो हि^२ पुथुज्जनानं,
सह्वेय्यकारो च तथागतानं ॥

R. 188

१२८१. सम्पन्नवेय्याकरणं तवेदं,
समुज्जुपञ्चस्स समुग्गहीतं ।
अयमञ्जलि पच्छिमो सुप्पणामितो,
मा मोहयी जान'मनोमपञ्च ॥

5

१२८२. परोपरं अरियधम्मं विदित्वा,
मा मोहयी जान'मनोमवीरिय^१ ।
वारि यथा धम्मनि धम्मतत्तो,
वाचाभिकह्वामि सुतं पवस्स ॥

10

१२८३. यदत्थिकं ब्रह्मचरियं अचरी,
कप्पायनो कच्चि'स्सतं अमोघं ।
निब्बायि सो आदु^२ सउपादिसेसो^३,
यथा विमुत्तो अहु तं सुणोम ॥

B. 521

15

१२८४. अच्छेच्छि तण्हं इध नामरूपे, (इति भगवा),
कण्हस्स^३ सोतं दीघरत्तानुसयितं ।
अतारि जातिं मरणं असेसं,
इच्चब्रवि भगवा पञ्चसेट्ठो ॥

१२८५. एस सुत्वा पसीदामि, वचो ते इसिसत्तम ।
अमोघं किर मे पुट्ठं, न मं वञ्चेसि ब्राह्मणो ॥

20

१२८६. यथा वादी तथा कारी, अहु बुद्धस्स सावको ।
अच्छेच्छि मच्चुनो जालं, ततं मायाविनो दळ्हं ॥

१२८७. अद्दस भगवा आदिं, उपादानस्स कप्पियो ।
अच्चगा वत कप्पानो^४, मच्चुधेय्यं सुदुत्तरं ॥

१२८८. तं देवदेवं वन्दामि, पुत्तं ते द्विपदुत्तम ।
अनुजातं महावीरं, नागं नागस्स ओरसं" ति—

१. जान'मनोमवीर—सी०, रो० ।

२-३. अनुपादिसेसा—सी० ;

३. तण्हाय—सी० रो० ।

अनुपादिसेसो—रो० ।

४. कप्पायनो—सी०, रो० ।

इमा गाथा सङ्गीतिकाले एकज्झं कत्वा सङ्गहं आरोपिता । तत्थ
“निक्खन्तं वत मं सन्तं” ति आदयो पञ्च गाथा आयस्मा वङ्गीसो
नवो अचिरपब्बजितो हुत्वा विहारं उपगता अलङ्कृतपटियत्ता
सम्बहुला इत्थियो दिस्वा उप्पन्नरागो तं विनोदेन्तो अभासि ।

तत्थ निक्खन्तं वत मं सन्तं, अगारस्मा'नगारियं ति, अगारतो 5
निक्खन्तं अनगारियं पब्बजितं मं समानं । वितक्का ति काम-
वितक्कादयो पापवितक्का । उपधावन्ती ति, मम चित्तं उपगच्छन्ति ।
पगब्भा ति, पागब्भिययुत्ता^१ वसिनो^२ । “अयं गेहतो निक्खमित्वा
पब्बजितो, नयिमं अनुद्धंसितुं युत्तं” ति एवं अपरिहारतो निल्लज्जा ।
कण्हतो ति, काळतो^३, लामकभावतो ति अत्थो । इमे ति, तेसं 10 R. 189
अत्तनो पच्चक्खता वुत्ता ।

असुद्धजीविनो परिवारयुत्ता मनुस्सा उग्गकिच्चताय “उग्गा”
ति वुच्चन्ति, तेसं पुत्ता उग्गपुत्ता । महिस्सासा ति, महाइस्सासा ।
सिक्खिता ति, द्वादस वस्सानि आचरियकुले उग्गहितसिप्पा । 15 B. 522
दळ्हधम्मिनो ति, दळ्हधनुनो । दळ्हधनु नाम द्विसहस्सथामं
वुच्चति । द्विसहस्सथामं ति, च यस्स आरोपितस्स जियाय बन्धो^४
लोहसीसादीनं भारो दण्डे गहेत्वा याव कण्डपमाणा नभं उक्खित्तस्स
पथवितो मुच्चति । समन्ता परिकिरेय्युं ति, समन्ततो कण्डे खिपेय्युं ।
कित्तकाति चे आह “सहस्सं अपलायिनं” ति । युद्धे अपरं^५ मुखानं
सहस्समत्तानं । इदं वुत्तं होति—सिक्खिता कतहत्था उग्गा^६ 20
दळ्हधनुनो महिस्सासा उग्गपुत्ता सहस्समत्ता कदाचिपि युद्धे पराजयं
अपत्ता अप्पमत्ता समन्ततो ठत्वा थम्भं उपनिस्साय सचे पि^७
वस्सेय्युं^८ । तादिसेहिपि^९ इस्साससहस्सेहि समन्ता सरे परिकिरीयन्ते

१. पगविययुत्ता-रो ।

२. काळकतो-सी० ।

३. परं-सी०, रो० ।

४. कण्डे-सी०, रो० ।

५. तादिसेहि-रो० ।

२. साहसिनो-सी०, रो० ।

४. मण्ड-रो० ।

६. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

८. पवस्सेय्युं-सी०, रो० ।

सुसिक्खितो पुरिसो दण्डं गहेत्वा सब्बे सरे अत्तनो सरीरे अपतमाने
कत्वा पादमूले पातेय्य । तत्थ एको पि इस्सासो द्वे सरे एकतो
खिपन्तो नाम नत्थि, इत्थियो पन ख्खपारम्मणादिवसेन पञ्च पञ्च
सरे एकतो खिपन्ति, एवं खिपन्तियो^१ । एत्तका भिय्यो ति, इमाहि
5 इत्थीहि भिय्यो पि बहू^२ इत्थियो अत्तनो इत्थिकुत्तहासभावादितो^३
विधंसेन्ति ।

सक्खी^४ हि मे सुतं एतं ति, सम्मुखा मया एतं सुतं । निब्बान-
गमनं मगं ति, लिङ्गविपल्लासेन वुत्तं, विब्बानगामिमगो ति
अत्थो, विपस्सनं सन्धायाह । तत्थ मे निरतो मनो ति, तस्मिं
10 विपस्सनामगे मय्हं चित्तं निरतं ।

एवं चे मं विहरन्तं ति, एवं अनिच्चअसुभज्झानभावनाय^५ च
विपस्सनाभावनाय च विहरन्तं मं । पापिसा ति किलेसमारं
आलपति । तथा मच्चु करिस्सामि, न मे मगं पि दक्खसी^६ ति मया
कतं मगं पि यथा न पस्ससि, तथा मच्चु अन्तं करिस्सामी ति
15 योजना ।

अरतिं चातिआदिका पञ्च गाथा अत्तनो सन्ताने उप्पन्ने
अरतिआदिके विनोदेन्तेन वुत्ता । तत्थ अरतिं ति, अधिकुसलेसु
धम्मसेसु पन्तसेनासनेसु च उक्कण्ठनं । रतिं^७ ति^८, पञ्चकामगुणरतिं ।
पहाया ति, पजहित्वा । सब्बसो गेहसितं च वितक्कं ति, गेहनिसितं
20 पुत्तदारादिपटिसयुत्तं आतिवितक्कादिं च मिच्छावितक्कं अनवसेसतो
पहाय । वनथं न करेय्य कुहिञ्ची ति, अज्झत्तिकबाहिरप्पभेदे
सब्बस्मिं वत्थुस्मिं तण्हं न करेय्यं । निब्बनथो अवनथो स भिक्खू ति,
यो हि सब्बेन सब्बं नित्तण्हो, ततो एव कत्थचिपि नण्डिया अभावतो

B. 523
R. 190

१. 'सचे पि' रो० पोत्थके अधिको पाठो । २. सी० रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. ०कुत्तहावभावादितो—सी० । ४. सक्कि—रो० ।

५. असुभज्झानभावनाय—सी०, रो० । ६. उदिवक्खसी—रो० ।

७-७. रतिं चाति—सी०, रो० ।

अवनथो, सो भिक्खु नाम संसारे भयस्स सम्मदेव इक्खणताय भिन्नकिलेसताय चा ति अत्थो ।

यमिध पठवि च वेहासं, रूपगतं जगतोगधं किञ्ची ति, यंकिश्चि
इध पठवीगतं भूमिनिस्सितं वेहासं वेहासद्वं देवलोकनिस्सितं रूपगतं
रूपजातं रूपनसभावं जगतोगधं लोकिकं भवत्तयपरियापन्नं सङ्खतं । 5
परिजीयति सब्बमनिच्चं ति, सब्बं तं जराभिभूतं, ततो एव अनिच्चं
ततो एव दुक्खं अनत्ता ति एवं तिलक्खणारोपनं आह । अयं थेरस्स
महाविपस्सना^१ ति वदन्ति । एवं समेच्च चरन्ति मुत्ता ति, एवं
समेच्च अभिसमेच्च विपस्सनापञ्चासहिताय मग्गपञ्चाय पटि-
विज्झित्वा मुत्ता परिञ्जातत्तभावा^२ पण्डिता चरन्ति विहरन्ति । 10

उपधीसू ति, खन्धूपधिआदीसु । जना ति, अन्धपुथुज्जना ।
गधितासे ति, पटिबद्धचित्ता । एत्थ हि विसेसतो कामगुणूपधीसु
छन्दो अपनेतब्बो ति दस्सेन्तो आह दिट्ठसुते पटिघे च मुते चा ति ।
दिट्ठसुते ति, दिट्ठे चेव सुते च, रूपसद्देसू ति अत्थो । पटिघे ति,
घट्टनीये^३ फोट्टब्बे । मुते ति, वुत्तावसेसे मुते, गन्धरसेसू ति वुत्तं 15
होति । सारत्थपकासनियं “पटिघपदेन गन्धरसा गहिता, मुत्तपदेन^४
फोट्टब्बारम्मणं^५” ति वुत्तं । एत्थ विनोदय छन्दमनेजो ति, एतस्मि
दिट्ठादिभेदे पञ्चकामगुणे कामच्छन्दं विनोदेहि, तथा सति सब्बत्थ
अनेजो अविकप्पो भवसि । यो हेत्थ न लिम्पति मुनि तमाह ति, यो
हि एत्थ कामगुणे तण्हालेपेन न लिम्पति, तं मोनेय्यधम्मदुत्तो^६ “मुनी” 20
ति पण्डिता वदन्ति । “अथ सद्विस्सिता” ति पाळी ति अधिप्पायेन
केचि “सद्विधम्ममारम्मणनिस्सिता^७” ति अत्थं वदन्ति । “अट्ठसद्विस्सिता
सवितक्का” ति पन पाळि, अप्पकं हि ऊनं अधिकं वा न गणनूपगं

१. विपस्सना - सी० ।

२. परिञ्जातत्त अत्तभावा—रो० ।

३. घट्टिते—सी० ।

४. मुत्तसद्देन—रो० ।

५. फोट्टब्बं गहितं—सी० ।

६. धम्मदुत्ता—सी०, रो० ।

७. छद्विधम्ममारम्मणनिस्सिता—सी०, रो० ।

- होती ति । अट्ठसट्ठिसिता ति, द्वासट्ठिदिट्ठिगतसन्निस्सिता मिच्छा-
वितक्का ति अत्थो^१ ति^१ केचि वदन्ति, दिट्ठिगतिका च सत्तावासा-
भावलद्धि अज्झपगता ति अधिच्चसमुप्पन्नवादं ठपेत्वा इतरेसं वसेन
‘अथ सट्ठिसिता सवितक्का’ ति वुत्तं । यथा हि तण्हालेपाभावेन
5 भिक्खू ति वुच्चति, एवं दिट्ठिलेपाभावेनपीति दस्सेतुं “अथ
B. 524 सट्ठिसिता” तिआदि वुत्तं । पुथुज्जनताय अधम्मा निविट्ठा ति, ते पन
मिच्छावितक्का निच्चादिगाहवसेन अधम्मा धम्मतो अपेता पुथुज्जन-
तायं अन्धबाले निविट्ठा अभिनिविट्ठा । न च वग्गगत’स्स कुहिं ची
ति, यत्थ कत्थचि वत्थुस्मिं सस्सतवादादिमिच्छादिट्ठिवग्गतो,
10 तंलद्धिको न च अस्स भवेय्य । अट्ठकथायं पन “अथ सट्ठिसिता
R. 191 सवितक्का, पुथू जनताय अधम्मा निविट्ठा” ति पदं उद्धरित्वा अथ
छ आरम्मणनिस्सिता पुथू अधम्मवितक्का जनताय निविट्ठाति वुत्तं,
तथा न च वग्गगत’स्स कुहिं चीति तेसं वसेन न कत्थचि किलेस-
वग्गतो भवेय्या ति च वुत्तं । नो पन दुट्ठुल्लगाही स भिक्खू ति,
15 यो किलेसेहि दूसितत्ता अतिविय दुट्ठुल्लता च दुट्ठुल्लानं मिच्छावादानं
गणहनसीलो च नो अस्स नो भवेय्य, सो भिक्खू नाम होती ति^२ ।

- दब्बो ति, दब्बजातिको पण्डितो । चिररत्तसमाहितो ति,
चिरकालतो पट्ठाय समाहितो । अकुहको ति, कोहञ्जरहितो असठो
अमायावी । निपको ति, निपुणो छेको । अपिहालू ति, नित्तण्हो ।
20 सन्तं पदं अज्झगमा ति, निब्बानं अधिगतो । मोनेय्यधम्मसमन्ना-
गततो मुनि । परिनिब्बुतो ति, आरम्मणकरणवसेन निब्बानं पटिच्च
सउपादिसेसाय निब्बानधातुया परिनिब्बुतो । कल्लूति कालं ति,
इदानि अनुपादिसेसनिब्बानत्थाय कालं आगमेति । न तस्स किञ्चि
करणीयं अत्थि, यथा एदिसो भविस्सति, तथा अत्तानं सम्पादेती ति
25 अधिप्पायो ।

मानं पजहस्सु तिआदयो चतस्सो गाथा पटिभानसम्पत्तिं निस्साय
अत्तनो पवत्तमानं मानं विनोदेन्तेन वुत्ता । तत्थ मानं पजहस्सु ति
सेय्यमानादिनवविधं मानं परिच्चज । गोतमा ति, गोतमगोत्तस्स
भगवतो सावकत्ता अत्तानं गोतमगोत्तं कत्वा आलपति । मानपथं ति,
मानस्स पवत्तिट्ठानभूतं अयोनिसोमनसिकारपरिक्खित्तं जातिआदि 5
तप्पटिबद्धकिलेसप्पहानेन जहस्सु पजह । असेसं ति, सब्बमेव ।
मानपथम्हि स मुच्छित्तो ति, मानवत्थुनिमित्तं मुच्छं आपन्नो ।
विप्पटिसारी'हुवा चिररत्तं ति, इमस्मि मानपथानुयोगक्खणे वोतिवत्ते
पुब्बेव अरहत्तं पापुणिस्स, "नट्ठोहुमस्मी" ति विप्पटिसारी अहुवा,
अहोसि ।

10

मक्खेन मक्खिता पजा ति, सूरदिना अत्तानं उक्कंसेत्वा परे
वम्भेत्वा परगुणमक्खनलक्खणेन मक्खेन पिसितत्ता^१ मक्खी, पुग्गलो
हि यथा यथा परेसं गुणे मक्खेति, तथा तथा अत्तनो गुणे पुञ्जति^२
निराकरो ति नाम । मानहता ति, मानेन हतगुणा । निरयं पपत्तन्ती
ति, निरयं उपपज्जन्ति ।

B. 525

15

मग्गजिनो ति, मग्गेन विजितकिलेसो । किंति च सुखं चा ति
विञ्जूहि पसंसितं च कायिकचेतसिकसुखं च अनुभोती ति,
पटिलभति । घम्मदसो ति तमाहु तथत्तं ति, तं तथभावं सम्मापटिपन्नं
याथावतो घम्मदस्सी ति पण्डिता आहु ।

अखिलो ति, पञ्चचेतोखिलरहितो । पधानवा ति, सम्मप्पधान- 20
वीरियसम्पन्नो । विमुद्धो ति, नीवरणसङ्घातवलाहुकापगमेन विमुद्ध-
मानसो । असेसं ति, नवविधं पि मानं अग्गमग्गेन पजहित्वा ।
विज्जाय'न्तकरो समितावी ति, सब्बसो समितकिलेसो तिविधाय
विज्जाय परियोसानप्पत्तो होती ति अत्तानं ओवदति ।

R. 192

अथेकदिवसं आयस्मा आनन्दो अञ्जतरेन राजमहामत्तेन 25
निमन्तितो पुब्बण्हसमयं तस्स गेहं गन्त्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि

आयस्मता वङ्गीसेन पच्छासमणेन । अथ तस्मिं गेहे इत्थियो सब्बा-
लङ्कारपटिमण्डिता थेरं उपसङ्कमित्वा, वन्दित्वा पञ्चं पुच्छन्ति,
धम्मं सुणन्ति । अथायस्मतो वङ्गीसस्स नवपब्बजितस्स आरम्मणं
परिग्गहेतुं^१ असक्कोन्तस्स विसभागारम्मणे रागो उप्पज्जि । सो
5 सद्धो उजुजातिको^२ कुलपुत्तो “अयं मे रागो वड्ढित्वा दिट्ठधम्मिकं
सम्परायिकं पि अत्थं नासेय्या” ति चिन्तेत्वा यथानिसिन्नोव थेरस्स
अत्तनो पवत्ति आविकरोन्तो “कामरागेना” ति गाथमाह । तत्थ
यदिपि किलेसरज्जनपरिळाहो कायं पि बाधति, चित्तं पन बाधेन्तो
चिरतरं बाधेती ति दस्सेतुं “कामरागेन ड्य्हामी” ति वत्वा “चित्तं
10 मे परिड्य्हती” ति वुत्तं । निब्बापनं ति, रागनिब्बापनकारणं
रागपरिळाहस्स निब्बापनसमत्थं ओवादं करोही ति अत्थो ।

B. 526

सञ्जाय विपरियेसा तिआदिका गाथा तेन याचितेन आयस्मता
आनन्देन वुत्ता । विपरियेसा ति, विपल्लासेन असुभं सुभं ति पवत्तेन
विपरीतग्गाहेन । निमित्तं ति, किलेसजनकनिमित्तं । परिवज्जेही ति,
15 परिव्वज^३ । सुभं रागूपसंहितं ति, रागवड्डुनारम्मणं सुभं परिवज्जेन्तो
असुभसञ्जाय परिवज्जेय्य, सब्बत्थ अनभिरतिसञ्जाय । तस्मा
तदुभयं पि दस्सेन्तो “असुभाया” तिआदिमाह ।

तत्थ असुभाया ति, असुभानुपस्सनाय । चित्तं भावेहि एकगं
सुसमाहितं ति, अत्तनो चित्तविक्षेपाभावेन एकगं आरम्मणेषु
20 सुसमाहितं अप्पितं कत्वा भावेहि तव असुभानुपस्सनं सुकरं
अक्खामी^४ ति । सति कायगता त्य'त्थू ति, वुत्तकायगतासतिभावना
तया भाविता बहुलीकता होतू ति अत्थो । निब्बिदाबहुलो भवा ति,
अत्तभावे सब्बस्मिं च निब्बेदबहुलो होहि ।

अनिमित्तं च भावेही ति, निच्चनिमित्तादीनं उग्घाटनेन विसेसतो
25 अनिच्चानुपस्सना अनिमित्ता^५ नाम, ततो मानानुसय'मुज्जहा ति,

१. पटिग्गहेतुं—रो० ।

२. उजुजातिको—रो० ।

३. परिव्वज—रो० ।

४. आक्खामी—सी०, रो० ।

५. अनिमित्तं—रो० ।

तं भावेन्तो मग्गपटिपाटिया अग्गमग्गाधिगमेन मानानुसयं समुच्छिन्द ।
मानाभिसमया ति, मानस्स दस्सनाभिसमया चेव पहानाभिसमया
च । उपसन्तो ति, सब्बसो रागादीनं सन्तताय उपसन्तो चरिस्ससि
विहरिस्ससी ति अत्थो ।

तमेव वाचं तिआदिका चतस्सो गाथा भगवता सुभासितसुत्ते 5
देसिते सोमनस्सजातेन थरेन भगवन्तं सम्मुखा अभित्थवन्तेन वुत्ता । R. 193
याय'त्तानं न तापये ति, याय वाचाय हेतुभूताय अत्तानं विप्पटिसारेन
न तापेय्य न विहेठेय्य^१ । परे च न विहिं सेय्या ति, परे च परेहि
भिन्दन्तो न बाधेय्य^२ । सा वे वाचा सुभासिता ति, सा वाचा एकंसेन
सुभासिता नाम, तस्मा तमेव वाचं भासेय्या ति योजना । इमाय 10
गाथाय अपिसुणवाचावसेन भगवन्तं थोमेति ।

पटिनन्दिता ति, पटिमुखभावेन नन्दिता पियायिता सम्पति
आयति च सुणन्तेहि सम्पटिच्छिता । य अनादाया ति, यं वाचं
भासन्तो पापानि परेसं अप्पियाणि अनिट्टानि फरुसवचनानि अनादाय
अग्गहेत्वा अत्थव्यञ्जनमधुरं पियमेव दीपेति । तमेव पियवाचं 15
भासेय्या ति पियवाचावसेन अभित्थवि ।

अमता ति, साधुभावेन अमतसदिसा । वुत्तं हेतं “सच्चं हवे
साधुतरं^१ रसानं” (सं० नि० १, ३९) ति । निब्बानामतपच्चयत्ता
वा अमता । एस धम्मो सनन्तनो ति, या अयं सच्चवाचा नाम, एस^३
पोराणो धम्मो चरिया पवेणि । इदमेव हि पोराणानं आचिण्णं यं ते 20
न अलिकं भासिसु । तेनाह “सच्चे अत्थे च धम्मे च, आहु सन्तो
पतिट्ठिता” ति । तत्थ सच्चे पतिट्ठितत्ता एव अत्तनो च परेसं च
अत्थे पतिट्ठिता, अत्थे पतिट्ठितत्ता एव धम्मे पतिट्ठिता होन्ती ति
वेदितब्बा । सच्चविसेसनमेव वा एतं । इदं हि वुत्तं होति—सच्चे
पतिट्ठिता, कीदिसे ? अत्थे च धम्मे च, यं परेसं अत्थतो अनपेतत्ता 25

१. बाधेय्य—सी०, रो० ।

२. विहेठेय्य—सी०, रो० ।

३. एसा—रो० ।

- अत्थं^१ अनुपरोधकरं^१, धम्मतो अनपेतत्ता धम्मं धम्मिकमेव अत्थं
 साधेतीति । इमाय गाथाय सच्चवाचावसेन^२ अभित्थवि । खेमं ति,
 अभयं निरुपह्वं । केन कारणेनाति चे ? निब्बानपत्तिया दुक्खस्सन्त-
 किरियाय, यस्मा किलेसनिब्बानं पापेति, वट्टदुक्खस्स च अन्तकिरि-
 5 याय संवट्टति, तस्मा खेमं ति अत्थो । अथ वा यं बुद्धो निब्बानपत्तिया
 वा दुक्खस्सन्तकिरियाय वा ति द्वित्रं निब्बानधातूनं अत्थाय
 खेममग्गप्पकासनतो खेमं वाचं भासति । सा वे वाचानमुत्तमा ति
 सा वाचा सब्बवाचानं सेट्ठा ति एवमेत्थ अत्थो दट्टब्बो । इमाय
 गाथाय मन्तावचनवसेन^३ भगवन्तं अभित्थवन्तो अरहत्तनिकूटेन
 10 थोमनं परियोसापेति ।

- गम्भीरपञ्चो ति, तिस्सो गाथा आयस्मतो सारिपुत्तत्थेरस्स
 पसंसनवसेन वुत्ता । तत्थ गम्भीरपञ्चो ति, गम्भीरेसु खन्धायतना-
 दीसु पवत्ताय निपुणाय पञ्चाय समन्नागतत्ता गम्भीरपञ्चो ।
 मेधासङ्घाताय धम्मोजपञ्चाय समन्नागतत्ता मेधावी । “अयं
 R. 194 15 दुग्गतिया मग्गो, अयं सुगतिया मग्गो, अयं निब्बानस्स मग्गो”
 ति एवं मग्गे च अमग्गे च कोविदताय मग्गामग्गस्स कोविदो ।
 महितया सावकपारमीआणस्स मत्थकं पत्ताय पञ्चाय वसेन
 महापञ्चो । धम्मं देसेति भिक्खूनं ति, सम्मदेव पवत्ति निवत्ति
 विभावेन्तो भिक्खूनं धम्मं देसेति । तस्सा पन देसनाय पवत्तिआकारं
 20 दस्सेतुं “संखित्तेनपी” तिआदि वुत्तं ।

- तत्थ संखित्तेनपी ति “चत्तारिमानि, आवुसो, अरियसच्चानि ।
 कतमानि चत्तारि ? दुक्खं अरियसच्चं... पे०... इमानि खो, आवुसो,
 B. 528 चत्तारि अरियसच्चानि, तस्मा तिहावुसो इदं दुक्खं ति योगो
 करणीयो” ति एवं संखित्तेनपि देसेति । “कतमं चावुसो, दुक्खं
 25 अरियसच्चं ? जाति पि दुक्खा” (म० नि० ३, ३३४) तिआदिना

१-२. अत्थानुपरोधं—सी० ।

२. ‘भगवन्तं’ रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

३. समत्तवचनवसेन—सी० ।

नयेन तानेव विभजन्तो वित्थारेन पि भासति । खन्धादिदेसनासु पि
 एसेव नयो । सालिकायिव निग्घोसो ति, यथा मधुरं अम्बपक्कं
 सायित्वा पक्खेहि वातं^१ दत्वा मधुररवं निच्छारेन्तिया सालिकाय
 निग्घोसो, एवं थेरस्स धम्मं कथेन्तस्स मधुरो निग्घोसो होति ।
 धम्मसेनापतिस्स हि पित्तादीनं वसेन अपलिबुद्धवचनं होति, 5
 अयदण्डेन प्पहट्ठकंसतालको विय सद्दो निच्छरति । पटिभानं
 उदिय्यती^२ ति, कथेतुकम्यताय सति समुद्गतो वीचियो विय उपरूपरि
 अनन्तं पटिभानं उट्ठति ।

तस्सा ति, धम्मसेनापतिस्स । तं ति, धम्मं देसेन्तस्स । सुणन्ती
 ति, यं नो थेरो कथेति, तं नो सोस्सामा ति आदरजाता सुणन्ति । 10
 मधुरं ति, इट्ठं । रजनीयेना ति, कन्तेन । सवनीयेना ति, कण्णसुखेन ।
 वग्गुना ति, मट्ठेन मनोहरेन । उदग्गचित्ता ति, ओदग्गपीतिया वसेन
 उदग्गचित्ता अलीनचित्ता । मुदिता ति, आमोदिता पामोज्जेन
 समन्नागता । ओधेन्ती ति, अवदहन्ति अञ्जाय चित्तं उपट्ठपेन्ता
 सोतं उपनेन्ति । 15

अज्ज पन्नरसे तिआदिका चतस्सो गाथा पवारणासुत्तन्तदेसनाय
 सत्थारं महाभिक्षुसंघपरिवुत्तं निसिन्नं दिस्वा थोमेन्तेन वुत्ता । तत्थ
 पन्नरसे ति, यस्मिं हि समये भगवा पुब्बारामे निसीदन्तो^३ सायन्ह-
 समये सम्पत्तपरिसाय कालयुत्तं समययुत्तं धम्मं देसेत्वा उदककोट्टके
 गत्तानि परिसिञ्चित्वा वत्थनिवसनो^४ एकंसं सुगतमहाचीवरं कत्वा 20
 मिगारमातुपासादे मज्झिमथम्भं निस्साय पञ्चत्तरबुद्धासने निसी-
 दित्वा समन्ततो निसिन्नं भिक्षुसंघं अनुविलोकेत्वा तदहुपोसथे
 पवारणादिवसे निसिन्नो होति, इमस्मिं पन्नरसीउपोसथे ति अत्थो ।
 विसुद्धिया ति, विसुद्धत्थाय विसुद्धिपवारणाय । भिक्षू पञ्चसता
 समागता ति, पञ्चसतमत्ता भिक्षू सत्थारं परिवारेत्वा निसज्जवसेन 25

R. 195

१. ताळं—सी०, रो० ।

२. उदिरयि—रो० ।

३. निसिन्नो—सी०, रो० ।

४. निवत्थनिवासनो—सी०, रो० ।

B. 529

चेव अज्झासयवसेन च समागता । ते च संयोजनबन्धनच्छिदा ति,
संयोजनसङ्घाते सन्तानस्स बन्धनभूते किलेसे छिन्दित्वा ठिता, ततो
एव अनीघा खीणपुनव्भवा इसी ति, किलेसदुक्खाभावेन निदुक्खा
खीणपुनव्भवा, असेक्खानं सीलव्खन्धादीनं एसितभावेन इसी ति ।

- 5 विजितसङ्गामं ति, विजितकिलेससङ्गामत्ता विजितमारबलत्ता
विजितसङ्गामं । सत्थवाहं ति, अट्टङ्गिके अरियमग्गरथे आरोपेत्वा
वेनेय्यसत्ते वाहेति संसारकन्तारतो उत्तारेती ति भगवा सत्थवाहो ।
तेनाहु ब्रह्मा सहम्पति “उट्ठेहि वीर विजितसङ्गाम, सत्थवाहा”
(म० व० ९) ति, तं सत्थवाहं अनुत्तरं सत्थारं सावका पयिरुपासन्ति ।
10 तेविज्जा मच्चुहायिनो ति, एवरूपेहि सावकेहि परिवारितो चक्कवत्ति
विय राजा अमच्चपरिवारितो जनपदचारिकवसेन समन्ता
अनुपरियेती ति योजना ।

- पलापो ति, तुच्छो अन्तोसाररहितो, सीलरहितो ति अत्थो ।
वन्दे आदिच्चबन्धुं ति, आदिच्चबन्धुं सत्थारं दसबलं वन्दामी ति
15 वदति ।

- परोसहस्सं तिआदिका चतस्सो गाथा निब्बानपटिसंयुत्ताय
धम्मिया कथाय भिक्खूनं धम्मं देसेन्तं भगवन्तं थोमेन्तेन वुत्ता ।
तत्थ परोसहस्सं ति, अतिरेकसहस्सं, अड्डुतेळसानि भिक्खुसहस्सानि
सन्धाय^१ वुत्तं । अकुतोभयं ति निब्बाने कुतोचिपि भयं नत्थि, निब्बानं
20 पत्तस्स च कुतोचिपि भयं नत्थी ति निब्बानं अकुतोभयं नाम ।

- “आगुं न करोती” (सु० नि० ३४८) तिआदिना वुत्तकारणेहि
भगवा नागो ति वुच्चती ति नागनामोसि भगवा ति । इसीनं इसि-
सत्तमो ति सावकपच्चेकबुद्धइसीनं उत्तमो इसि, विपस्सीसम्मा-
सम्बुद्धतो पट्टाय इसीनं वा सत्तमको इसि । महामेघोवाति
25 चातुद्दीपिकमहामेघो विय हुत्वा ।

दिवा विहारा ति, पटिसल्लानट्टानतो । सावको^१ ते महावीर,
पादे वन्दति वङ्गीसो ति इदं थेरो अरहत्तं पत्वा अत्तनो विसेसाधिगमं
पकासेन्तो वदति ।

उम्मग्गपथं तिआदिका चतस्सो गाथा भगवता “किं नु ते,
वङ्गीस इमा गाथायो पुब्बे परिवित्तिकता, उदाहु ठानसो चेता 5
पटिभन्ती” ति पुच्छितेन ठानसो पटिभन्ती ति दस्सेन्तेन वुत्ता,
कस्मा पनेवं तं भगवा अवोच ? संघमज्जे किर कथा उदपादि
“वङ्गीसत्थेरो विस्सट्ठगन्थो^२ नेव उद्देसेन, न परिपुच्छाय, न
योनिसोमनसिकारेन कम्मं करोति । गाथं^३ बन्धन्तो वण्णपदानि^४
करोन्तो विचरती” ति । अथ भगवा “इमे भिक्खू वङ्गीसस्स 10
पटिभानसम्पत्तिं न जानन्ति, अहुमस्स पटिभानसम्पत्तिं जानापेस्सामी”
ति चिन्तेत्वा “किं नु, खो^५, वङ्गीसा” तिआदिना पुच्छति ।
उम्मग्गपथं ति, अनेकानि किलेसुप्पज्जनपथानि^६ । वट्टप्पसुतपथताय^७
ह्वि^८ पथं ति वुत्तं । पभिज्ज खीलानी ति, रागादिखीलानि पञ्च
भिन्दित्वा चरसि^९ । तं पस्सथा ति, एवं अभिभुय्य च द्विन्दित्वा 15
च चरन्तं बुद्धं पस्सथ । बन्धपमुच्चकरं ति, बन्धनमोचनकरं । असितं
ति, अनिस्सितं । भागसो पटिभज्जा^{१०} ति, सतिपट्टानादिकोट्टासतो
धम्मं पटिभज्जनीयं^{११} कत्वा । पविभज्जा ति पि पाठो, उद्देसादि-
कोट्टासतो पकारेण विभजित्वा विभजित्वा धम्मं देसेती^{१२} ति अत्थो ।

ओघस्सा ति, कामादिचतुरोघस्स । अनेकविहितं ति सतिपट्टाना- 20
दिवसेन अनेकविधं अट्टतिसाय वा कम्मट्टानानं वसेन अनेकप्पकारं

१. सावका—रो० ।	२. विस्सट्ठवत्तो—रो० ।
३. गाथा—रो० ।	४. चुण्णियपदानि—सी० ;
५. ते—रो० ।	चुण्ण पदानि—रो० ।
६. किलेसुमुज्जनपथानि—रो० ।	७. वट्टप्पसुतपथत्ता—रो० ।
८. पन—रो० ।	९. चरति—रो० ।
१०. पविभज्जं—रो० ।	११. पविभज्जनीयं—रो० ।
१२. देसेन्तं—रो० ।	

B. 530

R. 196

10

15

20

अमतावहं मगं अक्खासि अभासि । तस्मिं च अमते अक्खाते ति,
 तस्मिं तेन अक्खाते अमते अमतावहे । धम्मदसा ति,
 धम्मस्स पस्सितारो^१ । ठिता असंहीरा ति, केनचि असंहारिया
 हुत्वा पतिट्ठिता । अतिविज्झा ति, अतिविज्झित्वा । सब्बट्ठितीनं ति,
 5 सब्बेसं दिट्ठिट्ठानानं विज्झाणट्ठितीनं वा । अतिक्कम'मद्दसा ति,
 अतिक्कमभूतं निब्बानं अद्दस । अगं ति, उत्तमं धम्मं । अगो
 ति वा पाठो, पठमतरे ति अत्थो । दसद्धानं ति पञ्चवग्गियानं
 अगं धम्मं, अगो वा आदितो देसयी^२ ति अत्थो ।

तस्मा ति, यस्मा "एस धम्मो सुदेसितो" ति जानन्तेन पमादो
 10 न कातब्बो, तस्मा अनुसिक्खे ति तिस्सो सिक्खा विपस्सनापटि-
 पाटिया मग्गपटिपाटिया च सिक्खेय्य ।

बुद्धानुबुद्धो तिआदिका तिस्सो गाथा आयस्मतो अज्जात-
 कोण्डज्जत्थेरस्स थोमनवसेन वुत्ता । तत्थ बुद्धानुबुद्धो ति बुद्धानं
 B. 531 अनुबुद्धो । बुद्धा हि पठमं चत्तारि सच्चानि बुज्झिंसु, पच्छा थेरो
 15 सब्बपठमं, तस्मा बुद्धानुबुद्धो ति । थिरेहि सीलक्खन्धादीहि
 समन्नागतत्ता थेरो, अकुप्पधम्मोति अत्थो । तिब्बनिक्कमोति,
 दळ्हवीरियो । सुखविहारानं ति, दिट्ठधम्मसुखविहारानं । विवेकानं
 ति, तिण्णं पि विवेकानं । सब्ब'स्स^३ तं ति यं सब्बसावकेन पत्तब्बं,
 अस्स अनेन तं अनुप्पत्तं^३ । अप्पमत्तस्स सिक्खतो ति, अप्पमत्तेन
 20 हुत्वा सिक्खन्तेन ।

R. 197 तेविज्जो चेतोपरियकोविदो ति, ब्रह्म अभिज्जासु चतस्सो वदति,
 इतरा द्वे यदिपि न वुत्ता, थेरो पन ब्रह्मभिज्जोव । यस्मा थेरं
 हिमवन्ते ब्रह्मन्तदहृतो आगन्त्वा भगवति परमनिपच्चकारं दस्सेत्वा,

१. पस्सितारोचिता—रो० ।

२. देसाया—रो० ।

३-३. यं सावकेन पत्तब्बं सब्बस्स तं
 अनुप्पत्तं ति यं सब्बसावकेहि पत्तब्ब
 अस्स अनेन तं अनुप्पत्तं—सी०, रो० ।

वन्दन्तं दिस्वा पसन्नमानसेन भगवतो सम्मुखा थेरं अभित्थवन्तेन
इमा गाथा वुत्ता, तस्मा “कोण्डञ्जो बुद्धदायादो, पादे वन्दति
सत्थुनो” ति वुत्तं ।

नगस्स पस्से तिआदिका तिस्सो गाथा पञ्चहि भिक्खुसत्तेहि
सद्धि सब्बेहेव अरहन्तेहि^१ भगवति काळसिलायं विहरन्ते आयस्मा 5
महामोग्गल्लानो तेसं भिक्खूनं चित्तं समन्वेसन्तो अरहत्तफलविमुक्ति
पस्सित्थ । तं दिस्वा आयस्मा वङ्गीसो भगवन्तं थेरे च अभित्थवन्तो
अभासि । तत्थ नगस्स पस्से ति, इसिगिलिपब्बतस्स पस्से
काळसिलायं । आसीनं ति, निसिन्नं ।

चेतसा ति, अत्तनो चेतोपरियञ्जाणेन । चित्तं नेसं समन्वेसं ति, 10
तेसं खीणासवभिक्खूनं चित्तं समन्वेसन्तो । अनुपरियेती ति, अनुक्कमेन
परिच्छिन्दति ।

एवं सब्बङ्गसम्पन्नं “मुनिं दुक्खस्स पारगुं” ति वुत्ताय
सत्थुसम्पत्तिया चेव “तेविज्जा मच्चुहायिनो” ति वुत्ताय सावक-
सम्पत्तिया चा ति सब्बेहि अङ्गेहि सम्पन्नं समन्नागतं । मुनिं ति, 15
हि इमिना पदेन मोनसह्वातेन जाणेन सत्थु अनवसेसजेय्यावबोधो
वुत्तो ति अनावरणजाणेन दसवलजाणादीनं सङ्गहो कतो होति,
तेनस्स जाणसम्पदं दस्सेति । दुक्खस्स पारगुं ति, इमिना
पहानसम्पदं । तदुभयेन च सत्थु आनुभावसम्पदादयो^२ दस्सिता 20
होन्ति । तेविज्जा मच्चुहायिनो ति, इमिना सावकानं जाणसम्पत्ति-
दीपनेन च निब्बानधातुया अधिगमदीपनेन च पदद्वयेन सत्थुसावक-
सम्पत्ति दस्सिता होति । तथा हि यथावुत्तमत्थं पाकटतरं कातुं
“मुनिं दुक्खस्स पारगुं । अनेकाकारसम्पन्नं, पयिरुपासन्ति गोतमं”
ति वुत्तं । तत्थ अनेकाकारसम्पन्नं ति, अनेकेहि आकारेहि सम्पन्नं,
अनेकाकारगुणसमन्नागतं ति अत्थो । 25

B. 532

- चन्दो यथा ति गाथा भगवन्तं चम्पानगरे गगगराय पोक्खरण्या तीरे महता भिक्खुसंघेन अनेकेहि च देवनागसहस्सेहि परिवुतं अत्तनो वण्णेन च यससा च विरोचमानं दिस्वा सोमनस्सजातेन अभित्थ-
वन्तेन वुत्ता । तत्थ चन्दो यथा विगतवलाहके नभे ति, यथा
5 सरदसमये अपगतवलाहके वलाहकसदिसेन अञ्जेन च महिकादिना उपक्किलेसेन विमुत्ते आकासे पुण्णचन्दो विरोचति, वीतमलोव भाणुमा ति तेनेव वलाहकादिउपक्किलेसविगमेन विगतमलो भाणुमा सूरियो यथा विरोचति । एवं पि अङ्गीरस त्वं ति, एवं अङ्गेहि निच्छरणजुतीहि जुतिमन्त त्वं पि महामुनि भगवा अतिरोचसि
10 अत्तनो यससा सदेवकं लोकं अतिक्कमित्वा विरोचसी ति ।

R. 198

कावेय्यमत्ता तिआदिका दस गाथा अरहुत्तं पत्वा अत्तनो पटिपत्तिं पच्चवेक्खित्वा सत्थु अत्तनो च गुणे विभावेन्तेन वुत्ता । तत्थ कावेय्यमत्ता ति, कावेय्येन कब्बकरणेन मत्ता मानिता सम्भाविता गुणोदयं आपन्ना । अद्दसामा ति, अद्दसिम्हा ।

- 15 अद्दा नो उदपज्जथा ति, रतनत्तयं अद्दा अम्हाकं उपकारत्थाय उप्पज्जि ।

- वचनं ति सच्चपटिसंयुत्तं धम्मकथं । खन्धे आयतनानि च धातुयो चा ति पच्चक्खन्धे द्वादसायतनानि अट्टारस धातुयो च । इमस्मिं ठाने खन्धादिकथा वत्तब्बा, सा विमुद्धिमग्गे वित्थारिता
20 एवा ति तत्थ वुत्तनयेनेव वेदितब्बा । विदित्वाना ति, रूपादि-विभागादितो अनिच्चतादितो च पुब्बभागवाणेन जानित्वा ।

ये ते सासनकारका ति, ये ते सत्ता तथागतानं सासनकारका, तेसं बहूनं अत्थाय वत उप्पज्जन्ति तथागता ।

B. 533

- ये नियामगतद्दसा ति, नियामो एव नियामगतं, ये भिक्खू
25 भिक्खुनियो च सम्मत्तनियामं अद्दसंसु अधिगच्छिंसु, तेसं अत्थाय वत बोधिं सम्मासम्बोधिं अज्झगमा मुनि भगवा ति योजना ।

सुदेसिता ति, वेनेय्यज्झासयानुरूपं सङ्खेपतो वित्थारतो च सुद्दु देसिता । चक्खुमता ति, पच्चहि चक्खुहि चक्खुमता ।

अत्तहितकामेहि अरणीयानि करणीयानि अरियभावकरानि, अरियस्स वा भगवतो सच्चानी ति अरियसच्चानि । दुक्खं ति, आदि तेसं अरियसच्चानं सरूपदस्सनं, इमस्मि ठाने अरियसच्चकथा वत्तब्बा, सा सब्बाकारतो विमुद्धिमग्गे वित्थारिता ति तत्थ वुत्तनयेनेव वेदितब्बा । एवमेते तथा ति, एते दुक्खादयो अरियसच्चधम्मा एवं 5 दुक्खादिप्पकारेन तथा अवितथा अनञ्जथा । वुत्ता दिट्ठा मे ते यथा तथा ति, यथा सत्थारा वुत्ता, तथा मया दिट्ठा, अरियमग्गजाणेन पटिविद्धत्ता एवं^१ तेसं । सदत्थो मे अनुप्पत्तो अरहत्तं मया सच्चिकत्तं, ततो च कत्तं बुद्धस्स भगवतो सासनं ओवादानुसिट्ठियं अनुपत्तिट्ठो ।

स्वागतं वत मे आसी ति, सुआगमनं वत मे अहोसि । मम 10 बुद्धस्स सन्तिके ति, मम सम्बुद्धस्स भगवतो सन्तिके समीपे ।

अभिञ्जापारमिप्पत्तो ति, छत्तं पि अभिञ्जानं पारमि, उक्कंसं अधिगतो । इमिना हि पदेन वुत्तमेवत्थं विवरितुं “सोतधानु विसोधिता” ति आदि वुत्तं ।

पुच्छामि सत्थारं ति आदिका द्वादस गाथा अत्तनो उपज्झायस्स 15 परिनिब्बुतभावं पुच्छन्तेन वुत्ता, आयस्मतो निग्गोधकप्पत्थेरस्स हि R. 199 परिनिब्बानकाले आयस्मा वज्जीसो असम्मुखा अहोसि । दिट्ठपुब्बं च तेन तस्स हत्थकुक्कुच्चादि, पुब्बवासनावसेन हि तादिसं च आयस्मतो पिलिन्दवच्छस्स वसलवादेन समुदाचारो विय खीणासवानं पि^२ होतियेव । तेन “परिनिब्बुतो नु, खो, मे उपज्झायो, उदाहुनो” 20 ति उप्पन्नपरिवितक्को सत्थारं पुच्छि । तेन वुत्तं “उपज्झायस्स परिनिब्बुतभावं पुच्छन्तेन वुत्ता” ति । तत्थ सत्थारं ति, दिट्ठधम्मिकादीहि वेनेय्यानं अनुसासकं । अनोमपज्जं ति, ओमं वुच्चति B. 534 परित्तं लामकं, न ओमपज्जं अनोमपज्जं, महापज्जं ति अत्थो । दिट्ठेव धम्मे ति, पच्चक्खमेव, इमस्मियेव अत्तभावे ति अत्थो । 25

विचिकिच्छानं ति, संसयानं एवरूपानं वा परिवितक्कानं छेत्ता^१ ।
अग्गाळहवे ति, अग्गाळहवचेतियसङ्खाते विहारे । जातो ति, पाकटो ।
यसस्सी ति, लाभसक्कारसम्पत्तो । अभिनिब्बुत्ततो ति, उपसन्व-
सभावो अपरिडय्हमानचित्तो ।

- 5 तया कतं ति, तादिसे छायासम्पत्ते निग्गोधक्खमूले निसिन्नत्ता
“निग्गोधक्कप्पो” ति तया कतं नामं । इति सो यथा अत्तना
उपलक्खितं तथा वदति । भगवा पन न निसिन्नत्ता एव तं तथा
आलपति, अपि च खो तत्थ अरहुत्तं पत्तत्ता पि । ब्राह्मणस्सा ति,
जातिं सन्धाय वदति । सो किर ब्राह्मणमहासालकुला पब्बजितो ।
10 नमस्सं अर्चरिं ति, नमस्समानो विहारिं । मुत्थपेखो ति, निब्बाने
पतिट्ठितो ।

दळ्हधम्मदस्सी ति, भगवन्तं आलपति । दळ्हधम्मं हि^२
निब्बानं अभिज्जनट्ठेन, तं च भगवा पस्सि दस्सेसि च ।

- सक्का ति, पि भगवन्तमेव कुलनामेन आलपति । मयं पि सब्बे
15 ति, निरक्खसेसपरिसं सङ्गण्हित्वा अत्तानं दस्सेन्तो वदति । समन्त-
चक्खू ति, पि, भगवन्तमेव सब्बञ्जुत्तञ्जाणेन आलपति । समवट्ठिता
ति, सम्मा अवट्ठिता, आभोगं कत्वा ठिता । नो ति, अम्हाकं ।
सवनाया ति, इमस्स पञ्हुस्स^३ वेय्याकरणं^३ सवनत्थाय । सोता^४
ति सोतधातुया^४ । तुवं नो सत्था त्वमनुत्तरोसी ति थुतिवचनवसेन
20 वदति ।

छिन्द नो विचिकिच्छं ति, विचिकिच्छापटिरूपकं तं परिवितक्कं
सन्धायाह । अकुसलविचिकिच्छाय पन थेरो निब्बिचिकिच्छोव ।
ब्रूहि मेतं ति, ब्रूहि मे एतं । यं मया याचितोसि “तं सावकं सक्क

१. छेत्ता—सी० ;

२. ति—री० ।

‘छेदको’ रो० पोत्थके अधिको पाठो । ३-३. पञ्जावेय्याकरणस्स—सी० ।

४-४. ‘हेतु’ ति सोतधातु—सी० ;

सोता ति सोतधातु—री० ।

मयं पि सब्बे अञ्जातुमिच्छामा" ति याचितोव, तं ब्राह्मणं
परिनिब्बुतं देदय भूरिपञ्ज । मज्झेव नो भासा" ति परिनिब्बुतं
जानित्वा महापञ्ज भगवा मज्झेव अम्हाकं सब्बेसं भास, यथा सब्बे
मयं जानेय्याम । सक्कोव देवान सहस्सनेत्तो ति, इदं पन थुतिवचन-
मेव, अपि चेत्य अयमधिप्पायो—यथा सक्को सहस्सनेत्तो देवानं 5
मज्झे तेहि सक्कच्चं सम्पटिच्छित्तवचनं^१ भासति, एवं अम्हाकं मज्झे
अम्हेहि^२ सम्पटिच्छित्तवचनं^३ भासा^४ ति ।

R. 200

B. 535

ये केची ति, इमं पि गाथं भगवन्तं थुनन्तो वत्तुकामतं जनेतुं
भणति । तस्सत्थो—ये केचि अभिज्झादयो गन्था, तेसं अप्पहाने
सति मोहुविचिकिच्छानं पहानाभावतो मोहमग्गा ति च, अञ्जाणपक्खा 10
ति च, विचिकिच्छठाना ति च वुच्चन्ति, सब्बे ते तथागतं पत्वा
तथागतस्स देसनावलेन विद्धंसिता भवन्ति, नस्सन्ति । किं कारणं
ति ? चक्खुं हि एतं परमं नरानं, यस्मा तथागतो सब्बगन्थविध-
मनेन पञ्चाचक्खुजननतो नरानं परमं चक्खुं ति वुत्तं होति ।

नो चे हि जातू ति, इमं पि गाथं थुनन्तो एव वत्तुकामतं जनेन्तो 15
भणति । तत्थ जातू ति, एकंसवचनं । पुरिसो ति, भगवन्तं
सन्धायाह । जोतिमन्तो ति, पञ्चाजोतिसम्पन्ना सारिपुत्तादयो । इदं
वुत्तं होति—यदि भगवा^५ पुरत्थिमादिभेदो वातो विय^६ अब्भघनं^७
देसनावेगेन किलेसे विहनेय्य, ततो^८ यथा अब्भघननिवुतो लोको
तमोव होति एकन्धकारो, एवं सब्बो पि लोको अञ्जाणनिवुतो 20
तमोव सिया । ये चा पि इमे इदानि जोतिमन्तो खायन्ति सारि-
पुत्तादयो, तेपि न भासेय्युं, न दीपेय्युं ति ।

१. ०वचनो—रो० ।

२. सक्कुच्चं—रो० ।

३. ०वचनो—रो० ।

४. भासति—रो० ।

५. 'यथा' रो० पोत्थके अधिको पाठो । ६. रो० पोत्थके नत्थि ।

७. 'विहन्ति' रो० पोत्थके अधिको ८. तथा—रो० ।

पाठो ।

धीरा चा ति, इमं पि^१ गाथं पुरिमनयेनेवाह । तस्सत्थो—
 धीरा च पण्डितपुरिसा पज्जोतकरा भवन्ति पञ्चापज्जोतं
 उप्पादेन्ति । तं^२ तस्मा अहं तं वीर पधानवीरियसमन्नागत भगवा
 तथेव मञ्जे धीरो^३ पज्जोतकरोत्वेव मञ्जामि, मयं पि विपस्सिनं
 5 सव्वधम्मं यथाभूतं पस्सन्तं भगवन्तं जानन्ता एव उपागमिम्हा ।
 तस्मा “परिसासु नो आविकरोहि कप्पं परिनिब्बुतोव यथा
 निगोधकप्पं आविकरोहि पकासेही ति ।

खिप्पं ति इमं पि गाथं पुरिमनयेनेव आह । तस्सत्थो—भगवा
 खिप्पं गिरं एरय वग्गु वग्गुं अचिरायमानो^४ वाचं भास वग्गु
 10 मनोहरं । हंसोव यथा सुवण्णहंसो गोचरं परिग्गण्हन्तो^५ जातस्सर-
 वनसण्डं दिस्वा गीवं^६ पग्गय्ह पक्खे उद्धुनित्वा हट्टुट्टो^७ सणिकं
 B. 536 अतरमानो वग्गुं निकूजति गिरं निच्छारेति, एवमेवं त्वं सणिकं निकूज
 इमिना महापुरिसलक्खणञ्जतरेन बिन्दुस्सरेन^८ सुट्ठु विकप्पितेन
 अभिसङ्घतेन, एते मयं सव्वे उज्जुगता अविकिखत्तमानसा हुत्वा तव
 15 निकूजं सुणोमा ति ।

R. 201 पहीनजातिमरणं ति, इदं^९ पि पुरिमनयेनेव आह । तत्थ न
 सिस्सती^{१०} ति असेसो, तं असेसं, सोतापन्नादयो विय किञ्चि असेसेत्वा
 पहीनजातिमरणं ति वुत्तं होति । निग्गय्हा ति^{११} निबन्धित्वा, धोनं^{१२}
 ति धुतसव्वपापं । वदेस्सामी^{१३} ति कथापेस्सामि धम्मं । न कामकारो
 20 होहि^{१४} पुथुज्जनानं ति पुथुज्जनसेक्खादीनं तिविधानं जनानं कामकारो

१. हि—रो० ।

२. रो० पोत्थके नत्थि ।

३. ‘ति च’ रो० पोत्थके अधिको पाठो । ४. अतरमानो—सी० ।

५. पटिक्कन्तो—रो० ।

६. जीवं—रो० ।

७. रत्तण्डेन—रो० ।

८. ‘सुविकप्पितेन’ रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

९. इमं—सी० ।

१०. सेसेती—रो० ।

११. ‘सुट्ठु याचित्वा’—सी०, रो०

१२. धोतं—सी० ।

पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

१३. ‘पटिवेदयामी’—सी० ।

१४. ‘हि’—रो० ।

नत्थि, ते यं इच्छन्ति आतुं वा वत्तुं वा, तं न सक्कोन्ति ।
सङ्खेय्यकारो च^१ तथागतानं ति, तथागतानं पन बीमंसकारो
पञ्चापुब्बङ्गमकिरिया, ते यं इच्छन्ति आतुं वा वत्तुं वा, तं
सक्कोन्तियेवा ति अधिप्पायो ।

इदानीं तं सङ्खेय्यकारं पकासेन्तो “सम्पन्नवेय्याकरणं” ति 5
गाथमाहु । तस्सत्थो—तथा हि तव भगवा इदं समुज्जुपञ्जस्स
सम्बत्थ अप्पटिहत्तभावेन उजुगतपञ्जस्स सम्मदेव वुत्तं पवत्तितं
सम्पन्नवेय्याकरणं “सन्ततिमहामत्तो सत्ततालमत्तं अब्भुगन्त्वा
परिनिब्बायिस्सति, सुप्पबुद्धो सक्को सत्तमे दिवसे पठवि
पविसिस्सती” ति एवमादिं समुगगहितं सम्मदेव उगगहितं अविपरीतं 10
दिट्ठं, पुन सुट्ठुतरं अञ्जलिं पणामेत्वा आहु । अयमञ्जलि पच्छिमो
सुप्पणामितो ति, अयं अपरो पि अञ्जलि सुट्ठुतरं पणामितो । मा
मोहयी जानं ति मा तो अवचनेन मोहयि जानन्तो तस्स गतिं,
अनोमपञ्जा ति, भगवन्तं आलपति ।

परोपरं ति, इमं पन गाथं अपरेनपि परियायेन अमोहनमेव 15
याचन्तो आहु । तत्थ परोपरं ति लोकुत्तरलोकियवसेन सुन्दरासुन्दरं
दूरे सन्तिके वा । अरियधम्मं ति चतुसच्चधम्मं । विदित्वा ति
पटिविज्झित्वा । जानं ति सब्बं वेय्यधम्मं जानन्तो । वाचाभिकङ्खामी
ति यथा धम्मनि धम्मकाले उण्हाभित्तो पुरिसो किलन्तो तसितो
वारिं, एवं ते वाचं अभिकङ्खामि । सुतं पवस्सा ति, सुतसङ्घातं 20
सद्दायतनं पवस्स पग्घर मुञ्च पवत्त । “सुतस्स वस्सा” तिपि पाळि,
वुत्तपकारस्स सद्दायतनस्स वुट्ठि वस्सा ति अत्थो ।

इदानीं यादिसं वाचं अभिकङ्खति, तं पकासेन्तो “यदत्थिकं” B. 537
ति गाथमाहु । तत्थ कप्पायनो ति, कप्पमेव पूजावसेन वदति ।
यथा विमुत्तो ति “किं अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया यथा असेक्खो, 25

उदाहु सउपादिसेसाय यथा सेक्खो" ति वा पुच्छति । सेसमेत्थ पाकटमेव ।

एवं द्वादसहि गाथाहि याचितो भगवा तं वियाकरोन्तो
 "अच्छेच्छी" तिआदिमाहु । तत्थ अच्छेच्छि तण्हं इध नामरूपे
 R. 202 5 (इति भगवा) कण्हस्स सोतं दीघरत्तानुसयितं ति इमस्मि नामरूपे
 कामतण्हादिभेदा^१ तण्हा^२ दीघरत्तं अप्पहीनट्ठेन अनुसयिता
 कण्हनामकस्स^३ मारस्स^३ सोतं ति पि वुच्चति, तं कण्हस्स^४
 सोतभुतं दीघरत्तानुसयितं इध नामरूपे तण्हं कप्पायनो छिन्दि ।
 इति भगवा ति, इदं पन सङ्गीतिकारानं वचनं । अतारि जातिं मरणं
 10 असेसं ति, सो तं तण्हं छेत्वा असेसं जातिभरणं अतरि अनुपादिसेसाय
 परिनिब्बायी ति दस्सेति, इच्चव्ववि भगवा पञ्चसेट्ठो ति आयस्मता
 वज्जीसेन पुट्ठो भगवा एवं अवोच पञ्चहि सद्धादीहि इन्द्रियेहि
 अनञ्जसाधारणेहि चक्खूहि वा सेट्ठो, अथ वा पञ्चसेट्ठो ति,
 पञ्चहि सीलादीहि धम्मक्खन्धेहि, पञ्चहि वा हेतुसम्पदादीहि सेट्ठो
 15 उत्तमो पवरो ति सङ्गीतिकारानमेविदं पि वचनं ।

एवं वुत्ते भगवतो भासितं अभिनन्दमानसो^५ आयस्मा वज्जीसो
 "एस सुत्वा" तिआदिका गाथायो आहु । तत्थ पठमगाथायं न मं
 वञ्चेसी ति यस्मा परिनिब्बुतो, तस्मा तस्स परिनिब्बुतभावं
 इच्छन्तं मं न वञ्चेसि, न विसंवादेसी ति अत्थो । सेसं पाकटमेव ।
 20 दुतियगाथायं यस्मा मुत्थपेक्खो विहासि, तस्मा तं सन्धायाहु
 "यथा वादी तथा कारी, अहु बुद्धस्स सावको" ति । मच्चुनो जालं
 ततं" ति तेभूमकवट्ठे वित्थतं मारस्स तण्हाजालं । मायाविनो ति,
 बहुमायस्स । "तथा मायाविनो" ति पि केचि पठन्ति, तेसं यो
 अनेकाहि मायाहि अनेकक्खत्तुं भगवन्तं उपसङ्गमि, तस्स तथा
 25 मायाविनो ति अधिप्पायो ।

१. भेदं—रो० ।

३-३. तण्हानाम तस्स—सी०, रो० ।

५. अभिनन्दमानो—सी०, रो० ।

२. रो० पोत्थके नत्थि ।

४. तण्हाय—सी०, रो० ।

ततियगाथाय आदिं ति, मूलकारणं । उपादानस्सा ति, वट्टस्स ।
वट्टं दळ्हेहि कम्मकिलेसेहि उपादातब्बट्टेन “उपादानं” ति वुत्तं ।
तस्स उपादानस्स आदिं अविज्जातण्हादिभेदं कारणं आणचक्खुना
अद्दस । कप्पो कप्पियो ति, एवं वत्तुं वट्टति भगवा ति अधिप्पायेन
वदति । अच्चगा वता ति, अतिक्कन्तो वत । मच्चुधेय्यं ति मच्चु 5
एत्थ धिय्यती ति मच्चुधेय्यं, तेभूमकवट्टं सुदुत्तरं अच्चगा वता ति
वेदजातो^१ वदति ।

B. 538

इदानीं सत्थरि अत्तनो उपज्जाये च पसन्नामानसो पसन्नाकारं
विभावेन्तो “तं देवदेवं” ति ओसानगाथमाह । तत्थ तं देवदेवं
वन्दामी ति, सम्मुतिदेवो, उपपत्तिदेवो, विसुद्धिदेवो ति तेसं सब्बेसं 10
पि देवानं उत्तमदेवताय देवदेवं द्विपदुत्तम भगवा तं वन्दामि । न
केवलं तंयेव, अथ खो^२ तव सच्चाभिसम्बोधिया अनुधम्मजातत्ता
अनुजातं मारविजयेन महावीरियताय महावीरं आगुअकरणादि-
अत्थेन नागं तव उरे वायामजनितजातिताय ओरसं पुत्तं निग्रोध-
कप्पं च वन्दामि ।

R. 203

15

एवमेते सुभूतिआदयो वङ्गीसपरियोसाना द्विसतं चतुसट्ठि च
महाथेरा इध पाळियं आळुहा, ते सब्बे यथा सम्मासम्बुद्धस्स
सावकभावेन^३ एकविधा । तथा असेक्खभावेन, उक्खित्तपलिघताय
संकिण्णपरिक्खताय, अब्बुळ्हेसिकताय, निरग्गळताय, पन्नद्धजताय,
पन्नभारताय विसंयुत्तताय^३, दससु अरियवासेसु वुट्ठवासताय च । 20
तथा हि ते पच्चङ्गविप्पहीना ळळङ्गसमन्नागता एकारक्खा चतुरा-
पस्सेना पनुण्णपच्चेकसच्चा समवयसट्ठेसना अनाविलसङ्कप्पा

१. ‘भेदजातो’—रो० ।

२. ‘तं’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

३-३. सावकपरिक्खताय अब्बुळ्हेसिकताय,
निरग्गलताय, पन्नद्धजताय, पन्नभावेन
एकविधा । तथा असेक्खभावेन
उक्खित्तपलिघताय संकिण्णभारताय
विसंयुत्तत, य—सी०, रो० ।

पस्सद्धकायसङ्खारा सुविमुत्तचित्ता सुविमुत्तपञ्ञा च । इति
एवमादिना नयेन एकविधा ।

- एहिभिक्षुभावेन उपसम्पन्ना, न एहिभिक्षुभावेन उपसम्पन्ना ति
दुविधा । तत्थ अञ्ञासि कोण्डञ्ञप्पमुखा पञ्चवग्गियत्थेरा,
5 यसत्थेरो, तस्स सहायभूता विमलो सुबाहु पुण्णजि गवम्पती ति
चत्तारो, अपरेपि तस्स सहायभूता पञ्चपञ्ञास^१, तिस भद्दवग्गिया,
उरुवेलकस्सप्पमुखा सहस्सपुराणजटिला, द्वे अग्गसावका, तेसं
B. 539 परिवारभूता अड्डतेरससता परिब्बाजका, चोरो अङ्गुलिमालत्थेरो
ति सब्बे सहस्सं पञ्ञासाधिकानि तीणि सतानि च होन्ति । तेनतं^२
10 वुच्चति—

“सतत्तयं सहस्सं च, पञ्ञासं च पुनापरे ।

एते थेरा महापञ्ञा, सब्बेव एहिभिक्षुका” ति ॥

- न केवलं च एते एव, अथ खो अञ्ञे पि बहू सन्ति । सेय्यथिदं ?
सेलो ब्राह्मणो, तस्स अन्तेवासिकभूता तिसत्तब्राह्मणा, महाकप्पिनो,
15 तस्स परिवारभूतं पुरिससहस्सं, सुद्धोदनमहाराजेन पेसिता
कपिलवत्थुवासिनो दससहस्सपुरिसा, महाबावरियब्राह्मणस्स^३
अन्तेवासिकभूता अजितादयो सोळस सहस्सपरिमाणा ति । एवं
वुत्ततो अञ्ञे न एहिभिक्षुभावेन उपसम्पदा, ते पन सरणगमनूप-
सम्पदा ओवादपटिग्गहणूपसम्पदा पञ्ञाब्याकरणूपसम्पदा
20 अत्तिचतुत्थकम्मूपसम्पदा ति इमेहि चतूहि आकारेहि लद्धूपसम्पदा ।
आदितो हि एहिभिक्षुभावूपगता थेरा, तेसं भगवा पब्बज्जं विय
तीहि सरणगमनेहेव उपसम्पदं पि अनुञ्ञासि, अयं सरणगमनूप-
सम्पदा । या पन—

- “तस्मा तिहु ते, कस्सप, एवं सिक्खितब्बं—‘तिब्बं मे
25 हिरोत्तप्पं, पञ्चुपट्ठितं भविस्सति थेरेसु नवेसु मज्झिमेसू’ ति, एवं

१. पञ्ञास—सी०, रो० ।

२. तेनेदं—सी०, रो० ।

३. बावरियब्राह्मणस्स—सी०, रो० ।

हि ते, कस्सप, सिक्खितब्बं । तस्मा तिह ते, कस्सप, एवं सिक्खितब्बं—‘यं-किञ्चि धम्मं सुणिस्सामि’ कुसलूपसंहितं, सब्बं तं अट्ठि कत्वा मनसि करित्वा^२ सब्बचेतसा समन्नाहरित्वा ओहितसोतो धम्मं सुणिस्सामी^३ ति, एवं हि ते, कस्सप, सिक्खितब्बं । तस्मा तिह ते, कस्सप, एवं सिक्खितब्बं—‘सातसहगता च मे कायगतासति न विजहिस्सती’ ति, एवं हि ते, कस्सप, सिक्खितब्बं” (सं० नि० २, १८४) ति ।

R. 204

इमस्स ओवादस्स पटिग्गहणेन महाकस्सपत्थेरस्स अनुञ्जात-उपसम्पदा, अयं ओवादपटिग्गहणूपसम्पदा नाम । या पुब्बारामे चङ्कमन्तेन भगवता “उद्धुमातकसञ्जा ति वा सोपाक ‘रूपसञ्जा’ ति वा इमे धम्मा नानत्था नानाव्यञ्जना, उदाहु एकत्था व्यञ्जनमेव नानं” ति आदिना असुभनिस्सितेसु पञ्हेसु पुच्छितेसु भगवन्तं उपसङ्कमन्तेन सत्तवस्सिकेन सोपाकसामणेरेन “उद्धुमातकसञ्जा ति वा भगवा ‘रूपसञ्जा’ ति वा इमे धम्मा एकत्था, व्यञ्जनमेव नानं” ति आदिना विस्सज्जितेसु “इमिना सब्बञ्जुतं आणेन सद्धि संसन्दित्वा इमे पञ्हा व्याकता” ति आरद्धचित्तेन भगवता अनुञ्जातउपसम्पदा, अयं पञ्हाव्याकरणूपसम्पदा नाम । अत्तिचतुत्थकम्मूपसम्पदा पाकटाव ।

10

B. 540

15

यथा एहिभिक्षुभावेन उपसम्पदा, न एहिभिक्षुभावेन उपसम्पदा ति दुविधा, एवं सम्मुखापरम्मुखाभेदतोपि दुविधा । ये हि सत्थु घरमानकाले अरियाय जातिया जाता, ते अञ्जासिकोण्डञ्जादयो सम्मुखसावका नाम । ये पन भगवतो परिनिब्बानतो पच्छा अधिगतविसेसा, ते सतिपि सत्थु धम्मसरीरस्स पच्चक्खभावे सत्थु सरीरस्स अपच्चक्खभावतो परम्मुखसावका नाम ।

20

१. सोस्सामि—सी०, रो० ।

२. कत्वा—सी०, रो० ।

३. ‘सोस्सामी’—सी०, रो० पोत्थकेसु

सब्बत्थ ।

तथा उभतोभागविमुत्तपञ्चाविमुत्ततावसेन, इध पाळियं आगतां
पन उभतोभागविमुत्ता एवा ति वेदितव्वा । वुत्तं हेतं अपदाने—

“विमोक्खा पि च अट्ठिमे, छळभिञ्जा सच्छिकता”

(अप० १, १६४) ति ।

- 5 तथा सापदानानपदानभेदतो, येसं हि पुरिमेसु सम्मासम्बुद्धेसु
पच्चेकबुद्धसावकेसु पि पुञ्जकिरियावसेन पवत्तितं सावकपारमिता-
सङ्घातं अत्थि अपदानं, ते सापदाना, सेय्यथापि अपदानपाळियं
आगता थेरा । येसं पन तं नत्थि, ते अनपदाना ।

- R. 205 किं पन सब्बेन सब्बं पुब्बहेतुसम्पत्तिया विना सच्चाभिसम्बोधो
10 सम्भवती ति ? न सम्भवति । न हि उपनिस्सयसम्पत्तिरहितस्स
अरियमग्गाधिगमो अत्थि तस्स सुदुक्करदुरभिसम्भवसभावतो ।
यथाह “तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, कतमं नु खो दुक्करतरं वा
दुरभिसम्भवतरं वा” तिआदि । यदि एवं कस्मा वुत्तं “येसं पन तं
नत्थि, ते अनपदाना” ति । नयिदमेवं दट्ठब्बं “ये सब्बेन सब्बं
15 उपनिस्सयसम्पत्तिरहिता, ते अनपदाना” ति तादिसानं इध
अनधिप्पेतत्ता । येसं पन अतिउक्कंसगतं अपदानं नत्थि, ते इध
B. 541 “अनपदाना” ति वुत्ता, न सब्बेन सब्बं उपनिस्सयरहितायेव ।
तथा हि इमे सत्ता बुद्धुप्पादेसु अच्छरियाचिन्तेय्यगुणविभूतिवित्थतं
बुद्धानं आनुभावं पस्सन्ता चतुप्पमाणिकस्स लोकस्स सब्बथा पि
20 पसादावहत्ता सत्थरि सद्धं पटिलभन्ति । तथा सद्धम्मस्सवनेन,
सावकानं सम्मापटिपत्तिदस्सनेन, कदाचि महाबोधिसत्तानं
सम्मासम्बोधिया चित्ताभिनीहारदस्सनेन, तेसं सन्तिके ओवादानु-
सासनपटिलाभेन च सद्धम्मे सद्धं पटिलभन्ति, ते तत्थ पटिलद्वसद्धा
यदि पि संसारे निब्बाने च आदीनवानिसंसे पस्सन्ति, महारजक्खताय
25 पन योगक्खेमं अनभिसम्भुनन्ता अन्तरन्तरा विवट्ठूपनिस्सयं
कुसलबीजं अत्तनो सन्ताने रोपेन्तियेव सप्पुरिसूपनिस्सयस्स
बहूकारभावतो । तेनाह—

“यदिमस्स लोकनाथस्स, विरज्झिस्साम सासनं ।
 अनागतम्हि अद्धाने, हेस्साम सम्मुखा इमं ॥
 यथा मनुस्सा नदिं तरन्ता, पटितित्थं विरज्झिय ।
 हेट्ठातित्थे^१ गहेत्वान, उत्तरन्ति महानदिं ॥
 एवमेव मयं सब्बे, यदि मुञ्चामि^२मं जिनं ।
 अनागतम्हि अद्धाने, हेस्साम सम्मुखा इमं”
 (बु० वं० ३१०) ति ॥

5

एवं विवट्टं उद्दिस्स उप्पादितकुसलचित्तं सतसहस्साधिकचतु-
 असहस्रथेय्यकालन्तरे विमोक्खाधिगमस्स उपनिस्सयो न होती ति
 न सक्का वत्तुं । पगेव पत्थनावसेन अधिकारं कत्वा पवत्तितं । एवं 10
 दुविधापेते ।

अग्गसावका महासावका पकतिसावका ति तिविधा । तेसु
 आयस्मा अञ्जासिकोण्डञ्जो, वप्पो, भद्दियो महानामो, अस्सजि,
 नालको, यसो, विमलो, सुबाहु, पुण्णजि (१०), गवम्पति, उरुवेल-
 कस्सपो, नदीकस्सपो, गयाकस्सपो, सारिपुत्तो, महामोग्गल्लानो, 15
 महाकस्सपो, महाकच्चायनो, महाकोट्टिको, महाकप्पिनो (२०),
 महाचुन्दो, अनुरुद्धो, कङ्गारेवतो, आनन्दो, नन्दको, भगु, नन्दो,
 किमिलो^२, भद्दियो, राहुलो (३०), सीवल्लि, उपालि, दम्बो, उपसेनो, B. 542
 खदिरवनिरेवतो, पुण्णो मन्ताणिपुत्तो, पुण्णो सुनापरन्तको, सोणो
 कुटिकण्णो, सोणो कोळिवीसो, राधो (४०), सुभूति, अङ्गलिमालो, 20
 वक्कलि, फाळुदायी, महाउदायी, पिलिन्दवच्छो, सोभितो,
 कुमारकस्सपो, रट्ठपालो, वज्झीसो (५०), सभियो, सेलो, उपवानो, R. 206
 मेघियो, सागतो, नागितो लकुण्डकभद्दियो, पिण्डोलभारद्वाजो,
 महापन्थको, चूळपन्थको (७०), बाकुलो^३, कुण्डधानो, दारुचीरियो,
 यसोजो, अजितो, तिस्समेत्तेय्यो, पुण्णको, मेत्तगू, धोतको, उपसिवो 25

१. हेट्ठातित्थं—सी०, रो० ।

२. किम्बिलो—रो० ।

३. बकुलो—रो० ।

(७०), नन्दो, हेमको, तोदेय्यो, कप्पो, जतुकण्णि, भद्रावुधो, उदयो, पोसालो, मोघराजा, पिङ्गियोति (८०), एते असीतिमहासावका नाम ।

- कस्मा पन ते एव थेरा "महासावका" ति वुच्चन्तीति ?
- 5 अभिनीहारस्स महन्तभावतो । तथा हि द्वे अगगसावकापि महासावकेसु अन्तोगधा । ते हि सावकपारमीआणस्स मत्थकप्पत्तिया सावकेसु अगगधम्माधिगमेन अगगट्टाने ठिता पि अभिनीहारमहन्तता-सामञ्जेन "महासावका" तिपि वुच्चन्ति । इतरे पन पकत्ति-सावकेहि सातिसयमहाभिनीहारा । तथा हि ते षट्मुत्तरस्स भगवतो
- 10 काले कतपणिधाना । ततो एव सातिसयं अभिञ्जासमापत्तीसु वसिनो पभित्तपटिसम्भदा च । कामं सब्बे पि अरहन्तो सीलविसुद्धिआदिके सम्पादेत्वा चतूसु सतिपट्टानेसु पतिट्ठितचित्ता सत्त बोधभङ्गे यथाभूतं भावेत्वा मग्गपटिपाटिया अनवसेसतो किलेसे खेपेत्वा अगगफले पतिट्ठहन्ति, तथा पि यथा सद्धाविमुत्ततो
- 15 दिट्ठिप्पत्तस्स, पञ्चाविमुत्ततो च उभतोभागविमुत्तस्स पुब्बभाग-भावनाविसेसो अद्धा इच्छितो विसेसो, एवं अभिनीहारमहन्तता-पुब्बयोगमहन्तताहि अत्तसन्ताने सातिसयगुणविसेसस्स निष्फादितत्ता सीलादिगुणेहि महन्ता सावका ति महासावका । तेसुयेव पन ये बोधिपक्खियधम्मेसु पामोक्खभावेन धुरभूतानं सम्मादिट्ठिसम्मा-
- 20 समाधीनं सातिसयकिच्चन्तरभावनिष्पत्तिया कारणभूताय तज्जाभिनीहाराभिनिहृताय सक्कच्चं निरन्तरं चिरकालं समाहिताय सम्मापटिपत्तिया यथाक्कमं पञ्चाय समाधिस्मिं च उक्कंस-पारमिप्पत्तिया सविसेसं सब्बगुणेहि अगगभावे ठिता, ते सारिपुत्तमोग्गल्लाना^१ सति पि महासावकत्ते सावकपारमिया मत्थके
- 25 सब्बसावकानं अगगभावे ठितत्ता अभिनीहारमहन्तभावतो, पुब्बयोगमहन्तभावतो च "अगगसावका" इच्चेव वुच्चन्ति । ये पन

B. 543

१. 'थेरा' सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

अरियसावका अग्गसावका विय च महासावका विय च न परिमिताव,
अथ खो अनेकसता अनेकसहस्सा, ते पकतिसावका । इध पाळियं
आरूळ्हा पन परिमिताव गाथावसेन परिग्गहितत्ता । तथा पि
महासावकेसु पि केचि इध पाळियं नारूळ्हा ।

एवं तिविधा पि ते अनिमित्तविमोक्खादिभेदतो तिविधा, 5
विमोक्खसमधिगमवसेन पि तिविधा । तयो हि इमे विमोक्खा
सुञ्जतो विमोक्खो, अनिमित्तो विमोक्खो, अप्पणिहितो विमोक्खो
ति । ते च विमोक्खा सुञ्जतादीहि अनिच्चानुपस्सनादीहि तीहि
अनुपस्सनाहि अधिगन्तव्वा । आदितो हि अनिच्चादीसु येन केनचि R. 207
आकारेण विपस्सनाभिनिवेशो होति । यदा पन बुद्धानगामिनिया 10
विपस्सनाय अनिच्चाकारतो सङ्खारे सम्मसन्तिया मग्गबुद्धानं होति,
तदा विपस्सना सति पि रागनिमित्तादीनं समुग्घाटने सङ्खारनिमित्तं
पन सा न विस्सज्जेती ति निप्परियायेन अनिमित्तनामं अलभमाना
अत्तनो मग्गस्स अनिमित्तनामं दातुं न सक्कोती ति । किञ्चा पि
अभिधम्मे अनिमित्तविमोक्खो न उद्धटो, सुत्तन्ते पन रागादिनिमित्तानं 15
समुग्घाटेन लब्भती ति ।

“अनिमित्तं च भावेहि, मानानुसयमुज्जह ।

ततो मानाभिसमया, उपसन्तो चरिस्ससी”

(सं० नि० १, १८८) ति—

आदिना हि विपस्सनाय अनिमित्तविमोक्खभावो अनुत्तरस्स 20
अनिमित्तविमोक्खभावो च वुत्तो^१ । यदा बुद्धानगामिनिया विपस्सनाय
दुक्खतो सङ्खारे सम्मसन्तिया मग्गबुद्धानं होति, तदा विपस्सना
रागपणिधिआदीनं समुग्घाटनेन अप्पणिहितनामं^२ लभती ति^३
अप्पणिहितविमोक्खं^३ नाम होति^३ । तदनन्तरो च^४ मग्गो अप्पणि-
हितविमोक्खो । यदा पन बुद्धानगामिनिया विपस्सनाय अनत्ताकारेण 25

१. वुत्ता—रो० ।

२-२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३-३. अप्पणिहितविमोक्खो नाम होती ति— ४. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

सी०, रो० ।

B 544

सम्मसन्तिया मग्गवुट्ठानं होति, तदा विपस्सना अत्तदिट्ठिया समुघाटनेन सुञ्जतनामं लभती ति सुञ्जतविमोक्खं^१ नाम होति । तदनन्तरो च^२ मग्गो सुञ्जतविमोक्खो नाम होति । इमेसु अग्गमग्गभूतेसु तीसु विमोक्खेसु इमेसं थेरानं केचि अनिमित्तविमोक्खेन
5 मुत्ता, केचि अप्पणिहितविमोक्खेन, केचि सुञ्जतविमोक्खेन । तेन वुत्तं “अनिमित्तविमोक्खादिभेदतो तिविधा, विमोक्खसमधिगमेन पितिविधा” ति ।

पटिपदाविभागेन चतुर्विधा । चतस्सो हि पटिपदा दुक्खपटिपदा दन्धाभिञ्जा, दुक्खपटिपदा खिप्पाभिञ्जा, सुखपटिपदा दन्धाभिञ्जा,
10 सुखपटिपदा खिप्पाभिञ्जा ति । तत्थ रूपमुखादीसु विपस्सनाभिनिवेसेसु यो रूपमुखेन विपस्सनं अभिनिविसित्वा चत्तारि महाभूतानि परिग्गहेत्वा उपादारूपं परिग्गण्हाति अरूपं परिग्गण्हाति, रूपारूपं पन परिग्गण्हन्तो दुक्खेन कसिरेन किलमन्तो परिग्गहेतुं सककोति, तस्स दुक्खपटिपदा नाम होति, परिग्गहितरूपारूपस्स पन विपस्सना-
15 परिवासे मग्गपातुभावदन्धताय दन्धाभिञ्जा नाम होति । यो पि रूपारूपं परिग्गहेत्वा नामरूपं ववत्थपेन्तो दुक्खेन कसिरेन किलमन्तो ववत्थपेति, ववत्थपिते च नामरूपे विपस्सनापरिवासं वसन्तो चिरेन मग्गं उप्पादेतुं सककोति, तस्सपि दुक्खपटिपदा दन्धाभिञ्जा नाम होति । अपरो नामरूपं पि^३ ववत्थपेत्वा पच्चये परिग्गण्हन्तो दुक्खेन
20 कसिरेन किलमन्तो परिग्गण्हाति । पच्चये च परिग्गहेत्वा विपस्सनापरिवासं वसन्तो चिरेन मग्गं उप्पादेति, एवं पि दुक्खपटिपदा दन्धाभिञ्जा नाम होति । अपरो पच्चये पि परिग्गहेत्वा लक्खणानि पटिविज्झन्तो दुक्खेन कसिरेन किलमन्तो पटिविज्झन्ति, पटिविद्वलक्खणो च विपस्सनापरिवासं वसन्तो चिरेन
R. 208
25 मग्गं उप्पादेति, एवं पि दुक्खपटिपदा दन्धाभिञ्जा नाम होति । अपरो लक्खणानि पि पटिविज्झित्वा विपस्सनाजाणे तिवक्खे^४ सूरै

१. ०विमोक्खो—सी०, रो० ।

२. हि—रो० ।

३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. तिवक्खो—रो० ।

पसन्ने वहन्ते उप्पन्नविपस्सनानिकन्ति परियादियमानो दुक्खेन
कसिरेन किलमन्तो परियादियति, निकन्ति च परियादियित्वा
विपस्सनापरिवासं वसन्तो चिरेन मग्गं उप्पादेति, एवं पि दुक्ख-
पटिपदा दन्धाभिञ्जा नाम होति । यथावुत्तासुयेव पटिपदासु
मग्गपातुभावस्स खिप्पताय दुक्खपटिपदा खिप्पाभिञ्जा, तासं पन 5
पटिपदानं अकिच्छसिद्धियं^१ मग्गपातुभावस्स दन्धताय खिप्पताय च
यथाक्कमं सुखपटिपदा दन्धाभिञ्जा सुखपटिपदा खिप्पाभिञ्जा च
वेदितब्बा । इमासं चतस्सन्नं पटिपदानं वसेन अग्गमग्गप्पत्तिया
थेरानं चतुब्बिधता वेदितब्बा । न हि पटिपदाहि विना अरियमग्गा-
धिगमो अत्थि । तथा हि अभिधम्मे “यस्मिं समये लोकुत्तरं भानं 10
भावेति निरय्यानिकं अपचयगामि...पे०...दुक्खपटिपदं दन्धाभिञ्जं”
(ध० सं० ७४) तिआदिना पटिपदाय सद्धिं येव अरियमग्गो विभत्तो,
तेन वुत्तं “पटिपदाविभागेन चतुब्बिधा” ति ।

B. 545

इन्द्रियाधिकविभागेन पञ्चविधा । सति पि नेसं सच्चाभि-
सम्बोधसामञ्जे एकच्चे थेरा सद्धुत्तरा सेय्यथापि थेरो वक्कलि, 15
एकच्चे वीरियुत्तरा सेय्यथापि थेरो महासोणो^२ कोळ्ळीवीसो, एकच्चे
सतुत्तरा सेय्यथापि थेरो सोभितो^३, एकच्चे समाधुत्तरा सेय्यथापि
थेरो चूळपन्थको, एकच्चे पञ्चुत्तरा सेय्यथापि थेरो आनन्दो । तथा
हि सो गतिमन्तताय अत्थकोसल्लादिवन्तताय च पसंसितो, अयं च
विभागो पुब्बभागे लब्धमानविसेसवसेन वुत्तो । अग्गमग्गक्खणे पन 20
सेसानं पि इन्द्रियानं एकसभावा इच्छिता ति ।

तथा पारमिप्पत्ता, पटिसम्भिदाप्पत्ता, ब्रह्मभिञ्जा, तेविज्जा,
सुक्खविपस्सका ति पञ्चविधा । सावकेसु हि एकच्चे सावकपारमिया
मत्थक्पत्ता यथा तं आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मा च महामोग्गल्लानो,
एकच्चे अत्थपटिसम्भिदा धम्मपटिसम्भिदा निरुत्तिपटिसम्भिदा 25

१. ०सिद्धिया—रो० ।

२. सोणो—सी०, रो० ।

३. सागतो—सी०, रो० ।

पटिभानपटिसम्भिदा ति इमासं चतुन्नं पटिसम्भिदानं वसेन
 पटिसम्भिदाप्पत्ता, एकच्चे इद्विविधआणादीनं अभिञ्ञानं
 वसेन छळभिञ्ञा, एकच्चे पुब्बेनिवासआणादीनं तिस्सन्नं विज्जानं
 वसेन तेविज्जा । ये पन खणिकसमाधिमत्ते ठत्वा विपस्सनं पट्टपेत्वा
 R. 209 5 अधिगतअग्गमग्गा, ते आदितो अन्तरन्तरा च समाधिजेन भानज्जेन
 विपस्सनाब्भन्तरं पटिसन्धानानं अभावा सुक्खा विपस्सना एतेसं ति
 सुक्खविपस्सका नाम । अयं च विभागो सावकानं साधारणभावं
 उपपरिक्खित्वा वुत्तो । इध पाळियं आगता तत्थेव सुक्खविपस्सका ।
 तेनेवाहु—

10 “पटिसम्भिदा चतस्सो, विमोक्खा पि च अट्टिमे ।
 छळभिञ्ञा सच्चिकता, कतं बुद्धस्स सासनं”
 (अप० १, ३७) तिआदि ।

एवं पारमिप्पत्तादिवसेन पञ्चविधा ।

अनिमित्तादिवसेन छब्बिधा अनिमित्तविमुत्तो ति आदयो ।

B. 546 15 सद्धाधुरो पञ्ञाधुरो ति दुविधा । तथा अप्पणिहितविमुत्तो
 पञ्ञाविमुत्तो चा ति । एवं अनिमित्तविमुत्तादिवसेन च परियाय-
 विमुत्तभेदेन^१ सत्तविधा । चतूसु हि अरूपसमापत्तीसु एकमेकं पादकं
 कत्वा विपस्सनं आरभित्वा अरहत्तं पत्ता चत्तारो निरोधतो वुट्ठाय
 अरहत्तं पत्तो चा ति पञ्च, उभतोभागविमुत्ता सद्धाधुरपञ्ञाधुर-
 20 वसेन द्वे पञ्ञाविमुत्ता ति एवं विमुत्तिभेदेन सत्तविधा^२ ।

धुरपटिपदाविभागेन अट्टविधा । यो हि दुक्खपटिपदाय दन्धा-
 भिञ्ञाय निय्याति, सो सद्धाधुरपञ्ञाधुरवसेन दुविधा, तथा
 सेसपटिपदासुपी ति एवं धुरपटिपदाविभागेन अट्टविधा ।

विमुत्तिभेदेन नवविधा । पञ्च उभतोभागविमुत्ता, द्वे पञ्ञा-
 25 विमुत्ता, पञ्ञाविमुत्तियं चेतोविमुत्तियं च पारमिप्पत्ता द्वे
 अग्गसावका चा ति एवं नवविधा ।

विमुत्तिवसेनेव दसविधा । चतूसु अरूपावचरज्ज्जानेसु च एकमेकं
पादकं कत्वा अरहत्तं पत्ता चत्तारो, सुखविपस्सको ति पञ्च
पञ्चविमुत्ता, यथावुत्ता च उभतोभागविमुत्ता चा ति एवं विमुत्ति-
भेदेनेव दसविधा । ते यथावुत्तेन धुरभेदेन भिज्जमाना वीसति होन्ति ।
पटिपदाभेदेन भिज्जमाना चत्तालीसं होन्ति । पुन पटिपदाभेदेन 5
धुरभेदेन च भिज्जमाना असोति होन्ति । अथ ते सुञ्जतविमुत्तादि-
विभागेन भिज्जमाना चत्तालीसाधिका द्वे सतानि^१ होन्ति । पुन
इन्द्रियाधिकभावेन भिज्जमाना द्विसत्तुरं सहस्सं होन्ती ति । एवं
अत्तनो गुणवसेन अनेकभेदविभत्तेसु मग्गफलट्टेसु अरियसावकेसु ये
अत्तनो पटिपत्तिपवत्तिआदिके च विभावेन्ति । ये “छन्ना मे कुटिका” 10
(थेर० गा० २३४) तिआदिका गाथा उदानादिवसेन अभासिंसु । ते
च इध गाथामुखेन सङ्गहं आरूळ्हा । तेनाह “सीहानंव नदन्तानं
...पे०...फुसित्वा अच्चुतं पदं” (थेर० गा० २३३) ति । एवमेत्थ
पकिण्णककथा वेदितब्बा ।

वङ्गीसत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

महानिपातवण्णना निट्ठिता ।

एत्तावता च :—

- ये ते सम्पन्न-सद्धम्मा धम्मराजस्स सत्थुनो
 ओरसा मुखजा पुत्ता दायादा धम्म-निम्मिता
 सीलादिगुण-सम्पन्ना कतकिच्चा अनासवा
 5 सुभूतादयो थेरा थेरियो थेरिकादयो,
 तेहि या भासिता गाथा अञ्जा-व्याकरणादिना
 ता सब्बा एकतो कत्वा थेरगाथा ति संगहं ।
 आरोपेसुं महाथेरा थेरगाथा ति आदितो
 तासं अत्थं पकासेतुं पोराणट्टकथानयं
 10 निस्साय या समारद्धा अत्थ-संवण्णना मया ।
 सा तत्थ परमत्थानं तत्थ तत्थ यथारहं
 पकासना परमत्थ-दीपनी नाम नामतो
 समत्ता परिनिट्ठानं अनाकुल-विनिच्छया
 द्वानवुत्ति-परिमाणाय पालियं भाणवारतो ।
 15 इति तं संखरोन्तेन यं तं अधिगतं मया
 पुञ्चं तस्सानुभावेन लोकनाथस्स सासनं ।
 ओभासेत्वा विसुद्धाय सीलादिपटिपत्तिया
 सब्बे पि देहिनो होन्तु विमुत्ति-रस-भागिनो ।
 चिरं तिट्ठतु लोकस्मिं सम्मासम्बुद्ध-सासनं
 20 तस्मिं सगारवा निच्चं होन्तु सब्बे पि पाणिनो ।
 सम्मा वस्सतु कालेन देवो पि जगतीपति,
 सद्धम्म-निरतो लोकं धम्मेनेव पसासतु ति ।

इति बदरतित्थ-महाविहार वासिना आचरिय धम्मपालत्थेरेन
 कता थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

परिसिद्धं

थेरगाथा अट्टकथा

१. सदानुक्कमणिका

अकापुरिस सेवितं ति	२८४	अङ्गारिनो ति	१९७
अकालिकं ति	३६८	अङ्गीरस	६०३, ६२०
अकिच्चानि	४१६	अङ्गीरसस्सा ति	२०१
अकिच्चं ति	२७६	अङ्गीरसो	२७३
अकिंति	२५७, २५९	अङ्गीरसं	२२१
अकुतोमय ति	१८१	अङ्गुत्तरट्टकथायं	८३
अकुप्पतं ति	८०, १२७	अङ्गुत्तरापेसु	३६०
अकुहुको ति	६१०	अङ्गुलि चेत्य छिज्जथा ति	५२८
अक्कोधना ति	१७५, १७६	अङ्गुलिफोटनमत्तं	११२
अक्कोधनोनुपनाही	१७५	अङ्गुलिमालत्थेरस्स	३८१
अक्कोधस्सा ति	१२९, १३०	अङ्गुलिमालत्थेरो	६२८
अखिळो ति	६११	अङ्गुलिमालो	३८६, ३८९, ६३१
अगन्धकं ति	५०	अङ्गुलिमालोत्थेवस्स	३८३
अगम्हि	३७६	अङ्गुलिमालं	३८४, ३८५
अगग्घम्मे ति	४२६	अचला	१७७
अगिद्धा	४१३	अचलो सुप्पतिट्ठतो ति	२८५
अग्गदानं	२९६	अचिन्तिया	४३०
अग्गपत्तं	२१, २२	अच्चन्त विमुद्धि	२४३
अग्गसावको	४५१	अच्चारद्धम्हि वीरियम्ही ति	२७७
अग्गही ति	४०३	अच्चिमन्तो व पभासयन्ती ति	१९७
अग्गासनिकस्स	१०८	अच्छम्मी	१५९
अग्गिखन्धं व पकिरतमाति	५७१	अच्छरासङ्घातमत्तं पि चेतोसन्ति	११२
अग्गिं	१२८	मनज्झगं ति	११२
अग्गं ति	६१८	अच्छिंसं	१६२
अघं ति	५५१	अच्छेरं वता ति	१३३
अङ्कु स	१४५	अच्छोदिका ति	२५४
अङ्कु सग्गहो	७६	अजकरणिया	१८४, ३६७
अङ्गमग्गधानं	१६०	अजकरणी	३६, ३७

अजकरणीतीरमेव	१९१	अज्जं	५, २७, ३१, ३४, ४९,
अजरं	३७०		५७, ६२, ६५, ८१, ११२, १२३,
अजलो	४८०		१४१, १४९, १५४, १७८, २०२,
अजलो जलसमानोति	४७९		२३२, २४३, २६१, २८०, ४६०
अजातसतु	२५६	अट्टङ्गिक सौतं ति	६७
अजितो	६३१	अट्टमे	३७६
अजिनेन	६५	अट्ट विमोक्खानी ति	५७३
अजेगुच्छं ति	४२८	अट्टसट्ठिसिता ति	६१०
अजेलकं ति	४२७	अट्टापदकता ति	३४६
अज्जदग्गे ति	१६०	अट्टिकङ्कलकुटिके ति	५७०
अज्जाहं ति	३९२	अट्ठितो ति	११२
अज्जुन पुप्फेहि	२३	अट्ठिसङ्घातवट्ठितो ति	२३४
अज्जत्तरत्तो ति	४६४	अट्ठि तच्चेन ओनढंति	३४६
अज्जत्तसम्भवो अत्तनि	५५४	अतिअच्छती ति	४१७
अज्जत्तं	६०, ४५१	अतिककन्ता भया सब्बे ति	३१६
अज्जत्तं मे समुदाया ति	३३७	अतिक्कम मद्दसा ति	६१८
अज्जत्तं सुसमाहितो ति	८, ३१०, ५६९	अतितुलो ति	३६७
अज्जत्तं सुसमाहितं ति	१२७	अतित्तो	६८
अज्जासयानुरूपं	२५६	अतिनामयि	८४
अज्जासयं	७४, १०८, ३२१, ५७८	अतिमानहतो बालोति	१२४
अच्छामी ति	३३५	अतिमानो	१२५
अज्जनक्खिका ति	४२८	अतिमानं	४७७
अज्जनवने	१०२, १८५	अत्तिवत्तते	११६
अज्जनीव नवा चित्ता पूतिकायो		अतिवस्सती ति	१३४
अलङ्कृतो ति	३४६	अतिवाहो	२६०
अज्जाथा दानि दिस्सती ति	४१२	अतिविज्ज्ञा ति	६१८
अज्जाथाभावं	४०९	अतिहिता बीही ति	९८, ९९
अज्जामज्जामगारवा ति	४२६	अतीतगतसत्थुनो ति	४९७
अज्जास्सा	४६९	अतीव	२०४
अज्जाव्याकरणं	८, ३८, ९८	अतुरितचारिकावसेन	२००
अज्जासिकोण्डज्जात्थेरस्स	२९५	अत्तकिलमथानुपयोगं	४९
अज्जासि कोण्डज्जो	२९९, ६३१	अत्तदन्तं ति	३०७
अज्जे ति	१२४	अत्तना चोदयतानं ति	२७७
		अत्तनो किच्चकारीस्साति	३२५

अत्ता च नं यथा वेदी ति	१७२	अधिष्पायो समिञ्जतु ति	२०५
अत्तो ति	२४५	अधिमोक्खो	४७८
अत्तानुक्कंसनं	२८९	अधिमुच्चस्सु ति	३६७
अत्तानं दस्सये तथा ति	२४१	अधिमुच्छित्तो ति	३२६
अत्थकामस्स	५२५	अधिमुत्तत्थेरस्स	३१२
अत्थचिन्तावसानुगा ति	४१४	अधिमुत्तस्सा ति	२७८
अत्थ चो पपरिक्खती ति	४९५	अधो ति	५५६
अत्थञ्ज्जू	४८९	अधुवं	२३६
अत्थत्थियं ति	५४६	अनङ्गणस्स	२८५
अत्थदस्सिस्स	७४, ३१२	अनणो	३५०
अत्थदस्सी	७८	अनणो भुञ्जामि भोजन	३५३
अत्थ रिञ्चति यो सुखावहोति	५२८	अनत्तनेध्यमेतं ति	५३१
अत्थवसी	२०३, २०५	अनत्तलक्खणमुत्त न्त	२९७
अत्थस्सायं विञ्जापनी ति	३११	अनत्तसञ्जां	२४५
अत्थ सिद्धि	४९८	अनत्ता	१०७, ३०१, ४९६, ६०९
अत्थाति	२१६	अनत्थिको ति	३१७
अत्थोपसंहिता ति	४३०	अनन्तदस्सी	२७२
अत्थ च यो जानाति भासि-		अनन्तपटिमानवा	५९६
तस्सा ति	८९	अनन्तरायतं	६७
अत्थद्धमानसा ति	४१३	अनन्तवण्णो	३७१
अदन्तं ति	७६	अनपायो	४७९
अदलिद्दो	१७७	अनपेक्ख	२५३
अद्दुतियो ति	२०५, ४०२	अनप्पमेदयो ति	५३४
अद्दुपादानो ति	३७७	अनभिरतिबहुलो	४७७
अद्दकिरव ति	१८१	अनरियं	२५४
अद्दसामा ति	६२०	अनवज्जाय	२१८
अद्दसांसि ति	२२, २६६	अनाकिण्णाति	५३०
अद्दा ति	४६५	अनागतं	२१५, २१६
अद्दुतियो ति	५४५	अनागतं यो पटिकच्च	
अधम्मो ति	३३	पस्सतो ति	२०८
अधिकार कम्मं	१७९	अनागामिफले	५७९
अधिगच्छति	२४३	अनागामिफलं	९
अधिगमं	५७	अनाथपिण्डकस्स	२४४, ५८२
अधिचित्ते च आयोगो ति	२४७	अनाथपिण्डको	५८४, ५८७
अधिष्पायो	४२२	अनादरा ति	४३१

अनादरो ति	१२४	अनुपायो	४७९
अनादाना ति	१६४	अनुपुब्बं परिचिता यथाबुद्धेना	
अनादाया ति	६१३	देसिता ति	२१७
अनादीनवदस्सावी	३२२, ३२६	अनुब्बिग्गो	३७८
अनायासो ति	४७२	अनुमोदिससरे	२७१
अनावरणा दस्सावी	१५२	अनुयन्ता ति	३६३
अनाविलं	१२९	अनुयुञ्जयोग	११६
अनासवो	१२८, २७३, ३०७	अनुयुत्तो	४६७
अनाहारो ति	३११	अनुद्वक्किमिलेहि	७
अनिककसावो ति	४३०	अनुद्वत्थेरस्स	१२५, ३९५
अनिच्चती	५५५	अनुद्वद्धादीहि	३७८
अनिच्चतं	१७३	अनुद्वोव	३९९, ४०१, ५८२, ६३१
अनिच्चसञ्जं	१५६	अनुराधपुरपमाणा	५१६
अनिच्चा	१५८, ३०१, ५६५	अनुलोमं पटिलोमं ति	५७३
अनिच्चं	२३६, २४५, २४७, ४९६, ५४५, ५५१, ६०९	अनुविचिन्तेत्तो	३२१
अनिच्चं परिजीयति सब्बम-		अनुसयाजालमोत्थतो	२३५
निच्चं ति	६०९	अनुसासेय्या ति	४६९
अनिमित्तं च भावेही ति	६१२	अनुस्सङ्कितो	३७८
अनिस्सरणदस्सावी	३२२	अनुस्सरा ति	१०१
अनिस्सितो	४७९	अनुस्सरं ति	३२६, ४९७
अनुगिद्धो	५२८	अनेकविहितं ति	६१७
अनुचङ्कमिस्सं ति	१६०	अनेकाकारसम्पन्ने ति	५७२
अनुजातो तथागतं ति	३६५	अनेजो	४०५, ४०६
अनुद्वहे ति	४९७	अनोत्तत्तदहे	५१२
अनुदिट्ठेनं अप्पहानं ति	३३६	अनोत्तत्तदहं	१२६
अनुधाविता ति	४१८	अनोविसो	३८९
अनुपनाही ति	१७६	अनोमदस्सिस्स	२७१, २६८, ४५९
अनुप्पत्तो	५८		५६९
अनुपादिसेसं	१०८, ४०६	अनोमदस्सी	४४७, ४४९, ५८९,
अनुपादिसेसनिब्बान	८०, ३५९, ४९७		५६१
अनुपादिसेस निब्बानगमने	४९३	अनोमनामो	७१
अनुपादिसेस निब्बानवसेन	८५	अनोमपञ्जा	६२५
अनुपादिसेसाय	१४१, २८७	अनोमपञ्जं ति	६२१
		अनोमानदीतीरे	२९६

अन्तेवासिकभावं	४४१	अप्पमादेना ति	१११
अन्तेवासी	५८	अप्पमादं ति	४३३
अन्तोवङ्कगतो आसी ति	३३५	अप्पस्सुतायं ति	४९४
अन्धकारं व खायती ति	४९७	अप्पाहारा	४५४
अन्धबाला	२३६	अप्पिच्छता सप्पुरिसेहि	
अन्नभारो	३९५	वण्णिता ति	५५३
अन्नभारो परे ति	४०७	अप्पिच्छा	४४५, ४५४
अपचथा ति	५७६	अप्पिच्छो	२४०, ३७९, ४००, ४०३
अपण्डरो	२५३	अप्पिच्छो चेवा ति	२४०
अपण्णकं	३५०, ३५३	अप्पेन थामसा ति	५७२
अपदानपाळिया	१५७	अप्पं ति	४१३
अपनेत्वा	९६	अफस्सयी ति	५७३
अपविद्धं	४४	अब्बहे सल्लमत्तनो ति	१११
अपाटुका ति	४१८	अब्बुदं	१३७
अपानुदी	३४१	अब्बूलहं अधगतं विजितं ति	५०
अपानं ति	२१६	अब्भत्थं	४७८
अपारा	३३९	अब्भतीत सहायस्सा ति	४९७
अपि दुक्खेसु सुखानि		अब्भन्तरपस्सयं ति	३३७
विन्दती ति	२१८	अब्भोकासिको	९८, ३८१
अपि वित्तपरिक्खयो	१७३	अब्भोकासी	३७९
अपिहालू ति	६१०	अब्भोकासे	१०१
अपुञ्जं पसवी ति	५८८	अब्बाबज्झाधिमुत्तस्सा ति	२७८
अपेति	२५९	अब्बासेका ति	४१३
अपेतो दमसच्चेना ति	४३१	अब्बोसितत्ता ही ति	३५२
अप्पटिकूलानी ति	३२७	अभणी ति	४३०
अप्पटिबद्धो	४७९	अभिजानामी ति	२८३
अप्पटिमस्सा ति	२०१	अभिज्झा	३५५, ३५६
अप्पटिमं	२५७	अभिज्झा च विहेसा च चित्त	
अप्पमाणं	२८३	मस्सु पट्टञ्जाती ति	३५८
अप्पत्तमानसो ति	४९९	अभिज्झाक्सेन	२८३
अप्पनिग्घोसं ति	२३९	अभिज्झापादकं	५७८
अप्पपञ्जो	३५२	अभिज्झापारगू	३०८
अप्पमतो	७, ११६, ४६४	अभिज्झापारमिप्पतो ति	६२१
अप्पमतो ही ति	३९४	अभिज्झायो	५६, ४७७
अप्पमाणं सुभावितं	२१७	अभिज्झालाभी	२४३

अभिञ्जासमापत्तिलाभो	४७२	अम्बा	४४२
अभिञ्जोय्यं ति	३६६	अम्बाटकारामो	१४९
अभिण्ह	८६	अम्बाटक	४३
अभिनिखनं	२९६	अम्बाटकफलं	४२
अभिनिवृत्ततो ति	६२२	अम्बिलं ति	३२६
अभिभवन्नतो	३७७	अम्बे आमलकानि चा	१७
अभिवदुं	१०९	अम्बिह	२८
अभिवुद्धा ति	५३०	अयोगुलं	३१४
अभिसमयो	२४५	आयोगे ति	४५, ५०
अभिसापमागतो ति	५५२	आयोनिसंविधानेना ति	२५
अभिहासन ति	२५९	अय्यकोसी ति	२०२
अभीतो	३७८	अरञ्जानी ति	४६७
अभुत्वा ति	४६४	अरञ्जं	२०७
अभूञ्जिस	५२८	अरति बहुलो	४७७
अमच्चं	१९३	अरति ति	६०८
अमतद्दसो ति	२८	अरहत्त	३, ७, १०, १४, २०, २३
अमतस्स पत्तिया	५४८		२६, ३४, ३६, ३९, ४३, ०६, ६९,
अमता ति	६१३		७५, ७७, ८०, ८२, ८३, ९५, १०१,
अमतं	३४, ५७, ७०, १०८, ३४३,		१२३, १३८, १८०, १८२, १८४,
	३७०, ४४१, ४५२, ४८६		१९३, २०७, २१४, २३२, २३८,
	५३०		३१३, ३४३, ३९७, ५९४
अमतं तं	५४५	अरहत्त पटिपत्ति	१६३
अममो ति	१७५, १७६	अरहत्तप्पत्ति	१६४
अमायो	३७१	अरहत्तफले	५७९
अमितयसो	५४७	अरहत्तमग्गजाणकुदालेन	११०
अमिते ति	४८३	अरहत्तूपनिस्सयं	१८, १५७
अमितोदन सक्कस्स	४१३	अरहा	६०
अमुखरा	३६८	अरियमग्गवुट्ठिपातेन	११७
अमोचो	१७६	अरियो अट्टङ्गिको	१२१
अमोचं	१७८	अरियकन्तं ति	१७७
अमोचं तस्स जीवितं	१३६	अरियघम्मं ति	६२५
अमोचं दिवसं कयिरा, अप्पेन	६१, १४५	अरियवता ति	५८
बहुकेन वा	२२९	अरिया	१९३
अम्बफलं		अरिया विद्या ति	४२८
अम्बवने ति			

अहकायं ति	३४५	असङ्गचारी	५४८
अहपञ्जानानं	१८०	असत्थो ति	३३७
अहपञ्ज्ञानं	१२९	असन्तुष्टो ति	४०३
अहपावचरञ्ज्ञानानं	२२८	असमाहितो	२६१
अलङ्गता ति	३, ५, १४६	असम्मोहं च चेतसो ति	२७९
अलत्तककता ति	३४६	असत्सहसाहिनो ति	२०१
अलत्तककतापादा ति	१४३	असल्लीनेना ति	४०६
अलाभे ति	२९१	असारं	२३६
अलोलुपा	४५४	असिता ति	२९३
अलं ति	५३०	असितं ति	६१७
अवज्ज्ञा मद्दहं पञ्चज्ज्ञा	३५३	असी ति	३६२
अवज्ज्ञं	४८१	असीति अनुव्यञ्जन सङ्ख्याता	३६२
अवणो ति	३३७	असुचि ति	१०६
अवणं	२५७, २५९	असुची ति	१३९
अवन्ति रटुतो	८४	असुभकयं	२३१
अवन्ति रटु	८२	असुभकम्मट्टानं	१०४
अवन्तीसु	१७०	असुभनिमित्तं	४३, १३८
अवम्भनं	२८९	असुभसञ्ज्ञं ति	२४५, २४८
अवळो केय्याथ	२४५	असुभाया ति	६१२
अवसे ति	३१३	असुभं	२३६
अवस्सुते	१५	असेसं ति	६११
अविजानता ति	१२	असोक	२०३
अविज्ज्ञा	१५, ५५४	असोकता	३१५
अविज्ज्ञातमं	३६३	असोका	४४२
अविज्ज्ञाय निदुतो ति	२३४	असोकाराम	२०५
अविज्ज्ञोधो	२७५	असोकारामे	२०३
अविज्ज्ञं	२०६	असोको	१०२
अविद्सू	१८७	असोकं	९८
अविरोधप्पसंसिम	३९१	असेरिके	३१३
अविहिंसा	३०६, ३०९	असंकुप्पं ति	२८२, २८४
अवितक्कं समापन्नोति	२८४	असंयता ति	४२९
अवीत तण्हं ति	३५१	असंबिन्द	३१८
अब्रूपसन्ता अज्झतं ति	४१७	असंहारियो नाम च होति	
असह्वतं	१८९	पण्डितो	८८

अस्तुताविनो ति	४२६	आजीवहेतु ति	५५३
अस्मि पथविमण्डले ति	३००	आजीवो सोधितो ति	२४६
अस्मिं लोके ति	२५७, २५८	आणिद्वारं	७६
अस्सकण्डको	१९२	आततविततं	१०७
अस्सगन्धिनी	३२९	आततं	१०७
अस्सजि	४५२, ४५९, ६३१	आतापी	५४, १९५, ३३४
अस्समं	१०, ६१	आतुरं ति	१०६, ३४५
अस्सयानं	३९	आदिच्चबन्धुनं ति	२१६
अस्सा	४५०	आदिच्चबन्धुना ति	११९
अहिताया ति	१२५	आदिच्चो व विरोचसी ति	३६२
अहिरिक्कताया ति	५५३	आदित्तो	५४७
अहिरीका	४१२	आदित्तपरियाय देसनाय	६१, ९१
अहिसं ति	३३७	आदिताव घरा मुत्तो ति	३१७
अहूति	३२३	आदिसन्तं ति	३३६
अहोसि पुप्फछड्डको	२६६,	आदि ति	६२७
अहं मिद्दो ना ति	६	आदी ति	२५९
अहं वित्तं ददामि ते ति	१४४	आदीनवो पातुरहू ति	६
आ			
आकङ्खन्ता बहुतरं ति	४१७	आदीनवं	८२, १५६, ४९४
आकारानं	२१७	आदीनवं कामगुणेषु दिस्वा तस्मा	३५३
आकासगङ्ग	५०४	आनन्द	४८५, ४९८
आकासानञ्जायतनं	४७८	आनन्दत्थेरेन	१५५
आकासेन	१५६	आनन्दत्थेरं	१५२
आकिञ्चञ्जायतनं	४७८	आनन्दराजा	४८०
आगच्छन्तगिखन्धावा	१३६	आनन्दिनो	२२०
आगतिं गतिं च	४०९	आनन्दो	४८४, ४८७, ४९१, ४९९, ६३१
आघातनं	११९	आनन्दोत्वेव	४८४
आचरियवत्तं	४९४	आनन्दं	१५४, ४८४, ५८५
आचरियो	३६८	आनापानसती	२१५
आचारगोचरे युत्तो ति	२४६	आनापानसती यस्सा ति	२१६
आचिक्ख	३७३	आनिसंसो	६, ३३, ४९५
आचिक्खिस्सती ति	३३५	आनं ति	२१६
आजञ्जो ति	२८९	आपणे	३६०
आजानीयेना ति	१२७		

आपत्तिवस्सं	१३४	आवुवमुत्तमं ति	२६०
आपोपघरणो कायो सदा		आसज्जा ति	५७६
सन्दति पूतिकं ति	२३३	आसनदानं	३७७
आभिदोसिकं	३४४	आसमाना ति	१९८
आमलका	४४४	आसयं	२१३
आमलकं	५६	आसवक्खयं	२४३, ५६३
आमोदयामि	२८४	आसवा खीयन्ति	२४३
आयतनुप्पादं	२७४	आसाय कसते खेतं ति	१९८
आयन्तिं ति	३१	आसाय वाणिजा यन्ती ति	१९८
आयती ति	३८०	आसी ति	१८३, २२६
आयसकयं	२५	आसीनसयनस्स वा ति	१३६
आयाचनाही ति	१५५	आसीनं ति	६१९
आयुक्खया	३१७	आसीविसं	२३६
आरका	११	आसूपसम्पदा ति	१२६७
आरका होति सद्धम्मा ति	१३, ७९	आहूत्वा ति	२४०
आरञ्जकानी ति	२४७	आहुतीनं पटिग्गहो ति	२२९
आरञ्जिका ति	४५५, ५६९	“ओ”	
आरञ्जिकाको	३७९, ३८०		
आरद्धवीरिया	४१५, ४३३	ओक्काको	५९, २१२, २२३, २३२, २९८, ३४३, ४५०, ४८७, ५६२, ५९०
आरद्धवीरिये	७१		
आरद्धवीरिये ति	३७९, ६०४	ओक्काककुससम्भवो	२७, ७२, ९२, १४७, १९४
आरम्मणधम्मा	२८०		
आरम्मणूपनिज्ज्ञानं	४०२	ओगट्टहा ति	६७
आलका	४४३	ओघतिण्णो	२७५
आलयेसिनी ति	३७	ओघपासो	३०२
आलयं ति	३७	ओघस्सा ति	६१७
आलारिका	३६९	ओघसंसीदनो ति	२३४
आलाहनट्टानं	२५०	ओट्टुप्पहतमत्तेना ति	५३१
आवत्ते ति अकामं ति	७७	ओदही ति	३४७
आवरणं ति	३२९	ओदातं	२१७
आवसन्तो ति	३५१	ओदातक सिणकम्मं	१७९
आवहति	३३	ओदातमनसङ्कप्पो ति	४३१
आविभविस्सति	३२१	ओभासं	६८, १५७
आविसन्ति बहु जनें ति	४१५	ओमानो ति	१२५,
आवुध	२५७		

ओरस	२८	इद्धी ति	९६
ओरसो	६७	इधेव कित्ति लभती ति	२६१
ओलगेस्सामी ति	७४, ७५	इधेव छड्डयित्वाना ति	२३४
ओलोर्चयि	१९	इधेव निन्दं लभती ति	२६१
ओसीदापनट्टे न	१७१	इन्दलीलो	२९०
ओहितो	२७३	इन्दगोपक	५२४
इ		इन्दलट्टीव	५२२
		इन्दसगोत्त	११७
इच्चेवा ति	३८७	इन्दो ति	२६७
इच्छाधूपायितो ति	१३५	इन्द्रियभावनामुत्तं	३२१
इच्छेय्य	२२०	इन्द्रियसंवर	४७५
इण्डो	५४९	इन्द्रियानेव सारक्खं ति	३२५
इतरीतरे	४१३	इन्द्रियानी ति	६९, ७०, ३२५, ५५१
इतिदिस्वाना ति	५२७	इन्द्रियेषु सुसंवृतो	१८२
इति मोदमानो सुगतेन तादिना ति	३४	इरियं आसि भिक्खनं ति	४१२
इतिवुत्तकवण्णनायं	३२०	इरियन्त्य मरा विया ति	१२
इतिहासे	४४५	इरियमानं ब्रह्मपथे ति	३०७
इतो सत्ता ति	४०८	इरियापथसत्थापनं	४१५
इत्थागारं	३४७	इरियापथियं पसादनियं ति	२४७
इत्थिं ति	४४	इस्स	४७७
इत्थिगन्धेसुति	३२३, ३२९	इस्सरियसम्पत्तिया	२७४
इत्थिस्से ति	३२३, ३२८	इस्सरे खत्तिया यथा ति	४१८
इत्थिस्से ति	३२३, ३२८	इस्सुकी ति	४२५
इत्थिसोत्तानि सब्बानी ति	३२९	इसिगिलिपम्बतस्स	६१९
इदमत्थिकं ति	४६५	इसिनो ति	३२०
इदानी ति	१९७	इसिपतनं	२९७
इद्धिं	१५९	इसिपम्बज्जं	७४, ७८, ९०, ९१,
इद्धिगुणे	४०७		४५२
इद्धिनिम्मानं	२२९	इसिमुग्गा	४४३
इद्धिपाटिहारियं	९६	इसिसंघनिसेवितो	३३९
इद्धिपादीनि	२४८	इसिसत्तम	५९५
इद्धिबलेनुपत्थद्धो ति	५२९	इसी ति	४२१
इद्धिमा ति	९७	उ	
इद्धिया	१५७, २७७		
इद्धिया च विसारदो ति	१२७	उक्कण्ठनवहुलो	४७७

उगतेजं ति	५४६	उदयब्बयं	७०, ७३, ७४, १०८
उगपुत्ता	६०७	उदयो	६३२
उग्गा	३६९	उदरावदेह भुत्वा ति	४१६
उग्धरन्तं ति	१०६	उदहारा	३६९
उच्चनीचभावो	२६६	उदानटुकथायं	८३
उच्चे ति	३८१	उदायी	१९४, ३०५
उच्छुखण्डिकं	८५	उदिच्चो	३९०
उजु	३६२	उद्देसं	१९
उजुभूतं च दस्सनं ति	१७७	उद्धच्चं	४६३
उज्जुहानोव पाबुसे ति	२५१	उद्धच्चमेघथनितं सयोजन	
उज्जेनियं	१६६, १६९	वलाहकं ति	३३८
उज्झितं ति	४४	उद्धता ति	४२८
उज्झापत्तागते	५६३	उद्धतो दि	३०४, ४०३
उज्झापत्तागते रता ति	५६९	उन्नता सुखधम्मेना ति	२९०
उज्झापत्तागते रतो ति	३८०	उन्नलस्सा ति	२७५
उट्ठेही ति	११४, ११५	उन्नला ति	१२, ४२७
उतु अद्धनिया ति	१९८	उपकप्पति	३२८
उतुसम्पति	१९८	उपज्झायवत्तं	४९४
उत्तमं ति	३१७	उपट्टापेन्ति परिसं ति	४१८
उत्तमत्थस्स पत्तिया ति	२७८	उपट्ठिता विवेकाय, ये सद्धम्म	
उत्तमवण्णिनो ति	३६३	सेसका ति	४१५
उत्तमो थेरो ति	४७०	उपतिस्सकोलितसेलादिके	४६
उत्तर कुब्	४४५	उपतिस्सो	४४१, ४६१
उत्तरकुस्तो	९	उपधावन्ती ति	६०७
उत्तरणो	११९	उपधी ति	३७७
उत्तरसाटकं	४८३, ५०६	उपधीसू ति	६०९
उत्तरिमनुस्सवम्मवसेन	१९०	उपनामयुं ति	१५५
उत्तरिमनुस्सवम्मा	९५	उपनाहं	४७७, ४७८
उत्तासबहुलो	४७७	उपनाही	४२३, ४२५
उत्तिट्ठपिण्डो ति	५२९	उपनिक्खमि ति	८, ११३
उदकासनभोजन ति	४१७	उपपत्तिदेवा	१६२, १७३
उदग्गचित्ता	३२१	उपमाय उपमा वरविमुत्तिया	४७३
उदपज्जयाति	३१	उपयोगवचनं	१३७
उदबिन्दुव पोक्खरे	२९१	उपरिद्धं ति	४०८

उपरिमगत्तयं	४४१	उप्पलगन्धो	३२९, ५०८
उपवानो	४८४, ६३१	उब्बिद्धो	५२२
उपसन्तस्स	१३१	उभयं ति	२४१
उपसन्तो ति	४६२, ६१३	उभयन्तरेना ति	४६६
उपसम्पदा	८३, १५४, २१४, ३८७	उभयेना ति	२६, ४७१
उपसम्पदा च मे लद्धा ति	८१, ८४	उभयेनेव सम्पन्नो ति	२८
उपसम्पदं	६१, ३२१, ४४१	उभिन्न तिकिच्छन्तं तं	१३१
उपसम्पत्ति	१३१	उमापुप्फेन समाना ति	५३०
उपसिवो	६३१	उम्मग्गपथं ति	६१७
उपसेनत्थेरस्स	२३६	उम्मत्तकेनेव माया पलोभसीति	५५५
उपसेनो	७५, २३८, ६३१	उरगण्डि पिसाचिनी ति	५७०
उपसेनो तिरस्स	२३७	उरुवेलं	९०, २९७
उपहन्ति	२२०	उरुवेलकस्सपत्थेरस्स	२०, ९०
उपादानक्खयस्स चा ति	२७९	उरुवेलकस्सपस्स	६१, ९१
उपादानप्पमोचनो ति	१२०	उरुवेलकस्सप्पमुखा	६२८
उपादानस्सा ति	६२७	उरुवेलकस्सपो	६३१
उपायेना ति	४१८	उरुवेलायं	९४
उपायेही ति	३३०	उलारा	८५
उपारम्भचित्तो	७८	उलारं	८५
उपारम्भचित्तो ति	७९	उल्लिहं	३२३
उपालि	६३१	उसभो	४५९
उपासकं	२०९	उसभूपमो	३७१
उपासेय्या ति	४९५	उसुकारा	३५९, ३९१
उपाहनं	९	उसूया	३३८
उपेक्खा	२८३, ४७८	उस्सवकीलं	१४२
उपेक्खासेतदन्तवा	३०९	उस्सवदिवसे	१४६
उपेति	१९९	उस्सहिहत्वा तुलेति	४९६
उपेति गम्भं च परं लोकं		उसुकारा	३८९, ३९१
ससारमापज्ज परम्परायाति	३५२	उसूया	३३८
उपेति चरिमा रत्ती ति	१३७		
उपेतो जिनसासने ति	३५३	ऊ	
उपेतो ति	४३१	ऊनावा ति	३५१
उपेतो होति तावदे ति	४७०	ए	
उप्पज्जरे	५९, १२९	एककस्सा ति	३२४
उप्पलं	१९३, १९४	एकग्गचित्तो	८

एकगन्धकुटिय	८२	एसती ति	४०२
एकचारि	५५३	एसतो	३३९
एकञ्चे ओस्सजेय्या	५०	एस बन्धाभि सन्नाहं ति	२०६
एकपुत्तो ति	१५२	एस भिय्यो पसीदामि सुत्वाधम्मं	
एकरज्जाभिसेकं	२०३	महारसं ति	२९९
एक विहाररिवत्थेरस्स	२०२	एस मग्गो विसुद्धिया ति	३०१
एकस्स	२०४	एसानिसंसो धम्मे सुचिण्णे	
एकाकियो ति	२०५	न दुग्गाति गच्छति	३३
एकादिभाविते ति	४०८	एसा मे अनुसासनी ति	२८६
एकासनिको	३८०	एहिभिक्षु भावेन	४४१
एकासनी	३७९		
एकोगमिस्सामी ति	२०४	क	
एको ति	४०२, ४६४	ककचूपमं	१३२
एको बाहिरट्ठे	९	ककुसन्धं	५६७, ५७६
एके ति	५२९	ककुसन्धस्स	८, १०, १४, १०२
एत्तका भिय्यो ति	६०८	ककुसन्धा ति	१६३
एतमम एसोहमस्मि एसोभे		कह्वागमेही ति	११८
अत्ता	३५९	कह्वा ति	३६७
एतमादीनवं आत्वाति	३५४	कह्वा रेवतो	६३१
एतेना ति	२६८	कच्चानो	१६८
एतेसं अप्पवत्ताया ति	३४०	कच्चानोहं	१६६
एत्तका भिय्यो ति	६०८	कटग्गहो	१४३
एधति	३३१	कटच्छुभिक्षहेतुपी ति	४१६
एवं अपचिनतो दुक्खं ति	३५९	कटसि	१३८, २३१
एवं आवत्तयिस्स ति	७७	कट्टहारा	३६९
एवं मे कत्तुकामस्सा ति	२०५	कट्टे ति	५४७
एवं मे भयजातस्साति	३३९	कणिकारं	१६८
एवं विहरमानस्सा ति	२४३	कणिकारपुण्णफेहि	१६६
एवं समेच्च चरन्ति मुत्तत्ताति	६०९	कण्ह दुक्खं निगच्छसी ति	५७७
एवं सुद्धं अधिट्ठेहि एकमन्तं		कण्हतो ति	६०७
स्वधिट्ठितं ति	२२७	कण्हाभिजातिको ति	३६७
एवं सो चरती नोपचीयती ति	३५९	कताधिकारो	७८, ८५, ९०, ९८, १२८
एवं सो चरती सतो ति	३५९		१५६, १८४, २५६,
एवस्ये महवभये ति	३१४	कतिन्द्रिया ति	३२१
एवायं वत्तते कायो ति	२३५	कथं मंह कस्सं	१०८
		कहमं	१९९

कनकथूपे	३९५	करेरिमालावितता ति	५२९
कपिस्थं	४११, ४१७	करोतो ते चीयते पापं ति	५८८
कपिलब्राह्मणस्स	५१३	करोमसे	५२१
कपिलवत्थु	१९८, ४८४	कलम्बा	४४४
कपिलवत्थुनगरस्स	२९६	कलहाभिरता मगा ति	४२८
कपिलवत्थुनगरे	३७८, ३९७	कलिङ्गरुद्धं	२०७
कपिलवत्थुस्मि	१११, १९२, ३०५	कलीव	५०
कपीव सीहचम्मेना ति	५३२	कल्याणइरियापथो ति	१२७
कप्पका	३६९	कल्याणदस्सनी	३६३
कप्पत्थेरस्स	२३०	कल्याणदस्सनो	३६१
कप्पासस्स	२७०	कल्याणपञ्जो	१७६, १७७
कप्पिनो ति	२०९, २१२	कल्याणमित्ते	४०, ३०३, ४०३,
कप्पियं ति	४६५	कल्याणमित्तो	१७५, १७६, १७७, ३०४
कप्पो	६३२	कल्याणमित्तं	४९६, २४६
कम्मकरेसु	५१८	कल्याणवाककरणो ति	८५
कम्मट्टानं	९, ३०, ३९, ४६, ५६, ६९, ८३, ९८, १३२, १४२, २६४, २७०, ३२१, ३९७	कल्याणसीलो	१७६, ४६२
कम्मट्टानारम्मणे	५५९	कल्याणानं च मातुकं ति	२५९
कम्मतो ति	४१८	कल्लवालगामकं	५६१
कम्मवन्धूहि मातिया	१७२	कल्लवालगामे	४४१
कम्मयन्तविघाटनो ति	१२०	कवच	२५७
कम्मविपाकेना ति	३९३	कवचमग्भुतं	२६०
कम्मस्सकतादस्सन	१७७	कसिरं	१३७
कम्मारा	३६९	कस्सका	१९६, ३६९
कम्माराभे	१७०	कस्सको	३८२
कम्मं बहुकं ति	१६६, ५३०	कस्स धम्मं पटिच्छामी ति	३३५
कम्मं बहुकं न कारये ति	१७०, ५३०	कस्सप	१४६, ५२०, ६२९
करजकायं	२३५	कस्सपगोत्तताय	६१, ६४
करणुत्तरियकरणलक्खणो सारम्भो	३३८	कस्सपदसबलस्स	१६६, २०२
करविकसकुणो	१४	कस्सपदसबले	२६९
करुणा	२८३	कस्सपदसबलो	५०७
करेय्य रमानोपि किच्चं धम्मत्थ		कस्सपसम्मासम्बुद्ध	२०८
संहित ति	३३०	कस्सपस्स	१७, ४६, १७९, ३७७, ३९५, ४८३

कस्सपा	९०	कायविवेकं	४६७, ५४५
कस्सपे	९	कायस्स भेदा ति	२००
कस्सपो	४६, ९२, १४८, २०७, ५२४	कायउपेक्खं जहा ति	५५१
कस्सपं	५६६	कारुणिका ति	४३३
कातियान	११५	कारुणिकं महामुनि	५६०
कातियानत्थेरस्स	११४	कालपक्खे चन्दिमा	२५
कातियाना ति	११६	कालपक्खेव	२४
कातियानो ति	११४	कालपक्खज्जसङ्कासो ति	३०५
कातुं	१९९	कालप्पवेदकं	२२६
कानने वने ति	७०	कालवसं पत्ता ति	२९०
कामकोट्टासा	१४०	कालस्स मेघस्स भयेन	३७
कामकोपपहीना	२९३	कालापगं	२९६
कामगुणेही ति	२००	कालिगोथाय	३७८
कामच्छन्दो	४५, ४६३	कालुदायित्थेरस्स गाथा	१९२
कामच्छन्दं	५४९	कालुदायी ति	१९२, ३०५, ६३१
कामजाला ति	७७	कालेन च विपस्सनं ति	२४२
कामधातुपुरक्खतो	९६, ९७	कालं च पटिकह्वामी ति	२५४
काममयिकं ति	२९२	कालं ति	११३
कामरतिसन्धवं ति	३९४	कावेय्यमता ति	६२०
कामरागं	४३	कात्तिराजस्स	१४८
कामवितवकं	४७७	किकीव	२७
कामसञ्जा ति	४९८	किञ्चाकिञ्चे यथा गिही	४१७
कामसञ्जं	४९२	किञ्चे ति	२७६
कामा ति	३५३	किञ्छन्ता ति	४२९
कामे	३५०	किञ्चापि ते चित्त विराचितं मया ति	५५५
कामे आदित्तो दिस्वा ति	३५३	किञ्चापि पच्छिमो कालो ति	४२०
कामेसु	१३२	कित्तिया ति	२९१
कामेहि नेक्खम्मरतं ति	३०८	कित्तिसिलोकवद्धनी ति	२१८
कामोघो	२७५	किन्नरयोनियं	२३
कामं ति	४०	किमाकप्पा ति	४२२
कम्मं बन्धनभूतं	२९	किमिलो	६३१
कायकम्मेन	४९०	किमीव मीलहसल्लित्तो ति	५७४
कायगतासत्तिकम्मट्ठानं	१५०	किलेसपङ्क	२११
कायगता सती ति	२७६	किलेसमारो	११०
कायमच्छेरगहनो ति	४९७	किलेसरोगेन	१२

किलेसवस्सं	१३४	कुसुमाकुलानं ति	१९०
किलेसवङ्काभावतो	१७७	कुहा	४२३
किलेससवत्थूसु ति	४१५	कुटसक्खी ति	४१८
किलेसे	४७७	केणियो	३६०
किलेसेही ति	१२९	केतु	४४८
किं तवत्थो वने ति	२५२	केवली ति	३०२
किं तवत्थो वने ताता ति	२५०	कोकिला	४४३
कीटसरीसपा ति	५४६	कोञ्चा	४४३
कीलन्ति मञ्जो बालेहि, उम्मत्तेहि व		कोटुके ति	२२६
रक्खसा	४१५	कोटुगं	२९६
कुक्कुटनामके	२०९	कोण्डञ्जाप्पमुखा	६२८
कुञ्जराभिसदाति		कोण्डञ्जो ति	२९६, २९७, २९८,
कुटिकण्णो ति	८२, ६३१		३०२, ६०२, ६०३, ६१९
कुटिलेणमण्डपे	४८२	कोणागमनस	५०६
कुट्टमूलं निस्सायाति	५२८	कोधना	४२३, ४२५
कुण्डधानो	६३१	कोवनेना ति	४९१
कुतो समण फासुता ति	४९७	कोवं	४७७
कुट्ठं अप्पटिकुञ्जन्तो ति	१३१	कोवप्पत्तमनत्थद्धं ति	३३६
कुदालेन	११०	को नु रोनापती ति	३६५
कुमारकस्सपो	६३१	को पत्तो अमतोगधं ति	३३५
कुमारो	४८१	कोरब्बस्स	३५४
कुम्भदासी	३७०	कोलफलानि	६४
कुम्भीला	४४३	कोलितो	४४१, ५९०, ५६२
कुम्मग्गभूतं	५७४	कोलिया	१९५, २७२
कुम्मासं	३४४	कोलिविस्स	२६९
कुररघरे	८२	कोलिबीसो	६३१
कुररट्ठे	३४२	कोलं	५६
कुलदारिकाय	९	कोसलजनपदं	२४४
कुलम्ही ति	५५०	कोसलरञ्जो	१०८, १२२, १२९
कुलत्थेरस्स	१०४	कोसलरट्ठे	३२, ३८, ५६, ७५,
कुल्ला ति	१०६		२५६
कुल्लो सिवथिकं ति	१०४	कोसम्बा	४४४
कुसलधम्ममेव	३९१	कोसारकरवो	४९६
कुसलानं च धम्मानं ति	४१४	कोसियगोत्तब्राह्मणस्स	५१३
कुसीतो	४६६	कोसियत्थेरस्स	८५

कोसियो तिस्र	८६	खेत्ते	१०३
कोसो पारङ्गतो ति	३३५	खेत्तं ति	४२७
ख		खेपेत्वा ति	८०
खञ्जोताभा	२११	खेमन्तभूमि	३४१
खणातीता ति	१११	खेमं	६०१
खणो वो मा उपचगा	१११, २८६	ग	
खत्तियवंतो	११९	गगनवम्भछादिता ति	५३०
खत्तिया ति	३६३, ३६९	गगगराय	६२०
खदिरवनियरेवतत्थेरस्स	२८१	गङ्गा	५४८
खदिरवनियरेवतो	६३१	गङ्गातीरे	२६९
खन्त्या छन्दिकतो होती ति	४९५	गङ्गानदि	२१०
खन्तिवादानं ति	३९१	गच्छ वदेसी	३८१
खन्धावारभत्तं	४८२	गच्छथा ति	२७७
खन्धे ति	५५१	गजो ति	४३०
खन्धानं	७०, ७३, ७४, १०८	गजं व मत्तं कुसलङ्कसग्गहो ति	५५८
खयधम्मं	४७६, ४७७	गणजेटुको	२०९
खयवयं	३	गणजेटो	३६८
खयोगथा ति	१६४	गणपामोक्खो	३५९
खलगता साली ति	१००	गण्डमूलो ति	३५
खलगं	२९६	गण्डुप्पादे	५१६
खलङ्को	४२५	गणं	५२७
खलुपच्छाभत्तिको	३८०	गणाचरियं	२१, २२
खलुपच्छाभत्ती	३७९	गणिका	१४२, १४६, ३७०
खादनीयानी ति	४१७	गणिकाव विभूसाय ति	४१८
खिप्पं निग्गण्हं सतिया किट्ठादं विय		गुणवन्तो ति	४२७
दुप्पसु	१३६	गतिमन्तो	४९१, ४९९
खिप्पं ति	६२४	गती ति	२२६
खीणसंयोग	५७५	गते कल्याणमित्त म्ही ति	४९७
खीणासवो	१५५, ४८९, ४९३	गतं ति	४१४
खीययीति	३५९	गतानि परिमज्जित्वा ति	८
खीरं	१७	गधितासे ति	५९९, ६०९
खुदा ति	५४६	गन्धधुरे	४९४
खुद्कच्चिको	११७	गन्धधुरं	५९
खुद्कपलिबोधूपच्छेदोति	४१५	गन्धितो ति	३२९
खुरं ति	११३	गन्धं ति	४४१

गन्धकुटि	२६, ४६, ८४, १५२, १५५,	गारवो नूपलभती ति	१२
	३६०, ४८१, ४८२	गावुतं	१४६
गन्धकुटिपरिवेण	४८१	गिज्झकूटपब्बते	६८
गन्धकुटियं	८४, ४९९, ५१९	गिज्झकूटे	६९
गन्धमादनसेलो	४७	गिज्झकुटं	७३, २७१
गन्धारराजकुले	९	गिनी ति	३११
गन्धो अनुत्तरो ति	२६०	गिरिकन्दरे ति	२०५
गन्धं	३५५	गिरिब्वजे ति	५४६
गब्भ	१८०	गिरिभानन्दत्थेरस्स	५१
गब्भं	१०	गुणङ्गणूपाहनं	८३
गब्भवोक्कन्तितो दुक्खं ति	३५३	गुहको भारो ति	२५४
गम्भीरपञ्चो	८७, ८८, ६०१	गूयट्टानेव पावुसे ति	५७१
गम्भीरे पतितस्स मे थलं पाणि		गूथभस्ते ति	५७०
च दस्सये	३३८	गोतम	२०१, ३६५, ५९३, ६००
गम्भीरो जरामच्चुनिवारणो	१२०	गोतमत्थेरस्स	२४३
गयाकस्सपत्थेरस्स	६४	गोतमबुद्धस्स	९०
गयाकस्सपो	९०, ६३१	गोतमस्स	७२, ३४२
गयाफगू	२०	गोतमा ति	२०२
गयाय	६६	गोतमी	२९६, २००
गयायं	६४	गोतमी	२७, ८३, ८४, ९२, १४७,
गयायं तित्थाभिसेकं	२०		२२३, २३७, ३४३, ४६०, ४८७,
गयासीसे	९०		४९३, ४८९, ५३४, ५६२,
गयासीसं	९१		५९०, ५९६ ६११
गरुनं ति	८७	गोतमं	६०३, ६१९
गरुलरुपं	१२६	गोदत्तत्थेरस्स	२८७
गरुसम्मते ति	१२४	गोपकमोग्गल्लानो	४९३
गलन्तम्ही ति	१९०	गोप्फकेसु	२१०
गवम्पति	६२८, ६३१	घ	
गवम्पतित्थेरस्स	१०३	घत्वा ति	३५८
गहट्टसीलं	१७७	घनं	१०७
गाथा ति	४३०	घरसन्धि	३५२
गामण्डलं व परिनेसि चित्तमंति	५५९	घरावासं	५१, ६१, ६४, १०८,
गामन्तेसु ति	४२९		१३८, ३३२
गामा	३८३	घासहारको	४०१, ४०७
गारवो ति	१०४	घोसेन बुद्ध्यती ति	१५१

च	चन्दो	२०८
चकवत्ती २४, २६, ४७, १५३, १८५, १९४, २३७, २७१, ३६१, ३६३, ५२२, ५९०, ६०१	चन्दो यथा दोसिना	३५
चकवत्तिनो ५१७	चम्मकञ्चुकसन्नद्धो ति	२३४
चकवका ४४३	चम्मकारा	३६९
चककं अप्पटिवत्तिथं ति ३६४	चपला ति	४२८
चक्खुं सरीरं उपहन्ती ति २१९	चपलो ति	३०४
चक्खुम ३७६	चम्पानगरे २६९, ६२०	
चक्खुमता ति ११९, ६२०	चम्मिकाबाधो २०७	
चक्खुमा ति २८, ४०६	चरतो ति १३६	
चक्खुमास्स १७४	चरन्ति १९९	
चक्खु सव्वस्स लोकस्स पुजनीयो माननीयो ति ४९६	चरिस्ससि ६१३	
चण्डं २५६	चरे ४१२	
चण्डपज्जोत्तस्स १६६	चागधनं १७७	
चण्डपज्जोतो १६७	चागेन २१२	
चत्तस्सो आयाचना चा ति ४८५	चाणक्को ९८	
चत्तारि अरियसञ्चानी ति १६४	चातुद्दिसो नरो ति ५२९	
चत्तारो पटिक्खेवा ४८५	चातुरन्तो ति ३६३	
चतुगन्धेनाति २३४	चामरी २७	
चतुपारिमुद्धिसीलसमदं १८२	चारित्तं ति २४५, २४७	
चतुविपल्लासवसं अधिट्ठितं ति ५५९	चारुदस्सनी ति ३६१	
चतुरङ्गिनी ४५०	चित्तकतं ति ३४५	
चतुरासी ति सहस्साना ति ४९३	चित्तकली ति ७६	
चतुवैसारज्जविसारदं १८२	चित्तक्खेदं २२१	
चन्दगुत्तेन ९८	चित्तच्छदा ५४९	
गन्दनगन्धो ३२९, ५०८	चित्तपत्तकोकिलो १४५	
चन्दनत्थेरस्स २९	चित्तबीजनि १७५, ५०४	
चन्दनिकावा ति २३३	चित्तविवेकं ४६७	
चन्दनुस्सदा ति ५	चित्तास्स च सण्णपनं ति २४७	
चन्दनो ३०	चित्तस्सुप्पादको विदो ति २४२	
चन्दभागं २१०	चित्तस्सूपसमेरतं ति ३०८	
चन्दभागाय २३	चित्तहेतु ति ५५३	
चन्दिमा १६६	चित्ता ति ७५, ३५३	
	चित्तानुरक्खीही ति ५५९	
	चित्तालसियलक्खणाथिनं ३३८	
	चित्ति कत्वाना ति, ४१७	

चित्तीकारो ति	२४६	छन्नं विवरेथाति	१३४
चित्तोक्तगता	४७८	छलभिञ्जा	५४, १५४, १५६, ४५५,
चित्तं,	८, ४७८		४५७, ४८६, ५९८, ६३०
चित्तं विमुच्चिमे ति	१५५	छलभिञ्जो	९, ३०, ८८ ९७, १०८,
चिन्ता ति	३२३, ४१०		१२६, १४३, १५२, २२८, २२९,
चिरत्तसमाहितो ति	६१०		४२१, ४८६
चिरत्तं वता ति	३३४	छवडाहुकेहि	३५१
चिररत्तं वतातापी	३३२	छवसीसमन्तं	५९२, ५९३
चिरस्सं वता ति	३८६	छेच्छति	३३४, ३३९
चीवरधारणं ति	४३२	छेतुं ति	११३
चीवरविप्पवासो	८३	छेत्वा खिलं च पासं चा ति	३०३
चुतुपपातं जानामी ति	४०८	ज	
चुन्दो	४८४	जण्णुके नाभिवस्सती ति	४६५
चूलपन्थकत्थेरस्स	२२०	जनपञ्जा	४७६
चूलपन्थकत्थेरो	२२८	जनपदा	३८३
चूलपन्थकेन	२२५	जनाति	६०९
चूलपन्थको	१७९, १८०, २२१, २२४,	जम्बुकत्थेरस्स	१६
	२३०, ६३१	जम्बुदीपे	२०३
चूलसेट्टिजातकं	२२५	जम्बुदीपं	५८४
चेटका	३६९	जम्बुसण्डस्सा ति	३६३
चेतना	४७८	जम्मी	११०
चेतसा ति	६१९	जयं ति	२६२
चेतिये	२९५	जरा	१८७
चेतियं	२९५, ५०८, ५१३	जराभोगजातिपारिजुञ्जं	३४७
चेतोसमर्थं	४६७, ५३२	जरायपरिवारितो ति	१३५
चोलकखण्डं	२२२	जलो	२३९
चोरा	२८१	जलो व मूगो वा ति	२४१
चोरो	१३५, १७१, ३४९, ३५२, ३८७	जहस्सु	६११
छ		जागरस्सु	११४, ११६
छड्डियं ति	१८२	जातक्षपानि सत्थतो ति	३५३
छत्तं	३	जातक्षेन सञ्छन्ना ति	३१
छन्दारागवसुपेता	१५१	जातक्षेना ति	२९
छन्दो	४७८	जातक्षं ति	४२७
छन्दं ति	३४	जातिमदेन मत्तोहं ति	१२१, १२३
छन्नं ति	१३४	जातुकण्णि	६३२

जायेथा मीयेथ	२१९	झाया ति	११७
जालपच्छन्नाति	२९	झायितुकामस्स	५२५
जालिनं	३८४	झायिनो ति	३२४
जिगीसं	५५०	झायीति	३१०
जिगुच्छित्तो ति	२६६		
जिनमुत्तमं	५९५	ञा	
जिनवरो	४७	जातिचतुत्थेन कम्मेन	४०
जिनसासनं	७९	जात्वा च धम्मेसु वेसेसि	
जिम्हुपथं	५७४	अस्सा ति	८७, ८९
जीवकस्स	२२४, २२९	जाणचक्खुता	६६
जीवका	४४४	जाणदस्सन विसुद्धि	२४३
जीवको	२२१	जाणपरिपाकं	६८, २९६
जीवते वा पि सप्पञ्जो	१७३	जाणवजिरनिपातनो ति	१२०
जीविकत्था	४१८	जाणेन अनुपस्सनो ति	१२०
जीविकत्थो	४०	जाणं मे उदपज्जथा ति	४९९
जीवितत्थं	२१९	जायरे	४५५
जीवितानं परिकखारे भेसज्जे		ठ	
अय पच्चये पि	४१३	ठपयित्वा महामुनि ति	५३३
जेटुपुत्तं	५१३	ठितिभागीय	४१९
जेटुवड्ढकी	१४६	ठितो अनेजो	८८
जेतवन	२४४	ड	
जेतवनमहाविहारे	३९८, ४६०, ५६३	ड्यह्मानेसूति	५२९
जेतवनविहारं	३२१	डहन्ति	३४८
जेतवने	१२६, ४८६, ५८१	डंसेहि	३०४
जेतवनं	२१४	न	
जेन्तत्थेरस्स	१२१	तं च अनुविधीयन्तु ति	३९१
ज्ञानकीलं	५१२	तं च नञ्जोस तिद्वती ति	३५९
ज्ञानपादकं	२२७	तं न सेवेय्या ति	१७२
ज्ञानलाभी	२४३	तं मूलं ब्रह्मचरिययस्सा ति	४९५
ज्ञानसुखेन	१०२, १८०	तं मे सुगत्तं सतिया सुभावितं ति	५५९
ज्ञानसोसुम्मसम्पन्नो ति	१२९	तक्करो	१३५
ज्ञाने पञ्चङ्गिके ठितो ति	४०९	तक्कसिलं	७८, ३८२
ज्ञानं	१०	तच्चपञ्चकम्मट्टानं	२३२, २५१
झायन्तो	३९४	तचोनद्धे ति	५७०

तच्छका	३६९, ३८९	तपेना ति	२६८
तच्छको आणिया आणि निहन्ति		तप्पयन्ती	४५१
बलवा यथा ति	३९१	तप्परायणा ति	४१३
तज्जता ति	३७	तम्बचूलका	४४३
तज्जं	२०८	तम्बनरवतुङ्गनखतादि	३६२
तण्हक्खयविमुत्तियो ति	५८०	तमोखन्धं	२६५
तण्हक्खयाधिमुत्तस्सा ति	२७९	तया मुदन्तेन अवट्टिते वही ति	२५८
तण्हा	१०९, ५४५, ५५४	तयाहि जातो मुनिसच्च नामो	१९९
तण्हाछदनछादिता ति	२९	तयो मुखे ति	२५८
तण्हाधनुसमुट्ठानं	३३६	तरणीये च दन्धये ति	२५
तण्हामूलविसोसनो	११९	तरन्ति	२२०
तण्हामूलेनानुगतो ति	२३५	तरुणिस्थिरुपं	१०५
तण्हालतं बहुविधानुवत्तनिति	५४६	तस्मा ति	३४
तण्हासत्त्वेन ओतिण्णोति	१३५	तस्मा धम्मधरो सिया	४९५
तण्हं अब्बह	२९	तस्मा बुद्धोस्मि ब्राह्मणा ति	३६६
तण्हं पजहेय्या ति	२४९	तस्मा हि पञ्जाव धनेन सेय्यो,	
ततियसङ्गीतियं	१०२	याम बोसानमिधामिगच्छती ति	३५२
ततो ति	१८२	तस्स बहुन्ति वेदना अनेका	
ततो मे आसि संवेगो, अब्भुतं		रुप सम्मवा ति	३५८
लोमहंसनो	९६	तस्सत्था परिहायन्ती ति	२५
ततो सम्मनि मेधगा ति	११, १७	तस्ससम्मा विमुत्तस्सा ति	२७९
तत्थ भद्दोव ज्ञायती ति	१४९	तस्सा ति	३१०, ३१९
तत्था ति	५२९	तस्साहं वचनं सुत्वा ति	२२७
तत्थेव पर्पति छमा ति	८	ताणा ति	३५१
तथागतं	७२, १३५, २११, ५६९	तादिनो	२०१
तथागतस्स	५०५	तादिभी ति	१६४
तथागतो	१५९, २०७, ४५८, ५८५	तापसपब्बज्जं	६१, ६४, ११६, १२८
तथागते	१७७		१६१
तथूपमं चित्तमिदं करोसी ति	५५२	तापसपब्बज्जातो	९७
तथेवा ति	४९४	तापसो	१६७
तदाहं ति	११३	ता मतसङ्गमुप्पेहीना ति	३८
तन्दी ति	५४६	तालपुट्ठेयस्स	५३५
तपन्तं	१२४	तालपुटो	५३६
तपोकम्मं	३१९	तावत्तिस	५८५
		तावत्तिसभवने	५७९

तावतिसमगच्छहं	४८, ७२, १४७	तुवं बुद्धो ति	३७७
तावतिसेसु	४०१	तुसितपुरे	४८३
तिक्खपञ्जा	४७७	तुसिता	२७, २९८
तिट्ठतो ति	१३६	तुसिते	१४८
तिट्ठाहि मम सासने ति	१४४	तुसितं	२१२
तिणकटुसमं लोकं ति	३१८	तेकिच्छकरित्थेरस्स	९८
तिणकुटि	१६२	तेकिच्छकारी	९८
तिणहारका	३६९	ते किलेसा पवड्ढन्ता ति	४१५
तिणे ति	५४७	तेचीवरिको	३८०
तिण्णो ति	३७७	तेचीवरी	३७९
तिण्णो पारङ्गतो	३०३	तेजनं ति	३९१
ति तं आहु	१७७	तेन विद्धो पवेधामोति	३३६
तित्तकगं	३२७	तेपिटकं	५०, २२४
तित्ति	३४८	तेभूमकसङ्खारे	२४८
तित्थं च	२५९	तेलकानीति	३३२
तिदिवम्ही	२००	तेलचुण्णं	४११
तिन्दुकानि	४४४	तेलचुण्णं चाति	४१७
तिपुलोडुकरा	३६९	तेलधारावा ति	४१४
तिब्वनिककमो ति	६१८, ३०२	तेलसण्थेही ति	४२८
तिभवाभिनिस्सटो	५३४	तेविज्जं	५७५
तियग्गी	२१	तेविज्जा	४५५, ४५७
तिरच्छानगतं	३०६	तेविज्जो	८८
तिरच्छानयोनिया	५३६	तोदेश्यो	६३२
तिरियं	३६४	त्वं मूलकं ति	५५५
तिलका	४४२		
तिवस्सिकानं	३८०	थद्धा ति	४२३, ४२८
तिस्सकुमारं	२०३	थम्भी	४२३, ४२५
तिस्समेत्तग्यो	६३१	थम्भं	४७७
तिस्सस्स	१७	थामवा	८८
तीहग्गीहि	४५८	थामो	३७२
तुट्ठि	३४	थिन मिद्	७, ४६३
तुट्ठो	३१७	थुल्लकोट्टिकं	३४४
तुट्ठेन चित्तं ना ति	८०	थुल्लकोट्टिकनिगमे	३४२
तुन्नवायो	८२	थूपं	१४८, २३०
तुवं च पाणेषु असञ्जातोसी ति	३८६	थेरो	२१५, ४७३, ६१८

द		दायादका	३४९
दक्खिणेर्यगिभूतं	६४	दारुचीरियो	६३१
दक्खिणेर्यो	२८, ६०	दालेमु मच्चनो सेनं ति	५६९
दण्डदीपकं	४८५	दासकम्मकरा	३६९
ददित्वा	१९९	दासिदासं चा ति	४२७
दन्तं	७१	दासीगणपुरखता ति	३१
दन्तपोनं	४११, ४१७	दासेमु	५१८
दन्तवणिकपाखता ति	४२८	द्वारगामे	१८४
दन्तविदंसक	१४६	दिट्ठं मुतं धीरो सब्बं उज्झितु ति	१७४
दन्तस्सा ति	१३०	दिट्ठधम्मसुखविहारत्थं	१९१
दग्धा ति	२२६	दिट्ठधम्मिकं १७३, २१८, ३२६, ६१२	
दग्धा मय्हं गती ति	२२०	दिट्ठधम्मिकसम्परायिक	
दब्बो	६१०, ६३१	परमत्थेहि	१२४, २०१
दमेना ति	२६८	दिट्ठमुते ति	६०९
दलहधम्मदस्सी ति	६२२	दिट्ठिवक्काभावतो	१७७
दलहधम्मिनो ति	६०७	दिट्ठसूदन	५९५
दलहपरक्कमा ति	४३३	दिट्ठे धम्मे यथायथे ति	३१६
दलहमट्टाल कोट्टुके ति	३८१	दिट्ठोघो	२७५
दलहवीरियो परक्कमि ति	४०	दिब्बगन्धं	४८, ४४३
दलिहको	५४९	दिब्बचक्खु	५७, ९५, ११९, १८१, २२६, २६५, ४०१, ४५८
दलिहो ति	२६६		
दसहानं ति	६१८	दिब्बचक्खु विमुज्झमेति	४०८
दसबले	२२५	दिब्बचक्खु विसोधितं ति	९७
दसवलं	१९३	दिब्बसम्पति	२५८, ३४१
दससिक्खापदसीलं	१७७	दिब्बसोतं च पापुणि ति	९७
दससनायो पसङ्कमा ति	१६०	दिब्बायानं	३९
दहरो ति	३८८	दिब्बेहि कामेही ति	२००
दाठिनो ति	१९०	दिवाकरो	२११
दाट्टिमफलं	१०२	दिवा ति	५५६
दानं	१५३, ५०६	दिस्वा आयतनुप्पादं ति	२७९
दानपत्ती	१९६	दिस्वान पाटिहीरानी ति	९५
दानयुगं	४३२	दिस्वा पासादछायायं	१५६
दानादीति	१६६	दिस्वा विनायकं अगं ति	१२४
दानी ति	४०६		१३८
दायदो	६७	दिस्सरे	

दुःखं	६६, १०७, १६३, १८६, २३६, ३२८, ४९६, ६०९, ६२१	दुग्धेधेही ति	२९२
दुःखं च पवित्रेकियं ति	२९२	दुस्सरे	४४५
दुःखतो ति	४६५	देवकायेही ति	५३३
दुःखधम्मेन चो नता ति	२९०	देवदत्ते	११
दुःखन्तं ति	२४३	देवदत्तो	४७२
दुःखमद्दुःखसल्लतोति	४६६	देवदेवो	१५३, १९९
दुःखस्सन्तकरो सिया ति	३०४	देवपुत्तमारो	११०
दुःखस्सावह्नि ति	१८८	देवपुरे	१७९
दुःखा ति	३०१	देवमनुस्सेसु	१३, ४२, ६७, ७५, ७८, ८१, ८५, ९०, ९८, १०२, १३७, १४५, १६६, १९२, २०८, २३६, २६३, २९५, ३४२, ३७७
दुःखा हि कामा कटुका महम्भया	५५३	देवरज्जं	२६, २२२, २३७, २६२, २९८
दुःखूपसमानो सिवो	१२१	देवराजा	१९६, १९९, २७१, ३००
दुःखे ति	२९१	देवलोक	४५०
दुःखो ति	५२७	देवलोकतो	५०९
दुग्गति	७, १०, १४, १९, २१, ३२, ३३, ३४, ३६, ३९, ४३, ५४, ६१, ६५, ७४, ७८, ८३, ८६, १०२, १५८, १६९, १८५, २१२, २३२, ३१२	देवलोका	२९८, ५५६
दुग्गन्धे ति	१५	देवलोके	१७९, २०९, २७१, २९६, ४०१, ५६२, ५९३
दुग्गन्धो परिहीरती ति	१३९	देवलोके ठितो तदा ति	४०८
दुज्जयं	१३१	देवलोकं	५७९
दुडुच्चिता ति	४३१	देवसम्पत्ति	५०२
दुप्पज्जो	२२६	देवसंघपुरक्खतं ति	२६७
दुप्पदालयो	३०३	देवा पि नं यथाविद्दु ति	१७३
दुब्बचनेन वुत्तो ति	५४७	देवामुरसज्जामे	५७९
दुमानी ति	१९८	देविन्दो	२४, २६
दुम्मती ति	४२६	देवे ति	१९०
दुम्मनो ति	२२३, २६१	देसेन्तं धम्ममुत्तमं ति	२२
दुम्मनो ति	२२६, २६१	देसेसि मग्गमुत्तमं ति	३४०
दुम्मन्ती	१६	देहपूजायिदं	७
दुमा ति	१९७	दोणवत्थुनामके	२९६
दुम्मेधा	१६, ४२७	दोणियं	५७७
दुम्मेधिनो ति	३९३	दोसं	९५, १४०, ४७७, ५१८
दुम्मेधो ति	७९, ४३१	दोससहित	२५४
		दोसो	६, १५, १९४, ३७२

दोसो पेमं च हेहिती ति	३१९	धम्मराजा अनुत्तरो	३६४
द्वरकन्तना ति	५५३	धम्मविचयसम्बोज्झस्स	२४२
दीघरतानुसयितं ति	३४०	धम्मसङ्गति	१४१, ४८६
दीपदान	३९८	धम्मसमुत्पादं	३१८
दीपहक्खं	८०	धम्मसंवेगो	४८४
दीपीहि	५५०	धम्मस्स होति अनुधम्मचारी ति	८९
द्वित्तिसवरलक्षणं	७७	धम्मसारमयं	३३९
द्विपदिन्दो	२६	धम्मसेनापति	८६, १२६, ४५८,
द्विपदुत्तम	६२७		४५९
द्विपादको ति	१३७, १३९	धम्मसेनापतिना	१४६, १९७
द्वे चतुरङ्गगामिनं	१८८	धम्मसेना पतिस्स	२५१
ध		धम्मा ति	४०३
धजो	४४८	धम्मा न पटिभन्ति मंति	४९७
धज्जो	१००	धम्मारामो ति	४९६
धमनि ति	११३	धम्मासोकरज्जो	२०३
धम्मकुच्छिसमावासो	३०९	धम्मिकत्थेरस्स	३२
धम्मचक्कं	९१, ४५१, ५३२, ५९५	धम्मे अपचिति यथाभूतं ति	२४६
धम्मचक्कपवत्तनसुत्तन्तं	२९७	धम्मे ति	५४७
धम्मचारि ति	३३	धम्मेन च अलाभो योति	२९१
धम्मचारी ति	३३	धम्मेन चक्कं वत्तेमि	३६४
धम्मट्ठो	३३१	धम्मेन मरणं	२९२
धम्मतं ति	३१७	धम्मेना ति	२०१
धम्मदसा ति	६१८	धम्मेसू ति	२८
धम्मदेसनं	९१	धम्मो	३३, ८३
धम्मदेसनावसेन	८४	धम्मो हवे ति	३२
धम्मधरो	८९, ४९०, ४९६	धम्मं	१८, ३६, ८२, १०१, १०६,
धम्मपदवत्थुमिह	२५१		१०८, १२३, १७८,
धम्मपरियेसने	३३४		२१३, २७४, ३५६,
धम्मप्पति हि सो सेट्ठो	३३७		४६१
धम्मप्पती ति	३३८	धम्मं अनुविचिन्तयं ति	३३४
धम्मभण्डागरिकस्स	१३८	धम्म ज्ञात्वा ति	३५८
धम्मभामको	५०१	धम्मकयं	४८४
धम्मभूतेही ति	१६४	धंसते ति	१५९
धम्मरतनं	२१०	धारयी ति	४०३
धम्मरतो	४९६	धाराकुला	१८९

धितिप्परंति	५५६	नग्गापब्बज्जं	१८
धितिमन्तो	४९१, ४९९	नज्जट्टे	२८७
धितिमा	८८	न च कञ्चि विहेठये ति	३२५
धिरत्थु	१३, ५५७	न चीवरे ति	५३४
धिरत्थु पूरे दुग्गन्धेति	५७०	नच्चर्कि	३
धीरतं	१३८	न जातु छुपे ति एकसेनेव	५५७
धीति	१५, ३७२	नट्टकी	५
धीरा	४५४	न तवाहं पणिपति ति	९५
धीरो	८७, २६१	न ताह कस्सामि यथा अतन्दितो	
धुतगुणे ति	५३३	बिलारभस्तं व यथा सुमहितं ति	५५८
धुतज्जधम्मे	२३८	न ते कामगवेसिनो ति	४६८
धुतज्जधरानं	५२३	न तं किञ्चन्ति मज्झित्वा अप्पमत्तो	
धुतज्जानि	४२	विचक्खणो ति	३३०
धुतरता	४५५	न तं विज्झू पसंसन्ती	५३१
धुतवादानं	५०२	न तं होती ति	१२
धुनाती ति	४७२	नत्थि चेतसिकं दुक्ख अनपेक्खस्स,	
धुनामा ति	५७०	गामणी ति	३१६
धुरस्सहो ति	२८९	नत्थि तेसं पिमापियं ति	२९३
धुरे युत्तो ति	२८९	नत्थि दानि पुनावासो, देवकायस्मि,	
धुवन्हानं	८३	जालिनी ति	४०७
धुवप्पयातो मरणाया ति	२३४	नदन्ति दाठिनो ति	१९०
धोतको	६३१	नदीकस्सपत्थेरस्स	६१
धोवी ति	४०३	नदीकस्सपसव्हयो	९४
न		नदी कस्सपो ति	६१
न उय्यमे ति	५३१	नन्दकत्थेरस्स	१३
न एय्य	२४३	नन्दको	१४, ६३१
नक्खत्तं	५०८	नन्दराजा	५१२
नक्खम्भयन्ते	८८	नन्दिजननो	३७१
न गणहाति भवं किञ्चाति	३१८	नन्दो	६३१, ६३२
न गणेन पुरक्खतो चरे ति	५२६	नन्दोपनन्दं	५८४, ५८६
न गणेन पुरक्खतो ति	५०१	न निसीदे मुदुत्तं पि, तण्हा सल्ले	
नगन्तरे ति	१९०	अनूहते ति	१८३
नगरं यथा ति	२८५	ननुदुग्धिस्ससि मं पुनप्पुनति	५५५
नगविवरं ति	१९०, २८७	न पक्खन्ति दिसा सम्भाति	४९७
नगा ति	५३०, ५५६		

न परस्सु पतिधाय, कम्मं		नाञ्जं पत्थे रसं बहुंति	२४०
मच्चस्स पापकं ति	१७२	नाञ्जो अञ्जस्स कारको ति	२०५
न परे वचना चोरो ति	१७२	नाटकित्थी	५
न बाणायिस्सन्ती ति	५४६	नातिवस्सती	१३४
न मूढं कप्पते अञ्जा ति	१६२	नात्तनो समकं कञ्चो ति	१२४
न मुचिनो	५९	नातिवेलं सम्मासेय्या ति	२४१
न मे तप्पच्चया ति	३१९	नादंसं पुब्बे ति	१६२
न मे पापं विपच्चती ति	५८८	नाधिमुच्छित्तान	४१३
न यसो अप्पबुद्धीनं ति	२९२	नावाकुण्णपरिपूरो ति	१३९
नरके ति	३८७	नानाकुलसम्पुण्णो ति	२३२
नरस्स हि सुजातस्सा ति	३६२	नानाजनसङ्गहो ति	५२७
नरादिच्चो	४७	नानाभावो विपज्जति ति	२३५
नरा दुक्खं निगच्छन्ति, तेष		नानावादाति	४२५
सोचन्ति माणवा ति	२९०	नाभिनन्दामि जीवितं ति	२५४
नरासभो	२६	नाभिनन्दामि मरणं ति	२५४
नरोचये	५२७	नायं अज्जतनो धम्मो ति	२१८
नवकनिपाते यदा दुक्खं ति	१८४	नालकगामे	२३७
नवच्छिदं	१५	नालको	६३१
नव-सोतानि ते काये, यानि सन्दन्ति		नालन्दाय	५१९
सम्बदा	१५	नासदा ति	३४७
नवग्गहं ति	७६	नाहु अस्सास पस्सासा ति	४०५
नविश्वती ति	८०	नाहोसी ति	४६६
नवेही ति	४९८	निकेतचारिको	२५३
न सेवन्ती ति	२७६	निखातखाणुकं	४७२
न सो उपवदे कञ्ची ति	२४१	निखिप्पा ति	३२०
न सो रज्जति खेसू	३५८	निगगिहस्सन्ती ति	४३२
न हि तारणं तव विज्जतेव अञ्जं		निगमा	३८३
तिही	११६	निगता ति	४१६
न हेतदत्थाय मतस्स होती	२१९	निगयह्वादि ति	४६८
नागपुन्नागकेतका	४४२	निगग्गहा ति	६२४
नागराजा	३५, ५८६	निग्रोधकप्पो	५९४, ६०४
नागसमालत्थेरस्स	३	निचयो	३७१
नागसमलो	४८४	निच्चं	२४५, ४३३, ४६२
नागितो	४८४, ६३१	निच्छरे	३७३
नागोपमसुत्तन्ते	३०५		

निष्ठितं सिपपं	३८३	निध्यानिक्	५५१
निन्दायं ति	२९१	निरगलो	१८७, १९०
निन्हातसब्बपातोम्ही ति	६६	निरत्थको ति	२३४
निपका	४४५, ४५४	निरयम्हि सम्पिप्ता	१११
निपको ति	५४, १९५, ३०४, ६१०	निरये	१७, २६३, ५५०
निपुणत्थदस्सी	८७, ८८	निरयेसु महब्भयं ति	३५३
निब्बज्जयं	५४८	निरयं	६११
निब्बत्तितलो कुत्तर धम्ममेव	३९१	निरस्सादा भवा दिट्ठाति	३१७
निब्बानपदं	३१६	निराकत्वा ति	९६, ११५
निब्बानमभिहारये ति	२७७	निष्ठतिपदको विदो	४९९, ७९५
निब्बान महानगर सङ्घात	३४१	निष्ठित्यो	४७४
निब्बान मेवाभिमनो चरिस्सं	५५३	निरोधधम्मं	४७६, ४७७
निब्बान सम्पत्ती ति	२५८	निरोधसङ्ग	२४८, ३६६
निब्बान सुखेन	७, ७०, ३७८	निरोधो	६६, १६३
निब्बानं ति	१०४	निवत्तते ति	१६४
निब्बाने	६	निवत्तथ	२७४
निब्बानं	८५, १२१, १२७, १४०, २१७, २८५, ३३९, ३५३, ३५५, ३५६, ३७०, ४५३, ४५७, ४६१, ४७४	निवापं	३४७
निब्बानं गमनं मगं ति	६०८	निवासमभिजानिस्सं ति	४०८
निब्बापनं ति	६१२	निविट्ठा ति	४१३
निब्बापनं ति	२१२	निसामेथ	३७४, ३६४
निब्बायिस्सं ति	४०९	निसीथे ति	१९०
निब्बिदा	४४	निसीदा ति	११५
निब्बिदा बहुलो भवा ति	६१२	निसेवरे	४११
निब्बिदा समतिट्ठथा ति	६	निसवितं ति	४१४
निब्बिसं ति	२५४	निस्सटो	१३९, १४०
निब्बुति	११९	निस्सरणज्झासयताय	६४, १३८
निब्बुतो	४८०, ५३४	निस्सुक्को ति	४३१
निब्बुतोम्हि	२७३	निस्सेणि	९
निब्बेधिकपञ्चा	४७७	निहन्ति	३२३
निमित्तं	३२, ६१२	निहीयति	२२०
निम्बा	४४४	नीचं मनं करित्तवाना ति	२६६
निम्मानरतीसु	६	नीचा ति	४१३
		नीचे कुलम्ही ति	२६९
		नीचे ति	२६६
		नीपा	४४२

नीयन्ति	३४	पच्चेकबुद्धे	३०
नीलचीवरपास्ता ति	४२८	पच्चेकबुद्धो	३९६, ५०६
नुदति	२५३	पजीवन्ता ति	४१९
नूपलम्भती ति	१०४	पज्जोतकरो	११७
नेकतिका ति	४१८	पज्जोतस्स	१७२
नेकेसं संगती भावा ति	२३४	पज्जोतस्सेव निब्बानं विमोक्खो	
नेगमा	३६९	चेतसो अहू ति	४०६
नेक्खम्मं	१३९, १४०	पज्जोतो	१७०
नेक्खम्मे ति	२७४, २७८	पञ्चक्खन्धे परिञ्जाया ति	८५
नेत्ता अज्जनमक्खिता ति	३४६	पञ्चङ्गिकेनाति	५३०
नेत्तिअट्टकथायं	३२५	पञ्चङ्गिके समाधिम्ही ति	४१८
नेत्तिका	३८९, ३९१	पञ्चङ्गिकेन तुरियेना ति	१०७
नेमित्तको	२५६	पञ्चनीवरणे	२३१
नेरञ्जराय	६१, ९६	पञ्चनीवरणे युत्तो	२३५
नेरञ्जरं	६२	पञ्चपञ्जासवस्सानि	१८
नेवसञ्जानासञ्जातनं	४७८	पञ्चपञ्जासा ति	१६
नेसञ्जिको	९८, ३७९	पञ्चपतिट्ठितेन	५१, ५१९
नेसादो	११६, १३९	पञ्चयुगानि	४३२
नोनीतमुखमालं	७६	पञ्चवगियत्थेरे	९१
नो पन दुट्ठुल्लगाही स भिक्खू ति	६१०	पञ्चसिक्खपादसीलं	१७७
न्हातकमुनिस्स	१२८	पञ्चसू ति	३२९
न्हापका	३६९	पञ्चसेट्ठो ति	६२६
न्हासपसिम्बिते ति	५७०	पञ्चभिञ्जा	२२४
प		पञ्जलीकता ति	१४४
		पञ्जली ति	२६७
पकतिचक्खुना	९७	पञ्जावता ति	४९२
पक्केना ति	५२८	पञ्जावा	२५७, २५८, २६२
पगम्भा ति	६०७	पञ्जा	२७३, ३०६, ४५९
पग्घरन्तं ति	१०६	पञ्जाचक्खु	११९
पङ्कोकद्दमो ति	१७१	पञ्जाधनं	१७७
पच्चक्खं ति	११३	पञ्जापारमितं पत्तो ति	४७३
पच्चससमवाये	९७	पञ्जामयं ति	५४६
पच्चव्याधिसू ति	५७२	पञ्जाय चा ति	४१४
पच्चवेक्खि इमं कायं ति	१०६	पञ्जाय छेत्वा विपथानुसारितं ति	५५९
पच्चेकबुद्धं	२३, ४२, ५६, २६३, ३९६	पञ्जाय पस्सित्वा ति	१८९
पच्चेकबुद्धस्स	३५, ८२		

पञ्चावास्स यथा मृगो ति	१७४	पठवापगिसमानो ति	४७३
पञ्चाविभवेन	२२०	पणवा	३२८
पञ्चावुधो	३३४, ३३९	पणवेही ति	१५०
पञ्चावेय्यत्तियं	९८	पणामेय्य	१८१
पञ्चाससम्पदं	३२५	पणिधानं	६७, १४५, १७९, २९५, ३४२, ३७७, ४८३
पञ्चासुतविनिच्छती ति	२१८	पणिधी ति	१८२
पञ्चापनिससयो	८९	पणीतं	४१०, ४१३
पञ्हेति	१६०	पणीताधिमुक्तिका ति	४२२
पटुपालो	५८५	पण्डरसगोत्तो ति	४२१
पटिककच्चाति	२१६	पण्डवस्स	५६५
पटिगण्हित्या दक्खिणं	२२९	पण्डिता	३९२
पटिगही ति	२२९	पण्डितो	८७, १८७
पटिधे ति	६०९	पण्वीसतिवस्सानि यतो	
पटिच्चुपत्तधम्मानं	१२१	पण्वजितो अहं	११२
पटिञ्जं	३९, ४८२	पण्वीसती ति	१११
पटिनन्दिता ति	६१३	पणिणका	३६९
पटिपज्जति	१३	पतापवा	३६१, ३६२
पटिपति	२७, ८३, २२५, ३२९, ३३२, ४२५, ५२३	पतिट्ठा ति	२५९
पटिपाकतिकं	१३७	पतिट्ठितो पञ्चसु बळसू ति	७७
पटिपार्देसि ति	४०८	पत्तदण्डो	१३४
पटिलभूतस्सा ति	९६	पत्तमिण्डको	३८०
पटिविज्झ	६६	पत्तपिण्डो	३७९
पटिसङ्खयन्त ति	८८	पत्तिकारका	३६९
पटिसङ्खान	५०७	पत्तियायसि	१४४
पटिसन्धि	९, २५०	पत्ती	४५०
पटिसम्भदा	१५४, १५९, १९१, १९५, २३८	पत्तंव मालुतेरितं ति	३३७
पटिसम्भदायो	४७७	पत्थद्वगीवो चरती ति	५३१
पटिसम्भदाहि	१६७	पत्थनं	१३७, १७८, १९८, ५०६
पटिसल्लानकारणा ति	२३९	पत्थयानो ति	२५८
पटिसल्लानबुद्धितो ति	१५५	पदका	४४५
पटिस्सतो	३५८	पदक्खिणं	५१८
पटिस्सयदानं	३७७	पदुमवतिया	५१२
पठमं यामं मज्झमं यामं ति	२६७	पदुमं	३५, ७१, १९३, १९४
		पदुमुत्तर बुद्धकाले	२०८, ५९२

पदुमुत्तर बुद्धस्स	६१, १९२, १९३	पमादं ति	४३३, ५८०
पदुमुत्तरभगवतो	३५९	पमुखं सब्बवम्मानं ति	२५९
पदुमुत्तरसम्बुद्धं	१५३, २९७	पमुच्चरे	४४७
पदुमुत्तरस्स	३, ६, १३, २६, ६१, ६७, ७८, ८१, ९०, १३७, १४५, १६६, १७८, २३६, २६९, २९५, ३४१, ३४३, ३६८, ३७७, ३९५, ४८०, ५०१, ५२१	पयुत्तो ते दमेस्सामी ति	७७
पदुमुत्तरो	४, ८२, ९१, १४६, १५३, १६७, २११, ४८६, ५९४	परक्कमो	३७२
पदीपपुजं	१३	परगत्ते ममायसे ति	५७०
पदेसरज्जं	२४	परचित्तञ्ज्जू	९७
पधानवा ति	६११	परपोरिसानं	२१९
पन्थको ति	१७९	परमत्थ विजाननं ति	३३५
पपञ्चसंघातदुल्लाधिवाहिनि	१८८	परमं	३९४
पपाते ति	३८७	परमं सन्ति	८०, ८५
पप्पुय्य	८०, ८५, ११७, २९४	परलाभो	४१९
पप्पोति	२५	परामासेना ति	६३
पप्पोन्तु	२५४	परिकप्पे ति	४१८
पव्वजित सीलं	१७७	परिक्खया ति	४१४
पव्वर्जि	१८, २०७	परिक्खारमण्डनं	२७६
पव्वज्जा	२१४, ३८७	परिक्खितो जराय चा ति	१३५
पव्वज्जामुखं	२०३	परिगण्हा	४७४
पव्वज्जं	३९, ९०, १४०, ३४३, ५९४	परिञ्जापारणू	३०८
पव्वतोव न वेधती ति	४७१	परिचारको ति	४९२
पव्वभारकुट्टे ति	५५७	परिचारकं ति	१५५
पव्वभारगतो	१८७	परिचिण्णो ति	२५४, ४८०, ५००
पमङ्गुनं ति	३३६	परिचिण्णो मया सत्था ति	४०९
पमत्तचारिनो ति	१०९	परिच्वजित्वा सद्धम्मं अञ्जा	
पमत्तस्सा ति	२७५	मञ्जोहि भण्डरे ति	४१६
पमादं	४७७	परित्ता दानि तादिसा ति	४१४
पमाद मनुयुज्जन्ती	३९३	परित्तिका ति	९५
पमादानुपत्तितो रजो ति	१११	परित्तं	१३७
पमादो रजो ति	१११	परिदहिस्सती ति	४३०
		परिदेवना	३१४
		परिनिब्बानं	३०५, ४९१
		परिनिब्बुतो ति	४०६, ६१०
		परिणीतो ति	११३
		परिपक्कं ति	२३३
		परिपुण्णकायो ति	३५९, ३६१

परिपुण्णसुभाविता	२१६	पवाहेमि	६६
परिवन्धं ति	५७०	पविचयो यथाभूतं ति	२४७
परिव्वाजकपब्बज्जं	१०, १०८, ३३२	पविट्ठोहं	५
परिभुज्जरे	४११	पविट्ठगोचरे ति	७०
परिभूतो ति	२२६, २६६	पविवित्तस्सा ति	३२४
परिभोगजिण्णचीवरं	५२०	पविवित्तो	२३९, २४१, ३७९
परियायेति	४१८	पविवेको हि ज्ञायिनं यस्मा	२५२
परियेसती ति	३७	पविवेकं	२७४
परियोसानभट्ठको	१२१	पविवेकं च चेतसो ति	२७८
परिवज्जयते ति	५७०	पविसिस्सामि काननं न ततो	
परिवज्जेय्य जनं ति	१७०, ५३०	निक्खमिस्सामि आसक्खय ति	२०६
परिवज्जेही ति	६१२	पवुच्चरे	४५७
परिवारसम्पति	१४४	पवेदयुं	१७१
परिवेणं	२०८	पसक्का ति	७६
परिसुस्सती ति	८०	पसत्थो ति	५४७
परिहरिया ति	२००	पसन्ननेतो	३६२
परिहायति सद्धम्मा ति	८०	पसुधातज्जं	१७२
परिहासकोलिं	१००	पसंसरे	५२६, ५३२
परे अम्बाटकारामे ति	१४५	पसंसायं ति	२९१
परे चा ति	८	पसंसितो	५४७
परेसमभिजिगीसती ति	३३०	पसंसितं ति	१७७
परोपरं ति	६२५	पसंसं ति	२५८, २५९
परोहितट्टानं	१६६	पस्सचित्तकतं ति	३४१, ४९२
पलापो ति	६१६	पस्सती ति	२१६
पलासं	४७७	पस्सन्तस्स यथाभूतं ति	३१८
पलिधदारं	७६	पस्सन्तु तं सकिया कोलिया	
पलिबद्धं	३९	च पच्छा मुखं रोहिनियं	
पलिबोधो	५१८	तरन्तं ति	१९८
पलेहिती ति	३७	पस्सा ति	१०६, ३४५
पल्लङ्केन उपाविसि ति	१८३	पस्सो	४७८
पल्लङ्केन निसिन्नस्सा ति	४६५	पहन्त्वाना ति	१८८
पवज्जरे	८३	पहानूपारगु	३०८
पवत्तारं ति	४६८	पहाय मातापितरो ति	३९५
पवत्ति	३२, २५०		

पहाया ति	४०१, ६०८	पारापरियत्थेरस्स	३२१, ४०९
पहित्तस्स	२०४	पारापरियस्सा ति	३२३
पहित्ता ति	४३३	पारिपूरि न गच्छती ति	२७६
पहितसासनं	१९३	पारेवता	४४३
पहितत्ते ति	७१	पावचनं	२४५
पहीनजाति मरणो	३०२	पासादच्छायायं	१६०
पहीन जाति मरणं ति	६२४	पासादिके ति	४२१
पहीनभयभेरवो	५२९	पासादिकेन वत्तेना ति	१२७
पाटिहारियं	१०३	पासादिकं ति	४१४
पाटिहारियेहि	९१	पिङ्गियोति	६३२
पाटिहीरं	८२	पिण्डपातं	९, २०२, ४६५
पाणके	५१७	पिण्डकाया ति	५, २४०
पाटली	४०२	पिण्डोलभारद्वाजो	६३१
पातालखितं	५४८	पिण्डपाते च सम्पन्ने ति	४१७
पातिमोक्खस्मि ति	२४१	पिण्डपातमतिक्कन्तो ति	४०२
पातिमोक्खे	१८२	पिण्डपातिको	३८०
पातिमोक्खं	१७५	पिण्डपाती	३७९
पाथेयमुत्तमं	२६०	पिण्डपातिका	५६९
पादकं	४३, १०५	पितुपिता	२०१
पादा ति	३४६	पित्तसेम्हसेदमुत्तादिकं	२३३
पादासि पादपुञ्छिनि ति	२२७	पिधीयति	३८८
पादुका आरुहित्वाना ति	१४४	पीतिपामोज्जं	७०
पापकम्मं	६६	पीति	६९
पापकानं च धम्मानं किलेसानं		पिप्पलिमाणवो	५१३, ५१६
च यो उत्तु ति	४१५	पियनिबन्धनं	३२८
पापमाचरं ति	२५९	पियालानि	४४४
पापरतो ति	७६	पिलिन्दवच्छो	६३१
पापियो	१३१	पिसुणेन च कोधेनेनालि	४८०
पापेति	७६	पिसुणेन चा ति	४९१
पापो का पुरिसेन सङ्गमो	४९२	पुञ्जाकम्मेन	९, ३६, ३८, ४२, ४६,
पारगवेसिनो	३४५, ४८८		७५, ७८, ८५
पारगू	६०३	पुञ्जानि	५६
पारमता	२७३	पुञ्जं	३०५
पारमिप्पत्तो	४७१	पुटभत्तं	२६०
पारमि	३७१		

पुण्णजि	६२८, ६३१	पुस्तमं ति	२६६
पुण्णमासियं	३३, ३५	पुरेमत्तं ति	५७३
पुण्णस्स	४८४	पुरोहितस्स	१२२
पुण्णको	६३१	पूतिकायो ति	२३४
पुण्णो	६३१	पूतिकं ति	८०
पुत्तो	२८	पूतिमुत्तं ति	५२४, ५२९
पुथुज्जनताय अधम्मा निविट्ठा ति	६१०	पूति ति	१०६
पुथुज्जनानं ति	६२४	पूरे ति	१५, २२६
पुथुनानत्तवण्णियो ति	५७८	पेच्च	१७६, २५८, २६१
पुथुपञ्जा	४७४	पेसकारा	३६९
पुनपा छट्ठ चङ्कमं ति	८	पेसलेना ति	४९२
पुनप्पुनं ति	७६	पोट्टिलं	५७४
पुनब्भवो	५९	पोट्टिलो	५६६
पुनेति	१९९	पोराणानं	६१३
पुप्फच्छत्ते न	१७९	पंसुकूलिको	३८०
पुप्फच्छत्तं	२२२	पंसुकुली	३७८
पुप्फच्छड्डुकुले	२६३	पंसुकूलं	५२४
पुप्फदामं	५१६	फ	
पुप्फवस्सं	४८		
पुप्फिका	३६९	फग्गुनमासे	२०
पुप्फं ति	४१७	फलदस्सावी	१५१
पुब्बविदेहकं	४४५	फलसुखेन	७, १८०, ५४५
पुब्बविदेहानं	५८४	फलहारका	३६९
पुब्बापरञ्ज्जू	४८९, ४९५	फलेसिनो	१९७
पुब्बेनिवासं	५७, ९५, १८१, २२६, ४०१	फस्सं	३५६
पुब्बे निवासं जनामी ति	९७, २२८	फस्सं बालो च धीरो च तथेव	
पुब्बेनिवासं जानामि दिब्बचक्खु		फुट्ठो ति	३५१
विसोधितं	२२८	फस्सपञ्चमा ति	४०६
पुरतो पच्छतो वा ति	२०२, २०४	फारमाना	२०९
पुराणा ति	४९८	फासु	२०४
पुरिमबुद्धेसु	२६९	फासुकामस्स	५२५
पुरिमानि पमुञ्च बन्धनानी ति	११७	फासुविहाराय	४६४
पुरिसुत्तमं	१८१	फुसन्ती ति	३५१
पुरिसो कि वतं कि समाचार ति	३२४	फुसितब्बेति	५४७
		फुसिस्सं चतस्सो उप्पभञ्ज्जायो ति	१०१
		फुसिस्सु ति	३२१

फुस्सस्स	९०, १४५, ३४२	वातिसमहापुरिसलक्खणानि	३६०
फुस्सा ति	३५८	वात्तिसवरलक्खणो	४६, ९१
फुस्सो	४२१	वाधेन्ती ति	१७३
फोटुब्बानी ति	३२७	बाराणसि	५८९
ब		बाराणसियं	४६, ८२, ९०,
बद्धोमहिन्द पासेन वे पाचि-			९२, ९४, १६६, २०८,
त्यसरो यथाति	३३५		२६९, ३७७, ३९५
बन्धनागारे	९८	बाराणसिराजा	४८३
बन्धमच्छा	२९	बाराणसि	५०६, ५०७, ५०९
बन्धुजीवका	४४३	बालकलौणकगामे	७
बन्धुमति या	८६, १०१	बालहं ति	४६४
बन्धुमती नगरं	५०३	बालाति	१६, ४२७
बन्धुमराजा	५०४	बालानं अभिनन्दतं ति	१०६
बलवन्तो ति	४२६	बालो	२५
बलवा	७६, १७४	बालो हि वाल्या वधि-	
बलाकाति	३७	तोव सेती ति	३५१
बलानीति	३९, ७०	बाहा परगय्ह कन्दन्तो ति	११३
बलिवद्दोव जीरतीति	४९४	बाहाय मं गहेत्वा ति	२२७
बब्बोदक ति	१०४	बहिरास्साति	२७५
बट्टिहदा च विपस्सतीति	१५१	बाहुसच्चंति	२४७
बट्टिह्वाति	६०, १५१	बिम्ब ति	३४५
बहुदेव रतिंति	८४	बिम्बसार	३३०
बहुपुत्तं कनिग्रोधक्खमूले	५१९	बिम्बसाररञ्जा	२७०
बहु यापनत्थं अभुभिञ्जं सूति	४१३	बिम्बसाररञ्जो	५१, १०२, २५६
बहुसंक्कुप्पं ति	३४५	बिल्लं	५६
बहुस्सुते	२२०	बीजं	१०३
बहुस्सुतेनाति	४९२	बीज आसारं वप्पतीति	१९८
बहुस्सुतो चाति	४६७	बीजनीदानं	३७७
बहुस्सुतो ति	८८, १६९, ४८९,	बीजनेन	१७
	४९०, ४९४, ४९६	बीरणं	१०९, ११०
बहुस्सुतो चित्तकथीति	४९२	बुद्धचक्खु	११९
बहूति	४२१	बुद्धचक्खुना	१६१, २६३
बहूनि लोके चित्तानीति	३००	बुद्धजाणं	४४८
बहूहि परिकप्पेहीति	४१८	बुद्धस्तरं	२०३, ३७८
बाकुलो	६३१	बुद्धम्हा ति	५८८

बुद्धमप्यमेय्यंति	१००	बुद्धो	६२, ८३, ९१, १००, १४७,
बुद्धामामको	५०१		२१२, २१३, २९८, ३०७,
बुद्धारतनं	२०९		३४३, ३६०, ६६९, ३८७,
बुद्धलीलाय	८१		४६१
बुद्धवेसं	५१९	बोज्झङ्गसमाधिभावनाति	५५१
बुद्धस्स	१०, १४, २०, २१, २४,	बोज्झङ्गनं	२१७
	२७, ८७, १५०, २६३, ३३१	बोज्झङ्गानि	६९, ७०
बुद्धस्स पुत्तोम्हीति	२०१	बोधि	२९८
बुद्धस्साति	२८	बोधिपक्खयं	४५७
बुद्धसुञ्जो	२३, ३०, ४२, ५६	बोधिपक्खियसत्ततिधम्मो	२४८
	८१, ३८२	बोधिरुक्खं	१७
बुद्धसेट्ठस्स	८५	बोधिरुक्खमूले	२९७
बुद्धं	१८, २३, ३४, ३९२, ५६२	दोधिरुक्खे	१३
बुद्धादयो	१७८	बोधिरुक्खो	१९२
बुद्धानंति	५३३	बोधिसत्तं	२६, १९६
बुद्धानु बुद्धोति	३०२	व्यग्घेहि	५५०
बुद्धानुभावं	४८, १४२	व्यञ्जानाति	३६२
बुद्धानुभावेन	७४, ८१, १५७	व्याधिपारिजुञ्जा	३४७
बुद्धारम्मणं	१००	व्यापादवसेन	२८३
बुद्धासनं	४८१	व्यापादो	४२५
बुद्धाति	६१८	व्यामिङ्गति	२६७
बुद्धपट्टानं	२८१	ब्रह्म	३६२
बुद्धप्पादे	१७, २०, २६, ३६, ५२,	ब्रह्माति	२६७
	६३, ६४, ७५, ७८, ८६, ७८, ९२,	ब्रह्मचरियं	११२, २१३
	१०४, १०८, ११४, १२२, १२५,		३१४, ३१६, ३६२
	१२९, १५२, १५६, १७५, १७६,	ब्रह्मचरियस्स	३०२
	२८७, २३७, ३०५, ३३२,	ब्रह्मचरियेना ति	२६८
	४२१, ४८३	ब्रह्मजच्चो	३९०
बुद्धप्पादो	१२८	ब्रह्मदत्तत्थेरस्स	१२९
बुद्धभूमि	५९५	ब्रह्मना अभिवन्दितोति	५७२
बुद्धेन	२१५, २८३	ब्रह्मभूतो ति	३६७
बुद्धेन चोदितोति	५७८	ब्रह्मलोकं	४५२
बुद्धेनाति	११९	ब्रह्मलोके	१०, ५६८
बुद्धेसु	२४४	ब्रह्मविहारं	२८२
बुद्धेसु सगारवता ति	२४६	ब्रह्मविहार भावन	९८

ब्रह्मविहारे	१०१	भयं होती ति	३१३
ब्रह्मविहारेहि	२८१	भल्लातकं	५६
ब्रह्मनं	२६८, ५९३	भवनेत्तिप्पभावितं ति	३४०
ब्राह्मणा	३६९	भवनेत्तिया	३१४
ब्राह्मणमुत्तमं ति	२६८	भवा ति	६३
ब्रह्मणसिप्पेसु	६७, ३२१	भवाभववसं गता ति	२९०
ब्रह्मणो होति	२६८	भवाभवेसू	३५२
भ		भविस्सती ति	३१९
		भविस्सरे	३४३, ४२२, ४२४
भगवतो	२०१	भवोघो	२७५
भगवा	१०, ५३, १५९, २५६, ३६१, ३६२, ४८१, ४८२, ५९६, ६०६, ६२४, ६६२	भवो वा यत्थ लब्धती ति	३१७
भगवा तत्थ आगच्छी ति	२२७	भवं अङ्गारकासुव	१२०
भगीरथो	१९७	भागभत्तं	३९६
भगु	६३१	भागीरसानं ति	१९७
भगुत्थेरस्स	६	भाणुमा ति	६२०
भगू ति	६	भाता चा ति	२२६
भजिस्सन्तो ति	४२९	भारनिकखेपने यथा ति	३१६
भण्डगं	२९६	भारकच्छनगरे	५८
भण्डरे	४११	भावनाबलेन	५५९
भतका	३६९	भावनापारगू	३०८
भतको	२५२, २८२	भावनामयइदी	९६
भतको यथा ति	२५४	भावयित्वाना ति	२९४
भत्तकिच्चं	२०२	भावितत्तो ति	४२१
भत्तछेदं	३४२	भावेतब्बं च भावित ति	३६६
भत्तिविस्सगं	३७८	भावेतब्बं भावितं, पहातब्बं	
भट्ठेयस्स	१५२	पहीनं	३६६
भट्टाकापिलानी	५१३	भावेती ति	१८९
भट्टियत्थेरस्स	३७७	भावेन न युज्जन्ति	४७३
भट्टियो	१४७, १४९, १५४, ३८०, ५८६, ६३१	भावेन्तो सत्तिपट्टाने ति	७०
भट्टियो तिस्स	१४६, ३७८	भावय्या ति	२४७
भट्टो ति	२८, ४९२	भावेही ति	५५१
भद्राबुधो	६३२	भिक्षुनो ति	२४३, ३२४, ५३०
भयजननि ति	५४६	भिक्षुं ति	४६४
		भिक्षू ति	५७०
		भिन्नपटन्धरो ति	५३६, ५४५

भित्तयो वण्णो पसीदती ति	३१३	मग्गपञ्जाय	१६२, ३१८
भीतत्तं ति	३१३	मग्गफलपच्चवेक्खणञ्जाणं	११४
भुञ्जन्तो मासिकं भत्तं ति	१९	मग्गसत्त्वं	२४८, ३६६
भुञ्ज मानुसके कामे ति	१४४	मग्गसुखेन	५४५
भुञ्जमाने वा भुत्ते वा		मग्गुत्तमं	१८८
जेगुच्छं मे न विज्जती ति	५२८	मग्गुरा	४४३
भुत्तं ति	४१४	मग्गो	६६, १२१, १६३, २१३
भूतत्थेरस्स	१८४	मग्गो चापि सुभावितो	३१६
भूतो ति	१८४	मङ्कुभावं	३६१
भूमिसया नरा ति	५८४	मङ्गलसिलापट्टे	५०९
भूरिपञ्जा	६०५, ६२३	मङ्गलावुधं	३८१
भूरिपञ्जो	१९६, १९९	मच्चुजरायुपद्धुत्तं	५३६, ५४५
भेदा	३८	मच्चुधेय्य ति	६२७
भेदं	३८२	मच्चुनाव्वाहतो लोको ति	१३५
भेसकलावने ति	१३३, ५८८	मच्चुव्याधि जरा ति	१३६
भेसज्जं	९८	मच्चुमारो	११०
भेसज्जेसुयथा वेज्जा ति	४१७	मच्छेरियं	४७७
भोगइस्सरियेन चा ति	१२३	मच्छेरं	३७५
भोगकगिरि विहारं	२०८	मच्छो	१०३
भोग नगरं	४८०	मच्छोव घसभामिसं ति	३३५
भोगसम्पति	१४४	मज्झेसरस्मि ति	५७७
भोगसम्पत्तिया	२७४	मज्जारे	४११
भोगसम्पदा	३४४	मण्डलिपाकारे ति	३८१
भोत्वा ति	३५८	मणिना कुण्डलेन चा ति	३४६
म		मतम्हि	२१९
मकसेहि	३०४	मत्तकुञ्जरसेवितं ति	२०५
मक्कटसन्निभं	५५०	मत्तञ्जुत्तं	४७५
मक्खप्पहानं	५५३	मत्तञ्जु चस्स भोजने ति	२४२
मक्खी	४२३, ४२५	मत्तद्वियं ति	४१२
मक्खो	१९४	मत्तिक	४११, ४१७
मक्खं	४७७	मथितो अतिभारेना ति	२८९
मगधरट्टे	४६, ६१, ८६, २३०, ४४१, ५१३, ५६१	मथेन्ति चित्तं	३५३
मगधानं	२६५, २६६	मथेन्ति मज्जो सङ्कप्पं ति	३००
मग्गजिनो ति	६११	मदं	४७७
		मदमत्तो ति	१२३

मदरट्ठं	५१४	महाकच्चानत्थेरस्स	१६६
मधुरग्गं ति	३२६	महाकच्चायनो	६३१
मधुरा	३५३	महाकप्पिनत्थेरस्स	२०८
मधुवासेट्ठस्स	१०२	महाकप्पिन महाकस्सपादी हि	५८०
मन चे तेही ति	३२७	महाकप्पिनो	२१०, ५८२, ६२८,
मनसिकारो	४७८		६३१
मनापिया कामगुणा ति	५५४	महाकस्सपत्थेरस्स	५०१
मनुजस्सा ति	१०८, १०९	महाकस्सपत्थेरो	५०३, ५२०
मनुजिन्दो	३६३	महाकस्सपत्थेरं	५७३
मनुस्सकुणपं	२५३	महाकस्सपो	५२३, ५८२, ६३१
मनुस्सभूतं ति	३०५, ३०७	महाकाखणिको	३१५, ३२०
मनुस्सलोके	३४१, ५९३	महाकालो	२९५
मनुस्ससम्पत्ति	२५८	महाकोट्टिको	६३१
मनुस्सानं ति	२६६, ३२५	महाकोट्टिको	४७१
मनुस्सेसु च देवेसूति	२६१	महाखेमङ्गमो	१२१
मनोकम्मेन	४९१	महाखेमं	१२१
मनोमयं	२२८	महागजो	५४५
मनोमयो सोतो ति	३३९	महागण्डो	२३३
मनोरमा ति	३५३, ४०२	महाघोरा ति	४३०
मन्त भाणी	४६२	महाचन्दो	६३१
मन्ताणि पुत्तो	६३१	महाचन्दं	२१३
मन्तानी	३८३	महाजुति ति	२२
मम सङ्कप्पमञ्जाया ति	९६	महाज्ञायि ति	४१४, ५३३
ययूरा	४४३	महाञ्जाणी ति	१६९, ४७३, ५३४
ययूरो	१४	महातित्थब्राह्मणगामे	५१३
मरणप्पकारे	११३	महादानं	६१, ६७, ९०, ९२, १७८,
महप्पभं	२१, २२		२६९, २९५, ३४२, ३६०, ३७७,
मय्य तुवं सी ति	२०१		३९५, ४८३, ५०२
मलखिलसोकनासनो ति	१९०	महाधम्मरक्खितत्थेरस्स	२०६
मल्लरट्ठे	७८	महानागत्थेरस्स	१०२
मल्लराजकुले	९	महानागं	२१, २२
मल्लिकं	११३, १९४	महानामो	६३१
महाउक्कारसम्भवो ति	२३३	महानिसभत्थेरो	५०२
महाउदायी ति	३०५, ६३१	महानिसभत्थेरं	५०१
महाकच्चाने	८२	महानेरुनो कूटं ति	५८४

महापञ्चा	४७४	महिस्तासा ति	६०७
महापञ्चो	५९७	महेसिना ति	५४६
महापन्थकत्थेरो	२२०, २२८	महेसिनो	५४९, ५५६
महापन्थकवत्थुस्मि	२२०	महेसेक्खोति	२६०
महापन्थकस्स	१७९	महोघेना ति	३९२
महापन्थको	१८०, २२१, २२७, ६३१	माणवा ति	३१९
महालिवोघूपच्छेदो	४१५	माणवो	५१४, ५१७
महापुरिसलक्खणा	३६२	मा तं अलसंति	११६
महाबावरिय ब्राह्मणस्स	६२८	मातरं ति	१२४
महाबुद्धी ति	४७३	मातापितरो	३४७
महाभिञ्जो	५७७	मानुलत्थेरस्स	५७, ३१२
महाभिनिक्खमनं	९१, १९२	मानयद्धो	१२२
महामतो ति	४७३	मानहता ति	६११
महामुनि	६२०	मानपथं ति	६११
महामोगल्लानत्थेरं	२५६, ५७५	मानानुसयं	६१३
महामोगल्लानत्थेरो	५८६	मानानुसयमुज्जहा ति	६१२
महामोगल्लानो	४४१, ५६३, ५७९, ५८१, ५८३, ६१९, ६३१	मानाभिसमया ति	६१३
		मा निदाबहुलो अहूति	११६
		मानो	१९४
		मानं	४७७
महामोगल्लानं	४८४	मानं पजहस्सु	६११
महारसो	१२०	मा पापचित्ते आसादो ति	५७१
महावणो गूथकूपेन गालितो	२३३	मा पुराणं अमञ्जित्थो ति	१५
महाविपस्सना	६०९	मा मे कदाचि पापिच्छो ति	४६६
महावीरं	२१, २२, २६५, ६२९	मायं	४७७
महावीरा ति	१९७	मायनामा ति	२००
महावीरो	१९४, २३७, ३७१, ४५६	माया	३३८
		मायाविनो ति	६२६
महासम्पत्ति	५११	मार	५६९
महासमुद्भवो ति	११६	मारपक्खे ति	१५
महासमुद्दो ति	४७२	मारवसानुवतिनि	५६०
महासाला	३६९	मारसत्थेनं सहसा भञ्जिस्सं ति	५४६
महाहिता	४१४	मारसेनप्पमद्दो ति	३६७
महिच्छो ति	४०३	मारस्स विसयेरतो ति	४०२
महितो ति	३८६	मारानं	२०१

मारिस	४५३	मुखं चण्णकमक्खितं ति	३४६
मारो	९८, १०१, ५७६	मुञ्चामी	३३५
मारुं	२३८	मुण्डो ति	४७०, ५५२
मालकारका	३६९	मुत्तो आघातना यथा ति	३१७
मालधारो ति	१४२	मुत्तो सो मारबन्धना ति	३०३
मालाकारकुले	१२५	मुत्तं सेलाव कञ्चन ति	३०८
मालिका	३६९	मुदिज्जेही ति	१५०
मालिनी ति	५	मुदितत्थेरस्स	३८
मालुक्कपुत्त	३५४, ३५५	मुदिता	२८३
मालुक्कपुत्तत्थेरस्स	१०८	मोहच्छादनच्छादितो ति	२३५
मालुक्क पत्तुस्स	३५४	मोहा कम्मस्सकता पञ्जास	
मालुक्का	१०८	अभावतो	३५०
मालुते उपवायन्ते ति	२०६	मोहाय	३४६
मा सादेसि तथागते ति	१५	मोहितो ति	६३
मासोपवासिको	१९	मोहो	१९४, ३७२
मिगजालत्थेरस्स	११८	मोहं	९५, ४७७
मिगलुद्धे	४८९	मुदुना ति	१४४
मिगलुद्धो	३२	मुहुं	१९९
मिगलद्दो	३४, १३९	मुहुति	४१३
मिगवं	२०३	मुनि ति	२००, ३७७, ५४५,
मिगवो ति	३४७		६१०, ६१९
मिगारमातुपासादं	५६८	मुलालपुप्फं विमलं व अम्बुना	
मिगारमातुपासादं पादङ्गट्टेन		ति	५३४
कम्पयी ति	५७८	मुहुत्ते ति	५७५
मिगो	५६०	मुहं मुहं चारणिकं व	
मिच्छादिट्ठि	६२, ६३	दस्सयं ति	५५५
मिच्छादिट्ठी ति	३३६, ५३६	मेघदुन्दुभि	१८६, १८९
मिच्छावित्तके	१९०	मेधियो	४८४, ६३१
मितं इध च कल्याणं	२४६	मेण्डगन्धिनी	३२९
मित्ते आगम्म पापके ति	३०४	मेत्तचित्तं	३८९
मित्तेहि च विरज्जाती ति	२५	मेत्तचित्तं च भावेमी ति	२८४
मिद्धेन पक्कवो ति	८	मेत्तगू	६३१
मिद्धं ति	३३८	मेत्तचित्ता ति	४३३
मिनगं	२९६	मेत्ता	२८३
मुखरा ति	४२६	मेत्तेन	४९०

मेत्तेन कायकम्मेना ति	४९८	यथाचारी ति	४६३
मेतं च अभिजानामी ति	२८३	यथासतो ति	४६३
मेतं	२८२	यथा दिवा तथा रति ति	१०७
मे धम्मकथं सुणन्तु ति	३९१	यथापि भद्दो ति	२८७
मेधाविनो	२२०	यथा पुरे तथा पच्छा ति	१०७
मेधावी	२५६, २५८, ३०४,	यथा पि पव्वतो सेलो ति	२८५
	३९३, ४६७	यथा मं ओवदी ति	२६७
मोक्खो	२१३, ५१३	यथास्स पस्सतो रुपं ति	३५९
मोग्गल्लानं	५६६	यथा सन्थतिको	३७९, ३८१
मोग्गल्लानगोत्तो	५६७,	यदत्थि सज्जतं किञ्ची ति	३१७
	५७६	यदा च मग्गमद्दिक्ख, नावाय	
मोग्गल्लानत्थेरो	५८०	अभिरुहणं ति	३४०
मोग्गल्लानो	५६१, ५७६, ६०३	यदा ति	१२, १८१
मोघराजा	६३२	यदा नवो पव्वजितो ति	१२५
मोदामि अकुतोमयो ति	३६७	यदा पठममद्दिक्ख ति	१७८
मोरहत्थं	२०	यदा बलाका ति	३५
य		यमामसे	१७१
यमक पाटिहारियं	७५	यमुनं	५४८
य किञ्चि सिथिलं कम्मं ति	१२	यसत्थेरो	६२८
यञ्चे जीवे अधम्मिकं ति	२९३	यसदत्तत्थेरस्स	७८
यञ्चे बालप्पसंसनाति	३९२	यसदत्तो ति	७८
यञ्जेन सन्तुट्ठो	९७	यसप्पमुखे	९१
यञ्जं	१७	यसस्सिनी ति	९५
यत्सङ्कप्पज्जायी ति	४६३	यसस्सिनं ति	४०८
यतो नेसज्जिको अहं ति	४०५	यसादिके	२४४
यतो मिद्धं समूहतं ति	४०५	यसे ति	२९१
यत्थ अरहन्तो विहरन्ति, तं भूमि		यसो	२४, ६३१
रामणेयकं ति	४६७	यसो च अप्पबुद्धीनं विञ्जानं	
यथा अधो तथा उहं ति	१०७	अयसो च यो ति	२९२
यथा अन्धो	१७४	यसोजो	६३१
यथा आनी ति	२५३	यसोधराय	२६
यथा एकग्गचित्तस्स सम्मा		यस्मि पतिट्ठिता धम्मा ति	४९३
धम्मं विपस्सतो ति	१०७	यस्स सन्नहाचारीसु ति	१०२
यथा कायगता सती ति	४९७	यस्स नत्थि धुवं ठिती ति	३४५
यथा सुगीतं ति	५५	यस्सा ति	२१६

पागुं	२२५	योगी पीतिकरं ति	२०४
याचनका पि	१९९	योगेन निगगंहा ति	५५९
यायावदस्सी हि	५४६	यो च पपञ्चं हित्वाना ति	४६७
याय आसाय तिट्ठामी ति	१९८	यो च लाभो अधम्मिको	२९१
यावता बुद्धखेत्तम्ही ति	५३३	यो दन्धकाले ति	२३
यावन्तेत्थ समागता ति	११०	यो मे त सल्ल मुद्धरे ति	३३७
युगं	४३२	योनकमहाधम्मरक्खितत्थेरं	२०३
युगनद्धं	१०७	योनिसो	३१
युज्जरे	४४८	यो पपञ्चमनुयुत्तो ति	४६७
युज्जं ति	५०	यो हेत्थ न लिम्पति मुनि	
युज्जति बुद्धसासने	३८८	तमाहू ति	६०९
युज्जन्तु ति	३९१	यं च अत्थेन सज्जुत्तं या च	
युत्तयोगो सदा सिया ति	२४३	धम्मगता रति	३३०
युद्धभूमि	२०६	यं चेत्थ अस्स पतिरुपं सामञ्जं	
यूपी	४४८	अज्झपगतस्सा ति	२४६
युवासि त्वं पब्बजितो ति	१४४	यं तं पुब्बे अमज्झिस्सं,	
ये च तत्थ	११	सक्कायाभिरतं पजं ति	३४०
ये च तत्थ विजानन्ती ति	१७३	र	
येन कम्मं ति	३५१	रक्खती ति	३३
येना ति	२६०	रक्खेय्या ति	२५८
ये पञ्चक्खन्धे पस्सन्ति, परतो		रजका	३६९
नो च अत्ततो ति	५७२	रजतं ति	४२७
ये मं कायं ममायन्ती ति	२३६	रज मुहत्तं च वातेनाति	३००
ये मं कायं विवज्जेन्ति		रजयी ति	४०३
गूथलित्तवं	२३६	रज्जपटिलाभं	५०९
ये मं रुपेन पामिसु ति	१५१	रज्जो अज्झस्स पडगू ति	२७४
ये मे धम्मा पवत्तिनो ति	४९४	रट्टपाल	३४७
येहा यं देसितो धम्मो ति	१६४	रट्टपालसेट्ठिनो	३४२
यो एव गरुनं ति	८५	रट्टपालो ति	३४२, ३४३, ६३१
यो कुद्धं पटिकुज्जती ति	१३१	रट्टं	१९६
योगकम्मं	५६	रतनाकरो ति	४९९
योगकामस्स	५२५	रतिया ति	२६७
योगक्खेमं	४६१	रति	१८६, ६०८
योगक्खेमपथेसु कोविदोसीति	११७	रत्तिन्दिवं सब्बकालं	७१
योगावचरो	१०६	रत्तो	४५, ३२७

रत्याविवसाने ति	१८३	रुक्खमूलं ति	४७०
रथा	४५०	रुक्खदेवता	३०
रथिका	३६९	रुक्खमूलिका	५६३
रथियाय गमिस्सन्ती ति	४२८	रुक्खमूलिको	३७९, ३८१
रथेसभो ति	३६३	रुचिरं ति	५०
रन्धं ति	२१६	रुणं	२१५
रमन्ते के ति	१५०	रुपं ति	३४५, ३५५
रम्म गिरि पावुसअब्भमालिनि		रुपं दिस्वा ति	३५७
ति	५६०	रुपं दिस्वा सति मुट्ठा ति	३५४
रम्मतला ति	५३०	रुपसम्पति	१४४, ४९२
रविहंसा	४४३	रुपे ति	५४७
रसेसु अनुगिद्धस्स ज्ञानेन		रुप्पतो ति	४३०
रमती मनो ति	२४०	रुपावचरज्ज्ञानानं	२२८
रसं	३५६	रूपपजीविका	१४४
रहदे हमस्मि ओगालहो ति	३३८	रेणुवती	२७
रहितम्ही ति	१९०	रेवतत्थेरस्स	४६७
रागाधिकरणं ति	३२७	रोगं ति	१६२
रागो	१५, १९४, ३७२	रोगानमिव सङ्खये ति	३१६
रागं	९५	रोपितस्स	६१
राजगहस्स	५१९	रोमसो	३६
राजगहे	९, ५२, १२८, १४२, १५६, १६१, १७५, १७९, ५३५, ५९६	रोहिणियं	१९५
राजगहं	१०, ४२, १७९, १९२, १९३, १९८, २६३, ५१३, ५३५, ५७३	रोहिनी	१९८
राजगेहे	२०९	ल	
राजगेहं	२०३	लक्खणूपनिज्ज्ञानं	११७, ४०२
राजदत्तत्थेरस्स	४२	लक्खणो	४४५
राजपुत्ता	३६९	लकुण्डकमद्दियत्थेरस्स	१४५
राजपुत्तो	४८१	लकुण्डकमद्दियो	६३१
राजानो ति	३६३	लच्छसे	१४७, ५९६
राजाभिराजा ति	३६३	लज्जरे	४१२, ४१९
राघो	६३१	लता ति	३३९
राहु लत्थेरस्स	२६	लता वा ति	११७
राहुलो	६, २६, २७, ३१, ५८६	लद्धूपसम्पदं	१८
रित्तसे	४५२	लपा ति	४२३, ४२८
		लम्बको	४४२
		लहुका ति	४२६

लाभकामा ति	४२९	वज्जीसेन	६१२
लाभतो ति	४१८	वज्जीसो ५९२, ५९३, ५९४, ५९६,	
लाभे ति	२९१	५९७, ६०७, ६१७, ६३१, ६२१	
लायनग्गं	२९६	वचनञ्जालू ति	८७
लालुदायी	३०५	वच्छगिद्धा	३७३
लुद्धा	३५०	वचीककम्मेन	४९०
लुवे	३३४, ३३९	वज्जे किच्चं निरत्थकं ति	३३०
लुखचीवरा	४५५	वज्जन्तु	२५४
लूखं	२३८, २४०, ४१०, ४१३	वज्जिपुत्तके	४७२
लेणं ति	३७	वज्जीनं	४०१
लेणगिरिविहारे	३६	वज्जीनं वेलुवगामे ति	४०९
लेणे	१८४	वञ्चनिका ति	४१८
लेसकप्पे ति	४१८	वट्टुदुक्खविस्सरणं	३३४
लोकतारको	२०७	वट्टु	३४
लोकनन्दनं	५९५	वड्ढत्थेरस्स	५८
लोकनायकी	२०७	वत्तपरियाही ति	१५५
लोकनायकं	२२२, ४४८	वत्थयुगं	५०५
लोकमिह च अनभिरतिति	२४८	वदेस्सामी ति	६२४
लोकविदू	१५३	वधरोगनीलं	५४५
लोकियदायज्जं	२२५	वनथो	६०
लोकियलोकुत्तरमुखं	३३	वनथं न करेय्य कुहिञ्ची ति	६०८
लोकुत्तरदायज्जं	२२५	वनमूलफलाहारो	६४
लोकुत्तरवम्मदायस्स	६७	वनसण्डम्ही ति	१४९
लोकुत्तरो	२७६	वना विम्बनमागतं ति	३०८
लोको ति	५७५	वनेवसतो ति	२०४
लोको सब्रह्मकप्पो	४०७	वन्तकसावस्सा ति	४३१
लोके ति	२९३, ४२६	वन्दरे	४४६
लोमहसनो	९६	वन्दिस्सं ति	१६०
लोहितपाणी ति	३९३	वन्दिस्सं बहुकं जनं ति	२६६
		वण्णो	६३१
व		वयधम्मं	४७६, ४७७
वक्कलि	६८, ७२, ७३, ६३१	वयसम्पति	१४४
वक्कलित्थेरस्स	६७	वरहयदमकुसलोति	७७
वक्कलीतिस्स	६७	ब्रह्मभूतो	३६६
वज्जीस परियोसाना	६२७		

बहणो	४४९, ५६१	विचरिस्सन्ती ति	४२७
बलवामुखं	५४८	विचित्तवानेय्यवटं सकानं ति	१९०
बसलो	३०	विचिकिच्छा	४६३
बसितं मे	२५४	विचिकिच्छानं	६२२
बसिप्पत्तो	४७९	विचिनी ति	४०३
बसिस्सरे	२७२, ४२३, ४२९	विजानन्ति च ये धम्मं, आतुरेसु	
बसुधं	४८७	अनातुरा ति	१२
बसुन्धरा ति	५५६	विजानन्ती ति	११
बसे कत्वा ति	३६७	विजानेय्य सकं अत्थं ति	२४३, २४५
बसे च तस्मिन् जनयेथ पेमं ति	८७	विजितसङ्गामं ति	६१६
बसे ति	२४१	विजितसेनत्थेरस्स	७४
बस्सति देवो ति	५१	विजितावी ति	३६३
बस्सुपेतो ति	४९८	विज्जती ति	४७०
बस्सुपनायिकादिबसे	४८३	विज्जा	८, १८, ४४, ६५, १४३, १५५, २७४
बागुरं ति	३४७	विज्जाधरो	१६६
बातरोगाभिनीतो ति	६७, ६९, १२८	विज्जायन्तकरो समितावी ति	६११
बाताबाधेन	१२८	विज्जाया ति	१११
बाताबाधो	६९	विज्जासम्पत्तिया	२९
बादमग्नं	२४४	विज्जासिप्पेसु	७८, १५६
बापी ति	५५४	विज्जन्तं	२०, २६, ३६, ३८, ४२, ४६, ५२, ५६, ६१, ६४, ६७, ७४, ७५, ८५, ८६, ९८, १०२, १०४, १५६, २०३, २३०, ३७७
बारित्तं	२४५, २४७	विज्जाणञ्चायतनं	४७८
बालगमत्तं	२८५	विज्जाणानं परिगहे ति	१२०
बालगं उसुना यथा	५७२	विज्जाणं	४७६
बालधि	३१०	विज्जास्सन्ती ति	३११
बालमिगनिसेवितं ति	२३९, २५४	विज्जन्तूही ति	३११
बालवेधिसमागता ति	५३३	विटपिसमो सयिस्सं	५५७
वासधुरं	७५	वितक्कपवति	५४९
वासेट्ठो	३७०	वितक्का ति	६०७
वाहा	३३८	वितक्के उपरन्धियत्तनो ति	१९०
वाहेति	२६०	वितक्केन समप्पितो	२३५
विक्खालेत्वा	२०९	वितक्को	४७८
विक्खालेभी ति	६६		
विक्खीणो	४०७		
विगतवलाहके	६२०		
विग्गाहिककं	२४४		

विततं	१०७	विप्पसन्नेन चेतसा ति	१२४
वितानं	२७१	विप्पहाया ति	१९७
वित्तो	४०३	विप्फोटितो ति	३५
वित्तिलाभं ति	२५८	विग्भन्तचित्तो ति	४३१
विदालिका	६३	विभवं	२८७
विदिसा ति	५५६	विभिसनं	५४८
विद्वु ति	१६०	विभूत	४७७
विद्वसिनो ति	२१६	विभूतनन्दिना ति	४९७
विधाविता ति	४१५	विभूसिता	१४३
विधुरं	५७६	विमलो	२७, ३७५, ६२८, ६३१
विनम्यते ति	११७	विमानपेतवत्पूहि	५७८
विनयस्सु ति	३६७	विमुत्ति	४३९
विनायकं	२१, २९	विमुत्तिसम्पत्तिया	७९
विपन्नसीलो ति	४३१	विमुत्तिमुखेन	१४, ८३
विपरियेसा ति	६१२	विमुत्तिमुखं	३८७
विपस्सनं	३, ७, १०, १४, १८, २३, २६, ३९, ३४, ३९, ४३, ४६, ५२, ७७, ८०, ८२, ८३, ९७, १०१, १०५, ११८, १३३, १३८, १८०, १८३, १८४, २२२, ३२२, ३४३, ३५९, ४८६, ५६१, ५९४	विमुत्तेही ति	४२८
विपस्सना चारं	१४२	विमुत्तो चम्हि अनासवो ति	८४
विपस्सनाधुरे	४९४	विमोक्खामगं	३३५
विपस्सनापञ्जा	१६२	विमोक्खा	१५४
विपस्सनाय	७५	विमोक्खेन अफस्सयी ति	५८४
विपस्सनायाणं	१०६	विम्मतो ति	२६६
विपस्सनावीथि	७५	विपरीतदस्सनं	६२
विपस्सिनो	३९	विमनो होति समाधि दुल्लभो	५२७
विपस्सिस्स	३८, ८५, ८६, ९८, २९५	विद्यापियं ति	५५४
विपस्सी ति	१६३, ५०३	विरजं	१८९
विपस्सी सम्मासम्बुद्धो	१६३	विरज्जेय्य	१८२
विप्पटिसारी	६११	विरागव्रम्मं	४७६, ४७७
विप्पमुत्तो	४७९	विरागो देसितो धम्मो अनुपादाय	
विप्पमुनं	१२९	सब्बसो ति	२९९
		विरूपो	५५२
		विरूहरे	४५६
		विवज्जये	२४१
		विवटं ति	१३४
		विवट्ठच्छदो	३६०

विवट्टपनिस्सयं	७४, ७८, ८५, ९०,	विस्सगन्धं	४९३
	१०२, २५६	विस्ससे ति	४७२
विवर मनुपमन्ती ति	५७२	विस्सुतो ति	३९२
विवित्तं अप्पनिग्घोसं	२३६	विहङ्गमा	५४९
विवित्तं ति	२३९	विहगपथे	१८९
विविधं विन्दते दुखं ति	३२७, ३२९	विहञ्जन्ती ति	५२९
विवेकरति	१५०	विहञ्जित्यो	१०१
विवेकवासं	२०३	विहरिस्सामी ति	७०
विवेकमुखं	२०४	विहरेय्य विप्पमुत्तो ति	२४९
विवेकानं ति	६१८	विहस्सं ति	५४५
विवेकाभिरति	१८५	विहरं ति	६९
विवेको ति	३०९	विहारकुसलो ति	८४
विसत्तिका ति	११०	विहारा	८, ११३
विसत्तिकं ति	१८८	विहारं ति	१५५
विसदोसप्पवाहको ति	३३८	विहासि अपराजितो ति	१८२
विसमूलं	११९	विहेठ्ये	३२२, ३२४
विसयं	९९	विहेसा	३५५, ३५६
विसखखसमूपमो	७३	वीणा	३२८
विसल्लो ति	१९०	वीणाही ति	१५०
विसाखाय	११८	वीणोपमं	२७४
विसारदा खो	६०	वीणं	२७८
विसारदा ति	४२६	वीतखिलो ति	१९०
विसिरवन्तरे चरं ति	५५२	वीतद्गो	१८७, १९०
विमुद्धञ्जाणो ति सब्बसं		वीतदोसो	३०७
किलेस विमुद्धिया	५८	वीतमोहो	३०७
विमुद्धिदेवा	१६१, १७३	वीतरागा ति	४६८
विमुद्धिमग्गे	१६४, ३८१, ६२०,	वीतरागो ति	३०७, ४३१
	६२१	वीतिनामेसि	८४
विमुद्धि	११७	वीरियधुरनिग्गहितो ति	७७
विमुद्धो ति	६११	वीरियवा	३२९ ३६१, ३६२
विसेसभागियं	४१९	वीरियुपनिस्सयो	८९
विसोधये ति	२५९	वीरियं	३२३, ४७८
विसं पित्वाव छड्डितं ति	३१७	वीरो	१९९
विस्सकम्मेन	२७२	वुट्ठिह देवे ति	५५७
विस्सगन्धं	४९३		

बुद्दहमानो महोधेना ति	१९	वेसालिकेसु	२४
बूपसन्तचित्तो ति	५५	वेसालिकेहि	१४१
वेजयन्तपासादं ति	५७९	वेसिकं	१४३
वेजयन्तं	५८५	वेसिया	१४५
वेज्जसत्थे	९८	वेसियाना	३६९
वेज्जूपमो	३७३	वेसं	२०१
वेज्जो	१०१, २०७	वेहासं	२०२, ३४७
वेणगं	२९६	बोधिसत्तेन	४८३
वेणु	३२८	बोहरन्ता ति	४२६
वेति व्यलं	८७	व्यन्तिकतो ति	१९१
वेदना	४७६, ४७८	व्यापादो	४६३
वेदनानं विज्झापनो ति	१२०	स	
वेदनं अज्झावासयी ति	४०६	सङ्कप्पं	२८२
वेदसम्पन्नो ति	५७३	सङ्कप्पं नाभिजानामी ति	२५४
वेदानं	२४४	सङ्खं	३२८
वेदे	१६६, ३२१	सङ्खारलोके	२५८
वेदेहो	५०१	सङ्खारलोकं	२१७
वेधति फस्सफुटो ति	३५२	सङ्खारसन्तती ति	३१८
वेपचित्ति	३३५	सङ्खारा	१५८, ३०१
वेभारास्स	५६५	सङ्खारा विगमिस्सन्ती ति	३१८
वेमातिककनिट्टमाता	९०	सङ्गणिकारामे	१७०
वेय्याकरणा	४४५	सङ्गीतिकारा	३८७
वेरम्मा रमणीया तेति	२५२	सन्तुटो	३७९
वेलमतिवत्तरे	४५६	सपदानचारी	३७९, ३८०
वेलुदन्तत्थेरस्स	५९	सपदानं ति	२४०
वेलुवगामे	४०१	सप्पको ति	३६
वेलुवनमहाविहारे	५१९	सप्पच्चयनामरूपदस्सनं	१७७
वेलुवने	४४, ११०, १७९, १९२	सप्पदासत्थेरस्स	१११
वेलवनं	४२	सप्पदासो ति	११२
वेलं	६४	सप्पिं	१७
वेलं करोथा ति	३३९	सप्पो	४५९
वेसाखपुण्णमायं	२९७	सब्बकामित्थेरस्स	१३७
वेसाररज्जं	२६४	सब्बकामो	१३८
वेसालयं	१३८	सब्बकावकसिप्पानी ति	४१७
वेसालि	१३८	सब्बकिलेससोधनं	१८९

सब्वञ्ज्	२९८, ३२०, ४४९	सभिधेन	७९
सब्वट्ठित्तिनं ति	६१८	सभिधो	६३१
सब्वत्थ	२९१	समङ्गिभूता ति	२००
सब्वदस्सावी	३२०	समजीविनोति	१३०
सब्वपापं पवाहयि ति	६७	समणधम्मं	९, २५, ११४,
सब्वबुद्धानं	२६०		१७०, २०७
सब्वमित्तो	२८३	समणपब्बज्जं	५१३
सब्वलोकतिकिच्छको	३२०	समणसञ्जं	४५
सब्वलोके ति	३१०	समणस्स	२४८
सब्ववद्दविनासनो	११९	समणस्सा ति	३२३
सब्वसखी ति	२८३	समणस्स अहु चिन्ता ति	३२१, ४०९
सब्वसम्मत्ति	२५८	समणा ति	३८५
सब्वसंयोजनकरवयो	२५२	समणं	४०१, ४०७
सब्वसंयोजनातीतं ति	३०८	समत्तिकम्मा ति	४०२
सब्वकाकारवस्सेतं ति	४१४	समतं ति	१६२
सब्वामित्तो ति	३६७	समथविपस्सनाभावनाविवानं	४१५
सब्वसावपरिक्खीणं	२२	समथविपस्सनामगगफल निब्बान	
सब्वसावे ति	१९०	सुखा वही	१७१
सब्वे	४७७	समथविपस्सनं	१०७
सब्वे धम्मा अनत्ता ति	३०१	समथेहि युत्तो ति	५४७
सब्वेन सब्वं	३३१	समथं	२७८
सब्वेसं नागनामानं ति	३०९	समथं अनुयुञ्जेय्या ति	२४२
सब्वे सङ्खारा ति	३०१	समन्तचक्खू	११९
सब्वेही ति	३२७	समन्तपरिकिरेय्युं ति	६०७
सब्वित्वा	८१	समन्ततो सब्वदिसा पवन्ती ति	१९८
सब्वं अनिस्सरं एतंति	३१७	समन्तावरणो ति	१५१
सब्वं तण्हं ति	१८३	मयन्तुत्तानसेय्यका ति	४१६
सब्वं सुणाति सोतेना ति	१७४	सयने ति	५३४
सब्वं सुणाती ति	१७४	समये सो पदहति अज्झतं	
सब्वहाकप्पो	५७५	सुसमाहितो ति	४९६
सब्वहाचारीसू ति	१०४	समयो ति	१९७
सब्विह समागमेसु दिट्ठो भवेति	५४६	समविपाकिनो ति	३३
सभायं	१०	समस्सिको ति	१९०
सभियत्थेरस्स	८	समाधि	२७३, ३२३, ५२३
सभियसुत्तदेसनावसाने	७९	समाधियुञ्जं	४३२

समाधिबिज्जावसिपारमीगतो ति	५७६	सम्बहुला ति	५३२
समाधिसम्पदं	३२५	सम्बुद्धान ति	३६७
समाधूपनिस्सयो	८९	सम्बुद्धो	२७१
समापति	२८४	सम्बुद्धं	२१, २२, ६१, ११५,
समातिपारगु	३०८		३०७, ३७०, ४०१, ४०२
समाहिततो	४६४, ५४७	सम्बोधि ति	५९
समाहितिन्द्रियो	५७६	सम्भवस्स	३५
समाहितो ति	४७३	सम्भाजनयेविच्छन्ति लाभसम्मार	
समाहितं ति	३०७	मुच्छिता ति	४१९
समिज्जनभावं	३७७	सम्मतालप्पबोध	४०२
समिज्जिस्सती	१७९	सम्मदञ्जा विमुत्तस्सा ति	१३१
समुच्छेदप्पहानवसेन	६०३	सम्मप्पधाने	४७६
समुदयतो	३०१	सम्मा चित्तं विमुच्चती ति	२७९
समुदयसच्चं	२४८, ३६६	सम्मासम्बुद्धा	३६१
समुदयो	६६, १६३, १६४	सम्मासम्बुद्धो	४०, ४१९, ४६८
समुद्दस्सा ति	३५१	सम्मासम्बोधि	१७, ४८४
समुदा ति	५५६	सम्मुखा	८५
समुना ति	३२१	सम्मुतिदेवा	१६२
समुस्सयंति	१०६	सम्मुतिवा ति	१६२
समुस्सतं ति	३४५	सम्मुतत्थेरस्स	२३
समूलके आसवे पदालेय्या ति	२४९	सरणगमनं पस्सा ति	६९३
समूलं तण्हमब्बुम्हाति ति	१४९	सरणेसिनं	५९५
समूहनि ति	९७	सरति	३३३
समेक्खमाना ति	२१६	सरभङ्गत्थेरस्स	१६१
समेतो नच्चगीतेही ति	४०२	सरभङ्गो ति	१६२
समं चितस्स नालत्थं पुच्छं समग		सरस्सति	५४८
ब्राह्मो ति	३३४	सरिता ति	५५६
समं तुलेय्यं ति	५४७	सरीरकिच्चं	५०९, ५१३
सम्पज्जञ्जं	३०६	सरीरजा ति	७६
सम्पति च विपत्यन्ता ति	२३५	सरीर मुखमिद्वःसाति	४९७
सम्परायिकं	१७३, २१८,	सरे हत्थेहि भिज्जित्वा ति	१६८
	३२६, ६१२	सरे हत्थेडी ति	१६१
सम्पादेयप्पभादेना ति	२८६, ४८०	सलला	४४४
सम्बलमेवगमंति	२६०	सल्लकत्तो ति	३६७

सत्त्वविद्वद्भस्मा ति	४३०	सिनेहना	२५०
सत्त्वं अत्तसमुद्धानं ति	३४०	सिनेरुपादं	५८५
सवन्ति सबन्धि सोताति	३३८	सिनेहं	२२९, ५७४
सविगहं	१८१	सिन्दुवारका	४४२
सविभक्तसु धम्मसू ति	३९४	सिप्पं	३८२, ५९३, ५९४
स वे अच्चवच्चि नागोति	३०८	सिप्पामि	९८
स वे भिक्खु सुखं सेती ति	२५३	सिप्पं	१०
ससङ्गामेव धोसिते ति	४१६	सिरिगुत्तस्स	१७५
समुरो	१३२	सिरिमित्तत्थेरस्स	१७५
सस्सतुच्छेदग्गाहानं	१२१	सिरिमित्तो	१७५
सस्सतुच्छेदादिवसेन	३३६	सिलुय्यमं ति	५२९
सहपंसुकीलिको	१९३	सिवाधिकं	४२
सह वत्थेहि सोभती ति	३४६	सिबं ति	१८८
सहस्सकखतुं ति	२२८	सीतपीलितं	३८२
सहस्सधा	४०७, ५७५	सीतिभूतो	२९, ११८
सिक्खासाजी वसमापन्नो	१८२	सीतवने ति	२०५
सिक्खरे	४१२	सीदाति	३२३
सिक्खाति	५८	सीलपञ्चाणतो जयंति	२६२
सिक्खापदा नो पञ्चात्ता गोतमेन		सीलमेव इध अगंति	२६१
यसस्सिना ति	१६२	सीलमेवा ति	२५६
सिक्खापेन्तापी ति	४३२	सीलमेविध सिक्खेथ	२५७
सिक्खा विपुलं समादानं ति	२४६	सीलयुगं	४३२
सिक्खिता ति	६०७	सीलवत्थेरस्स	२५६
सिक्खं ति	११३	सीलवा	२५७, ४४४
सिखिड्ढीतिस्स	२६९	सीलसम्पदं	३२५
सिखिस्स	२०, ३२, ६४, १२५	सीलेवु मुट्टु समाहितो	२६१
सिखि	१२५	सीलेमु	२६१
सिखी	६५	सीलेसू ति	४३१
सिङ्गी	४२३, ४२८	सीलं	२४७, २७३
सित पातु करित्त्वाना ति	२६७	सीलं वलं अयपटिमं ति	२६०
सिद्धिभारवभा ति	५७२	सीवलि	६३१
सिद्धत्थस्स	१५६, १८४, २३०, २३२	सीसं मय्हं परामसि	२२७
सिद्धत्थो	१५८, २७१	साहनादं	५७, ९५, ३८१
सिद्धत्थं	१८५	सीहवसं	८८
सिद्धी ति	९६	सीहसेयं	८४

सीहासने ति	५४६	सुत्तगेय्यादि	८८
सीहो सेलगुहायं वाति	८५	सुदस्सनो	२७
सुकतं	३३९	सुदस्सनं	३०, ५७४
सुकसालिका	४४३	सुदीपं अत्तनो करोहि	११६
सुक्कपक्खेव	२४	सुदेसितो ति	११८, ११९
सुक्कोदनसक्कस्स	३९७	सुद्धचितं	१२९
सुखमा	३८०	सुद्धावासमहाज्झा	४९३
सुखाति	१९८	सुद्धावासेसु	९
सुखा वेदना ति	५५४	सुद्धिकामस्सा ति	२४३
सुखमं ते पटिविज्झन्ती ति	५७२	सुद्धोदन	२८
सुखमं सल्लं दुक्खहं पवेदयुं	१७१	सुद्धोदनमहाराजस्स	१११, २९६
सुखेधितो ति	१५५	सुद्धोदनमहाराजा	१९२
सुखोति	१९०	सुद्धोदनमहाराजेन	६२८
सुखं ति	३३, ४६४, ४६५	सुद्धोदना नामा ति	२००
सुखं सयामी ति	३९४	सुद्धोदनो	१९६
सुगति	१८५	सुद्धं ति	३१८, ३३९
सुगतेन	७३	सुधम्मायं ठितो समं ति	५८०
सुगतोवादं	२४०	सुनक्खतो	४८४
सुगतं	३३४	सुनापरन्तको	६३१
सुगन्धकं ति	५१	सुनिब्बुतो	४९३
सुगृहीत निमित्तस्सा ति	२४२	सुनीतत्थेरस्स	२६२
सुगृहीतं च गण्हाती ति	४९५	सुनीतस्स	२६३
सुचिण्णो ति	३३	सुन्दरमुद्धत्थेरस्स	१४२
सुचिण्णं ति	३१६	सुपटिपन्नो	४०
सुचिपण्डरच्छदा ति	३७	सुपिनं	१७४
सुचिमंसूपसेचनो	३८०	सुपुप्फिते ति	२०५
सुजातो ति	३६१	सुप्पणामितो ति	६२५
सुञ्जाकाले	२६३	सुबाहु	६२८, ६३१
सुञ्जागारे	४८१	सुबुद्धस्स	९८
सुणन्तु धम्मं कालेना ति	३९१	सुव्ववा ति	४३३
सुतका	४४४	सुभरा ति	४१३
सुतधनं	१७७	सुभानी ति	३२७
सुतयुगं	४३२	सुभावितं	२८३
सुतेना ति	४९४	सुभिव्वकाले	१००
सुतं च न विनासये ति	४९५	सुभूतत्थेरस्स	४५

सुभूति	६३१	सुस्सूता च गहनं ति	२४६
सुभूतिआदयो	६२७	सुहितो ति	४६४
सुभूतो ति	४६	सुरियुग्ममनं पती ति	१८३
सुभं रागूपसंहितं	३००	सेखभूतस्स मे सतो ति	४९८
सुमनकुमारस्स	४८०	सेखा	५४
सुमनत्थेरस्स	५६, १२५	सेखो	४८६
सुमनत्थेरो	१२७, ४८३	सेट्टि	१३
सुमनसेट्टिस्स	३९६	सेट्टिनो	१४२
सुमनो	१२६, २६१, ४८१	सेट्टं ति	२६०
सुमनोतिस्स	४८०	सेदगन्धिनी	३२९
सुमुखो	३६२	सेनकत्थेरस्स	२०
सुमुत्तवादी	५५०	सेनकोतिस्स	२०
स मेघस्स	१६६, ५१	सेनासनम्हा ओरुह्वा	५२८
सुमेघो	५२, ५३	सेनासनं ति	२३९
स मेघं	५३	सेनो ति	७५, १८४
सुरत्तं ति	४२८	सेय्योहमस्मी ति	५३१
सुहचि	३६१, ४४८	सेय्यं कप्पेती ति	४९२
सुवण्णचेतिये	९	सेल	६६४
सुवण्णभिज्जारं	५११	सेलत्थेरस्स	३५९
सुवण्णपादुका	१४२	सेलो	३६०, ३६५, ३६७, ३६८, ३७१, ६२८, ६३१
सुवण्णवण्णो ति	३६२	सेलं भेत्वान दुग्भिदं	३०३
सुवसना ति	५	सेवतो चापि वेदनं ति	३५९
सुविसुद्धण्डरा ति	३७	सेवितं	२५८
सुसमारद्धा ति	२७६	सो अत्थवा ति	३३१
सुसमाहितो ति	४३१, ४६७	सो अस्सुक्को रसानुगिद्धो,	
सुसाने	१०५	अत्थं रिञ्चति यो सुखाधिवाहो	
सुसानं	१३८, १७५, २५०	ति	१७०
सुसिद्धितं	२५७	सोकपरिह्वा ति	३३५
सुसीरं	१०७	सो करोही ति	११६
सुसुक्कदाठो ति	३६२	सोका	१०९
सुसुमारा	४४३	सो च भगवा दिट्ठो ति	८४
सुसंबुते ति	४३१	सो ड्यहति सूलेहितुज्जभानोवि ति	३५१
सुसंबुततो ति	५५२	सोण	२७७, २७८
सुस्सुता ति	५८		

सोणत्थेरो	२७१	सो मं लोकं पभासेति, अग्भा	
सोणस्स	२६९	मुत्तोव चन्दिमा ति	२१७
सोणस्सकुटिकणस्स	८१	सोमिह सकयकुले जातो ति	४०८
सोणितगन्धिनी	३२९	सोरच्चं ति	३०६, ३०९
सोणुत्तरेन	४३०	सोसानिको	३७९, ३८१
सोणो	८३, २७०, २७२,	सो सेट्टो	३३८
	२७३, ६३१	संकारपुञ्जा ति	२३९
सोणोअभासि सद्धम्मं ति	८५	संकिच्चत्थेरस्स	३१२
सोणोतिसस्स	८२	संकिच्चो ति	२५०
सोणकारा	३६९	संकलिट्टं	१२
सोणणाननो	४७	संकिलेसिका ति	४०३
सो तादिसो नाम च होति		संघमामको	५०१
पण्डितो ति	८९	संवरतनं	२१०
सोतापत्तिफले	१८, ५७८	संघाटिकं	२३८
सोतापन्ना	२१४	संघाटिपास्तो ति	४७०
सोतापन्नो	३०, १२३, १५७	संघे पसादो यस्सत्थी ति	१७७
सोत्तियो ति	५७३	संघं ति	१०१, ५६२
सोतधातु विमुद्धिया ति	४७०	संचिन्तयेति	५४८
सोत मोधेसि मत्थिको ति	४७०	संत हि सो ति	४६९
सो दुक्खा न हि मुच्चती ति	३२६	संयमेना ति	२६८
सो प्लवती ति	१०९	संयोजन ति	३०७, ३१०
सोपाक	१५७, १५९	संविदितो	४०७
सोपाकत्थेरस्स	१५६	संवृत्तिन्द्रियो ति	३०४
सोपाकयोनिचं	१५६	संवेणो	९६, १८१
सोपानं ति	३३९	संवेगं अलभि तदा ति	३५४
सोग्गे ति	३८७	संसट्टो ति	४०३
सोभनस्स	४८२	संसाराणि चतुद्दशा ति	४०८
सोभने	४८३	संसीदति महोर्धस्म ऊमिया	
सोभयामसे	४५४	पटिकुज्जितो ति	३०४
सोभितो	६३१	संसुमारगिरे	१३३
सोमयागवाजपेय्यादिके	६३	ह	
सोमवंसो ति	११९	हञ्जाति	३५२
सो मे अत्थो अनुप्पत्तो सब्बसंयोग		हञ्जाति निच्चमत्ताणो	१३५
नक्खयो ति	९७	हत्थसारं	१७९
सोयं भिज्जिस्सति कायो ति	३१९	हत्थारोहा	३६९

सदानुवकमणिका

६९७

हत्थिनं ति	७५	हिमवन्तपद्मते	१६६
हत्थियानं	३९	हिमवन्तस्स	२१३, ४४२
हत्थी	४५०	हिमवन्ते	२२२, ५११, ६१८
हत्थिसिप्पे	७५	हिमवन्तं	४४७
हता	१२५	हिमवा	१८५, ४५७
हृदयं नावबुज्जती ति	३२६	हिमवावञ्जो सिलुच्चये	३०९
हनाम	३१३	हियमाने ति	४९७
हन्दा ति	२०४	हिरञ्जामुवणं	३४७
हन्दाहं परिनिब्बिस्सं विप्पमुतोमिह		हिरीकोपीनपटिच्छादनं	४१३
सब्बधी ति	२८६	हिरीमना	४२३
हरीतका	४४४	हिरीमना अनत्थिका ति	४२७
हरीतकं	५६	हिसको ति	३८२
हंसवतिया	९१, ३६९	हीनाधिमुत्तिका	४२२
हंसवतियं	१४६, ५९५	हीनवीरिया	४२९
हंसवतीनगरे	१३, ६७, ८१, १४५,	हीनवीरियो	४६६
	१७८, १९२, २०८, २३६, २६९,	हुत्वाना ति	४७२
	२९५, ३४१, ४८०, ५०१, ५९२	हुरं	३५५
हंसा	४४३	हेटुतो वेलुगुम्बस्मि ति	४०९
हानभागियं	४१९	हेतदत्थाया ति	२१९
हासपञ्जा	४७५	हेतुसम्पत्ति	३८७
हिताया ति	३२५	हेमको	६३२
हितेसिनो ति	२१६	हेमन्तिका	१०१
हिमवन्तं	१६८, २२२, २९२	हुत्वाना ति	४७२

विशेष विवरण

१११	विशेष विवरण	२०	...	...
११२	...	२१	...	...
११३	...	२२	...	...
११४	...	२३	...	...
११५	...	२४	...	...
११६	...	२५	...	...
११७	...	२६	...	...
११८	...	२७	...	...
११९	...	२८	...	...
१२०	...	२९	...	...
१२१	...	३०	...	...
१२२	...	३१	...	...
१२३	...	३२	...	...
१२४	...	३३	...	...
१२५	...	३४	...	...
१२६	...	३५	...	...
१२७	...	३६	...	...
१२८	...	३७	...	...
१२९	...	३८	...	...
१३०	...	३९	...	...
१३१	...	४०	...	...
१३२	...	४१	...	...
१३३	...	४२	...	...
१३४	...	४३	...	...
१३५	...	४४	...	...
१३६	...	४५	...	...
१३७	...	४६	...	...
१३८	...	४७	...	...
१३९	...	४८	...	...
१४०	...	४९	...	...
१४१	...	५०	...	...
१४२	...	५१	...	...
१४३	...	५२	...	...
१४४	...	५३	...	...
१४५	...	५४	...	...
१४६	...	५५	...	...
१४७	...	५६	...	...
१४८	...	५७	...	...
१४९	...	५८	...	...
१५०	...	५९	...	...
१५१	...	६०	...	...
१५२	...	६१	...	...
१५३	...	६२	...	...
१५४	...	६३	...	...
१५५	...	६४	...	...
१५६	...	६५	...	...
१५७	...	६६	...	...
१५८	...	६७	...	...
१५९	...	६८	...	...
१६०	...	६९	...	...
१६१	...	७०	...	...
१६२	...	७१	...	...
१६३	...	७२	...	...
१६४	...	७३	...	...
१६५	...	७४	...	...
१६६	...	७५	...	...
१६७	...	७६	...	...
१६८	...	७७	...	...
१६९	...	७८	...	...
१७०	...	७९	...	...
१७१	...	८०	...	...
१७२	...	८१	...	...
१७३	...	८२	...	...
१७४	...	८३	...	...
१७५	...	८४	...	...
१७६	...	८५	...	...
१७७	...	८६	...	...
१७८	...	८७	...	...
१७९	...	८८	...	...
१८०	...	८९	...	...
१८१	...	९०	...	...
१८२	...	९१	...	...
१८३	...	९२	...	...
१८४	...	९३	...	...
१८५	...	९४	...	...
१८६	...	९५	...	...
१८७	...	९६	...	...
१८८	...	९७	...	...
१८९	...	९८	...	...
१९०	...	९९	...	...
१९१	...	१००	...	...

